image
not
available

Esemplare integro

IN
M . T V L L I I
CICERONIS
ORATIONVM
VOLVMEN . TERTIVM
Paulli Manutii Commentarius

AD . SERENISSIMVM
FRANCISCVM . MEDICEM
MAGNVM
ETRVRIAE . DVCEM

CVM . PRIVILEGIIS
Summi Pontificis, Caesareae maiestatis, Regis Gallorum, Regis Hispaniae, Senatus Veneti, aliorumq. principum

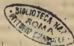

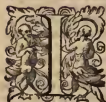
VENETIIS. ∞ DLXXIX

SERENISS.
FRANCISCO MEDICI
MAGNO
ETRVRIAE
DVCI

D, QVOD in plerisque rebus insitum esse natura uidemus, Magne Dux Serenissime, ut habeant non solum quibuscum affinitate quadam coniungantur, uerum etiam a quibus longe diffideant, iisq. penitus aduersentur; idem in amicitia, qua nihil fere, dum in terris sumus, aut expetendum magis, aut magis cum honestate simul, & utilitate coniunctum est nobis a Deo tributum, euenire intelligimus. cum enim nihil aliud sit, nisi diuinarum, atque humanarum rerum cum beneuolentia, & caritate (quemadmodum uere apud Ciceronem definit Laelius) summa consensio; duas habere eam constat acerrimas hostes, inimicitiam, inquam, & adulationem. quarum adulatio quo propius abesse ab amicitia uidetur, quam inimicitia, saepe tamen plus obest; danda est ei opera, qui uerae amicitiae studio tenetur, ut eo diligentius caueatur, eoq. maiori, quam apertae inimicitiae solent, odio digna iudicetur. etenim posse nos ab inimicis, si sapiamus, non uulgarem interdum capere utilitatem, & quotidianus rerum usus, & doctissimorum praecepta uirorum consignata litteris abunde docent; ab hoc autem hominum genere, nulli non inuiso, ecquis umquam uel minimus ad quemquam manauit fructus? immo uero utinam detestabilis haec humanae societatis pestis non maximas nobis saepe clades attulisset. Ac mihi in praesens consilium non est, quae sint adulatorum artes, quae item amicorum, pluribus differere; neque illorum probris, horum laudibus enumerandis diutius immorari; cum hoc satis superq. doctrina politissimi, longoq. rerum usu peritissimi homines praestiterint, quorum ea de re copiose scripti libri exstant. Tantum hoc loco dicam, me tam esse huic hominum generi infensum, quam qui maxime; talem enim me primum natura finxit, dein etiam ratio confirmauit; ut ab hoc uitio, libero homine indigno, & studijs, & uoluntate prorsus abhorream; quod ei, qui non solum rerum antiquarum monumenta eruere e tenebris, uerum etiam nouarum propagare memoriam scriptis profiteatur suis, (quod ego pro mea uirili dies noctesq. conor, an adhuc aliquid assecutus sim, nescio) tamquam scopulus uitanda sit adulatio. in quem, bone Deus, quam offendunt multi? Fatebor quod res est. cum ego nuper multas laudes legerem, quibus eruditissimi uiri clarissimos memoriae nostrae Principes exornarunt, non mehercule id sic abire sinebam, ni prius, & quales laudati illi uiri, & quo illi, qui tam eos laudarent, ingenio forent, cognouissem; quo plane perspicerem, an horum facta tantam illorum mereri laudem, an item illorum scripta factis horum exaequari iure uide-

rentur. deprehendi autem res a nonnullis gestas longe fuisse minores, quam litterarum monumentis celebrarentur. quare, cum inter tot, tantosq. nostrae aetatis amplissimos uiros, quorum laus in illustri loco sita est, mihi frequentius alijs, longeq. uberiores COSMI, parentis Tui, laudes occurrerent, tanto rerum ab eo gestarum splendore illustres, ut mihi diuinus ille uir omnium, qui nunc uiuunt, quiq. ante uixerunt, gloriam uicisse paene solus uideretur; coepi egomet initio uereri, ne partem earum laudum agnoscerent res gestae illius, partem autem assentantium composita ad gratiam oratio sibi uindicaret. eo accedebat id, quod mihi cum omnibus fere commune est, ut, ubi de magna uirtute, gloriaue bonorum praedices, quae sibi (quemadmodum ille inquit) facilia quisque factu putet, aequo animo accipiat; quae maiora suis uiribus intelligat, ficta ducat. Cum autem ego id operam dedissem aliquando, ut tanti Viri facta, quae scripta ab alijs legeram, melius cognoscerem, propiusq. inspicerem; scitariq. solitus essem ab ijs, qui rebus nonnullis ab Eo gerendis interfuissent, aut ab alijs, qui ipsi interfuerant, cognouissent, atque etiam ab ijs, quibus illius herois colere amicitiam domi licuisset; mirum mihi quiddam contigit, ut uno omnes ore, quae ego longe tenuiora, longeq. humiliora, quam aut fama ferrentur, aut scriberentur, existimabam, ea non solum multo ampliora, dignioraq. fuisse dicerent, uerum etiam eiusmodi, ut capi cuiusquam mente, aut cogitatione uix possent. Quamobrem, cum hoc mihi nobilissimum ad scribendum argumentum sese offerret, nempe huius, immortalium laudum gloria, saeculorum omnium, & aetatum principis res gestae, quae meis dare splendorem scriptis potius, quam ab ijs capere ullum possent; sumpsi mihi hoc negotij, ut, quantum consequi diligentia ualerem, Eius Vitam, unicum illustris, gloriosaeq. uitae exemplar, non expressam mea, (quod ἀδύνατον puto) sed adumbratam potius oratione in lucem proferrem. In hoc totus nunc sum: &, ut se dant principia, fore spero, si uires ingenij studio animi non deerunt, ut Tibi, etsi non abunde, aliqua saltem ex parte satisfiat. Sed, dum ego in hoc opus tempus illud impendo, quod mihi domesticis surripere occupationibus licet, quibus longe plus, quam mea & uoluntas, & natura fert, distineri me fortuna non satis ampla, simul ac pietas cogit; semper in animo mihi Tui clarissimi nominis amplitudo uersatur; qui, Parentis Tui cum bonorum, & dignitatis, tum etiam laudis, & gloriae uerus heres, tantas, ac tam praestantes eius uirtutes aequauisse omnes, nonnullas etiam exsuperasse uideris. ex quo, quae Tibi laudes, ab ingenuis, & ab omni prorsus adulationis suspicione uacuis hominibus tribui solent, cum eiusmodi sint, ut numquam eis maiores acceperimus, longe tamen uirtutibus tuis minores deprehenduntur. Nec despero fore, modo uita longior obtingat, ut Tui memoriam nominis, immortalitate dignissimi, celebrare scripto aggrediar: quam & esse uelim, & futuram conijcio iure sempiternam. Iamdiu me ego Tuae amplitudinis patrocinio tradidi, ac dicaui: qua animi propensione, quo studio, non dicam; illud audacter dicam, Si inter eximias uirtutes Tuas id Tibi esset diuinitus datum, ut nostrorum animorum intimos sinus, atque recessus lustrare mente, & cogitatione posses, eam amoris uim, eum in Te studij ardorem, eum de Te ipso sensum offenderes in animo meo; ut, qui Tibi maiora uellet, qui de Te rectius sentiret, inuenires fortasse neminem. Verum, cum id ne optare quidem nobis, nedum assequi, liceat, qua homines sumus, naturamq. ducem habemus, (etsi uniuersis ingenita sit cupiditas quaedam, abditos aliorum sensus cognoscendi) cupienti mihi, Tibi studium hoc animi in Te mei probare, quaerenda sunt signa quaedam, quae Tibi in eam incredibilem in Te obseruantiam, summamq. uoluntatem declarent, testatamq. alijs relinquant. Sed, cum me ipse paullo ante collegissem, & meas lucubratiunculas (sic enim recte eas appellem) recensuissem, comperi me hoc tempore nihil habere de meo absoluti, quod Te dignum foret; &, si quid apud me esset, id aut penitus alienum, aut, si domi nostrae natum, Patris tamen mei, non meum esse. Huius Commentarijs in Ciceronis epistolas, Familiares dictas, superioribus mensibus editis, eiusdem explanationes in tria Ciceronis Orationum uolumina continuo edere aggressus fui. Primum uolumen Pontifici maximo, atque sanctissimo, GREGORIO. XIII nuncupaui. in quo, meis fractis, ac debilitatis opibus, quas horrida illa pestilentiae uis modo non absumpserat, unicum inueni praesidium: ex quo illum, ut alterum Parentem,

iure

iure colo, ac ueneror. Secundum huic & dignitate, & religionis gradu coniunctissimo ALOISIO. ESTENSI, Cardinali amplissimo, dicatum uolui. Tertium erat: in quo, si genus Orationum spectes, id aut Tuum, aut certe alicuius, Tibi non multo & uoluntate, & dignitate inferioris Principis nomen inscriptum ferre debebat. Illustri pleraeque sunt argumento. fere enim huius uoluminis Orationes sunt uel pro Republica ipsa Romana, uel pro ijs, qui publicam caussam amplecti, ac tueri profiterentur. Dignum igitur mihi munus hoc uisum est, quod ad Te praecipue destinarem, & ad meam in Te significandam obseruantiam admodum etiam opportunum. sic enim sentio: nec primum illud uolumen alij, quam Pontifici; nec tertium hoc alij, qui secundum Pontificem a me magis esset obseruandus, magisq. colendus, inscribere me rectius potuisse: praeclareq. cecidisse, ut, qui religione, ac pietate Pontifici inter omnes alios Principes esset coniunctissimus, idem a me proximus esset patronus adlegendus. Norunt enim omnes, quantum illi Tibi, quibus imperas, populi, religionis, & pietatis nomine, quam eos colere, sancteq. tueri, legibus iubes, hortaris exemplo; quantum item reliqui Christiani nominis debeant. Facis enim, quod pauci admodum consueuere, ut omnes & Christiani, & Principis partes cumulate impleas, atque ita impleas, ius unicuique suum sancte, & constanter tribuendo, ut ab hoc officio nullo uel damni, uel iniuriae metu declinare, uel abduci posse uidearis. Hae potissimum Iustitiae sunt partes, quae eorum, qui praesunt, atque imperium in alios habent, uel sola, uel certe praecipua uirtus est; cum ea nihil sit magis ad conseruandam humani generis societatem necessarium. quibus item partibus quae uirtutes iure optimo affines iudicantur, eas quis umquam in summa ista potestate Te ipso magis est amplexus, cumq. his coniunctius uixit? Quarum ut aliae taceantur, tantam mansuetudinem, tantam facilitatem, affabilitatemq. sermonis, qui, ut audio, summis, medijs, infimis Tui copiam aeque facias, & patientissimas aures Tuas praebeas: tantam, tamq. prolixam omnes omnium ordinum homines, eosq. praecipue, qui litterarum studium profitentur, uoluntatem Te, opibus, consilio, & auctoritate iuuandi: haec, inquam, silentio praeterire quis possit? Tantam igitur, quam dixi, iustitiam, tot, alia quoque animi, corporis, & fortunae bona nec aetas ulla ante hanc in ullo uidit, & haec nostra se in Te uno suspicere iure gloriatur; posteritas uero omnis & saepe meminerit, &, quoties meminerit, admirabitur. Hae me plurimum caussae permouerunt, ut Tuum in primis patrocinium expeterem: sed illa me tandem caussa compulit, quod uiderem Te semper eximiam quandam beneuolentiam in hanc Venetam Remp. atque etiam in omnes, qui eiusdem gentis, & Imperij forent, ostendisse; & nuper eam communi bonorum omnium laetitia, illustri, singulariq. amoris nota declarasse, cum Tu lectissimam feminam, & omni florentem laude, quae in mulierem, isto loco, cadere possit, Venetam patriciam, Serenissimam BLANCAM. CAPPELLIAM, (quam honoris caussa nomino) ab Amplissimo Venetae Reip. Ordine filiam adoptatam, Tibi uxorem adiunxisti. Quam coniunctionem omnes boni & Tibi, & nobis, & uniuerso Christiano nomini, ut uoluptati nunc est, sic quoque non uulgari ornamento, & utilitati sperant fore.

Quod reliquum est igitur, hoc quidquid est mei in Te animi signum; dum maius illud opus paro, Tibi a me, posteritatiq. iampridem debitum, Patris Tui scilicet res gestas; qua soles, benignitate suscipias, & me inter tuos numerari uelis. Id si, ut spero, facies; erit, cur mihi ipsi summopere gratuler; & ad eas laudes celebrandas longe fiam alacrior; quae tantum meo nomini nobilitatis allaturae sint, ut uidear inter summos etiam scriptores aliquo numero futurus. Deus opt. Max. Te nobis diu seruet.

Venetijs, Id. Dec. ∞ D L X X I X.

Celsitudini Tuae

Addictissimus,

Aldus Manutius, Paulli F. Aldi N.

INDEX

ORATIONVM

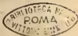
quae hoc uolumine continentur

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . P . SEXTIO
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

P. SEXTIVS, *cum, Lentulo & Metello cos. tribunus pl. esset, omnem uim tribunatus sui ad Ciceronem patriae restituendum maximo animo contulit. eius conatibus cum P. Clodius, qui Ciceronem urbe expulerat, homo seditiosus, ac turbulentus, obsisteret; factum, ut* IIX. *Kal. Feb. inter eos, qui Ciceroni fauebant, & Clodianos magna pugna, armatis utrinque hominibus, committeretur. eo nomine, anno post, Marcellino, & Philippo cos. P. Sextio M. Tullius Albinouanus detulit nomen, eumq. lege Lutatia de ui apud M. Aemilium Scaurum praetorem postulauit. defensus Sextius cum ab alijs, tum a duobus praestantissimis oratoribus, Q. Hortensio, & M. Tullio Cicerone, atque absolutus est. itaque ipse Cicero lib.* II. *ep. ad Q. fr. Sextius, inquit, noster absolutus est* III. *id. Mart. &, quod uehementer interfuit reip. nullam uideri in eiusmodi caussa dissensionem esse, omnibus sententijs absolutus est. Exsulauit tamen postea hic ipse Sextius: quo crimine condemnatus, pro certo dici posse non arbitror: puto tamen, quod a Pompeio aduersus Caesarem stetisset: id quod constare potest uel e lib.* VII. *epist. ad Atticum quidquid sit, certe, nisi post interitum Pompeij, non exsulauit. exstat epistola, qua ei Cicero consolationem adhibet, lib. v. earum, quae familiares nominantur.*

DE . GENERE . ET . STATV
ORATIONIS . PRO . SEXTIO

AVSSA P. Sextij, quia continet accusationem & defensionem, est in genere iudiciali: quia uero partem habet honestatis, & turpitudinis, in ea generis parte sita est, quam rhetores dubiam & ancipitem nominarunt. turpitudo patebat in eo; quod Sextius armatorum multitudine contra leges in publico usus erat: honestas in eo, quod, multis ante uulneribus acceptis, uitam suam, ne nim iterum eandem pateretur, necessario praesidio muniebat. pugnat igitur cum turpitudine honestas: utra uincat, apud iudices quaestio est. Quod ad statum pertinet: cum de nomine controuersia sit, quia uim fuisse accusator ait, defensor negat, status est is, qui definitiuus appellatur. quod si quis caussam Sextij nō ad definitiuum, sed ad generalem statum reuocet: hic, ut quidem ego sentio, non omnino nihil uiderit. cum enim in ipsam rei naturam diligenter inspicio; facile fit, ut in hac caussa generalem statum esse putem: quia, cum de Sextij facto conueniat; quale sit, quaeritur, iustum scilicet, an iniustum. quam generali statu contineri quaestionem nemo nescit. Et quoniam hic status duas in partes distribuitur, iuridicialem hic agnosco: quia, cum Sextius aequum & rectum fuisse dicat, praesidium uitae aduersus uim comparare; aequi & recti natura quaeritur. Rursus, cum iuridicialis in absolutam, & assumptiuam diuidatur: hic, exclusa absoluta, locum habet assumptiua: quia res ipsa per se satis est infirma, sed defensione nititur extrinsecus petita. Assumptiuae autem eam partem intelligo, quae dicitur remotio: quia factum reus non negat, sed crimen a se remotum in P. Clodium transfert. Cum uero in purgatione tria considerentur, imprudentia, casus, & necessitas: necessitatis partem Sextius assumit: cum se, necessitate coactum, armatorum hominum praesidio usum esse confirmet. quid enim faceret, cum in templo Castoris multis uulneribus concisus, ac pene occisus, uitam non iure & legibus, sed ui & armis aduersus inimicorum audaciam ac furorem tuendam esse didicisset? Est igitur Sextij caussae status generalis, iuridicialis, assumptiuus, ex concessione, cum purgatione per necessitatem. quod si ad Hermogenis doctrinam, sane in hoc genere praeclaram, respiciamus: status erit qualitatis: quia de qualitate rei, utrum iusta fuerit, an iniusta, consideratur. erit autem in qualitate ἀντιλήψεως; quia Sextius uniuersum factum in se ipsum refert, cum se quidem armis usum esse dicat, uerum ob eam caussam, quae iustissima est, ut salutem suam uitamq. seruaret.

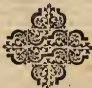
DE . EXORDIO . ORATIONIS

XORDIA oratoribus in genere demonstratiuo libera sunt, in deliberatiuo & iudiciali non sunt, sed caussis deseruiunt, & a caussarum ui ac natura ducuntur. & quia caussarum plura genera sunt, inde fit, ut exordiorum plura quoque genera nascantur. caussa Sextij est in genere iudiciali, & est huius generis in ea parte, quae anceps appellatur. In ancipiti caussa, cum honestas & turpitudo sibi inuicem aduersentur, a beneuolentia sumitur exordium. cum enim, ut dixi, turpitudo & honestas uersentur in caussa; eaeq. iudicis animum diuerse trahant: addendae sunt uires honestati, quo plus ad commouendum ac persuadendum ualeat. fit autem firmior honestas caussae, si cum iudicis beneuolētia coniungitur. nam cum iudicis animus, dubia quadam turpitudinis honestatisq. specie dissimiliter affectus, neutram in partem propendeat: facile, si quid ad alterutram accesserit momenti, commouebitur. cum uero inter eas rationes, quae ad conciliandam beneuolentiam ualent, minime omnium ea sit imbecilla, quae a rei persona proficiscitur: nihil enim reo potest esse optabilius, quam ut ijs, a quibus iudicatur, carus sit: propterea de quattuor locis, unde comparatur beneuolentia, eo primum utitur Cicero, qui est omnium utilissimus, maximeq. necessarius. Et quoniam non satis est, si a persona rei beneuolentiam quaeramus, sed ab ijs ipsis rebus quaerere debemus, quae inter praeclare facta maxime excellunt: hoc ipsum quoq. acutissimi orator ingenij & uidit facile, & obseruauit. nam cū recte facta possint esse quamplurima; cumque inter haec ipsa nihil praestantius habeatur, quam de patria bene mereri: optimam ac perfectissimam comparandae beneuolentiae rationem iniuit, cum a commemoratione beneficiorum, quae Sextius in remp. contulit, orsus est. Iam, cum eiusdem generis non omnia beneficia sint: quod erat omnium maximum, id nominauit. est autem omnium maximum ipsa reip. salus, atque libertas. quam duobus in locis exordij sui Cicero, primum tecte, deinde aperte, P. Sextij summo studio summaq. uirtute conseruatam significat: tecte, cum ait; Qui auderent se, & salutem suam in discrimen offerre pro statu ciuitatis, & pro communi libertate: aperte, cum illa pronunciat; Vno aspectu intueri potestis eos, qui cum senatu, cum bonis omnibus remp. afflictam excitarint, & latrocinio domestico liberarint, maestos, sordidatos, reos. Et quoniam in defensionibus id primum est, ut reum subleuemus; alterum, ut aduersarios deprimamus; ut alteri beneuolentia, alteris odium concilietur: in hoc exordio & utrumque, &, quo conueniebat, loco factum est. nam cum reo iam consuluisset in eo, Intueri potestis eos, qui remp. afflictam excitarint, maestos, sordidatos, reos: proxime intulit, Eos autem, qui omnia diuina, & humana uiolarint, uexarint, perturbarint, euerterint, non solum alacres laetosq. uolitare, sed etiam uoluntarios fortissimis atque optimis ciuibus periculum moliri, de se nihil timere. ita, cum ex una parte summum Sextij beneficium, ex altera grauissimas aduersariorum in rempub. iniurias constituat; eaq. non disperse, & ex interuallo, sed proxime, nulla interiectione commemoret; quo

res

res utraque ex propinqua rei contrariae comparatione maior appareat: consecutus est id, quod ad absolutionem rei quasi uiam munire iam significanimus, ut & honestatem caussae iudicum beneuolentia confirmaret, & turpitudinem, odio in aduersarios concitato, ita debilitaret, ut cum honestate congressa facile cederet. Est autem & illnd non uulgaris artificij; idq. ad comparandam beneuolentiam ualere antiqui rhetores dixerunt; quod, cum maximum Sextij beneficinm ostendisset, maximum eiusdem incommodum proximnm demonstrauit. ad illnd enim, Qui remp. afflictam excitarint, quod amplissimis praemijs dignissimum esse beneficium uidebatur, apposuit, ad eliciendam misericordiam, Maestos, sordidatos, reos, de capite, de fama, de ciuitate, de fortunis, de liberis dimicantes. Eodemq. consilio, cum de aduersarijs dixisset, Qui omnia diuina & humana uiolarint, uexarint, perturbarint, euerterint, quod erat crimen poena grauissima notandum; adiunxit, ad commouendam indignationem, Non solum alacres laetosq. uolitare, sed etiam uoluntarios fortissimis atque optimis cinibus periculum moliri, de se nihil timere. quo facto aduersarijs & odium ex improbitate quaesiuit, qui omnia diuina, humanaq. uiolarint; & inuidiam ex potentia, quia deinde, alacres laetiq. uolitantes, periculum alijs creent, de se nihil extimescant.

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. P. SEXTIO
ORATIO. I

I quis antea, iudices, mirabatur, quid esset, quod pro tantis opibus reip. tantaque dignitate imperij nequaquam satis multi ciues forti, et magno animo inuenirentur, qui auderent se, & salutem suam indi scrimen offerre pro statu ciuitatis, & pro communi libertate: ex hoc tempore miretur potius, si quem bonum, & fortem ciuem uiderit, quam si quem aut timidum, aut sibi potius, quam reip. consulentem. nam, ut omittatis de uniuscuiusque casu cogitando recordari, uno aspectu intueri potestis eos, qui cum senatu, cum bonis omnibus remp. afflictam excitarint, & latrocinio domestico liberarint, maestos, sordidatos, reos, de capite, de fama, de ciuitate, de fortunis, de liberis dimicantes; eos autem, qui omnia diuina, & humana uiolarint, uexarint, perturbarint, euerterint, non solum alacres laetosque uolitare, sed etiam uoluntarios fortissimis, atque optimis ciuibus periculum moliri, de se nihil timere. in quo cum multa sunt indigna, tum nihil minus est ferendum, quam quod iam non per latrones suos, non per homines egestate, & scelere perditos, sed per uos nobis, per optimos uiros optimis ciuibus periculum inferre conantur; & quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos ui, manu, copijs delere non potuerunt, hos uestra auctoritate, uestra religione, uestris sententijs se oppressuros arbitrantur.

EXPLANATIO

On est mihi consilium, in hac oratione explicanda facere id, quod a nimium multis hoc tempore factitari uideo, qui annotandis atque ennmerandis figuris, quasi colligendis in littore lapillis, pueriliter occupati, si metaphoras aliquot, metonymiasque annotauerint, magnum se, ac memorabile praestitisse aliquid arbitrantur: interea neque deprauatis locis medicinam adhibent ullam, &, ubi ex intima historia, antiquitatis ue cognitione promendum aliquid est, aut tacent, aut ita se gerunt, ut, eos in rebus Romanis plane hospites esse facile intelligas. ego istiusmodi artificium aut omnino praetermittam silentio, aut admodum pancis locis strictim & modice attingam, cum alijs de caussis, tum quia de hoc toto genere alius mihi locus, aliud ad dicendum tempus constitutum est; quo ea cum studiosis communicare in animo habeo, quae non de uulgaribus rhetorum hausta libris, sed, duobus eloquentiae luminibus, Demosthene ac Cicerone, diligenter & accurate inuicem conferendis, obseruata a me, atque anno tata, non nihil utilitatis ijs, qui de eloquentiae laude cogitant, allatura esse confido.

Si *quis antea*, } proprium paene, ac perpetuum hoc Ciceroni est, ut quas caussas defendit, earum euentum ad publicam utilitatem pertinere demonstret. sicut hic statim a principio ostendit; nisi absoluatur Sextius, fore, ut uix ullus postea ciuis reperiatur, qui se in discrimen offerre pro salute publica uelit. Opibus *reip.* } opes reip. dignitatem imperij nominauit; quod, ubi opes, ibi praemia speramus; ubi dignitas, laude commouemur. Communi } publicam caussam cum priuata coniunxit; ut hoc dicat: si quis de statu ciuitatis non laborat, suae tamen libertatis caussa, quam in communi esse inclusam intelligit, ad subeunda pericula, ad repellendos improborum impetus excitetur. Ex *hoc tempore* } multo enim magis, quam antea, dominatur improbitas. quod ex eo patet, quia P. Sextius, T. Annius Milo, P. Lentulus, optime de rep. meriti, acerbissime uexantur. erant autem rei, de ui uterque, Sextius, & Milo. de Lentulo rogationem promulgauerat C. Cato tribunus pl. ut Ciliciae, quam regebat, imperium ei abrogaretur. quae colliguntur in orationis epilogo. Bonum, *& fortem* } Bonum, ut sentiat; fortem, ut audeat quae reip. ratio postulat. in multis enim recte sentientibus fortitudo desideratur. Sibi *potius*, } qui bonus ciuis esse non potest: cum ad remp. boni ciues omnia referant. Ut *omittatis* } uelim, quae abierunt, omittatis: spectate, quae adsunt. Eos, } quos intelligit, iam nominaui. Liberarint, } me restituto, debilitatis perditorum uiribus. Sordidatos, *reos*, } reos, de Sextio, & Milone dictum. reus enim Lentulus non erat. sordidatos, & ad eosdem, & ad Lentulum praeterea refero. nam, Catonis rogatione de abrogando ei imperio promulgata, uestitum filius mutauit ad misericordiam commouendam. ad Q. fratrem lib. II. epist. De *capite*, } non de uita, (ciuem enim Romanum nullo crimine, perduellione excepto, interfici licebat) sed, De capite, hoc est de ciuitate. nam de ui damnatos exsulij paena sequebatur. ideoque capitalis caussa dicebatur, & capite diminuti qui ciuitatem amittebant. Nec moueor quod subiungit de ciuitate. modo enim a genere ad speciem transit, ut hic, de capite, de ciuitate, cum in paena capitis contineri ciuitatis amissionem constet; modo a specie ad genus, ut lib. I. de or. in Mancini caussa: Quam possumus reperire ex omnibus rebus ciuilibus caussam, contentionemq. maiorem, quam de ordine, de ciuitate, de libertate, de capite hominis consularis? utrumque autem fieri constat exaggerandi gratia. De *liberis* } quibus priuantur in exsulium legibus eiecti. Volitare, } uerbum hoc se-

curitatem

curitatem quandam, arrogantia, impudentiaq. coniunctam, significat. sic infra; Cum illa coniuratio ex latebris, atque ex tenebris erupisset, palamq. armata uolitaret. & in Pisonem: Sex. Clodium, qui numquã antea praetextatus fuisset, ludos facere, & praetextatum uolitare passus es. OPTIMOS *uiros optimis ciuibus*} optimos uiros, religiosissimos, & sanctissimos in iudicandis rebus. optimis ciuibus, studiosissimis reip. praeclareq. de ea meritis. non est autem eadem uirtus optimi uiri, & optimi ciuis: quod declarat Aristoteles III. politicorum. VESTRA *auctoritate*,} delecti enim ex tribus ordinibus iudicabant. VESTRA *religione*,} quia iurati sententias ferebant.

ORATIO

EGO *autem, iudices, qua uoce mihi in agendis gratijs, commemorandoq. eorum, qui de me optime sunt meriti, beneficio esse utendum putabam, ea nunc uti cogor in eorum periculis depellendis: ijs potissimum uox haec seruit, quorum opera & mihi, & uobis, & populo R. restituta est. & quamquam a Q. Hortensio, clarissimo uiro, atque eloquentissimo, caussa est P. Sextij perorata; nihilq. ab eo praetermissum est, quod aut pro rep. conquerendum fuit, aut pro reo disputandum: tamen aggrediar ad dicendum; ne mea propugnatio ei potissimum defuisse uideatur, per quem est perfectum, ne caeteris ciuibus deesset. atque ego sic statuo, iudices, a me hac in caussa, atque hoc extremo dicendi loco, pietatis potius, quam defensionis, querellae quam eloquentiae, doloris quam ingenij partes esse susceptas. itaque, si aut acrius egero, aut liberius, quam qui ante me dixerunt; peto a uobis, ut tantum orationi meae concedatis, quantum & pio dolori, & iustae iracundiae concedendum putetis. neque enim officio coniunctior dolor ullus esse potest, quam hic meus, susceptus ex hominis de me optime meriti periculo: neque iracundia magis ulla laudanda, quam ea, quae me inflammat eorum scelere, qui cum omnibus salutis meae defensoribus bellum esse sibi gerendum iudicauerunt. sed quoniam singulis criminibus ceteri responderunt, dicam ego de omni statu P. Sextij, de genere uitae, de natura, de moribus, de incredibili amore in bonos, de studio conseruandae salutis communis, atque otij; contendamq. si modo id consequi potero, ut in hac confusa, atque uniuersa defensione nihil a me, quod ad uestram quaestionem, nihil, quod ad reum, nihil, quod ad remp. pertineat, praetermissum esse uideatur. & quoniam in grauissimis temporibus ciuitatis, atque in ruinis euersae atque afflictae reip. P. Sextij tribunatus est a fortuna ipsa collocatus; non aggrediar ad illa maxima atque amplissima prius quam docuero, quibus initijs, ac fundamentis hae tantae summis in rebus laudes excitatae sint.*

EXPLANATIO

EGO *autem*,} commemoratio haec fraudatae exspectationis suae efficax in primis est ad misericordiam concitandam. IN *hac caussa, atque hoc extremo dicendi loco*,} cum plures eandem caussam agerent, extremum sibi fere concedi solitum a ceteris dicendi locum, ipse in Oratore testatur his uerbis: Quid ego de miserationibus loquar? quibus eo sum usus pluribus, quod, etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant: in quo ut uiderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar. CONFVSA, *atque uniuersa*} in qua non de uno aut altero crimine agetur, sed de omni statu P. Sextij, de genere uitae, de natura &c. quae ipsa tamen ita agemus, ut, quod ad uestram quaestionẽ pertinet, (quaeritis autem de ui, & nis in hoc iudicio iudicatur) quod item ad ipsum reum, hoc est ad ea, quae reo obijciuntur, crimina, quod etiam ad remp. nihil praetermittamus. GRAVISSIMIS *temporibus ciuitatis, atque in ruinis euersae, atque afflictae reip.*} non est superuacaneum, reipublicae, quia dixerit, ciuitatis: sed est amplificatio quaedam: quia plus est in republica, quam in ciuitate: similiter ut cum dixit, ruinis; cum dixisset iam, grauissimis temporibus. plus enim aliquanto significant ruinae, quam grauissima tempora. & est hoc Ciceroni, ob eximiam ingenij ubertatem, usitatum, maximeq. frequens in orationibus ornamentum. EVERSAE, *atque afflictae reip.*} plus est, afflictae, quam euersae. nam euersa non stant, erigi tamen uidentur posse: afflicta uero neque stant, neque, fractis iam ac debilitatis uiribus, erigi amplius possunt. A. FORTVNA *ipsa*} amicissima reipublicae, quae fecerit, ut, quo anno maxime ciuitas consilio atque ope ciuium optimorum indigebat, is Sextio petendi tribunatus annus esset. quodam igitur modo eius anni laudem & gloriam cum Sextio fortuna communicauit. itaque prius exponam ea, quae ad Sextium tota referuntur, minime a fortuna pendent. ILLA *maxima, atque amplissima*} quae gessit in tribunatu, pro salute Ciceronis, lege Clodia exsulantis, hoc est, ut ipse accipi uult, pro salute reip. significat enim, sua caussa remp. Sextio debere: quandoquidem eam euersam atque afflictam tum fuisse dixit, cum a Clodio pulsus exsularet. Et apte, maxima, atque amplissima: ut & maximi momenti, & late diffusa significet. quomodo & in epistola ad Lentulum magna, & ampla negotia nominauit. SVMMIS *in rebus*} quas in quaestura, & in tribunatu Sextius gessit: quae infra enumerabuntur. EXCITATAE} quia dixerat, Fundamentis, ideo subiungit, Excitatae, quod uerbum ad ea quae aedificantur, solet accommodari, ut lib. 2. de Legib. Ne e lapide excitari plus, nec imponi, quam quod capiat laudem mortui incisam. & Seneca.

ORATIO

PARENTE. *P. Sextius natus est, iudices, homine, ut plerique meministis, & sapiente, & sancto, & seuero; qui cum tribunus pl. primus, inter homines nobilissimos, temporibus optimis factus esset, reliquis honoribus non tam uti noluit, quam dignus uideri. eo auctore duxit, honestissimi & spectatissimi uiri, C. Albini filiam: ex qua hic est puer, & nupta iam filia. duobus his grauissimis antiquitatis uiris sic probatus fuit, ut utrique eorum & carus maxime, & iucundus esset. ademit Albino soceri nomen mors filiae, sed caritatem illius necessitudinis, & beneuolentiam non ademit. hodie sic hunc diligit, ut uos facillime potestis ex hac uel assiduitate eius, uel sollicitudine, & molestia iudicare. duxit uxorem patre uiuo optimi & calamitosissimi uiri filiam L. Scipionis. clara in hoc P. Sextij pietas exstitit, & omnibus grata, quod & Massiliam statim profectus est, ut socerum uidere, consolariq. posset fluctibus reip. expulsum, in alienis terris iacentem, quem in maiorum suorum uestigijs stare oportebat: & ad eum filiam eius adduxit, ut illo insperato aspectu, complexuq. si non omnem, at aliquam partem maeroris sui deponeret: & maximis officijs & illius aerumnam, quoad uixit, & filiae solitudinem sustentauit. Possum multa dicere de liberalitate, de domesticis officijs, de tribunatu mil. de prouinciali in eo magistratu abstinentia: sed mihi ante oculos obuersatur reip. dignitas, quae me ad sese rapit, haec minora relinquere hortatur.*

EXPLANATIO

SAPIENTE,} non loquitur de illa summa sapientia; quam qui habet, nullam uirtutem desiderat: (cur enim adderet, sancto?) sed communem quandam in rebus gerendis prudentiam intelligit. &, sapiente, dixit, cum ad rerum actionem respiceret: sancto, ad ipsius uitam: seuero, ad domesticam disciplinam. TRIBVNVS *pl. primus inter homines nobilissimos temporibus optimis factus esset,*} considerandum, cur dixerit, Primus, inter homines nobilissimos, temporibus optimis. non modo enim tribunus pl. Sextij pater factus est, sed primus inter eos, qui simul facti sunt; neque primus modo inter collegas, sed primus inter eos collegas, qui nobilitate florebant: neque hoc modo, sed etiam temporibus optimis. nam si & tribunus pl. & primus, & inter homines nobilissimos factus esset, nec tamen optimis temporibus: non ita laudabile uideretur. potuisset enim & primus, & inter homines nobilissimos tribunatum consequi non uirtute, sed malis artibus, puta ambitione, pecunia, ui. ergo non sine caussa copiosus Cicero. cuius uerba, qui non intelligunt, quo spectent, & quam apte in sententiam conueniant: uerbosum, si dijs placet, appellant. quibus ipsis quia deest, quod loquantur, aut scribant; aut, si quid habent, non suppetit unde ornent: diuitias orationis, inopiae suae conscij, in alijs ferre non possunt. RELIQVIS *honoribus*} gesto tribunatu; petebant aedilitatem, praeturam, consulatum, censuram. quos honores pater Sextij non petijt: qua caussa, ignoratur: sed oratorie Cicero conuertit in laudem: quod, eos consequi cum posset, moderatione tamen quadam abstinuerit: qui plus in ipsa re, hoc est in recta uiuendi ratione, quam in honorum specie, poneret. hoc significat, cum ait: Non tam uti noluit, quam dignus uideri. HONESTISSIMI, *& spectatissimi uiri,*} laudat & familiam, & hominem. honestissimi, honestissimo loco nati: spectatissimi, sua uirtute insignis. C. ALBINI} hic, ut opinor honores non habuit, sed senator fuit: ut in quadam epistola legimus, quae est libro fam. XIII. 8. HIC *est puer,*} L. Sextius: ut ex ea, cuius proxime facta mentio est, epistola cognoscitur. quamquam Publium infra nominat, cum ait, Recita quaeso P. Sexti. aut igitur in ea epistola Publius, non Lucius legendum: aut hic Lucius, non Publius. Hic: qui adest in iudicio. paruulos enim filios ad eliciendam misericordiam in iudicium adducere moris erat. & puer uocatus, licet esset praetextatus, ut in extrema oratione; praetextati autem annum aetatis XVI egressi erant. ANTIQVITATIS} magis laudat, quam si tantum, grauissimis uiris, dixisset. est enim ad antiquitatem comparatio: quam praestare nostris temporibus semper existimamus: itaque dicimus, homo antiqua uirtute, antiqui officij: & illud, nihil mihi est antiquius, pro, praestantius. Seruius in illud lib. I. Aen. Non Troia antiqua, accipit hic, Antiquitatis, pro, nobilitatis. ET *carus, & iucundus*} carus, quia filius, & gener: iucundus, quia bene moratus, & bono ingenio praeditus. NON *ademit.*} suauitate quadam aures afficit uerbi geminatio, praeposita secundo loco negatione: ut hic, ademit Albino soceri nomen mors filiae, sed caritatem illius necessitudinis, & beneuolentiam non ademit, & in ep. ad Lentulum, ceteris satisfacio omnibus, mihi ipse numquam satisfacio. OPTIMI, *& calamitosissimi*} cur bonitatem cum miseria coniunxit? ut indignum ea calamitate Scipionem ostenderet. SCIPIONIS.} Asiatici: qui cum C. Norbano consul fuit, Marianasq. partes adiuuit: sed eius exercitu ad Sullam signa transferente, cum interimi posset, dimissus est. Gener fuit L. Crassi oratoris: ut lib. III. de Orat. in prooemio. epitome Liuiana lib. LXXXV. Philippica XII. & XIII. ad Atticum lib. IX. Orosius. MASSILIAM} sic & Milo, qui P. Clodium interfecit, Massiliam in exsulium abijt. FLVCTIBVS} bellis ciuilibus. & proprie fluctibus, quia, sicut fluctibus iactatur nauis, sic bellis ciuilibus agitatur, & quasi fluctuat resp. IN *alienis terris iacentem,*} respondet ad hoc id, quod sequitur: ut ita opponas; in alienis terris, maiorum suorum uestigijs; iacentem, stare. DOMESTICIS *officijs,*} quae contulit in suos: quae praetermitto, non quia minima, sed quod illa, quae contulit in rempublicam, multo pluris aestimanda. TRIBVNATV *mil.*} tribunorum militarium, inquit Pedianus,

Pedianus, duo genera, primum eorum, qui Rufuli dicuntur: hi in exercitu creari solent. alij sunt Comitiati; qui Romae comitijs designantur. MAGISTRATV} καταχρηστικῶς magistratum appellat: tribunatus enim militum honor quidem est, magistratus autem non est: ut in libro de magistratibus docebimus. ABSTINENTIA:} cum ceteri militum praefecti prouincias rapinis exhaurire consuessent; unde Scaptius ille in epistolis ad Atticum.

ORATIO

QVAESTOR hic C. Antonij, collegae mei, iudices, fuit sorte, sed societate consiliorum meus. impedior non nullius officij, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam quam multa ad me detulerit, quanto ante prouiderit. atque ego de Antonio nihil dico, praeter unum, numquam illum in illo summo timore ac periculo ciuitatis neque communem metum omnium, neque propriam nonnullorum de se ipso suspicionem aut inficiando tollere, aut dissimulando sedare uoluisse. in quo collega sustinendo, atque moderando si meam in illum indulgentiam, coniunctam cum summa custodia reip. laudare uere solebatis: par prope laus P. Sextij esse debet, qui suum ita consulem obseruauit, ut & illi quaestor bonus, & uobis omnibus optimus ciuis uideretur. idem, cum illa coniuratio ex latebris, atque ex tenebris erupisset, palamq. armata uolitaret, uenit cum exercitu Capuam; quam urbem propter plurimas belli opportunitates ab illa impia & scelerata manu attentari suspicabamur; & inde M. Aulianum, tribunum mil. Antonij, praecipitem eiecit, hominem perditum, & non obscure Pisauri, & in alijs agri Gallici partibus in illa coniuratione uersatum. idemq. C. Marcellum, cum is non solum Capuam uenisset, uerum etiam se quasi armorum studio, in maximam familiam coniecisset, exterminandum ex illa urbe curauit. qua de caussa & tum conuentus ille Capuae, qui, propter salutem illius urbis consulatu conseruatam meo, me unum patronum adoptauit, huic apud me P. Sextio maximas gratias egit: & hoc tempore ijdem homines, nomine commutato coloni decurionesq. fortissimi atque optimi uiri, beneficium P. Sextij testimonio declarant, periculumq. decreto suo deprecantur.

EXPLANATIO

QVAESTOR} gesto tribunatu militum, quaesturam petebant: isq. primus in urbe gradus honoris erat. haec agemus in libro de magistratibus. COLLEGAE *mei*,} in consulatu: quo gesto, in Macedoniam iuit proconsul. SORTE,} quaestores designati, cui quisque muneri in magistratu praeesset, sortiebantur. alij cum consulibus in urbe remanebant: alij aerarium curabant: alij in prouincias exibant. SOCIETATE *consiliorum*} quia cum Cicerone consule de republica, quae ad patefaciendam & opprimendam Catilinae coniurationem pertinebant, communicauit, & ad eum C. Antonij, cuius erat quaestor, consilia detulit. ad quem lib. VII. fam. ita scripsit: Si falsa fuerunt, quae tu ad me, ut ais, detulisti: quid ego tibi debeo? sin uera: tu es optimus testis, quid mihi populus R. debeat. NON *nullius officij religione*,} quia, cum sit quaestoris & consulis maxima necessitudo, uidetur ab officio Sextius discessisse, qui consilia sui consulis alteri consuli prodiderit. uel expone sic: non explicabo quaecumque ad me Sextius detulit: quia contra officium uidear fecisse, si, quae Sextius ad me secreto detulit, ut potius reipublicae, saluti quam consulis sui uoluntati satisfaceret, ea nunc omnia commemorem. DE *Antonio nihil dico*,} occurrit suspicioni. nam quod intelligit, ex eo, quod dictum est, posse aliquem colligere, & existimare participem Catilinae coniurationis Antonium fuisse: igeniose facit, ut hanc suspicionem neque confirmet, ne hominem eum, quem in consulatu collegam habuerat, in exsulio satis misere uiuentem, suo testimonio condemnet; neque tollat, ne, quae a Sextio de illius consilijs ad se delata significat, ficta & inania uideantur. propterea, ne obijciat aliquis, ergo tu cum Catilina consensisse Antonium confirmas: ego, inquit, nihil dico, neque participem illius coniurationis fuisse, neque non fuisse: hoc unum dico; si negare uoluisset, se Catilinae partibus haerere; aut saltem dissimulare; futurum fuisse, ut ille metum ciuitatis, & eam, quae de ipso erat, suspicionem aut omnino tolleret, aut certe sedaret. neutrum tamen fecit. Et est animaduertendum, quod, cum hic quasi lubrico in loco Cicero uersetur, quia, si Sextij quaesturam laudat, Antonium uituperat; si Antonium excusat, Sextij caussam non subleuat; lubrico, ut dixi, in loco constitutus, ad Sextium, cuius periculum agebatur, potius, quam ad Antonium, inclinat. & cum ait, numquam illum neque negare, neque dissimulare uoluisse, non alienum a Catilinae consilijs fuisse tacite significat: aperte non exponit, ne miserum hominem suo testimonio premat. In Pisonem tamen apertius: Ego Antonium collegam, cupidam prouinciae, multa in rep. molientem, patientia, atque obsequio meo mitigaui. INFITIANDO} nam si infitiatus esset se cum Catilina consentire, propriam non nullorum de ipso suspicionem sustulisset. numquam autem est infitiatus: numquam igitur eam opinionem sustulit. tale illud in ea post reditum in senatu: Numquam inficiando, suspicionem hominum, curamq. minuerunt. Quibus in locis non dubito quin ad illum respexerit Cicero Attij in Atreo uersum, quem recitat in orat. in Pisonem

„ Numquam istam imminuam curam, infitiando tibi

SVSTINENDO,} retinendo; ne longius progrederetur; ne coniuratorum in societatem sese totum daret. est enim hic, sustinere, pro retinere, ut in epistola ad Varronem: Exspectabam omnino iam diu, meq. sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem. & in libro de amicitia: Est prudentis, sustinere, ut cursum, sic impetum beneuolentiae.

lentiae. & ad Atticum, sustinere equos, sustinere currum. MODERANDO} ut, si minus eum ad tuendam reip. caussam possem traducere, a studio tamen coniurationis abducerem. hoc est enim, moderando, quo uerbo nitij correctio significatur; ut modus imponatur in ea re, quae immoderate facta turpitudinem habet. moderatus autem Cicero, quia Macedoniam illi decernendam curauit: ut, cum aeris alieni caussa sensisse cũ Catilina putaretur, rursus lucri spe ad reip. studium sese conuerteret. quod & Plutarchus in Ciceronis uita notauit. PAR *prope laus*} callide, Prope, addidit: ne Sextium sibi in laude conferat; quod ille quidem quaestor multum rempublicam iuuerit, non tamen, quantum ipse consul. AVLIANVM,} Auliae gentis mentio apud Liuium lib. IX. & in Fastis 534. ANTONII} C. Antonij consulis, labe coniurationis infecti. AGRI *Gallici*} Galliae cisalpinae, quae ad Rubiconem amnem terminabatur. C. MARCELLVM,} non eum, qui fuit M. Marcelli, uiri clarissimi, frater, & consulatum est adeptus, de quo in oratione pro Marcello, & epist. fam. lib. x. sed eum, de quo mentio fit in oratione in Catilinam. QVASI *armorum studio*,} quasi & ipse una cum ijs in ludo gladiatorio exerceri uellet. nam serui gladiatores, rudes in armis, exercebantur a lanistis in ludo, hoc est in loco, ubi non caedis, sed artis caussa arma tractabantur. cum igitur Capuae maxima familia, hoc est maximus seruorum numerus, (familiam enim pro seruis non semel usurpat Cicero) in arte armorum ludicra uersaretur: C. Marcellus, qui eos ad coniuratorum partes cuperet adiungere, admiscuit se ad eos, simulato armorum studio. CONVENTVS} in praefecturis id erat conuentus, quod in colonijs, & municipijs decuriones, idest senatus quidam. Capua foederata ciuitas fuit ante secundum Punicum bellum. quo bello, cum Hannibalis partes secuta esset, capta a Romanis in praefecturae formam redacta est. post annos denique CLII. ut ait Velleius, C. Caesar consul coloniam fecit. PATRONVM} in ditione Romana patronos sibi ciues subiectae urbes deligebant, quem quaeque maxime probabat. sic Allobroges Fabiorum, Syracusani Marcellorum patrocinio utebantur. de Capua uero a se consule seruata etiam in oratione meminit pro Milone. P. SEXTIO} non satis constat, abundet, nec ne; cum dixerit, huic. NOMINE *commutato*} quia Cicerone consule conuentus Capuae dicebatur: tunc enim erat praefectura; quod legimus in Velleio: cũ autem haec oratio est habita, coloni, decurionesq. dicebantur, post coloniam C. Caesare consule, lata ab ipso lege, missam. Velleius, Dio, Appianus, Plutarchus, ipse Cicero. DECVRIONES} erant decuriones in colonia, quod senatus Romae; duumuiri autem id, quod consules. hos & in municipijs fuisse, constat ex orat. pro Cluentio, & ep. 18. lib. VI. fam. FORTISSIMI, *atque optimi*} propria, & absoluta colonorum laus. nam & fortes esse debent, ut eum, quo missi sunt, locum tueri possint; & boni, ut uelint.

ORATIO

RECITA, quaeso, P. Sexti, quid decreuerint Capuae decuriones: ut iam uirilis tua uox possit aliquid significare inimicis nostris, quidnam, cum se corroborarit, effectura esse uideatur. DECRETVM DECVRIONVM: *non recito decretum officio aliquo expressum, uicinitatis, aut clientelae, aut hospitij publici, aut ambitionis, aut commendationis gratia; sed recito memoriam perfuncti periculi, praedicationem amplissimi beneficij, uocem officij praesentis, testimonium praeteriti temporis. Atque illis temporibus ijsdem cum iam Capuam metu Sextius liberasset; urbem senatus atque omnes boni, deprehensis atque oppressis domesticis hostibus, me duce, ex periculis maximis extraxissent: ego litteris eum Capua accersiui cum illo exercitu, quem tum secum habebat. quibus hic litteris lectis, ad urbem confestim incredibili celeritate aduolauit. atque ut illius temporis atrocitatem recordari possitis, audite litteras, & uestram memoriam ad timoris praeteriti cogitationem excitate.* LITTERAE CICERONIS COS. *hoc aduentu P. Sextij tribunorum pl. nouorum, qui tum extremis diebus consulatus mei res eas, quas gesseram, uexare cupiebant, reliquiq. coniurationis impetus, & conatus sunt retardati. ac posteaquam est intellectum, Catone tribuno pl. fortissimo atque optimo ciue, remp. defendente, per se ipsum senatum populumq. R. sine militum praesidio tueri facile maiestatem suam, & dignitatem eorum, qui salutem communem periculo suo defendissent: Sextius cum illo exercitu summa celeritate est Antonium consecutus.*

EXPLANATIO

P. SEXTI} patet, non esse reum, sed puerum, rei filium: cuius tamen in uoce uirile quiddam fuisse dicit. quia scilicet annum aetatis XVI. egressus iam erat. praetextatus enim uocatur in extrema oratione. EFFECTVRA} cum inimicos nostros accusabis. OFFICIO *aliquo*} officium refert ad illa tria, uicinitatis, clientelae, officij publici. est autem inter uicinos, clientes, & hospites, ipso uicinitatis, clientelae, hospitij iure, in conferendis officijs mutua uoluntas. VICINITATIS,} opidorum: ut, si Arpinates, exempli caussa, aliquem Tusculanum, in uitae aut fortunarum discrimen adductum, decreto commendarent, uicinitate adducti. CLIENTELAE,} ut, si Siculi aliquem e Claudia Marcellorum familia, in periculo constitutum, missis Romam publicis litteris subleuandum curarent. HOSPITII *publici*,} erant enim ciues Romani non modo priuatorum hominum, sed opidorum etiam, ac ciuitatum hospites. non aliqua, inquit, huiusmodi de caussa petitum a nobis hoc decretum, impetratumq. est. id enim ualet, expressum: quasi studiose petentibus concessum:

cum

cum hoc sponte cupideq. ab ipsis Campanis factum sit, ad grati animi memoriam significandam. AMBITIONES,} ut, cum aliquem candidatum officiose commendamus. COMMENDATIONIS} quo gratior aliquis fit, bonamq. opinionem nostro testimonio consequatur. PERFVNCTI *periculi*,} passiue dixit: quo scilicet Capua Sextij uirtute ac uigilantia liberata est. VICEM} parem gratiam: quia praesenti officio acceptum a Sextio beneficium remuneratur, DOMESTICIS *hostibus*,} quinque coniuratis, de quibus Sallustius, Dio, ipse Cicero in Catilinam, Lentulo, Cethego, Gabinio, Cepario, Statilio. ILLIVS *temporis atrocitatem*} quaenam atrocitas, cum iam domestici hostes deprehensi oppressiq. essent? ipse se paullo post exponit, cum ait, Tribunorum pl. nouorum, reliquiq. coniurationis impetus conatusq. retardati sunt. TRIBVNORVM *pl. nouorum*,} maxime Q. Metellum Nepotem significat: qui Ciceronem extremo consulatus die, concionis habendae potestate priuauit. in quo Plutarchi *αὐτοφυεῖ* licet cognoscere; qui Ciceronem concionandi potestate a duobus tribunis pl. Q. Metello Nepote L. Calpurnio Bestia priuatum esse dicat: cum ea se ignominia ab uno tribuno pl. esse affectum, ipse Cicero in oratione in Pisonem, & fam. lib. v. confirmet. ut omittam id, quod a Sallustio docemur, Bestiam Cicerone consule tribunum pl. fuisse. ut extremis consulatus diebus Ciceronem concione prohibere non potuerit: cum v. Idus Decembris, quod ex Dionysio & Liuio constat, ultimus tribunorum pl. in magistratu dies fuerit. Metellum autem anno, qui Ciceronis consulatum secutus est, tribunatum pl. gessisse, nemo nescit. RELIQVI *coniurationis impetus*,} cum adhuc in urbe coniurationis occultae reliquiae superessent. CATONE} qui Vticensis postea cognominatus. hic, cum audisset, Q. Metellum Nepotem tribunatum esse petiturum, quem de republica non optime cogitare compertum habebat, ex itinere in Vrbem rediit, ut tribunatum peteret, indeq. perniciosis Metelli collegae rogationibus aut conatibus obsisteret. Plutarchus, alij.

ORATIO

HIC ego quid praedicem, quibus hic rebus consilem ad rem gerendam excitarit? quot stimulos admouerit homini studioso fortassis uictoriae, sed tamen nimium communem Martem belliq. casum metuenti? longum est dicere; sed hoc breue dicam. si M. Petreij non excellens animo & amore reip. uirtus, non summa auctoritas apud milites, non mirificus usus in re militari extitisset; neque adiutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendum fuisset datus: illo in bello esset hiemi locus; neque umquam Catilina, cum e pruina Apennini, atque e niuibus illis emersisset, atque aestatem integram nactus, Italiae caulas, & pastorum stabula praeclara cepisset; sine multo sanguine, ac sine totius Italiae uastitate miserrima concidisset. Hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius: ut quaesturam Macedoniae relinquam, & aliquando ad haec propiora ueniam. quamquam non est omittenda singularis illa integritas prouincialis; cuius ego nuper in Macedonia uidi uestigia, non pressa leuiter ad exigui praedicationem temporis, sed fixa ad memoriam illius prouinciae sempiternam. uerum haec ita praetereamus, ut tamen intuentes, & respectantes relinquamus. ad tribunatum, quia ipse ad sese iamdudum uocat, & quodam modo absorbet orationem meam, contento studio, cursuq. ueniamus. de quo quidem tribunatu ita dictum a Q. Hortensio, ut eius oratio non defensionem modo criminum uideretur continere, sed etiam memoria dignam reip. capessendae auctoritatem, disciplinamq. praescribere. sed tamen, quoniam tribunatus quidem totus P. Sextij nihil aliud nisi meum nomen caussamq. sustinuit, necessario mihi de isdem rebus esse arbitror, si nō subtilius disputandum, at certe, iudices, dolentius deplorandum.

EXPLANATIO

NIMIVM *communem Martem &c.*} latenter significat Antonium consulem non alienum a coniuratis fuisse, qui a pugna prorsus abhorreret. M. PETREII} hic Antonij consulis legatus, ipso Antonio consule absente, quod ex podagra laboraret, Catilinam cum sua manu uicit, ac trucidauit. idem postea Magni Pompeij legatus in Hispanijs fuit, cum duobus collegis, Varrone, & Afranio. ad extremum in Africa cum Iuba rege pugnans, cum quo de mutua caede consenserat, ne in C. Caesaris potestatem ueniret, occisus est. EXCELLENS *animo, & amore reip.*} cum ad naturalem animi magnitudinem eximia quaedam uis amoris in remp. accederet. ESSET *hiemi locus*;} hieme non esset bello finis impositus. STABVLA} unde se. suasq. copias alere posset. QVAESTVRAM *Macedoniae*} quaestor fuit Antonij consulis, eiusdemq. Macedoniam proconsulari imperio regentis. quam prouinciam cum haud satis abstinenter administrasset, accusatus, & condemnatus est. ad Atticum libro 1. pro M. Coelio, in Vatinium, Florus. NVPER} cum abessem, lege Clodia pulsus. AVCTORITATEM,} quia, cum res a Sextio in tribunatu gestas commemoraret, uidebatur reliquis ciuibus praescribere, quid pro salute patriae bonorumq. ciuium in magistratu esset agendum. auctoritatem autem dixit, uel quia Sextij, qui praeclare tribunatum gessisset, uel quia ipsius, qui narraret, Hortensij auctoritas ad excitandos ciuium animos ualere plurimum deberet. DISCIPLINAM} quid ciues P. Sextij exemplo discerent, & in quo se exercerent. NISI *meum nomen*} quia nihil egit in tribunatu Sextius, nisi de Cicerone reuocando.

ORATIO

QVA in oratione si asperius in quosdam homines inuehi uellem; quis non concederet, ut eos, quorum sceleris furore uiolatus essem, uocis libertate perstringerem? sed ut agam moderate, & huic potius tempori seruiam, quam dolori meo: si qui occulte a salute nostra dissentiunt, lateant: si qui fecerunt aliquid aliquando, atque ijdem nunc tacent & quiescunt, nos quoque simus obliti: si qui se offerunt insolenter, & insectantur; quoad ferri poterunt, perferemus: neque quemquam offendet oratio mea, nisi qui se ita obtulerit, ut in eum non inuasisse, sed incurrisse uideamur. sed necesse est, antequam de tribunatu P. Sextij dicere incipiam, me totum superioris anni reip. naufragium exponere. in quo colligendo, ac reficienda salute communi omnia reperientur P. Sextij dicta, facta, consilia uersata. Fuerat ille annus in reip. magno motu, & multorum timore tamquam intentus arcus in me unum, sicut uulgo ignari rerum loquebantur; re quidem uera, in uniuersam remp. traductione ad plebem furibundi hominis ac perditi, mihi irati, sed multo acrius ocij, & communis salutis inimici. hunc uir clarissimus, mihiq. multis repugnantibus amicissimus, Cn. Pompeius omni cautione, foedere, execratione deuinxerat, nihil in tribunatu contra me esse facturum.

EXPLANATIO

VT. EOS,} satis patet, Clodium, Pisonem, Gabinium praecipue significari. SCELERIS *furore uiolatus*} his tribus uerbis respondent illa, uocis libertate perstringerem. POTIVS *tempori*} quod postulare uidetur, ut ea tantummodo, quae cum Sextij caussa coniuncta sunt, exponat. SE *offerunt insolenter, & insectantur;*} duo significat hominum genera, de quibus proxime dixit; unum eorum, quos latere uellet; alterum, quos tacere, & quiescere: qui si, inquit, non latebunt, sed se offerent insolenter; non tacebunt, & quiescent, sed insectabuntur; eos, quoad licebit, perferemus. SVPERIORIS *anni*} quo Cicero lege Clodia pulsus est. REIP. *naufragium*} recte: nam contra leges tribunus pl. factus est P. Clodius; & contra leges Cicero eiectus est. leges autem cum negliguntur, quasi naufragium respublica facit. IN *quo colligendo, ac reficienda salute communi*} pergit in metaphora. nam post naufragium primũ dispersae res colliguntur: deinde reficitur nauis: nisi si ui tempestatis fracta penitus, demersaq. est. DICTA *facta, consilia uersata.*} haec addidit, ne extra caussam futura narratio uideatur. ILLE *annus*} is, quo, C. Caesar consul P. Clodium Pulchrum ad plebem traduxit, iratus Ciceroni quia statum reipublicae quodam in iudicio paullo liberius deplorauerat. Suetonius, idemq. ipse Cicero significat in oratione pro domo sua. INTENTVS *arcus*} quod, quemadmodum arcus intentus sagittam emissurus uidetur, sic ille annus aliquam iniuriam in me coniecturus putaretur. cum igitur ad plebem a Caesare consule traductus est Clodius, tum in Ciceronem tamquam arcus intentus: iniuria uero, tamquam sagitta ex arcu, coniecta est anno insequenti, Clodio tribuno pl. facto, Pisone & Gabinio consulibus. MIHI *irati,*} quod in ipsum, de incestu accusatum, testimonium dixerat. lib. I. ad Atticum, Plutarchus, alij. MVLTIS *repugnantibus*} Pompeij gratiam aucupatur. cupit enim ei persuasum esse, nullam apud se acceptae iniuriae memoriam superesse, cum sibi contra Clodium auxilio non fuit. CAVTIONE, *foedere, execratione*} de hoc ad Atticum lib. II. sic: Pompeius affirmat non esse periculum; adiurat. addit etiam, se prius occisum iri ab eo, quam me uiolatum iri.

ORATIO

AT ille nefarius, ex omnium scelerum colluuione natus, parum se foedus uiolaturum arbitratus, nisi ipsum cautorem alieni periculi suis proprijs periculis terruisset; hanc tetram immanemq. beluam, uinctam auspicijs, alligatam more maiorum, constrictam legum sacratarum catenis, soluit subito legum uinculis consul, uel, ut ego arbitror, exoratus, uel, ut non nemo putaret, mihi iratus, ignarus quidem certe & imprudens impendentium tantorum scelerum ac malorum. qui tribunus pl. felix in euertenda rep. fuit, nullis suis neruis. qui enim in eiusmodi uita nerui esse potuerunt, hominis fraternis flagitijs, sororijs stupris, omni inaudita libidine infamis? sed fuit profecto quaedam illa reip. fortuna fatalis, ut ille caecus atque amens tribunus pl. nancisceretur, quid dicam consules? hoccine ut ego appellem nomine euersores huius imperij? proditores uestrae dignitatis? hostes bonorum omnium? qui ad delendum senatum, affligendum equestrem ordinem, exstinguenda omnia iura, atque instituta maiorum se illis fascibus, ceterisq. insignibus summi honoris atque imperij ornatos esse arbitrabantur. quorum, per deos immortales, si nondum scelera uulneraq. inusta reip. uultis recordari, uultum, atque incessum animis intueamini. facilius facta eorum occurrent mentibus uestris, si ora ipsa oculis proposueritis. Alter unguentis affluens, calamistrata coma, despiciens conscios stuprorum, ac ueteres uexatores aetatulae suae, Puteali & feneratorum gregibus inflatus, atque perculsus, qui olim, ne Scyllaeo illo aeris alieni in freto ad columnam adhaeresceret, in tribunatus portum perfugerat, contemnebat equites R. minitabatur senatui: uenditabat se operis, atque ab ijs se ereptum, ne de ambitu caussam diceret, praedicabat; ab ijsdemq. se, etiam inuito senatu, prouinciam sperare dicebat; eamq. nisi adeptus esset, se incolumem nullo modo fore arbitrabatur.

EXPLA-

EXPLANATIO

Ex *omnium scelerum colluuione natus,*} non dissimile illud de eodem, in Pisonem: Animal ex nefarijs stupris, ex ciuili cruore, ex omnium scelerum & flagitiorum impunitate concretum. non enim Clodium dicit sceleratis parentibus esse natum, sed, multis sceleribus iam commissis, talem postremo fuisse, qualem existere, & tamquam gigni necesse esset. simile & illud in III. Phil. Quid est in Antonio praeter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? ex his totus conglutinatus est. IPSVM *cautorem alieni periculi*} Pompeium, qui mihi a Clodio cauere uoluerat: cum non intelligeret, ne sibi quidem ipsi ab homine omnium perditissimo caueri posse. PROPRIIS *periculis*} de quibus in oratione pro Milone, & in Pediani commentario. VINCTAM *auspicijs,*} quia, si patricij fierent plebeij, contra auspicia uidebatur. quae cum patriciorum tantum essent, ut & Liuius, & ipse Cicero non semel significat; nimirum, si ad plebem homines patricij traducerentur, interitura auspicia uidebantur, cum, a quibus haberentur; patricij deessent. ALLIGATAM *more maiorum,*} non uetabat lex ulla e patricijs plebeios fieri: sed apud maiores omnino pauci facti erant. itaque Clodio ad plebem transire cupienti mos maiorum obsistere uidebatur. LEGVM *sacratarum catenis*} leges sacratae dictae, quae in Sacro monte, plebis caussa, latae sunt. in ijs hoc maxime sancitum est, ne tribunatus plebis homini patricio mandari posset. quam ob caussam soluisse uidetur eas leges Caesar consul, cum Clodium ad plebem traduxit, ut deinde, quod factum est, tribunus pl. crearetur. SVBITO} cur subito? quia, ut ait Suetonius, & ipse pro domo sua, quo die Cicero in iudicio C. Antonij de statu reipublicae questus est, eo Caesar consul, cum antea nihil eiusmodi cogitasset, Clodium ad plebem traduxit. LEGVM *uinculis*} catenis, proxime dixit. EXORATVS,} Caesaris culpam artificiose in alios transfert. MIHI *iratus,*} haec uere Caesarem induxit caussa, ut Clodium plebeium faceret. non enim aliorum precibus exoratus, sed ira incitatus, quia Cicero C. Antonium in iudicio defendens, paullo liberius de statu reipublicae questus erat, Clodium traduxit ad plebem. quod ut ita esse demostremus, recitentur ipsius uerba in oratione pro domo sua. Hora, inquit, fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quaedam de rep. quae mihi uisa sunt ad illius miseri caussam pertinere. haec homines improbi ad quosdam uiros fortes longe aliter, atque a me dicta erant, detulerunt. & infra, cum ait: Ipse autem Caesar, quem maxime ignari homines ueritatis mihi esse iratum putabant, erat ad portas. in oratione autem de prouincijs consularibus non negat Caesarem sibi fuisse iratum, sed irae caussam dissimulat, & pro uera falsam ponit. Traduxit, inquit ibi, ad plebem inimicum meum; siue iratus mihi, quod me secum ne beneficijs quidem uidebat posse coniungi; siue exoratus &c. IGNARVS} quod erat improbitatis crimen, imprudentiae uitium facit, oratorie, nam ut angere culpam in inimicis, sic in ijs, quos defendere, sibiq. conciliare student, imminuere oratores solent. SCELERVM *ac malorum.*} quae tribunus pl. Clodius patrauit. nam ut omittam de Cicerone pulso, Catone in Cyprum amandato, perniciosissimae reipublicae leges ab illo tribuno pl. latae sunt. de quibus in hac ipsa oratione mentio fit infra, & in oratione de prouincijs consularibus, & in ea in Pisonem, inq. Pediani commentario. QVI *tribunus pl.*} hoc ad illud, Hanc tam tetram immanemq. beluam, referri posse uideo. tamen, quia non satis cohaeret cum superioribus, planeq. disiunctum uidetur, uereor ut emendatus sit locus: non quod ex his uerbis mendum ullum esse suspicer: sed quod aliquid fortasse desit. FELIX *in euertenda republica*} felicem uocat, non ad ueritatem, sed ad Clodij mentem ac uoluntatem spectans. tantum enim abest, felix ut esse posset, ut miserrimus omnium sit, qui pessime de patria meretur. felix igitur, quia consecutus est id, quod uolebat Clodius, ut rempublicam perderet. NVLLIS *suis neruis.*} non ad uim corporis, sed ad auctoritatem opesq. refert. quod indicat subscripta dictio, infamis. nam si infamis Clodius; qui potuit auctoritate tantum ualere, ut rempublicam euerterit? euertit igitur, non suis neruis, sed auxilio consulum, Gabinij & Pisonis. FRATERNIS *flagitijs,*} quae flagitia commisit in fratrem? multa scilicet, quae litteris tradita non sunt, sed illud maxime, de quo in oratione pro Milone ita scriptum est: Appium fratrem, hominem mihi coniunctum fidelissima gratia, absentem de possessione fundi deiecit. SORORIIS *stupris,*} tres Clodij sorores nupserunt, una Q. Marcio Regi, altera Q. Metello Celeri, tertia L. Lucullo. de duabus, Metelli & Luculli uxoribus, a Clodio fratre stupratis, praecipua significatio est in oratione pro Coelio, in ea pro Milone, in Plutarcho. de ea, quam Q. Marcius habuit in matrimonio, nihil proprie legi: sed communiter de omnium incestu patet in epist fam. lib. I. & apud Plutarchum in uita Ciceronis. duas tamen non tres nominat Varro lib. III. de re rust. OMNI *inaudita libidine*} non hoc ad sorores, de quibus iam locutus est, sed ad sacra Bonae deae, quae Clodius incestu aut uiolauit, aut uiolare conatus est. patet historia in epistolis ad Atticum lib. I. in Suetonio in Iulij uita, in Dione, Plutarcho, epitome Liuiana. CAECVS, *atque amens*} Caecus mente, qui, quid rectum, quid fas piumq. esset, non dispiceret. NANCISCERETVR,} fuit enim fortunae cuiusdam, ut eodem anno duo perditissimi consules essent, quorum uterque cum tribuno pl. Clodio consensit. itaque in oratione post reditum in senatu, Audieram, inquit, e sapientissimo homine, atque optimo ciue, & uiro, Q. Catulo, non saepe unum consulem improbum, duos uero numquam, excepto illo Cinnano tempore, fuisse: quare meam caussam semper fore firmissimam dicere solebat, dum uel unus in republica esset consul. quod uere dixerat, si illud de duobus consulibus, quod ante in rep. non fuerat, perenne ac proprium manere potuisset. PRODITORES *uestrae dignitatis?*} ad iudices, ut ad bonos uiros, beneq. in patriam

animatos, loquitur; quorum in tuenda republica omnis dignitas esset posita. **Ad** *delendum senatum,*} acerbo utitur uerbo, ut senatum a consulibus prorsus contemptum ac repudiatum significet. sic infra: Senatum de rep. tollere: pro, senatum spernere, eiusq. uoluntatem minime spectare. cum enim Ciceronem senatus defensum uellet; consules oppugnarunt. idem lege in Ciceronem promulgata, cum uestitum mutasset; consules, ut ad suum uestitum rediret, edixerunt. **Affligendum** *equestrem ordinem,*} spectat ad illud. quod L. Lamiam, principem equestris ordinis, pro salute Ciceronis acerrime pugnantem, Gabinius consul in concione relegauit, edixitq. ut ab urbe abesset millia passuum ducenta. de quo in oratione post reditum in senatu, & epist. fam. lib. xi. **Ceterisq.** *insignibus*} toga praetexta, curuli sella: quae, praeter fasces, insignia consulum erant. pro Cluentio, & in Pisonem, quae consulatum in urbe summum honorem esse, summamq. potestatem significant. **Si** *nondum scelera*} alius enim mihi locus ad ea uobis in memoriam reuocanda constitutus est. **Vnguentis** *affluens,*} Gabinium significat, qui ob mollitiem odoratis liquoribus perfundebatur. de quo & in oratione post reditum in senatu, Ille, inquit, unguentis oblitus irrisit squalorem uestrum. & in oratione in Pisonem. Erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriae. **Calamistrata** *coma,*} de eodem in eadem oratione: Cur in lustris, & heluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia uirtus tam diu cessauit? & post reditum in senatu, de eodem: Vnguentorum odor, uini anhelitus, frons calamistri notata uestigijs. est autem calamistrum tenue ferrum, quo in cinere calefacto crispantur capilli, unde fiunt illi tamquam annuli, qui cincinni uocantur. intorquebat igitur sibi capillos calamistro Gabinius consul, mollior, atque effeminatior, quam & aetas illius, & eius, quam sustinebat, personae dignitas ferebat. de quo in ea pro domo sua. Quo uultu cincinnatus ganeo patriae preces repudiauit? De coma illud suspicor, breuiorem, quam ceterorum, fuisse, ut saltare Gabinius elegantius, & commodius posset. ideo tonsam saltatricem uocat eum Cicero in Pisonem. **Stuprorum,**} Gabinium in pueritia male audisse praeposterae libidinis uitio, eaq. passum esse, quae honeste nominari non possunt, etiam alijs in locis Cicero significat, ut in oratione post reditum in senatu sic: Quorum alter a me Catilinam amatorem suum, alter Cethegum, consobrinum suum, reposcebat. Et ibidem paullo post: In concionem ascendit, eaq. dixit, quae, si eius uir Catilina reuixisset, dicere nō esset ausus. **Puteali**} Puteal basilica fuit, a Scribonio Libone facta: ubi caussae fenebres agebantur. significat igitur, cum ait, Puteali eorum iudiciorum ministros, ut scribas, uiatores, tabulas: deinde litigatores ipsos addit; cum ait, feneratorum gregibus. erat igitur in consulatu inflatus, maximeq. sibi placens eorum comitatu Gabinius, a quibus antea magnopere timuerat, cum feneratoribus immensam pecuniam deberet. concidisset enim graui aere alieno oppressus, nisi tribunus pl. factus esset. in quem magistratum, tamquam in portum, perfugit: tum ne a creditoribus appellari posset: (nam magistratum gerenti molestus esse priuatae rei caussa nemo poterat) tum ut legem aliquam in eo magistratu pretio ferret. quod eum fecisse, significatur in oratione post reditum in senatu. apte igitur, & congruenter ad sententiam traducit similitudinem maris: quod aes alienum Gabinio fuerit tamquam mare illud nauigantibus infestissimū, Scyllae & Charybdis: quo certe obrutus esset, nisi in tribunatus quasi portum perfugisset. crederem autem, illud, Atque perculsus, mendosum esse. neque enim tota horum uerborum structura satis apte cohaeret. sententia quidem obscura non est. quam rem & in oratione post reditum in senatu satis plane his uerbis exposuit: Qui nisi in aram tribunatus confugisset; neque uim praetoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proscriptionem effugere potuisset. quo in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulisset; profecto, & egestate, & improbitate coactus, piraticam ipse fecisset. Et quoniam, Siciliensis freti mentione facta, de columna subiunxit: Rhegiam columnam potuit intelligere; quam Plinius ait in Siciliensi freto fuisse, &, quasi iocum in uerbo quaerens, potuit significare, ut cum de Moenia loqueretur, simul tamen ad Rhegiā, similitudinis caussa, respiceret: quae naufragis idem erat, quod Maenia debitoribus: cum ad illam e naufragio proiecti sic adhaerescerent, ut ad Maeniam ij, quibus non esset, unde creditoribus satisfacerent. Rhegia uero columna dicebatur, quod ab urbe Rhegio non longe distaret. **Contemnebat** *equites R.*} utpote qui L. Lamiam, ut iam diximus, edicto relegauit. **Ereptum,**} metu accusatoribus iniecto, aut fortasse disturbato iudicio. **De** *ambitu*} ob consulatum non more maiorum, sed pecunia quaesitum. **Inuito** *senatu,*} sperabat enim, etiam si prouinciam ei senatus denegaret, fore tamen, ut rogatio a tribuno pl. Clodio, adiuuantibus corruptis hominibus, perferretur. idq. sibi maxime necessarium uidebat esse: qui sine ingentibus rapinis contractum aes alienum dissoluere non posset. de hoc in oratione in Pisonē sic: Gabinium sine prouincia stare non posse: spem habere a tribuno pl. si tua consilia cum illo coniunxisses: a senatu quidem desperasse. Et argute, oratorio more, inducit Gabinium Cicero ea dicentem, quae, quo tempore habita est haec oratio, facta iam erant. nam Gabinius, neglecta senatus auctoritate, lege Clodia in Syriam prouinciam ierat. **Se** *incolumem nullo modo fore*} ad rem familiarem, & ad dignitatem refero. nam de utraque actum iri uidebat, nisi ad diripiendas pecunias prouinciam statim post consulatum habuisset. hoc est, quod dixit in ea in Pisonem, Sine prouincia stare non posse.

ORATIO

ALTER, o dij boni, quam taeter incedebat, quam truculentus, quam terribili aspectu. unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperij ueteris, imaginem antiquitatis, columen reip. diceres intueri. uestitus aspere, nostra hac purpura plebeia, ac pene fusca, capillo ita horrido, ut Capua, in qua ipse tum, imaginis

formandae

formandae caussa, duumuiratum gerebat; Seplasiam sublaturus uideretur. nam quid ego de supercilio dicam, quod tum hominibus non supercilium, sed pignus reip. uidebatur? tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis contractio, ut illo supercilio resp. tamquam Atlante caelum, niti uideretur. erat denique hic omnium sermo: Est tamen reip. magnum firmumq. subsidium. habeo, quem opponam labi illi, atque coeno: uultu medius fidius collegae sui libidinem, leuitatemq. franget. habebit senatus, in hunc annum quem sequatur: non deerit auctor, & dux bonis. mihi denique homines praecipue gratulabantur, quod habiturus essem contra tribunum pl. furiosum, & audacem cum amicum, & affinem, tum etiam fortem & grauem consulem. atque eorum alter fefellit neminem. quis enim clauum tanti imperij tenere, & gubernacula reip. tractare in maximo cursu ac fluctibus posse arbitraretur hominem emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorum, ac stuprorum, uino, ganeis, lenocinijs, adulterijsq. confectum, cum is praeter spem in altissimo gradu alienis opibus positus esset, qui non modo tempestatem intueri impendentem temulentus, sed ne lucem quidem insolitam aspicere posset?

EXPLANATIO

QVAM *taeter*} Gabinius & nitenti uultu, cerussatisq. buccis, ut est in oratione in Pisonem, & coma in cincinnos intorta significare nequitiem & leuitatem uidebatur: Piso contra tristi obscuraq. facie, horrido capillo, seueritatem illam ueterem, & constantiam praeseferebat. Gabinius, quod uultus indicabat, id praestitit: fuit enim nequissimus, atque improbissimus consul. Piso longe aliter, quam homines opinabantur, consulatum gessit, nefarie scilicet, maximeq. contra rempublicam. itaque paullo post, Alter, inquit, fefellit neminem: alter multos plane in omnes partes fefellit. Taeter opponitur claro: unde illud de M. Marcello in epistola Ser. Sulpicij: Vir clarissimus ab homine taeterrimo est interfectus. EX *barbatis illis,*} qui olim rempublicam summa cum laude administrarunt. Sic pro Coelio: Aliquis mihi ab inferis excitandus est ex barbatis illis, non hac barbula, qua ista delectatur, sed illa horrida, quam in statuis antiquis, & imaginibus uidemus. barbas alere ante minoris Africani tempora Romani consueuerunt. is radi primus instituit: itaque post inualuit consuetudo, ut, qui non raderentur, quasi lasciui homines, nimiumq. delicati, non optime audirent. itaque cum probro scripsit illud Cicero ad Atticum lib. I. Concursabant barbatuli iuuenes, totus ille Catilinae grex, duce filiola Curionis. NOSTRA *hac purpura plebeia, ac pene fusca,*} tunica, & toga Romani utebantur, tunica carnem tegente, toga tunicae superinducta. tunica senatoribus erat purpurea, cum lato clauo intexto: toga uero alba, quod ex Isidoro, & Statij Silua 2. lib. V. conijcitur, magistratibus autem, auguribus, sacerdotibus, collegiorum magistris, pueris ad annum aetatis XVI, purpureo praetextae limbo. Nostra, igitur, dixit, de tunica senatoria, idest lato clauo, plebeia, ac paene fusca: filo crasso & colore ad fuscum accedente: quales erant plebeiorum tunicae, quae a senatorijs primum clauo differebant, qui erat in senatorijs latus, in plebeijs angustus, quod exemplis intelligitur, deinde praestantia purpurae. itaque purpuram Pisonis plebeiam, ac paene fuscam Cicero uocauit. de tunicis autem plebeijs purpureis Quinctil. lib. XI. nam neque filo erat tunica Pisonis, ut reliquae tunicae senatoriae, subtili, ac diligenter contexto; sed plebeijs tunicis, crasso filo satis temere factis, admodum similis: &, quod ad colorem attinet, ita longe aberat a purpureo, ut ad fuscum accedere uideretur. IMAGINIS *formandae caussa duumuiratum gerebat,*} colonijs duumuiri, & ex ipsa colonia, & ex ordine decurionum creati; municipijs quattuoruiri, ex ipsis municipijs; praefecturis missi a populo, aut praetore, ut ait Festus, ciues Romani, praeerant. quid autem different inter se ciues Romani, coloni, municipes, & ij, qui conuentus in praefecturis dicebantur; alio loco docebimus. Coloniae, Capuam C. Caesare consule deductae, creati sunt duumuiri L. Piso, & Cn. Pompeius Magnus, ille socer, hic gener C. Caesaris. de Pisone cum hic, tum in oratione in ipsum, & in ea post reditum in senatu satis constat. de Pompeio in oratione post reditum in senatu, & in ea pro Milone, aperta mentio est: etiam in ea de prouincijs consularibus, in Pisonem, pro domo sua, significatur. IMAGINIS *formandae*} ut fingeret, ac componeret uultum ad illam seueritatem, quam in urbe postea consul prae se ferre meditaretur. SEPLASIAM} platea fuit Capuae, in qua unguenta ueniebant. at Piso ita capillo erat horrido, ut odisse unguenta uideretur. ideoq. de tollenda ab eo Seplasia pro ea potestate, quam Capuae duumuir habebat, argute Cicero comminiscitur. de Seplasia in oratione in Pisonem, & Pedianus, & in agraria II. PIGNVS *reip.*} a feneratoribus transtulit: quod, ut hi, accepto pignore, pecunias suas putant se tuto committere; sic respublica Pisoni, cui se commiserat, supercilio, tamquam pignore, confidere, optimeq. sperare uidebatur. GRAVITAS *in oculo,*} uel, oculo, pro oculis dixit, quod Pisonis oculi non temere mobiles, sed stabiles, & attenti significationem quandam optimae mentis hominibus afferrent; sicuti contra, quibus arguti, &, ut ita dicam, uolucres oculi sunt, leues homines minimeq. sapientes plerique reperiuntur: uel, quod facile suspicor, in alterum Pisonis oculum, aliquo uitio deprauatum, tacite ludit. nam & in oratione in ipsum, Sex. Clodium, inquit, qui numquam antea praetextatus fuisset, ludos facere, & praetextatum uolitare passus es, hominem impurum, atque non modo facie, sed etiam oculo tuo dignissimum. quasi dixerit: hominem ita turpi uita, ut tibi turpis facies, turpisq. oculus est. Ecce aliud exemplum, quod eodem, ut opinor, spectat, in oratione post reditum in senatu, L. Piso, tu ne ausus es isto oculo, non dicam isto animo, ista fronte, non uita; tanto supercilio. & cetera. AMICVM *& affinem,*} amicum ita, ut suis comitijs primum custodem praerogatiuae Ciceronem praefecerit. de quo in oratione in ipsum his uerbis: Tu non modo ad eum Ciceronem, (mitto enim domestica, quae negari non possunt: haec commemoro, quae sunt palam) non modo, inquam,

inquam, ad eum, cui primam comitijs tuis dederas tabulam praerogatiuae, quem in senatu sententiam rogabas tertium, numquam aspirasti, sed omnibus consilijs, quae ad me opprimendum parabantur, non interfuisti solum, uerum etiam crudelissime praefuisti. & in ea post reditum in senatu: Tu misericors me affinem tuum, quem comitija praerogatiuae primum custodem praefeceras, quem Kalendis Ian. tertio loco sententiam rogaras, constrictum inimicis reipub. tradidisti. AFFINEM} ob Tulliam C. Pisoni Frugi, L. Pisonis propinquo, in matrimonium collocatam. post reditum in senatu. ALIENIS *opibus*} Pompeius Magnus A. Gabinium, quem hic Cicero significat, neque sua uirtute, neque maiorum commendatione insignem, suis opibus sd consulatum produxit. INSOLITAM} quia lustrorum ac stuprorum in tenebris diu latuerat. subitam autem post tenebras lucem oculi non sustinent. & est praeclara a mari ad rempublicam translatio: quam ita regere ac tueri debet consul in periculo constitutam, ut gubernator nauem in mari fluctuantem.

ORATIO

ALTER multos plane in omnes partes fefellit: erat enim hominum opinioni nobilitate ipsa, blanda conciliatricula, commendatus. omnes boni semper nobilitati fauemus, & quia utile est reip. nobiles homines esse dignos maioribus suis, & quia ualet apud nos clarorum hominum & bene de rep. meritorum memoria etiam mortuorum. quia tristem semper, quia taciturnum, quia subhorridum atque incultum uidebant; & quod erat eo nomine, ut ingenerata familiae frugalitas uideretur; fauebant, gaudebant, & ad integritatem maiorum spe sua hominem uocabant, materni generis obliti. ego autem (uere hoc dicam iudices) tantum esse in homine sceleris, audaciae, crudelitatis, quantum ipse cum rep. sensi, numquam putaui: nequam esse hominem, & leuem, & falsa opinione, errore hominum, ab adolescentia commendatum sciebam. etenim animus eius uultu, flagitia parietibus tegebantur. sed haec obstructio nec diuturna est, nec obducta, ita ut curiosis oculis perspici non possit. uidebamus genus uitae, desidiam, inertiam: inclusas eius libidines, qui paulo propius accesserant, intuebantur. denique etiam sermonis ansas dabat, quibus reconditos eius sensus tenere possemus. laudabat homo doctus philosophos nescio quos: neque eorum tamen nomina poterat dicere: sed eos tamen laudabat maxime, qui dicuntur praeter ceteros esse auctores, & laudatores uoluptatis: cuius, & quo tempore, & quo modo, non quaerebat: uerbum ipsum omnibus modis animi, & corporis deuorabat; eosdemq. praeclare dicere aiebat, sapientes omnia sua caussa facere, remp. capessere hominem bene sanum non oportere, nihil esse praestabilius otiosa uita, & plena, & conferta uoluptatibus: eos autem, qui dicerent dignitati esse seruiendum, reip. consulendum, officij rationem in omni uita, non commodi, esse ducendam, subeunda pro patria pericula, uulnera excipienda, mortem oppetendam, uaticinari atque insanire dicebat.

EXPLANATIO

NOBILITATE *ipsa*,} non quod esset patricius Piso, sed quia maioribus ortus clarissimis. nam nobilissimos homines etiam eos, qui plebeijs familijs nati erant, appellatos esse animaduerti. BLANDA *conciliatricula*,} ut ad conciliandum amorem aptae sunt blanditiae, sic ad opinionem hominum excitandam nobilitas ualet plurimum. EO *nomine*} nomen pro familia ueteres usurpabant, ut ab exemplis planum fit: hic tamen pro cognomine dictum uidetur. ut cognomen Frugi, quo Pisones appellabantur, intellexerit potius Cicero, quam Calpurniae gentis nomen. quo spectant ea, quae proxime sequuntur, uerba: Vt ingenerata familiae frugalitas uideretur. praeterea nostram sententiam confirmat illud in oratione in ipsum Pisonem: Quod minimum specimen in te ingenij. ingenij autem? immo ingenui hominis, ac liberi: qui colore ipso patriam aspernaris oratione genus, moribus nomen. quo in loco non pro familia, sed pro cognomine nomen esse positum, Pedianus interpres significat his uerbis: Tametsi haec oratio inscribitur, in L. Pisonem: tamen non puto nos ignorare, hunc Pisonem ex ea familia esse, quae Frugi appellata sit. & ideo dicit aspernari eum moribus nomen. FRVGALITAS} ob cognomen. sunt autem frugi homines, ut in re domestica, sic in republica continentes, & temperati, ideoque praeter ceteros iusti. Piso igitur, qui publicam rem pessime curauit, degenerasse a suo cognomine uidetur. MATERNI *generis obliti.*} L. Piso matrem habuit, non Romanam, sed homine Gallo natam: qui cum Placentiae consedisset, in eam ciuitatē adscitus, postea Romam uenit, & Pisoni Caesonino, eius Pisonis filio, quem ab Heluetijs interfectum Caesar scribit, filiam collocauit. hinc illa in Pisonem; O familiae non dicam Calpurniae, sed Caluentiae, neque huius urbis, sed Placentini municipij, neque paterni generis, sed braccatae cognationis dedecus. Hoc autem ideo dixit, quod Piso ex materno genere cognatos haberet homines braccatos, hoc est Gallos transalpinos, qui braccis utebantur. & in eadem oratione: O tenebrae, o lutum, o sordes, o paterni generis oblite, materni uix memor. & in ea post reditum in senatu: Is non me (quamquā equidem non cognotam eum propter Pisonum affinitatem, quem longe hinc ab hoc genere cognatio materna transalpini sanguinis abstulisset) sed uos populumq. R. non consilio, neque eloquentia, quod in multis saepe accidit, sed rugis, supercilioq. decepit. Is autem qui patris huius Pisonis socer fuit, Caluentius est appellatus. Pedianus. VVLTV,} quia tristis, taciturnua, subhorridus, incultus. quod proxime dixit. DESIDIAM, *inertiam*,} plus inertia uituperationis habet, quam desidia. desidem enim appellamus,

qui

qui nihil agat, quasi desidentem; inertem autem, qui etiam agendi arte, non modo uoluntate, careat. ergo in desidia uoluntas, in inertia simul cum uoluntate notatur inscitia. hoc paullo clarius ostenditur in epistola ad Cornificium, his uerbis. Quod si, ut es, cessabis; lacessam: ne tua ignauia etiam inertiam afferat: id est, ne, dum nihil umquam scribis, etiam scribere dediscas, & scribendi artem obliuiscare. PAVLIO *propius* } in aedes ipsius. dixit enim iam: Flagitia parietibus tegebantur. & infra: Videbam, quibus cum hominibus in interiore aedium parte uiueret. TENERE } apte uerbum cum nomine coniunxit: nam ansa est, quam in uase manu apprehendimus. NEQVE *eorum nomina poteras dicere.* } satis plane indicat non doctrina, sed uoluntate, quia scilicet uoluptatem diligeret, Pisonem fuisse Epicureum. qui enim eorum nomina, quorum sectam sequebatur, ignoraret, ex hominum sermonibus, & ex naturali quadam propensione potius, quam ex libris, genus illud philosophiae cognouisse putandus est. Est igitur & Epicureus Piso, id est non admodum laudandae philosophiae studiosus; & indoctus tamen Epicureus. aperta enim ironia in proximis uerbis: Laudabat homo doctus, quod infra quoque patet, cum subiungit: cuius, & quo tempore, & quomodo, non quaerebat. non enim libros legebat Epicureorum: in quibus uoluptas quidem una ante omnes res, non omnis tamen, nec omni tempore, aut modo, laudabatur. OMNIBVS *modis* } contra quam reliqui Epicurei, qui, doctrina a libris accepta, non omnibus modis amplectendam uoluptatem existimabant. OMNIA *sua caussa facere:* } hoc quoque, & quae continuo sequuntur, ad Epicureos referenda. congruit autem cum hoc loco locus in epistola ad Trebatium, in qua scripsit haec. Indicauit mihi Pansa meus Epicureum te esse factum. sed quonam modo ius ciuile defendes, cum omnia tua caussa facias, non ciuium? & paullo post ibidem: Quid fiet populo Vlubrano, si tu statueris πολιτεύεσθαι non oportere? EOS *autem,* } philosophos ab Epicuro dissentientes, Stoicos, Academicos, Peripateticos, qui honestatem uel unam, uel maxime expetendam affirmabant. VATICINARI, } non est hic, diuinare, sed, alucinari, errare, ut in epistola ad Coelium; Sed ego fortasse uaticinor, & haec omnia meliores habebunt exitus.

ORATIO

EX *his assiduis eius quotidianisq. sermonibus, & quod uidebam, quibus cum hominibus in interiore aedium parte uiueret, & quod ita domus ipsa fumabat, ut multa eius sermonis indicia redoleret, statuebam sic, boni nihil ab illis nugis exspectandum, mali quidem certe nihil pertimescendum. sed ita est iudices. ut, si gladium paruo puero, aut si imbecillo seni, aut debili dederis, ipse impetu suo nemini noceat; sin ad nudum uel fortissimi uiri corpus accesserit, possit acie ipsa & ferri uiribus uulnerare: ita, cum hominibus eneruatis, atque exanguibus consulatus, tamquam gladius, esset datus; qui per se pungere neminem umquam potuissent, hi summi imperij nomine armati, rempublicam contrucidauerunt, foedus fecerunt cum tribuno pl. palam, ut ab eo prouincias acciperent, quas ipsi nellent; exercitum, & pecuniam, quantam nellent, ea lege, si ipsi prius tribuno pl. afflictam & constrictam remp. tradidissent: id autem foedus meo sanguine ictum sanciri posse dicebant. qua re patefacta, (neque enim dissimulari tantum scelus poterat, nec latere) promulgantur uno eodemq. tempore rogationes ab eodem tribuno de mea pernicie, & de prouincijs consulum nominatim.*

EXPLANATIO

MALI *nihil* } cum se Piso totum gulae, uentri, crapulae dedisse uideretur, nihil de perturbanda rep. cogitare. IMBECILLO *seni, aut debili* } quasi, non modo imbecillo, sed debili quoque: ut maior sit in imbecillo infirmitas, quam in debili. CVM *tribuno pl.* } P. Clodio. PROVINCIAS *acciperent, quas ipsi nellent;* } non enim in eo legum ratio habita est: quia Gabinius Syriam accepit, cum ei iam Cilicia data esset; Piso autem Achaiam, Thessaliam, cunctam Graeciam, quos populos Caesar, eius gener, sua lege liberos esse iusserat. de quo sic in oratione pro domo sua: Quis prouinciam homini post homines natos turpissimo, sceleratissimo, contaminatissimo, quis illam opimam fertilemq. Syriam, quis bellum pacatissimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros constitutam, ereptam ui ex Caesaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? cui quidem cum Ciliciam dedisses, mutasti pactionem & Ciliciã ad praetorem item extra ordinem transtulisti. Gabinio, pretio amplificato, Syriam nominatim dedisti. quid? homini taeterrimo, crudelissimo, fallacissimo, omnium scelerum libidinumq. maculis notatissimo, L. Pisoni non ne nominatim populos liberos, multis S. C. etiam recenti lege soceri ipsius liberatos, uinctos, constrictos tradidisti? Quo in loco manifestum in omnes impressos libros irrepsit mendum. non enim, lege soceri, legendum est, sed, lege generi: quia C. Caesar, Pisonis gener, in consulatu eam legem tulerat. quod in oratione in Pisonem declarant illa uerba: Obtinuisti prouinciam consularem finibus ijs, quos lex cupiditatis tuae, non quos lex generi tui pepigerat. nam lege Caesaris, iustissima, atque optima, populi liberi plane, & uere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem praeter te, & collegam tuum putauit, omnis erat tibi Achaia, Thessalia, Athenae, cuncta Graecia addita. Et in eadem prouincijs consularibus: Emisti a foedissimo tribuno pl. tum in illo naufragio huius urbis, cum tu idem, qui gubernare debueras, euerteres; tum, inquam, emisti grandi pecunia, ut tibi de pecunijs creditis ius in liberos populos contra S. C. & contra legem

gem generi tui dicere liceret. PECUNIAM *quantam uellent,* } quam deinde cum ijs Clodius partitus est, unde infra, Omitto, inquit, gratulationes, epulas, partitionem aerarij. Et pro domo sua, & in Pisone. AFFLICTAM *& constrictam rempublicam* } consulum praesidio nudatam, constrictam, ut commouere se non posset. DE *mea pernicie, & de prouincijs consulum nominatim.* } non nominatim de mea pernicie, sed nominatim de prouincijs consulum. nam lex Clodij, ut in Dione, Velleio, & epistola quadam ad Atticum legimus, Ciceronem non nominabat, sed in eos generaliter scripta erat, si qui ciues Romanos indicta caussa condemnassent. in quo tamen praecipuum Ciceronis factum notabatur, qui coniuratos sine populi iudicio damnauerat. prouincias autem consulum in ea lege nominatas esse, indicant illa, quae proxime recitauimus ex oratione pro domo sua.

ORATIO

HIC tum senatus sollicitus, uos equites excitati, Italia cuncta permota, omnes denique omnium generum, atque ordinum ciues summae reip. a consulibus, atque a summo imperio petendum esse auxilium arbitrabantur; cum illi soli essent, praeter furiosum illum tribunum, duo reip. turbines, qui non modo praecipitanti patriae non subuenirent, sed etiam nimium tarde concidere moererent. flagitabatur ab his quotidie cum querellis bonorum omnium, tum etiam precibus senatus, ut meam caussam susciperent, agerent aliquid, denique ad senatum referrent. hi non modo negando, sed etiam irridendo, amplissimum quemque illius ordinis insequebantur. hic subito, cum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota urbe, cunctaq. Italia conuenisset, uestem mutandam omnes, meq. etiam omni ratione priuato consilio (quoniam publicis ducibus resp. careret) defendendum putarunt. erat eodem tempore senatus in aede Concordiae, quod ipsum templum repraesentabat memoriam consulatus mei, cum flens uniuersus ordo cincinnatum consulem orabat. nam alter ille horridus, & seuerus consulto se domi continebat. qua tum superbia caenum illud, ac labes, amplissimi ordinis preces, & clarissimorum ciuium lacrumas repudiauit? me ipsum ut contempsit helluo patriae? nam quid ego, patrimonij, dicam? quod ille, cum quasi quaestum faceret, amisit. eum uenisset ad senatum, uos, uos, inquam, equites R. & omnes boni, ueste mutata, uos quoque pro meo capite ad pedes lenonis impurissimi proiecistis, cum, uestris precibus a latrone illo repudiatis, uir incredibili fide, magnitudine animi, constantia, L. Ninnius ad senatum de rep. retulit, senatusq. frequens uestem pro mea salute mutandam censuit.

EXPLANATIO

VOS *equites* } praesentes iudices. nam ex tribus ordinibus iudicia constabant, senatorio, equestri, plebeio. SUMMO *imperio* } ipsis consulibus. paullo ante: Hi, summi imperij nomine armati, remp. contrucidandam putauerunt. IN *aede Concordiae,* } qua in aede factum est Cicerone consule senatus consultum de coniuratis occidendis. ideo subijcit: Quod ipsum templum repraesentabat memoriam consulatus mei. qua de re in Philippica 5. In hac, inquit, caella Concordiae, (o dij immortales) in qua me consule salutares sententiae dictae sunt, quibus ad hanc diem uiximus, cum gladijs homines collocati stant. CINCINNATUM *consulem* } ad contemptum: quod amplissimus ordo nequissimum consulem, qui sibi calamistro comam in cincinnos intorqueret, cum lacrumis oraret. CONSULTO *se domi continebat.* } dissimulat caussam, qua Piso domo non exibat. non enim consulto se domi continuit, ut hic Cicero ad creandam inuidiam fingit; sed aduersa ualetudine impeditus: quod in Dionis historia legimus lib. XXXIIX. idemq. ex oratione in ipsum facile cognoscitur. QUOD *ille, cum quasi quaestum faceret, amisit.* } false simul & acerbe. mirum enim, qui quasi meretrix diuulgato corpore quaestum faciat, eum patrimoniū amittere. notat impudicitiam simul & nequitiam Gabinij. L. NINNIUS } tribunus pl. qui deinde retulit ad senatum de reditu Ciceronis, ut est infra. Ninnium quadratum uocat Dio. nominatur & epist. 23. lib. III. ad Att. VESTEM *mutandam* } non modo senatui, ut hic Cicero uidetur significare, sed populo quoque Ninnius persuasit, ut, tamquam in aliqua publica calamitate, pro salute Ciceronis uestem mutaret. Dio lib. XXXIIX.

ORATIO

ODERAT illum, iudices, funestum senatui bonisq. omnibus, reip. luctuosum, mihi ad domesticum maerorem grauem, ad posteritatis memoriam gloriosum. quid enim quisquam potest ex omni memoria sumere illustrius, quam, pro uno ciue & bonos omnes priuato consensu, & uniuersum senatum publico consilio mutasse uestem? quae quidem tum mutatio non deprecationis caussa est facta, sed luctus. quem enim deprecarentur, cum omnes essent sordidati? cumq. hoc satis esset signi esse improbum, qui mutata ueste non esset? hac mutatione uestis facta, tanto in luctu ciuitatis, (omitto, quid ille tribunus, omnium rerum diuinarum humanarumq. praedo, fecerit, qui adesse nobilissimos adolescentes, honestissimos equites R. deprecatores salutis meae, iusserit, eosq. operarum suarum gladijs, & lapidibus obiecerit: de consulibus loquor, quorum fide resp. niti debuit) exanimatus

animatus euolat ex senatu, non minus perturbato animo, atque uultu, quam si ante annis paucis in creditorum conuentum incidisset: aduocat concionem: habet orationem talem consul, qualem numquam Catilina uictor habuisset: errare homines, si etiam tum senatum aliquid in rep. posse arbitrarentur: equites uero R. daturos illius dies poenas, quo, me consule, cum gladijs in cliuo Capitolino fuissent: uenisse tempus ys, qui in timore fuissent, (coniuratos uidelicet dicebat) ulciscendi se. si dixisset hoc solum, omni supplicio esset dignus; nam oratio ipsa consulis perniciosa potest remp. labefactare: quid fecerit, uidete. L. Lamiam, qui cum me ipsum pro summa familiaritate, quae mihi cum fratre, cum patre eius erat, unice diligebat, tum pro rep. uel mortem oppetere cupiebat, in concione relegauit, edixitq. ut ab urbe abesset millia passuum ducenta, quod esset ausus pro ciue, pro bene merito ciue, pro amico, pro rep. deprecari.

EXPLANATIO

BONOS *omnes*} hominum uiginti millia pro salute Ciceronis uestem mutarunt. RERUM *diuinarum*} potissimum ob uiolata sacra Bonae deae. historia satis nota. ADESSE} cum legem perferre uellent. erat enim consuetudo, ut, antequam ferretur lex, prodirent, qui uellent, ad suadendum, aut dissuadendum. de quo satis multa diximus in lib. de comitijs. GLADIIS, *& lapidibus*} hac ipsa de re in oratione pro domo sua his uerbis: Cum eos, qui in conuentu uirorum bonorum uerba de salute mea fecerant, adesse iussisti, eorumq. aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti, tum profecto ostendisti uim tibi maxime displicere. IN *creditorum conuentum*} aeris alieni plurimum habuisse Gabinium, supra diximus. ILLIUS *dies*} dies, hoc loco, non diei, legendum esse, admonet Gellius libro IX. aliter sensisse uidetur Priscianus lib. VII. cap. de genitiuo. IN *cliuo Capitolino*} circa templum Concordiae, in cliuo Capitolino, cum in eo templo de coniuratis consul Cicero ad senatum retulisset, armati equites R. praesidij caussa circumsteterant. de quibus in oratione I. in Catilinam. Illi, inquit, equites R. honestissimi atque optimi uiri, ceteriq. fortissimi ciues, qui circumstant senatum, quorum tu & frequentiam uidere, & studia perspicere, & uoces paullo ante exaudire potuisti. quorum ego uix abs te iamdiu manus ac tela contineo, eosdem facile adducam, ut te haec, quae iampridem uastare studes, relinquentem usque ad portas prosequantur. Et hac ipsa de re in ea post reditum in senatu, his uerbis: In concionem ascendit, eaq. dixit, quae, si eius uir Catilina reuixisset, dicere non esset ausus: nonarum Dec. quae me consule fuissent, cliuiq. Capitolini poenas ab equitibus R. esse repetiturum: neque solum id dixit, sed, quos ei commodum fuit, compellauit: L. uero Lamiam, equitem R. praestanti dignitate hominem, & saluti meae pro familiaritate, reip. pro fortunis suis amicissimum, consul imperiosus exire urbe iussit. Quod autem de cliuo Capitolino, ut inique factum Gabinius accusabat, idem & M. Antonius Ciceroni multis post annis obiecit: in quem illa sunt in Philippica II. At etiam ausus es, (quid autem est, quod tu non audeas?) cliuum Capitolinum, dicere, me consule, plenum seruorum armatorum fuisse. ut illa, credo, nefaria senatus consulta tum fierent, uim afferebam senatui. o miserum, siue tibi illa nota non sunt; nihil enim boni nosti; siue sunt, qui apud tales uiros tam impudenter loquare. quis enim eques R. quis praeter te, adolescens nobilis, quis ullius ordinis, qui se ciuem meminisset, cum senatus in hoc templo esset, in cliuo Capitolino non fuit? Vere. quod enim Cicero tuendi senatus caussa fecerat, id, quasi contra leges regio more commissum, Gabinius & Antonius accusarunt. Quod autem dixit: *illius dies*: intellige illum diem, quo S. C. de necandis coniuratis, referente Cicerone, factum est. quamquam non illo tantum die cum gladijs in cliuo Capitolino equites R fuisse, satis constat ex ijs uerbis, quae ex oratione I. in Catilinam recitauimus: quae habita est aliquot dies ante illum diem, quem hic Cicero significat. PRO *ciue*,} Ciui, legit Priscianus lib. VII. & pro Plancio: Quid dicam de tali ciui, & uiro? Et lib. IV. in Verrem: Quod Siculus a ciui Romano. Ibidem: Quod ciuis cum ciui ageret.

ORATIO

QVID hoc homine facias? aut quo ciuem tam importunum, aut quo potius hostem tam sceleratum reserues? qui, ut omittam cetera, quae sunt ei cum collega immani impuroq. coniuncta atque communia, hoc unum habet proprium, ut expulerit ex urbe, relegarit, non dico equitem R. non ornatissimum, atque optimum uirum, non amicissimum reip. ciuem, non illo ipso tempore una cum senatu, & cum bonis omnibus casum amici reiq. pub. lugentem, sed ciuem R. sine ullo iudicio ex patria consul eiecerit. nihil acerbius socij Latini ferre soliti sunt, quam id quod perraro accidit, ex urbe exire a consulibus iuberi. atque illis tum erat reditus in suas ciuitates, ad suos lares familiares: & in illo communi incommodo nulla in quemquam propria ignominia nominatim cadebat. hoc uero quid est? exterminabit ciues R. edicto consul a suis dijs penatibus? expellet a patria? deliget quem uolet, damnabit, atque eijciet nominatim? hic, si umquam uos eos, qui nunc estis in rep. fore putasset; si denique imaginem iudiciorum, aut simulacrum aliquod futurum in ciuitate reliquum credidisset; umquam ausus esset senatum de rep. tollere, equitum R. preces aspernari, ciuium denique omnium, nouis, & in auditis edictis, ius, libertatemq. peruertere?

EXPLANATIO

QVID *hoc homine faciatis?* } antiqua locutio, huic nostro satis usitata: quam & a comicis usurpatam inuenimus. subaudiri uidetur, de, huic autem loco simillimus est ille ex primo accusationis: Quid hoc homine faciatis? aut quam ad spem tam perfidiosum, tam importunum animal reseruetis? nec dissimile illud in epistola ad Terentiam: Quid Tulliola mea fiet? Ennius autẽ, si quid me fuerit humanitus: pro mihi, ut notauit Festus. SOCII *Latini* } dicebant ueteres, socij Latini, socij & Latini; socij Latini nominis, socij & Latini nominis: cum tamen de solis Latinis intelligerent. exempla sunt & apud hunc nostrum, & apud Liuium quamplurima. ID *quod perraro accidit*, } bis omnino; quod quidem ego legendo obseruauerim; primum, edicto Proculi Virginij consulis, cum Sp. Cassium Viscellinum collegam haberet, anno ab urbe condita CCLXVII. qua de re scriptum est apud Dionysium Halicarnasseum lib. VIII. his uerbis: Ἐπισημήναντος δὲ τοῦ πλήθους ὡς τὰ κράτιστα ὑποθεμένῳ, καὶ καταλύειν ἐκ τοῦ νόμου τὸ ποιοῦν διχοστασίαν μέρος ἀξιοῦντος, ἀπορῶν ὅ, τι χρὴ πράττειν ὁ Κάσσιος, καὶ οὔτε ἀνατίθεσθαι τὴν γνώμην προαιρούμενος, οὔτε μένειν ἐπ' αὐτῆς, ἀντιπραττόντων τῶν δημάρχων, δυνάμενος, τότε μὲν διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν: ταῖς δὲ ἑξῆς ἡμέραις ἀρρωστίαν σκηπτόμενος, οὐκέτι κατέβαινεν εἰς τὴν ἀγορὰν, ἀλλ' ὑπομένων ἔνδον ἐπραγματεύετο βίᾳ, καὶ χειροκρατίᾳ κυρῶσαι τὸν νόμον. καὶ μετεπέμπετο Λατίνους τε, καὶ Ἑρνίκων ὅσους ἐδύνατο πλείστους ἐπὶ τὴν ψηφοφορίαν. οἱ δὲ συνῆεσαν ἀθρόοι. καὶ δι' ὀλίγου μεστὴ ξένων ἦν ἡ πόλις. ταῦτα μαθὼν Οὐεργίνιος κηρύττειν ἐκέλευσε κατὰ τοὺς στενωπούς, ἀπιέναι τοὺς μὴ κατοικοῦντας ἐν τῇ πόλει, χρόνον ὁρίσας οὐ πολύν. ὁ δὲ Κάσσιος τἀναντία ἐκέλευε κηρύττειν, παραμένειν τοὺς μετέχοντας τῆς ἰσοπολιτείας, ἕως ἂν ἐπικυρωθῇ ὁ νόμος. deinde anno post V. C. DCXXXI, cum C. Fannius cos. uocatos a C. Graecho ad suffragium ferendum Latinos, eodem die exire urbe iussit. qua de re Appianus aperte, nec obscure admodum Cicero in Bruto. EOS, *qui nunc estis* } magna praeditos auctoritate, & cum potestate iudicandi. sperauit enim fore, ut boni iacerent, improbi dominarentur. IMAGINEM *iudiciorum,* } si iudicia, aut omnino imaginem, aut simulacrum ullum iudiciorum fore credidisset; in remp. non tam nefarie peccasset. peccauit autem, quia credidit, exstinctis iudicijs, poenam delinquentibus nullam futuram. IVS, *libertatemq.* } ius, & libertatem Gabinius eripuit ciuibus, cum eos, suum dolorem ueste mutata significantes, ad uestitum, quem deposuerant, redire iussit.

ORATIO

ETSI me attentissimis animis summa cum benignitate auditis iudices: tamen uereor, ne quis forte uestrum miretur, quid haec mea oratio tam longa, ac tam alte repetita uelit, aut quid ad T. Sextij caussam, eorum, qui ante huius tribunatum remp. uexarunt, delicta pertineant. Mihi autem hoc propositum est ostendere, omnia consilia T. Sextij, mentemq. totius tribunatus hanc fuisse, ut afflictae, & perditae reip. quantum posset, mederetur. ac si in exponendis uulneribus illis de me ipso plura dicere uidebor, ignoscitote. nam & illam meam cladem uos, & omnes boni maximum esse reip. uulnus iudicauistis: & T. Sextius est reus non suo, sed meo nomine: qui cum omnem uim sui tribunatus in mea salute consumpserit; necesse est meam caussam praeteriti temporis cum huius praesenti defensione esse coniunctam. Erat igitur in luctu senatus; squalebat ciuitas, publico consilio mutata ueste; nullum erat Italiae municipium, nulla colonia, nulla praefectura, nulla Romae societas uectigalium, nullum collegium, aut concilium, aut omnino aliquod commune consilium, quod tum non honorificentissime decreuisset de mea salute: cum subito edicunt duo consules, ut ad suum uestitum senatores redirent. quis umquam consul senatum ipsius decretis parere prohibuit? quis tyrannus miseros lugere uetuit? parum ne est Piso, (ut omittam Gabinium) quod tantum homines fefellisti, ut negligeres auctoritatem senatus? optimi cuiusque consilia contemneres? remp. proderes? consulare nomen affligeres? etiam ne edicere audeas, ne maererent homines meam, suam, reip. calamitatem? ne ue hunc suum dolorem ueste mutata significarent? nam, siue illa uestis mutatio ad luctum ipsorum, siue ad deprecandum ualebat; quis umquam tam crudelis fuit, qui prohiberet quemquam aut sibi maerere, aut ceteris supplicare?

EXPLANATIO

ANTE *huius tribunatum* } quia Gabinius anno ante, quam Sextius tribunus pl. fuit, consulatum gessit. ILLAM *meam cladem* } iniuriam iniquissima Clodij lege illatam. NON *suo, sed meo nomine:* } non quod ipse deliquerit, sed quod me inique pulsum restituerit. NECESSE *est meam caussam. &c.* } necesse, inquit, est cum Sextium defendo, de me ipso dicere: quia & multas defensionis meae partes ab illis tribunatu cogor petere; & tribunatus in mea salute totus est consumptus. REVS *non suo, sed meo nomine:* } accusatur enim a meis inimicis, non quod ipse contra leges aliquid commiserit, sed quod in tribunatu de mea salute laborarit. MVNICIPIVM, } inter municipium, coloniam, & praefecturam, quid intersit, dictum est in libro de ciuitate Romana. SOCIETAS *uectigalium,* } societates eorum, qui uectigalia redimebant, equitum R. omnes erant. COLLEGIVM, } de collegijs paullo infra dicemus.

CONCI-

CONCILIUM} connentus hominum, ad aliquid agendum institutus. AD *luctum ipsorum*, } siue inquit, uestem mutauerant, ut meam pariter, & suam lugerent calamitatem, siue ut meam salutem deprecarentur; neutram ob caussam facere id, quod fecisti, aequum fuit: cum nemo umquam tam crudelis fuerit, qui prohiberet quemquam aut maerere in suo dolore, aut ceteris in amici periculo supplicare.

ORATIO

QVID? sua sponte homines in amicorum periculis uestitum mutare non solent? pro te ipso, Piso, nemo ne mutauit? ne isti quidem, quos legatos, non modo nullo S. C. sed etiam repugnante senatu, tute tibi legasti? ergo hominis desperati, & proditoris reip. casum lugebunt fortasse, qui uolent: ciuis florentissimi beneuolentia bonorum, & optime de salute patriae meriti periculum coniunctum cum periculo ciuitatis lugere senatui non licebit? Iidem consules (si appellandi sunt consules, quos, nemo est, qui non modo ex memoria, sed ex fastis euellendos non putet) pacto iam foedere prouinciarum, producti in circo Flaminio in concionem ab illa furia, ac peste patriae, maximo cum gemitu uestro, omnia, quae tum contra me, contraq. remp. edixerant, uoce ac sententia sua comprobauerunt. Iisdem consulibus sedentibus, atque inspectantibus, lata lex est, ne auspicia ualerent, ne quis obnunciaret, ne quis legi intercederet, ut omnibus fastis diebus legem ferri liceret, ut lex Aelia, lex Fusia ne ualeret. qua una rogatione, quis est, qui non intelligat, uniuersam remp. esse deletam? Iisdem consulibus inspectantibus, seruorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, nomine collegiorum, cum uicatim homines conscriberentur, decuriarentur, ad uim, ad manus, ad caedem, ad direptionem incitarentur.

EXPLANATIO

PRO *te ipso*, } apostrophe ad Pisonem absentem. nam hoc tempore Macedonia in proconsulari imperio administrabat. quod significant illa uerba: Cum sciat, illa duo reip. paene fata, Gabinium, & Pisonem, alterum haurire quotidie ex pacatissimis atque opulentissimis Syriae gazis innumerabile pondus auri. & quae sequuntur. ut illam rationem omittam; quod haec oratio pro Sextio habita est Marcellino & Philippo cos. Piso autem sequenti anno, Pompeio & Crasso cos. rediit e prouincia: quod in argumento orationis in ipsum Pedianus probat. Apparet autem in hoc loco, Pisonem ante consulatum reum fuisse: quo crimine, incertum est. loquitur enim Cicero de iis, quorum in periculis amici uestitum mutare solent. NULLO. S. C. } cum antea, qui in prouincias ibant, legatos, quos secum adducerent, a senatu petere consuessent: quam consuetudinem primus neglexit P. Vatinius, & post eum anno proximo Piso & Gabinius, legis, ut opinor, Clodiae priuilegio. sunt enim in ea in Vatinium haec uerba: Quis legatos umquam audiuit sine S. C? ante te nemo, post continuo fecit idem in duobus prodigiis reipublicae Clodius. Idem in hac ipsa pro Sextio significatur. Quis, inquit, prouinciam, quis pecuniam, quis legationem ab senatu petebat? HOMINIS *desperati*, } qui ut recte agat, aut sentiat, sperari non potest. eodem sensu dicebant, homo perditus: quasi, qui rectam mentem prorsus amisisset. LUGEBUNT *fortasse*, } addidit, fortasse, ut dubitari posse indicet, an aliquis omnino in hominis desperati & proditoris reipublicae casu lacrumas daturus sit. EX *fastis* } libris, in quibus consulum nomina scribebantur. ad Atticum lib. IV. PACTO *iam foedere prouinciarum*, } ut prouincias acciperent a Clodio tribuno pl. quas uellent, ea lege, si ipsi prius ei permitterent, ut, quae uellet, in remp. perficeret, hoc est ut leges reipublicae perniciosissimas perferre posset. CIRCO. *Flaminio* } dicit idem in ea Post Red. in sen. Tres autem fuere Romae circi, Maximus, Flaminius, qui & Apollinaris dictus est; item circus Neronis. QUAE *tum contra me, contraq. remp. edixerant*, } cum edixerunt, ut senatus, qui propter maerorem uestitum mutauerat, ad pristinum uestitum rediret. COMPROBAVERUNT. } Piso dixit, se misericordem semper fuisse. Orat. in ipsum, & post Red. in sen. LATA *lex est*, } quattuor leges reip. perniciosas tulit P. Clodius in tribunatu pl. de annona, ut populo frumentum, quod antea semissibus & trientibus dabatur, gratis daretur: alteram; ut collegia restituerentur: tertiam, ut infirma censorum potestas esset: quartam hanc, de qua hic Cicero loquitur. uide infra, in Pisonem, Pedianum, Dionem lib. XXXIIX. NE *auspicia ualerent*, } significat Dio lib. XXXIIX. auspiciorum duo fuisse genera, unum sine obnunciatione, alterum cum obnunciatione. utroque genere potestas agendi cum populo tollebatur: primo, uel si nulla omnino signa de caelo monstrarentur, nec obnunciaretur quidquam: altero cum, e caelesti aliquo signo uiso, quod publicam calamitatem portendere uideretur, obnunciaret is, qui auspicabatur, ei, qui agere cum populo uellet. utrumque genus hic attigit Cicero, cum ait, Ne auspicia ualerent, ne quis obnunciaret. NE *quis legi intercederet*, } hoc erat, tribuniciam potestatem tollere. nam nouem tribunis pl. legem ferentibus unius obsistebat intercessio. sed quia senatus caussa ius intercedendi comparatum erat, ut esset quo tribuniciae rogationes impediri possent: Clodius, optimatibus infensus, amator nouitatis, liberam & solutam in ferenda lege tribunorum potestatem esse uoluit. itaque intercessionem lege lata sustulit, non tamen omnem intercessionem, sed tantum cum intercederetur legi. nam praeterea, & senatus consultis, & iudiciis tribuni pl. intercedebant. in quo ius tribunicium imminui Clodius noluit: quia totum ad impediendum senatus & optimatum uoluntatem pertinebar. OMNIBUS *fastis* } cum diebus fastis omnibus quidem lege agere, non omnibus tamen cum populo agere liceret: Clodius fastos omnes comitiales esse iussit, hoc est, ut, quod quibusdam fastis licebat, id

C 2 omnibus

omnibus liceret. item in ea de prouincijs conſularibus, Vobis, inquit, ſtatuendum, legem Aeliam manere, legem Fuſiam non eſſe abrogatam, non omnibus faſtis legem ferri licere; cum lex feratur, de caelo ſeruari, obnunciari, intercedi licere. L E X *Aelia & Fuſia ne ualeret.*} dicit idem, quod proxime. nam lex Aelia & Fuſia de auſpicijs & obnunciatione erat. ſed legem nominat, ut inuidiam in Clodium augeat. N O M I N E *collegiorum,*} collegia, hoc eſt infimorum hominum, certas artes pariter exercentium, conuentus, iam inde a Numa rege eſſe inſtituta, in Plinij naturali hiſtoria, & in Plutarcho ſcriptum eſt. poſtea, cum horum collegiorum numerus eſſet auctus; omnia, praeter pauca atque certa, ut fabrorum fictorumq. quae ciuitatis utilitas deſiderabat, pluribus legibus ſublata ſunt. neque ſolum legibus, ſed etiam ſenatus conſultis, ut L. Caecilio Q. Marcio cos. nec enim hominum humilium coitiones in ciuitate ſatis tutae uidebantur. Clodius autem, ut inopem plebem, quae paruo negotio ad facinus impellitur, ſibi conciliaret, ut pote qui nouitatem & uim meditaretur; collegia non ſolum uetera reſtituit, ſed etiam noua innumerabilia conſtituit. de quo & in hac ipſa oratione infra, & in Piſonem Cicero meminit. praeterea Dio libro XXXIIX. Pedianus in commentario Cornelianae. Haec autem collegia non e ſolis peregrinis, aut e ſeruis, ſed e peregrinis, qui poſtea ciues fiebant; e nouis ciuibus, ex ueteribus Romanis inopia laborantibus, e ſeruis conſtabant. eſt enim ridiculum, eos putare fuiſſe peregrinos, quorum patres & maiores multis ante annis artem aliquam ſedentariam adminiſtraſſent. peregrini quidem & erant, & dicebantur, ante quam eſſent cenſi: ſed, cum Romae domicilium iam per aliquot annos habuiſſent, profeſſi apud praetorem, ciuium Romanorum iura conſequebantur; & uel eaſdem, quas antea, artes adminiſtrabant, uel in militiam proficiſcebantur. in qua cum non nulli fortem fidelemq. operam reipublicae nauaſſent; equeſtris loci dignitatem, ſi modo H-S quadringenta millia poſſiderent, conſequebantur, uel tribuni militum fiebant: ex quo poſtea tribuni pl. facile creabantur: unde ad alios magiſtratus erat aſcenſus. Romanos autem ciues, alios magiſtratibus, alios militiae, alios mechanicis artibus operam dediſſe, facile mihi & Plinius perſuadet, qui de collegijs aerariorum fabrum, & figulorum, a Numa rege inſtitutis, mentionem facit; & L. Florus idem aperte demonſtrat: cuius haec ſunt uerba: A. Ser. Tullio rege populus Romanus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, decurijs atque collegijs diſtributus: ſummaq. regis ſollertia ita eſt ordinata reſpublica, ut omnia patrimonij, dignitatis, aetatis, artium, officiorumq. diſcrimina in tabulas referrentur, ac ſi maxima ciuitas minimae domus diligentia contineretur. Collegia nominat, & artes: quae duae dictiones manifeſto declarant, contra quam Dionyſius Halicarnaſſeus quodam in loco affirmat, artes illas, quae in officinis tractantur, etiam ab ijs, qui multis ante annis iure ciuium Romanorum uterentur, eſſe cultas. hoc & Cicero demonſtrat in oratione pro domo ſua: ait enim ſic: Nullum eſt in hac urbe collegium, nulli pagani, aut montani, (quoniam plebi quoque urbanae maiores conuenticula, & quaſi concilia quaedam eſſe noluerunt) qui non ampliſſime non modo de ſalute mea, ſed etiam de dignitate decreuerint. Et in eadem, non ita multo poſt: Quem tu populum, niſi clauſis tabernis, frequentare non poteras. Praeterea libro VI. epiſt. ad Att. iudicem eſſe Romae ſignificat Turpionem ſutorium. quid autem? Pedianus, qui fuit antiquitatum Romanarum bene peritus, non ne in orationis pro Milone commentario & concionem, & populum nominat, cum de ijs, qui mechanicas artes tractarent, manifeſte loquatur? nam eum exponit illud, Contra heſternam concionem illam; ſubiungit haec: Idem T. Munatius Plancus, ut ſaepe diximus, poſt audita & obſignata teſtium uerba, dimiſſosq. interim iudices, uocata concione cohortatus erat populum, ut, clauſis tabernis, poſtero die ad iudicium adeſſet, nec pateretur elabi Milonem. At M. Aemilij Scauri pater, quamuis patricius, negocium carbonarium, ut in libello de uiris illuſtribus narratur, ob paupertatem exercuit: & C. Terentij Varronis, qui ad Cannas male pugnauit, patrem lanium fuiſſe ferunt. quo quid ſordidius? Erant igitur opificum collegia ex quattuor hominum generibus, e ſeruis, ex inopi ueterum ciuium Romanorum plebe, ex nouis ciuibus, ex ijs, qui cum proxime in urbem ueniſſent, cenſi nondum erant. ſed illa, quae P. Clodius reſtituit, qui etiam, ut ait Cicero in Piſonem, noua quaedam e ſeruitiorum faece conſtituit, Dio hiſtoriae ſuae lib. XXXIV. τὰ ἑταιρικὰ κολλήγια nominat: quod nihil aliud eſſent, quam opificum ſodalitates: quales Venetijs uidemus eſſe quampluri mas. quod etſi ita ſit: ad aliam tamen ſententiam conuertendum eſt illud, quod in libro de ſenectute ex perſona Catonis Cicero pronunciat: Sodalitates paullo ante me quaeſtorem conſtitutae ſunt. non enim de collegijs opificum eſt intelligendum, ſed de ſodalitatibus honeſtorum ciuium, animi cauſſa conſtitutis. &, quemadmodum ſodalitates, item collegia non ſemper de artificum caetibus dicuntur. non enim, quod lib. II. ad Q. fratrem ſcriptum eſt, M. Furium Flaccum, equitem Romanum, Capitolini & Mercuriales de collegio eiecerunt; ſic exponendum eſt, ut de collegio eorum, qui mechanicas artes exercerent, ſed de collegio aliquo ſacerdotum eiectū eſſe Flaccum intelligamus. non enim ſuſpicari aliter poſſumus; cum eques Romanus eſſet; artes autem quaeſtuariae ab infima plebe tractarentur, argentaria tamen excepta; quam a Q. Caecilio, equite Romano, Pomponij Attici auunculo, eſſe adminiſtratam, libro I. ad Atticum Cicero ſignificat: ſi modo fenerator, & argentarius idem fuit. erat igitur inter quaeſtuarias artes paullo honeſtior, uel, ut dicam uerius, paullo minus turpis argentaria: cui tamen operam dare, probro ducebatur. itaque Octauio, qui poſtea eſt Auguſtus appellatus, auum argentarium M. Antonius & Caſſius Parmenſis exprobrare ſoliti ſunt. P R O *tribunali Aurelio,*} in tribunali Aurelio. nam, pro, & ante ſignificat, & in: ante ut in Philippica II. Haſta poſita pro aede Iouis Statoris: In, ut apud Salluſtium in Iugurthino: Numidae pro muris dies noctesq. agitare. Feſtus etiam ueteres ita locutos auctor eſt: ait enim ſic: Pro ſignificat in, ut pro Roſtris, pro aede, pro tribunali. Quod ſi quis, cur in hoc loco, pro, potius pro, in, accipiam, quam pro, ante, cauſſam quaerit: illa fuit, quod in oratione poſt reditum ad Quirites eadem de re ſic eſt ſcriptum: Ego, cum homines in tribunali Aurelio palam conſcribi,

centu-

centuriariq. uidissem. Et pro domo sua: Cum in tribunali Aurelio conscribebas palam non modo liberos, sed etiam seruos ex omnibus uicis concitatos. Fuit autem hoc tribunal in foro: quod ex oratione cognouimus in Pisonem: in qua haec notauimus: Cum seruorum delectus haberetur in foro, arma in templum Castoris luce & palam comportarentur. NOMINE *collegiorum*,} cum Clodius uelle se fingeret noua collegia constituere. itaque Post Red. in sen. dixit, simulatione collegiorum. VICATIM} quòd per uicos facinorosum quemque legeret. DECVRIARENTVR,} loquitur de ijs, qui collegiorum nomine uicatim conscribebantur. nam, decuriare, commune uerbum est de ijs, qui quamlibet ob caussam ita congregantur, ut eorum ordo quidam, & descriptio sit. & quamquam, cum decuria, uel decuriare dicitur, certus numerus, hoc est decem, significari uidetur: de plurimis tamen, & hic a Cicerone, & alibi cum ab ipso, tum ab alijs usurpatum esse constat. dixit igitur, decuriarentur, pro, in collegia conscriberentur, in ordines cogerentur. sic in oratione pro domo sua: Cum desperatis ducibus decuriatos ac descriptos haberes exercitus perditorum. libro autem II. ad Quinctum fratrem, cum non de his collegijs, sed de ambitiosa hominum coitione intelligat, Eodem, inquit, die senatus consultum factum est, ut sodalitates, decuriatiq. discederent.

ORATIO

*I*SDEM *consulibus arma in templum Castoris palam comportabantur; gradus eiusdem templi tollebantur; armati homines forum, & conciones tenebant; caedes, lapidationes fiebant; nullus erat senatus, nihil reliqui magistratus; unus omnem omnium potestatem armis, & latrocinijs possidebat, non aliqua ui sua, sed cum duos consules a rep. prouinciarum foedere retraxisset: insultabat, dominabatur, alys pollicebatur, terrore, ac metu multos, plures etiam spe, & promissis tenebat. quae cũ essent eiusmodi, iudices; cum senatus duces nullos, at pro ducibus proditores, aut pòtius apertos hostes haberet; equester ordo reus a consulibus citaretur; Italiae totius auctoritas repudiaretur: alij nominatim relegarentur; alij metu, ac periculo terrerentur; arma essent in templis, armati in foro; eaq. non silentio consulum dissimularentur, sed & uoce, & sententia comprobarentur; cum omnes urbem nondum excisam, & euersam, sed iam captam, atque oppressam uideremus; tamen his tantis malis, tanto bonorum studio, iudices, restitissemus: sed me alij metus, atque aliae curae, suspicionesq. mouerunt. exponam enim hodierno die, iudices, omnem rationem facti, & consilij mei; neque huic uestro tanto studio audiendi, neque uero huic tantae multitudini, quanta mea memoria numquam ullo in iudicio fuit, deero. Nam si ego in caussa tam bona, tanto studio senatus, consensu tam incredibili bonorum omnium, tam parato, tota denique Italia ad omnem contentionem expedita, cessi tribuni pl. despicatissimi hominis, furori, contemptissimorum consulum leuitatem, audaciamq. pertimui; nimium me timidum, nullius animi, nullius consilij fuisse confiteor.*

EXPLANATIO

IN. TEMPLVM *Castoris*} hinc apparet, leges in templis latas esse. nam in Castoris templum propterea cómportabantur arma, ut legem Clodius, si quis intercedere aut impedire uellet, ui perferret. cognoscitur maxime ex ea pro domo sua, & in Pisonem. LAPIDATIONES *fiebant*;} in Pisonem: Viri boni lapidibus e foro pellerentur. REVS *a consulibus citaretur*;} significat illud, quod in concione Gabinius consul dixerat: Equites R. daturos illius diei poenas, quo, Cicerone cõsule, cum gladijs in cliuo Capitolino fuissent. REVS} igitur, praeclarissimi facti. ITALIAE *totius*} quae meam caussam suis decretis susceperat. NOMINATIM *relegarentur*;} patet L. Lamiam significari. IN *templis*,} de templo Castoris proxime dixit. VOCE, *& sententia comprobarentur*;} in circo Flaminio: ut paullo ante. ALII *metus*, *aliae curae*} quae sunt haec? illa, de quibus infra, quod Clodius ea, quae contra Ciceronem faceret, se facere auctoribus Pompeio, Crasso, Caesare, in concionibus clamabat. qui cum tacerent, confiteri uidebantur. his igitur, inquit, cessi, non, homini despicatissimo, Clodio, non contemptissimis consulibus, Pisoni, & Gabinio. FACTI, *& consilij mei*;} facti, quod cesserim communibus inimicis, & in exsilium ire maluerim, quam cum uniuersae reip. periculo dimicare. consilij, quo sum adductus, ut id, quod feci, bonis omnibus, tota quoque a me seruatis, utilius existimarem. HVIC *tantae multitudini*,} populi circumstantis. DEERO.} deest enim orator iudicibus, & populo, cum ea, quae requirit caussa, nõ exponit. AD *omnem contentionem expedita*,} quod ex decretis poterat intelligi.

ORATIO

*Q*VID *enim simile fuit in Q. Metello quondam nius caussam, ei si omnes boni probabant, tamen neque senatus publice, neque ullus ordo proprie, neque suis decretis Italia tota susceperat. ad suam enim magis quandam ille gloriam, quam ad perspicuam salutem reip. spectarat, cum unus in legem per uim latam iurare noluerat. denique uidebatur ea condicione tam fortis fuisse, ut cum patriae caritate constantiae gloriam commutaret. erat autem ei res cum exercitu C. Marij inuicto: habebat inimicum C. Marium, conseruatorem patriae, sextum*

sextum iam illum consulatum gerentem; res erat cum L. Saturnino iterum tribuno pl. uigilante homine, & in caussa populari si non moderate, at certe populariter abstinenterq. uersato. cessi; ne aut uictus a fortibus uiris cum dedecore caderet, aut uictor multis & fortibus ciuibus remp. orbaret. meam caussam senatus palam, equester ordo acerrime, cuncta Italia publice, omnes boni proprie enixeq. susceperant, eas res gesseram, quarum non unus auctor, sed dux omnium uoluntatis fuissem, quaeq. non modo ad singularem meam gloriam, sed ad salutem communem omnium ciuium, & prope gentium pertinerent; ea condicione gesseram, ut meum factū semper omnes praestare tueriq. deberent. erat autem mihi contentio non cum uictore exercitu, sed cum operis conductis, & ad diripiendam urbem concitatis, habebam inimicum non C. Marium, terrorem hostium, spem, subsidiumq. patriae, sed duo importuna prodigia, quos egestas, quos aeris alieni magnitudo, quos leuitas, quos improbitas tribuno pl. constrictos addixerat.

EXPLANATIO

QVID *enim simile fuit in Q. Metello?* } in Pisonem. Alia caussa praestantissimi uiri Q. Metelli fuit qui C. illi Mario, fortissimo uiro, & consuli, & sextum consuli, & eius inuictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum esse duxit. Est igitur hic sensus. discedendum fuit Q. Metello illi Numidico: quod eius caussam non senatus publice susceperat: quod ei res esset cum exercitu C. Marij inuicto, cum ipso C. Mario, conseruatore patriae, sextum consule cum L. Saturnino iterum tribuno pl. homine uigilante: quod, si pugnare nollet, aut ipsius interitum ex inimicorum uictoria, aut, si ipse uinceret, magnam reip. calamitatem e fortissimorum uirorum caede prospiceret. mea ratio fuit alia. cum enim & meam caussam senatus, equester ordo, cuncta Italia publice suscepisset; & mihi res esset, non cum C. Mario, sed cum duobus contemptissimis consulibus, non cum L. Saturnino, sed cum tribuno pl. P. Clodio, omnium hominum nequissimo, atque turpissimo; quos homines si occiderem, nemo neque meum factum reprehenderet, neque illorum morte maereret: haec cum ita essent, ualde me timidum, atque imprudentem confiterer fuisse, si horum hominum metu discessissem. cur igitur cessi? mouerunt me illa, quae de Pompeio, Crasso, Caesare Clodius praedicabat: quae illi tacendo confiteri uidebantur. NEQVE *ullus ordo* } non modo equester, qui meam caussam suscepit, sed nullus omnino. SALVTEM *reip.* } non enim in eo seruabatur respublica, si unus Metellus in legem, quam Saturninus, Mario gratificans, per uim ferret, iurare nollet. nihilo enim minus, ipso non iurante, lata lex est. Appianus lib. 1. Plutarchus in Mario. VT *cum patriae caritate* } patriae caritas postulat, ut ab ea ne discedamus. at Metellus uoluntarium in exsilium abijt; quia suam gloriam pluris, quam patriae caritatem, fecit. poterat enim aliquis obijcere. magna laus Metello debetur, qui de patria maluit, quam de sententia, decedere. uerum, inquit Cicero, cum adspectu patriae carissimo se priuauit constantiae laudem quaesiuit, patriaeq. amissionem gloriae fructu compensare uisus est. cessit igitur Metellus. non quod in eo sitam esse reipublicae salutem intelligeret, sed quod ei carior constantiae gloria, quam adspectus patriae, fuit. INVICTO } semper enim Marius ex hostibus reipublicae uictoriam retulerat, Numidis, Germanis, Italis. Plutarchus, Velleius, Appianus. INIMICVM *C. Marium,* } iam inde a bello Iugurthino. cuius gloriam, multis praeclaris factis Metello debitam, Marius intercepit. nam cum senatus Numidiam Metello, in qua bellum iam gerebat, decreuisset; Marius consul designatus effecit, ut eam sibi prouinciam populus mandaret; cum Metellum, hominem inanem, imperio nimis gaudentem, bellum de industria ducere criminaretur. erat autem in mandanda prouincia maior populi potestas, quam senatus. CONSERVATOREM *patriae.* } in eo potissimum, quod innumerabiles Cimbrorum Teutonumq. copias cecidit. de legibus quoque lib. 2. duos ex Arpinati municipio reipublicae conseruatores a Cn. Pompeio uocatos significat, ipsum, & C. Marium. sunt etiam in epitome Liuij haec uerba: Primores ciuitates, qui aliquantulum ut nouo homini ad tantos honores euecto inuiderant, conseruatam ab eo rempublicam fatebantur. SEXTVM *illum consulatum* } oppressis Glaucia & Saturnino insignem. primo consulatu Iugurtham debellauit: secundi primo die, id est Kalendis Ianuarij, de eo triumphans urbem ingressus est: tertium in apparatu belli Cimbrici consumpsit: quarto trans alpes circa aquas Sextias cum Cimbris, quae Germanorum gens fuit, prospera fortuna conflixit: quincto citra alpes in campis Raudis eosdem uicit: sexto Glauciam praetorem, & Saturninum tribunum pl. perniciem reipublicae molientes, occidit: septimo paucis post, quam inierat, diebus uita decessit. SATVRNINO } Metelli inimico; quod ab eo censore notatus erat. Appianus lib. 1. fuit e gente Appuleia, homo seditiosus: ideo Clodius Appuleia uocatur in epistola quadam ad Atticum, ob ingenij similitudinem: mulicbri autem genere potius, quam uirili, ob mollitiem & libidines. Plutarchus, Appianus, Velleius, epitome Liuiana. IN *caussa populari* } quia legem agrariam ferebat. SI NON *moderate,* } quod A. Numium, tribunatum petentem, & C. Memmium, consulatus candidatum, Glauciae competitorem, occidendos curauerat. Plutarchus, epitome Liuij, Appianus, Cicero in 1. v. in Catilinam, Florus. POPVLARITER } populi cum gratia: quia nihil omisit, ut populi commodo consuleret. ABSTINENTERQ. } hoc uerbo usus est, ut Saturninum, etsi non moderatum, tamen prae P. Clodio tolerabilem fuisse demonstret. non enim ille, ut Clodius, alieni appetens, non testamentarius, non latro, non (ut hoc etiam ad libidines referatur) sororis adulter, stuprorum sacerdos. AD *salutem communem* } cum Metellus ad suam magis gloriam, quam ad salutem reipublicae, spectasset. OMNES *praestare* } quod eas res ex omnium uoluntate gessissem praestare alienum factum dicitur is, qui alieni facti defensionem suscipit. praestare autem

debet

debet is, qui, ut fieret, auctor fuit. ideo se non unum earum rerum auctorem, sed ducem alienae uoluntatis dixit fuisse. EGESTAS, *aeris alieni magnitudo*,} haec ad Gabinium spectare facile cognoscet is, qui, quae supra dicta sunt, meminerit. LEVITAS,} ad eundem refero, ob unguenta, cincinnos, choreas. IMPROBITAS} de Pisone dictum: quem sceleratum, audacem, crudelem appellauit.

ORATIO

NEc mihi res erat cum Saturnino, qui, quod a se quaestore Ostiensi per ignominiam ad principem & senatus, & ciuitatis M. Scaurum rem frumentariam translatam sciebat, dolorem suum magna contentione animi persequebatur; sed cum scurrarum locupletum scorto, cum sororis adultero, cum stuprorum sacerdote, cum ueneficio, cum testamentario, cum sicario, cum latrone. quos homines si, id quod facile factu fuit, & quod fieri debuit, quodq. a me optimi & fortissimi ciues flagitabant, ui armisq. superassem: non uerebar, ne quis aut uim ui repulsam reprehenderet, aut perditorum ciuium, uel potius domesticorum hostium morte maereret. sed me illa mouerunt. omnibus in concionibus illa furia clamabat, se, quae faceret contra salutem meam, facere auctore Cn. Pompeio, clarissimo uiro, mihiq. & nunc, & quoad licuit, amicissimo. M. Crassus, quo cum mihi erant omnes amicitiae necessitudines, uir fortissimus, ab eadem illa peste infestissimus esse meis fortunis praedicabatur. C. Caesar, qui a me nullo meo merito alienus esse debebat, inimicissimus esse meae saluti ab eodem quotidianis concionibus dicebatur. his se tribus auctoribus in consilijs capiendis, adiutoribus in re gerenda esse usurum dicebat: ex quibus unum habere exercitum maximum in Italia, duos, qui priuati tum essent, & praeesse, & parare, si uellent, exercitum posse, idq. facturos esse, dicebat. nec mihi ille iudicium populi, nec legitimam aliquā contentionem, nec disceptationē, aut caussae dictionem, sed uim, arma, exercitus, imperatores, castra denunciabat. quid ergo? inimici oratio, uana praesertim, tam improbe in clarissimos uiros coniecta, me mouit? me uero non mouit illius oratio, sed eorum taciturnitas, in quos illa oratio tam improba conferebatur.

EXPLANATIO

QVAESTORE *Ostiensi*} recitanda sunt, quae in oratione legimus de haruspicum responsis: pertinent enim ad hunc locum. Saturninum, inquit, quod in annonae caritate quaestorem a sua frumentaria procuratione senatus amouit, eiq. rei M. Scaurum praefecit, scimus dolore factum esse popularem. Apparet ex utroque loco, eum, cui quaestura Ostiensis obtigisset, rei frumentariae praefuisse: propterea quod, cum frumenta nauibus importarentur, omne nauigiorum genus, quibus ad urbem cursus esset, portus excipiebat Ostiensis. ideo in oratione pro Murena, huic prouinciae, cum sortitio fieret, quaestores acclamare solitos esse dicit: quia scilicet non tacitam esse, & quietam, sed negociosam, molestamq. scirent. Paterculus etiam lib. II. haec de Ti. Nerone scripsit: Quaestor maximam difficultatem annonae, ac rei frumentariae inopiam ita Ostiae, atque in urbe moderatus est, ut per id, quod agebat, quantus euasurus esset, eluceret. PRINCIPEM *senatus, & ciuitatis*} senatus, quod eum in recitando senatu censores primum legissent: ciuitatis, ob summos honores eximia cum laude administratos. erat autem fere, qui princeps senatus, idem ciuitatis: quod censores principem eum legere solerent, cuius inter omnes ciues dignitas emineret. M. SCAVRVM} e patricia Aemiliorum gente, magni animi uirum, & constantiae laude insignem. epist. fam. lib. I. & Pedianus. SCVRRARVM} homines intemperantes, nullam pudoris partem retinentes, scurras a similitudine nominat: quod scurrae impudentes sunt, nec in facetijs modum seruant. SORORIS *adultero*,} uxoris L. Luculli, qui Tigranem Mithridatemq. acie uicit. pro Milone, Plutarchus in Lucullo, Caesare, Cicerone. Velleius lib. II. STVPRORVM *sacerdote*,} iocose, quod, ut Pompeiam C. Caesaris uxorem stupraret, ad aras Bonae deae quasi sacerdos accessisset: ut, quemadmodum sacrorum sacerdotes sunt, sic ipse stuprorum sacerdos esset. simile illud lib. I. ad Att. ep. 16. M. Luculli uxorem Memmius suis sacris initiauit. historiam hac de re nemo paullo humanior ignorat. TESTAMENTARIO,} de corruptis aut suppositis a Clodio testamentis nihil, quod cum hoc loco consentiret, adhuc inueni; sed in eum, cuius esset ad omne facinus immanis audacia, conuenire nefaria quaeq. possunt. QVOS *homines*} Clodium, Pisonem, Gabinium. OPTIMI *& fortissimi ciues*} maxime L. Lucullus: ut in Plutarcho scriptum est. QVOAD *licuit*,} latenter excusat Pompeium, quod aliquando sibi officium amici non praestiterit, nec a Clodio inique oppugnatum defenderit. non enim ei per Caesarem socerum licuit: qui, ut ea, quae consul contra leges & auspicia gesserat, confirmarentur, alienare a se tribunum pl. popularem nolebat. infra, & proxime, & in Pisonem. NVLLO *meo merito*} falsa fuisse, quae ab illo in Caesarem dicta certi homines detulerunt, & hic significat, & aperte ostendit in ea pro domo sua. Plutarchus autem non ideo infensum Ciceroni Caesarem fuisse dicit, quia Cicero contra eum locutus esset, sed quia cum eo legatus in Galliam ire, quod pollicitus iam erat, quasi de Clodio nihil timens, recusasset. Velleius ait, quod inter XX. uiros diuidendo agro Campano esse noluisset. ego eam caussam, quā Cicero ipse ponit, quam & Suetonius confirmat, uenorem duabus reliquis existimo. IN *consilijs capiendis*,} de pernicie mea. IN RE *gerenda*} in me eijciendo. VNVM} C. Caesarem: qui Galliam Cisalpinam, quae Italiae pars olim fuit, cum exercitu imperioq. obtinebat. EXERCITVM *maximum*} legiones quattuor, praeter auxiliares. Plutarchus in Pompeio, Caesare, Catone. DVOS,} Cn. Pompeium,

ium, M. Crassum. PRAEESSE,} magistratus habere. FACTVROS} ut ipsum, si opus esset, adiuuarent in re gerenda. IVDICIVM *populi,*} populum enim in caussa capitali, centuriatim coactũ, iudicem esse oportebat: idq. & sacratis legibus, & XII. tabulis sancitum erat. quod infra patet, & libro de legibus III. LEGITIMAM} si non ad populum, at ante aliquem magistratum, publicumue consilium. DISCEPTATIONEM,} propria uox ad explicandam inter litigantes contentionem. itaque in epistola ad Metellum. Nihil, inquit, illi tam propositum fuit, quam me non iudicio, ac disceptatione, sed ui, atque impresSione euertere. & pro Plancio his uerbis: Erat non iure, non legibus, non disceptando decertandum. CAVSSAE *dictionem,*} ciuem enim Romanum indicta caussa condemnari, leges uetabant. quo nomine & ipse Cicero a P. Clodio tribuno pl. lege lata pulsus est. coniuratoa enim, indicta caussa, necari e S. C. iusserat. VIM, *arma, exercitus, imperatores, castra*} duo prima uerba ad ipsum Clodium, tria postrema ad Caesarem refero. VANA} quae nihil ueri contineret. EORVM *taciturnitas,*} nam etsi, cum tacerent, quid sentirent, intelligi non poterat: mouebar tamen, quia tacendo loqui uidebantur, inficiando confiteri. pro Plancio.

ORATIO

QVI quamquam ob aliam caussam tacebant, tamen hominibus omnia timentibus tacendo loqui, non inficiando confiteri uidebantur. illi autem aliquo tum timore perterriti, quod acta illa, atque omnes res superioris anni labefactari a praetoribus, infirmari a senatu atque principibus ciuitatis putabant, tribunum popularem a se alienare nolebant, suaq. sibi propiora pericula esse, quam mea, loquebantur. Sed tamen & Crassus a consulibus meam caussam suscipiendam esse dicebat: & eorum fidem Pompeius implorabat, neque se priuatum caussae publice susceptae defuturum esse dicebat. quem uirum, studiosum mei, cupidissimum reip. cõseruandae, domi meae certi homines ad eam rem compositi monuerunt, ut esset cautior; eiusq. uitae a me insidias apud me domi positas esse dixerunt; atque hanc ei suspicionem alij litteris mittendis, alij nuncijs, alij coram ipsi excitauerunt; ut ille, cum a me certe nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur, sibi cauendum putaret. Ipse autem Caesar, quem maxime ignari homines ueritatis mihi esse iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio: erat in Italia eius exercitus; inq. eo exercitu ipsius tribuni pl. inimici mei fratrem praefecerat. Haec ego cum uiderem, (neque enim erant occulta) senatum, sine quo ciuitas stare non posset, omnino de ciuitate esse sublatum; consules, qui publici consilij duces esse deberent, perfecisse, ut per ipsos publicum consilium funditus tolleretur; eos, qui plurimum possent, opponi omnibus concionibus, falso, sed formidolose tamen, auctores ad perniciem meam; conciones haberi quotidie contra me; uocẽ pro me, ac pro rep. neminem mittere; intenta signa legionum existimari ceruicibus ac bonis uestris, falso, sed putari tamen; coniuratorum ueteres copias, & effusam illam ac superatam Catilinae manum importunam, nouo duce, & insperata commutatione uerum esse renouatam: haec cum uiderem, quid agerem iudices? scio enim, tum non mihi uestrum studium, sed meum prope uestro defuisse.

EXPLANATIO

OB ALIAM *caussan tacebant,*} haec ad Caesarem potius caussa pertinebat, quam aut ad Pompeium, aut ad Crassum. cum enim uehementer timeret Caesar, ne, quae anno superiore contra auspicia peregerat, ea non a consulibus Pisone & Gabinio, quorum, alterum socerum, alterum suis partibus addictum habebat, sed a praetoribus infirmarentur. tribunum pl. P. Clodium alienare a se nolebat. is enim praetoribus, de tollendis Caesaris actis rogationem ferentibus, uel intercesSione poterat, quia tribunus pl. erat, uel, quia facinorosus & audax, etiam ui armisq. resistere. hanc igitur ob caussam Caesar tacebat. Crassus autem & Pompeius, quia Caesari fauebant alter amicitia & coitione in rempublicam facta, alter etiam affinitate deuinctus. ACTA *illa,*} ea, quae proximo anno consul gesserat. qua de re in oratione in Pisonem his uerbis: Adducta res in certamen te consule putabatur, utrum, quae superiore anno ille gesSisset, manerent, an rescinderentur. & in ea de prouincijs: Terror iniectus Caesari de eius actis, metus caedis bonis omnibus. Et pro domo: Tua denique omnis actio posterioribus mensibus fuit, omnia, quae C. Caesar egisset, quae contra auspicia essent acta, per senatum rescindi oportere. LABEFACTARE} rescindi; quod in legibus ferendis neque auspiciorum, neque ueterum legum habita ratio esset. PRAETORIBVS,} C. Memmio L. Domitio Ahenobarbo: de quibus haec in Suetonij Iulio scripta sunt: Functus consulatu, C. Memmio, L. Domitio praetoribus de superioris anni actis referentibus, cognitionem senatui detulit: nec illo suscipiente, triduoq. per irritas altercationes absumpto, in prouinciam abijt: & statim quaestor eius in praeiudicium aliquot criminibus arreptus est. & in Nerone: Huius filius praetor Caesarem abeuntem consulatu, quem aduersus auspicia legesq. gesSisse existimabatur, ad disquisitionem senatus uocauit. INFIRMARE *a senatu*} si decerneret, leges omnes a Caesare consule, aut a tribuno pl. illius satellite Vatinio contra auspicia esse latas: quod olim de legibus a tribuno pl. M. Liuio Druso latis decretum erat. Pedianus. PRINCIPIBVS *ciuitatis*} Caesaris inimicos intelligit, M. Bibulum, M. Catonem, L. Domitium; item alios, opinor, uiros bonos, ut L. Cottam, P. Seruilium Isauricum, Q. Hortensium, forte & duos Lucullos, Pompeij ob ereptam Mithridatici belli gloriam inimicos. TRIBVNVM *popularem*}

rem} quia, cum a patricijs ad plebem transijt, magnam a populo gratiam inijt. SVAQ. *sibi propiora pericula esse, quam mea, loquebantur.*} hoc, ut proxima superiora, ad Caesarem spectat: cuius erant illa acta, quorum caussa timebat. itaque in Pisonem, Fuit, inquit de Caesare, sibi amicior, quam mihi. PVBLICA *susceptae*} a consulibus. in Pisonem. DOMI *meae*} hac de re sic in ea pro domo sua: Quid? cum Syria Gabinio dabatur, Macedonia Pisoni, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, me terrerent minis, meam domum, refertam uiris bonis, per amicos suos complerent, proscriptionis metu, me frequentia nudarent; ne tum quidem uis erat? COMPOSITI *monuerunt*,} compositi, fraude & insidijs consulum: monuerunt, litteris, & nuncijs ij, qui familiares non erant; coram autem ij, quibus iure familiaritatis hoc licebat: de quibus loquitur in ea in Pisonem. MEO *nomine*} ueritus est, ne illi ipsi, a quibus mouebatur, aliquid in ipsum molirentur; quod fore sperarent, ut homines id a Cicerone commissum existimarent, a quo insidias eius uitae positas praedixerant. IGNARI *homines ueritatis*} non ideo tacuisse Caesarem significat, quia sibi esset inimicus, sed quia, ne acta sua rescinderentur a praetoribus, timeret. ERAT *ad portas*} non enim prius ad bellum profectus est Caesar, quam Ciceronem Clodius Italia expulit. quod a Plutarcho scriptum est. FRATREM} Ap. Pulchrum, qui legatus fuit in exercitu Caesaris. HAEC *ego cum uiderem: (neque enim erant o occulta)*} genus loquendi Graecis quoque usitatum. ijsdem enim uerbis usus est Demosthenes in ea περὶ στεφάνου: ταῦτα δ᾽ ὁρῶν ὁ φίλιππος: οὐ γὰρ ἦν ἀφανῆ. cuius in imitationem non de industria, ut opinor, sed casu, & ex legendi consuetudine Cicero incurrit: cum etiam in epistola ad Lentulum itidem locutus sit: Quae cum uiderem: (neque enim erant obscura). Nec dissimiliter in agraria ss. Quae cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerē: (neque enim obscure gerebantur). PVBLICI *consilij*} senatus: quem diuersis nominibus appellat, senatum, publicum consilium, summum ordinem, amplissimum ordinem, principem ordinem. EOS, *qui plurimum possent*} tres illos, quos proxime nominauit. LEGIONVM} Caesaris. MEVM *prope uestro defuisse.*} quod ijs, pro ipsius salute contra Clodium pugnare cupientibus, non permisit. ex quo sunt illa ad Lentulum: Meos ciues, & a me seruatos, & me seruare cupientes, armatis seruis obijci noluerim. Nec alibi semel idem gloriatur.

ORATIO

CONTENDERAM contra tribunum pl. priuatis armis? uicissent improbos boni, fortes inertes: interfectus esset is, qui hac una medicina sola potuit a reip. peste depelli. quid deinde? quid reliquiarum restaret? quid denique? erat dubium, quin ille sanguis tribunicius, nullo praesertim publico consilio profusus, consules, ultores, & defensores esset habiturus? cum quidem in concione dixisset, aut mihi semel pereundum, aut bis esse uincendum. quid erat, bis uincere? id profecto, ut, cum amentissimo tribuno pl. cum decertassem, cum consulibus, ceterisq. eius ultoribus dimicarem. ego uero, si mihi uni pereundum fuisset, ac non accipienda plaga, mihi insanabilis, illi mortifera, quam reip. imposuissem, semel perire tamen, iudices, maluissem, quam bis uincere. erat enim illa altera eiusmodi contentio, ut neque uicti, neque uictores remp. tenere possemus. quid, si in prima contentione, ui tribunicia uictus, in foro cum multis bonis uiris concidissem? senatum consules, credo, uocassent, quem totum de ciuitate delerant: ad arma uocarent, qui ne uestitu quidem defendi remp. siuissent: a tribuno pl. post interitum meū dissedissent, qui eandem horam meae pestis & suorum praemiorum esse uoluissent.

EXPLANATIO

HAC *una medicina*} aduersus enim illius furorem non satis in iudicijs & legibus esse praesidij, saepe res docuerat. SOLA} cum dixerit, Hac una; uidetur abundare, sola. sed non est ita. nam, ut res augeatur, ita loqui Cicero solitus est. de quo infra, his uerbis: Vnus est solus inuentus, qui ab hac tam impensa uoluntate bonorum palam dissideret. & in ea in Pisonem, his uerbis: Ciues Romani, qui in his locis negociantur, te unum solum, suum depeculatorem, uexatorem, praedonem, hostem uenisse senserunt. A. REIP. *peste*} ab ea peste, quam Clodius reipublicae importabat. ACCIPIENDA *plaga*,} locus obscuratur mendo: maximeq. corruptam suspicor dictionem, Illi. quod si uerba loco mutes, ut alterum in alterius locum demigret, unde librariorum fortasse incuria extrusa sunt, meo iudicio nihil erit, quod desideres. uenit enim in mentem Ciceronem, ita scriptum reliquisse: Plaga mihi insanabilis, reip. mortifera, quam illi imposuissem, &c. QVAM *bis uincere.*} quandoquidem sine magna ciuium strage uincere non possem. ILLA *altera*} cum consulibus. NEQVE *uicti*,} quia, bonis ciuibus interfectis, respublica stare non poterat. qui enim superessent? non ad seruos res uenisset? quod ipse, quasi ad huius loci expositionem, infra dixit. NEQVE *uictores*} grauem enim plagam e caede consulum accepisset respublica, pessimo exemplo in ciuitatem inducto. EANDEM *horam*} quia, ut ait infra, eodem die, atque etiam eadem hora leges duae, altera de Ciceronis pernicie, altera de prouincijs consulum, latae sunt.

ORATIO

VNVM enim mihi restabat illud, quod forsitan nō nemo uir fortis, & acris animi magniq. dixerit: restitisses, repugnasses, mortem pugnans oppetisses: de quo te, te, inquam, patria obtestor, & uos penates pa-

trijq. dij, me uestrarum sedium templorumq. caussa, me propter salutem meorum ciuium, quae mihi semper fuit mea uita carior, dimicationem caedemq. fugisse. etenim si mihi, in aliqua naue cum meis amicis nauiganti, hoc, iudices, accidisset, ut multi ex multis locis praedones, classibus eam nauem se oppressuros minitarentur, nisi me unum sibi dedidissent; si id uectores negarent, ac mecum simul interire, quam me tradere hostibus, mallent: iecissem me ipse potius in profundum, ut ceteros conseruarẽ, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum uitae discrimen adducerem. cum uero in hanc reip. nauem, ereptis senatui gubernaculis, fluitantem in alto tempestatibus seditionum, ac discordiarum, armatae tot classes, nisi ego unus deditus essem, incursurae uiderentur; cum proscriptio, caedes, direptio denunciarentur; cum alij me suspicione periculi sui non defenderent, alij uetere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij ulcisci dolorem suum aliquem uellent, alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum, ociumq. odissent, & ob hasce caussas, tot, tamq. uarias, me unum deposcerent: depugnarem potius cum summo, non dicam exitio, sed periculo certe uestro, liberorumque uestrorum, quam non id, quod omnibus impendebat, unus pro omnibus susciperem, ac subirem? uicti essent improbi: at ciues, at ab eo priuato, qui sine armis etiam remp. consul conseruarat. sin uicti essent boni, qui superessent? non ad seruos uidetis rem uenturam fuisse?

EXPLANATIO

DE *quo te, te, inquam patria obtestor,*} quod obijci nobis ab aduersario potest, id, praeripere, & aut argumento refellere, aut excusando eleuare, oratoriae artis est. quare cũ hoc loco Cicero illa, quae sibi exprobrari posse intelligebat, κατὰ τὴν προσωποποιίαν induxisset, illa, inquam, Restitisses, repugnasses; mortem pugnans oppetisses: conuersus ad patriam, deosq. penates ac patrios, ignominiam auertit iureiurando. quod facere solemus, cum peccatum, aut infamiam in nos coniectam redarguere testibus non licet. itaque & Virgilianus Aeneas, ueritus ne sibi uitio daretur, quod extrema illa nocte, cum Achiuorum manu Troia caderet, multis circa se uiris fortibus interfectis, ipse quoque mortem pugnans non oppetisset, ad ignauiae, timiditatisq. tollendam suspicionem illa pronunciat:

Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu uestro nec tela, nec ullas
Vitauisse uices Danaum; &, si fata fuissent
Vt caderem, meruisse manu.

VESTRARVM *sedium, templorumq. caussa,*} ne homines impij ac nefarij, e pugna ciuium occasione arrepta, uestris sedibus, ac templis sceleratas faces inferrent. Sedum, legit Priscianus lib. VII. SI *mihi in aliqua naue cum meis amicis nauiganti,*} argumentum a minori: quoniam in naui minus est, quam in republica; & in aliquot amicis, quam in maximo bonorum ciuium numero. VECTORES} non nautas, qui & uehunt nauem, & uehuntur ipsi; sed eos, qui uehuntur tantum, amicos uidelicet suos. IN *profundum,*} uis maior, quam si dixisset, in mare. facilius enim seruatur, qui est in mari, quam qui in profundo mari. CVM *uero in hanc reipublicae nauem,*} nisi ante iam de naue meminisset, haud satis uerecunda tralatio uideretur. non enim repente & cum impetu irrumpit, sed pedetentim & placide in orationem ingreditur metaphora, praesertim ubi paullo illustrior est, nec uno, aut altero uerbo terminatur. quare non offenduntur nouitate aures nostrae, cum, in hanc reipublicae nauem, audiunt: nihil enim ad illas accidit insolens, cum nauis mentionem proxime senserint. neque solum non offenduntur, sed etiam, cum id, quod exspectarunt, ijs infunditur, delectantur, & uoluptatis quadam quasi titillatione perfruuntur. quando autem exspectare uidentur aures? tum scilicet, cum is, qui metaphoram inducturus est, aditum sibi prius & uiam ad nouae rei mentionem similitudine patefacit: ut hic: *Etenim si mihi in aliqua naue cum meis amicis nauiganti*: quasi dicat: Quemadmodum amicorum mecum nauigantium uitam libenter interitu meo conseruarem; sic ego uos discessu meo a dimicatione ac caede liberaui: ut igitur amicis in illa naui consulerem; sic in hac reipublicae naue, hoc est in ipsa rep. tamquam naue periclitante, ciuibus consultum a me uolui. nec est praetermittendum, quod in illo suo pereruditο, atque aureo libello Demetrius notauit, cum a principe ciuitatis ad gubernatorem nauis, aut ad aurigam apte metaphora deducatur; propterea quod omnes hi rectores sunt; recte etiam, cum de ciuitate, aut de republica loquimur, a naui, aut etiam a curru metaphoram posse capi. EREPTIS *senatui gubernaculis,*} a consulibus destituto: qui senatus quasi quaedam gubernacula sunt. FLVITANTEM} recte apposuit id, quod nauibus gubernaculo priuatis in tempestate solet accidere. fluitant enim, neque cursum tenent. ARMATAE *tot classes,*} perditorum ciuium exercitus. PROSCRIPTIO,} proscribuntur ij, quorum interfectoribus, proposita tabula, praemia promittuntur. quibus interfectis, eorum bona publicantur. ideo, cum dixisset Cicero, Proscriptio, recte subiunxit, caedes, direptio. haec enim proscriptionem consequuntur. respexit ad Sullani temporis proscriptionem. SVSPICIONE *periculi sui*} bonos uiros intelligit: qui cum eum defensum omnes cuperent, metu tamen perterriti deseruerunt. VETERE *odio bonorum*} improborum ciuium duplex odium fuisse significat, in homines, & in statum ciuitatis: in homines, ut hic ostendit: in statum ciuitatis, ut infra, cum ait, Alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum, ociumq. odissent. INVIDERENT,} noui enim hominis gloriam uix ferebant. OBSTARE} quia contra extraordinarias potentias libere loqueretur. DOLOREM *suum*} ex aliqua Ciceronis iniuria susceptum. & hoc in C. Caesarem praecipue coniectum uideri potest: qui etiam P. Clodium, iracundia ac dolore percitus, ad

plebem

plebem traduxerat. pro domo sua, Suetonius in Iulio. NON *dicam, exitio,*} poterat enim accidere, ut uinceremus: sed erat admodum periculosa uictoria. IMPENDEBAT,} quid? pernicies, si uinceremur. SVSCIPEREM,} uoluntario discessu, omisso dimicandi consilio. CONSERVARAT.} patefacta, & oppressa coniuratione.

ORATIO

AN mihi ipsi, ut quidam putant, fuit mors aequo animo oppetenda? quid? tum mortem ne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? aut, ego illas res tantas in tanta improborum multitudine cum gerebam, non mihi mors, non exsilium ob oculos uersabantur? non haec denique a me tum, tanquam fata, in ipsa re gerenda concinebantur? an erat mihi in tanto luctu meorum, tanta disiunctione, tanta acerbitate, tanta spoliatione omnium rerum, quas mihi aut natura, aut fortuna dederat, uita retinenda? tam eram rudis? tam ignarus rerum? tam expers consilij, aut ingenij? nihil audieram? nihil uideram? nihil ipse legendo quaerendoq. cognoueram? nesciebam uitae breuem esse cursum, gloriae sempiternum? cum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut uita, quae necessitati deberetur, patriae potius donata, quam reseruata naturae, uideretur? nesciebam inter sapientissimos homines hanc cōtentionem fuisse, ut alij dicerent animos hominum sensusq. morte restingui; alij autem, tum maxime mentes sapientum ac fortium uirorum, cum e corpore excessissent, sentire, ac uigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliore esse sensu. Denique cum omnia semper ad dignitatem retulissem, nec sine ea quidquam expetendum esse homini in uita putassem; mortem, quam etiam uirgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiae, pro patria contempsisse dicuntur, ego, uir consularis, tantis rebus gestis, timerem? praesertim cum eius essem ciuitatis, ex qua Q. Mucius solus in castra Porsenae uenisset, eumq. interficere proposita sibi morte conatus esset: ex qua P. Decius primum pater, post aliquot annos patria uirtute praeditus filius se, ac uitam suam instructa acie pro salute populi R. uictoriaq. deuouisset: ex qua innumerabiles alij, partim adipiscendae laudis, partim uitandae turpitudinis caussa, mortem in uarijs bellis aequissimis animis oppetissent: in qua ciuitate ipse meminissem patrem huius M. Crassi, fortissimum uirum, ne uideret uictorem uiuus inimicum, eadem sibi manu uitam exhausisse, qua mortem saepe hostibus obtulisset.

EXPLANATIO

ILLAS *res tantas*} in consulatu gestas. HAEC} quae sum perpessus. CONCINEBANTVR?} ut a uate fata prouuunciaute. est enim canere uerbum de futura praedicentibus usurpatum. unde illud in Catilinam: Quae ita nobis consulibus facta sunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur. & Virgilius libro, ut opinor, secundo, Sola mihi tales casus Cassandra canebat. AVT *natura, aut fortuna*} liberos natura, rem fortuna dat. utrumque significat. QVAERENDOQ.} percunctando a peritis. nam tum a libris, tum a uiua hominum uoce doctrina comparatur. SAPIENTISSIMOS *homines*} non puto Platonem & Aristotelem significari. quin, utrumque in animorum immortalitate consentire, Graeci omnes interpretes, praeter unum Alexandrum, existimant. ex una igitur parte Platonem, &, opinor, Aristotelem, de animorum aeternitate idem sentientes, posuit: ex altera Epicurum, quiq. & ante, & post in ea haeresi fuerunt. REGIS *Erechthei filiae,*} de quibus apud Aristidem ita scriptum legimus ἐν τῷ παναθηναϊκῷ. *Λέγεται γὰρ Ἐρεχθεὺς μὲν ἐν τῷ πρὸς Εὔμολπον πολέμῳ τὴν θυγατέρα ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐπιδοῦναι, τοῦ θεοῦ χρήσαντος, προσαγαγεῖν δ' αὐτὴν κοσμήσασα ἡ μήτηρ ὥσπερ εἰς θεωρίαν πέμπουσα.* quo in loco interpres haec adscribit: *τὴν θυγατέρα, τὴν Ἄγλαυρον λέγει: περὶ ἧς Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ παραπρεσβείας: καὶ τῆς ἐφήβων τῆς Ἀγλαύρου. αἱ δὲ ταύτης ἀδελφαὶ συναπῆλθον ἑαυτὰς τῇ ἀδελφῇ, ἵνα ἔργον, καὶ ἡ παιδεία. ὅρκῳ γὰρ ἀλλήλας κατέκλεισαν κοινωνεῖν ἐν ἅπασι πρὸς αὐτάς.* ex utriusque uerbis, & quae fuerint Erechthei filiae, cognoscitur, & qua de caussa mortem obierint. praeterea hic ipse noster in III. de natura deorum, In plerisque ciuitatibus, inquit, intelligi potest, augendae uirtutis caussa, quo libentius reipublicae periculum adiret optimus quisque, uirorum fortium memoriam honore deorum immortalium cōsecratam. ob eam enim ipsam caussam Erechtheus Athenis, filiaeq. eius in numero deorum sunt. Tusculana autem quaestione prima, Repetunt, inquit, ab Erechtheo: cuius etiam filiae cupide mortem expetiuerunt pro uita ciuium. Et de finibus lib. v. Quis urbis conseruatorem Codrum, quis Erechthei filias non maxime laudat? Praeterea in funebri oratione pro militibus Atheniensibus, quae λόγος ἐπιτάφιος inscribitur, *ᾔδεσαν ἅπαντες Ἐρεχθεῖδαι τὸν ἐπώνυμον αὐτῶν Ἐρεχθέα ἕνεκα τοῦ σῶσαι τὴν χώραν τὰς αὑτοῦ παῖδας, ἃς Ὑακινθίδας καλοῦσιν, εἰς προῦπτον θάνατον δόντα ἀναλῶσαι.* Idem & Lycurgus in oratione contra Leocratem, recitatis etiam Euripidis uersibus. Q. *Mucius*} historia patet apud Liuium lib. II. PATER,} qui se Latino bello in armatas iecit hostium cateruas. Liuius lib. IX. POST *aliquot annos*} Etrusco bello. Liuius lib. x. tertium Decium hic omisit: qui & ipse, patris auiq. exemplum secutus, Pyrrhi bello, quod aduersus Romanos pro Tarentinis gessit, mortem pro salute patriae pugnans oppetijt, duos etiam tantum nominat in I. Paradoxo. at lib. II. de finibus, tres commemorat. PATREM *huius M. Crassi,*} eius, qui perijt in Parthis. INIMICVM,} L. Cinnam. Illa audiuimus, inquit, in oratione pro Scauro, hoc uero meminimus, ac paene uidimus, eiusdem stirpis ac nominis P. Crassum, ne

D 2 in manus

in manus incideret inimicorum, se ipsum interemisse. Et Pedianus haec adiungit: Hic Crassus fuit pater Crassi eius, qui aemulus potentiae Cn. Pompeij fuit. perijt autem in dominatione L. Cinnae. In prooemio autem lib. III. de oratore. Non, inquit L. Crasso, propinquum suum, maximi animi uirum, suapte interfectum manu uidit. Idem & in epitome Liuiana lib. LXXX.

ORATIO

HAEC ego, & multa alia cogitans, hoc uidebam; si caussam publicam mea mors peremisset, neminem umquam fore, qui auderet suscipere cõtra improbos ciues reip. salutem: itaque non solum si ui interissem, sed etiam si morbo exstinctus essem, fore putabam, ut exemplum reip. conseruandae mecum simul interiret. quis enim umquam, me a senatu populoq. R. tanto bonorum omnium studio restituto, quod certe, si essem interfectus, accidere non potuisset, ullam reip. partem cum sua minima inuidia auderet attingere? seruaui igitur remp. discessu meo, iudices: caedem a uobis liberisq. uestris, uastitatem, incendia, rapinas meo dolore luctuq. depuli, & unus remp. seruaui, semel gloria, iterum aerumna mea. neque enim in hoc me hominem esse inficiabor umquam; ut me optimo fratre, carissimis liberis, fidissima coniuge, uestro conspectu, patria, hoc honoris gradu sine dolore caruisse glorier. quod si fecissem; quod a me beneficium haberetis, cum pro uobis ea, quae mihi essent uilia, reliquissem? hoc, meo quidem animo, summi in patriam amoris mei signum esse debet certissimum, quod, cum abesse ab ea non possem sine summo dolore, hunc me perpeti, quam illam labefactari ab improbis, malui.

EXPLANATIO

CVM *sua minima inuidia* } quis non modo cum maxima, sed ne minima quidem sua cum inuidia, ullam reipublicae partem suscipere ausus esset, cum discessum meum miserrimum luctuosumq. uidisset, reditum autem gloriosum, me ante exstincto, uidere non potuisset? VASTITATEM, } uastare, non est rapere, sed rapere simul, & destruere. SEMEL *gloria, iterum aerumna mea.* } gloriam coniurationis oppressae, aerumnam exsulij sui significat. ME *hominem esse* } hoc totum & in ea scriptum est pro domo sua. HOC *honoris gradu* } nullum tunc administrabat magistratum: sed honorem & dignitatem illam dicit, qua post magistratus egregie gestos uiri praestantes in patria fruuntur. LABEFACTARI } quod factum esset, si dimicare potius, quam cedere maluissem.

ORATIO

MEMINERAM, iudices, diuinum illum uirum, atque ex ijsdem, quibus nos, radicibus natum ad salutem imperij huius, C. Marium, summa senectute, cum prope uim iustorum armorum profugisset, primo senile corpus paludibus occultasse demersum, deinde ad infimorum ac tenuissimorum hominum Minturnis misericordiam confugisse, inde nauigio perparuo, cũ omnes portus, terrasq. fugeret, in oras Africae desertissimas peruenisse. atque ille uitam suam, ne inultus esset, ad incertissimam spem, & ad reip. statum reseruauit: ego, qui, (quemadmodum multi in senatu me absente dixerunt) periculo reip. uiuebam, quiq. ob eam caussam consularibus litteris de senatus sentẽtia exteris nationibus commendabar, nonne, si meam uitam deseruissem, remp. prodidissem? in quo quidem nunc, me restituto, uiuit mecum simul exemplum fidei publicae, exemplum reip. defendendae. quod si immortale retinetur, quis non intelligit, immortalem hanc ciuitatem futuram? nam externa bella regum, gentium, nationum iampridem ita exstincta sunt, ut praeclare cum ijs agatur, quos pacatos esse patiamur. denique ex bellica uictoria non fere quemquam est inuidia ciuium consecuta. domesticis malis, & audacium ciuium consilijs saepe est resistendum, eorumq. periculorum est in rep. retinenda medicina: quam omnem, iudices, perdidissetis, si meo interitu senatui populoq. R. doloris sui de me declarandi potestas esset erepta.

EXPLANATIO

EX *ijsdem, quibus nos, radicibus* } uterque enim Arpini natus est. SVMMA *senectute,* } hanc enim miseriam sustinuit Marius post VI. consulatum, anno aetatis suae, si Velleio credimus LXX. a quo dissentit Plutarchus: qui eum annum agentem LXIIX. perijsse tradit. PROPE *uim iustorum armorum* } prope iusta uocat arma, quibus L. Sulla duodecim, ut ait Velleius, nouarum pessimarumq. rerum auctores, inter quos Marium cum filio, & P. Sulpicio tribuno pl. urbe exturbauit. nulla in ciues arma iusta sunt: sed illa prope iusta. Plutarchus, Velleius, Pedianus, epitome Liuij. PALVDIBVS *occultasse* } historiam apud Plutarchum, Appianum, Vellleium, Liuij epitomen licet uidere. DESERTISSIMAS } peruenit enim in ea loca, ubi aemula quondam Romanae urbis Carthago fuerat, ibiq. uitam inopem in tugurio ruinarum Carthaginiensium tolerauit. Velleius. INCERTISSIMAM *spem,* } qui enim ab omni re tum nudus esset, eius incertissima spes, maximeq. dubia uidebatur. AD *reip. statum* } ad id tempus, quo, mutatione rerum facta, alius, atque is, qui tunc erat, status reipublicae uideretur esse. quod cum acciaccidisset,

cidisset, Sulla ad Mithridaticum bellum profecto; ipse suam pristinam dignitatem recuperauit, interfectis ijs, qui Sullae partes tuebantur. PERICVLO *resp.*} cum in mea uita periculum adiret respublica, mecumq. simul periclitaretur: cum eadem utrique fortuna impenderet: cum accidere mihi ad illa seiunctum nihil posse uideretur. CONSVLARIBVS *litteris*} non consulum, sed eorum, qui consules fuerant: quorum apud exteras nationes uigebat auctoritas. EXEMPLVM *reip. defendendae.*} non enim deerunt, qui exemplo meo excitati rempublicam defendant: cum, & si me iniquorum fraude pulsum, eundem tamen ab ipsa republica omnium ordinum hominumq. consensu restitutum meminerint. quod nisi factum esset; exemplum defendendae reipublicae mecum simul interijsset. GENTIVM *nationum*} natio, latius patet, quam gẽs. sic enim plures in natione gentes, ut plures in gente populi. itaque Virg. l. x. de natione Etrusca, Gens illi triplex, populi sub gente quaterni. Tamen interdum cõfunduntur, ut in orat. de prouincijs, cum dixit, A gentib. inimicis huic imperio, de ijsdem proxime subiunxit, quas nationes. RETINENDA *medicina*:}. quae ita retinetur, si bonos & fortes uiros respublica fouet, & ab impetu insidijsq. tuetur improborum. nec alienum hoc a Sextij caussa uidetur: cui propter ea, quae in tribunatu pl. pro Cicerone, hoc est pro rep. gesserat, excitatam accusationis procellam non semel significat.

ORATIO

QVARE moneo uos adolescentes, atque hoc meo iure praecipio, qui dignitatem, qui remp. qui gloriam spectatis, ne, si qua uos aliquando necessitas ad remp. contra improbos ciues defendendam uocabit, segniores sitis, & recordatione mei casus a consilijs fortibus refugiatis. primum non est periculum, ne qui umquam sint in ciuitate eiusmodi consules, praesertim si erit his id, quod debetur, persolutum: deinde numquam iam, ut spero, quisquam improbus consilio & auxilio bonorum se oppugnare remp. dicet, illis tacentibus; nec armati exercitus terrorem opponet togatis; neque erit in ista caussa ad portas sedenti imperatori, quare terrorem suum falso iactari opponiq. patiatur. numquam enim erit tam oppressus senatus, ut ei ne supplicandi quidem, ac lugendi sit potestas; tam captus equester ordo, ut equites R. a consule relegentur. quae cum omnia, atque etiam multo alia maiora, quae consulto praetereo, accidissent; uidetis me tamen in pristinam meam dignitatem, breui temporis dolore interiecto, reip. uoce esse reuocatum. Sed ut reuertar ad illud, quod mihi in hac omni est oratione propositum; omnibus malis illo anno scelere consulum remp. esse confectam: primum illo ipso die, qui mihi funestus fuit, omnibus bonis luctuosus, cum ego me e cõplexu patriae, conspectuq. uestro eripuissem, &, metu periculi uestri, non mei, furori hominis, sceleri, perfidiae, telis, minisq. cessissem; patriamq. quae mihi erat carissima, propter ipsius patriae caritatem reliquissem; cum meum illum casum tam horribilem, tam grauem, tam repentinum non solum homines, sed tecta urbis, ac templa lugerent, nemo uestrum forum, nemo curiam, nemo lucem aspicere uellet; illo, inquam, ipso die, die dico? immo hora, atque etiam pũcto temporis eodem mihi reiq. pub. pernicies, Gabinio & Pisoni prouincia rogata est.

EXPLANATIO

MEO *iure praecipio,*} hoc enim ego praeter ceteros posse uideor facere; cum omnium maxime, quam grato animo respublica ciues optime meritos amplectatur, in me ipso sim expertus. MEI *casus*} cum eiectus sum. reditus enim gloria, non discessus calamitas, cogitanda uobis est. PERSOLVTVM:} si ut meriti sunt, ita puniantur. BONORVM} bonos uocat, Caesarem, Pompeium, Crassum: quos excusat, ut in consules & Clodium culpam conuertat uniuersam. iam enim, habendam sibi rationem ocij simul & dignitatis, malo doctus constituerat. itaque, quod eorum animos qui plurimum poterant, posset offendere, nihil temere pronunciat. IVSTA *caussa*} quia Caesar, ne sui consulatus acta, quibus & Pomp. Magnus eius gener consenserat, a Clodio trib. pl. rescinderentur, extimescebat: de quo supra, his uerbis: Illi autem, quod acta illa, atque omnes res superioris anni labefactari a praetoribus, infirmari a senatu putabant, tribunum popularem a se alienare nolebant, & in ea de prouincijs. IMPERATORI,} quis non uidet Caesarem significari? CAPTVS} impeditus, infirmus, nullo apud consules loco. spectat enim ad casum L. Lamiae. NVMQVAM *enim erit tam oppressus senatus,*} cum hic Cicero colligat eas caussas, quibus tribunicio furore cedere coactus erat, uidetur potius legendum, Numquam etiam. nam, Numquam enim, pertineret ad rationem ostendendam superiorum: quod minus conuenit. BREVI} quia per XVII. tantum menses patria caruit. discessit enim ab urbe mense Martio, redijt pridie nonas Septembris. PERFIDIAE,} quia, cum Pompeio saepe pollicitus esset, se nihil in tribunatu contra Ciceronem esse acturum, promisso non stetit: de quo in epist. ad Att. lib. II. DIE *dico?*} correctio, qualis illa lib. I. in Verrem: Dictum hoc est in Cn. Dolabellae iudicio: dictum? immo etiam aestimatum. ROGATA *est.*} nam & de me, hoc est de ipsa republica, & de consulum prouincijs lata lex est. in Pisonem, Post Red. in sen.

ORATIO

ORATIO

PRo dij immortales, custodes, & conseruatores huius urbis, atque imperij, quaenam illa in rep. monstra, quae scelera uidistis? ciuis erat expulsus is, qui remp. ex senatus auctoritate cum omnibus bonis defenderat, & expulsus non alio aliquo, sed eo ipso crimine: erat autem expulsus sine iudicio, ui, lapidibus, ferro, seruitio denique concitato: lex erat lata uasto ac relicto foro, & sicarijs seruisq. tradito, & ea lex, quae ut ne ferretur, senatus fuerat ueste mutata. Hac tanta perturbatione ciuitatis, ne noctem quidem consules inter meum discrimen, & eorum praedam interesse passi sunt. statim, me perculso, ad meum sanguinem hauriendum, & spirante etiam rep. ad eius spolia detrahēda aduolarunt. omitto gratulationes, epulas, partitionem aerarij, beneficia, spem, promissa, praedam, laetitiam paucorum in luctu omnium. uexabatur uxor mea: liberi ad necem quaerebantur: gener, & Piso gener, a Pisonis consulis pedibus supplex rejciebatur: bona diripiebantur, eaq. ad consules deferebantur: domus ardebat in Palatio: consules epulabantur. quod si meis incommodis laetabantur, urbis tamen periculo commouerentur. sed ut a mea caussa iam recedam; reliquas illius anni pestes recordemini. sic enim facillime perspicietis, quantam uim omnium remediorum a magistratibus proximis resp. desiderarit.

EXPLANATIO

SENATVS *auctoritate*} quia senatus decreuerat, ut niderent consules, ne quid respublica detrimenti caperet. SINE *iudicio,*} populi. VASTO} cum obessent omnes boni. uastus enim locus dicitur is, ubi solitudo est: ut in II. in Rullum genus agrorum uocat propter pestilentiam uastum, atque desertum. Et festus uastum pro inani usurpatum a ueteribus docet, utiturq. Attij, & Pacuuij testimonio. STATIM *me perculso,*} statim, lege de me lata, ad mea bona diripienda conuolarunt. post reditum in senatu. SANGVINEM} tralationem continuat. sunt enim illa tralata: Me perculso, meum sanguinem hauriendum, spirante republica, spolia detrahenda. dicit autem, spirante republica, cum de se ipso loquatur; quia rempublicam una cum ipso perculsam confectamq. esse uult existimari. itaque & proxime, Eadem, dixit, mihi reiq. publicae pernicies rogata est. & in Pisonem non modo suum, sed etiam patriae funus appellat. & alibi saepissime idem significat. PARTITIONEM *aerarij,*} cum Clodio: qui, lege lata de maximis pecunijs Pisoni & Gabinio dandis, quasi euntibus cum exercitu in prouincias necessariae magnopere essent, eas deinde pecunias cum ipsis partitus est. supra, & pro domo sua. VEXABATVR *uxor mea:*} quippe quae etiam ad tabulam Valeriam ducta sit. epist. fam. lib. XIV. PISO *gener,*} tres generos habuisse Ciceronem constat, L. Calpurnium Pisonem Frugi, Furium Crassipedem, P. Cornelium Lentulum Dolabellam. qua in re Pediani error deprehenditur, qui in oratione in Pisonem duos fuisse commemorat, Pisonem, & Dolabellam. Crassipedis praenomen ignoratur. REIICIEBATVR:} eadem res in orat. in Pisonem. AD *consules deferebantur:*} ad Gabinium uilla Tusculana, ad Pisonem Palatina domus. nam in oratione post reditum in senatu, Domus, inquit, mea diripiebatur, ardebat: bona ad uicinum consulem de Palatio, de Tusculano ad item uicinum alterum consulem deferebantur. & pro domo sua: Cum domus in Palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum consulem transferebatur: columnae marmoreae ex aedibus meis, inspectante populo Romano, ad socrum consulis (sic enim ex oratione in Pisonem, & ex Pediano correxi) portabantur: in fundum autem uicini consulis non instrumentum, aut fundamenta aulae, sed etiam arbores transferebantur. In ea uero in Pisonem: At tu, inquit, illo ipso tempore apud socrum tuam, cui domum meam exhauriendam patefeceras, sedebas. VRBIS *tamen periculo commouerentur.*} uel quod ea simul cum salute Ciceronis periclitaretur: uel quod ob ea, quae proxime commemorabit, proprium urbis periculum ageretur.

ORATIO

LEGVM multitudinem, cum earum, quae latae sunt, tum uero, quae promulgatae fuerunt, dicam? nam latae quidem sunt consulibus illis tacentibus, immo uero approbantibus etiam: ut censoria notatio, & grauissimum iudicium sanctissimi magistratus de rep. tolleretur: ut collegia, non modo illa uetera, contra S. C. restituerentur, sed ab uno gladiatore innumerabilia alia noua conscriberentur: ut, remissis semissibus & trientibus, quincta prope pars uectigalium tolleretur: ut Gabinio pro illa sua Cilicia, quam sibi, si remp. prodidisset, pactus erat, Syria daretur: ut uni beluoni bis de eadem re deliberandi, &, rogata lege, potestas fieret prouinciae commutandae. Mitto eam legem, quae omnia iura religionum, auspiciorum, potestatum, omnes leges, quae sunt de iure & de tempore legum rogandarum, una rogatione deleuit. Mitto omnem domesticam labem. etiam exteras nationes illius anni furore conquassatas uidebamus. lege tribunicia Matris Magnae Pessinuntius ille sacerdos expulsus, & spoliatus sacerdotio est; fanumq. sanctissimarum, atque antiquissimarum religionum uenditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione, praesertim cum ea sibi ille non colendi, sed uiolandi caussa appetisset: appellati reges a populo, qui id numquam ne a senatu quidem postulassent:

reducti

reducti exsules Byzantium condemnati, tum cum indemnati ciues e ciuitate eijciebantur. Rex Ptolemaeus, qui si nondum erat ipse a senatu socius appellatus, erat tamen frater eius regis, qui, cum esset in eadem caussa, iam erat a senatu honorem istum consecutus; erat eodem genere, ijsdemq. maioribus, eadem uetustate iuncta regni; denique erat rex, si nondum socius, at non hostis; pacatus, quietus, fretus imperio populi R. regno paterno atque auito, regali ocio perfruebatur.

EXPLANATIO

PROMVLGATAE} aliquot igitur non perlatae, tribuno pl. aliquo, ut opinor, intercedente. quod & infra patet, & pro domo sua. DICAM?} non dubitat, utrum dicat, an omittat; sed indicat, legum multitudinem oratione uix posse comprehendi. VT *censoria notatio,*} hac de Clodij lege sic in oratione in Pisonem: Ab eodem homine, in stupris inauditis nefarijsq. uersato, uetus illa magistra pudoris & modestiae, censoria seueritas sublata est. Quem locum Pedianus sic exponit: Tulit P. Clodius tribunus pl. legem, ne quem censores in senatu legendo praeterirent, ne ue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & utriusque censoris sententia damnatus esset. Haec Pedianus. Dio autem lib. XL. hanc legē a Scipione consule, Magni Pompeij socero, esse abrogatam tradit. Quod autem scriptum est, Censoria notatio, & grauissimum iudicium; non dubito quin rectius sit, Censoria notio. non enim potest esse notatio ante iudicium: sed iudicabant prius censores, quam notarent. quare primum ipsa me ratio mouet, ut notio pro notatio, reponendum putem: deinde habeo duo in duabus eiusdem orationibus exempla. nam in ea de prouincijs consularibus, in extremo fere, Statuendum, inquit, uobis est, legem Aeliam manere, legem Fufiam non esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere; cum lex feratur, de caelo seruari, obnunciari, intercedi licere; censorium iudicium ac notionem, & illud morum seuerissimum magisterium non esse nefarijs legibus de ciuitate sublatum. In Pisonem autem: Centum prope annos legem Aeliam & Fufiā tenueramus, quadringentos iudicium notionemq. censoriam: quas leges ausus est non nemo improbus, potuit quidem nemo umquam conuellere, quam potestatem minuere, quo minus de minoribus nostris quinto quoque anno iudicaretur nemo tam effuse petulans conatus est. COLLEGIA,} non sunt eadem iteranda. satis hac de lege, & de collegiorum nomine diximus supra. VECTIGALIVM} lege enim lata, ut frumentum populo, quod antea semis aeris, hoc est quadrante ut uulgo nunc appellantur, cum dimidio, in singulos modios dabatur, gratis daretur, uectigalia quinta fere parte diminuebantur. hanc legē & Saturninus, & ante C. Gracchus tulerat. epitome Liuiana lib. LX. ad Herennium lib. I. & Pedianus. VNI *heluoni*} ipsi Vatinio; quod esset homo nequam, dissolutus, & intemperantia perditus. DE *eadem re*} de prouincia. uide pro domo sua. EAM *legem,*} quae legem Aeliam & Fufiam euertit. uide supra. RELIGIONVM,} nullam enim religionem, cum lex ferretur, impedimento esse uoluit. posuit autem primum genus, deinde speciem. nam inter religiones sunt auspicia. AVSPICIORVM,} ne auspicia ualerent. POTESTATVM,} ne quis intercederet. supra. DE *iure, & de tempore*} de iure, hoc est de auspicijs, erat Aelia: de tempore, Fufia. Clodius utramque sua lege deleuit. tulit enim, ut ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de caelo seruaret: & ut omnibus diebus fastis legem ferri liceret. supra. OMNEM *domesticam labem.*} leges de rebus urbanis a Clodio latas. & dixit, Omnem: quasi praeter ea, quae iam commemorauit, supersint multa. TRIBVNICIA} P. Clodij tribuni pl. BROGITARO,} Gallograeco, Deiotari regis genero. uide de haruspicum responsis. CVM *ea*} uel, Ea, quae ad religionem pertinent, quae illi Clodius sua lege assignauit: uel, Eam, lege: ut ad religionem referatur. NE *a senatu quidem*} non a populo, sed a senatu reges appellabantur. primum igitur in eo peccat Clodius, quod reges per populum, non per senatum appellat: deinde, quod eos appellat, qui id numquam, non modo a populo, sed ne a senatu quidem postularint. satis autem constat, haec omnia significari, a Clodio mercede, & pretio esse facta. nam & in ea pro domo sua, Si tuus, inquit, scriptor in illo incendio ciuitatis non syngraphas cum Byzantijs exsulibus, & cum legatis regijs faceret. & proxime infra, Regum appellationes uenales erant. Et pro Milone: Eum, qui regna dedit, ademit. CONDEMNATI,} nimis iniuste, nimis tyrannice agit Clodius: exsules, legibus condemnatos, reducit; ciues eijcit indemnatos. in quo se ipsum Cicero significat. qua de re saepe queritur, & in oratione pro domo, & alibi. PTOLEMAEVS,} Cypri rex: qui, accepto de lege Clodia nuncio, quae regnum uniuersamq. regiam gazam publicabat, ipse sibi, ueneno sumpto, mortem intulit. caussam regni publicati scripsit Dio lib. XXXIIX. quod olim Clodium a piratis captū Cypri rex Ptolemaeus redimere noluisset. hac de re & in ea pro domo sua bis. Et est notandum ἀναχόλουθον. nam rex Ptolemaeus non est, quo referatur. quale illud in Tusculana III in extremo, Philosophia cū uniuersam aegritudinem sustulit, tamen &c. EIVS *regis,*} Alexandrini; qui & ipse Ptolemaeus uocabatur: de quo in libro epistolarum ad Lentulum. IN *eadem caussa,*} cum meritis in populum Romanum fratri, Cyprio regi, non praestaret, sed pari cum eo condicione esset. HONOREM *istum*} societatis. unde illa pro Rabirio Postumo: Non ei regi credidit, qui alienus ab hoc imperio esset, sed ei, qui cum foedus fieri in Capitolio uiderat. Societatis autem honorem Ptolemaeus Alexandriae rex, C. Caesaris cos. beneficio, consecutus est. quod ipse Caesar scripsit lib. III. de bello ciuili. EADEM *uetustate societatis;*} non dicit, socium fuisse cum fratre, uetusta societate: (iam enim hoc negauit) sed utrumque a maioribus ortum uetusta populo Romano societate coniunctis. nam inde ab eo tempore, cum Pyrrhus rex in Italiam transijt, populus Romanus cum Aegypti rege Ptolemaeo societatem coierat.

ORATIO

ORATIO

De hoc, nihil cogitante, nihil suspicante, eisdem operis suffragium ferentibus, est rogatum, ut sedens cum purpura, & sceptro, & illis insignibus regijs praeconi publico subijceretur; &, imperante populo R. qui etiam bello uictis regibus regna reddere consueuit, rex amicus, nulla iniuria commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur. multa acerba, multa turpia, multa turbulenta habuit ille annus: tamen illi sceleri, quod in me illorum immanitas edidit, haud scio an recte hoc proximum esse dicam. Antiochum illum magnum maiores nostri, magna belli contentione terra mariq. superatum, intra montem Taurum regnare iusserunt: Asiam, qua illum multarunt, Attalo, ut is regnaret in ea, condonauerunt. cum Armeniorum rege Tigrane graue bellum perdiuturnumq. gessimus, cum ille, iniurijs in socios nostros inferendis, bello prope nos lacessisset. hic & ipse per se uehemens fuit; & acerrimum hostem huius imperij Mithridatem, pulsum Ponto opibus suis regnoq. defendit; & a Lucullo, summo uiro, atque imperatore, pulsus, animo tamen hostili cum reliquis copijs suis in pristina mente permansit. hunc Cn. Pompeius, cum in suis castris supplicem abiectumq. uidisset, erexit; atque insigne regium, quod ille de suo capite abiecerat, reposuit; & imperatis certis rebus, regnare iussit; nec minus & sibi, & huic imperio gloriosum putauit, constitutum a se regem, quam constrictum uideri. Tulit gessit, qui & ipse hostis fuit populi R. & acerrimum hostem in regnum recepit, qui conflixit, qui signa contulit, qui de imperio paene certauit, regnat hodie, & amicitiae nomen, ac societatis, quod armis uiolarat, id precibus est consecutus. ille Cyprius miser, qui semper socius, semper amicus fuit, de quo nulla umquam suspicio durior aut ad senatum, aut ad imperatores nostros allata est, uiuus (ut aiunt) est, & uidens, cum uictu ac uestitu suo publicatus.

EXPLANATIO

Eisdem *operis*} quarum suffragio & alias iniquissimas leges Clodius pertulerat. Nulla *iniuria commemorata,*} nota consuetudinem populi Romani: qui nemini, nisi ob acceptas iniurias, aut ablatas res, quae per fetiales repetebantur, bellum aut damnum inferre solitus erat. quod utrumque a Clodio neglectum est. Illum *magnum*} Asiae regem: qui, cum multi fuerint Antiochi reges, opibus & potentia cunctis antecelluit, ideo, ut ab alijs distinguatur, apposuit, Illum magnum. Superatum,} a L. Scipione, Africani maioris fratre: qui ob eam caussam Asiatici cognomen est adeptus. Attalo,} Eumenis fratri, qui eam postea populo Romano moriens testamento legauit. Bello *prope*} non enim bello Tigranes Romanos lacessiuit: sed, uexandis socijs, quasi bellum inferre uidebatur. non satis habet Cicero. populum Romanum excusare, qui non lacessitus bellum intulerit; sed excusat etiam cum laude, quod sociorum iniurias suas iniurias duxerit. Acerrimum} qui bellum per annos quadraginta cum Romanis gesserit. A Lucullo,} qui Mithridatem, atque etiam Tigranem ita iuuit, ut Pompeio, qui successit, non difficiles belli reliquias tradiderit. unde inimicitiarum inter eos origo fluxit: cum uterque eius belli gloriam ad se traheret. Plutarchus, & alij. Constitutum *a se regem, quam constrictum*} iucunditatem in uocum similitudine quaesiuit. nam constitutum & constrictum & similiter incipiunt, & similiter desinunt. hanc figuram Graeci παράγραμμα dicunt. Tulit *gessit,*} apertum mendum. nec dubium est quin Tigranes significetur, cuius comparatione auget Clodij scelus ex Ptolemaei iniustissima calamitate. est enim argumentū a maiori. si Tigrani, inquit, qui hostis fuit populi Romani, regnum conseruastis: quanto magis Ptolemaeo, qui semper socius, semper amicus fuit, conseruare debuistis? postulat igitur sententia, ut pro, Tulit gessit, reponatur, Tigranes igitur, uel, igitur is. sed quoniam odi coniecturas, quae a litterarum similitudine discedunt; opem ueterum librorum exspectandam censeo. alioqui nihil tentandum. Acerrimum *hostem*} Mithridatem dici constat. De *imperio paene*} non omnino, sed paene actum esset de imperio populi Romani, si, cum Tigranes signa contulit, uictoriam consecutus esset. alios enim exercitus parare, iterumq. belli fortunam experiri nobis licuisset. Qui *semper socius,*} non ad ipsum Ptolemaeum, sed ad maiores eius referendum est. nam ipse, cum Clodius legem tulit, nondum erat socius. dixit igitur, semper socius, pro, qui ueterem nobiscum societatem conseruabat. maiores enim eius inter socios fuisse pop. Romani, indicant illa uerba, Erat eodem genere, ijsdem maioribus, eadem uetustate societatis: quod maiores eius socij nostri semper fuerint. Ammianus tamen lib. xiv. foederatum, & socium appellat his uerbis: Ptolemaeo rege, foederato nobis, & socio, ob aerarij nostri angustias iusso sine ulla culpa proscribi, ideoq. hausto ueneno uoluntaria morte deleto; & tributaria facta Cyprus est, & uelut hostiles eius exuuiae classi impositae, in urbem aduectae sunt per Catonem? Viuus, *& uidens,*} Sumpsit a Terentio: apud quem in Eunucho ita loquitur Phaedria: Prudens, sciens, uiuus uidensque pereo.

ORATIO

En, cur ceteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur; cum, hoc illius funesti anni perdito exemplo, uideant per tribunum aliquem, & sexcentas operas se fortunis spoliari, & regno omni posse nudari.

At etiam

As etiam eo negocio M. Catonis splendorem maculare noluerunt, ignari, quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique uirtus ualeret: quae in tempestate saeua quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque haeret in patria; splendetq. per se semper; neque alienis umquam sordibus obsolescit. non illi ornandum M. Catonem, sed relegandum; nec illi committendum illud negocium, sed imponendum putauerunt; qui in concione palam dixerint, linguam se euellisse M. Catoni, quae semper contra extraordinarias potestates libera fuisset. sentient, ut spero, breui tempore, manere libertatem illam, atque hoc etiam, si fieri poterit, esse maiorem, quod cum consulibus illis M. Cato, etiam cum iam desperasset aliquid auctoritate sua profici posse, tamen uoce ipsa, ac dolore pugnauit, & post meũ discessum iis Pisonem uerbis, flens meum & reip. casum, uexauit, ut illum, hominem perditissimum; atque impudentissimum, paene iam prouinciae paeniteret. cur igitur rogationi paruit? quasi uero ille non in alias quoque leges, quas iniuste rogatas putaret, iam ante iurarit.

EXPLANATIO

EN. CVR *ceteri reges*} de hac figura diximus lib. I. in Verrem, in eo loco: En, cui tuos liberos committas. MACVLARE} nam regiae gazae uendendae, & pecuniae deportandae M. Catonem, lege lata, Clodius praefecit; non ut Catonem ornaret; sed partim ut uirum fortissimum, & improbis ciuibus infensum, a republica remoueret; partim ut, si quis deinde legem illam de Cypro publicatam uellet accusare, socium, ac defensorem haberet M. Catonem, utpote qui eius negocij particeps fuisset. quod sane ita contigit. pro domo sua, de prouincijs consularibus, Plutarchus, Velleius. IGNARI, *&c.*} laudat uirtutem; ut Catoni, uiro innocentissimo, & omni laude praedito, nullam ex illo negocio haerere infamiã potuisse constet. turpis quidem Clodius, qui legem tulit: non tamen turpis Cato, qui negocium, ea lege impositum, administrauit. IMPONENDVM} & rei, & hominis caussa hoc uerbo usus est: ut hoc significet, & rem Catone indignam esse impositam, & impositam inuito. quod & Dio tradit libro. XXXIIX. EVELLISSE} sic & in ea pro domo sua, quo modo autem euellisse? quia Cato, suscepto & administrato negocio, contra leges a Clodio in tribunatu latas pro sua ueteri constantia, ac libertate loqui iam non posset: quandoquidem inter eas leges esset ea, de Cypro publicata: quae si tolleretur, ea simul, quae Cato in Cypro gesserat, tolli necesse erat. nec sane parum callide Clodius cogitauit. nam, quod fore putauit, id ipsum euenit; ut Cato, ne, quae ipse in Cypro & Byzantij egisset, infirmarentur, Clodij tribunatum contra Ciceronem defenderet. de quo in oratione de prouincijs consularibus, & Plutarchus in Cicerone. POST *meum discessum*} errat igitur Plutarchus, qui Catonem ait ante Ciceronem a Clodio emissum. PROVINCIAE *paeniteret.*} cuius mercede, ac pactione inductus, cum Clodio de mea pernicie consenserat. PARVIT?} quod in Cyprum iuit.

ORATIO

NON *offert se ille istis temeritatibus, ut, cum reip. nihil prosit, se ciue remp. priuet. consule me, cum esset designatus tribunus pl. obtulit in discrimen uitam suam: dixit eam sententiam, cuius inuidiam capitis periculo sibi praestandam uidebat: dixit uehementer, egit acriter, ea, quae sensit, prae se tulit, dux, auctor, actor rerum illarum fuit, non quo periculum suum non uideret: sed in tanta reip. tempestate nihil sibi, nisi de patriae periculis, cogitandum putabat. consecutus est ipsius tribunatus. quid ego de singulari magnitudine animi eius, ac de incredibili uirtute dicam? meministis illum diem, cũ, templo a collega occupato, nobis omnibus de uita eius uiri & ciuis timentibus, ipse animo fortissimo uenit in templum, & clamorem hominum auctoritate, impetum improborum uirtute sedauit: adijt tum periculum, sed adijt ob caussam, quae quanta fuerit, iam mihi dicere non est necesse. at, si isti Cypriae rogationi sceleratissimae non paruisset, haereret illa nihilo minus in rep. turpitudo. regno enim iam publicato, de ipso Catone erat nominatim rogatum. quod ille si repudiasset; dubitatis, quin ei uis esset allata, cum omnia acta illius anni per illum unum labefactari uiderentur? atque etiam hoc iubebat: quoniam illa in rep. macula regni publicati maneret, quam nemo iam posset eluere; quod ex malis boni posset in rep. prouenire, id utilius esse per se conseruari, quam per alios amitti. atque ille, etiam si alia quapiam ui expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur. etenim qui superiore anno senatu caruisset; quo si tum ueniret, me tamen socium suorum in rep. consiliorum uidere posset: is aequo animo tum, me expulso, & meo nomine cum uniuerso senatu, tum sententia sua condemnata, in hac urbe esse posset? ille uero eidem tempori, cui nos, eidem furori, eisdem consulibus, eisdem minis, insidijs, periculis cessit. luctum nos hausimus maiorem; dolorem ille animi non minorem.*

EXPLANATIO

DESIGNATVS *tribunus pl.*} nonis Decembris: quem saepe diem sibi gloriosum, reipublicae salutarem Cicero nominat, de coniuratis in senatu dictae sententiae sunt: factoq. in Catonis sententiam senatus consulto, in carcere necati. hinc apparet, quod in Pediano legitur, falsum esse, magistratum inijsse tribunos pl. nonis Decembribus. nam designatum hic apparet fuisse tribunum M. Catonem, quo die

dictae sententiae sunt de coniuratis: quem fuisse nonas Decembris, ex ea pro Flacco, ex epistola M. Bruti, e Sallustio, & Plutarcho non dubie constat. primus autem magistratus dies tribunis pl. fuit, IV. idus Decembris. quod a Dionysio, & Liuio cognouimus. SIBI *praestandam*} ita grauem sibi inuidiam uidebat impendere, ut eam subire sine uitae periculo non posset. subijt tamen, patria uitae antelata. TEMPLO *a collega occupato,*} Q. Metellus Nepos, M. Catonis in tribunatu pl. collega, legem de Pompeio cũ exercitu ex Asia ad urbem reuocando perferre conatus est. obstitit Cato, non sine uitae periculo, ut Plutarchus in eius uita docet. Templum hic Cicero uocauit Rostra, in quibus leges ferri solitae sunt. nam loca omnia, augurijs constituta templa dicebantur. & ut non omnia templa sancta, sic nec sacrae omnes aedes templa apud ueteres fuere. illud ex Varrone, hoc ex Gellio cognoscitur. Varro sic lib. VI. de lingua Latin. Curia Hostilia templum est, & sanctum non est. Gellius autem lib. XIV. c. 7. ex libro Varronis quarto epistolicarum quaestionum haec recitat: Docuit, confirmauitq. nisi in loco per auguria constituto, quod templum appellaretur, S. C. factum esset, iustum id non fuisse: propterea & in curia Hostilia, & in Pompeia, & post in Iulia, cum profana ea loca fuissent, templa esse per auguria constituta, ut in ijs S. C. more maiorum iusta fieri possent. inter quae id quoque scriptum reliquit: non omnes aedes sacras templa esse, ac ne aedem quidem Vestae templum esse. Suggestus igitur ille, qui in foro fuit, unde tribuni pl. ad populum leges ferebant, modo Rostra, modo templum uocabatur; Sed templum, ut opinor, prius, quam Rostra. nam Varro lib. V. in templo adesse homines, dixit, pro In Rostris. Et Cicero de Inuent. lib. 2. tribunum pl. de templo deducere. Et Liuius lib. III. P. Valerius, inquit, se ex curia proripit: inde in templum ad tribunos uenit. Rostra quae postea dicta sunt, templum uocauit. Liuius lib. IIX. Naues Antiatum partim in naualia Romae subductae, partim incensae; Rostrisq. earum suggestum in foro exstructum adornari placuit: Rostraq. id templum appellatum. Et infra, eodem libro, Rostra significat, cum ait: Digressum cum templo laetus senatus, laetior populus, circumfusi, ac gratulantes hinc magistro equitum, hinc dictatori, prosecuti sunt. Et lib. XXIII. Egressus curia, in templo magistratuum contendit, comprehenditq. D. Magium, atque ante pedes statutum caussam dicere iussit. Abundamus Ciceronis exemplis. nam in hac oratione inquit de Fabricio tribuno pl. Princeps rogationis Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit. Et infra: Tribunos pl. ferro e Rostris expulsos. quo loco Q. Fabricium, a quo templum occupatum dixerat, significat. Et in Vatinium: L. Vectium in concionem produxeris; indicem in Rostris, in illo, inquam, augurato templo & loco collocaris. Et pro lege Manilia de Rostris loquitur, cum ait in extrema oratione: Deos omnes testor, eos maxime, qui huic loco temploq. praesidet. Et in Verrem lib. III. Quid possumus contra illũ praetorem dicere, qui quotidie templum tenet? Nec aliter accipio illud in lib. 2. de oratore: Vi pulsum ex templo L. Cottam, & T. Didium, cum intercedere uellent rogationi, nemo poterat negare. A COLLEGA} Q. Metello Nepote, qui, ut iniquam legem ferret, templum occupauit. non tulit autem, Catone cum uitae periculo resistente. Plutarchus in eius uita. ADIIT *tum periculum*,} me consule, & anno sequenti, cum obstitit Metello consuli. HAERERET *illa nihilo minus in rep. turpitudo.*} nihilo minus omnia regia bona praeconi subiecta uenijssent. cum enim, ut negocium illud Cyprium a Catone administraretur, lata lex est; iam regnum erat publicatum. PER *illum iam labefactari*} si, Clodia lege contempta, in Cyprum ire recusaret. quo quidem ostendisset, leges Clodij nullas esse. QVOD *ex malis boni posset in rep. peruenire,*} malum fuit, insonti regi sine caussa suum eripere: bonum de bonis illius coactam pecuniam in aerarium inferre. quod a Catone potius, integerrimo homine, quam a quouis alio fieri, e rep. fuit. ALIA *quapiam ui*} placet, ut est in Maffeiano libro, Aliquapiam ui: ut, quemadmodum ab alius quisquam fit aliquisquam, (nam dixit Liuius lib. XXXXI. Nec ullos alicuiquam in seruitutem dari placere) sic ab alius quispiam deducatur aliquispiam. SVPERIORE *anno*} Caesare consule. quo anno, cum nihil more maiorum gereretur, Caesare leges & auspicia negligente; Cato desperatione quadam in senatũ non uenit. SENTENTIA *sua*} cum enim pulsus est Cicero, tum damnari, & senatus uisus est, sententia Catonis. pulsus enim est ob coniuratorum necem. illi autem e senatus consulto, Catonis in sententiam facto, necati sunt. CESSIT.} cum Cypriae rogationi paruit, & in Cyprum profectus est.

ORATIO

HIS de tot, tantisq. iniurijs in socios, in reges, in liberas ciuitates consulum querella esse debuit. in eius magistratus tutela reges, atque exterae nationes semper fuerunt. ecquae uox umquam est audita consulum? quamquam quis auderet, si maxime queri uellet? de Cyprio rege quererentur, qui me ciuem, nullo meo crimine, patriae nomine laborantem, non modo stantem nõ defenderunt, sed ne iacentem quidem protexerunt? cesseram, si alienam a me plebem fuisse uultis, quae non fuit, inuidiae; si commoueri omnia uidebantur, tempori; si uis suberat, armis; si societas magistratuum, pactioni; si periculum ciuium, reip. cur, cum de capite ciuis, (non disputo, cuiusmodi ciuis) & de bonis proscriptio ferretur, cum & sacratis legibus, & XII tabulis sancitum esset, ut neque priuilegium irrogari liceret, neque de capite, nisi comitijs centuriatis, rogari, nulla uox est audita consulum? constitutumq. illo anno est, quantum in illis duabus huius imperij pestibus fuit, iure posse per operas concitatas quemuis ciuem nominatim tribuni pl. consilio ex ciuitate exturbari? quae uero promulgata illo anno fuerunt, quae promissa multis, quae conscripta, quae sperata, quae cogitata, quid dicam? qui locus orbis terrae iam non erat alicui destinatus? cuius negotij publici cogitari, optari, fingi curatio potuit,

quae

quae non esset attributa, atque descripta? quod genus imperij, quae prouincia, quae ratio aut auferendae, aut conflandae pecuniae, non reperiebatur? quae regio, ora ue terrarum paullo erat latior, in qua non regnum aliquod statueretur? quis autem rex, qui illo anno non aut emendum sibi, quod nō habebat; aut redimendum, quod habebat, arbitraretur? quis prouinciam, qū is pecuniam, quis legationem ab senatu petebat? Damnatis de ui restitutio, consulatus petitio ipsis illi populari sacerdoti comparabatur.

EXPLANATIO

IN *socios, in reges, in liberas ciuitates,*} in Pesinuntem, in Ptolemaeum, in Byzantium. supra. QVIS *auderet,*} transit a parte ad totum, hoc est a consulibus ad omnes ciues. quis, inquit, in ciuitate contra P. Clodium, facinorosum hominem, & audacem mittere uocem, si maxime uellet, anderet? rursus a toto ad partem, hoc est ad consules, orationem conuertit. mihi, inquit, quia patriam a coniuratorum scelere uindicaram, laboranti, non modo ante discessum meum, sed ne post discessum quidem auxilio fuerunt. & metaphora, quae fit per oppositionem, quam Aristoteles laudat, usus est. nam, stantem & iacentem, cum translata sunt, tum etiam antitheta. Suspicor tamen legendum hic esse: Quamquam quis audiret, si maxime queri uellent? SOCIETAS, *magistratuum*} Inter consules & tribunum pl. ut illi de mea pernicie, cum lex rogaretur, conniuerent; hic prouincias, quas uellent, sceleris mercedem daret. SACRATIS *legibus,*} in Sacro monte latis, cum plebs a patribus secessit. Liuius, Dionysius, Cicero ipse pro C. Cornelio, Pedianus. PRIVILEGIVM} legem aduersus unum ciuem. DE *capite,*} cum caput diminuitur, hoc est, cum aliquis ciuitate, ac libertate priuatur. ideo saepe caput & fortunas Cicero coniungit: propterea quod quibus in caussis de capite, in iisdem fere de bonis agitur. COMITIIS *centuriatis*} de his, & de omni comitiorum genere satis in libro de comitijs disputatum a nobis est. quod autem ad huius loci sententiam attinet: etsi, quid dicatur, apertum est; uerba tamē ex libro III. de legibus recitabo. Priuilegia, inquit, ne irroganto: de capite ciuis, nisi per maximum comitiatum, ne ferunto. & in eodem libro in extremo: Propterea quod neque tributa capitis comitia rata esse possunt, neque ulla priuilegij. maximum comitiatum pro centuriatis comitijs posuit: quod his & maiores magistratus mandari, & summa quaeque perfici solerent. CONSCRIPTA,} priuatim, & occulte, ut syngraphae illae cum Byzantijs exsulibus, & legatis regijs factae. pro domo sua. DESCRIPTA.} unico uerbo duas res significat: primum, procurationum, quae dabantur, multitudinem; ubi enim descriptio, ibi ordo; & ubi ordo, ibi numerus: deinde, Clodij infinitam licentiam, qui, quasi unus omnia teneret, ita, quae cuique uellet, pro sua libidine describebat. QVAE *prouincia,*} ita omnes contrahendae pecuniae uias peruestigabat, ut prouincias nouas faceret, easq. improbis hominibus administrandas pretio traderet. huc illud spectat, quod est in ea pro domo sua: Imperia scribebantur noua iuuentuti. REGNVM *aliquod*} ut nouas prouincias, ita noua regna Clodius ad conflandam pecuniam statuebat. AB *senatu petebat?*} a Clodio petebant omnes, non, ut mos erat, a senatu. pecunia enim, & legationes senatus consulto dabantur, prouinciae uero primum senatus consulto, deinde lege curiata: nisi si quis, cum perferri legem curiatam non liceret, eo imperio, quod senatus lege Cornelia dabat, contentus, suo sumptu in prouinciam uellet ire. quod paucissimi fecerunt. DAMNATIS *de ui*} quos restitui leges uetabant, eos restituere Clodius cogitabat. & apparet, de ui damnatos solum uertisse: cum dicat, Restitutio. sed capitali de ui est intelligendum. nec enim omnis uis capitalis fuit. quod in libro de legibus ostendimus. CONSVLATVS *petitio*} forte hoc significat in oratione pro domo sua, cum ait: Imperia scribebantur noua iuuentuti. POPVLARI *sacerdoti*} P. Clodio: qui, ut Plutarchus, & alij prodiderunt, libidinis caussa ad aras Bonae deae, quasi sacerdos esset, penetrauit. ridiculum Cicero, quaesiuit in re turpi. quod ab ijs qui de arte rhetorica scripserunt, non modo con ceditur, uerum etiam laudatur. πολλάκις, inquit Demetrius, καὶ τὰ μὲν πράγματα ἀτερπῆ ἐστι φύσει, καὶ στυγνά, ὑπὸ δὲ τῶν λεγόντων γίνεται ἱλαρά.

ORATIO

HAEC *gemebant boni, sperabant improbi, agebat tribunus pl. consules adiuuabant. hic aliquando, serius quam ipse uellet, Cn. Pompeius, inuitissimis ijs, qui mentem optimi ac fortissimi uiri suis consilijs, ac fictis terroribus a defensione meae salutis auerterant, excitauit illam suam non sopitam, sed suspicione aliqua retardatam consuetudinem reip. bene gerendae. nō est passus ille uir, qui sceleratissimos ciues, qui acerrimos hostes, qui maximas nationes, qui reges, qui gentes feras atque inauditas, qui praedonum infinitam manum, qui etiam seruitia uirtute, uictoriaq. domuisset, qui, omnibus bellis terra marique compressis, imperium populi R. orbis terrarum terminis definisset, remp. euerti scelere paucorum, quam ipse non solum consilijs, sed etiam sanguine suo saepe seruasset: accessit ad caussam publicam: restitit auctoritate sua reliquis rebus: de praeteritis questus est. fieri quaedam ad meliorem spem inclinatio uisa est. decreuit senatus frequēs de meo reditu Kalendis Iun. dissentiente nullo, referente L. Ninnio, cuius in mea caussa numquam fides uirtusque contremuit. intercessit Ligus iste nescio qui, additamentum inimicorum meorū.*

EXPLANATIO

SERVVS *quam ipſe nellet,*} excuſat Pompeium, quod a principio nefarijs Clodij conſilijs & actis obuiam non ierit. uoluiſſet enim obſiſtere: ſed, ut Caeſari ſatisfaceret, ſuorum actorum diſſolutionem metuenti, hominem nefarium furere in Ciceronem, atque in ipſam rempublicam paſſus eſt. INVITISSIMIS} maxime conſules intelligi, poſſumus exiſtimare. nam in Piſonem, Veſtrae fraudes, inquit, ueſtrum ſcelus, ueſtrae criminationes inſidiarum mearum, illius periculorum, nefarie fictae; &c. EXCITAVIT *illam ſuam*} pro Domo: Excitatus aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, & penitus abſtruſus animi dolor ſubuenit ſubito reip. NON *ſopitam,*} non uſque eo ſuam diligentiam & uigilantiam in tuenda republica Pompeius omiſit, ut omnino publicae cauſſae indormiret, ſed ut paullulum conniueret. SCELERATISSIMOS *ciues,*} breui oratione omnes Pompeij laudes percurrit. ſceleratiſſimos ciues appellat, Cn. Carbonem, Cn. Domitium, Q. Sertorium: quorum unum in Sicilia, alterum in Africa, tertium Pompeius in Hiſpania uicit. Marcum etiam Brutum, M. Bruti illius, qui C. Caeſari manus intulit, patrem in Gallia ciſalpina occidit. quem ipſum cum tribus ijs, quos nominaui, fortaſſe Cicero ſignificauit. Plutarchus, Valerius, epitome Liuij, alij. acerrimos autem hoſtes, & maximas nationes, non dubito quin intelligat Afros, Gallos, & Hiſpanos: qui odio quodam in populum Romanum impulſi, Carbonis & Sertorij partibus haeſerunt. pro lege Manilia. Quod autem ſequitur, Qui reges, qui gentes feras atque inauditas; manifeſte dictum apparet de Hiarba, Mithridate, Tigrane, deq. nationibus illis, quas, antea fama minus notas, Pompeius, dum fugientem Mithridatem perſequitur, tranſitum negantes uicit, & ad populi Romani ditionem adiunxit. unde illud in epiſtola quadam ad Atticum: Sampſiceramne quid dices? uectigal te nobis in Antilibano conſtituiſſe, agri Campani abſtuliſſe? epitome Liuij, lib. CI. Plutarchus. PRAEDONVM} Pompeius bellum aduerſus piratas, lege Gabinia ſibi demandatum, undequinquageſimo die feliciſſime confecit. pro lege Manilia, Plutarchus, & alij. QVI *etiam ſeruitia*} ſeruitia re uera non Pompeius, ſed M. Craſſus deuicit. ſed eam laudem Cicero ſaepe ad Pompeium conatur transferre; cum dicat, aduentante Pompeio ſerulem manum timore conſternatam, nullo labore a Craſſo eſſe deuictam. Teſtis eſt, inquit pro lege Manilia, iterum, & ſaepius Italia: quae cum ſeruili bello taetro periculoſoq. premeretur, ab hoc auxilium abſente expetiuit: quod bellum exſpectatione Pompeij attenuatum atque imminutum eſt, aduentu ſublatum ac ſepultum. & dixit, Etiam: quaſi contra quam uidetur: cum aliter homines exiſtiment; quia ſeruile bellum duce Craſſo confectum eſt. hinc illud libro I. ad Atticum de Craſſo; Qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod meis omnibus litteris in Pompeiana laude perſtrictus eſſet. VIRTVTE *uictoriaq.*} non, Virtute, ſeruili bello demonſtrata; aut, Victoria, de ſeruis relata; ſed, Virtute, quam ſuperiore bello, aduerſus Mithridatem & Tigranem geſto, iam oſtenderat; Victoriae, quam eo bello conſecutus erat. cuius uirtutis uictoriaeq. opinione ac fama fractos eſſe, ac perturbatos ſeruilis exercitus animos ſignificat: ut deinde Craſſo non difficilis uictoria fuerit. cur autem neque uirtutem ſine uictoria, neque uictoriam ſine uirtute poſuit, ſed alteram cum altera coniunxit? quia neque ſemper, qui uirtute praediti ſunt imperatores, hoſtem uincunt: neque, qui uincunt, ij ſemper uirtute excellunt. itaque cum uirtutem & uictoriam nominamus, ſummam & abſolutam laudem exprimimus, alioqui neque uirtus imperatoris in bello ſine fortuna, neque fortuna ſine uirtute laudatur. DOMVISSET,} caute, nec ſine induſtria poſuit hoc uerbum. non enim a Pompeio uicta ſeruitia, ſed illius aduentu compreſſa debilitataq. ſunt. Viciſſet, igitur, aut, Debellaſſet, perſpicue falſa erant: Domuiſſet, ut falſum refelli non poteſt. OMNIBVS *bellis*} Africano, tranſalpino, Hiſpanienſi, Mithridatico. de tribus enim orbis partibus Pompeius triumphauit, uicto in Africa Carbone, in Hiſpania Sertorio, in Aſia Mithridate. ORBIS *terrarum terminis*} ὑπερβολικῶς. non enim uniuerſus terrarum orbis, ſed & maior, & nobilior pars imperio populi Romani tenebatur. SANGVINE *ſuo*} cum, bello Sertoriano, Sucronenſi praelio uulnus acceperit. Plutarchus in Sertorio, & Pompeio. Appianus lib. I. AVCTORITATE *ſua*} non dixit, poteſtate; quia, priuatus erat. eſt enim magiſtratus poteſtas, priuati uero hominis auctoritas. ſic infra, Princeps, inquit, P. Lentulus auctoritate ac ſententia ſua cauſſam ſuſcepit: quia nondum conſulatum inierat Lentulus, ſed deſignatus erat. L. NINNIO,} tribuno pl. NVMQVAM} nam &, antequam Cicero iret in exſulium, cum alia praeſtitit officia, tum populo perſuaſit, ut tamquam in publica calamitate ueſtem mutaret. hoc apud Dionem libro XXXIIX. ſcriptum eſt. idem Ninnius uidetur & ad ſenatum de ueſtitu mutando retuliſſe. quod ex illis uerbis, quae in hac ipſa oratione ſunt, conijcio: Vir incredibili fide, magnitudine animi conſtantia L. Ninnius ad ſenatum de rep. retulit; ſenatuſq. frequens ueſtem pro mea ſalute mutandam cenſuit. FIDES *uirtusq.*} Fides & uirtus, propterea dicit; quia pro amico non ſatis eſt uelle, niſi audeas; & multos, quibus animus non deeſt, fides & uoluntas deficit. CONTREMVIT.} in periculis. poetice magis, quam oratorie, dictum. nam hoc uerbum potius in animalia conuenit. quod ſi dixiſſet, L. Ninnium, quia fide, ac uirtute eſſet ſingulari, numquam in ſua cauſſa contremuiſſe: proprie dixiſſet, non tamen, ut Graeco uerbo utar, ἐνεργητικῶς. proprium igitur, quo res ſignificatur, omiſit: tranſlatum, quo ſignificatur ſimul & augetur, uſurpauit. His autem tranſlationum quaſi luminibus ſi cuius inter Latinos, Ciceronis maxime ſplendet oratio. tranſlata porro uerba plus habere iucunditatis, ac plus etiam ad ſignificandum ualere, quam propria, ſciendum eſt. migrant enim in alienum locum: ex quo libentius tamquam accurrit animus ad nouitatem; & quia comparationes & ſimilitudines rem plane ſubijciunt oculis;

ideo

ideo translata, quae nihil aliud quam breues & concisae similitudines sunt, uigere magis in ostendenda re, quã propria uidentur. sed de translatione. Cic. fam. ep. 17. l. xvi. & in Bruto, Demetrius in illo aureo περὶ ἑρμηνείας libello, quem pater meus, restituendae antiquitatis cupidus, ante me natum edidit. LIGVS *iste nescio qui,*} Aelium Ligurem significat: & in ambigua nominis significatione ludit. nam Ligus & gentis Aeliae cognomen est: & hominem in Liguria natum demonstrat. notat igitur ignobilitatem, cum ait, Ligus iste nescio qui. &, Ligus, non ut familiae Romanae cognomen, sed ut nationis nomen posuit. supra, & pro domo sua, de haruspicum responsis. ADDITAMENTVM} quia cum nouem tribunos pl. ante discessum suum Cicero habuisset, post discessum Ligus iste ex eo numero defluxit, seq. ad Clodij partes addidit.

O R A T I O

RES erat & caussa nostra eo iam loci, ut erigere oculos, & uiuere uideretur. quisquis erat, qui aliquam partem in meo luctu sceleris Clodiani attigisset, quocumque uenerat, quod iudicium cumque subierat, damnabatur. inueniebatur nemo, qui se suffragium de me tulisse confiteretur. decesserat ex Asia frater meus magno squalore, sed multo etiam maiore maerore. huic ad urbem uenienti tota obuiam ciuitas cum lacrumis gemituq. processerat: loquebatur liberius senatus: concurrebant equites R. Piso ille, gener meus, cui fructum pietatis suae neque ex me, neque a populo R. ferre licuit, a propinquo suo socerum suum flagitabat: omnia senatus reijciebat, nisi de me primum consules retulissent. quae cum res iam manibus teneretur; & cum consules prouinciarum pactione libertatem omnem perdidissent; qui cum in senatu priuatim, ut de me sententias dicerent, flagitabantur, legem illi se Clodiam timere dicebant: cum haec non possent iam diutius sustineri, initur consilium de interitu Cn. Pompeij. quo patefacto, ferroq. deprehenso, ille inclusus domi tamdiu fuit, quamdiu inimicus meus in tribunatu. de meo reditu octo tribuni promulgarunt. ex quo intellectum est, non mihi absenti creuisse amicos, in ea presertim fortuna, in qua nonnulli etiam, quos esse putaueram, non erant, sed eos uoluntatem semper eandem, libertatem non eandem semper habuisse. nam ex nouem tribunis, quos tunc habueram, unus me absente defluxit, qui cognomen sibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius esse, quam generis, uideretur. hoc igitur anno, magistratibus nouis designatis, cum omnes boni omnem spem melioris status in eorum fidem conuertissent, princeps P. Lentulus auctoritate ac sententia sua, Pisone & Gabinio repugnantibus, caussam suscepit; tribunisq. pl. octo referentibus, praestantissimam de me sententiam dixit. qui cum ad gloriam suam, atque ad amplissimi beneficij gratiam magis pertinere uideret, caussam illam integram ad suũ consulatum reseruari; tamen rem talem per alios citius, quam per se tardius, confici malebat.

E X P L A N A T I O

QVI *aliquam partem in meo luctu, &c.*} qui de mea pernicie cum Clodio sensisset. QVOD *iudicium cumque*} sic & Terentius disiunctè locutus est: Cum quibus erat cumque una, his sese dedere. DAMNABATVR.} deesse uerbum suspicor. nam cum duas res proposuerit, Quocumque uenerat, quod iudicium cumque subierat: quorum alterum de Clodianis candidatis, alterum de ijsdem aut accusatoribus, aut reis dictum est: consentaneum erat, ut duobus item uerbis sententiam clauderet, sic, repudiabatur, & damnabatur: ut & repulsam, & damnationem demonstraret. in quo ne quis me, inani coniectura ductum, uaticinari & insanire putet: locum recitabo ex oratione pro domo sua, qui meam opinionem satis, ut opinor, comprobabit. sic igitur in ea scriptum est: Itaque cum tu florens ac potens per medium forum popularis uolitares: amici illi tui, te uno amico tecti & beati, qui se populo commiserant, ita repellabantur, ut etiam Palatinam tuam perderent: qui in iudicium uenerant, siue accusatores erant, siue rei, te deprecante, damnabantur. Satis ne patet ex his uerbis, & de ijs, qui magistratum peterent, & de ijs, qui in iudicium uenirent, Ciceronem intelligere? ibidem, paucis interiectis uersibus, haec sequuntur: De hac igitur lege dicimus, quae iure rogata uideatur: cuius quam quisque partem tetigit, digito, uoce, praeda, suffragio; quocumque uenit, repudiatus, conuictusq. discessit. Repudiatus, inquit, a populo; conuictus, in iudicio. non temere igitur mutilum esse locum suspicamur; & ante uerbum, Damnabatur, scribendum; Repudiabatur, aut, Repellebatur. utroque enim uerbo eadem de re usum esse Ciceronem in ea pro domo sua, demonstratum est. INVENIEBATVR *nemo, &c.*} cum enim Clodij amicos a populo repudiari, a iudicibus damnari uiderent; negabant omnes suffragium se tulisse in illa rogatione, quam de me Clodius tulerat. EX *Asia*} minore, quam proconsulari imperio per triennium rexerat. SQVALORE,} colendi corporis curam omittimus in dolore. inde squalor, perculsi animi signum. MAERORE.} maerore hic pro animi solicitudine manifeste posuit. alibi maerorem in corpore, dolorem in animo significat, ut ad Atticum in quadam epistola: Maerore minui: dolorem non potui, nec, si possem, uellem. LOQVEBATVR *liberius senatus*}. liberius, quam ratio temporum, aut consulum uoluntas ferret. CVI *fructum, &c.*} quia perijt ante reditum Ciceronis. NEQVE *a populo R.*} quia, si uixisset, honores ei petenti populus R. memor pietatis in meo casu declaratae, studiosissime mandasset. A PROPINQVO *suo*} Pisone consule. IAM *manibus teneretur;*} metaphora sumpta ab ijs, qui eos, quos fugientes insecuti erant, assecuti, manibus prehensos tenent. item, inquit, mea res cum in manibus iam esset, cum a se-

natu

ium, M. Crassum. PRAEESSE,} magistratus habere. FACTUROS} ut ipsum, si opus esset, adiuuarent in regenda. IUDICIUM *populi,*} populum enim in caussa capitali, centuriatim coactu, iudicem esse oportebat: idq. & sacratis legibus, & XII. tabulis sancitum erat. quod infra patet, & libro de legibus III. LEGITIMAM} si non ad populum, at ante aliquem magistratum, publicumue consilium. DISCEPTATIONEM,} propria uox ad explicandam inter litigantes contentionem. itaque in epistola ad Metellum, Nihil, inquit, illi tam propositum fuit, quam me non iudicio, ac disceptatione, sed ui, atque impressione euertere. & pro Plancio his uerbis: Erat non iure, non legibus, non disceptando decertandum. CAUSSAE *dictionem,*} ciuem enim Romanum indicta caussa condemnari, leges uetabant. quo nomine & ipse Cicero a P. Clodio tribuno pl. lege lata pulsus est. coniuratos enim, indicta caussa, necari e S. C. iusserat. VIM, *arma, exercitus, imperatores, castra*} duo prima uerba ad ipsum Clodium, tria postrema ad Caesarem refero. VANA} quae nihil ueri contineret. EORUM *taciturnitas,*} nam etsi, cum tacerent, quid sentirent, intelligi non poterat: mouebat tamen, quia tacendo loqui uidebantur, inficiando confiteri. pro Plancio.

ORATIO

QUI quamquam ob aliam caussam tacebant, tamen hominibus omnia timentibus tacendo loqui, non inficiando confiteri uidebantur. illi autem aliquo tum timore perterriti, quod acta illa, atque omnes res superioris anni labefactari a praetoribus, infirmari a senatu atque principibus ciuitatis putabant, tribunum popularem a se alienare nolebant, suaq. sibi propiora pericula esse, quam mea, loquebantur. Sed tamen & Crassus a consulibus meam caussam suscipiendam esse dicebat: & eorum fidem Pompeius implorabat, neque se priuatum caussae publice susceptae defuturum esse dicebat. quem uirum, studiosum mei, cupidissimum reip. conseruandae, domi meae certi homines ad eam rem compositi monuerunt, ut esset cautior; eiusq. uitae a me insidias apud me domi positas esse dixerunt; atque hanc ei suspicionem alij litteris mittendis, alij nuncijs, alij coram ipsi excitauerunt; ut ille, cum a me certe nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur, sibi cauendum putaret. Ipse autem Caesar, quem maxime ignari homines ueritatis mihi esse iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio: erat in Italia eius exercitus; inq. eo exercitu ipsius tribuni pl. inimici mei fratrem praefecerat. Haec ego cum uiderem, (neque enim erant occulta) senatum, sine quo ciuitas stare non posset, omnino de ciuitate esse sublatum; consules, qui publici consilij duces esse deberent, perfecisse, ut per ipsos publicum consilium funditus tolleretur; eos, qui plurimum possent, opponi omnibus concionibus, falso, sed formidolose tamen, auctores ad perniciem meam; conciones haberi quotidie contra me; uocem pro me, ac pro rep. neminem mittere; intenta signa legionum existimari ceruicibus ac bonis uestris, falso, sed putari tamen; coniuratorum ueteres copias, & effusam illam ac superatam Catilinae manum importunam, nouo duce, & insperata commutatione rerum esse renouatam: haec cum uiderem, quid agerem iudices? scio enim, tum non mihi uestrum studium, sed meum prope uestro defuisse.

EXPLANATIO

OB ALIAM *caussam tacebant,*} haec ad Caesarem potius caussa pertinebat, quam aut ad Pompeium, aut ad Crassum. cum enim uehementer timeret Caesar, ne, quae anno superiore contra auspicia peregerat, ea non a consulibus Pisone & Gabinio, quorum, alterum socerum, alterum suis partibus addictum habebat, sed a praetoribus infirmarentur: tribunum pl. P. Clodium alienare a se nolebat. is enim praetoribus, de tollendis Caesaris actis rogationem ferentibus, uel intercessione poterat, quia tribunus pl. erat, uel, quia facinorosus & audax, etiam ui armisq. resistere. hanc igitur ob caussam Caesar tacebat. Crassus autem & Pompeius, quia Caesari fauebant, alter amicitia & coitione in rempublicam facta, alter etiam affinitate deuinctus. ACTA *illa,*} ea, quae proximo anno consul gesserat. qua de re in oratione in Pisonem his uerbis: Adducta res in certamen te consule putabatur, utrum, quae superiore anno ille gessisset, manerent, an rescinderentur. & in ea de prouincijs: Terror iniectus Caesari de eius actis, metus caedis bonis omnibus. Et pro domo: Tua denique omnis actio posterioribus mensibus fuit, omnia, quae C. Caesar egisset, quae contra auspicia essent acta, per senatum rescindi oportere. LABEFACTARI} rescindi; quod in legibus ferendis neque auspiciorum, neque ueterum legum habita ratio esset. PRAETORIBUS,} C. Memmio L. Domitio Ahenobarbo: de quibus haec in Suetonij Iulio scripta sunt: Functus consulatu, C. Memmio, L. Domitio praetoribus de superioris anni actis referentibus, cognitionem senatui detulit: nec illo suscipiente, triduoq. per irritas altercationes absumpto, in prouinciam abijt: & statim quaestor eius in praeiudicium aliquot criminibus arreptus est. & in Nerone: Huius filius praetor Caesarem abeuntem consulatu, quem aduersus auspicia legesq. gessisse existimabatur, ad disquisitionem senatus uocauit. INFIRMARE *a senatu*} si decerneret, leges omnes a Caesare consule, aut a tribuno pl. illius satellite Vatinio contra auspicia esse latas: quod olim de legibus a tribuno pl. M. Liuio Druso latis decretum erat. Pedianus. PRINCIPIBUS *ciuitatis*} Caesaris inimicos intelligit, M. Bibulum, M. Catonem, L. Domitium; item alios, opinor, uiros bonos, ut L. Cottam, P. Seruilium Isauricum, Q. Hortensium, forte & duos Lucullos, Pompeij ob ereptam Mithridatici belli gloriam inimicos. TRIBUNUM *popula-*

tem} quia, cum a patricijs ad plebem transijt, magnam a populo gratiam inijt. SVAQ. *sibi propiora pericula esse, quam mea, loquebantur.*} hoc, ut proxima superiora, ad Caesarem spectat: cuius erant illa acta, quorum caussa timebat. itaque in Pisonem, Fuit, inquit de Caesare, sibi amicior, quam mihi. PVBLICE *susceptae*} a consulibus. in Pisonem. DOMI *meae*} hac de re sic in ea pro domo sua: Quid? cum Syria Gabinio dabatur, Macedonia Pisoni, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, me terrerent minis, meam domum, refertam uiris bonis, per amicos suos complerent, proscriptionis metu, me frequentia nudarent; ne tum quidem uis erat? COMPOSITI *monuerunt*,} compositi, fraude & insidijs consulum: monuerunt, litteris, & nuncijs ij, qui familiares non erant; coram autem ij, quibus iure familiaritatis hoc licebat: de quibus loquitur in ea in Pisonem. MEO *nomine*} ueritus est, ne illi ipsi, a quibus monebatur, aliquid in ipsum molirentur; quod fore sperarent, ut homines id a Cicerone commissum existimarent, a quo insidias eius uitae positas praedixerant. IGNARI *homines ueritatis*} non ideo tacuisse Caesarem significat, quia sibi esset inimicus, sed quia, ne acta sua rescinderentur a praetoribus, timeret. ERAT *ad portas*} non enim prius ad bellum profectus est Caesar, quam Ciceronem Clodius Italia expulit. quod a Plutarcho scriptum est. FRATREM} Ap. Pulchrum, qui legatus fuit in exercitu Caesaris. HAEC *ego cum uiderem: (neque enim erant o occulta)*} genus loquendi Graecis quoque usitatum. ijsdem enim uerbis usus est Demosthenes in ea περὶ στεφάνου: ταῦτα δ' ὁρῶν ὁ Φίλιππος: οὐ γὰρ ἦν ἀφανῆ. cuius in imitationem non de industria, ut opinor, sed casu, & ex legendi consuetudine Cicero incurrit: cum etiam in epistola ad Lentulum itidem locutus sit: Quae cum uiderem: (neque enim erant obscura). Nec dissimiliter in agraria II. Quae cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerē: (neque enim obscure gerebantur). PVBLICI *consilij*} senatus: quem diuersis nominibus appellat, senatum, publicum consilium, summum ordinem, amplissimum ordinem, principem ordinem. EOS, *qui plurimum possent*} tres illos, quos proxime nominauit. LEGIONVM} Caesaris. MEVM *prope uestro defuisse.*} quod ijs, pro ipsius salute contra Clodium pugnare cupientibus, non permisit. ex quo sunt illa ad Lentulum: Meos ciues, & a me seruatos, & me seruare cupientes, armatis seruis obijci noluerim. Nec alibi semel idem gloriatur.

ORATIO

CONTENDEREM *contra tribunum pl. priuatis armis? uicissent improbos boni, fortes inertes: interfectus esset is, qui hac una medicina sola potuit a reip. peste depelli. quid deinde? quid reliquiarum restaret? quid denique? erat dubium, quin ille sanguis tribunicius, nullo praesertim publico consilio profusus, consules, ultores, & defensores esset habiturus? cum quidem in concione dixisset, aut mihi semel pereundum, aut bis esse uincendum. quid erat, bis uincere? id profecto, ut, cum amentissimo tribuno pl. cum decertassem, cum consulibus, ceterisq. eius ultoribus dimicarem. ego uero, si mihi uni pereundum fuisset, ac non accipienda plaga, mihi insanabilis, illi mortifera, quam reip. imposuissem, semel perire tamen, iudices, maluissem, quam bis uincere. erat enim illa altera eiusmodi contentio, ut neque uicti, neque uictores remp. tenere possemus. quid, si in prima contentione, ui tribunicia uictus, in foro cum multis bonis uiris concidissem? senatum consules, credo, uocassent, quem totum de ciuitate delerant: ad arma uocarent, qui ne uestitu quidem defendi remp. siuissent: a tribuno pl. post interitum meū dissedissent, qui eandem horam meae pestis & suorum praemiorum esse uoluissent.*

EXPLANATIO

HAC *una medicina*} aduersus enim illius furorem non satis in iudicijs & legibus esse praesidij, saepe res docuerat. SOLA} cum dixerit, Hac una; uidetur abundare, sola. sed non est ita. nam, ut res augeatur, ita loqui Cicero solitus est. de quo infra, his uerbis: Vnus est solus inuentus, qui ab hac tam impensa uoluntate bonorum palam dissideret. & in ea in Pisonem, his uerbis: Ciues Romani, qui in his locis negociantur, te unum solum, suum depeculatorem, uexatorem, praedonem, hostem uenisse senserunt. A REIP. *peste*} ab ea peste, quam Clodius reipublicae imponebat. ACCIPIENDA *plaga,*} locus obscuratur mendo: maximeq. corruptam suspicor dictionem, Illi. quod si uerba loco mutes, ut alterum in alterius locum demigret, unde librariorum fortasse incuria extrusa sunt, meo iudicio nihil erit, quod desideres. uenit enim in mentem Ciceronem, ita scriptum reliquisse: Plaga mihi insanabilis, reip. mortifera, quam illi imposuissem, &c. QVAM *bis uincere.*} quandoquidem sine magna ciuium strage uincere non possem. ILLA *altera*} cum consulibus. NEQVE *uicti,*} quia, bonis ciuibus interfectis, respublica stare non poterat. qui enim superessent? non ad seruos res uenisset? quod ipse, quasi ad huius loci expositionem, infra dixit. NEQVE *uictores*} grauem enim plagam e caede consulum accepisset respublica, pessimo exemplo in ciuitatem inducto. EANDEM *horam*} quia, ut ait infra, eodem die, atque etiam eadem hora leges duae, altera de Ciceronis pernicie, altera de prouincijs consulum, latae sunt.

ORATIO

VNVM *enim mihi restabat illud, quod forsitan nō nemo uir fortis, & acris animi magniq. dixerit: restitisses, repugnasses, mortem pugnans oppetisses: de quo te, te, inquam, patria obtestor, & uos penates pa-*

trijq. dij, me uestrarum sedium templorumq. caussa, me propter salutem meorum ciuium, quae mihi semper fuit mea uita carior, dimicationem caedemq. fugisse. etenim si mihi, in aliqua naue cum meis amicis nauiganti, hoc, iudices, accidisset, ut multi ex multis locis praedones, classibus eam nauem se oppressuros minitarentur, nisi me unum sibi dedidissent; si id uectores negarent, ac mecum simul interire, quam me tradere hostibus, mallent: iecissem me ipse potius in profundum, ut ceteros conseruarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum uitae discrimen adducerem. cum uero in hanc reip. nauem, ereptis senatui gubernaculis, fluitantem in alto tempestatibus seditionum, ac discordiarum, armatae tot classes, nisi ego unus deditus essem, incursurae uiderentur; cum proscriptio, caedes, direptio denunciarentur; cum alij me suspicione periculi sui non defenderent, alij uetere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij ulcisci dolorem suum aliquem uellent, alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum, ociumq. odissent, & ob hasce caussas, tot, tamq. uarias, me unum deposcerent: depugnarem potius cum summo, non dicam exitio, sed periculo certe uestro, liberorumque uestrorum, quam non id, quod omnibus impendebat, unus pro omnibus susciperem, ac subirem? uicti essent improbi: at ciues, at ab eo priuato, qui sine armis etiam remp. consul conseruarat. sin uicti essent boni, qui superessent? non ad seruos uidetis rem uenturam fuisse?

EXPLANATIO

DE *quo te, te, inquam patria obtestor,*} quod obijci nobis ab aduersario potest, id, praeripere, & aut argumento refellere, aut excusando eleuare, oratoriae artis est. quare cũ hoc loco Cicero illa, quae sibi exprobrari posse intelligebat, κατὰ τὴν προσωποποιΐαν induxisset, illa, inquam, Restitisses, repugnasses; mortem pugnans oppetisses: conuersus ad patriam, deosq. penates ac patrios, ignominiam auertit iureiurando. quod facere solemus, cum peccatum, aut infamiam in nos coniectam redarguere testibus non licet. itaque & Virgilianus Aeneas, ueritus ne sibi uitio daretur, quod extrema illa nocte, cum Achiuorum manu Troia caderet, multis circa se uiris fortibus interfectis, ipse quoque mortem pugnans non oppetisset, ad ignauiae, timiditatisq. tollendam suspicionem illa pronunciat:

Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu uestro nec tela, nec ullas
Vitauisse uices Danaum; &, si fata fuissent
Vt caderem, meruisse manu.

VESTRARVM *sedium, templorumq. caussa,*} ne homines impij ac nefarij, e pugna ciuium occasione arrepta, uestris sedibus, ac templis sceleratas faces inferrent. Sedium, legit Priscianus lib. VII. SI *mihi in aliqua naue cum meis amicis nauiganti,*} argumentum a minori: quoniam in naui minus est, quam in republica; & in aliquot amicis, quam in maximo bonorum ciuium numero. VECTORES} non nautas, qui & uehunt nauem, & uehuntur ipsi; sed eos, qui uehuntur tantum, amicos uidelicet suos. IN *profundum,*} uis maior, quam si dixisset, in mare. facilius enim seruatur, qui est in mari, quam qui in profundo mari. CVM *uero in hanc reipublicae nauem,*} nisi ante iam de naue meminisset, haud satis uerecunda tralatio uideretur. non enim repente & cum impetu irrumpit, sed pedetentim & placide in orationem ingreditur metaphora, praesertim ubi paullo illustrior est, nec uno, aut altero uerbo terminatur. quare non offenduntur nouitate aures nostrae, cum, in hanc reipublicae nauem, audiunt: nihil enim ad illas accidit insolens, cum nauis mentionem proxime senserint. neque solum non offenduntur, sed etiam, cum id, quod exspectarunt, ijs infunditur, delectantur, & uoluptatis quadam quasi titillatione perfruuntur. quando autem exspectare uidentur aures? tum scilicet, cum is, qui metaphoram inducturus est, aditum sibi prius & uiam ad nouae rei mentionem similitudine patefacit: ut hic: Etenim si mihi in aliqua naue cum meis amicis nauiganti: quasi dicat: Quemadmodum amicorum mecum nauigantium uitam libenter interitu meo conseruarem; sic ego uos discessu meo a dimicatione ac caede liberaui: ut igitur amicis in illa naui consulerem; sic in hac reipublicae naue, hoc est in ipsa rep. tamquam naue periclitante, ciuibus consultum a me uolui. nec est praetermittendum, quod in illo suo pereruditο, atque aureo libello Demetrius notauit, cum a principe ciuitatis ad gubernatorem nauis, aut ad aurigam apte metaphora deducatur; propterea quod omnes hi rectores sunt; recte etiam, cum de ciuitate, aut de republica loquimur, a naui, aut etiam a curru metaphoram posse capi. EREPTIS *senatui gubernaculis,*} a consulibus destituto: qui senatus quasi quaedam gubernacula sunt. FLVITANTEM} recte apposuit id, quod nauibus gubernaculo priuatis in tempestate solet accidere. fluitant enim, neque cursum tenent. ARMATAE *tot classes,*} perditorum ciuium exercitus. PROSCRIPTIO,} proscribuntur ij, quorum interfectoribus, proposita tabula, praemia promittuntur. quibus interfectis, eorum bona publicantur. ideo, cum dixisset Cicero, Proscriptio, recte subiunxit, caedes, direptio. haec enim proscriptionem consequuntur. respexit ad Sullani temporis proscriptionem. SVSPICIONE *periculi sui*} bonos uiros intelligit: qui cum eum defensum omnes cuperent, metu tamen perterriti deseruerunt. VETERE *odio bonorum*} improborum ciuium duplex odium fuisse significat, in homines, & in statum ciuitatis: in homines, ut hic ostendit: in statum ciuitatis, ut infra, cum ait, Alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum, ociumq. odissent. INVIDERENT,} noui enim hominis gloriam uix ferebant. OBSTARE} quia contra extraordinarias potentias libere loqueretur. DOLOREM *suum*} ex aliqua Ciceronis iniuria susceptum. & hoc in C. Caesarem praecipue coniectum uideri potest: qui etiam P. Clodium, iracundia ac dolore percitus, ad plebem

plebem traduxerat. pro domo sua, Suetonius in Iulio. NON *dicam, exitio,*} poterat enim accidere, ut uinceremus; sed erat admodum periculosa uictoria. IMPENDEBAT,} quid? pernicies, si uinceremur. SVSCIPEREM,} uoluntario discessu, omisso dimicandi consilio. CONSERVARAT.} patefacta, & oppressa coniuratione.

ORATIO

AN mihi ipsi, ut quidam putant, fuit mors aequo animo oppetenda? quid? tum mortem ne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? aut, ego illas res tantas in tanta improborum multitudine cum gerebam, non mihi mors, non exsulium ob oculos uersabantur? non haec denique a me tum, tanquam fata, in ipsa regerenda concinebantur? an erat mihi in tanto luctu meorum, tanta disiunctione, tanta acerbitate, tanta spoliatione omnium rerum, quas mihi aut natura, aut fortuna dederat, uita retinenda? tam eram rudis? tam ignarus rerum? tam expers consilij, aut ingenij? nihil audieram? nihil uideram? nihil ipse legendo quaerendoq. cognoueram? nesciebam uitae breuem esse cursum, gloriae sempiternum? cum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut uita, quae necessitati deberetur, patriae potius donata, quam reseruata naturae, ui deretur? nesciebam inter sapientissimos homines hanc cōtentionem fuisse, ut alij dicerent animos hominum sensusq. morte restingui; alij autem, tum maxime mentes sapientum ac fortium uirorum, cum e corpore excessissent, sentire, ac uigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliore esse sensu. Denique cum omnia semper ad dignitatem retulissem, nec sine ea quidquam expetendum esse homini in uita putassem; mortem, quam etiam uirgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiae, pro patria contempsisse dicuntur, ego, uir consularis, tantis rebus gestis, timerem? praesertim cum eius essem ciuitatis, ex qua Q. Mucius solus in castra Porsenae uenisset, eumq. interficere proposita sibi morte conatus esset: ex qua P. Decius primum pater, post aliquot annos patria uirtute praeditus filius se, ac uitam suam instructa acie pro salute populi R. uictoriaq. deuouisset: ex qua innumerabiles alij, partim adipiscendae laudis, partim uitandae turpitudinis caussa, mortem in uarijs bellis aequissimis animis oppetissent: in qua ciuitate ipse meminissem patrem huius M. Crassi, fortissimum uirum, ne uideret uictorem uiuus inimicum, eadem sibi manu uitam exhausisse, qua mortem saepe hostibus obtulisset.

EXPLANATIO

ILLAS *res tantas*} in consulatu gestas. HAEC} quae sum perpessus. CONCINEBANTVR?} ut a uate fata pronunciante. est enim canere uerbum de futura praedicentibus usurpatum. unde illud in Catilinam: Quae ita nobis consulibus facta sunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere dij immortales uiderentur. & Virgilius libro, ut opinor, secundo, Sola mihi tales casus Cassandra canebat. AVT *natura, aut fortuna*} liberos natura, rem fortuna dat. utrumque significat. QVAERENDOQ.} percunctando a peritis. nam tum a libris, tum a uiua hominum uoce doctrina comparatur. SAPIENTISSIMOS *homines*} non puto Platonem & Aristotelem significari. quin, utrumque in animorum immortalitate consentire, Graeci omnes interpretes, praeter unum Alexandrum, existimant. ex una igitur parte Platonem, &, opinor, Aristotelem, de animorum aeternitate idem sentientes, posuit: ex altera Epicurum, quiq. & ante, & post in ea haeresi fuerunt. REGIS *Erechthei filiae,*} de quibus apud Aristidem ita scriptum legimus ἐν τῷ παναθηναϊκῷ. Λέγεται γὰρ Ἐρεχθεὺς μὲν ἐν τῷ πρὸς Εὔμολπον πολέμῳ τὴν θυγατέρα ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐπιδοῦναι, τοῦ θεοῦ χρήσαντος, προσαγαγὼν δ' αὐτὴν κοσμήσασα ἡ μήτηρ ὥσπερ εἰς θεωρίαν πέμπουσα. quo in loco interpres haec adscribit: τὴν θυγατέρα, τὴν Ἄγλαυρον λέγει: περὶ ἧς Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ παραπρεσβείας: καὶ τῆς ἐφήβων τῆς Ἀγλαύρου. αἱ δὲ ταύτης ἀδελφαὶ συναπώλοντο ἑαυτὰς τῇ ἀδελφῇ, ὅτε ἔρσην, καὶ ἡ πανδρόσου. ὅρκῳ γὰρ ἀλλήλας κατέκλεισαν κοινωνεῖν ἐν ἅπασι πρὸς αὐτάς. ex utrinsque uerbis, & quae fuerint Erechthei filiae, cognoscitur, & qua de caussa mortem obierint. praeterea hic ipse noster in III. de natura deorum, In plerisque ciuitatibus, inquit, intelligi potest, augendae uirtutis caussa, quo libentius reipublicae periculum adiret optimus quisque, uirorum fortium memoriam honore deorum immortalium cōsecratam. ob eam enim ipsam caussam Erechtheus Athenis, filiaeq. eius in numero deorum sunt. Tusculana autem quaestione prima, Repetunt, inquit, ab Erechtheo: cuius etiam filiae cupide mortem expetiuerunt pro uita ciuium. Et de finibus lib. v. Quis urbis conseruatorem Codrum, quis Erechthei filias non maxime laudat? Praeterea in funebri oratione pro militibus Atheniensibus, quae λόγος ἐπιτάφιος inscribitur, ᾔδεσαν ἅπαντες Ἐρεχθεῖδαι τὸν ἐπώνυμον αὑτῶν Ἐρεχθέα ἕνεκα τοῦ σῶσαι τὴν χώραν τὰς αὑτοῦ παῖδας, ἃς Ὑακινθίδας καλοῦσιν, εἰς προῦπτον θάνατον δόντα ἀναλῶσαι. Idem & Lycurgus in oratione contra Leocratem, recitatis etiam Euripidis uersibus. Q. *Mucius*} historia patet apud Liuium lib. II. PATER,} qui se Latino bello in armatas iecit hostium cateruas. Liuius lib. IX. POST *aliquot annos*} Etrusco bello. Liuius lib. X. tertium Decium hic omisit: qui & ipse, patris auiq. exemplum secutus, Pyrrhi bello, quod aduersus Romanos pro Tarentinis gessit, mortem pro salute patriae pugnans oppetijt, duos etiam tantum nominat in T. Paradoxo. at lib. II. de finibus, tres commemorat. PATREM *huius M. Crassi,*} eius, qui perijt in Parthis. INIMICVM,} L. Cinnam. Illa audiuimus, inquit, in oratione pro Scauro, hoc uero meminimus, ac paene uidimus, eiusdem stirpis ac nominis P. Crassum, ne

in manus incideret inimicorum, se ipsum interemisse. Et Pedianus haec adiungit: Hic Crassus fuit pater Crassi eius, qui aemulus potentiae Cn. Pompeij fuit. perijt autem in dominatione L. Cinnae. In prooemio autem lib. III. de oratore. Non, inquit L. Crasso, propinquum suum, maximi animi uirum, suapte interfectum manu uidit. Idem & in epitome Liuiana lib. LXXX.

ORATIO

HAEC ego, & multa alia cogitans, hoc uidebam; si caussam publicam mea mors peremisset, neminem umquam fore, qui auderet suscipere cōtra improbos ciues reip. salutem: itaque non solum si ui interissem, sed etiam si morbo exstinctus essem, fore putabam, ut exemplum reip. conseruandae mecum simul interiret. quis enim umquam, me a senatu populoq. R. tanto bonorum omnium studio restituto, quod certe, si essem interfectus, accidere non potuisset, ullam reip. partem cum sua minima inuidia auderet attingere? seruaui igitur remp. discessu meo, iudices: caedem a uobis liberisq. uestris, uastitatem, incendia, rapinas meo dolore luctuq. depuli, & unus remp. seruaui, semel gloria, iterum aerumna mea. neque enim in hoc me hominem esse inficiabor umquam, ut me optimo fratre, carissimis liberis, fidissima coniuge, uestro conspectu, patria, hoc honoris gradu sine dolore caruisse glorier. quod si fecissem; quod a me beneficium haberetis, cum pro uobis ea, quae mihi essent uilia, reliquissem? hoc, meo quidem animo, summi in patriam amoris mei signum esse debet certissimum, quod, cum abesse ab ea non possem sine summo dolore, hunc me perpeti, quam illam labefactari ab improbis, malui.

EXPLANATIO

CVM *sua minima inuidia* } quis non modo cum maxima, sed ne minima quidem sua cum inuidia, ullam reipublicae partem suscipere ausus esset, cum discessum meum miserrimum luctuosumq. uidisset, reditum autem gloriosum, me ante exstincto, uidere non potuisset? VASTITATEM, } uastare, non est rapere, sed rapere simul, & destruere. SEMEL *gloria, iterum aerumna mea*. } gloriam coniurationis oppressae, aerumnam exsilij sui significat. ME *hominem esse* } hoc totum & in ea scriptum est pro domo sua. HOC *honoris gradu* } nullum tunc administrabat magistratum: sed honorem & dignitatem illam dicit, qua post magistratus egregie gestos uiri praestantes in patria fruuntur. LABEFACTARI } quod factum esset, si dimicare potius, quam cedere maluissem.

ORATIO

MEMINERAM, iudices, diuinum illum uirum, atque ex ijsdem, quibus nos, radicibus natum ad salutem imperij huius, C. Marium, summa senectute, cum prope iam iustorum armorum profugisset, primo senile corpus paludibus occultasse demersum, deinde ad infimorum ac tenuissimorum hominum Minturnis misericordiam confugisse, inde nauigio perparuo, cū omnes portus, terrasq. fugeret, in oras Africae desertissimas perenisse. atque ille uitam suam, ne inultus esset, ad incertissimam spem, & ad resp. statum reseruauit: ego, qui, (quemadmodum multi in senatu me absente dixerunt) periculo reip. uiuebam, quiq. ob eam caussam consularibus litteris de senatus sentētia exteris nationibus commendabar, non ne, si meam uitam deseruissem, remp. prodidissem? in quo quidem nunc, me restituto, uiuit mecum simul exemplum fidei publicae, exemplum reip. defendendae. quod si immortale retinetur, quis non intelligit, immortalem hanc ciuitatem futuram? nam externa bella regum, gentium, nationum iampridem ita exstincta sunt, ut praeclare cum ijs agatur, quos pacatos esse patiamur. denique ex bellica uictoria non fere quemquam est inuidia ciuium consecuta. domesticis malis, & audacium ciuium consilijs saepe est resistendum, eorumq. periculorum est in rep. retinenda medicina: quam omnem, iudices, perdidissetis, si meo interitu senatui populoq. R. doloris sui de me declarandi potestas esset erepta.

EXPLANATIO

EX *ijsdem, quibus nos, radicibus* } uterque enim Arpini natus est. SVMMA *senectute*, } hanc enim miseriam sustinuit Marius post VI. consulatum, anno aetatis suae, si Velleio credimus LXX. a quo dissentit Plutarchus: qui eum annum agentem LXIII. perijsse tradit. PROPE *iam iustorum armorum* } prope iusta uocat arma, quibus L. Sulla duodecim, ut ait Velleius, nouarum pessimarumq. rerum auctores, inter quos Marium cum filio, & P. Sulpicio tribuno pl. urbe exturbauit. nulla in ciues arma iusta sunt: sed illa prope iusta. Plutarchus, Velleius, Pedianus, epitome Liuij. PALVDIBVS *occultasse* } historiam apud Plutarchum, Appianum, Velleium, Liuij epitomen licet uidere. DESERTISSIMAS } peruenit enim in ea loca, ubi aemula quondam Romanae urbis Carthago fuerat, ibiq. uitam inopem in tugurio ruinarum Carthaginiensium tolerauit. Velleius. INCERTISSIMAM *spem*, } qui enim ab omni re tum nudus esset, eius incertissima spes, maximeq. dubia uidebatur. AD *resp. statum* } ad id tempus, quo, mutatione rerum facta, alius, atque is, qui tunc erat, status reipublicae uideretur esse. quod cum accidisset,

cidisset, Sulla ad Mithridaticum bellum profecto; ipse suam pristinam dignitatem recuperauit, interfectis is, qui Sullae partes tuebantur. PERICVLO *reip.* } cum in mea uita periculum adiret respublica, mecumq. simul periclitaretur: cum eadem utrique fortuna impenderet: cum accidere mihi ad illa seiunctum nihil posse uideretur. CONSVLARIBVS *litteris* } non consulum, sed eorum, qui consules fuerant: quorum apud exteras nationes uigebat auctoritas. EXEMPLVM *reip. defendendae.* } non enim deerunt, qui exemplo meo excitati rempublicam defendant: cum, & si me iniquorum fraude pulsum, eundem tamen ab ipsa republica omnium ordinum hominumq. consensu restitutum meminerint. quod nisi factum esset; exemplum defendendae reipublicae mecum simul interijsset. GENTIVM *nationum* } natio, latius patet, quam gẽs. sic enim plures in natione gentes, ut plures in gente populi, itaque Virg. l. x. de natione Etrusca, Gens illi triplex, populi sub gente quaterni. Tamen interdum cõfunduntur, ut in orat. de prouincijs, cum dixit, A gentib. inimicis huic imperio, de iisdem proxime subiunxit, quas nationes. RETINENDA *medicina*: } quae ita retinetur, si bonos & fortes uiros respublica fouet, & ab impetu insidijsq. tuetur improborum. nec alienum hoc a Sextij caussa uidetur: cui propter ea, quae in tribunatu pl. pro Cicerone, hoc est pro rep. gesserat, excitatam accusationis procellam non semel significat.

ORATIO

QVARE moneo uos adolescentes, atque hoc meo iure praecipio, qui dignitatem, qui remp. qui gloriam spectatis, ne, si qua uos aliquando necessitas ad remp. contra improbos ciues defendendam uocabit, segniores sitis, & recordatione mei casus a consilijs fortibus refugiatis. primum non est periculum, ne qui umquam sint in ciuitate eiusmodi consules, praesertim si erit his id, quod debetur, persolutum: deinde numquam iam, ut spero, quisquam improbus consilio & auxilio bonorum se oppugnare remp. dicet, illis tacentibus; nec armati exercitus terrorem opponet togatis; neque erit ista caussa ad portas sedenti imperatori, quare terrorem suum falso iactari opponiq. patiatur. numquam enim erit tam oppressus senatus, ut ei ne supplicandi quidem, ac lugendi sit potestas; tam captus equester ordo, ut equites R. a consule relegentur. quae cum omnia, atque etiam multo alia maiora, quae consulto praetereo, accidissent; uidetis me tamen in pristinam meam dignitatem, breui temporis dolore interiecto, reip. uoce esse reuocatum. Sed ut reuertar ad illud, quod mihi in hac omni est oratione propositum; omnibus malis illo anno scelere consulum remp. esse confectam: primum illo ipso die, qui mihi funestus fuit, omnibus bonis luctuosus, cum ego me e cõplexu patriae, conspectuq. uestro eripuissem, &, metu periculi uestri, non mei, furori hominis, sceleri, perfidiae, telis, minisq. cessissem; patriamq. quae mihi erat carissima, propter ipsius patriae caritatem reliquissem; cum meum illum casum tam horribilem, tam grauem, tam repentinum non solum homines, sed tecta urbis, ac templa lugerent, nemo uestrum forum, nemo curiam, nemo lucem aspicere uellet; illo, inquam, ipso die, die dico? immo hora, atque etiam puncto temporis eodem mihi reiq. pub. pernicies, Gabinio & Pisoni prouincia rogata est.

EXPLANATIO

MEO *iure praecipio*, } hoc enim ego praeter ceteros posse uideor facere; cum omnium maxime, quam grato animo respublica ciues optime meritos amplectatur, in me ipso sim expertus. MEI *casus* } cum eiectus sum. reditus enim gloria, non discessus calamitas, cogitanda uobis est. PERSOLVTVM: } si ut meriti sunt, ita punientur. BONORVM } bonos uocat, Caesarem, Pompeium, Crassum: quos excusat, ut in consules & Clodium culpam conuertat uniuersam. iam enim, habendam sibi rationem ocij simul & dignitatis, malo doctus constituerat. itaque, quod eorum animos qui plurimum poterant, possit offendere, nihil temere pronunciat. IVSTA *caussa* } quia Caesar, ne sui consulatus acta, quibus & Pomp. Magnus eius gener consenserat, a Clodio trib. pl. rescinderentur, extimescebat: de quo supra, his uerbis: Illi autem, quod acta illa, atque omnes res superioris anni labefactari a praetoribus, infirmari a senatu putabant, tribunum popularem a se alienare nolebant, & in ea de prouincijs. IMPERATORE, } quis non uidet Caesarem significari? CAPTVS } impeditus, infirmus, nullo apud consules loco. spectat enim ad casum L. Lamiae. NVMQVAM *enim erit tam oppressus senatus*, } cum hic Cicero colligat eas caussas, quibus tribunicio furore cedere coactus erat, uidetur potius legendum, Numquam etiam. nam, Numquam enim, pertineret ad rationem ostendendam superiorum: quod minus conuenit. BREVI } quia per XVII. tantum menses patria caruit. discessit enim ab urbe mense Martio, rediјt pridie nonas Septembris. PERFIDIAE, } quia, cum Pompeio saepe pollicitus esset, se nihil in tribunatu contra Ciceronem esse acturum, promisso non stetit: de quo in epist. ad Att. lib. II. DIE *dico?* } correctio, qualis illa lib. I. in Verrem: Dictum hoc est in Cn. Dolabellae iudicio: dictum? immo etiam aestimatum. ROGATA *est.* } nam & de me, hoc est de ipsa republica, & de consulum prouincijs lata lex est. in Pisonem, Post Red. in sen.

ORATIO

PRo *dij immortales, custodes, & conseruatores huius urbis, atque imperij, quaenam illa in rep. monstra, quae scelera uidistis? ciuis erat expulsus is, qui remp. ex senatus auctoritate cum omnibus bonis defenderat, & expulsus non alio aliquo, sed eo ipso crimine: erat autem expulsus sine iudicio, ui, lapidibus, ferro, seruitio denique concitato: lex erat lata uasto ac relicto foro, & sicarijs seruisq. tradito, & ea lex, quae ut ne ferretur, senatus fuerat ueste mutata. Hac tanta perturbatione ciuitatis, ne uollem quidem consules inter meum discrimen, & eorum praedam interesse passi sunt. statim, me perculso, ad meum sanguinem hauriendum, & spirante etiam rep. ad eius spolia detrahēda aduolarunt. omitto gratulationes, epulas, partitionem aerarij, beneficia, spem, promissa, praedam, laetitiam paucorum in luctu omnium. uexabatur uxor mea: liberi ad necem quaerebatur: gener, & Piso gener, a Pisonis consulis pedibus supplex reijciebatur: bona diripiebantur, eaq. ad consules deferebantur: domus ardebat in Palatio: consules epulabantur. quod si meis incommodis laetabantur, urbis tamen periculo commouerentur. sed ut a mea caussa iam recedam; reliquas illius anni pestes recordemini. sic enim facillime perspicietis, quantam uim omnium remediorum a magistratibus proximis resp. desiderarit.*

EXPLANATIO

SENATVS *auctoritate*} quia senatus decreuerat, ut uiderent consules, ne quid respublica detrimenti caperet. SINE *iudicio*,} populi. VASTO} cum obessent omnes boni. uastus enim locus dicitur is, ubi solitudo est: ut in II. in Rullum genus agrorum uocat propter pestilentiam uastum, atque desertum. Et festus uastum pro inani usurpatum a ueteribus docet, utiturq. Attij, & Pacuuij testimonio. STATIM *me perculso*,} statim, lege de me lata, ad mea bona diripienda conuolarunt. post reditum in senatu. SANGVINEM} tralationem continuat. sunt enim illa tralata: Me perculso, meum sanguinem hauriendum, spirante republica, spolia detrahenda. dicit autem, spirante republica, cum de se ipso loquatur; quia rempublicam una cum ipso perculsam confectamq. esse uult existimari. itaque & proxime, Eadem, dixit, mihi reiq. publicae pernicies rogata est. & in Pisonem non modo suum, sed etiam patriae funus appellat. & alibi saepissime idem significat. PARTITIONEM *aerarij*,} cum Clodio: qui, lege lata de maximis pecunijs Pisoni & Gabinio dandis, quasi euntibus cum exercitu in prouincias necessariae magnopere essent, eas deinde pecunias cum ipsis partitus est. supra, & pro domo sua. VEXABATVR *uxor mea*:} quippe quae etiam ad tabulam Valeriam ducta sit. epist. fam. lib. XIV. PISO *gener*,} tres generos habuisse Ciceronem constat, L. Calpurnium Pisonem Frugi, Furium Crassipedem, P. Cornelium Lentulum Dolabellam. qua in re Pediani error deprehenditur, qui in oratione in Pisonem duos fuisse commemorat, Pisonem, & Dolabellam. Crassipedis praenomen ignoratur. REIICIEBATVR:} eadem res in orat. in Pisonem. AD *consules deferebantur*:} ad Gabinium uilla Tusculana, ad Pisonem Palatina domus. nam in oratione post reditum in senatu, Domus, inquit, mea diripiebatur, ardebat: bona ad uicinum consulem de Palatio, de Tusculano ad item uicinum alterum consulem deferebantur. & pro domo sua: Cum domus in Palatio, uilla in Tusculano, altera ad alterum consulem transferebatur: columnae marmoreae ex aedibus meis, inspectante populo Romano, ad socrum consulis (sic enim ex oratione in Pisonem, & ex Pediano correxi) portabantur: in fundum autem uicini consulis non instrumentum, aut fundamenta aulae, sed etiam arbores transferebantur. In ea uero in Pisonem: At tu, inquit, illo ipso tempore apud socrum tuam, cui domum meam exhauriendam patefeceras, sedebas. VRBIS *tamen periculo commouerentur*.} uel quod ea simul cum salute Ciceronis periclitaretur: uel quod ob ea, quae proxime commemorabit, proprium urbis periculum ageretur.

ORATIO

LEGVM *multitudinem, cum earum, quae latae sunt, tum uero, quae promulgatae fuerunt, dicam? nam latae quidem sunt consulibus illis tacentibus, immo uero approbantibus etiam: ut censoria notatio, & grauissimum iudicium sanctissimi magistratus de rep. tolleretur: ut collegia, non modo illa uetera, contra S. C. restituerentur, sed ab uno gladiatore innumerabilia alia noua conscriberentur: ut, remissis semissibus & trientibus, quincta prope pars uectigalium tolleretur: ut Gabinio pro illa sua Cilicia, quam sibi, si remp. prodidisset, pactus erat, Syria daretur: ut uni heluoni bis de eadem re deliberandi, &, rogata lege, potestas fieret prouinciae commutandae. Mitto eam legem, quae omnia iura religionum, auspiciorum, potestatum, omnes leges, quae sunt de iure & de tempore legum rogandarum, una rogatione deleuit. Mitto omnem domesticam labem. etiam exteras nationes illius anni furore conquassatas uidebamus. lege tribunicia Matris Magnae Pessinuntius ille sacerdos expulsus, & spoliatus sacerdotio est; fanumq. sanctissimarum, atque antiquissimarum religionum uenditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione, praesertim cum ea sibi ille non colendi, sed uiolandi caussa appetisset: appellati reges a populo, qui id numquam ne a senatu quidem postulassent:*

reducti

reducti exsules Byzantium condemnati, tum cum indemnati ciues e ciuitate eijciebantur. Rex Ptolemaeus, qui si nondum erat ipse a senatu socius appellatus, erat tamen frater eius regis, qui, cum esset in eadem caussa, iam erat a senatu honorem istum consecutus; erat eodem genere, ijsdemq. maioribus, eadem uetustate societatis; denique erat rex, si nondum socius, at non hostis; pacatus, quietus, fretus imperio populi R. regno paterno atque auito, regali ocio perfruebatur.

EXPLANATIO

PROMVLGATAE} aliquot igitur non perlatae, tribuno pl. aliquo, ut opinor, intercedente. quod & infra patet, & pro domo sua. DICAM?} non dubitat, utrum dicat, an omittat; sed indicat, legum multitudinem oratione uix posse comprehendi. VT *censoria notatio,*} hac de Clodij lege sic in oratione in Pisonem: Ab eodem homine, in stupris inauditis nefarijsq. uersato, uetus illa magistra pudoris & modestiae, censoria seueritas sublata est. Quem locum Pedianus sic exponit: Tulit P. Clodius tribunus pl. legem, ne quem censores in senatu legendo praeterirent, ne ue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & utriusque censoris sententia damnatus esset. Haec Pedianus. Dio autem lib. XL. hanc legē a Scipione consule, Magni Pompeij socero, esse abrogatam tradit. Quod autem scriptum est, Censoria notatio, & grauissimum iudicium; non dubito quin rectius sit, Censoria notio. non enim potest esse notatio ante iudicium: sed iudicabant prius censores, quam notarent. quare primum ipsa me ratio mouet, ut notio pro notatio, reponendum putem: deinde habeo duo in duabus eiusdem orationibus exempla. nam in ea de prouincijs consularibus, in extremo fere, Statuendum, inquit, uobis est, legem Aeliam manere, legem Fufiam non esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere; cum lex feratur, de caelo seruari, obnunciari, intercedi licere; censorium iudicium ac notionem, & illud morum seuerissimum magisterium non esse nefarijs legibus de ciuitate sublatum. In Pisonem autem: Centum prope annos legem Aeliam & Fufiā tenueramus, quadringentos iudicium notionemq. censoriam: quas leges ausus est non nemo improbus, potuit quidem nemo umquam conuellere. quam potestatem minuere, quo minus de minoribus nostris quincto quoque anno iudicaretur nemo tam effuse petulans conatus est. COLLEGIA,} non sunt eadem iteranda. satis hac de lege, & de collegiorum nomine diximus supra. VECTIGALIVM} lege enim lata, ut frumentum populo, quod antea semis aeris, hoc est quadrante ut uulgo nunc appellantur, cum dimidio, in singulos modios dabatur, gratis daretur, uectigalia quincta fere parte diminuebantur. hanc legē & Saturninus, & ante C. Gracchus tulerat. epitome Liuiana lib. LX. ad Herennium lib. I. & Pedianus. VNI *beluoni*} ipsi Vatinio; quod esset homo nequam, dissolutus, & intemperantia perditus. DE *eadem re*} de prouincia. uide pro domo sua. EAM *legem,*} quae legem Aeliam & Fufiam euertit. uide supra. RELIGIONVM,} nullam enim religionem, cum lex ferretur, impedimento esse uoluit. posuit autem primum genus, deinde speciem. nam inter religiones sunt auspicia. AVSPICIORVM,} ne auspicia ualerent. POTESTATVM,} ne quis intercederet. supra. DE *iure, & de tempore*} de iure, hoc est de auspicijs, erat Aelia: de tempore, Fufia. Clodius utramque sua lege deleuit. tulit enim, ut nequis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de caelo seruaret: & ut omnibus diebus fastis legem ferri liceret. supra. OMNEM *domesticam labem.*} leges de rebus urbanis a Clodio latas. & dixit, Omnem: quasi praeter ea, quae iam commemorauit, supersint multa. TRIBVNICIA} P. Clodij tribuni pl. BROGITARO,} Gallograeco, Deiotari regis genero. uide de haruspicum responsis. CVM *ea*} uel, Ea, quae ad religionem pertinent, quae illi Clodius sua lege assignauit: uel, Eam, lege: ut ad religionem referatur. NE *a senatu quidem*} non a populo, sed a senatu reges appellabantur. primum igitur in eo peccat Clodius, quod reges per populum, non per senatum appellat: deinde, quod eos appellat, qui id numquam, non modo a populo, sed ne a senatu quidem postularint. satis autem constat, haec omnia significari, a Clodio mercede, & pretio esse facta. nam & in ea pro domo sua, Si tuus, inquit, scriptor in illo incendio ciuitatis non syngraphas cum Byzantijs exsulibus, & cum legatis regijs faceret. & proxime infra, Regum appellationes uenales erant. Et pro Milone: Eum, qui regna dedit, ademit. CONDEMNATI,} nimis iniuste, nimis tyrannice agit Clodius: exsules, legibus condemnatos, reducit; ciues eijcit indemnatos. in quo se ipsum Cicero significat. qua de re saepe queritur, & in oratione pro domo, & alibi. PTOLEMAEVS,} Cypri rex: qui, accepto de lege Clodia nuncio, quae regnum uniuersamq. regiam gazam publicabat, ipse sibi, ueneno sumpto, mortem intulit. caussam regni publicati scripsit Dio lib. XXXIIX. quod olim Clodium a piratis captū Cypri rex Ptolemaeus redimere noluisset. hac de re & in ea pro domo sua bis. Et est notandum ἀνακόλουθον. nam rex Ptolemaeus non est, quo referatur. quale illud in Tusculana III in extremo, Philosophia cū uniuersam aegritudinem sustulit, tamen &c. EIVS *regis,*} Alexandrini; qui & ipse Ptolemaeus uocabatur: de quo in libro epistolarum ad Lentulum. IN *eadem caussa,*} cum meritis in populum Romanum fratri, Cyprio regi, non praestaret, sed pari cum eo condicione esset. HONOREM *istum*} societatis. unde illa pro Rabirio Postumo: Non ei regi credidit, qui alienus ab hoc imperio esset, sed ei, qui cum foedus fieri in Capitolio uiderat. Societatis autem honorem Ptolemaeus Alexandriae rex, C. Caesaris cos. beneficio, consecutus est. quod ipse Caesar scripsit lib. III. de bello ciuili. EADEM *uetustate societatis;*} non dicit, socium fuisse cum fratre, uetusta societate: (iam enim hoc negauit) sed utrumque a maioribus ortum uetusta populo Romano societate coniunctis. nam inde ab eo tempore, cum Pyrrhus rex in Italiam transijt, populus Romanus cum Aegypti rege Ptolemaeo societatem coierat.

ORATIO

De hoc, nihil cogitante, nihil suspicante, eisdem operis suffragium ferentibus, est rogatum, ut sedens cum purpura, & sceptro, & illis insignibus regijs praeconi publico subijceretur; &, imperante populo R. qui etiam bello uictis regibus regna reddere consueuit, rex amicus, nulla iniuria commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur. multa acerba, multa turpia, multa turbulenta habuit ille annus: tamen illi sceleri, quod in me illorum immanitas edidit, haud scio an recte hoc proximum esse dicam. Antiochum illum magnum maiores nostri, magna belli contentione terra mariq. superatum, intra montem Taurum regnare iusserunt: Asiam, qua illum multarunt, Attalo, ut is regnaret in ea, condonauerunt. cum Armeniorum rege Tigrane graue bellum perdiuturnumq. gessimus, cum ille, iniurijs in socios nostros inferendis, bello prope nos lacessisset. hic & ipse per se uehemens fuit; & acerrimum hostem huius imperij Mithridatem, pulsum Ponto opibus suis regnoq. defendit; & a Lucullo, summo uiro, atque imperatore, pulsus, animo tamen hostili cum reliquis copijs suis in pristina mente permansit. hunc Cn. Pompeius, cum in suis castris supplicem abiectumq. uidisset, erexit; atque insigne regium, quod ille de suo capite abiecerat, reposuit; & imperatis certis rebus, regnare iussit; nec minus & sibi, & huic imperio gloriosum putauit, constitutum a se regem, quam constrictum uideri. Tulit gessit, qui & ipse hostis fuit populi R. & acerrimum hostem in regnum recepit, qui conflixit, qui signa contulit, qui de imperio paene certauit, regnat hodie, & amicitiae nomen, ac societatis, quod armis uiolarat, id precibus est consecutus. ille Cyprius miser, qui semper socius, semper amicus fuit, de quo nulla umquam suspicio durior aut ad senatum, aut ad imperatores nostros allata est, uiuus (ut aiunt) est, & uidens, cum uictu ac uestitu suo publicatus. ★

EXPLANATIO

Eisdem *operis*} quarum suffragio & alias iniquissimas leges Clodius pertulerat. Nulla *iniuria commemorata,*} nota consuetudinem populi Romani: qui nemini, nisi ob acceptas iniurias, aut ablatas res, quae per fetiales repetebantur, bellum aut damnum inferre solitus erat. quod utrumque a Clodio neglectum est. Illum *magnum*} Asiae regem: qui, cum multi fuerint Antiochi reges, opibus & potentia cunctis antecelluit, ideo, ut ab alijs distinguatur, apposuit, Illum magnum. Superatum,} a L. Scipione, Africani maioris fratre: qui ob eam caussam Asiatici cognomen est adeptus. Attalo,} Eumenis fratri, qui eam postea populo Romano moriens testamento legauit. Bello *prope*} non enim bello Tigranes Romanos lacessiuit: sed, uexandis socijs, quasi bellum inferre uidebatur. non satis habet Cicero. populum Romanum excusare, qui non lacessitus bellum intulerit; sed excusat etiam cum laude, quod sociorum iniurias suas iniurias duxerit. Acerrimum} qui bellum per annos quadraginta cum Romanis gesserit. A. Lucullo,} qui Mithridatem, atque etiam Tigranem ita iuuit, ut Pompeio, qui successit, non difficiles belli reliquias tradiderit. unde inimicitiarum inter eos origo fluxit; cum uterque eius belli gloriam ad se traheret. Plutarchus, & alij. Constitutum *a se regem, quam constrictum*} iucunditatem in uocum similitudine quaesiuit. nam constitutum & constrictum & similiter incipiunt, & similiter desinunt. hanc figuram Graeci παράγραμμα dicunt. Tulit *gessit,*} apertum mendum. nec dubium est quin Tigranes significetur, cuius comparatione auget Clodij scelus ex Ptolemaei iniustissima calamitate. est enim argumentũ a maiori. si Tigrani, inquit, qui hostis fuit populi Romani, regnum conseruastis: quanto magis Ptolemaeo, qui semper socius, semper amicus fuit, conseruare debuistis? postulat igitur sententia, ut pro, Tulit gessit, reponatur, Tigranes igitur, uel, igitur is. sed quoniam odi coniecturas, quae a litterarum similitudine discedunt; opem ueterum librorum exspectandam censeo. alioqui nihil tentandum. Acerrimum *hostem*} Mithridatem dici constat. De *imperio paene*} non omnino, sed paene actum esset de imperio populi Romani, si, cum Tigranes signa contulit, uictoriam consecutus esset. alios enim exercitus parare, iterumq. belli fortunam experiri nobis licuisset. Qui *semper socius,*} non ad ipsum Ptolemaeum, sed ad maiores eius referendum est. nam ipse, cum Clodius legem tulit, nondum erat socius. dixit igitur, semper socius, pro, qui ueterem nobiscum societatem conseruabat. maiores enim eius inter socios fuisse pop. Romani, indicant illa uerba, Erat eodem genere, ijsdem maioribus, eadem uetustate societatis: quod maiores eius socij nostri semper fuerint. Ammianus tamen lib. XIV. foederatum, & socium appellat his uerbis: Ptolemaeo rege, foederato nobis, & socio, ob aerarij nostri angustias iusso sine ulla culpa proscribi, ideoq. hausto ueneno uoluntaria morte deleto, & tributaria facta Cyprus est, & uelut hostiles eius exuuiae classi impositae, in urbem aduectae sunt per Catonem? Viuus, *& uidens,*} Sumpsit a Terentio: apud quem in Eunucho ita loquitur Phaedria: Prudens, sciens, uiuus uidensque pereo.

ORATIO

En, cur ceteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur; cum, hoc illius funesti anni perdito exemplo, uideant per tribunum aliquem, & sexcentas operas se fortunis spoliari, & regno omni posse nudari.

At etiam eo negocio M. Catonis splendorem maculare uoluerunt, ignari, quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique uirtus ualeret: quae in tempestate saeua quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque haeret in patria; splendetq. per se semper; neque alienis unquam sordibus obsolescit. non illi ornandum M. Catonem, sed relegandum; nec illi committendum illud negocium, sed imponendum putauerunt; qui in concione palam dixerint, linguam se euellisse M. Catoni, quae semper contra extraordinarias potestates libera fuisset. sentient, ut spero, breui tempore, manere libertatem illam, atque hoc etiam, si fieri poterit, esse maiorem, quod cum consulibus illis M. Cato, etiam cum iam desperasset aliquid auctoritate sua profici posse, tamen uoce ipsa, ac dolore pugnauit, & post meum discessum ijs Pisonem uerbis, flens meum & reip. casum, uexauit, ut illum, hominem perditissimum, atque impudentissimum, paene iam prouinciae paeniteret. cur igitur rogationi paruit? quasi uero ille non in alias quoque leges, quas iniuste rogatas putaret, iam ante iurarit.

EXPLANATIO

EN. CVR *ceteri reges*} de hac figura diximus lib. I. in Verrem, in eo loco: En, cui tuos liberos committas. MACVLARE} nam regiae gazae uendendae, & pecuniae deportandae M. Catonem, lege lata, Clodius praefecit; non ut Catonem ornaret; sed partim ut uirum fortissimum, & improbis ciuibus infensum, a republica remoueret; partim ut, si quis deinde legem illam de Cypro publicatam uellet accusare, socium, ac defensorem haberet M. Catonem, utpote qui eius negocij particeps fuisset. quod sane ita contigit. pro domo sua, de prouincijs consularibus, Plutarchus, Velleius. IGNARI, *&c.*} laudat uirtutem; ut Catoni, uiro innocentissimo, & omni laude praedito, nullam ex illo negocio haerere infamiā potuisse constet. turpis quidem Clodius, qui legem tulit: non tamen turpis Cato, qui negocium, ea lege impositum, administrauit. IMPONENDVM} & rei, & hominis caussa hoc uerbo usus est: ut hoc significet, & rem Catone indignam esse impositam, & impositam inuito. quod & Dio tradit libro. XXXIIX. EVELLISSE} sic & in ea pro domo sua, quo modo autem euellisse? quia Cato, suscepto & administrato negocio, contra leges a Clodio in tribunatu latas pro sua ueteri constantia, ac libertate loqui iam non posset: quandoquidem inter eas leges esset ea, de Cypro publicata: quae si tolleretur, ea simul, quae Cato in Cypro gesserat, tolli necesse erat. nec sane parum callide Clodius cogitauit. nam, quod fore putauit, id ipsum euenit; ut Cato, ne, quae ipse in Cypro & Byzantij egisset, infirmarentur, Clodij tribunatum contra Ciceronem defenderet. de quo in oratione de prouincijs consularibus, & Plutarchus in Cicerone. POST *meum discessum*} errat igitur Plutarchus, qui Catonem ait ante Ciceronem a Clodio emissum. PROVINCIAE *paeniteret.*} cuius mercede, ac pactione inductus, cum Clodio de mea pernicie consenserat. PARVIT?} quod in Cyprum iuit.

ORATIO

NON offert se ille istis temeritatibus, ut, eum reip. nihil profit, se ciue remp. priuet. consule me, cum esset designatus tribunus pl. obtulit in discrimen uitam suam: dixit eam sententiam, cuius inuidiam capitis periculo sibi praestandam uidebat: dixit uehementer, egit acriter, ea, quae sensit, prae se tulit, dux, auctor, actor rerum illarum fuit, non quo periculum suum non uideret: sed in tanta reip. tempestate nihil sibi, nisi de patriae periculis, cogitandum putabat. consecutus est ipsius tribunatus. quid ego de singulari magnitudine animi eius, ac de incredibili uirtute dicam? meministis illum diem, cũ, templo a collega occupato, nobis omnibus de uita eius uiri & ciuis timentibus, ipse animo fortissimo uenit in templum, & clamorem hominum auctoritate, impetum improborum uirtute sedauit. adijt tum periculum, sed adijt ob caussam, quae quanta fuerit, iam mihi dicere non est necesse. at, si isti Cypriae rogationi sceleratissimae non paruisset, haereret illa nihilo minus in rep. turpitudo. regno enim iam publicato, de ipso Catone erat nominatim rogatum. quod ille si repudiasset; dubitatis, quin ei uis esset allata, cum omnia acta illius anni per illum unum labefactari uiderentur? atque etiam hoc iubebat: quoniam illa in rep. macula regni publicati maneret, quam nemo iam posset eluere; quod ex malis boni posset in rep. prouenire, id utilius esse per se conseruari, quam per alios amitti. atque ille, etiam si alia quapiam ui expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur. etenim qui superiore anno senatu caruisset; quo si tum ueniret, me tamen socium suorum in rep. consiliorum uidere posset: is aequo animo tum, me expulso, & meo nomine cum uniuerso senatu, tum sententia sua condemnata, in hac urbe esse posset? ille uero eidem tempori, cui nos, eidem furori, eisdem consulibus, eisdem minis, insidijs, periculis cessit. luctum nos hausimus maiorem; dolorem ille animi non minorem.

EXPLANATIO

DESIGNATVS *tribunus pl.*} nonis Decembris: quem saepe diem sibi gloriosum, reipublicae salutarem Cicero nominat, de coniuratis in senatu dictae sententiae sunt: factoq. in Catonis sententiam senatus consulto, in carcere necati. hinc apparet, quod in Pediano legitur, falsum esse, magistratum inijsse tribunos pl. nonis Decembribus. nam designatum hic apparet fuisse tribunum M. Catonem, quo die

dictae ſententiae ſunt de coniuratis: quem fuiſſe nonas Decembris, ex ea pro Flacco, ex epiſtola M. Bruti, e Salluſtio, & Plutarcho non dubie conſtat. primus autem magiſtratus dies tribunis pl. fuit, IV. idus Decembris. quod a Dionyſio, & Liuio cognouimus. SIBI *praeſtandam*} ita grauem ſibi inuidiam uidebat impendere, ut eam ſubire ſine uitae periculo non poſſet. ſubijt tamen, patria uitae antelata. TEMPLO *a collega occupato,*} Q. Metellus Nepos, M. Catonis in tribunatu pl. collega, legem de Pompeio cũ exercitu ex Aſia ad urbem reuocando perferre conatus eſt. obſtitit Cato, non ſine uitae periculo, ut Plutarchus in eius uita docet. Templum hic Cicero uocauit Roſtra, in quibus leges ferri ſolitae ſunt. nam loca omnia, augurijs conſtituta templa dicebantur. & ut non omnia templa ſancta, ſic nec ſacrae omnes aedes templa apud ueteres fuere. illud ex Varrone, hoc ex Gellio cognoſcitur. Varro ſic lib. VI. de lingua Latin. Curia Hoſtilia templum eſt, & ſanctum non eſt. Gellius autem lib. XIV. c. 7. ex libro Varronis quarto epiſtolicarum quaeſtionum haec recitat: Docuit, confirmauitq. niſi in loco per auguria conſtituto, quod templum appellaretur, S. C. factum eſſet, iuſtum id non fuiſſe: propterea & in curia Hoſtilia, & in Pompeia, & poſt in Iulia, cum profana ea loca fuiſſent, templa eſſe per auguria conſtituta, ut in ijs S. C. more maiorum iuſta fieri poſſent. inter quae id quoque ſcriptum reliquit: non omnes aedes ſacras templa eſſe, ac ne aedem quidem Veſtae templum eſſe. Suggeſtus igitur ille, qui in foro fuit, unde tribuni pl. ad populum leges ferebant, modo Roſtra, modo templum uocabatur; Sed templum, ut opinor, prius, quam Roſtra. nam Varro lib. V. in templo adeſſe homines, dixit, pro in Roſtris. Et Cicero de Inuent. lib. 2. tribunum pl. de templo deducere. Et Liuius lib. III. P. Valerius, inquit, ſe ex curia proripit: inde in templum ad tribunos uenit. Roſtra quae poſtea dicta ſunt, templum uocauit. Liuius lib. IIX. Naues Antiatum partim in naualia Romae ſubductae, partim incenſae; Roſtriſq. earum ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit; Roſtraq. id templum appellatum. Et infra, eodem libro, Roſtra ſignificat, cum ait: Digreſſum eum templo laetus ſenatus, laetior populus, circumfuſi, ac gratulantes hinc magiſtro equitum, hinc dictatori, proſecuti ſunt. Et lib. XXIII. Egreſſus curia, in templo magiſtratuum contendit, comprehenditq. D. Magium, atque ante pedes ſtatutum cauſſam dicere iuſsit. Abundamus Ciceronis exemplis. nam in hac oratione inquit de Fabricio tribuno pl. Princeps rogationis Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit. Et infra: Tribunos pl. ferro e Roſtris expulſos. quo loco Q. Fabricium, a quo templum occupatum dixerat, ſignificat. Et in Vatinium: L. Vectium in concionem produxeris; indicem in Roſtris, in illo, inquam, augurato templo & loco collocaris. Et pro lege Manilia de Roſtris loquitur, cum ait in extrema oratione: Deos omnes teſtor, eos maxime, qui huic loco temploq. praeſidẽt. Et in Verrem lib. III. Quid poſſumus contra illũ praetorem dicere, qui quotidie templum tenet? Nec aliter accipio illud in lib. 2. de oratore: Vi pulſum e templo L. Cottam, & T. Didium, cum intercedere uellent rogationi, nemo poterat negare. A COLLEGA} Q. Metello Nepote, qui, ut iniquam legem ferret, templum occupauit. non tulit autem, Catone cum uitae periculo reſiſtente. Plutarchus in eius uita. ADIIT *tum periculum,*} me conſule, & anno ſequenti, cum obſtitit Metello conſuli. HAERERET *illa nihilo minus in rep. turpitudo.*} nihilo minus omnia regia bona praeconi ſubiecta uenijſſent. cum enim, ut negocium illud Cyprium a Catone adminiſtraretur, lata lex eſt; iam regnum erat publicatum. PER *illum iam labefactari*} ſi, Clodia lege contempta, in Cyprum ire recuſaret. quo quidem oſtendiſſet, leges Clodij nullas eſſe. QVOD *ex malis boni poſſet in rep. peruenire,*} malum fuit, inſonti regi ſine cauſſa ſuum eripere: bonum de bonis illius coactam pecuniam in aerarium inferre. quod a Catone potius, integerrimo homine, quam a quouis alio fieri, e rep. fuit. ALIA *quapiam ui*} placet, ut eſt in Maſſiciano libro, Aliquapiam ui: ut, quemadmodum ab alius quiſquam fit aliquiſquam, (nam dixit Liuius lib. XXXXI. Nec ullos alicuiquam in ſeruitutem dari placere) ſic ab alius quiſpiam deducatur aliquiſpiam. SVPERIORE *anno*} Caeſare conſule. quo anno, cum nihil more maiorum gereretur, Caeſare leges & auſpicia negligente; Cato deſperatione quadam in ſenatũ non uenit. SENTENTIA *ſua*} cum enim pulſus eſt Cicero, tum damnari, & ſenatus uiſus eſt, ſententia Catonis. pulſus enim eſt ob coniuratorum necem. illi autem e ſenatus conſulto, Catonis in ſententiam facto, necati ſunt. CESSIT.} cum Cypriae rogationi paruit, & in Cyprum profectus eſt.

ORATIO

HIS de tot, tantiſq. iniurijs in ſocios, in reges, in liberas ciuitates conſulum querella eſſe debuit. in eius magiſtratus tutela reges, atque exterae nationes ſemper fuerunt. ecquae uox umquam eſt audita conſulum? quamquam quis auderet, ſi maxime queri uellet? de Cyprio rege quererentur, qui me ciuem, nullo meo crimine, patriae nomine laborantem, non modo ſtantem nõ defenderunt, ſed ne iacentem quidem protexerunt? ceſſeram, ſi alienam a me plebem fuiſſe uultis, quae non fuit, inuidiae; ſi commoueri omnia uidebantur, tempori; ſi uis ſuberat, armis; ſi ſocietas magiſtratuum, pactioni; ſi periculum ciuium, reip. cur, cum de capite ciuis, (non diſputo, cuiuſmodi ciuis) & de bonis proſcriptio ferretur, cum & ſacratis legibus, & XII tabulis ſancitum eſſet, ut neque priuilegium irrogari liceret, neque de capite, niſi comitijs centuriatis, rogari, nulla uox eſt audita conſulum? conſtitutumq. illo anno eſt, quantum in illis duabus huius imperij peſtibus fuit, iure poſſe per operas concitatas quemuis ciuem nominatim tribuni pl. conſilio ex ciuitate exturbari? quae uero promulgata illo anno fuerunt, quae promiſſa multis, quae conſcripta, quae ſperata, quae cogitata, quid dicam? qui locus orbis terrae iam non erat alicui deſtinatus? cuius negotij publici cogitari, optari, fingi curatio potuit,

quae

quae non esset attributa, atque descripta? quod genus imperij, quae prouincia, quae ratio aut auferendae, aut conflandae pecuniae, non reperiebatur? quae regio, ora ue terrarum paullo erat latior, in qua non regnum aliquod statueretur? quis autem rex, qui illo anno non aut emendum sibi, quod nō habebat; aut redimendum, quod habebat; arbitraretur? quis prouinciam, quis pecuniam, quis legationem ab senatu petebat? Damnatis de ui restitutio, consulatus petitio ipsis illi populari sacerdoti comparabatur.

EXPLANATIO

IN *socios, in reges, in liberas ciuitates,*} in Pessinuntem, in Ptolemaeum, in Byzantium. supra. QVIS *auderet,*} transit a parte ad totum, hoc est a consulibus ad omnes ciues. quis, inquit, in ciuitate contra P. Clodium, facinorosum hominem, & audacem mittere uocem, si maxime uellet, auderet? rursus a toto ad partem, hoc est ad consules, orationem conuertit. mihi, inquit, quia patriam a coniuratorum scelere uindicaram, laboranti, non modo ante discessum meum, sed ne post discessum quidem auxilio fuerunt. & metaphora, quae sit per oppositionem, quam Aristoteles laudat, usus est. nam, stantem & iacentem, cum translata sunt, tum etiam antitheta. Suspicor tamen legendum hic esse: Quamquam quis audiret, si maxime queri uellent? SOCIETAS, *magistratuum*} inter consules & tribunum pl. ut illi de mea pernicie, cum lex rogaretur, conniuerent; hic prouincias, quas uellent, sceleris mercedem daret. SACRATIS *legibus,*} in Sacro monte latis, cum plebs a patribus secessit. Liuius, Dionysius, Cicero ipse pro C. Cornelio, Pedianus. PRIVILEGIVM} legem aduersus unum ciuem. DE *capite,*} cum caput diminuitur, hoc est, cum aliquis ciuitate, ac libertate priuatur. ideo saepe caput & fortunas Cicero coniungit: propterea quod quibus in caussis de capite, in ijsdem fere de bonis agitur. COMITIIS *centuriatis*} de his, & de omni comitiorum genere satis in libro de comitijs disputatum a nobis est. quod autem ad huius loci sententiam attinet: etsi, quid dicatur, apertum est; uerba tamē ex libro III. de legibus recitabo. Priuilegia, inquit, ne irroganto: de capite ciuis, nisi per maximum comitiatum, ne ferunto. & in eodem libro in extremo: Propterea quod neque tributa capitis comitia rata esse possunt, neque ulla priuilegij. maximum comitiatum pro centuriatis comitijs posuit: quod his & maiores magistratus mandari, & summa quaeque perfici solerent. CONSCRIPTA,} priuatim, & occulte, ut syngraphae illae cum Byzantijs exsulibus, & legatis regijs factae. pro domo sua. DESCRIPTA.} unico uerbo duas res significat: primum, procurationum, quae dabantur, multitudinem; ubi enim descriptio, ibi ordo; & ubi ordo, ibi numerus: deinde, Clodij infinitam licentiam, qui, quasi unus omnia teneret, ita, quae cuique uellet, pro sua libidine describebat. QVAE *prouincia,*} ita omnes contrahendae pecuniae uias peruestigabat, ut prouincias nouas faceret, easq. improbis hominibus administrandas pretio traderet. huc illud spectat, quod est in ea pro domo sua: Imperia scribebantur noua iuuentuti. REGNVM *aliquod*} ut nouas prouincias, ita noua regna Clodius ad conflandam pecuniam statuebat. AB *senatu petebat?*} a Clodio petebant omnes, non, ut mos erat, a senatu. pecunia enim, & legationes senatus consulto dabantur, prouinciae uero primum senatus consulto, deinde lege curiata: nisi si quis, cum perferri legem curiatam non liceret, eo imperio, quod senatus lege Cornelia dabat, contentus, suo sumptu in prouinciam uellet ire. quod paucissimi fecerunt. DAMNATIS *de ui*} quos restitui leges uetabant, eos restituere Clodius cogitabat. & apparet, de ui damnatos solum uertisse: cum dicat, Restitutio. sed capitali de ui est intelligendum. nec enim omnis uis capitalis fuit. quod in libro de legibus ostendimus. CONSVLATVS *petitio*} forte hoc significat in oratione pro domo sua, cum ait: Imperia scribebantur noua iuuentuti. POPVLARI *sacerdoti*} P. Clodio: qui, ut Plutarchus, & alij prodiderunt, libidinis caussa ad aras Bonae deae, quasi sacerdos esset, penetrauit. ridiculum Cicero, quaesiuit in re turpi. quod ab ijs qui de arte rhetorica scripserunt, non modo conceditur, uerum etiam laudatur. πολλάκις, inquit Demetrius, καὶ τὰ μὲν πράγματα ἀτερπῆ ἐστι φύσει, καὶ στυγνά, ὑπὸ δὲ τοῦ λέγοντος γίνεται ἱλαρά.

ORATIO

HAEC gemebant boni, sperabant improbi, agebat tribunus pl. consules adiuuabant. hic aliquando, serius quam ipse uellet, Cn. Pompeius, inuitissimis ijs, qui mentem optimi ac fortissimi uiri suis consilijs, ac fictis terroribus a defensione meae salutis auerterant, excitauit illam suam non sopitam, sed suspicione aliqua retardatam consuetudinem reip. bene gerendae. nō est passus ille uir, qui sceleratissimos ciues, qui acerrimos hostes, qui maximas nationes, qui reges, qui gentes feras atque inauditas, qui praedonum infinitam manum, qui etiam seruitia uirtute, uictoriaq. domuisset, qui, omnibus bellis terra marique compressis, imperium popūli R. orbis terrarum terminis definisset, remp. euerti scelere paucorum, quam ipse non solum consilijs, sed etiam sanguine suo saepe seruasset: accessit ad caussam publicam: restitit auctoritate sua reliquis rebus: de praeteritis questus est. fieri quaedam ad meliorem spem inclinatio uisa est. decreuit senatus frequēs de meo reditu Kalendis Iun. dissentiente nullo, referente L. Ninnio, cuius in mea caussa numquam fides uirtusque contremuit. intercessit Ligus iste nescio qui, additamentum inimicorum meorū.

EXPLANATIO

SERIVS *quam ipse nellet,*} excusat Pompeium, quod a principio nefarijs Clodij consilijs & actis obuiam non ierit. noluisset enim obsistere: sed, ut Caesari satisfaceret, suorum actorum dissolutionem metuenti, hominem nefarium furere in Ciceronem, atque in ipsam rempublicam passus est. INVITISSIMIS} maxime consules intelligi, possumus existimare. nam in Pisonem, Vestrae fraudes, inquit, uestrum scelus, uestrae criminationes insidiarum mearum, illius periculorum, nefarie fictae; &c. EXCITAVIT *illam suam*} pro Domo: Excitatus aliquando Cn. Pompeij nimium diu reconditus, & penitus abstrusus animi dolor subuenit subito reip. NON *sopitam,*} non usque eo suam diligentiam & uigilantiam in tuenda republica Pompeius omisit, ut omnino publicae caussae indormiret, sed ut paullulum conniueret. SCELERATISSIMOS *ciues,*} breui oratione omnes Pompeij laudes percurrit. sceleratissimos ciues appellat, Cn. Carbonem, Cn. Domitium, Q. Sertorium: quorum unum in Sicilia, alterum in Africa, tertium Pompeius in Hispania uicit. Marcum etiam Brutum, M. Bruti illius, qui C. Caesari manus intulit, patrem in Gallia cisalpina occidit. quem ipsum cum tribus ijs, quos nominaui, fortasse Cicero significauit. Plutarchus, Valerius, epitome Liuij, alij. acerrimos autem hostes, & maximas nationes, non dubito quin intelligat Afros, Gallos, & Hispanos: qui odio quodam in populum Romanum impulsi, Carbonis & Sertorij partibus haeserunt. pro lege Manilia. Quod autem sequitur, Qui reges, qui gentes feras atque inauditas; manifeste dictum apparet de Hiarba, Mithridate, Tigrane, deq. nationibus illis, quas, antea fama minus notas, Pompeius, dum fugientem Mithridatem persequitur, transitum negantes uicit, & ad populi Romani ditionem adiunxit. unde illud in epistola quadam ad Atticum: Sampsicerame quid dices? uectigal te nobis in Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? epitome Liuij, lib. CI. Plutarchus. PRAEDONVM}. Pompeius bellum aduersus piratas, lege Gabinia sibi demandatum, undequinquagesimo die felicissime confecit. pro lege Manilia, Plutarchus, & alij. QVI *etiam seruitia*} seruitia re uera non Pompeius, sed M. Crassus deuicit. sed eam laudem Cicero saepe ad Pompeium conatur transferre; cum dicat, aduentante Pompeio seruilem manum timore consternatam, nullo labore a Crasso esse deuictam. Testis est, inquit pro lege Manilia, iterum, & saepius Italia: quae cum seruili bello taetro periculosoq. premeretur, ab hoc auxilium absente expetiuit: quod bellum exspectatione Pompeij attenuatum atque imminutum est, aduentu sublatum ac sepultum. & dixit, Etiam: quasi contra quam uidetur: cum aliter homines existiment; quia seruile bellum duce Crasso confectum est. hinc illud libro I. ad Atticum de Crasso: Qui mihi laudem illam eo minus deberet, quod meis omnibus litteris in Pompeiana laude perstrictus esset. VIRTVTE *uictoriaq.*} non, Virtute, seruili bello demonstrata; aut, Victoria, de seruis relata; sed, Virtute, quam superiore bello, aduersus Mithridatem & Tigranem gesto, iam ostenderat; Victoriae, quam eo bello consecutus erat. cuius uirtutis uictoriaeq. opinione ac fama fractos esse, ac perturbatos seruilis exercitus animos significat: ut deinde Crasso non difficilis uictoria fuerit. cur autem neque uirtutem sine uictoria, neque uictoriam sine uirtute posuit, sed alteram cum altera coniunxit? quia neque semper, qui uirtute praediti sunt imperatores, hostem uincunt: neque, qui uincunt, ij semper uirtute excellunt. itaque cum uirtutem & uictoriam nominamus, summam & absolutam laudem exprimimus, alioqui neque uirtus imperatoris in bello sine fortuna, neque fortuna sine uirtute laudatur. DOMVISSET,} caute, nec sine industria posuit hoc uerbum. non enim a Pompeio uicta seruitia, sed illius aduentu compressa debilitataq. sunt. Vicisset, igitur, aut Debellasset, perspicue falsa erant: Domuisset, ut falsum refelli non potest. OMNIBVS *bellis*} Africano, transalpino, Hispaniensi, Mithridatico. de tribus enim orbis partibus Pompeius triumphauit, uicto in Africa Carbone, in Hispania Sertorio, in Asia Mithridate. ORBIS *terrarum terminis*}. ὑπερβολικῶς. non enim uniuersus terrarum orbis, sed & maior, & nobilior pars imperio populi Romani tenebatur. SANGVINE *suo*} cum, bello Sertoriano, Suceronensi proelio uulnus acceperit. Plutarchus in Sertorio, & Pompeio. Appianus lib. I. AVCTORITATE *sua*} non dixit, potestate; quia, priuatus erat. est enim magistratus potestas, priuati uero hominis auctoritas. sic infra, Princeps, inquit, P. Lentulus auctoritate ac sententia sua caussam suscepit: quia nondum consulatum inierat Lentulus, sed designatus erat. L. NINNIO,} tribuno pl. NVMQVAM} nam &, antequam Cicero iret in exsulium, cum alia praestitit officia, tum populo persuasit, ut tamquam in publica calamitate uestem mutaret. hoc apud Dionem libro XXXVIII. scriptum est. idem Ninnius uidetur & ad senatum de uestitu mutando retulisse. quod ex illis uerbis, quae in hac ipsa oratione sunt, conijcio: Vir incredibili fide, magnitudine animi constantia L. Ninnius ad senatum de rep. retulit; senatusq. frequens uestem pro mea salute mutandam censuit. FIDES *uirtusq.*} Fides & uirtus, propterea dicit; quia pro amico non satis est uelle, nisi audeas; & multos, quibus animus non deest, fides & uoluntas deficit. CONTREMVIT.} in periculis. poetice magis, quam oratorie, dictum. nam hoc uerbum potius in animalia conuenit. quod si dixisset, L. Ninnium, quia fide, ac uirtute esset singulari, numquam in sua caussa contremuisse: proprie dixisset, non tamen, ut Graeco uerbo utar, ἐνεργητικῶς. proprium igitur, quo res significatur, omisit: translatum, quo significatur simul & augetur, usurpauit. His autem translationum quasi luminibus si cujus inter Latinos, Ciceronis maxime splendet oratio. translata porro uerba plus habere iucunditatis, ac plus etiam ad significandum ualere, quam propria, sciendum est. migrant enim in alienum locum: ex quo libentius tamquam accurrit animus ad nouitatem; & quia comparationes & similitudines rem plane subijciunt oculis;

ideo

ideo translata, quae nihil aliud quam breues & concisae similitudines sunt, uigere magis in ostendenda re, quã propria uidentur. sed de translatione. Cic. fam. ep. 17. Lxvi. & in Bruto, Demetrius in illo aureo περὶ ἑρμηνείας libello, quem pater meus, restituendae antiquitatis cupidus, ante me natum edidit. LIGVS iste nescio qui.} Aelium Ligurem significat: & in ambigua nominis significatione ludit. nam Ligus & gentis Aeliae cognomen est: & hominem in Liguria natum demonstrat. notat igitur ignobilitatem, cum ait, Ligus iste nescio qui. &, Ligus, non ut familiae Romanae cognomen, sed ut nationis nomen posuit. supra, & pro domo sua, de haruspicum responsis. ADDITAMENTVM} quia cum nouem tribunos pl. ante discessum suum Cicero habuisset, post discessum Ligus iste ex numero defluxit, seq. ad Clodij partes addidit.

ORATIO

Res erat & caussa nostra eo iam loci, ut erigere oculos, & uiuere uideretur. quisquis erat, qui ali quam partem in meo luctu sceleris Clodiani attigisset, quocumque uenerat, quod iudicium cumque subierat, damnabatur. inueniebatur nemo, qui se suffragium de me tulisse confiteretur. decesserat ex Asia frater meus magno squalore, sed multo etiam maiore maerore. huic ad urbem uenienti tota obuiam ciuitas cum lacrumis gemituq. processerat: loquebatur liberius senatus: concurrebant equites R. Piso ille, gener meus, cui fructum pietatis suae neque ex me, neque a populo R. ferre licuit, a propinquo suo socerum suum flagitabat: omnia senatus reijciebat, nisi de me primum consules retulissent. quae cum res iam manibus teneretur; & cum consules prouinciarum pactione libertatem omnem perdidissent; qui cum in senatu priuatim, ut de me sententias dicerent, flagitabantur, legem illi se Clodiam timere dicebant: cum haec non possent iam diutius sustineri, initur consilium de interitu Cn. Pompeij. quo patefacto, ferroq. deprehenso, ille inclusus domi tamdiu fuit, quamdiu inimicus meus in tribunatu. de meo reditu octo tribuni promulgarunt. ex quo intellectum est, non mihi absenti creuisse amicos, in ea praesertim fortuna, in qua nonnulli etiam, quos esse putaueram, non erant, sed eos uoluntatem semper eandem, libertatem non eandem semper habuisse. nam ex nouem tribunis, quos tunc habueram, unus me absente defluxit, qui cognomen sibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius esse, quam generis, uideretur. hoc igitur anno, magistratibus nouis designatis, cum omnes boni omnem spem melioris status in eorum fidem conuertissent, princeps P. Lentulus auctoritate ac sententia sua, Pisone & Gabinio repugnantibus, caussam suscepit; tribunisq. pl. octo referentibus, praestantissimam de me sententiam dixit. qui cum ad gloriam suam, atque ad amplissimi beneficij gratiam magis pertinere uideret, caussam illam integram ad suũ consulatum reseruari; tamen rem talem per alios citius, quam per se tardius, confici malebat.

EXPLANATIO

QVI *aliquam partem in meo luctu, &c.*} qui de mea pernicie cum Clodio sensisset. QVOD *iudicium cumque*} sic & Terentius disiunctè locutus est: Cum quibus erat cumque una, his sese dedere. DAMNABATVR.} deesse uerbum suspicor. nam cum duas res proposuerit, Quocumque uenerat, quod iudicium cumque subierat: quorum alterum de Clodianis candidatis, alterum de ijsdem aut accusatoribus, aut reis dictum est: consentaneum erat, ut duobus item uerbis sententiam clauderet, sic, repudiabatur, & damnabatur: ut & repulsam, & damnationem demonstraret. in quo ne quis me, inani coniectura ductum, uaticinari & insanire putet: locum recitabo ex oratione pro domo sua, qui meam opinionem satis, ut opinor, comprobabit. sic igitur in ea scriptum est: Itaque cum tu florens ac potens per medium forum popularis uolitares: amici illi tui, te uno amicò tecti & beati, qui se populo commiserant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent: qui in iudicium uenerant, siue accusatores erant, siue rei, te deprecante, damnabantur. Satis ne patet ex his uerbis, & de ijs, qui magistratum peterent, & de ijs, qui in iudicium uenirent, Ciceronem intelligere? ibidem, paucis interiectis uersibus, haec sequuntur: De hac igitur lege dicimus, quae iure rogata uideatur: cuius quam quisque partem tetigit, digito, uoce, praeda, suffragio; quocumque uenit, repudiatus, conuictusq. discessit. Repudiatus, inquit, a populo; conuictus, in iudicio. non temere igitur mutilum esse locum suspicamur; & ante uerbum, Damnabatur, scribendum, Repudiabatur, aut, Repellebatur. utroque enim uerbo eadem de re usum esse Ciceronem in ea pro domo sua, demonstratum est. INVENIEBATVR *nemo, &c.*} rum enim Clodij amicos a populo repudiari, a iudicibus damnari uiderent; negabant omnes suffragium se tulisse in illa rogatione, quam de me Clodius tulerat. EX *Asia*} minore, quam proconsulari imperio per triennium rexerat. SQVALORE,} colendi corporis curam omittimus in dolore. inde squalor, perculsi animi signum. MAERORE.} maerore hic pro animi solicitudine manifestè posuit. alibi maerorem in corpore, dolorem in animo significat, ut ad Atticum in quadam epistola: Maerore minui: dolorem non potui, nec, si possem, uellem. LOQVEBATVR *liberius senatus*}. liberius, quam ratio temporum, aut consulum uoluntas ferret. CVI *fructum, &c.*}. quia perijt ante reditum Ciceronis. NEQVE *a populo R.*}. quia, si uixisset, honores ei pe teret populus R. memor pietatis in meo casu declaratae, studiosissime mandasset. A PROPINQVO *suo*} Pisone consule. IAM *manibus teneretur;*} metaphora sumpta ab ijs, qui eos, quos fugientes insecuti erant, assecuti, manibus prehensos tenent. item, inquit, mea res cum in manibus iam esset, cum a senatu

natu

natu & a bonis summo studio ageretur; initur consilium de interitu Cn. Pompeij. PRIVATIM,} a priuatis senatoribus, de mea salute laborantibus. LEGEM *Clodiam*} in qua caput hoc erat, ne quis de Ciceronis reditu referret, ne quis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret in sententiam, ne scribendo adesset. post reditum in senatu, & ad Att. FERRO *deprehenso*,} in uestibulo senatus, in templo Castoris. nam uestibulum templi pars fuit. atque hoc aperte in oratione pro Milone significatur his uerbis: Comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodij, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta est confitenti sica de manibus. caruit foro Pompeius postea, caruit senatu, caruit publico; ianua se, ac parietibus, non iure legum iudiciorumque, texit. & infra: Insidiator erat in foro collocatus, atque in uestibulo ipso senatus. & in eadem infra: Quando illius postea sica conquieuit? haec insidiata Pompeio est. Quem locum exponens Pedianus, Pisone, inquit, & Gabinio consulibus, pulso Cicerone in exsilium, cum III. idus Sextilis Pompeius in senatum uenit, dicitur, seruo P. Clodij sicam excidisse. eaq. ad Gabinium consulem delata, dictum est, seruo imperatum a P. Clodio, ut Pompeius occideretur. Pompeius statim domum redijt, ex eo domi tenus. Et in ea in Pisonem: Deprehensus cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeinm interimendum collocatum fuisse constabat. Dixit, Ad senatum, quia deprehensus erat in uestibulo senatus: ut in ea pro Milone. & pro domo sua, Cn. Pompeium, inquit, foro, curiaq. priuauit, domumq. coniecit. EX *quo intellectum est, &c.*} si quis animum in sententiam diligenter intendat, deesse negatiuam particulam intelliget. nam quia de reditu Ciceronis octo tribuni promulgarunt, cum eorũ antea ferenti legem Clodio intercessisset nemo; poterat aliquis, absenti Ciceroni creuisse amicos, existimare. quod falsum esse arguit. non, inquit. mihi amici creuerunt, sed, cum antea idem pro me uoluissent, non idem tamen ausi sunt. & ipse se exponit, cum infert: Nam ex nouem tribunis, quos tunc habueram, unus me absente defluxit. legendum igitur sic opinor: ex quo intellectum est, non mihi absenti creuisse amicos, &c. EX *Aeliorum imaginibus*} imagines maiorum seruabantur, cum inscriptione praenominis, nominis, cognominis. dicit igitur; Aelium, cum inscriptiones imaginum perlegisset, inde cognomen Liguris accepisse: quo gentẽ Aeliam usam esse iam diximus. quod etsi ob eam caussam fecit, ut ab illis Aelijs Liguribus, clarissimis uiris, originem uideretur ducere: tamen, contra quam ille putauerat, euenisse ait Cicero, ut ex illo cognomine potius ex Ligurina natione, quam ex Aelia gente, putaretur esse. PRINCEPS *P. Lentulus*} consules enim designati primo loco sententiam dicebant. qua de re in libro de senatu dictum est. AVCTORITATE} quam habebat, & quia magistratus gesserat, & quia consul erat designatus. est enim in eo, qui magistratum gerit, potestas, in eo, qui gesturus est, auctoritas. itaque in oratione in Pisonem de Q. Metello consule designato dixit: Ille designatus consul, cum quidam tribunus pl. suo auxilio magistros ludorum ludos contra senatus consultum facere iussisset, priuatus uetuit, atque id, quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritate.

ORATIO

HOC interim tempore P. Sextius, iudices, designatus, iter ad C. Caesarem pro mea salute suscepit. quid egerit, quantum profecerit, nihil ad caussam. equidem existimo, si ille, ut arbitror, aequus nobis fuerit, nihil ab hoc profectum; sin iratior, non multum. sed tamen sedulitatem, atque integritatem hominis uidetis. Ingredior iam in Sextij tribunatum. nam hoc primum iter designatus reip. caussa suscepit. pertinere & ad concordiam ciuium putauit, & ad perficiendi facultatem, animum Caesaris a causa non abhorrere. Abijt ille annus. respirasse homines uidebantur, nondum re, sed spe reip. recuperandae. exierunt malis ominibus, atque execrationibus duo uulturij paludati: quibus utinam ipsis euenissent ea, quae tum homines precabantur; neque nos prouinciam Macedoniam cum exercitu, neque equitatum in Syria, & cohortes optimas perdidissemus. ineunt magistratum tribuni pl. qui omnes de me promulgaturos confirmarant. ex his princeps emitur ab inimicis meis is, quem homines in luctu irridentes Gracchum uocabant: quoniam id etiam fatum ciuitatis fuit, ut illa ex uepretulis extracta nitedula remp. conaretur arrodere. alter uero, non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto Gauij Oleli horreo, calatis granis, in Calatinos ac Lelios insitus, subito, nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit.

EXPLANATIO

DESIGNATVS,} in quibusdam antiquis libris legitur, Iudex designatus, sed mendose. nam Sextius significat Cicero non iudicem designatum, sed tribunum pl. quod nemini, qui paullo sit humanior, ignotum existimo: cum tribunus pl. fuerit Sextius eodem anno, quo P. Lentulus consul: ut, eodem anno designatum utrumque fuisse, necesse sit. mendi caussa fuit, quod, Designatus, unica dictio posita est, magistratus nomine praetermisso. EQVIDEM *existimo*,} plus est in hac periodo artificij, quam fortasse aliquis opinetur. cum enim, ut Sextij beneficium in se maximum ostenderet, quod quidem ab hac narratione, & ab ipsa caussa alienum non erat; posset dicere, iter illius in Galliam ad Caesarem magnopere fructuosum fuisse: non dicit tamen, & de industria rem implicat, ut neque affirmet, neque neget: callide sane, & ingeniose. nam, si profecisse eo itinere affirmaret; Caesarem sibi antea fuisse inimicum ostenderet: quod pugnaret cum illis uerbis, quae supra posuit, cum dixit: Ipse autem Caesar, quem maxime ignari homines

ueritatis

ueritatis mihi esse iratum putabant, erat ad portas. Sin profecisse Sextium negaret, uel quod iratum Caesarem non inuenerit, uel quod ita iratum, ut placari non potuerit; inanem, & inutilem illam profectionē significaret. cum igitur ad utramque partem offensionem uideret, quo incurrere, uel si affirmaret, uel si negaret, cogeretur: ad artem confugit; rationemq. ut neque affirmaret, neque negaret, iniuit, hanc scilicet, ut dubitatione, quae inter affirmationem & negationem media est, uteretur. dixit igitur, Equidem existimo, si ille, ut arbitror, aequus nobis fuerit, nihil ab hoc profectum; sin iratior, non multum. Verum dubitabit aliquis: cur, cum Sextij profectionem Cicero neque fructuosam uelit ostendere, neque negare; tamen potius in eam partem inclinat, ut neget, quam ut affirmet? imminuit enim dubitationem, cum ait, ut arbitror. Respondeo: quia nihilo minus laudatur Sextius, etiam si nihil profecerit. uoluntas enim ipsa, & sedulitas laudabilis est. Pendet autem potius Cicero in hanc partem, in qua ita Caesari gratificatur, cum sibi aequum fuisse indicat, ut Sextij tamen laudem non imminuat; quam in eam, in qua, si Caesarem iratum fuisse significaret, Sextij quidem in se beneficium augeret, utilitate profectionis illius demonstrata, uerum Caesaris animum posset offendere: cum in amicitia praeteriti odij commemoratio displiceat. SEDVLITATEM,} quod iuerit ad Caesarem. INTEGRITATEM} quod in Ciceronem, hoc est in ipsam rempublicam, optime fuerit animatus. laborem enim pro eo, quem non diligit, nemo fere suscipit. CONCORDIAM *ciuium*} uam si cum Clodio consentiret Caesar, haud paullo plus in restituendo Ciceronē contentionis fuisset. caussam autem Ciceronis non aperte Caesar iuuit, ne Clodium, hominem populare, & factiosum, contra se irritaret: iuuit tamen, ut illa uerba demonstrant in epistola ad Lentulum; Sese, quae de mea salute egisset, uoluntate Caesaris egisse, ipsum meum fratrem testatus est. ILLE *annus*.} quo Piso & Gabinius consules fuerunt. EXIERVNT} in prouincias euntes, Piso in Macedoniam, Gabinius in Syriam. VVLTVRII} Vultures inter infausti ominis animalia numerantur. sic Piso, & Gabinius, quasi mali ominis aues, calamitatem reipublicae, quae consecuta est, portendere uidebantur. NEQVE *nos*} significat, non ipsis euenisse ea, quae homines exeuntibus precabantur, sed reip. de prouincijs consularibus, in Pisonem. INEVNT *magistratum*} IV. Idus Decembris. Dionysius, Liuius. GRACCHVM *nocabant*;} Gracchus & Quinctiae gentis, & Semproniae cognomen fuit. hic Numeriū Quinctium, de quo infra mentio fit, significat: & cognomen Gracchi ad irrisionem transfert: quod in homine sibi inimico, nec alioqui satis insigni, tam honorificum cognomen non libenter agnoscat. forte autē ille, qui se Ti. Graccho natum simulabat, ex cognomine occasionem arripuit, quod Gracchus uocaretur: quamquam non esset e Sempronijs, sed e Quinctijs. appellat enim eum Quinctium scriptor libri de uiris illustribus: & Valerius Maximus duobus libris, III. & IX. ter Equitium nominat: etsi non Valerij, sed librarij mendum puto fuisse cum, Quinctius, non Equitius, uideatur legendum, licet Equitiae gentis alibi mentio reperiatur, ut in antiquis lapidibus. eundem & Cicero in oratione pro C. Rabirio perduellionis reo Gracchum uocat. EX *uepreculis*} Quinctilianus lib. v. de Diminutione legit, Vepreculis. NITEDVLA} uenuste cum perpusillo animali nitedula Numerium comparat, ut contemptissimum & infimae sortis hominem significet, qui rempublicam tamen, fato quodam, laeserit. Nitedula, uel, ut Seruio Honorato placet, nitela, muris exigui genus est, rubri coloris. ALTER} emitur. SERRANVS} de Sex. Atilio Serrano loquitur. quem ne putetis, inquit, Caio illi Serrano, quem serentem dati honores inuenerunt, cui a serendo agro cognomen est inditum, praestantissimo uiro, similem esse. non hic ab illo Serrano, cuius cognomen refert, originem ducit: sed, cum Gauij cuiusdam Oleli filius esset, ab inopi ac uacuo patris horreo in Atiliam familiam per adoptionem transijt, quod quasi iure quodam factum est. nam cum in deserto illo Gauij horreo ita pauca grana essent, ut calarentur, hoc est uoce numerarentur: (paucitas enim mensuram non requirebat:) merito hic eius filius a calatis granis in eam familiam, quae Calatini cognomen habet, insitus est. fuisse autem e gente Atilia Calatinos, uetera monumenta declarant. AC *Letios*,} Atilios, rectius: e qua gente Calatini fuere. SVBITO, *nominibus in tabulas relatis*,} subito, dixit, quasi nemo ita fore existimasset: cum Atilia illustri gente Gauius, homo taeterrimus ac turpissimus, minime dignus iudicaretur. uel, subito, quasi occulte, & fraude aliqua in Atiliam gentem irrepserit. IN *tabulas*} quo in libro Gauij nomen, cum praenomine, & cognomine, fuerat; ex eo libro priora nomina sustulit; & reposuit, Sex. Atilius Serranus. nomina autem hic Cicero dixit, pro praenomine; nomine, cognomine. quo modo & Plutarchus tria nomina dixit esse, Marcus, Tullius, Cicero: quorum primum praenomen, alterum nomen, tertium cognomen proprie uocantur. alibi nomen usurpatur pro familia. NOMEN *suum*} Gauius. uel, si nomen & hic prolixius accipias; Gauius Olelus cum eo praenomine, quo ante usus erat, de tabula sustulit.

ORATIO

VENIVNT Kalendae Ian. uos haec melius scire potestis: equidem audita dico: quae tum frequentia senatus, quae exspectatio populi, qui concursus legatorum ex Italia cuncta, quae uirtus, actio, grauitas P. Lentuli consulis fuerit, quae etiam collegae eius moderatio de me: qui cum inimicitias sibi mecum ex reip. dissensione susceptas esse dixisset, eas se patribus conscriptis dixit, & temporibus, & reip. permissurum. tum princeps rogatus sententiam L. Cotta, dixit id, quod dignissimum rep. fuit; nihil de me actum esse iure, nihil more maiorum, nihil legibus: non posse quemquam de ciuitate tolli sine iudicio: de capite non modo ferri, sed ne iudicari quidem posse, nisi comitijs centuriatis: uim fuisse illam, flammam quassatae reip. perturbatorumq. tempo

rum,

rum, iure, iudicijsq. sublatis: magna rerum permutatio ne impendente declinasse me paullulum, & spe reliquae tranquillitatis praesentes fluctus, tempestatemq. fugisse: quare, cum absens remp. non minus magnis periculis, quam quodam tempore praesens, liberassem, non restitui me solum, sed etiam ornari a senatu decere. disputauit etiam multa prudenter: ita de me illum amentissimum, & profligatissimum hostem pudoris, & pudicitiae scripsisse, quae scripserat, ijs uerbis, rebus, sententijs, ut, etiam si iure esset rogatum, tamen uim habere non posset: quare me, qui nulla lege abessem, non restitui lege, sed reuocari senatus auctoritate oportere. hunc, nemo erat, quin uerissime sentire diceret. sed post eum rogatus Cn. Pompeius, approbata laudataq. Cottae sententia, dixit, sese ocij mei caussa, ut omni populari concitatione defungerer, censere, ut ad senatus auctoritatem populi quoque R. beneficium erga me adiungeretur.

EXPLANATIO

KALENDAE *Ian.*} quo die magistratum consules inibant. MELIVS *scire*} nam ego tum aberam: uos affuistis. FREQVENTIA *senatus,*} cum eo die de Cicerone actum iri Lentulo consule non ignorarent. MODERATIO} cum enim Q. Metellus & P. Clodij frater esset, & inimicitias cum Cicerone exercuisset, qui etiam tribunus pl. consulatu abeuntem concionis habendae potestate priuarat: tamen, Lentulo referente, moderatione quadam usus, sese continuit, inimicitijs reipublicae remissis. ET *temporibus, & reip.*} malim, & temporibus reipublicae; quod reipublicae tempora ita ferrent: ut post Red. ad Quir. Odium uel precibus mitigari potest, uel temporibus reip. communiq. utilitate deponi. Et pro Balbo sic locutus est; Neque me dissensioni meae pristinae putaui potius assentiri, quam praesentib. reip. temporibus, & concordiae conuenire. PRINCEPS} non, quod esset e consularibus antiquissimus: nam triennio ante illum P. Seruilius Isauricus consul fuerat: sed antiquissimus eorum consularium, qui tum erant in senatu. opinor enim, eo die Isauricum non affuisse. nondum autem designatos consules fuisse, qui sententias primi rogabantur, satis liquet, cum essent calendae Ianuarij. NIHIL *de me, &c.*} hoc scripsit & in oratione pro domo sua, & de legibus libro III. MORE *maiorum,*} qui optimis reipublicae temporibus ualuit ut lex, de legibus libro II. NON *modo ferri,*} si ferenda lex de capite; ferri centuriatis comitijs necesse fuit: sin non dico ferenda lex, sed, quod iustius uidetur, ante iudices de capite ciuis disceptandum; neminem, nisi populum Romanum centuriatim coactum, oportuit iudicare. dicuntur autem comitia non modo cum ad magistratus creandos, sed etiam cum ad legem sciscendam, aut de ciue iudicandum populus conuenit. quod in libro de legibus demonstratum est. FLAMMAM *quassatae reipublicae*} quid simile est inter, Flamma, & Quassatae? uitium hic uidebitur imperitis: quia duorum generum in eadem periodo metaphorae damnantur. uerum, non est uitium, sed est potius absolutae metaphorae lumen & ornamentum. tunc enim est perfecta metaphora, cum & caussam simul, & quod ex caussa fit, complectitur: ut si dicas. Ex illo morbo languet respublica? fructus uberrimos ex his seminibus licet exspectare: in tempestate reipublicae naufragium fecit. item hic, cum ex motu uehementi excitetur ignis, recte, & eleganter, quassata republica flammam illam, qua ipse perustus est, exstitisse demonstrat. IMPENDENTE} pulcherrima tralatio, Impendente, Declinasse, Tranquillitatis, Fluctus, Tempestatem. nam, Fugisse, neque cum hac una metaphora conuenit: dicimus enim &, flammam fugit illorum temporum; & communem ciuitatis pestem fugit: neque ad metum impendentis rei dumtaxat, sed ad ea quoque, quae aequo loco sunt, accommodatur. ABSENS} quia discessit, ne inter ciues contentio excitaretur. PRAESENS,} cum in consulatu meo exortam & erumpentem coniurationem compressi, atque extinxi. VERBIS, *rebus, sententijs,*} lex infirmatur a se ipsa, cum in ea, quod non licet, scriptum est. in oratione pro domo sua. ETIAM *si iure*} etiam si de mea pernicie iure rogaretur, ipsa tamen scriptione uim legis amitteret. CN. *Pompeius,*} secundo loco rogatus est dignitatis caussa, non quod esset post Cottam consularium uetustissimus. nam ante illum consulatum gesserant, qui tum uiuebant, M. Lucullus, & L. Gellius. nisi si, non eo die fuisse eos in senatu, aliquis dixerit. DEFVNGERER,} liberarer: ne quis tribunus pl. aliquando concitandi in me populi occasionem haberet, quia me, lege eiectum, sine lege restitui non potuisse diceret.

ORATIO

CVM *omnes certatim, aliusq. alio grauius, atque ornatius de mea salute dixisset, fieretq. sine ulla uarietate discessio, surrexit, ut scitis, Atilius hic Gauianus: nec ausus est, cum esset emptus, intercedere: noctem sibi ad deliberandum postulauit. Clamor senatus, querelae, preces, socer ad pedes abiectus. ille se affirmare postero die moram nullam esse facturum. creditum est: discessum est. illi interea deliberatori merces, longa interposita nocte, duplicata est. consecuti dies pauci omnino Ianuario mense per quos senatum haberi liceret: sed tamē actum nihil, nisi de me. cum omni mora, ludificatione, calumnia, senatus auctoritas impediretur, uenit concilij de me agendi dies, XIIX. Kal. Febr. princeps rogationis, uir mihi amicissimus, Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit. quietus eo die Sextius, is qui est de ui reus. actor hic defensorq. caussae meae nihil progreditur, consilia exspectat inimicorum meorum. quid illi, quorum consilio P. Sextius in iudicium uocatur, quo se pacto gerunt? cum forum, Comitium, curiam multa de nocte armatis hominibus, ac seruis plerisque occupauissent;*

sent; impetum faciunt in Fabricium; manus afferunt; occidunt nonnullos; uulnerant multos; uenientem in forum uirum optimum, & constantissimum, M. Cispium, tribunum pl. ui depellunt; caedem in foro maximam fa ciunt; uniuersiq. districtis gladijs, & cruentis, in omnibus fori partibus fratrem meum, uirum optimum, fortissimum, meiq. amantissimum, oculis quaerebant, uoce poscebant.

EXPLANATIO

GRAVIVS, *atque ornatius,*} sententias, & uerba significat: quibus eloquentiam definimus. non enim eloquens est, cuius in oratione aut sententiarum grauitas, aut uerborum elegantia desideratur. VT *scitis*} quia pars iudicum senatores erant, qui tunc affuerant. GAVIANVS:} uetus nomen in anus producebant ij, qui adoptabantur. quod alibi quoque docuimus. SOCER} Cn. Oppius. post reditum ad Quirites, & ad Atticum libro IV. LONGA *nocte,*} mense Decembri. DIES *pauci*} quia nec a Kalendis Ianuarij ad XVIII. Kal Febr. quotidie senatum haberi licet, propter dies comitiales; nec umquam a XIIX. Kal. Febr. ad Kalendas Febr. propter legem Pupiam. epist. fam. lib. I. ad Quinctum fratrem lib. II. CALVMNIA,} cum falsa quaedam ad moram interponendam afferentur. sic epistola I. ad Lentulum, Calumniam religionis, dixit, cum falsam religionis inductionem significaret. SENATVS *auctoritas*} alibi senatus auctoritas dicitur ea, quae ne senatus consultum esset, tribunorum pl. intercessione factum erat. de quo diximus in libro de senatu. hic, senatus auctoritas, est summa uoluntas: cum senatus consultum de Ciceronis reditu factum cunctus senatus magnopere uellet. impediebatur autem mora; ut, cum Atilius noctem sibi ad deliberandum postulauit: ludificatione; ut, cum promisit se postero die moram nullam esse facturum, nec tamen, quod promiserat, praestitit: calumnia; ut, cum falsae caussae, differendi gratia, pro ueris adducerentur. VENIT *consilij de ui agendi dies,*} promulgata enim lege, exspectauerat Fabricius, ut trinundinum praeteriret. non enim ante legem ferre licebat, &, Consilij agendi, dixit, pro populi conuocandi, ut promulgata lex ferretur. proprie enim de creandis magistratibus comitia dicuntur; de sciscendis legibus, de ciuibus iudicandis, κατα χρηστικῶς: contraq. de legibus, & de ciuibus consilium proprie uocatur; de magistratibus non item. sic in ea post reditum in senatu, Legem, inquit, tribunus pl. tulit, ne auspicijs obtemperaretur, ne obnunciare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret. AVCTOR *hic,*} non Sextius, sed Fabricius. cum enim dicat, Hic nihil progreditur: consilia exspectat inimicorum meorum: haec ad Fabricium pertinere, dubium non est: si quidem & de eodem paullo post illa uerba subiunguntur: Nullo uerbo facto, nulla concione aduocata, nulla lege, concitatam nocturnam seditionem quis audiuit? QVID *illi,*} de Clodianis dici manifestum est. accusatum enim a Milone Clodium, quod caedem cum gladiatoribus in foro fecisset, Dio libro XXXIX. scriptum reliquit. & de gladiatoribus, quos Appius praetor Clodio fratri commodauit, infra bis significatur. M. CISPIVM} in oratione post reditum in senatu legitur, Mosopius: cum legendum sit, ut quidem ego arbitror, M. Cispius. & in oratione pro Plancio, pro, Crispio, non dubito quin reponendum sit, Cispio: primum, quod Crispiam familiam inter Romanas nominatam non inueni: deinde, quod, cum in oratione pro Plancio bene de se meritum appellet, conuenire hoc in M. Cispium, qui tribunus pl. Ciceronis caussam tutatus erat, merito uidetur: postremo, quod, cum in eadem pro Plancio, simultates eum, quas cum ipso habuerat, deposuisse dicat, suaeq. salutis non modo non oppugnatorem, sed etiam defensorem fuisse; hoc ipsum quoque in Cispium optime quadrat: de quo sic in ea post reditum in senatu: Quid M. Cispius? (sic enim potius, ut dixi, quam, Mosopius, lego) cui ego ipsi, parenti, fratriq. eius sentio quantum debeam: qui, cum mea sententia uoluntas eorum in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficij memoria priuatam offensionem oblitterauerunt. Cispiorum familiam alibi nominatam uidemus, Neap. & Romae.

ORATIO

QVORVM ille telis libenter in tanto luctu, ac desiderio mei, non depugnandi, sed moriendi caussa, corpus obtulisset suum, nisi suam uitam ad spem mei reditus reseruasset. subijt tamen uim illam nefariam consceleratorum latronum: & cum ad fratris salutem a populo R. petendam deprecandamq. uenisset, pulsus e Rostris, in Comitio iacuit, seq. seruorum & libertorum corporibus obtexit, uitamq. tum suam noctis, & fugae praesidio, non iuris, iudiciorumq. defendit. meministis tum iudices corporibus ciuium Tiberim compleri, cloacas referciri, e foro spongijs effingi sanguinem: ut omnes tantam illam copiam, & tam magnificum apparatum non priuatum, aut plebeium, sed patricium, & praetorium esse arbitrarentur: nihilq. neque ante hoc tempus, neque hoc ipso turbulentissimo die criminationis esse in Sextium. atqui uis in foro uersata est. certe: quando enim maior? lapidationes persaepe uidimus; non ita saepe, sed nimium tamen saepe gladios; caedem uero tantam, tantos aceruos corporum exstructos, nisi forte illo Cinnano, atque Octauiano die, quis umquam in foro uidit? qua ex concertatione animorum? nam ex pertinacia, aut constantia intercessoris oritur saepe seditio, culpa, atque improbitate latoris, commodo aliquo imperitis, aut largitione proposita; oritur ex concertatione magistratuum; oritur sensim ex clamore primum, deinde aliqua dissensione concionis; uix, sero, & raro ad ma-

aus peruenitur: nullo uero uerbo facto, nulla concione aduocata, nulla promulgata lege, concitatam nocturnam seditionem, quis audiuit? an uerisimile est, ut ciuis R. aut homo liber quisquam cum gladio in forum descenderit ante lucem, ne de me ferri pateretur, praeter eos, qui ab illo pestifero, ac perdito ciue iampridem reip. sanguine saginantur?

EXPLANATIO

FRATRIS *salutem*} ut Marcus frater ab exsulio reuocaretur. SERVORUM, *& libertorum*} si ita legas, seruos & libertos de Clodiano exercitu accipiemus: quasi omnes aut serui, aut liberti fuerint, quod si probamus; apparebit, eos, qui caesi sunt, quorum se Quinctus corporibus texit, Clodianos omnes fuisse. quod aperte falsum uidetur. non enim multi de Clodianis, sed ab ipsis multi sunt interfecti. itaque iam dixit, caedem in foro maximam faciunt; uniuersiq. districtis gladijs, & cruentis, in omnibus fori partibus fratrem meum oculis quaerebant, uoce poscebant. quo planum fit, non uictam esse Clodij manum, sed uictricem fuisse. quocirca, ut significetur, ex utraque parte caesorum in foro corpora iacuisse; legendum crederem, seruorum, & liberorum: quod in ea dimicatione tum serui de Clodiana factione, tum liberi de bonorum parte sint occisi. EFFINGI} exprimi. hoc reposuimus e Seruij Honorati in Virgilium commentario. nam antea pro effingi, effundi uulgatis in libris legebatur. eadem est eiusdem uerbi apud Afranium significatio. Accedo, inquit, ad te, ut tibi ceruicem fingam linteo. Hunc locum emendauit Franciscus Hotomanus iurisсons. egregius doctrina ingenioq. excellens. postea Fuluius Vrsinus, iuuenis eruditissimus locum ostendit Isidori cum eadem correctione l. XII. cp. 6. TANTAM *illam copiam,*} quam eam fuisse constat, quae caedem in foro maximam fecit. copiam enim pro multitudine hominum posuit. MAGNIFICUM *apparatum*} non casu ad manus uentum esse significat, sed apparatu iam ante facto: quem magnificum appellat, in Appium praetorem, Clodij fratrem, iocans: quod exiguus apparatus esse non posset, quem praetor adornasset. non a priuato, inquit, homine, aut plebeio, hoc est a P. Clodio, qui tum & priuatus, & plebeius erat, haec armata manus est; sed a patricio, & praetorio, hoc est ab Appio Pulchro; qui & patriciae gentis erat, & praeturam eo anno gerebat. hic enim gladiatores eos, quos in funere Marci propinqui sui daturus erat, P. Clodio fratri suo commodauit. quod non obscure significatur infra; ubi haec sunt: Gladiatores ex praetoris comitatu comprehensi, in senatum introducti, confessi, in uincula coniecti a Milone, missi a Serrano. Sed clarissime haec tota res narratur a Dione libro XXXIX. NIMIUM *tamen saepe*} ut Gracchanis primum, deinde Marianis temporibus. CINNANO,} cum inter Cinnam & Octauium consules in urbe pugnatum est. Appianus lib. II. Pedianus. CONCERTATIONE} caedem illam tantam, quae in foro facta est, qua ex concertatione natam uidimus? nulla scilicet. nullam enim aut Fabricius, aut Cispius occasionem pugnae committendae praebuerunt. PERTINACIA, *aut constantia,*} pertinacia, cum interceditur salutari legi: constantia, cum perniciosae. NULLO *uerbo facto,*} hoc iam ostendit, cum dixit de Fabricio: Nihil progreditur: consilia exspectat inimicorum meorum. SANGUINE *saginantur?*} simili metaphora de ijsdem usus est in ea pro Milone. Vnum, inquit, genus est aduersum infestumq. nobis, eorum, quos P. Clodij furor rapinis, & incendijs, & omnibus exitijs publicis pauit.

ORATIO

HIC iam de ipso accusatore quaero, qui P. Sextium queritur cum multitudine in tribunatu, & cum praesidio magno fuisse, num illo die fuerit? certe non fuit. uicta igitur est caussa reip. & uicta non auspicijs, non intercessione, non suffragijs, sed ui, manu, ferro. nam si obnunciasset Fabricio is tribunus pl. qui seruasse de caelo diceret: accepisset resp. plagam, sed eam, quam acceptam gemere posset. si intercessisset collega Fabricio, laesisset remp. sed remp. iure laesisset. gladiatores tu nouitios, pro exspectata aedilitate suppositos, cum sicarijs e carcere emissis ante lucem in forum immittas? magistratus templo deijcias? caedem maximam facias? forum purges? & cum omnia ui & armis egeris, accuses eum, qui se praesidio munierit non ut te oppugnaret, sed ut uitam suam posset defendere? atqui ne ex eo quidem tempore id egit Sextius, ut a suis munitus, tuto in foro tum magistratum gereret, remp. administraret. itaque fretus sanctitate tribunatus, cum se non modo contra uim, & ferrum, sed etiam contra uerba, atque intercessionem legibus sacratis esse armatum putaret; uenit in templum Castoris, obnunciauit consuli: cum subito manus illa Clodiana, in caede ciuium saepe iam uictrix, exclamat, incitatur, inuadit: inermem atque imparatum tribunum alij gladijs adoriuntur, alij fragmentis septorum, & fustibus: a quibus hic multis uulneribus acceptis, ac debilitato corpore, & contrucidato, se abiecit exanimatus, neque ulla alia re ab se mortem, nisi opinione mortis depulit.

EXPLANATIO

AUSPICIIS, *&c.*} lex enim uel auspicijs, & intercessione impeditur, uel suffragijs antiquatur, quae in Fabricij lege facta non sunt. ui, manu, ferro acta res est. OBNUNCIASSET} impediendae

diendae legis duo genera sunt, obnunciatio, & intercessio. utrumque ponit. SERVASSE *de caelo*} ne fas enim erat agi cum populo, cum de caelo seruaretur. uide or. pro Domo, & Phil. 2. ACCEPTAM *gemere posset.*} minorem, quam accepit. minor enim est plaga, cum obnunciatione, aut intercessione, quam cum ui & armis respublica uincitur. ita graue uulnus, inquit, illatum est reipublicae; ut ex eo statim occiderit, ut ne gemitum quidem edere potuerit. tralatio a uulnere ad damnum. IVRE *laesisset.*} non quod iure intercessisset, sed quod intercedens, legitimo & iusto impedimenti genere usus esset. GLADIATORES *nouitios,*} habuit igitur Clodius non eos modo gladiatores, quos ei frater Appius dedit; de quibus iam dictum est; sed eos etiam, quos ipse sibi aedilitatis caussa comparauit. aediles enim ludos, & munera gladiatoria populo dabant. SVPPOSITOS,} fratrem Clodij notat; qui gladiatores emit; non tam ut eos, quemadmodum simulabat, anno aedilitatis suae populo daret, quam ut ad caedem faciendam in forum immitteret. suppositos igitur, per fraudem inductos, malo consilio paratos: cum aliud Clodius in sermone ostenderet, aliud in animo cogitaret. CARCERE *emissis*} a tribuno pl. P. Clodio. MAGISTRATVS} Fabricium intelligit. supra. & est artis oratoriae, numero multitudinis uti pro singulari. augetur enim quodam modo res. Aristoteles rhetoricorum lib. III. PVRGES?} mendosa dictio. nam, purgare forum, infamiam non habet. quid si, Spurces, unius litterae adiectione; legas? nam inter G & C, si, quo modo ueteres scribebant, ut maiusculas consideres, minimum differt. spurcatum autem caesorum hominum sanguine forum intelligemus: & ad illud, quod supra dictum est, optime referetur, Meministis e foro spongijs effingi sanguinem. NE *ex eo quidem tempore,*} tempus illud significat, de quo proxime dixit, cum Fabricius de templo deiectus, Cispius depulsus, caedes facta maxima. INTERCESSIONEM,} hoc falsum est; nam tribuno pl. intercedi a collega leges non uetabant. aut igitur, Intercessionem, exponendum est, non tribunorum pl. sed reliquorum magistratuum: quam tamen opinionem uix probari posse crediderim? quando enim tribuno pl. legem ferenti consulem, aut praetorem, aut ullum omnino magistratum, praeter tribunum pl. intercessisse legimus? aut correctione utendum; ut aliquid a uetere scriptura non alienum excogitetur. certe, quod ad sententiam attinet, quam ego in emendandis locis potissimum soleo considerare, aliquid uidetur esse reponendum, quod & minus, quam, uis, & plus, quam, uerba, significet. CONSVLI:} Metello, legem aliquam ferenti, quam Sextius minus e republica iudicaret. non enim hoc ad Ciceronis caussam pertinuit. contra quem nihil egisse Metellum in consulatu, satis constat. iam enim odium suum in Ciceronem reipublicae largitus erat.

ORATIO

QVEM cum iacentem, & concisum plurimis uulneribus, extremo spiritu, exsanguem, & confectum uiderent, defatigatione magis, & errore, quam misericordia, & modo, aliquando caedere destiterunt. & caussam dicit Sextius de ui? quid ita? quia uiuit. at id non sua culpa. plaga una illa extrema defuit: quae si accessisset, reliquum spiritum exhausisset. accusa Lentidium: non percussit locum. male dicito Sabino, homini Reatino, cur tam temere exclamarit occisum. ipsum uero quid accusas? num defuit gladijs? num repugnauit? num, ut gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit? an haec ipsa uis est, non posse emori? an illa, quod tribunus pl. templum cruentauit? an, quod, cum esset ablatus, primumq. resipuisset, non se referri iussit? ubi est crimen, quod reprehenditis? hic quaero iudices: si illo die gens ista Clodia, quod facere uoluit, effecisset; si P. Sextius, qui pro occiso relictus est, occisus esset; fuistis ne ad arma ituri? fuistis ne uos ad patrium illum animum, maiorumq. uirtutem excitaturi? fuistis ne aliquando remp. a funesto latrone repetituri? an etiam tum quiesceretis, cunctaremini, timeretis, cum remp. a facinorosissimis sicarijs, & a seruis esse oppressam, atque occupatam uideretis? cuius igitur mortem ulcisceremini, si quidem liberi esse, & habere remp. cogitaretis; de eius uirtute uiui quid uos loqui, quid sentire, quid cogitare, quid iudicare oporteat, dubitandum putatis?

EXPLANATIO

ERRORE,} quia mortuum putarent. LOCVM.} quem ad inferendam necem percuti oportuit. uel, Loco, ubi opus fuit. uetus enim locutio, loco dicere, loco insanire. GLADIATORIBVS} qui cum in arena pugnantes populo non satisfecerint, lanista eorum magister ceruicem dare iussos interficit. TRIBVNVS *pl.*} Sextius. TEMPLVM,} Castoris: in quo obnunciauit consuli.

ORATIO

AT uero ipsi parricidae, quorum effraenatus furor alitur impunitate diuturna, adeo uim facinoris sui perhorruerant, ut, si paullo longior opinio mortis Sextij fuisset, Gracchum illum suum, transferendi in nos criminis caussa, occidere cogitarint. sensit rusticulus non incautus (neque enim homines nequam tacere potuerunt) suum sanguinem quaeri ad restinguendam inuidiam facinoris Clodiani: mulionicam penulam arripuit, cum qua primum Romam ad comitia uenerat: messoria se corbe contexit: cum quaererent alij Numerium, alij Quinctium, gemini nominis errore seruatus est: atque hoc scitis omnes, usque adeo hominem in periculo fuisse,

quoad scitum sit Sextium uiuere. quod nisi esset patefactum, paullo citius, quam uellem; non illi quidem mortem mercenarij sui transferre potuissent inuidiam in quos putebant; sed acerbissimi sceleris infamiam grato quodam scelere minuissent. ac si tunc P. Sextius, iudices, in templo Castoris animam, quam uix retinuit, edidisset: non dubito, quin, si modo esset in rep. senatus, si maiestas populi R. reuixisset, aliquando statua huic ob remp. interfecto in foro statueretur. nec uero illorum quisquam, quos a maioribus nostris morte obita positos in illo loco, atque in Rostris collocatos uidetis, esset P. Sextio, aut acerbitate mortis, aut in rep. animo, praeponendus, qui, cum caussam, ciuis calamitosi, caussam amici, caussam bene de rep. meriti, caussam senatus, caussam Italiae, caussam reip. suscepisset, cumq. auspicijs, religioniq. parens obnunciaret, quod senseras; luce, palam, a nefarijs pestibus, in deorum hominumq. conspectu, esset occisus, sanctissimo in templo, sanctissima in caussa, sanctissimo in magistratu.

EXPLANATIO

GRACCHUM} Numerium Quinctium Gracchum, quem Clodiani occidere cogitarunt, ut a Sextianis interfectus putaretur. TRANSFERENDI *criminis*} ut ex tribuni pl. morte inuidiam in nos concitarent, eam, quam e Sextij morte ipsi metuebant. AD *comitia*} ignobilem, & in agro educatum Numerium significat. GEMINI *nominis*} & hic praenomen Numerij nomen appellat, ut supra. ACERBISSIMI *sceleris*} in occidendo Sextio commissi. GRATO *scelere*} scelus esset, Numerium occidere, quia tribunus pl. erat: sed gratum ciuitati scelus, quia ciuis improbus. REVIXISSET,} perisse enim uidebatur, cum Clodij furor dominaretur. MORTE *obita*} locutio poetis & oratoribus aeque communis. nam & ipse in Phil. IX. & Lucretius, ac Ouidius ita locuti sunt. IN *Rostris collocatos*} apparet, plures statuas eorum, qui pro republica mortem obierant, in Rostris fuisse: tamen in IX. Philippica unam Cn. Octauij nominat. nam de quattuor legatis a Larte Tolumnio, Veientum rege interfectis, cum ait, Quorum statuae in Rostris steterunt usque ad nostram memoriam: nō tum esse in Rostris eorum statuas, sed aliquot ante annis sublatas esse, uidetur indicare. nec dubito, quin tempus supra consulatum Marcellini & Philippi, quo anno Sextius est accusatus, illa uerba significent, Steterunt usque ad nostram memoriam. quid igitur existimabimus, unam ne an plures in Rostris statuas fuisse? plures omnino: quando hic de pluribus Cicero meminit. & quamquam in Philippica unam memorat, quae eum fuerit: tamē unico exemplo eum fuisse contentum, cum pluribus uti posset, credendum est. OBNUNCIARET,} consuli Metello, legem ferenti. SENSERAT;} cum de caelo auspicaretur. hoc addidit oratorie, ut religionis uim augeret. nam uel si nihil sensisset aduersum, obnunciabat tamen is, qui de caelo seruasset. Pro domo, negant, inquit, augures agi cum populo fas esse, cum de caelo seruatur. idem significatur in Phil. 2. LUCE, *palam*,} ἔμφασις est in singulis fere uerbis usque ad finem periodi. quod autem ait, Sanctissimo in templo, sanctissima in caussa, sanctissimo in magistratu; satis patet, templum Castoris, caussam reipublicae, tribunatum pl. significari.

ORATIO

EIUS igitur uitam quisquam spoliandam ornamentis esse dicet, cuius mortem ornandam monimento sempiterno putaretis? Homines, inquit, emisti, coegisti, parasti. Quid uti faceres? senatum obsideres? ciues indemnatos expelleres? bona diriperes? aedes incenderes? tecta disturbares? templa deorum immortalium inflammares? tribunos pl. ferro e Rostris expelleres? prouincias, quas uelles, quibus uelles, uenderes? reges appellares? rerum capitalium condemnatos in liberas ciuitates per legatos nostros reduceres? principem ciuitatis ferro obsessum teneres? haec ut efficere posses, quae fieri nisi armis oppressa rep. nullo modo poterant; icirco, credo, manum sibi P. Sextius & copias comparauit. At nondum erat maturum: nondum res ipsa ad eiusmodi praesidia uiros bonos compellebat: pulsi nos eramus, non omnino ista manu sola, sed tamen non sine ista: uos taciti maerebamini. captum erat forum anno superiore, aede Castoris, tamquam arce aliqua, a fugitiuis occupata: silebatis. omnia hominum cum egestate, tum audacia perditorum, clamore, concursu, ui, manu gerebantur: perferebatis. magistratus templis pellebantur: alij omnino aditu, ac foro prohibebantur: nemo resistebat. gladiatores, ex praetoris comitatu, comprehensi, in senatum introducti, confessi, in uincula coniecti a Milone, missi a Serrano: mentio nulla. forum corporibus ciuium R. constratum caede nocturna: non modo nulla noua quaestio, sed etiam uetera iudicia sublata. tribunum pl. plus uiginti uulneribus acceptis iacentem, moribūdumq. uidistis: alterius tribuni pl. diuini hominis, (dicam enim, quod sentio, & quod mecum sentiunt omnes) diuini, insigni quadam, inaudita, noua magnitudine animi, grauitate, fide praediti, domus est oppugnata, ferro, facibus, exercitu Clodiano.

EXPLANATIO

HOMINES *emisti*,} hoc enim nomine reus erat Sextius, quod in tribunatu magnam armatorum manum circa se habuerit. QUID *uti faceres?*} non potest Cicero, quod obijcitur, inficiari: sed excusat,

excusat, atque eleuat, cum dicat Sextium necessario fecisse, ut uitam suam praesidio muniret. quod ut ita esse credatur, a posterioribus arguit. multitudine usus est Sextius in tribunatu: factum. qua de caussa usus est? an, ut senatum obsideret? ciues indemnatos expelleret? aut aliquid eorum faceret, quae Clodius commisit? nihil omnino fecit eiusmodi. non igitur malo consilio, sed necessario praesidium comparauit. Enumerat autem Cicero Clodij facinora; qui a quodam modo rei caussa subleuatur, cum aduersariorum deprimitur. SENATVM *obsideret?*} obsessum a Clodio senatum significat in consulatu Pisonis & Gabinij; quia, ut apud Plutarchum in Cicerone multa legimus, Clodius, cum armatis satellitibus curiam circumstans, omnia metu repleuerat. CIVES *indemnatos*} de ipso Cicerone dictum, atque ad illud, Templa deorum. nam Clodius Ciceronem expulit indemnatum, bona diripuit, aedes incendit, tecta disturbauit. TEMPLA *deorum*} templum Nympharum significat: quod incendit Clodius, ut publicae recensionis memoriam tolleret. pro Milone, & pro Coelio. TRIBVNOS *pl.*} de Q. Fabricio dicit. PROVINCIAS,} Macedoniam Pisoni, Syriam Gabinio, cum ei Ciliciam ante promisisset, Clodius sua lege dedit. supra ter, & pro domo sua. REGES *appellaret?*} & hoc a Clodio factum, iam dixit. RERVM *capitalium*} Byzantios exsules, quos restituit Clodius, intelligit. LEGATOS} a Clodio missos, ut exsules Byzantium populi Romani nomine reducerentur. PRINCIPEM *ciuitatis*} Cn. Pompeium, quem Damio Clodij libertus obsedit. pro domo sua, & Pedianus. NONDVM *erat maturum*:} ut armis contra ciues improbos uiri boni uterentur. cur autem maturum nondum esset, caussam subiungit. NON *omnino ista manu sola,*} non a Clodianis tantum operis, sed & a consulibus ipsis. TACITI} tamquam oppressi, quibus ne queri quidem liceret, Clodiana arma; & consulum iniustam dominationem timentibus. uerum ita taciti, ut inclusum animo dolorem maerente uultu significaretis. MAERERAMINI.} passiue dixit: quod infrequens admodum est. unicum Matij exemplum apud Varronem libro sexto de lingua Latina adhuc inuenimus.

Corpora Graiorum maerebat mandier igni.

ANNO *superiore,*} cum tribunus pl. Clodius esset, Pisone & Gabinio cos. AEDE *Castoris,*} hac tota de re satis plane supra dixit his uerbis: Iisdem consulibus arma in templum Castoris palam comportabantur. gradus eiusdem templi tollebantur, armati homines forum & conciones tenebant. idem in oratione in Pisonem, & in ea pro domo sua. CVM *egestate, tum audacia*} alios enim rei familiaris inopia, alios audacia, & peccandi consuetudo ad facinus impellit. MAGISTRATVS *templis pellebantur:*} de Q. Fabricio tribuno pl. dicit. ALII *omnino, &c.*} M. Cispium tribunum pl. significat. PRAETORIS} Ap. Claudij Pulchri, P. Clodij fratris. AB SERRANO:} Sex. Atilio Serrano. tribunus enim pl. alterius tribuni acta poterat rescindere. FORVM *corporibus &c.*} intelligit id, quod supra narrauit. CAEDE *nocturna:*} aliquanto enim ante lucem caedes illa facta est, cum Q. Cicero seruatus est. NOVA *quaestio,*} noua quaestio est, cum ob criminis atrocitatem, noua lege lata, de aliquo quaeritur. quod in caussa Milonis ob necem P. Clodij factum est. VETERA *iudicia sublata.*} quia ne ueteribus quidem legibus de caede in foro facta quaesitum est. iudicium enim intercesio Serrani tribuni pl. impediebat. TRIBVNVM *pl.*} manifestum est de P. Sextio dici. ALTERIVS *tribuni pl.*} Milonem significat. DOMVS *est oppugnata,*} ep. 3. lib. IV. ad Att. propterea de ui Clodium Milo accusauit. infra.

ORATIO

ET tu hoc loco laudas Milonem, & iure laudas. quem enim umquam uirum tam immortali uirtute praeditum uidimus, qui, nullo praemio proposito, praeter hoc, quod iam contritum & contemptum putatur, iudicium bonorum, omnia pericula, summos labores, grauissimas contentiones, inimicitiasq. susceperit? qui mihi unus ex omnibus ciuibus uidetur re docuisse, non uerbis, quid oporteret a praestantissimis uiris in rep. fieri, & quid necesse esset: oportere hominum audaciam, euersorum reip. sceleri legibus & iudicijs resistere: si leges non ualerent, iudicia non essent, si resp. ui consensuq. audacium armis oppressa teneretur, praesidio & copijs defendi uitam & libertatem necesse esse. hoc sentire, prudentiae est; facere, fortitudinis; & sentire uero, & facere, perfectae cumulataeq. uirtutis. Adijt ad remp. tribunus pl. Milo de cuius laude plura dicam: non quo aut ipse haec dici, quam existimari, malit; aut ego hunc laudis fructum praesenti libenter impertiam, praesertim cum uerbis consequi non possim: sed quod existimo, si Milonis caussam. accusatoris uoce collaudatam, probaro, uos in hoc crimine parem Sextij caussam existimaturos. Adijt igitur T. Annius ad caussam reip. sic, ut ciuem patriae recuperare uellet, reip. tum. simplex caussa, constans ratio, plena consensionis omnium, plena concordiae. collegas adiutores habebat. consulis alterius summum studium, alterius animus paene placatus. de praetoribus unus alienus, senatus incredibilis uoluntas, equitum R. animi ad caussam excitati, erecta Italia. ★

EXPLANATIO

HOC *loco*} laudauerat, opinor, Milonem Sextij accusator, quod oppugnatam a Clodio domum defendisset. Hoc loco, inquit, id est cum de oppugnata domo mentio fit. & est imperfecta oratio. deest enim, cum Sextium accuses. quod absolute dixit infra. IAM *contritum,*} nemo enim, iudicium bonorum tanti facit, ut hoc ad recte agendum praemio ducatur. PERFECTAE *cumulataeq. uirtutis.*} in agendo,

agendo, & intelligendo perfecta uirtus est: cum multi recte agant sine recto sensu; alij, qui recte sentiunt, metu tamen, aut alia de causa recte non agant. ideo fortitudinem cum prudentia coniunctam, perfectam uirtutem appellauit. ADIIT *ad remp.* } cum ad restituendum Ciceronem incubuit. PAREM *Sextij caussam* } quia, si laudatur Milo, qui suam uitam armis tutatus est; non uideo, cur item Sextius non laudetur, qui & ipse, illim iam expertus, praesidio se muniuit. SIC, *ut ciuem* } mendo locus obscuratur, paullulum tamen, ut in tenebris, elucet sententia: eaq. postulare uidetur, ut ita corrigatur. Sic, ut ciuem patriae recuperare uellet, reipublicae uirum. ut, quemadmodum cum patria ciuis, sic cum republica uir coniungatur. haec enim duo nomina usurpare solet Cicero, cum laudat: ut infra; Cum omnibus Metellis, tum uero uni, uiro fortissimo, praestantissimo ciui, gratissimum fratri suo fecit. & oratione I. in Catilinam. Summi uiri, & clarissimi ciues Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modo se non contaminauerunt, sed etiam honestauerunt, & ad Atticum lib. IV. O uirum, o ciuem Memmium. & alibi saepe. quod autem ait, Ciuem patriae, de ipso dici non obscurum est. SIMPLEX *caussa.* } quia nihil in ea caussa, nisi de ipsa republica, uidebatur agi. propterea, ut opinor, simplicem caussam appellat. CONSTANS *ratio.* } in mala caussa pertinacia dicitur, in bona constantia. laudem igitur constantiae ferebat Milo, cum in optima caussa tuenda perseueraret. COLLEGAS } non tribunos pl. omnes, sed omnes, exceptis duobus, Numerio Quinctio, & Sex. Atilio Serrano. supra, pro Milone, & in Pisonem. in ea quoque post reditum in senatu tribunos pl. quorum opera & studio restitutus fuerit, octo commemorat, Milonem, Sextium, Cestilium, Cispium, Fadium, Curium, Mescinium, Fabricium: omittit Numerium, & Serranum: qui post legi non intercesserunt, quod tantum senatus omniumq. magistratuum consensum timerent; male tamen animatos ad Ciceronem fuisse, & antea satis patuit, & tum maxime, quod cum collegis in ferenda lege non consenserunt. ALTERIVS *summum studium.* } P. Lentuli. ALTERIVS *animus paene placatus.* } Q. Metelli. qui cum nec aduersatus est, nec adiuuit, non omnino placatus esse uisus est. post autem etiam adiuuit. de quo sic in ea post reditum ad Quirites: Hoc duce, (Lentulum consulem dicit) collega autem eius, clementissimo atque optimo uiro, primo non aduersante, post etiam adiuuante, reliqui magistratus paene omnes fuerunt defensores salutis meae. Et in ea in senatu, & in Pisonem. VNVS *alienus.* } Appius P. Clodij frater: de quo plane in Pisonem: De me, inquit, cum omnes magistratus promulgassent, praeter unum praetorem, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, praeterq. duos de lapide emptos tribunos pl. legem comitijs centuriatis tulit P. Lentulus consul de collegae Q. Metelli sententia. nec dubito, quin, ubi scriptum est in oratione pro Milone, Septem praetores, recte scriptum sit, contra quam non nulli existumant, quibus, Nouem reponendum uidetur. octo enim tum fuisse praetores, non decem, probauimus in commentario ad Quinctum fratrem.

ORATIO

DVO *soli erant empti ad impediendum: qui si homines despecti & contempti, tantam rem sustinere non potuissent. se caussam, quam susceperat, nullo labore peracturum uidebat. agebat auctoritate: agebat consilio: agebat per summum ordinem: agebat exemplo bonorum & fortium ciuium: quid rep. quid se dignum esset, quis ipse esset, quid sperare, quid maioribus suis reddere deberet, diligentissime cogitabat. huic grauitati hominis uidebat ille gladiator se, si moribus ageret, parem esse non posse: ad ferrum, ad faces, ad quotidianam caedem, incendia, rapinas se cum exercitu suo contulit: domum oppugnare, itineribus occurrere, ui lacessere, & terrere coepit. non mouit hominem summa grauitate, summaq. constantia: sed, quamquam dolor animi, innata libertas, prompta excellensq. uirtus fortissimum uirum hortabantur, uiuim, oblatam praesertim saepius, ut frangeret, & refutaret; tanta moderatio fuit hominis, tantum consilium, ut contineret dolorem, neque eadem se re ulcisceretur, qua esset lacessitus; sed illum, tot iam funeribus reip. exsultantem, ac tripudiantem, legum, si posset, laqueis constringeret. descendit ad accusandum: quis umquam tam proprie reip. caussa? nullis inimicitijs, nullis praemijs, nulla hominum postulatione, aut etiam opinione id umquam esse facturum. fracti erant animi hominis; hoc enim accusante, pristini illius sui iudicij turpitudinem desperabat. ecce tibi consul, praetor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adsit, ne citetur: ne quaeratur: ne mentionem omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorum facere liceat.*

EXPLANATIO

DVO *soli* } tribuni pl. Numerius & Serranus: qui tamen non intercesserunt. SVSTINERE, } si consilium intercedendi omitterent, quod contra uniuersum senatum omnesq. magistratus pugnare non auderent. quod sperare Miloni licebat: cum, homines despectos & contemptos in suscepto negocio fortes & constantes fore, non admodum uerisimile uideretur. AVCTORITATE: } auctoritas est in ijs, quorum exstant in rempublicam praeclare facta. qui deinde cum aliquid agunt, recte agere putantur, ob eam, quam de ipsis iam homines perceperunt, opinionem. CONSILIO: } non temere, sed sapienter: cum in agendo nihil per imprudentiam committeret. PER *summum ordinem:* } auctore senatu qui est ordo in ciuitate princeps. BONORVM, *& fortium ciuium:* } qui contra perditos ciues rempublicam fortiter defenderunt. ut Ahala, Nasica, Opimius, Marius. pro Milone. Et bonos, ac fortes dixit; quia neque

qui e boni, si timidi sint, neque strenui, si non boni, reipublicae rationibus utiles sunt. ideo supra, & sentire, & facere, perfectae cumulataeq. uirtutis esse dixit. QVID *rep.* } republica dignum erat, ut is, qui sceleratissimos ciues pro salute patriae necarat, ab indignissima exsulij fortuna in patriam summa cum dignitate reduceretur. QVID *se dignum esset*, } qui antea in rempublicam multa beneficia contulisset, eius maxime partes uidebantur esse, ut optimum uirum, salutarem patriae ciuem, ui pulsum, legibus restitueret. QVIS *ipse esset*, } erat enim is, qui & sperare summos honores posset, & egregia maiorum facta deberet imitari. SI *moribus ageret*, } si more institutoq. omnium ei resisteret. sic pro Caecina locutus est. Nisi forte, inquit, hoc rationis habuit, quoniam, si facta uis non esset, moribus superior in possessione retinenda non fuisset. DESCENDIT *ad accusandum*: } sic in Diuinatione locutus est: Subito nunc, mutata uoluntate, ad accusandum descendere. Habitabant enim in collibus fere: & in foro, quod erat in plano, iudicia fiebant. alibi, Descendere in campum. accusauit autem Clodium Milo, quod caedem in foro cum gladiatoribus fecisset. lib. xxxix. HOMINIS: } Clodij. Hoc Milone. PRISTINI *illius sui iudicij* } uidetur significare, Clodij accusatorem in aliquo iudicio, pecunia corruptum, praeuaricatum esse: cum dicat, hoc enim accusante. uerum, quo in iudicio id acciderit, compertum non habeo. nam, in iudicio de sacris Bonae deae uiolatis id factum non esse, declarat illa ad Atticum uerba libro I. Cum accusator, tamquam censor bonus, homines nequissimos reijceret. De insigni tamen, ac noto iudicio uidetur loqui, cum dicat, Illius sui iudicij. CONSVL, *praetor, tribunus pl.* } Metellus, Appius, Serranus. NE *quaereretur* } ne res in iudicio cognosceretur. huc illa pertinent ex oratione post Red. in sen. Primo de ui postulauit: postea quam ab eodem iudicia sublata esse uidit; ne ille omnia ui posset efficere, curauit. IVSTITIVM, *aut iudiciorum* } opinor, quia edixerant, ne iudicium ullum ante comitia fieret. uide hac de re Dionem libro xxxix.

ORATIO

QVID ageret uir ad uirtutem, dignitatem, gloriam natus, ui sceleratorum hominum corroborata, legibus iudicijsq. sublatis? ceruices tribunus pl. priuato, praestantissimus uir profligatissimo homini daret? an caussam susceptam affligeret? an se domi contineret? & uinci turpe putauit, & deterreri, etiam eripi reiecit: ut, quoniam sibi in illum legibus uti non liceret, illius uim neque in suo, neque in reip. periculo pertimesceret. Quo modo igitur in hoc genere praesidij comparati accusas Sextium, cum idem laudes Milonem? an qui sua tecta defendit, qui ab aris, focis ferrum, flammamq. depellit; qui sibi licere uult tuto esse in foro, in templo, in curia; qui uitae praesidium comparat; qui uulneribus, quae cernit quotidie toto corpore, monetur, ut aliquo praesidio caput, & ceruices, & iugulum, ac latera tutetur; hunc de ui accusandum putas? quis enim nostrum iudices ignorat, ita naturam rerum tulisse, ut quodam tempore homines, nondum neque naturali, neque ciuili iure descripto, fusi per agros, ac dispersi uagarentur, tantumq. haberent, quantum manu, ac uiribus per caedem, ac uulnera aut eripere, aut retinere potuissent? qui igitur primi uirtute & consilio praestanti extiterunt, ij, perspecto genere humanae docilitatis, atque ingenij, dissipatos unum in locum congregarunt, eosq. ex feritate illa ad iustitiam, atque mansuetudinem traduxerunt. tum res communem utilitatem continentes, quas publicas appellamus; tum conuenticula hominum, quae postea ciuitates nominatae sunt; tum domicilia coniuncta, quas urbes dicimus; inuento & diuino & humano iure, moenibus sepserunt.

EXPLANATIO

CORROBORATA, } ex impunitate. sublato enim iudiciorum metu, aucta est hominum improborum audacia. SVBLATIS? } hoc totum licet uidere in oratione post reditum in senatu. etiam in epistolis, Periucundae, ad Lentulum, hoc significat, cum ait: Qui, cum tribunus pl. paenas a seditioso ciue per bonos uiros iudicio persequi uellet, exemplum praeclarissimum in posterum uindicandae seditionis de republica sustulerunt. ETIAM *eripi reiecit*: } mendum patet: nec est, unde tollatur. consentiunt enim cum impressis omnes, quos uiderim, ueteres libri. uideo sane tertium quiddam desiderari, quod referatur ad illud, An caussam susceptam affligeret? nam cum dixit, Et uinci, spectauit illud, Ceruices daret: cum autem, Deterreri, respondit ad illud, Se domi contineret. uerum etsi fortasse licet sententiam diuinare; quibus tamen uerbis explicetur, apertum non est. certe aliquid huiusmodi congrueret. Et caussam affligere. Fecit, ut &c. uel, & caussam abijcere. est tamen haec ex eo genere coniectura, quod ego minime soleo probare; cum inter mendum & correctionem similitudo & tamquam affinitas litterarum non est. AN *qui sua tecta defendit*, } suspicor aliquid in hoc uerborum ambitu desiderari. nam cum illa conclusio, Hunc de ui accusandum putas, ad Sextium manifeste pertineat: tamen haec prima, Qui sua tecta defendit, qui ab aris focis ferrum flammamq. depellit, ad Milonem sine dubio refertur. quare totum hoc, ut ego sentio, apte quadraret hoc modo: An, qui sua tecta defendit, qui ab aris focis ferrum flammamq. depellit, cum laudas; qui autem sibi licere uult tuto esse in foro, in templo, in curia, qui uitae praesidium comparat, qui uulneribus, quae cernit quotidie toto corpore, monetur, ut aliquo praesidio caput, & ceruices & iugulum, ac latera tutetur, hunc de ui accusandum putas? si sic legeretur, perfecta, ut opinor, sententia esset. sic autem legendum, cum ea, quae a me dicta ratio est, declarat, tum ea uerba, quae supra proxime scripta sunt: Quo modo

modo igitur in hoc genere praesidij comparati accusas Sextium, cum idem laudes Milonem? T o t o *corpore*, } plus uiginti uulneribus acceptis. N e q v e *Naturali, neque ciuili iure*, } ius naturae, omnium gentium commune est; ius ciuile, particulare ciuitatum, ad loci rationem, aut ad hominum ingenia accommodatum. D e s c r i p t o, } quaedam enim in legibus ex naturali iure scripta sunt, quaedam ex eo iure, quod ciuium sententia comprobauit.

O R A T I O

*A*T q v e *inter hanc uitam perpolitam humanitate, & illam immanem nihil tam interest, quam ius, atque uis. horum utro uti nolimus, altero est utendum. uim uolumus exstingui? ius ualeat necesse est, id est iudicia, quibus omne ius continetur. iudicia displicent, aut nulla sunt, uis dominetur, necesse est. haec uident omnes: Milo & uidit, & fecit; ut ius experiretur, uim depelleret. altero uti uoluit, ut uirtus audaciam uinceret: altero usus necessario est, ne uirtus ab audacia uinceretur. eademq. ratio fuit P. Sextij, si minus in accusando, (neque enim per omnes fuit idem necesse fieri) at certe in necessitate defendendae salutis suae, praesidioq. contra uim & manum comparando. o dij immortales, quemnam ostenditis exitum nobis? quam spem reip. datis? quotusquisque inuenietur tanta uirtute uir, qui optimam quamque caussam reip. amplectatur, qui bonis uiris deseruiat, qui solidam laudem, ueramq. quaerat? cum sciat, illa duo reip. pene fata, Gabinium, & Pisonem, alterum haurire quotidie ex pacatissimis, atque opulentissimis Syriae gazis innumerabile pondus auri, bellum inferre quiescentibus, ut eorum ueteres, illibatasq. diuitias in profundissimum libidinum suarum gurgitem profundat; uillam aedificare in oculis omnium tantam, tugurium ut iam uideatur esse illa uilla, quam ipse tribunus pl. pictam olim in concionibus explicabat, quo fortissimum, ac summum ciuem in inuidiam homo castus, ac non cupidus uocaret: alterum Thracibus, ac Dardanis primum pacem maxima pecunia uendidisse, deinde, ut illi pecuniam conficere possent, uexandam his Macedoniam & spoliandam tradidisse; eundemq. bona creditorum ciuium R. cum debitoribus Graecis diuisisse: cogere pecunias maximas a Dyrrhachinis, spoliare Thessalos, certam Achaeis in annos singulos pecuniam imperauisse, neque tamen ullo in publico, aut religioso loco signum, aut tabulam, aut ornamentum reliquisse? hos sic illudere, quibus omne supplicium, atque omni iure optimo poena debetur? uos esse hos duos, quos uidetis?*

E X P L A N A T I O

D i s p l i c e n t, } uel displicent ea, quae sunt; uel omnino non sunt. V t *uirtus audaciam uinceret:* } ut audacem uirtute praeditus legibus puniret. N e c e s s a r i o } illatam enim uim ut repellere coactus est. S i *minus in accusando*, } non enim in accusando Clodio Milonem est imitatus, sed in salute sua defendenda. O. d i i *immortales*, } cum ciues improbi summis honoribus & potestatibus fruantur, boni tamquam nocentes accusentur; quid sperandum est? nihil scilicet non triste. A l t e r v m *haurire* } Gabinium, qui Syriae praeerat. G v r g i t e m } gurges, quod iniicitur, absorbet: sic libidines Gabinij diuitias quamuis immensas exhauriebant. V i l l a m } in Tusculano: quam Tusculanum montem uocat in oratione in Pisonem: quod ob altitudinem monti similior, quam uillae, uideretur. Etiam pro domo: Ad caelum exstruxit uillam in Tusculano uisceribus aerarij. T v g v r i v m, } ut illa uilla, cuius nomine summum ciuem olim in concione accusabat, tugurium prae sua, quam exstruit, esse uideatur. T r i b v n v s. p l. } consulibus C. Calpurnio Pisone, & M'. Acilio Glabrione tribunus pl. Gabinius fuit. quod e Plutarcho licet conijcere. F o r t i s s i m v m, *ac summum ciuem* } L. Lucullum puto significari, qui, ut in eius uita scripsit Plutarchus, uillam praeclaram habuit in Tusculano: quam cum Gabinij uilla comparatam, tugurium uideri Cicero nunc asserit. sunt etiam haec libro de officijs II. quae Luculli magnificentiam in aedificando declarant. L. Luculli, summi uiri, uirtutem quis? quam multi uillarum magnificentiam imitati sunt? praeterea, Fortissimum, ac summum ciuem, optime conuenit in Lucullum; qui & bellica laude, & honoribus, atque opibus maxime inter ciues eminuit, ut omittam eam rationem, quod ob simultatem, quae iam inde a Syllae testamento, ut indicat Plutarchus, inter Lucullum & Pompeium fuit, credibile est Gabinium Lucullo infensum fuisse. nam Pompeium Gabinius semper coluit atque obseruauit: qui etiam tribunus pl. legem tulerit de bello illi aduersus piratas demandando. C a s t v s, *ac non cupidus* } alterum ad corpus, alterum ad animum pertinet. qui enim aliena neque attingit, neque appetit, is homo castus, ac non cupidus recte uocatur. ironia in Gabinium, qui omni intemperantia luxuq. dissolutus ac perditus, quae in alijs uehementer accusauerat uitia, ijs ipse uehementer laborabat. A l t e r v m } Pisonem; qui Macedoniam regebat. V e x a n d a m *Macedoniam* } hoc est, quod ait in Pisonem: Macedonia condonata barbaris. In ea tamen de prouincijs consularibus non ideo Thraces ait in Macedoniam impetum fecisse, ut pecunias, quas Pisoni pro empta pace soluerent, maximas cogerent, sed ut, pace antea magno pretio empta, exhaustas domos explere possent. utroque modo grauiter, & contumeliose in Pisonem. C i v i v m. r. } cum enim Graeci Romanis ciuibus magnas pecunias deberent, Pisoni lege Clodia permissum est, ut ius in liberos populos de creditis pecunijs diceret. deinde aut ius non dixit, aut ita dixit, ut bonis ciues R. euerteret. de prouincijs consul. pro domo

sua,

sua, & in Pisonem. DIVISISSE:} Apolloniatae CC talenta Pisoni Romae dederunt, ne creditas pecunias soluerent. in Pisonem. de Dyrrhachinis autem, Thessalis, Achaeis, magno auri pondere a Pisone multatis, aut direptis, mentio fit in ea de prouincijs, & in Pisonem. NEQVE *tamen ullo in publico, aut religioso loco,*} mirum uidetur, cum pecunias maximas cogeret, locis eum publicis, ac religiosis non pepercisse. Publica loca sunt, quo patet aditus unicuique, ut fora, theatra, basilicae, porticus: religiosa, dijs dicata. HOS *duos,*} Sextium, & Milonem, de ui reos, Sextium accusante M. Tullio Albinouano, ut partim ex epistola III. libri II. ad Quinctum fratrem, partim ex oratione in Vatinium colligitur; Milonem accusante P. Clodio aedile, ut & hic infra patet, & in oratione in Vatinium, & in Dione libro XXXIX. utrumque tamen in eodem iudicio affuisse crediderim: cum dicat Cicero, Hos duos, quos uidetis.

O R A T I O

*O*MITTO *iam Numerium, Servanum, Aelium, quisquilias seditionis Clodianae. sed tamē hi quoque etiam nunc uolitant, ut uidetis: nec, dum uos de uobis aliquid timebitis, illi umquam de se pertimescent. Nam quid ego de aedile ipso loquar? qui etiam diem dixit, & accusauit de ui Milonem. neque hic tamen ulla umquam iniuria adducetur, ut eum tali uirtute, tantaq. firmitate animi se in remp. fuisse paeniteat: sed, qui haec uident, adolescentes quonam suas mentes conferent? ille, qui monimenta publica, qui aedes sacras, qui domos inimicorum suorum oppugnauit, excidit, incendit, qui stipatus semper sicarijs, septus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui & peregrinam manum facinorosorum concitauit, & seruos ad caedem idoneos emit, & in tribunatu carcerem totum in forum effudit, uolitat aedilis, accusat eum, qui aliqua ex parte eius furorem exsultantem repressit: hic, qui se est tutatus sic, ut in priuata re deos penates suos, in rep. iura tribunatus, auspiciaq. defenderet; accusare eum moderate, a quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs. nimirum hoc illud est, quod de me potissimum tu in accusatione quaesisti, quae esset nostra natio optimatium: sic enim dixisti. rem quaeris praeclaram iuuentuti ad discendum, nec mihi difficilem ad perdocendum. de qua pauca iudices dicam: &, ut arbitror, nec ab utilitate eorum, qui audient, nec ab officio nostro, nec ab ipsa caussa P. Sextij abhorrebit oratio mea.*

E X P L A N A T I O

NVMERIVM, *Servanum, Aelium,*} primi duo tribuni pl. fuerunt consulibus Lentulo & Metello, quo anno Cicero restitutus est: tertius anno superiore, cum Cicero pulsus est, consulibus Pisone & Gabinio. supra. TIMEBITIS,} tacite iudices hortatur ad puniendus Clodianorum scelerum satellites. numquam, inquit, eorum arrogantia, atque audacia reprimetur, nisi uos, obiecto metu, fortiter in istam manum hominum perditorum irruentes, rempublicam a nefario dominatu uindicetis. nunc, quia langueтis, quod fortasse uos mei casus memoria timidos reddit; isti uolitant, quasi ea, quae improbe agendo mentiti sunt, nihil extimescant. AEDILE *ipso*} P. Clodio. hinc apparet, ut alia praetermittam, hanc orationem consulibus Marcellino & Philippo habitam esse. nam Clodius eo anno aedilis fuit, ut uel una de haruspicum responsis oratio demonstrat. ACCVSAVIT *de ui*} hic, Accusauit, infra uero, Accusat, dicit: quia & iam acta res erat, & in Quirinalia dilata fuerat, indeq. in nonas Maias. est enim accusatus Milo, ante quam Sextius postularetur: & tamen, absoluto iam Sextio, reus adhuc fuit, re dilata: ut in libro II. ad Quinctum fratrem epistola 3. & 6. scriptum est. accusatus autem est de ui: quod eum bestiarijs obsedisse rempublicam dicebant: in Vatinium: Dio autem lib. XXXIX. Clodium ait Miloni diem dixisse ijs de rebus, quas ipse commiserat. MONIMENTA *publica,*} opinor intelligi porticum Catuli, de Cimbricis manubijs exstructam: quam Clodius, quia cum Ciceronis domo coniungebatur, euertit. AEDES *sacras,*} templum Nympharum; de quo iam diximus. INIMICORVM} M. Tullij, Quincti fratris, Milonis. ad Atticum lib. VI. INDICIBVS} quorum corrupto indicio, bonos uiros in iudicium uocare consueuerat. PEREGRINAM *manum*} fortasse ex Etruria conductam. pro Milone. CARCEREM *totum*} homines audacia perditos Clodius in tribunatu carceribus liberauit. quos significauit Cicero, cum dixit, Cum sicarijs e carcere emissis. HIC,} Milo. DEOS *penates*} domum suam, a Clodio oppugnatam. AVSPICIAQ.} contra quae Clodius haberi comitia aedilicia uoluerat, Milone resistente: ep. 3. lib. IV. ad Att. PER *senatus auctoritatem*} supra, non a senatu prohibitum esse Milonem dixit, ne Clodium accusaret, sed a consule, praetore, tribuno pl. qui mentionem ullam iudicum aut iudiciorum a quoquam fieri, propositis edictis, uetuerunt. sed credendum est, edicta illa prius in senatu, sententijs dictis, esse comprobata. nam in epistola, Periucundae, ad Lentulum, cum ait, Impunitatem est eorum sententijs assecutus, qui, cum tribunus pl. poenas a seditioso ciue per bonos uiros iudicio persequi uellet, exemplum praeclarissimum in posterum uindicandae seditionis de republica sustulerunt; non significat Clodium sententijs iudicum esse absolutum: non enim iudicium illud, quo Milo tribunus pl. Clodium de ui accusauit, factum est: sed senatorum sententijs esse decretum, ne caussam prius diceret, quam habita comitia essent. quibus cum aedilis esset Clodius designatus, institutam accusationem Milo persequi noluit, opinor ne plebem offenderet, cum ei, cui magistratum ipsa mandasset, perniciem quaerere uideretur. NIMIRVM *hoc illud est,*} non satis patet, quo modo hoc ad superiora pertineat: & tamen

G disiunctum

disiunctum esse non potest: cum dicat Cicero, Hoc illud est. forte, quia Miloni Clodium accusare per senatus auctoritatem non licuerat, accusator Sextij, inde arrepta occasione, quaesiuit a Cicerone; qui essent optimates illi, quos ipse & Sextius iactarent; cum senatus, impedienda Milonis accusatione, suam in Clodium uoluntatem ac studium declarasset. OFFICIO *nostro*,} qui defendimus.

ORATIO

DVO genera semper in hac ciuitate fuerunt eorum, qui uersari in rep. atque in ea se excellentius gerere studuerunt: quibus ex generibus alteri se populares, alteri optimates & haberi, & esse uoluerunt. qui ea, quae faciebant, quaeque dicebant, multitudini iucunda esse uolebant, populares: qui autem ita se gerebant, ut sua consilia optimo cuique probarentur, optimates habebantur. quis ergo iste optimus? quis? de numero si quaeris, innumerabiles: neque enim aliter stare possemus. sunt principes consilij publici: sunt, qui eorum sectam sequuntur: sunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia: sunt municipales rusticiq. Romani: sunt negocia gerentes: sunt etiam libertini optimates. numerus, ut dixi, huius generis late & uarie diffusus est: sed genus uniuersum (ut tollatur error) breui circumscribi, & definiri potest. omnes optimates sunt, qui neque nocentes sunt, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. esto igitur, ut hi sint, quam tu nationem appellasti. horum, qui uoluntati, commodis, opinioni in gubernanda rep. seruiunt, defensores optimatium, ipsiq. optimates grauissimi, & clarissimi ciues nominantur, & principes ciuitatis. quid est igitur propositum his reip. gubernatoribus, quod intueri, & quo cursum suum dirigere debeant? id, quod est praestantissimum, maximeq. optabile omnibus sanis, & bonis, & beatis, cum dignitate ocium. hoc qui uolunt, omnes optimates; qui efficiunt, summi uiri, & conseruatores ciuitatis putantur. neque enim rerum gerendarum dignitate homines efferri ita conuenit, ut ocio non prospiciant; neque ullum amplexari ocium, quod abhorreat a dignitate.

EXPLANATIO

ISTE *optimus?*} rectius opinor, iste optimas? cum de optimatibus sermo sit. sic lib. 1. de rep. apud Nonium quomodo iudicatur iste optimas? doctrina, artibus, studijs. CONSILII *publici*:} senatus. sic enim eum appellat in epistola quadam ad Ap. Pulchrum. QVIBVS *patet curia*:} non enim omnium ordinum hominibus in senatum aditus est, sed ijs tantum, qui neque libertini sint, & DCCC millia possideant. municipibus autem, & rusticis, & negocia gerentibus, de quibus proxime loquitur, patere curiam non dicit: quia municipales in municipijs uiuunt, suisq. legibus utuntur; rustici senatorium censum non habent: negocia gerentes, quia quaestum aperte curant, non ualde honorati. maximorum igitur ordinum homines dixit, qui optima condicione sunt in ciuitate. sic infimi ordinis homo, qui obscurae sortis est. NATVRA *improbi*,} hos a nocentibus distinguit: quia multi peccant, & re nocentes sunt, cum natura tamen improbi non sint. FVRIOSI,} auget uitium. qui enim & nocentes sunt, & natura improbi, possunt a furore abesse. addit igitur id, quo pessima fit improbitas. MALIS *domesticis*} egestas enim facile homines ad facinus impellit. IMPEDITI.} maximum est ad praeclare agendum impedimentum rei familiaris inopia. unde illud, Non facile emergunt, quorum uirtutibus obstat Res angusta domi. NATIONEM} quo uerbo quasi per contemptum accusator usus erat. APPELLASTI.} post hoc uerbum sequebantur haec: Qui & integri sunt, & sani, & bene de rebus domesticis constituti. quae non leguntur in libro manuscripto, nec, ut accuratius consideranti facile patebit, necessaria sunt. uidentur enim ex eo genere, quae glossemata appellantur, quae in ueterum libros quam multa irrepserint, notum est. GVBERNATORIBVS,} gubernare de nauigantibus proprie dicitur, de rempublicam administrantibus μεταφορικῶς. & est uerbum ad inducendam metaphoram accommodatum. quia usu paene proprium factum est. hoc enim uerborum genere facile a proprijs ad translata deducimur: cum ad diuersa coniungenda medium quiddam requiratur. SANIS, *& bonis, & beatis*,} tribus modis idem dixit, primum, Neque nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti: deinde, Sanis, & bonis, & beatis. solet enim eos beatos appellare, qui diuitijs abundant, extra egestatis incommoda constituti. CVM *dignitate ocium*.} ut & magistratus consequantur, &, ne quid in republica contra ueteres mores ac leges nouetur, diligenter animaduertant. EFFICIVNT,} qui & recte sentiunt, &, quod sentiunt, re praestare possunt.

ORATIO

HVIVS autem ociosae dignitatis haec fundamenta sunt, haec membra, quae tuenda principibus, & uel capitis periculo defendenda sunt, religiones, auspicia, potestates magistratuum, senatus auctoritas, leges, mos maiorum, iudicia, iurisdictio, fides, prouinciae, socij, imperij laus, res militaris, aerarium. harum rerum tot, atque tantarum esse defensorem, & patronum, magni animi est, magni ingenij, magnaeq. constantiae. etenim in tanto ciuium numero magna multitudo est eorum, qui aut propter metum poenae, peccatorum suorum

rum conscij, nouos motus conuersionesq. reip. quaerant; aut qui, propter insitum quendam animi furorem, discordijs ciuium, ac seditione pascantur; aut qui, propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quam suo, deflagrare. qui cum auctores sunt, & duces suorum studiorum, uitiorumq. nacti, in rep. fluctus excitantur: ut uigilandum sit ijs, qui sibi gubernacula patriae depoposcerunt, enitendumq. omni scientia, ac diligentia, ut, conseruatis ijs, quae ego paullo ante fundamenta, ac membra esse dixi, tenere cursum possint, & capere ocij illum portum, & dignitatis. hanc uiam, indices, si aut asperam, atque arduam, aut plenam esse periculorum, aut insidiarum negem, mentiar; praesertim cum id non modo intellexerim semper, sed etiam praeter ceteros senserim.

EXPLANATIO

RELIGIONES,} ut ea, quae ad Deos pertinent, studiose seruentur. AVSPICIA,} recte post religiones auspicia posuit. nam & ipsa deorum a uoluntate pendent: nec omitti & negligi possunt, quin simul religio deseratur. POTESTATES *magistratuum*,} seruanda enim sunt iura magistratuum: ut tantum possint, quantum eis a legibus tribuitur. FIDES,} ne quid utilitatis caussa praeter fidem committamus. de officijs lib. I. SOCII,} qui nobis tuendi sunt: etsi non a magistratibus nostris, sicuti prouinciae, regantur. QVI *aut propter metum*} in tres partes diuisa sententia est. prima nocentes significat, altera furiosos, tertia malis domesticis impeditos. tria hominum genera ab optimatium numero iam exclusit. IMPLICATIONEM *rei familiaris*,} egestatem significat: in qua qui sunt, eos appellari latine & eleganter, malis domesticis impeditos, non bene de rebus domesticis constitutos, supra cognoscitur. hic autem, cum dicat, Implicationem rei familiaris, difficultatibus rei familiaris implicati, recte de eodem hominum genere dicemus. TENERE *cursum*} metaphorae initium fecit in communi uerbo, Vigilandum: deinde subiunxit, gubernacula; quod est translatum illud quidem, usu tamen ita tritum, ut paene proprium uideatur: deinde, cum quasi uiam muniuisset, apertam translationem induxit.

ORATIO

MAIORIBVS praesidijs & copijs oppugnatur resp. quam defenditur: propterea quod audaces homines & perditi nutu impelluntur, et ipsi etiam sponte sua contra remp. incitantur: boni nescio quo modo tardiores sunt, &, principijs rerum neglectis, ad extremum ipsa denique necessitate excitantur: ita, ut non numquam cunctatione ac tarditate, dum ocium uolunt etiam sine dignitate retinere, ipsi utrumque amittant. propugnatores autem reip. qui esse uoluerunt, si leuiores sunt, desciscunt; si timidiores, desunt: permanent illi soli, atque omnia reip. caussa perferunt, qui sunt tales, qualis pater tuus, M. Scaure, fuit; qui a C. Graccho usque ad C. Marium seditiosis omnibus restitit; quem nulla umquam uis, nullae minae, nulla inuidia labefecit; aut qualis Q. Metellus, patruus matris tuae: qui cum florentem hominem in populari ratione L. Saturninum censor notasset; cumq. insitiuum Gracchum contra uim multitudinis incitatae censu prohibuisset; cumq. in eam legem, quam non iure rogatam iudicarat, iurare unus noluisset; de ciuitate maluit, quam de sententia, dimoueri: aut (ut uetera exempla, quorum est copia digna huius imperij gloria, relinquam, ne ue eorum aliquem, qui uiuūt, nominem) qualis nuper Q. Catulus fuit: quem neque periculi tempestas, neque honoris aura potuit umquam de suo cursu, aut spe, aut metu, dimouere. Haec imitamini per deos immortales, qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quaeritis. haec ampla sunt, haec diuina, haec immortalia: haec fama celebrantur, monimentis annalium mandantur, posteritati propagantur.

EXPLANATIO

LEVIORES} non admodum fortes. DESCISCVNT} a reipublicae caussa: susceptam defensionem abijciunt. DESVNT:} uolunt quidem, sed prae timore non aggrediuntur. ILLI *soli*,} tria facit hominum genera, de republica recte sentientium: unum eorum, qui pro communi commodo labores & pericula subeunt; quia tamen uirtute non magna sunt, non permanent in incepto: alterū eorum, qui metu deterriti a contentione abstinent: tertium eorum, qui omnia pro salute reipublicae & suscipiunt, & perferunt. PATER *tuus*,} M. Scaurus, princeps senatus: cuius in tuenda republica constantiam declarat etiam in ea pro C. Rabirio, his uerbis: Cum armatus M. Aemilius, princeps senatus, in Comitio constitisset: qui cum ingredi uix posset; non ad insequendum sibi tarditatem pedum, sed ad fugiendum impedimento fore putabat. Eundem in ea pro Scauro, quae integra non exstat, custodem reipublicae uocat. M. SCAVRE} apud hunc, ut opinor, praetorem Sextij caussam Cicero agebat. nam & infra: Ex te igitur, Scaure, potissimum quaero. Quod ad praetorem potius, quam ad iudicem, uidetur esse dictum, propterea, si quis cum Pediano supputet, praetorem hoc anno fuisse reperiet. ait enim Pedianus, accusatum esse Scaurum L. Domitio Ahenobarbo & Ap. Claudio Pulchro coss. cum Sardiniam prouinciam pro praetore anno proximo administrasset. annus autem, qui Domitij & Claudij consulatum proximus antecessit, fuit is, quo consules Pompeius & Crassus fuerunt. quod si statim post praeturam iuit Scaurus in

Sardiniam; quod & uerisimile est, & a Pediano uidetur indicari, cum ait, Ex praetura prouinciam Sardiniam obtinuit: necesse est praetorem fuisse Marcellino & Philippo coss. quo anno habita pro Sextio haec oratio est. hi enim ante Pompeium & Crassum consulatum gesserunt. tribus igitur continentibus annis fuit Scaurus; primo praetor, Marcellino & Philippo coss. secundo Sardiniae rector, Pompeio & Crasso; tertio reus, Ahenobarbo & Pulchro. In hac satis explorata ratione quiddam tamen est, quo ualde conturbor. nam in hac ipsa oratione infra inducit a Scauro aedile datos Pisone & Gabinio coss. Cicero significat. & ab aedilitate biennio praetura distat. quod cum ita sit: qui potest his consulibus praetor Scaurus esse? AD *C. Marium* } quem sextum consulatum gerentem hortatus est, ut contra Saturninum tribunum pl. & Glauciā praetorem libertatem legesq. manu defenderet: protinusq. arma sibi afferri iussit: quibus allatis, ultima senectute confectum corpus induit: spiculoq. innixus ante fores curiae constitit. Q. METELLVS, } satis ostendunt ea, quae sequuntur, de Numidico dici. patruus autem fuit Scauri matris hoc modo: M. Scaurus, ille senatus princeps, uxorem habuit Caeciliam Metellam: e qua Scaurum hunc, quem appellat Cicero, filium suscepit. patet hoc ex Plinij libro XXXVI. cap. 15. haec L. Metelli, pontificis maximi, filia fuit, ut a Plutarcho in Sulla, & a Cicerone ipso in oratione pro hoc Scauro habita traditum est: quem Numidici Metelli fratrem fuisse, etiam si exemplis non probetur, hic tamen Ciceronis locus plane declarat. post obitum Scauri, nupsisse eam L. Sullae, qui dictaturam armis cepit, & sponte deposuit, tum ij, quos nominaui, scriptum reliquere, tum etiam ex Pediano licet cognoscere. ait enim, Scaurō, quem de repetundis accusatum Cicero defendit, uitricum Sullam fuisse, Scaurīq. fratrem ex eadem matre Faustum fuisse, eum, quem ciuili Caesaris, & Pompeij bello perijsse Suetonius tradit. geminos enim peperit Caecilia, Faustum, de quo diximus, & Faustam, quae Milonis uxor fuit. CENSOR *notasset*; } notatum tamen alter censor, Metelli collega, restituit: non enim senatu moueri passus est. testis Appianus lib. I. collegam autem in censura Q. Metelli Numidici opinor fuisse C. Metellum Caprarium, Metelli Macedonici filium. hoc ex Velleij Paterculi uerbis conijcio: ait enim duos Caepiones fratres germanos censuram simul gessisse, duos autem postea Metellos, non germanos fratres, sed patrueles. porro Numidicum, & Caprarium, fratres patrueles fuisse, antiquarum familiarum, de quibus librum instituimus, obseruatio demonstrabit. de filijs autem Macedonici cur Caium potius, quam Quinctum, aut Lucium, aut Marcum, (quattuor enim fuere) cum Numidico censorem fuisse existimem, ea ratio facit, quod Quinctus, & Lucius, ille cum Geta, hic cum Ahenobarbo, ante Numidici censuram, censores fuere. Caium autem censorium fuisse, ex duabus Ciceronis post reditum orationibus plane cognoscitur. INSITIVVM *Gracchum* } C. Quinctium Gracchum: qui se Ti. Gracchi filium simulabat esse. quo mendacio plebem usque eo decepit, atque induxit, ut tribunus pl. designatus sit: cum tamen e Firmo Piceno, obscurissima stirpe, atque adeo seruili sanguine genitus esset. sic enim Cicero in ea pro C. Rabirio significat, cum ait: Armatus erat cum Saturnino C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus atque ergastulo Gracchus. & Valerius Maximus monstrum appellat libro IX. cap. ultimo. praenomen Caij tribuit illi Florus, nomen Quinctij auctor de uiris illustribus. IN *eam legem*, } L. Saturnini tribuni pl. de qua supra meminit. Q. CATVLVS } filius eius, qui cum C. Mario consul fuit. NVPER } perijt enim post consulatum Ciceronis. post reditum in senatu. de hoc etiam Plutarchus. & alij. AVT *spe, ac metu*, } spe honorum, metu periculorum: quod iam dixit, Neque periculi tempestas, neque honoris aura. PROPAGANTVR. } non breui temporis definiuntur spatio, sed ita producuntur, ut ad posteritatem perueniant.

ORATIO

Est labor, non nego: pericula magna, fateor:

Multae insidiae sunt bonis, uerissime dictum est:

Sed te id, quod multi inuideant, multiq. expetant,

Inscitia sit, inquit, postulare, si tu laborem summa cum cura efferas nullum. idem alio loco dixit, quod excipere improbi ciues, Oderint, dum metuant. praeclara enim illa praecepta dederat iuuentuti. sed tamen haec uia, haec ratio reip. capessendae olim erat magis pertimescenda, cum multis in rebus multitudinis studium ad populi commodum ab utilitate reip. discrepabat. tabellaria lex ab L. Cassio ferebatur: populus libertatem agi putabat suam: dissentiebant principes, & in salute optimatium temeritatem multitudinis, & tabellae licentiam pertimescebant. agrariam Ti. Gracchus legem ferebat: grata erat populo: fortunae constitui tenuiorum uidebantur: nitebantur contra optimates, quod ea discordiam excitari uidebant; &, cum locupletes possessionibus diuturnis mouerentur, spoliari remp. propugnatoribus arbitrabantur. frumentariam legem C. Gracchus ferebat: iucunda res plebi R. uictus enim suppeditabatur large sine labore: repugnabant boni, quod & ab industria plebem ad desidiam auocari putabant, & aerarium exhauriri uidebatur. multa etiam nostra memoria, quae consulto praetereo, fuerunt in ea contentione, ut popularis cupiditas a consilio principum dissideret. nunc iam nihil est, quod populus a delectis, principibusq. dissentiat: nec flagitat rem ullam, neque nouarum rerum est cupidus: & otio suo, & dignitate optimi cuiusque, & uniuersae reip. gloria delectatur. itaque homines seditiosi ac turbulenti, quia nulla iam largitione populum R. concitare possunt, quod plebs perfuncta grauissimis seditionibus ac discordijs, otium malle uideatur, conductas habent conciones; neque id agunt, ut ea dicant, aut ferant, quae illi uelint audire, qui in concione sunt; sed pretio ac mercede perficiunt, ut, quicquid dicant, id illi uelle audire uideantur.

EXPLANATIO

MVLTAE *insidiae*} Iouis filium, Aeacum fortasse Accius poeta induxit suis liberis haec praecipientem: quae Cicero & hic, & in oratione pro Plancio ad suam sententiam accommodat. Accij uero ut haec esse existimem, facit illud, quod sequitur, Oderint, dum metuant: quod Cicero eiusdem poetae dicit esse: porro id ex Accij tragoedia, Atreo, ut opinor, sumptum esse, ostendit Annaeus Seneca libro de clementia I. quod officiorum libro I. plane cognoscitur. usurpantur & Philippica I. EXCIPERENT} improbi, cum pro eorum sensu ac uoluntate scriptum legunt, arripiunt, & memoria tenent, atque etiam imitatione usuq. comprobant, itaque, quod Accius de Atreo dixerat, ab improbis hominibus auide est exceptum. PRAECLARA} excusat poetam, qui dixerit, Oderint, dum metuant: quod est ad confirmandas improborum ciuium mentes aptissimum dictum. scripsit, inquit, hoc, quia scripserat iam illa, Multae insidiae sunt bonis, & quae sequuntur. non enim uerebatur, ut in eo, quod Atreum dicentem facit, iuuentuti noceret, quam utilissimis ac saluberrimis illis praeceptis, ex Aeaci persona prolatis, iam imbuerat. AD *populi commodum*} ad suum ipsius commodum. Populum enim hic usurpat Cicero pro ea multitudine, quae senatui & optimatibus aduersatur. TABELLARIA *lex*} ut populus non, ut antea, uoce, sed per tabellas de ciuibus sententiam ferret. quattuor leges tabellariae fuerunt, Gabinia, Cassia, Papiria, Coelia. libro III. de legibus. IN *salute optimatium*} cum aliquis de numero optimatium a populo iudicaretur, cum de salute optimatium in iudicio ageretur: primus enim L. Cassius populo tabellam dedit in iudicio. dederat biennio ante Gabinius in creandis magistratibus. LICENTIAM} maior enim est licentia, ubi per tabellas sententiae feruntur. AGRARIAM} ne quis ultra quingenta iugera possideret. quod aliquando lege Licinia cautum erat. Plutarchus, Appianus, Velleius, epitome Liuij: in qua pro, quingenta iugera, mendose legitur, decem iugera. errato caussam praebuit antiquae notae D ignoratio. MOVERENTVR,} quas enim possessiones contra legem Liciniam, quae multis ante Tiberium annis quingentorum iugerum numerum definierat, locupletes homines tenebant, eas Tiberij lege tenuioribus tradere cogebantur. FRVMENTARIAM} ut frumentum semisse & triente populo daretur. epitome Liuiana, Velleius, Plutarchus. hanc legem mox & L. Saturninus, & postea Ciceronis aetate P. Clodius tulit. supra. SINE *labore*:} ut etiam si plebs inerti ocio tempus consumeret, ei tamen, unde uiueret, non deesset. AERARIVM *exhauriri*} cum frumentum publicum, cuius uenditione quotannis in aerarium magnae pecuniae inferebantur, plebi gratis dari lex Gracchi iuberet. NOSTRA *memoria*,} Marij & Sullae temporibus. nam deinde plebs a patribus aut non dissensit, aut sine seditione dissensit. A *consensu principum*} a senatu, ab optimatibus. A *delectis*,} a delectis in summum ordinem, a senatu; qui de uniuersa ciuitate pro cuiusque uirtute ac meritis a censoribus legi solitus erat. CONDVCTAS} mercede coactas: quando sua sponte plebs ad eas conciones, quae a turbulentis ac seditiosis tribunis pl. habentur, coire non uult.

ORATIO

NVM uos existimatis, Gracchos, aut Saturninum, aut quemquam illorum ueterum, qui populares habebantur, ullum unquam in concione habuisse conductum? nemo habuit. ipsa enim largitio, & spes commodi propositi, sine mercede ulla multitudinem concitabat. itaque temporibus illis, qui populares erant, offendebant illi quidem apud graues & honestos homines, sed populi iudicijs, atque omni significatione florebant. his in theatro plaudebatur: hi suffragijs, quod contenderant, consequebantur: horum homines nomen, orationem, uultum, incessum amabant. qui autem aduersabantur ei generi; graues & magni homines habebantur; sed ualebant in senatu multum, apud bonos uiros plurimum; multitudini iucundi non erant; suffragijs offendebatur saepe eorum uoluntas; plausum uero etiam si quis eorum aliquando acceperat, ne quid peccasset, pertimescebat. attamen si qua res erat maior, idem ille populus horum auctoritate maxime commouebatur. nunc, nisi me fallit, in eo statu ciuitas est, ut, si operas conductorum remoueris, omnes idem de rep. sensuri esse uideantur. etenim tribus locis significari maxime populi R. iudicium, ac uoluntas potest, concione, comitijs, ludorum gladiatorumq. consessu. quae concio fuit per hos annos, quae quidem esset non conducta, sed uera, in qua populi R. consensus perspici posset? habitae sunt multae de me a gladiatore sceleratissimo: ad quas nemo adibat incorruptus, nemo integer: nemo illum foedum uultum aspicere, nemo furialem uocem bonus audire poterat. erant, erant illae conciones perditorum hominum necessario turbulentae.

EXPLANATIO

POPVLI *iudicijs*,} iudicium suum in magistratu mandando populus ostendit. SIGNIFICATIONE} cum in theatrum populares ciues ingrediebantur, populus ad beneuolentiam significandam plausum dabat. quod autem Cicero dixit, Iudicijs atque omni significatione, proxime se ipse exponit, cum infert; His in theatro plaudebatur: hi suffragijs, quod contenderant, consequebantur. APVD *bonos uiros*} distinguit a senatu bonos uiros: ut ostendat, etiam in populo fuisse, qui recte de republica sentirent. EO-

RVM

RVM *uoluntas*;} cum aut ipsi, aut eorum propinqui, aut amici, magistratum petentes, repulsam ferebãt. NE *quid peccasset*, } solidam laetitiam ex eo plausu non capiebant, sed tenuem & suspicione diminutam. uerebautur enim, ne qua re antea populi uoluutatem offendissent. TRIBVS *locis*} in foro, in campo Martio, in theatro. in foro enim conciones habebantur, munus gladiatorium dabatur, ludi interdum fiebant: in campo comitia, & conciones, in theatro ludi. GLADITAORES} P. Clodio. gladiatores enim homines audaces, & facinorosi: a quibus natura & factis Clodius minime differebat. NECESSARIO } quia conducta concio erat hominum perditorum: qui cum pretium ac mercedem accepissent, concionanti de me Clodio assentiri cogebantur. erant igitur eae conciones necessario turbulentae.

ORATIO

HABVIT de eodem me P. Lentulus consul concionem: concursus est populi R. factus: omnes ordines, tota in illa concione Italia constitit: egit caussam summa cum grauitate copiaq. dicendi, tanto silentio, tanta approbatione omnium, nihil ut umquam uideretur tã populare ad populi R. aures accidisse. productus est ab eo Cn. Pompeius, qui se non solum auctorem meae salutis, sed etiam supplicem populo R. exhibuit. huius oratio & pergrauis, & grata concioni fuit. sic contendo, numquam neque sententiam eius auctoritate, neque eloquentiam iucunditate fuisse maiorem. quo silentio sunt auditi de me ceteri principes ciuitatis? quos iccireo non appello hoc loco, ne mea oratio, si minus de aliquo dixero, ingrata; si satis de omnibus, infinita esse uideatur. cedo nunc eiusdem illius inimici mei de me eodem ad uerum populum in campo Martio concionem. quis non modo approbauit, sed non indignissimum facinus putauit, illum, non dicam loqui, sed uiuere ac spirare? quis fuit, qui non eius uoce maculari remp. seq. si eum audiret, scelere astringi arbitraretur? Venio ad comitia, siue magistratuum places, siue legum. leges uidemus saepe ferri multas. omitto eas, quae feruntur ita, uix ut quini, & hi ex alia tribu, qui suffragium ferant, repeniantur. de me, quem tyrannum atque ereptorem libertatis esse dicebat, iu illa ruina reip. dicit se legem tulisse. quis est, qui se, cum contra me ferebatur, iuisse suffragium cõfiteatur? cum autem de me eodem ex S. C. comitijs centuriatis ferebatur; quis est, qui non profiteatur se affuisse, & suffragium de salute mea tulisse?

EXPLANATIO

PRODVCTVS *est* } quia priuatus tunc erat Pompeius: neque concionem habere cuiquam priuato licebat, nisi a magistratu produceretur. hoc in nostris antiquitatibus. QVIS *non modo approbauit*,} locutio Ciceroni usitata, pro eo, quod est; Quis, uon dico approbauit, &c. COMITIA,} comitia & de magistratibus, & de legibus dici, hic planum est. dicuutur & de iudicijs, ut in libro de comitijs demonstrauimus. VIX *ut quini*,} plurimus in hoc est Cicero, ut probet, id, quod dixit; in eo statu esse ciuitatem, ut si conductorum remoueantur operae, omnes idem de republica sentiant. probauit iam exemplo coucionum. nuuc idem & legibus nititur coufirmare. Cousideretur, inquit, ea lex, quae de meo reditu lata est. conferatur, nou dico cum ijs legibus, quae cum feruutur, ita infrequens populus adest, uix ut quini in tribu suffragium ferant; sed cum ea, quam de mea pernicie Clodius tulit. quod autem adiungit, Et hi ex alia tribu, notat populi uon modo infrequentiam, sed etiam confusionem. EX. S. C. *comitijs centuriatis*, } lex Clodij neque ex S. C. neque comitijs centuriatis lata erat, sed coutra uoluntatem senatus, tributis comitijs, in foro: ea uero, quam de reducendo Cicerone P. Leutulus consul tulit, ex S. C. comitijs centuriatis, in campo Martio: quam dissuasisse P. Clodium opinor ex eo, quod dictum est proxime: Cedo nunc eiusdem illius inimici mei de me eodem ad uerum populum in campo Martio coucionem. suadere enim & dissuadere leges, antequam ferrentur, non modo magistratibus, uerum etiam priuatis hominibus licebat. quod in libro de legibus copiose ostendimus.

ORATIO

VTRA igitur caussa popularis debet uideri; in qua omnes aetates ciuitatis, omnes ordines una consentiunt; an in qua furiae concitatae tamquam ad funus reip. conuolant? an, sicubi aderit Gellius, homo & fratre indignus, uiro clarissimo, atque optimo, & ordine equestri, cuius ille ordinis nomen retinet, ornamenta confecit: id erit populare? est enim homo iste populo R. deditus. nihil uidi magis. qui, cum eius adolescentia in amplissimis honoribus summi uiri L. Philippi uitrici florere potuisset, usque eo non fuit popularis, ut bona solus comesset. deinde ex impuro adolescente & petulante, posteaquam rem paternam ab idiotarum diuitijs ad philosophorum regulam perduxit, Graeculum se atque ociosum putari noluit, studio litterarum se subito dedit. nihil sane a te iuuabatur. anagnostae, libelli etiam pro uino saepe oppignerabantur: manebat insaturabile abdomen, copiae deficiebant; itaque semper uersabatur in spe rerum nouarum, ocio, & tranquillitate reip. consenescebat. ecquae seditio umquam fuit, in qua non ille princeps? ecquis seditiosus, cui ille non familiaris? ecquae turbulenta concio, cuius ille non concitator? cui bene dixit umquam bono? bene dixit? immo, quem fortem & bonum ciuem non petulantissime est insectatus? qui ut credo non libidinis caussa, sed ut Plebicola uideretur, ★

libertinam

libertinam duxit uxorem. is de me suffragium tulit: is affuit: is interfuit epulis & gratulationibus parricidarum. in quo tamen est me ultus, cum illo ore inimicos est meos suauiatus: qui quasi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipsam caussam est mihi inimicus, quia nihil habet.

EXPLANATIO

VTRA *igitur caussa*} interpretis officium est, si modo, quas suscepit partes, eas cum laude sustinere uult, tria considerare, uerba, sententiam, sententiae caussam. hic, si uerba tantum consideres; & quid singula significent, & quam sententiam efficiant, omnibus intelligere facile est. sin autem, quo sententia referatur, & quid Cicero spectauerit, indagamus: fortasse non eadem ratio est, nec similiter omnes intelligunt, quare pro eorum commodo, qui non admodum in litteris acute uident, uisum est ut totam rem paullo latius explicarem. Ciuium duo genera Cicero iam dixit esse, optimates, & populares. de optimatium numero & erat ipse, & haberi uolebat: Clodius popularis putabatur. contendebat Clodius, se non esse minus optimatem, quam Ciceronem: Cicero contra, se popularem magis esse, quam Clodium. argumento Clodius hoc utebatur, quod Milo qui ei diem dixerat, accusationem persequi per senatus auctoritatem prohibitus erat. itaque dixerat accusator Sextij: Quae est ista uestra natio optimatium; cum senatus, in quo principes optimatium sunt, Clodio contra Milonem studuerit? Cicero nihil ad hoc respondit: quia neque id esse factum, negare poterat; neque, iniuria esse factum, dicere: quod in altero manifesta ueritas obstabat; in altero senatum reprehendere nolebat. quoniam igitur primum est in contentionibus iudiciarijs, obiecta refellere; alterum, obijcere quod refelli ab aduersario non posit: primum nō attingit, ob ea, quae iam dixi: obijcit autem Clodio, ut quasi parem gratiam referat, non esse populares eos, quos operae conductorum sequantur, sed eos, quibus integer populus faueat. probat hoc quinque argumētis. primum sumit a concionibus, alterum a legibus, tertium a magistratibus, quartum a ludis, quinctum a gladiatoribus. huius uniuersae argumentationis duas partes iam absoluit, eam, quae ad conciones, & eam, quae ad leges pertinet. ad singula argumenta conclusionem non apponit; quia non ubique necesse est: cum ex ijs, quae dicuntur, facile iudices, quae conclusio sequatur, ipsi per se posint intelligere. cōclusiones tamen, quia uim quandam addunt orationi, tribus argumentis apponit, post leges, post magistratus, post gladiatores; primam & secundam particulares, tertiam uniuersalem, quae ad argumenta omnia, quae quinque esse diximus, pariter spectet. uerum, quia declarandae artis negocium suscepimus, non alienum est, in ipso conclusionum usu quae ratio seruetur, ostendere. nihil enim est ad eloquentiam utilius, quam duorum perfectissimorum oratorum ingenia ex utriusque scriptis considerare; eamq. putare esse rectissimam diserte ornateq. loquendi regulam, qua illi, siue naturae praecipuo quodam munere, siue diligentia studioq. adiuti, cum caussas agerent, usi sunt. Concludit igitur Cicero primum interrogando, cum ait: Vtra igitur caussa popularis debet uideri; in qua omnes aetates ciuitatis, omnes ordines una consentiunt; an in qua furiae concitatae tamquam ad funus reipublicae conuolant? deinde affirmando, his uerbis: Videtis igitur populum ipsum, ut ita dicā, iam non esse popularem; qui ita uehementer eos, qui populares habentur, respuat; eos autem, qui ei generi aduersantur, honore dignissimos iudicet. postremo interrogando, hoc modo: Videtisne igitur, quantum inter populum Romanum & concionem intersit? dominos concionum omni odio populi notari; quibus autem consistere in operarum contionibus non liceat, eos, omni populi Romani significatione decorari? harum trium conclusionum primam uideo a sensu communi esse ductam. nam totum illud, Vtra igitur caussa, & quae sequuntur, ita dictum uidetur, quasi omnes homines popularem esse Ciceronis, non Clodij, caussam iudicaturi sint. Alteram conclusionem, itemq. tertiam a persona iudicum sumptam esse constat. sed hoc inter eas differre iam ostendi, quod secunda per affirmationem, tertia per interrogationem fit. placet enim, ut in pictura, sic in oratione uarietas. possumus igitur, si doctrinā ex obseruatione uolumus efficere, conclusionem tamquam genus in tres partes diuidere, in unam, quae est a sensu communi; alteram, a persona iudicum; tertiam, a persona nostra. primae duae Ciceronis exemplis, proxime recitatis, manifestae sunt. tertia testimonio non indiget. in eam enim uel sine artificio nostra sponte incidimus: ut, si quis, diuitijs cum uirtute comparatis, post argumenta in utramque partem allata, ita concludat: est igitur diuitijs uirtus anteponenda. sed siue a sensu communi, siue a persona iudicum, siue a nostra concludamus: orationem aut affirmatione, aut interrogatione, aut negatione terminari necesse est: affirmatione sic: Videtis igitur Clodium non esse popularem: interrogatione hoc modo, Videtisne igitur Clodium non esse popularem? negatione sic: Non est igitur ut Clodium popularem esse positis existimare. Pariterq. a sensu communi tribus modis concludemus: Facile igitur est omnibus intelligere, Clodium non esse popularem: Quis igitur Clodium esse popularem dixerit? Nemo igitur est, cui popularem esse Clodium liceat existimare. Et a persona nostra eadem ratio est: Clodius igitur popularis non est: Clodium igitur esse popularem putabo? Non igitur, popularem esse Clodium, existimabo. Atque haec de conclusione satis sint. TAMQVAM *ad funus reip.*} significat, Clodij conciones esse funera reipublicae: quod in ijs nihil, nisi de interitu reipublicae, agatur. & recte. furiae conuolant: quod uolare furias poetae dicunt. recte etiam, Concitatae: nihil enim placidum aut temperatum in Furias cadit. rectissime uero, Furiae ad funus conuolant: quod nihil iucundum aut laetum furiae diligunt. operas igitur Clodianas, ad reipublicae perniciem libentissime coeuntes, uere & proprie furias appellauit. GELLIVS,} is, quem Cicero in oratione in Vatinium nutriculam seditiosorum nominat: quod seditiones libenter foueret,

atque

atque aleret. dixit & hic testimonium in Sextium. FRATRE} L. Gellio: qui cum Cn. Lentulo consul, cum eodem censor fuit, & in censura C. Antonium, qui deinde consulatum cum Cicerone gessit, senatu mouit. Pedianus in commentario orationis contra competitores. pro Cluentio. Idem deberi Ciceroni ciuicam coronam, in senatu dixit, quod eius opera Catilinae coniuratio patefacta esset, ac uindicata. in oratione in Pisonem, & Gell. lib. v. c. 3. OPTIMO *consule,*} quem locum hic habet, Consule, cum Gellius multis ante annis consul fuerit? equidem suspicor de mendo, eo magis, quod antiquus liber Caroli Sigonij, iuuenis eloquentiae doctrinaeq. laude praestantis, has duas dictiones non habet. quae si retinendae sunt, alteram mutarem, & pro, Consule, reponerem, Ciue: ut, Viro, ad res gestas; Ciue, ad uoluntatem sensumq. de republica referatur. & fere uirum & ciuem Cicero in laude coniungit, ut libro iv. ad Atticum, O uirum, o ciuem Memmium: post reditum in senatu, Quid ego de praestantissimo uiro T. Annio dicam? aut quis de tali ciue satis digne umquam loquatur? pro Plancio: Quid dicam? C. Virgilio, tali ciui, & uiro, beneuolentiam in me memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuisse? ORDINE *equestri,*} qui eques R. erat, is si nondum in senatum peruenerat, ordinis equestris dicebatur esse: si senator factus erat, senatorij. erant igitur duo fratres Gellij, alter ex ordine equestri, quia nondum ampliorem ordinem erat assecutus: alter, etsi equum publicum haberet, a nobiliori tamen ordine, quem adeptus erat, hoc est a senatorio, nominabatur. non enim posterior ordo prioris auferebat insignia, sed ad equum publicum, & annulum, quae equestris ordinis erant, addebat latum clauum, hoc est tunicam purpuream, qua soli senatores utebantur. itaque Claudium Neronem, & Liuium Salinatorem, cum non modo senatores, uerum etiam censores essent, utrumque tamen habuisse publicum equum, eoq. alterum ab altero in censura esse priuatum, legimus apud Liuium lib. x. ORNAMENTA *confecit*} quadringenta millia nummum. haec enim ad equestrem dignitatem ornandam necessaria erant. quod si cui minus esset, eques esse non poterat. itaque Horatius:

Si quadringentis sex septem millia desunt,
Plebs eris.

& in epistola ad D. Brutum libro x. de equite Romano nescio quo; qui magna rei familiaris detrimenta passus, uix quadringenta millia possidebat: Equestrem, inquit, dignitatem uix sustinet. nec ad aliam sententiam, ut quidem ego existimo, spectat ille locus in oratione pro Plancio: Qui ne equestrem quidem splendorem incolumem a calamitate iudicij retinere potuisset. significat enim, M. Seium, iudicio damnatum, non existimationis modo iacturam fecisse, uerum etiam ex ea multa, quam ei iudices dixerant, de suis fortunis tantum amisisse, ut infra censum quadringentorum millium redactus sit. Seium, inquit, cui, praeter existimationem, equestris quoque ordinis dignitatem iudicij calamitas abstulit, populus tamen M. Pisoni, homini nobilissimo, innocentissimo, eloquentissimo, in honoris petitione praeposuit. Quaeritur autem hic, nec iniuria, qui potest Gellius equestris ordinis nomen retinere, si ornamenta confecit? iam enim & ex Horatio, & ex ipso Cicerone probatum est; qui equestri censu non esset, hoc est, qui quadringenta millia non haberet, eum in equestri ordine locum non habuisse. Ad hanc dubitationem suppeditat facile, quod respondeam, antiquitatis obseruatio. primum illud dicimus: equites equestri loco a censore motos esse, uel ob tenuitatem, uel ob culpam. Gellius ob tenuitatem mouendus erat: ideo tamen moueri non poterat, quia detrimentum illud rei familiaris post conditum lustrum fecerat; ut, etiam si quadringenta millia possidere desijsset, in equestri tamen ordine eo usque permanere posset, donec censores creati cuiusque rem aestimarent, eq. censu senatores, equites, iudices uel in ordine quemque suo ac loco retinerent, uel eijcerent. ID *erit populare?*} an, inquit, quia legem ferenti, aut concionanti Clodio Gellius adest, propterea popularem legem, aut concionem dicemus? POPVLO R. *deditus.*} iocari uidetur in Gellij cognomen: nam Poplicola uocabatur. Dio lib. xxxvii. L. PHILIPPI} hominis eloquentissimi, de quo in libro de claris oratoribus, in tertio de oratore, in oratione pro Quinctio. SOLVS *comesset.*} quo modo igitur popularis; cum hoc nomen in eos conueniat, qui benefici, ac liberales in populum sunt? IMPVRO, *& petulante,*} ob libidines, & impudentiam. laudatur enim maxime in adolescente castitas, & pudor. IDIOTARVM} hominum imperitorum, qui uulgarem quandam, sine modo, uiuendi rationem sequuntur: quibus Cicero philosophos hic opponit; quod hi, a doctrina instructi ac temperati, exquisitum quoddam uitae genus accurate seruant. DIVITIIS} tum, diuitijs consumptis, regulam philosophorum imitari coepisset. miror autem, cur diuitias; & regulam quasi antitheta Cicero posuerit: quando & in diuitijs regula licet uti, nec alterum ab altero necessario seiungitur. praeterea, cur, Ab idiotarum diuitijs? non & sapientes multi, atque eruditi diuitijs abundant? mutationem in Gellio notat, & ait: uixit primum, ut idiotae solent; deinde, ut philosophi; hoc est, primum luxuriose, ac dissolute, deinde moderate, & parce. uelim igitur, ut paria paribus respondeant, ita legi, sic tamen, si quid adiuuant ueteres libri: Postea quam rem paternam ab idiotarum nequitijs ad philosophorum regulam perduxit. GRAECVLVM} graecarum litterarum studiosum, scientiae cupidum. omnis enim tunc a graecis litteris doctrina petebatur: cum Latina lingua nondum exculta disciplinis esset. OCIOSVM} qui enim se ad litterarum studia contulerunt, ocio delectantur. SVBITO; cum antea nihil eiusmodi cogitasset. absumptis enim paternis bonis, a libidine, ac nequitia subito se ad litteras conuertit. A TE *iuuabatur,*} A te, sincerum non est. Posset ita corrigi, Nihil sane adiuuabatur. Alij legunt, Attae iuuabant anagnostae: quã recte, ipsi uiderint. Octauius meus reponendũ putat, A re iuuabantur. ueritas autẽ a libris antiquis petenda. nã nobis indicare corrupta loca satis est. coniecturis neque plane confidimus, neque omnino tamen diffidimus. sunt enim non nullae ita non dubiae, ut, qui obtusa prorsus ingenij acie non sit, in ijs primo adspectu ueritatem possit agnoscere. SPE *rerum nouarum,*} res nouas quaerunt, qui ueterem male

perdiderunt

perdiderunt: ut, quando de suo non habent, unde uiuant, de alieno rapiant. CONSENESCEBAT.} mature consenescunt, quos animi curae sollicitudinesq. macerant. inde consenescere dicimur ex ijs rebus, quarum molestissima cogitatio senilem nobis pallorem ac maciem quotidie magis inducit. NON *libidinis caussa*, } ironia: nam plane libidinis caussa libertinam ab eo uxorem esse ductam significat. PLEBICOLA } quasi nobiles mulieres contempserit, studio quodam in plebem. nam ex infima plebe libertini fuerunt, utpote qui libertatem paullo ante essent adepti. ideo in urbanis tribubus, qui ignobiliores erãt, censebantur. IN *quo tamen* } sua cuique tribuenda laus est. correxit hunc locum ex ingenio, quo excellit, multis abhinc annis Octauius Pantagathus, homo eruditissimus, omniumq. integerrimus: quem ego nostrae aetatis Varronem soleo nominare: ita multas multarum rerum ac disciplinarum notitias mente scientiaq. comprehendit. is igitur ita correxit, nulla litterarum mutatione, sententia restituta. In quo tamen est me ultus, cum illo ore inimicos est meos suauiatus. praeclare. nam in gratulationibus suauiari mos est, & Gellius nefandam libidinem ore exercere dicebatur: de quo est apud Catullum hoc epigramma.

Quid dicam, Gelli, quare rosea ista labella
Hiberna fiant candidiora niue?
Mane domo cum exis & cum te octaua quiete
E molli longo suscitat hora die?
Nescio quid certe est. an uere fama susurrat,
Grandia te medij tenta uorare uiri:
Sic certe est: clamant Vironis rupta miselli
Ilia, demulso labra notata sero.

dicit igitur, Illo ore, impurissimo, ac foedissimo, quo uirorum obscaena membra concipere solitus.

ORATIO

VTRVM, ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comedisti? quid? tu meo periculo, gurges, ac uorago patrimonij, heluabare; ut, si ego consul remp. contra te & gregales tuos defendissem, in ciuitate esse me nolles? te nemo tuorum uidere uult: omnes aditum, sermonem, congressum tuum fugiunt: te sororis filius Postumius, adolescens grauis, senili iudicio notauit, cum in magno numero tutorem liberis non instituit, sed elatus odio, & meo & reip. nomine; quorum ille utri sit inimicior, nescio; plura dixi, quam dicendum fuit, in furiosissimum atque egentissimum ganeonem. Illuc reuertor: contra me cum sit actum, capta urbe atque oppressa, Gellium, Firmidium, Titium, eiusdem modi furias illis mercenarijs gregibus duces & auctores fuisse; cum ipse lator nihil ab horum turpitudine, audacia, sordibus abhorreret. at cum de dignitate mea ferebatur, nemo sibi nec ualetudinis excusationem, nec senectutis satis iustam putauit: nemo fuit, qui se non remp. mecum simul reuocare in suas sedes arbitraretur. Videamus nunc comitia magistratuum. Fuit collegium nuper tribunicium, in quo tres minime, uehementer duo populares existimabantur. ex ijs, qui populares non habebantur, quibus in illo genere conductarum concionum consistendi potestas non erat, duo a populo R. praetores uideo esse factos: & quantum sermonibus uulgi, & suffragijs intelligere potui, prae se populus R. ferebat, sibi illum in tribunatu Cn. Domitij animum constantem, & egregium, atque Q. Anchacij fidem, ac fortitudinem, etiam si nihil agere potuissent, tamen uoluntate ipsa gratum fuisse.

EXPLANATIO

MEO *periculo heluabare*; } inde enim mihi factus es inimicus. damnum igitur mihi ex heluatione illa tua parabatur. SI EGO } haec est caussa, cur Gellius eum in ciuitate esse noluerit; quod rempublicam contra coniuratos defendisset. hoc enim nomine lege Clodia pulsus est. GELLIVM, *Firmidium. Titium*, } de quibus pro Domo, & de Harusp. resp. IPSE *lator* } P. Clodius, qui legem tulit. NVPER } biennio ante, Caesare & Bibulo cos fuit enim tribunus pl. eo anno P. Vatinius: de quo hic significari, paullo post ostendimus. TRES } Cn. Domitius, Q. Ancharius, C. Fannius: quos infra nominat. & Dio libro XXXIIX. cum ait Bibulum consulem in agraria Caesaris lege impedienda tribus tribunis pl. usum esse, sine dubio Domitium, Ancharium, Fannium significat. de quibus ipsis & in oratione in Vatinium Cicero intelligit, cum ait: Collegas habuisti uiros nouem: ex his tres erant, quos tu quotidie sciebas seruare de caelo. DVO } Vatinius, & alter nescio quis. DVO } Domitium, & Ancharium. PRAETORES } praeturam hoc anno gerebant. nam in oratione in Vatinium, quae ijsdem consulibus, quibus haec pro Sextio habita est, cum ait, Duos praetextatos sedentes uides, Domitium & Ancharium sine dubio significat. erat autem praetexta magistratuum toga. Et est animaduertendum, licuisse praeturam petere, aedilitate omissa. nam Domitius & Ancharius, qui tribuni pl. fuerant Caesare & Bibulo cõsulibus, non uideo qui potuerint praeturam petere consulibus Marcellino & Philippo si post tribunatum aedilitatem gesserunt: cum a Caesare & Bibulo ad Marcellinum & Philippum duo tantum anni numerentur: quo spatio tria fieri non possunt, peti aedilitas, geri, peti praetura: quae suum singula annum requirũt: ut omittam, quod inter aedilitatem & praeturam duo potius anni, quam unus, uidentur interfuisse. quod indicat epistola ad Furnium, fam. lib. X. CN. *Domitij* } duobus tantum praenominibus, Cneo & Lu-

tio, Domitios esse usos, apud Suetonium scriptum est. hunc opinor esse Cn. Domitium Caluinum, qui deinde consul fuit cum M. Valerio Messalla. etsi Caesarem in bellis ciuilibus secutus est. quod cum hoc loco pugnat. hic enim, & in oratione in Vatinium, cum contra Caesarem in tribunatu sensisse, manifestum est. Sed, ut tempora, sic homines saepe mutantur. CONSTANTEM,} in tuenda contra Vatinium senatus caussa. ANCHARII} hic L. Pisoni in Macedoniam successit, praetorius consulari. in Pisonem. FIDEM, *ac fortitudinem,*} quia quod e republica duxit esse, id & uoluerit semper, & ausus sit. alterum enim sine altero infructuosum est, NIHIL *agere,*} quia, licet quotidie de caelo seruarent, ut Vatinio leges ferenti impedimento essent; ille tamen, auspicijs neglectis, & multas, & reipublicae exitiosas, pro Caesaris potentia, pertulit. GRATVM} an Domitij animum? non placet: quia nimis longe refertur, interposita Ancharij mentione. malo, Gratam; ut ad Ancharij fidem ac fortitudinem pertineat. Grata, sane magis probarem: ut ad animum Domitij, fidemq. ac fortitudinem Ancharij aeque spectaret: nisi me numerus impediret: in exametrum enim uersum desineret oratio. quamquam alibi non semel in Cicerone notauimus.

ORATIO

IAM de C. Fannio quae sit existimatio, uidemus: quod iudicium populi R. in honoribus eius futurum sit, nemini dubium esse debet. quid populares illi duo, quid egerunt? alter, qui tamen se continuerat, tulerat nihil, senserat tantum de rep. aliud, atque homines exspectabant, uir, & bonus, & innocens, & bonis uiris semper probatus, quod parum uidelicet intellexit in tribunatu quid uero populo probaretur, & quod illum esse populum R. qui in concione erat, arbitrabatur, non tenuit eum locum, in quem, nisi popularis esse uoluisset, facillime peruenisset. alter, qui ita se in populari ratione iactarat, ut auspicia, legem Aeliam, senatus auctoritatem, consulem, collegas, bonorum iudicium nihil putaret, aedilitatem petiuit cum bonis uiris, & hominibus primis, sed non praestantissimis opibus, & gratia: tribum suam non tulit, Palatinam denique, per quam omnes illae pestes uexare populum R. dicebantur, perdidit, nec quidquam illis comitijs, quod boni uiri uellent, nisi repulsam, tulit. Videtis igitur populum ipsum, ut ita dicam, iam non esse popularem; qui ita uehementer eos, qui populares habentur, respuat; eos autem, qui ei generi aduersantur, honore dignissimos iudicet. Veniamus ad ludos: facit enim, iudices, uester iste in me animorum oculorumq. contuitus, ut mihi iam licere putem remissiore uti genere dicendi.

EXPLANATIO

QVAE *sit existimatio,*} quid homines opinentur. consularem auctoritatem eum esse consecutum, dicit in oratione in Vatinium. QVOD *iudicium,*} hoc dicit, non esse dubitandum, quin C. Fannio magistratus eos, quos petet, populus studiose daturus sit. TVLERAT *nihil,*} legem quidem promulgauit, sed non tulit: quia seruantibus de caelo tribus tribunis pl. Domitio, Anchario, Fannio nemo ex toto collegio tribunicio, praeter unum Vatinium, legem promulgatam ferre ausus est. quod in oratione in Vatinium plane constat. quis autem hic sit, quem Cicero popularem tribunum pl. fuisse dicit, non satis liquet. certe, amicum fuisse Ciceronis, inde conijcio, quod, cum eius in tribunatu sententiam improbet, in eo tamen laudando, & quasi excusando multus est. C. Cosconium putarem: de quo sic in ea in Vatinium: Omnes tribuni pl. collegae tui habuerunt leges promulgatas, in his multas meus necessarius, etiam de mea sententia, C. Cosconius iudex noster: quem, tu dirumperis, cum aedilicium uides. Sed rationes aduersantur duae, una, quod, cũ in Sextij caussa iudex fuerit, quod proxima, quae recitaui, uerba declarãt, non placet haec de iudice dici: non enim aequo animo audisset illa uerba, Non tenuit eum locum, in quem, nisi popularis esse uoluisset, facillime peruenisset. altera uero ratio est, quod manifeste significat eum in honoris petitione repulsam tulisse, cum ait: Non tenuit eum locum. quod in Cosconium conuenire non potest: quem hoc anno aedilem fuisse, ex oratione in Vatinium proxime demonstratum est. NON *tenuit eum locum,*} non obtinuit aedilitatem, aut praeturam. est enim hic, tenere, obtinere: quod ex insequenti uerbo, Peruenisset, conijcitur. AVSPICIA,} qui sunt in historia uersati, Vatinium significari facile sentiunt. is enim, seruantibus de caelo tribus eius collegis, Domitio, Anchario, Fannio, de auspicijs nihil laborans, leges, quas uoluit, pertulit. quod ipsius Ciceronis uerbis, quae scripta sunt in oratione in Vatiniũ, ostendemus. Tribunus plebis, inquit, fuisti: collegas habuisti uiros fortes nouem: ex his tres erant, quos tu quotidie sciebas de caelo seruare, quos irridebas, quos priuatos esse dicebas. & in eadem paullo post: Num quem post urbem conditam scias tribunum pl. egisse cum plebe, cum constaret seruatum esse de caelo? Et infra: Eam rempublicam, quae auspicijs inuentis constituta est, ijsdem auspicijs sublatis peruertere conatus es. eundem significat in epistolis ad Atticum libro II. cum ait: Orbis hic in rep. est conuersus, citius omnino, quam potuit: id culpa Catonis: sed rursus improbitate istorum, qui auspicia, qui Aeliam legem, qui Iuniam, & Liciniam, qui Caeciliam, & Didiam neglexerunt. LEGEM *Aeliam,*} lex Aelia legem ferri, cum obnunciaretur, uetabat. Vatinius neglexit. in oratione in ipsum bis. SENATVS *auctoritatem,*} qui, quid senatus uellet, nihil attendisti: leges tulisti, quas senatus improbabat. per populum enim, non per senatum, Caesar consul, & Vatinius tribunus pl. egerunt. CONSVLEM,} M. Bibulum: quem Vatinius in carcerem duci iussit. in oratione in ipsum. PRIMIS,} non gratia populari, sed familiae dignitate.

dignitate. quo magis patuit, quam non carus populo Vatinius esset, is, qui in tribunatu popularis maxime putabatur, cum ab hominibus non magnopere gratiosis, tamen in aedilitatis petitione uictus sit. TRIBUM *suam*} Vatinij tribus fuit Sergia, id ex oratione in ipsum ex illis uerbis didici: Ob hasce omnes res scias te seuerissimorum hominum Sabinorum, fortissimorum uirorum Marsorum, ac Pelignorum, tribulium tuorum, iudicio notatum, nec post Romam conditam, praeter te, tribulem quemquam tribum Sergiã perdidisse. erat autem ignominiae maximae, si quis candidatus in honoris petitione suam tribum non ferret. ideo in ea de Haruspicum responsis hoc ipsum eidem Vatinio, non nominatim quidem, sed ijs tamen, uerbis obijcit, ut illum notari manifestum sit. ait enim: Quos ad omnia progredientes, quos munera gladiatoria parantes, quos apertissime largientes, non solum alieni, sed etiam sui uicini, tribules, urbani, rustici repulerunt. & in oratione in ipsum. OPIBUS,} de quo populus bene existimet, quem ciuitas diligit, cui fauet, is ualere opibus recte & Latine dicitur. opes enim est id, quo possumus: siue bona fama sit, siue diuitiae, siue bellica copia, siue quiduis aliud. PALATINAM} studiosam perditorum ciuium, ut hic apparet, maxime uero ex oratione pro domo sua: sic enim in ea scriptum est: Amici illi tui, te uno amico tecti & beati, qui se populo commiserant, ita repellebantur, ut etiam Palatinam tuam perderent. Non enim, in hac tribu censum esse Clodium, etsi, Tuam, Cicero dicat, credibile uidetur. tribum ueterem Claudiam, gentis Claudiae propriam, adoptatus a Fonteio mutauerit: concedam; tamen in aliqua potius rustica tribu, quam in Palatina, quae urbana fuit, locum habuisset. nam cum, in urbanis tribubus non nisi libertinos fuisse, aut homines a re domestica pessime constitutos, planum exploratumq. sit, qui potuerit in ea tribu censeri P. Clodius, qui neque libertinus erat, &, ut Plutarchus in Caesare testatur, diuitijs abundabat, equidem non intelligo. an a censoribus ob flagitium e rustica tribu in urbanam reiectum dicemus? simile ueri non est. non enim id Cicero tacuisset. obiecisset omnino, ut alia multa, in aliqua oratione: cum illi saepe, collectis omnibus criminibus, acerbissime male dicat. quod si census in Claudia non est: malim omnino in Arniensi, quam in Palatina: in qua & Claudium Neronem, qui cum Salinatore censuram gessit, esse censum, Liuius lib. IX. significat. Verum, qui translatus est a Claudia in Arniensem Nero? forte censorum permissu, ex uetere Ap. Claudij censoris instituto: qui mutationem tribuum omnibus non modo ingenuis, uerum libertinis quoque concessit, ut in qua quisque uellet tribu censeretur: quod in Diodoro Siculo legimus. puto etiam id ante Appium censorem licuisse, ex lege Ouinia, de qua meminit Festus. ILLAE *pestes*} homines nefarios multa, quae populum Romanum exercerent, ualdeq. perturbarent, opera, ac studio Palatinae tribus in concione & comitijs peregisse significat. FACIT *enim, iudices, uester ille. &c.*} in digressionibus ueniam petit a iudicibus, ut pro Archia: Quaeso a uobis, ut in hac caussa mihi detis hanc ueniam. &c.

ORATIO

COMITIORUM & concionum significationes interdum uerae sunt, non numquam uitiatae, atque corruptae: theatrales gladiatorijq. consessus dicuntur omnino solere, leuitate non nullorum, emptos plausus & exiles & raros excitare: attamen facile est, cum id fit, quemadmodum, &. a quibus fiat, & quid integra multitudo faciat, uidere. quid ego nunc dicam, quibus uiris, aut cui generi ciuium maxime applaudatur? nemi nem uestrum fallit. sit hoc sane leue: quod non ita est; quoniam optimo cuique impertitur: sed si est leue, homini graui leue est: ei uero, qui pendet a rebus leuissimis, qui rumore, &, ut ipsi loquuntur, fauore populi tenetur, & ducitur, plausum immortalitatem, sibilum mortem uideri necesse est. Ex te igitur Scaure potissimum quaero, qui ludos apparatissimos magnificentissimosq. fecisti, ecquis istorum popularium tuos ludos adspexerit? ecquis se theatro, populoq. R. commiserit? ipse ille maxime ludius, non solum spectator, sed actor, & acroama, qui omnia sororis embolia nouit, qui in caetum mulierum pro psaltria adducitur, nec tuos ludos adspexit in illo ardenti tribunatu suo, nec ullos alios, nisi eos, a quibus uix uiuus effugit. semel, inquam, se ludis, homo popularis, commisit omnino, cum in templo Virtutis honos habitus esset uirtuti, C. q. Marij, conseruatoris huius imperij, monumentum municipi eius, & reip. defensori sedem ad salutem praebuisset. quo quidem tempore quid populus R. sentire se ostenderit, utroque in genere declaratum est: primo, cum, audito S. C. ore ipsi atque absenti senatui ★ plausus est ab uniuersis datus: deinde, cum senatoribus singulis, spectatum e senatu redeuntibus. cum uero ipse, qui ludos faciebat, consul assedit; stantes, & manibus passis gratias agentes, & lacrumantes gaudio, suam erga me beneuolentiam ac misericordiam declararunt.

EXPLANATIO

COMITIORUM, *& concionum*} ex comitijs, inquit, & concionibus non ita cognoscitur populi sensus, ut ex ludorum, gladiatorumq. consessu. nam etsi non numquam empti plausus in eo consessu excitantur, tamen hi, quo minus populi sensus appareat, non efficiunt. exsules enim sunt, & rari; &, a quibus dentur, quidq. integra multitudo faciat, facile est uidere. quare ex ludis, & gladiatoribus, quid de Clodio populus Romanus sentiat, optime cognoscemus. VERAE *sunt,*} a uero profectae animi sensu: LEUITATE *nonnullorum,*} eorum, qui, pecunia accepta, plausus excitant exiles, & raros. THEA-

TRALES, *gladiatorijq. consessus*} ex his uerbis, ludos in theatro, gladiatores in foro datos esse, satis patet. distinguuntur enim gladiatorij consessus a theatralibus. infra quoque, cum de Scauri ludis loquitur, Quis, inquit, se theatro commisit? Gladiatores autem in foro datos, tum in hac ipsa oratione infra manifestum est: tum Pedianus in commentario Diuinationis, ubi de Menia columna meminit, idem tradit. INTEGRA} non corrupta. QVIBVS *uiris*,} bonis, & publicam caussam studiose tuentibus applaudi maxime solebat: exempla sunt in epistolis, & orationibus non pauca. MAXIME *applaudatur*} non exsuli, raroq. plausu. SIT *hoc sane leue*:} plausum dari. sit plausus de minimis leuissimisq. rebus. HOMINI *graui*,} itaque Cicero cum in quadam epistola ad Atticum scripsisset, sibi theatrum ingredienti plausum a populo magnum atque aequabilem esse datum. subiunxit proxime: sed hoc ne curaris. ego, ineptus, qui scripserim. quasi, plausum curare, homini consulari turpe esset. QVI *pendet*,} qualis est Clodius. quam enim rem maximi aestimat, ex ea ipsa re, hoc est ex populi plausu, argumento ducto, popularem non esse confirmat. VT *ipsi loquuntur*,} fauor, & urbanus, Ciceronis aetate noua fuisse, nec ante usitata, asserit Quinctilianus libro IIX. cap. 3. itaque Cicero, ut nouam dictionem uideatur agnoscere, quasi se excusans ait. Vt ipsi loquuntur, ij scilicet, qui a rebus leuissimis pendent, qui populi gratiam quauis arte aucupantur. sic in epistola ad Ap. Pulchrum, usurus noua dictione Te, inquit, hominem, ut nunc loquuntur, urbanum. Fauor autem cur Ciceronis aetate noua dictio uisa sit, mirari aliquis posit, cum ea Lucretium multis ante annis usum esse constet. scripsit enim lib. VI. - obuia rursum Quae fuerant, sint placato conuersa fauore. PLAVSVM *immortalitatem, sibilum mortem*} plausu populus amorem, sibilo odium indicabat. itaque cum M. Roscius Otho tribunus pl. legem tulisset, ut equites seiuncti a plebe, in quattuordecim gradibus sedentes, ludos spectarent; plebs irata, quod ignominiam quandam tulisse uideretur, ingredientem eum in theatrum sibilis excepit, contra uero plausu equester ordo. Plutarchus. SCAVRI *potissimum*} qui praetor es: hoc enim supra in eo loco, Qualis pater tuus, M. Scaure fuit, probatum est. LVDOS *fecisti*,} in aedilitate. Plinius libro XXXVI. cap. 15. Pedianus, de officijs lib. 2. ECQVIS *istorum*} cum enim se populares haberi uelint; tamen populi sibila metuentes, ad ludos ire non sunt ausi. IPSE *ille*} P. Clodius. LVDIVS,} ludios fuisse credo, ut ex oratione de Haruspicum responsis conijcio, qui, dum agerentur ludi, in scena psallerent, ludium hic appellat credo P. Clodiũ, quod ludis magnopere delectari solitus esset: qui tamẽ Scauri ludos noluit adspicere, cum populi clamores, & sibila metueret. ACROAMA} recitator. Cicero in Verrem. Ne tamquam, inquit, festiuum acroama e conuiuio sine corollario discederet: accedit Macrobius: cuius haec sunt lib. 2. Saturn. Delectatus inter cenam erat Augustus pueris symphoniacis Turonij Flacci mangonis; atque eos frumento donauerat, cum in alia acroamata fuisset liberalis nummis. Et Suetonius in Vespasiano: uetera acroamata reuocauit. Vt omittantur aliorum testimonia. Alibi, acroama etiam pro ipsa re, quae recitatur, usurpari uidemus: ut in orat. pro Archia: quae est iucunda narratio, & cantilena, & quidquid eos, qui audiunt, oblectat. Et Aristoteles Ethicorum lib. X. quae auditu, & spectatu iucunda sunt, ἀκροάματα καὶ θεάματα uocat. Tribuit hic Cicero omnes partes Clodio, quae in fabulam conueniunt: ludius, inquit, est, spectator, actor, recitator: nouit omnia sororis embolia: adducitur pro psaltria in caetum mulierum: tamen ludos tuos adspicere noluit. Sed quaeritur, agebat ne Clodius, aut recitabat fabulas in scena? Non hoc uere sentit Cicero, sed iocatur in psaltriae uestem, quam Clodius induerat, ut uniuersam quasi fabulam perageret, hoc est, Pompeia C. Caesaris uxore potiretur. SORORIS *embolia*} reconditas partes: cum sorore enim rem habuisse Clodius dicebatur. &, Embolia dixit, ambigua significatione, ut & ingressum aditusq. ad sororem indicaret, (sicuti embolium est ingressus argumentumq. scenicum) & in ludorum similitudine persisteret: quod mirum uideri posset Clodium, qui sororis embolia nosset, interesse ludicro spectaculo noluisse. PRO *psaltria*} horum uerborum sententiam historia patefacit. scribit enim Plutarchus in uita Ciceronis, P. Clodium psaltriae ueste indutum, ut Pompeiae Caesaris uxori stuprũ inferret, ingressum esse eo, ubi sacra Bonae deae mulieres faciebant. spectauit igitur Cicero ad illud flagitium: nec argute minus, quam contumeliose, dixit: quasi mirum uideretur eum, qui psaltriam simulare solitus esset, ludis abstinuisse, quibus fere psaltriae, precio conductae, solerent interesse. eadem significatione dixit in ea de Haruspicum responsis: P. Clodius a coma, a mitra, a muliebribus soleis, purpureisq. fasciolis, a strophio, a psalterio, a flagitio, a stupro est factus repente popularis. nisi eum mulieres exornatum ita deprehendissent; nisi ex eo loco, quo eum adire fas non fuerat, ancillarum beneficio emissus esset: populari homine populus Romanus, respublica ciue tali careret. ARDENTI *tribunatu*} fuit enim tamquam incendium reipublicae: quandoquidem ueteres leges, maiorumq. praeclara instituta consumpsit. VIX *uiuus effugit*;} quo die de Ciceronis reditu in templo Virtutis senatusconsultum factum est, eo die ludi fuerunt. quo P. Clodius, dimisso senatu, cum uenisset; uix se populus Romanus tenuit; uix homines odium suum a corpore eius impuro, atque nefando represserunt. placet enim in re demonstranda ipsius Ciceronis usurpare uerba. HONOS *habitus esset uirtuti*,} quod in templo, in quo Virtus colebatur, de salute ciuis eius actum est qui remp. coniuratorum scelere sua uirtute uindicarat. affuit igitur, & opem tulit uirtuti Virtus. infra, & in oratione pro Plancio, & de diuinatione libro 1. & Valerius Maximus. Quinque autem S. C. de reditu Ciceronis esse facta, infra ostendemus. MARII *monumentum*} quod extruxit de manubijs Cimbricis, & Teutonicis. inscriptio fuit haec in eius arcu. DE *manubijs Cimbricis Teutonicis aedem Honori & Virtuti uictor ueste triumphali calceis puniceis*. Alterum fuit Honoris & Virtutis templum, quod M. Marcellus, qui consul quinquies fuit non longe ab Appia uia fecit, Pedianus, & alij. MVNICIPI *eius*} Ciceroni: cui eadem, quae C. Mario, patria fuit Arpinum. REIP. *defensori*} praesertim in consulatu; iungit autẽ

suam

suam laudem cum Marij laude. nam illum Romani imperij conseruatorem, se reipublicae defensorem nominat. SEDEM *ad salutem praebuisset.*} cum excepit eos, qui de Ciceronis salute decreuerunt, pro Plancio: An, cum populus Romanus illo S.C. quod in monumento Marij factum est, quo mea salus omnibus est gentibus commendata, uni Cn. Plancio gratias egerit, ei ego a me referendam gratiam non putem? VTROQVE *in genere,*} amore erga senatum, odio in Clodium declarando. ORBE} quis non uidet corruptam esse dictionem? Consuli, cum sententia quadraret: nec a scripto nimium recedit: si quis antiquam scribendi rationem teneat. IPSI} qui retulerat ad senatum. FACIEBAT,} extra ordinem, sumptu suo. ludos enim omnes sollemnes, publica impēsa, aediles curabant, praeter Apollinares, qui a praetore urbano fiebant. CONSVL} P. Lentulus: nam huic potius, quam Metello, gratias populum egisse, consentaneum est: quando is ad reducendum Ciceronem senatui dux & auctor fuerat. utrum autem de ludis anniuersarijs, an ex consulis uoluntate factis intelligendum sit, non appatet. sed si anniuersarij: cur ab altero potius consule, quam ab utroque dati? nisi si, uel forte, uel quod eius muneris cura ad eum consulem pertinebat, qui priore loco creatus erat. STANTES,} sedentes enim in theatri gradibus ludos spectabant. PASSIS} apertis, diductis: a pando.

ORATIO

AT cum ille furibundus incitata illa sua uecordi mente uenisset, uix se populus R. tenuit, uix homines odium suum a corpore eius impuro, atque infando represserunt; uoces quidem, & palmarum intentus, & maledictorum clamorem omnes profuderũt. sed quid ego populi R. animum uirtutemq. commemoro, libertatem iam ex diuturna seruitute respicientis, in eo homine, cui tum petenti iam aedilitatem ne histriones quidem coram sedenti pepercerunt? nam cum ageretur togata, simulans, ut opinor, caterua tota, clarissima concentione, in ore impuri hominis imminens concionata est,

Huic uitae tuae — & post,

— Principia atque exitus Vitiosae uitae. sedebat exanimatus; & is, qui antea cantorum conuicio conciones celebrare suas solebat, cantorum ipsorum uocibus eijciebatur. Et quoniam facta mentio est ludorum, ne illud quidem praetermittam, in magna uarietate sententiarum numquam ullum fuisse locum, in quo aliquid a poeta dictum cadere in tempus nostrum uideretur, quod aut populum uniuersum fugeret, aut non exprimeret ipse actor. & quaeso hoc loco, iudices, ne qua me leuitate ductum ad insolitum genus dicendi labi putetis, si de poetis, de histrionibus, de ludis in iudicio loquar. non sum tam ignarus, iudices caussarum, non tam insolens in dicendo, ut omni ex genere orationem aucuper, & omnes undique flosculos carpam, atque delibem. scio quid grauitas uestra, quid haec aduocatio, quid ille conuentus, quid dignitas P. Sextij, quid periculi magnitudo, quid aetas, quid honos meus postulet. sed mihi sumpsi hoc loco doctrinam quandam iuuentuti, qui essent optimates. in ea explicanda demonstrandum est, nõ esse populares omnes eos, qui putentur. id facillime consequar, si uniuersi populi iudicium uerum & incorruptum, & si intimos sensus ciuitatis expressero.

EXPLANATIO

VENISSET,} e senatu in theatrum. fuit enim senator P. Clodius, idq. non modo consulibus Lentulo & Metello, gesto iam tribunatu, uerum etiam antequam tribunatum gereret, atque adeo antequam plebeius fieret. patet ex oratione pro domo sua, in qua sunt haec: Quae maior calumnia est, quam uenire imberbem adolescentulum, bene ualentem, ac maritum; dicere, filium senatorem populi Romani sibi uelle adoptare? DIVTVRNA *seruitute*} quam per biennium pertulerat, consulibus Caesare & Bibulo, Pisone & Gabinio. TVM} eo die, quo, senatus consulto de me facto, in theatrum uenit. PETENTI *iam*} particula, iam, non, ante legitimum tempus aedilitatem petijsse Clodium, significat: anno enim, qui tribunatum primus sequebatur, aedilitatem petere licebat: sed ei, etsi iam peteret aedilitatem, histriones tamen coram sedenti non pepercisse. TOGATA,} comoedia, quae Romanum habet argumentum, a togatis personis acta. SIMVLANS,} togatae nomen. CONCENTIONE,} histriones olim, cum fabulas agerent, numeroso cantu recitasse, uel hic locus argumento esse potest. CONCIONATA} uoce clarissima: qualis eorum solet esse, qui in populo concionantur. CANTORVM *conuicio*} etsi locus uacare mendo non uidetur: tamen, hoc opinor, Cicero significat: adhibere Clodius cantores ad suas conciones antea solebat, quo libentius populus audiret, eorum modulatis uocibus, quae concionantis uocem subsequebantur delenitus. tunc autem cantorum ipsorum uocibus, quibus alios congregarat, ipse eijciebatur. haec, nisi fallor, est horum uerborum sententia. uerum, quid sibi uelit, dictio, conuicio, & quem hic locum habeat, non dispicio. nisi si, conuicio, pro multis uocibus a Cicerone dictum uelis, quasi, conuocio. qua significatione accipitur & ab Vlpiano iurisconsulto. CELEBRARE} frequentare: cum ad eas frequens populus conueniret. sic per oppositionem dicimus, loco celebri, loco deserto. & infra de gladiatoribus, Id inquit, spectaculi genus omni frequentia, atque omni genere hominum celebratur. SENTENTIARVM} in togata. FVGERET,} quod populus uniuersus non intelligeret in meam fortunam conuenire. ACTOR.} is, qui primas in togata partes agebat: quem fuisse Aesopum, infra patet. is autem in agendis fabulis grauiter animo commouebatur: ut eius personae, quam agebat, ingenium plane referre uideretur. tradit Plutarchus; cum is Atreum repraesentaret, de Thye-

stis

stis supplicio deliberantem, ita esse rei argumento affectum, ut ministrum quendam, quia non satis mature aduenisset, sceptro percussum occiderit. ADVOCATIO,} ij, qui suam praesentiam (ut Pediani uerbis utar) commodant reo. ILLE *conuentus*,} populus, qui ad iudicium conuenerat: quam in oratione pro Milone coronam uocat: quod populi circa stantis frequentia, quasi corona quadam, iudicum subsellia cingerentur.

ORATIO

QVID fuit illud, quod, recenti nuncio de illo S.C. quod factum est in templo Virtutis, ad ludos scenamq. perlato, consessu maximo, summus artifex, & mehercule semper partium in rep. tamquam in scena, optimatium, flens, & recenti laetitia, & mixto dolore, ac desiderio mei, egit aperte multo grauioribus uerbis meam caussam, quam egomet de me agere potuissem? summi enim poetae ingenium non solum arte sua, sed etiam dolore exprimebat. Quam enim certo animo, – qui remp. adiuuerit, Steterit cum Achiuis. uobiscum me stetisse dicebat, uestros ordines demonstrabat. reuocabatur ab uniuersis. – re dubia, Nec dubitarit uitam offerre, nec capiti pepercerit. haec quantis ab illo clamoribus agebantur? cum iam, omisso gestu, uerbis poetae, & studio actoris, & exspectationi nostrae plauderetur.

Summum amicum summo in bello.

nam illud ipse actor adiungebat amico animo: & fortasse homines propter aliquod desiderium approbabant: – summo ingenio praeditum. tum illa quanto cum gemitu populi R. ab eodem paullo post in eadem fabula sunt acta? O pater.

EXPLANATIO

OPTIMATIVM,} optimatum, non dubito quin rectius sit: ut cum rep. & cum scena pariter congruat. partes, inquit, optimas, ut in scena, sic in rep. tuetur. SVMMI *poetae*} qui fabulam, quae agebatur, composuerat. SED *etiam dolore*} cum enim poetae uersus meum casum referentes pronunciaret, ad eorum sententiam non modo corporis motum, & uocem, & uultum, uerum etiam animum, intimosq. sensus accommodabat. summo enim cum dolore, multisq. cum lacrumis agebat. STETERIT *cum Achiuis*.} cum haec ab homine Graeco dici facile coniiciam, qui post multa in Achiuos collata beneficia uitam in exsulio misere ducat: fortasse, Telamonem hunc esse, Aiacis & Teucri patrem, non absurde putabimus: de quo haec Cicero libro III. Tusculanarum. Huius ne uitae propositio & cogitatio aut Thyestem leuare poterit, aut Aeetam, aut Telamonem pulsum patria, exsulantem atque egentem? in quo haec admiratio fiebat: deinde subiunxit trochaicos quadratos catalecticos.

Hicine est Telamon ille, modo quem gloria ad caelum extulit,
Quem adspectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant sua?

nec dubito, quin ij duo uersus ex eadem fabula sint, ex qua hi, quos in oratione Cicero commemorat. etenim illud,

Exsulare sinitis, sistis pelli, pulsum patimini,

aptissime ad Telamonem referuntur. fabulam autem fuisse opinor Accij Andromacham. nam illa, quae sequuntur,

O pater,
Haec omnia uidi inflammari;

quae Cicero ex eadem fabula esse dicit; ex Accij Andromacha sumpta esse, plane constat in III. Tusculana. utrumque autem in eadem fabula, Telamonem & Andromacham, suam miseriam deplorantem esse inductum, primum hic licet coniicere: deinde ex ea, de qua memini Tusculana possum suspicari. nam ex una parte Telamonem, ex altera Andromachã, suam calamitatẽ misere conquerẽtes uidetur Accius collocasse: cum Cicero, tribus uersibus de Telamone recitatis,

Pol mihi fortuna magis nunc desit, quam genus:
Namque regnum suppetebat mihi: ut scias, quanto e loco,
Quantis opibus, quibus de rebus lapsa fortuna occidat: subiungat,
Ex opibus summis, opis egens Hector tuae;
Quid petam praesidi, aut exsequar? quo ne nunc auxilio aut fuga,
Freta sim? –

& quae sequuntur: quae sunt ex Andromachae, Hectoris uxoris, persona. VESTROS *ordines*} senatum, equites, plebem: quos a me ordines defensos esse demonstrabat. REVOCABATVR} cogebat populus histriones, quae semel dicta placuerant, saepius eadem iterare. CLAMORIBVS} non actoris, sed populi. OMISSO *gestu*,} non iam populus gestu, sed plausu significabat, quid de poeta sentiret qui illa scripserat; quid de actore, qui tantum studium, animiq. affectionem in agendo declarabat; quid de nobis, quorum reditus exspectabatur. SVMMO *in bello*.} opinor, in priore bello Troiano; in quo ab Hercule & Telamone euersa Troia est. ADIVNGEBAT} de suo, non a poeta scriptum. nam, Summo ingenio praeditum, non ita conueniebat in hominem militarem, de quo proxima superiora dicta sunt; ut in Ciceronem, qui inter omnes ciues ingenij laude scientiaq. eminebat. O. PATER.} Andromachae uerba apud Accium, suam fortunam, euersa Troia, deplorantis. & est ad patrem Eetionem, quem Thebis in Asia regnantem Achilles occiderat, miserabilis inuocatio. integer uersus est,

O pater, o patria, o Priami domus:

cuius & in III. libro Tusculanarum, & in III. de oratore mentio fit.

O R A T I O

ME, me ille absentem, ut patrem, deplorandum putabat, quem Q. Catulus, quem multi alij saepe in senatu patrem patriae nominarant. quanto cum fletu de illis nostris incendijs, ac ruinis? cum patrem pulsum, patriam afflictam deploraret, domum incensam euersamq. sic egit, ut, demonstrata pristina fortuna, cum se conuertisset,

Haec omnia uidi inflammari,

fletum etiam inimicis, atque inuidis excitaret. pro dij immortales, quid illa, quemadmodum dixit idem? quae mihi quidem ita & acta, & scripta uidentur esse, ut uel a Catulo, si reuixisset, praeclare posse dici uiderentur: (is enim libere reprehendere & accusare populi nonnumquam temeritatem solebat, aut errorem senatus) O ingratifici Argiui, inanes Graij, immemores benefici. non erat illud quidem uerum: non enim ingrati, sed miseri, quibus reddere salutem, a quo acceperant, non liceret: nec unus in quemquam umquam gratior, quam in me uniuersi. sed tamen illud scripsit disertissimus poeta pro me, egit fortissimus actor, non solum optimus, de me: cum omnes ordines demonstraret, senatum, equites R. uniuersum populum R. accusaret, Exsulare sinitis, sistis pelli, pulsum patimini: quae tum significatio fuerit omnium, quae declaratio uoluntatis ab uniuerso populo R. in caussa hominis popularis, equidem audiebamus: existimare facilius possunt, qui affuerunt. & quoniam huc me prouexit oratio, histrio casum meum toties collacrumauit, cum ita dolenter ageret caussam meam, ut uox eius illa praeclara lacrumis impediretur. neque poetae, quorum ego semper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt: eaq. populus R. non solum plausu, sed etiam gemitu suo comprobauit. utrum igitur haec Aesopum potius pro me, aut Accium dicere oportuit, si populus R. liber esset, an principes ciuitatis? nominatim sum appellatus, in Bruto Tullius: Qui libertatem ciuibus stabiliuerat: millies reuocatum est. parum ne uidebatur; populum R. iudicare id a me, & a senatu esse constitutum, quod perditi ciues sublatum per nos criminabantur?

E X P L A N A T I O

PATREM *pulsum,*} cum diceret histrio, o pater, o patria, o Priami domus, me, patrem patriae, pulsum, patriam afflictam, domum incensam & euersam, cum lacrumis significabat. PRISTINA *fortuna,*} cum enim actor illa pronunciasset,

O pater, o patria, o Priami domus,
Septum altisono cardine templum,
Vidi ego te, astante ope barbarica,
Tectis caelatis, laqueatis,
Auro, ebore instructam magnifice,

subiunxit ea, quae idem poeta proxime scripsit: quae in III. Tusculana notauimus:

Haec omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.

de quibus uersibus primum dumtaxat hic Cicero ponit; cum tamen omnes histrio in scena recitarit. primus enim ad repraesentanda aedium suarum incendia pertinebat: duo reliqui in fortunam illius non cadebant. FLETVM *etiam inimicis,*} hoc dixit, uel quia re uera factum erat; uel quod, graues calamitates cum significamus, miserabiles etiam inimicis appellare consueuimus. sic apud Sophoclem Tecmessa de Aiace, sua ipsius manu interfecto:

ὦ δύσμορ' Αἴας, οἷος ὢν οἵως ἔχεις,
ὡς καὶ παρ' ἐχθροῖς ἄξιος θρήνων τυχεῖν.

& apud eundem nuncius in tyranno:

– θέαμα δ' εἰσόψει τάχα
τοιοῦτον, οἷον, καὶ στυγοῦντα ἐποικτίσαι.

Et Cicero ipse lib. III. de or. quo loco, quae sit actionis uis ostendere conatur, haec dicentem L. Crassum inducit: Quid fuit in Graccho, quod me puero tantopere ferretur? Quo me, miser deferam? in Capitolium ne? at fratris sanguine redundat. an domum? matrem ne ut miseram, lamentantemq. uideam, & abiectam? Quae sic ab illo acta esse constabat, oculis, uoce, gestu, inimici ut lacrumas tenere non possent. A. CATVLO,} senatus principe. SI *reuixisset,*} perierat inter Ciceronis consulatum, & exsulium. NEC *unus in quemquam umquam gratior, quam in me uniuersi.*} simile illud Phil. III. Quis enim unus fortior, quis amicior umquam reip. fuit, quam legio Martia uniuersa? PRO *me,*} ut in me multis post annis conuenirent, ut in eum tempus cadere possent. quod non poetae consilio, sed casu ita factum est. FORTISSIMVS} quia libere egerit, suumq. mei desiderium, nullo metu perterritus, aperte demonstrarit. DE *me.*} sentiunt profecto nescio quid aures, quo iuuentur, cum duo proxima κῶλα ijsdem audiunt syllabis terminari: ut hic: Scripsit disertissimus poeta pro me, egit fortissimus actor, non solum optimus, de me: ὁμοιοτέλευτον Graeci uocant. HOMINIS *non popularis,*} se ipsum intelligit: qui etsi nomine popularis non erat, summam tamen erga se populi uoluntatem cognouisse dicit. EQVIDEM *audiebamus*} sic libro III. de finibus: Equidem, diligentius saepiusq. ista loquemur inter nos. & ad Atticum lib. III. Adhuc equidem ualde me paenitet. TOTIES} in omnibus a me recitatis uersi-

bus.

bus. IMPEDIRETVR.} debilitatur enim fletu uox. pro Caelio, & pro Milone. POETAE,} qui quasi diuinantes illa pro me scripserunt. AESOPVM} histrionem Ciceronis familiarem: qui, ut Roscius in comoedijs, sic ipse primas in tragoedijs ferebat. epistola ad Marium, fam. libro VII. reliquit filium ditissimum, & nequissimum. Plinius. IN. BRVTO' Accij tragoedia, de qua libro I. de diuinatione, & apud Varronem de lingua Latina lib. IV. mentio fit. TVLLIVS:} cum enim Brutum Aesopus nominare deberet, Tullium nominauit: quod ut Brutus, Tarquinio rege pulso, sic Cicero, coniuratione oppressa, libertatem ciuibus stabiliuerat. REVOCATVM *est.*} a populo. sic in epistola quadam ad Atticum lib. II. de Diphilo tragoedo: Millies coactus est dicere eadem. I*Dа me constitutum*,} libertatem. CRIMINABANTVR?} propterea Clodius ex euersa Ciceronis domo templum Libertatis exaedificauit: quasi, eo pulso, qui tyrannidem in suo consulatu exercuisset, restituta libertas uideretur.

ORATIO

MAXIMVM uero populi R. iudicium uniuerso consessu gladiatorio declaratum est: erat enim munus Scipionis, dignum & eo ipso, & illo Q. Metello, cui dabatur. id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maxime delectatur. in hunc consessum P. Sextius tribpl. cum ageret nihil aliud in eo magistratu, nisi meam caussam, uenit, & se populo dedit, non plausus cupiditate, sed ut ipsi inimici nostri uoluntatem uniuersi populi uiderent. uenit, ut scitis, ad columnam Maeniam. tantus est ex omnibus spectaculis usque a Capitolio, tantus ex fori cancellis plausus excitatus, ut numquam maior consensio, aut apertior populi R. uniuersi fuisse ulla in caussa diceretur. ubi erant tum illi concionum moderatores, legum domini, ciuium expulsores? alius ne est aliquis improbis ciuibus peculiaris populus, cui nos offensi inuisiq. fuerimus? equidem existimo, nullum tempus esse frequentioris populi, quam illud gladiatorium; neque concionis ullius, neque uero ullorum comitiorum. haec igitur innumerabilis hominum multitudo; haec populi R. tanta significatio sine ulla uarietate uniuersi, cum illis ipsis diebus de me actum iri putaretur, quid declarauit, nisi optimorum ciuium salutem & dignitatem populo R. caram esse uniuerso?

EXPLANATIO

DECLARATVM *est*:} Lentulo, & Metello cos. ut infra. MVNVS} de gladiatoribus quidem, sed proprie de uenationibus dicitur, ut indicat Lactantius lib. VI. Q. *Metello*,} Pio, Numidici filio: cuius memoriae P. Scipio. is, qui postea Pompeij Magni socer fuit, gladiatores dedit. erat enim, ut scripsit Dio, ab eo adoptatus: ideoq. & Metellum & Scipionem appellari in epistolis Ciceronis, atque etiam in antiquis nummis, licet animaduertere. DABATVR.} non statim post obitum: nam aliquot ante annis Cicerone consule Metellum Pium uita excessisse, Dio libro XXXVII. declarat. sic & Q. Gallium patri mortuo munus gladiatorium anno post dedisse, apud Pedianum obseruauimus. COLVMNAM *Maeniam*.} e qua gladiatorum pugna in foro spectabatur. quod ex Pediano satis constat. Inde generale nomen Maeniana quorum mentio apud Vitruuium. EX *fori cancellis*} ergo in foro gladiatores dabantur. quod & Pedianus ait, & Plutarchus in Gracchorum uita confirmat.

ORATIO

AT uero & ille tribunus pl. qui de me non patris, aui, proaui, maiorum denique suorum omnium, sed Graeculorum instituto concionem interrogare solebat, uellet ne me redire; &, cum erat reclamatum semiuiuis mercenariorum uocibus. populum R. negare dicebat: is, cum quotidie gladiatores spectaret, numquam est conspectus, cum ueniret: emergebat subito, cum sub tabulas subrepserat, ut,

Mater te appello,

dicturus uideretur. itaque illa uia latebrosa, qua spectatum ille ueniebat, Appia iam uocabatur, qui tamen quo quo tempore conspectus erat, non modo gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum repentinis sibilis extimescebant. Videtis ne igitur, quantum inter populum R. & concionem intersit? dominos concionum omni odio populi notari; quibus autem consistere in operarum concionibus non liceat, eos omni populi R. significatione decorari? Tu mihi etiam M. Atilium Regulum commemoras, qui redire ipse Carthaginem sua uoluntate ad supplicium, quam sine ijs captiuis, a quibus ad senatum missus erat, Romae manere maluerit? & mihi negas optandum reditum fuisse per familias comparatas, & homines armatos? uim scilicet ego desideraui: qui, dum uis fuit, nihil egi; & quem, si uis non fuisset, nulla res labefactare potuisset. hunc ego reditum repudiarem? qui ita florens fuit, ut uerear, ne quis me studio gloriae putet idcirco exisse, ut ita redirem. quem enim umquam senatus ciuem, nisi me, nationibus exteris commendauit? cuius umquam propter salutem, nisi meam, senatus publice socijs populi R. gratias egit?

EXPLANATIO

ET *ille tribunus pl.*} & alter tr. pl. Serranus. iam enim de Sextio trib. pl. locutus erat. ex omnibus autem, qui Lentulo & Metello cos. tribuni pl. fuerunt, duos dumtaxat inimicos Ciceroni fuisse, Numerium Quinctium, & Sex. Atilium Serranum, supra cognouimus. sed acrior aduersarius Atilius: qui etiam, nc Kalendis Ian. res conficeretur. impedierit; idemq. post reditum Ciceronis, ut est libro IV. epist. ad Atticum, senatus consulto, quod de restituenda Ciceronis domo in Marcellini consulis designati sententiam fiebat, intercesserit. quare hic eum potius intelligi, quam Numerium, existimo. PATRIS,} non significat patrem Atilij naturalem: nam is Gauius quidam fuit, homo ignobilis, a re domestica male paratus: cuius horreum Cicero desertum supra uocauit. significat igitur Atilium patrem adoptiuum: qui & ipse, & pater, & maiores clari uiri fuerant, optimeq. de bonis ciuibus, deq. republica senserant, quorum dissimilis Gauianus Atilius, Ciceronem, bene de patria meritum, uehementer oppugnabat. GRAECVLORVM} qui se omnia scire profitentur. quorum nomina solet Cicero diminuere, ut indicet, non esse re uera tales, quales ipsi se esse praedicent. solebant enim ex Gorgiae Leontini uetere instituto multis astantibus interrogare, Num quis aliquid quaereret: & ad omnia quaesita respondebant. quorum inanem ostentationem & alibi Cicero deridet. eorum igitur consuetudinem Atilius uidebatur imitari, cum interrogaret in concione, Vellent ne me redire. CVM *ueniret:*} non conspectus est, cum in forum ad spectandos gladiatores ueniret: sub eas enim tabulas, quae spectaculi caussa temporariae compinguntur, occulte subrepebat; cum populi sibila metueret. qui tamen, postea quam consederat, a populo conspectus, ita exsibilabatur, ut repentino sonitu non modo gladiatores, sed ipsi gladiatorum equi perturbarentur. VT, *mater te appello,*} ut Memnoni, Aurorae filio, similis uideretur: cuius imago interfecti & insepulti per quietem matri apparens ita fatur:

> Mater te appello, quae curam somno suspensam leuas,
> Neque te mei miseret. surge, & sepeli natum.

sunt enim hi uersus Tusculanarum quaestionum lib. I. quemadmodum igitur Memnonis umbra de terra subito exsistit, & ad matrem illa pronunciat: sic Atilius, cum sub tabulas subrepserat, emergebat subito, ut, quasi Memnon, Mater te appello, dicturus uideretur. LATEBROSA,} celebres enim uias fugiebat, ut occulte ueniret. APPIA} nisi me coniectura fallit; Atilia, rectius legetur, quam Appia: ut ab Atilij tribuni pl. nomine uia illa, qua spectatum ueniebat, a ridiculis ac facetis hominibus Atilia diceretur. EQVI *gladiatorum*} ex equis gladiatores pugnasse, nisi me locus hic monuisset, non putassem. cetera exempla, quod meminerim, de peditibus aequo solo pugnantibus sunt. NOTARI;} Vatinium in comitijs, Clodium in ludis, Atilium in munere gladiatorio. DECORARI?} Lentulum in concionibus & ludis, Domitium & Ancharium in comitijs, Sextium in gladiatorio consensu. TV *mihi etiam*} accusator Sextij M. Tullius Albinouanus obiecerat Ciceroni, quod per seruos & homines armatos in patriam reuertisset: exemplumq. Reguli protulerat; qui Carthaginem ad supplicium, ut reipublicae consuleret, quam Romae manere maluisset. nota historia est ex Polybio, Gellio, ipso Cicerone libro III. de officijs. NIHIL *egi;*} quid enim facerem, cum uis & arma intentarentur? discessi e patria, ne ui contra uim uterer. NVLLA *res*} nam neque leges, neque iudicia, neque omnino res ulla eam mihi calamitatem inuexisset, quam uis intulit. SOCIIS} qui eum, patria pulsum, comiter exceperant, benigneq. tractarant.

ORATIO

DE me uno patres conscripti decreuerunt, ut qui prouincias cum imperio obtinerent, qui quaestores legatiq. essent, salutem & uitam meam custodirent. in mea una caussa post Romam conditam factum est, ut litteris consularibus ex S. C. cuncta ex Italia omnes, qui remp. saluam uellent, conuocarentur. quod numquam senatus in uniuersae reip. periculo decreuit, id in unius mea salute conseruanda decernendum putauit. quem curia magis requisiuit? quem forum luxit? quem aeque ipsa tribunalia desiderauerunt? omnia discessu meo deserta, horrida, muta, plena luctus & maeroris fuerunt, quis est Italiae locus, in quo non fixum sit in publicis monimentis studium salutis meae; testimonium dignitatis? nam quid ego illa de me diuina S. C. commemorem? uel quod in templo Iouis optimi maximi factum est, cum uir is, qui tripartitas orbis terrarum oras, atque regiones tribus triumphis adiunctas huic imperio notauit, de scripto sententia dicta, mihi uni testimonium patriae conseruatae dedit: cuius sententiam ita frequentissimus senatus secutus est, ut unus dissentiret hostis, idq. ipsum tabulis publicis mandaretur ad memoriam posteri temporis sempiternam: uel quod est postridie decretum in curia, populi ipsius R. & eorum, qui ex municipijs conuenerant, admonitu; ne quis de caelo seruaret; ne quis moram ullam afferret. si quis aliter fecisset, eum plane euersorem reip. fore, idq. senatum grauissime laturum; & ut statim de eius facto referretur. qua grauitate sua cum frequens senatus nonnullorum scelus audaciamq. tardasset, tum illud addidit: nisi diebus quinque, quibus agi de me potuisset, esset actum, redirem in patriam dignitate omni recuperata. decreuit eodem tempore senatus, ut ijs, qui ex tota Italia salutis meae caussa conuenerant, agerentur gratiae; atque ut ijdem ad res redeuntes, ut uenirent, rogarentur.

EXPLANATIO

CVM *imperio*} qui proconsules, & qui propraetores erant. nam quaestores, & legati imperium in prouincijs non habebant. ideo eos separatim Cicero nominat. CONSVLARIBVS} consulia unius, P. Lentuli. in Pisonem. Ad meam inquit, unius salutem, senatus auxilium omnium ciuium cuncta ex Italia qui remp. saluam esse uellent, consulis uoce & litteris implorandũ putauit. CVNCTA *ex Italia*} post legem Iuliam, sociali bello latam, de qua in libro nostro de legibus locuti sumus, uniuersa Italia municipiorum iura posidebat, & suffragium Romae ferebat, propterea senatus cunctam Italiam ad ferendum de Ciceronis reditu suffragium conuocauit. in oratione post reditum: quid praeclarius, inquit, mihi accidere potuit, quam quod illo petente uos decreuistis, ut cuncta ab Italia, qui remp. saluam uellent, ad me unum, hominem fractum, & prope disipatum, restituendum, & defendendum uenirent: ut qua uoce ante semel post V. C. consul usus esset, pro uniuersa rep. apud eos solum, qui eius uocem exaudire possent, eadem uoce senatus omnibus agris, atque opidis ciuem, totamq. Italiam ad unius salutem defendendam excitaret. NVMQVAM *senatus*}. uere. numquam enim senatus decreuit ut Italia conuocaretur ad opem reip. ferendam: sed consul ea uoce apud eos tantum, qui eius uocem exaudire possent, usus erat. is autem fuit P. Valerius Poplicola, ut alias ostendimus pluribus uerbis. DIVINA. *S. C.*} quinque de Cicerone restituendo S. C. esse facta, & hic, & in ea post reditum in senatu planum fit: unum, ut ab omni Italia, qui remp. saluam uellent, ad Ciceronem restituendum & defendendum Romam uenirent: cuius & hic & in ea post reditum in senatu fit mentio. alterum, quod utroque consule referente, in Capitolio, Iouis in templo, de reuocando Cicerone factum est: quod & hic, & in eadem post reditum, & pro domo nominatur: tertium, quod in curia; ne quis ad impediendam legem, de caelo seruaret; ne quis moram ullam afferret: de quo & hic, & in eadem post reditum: quartum, ut ijs, qui ex municipijs uenerant, agerentur gratiae, atque ut ijdem ad res redeuntes, ut uenirent, rogarentur. de quo item hic & in eadem: quintum supra demonstrauit in eo loco, Cum in templo Virtutis honos habitus esset Virtuti. de quo mentionem praetermitti in ea post reditum in senatu, cum cetera nominentur, ualde miror, cum praesertim in eo de eius reditu decretum sit. postea, centuriatis comitijs, a P. Lentulo consule, magistratibusq. cunctis, praeter unum praetorem, Ap. Claudium, P. Clodij fratrem, & duos tribunos pl. Sex. Atilium Serranum, & Numerium Quinctium, pridie nonas Sext. lata lex est. VIRIS,} Cn. Pompeius; qui, uictis in Africa Carbone, in Hispania Sertorio, in Asia Mithridate, de tribus orbis terrarum partibus triumphauit. ITA *frequentissimus senatus secutus est,*} ita secutus est; non, ita frequentissimus: quod miror homini docto in mentem uenisse, usu repugnante Latinae linguae. VNVS *dissentiret hostis,*} & unus de plurimis, & hostis: nam ne unus quidem, nisi hostis esset, dissensisset. manifestum est, P. Clodium designari: de quo sic in ea post reditum in senatu: Quo quidem die cum CCCCX. senatores essetis, magistratusq. omnes adessent; dissensit unus, qui sua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putarat. Ibi enim Clodium significari, declarant in eadem oratione illa uerba: Meus inimicus promulgauit, ut, si reuixissent ij, qui haec paene delerunt, tum ego redirem. & pro domo sua sic: Cum de mea dignitate in templo Iouis optimi maximi senatus frequentissimus, uno isto dissentiente, decreuisset. Et de Harusp. resp. DE *caelo seruaret;*} cum lex de me ferretur. agere enim cum populo, cum de caelo seruaretur, non licebat. supra, & in Vatinium. miror autem, cur senatus ita decerni necessarium putarit: cum, ne seruari de caelo liceret, cum lex ferretur, lege P. Clodij sancitum iam esset. non enim suspicari possumus eam legem, quae auspicia tollebat, ab insequentis anni tribunis pl. in consulatu Lentuli, & Metelli esse abrogatam. siquidem illa uerba, quae sunt in oratione de prouincijs consularibus in extremo, eam adhuc ualere significant, cum essent consules Marcellinus & Philippus. Aut uobis, inquit, statuendum est, legem Aeliam manere, legem Fufiam non esse abrogatam; non omnibus fastis legem ferri licere; cum lex ferretur, de caelo seruari, obnunciari, intercedi solere. & quae sequuntur. quid igitur dicendum est? an hoc? senatum, etsi leges Clodij ualere intelligeret, quia tamen improbas iudicaret, ita decreuisse, quasi eae in republica non essent. non enim aduersus Clodij legem faciebat senatus, sed cum ea potius consentire uidebatur, cum decernebat, ne quis de caelo seruaret, cum de Ciceronis reditu lex ferretur. quod de omnibus legibus Clodij lege cautum erat. REFERRETVR.} in senatu: ut, quid agendum in illum esset, decerneretur. de Serrani tribuni pl. intercesione relatum esse, legimus in epistolis ad Atticum. sic etiam de tribunorum pl. facto, qui senatus consulto de Gallijs intercesserant, relatum esse, Caesar his uerbis libro 1. de bello ciuili scriptum reliquit. Refertur confestim de intercesione tribunorum. dicuntur sententiae graues, ut quisque acerbisime crudelisimeq. dixit, ita quam maxime ab inimicis Caesaris collandatur. hac tota de re meminit Cicero & in ea post reditum in senatu. DIEBVS *quinque,*} comitialibus: quibus agi cum populo licebat. non enim dicit, quinque continentibus diebus, sed, quinque, quibus agi potuisset. EX *tota Italia*} uerius, ex omnibus Italiae municipijs: quod iam ostendi. AD *res*} ad sua negocia. in oratione post reditum in senatu: Quid? inquit, ut agerentur gratiae ijs, qui e municipijs uenissent. quid? ut, ad illam diem res cum redisset, rogarentur ut pari studio conuenirent. dicit idem, quod in hac pro Sextio, sed ita corruptis uerbis, ut, nisi locus loco illustraretur, facile sententia lateret in mendo. correctio desideratur huiusmodi fere: Quid? ut ijdem, ad res cum redissent, rogarentur ut pari studio conuenirent.

a i v t

ORATIO

ORATIO

HAEC erat studiorum in mea salute contentio, ut hij, qui a senatu de me rogabantur, ijdem senatui me supplicarent. atque ita in his rebus unus est solus inuentus, qui ab hac tam impensa uoluntate bonorum palam dissideret; ut etiam Q. Metellus consul, qui mihi uel maxime ex magnis contentionibus reip. fuisset inimicus, de mea salute retulerit. qui excitatus summa cum auctoritate P. Seruilij, quadam grauitate dicendi, cum ille omnes prope ab inferis euocasset Metellos, & ad illius generis, quod sibi cum eo commune esset, dignitatẽ propinqui sui mentem a Clodianis latrocinijs reflexisset; cumq. cum ad domestici exempli memoriam, & ad Numidici illius Metelli casum uel gloriosum, uel grauem cõuertisset: collacrumauit uir egregius, ac uere Metellus, totumq. se P. Seruilio dicenti etiam tum tradidit, nec illam diuinam grauitatem, plenam antiquitatis, diutius homo eiusdem sanguinis potuit sustinere, & mecum absens summo suo beneficio redijt in gratiam. quod certe, si est aliquis sensus in morte praeclarorum uirorum, cum omnibus Metellis, tum uero uni, uiro fortissimo, praestantissimo ciui, gratissimum fratri suo fecit, socio laborum, periculorum, consiliorum meorum. Reditus uero meus qui fuerit, quis ignorat? quemadmodum mihi aduenienti tamquam totius Italiae, atque ipsius patriae dexterã porrexerint Brundusini; cum ipsis nonis Sext. idem dies aduentus mei fuisset, qui natalis idem carissimae filiae, quam ex grauissimo tum primum desiderio luctuq. conspexi; idem etiam ipsius coloniae Brundusinae; idem Salutis; cumq. me domus eadem optimorum & doctißimorum uirorum, Lenij Flacci, & patris, & fratris eius, laetissima accepisset, quae proximo anno maerens receperat, & suo praesidio periculoq. defenderat; cumq. itinere toto urbes Italiae festos dies agere aduentus mei uidebantur, uiae multitudine legatorum undique missorum celebrabantur: ad urbem accessus incredibili hominum multitudine, & gratulatione florebat: iter a porta, in Capitolium ascensus, domum reditus erat eiusmodi, ut summa in laetitia illud dolerem, ciuitatem tam gratam, tam miseram, atque oppressam uisse.

EXPLANATIO

VNVS} P. Clodius. sic post reditum in senatu: Dissensit unus, is, qui sua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putarat. Idem pro domo sua. AVCTORITATE *P. Seruilij*,} Isaurici, uiri consularis, triumphalis, Censorij. Isauros in Cilicia domuerat: in quo Isaurici cognomen accepit. epitome Liuij libro XCIII. Velleius lib. 2. Cicero lib. III. in Verrem, & Pedianus, & Florus in bello piratico. RETVLERIT.} in eo S.C. quod in templo Iouis factum est. post reditum in senatu, de prouincijs cos. QVADAM *grauitate dicendi*,} non placet, ita dici. non enim, cum laudamus, ita loquimur, quaedam uirtus, quaedam eloquentia, sed, summa quaedam uirtus, eximia quaedam eloquentia. quare, cum auctoritatem Seruilij summam dixerit; uelim, ut ad eiusdem grauitatem dicendi adjiciatur item aliquid, quod augeat. praeterea particula, Cum, aliam particulam, quae respondeat, deesse demonstrat, nempe, tum. sic igitur legerem: Excitatus summa cum auctoritate P. Seruilij, tum incredibili quadam grauitate: uel, Tum diuina quadam grauitate dicendi. utrumque enim aeque probo; Incredibili, ex oratione de prouincijs consularibus, ubi hanc ipsam Metelli reconciliationem Cicero commemorans ita loquitur. Quid? Q. Metellus Nepos non ne consul in templo Iouis opt. max. permotus cum auctoritate uestra, tum illius P. Seruilij incredibili grauitate dicendi, absens mecum summo suo beneficio redijt in gratiam? Placet etiam, Diuina quadam grauitate dicendi, ob exemplum eiusdem rei in oratione post reditum in senatu: quod est huiusmodi: Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perspecta uestra uoluntate, omnia priuata odia deposuit: quem P. Seruilius, uir cum clarissimus, tum uero optimus, mihiq. amicissimus, & auctoritatis, & orationis suae diuina quadam grauitate ad sui generis, communisq. sanguinis facta uirtutesq. reuocauit. Etiam in oratione de Haruspicum resp. P. Seruilij grauitatem in dicendo singularem, ac paene diuinam appellat. AB *inferis*} induxit enim uiuentes, Metellumq. hortantes ad res praeclaras Metellos omnes, claros uiros, qui iam obierant. προσωποποιία dicitur, oratoribus ad animos audientium commouendos familiaris. sic in ea post reditum in senatu: ut haberet in consilio & fratrem ab inferis, socium rerum mearum, & omnes Metellos, praestantissimos ciues, paene ex Acheronte excitatos. SIBI *cum eo commune*} quia Metellus hic & Seruilius a Metello Macedonico originem ducebant, Metellus ex patre, Seruilius ex matre. nam ex Macedonico Balearicus, ex Balearico Nepos, ex Nepote Nepos hic natus est, qui cum P. Lentulo consulatum gessit. hoc cum alijs argumentis, tum Pediani uerbis probare possum. is enim in commentario orationis pro Cornelio ita scriptum reliquit. Fuere tunc plures Q. Metelli: ex quibus duo consulares, Pius, & Creticus; duo adolescentes, Nepos, & Celer: ex quibus nunc Nepotem significat. eius enim patrẽ Q. Metellum Nepotem, Balearici filium, Macedonici filium, qui consul fuit cum T. Didio, Curio is, de quo loquitur, accusauit. Ex his uerbis plane constat, hunc Metellum Macedonici pronepotem fuisse. eiusdem autem Macedonici nepotem ex filia fuisse Isauricum Seruilium, Cicero demonstrat in ea pro domo sua, cum ait: C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum e senatu censor eiecerat, aui tui Q. Metelle, & tui, P. Seruili, & proaui tui P. Scipio consecrauit. Loquitur enim in eo loco Cicero de Metello Macedonico: quod Liuiana epitome lib. LIX. & Plinius lib. VII. declarant. sed in Plinio mendose, Catinius pro C. Atinius legitur. AD *unum dicto cuius Metelli casum*,} optima est non modo interpretandi ratio, ue-

rum etiam corrigendi, cum similia similibus conferuntur. uidebam in tribus illis dictionibus, Vnum dicto citius, latere mendum: nec tamen aut ex scriptis libris, aut ex ingenio sinceram lectionem assequebar. recurri ad similem locum in oratione post reditum in senatu. legi: continuo ueritas illuxit. intellexi enim, ubi nunc est in omnibus impressis libris, Ad unum dicto citius Metelli casum, reponendum esse, Ad Numidici illius Metelli casum. quod ut alijs quoque ita uideatur, uerba subscribam, quae sunt in oratione post reditum. Vt haberet in consilio & fratrem ab inferis socium rerum mearum, & omnes Metellos, praestantissimos ciues, ex Acheronte excitatos, in quibus Numidicum illum Metellum, cuius quondam de patria discessus honestus ipsi, bonis omnibus luctuosus uisus est. Solet autem Cicero, cum de Numidico Metello mentionem facit, eum hoc praenomine, ille, insignire, ut pote Metellorum omnium praestantissimum. sic in oratione pro Archia: Erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio. VERE *Metellus*,} quia Metellorum familia, etsi plebeia, honoribus tamen, & dignitatibus erat nobilissima. & intra XII. ferme annos aut consules fuisse, aut censores, aut triumphasse amplius XII. Metellos, Velleius Paterculus memoriae tradidit. unde illud Naeuij, quod Cicero in oratione II. in Verrē significauit,

Fato Metelli Romae fiunt consules.

PLENAM *antiquitatis*,} erat enim Seruilius admodum senex, ut qui consulatum XXII. annis ante cum Ap. Claudio, P. Clodij patre, gessisset. BENEFICIO} uel addendum, uel subaudiendum, suo: sed addi malim, quam subaudiri: ut hoc modo legatur: Mecum absens, suo beneficio, redijt in gratiam. nam & in ea de prouincijs consularibus, Metellus, inquit, Nepos, permotus cum auctoritate uestra, tum illius P. Seruilij incredibili grauitate dicendi, absens mecum, summo suo beneficio, redijt in gratiam. beneficium autem in Ciceronem illud fuit, quod ad senatum una cum Lentulo collega de reducendo Cicerone retulit. quod in orationibus, ad Quirites post reditum, & in senatu, & pro domo. FRATRI *suo*} Q. Metello Celeri, Q. Metelli Celeris filio, qui tribunus pl. fuit cum Q. Vario, C. Curione, C. Carbone, Cn. Pompeio: ut est apud Ciceronem in Bruto. Hic cum Nepotis frater fuerit; de Macedonici stirpe fluxerit, necesse est. nec tamen huius plane cognationis rationem inire adhuc potui. nisi si Celeris & Nepotis patres fratres fuere. quod uix uidetur posse fieri: cum uterque Quincti praenomen habuerit. tametsi duos Ap. Claudios nominat Pedianus in commentario orationis pro Milone. recte autem fortissimum uirum Cicero eum appellat. consul enim cum esset; P. Clodium, fratrem suum, a patribus ad plebem transire conantem, sua se manu interfecturum audiente senatu dixit. pro Coelio, & de Haruspicum resp. SOCIO} coniurationis tempore: fuit enim praetor Cicerone consule: officiumq. inter eos ita dispertitum fuisse legimus, ut Metellus Italiam ab armis & ab occulta coniuratione, Cicero urbem a domesticis insidijs & ab intestino scelere defenderet. iccirco & in ea post reditum in senatu socium rerum suarum nominat. DEXTERAM *porrexerint*,} primi enim eum aduenientem Brundusini exceperunt. TVM *primum*} Brundusium usque patri redeunti Tulliola obuiam iuit. quod officium Terentia obire neglexit. Plutarchus. IPSIVS *coloniae*,} quae nonis Sext. quo ego die in Italiam appuli, Brundusium. deducta fuerat. IDEM, *ut scitis*,} epistola prima libri IV. ad Atticum huius loci correctionem demonstrat. eadem enim ibi narrantur, quae hic, de nonis Sext. corrigendum autem sic: Idem & Salutis: ut significetur, templum Salutis, quod fuit in colle Quirinali, nonis Sext. esse dedicatum. ET *patris, & fratris eius*,} duos fratres Lenios, & in ea pro Plancio commemorat. PERICVLO Q.} propter legem Clodiam, quae poenam irrogabat ijs, qui Ciceronem exsulem intra quadringenta millia passuum tecto excepissent. qua de re sic in oratione pro Plancio: In hortos me M. Lenij Flacci contuli. cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exsulium, mors proponeretur; haec perpeti, si acciderent, maluit, quam custodiam mei capitis dimittere. Etiam in epistolis, quae familiares uocantur, lib. XIV. de Leniorum hospitio, & de legis Clodiae poena meminit. IN *Capitolium*,} primum enim ad agendas Ioui optimo maximo gratias iuit, quod se patriae compotem fecisset: deinde ad suos penates a Capitolio reuertit: ad Atticum lib. IV. DOMVM} non Palatinam; in qua euersa Clodius templum Libertatis exaedificauerat; sed eam, opinor, quam habebat in Ceramio: de qua lib. ad Atticum IV.

ORATIO

HABES igitur, quod ex me quaesisti, qui essent optimates. non est natio, ut dixisti: quod ego uerbum agnoui: est enim illius, a quo uno maxime P. Sextius se oppugnari uidet, hominis eius, qui hanc nationē deleri & concidi cupiuit, qui C. Caesarem, mitem hominem & a caede abhorrentem, saepe increpuit, saepe accusauit, cum affirmaret illum numquam, dum haec natio uiueret, sine cura futurum. nihil profecit de uniuersis: de me agere non destitit: me oppugnauit primum per indicem Vettium, quem in concione de me, & de clarissimis uiris interrogauit: in quo tamen eos ciues coniunxit eodem periculo & crimine, ut a me inierit gratiam, quod me cum amplissimis & fortissimis uiris congregauit. sed postea mihi nullo meo merito, nisi quod bonis placere cupiebam, omnes est insidias sceleratissime machinatus. ille ad eos, a quibus audiebatur, quotidie aliquid defecti afferebat: ille hominem mihi amicissimum Cn. Pompeium monebat, ut meam domum metueret, atque a me ipso caueret, ille se sic cum inimico meo copularat, ut illum meae proscriptionis, quam adiuuabat Sex. Clodius, homo ijs dignissimus, quibuscum uiuit, tabulam esse, se scriptorem diceret: ille unus ordinis nostri, discessu meo, luctu uestro palam exsultauit.

EXPLANATIO

AGNOVI:} intellexi cuius sit, a quo usurpaueris. est enim Vatinij, qui Sextium maxime oppugnat, in quem etiam testimonium dixit. unde in illum Ciceronis oratio: quam appellat interrogationem in epistola, Periucundae, ad Lentulum: quia perpetua eum interrogatione accusat. INCREPVIT,} cum tribunus pl. ipse, consul Caesar esset. DE *uniuersis:* } non obtinuit a Caesare, ut in uniuersam optimatium nationem ui & armis irrueret. DE *me*} dixi iam, in hac oratione, atque omnino in omnibus orationibus, quas post exsulij sui calamitatem habuit, diligenter cauisse Ciceronem, ne C. Caesaris animum offenderet: uel quod Pompeij socer esset, cuius maxime opera se esse restitutum intelligebat: uel quod, malo doctus, pugnare cum potentibus deinde nollet; sibiq. nō, ut antea, dignitatis solū, sed salutis cū dignitate rationem esse habendam existimaret. quo consilio praeteritas in se Caesaris iniurias partim silet, partim excusat. Hic, cum dixisset, Nihil profecit de uniuersis, locus postulabat, ut adiungeret de se ipso, quid apud Caesarem profecisset Vatinius, & traductionem illam Clodij ad plebem, cuius auctor atque actor in consulatu Caesar fuit, ex Vatinij sermone consilioq. manasse criminaretur. uerum, ne uideatur ea meminisse, quae ut ex animo deleantur, gratiae reconciliatio requirit; odiosam commemorationem callide praetermittit, & orationem ad ea traducit, quae propria Vatinij sunt, non cum Caesare communia. INDICEM *Vectium,*} indicauit L. Vectius, negocium sibi a clarissimis uiris esse demandatum, ut Cn. Pompeium occideret. id a Vatinio tribuno pl. & Caesare consule fictum, suspicio fuit: quia, cum indicis falsitas manifestis signis argueretur, Vectius in carcere occulte strangulatus est: de quo sic in oratione in Vatinium: Promulgaris ne, impurissime, & perditissime bostis, quaestionem de tot amplissimis & talibus uiris, indici Vectio praemia amplissima? quibus rebus omnium mortalium non uoluntate, sed conuicio repudiatis, fregeris ne in carcere ceruices ipsi illi Vectio, ne quod indicium corrupti indicij exstaret, eiusq. sceleris in te ipsum quaestio flagitaretur? Et Suetonius in Iulio, Vectium ueneno sublatum significat, auctore, ut creditum est, Caesare; cuius cum Vatinio communia consilia erant. DE *me,*} an ego Vectio auctor atque impulsor ad necem Pompeij fuissem. CLARISSIMIS *uiris*} M. Bibulo, tum consule; L. Lucullo consulari, & triumphali; C. Curione, consulari, & triumphali; L. Domitio Ahenobarbo, qui tum praeturam petebat; L. Lentulo, qui consulatum petebat; L. Aemilio Paullo, qui tum quaestor Macedoniam obtinebat; alijs priuatis, quos enumerat in epistola ad Atticum penultima libri II. & in Vatinium. ALIQVID *defecti*} non agnosco Latinam uocem: & apparet mendum. tribus modis corrigi potest, Aliquid ficti, Aliquid effecti, aliquid de me ficti. ex his correctionibus, quia non differunt in sententia, eam probari maxime uelim, quam libri scripti comprobabunt, aut cum qua minimum dissentient. AFFEREBAT:} for te querellam attulit Ciceronis in iudicio C. Antonij. uide orationem pro domo sua. MONEBAT,} de Vatinio igitur supra intellexit, cum dixit, Quem, domi meae, certi homines, ad eam rem compositi, monuerunt, ut esset cautior: eiusq. uitae a me insidias apud me domi positas esse dixerunt. & in Pisonem, cum ait: Qui familiaritatis licentia, suorum improbissimorum sermonum domicilium in auribus eius impulsu uestro collocauerunt, Vatinium potuit significare. MEAE *proscriptionis,*} legem, qua pulsus est, proscriptionem appellat; quia, cum contra leges, moremq. maiorum esset rogata, lex esse non posset. est autem proscriptionis odiosum nomen: quod eas facere consueuerunt ij, quorum potentia supra leges est, qualis L. Sulla fuerat. eadem sententia dixit supra, Cum proscriptio denunciaretur. & post, Cum de capite ciuis, & de bonis proscriptio ferretur. ADIVVABAT *Sex. Clodius,*} homo seditiosissimus; qui P. Clodij interfecti corpus in forum detulit, populoq. concitato cremauit. quo incendio & curiam, & basilicam Aemiliam conflagrasse, eoq. deinde crimine Sex. Clodium esse damnatum, Pedianus in suis commentarijs tradidit: & M. Antonij consulis exstat epistola, Ciceronem rogantis, ut Sex. Clodium restitui patiatur. hic leges Clodij sua scriptione adiuuabat. itaque in ea pro Milone, Exhibe quaeso, inquit, librarium illud legum uestrarum. in ea uero pro domo sua: Hanc tibi legem Clodius scripsit spurciorem lingua sua, ut interdictū sit, cui non sit interdictum? Sexte noster, bona uenia dic: quoniam iam dialecticus es, & hoc quoque liguris: quod factum non est, ut sit factum, ferri ad populum, aut uerbis ullis sanciri, aut suffragijs confirmari potest? hoc tu scriptore, hoc consiliario, hoc ministro rempublicam perdidisti. Hic scriptorem eius legis Vatinium uidetur agnoscere, scriptionis autem adiutorem & participem Sex. Clodium: oratorum more; qui res ad personas uarie solent, ut caussa fert, accommodare. IIS *dignissimus,*} simile illud in Pisonē: Non modo facie, sed etiam oculo tuo dignissimum. Et in Verrem lib. IV. Hominem dignissimum tuis moribus. QVIBVSCVM *uiuis,*} uiuebat maxime cum P. Clodio, cumq. nefarijs ac seditiosis hominibus: de quo sic in oratione pro Coelio: Quem uos per biennium aut ministrum seditionis, aut ducem uidistis, hominem sine re, sine fide, sine spe, sine fortunis, ore, lingua manu, uita omni inquinatum. ORDINIS *nostri,*} senatorij.

ORATIO

DE quo ego, cum quotidie rueret, uerbum feci inducas umquam: neque putaui, cum omnibus ma chinis, ac tormentis, ui, exercitu, copijs oppugnarer, de uno sagittario me queri conuenire. Acta mea illi displicere,

cere, quis nescit? qui legem contemnat, quae dilucide uetat gladiatores biennio, quo quis petierit, aut petiturus sit, dare. in quo eius temeritatem satis mirari uidicer non queo. facit apertissime contra legem; facit is, qui neque elabi ex iudicio iucunditate sua, neque emitti gratia potest, neque opibus, & potentia leges, ac iudicia perfringere. quae res hominem impellit, ut sit tam intemperans? ista nimia gloriae cupiditate familiam gladiatoriam, credo, nactus est speciosam, nobilem, gloriosam: norat studia populi: uidebat clamores & concursus futuros. hac exspectatione elatus homo flagrans cupiditate gloriae, tenere se non potuit quin hos gladiatores induceret, quorum esset ipse pulcherrimus. si ob eam caussam peccaret, pro recenti populi R. in se beneficio, populari studio elatus: tamen ignosceret nemo. cum uero ne de uenalibus quidem homines electos, sed ex ergastulis emptos, nominibus gladiatorijs ornarit, & sortito alios Samnites, alios Prouocatores fecerit: tanta licentia, tanta legum contemptio ne non habitura sit exitum, pertimescit? sed habet defensiones duas: primum, do, inquit, bestiarios: lex est scripta de gladiatoribus. Festiue. accipite aliquid etiam acutius. Dicit se non gladiatores, sed unum gladiatorem dare, & totam aedilitatem in munus hoc transtulisse. praeclara aedilitas, unus leo, ducenti bestiarij.

EXPLANATIO

RVERET,} aliquid furiose faceret. feruntur enim homines improbi ad facinus eo impetu, ut ruere uideantur. VT, *exercitu, copijs,*} ui Clodij, exercitu Caesaris, copijs improborum ciuium. SAGITTARIO} Vatinio. pulcherrima concluditur hoc extremo uerbo metaphora, a similitudine urbis oppugnatae. ACTA *mea*} pro republica, LEGEM} a Cicerone consule rogatam. CONTEMNAT,} quia, cum aedilitatem & petierit anno proximo, & hoc ipso anno praeturam petat, gladiatores tamen dare uult. in Vatinium. VETAT} recte: ne populus, aut praeteritae uoluptatis memoria, aut futurae spe delenitus, indignis honores mandet. ELABI *ex iudicio*} si quia contra legem fecerit, accusabitur. IVCVNDITATE,} non est enim iucunditas in homine turpissimo. deformem autem Vatinium paullo post significat, cum ait, Hos gladiatores induxit, quorum esset ipse pulcherrimus. &, strumis affectum, notatumq. fuisse, patet infra, & in oratione in ipsum, & ad Atticum. GRATIA} quem sui tribules, nedum alij, respuunt. uide supra, & in oratione in ipsum. OPIBVS, *& potentia*} de quo nemo bene existimat, cui ne Caesar quidem ipse fauet. in oratione in ipsum. PVLCHERRIMVS.} ergo turpissimi omnium gladiatores: siquidem Vatinius deformitate insignis, prae ijs pulcherrimus uidebatur. OB *eam caussam*} quod, familiam gladiatoriam speciosam, nobilem, gloriosam nactus, tenere se non potuerit homo flagrans cupiditate gloriae, quin eam induceret. BENEFICIO,} si populus R. aedilitatem Vatinio, quam denegauit, dedisset. est in his uerbis tacita repulsae significatio. quasi dicat: certe populari studio efferri non debuit, cum populum sui minime studiosum in aedilitatis petitione cognouerit. SORTITO,} ut sors cuique obtigit, alios, Samnites, alios Pronocatores fecit. SAMNITES,} plura gladiatorum erant genera, Samnites, Prouocatores, Retiarij, Mirmillones. ex his oppositi in pugnis Samnites, & Prouocatores: quod hic Ciceronis locus ostendit: Retiarij, & Mirmillones, quod Valerius Maximus libro I. Quinctilianus lib. VI. declarat. Samnites ad pugnandum primo lenti: Prouocatores ex se nomen sumpserũt quia certaminis initio prouocare aduersarios solerent, unde Horatius in epistola quadã,

Lento Samnites ad limina prima duello.

Mirmillones & Secutores dicebantur: quod, si quis Festum, Quinctilianum lib. VI. Suetonium in Caligula, Iuuenalem Sat. 8. legerit, facile poterit cunijcere. de Secutoribus meminit & Cicero lib. VII. ad Atticum, & Iuuenalis sat. 8. HABET *defensiones duas:*} totum hoc eo pertinet, ut ostendat Vatinium populo uerba dare, qui bestiarios gladiatorum nomine sit inducturus. refert autem ad Vatinij defensionem, quia quod per irrisionem obijcitur aduersario, iucunditatem parit, neque tamen uim amittit. BESTIARIOS:} seruos, qui cum bestijs pugnabant. VNVM *gladiatorem*,} significat ex ijs, quos Vatinius gladiatores nominabat, unum re uera gladiatorem esse, reliquos omnes bestiarios. duplex igitur est defensio, a genere hominum & a numero. non enim gladiatores, sed bestiarios; non plures, sed unum modo gladiatorem dare se dicit. lex autem, cum gladiatores, dari uetat; de gladiatoribus, non de bestiarijs intelligit; nec unum gladiatorem, sed plures dari uetat. TOTAM *aedilitatem*} aedilitatem gerere Vatinium non existimabit qui meminerit illa, quae supra dicta sunt: Aedilitatem petiuit: tribum suam non tulit: Palatinam perdidit: nec quidquam illis comitijs, quod boni uiri uellent, nisi repulsam tulit. & qui legerit illa, quae sunt in oratione in ipsum: de quibus duos praetextatos sedentes uides, te aediliciam praetextam togam, quam confeceras, uendidisse. Fingit igitur Vatinium dicentem, se quos ludos, quae munera Vatinius, si aedilis creatus esset, populo daturus erat, id omne nunc dare. fingit autem propterea, ut significet, quam non magnifica, quam tenuis, ac sordida futura fuerit illius aedilitas, qui tantum unum leonem, ducentos bestiarios dare cogitabat. VNVS *leo*,} quem conficerent ducenti bestiarij. esset autem praeclara aedilitas, & spectaculum iucundum, si, quot leones, tot bestiarij pugnarent. & uidetur Vatinius eodem munere daturus, qui certarent tamquam gladiatores, etiam si non gladiatores, sed bestiarij essent; & qui cum uno leone cõgrederentur. alterum patet ex eo quod dixit: Cum ex ergastulis emptos nominibus gladiatorijs ornarit, & sortito alios Samnites, alios Prouocatores fecerit: alterum ex his uerbis cognoscitur, Vnus leo, ducenti bestiarij.

ORATIO

VERVM utatur hac defensione: cupio eum suae caussae confidere: solet enim tribunos pl. appellare, & ui iudicium disturbare, cum diffidit. quem non tam admiror, quod meam legem contemnat, hominis inimici, quam quod se statuit omnino consularē legem nullam putare. Aciliam, Didiam, Liciniam, Iuniam contēpsit: etiam ne eius, quem sua lege, & suo beneficio ornatum, munitum, armatum solet gloriari, C. Caesaris legē de pecunijs repetundis non putat esse legem? & aiunt alios esse, qui acta Caesaris rescindant, cum haec optima lex & ab illo socero eius, & hoc assecla negligatur? & cohortari ausus est accusator in hac caussa uos iudices, ut aliquando essetis seueri? aliquando medicinam adhiberetis reip.? non est ea medicina, cum sanae parti corporis scalpellum adhibetur, atque integrae: carnificina est ista, & crudelitas. ij medentur reip. qui exsecant pestem aliquam, tamquam strumam, ciuitatis. Sed, ut extremum habeat aliquid oratio mea, & ut ego ante dicendi finem faciam, quam uos me tam attente audiendi; concludam illud de optimatibus, eorumque principibus, ac reip. defensoribus: uosque adolescentes, & qui nobiles estis, ad maiorum uestrorum imitationem excitabo; & qui ingenio, & uirtute nobilitatem potestis consequi, ad eam rationem, in qua multi homines noui & honore, & gloria floruerunt, cohortabor.

EXPLANATIO

SOLET *enim tribunos pl. appellare,*} quid significet, apertum est in oratione in Vatinium. ait enim sic: Quaero etiam illud ex te, postulatus ne sis lege Licinia & Iunia? edixeritne C. Memmius praetor ex ea lege, ut adesses die tricesimo? cum is dies uenisset, feceris ne, quod in hac rep. non modo factum ante numquam est, sed in omni memoria sit inauditum? appellaris ne tribunos pl. ne caussam diceres? VI *iudicium disturbare.*}. & hoc eiusdem Ciceronis uerbis in eadem oratione exponam. Quaero, inquit, ex te Vatini, numquis in hac ciuitate post urbem conditam tribunos pl. appellarit, ne caussam diceret? num quis reus in tribunal sui quaestoris ascenderit, eumq. ui deturbarit? subsellia, urnas deleuerit? eas denique omnes res in iudicio disturbando commiserit, quarum rerum caussa iudicia sunt constituta? QVOD *se statuit*} omnino praenomen, Se, Latinae linguae ratio postulat ne tollatur: sed, nisi uetera consentiant exemplaria, mutandum nihil statuo. ACILIAM, *Didiam*,} malim Caeciliam, Didiam: quam consules tulerunt Q. Metellus T. Didius, anno ab urbe condita DCLV. de qua libro ad Atticum II. & in Philippica v. ubi hanc legem cum Iunia Licinia uideo coniungi: quae trinundinum in lege seruari, iubebant: sed poenam grauiorem Iunia Licinia irrogabat. illa uero Caecilia Didia, de qua in oratione pro domo sua scriptum est, ab ijsdem quidem consulibus, alia tamen de re lata est, nempe de hac: ne unam in legem diuersa capita inculcarentur; ne populo necesse esset, in coniunctis rebus compluribus aut id, quod nollet, accipere, aut id, quod uellet, repudiare. LICINIAM, *Iuniam*} nullam uideo caussam esse, cur duas esse leges existimem. sed quemadmodum una lex est Caecilia Didia, de qua proxime dixit, a duobus consulibus lata: sic, ut una sit Licinia Iunia, a duobus item consulibus lata, consentaneum uidetur. mouet etiam me non nihil illa ratio, quod in oratione in Vatinium cum dixisset Cicero, Quaero etiam illud ex te, postulatus ne sis lege Licinia & Iunia? Subiunxit, edixerit ne C. Memmius praetor ex ea lege, ut adesses die tricesimo? Liciniam, & Iuniam cum nominasset, intulit, ex ea lege. fecerat autem contra legem Liciniam & Iuniam Vatinius, quia trinundinum in legibus ferendis non seruasset. quod ne fieret, lege Licinia cautum esse, aperte in oratione pro domo sua, & in v. in Antonium Cicero docet. ea uero Licinia, qua de meminit in II. agraria, & pro domo sua, diuersa fuit ab hac, quae cum Caecilia Didia semper a Cicerone coniungitur. haec enim, ut dixit, de spatio legis promulgatae fuit: ea uero de legum latoribus sanxit, ut, qui legem ferret, is non modo sibi, sed nec collegis, cognatis, affinibus potestatem ullam curationem ue mandaret. omitto, quod Iuniam Liciniam proximis annis latam uidetur Cicero significare in v. in Antonium his uerbis: Vbi lex Caecilia & Didia? ubi promulgatio trinundinum? ubi poenae recenti lege Iunia, Licinia? at uero alteram Liciniam non recentem, sed ueterem in II. agraria dicit fuisse: eamq. non cum Iunia, sed cum Aebutia nominat. SOLET *gloriari*,} uere gloriabatur. nam ei Galliam cisalpinam cum Illyrio in quinquennium lege lata dederat. Suetonius, Plutarchus, Paterculus, Dio. RESCINDANT,} quod ab eo consule nihil saluis auspicijs actum esse dicant. supra, de prouincijs, in Pisonem, pro domo sua, Suetonius, alij. SOCERO:} L. Pisone, Macedoniam obtinente, cuius filiam Calpurniam Caesar in consulatu duxit uxorem, suamq. filiam Iuliam Pompeio collocauit, ut suam potentiam nouis affinitatibus augeret. quod euenit. hac de lege a Pisone neglecta, quia de creditis pecunijs ius in liberos populos dixit, mentio fit in oratione de prouincijs, & in Pisonem, & pro domo sua. HOC *assecla*} Vatinius enim in tribunatu pecunias iniquissime coegit, contra legem de repetundis eo ipso anno a Caesare consule rogatam. qua de re haec sunt uerba in oratione in Vatinium: Quaero ex te, sis ne ex pauperrimo diues factus illo ipso anno, quo lex lata est de pecunijs repetundis acerrima? ut omnes intelligere possent, a te non modo nostra acta, quos tu tyrannos uocas, sed etiam amicissimi tui legem esse contemptam. SANAE *parti*;} significat, ut in corpore sanam partem, sic P. Sextium, uirum bonum, atque innocentem, esse conseruandum. TAMQVAM *strumam*,} Vatinium, qui strumis laborabat, de republica tollendum, quasi pestem aliquam, intelligit.

intelligit. Plutarchus in Cicerone, & in Vatinium. & ad Atticum lib. II. Vatinij strumam, inquit, δ᾽ ἄδεα uestiant. VOSQVE *adolescentes*,} totum hoc, usque ad illud, sed me repente, de moribus oratio est: quam ἠθικὸν λόγον Graeci nominant: & maxime illam quidem in dialogo & epistola, sed in omni etiam sermone conuenire, Demetrius tradidit. oratoris enim imago quaedam & index animi est oratio.

ORATIO

HAEC est una uia, mihi credite, & laudis, & dignitatis, & honoris, a bonis uiris, sapientibus, et bene natura constitutis laudari, & diligi; nosse descriptionem ciuitatis a maioribus nostris sapientissime constitutam: qui cum regum potestatem non tulissent, ita magistratus annuos creauerunt, ut consilium senatus reip. praeponerent sempiternum, deligerentur autem in id consilium ab uniuerso populo, aditusq. in illum summum ordinem omnium ciuium industriae, ac uirtuti pateret. senatum reip. custodem, praesidem, propugnatorem collocauerunt. huius ordinis auctoritate uti magistratus, & quasi ministros grauissimi consilij, esse: senatum autem ipsum proximorum ordinum splendore confirmari, plebis libertatem, & commoda tueri, atque augere uoluerūt. haec qui pro uirili parte defendunt, optimates sunt, cuiuscumque sint ordinis: qui autem praecipue suis ceruicibus tanta munia, atque remp. sustinent, ij semper habiti sunt optimatium principes, auctores & conseruatores ciuitatis. huic hominum generi fateor, ut ante dixi, multos aduersarios, inimicos, inuidos esse, multa proponi pericula, multas inferri iniurias, magnos esse experiundos, & subeundos labores: sed mihi omnis ratio est cum uirtute, non cum desidia; cum dignitate, nō cum uoluptate; cum ijs, qui se patriae, qui suis ciuibus, qui laudi, qui gloriae, non qui somno, & conuiuijs, & delectationi natos arbitrantur. nam si qui uoluptatibus ducuntur, & se uitiorum illecebris, & cupiditatum lenocinijs dediderunt; missos faciant honores; ne attingant remp. patiantur uiros fortes, laborum patientes, frui. qui autem bonam famam bonorum, quae sola uere gloria nominari potest, expetunt; alijs otium quaerere debent, & uoluptates, non sibi. sudandum est his pro communibus commodis, adeundae inimicitiae, subeundae saepe pro rep. tempestates, cum multis audacibus, improbis, non numquam etiam potentibus dimicandum.

EXPLANATIO

AB *uniuerso populo*,} ante creatos censores. nam deinde non a populo, sed a censoribus senatores lecti sunt. a populo autem deligebantur consule nominante. PROXIMORVM *ordinum*} intelligit eos, qui senatoribus dignitate proximi sunt, ut equites & iudices. CVIVSCVMQVE *sint ordinis*:} siue senatores, siue equites, siue municipales, siue rustici, siue negocia gerentes, siue etiā libertini. sic enim optimates definiuit. MIHI *omnis ratio*} non haec, inquit, propono ijs, qui desidia languent, sed ijs, quorum animos uirtutis cupiditas excitat. ignauorum & inertium hominum in hac mea cohortatione rationem non habeo: strenuis, & fortibus, & uirtutem diligentibus haec dico. LABORVM *patientes, frui*.} soleo mirari & hic & quibusdam in locis, unde factum sit, ut impressi libri, ut appellantur, a manuscriptis tam ualde dissentiant. hic omnes impressi, Labore se ocio suo perfrui. omnes antiqui, Laborum patientes frui. ego, cur ab utrisque dissentiam, habeo: quid ipse afferam de meo, non habeo. facilius enim possum, quid displiceat, iudicare, quam inuenire quod placeat. non grauate relinquo, in quo aliorum exerceri possit industria.

ORATIO

HAEC audiuimus de clarissimorum uirorum consilijs, & factis, haec accepimus, haec legimus. neque eos in laude positos uidemus, qui incitarunt aliquando populi animos ad seditionem, aut qui largitione caecarunt mentes imperitorum, aut qui fortes, & claros uiros, & bene de rep. meritos in inuidiam aliquam uocauerūt: leues hos semper nostri homines, & audaces, & malos, & perniciosos ciues putauerunt. at uero, qui horum impetus, & conatus represserunt, qui auctoritate, qui fide, qui constantia, qui magnitudine animi consilijs audaciū restiterunt; ij graues, ij principes, ij duces, ij auctores huius dignitatis, atque imperij semper habiti sunt. Ac ne quis ex nostro, aut aliquorum praeterea casu hanc uitae uiam pertimescat; unus in hac ciuitate, quem quidē ego possim dicere, praeclare uir de rep. meritus, L. Opimius indignissimē concidit. cuius monumentum celeberrimum in foro, sepulcrum desertissimum in litore Dyrrhachino relictum est. atque hunc tamen, flagrantem inuidia propter interitum C. Gracchi, semper ipse populus R. periculo liberauit. alia quaedam ciuem egregium iniqui iudicij procella peruertit. ceteri uero, aut repentina ui perculsi, ac tempestate populari, per populum tamen ipsum recreati sunt, atque reuocati; aut omnino inuulnerati, inuiolatiq. uixerunt. at uero ij, qui senatus consilium, qui auctoritatem bonorum, qui instituta maiorū neglexerunt, & imperitae aut concitatae multitudini iucundi esse uoluerunt, omnes fere reip. poenas aut praesenti morte, aut turpi exsilio pependerunt.

EXPLANATIO

HAEC *audiuimus*} uiros clarissimos sudasse pro communibus commodis, adijsse inimicitias, subijsse tempestates, cum audacibus, improbis, potentibus dimicasse. &, Audiuimus, ab ijs, qui ipsi uiderunt: Accepimus, ab ijs, qui ab alijs audierunt: Legimus in libris, antiqua referentibus. ascendit enim a propinquis rebus quasi per gradus ad ea, quae longe distant. CONSILIIS, *& factis,*} qui ea, quae proposui, & iudicarunt, & fecerunt. INCITARVNT} ut aliquid in republica nouarent. CAECARVNT} ut honores consequerentur. IN *inuidiam aliquam uocauerunt:*} aliquo crimine accusarunt. LEVES, *& audaces, & malos, & perniciosos*} leues, & audaces eos intelligit, qui incitarunt aliquando populi animos ad seditionem. & alterum ad uoluntatem, alterum ad actiones refertur. nam, mutationem in republica cogitare, leuitatis est: aggredi uero, & conari ea, unde mutatio fit, audaciae. Malos uocat eos, qui ambitu sibi uiam ad honores muniunt: perniciosos, qui fortes & claros uiros, & bene de republica meritos insectantur. quos grauiore quam alios, nomine appellat, partim quidem quod ita sentiret, (quid enim hoc ciuium genere detestabilius?) deinde etiam sua ipsius caussa, quod ab his indignissime pulsus erat. L. OPSMIVS} qui consul C. Gracchum, & una cum eo circiter tria millia ciuium Romanorum occidit. in Pisonem & alibi. MONIMENTVM} templum Concordiae; quod ab eo factum esse Plutarchus tradit: aut basilicam Opimiam; de qua meminit Varro lib. IV. de lingua Lat. & forte de basilica potius, quam de templo, intelligendum. nam cum, celeberrimum, & desertissimum, tamquam antitheta, Cicero posuerit; & in altero solitudinem, in altero frequentiam hominum significauerit: rectissime de basilica dictum possumus conijcere. ubi enim maior hominum frequentia, quam in basilicis? in quibus iudicia fiebant. quod a Vitruuio didicimus. SEMPER *ipse populus R.*} apparet, non a populo Romano, sed a praetore & iudicibus Opimium esse damnatum. quod & Cicero in Bruto significat his uerbis: Inuidiosa Manilia quaestione C. Galbam sacerdotem, & quattuor consulares, L. Bestiam, C. Catonem, Sp. Albinum, ciuemq. praestantissimum L. Opimium, Gracchi interfectorem, a populo absolutum, cum is contra populi studium stetisset, Gracchani iudices sustulerunt. Damnatus autem est Opimius, ut ait Plutarchus in uita Gracchorum, quod legatus ad Iugurtham Numidiae regem missus, pecunias ab eo accepisset. Pedianus tamen in commentario orationis in Pisonem, in extremo, Opimium ob inuidiam, quae illum ex interitu M. Fuluij Flacci consularis, & L. Gracchi tribunicij secuta est, iudicio circumuentum, & in exsulium actum esse narrat. sed Plutarchus, quasi Gracchorum studiosus, & Opimio, quod in consulatu primus dictatoris potestatem exercuisset, infensus, affirmat, cum a Iugurtha esse corruptum. Pedianus insontem eo crimine significat, & ob ea damnatum, quae in consulatu fortiter egisset. idem Cicero declarat; quia, Ciuem egregium, ait, iniqui iudicij procella peruertit: quod & in oratione pro Plancio confirmat. ergo, quod ad Opimij damnationem attinet, ita statuemus; uocatum esse in iudicium pecuniae nomine, a Iugurtha contra leges acceptae, damnatum non eo, quo accusabatur, crimine, quandoquidem culpa uacabat; sed quod regia potestate in ciues Romanos usus esset. LIBERAVST.} in ijs iudicijs, in quibus ipse de Opimio iudicauit. &, cum dicat Cicero, Semper liberauit; apparet, populum Romanum de Opimio, ob C. Gracchi aliorumq. necem accusato, non semel iudicem fuisse. ego tamen unius tantum accusationis mentionem inuenio, cum P. Decius tribunus pl. Opimio, proximo post eius consulatum anno, ad populum diem dixit. quod in epitome Liuiana, in libello de uiris illustribus, in Ciceronis partitionibus, in ss. de oratore, in Bruto obseruauimus. PERCVLSI,} ab irato populo damnati. quos intelligat, cognoscitur ex ea pro domo sua: in qua ita scriptum est. At uero, ut annales populi Romani, & monumenta uetustatis loquuntur, censor ille Quinctius, & M. Furius Camillus, & M. Seruilius, cum essent optime de republica meriti, tamen populi incitati uim iracundiamq. subierunt: damnatiq. comitijs centuriatis, cum in exsulium profugissent, rursus ab eodem populo placato sunt in suam pristinam dignitatem restituti. quo in loco, ut aliud ex alio, duo menda, alterum manifeste uideo, in dictione, Censor, alterum suspicor esse in praenomine Seruilij. Censorem quidem Quinctium esse damnatum, nulli annales populi Romani, quos habeamus, loquuntur: cum tamen de homine notissimo significare Cicero uideatur, praenomine usus, ille; quod ad eximiae cuiusdam atque extraordinariae rei, aut excellentis & insignis maxime hominis significatinoem usurpatur. Sequor igitur primum, ut soleo, cum aliquid corrigo, similitudinem litterarum, deinde historiae testimoninm; & ex utrisque, pro, Censor, repono Ceso: ut Kaeso ille Quinctius intelligatur, qnem saepe pro patribus contra plebem certasse, eoq. nomine accusatum, in exsulium, non exspectata iudicij die, abijsse, T. Liuius historiarum suarum libro III. scriptum reliquit. quod & Dionysius Halicarnasseus libro X. tradidit. Alterum esse mendum opinor in praenomine Seruilij. nemo enim de M. Seruilio scripsit, optime de republica merito, a populo damnato. utrumque autem uideo conuenire in C. Seruilium Ahalam: qui & Sp. Melium sua manu occidit, de tyrannide cogitantem; & praeclari facti poenas iniquissimo exsulio pependit. de Melio Liuius, Plutarchns, hic noster saepe memorant: de exsulio unus, quod sciam, Valerius Maximus memoriae prodidit. INVVLNERATI,} ut, exempli caussa, Ap. Claudius Sabinus: qui cum senatus atque optimatium caussam constantissime tueretur, plebi uero acerrimus esset aduersarius, tranquillam tamen atque honoratam in patria uitam duxit, nec ab infenso populo iniuriam ullam tulit. PRAESENTI *morte,*} ut Sp. Melius, M. Manlius Capitolinus, duo Gracchi, L. Appuleius Saturninus, P. Sulpicius. TVRPS *exsulio*} hos necesse est non a populo, ut Kaesonem, Camil-

lum, Seruilium, sed a senatu esse damnatos. agitur enim hic de ijs, qui populares esse uoluerunt. hi qui fuerint, in historijs, quae nunc exstant, non satis apparet. M. tamen Lepidi, eius, qui cum Q. Catulo consul fuit, in epitome, Floro, & alijs mentio fit. is, quia Sullae acta rescindere conatus esset, hostis iudicatus, exsul in Sardinia decessit.

ORATIO

QVOD si apud Athenienses, homines Graecos, longe a nostrorum hominũ grauitate disiunctos, non deerant, qui remp. contra populi temeritatem defenderent, cum omnes, qui ita fecerant, e ciuitate eijcerentur; si Themistoclem illum, conseruatorem patriae, non deterruit a rep. defendenda nec Miltiadis calamitas, qui illam ciuitatem paullo ante seruarat, nec Aristidis fuga, qui unus omnium iustissimus fuisse traditur; si postea summi eiusdem ciuitatis uiri, quos nominatim appellari non est necesse, propositis tot exemplis iracundiae, leuitatisq. popularis, tamen suam remp. illam defenderunt: quid nos tandem facere debemus? primum in ea ciuitate nati, unde orta mihi grauitas, & magnitudo animi uidetur; tum in tanta gloria insistentes, ut omnia humana leuiora uideri debeant; deinde ad eam remp. tuendam aggressi, quae tanta dignitate est, ut eam defendentem occidere non aliud sit, quam oppugnantem rerum potiri. homines Graeci, quos antea nominaui, inique a suis ciuibus damnati, atque expulsi, tamen, quia bene sunt de suis ciuitatibus meriti, tanta hodie gloria sunt non in Graecia solum, sed etiam apud nos, atque in ceteris terris, ut eos, a quibus illi oppressi sunt, nemo nominet, horum calamitatem dominationi illorum omnes anteponant. quis Carthaginiensium pluris fuit Annibale consilio, uirtute, rebus gestis, qui unus cum tot imperatoribus nostris per tot annos de imperio, & de gloria decertauit? hunc sui ciues e ciuitate eiecerunt: nos etiam hostem litteris nostris & memoria uidemus esse celebratum.

EXPLANATIO

CONSERVATOREM *patriae,*] bello Xerxis Persarum regis. CALAMITAS,] accusatus enim proditionis, quod, cum Parum expugnare posset, a rege Persarum corruptus, infectis rebus a pugna discessisset, capitis quidem absolutus est, pecunia uero tanta multatus, quantam cum soluere non posset, in uincula publica coniectus, miserrima atque indignissima morte diem obijt. SERVARAT,] Marathonia pugna, caeso, & fugato Darij Persarum regis, Xerxis patris, exercitu. FVGA,] res augetur nomine: ut Themistoclis animi magnitudo, & constantia clarius indicetur. dicimus enim, Abijt in exsiliũ, &, In exsilium profugit: cum utrumque idem sit. pro discessu igitur Aristidis ab urbe in exsilium proficiscentis, fugam Cicero dixit. damnatum opera Themistoclis, decem annorum exsilio, quasi nimiam in libera ciuitate potentiam haberet, Aemilius Probus, & Plutarchus tradiderunt uterque tamen ab ipsa ciuitate reuocatum commemorat. VNVS *omnium*] uni enim contigit, ut iustus appellaretur. Aemilius Probus. TOT *exemplis*] nam quicumque uel generis nobilitate, uel eloquentia, uel rerum gestarum gloria, uel omnino aliqua re ceteros anteiret, hunc Athenienses, qui ciuium aequalitatem in republica uellent, testula damnatum eijciebant: ut etiam Damonem, Periclis praeceptorem, quod nimium sapere uideretur, in exsilium miserunt. TOT *imperatoribus*] P. Cornelio Scipione, Africani maioris patre, Ti. Sempronio Longo, C. Flaminio, C. Centenio, C. Terentio Varrone, L. Aemilio Paullo, Q. Fabio Maximo, Ti. Sempronio Graccho, M. Claudio Marcello, P. Scipione, eius filio, quem primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugauerat. TOT *annos*] sexdecim. EIECERVNT:] non eiectum esse, sed ipsum profugisse, ne Romanis dederetur, Aemilius Probus in eius uita memoriae mandauit.

ORATIO

QVARE imitemur nostros Brutos, Camillos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Aemilios, innumerabiles alios, qui hanc remp. stabiliuerunt; quos equidem in deorum immortalium caetu, ac numero repono: amemus patriam; pareamus senatui; consulamus bonis; praesentes fructus negligamus; posteritati & gloriae seruiamus; id esse optimum putemus quod erit rectissimũ; speremus, quae uolumus, sed, quod acciderit, feramus; cogitemus denique, corpus uirorum fortium, magnorũq. hominum esse mortale, animi uero motus & uirtutis gloriam sempiternam; neque, hanc opinionem si in illo sanctissimo Hercule consecratam uidemus, cuius corpore ambusto uitam eius, & uirtutem immortalitas excepisse dicitur, minus existimemus eos, qui hanc tantã remp. suis consilijs, aut laboribus aut auxerint, aut defenderint, aut seruarint, esse immortalem gloriam consecuturos. Sed me repente indices, de fortissimorum, & clarissimorum ciuium dignitate, & gloria dicentem, & plura etiam dicere parantem, horum aspectus in ipso cursu orationis repressit. uideo P. Sextium, meae salutis, uestrae auctoritatis, publicae caussae defensorem, propugnatorem, auctorem, reum; uideo hunc praetextatum eius filium oculis lacrumantibus me intuentem: uideo Milonem, uindicem uestrae libertatis, custodem salutis meae, subsidium afflictae reip. exstinctorem domestici latrocinij,

troclnij, repressorem caedis quotidianae, defensorem templorum atque tectorum, praesidium curiae, sordidatum & reum: uideo P. Lentulum, cuius ego patrem deum, ac parentem statuo fortunae, ac nominis mei, & fratris, rerumq. nostrarum, in hoc misero squalore & sordibus; cui superior annus idem & uirilem patris, & praetextā populi iudicio togam dederit, hunc hoc anno in hac toga rogationis iniustissimae subitam acerbitatem pro patre fortissimo, & clarissimo ciue deprecantem.

EXPLANATIO

BRVTOS,} L. Iunium Brutum, qui Tarquinium regem eiecit. CAMILLOS,} M. Furium Camillum, qui Veios cepit, urbem Romam a Gallis liberauit, alia pro patria praeclarissima gessit. AHALAS,} C. Seruilium Ahalam, qui Sp. Melium, male de patria cogitantem, magister equitum interemit. DECIOS,} patrem, & filium, qui se pro patria deuouerant. supra. CVRIOS,} M'. Curium, qui ter triumphauit, de Pyrrho Epirotarum rege, de Samnitibus, de Lucanis. FABRICIOS,} C. Fabricium Luscinum, qui cum Pyrrho rege pugnauit. MAXIMOS,} Q. Fabium Maximum, qui Annibalis uictoris impetus arte, & patientia retardauit. SCIPIONES,} duos Africanos. LENTVLOS,} eum fortasse, qui senatus princeps fuit: quem saepe Cicero commemorat. sed hic aetate post Aemilium fuit. ut fortasse, Catones, uerius fuerit. sed litterae nimium differunt. uide de nat. deo. lib. II. ubi non Lentulū nominat, sed Catonem. AEMILIOS,} L. Aemilium Paullum, qui Macedoniae regnum, Perse rege capto, in populi Romani potestatem redegit. CONSECRATAM} Herculem dicit in deorum numerum relatum esse, quod ea fuerit opinione, quam praescripsit: ut consulatur bonis: praesentes fructus negligantur: & reliqua. CORPORE *ambusto*} in monte Oeta. Tusculana II. VESTRAE *auctoritatis*,} uestra enim uoluntas & auctoritas in me restituendo Sextium adiutorem, defensoremq. habuit. PVBLICAE *caussae*,} quod in mea republica res agebatur. bonis enim iacentibus, iacere simul ipsa respublica uidetur. DEFENSOREM, *propugnatorem*,} ociosa esse multa in Cicerone imperiti putant. non ita est. nam, quae superuacanea uideri possunt, ad augendum inducta sunt. sed homines inepti, uel quia Romanae linguae uim, & propriam significationem ignorant, uel quia diligenter singula non examinant, optima fastidiunt, ac respuunt. Defendere, & propugnare, idem sunt, aliquis dixerit. idem, sed idem in genere, non idem omnino. est enim quiddam, quo alterum ab altero differat. defendere, non plane est propugnare: at propugnare, est defendere. defendimus etiam leuiter: propugnamus acriter, & cum actione uehementi: ut quasi pugnam, unde uerbum propugnare deductum est, referre uideamur. quare non solum defendisse Sextium publicam caussam Cicero significat, sed ita defendisse, ut ualde contenderit, quippe qui etiam uulnera ab ijs, qui eam oppugnabant, plurima grauissimaq. acceperit. augetur igitur res, & demonstratur maxime nominibus multiplicatis, idq. translatis potius, quam proprijs. nam propria non possunt esse unius rei multa, sed unum tantum cuiusque rei proprium est: translata uero eidem rei multa possunt inseruire, nec ex uno tantum, sed ex diuerso genere sumpta, modo sint e frequenti usu ita nota, ac familiaria, ut cum proprijs, quasi peregrini cum ciuibus, facile consocientur. quod autem augeri rem, & demonstrari multiplicatis nominibus dixi, idq. maxime translatis: utrumque accipi & intelligi absolute nolo. Alterū enim semper fit, alterum non illud quidem semper, sed plerumque tamen. semper translatione res demonstratur: quia semper a rebus notissimis translatio fit. plerumque res augetur: quia id, unde transfertur, cum eo, quo transfertur, comparatum, plerumque maius est. AVCTOREM,} defensorem, ac propugnatorem eiusmodi, ut praecipuas in eo munere partes sustineret. Auctor enim dicitur is, qui alios sua auctoritate, suo ue exemplo ad aliquam rem excitat. REVM;} quod in sententia magis ualet ad mouendum, id oratores in extremo collocare consuerunt. quae enim ad animum extrema perueniunt, ea firmius, ac diutius inhaerent. quo consilio & illa in sequentibus periodis ultima Cicero constituit, Me intuentem, Sordidatum, & reum, in squalore, & sordibus, Pro patre deprecantem, Propter unum me. VESTRAE *libertatis*,} quia P. Clodij furorem exsultantem repressit; ne ue ille, quod cogitabat, omnia ui teneret, effecit. LATROCINII,} Clodiani. TEMPLORVM, *atque tectorum*,} templa publica, quibus inijcere flammam Clodius solitus erat: tecta Milonis, quae idem Clodius oppugnauerat, intellige. utrumque cognoscitur supra. SORDIDATVM} ad eliciendam misericordiam inculti & sordida ueste induti ad iudicium rei ueniebant. REVM:} de ui, accusante P. Clodio aedile. P. LENTVLVM,} cuius pater anno proximo consul Ciceronem ab exsulio restituerat. hic ob eam caussam erat in squalore, & sordibus, quia C. Cato tribunus pl. legem promulgauerat, ut P. Lentulo eius patri, Ciliciam administranti, imperiū abrogaretur. ex quo filius uestitum mutauit: quod in maximis calamitatibus factum esse notum est. de hac in Lentulum rogatione meminit Cicero epist. fam. lib. I. ad Q. fratrem lib. II. epistola 3. in qua ijsdem fere diebus & Milonem a Clodio, & Sextium a M. Tullio Albinouano esse accusatos, & legem a Catone promulgatam, licet cognoscere. DEVM *ac parētem statuo fortunae ac nominis mei*,} sic in ea post reditum in senatu; P. Lentulus Parens ac deus nostrae uitae, fortunae, memoriae, nominis. & in ea post reditum ad Quirites, P. Lentulus consul, parens, Deus salutis nostrae, uitae, fortunae, memoriae, nominis. SVPERIOR *annus*} anno superiore, & uirilem togam sumpserat, a patre consule datam; & praetextam. (sic enim lego, non, ut antea, Praetextatam) augur creatus. nam de magistratu non est, ut existimemus: cum adolescentulus adhuc esset Lentulus, annum agens XVII. quo anno uirilis toga sumebatur, ut Sueton. in Iulio, Seruius Honoratus, Cicero, alijq. declarant. de honore, hoc est de sacerdotio, possumus intelligere.

nam Lentulum hunc patre consule, hoc est anno superiore, in augurum collegium esse cooptatum, in Dionis historia legimus, libro XXXI. Notandum, sacerdotia maturius dari solita quam magistratus. Quaestura enim, qui primus erat honor, post annum uigesimum sextum dari solitam, nec citius, omnes testantur. uide etiam Iulium Caesarem annos natum XVI. flaminem dialem, patre amisso, designatum. Suet. in principio. Dicit autem, populi iudicio: quia populus hoc tempore sacerdotia mandabat ex lege, quam T. Atius Labienus tribunus pl. tulerat. qua de re scripsit idem Dio lib. XXXVII. ante Labieni legem sacerdotes a pontificum collegio creabantur. hoc in libro de legibus copiose demonstrauimus. PRAETEXTAM] Praetexta quinque hominum genera utebantur, pueri, ad usque tirocinij diem, hoc est ad ineuntem annum aetatis XVII. magistratus omnes, uel urbani, uel qui erant in colonijs, & municipijs: praeterea magistri ludorum, qui ludos compitalicios faciebant; & senatores omnes, cum deorum festos celebrabant dies; & sacerdotes, atque augures, qui tamen inter sacerdotes erant. de pueris praetextatis, ignorat fere nemo. de magistratibus, Liuius lib. XXXIV. de magistris ludorum, in oratione in Pisonem: quo in loco sunt haec: Q. Metellus, designatus consul, cum quidam tribunus pl. suo auxilio magistros ludorum ludos facere iussisset, priuatos fieri uetuit. tu, cum in Kalendas Ian. compitaliorum dies incidisset, Sex. Clodium, qui numquam antea praetextatus fuisset, ludos facere, & praetextatum uolitare passus es. Quibus uerbis Pedianus haec subiungit: Solebant magistri collegiorum ludos facere, sicut magistri uicorum. faciebant compitalicios praetextati. qui ludi, sublatis collegijs, discussi sunt. Erat autem satis turpe mendum in ijs Ciceronis uerbis, Magistros ludorum ludos facere. nam est in omnibus, qui ad hanc diem impressi leguntur, libris, Magnos ludos facere: cum loquatur Cicero non de Magnis ludis, qui fiebant ab aedilibus curulibus, sed de ludis ijs, qui fierent a collegiorum magistris. Vt omittam duo argumenta, unum, quod illud, Facere iussisset, aliquid omnino desiderabat. quem enim tribunus ille ludos facere iussisset? alterum, quod Pedianus ita loquitur, ut significet Magistrorum in oratione fieri mentionem. Quam facile autem ex, Magistros, fieri potuerit, Magnos, litterarum declarat similitudo; praesertim si, Magistros, paucioribus litteris, apice superimposito, scribatur. De senatoribus autem ex ijs uerbis, quae sunt oratione II. in Antonium, conieci: Nescis, heri quartum in circo diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populum tulisse, ut Quinctus praeterea dies Caesari tribueretur? Cur non sumus praetextati? cur honorem Caesaris, tua lege datum, deseri patimur? De sacerdotum praetexta, Liuius aperte, lib. XXXIV. Augurum quoque praetextam hic Ciceronis locus indicat. idq. significare uidetur Seruius, in eo Virgilij uersu lib. VII. Succinctus trabea. Accedit locus ille in ep. 9. lib. 2. ad Att. Vatinij strumam διβάφῳ uestiant. loquitur enim de Vatinio, in locum Metelli Celeris, mortui augure subrogando: quod ex oratione cõtra ipsum habita cognoui. eodemq. spectat illud in epistola ad Coelium lib. 2. fam. Curtius noster dibaphum cogitat. Dibaphus autem, quod nemo nescit, purpura bis tincta fuit, qua praetexebatur augurum toga: cum ad reliquas semel tincta adhiberetur. Praetextae ius magistris quoque uicorum tribuit Liuius lib. XXXIV. sed, cum ludorum magistros nominauerim, uideor mihi magistros etiam uicorum, & collegiorum nominasse. nam, ludorum magistri, generale nomen est omnium, qui ludos curarent, siue magistri uicorum, siue collegiorum essent. alioqui Liuius, cum de purpura, multis communicata, solis mulieribus interdicta, oratorio more exaggeraret; numquam, facta mentione magistrorum uicorum, magistros omisisset collegiorum, & ludorum. quicumque enim ludis praeerant, ij ludorum uocabantur magistri. Praeerant autem compitalicijs magistri collegiorũ, dum collegia mansere: sublatis lege collegijs, compitalicij facti non sunt. nec alia ludorum genera, quibus magistri uicorum praeessent, defuere. quae uerbis Asconij, cum Liuij testimonio congruentibus, probata iam sunt. Quod ad praetextae colorem attinet, dubitari potest, sit ne tota purpurea, an limbo tantum togam ambiente: unde praetextae nomen. dubitationem uidetur tollere Plinius lib. XXXIV. cap. 9. in eo loco: Cyprio aeri si addatur plumbum, color sit purpurae in statuarum praetextis. Quibus uerbis tota uidetur indicari purpurea praetexta. Macrobius quoque, nisi fallor, idem significat, cum ait, lib. I. sat. Nonnulli pueris ingenuis togam praetextam additam credunt, ut ex purpurae rubore ingenuitatis pudore regerentur. Rursus dubitationem pariunt Polybij uerba lib. VI. . . . οὗτοι προσαναλαμβάνουσιν ἐσθῆτας, ἐὰν μὲν ὕπατος ἢ στρατηγὸς ᾖ γεγονώς, περιπορφύρους: ἐὰν δὲ τιμητής, πορφυρᾶς. ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκώς, ἤ τι τοιοῦτον κατειργασμένος, διαχρύσους. id est: Hi assumunt uestes, si consul, praetor ue fuerit, praetextas; si uero censor, purpureas; sin autem triumphalis, qui ue tale aliquid egerit, auro intextas.

O R A T I O

ATQVE hic tot & talium ciuium squalor, hic luctus, hae sordes susceptae sunt propter unum me, quia me defenderunt; quia meum casum, luctumq. doluerunt; quia me lugenti patriae, flagitanti senatui, poscenti Italiae, uobis omnibus orantibus reddiderunt. Quod tantum est in me scelus? quid tantopere deliqui illo, illo die, cum ad uos indicia, litteras, confessiones communis exitij detuli? cum parui uobis? Ac, si scelestum est amare patriam, pertuli poenarum satis: euersa domus est, fortunae uexatae, dissipati liberi, raptata coniux: frater optimus, incredibili pietate, amore inaudito, maximo in squalore uolutatus est ad pedes inimicissimorum: ego pulsus aris, focis, dijs penatibus, distractus a meis, carui patria, quam uti lenissime dicam: certe texeram: pertuli crudelitatem inimicorum, scelus infidelium, fraudem inuidorum. si hoc non est satis, quod haec omnia deleta uidentur reditu meo: multo mihi, multo, inquam iudices praestat, in eandem illam recidere fortunam, quam tantam importare meis defensoribus, & cõseruatoribus calamitatem. an ego in hac urbe esse pos-

sum

sum his pulsis, qui me huius urbis compotem fecerunt? non ero, non potero esse iudices: neque hic umquã puer, qui his lacrumis, qua sit pietate, declarat, amisso patre suo propter me, me ipsum incolumem uidebit; nec, quotiescumque me uiderit, ingemiscet, ac pestem suam, & patris sui sese dicet uidere. ego uero uos in omni fortuna, quaecumque erit oblata, complectar; nec me ab ijs, quos meo nomine sordidatos uidetis, umquam ulla fortuna diuellet; neque eae nationes, quibus me senatus commendauit, quibus de me gratias egit, hunc exsulem propter me, sine me uidebunt. sed haec dij immortales, qui me suis templis aduenientem receperunt, stipatum ab his uiris, & P. Lentulus consul, atque ipsa resp. qua nihil est sanctius, uestrae potestati iudices commiserunt. uos hoc iudicio, omnium bonorum mentes confirmare, improborum reprimere potestis: uos his ciuibus uti optimis, uos me reficere, & renouare remp. potestis. quare uos obtestor atque obsecro, ut, si me saluum esse uoluistis, eos cõseruetis, per quos me recuperauistis.

EXPLANATIO

QVOD *tantum est in me scelus?*} ubi aliquid exposuimus factum, statim, quasi nos commouerit indignitas rei, erumpimus uel in interrogationem, uel in ironiam, uel in exclamationem. interrogationis exemplum est hoc, & huic simillimum, ac paene idem, in oratione pro Milone: in qua sunt haec in extremo: Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Quincte frater, qui nunc abes, cõsorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille seruasset? at in qua caussa non potuisse? quae est grata gentibus. a quibus non potuisse? ab ijs, qui maxime P. Clodij morte acquierunt. quo deprecante? me. quodnam concepi tantum scelus, aut quod in me tantum facinus admisi iudices, cum illa iudicia communis exitij indagaui, patefeci, protuli, exstinxi? omnes in me meosq. redundant ex illo fonte dolores. Ironia est illa in hac pro Sextio. En, cur ceteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur. & illa apud Virgilium lib. IV.

Egregiam uero laudem, & spolia ampla refertis
Tuq. puerq. tuus: magnum & memorabile numen,
Vna dolo diuum si femina uicta duorum est.

Exclamatio post ininstae rei mentionem est illa pro Balbo: Verum, inscientem uultis Cn. Pompeium contra foedera fecisse, an scientem? si scientem, o nomen nostri imperij, o populi Romani excellens dignitas, o Cn. Pompeij sic late longeq. diffusa laus, ut eius gloriae domicilium communis imperij finibus terminetur; o nationes, urbes, populi, reges, tetrarchae, tyranni, testes Cn. Pompeij non solum uirtutis in bello, sed etiam religionis in pace. COMMVNIS *exitij*} de coniuratione dici, satis constat. PARVI *uobis?*} mihi enim S.C. mandastis, ut coniuratos carnifici necandos traderem. TEXERAM:} plus esset, Conseruaram: quod alibi dixit: sed Texeram, modestiae caussa maluit. CRVDELITATEM *inimicorum*,} apte nominibus Cicero nomina coniungit, ex eo, quod cuiusque natura fert. oritur enim ex inimicitijs crudelitas, ex infidelitate scelus, ex inuidia fraus. sic in Diuinatione, Quas res, inquit, luxuries in flagitijs, crudelitas in supplicijs, auaritia in rapinis, superbia in contumelijs efficere potuisset, eas omnes sese hoc uno praetore per triennium pertulisse. Simile & illud est in oratione pro Coelio, Cum tristibus seuere, cum remissis iucunde, cum senibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinosis luxuriose. DELETA} uidentur haec non fuisse, quia rediui: & in me nouae calamitates, noua iniuriarum genera comparantur. EGO *uero uos*} & orationem, & uultum ad eos, qui sordidati aderant, conuertit. cum uero subiungit, Nec me ab ijs, quos meo nomine sordidatos uidetis, umquam ulla fortuna diuellet, a sordidatis ad iudices uultum, & actionem refert. RECEPERVNT,} cum enim ab exsulio redijt, a porta Capena in Capitoliũ ad agendas Ioui opt. max. gratias, quod se patriae compotem fecisset, recta profectus est. inde suos lares petijt. epistola I. libri IV. ad Atticum, & pro domo sua. AB *his uiris*,} qui nunc in squalore, sordibusque sunt. P. LENTVLVS} qui cum me consul restituit, commisit haec uestrae potestati: ut possitis id, quod uobis hoc iudicio licet, uel me cum meis defensoribus & conseruatoribus perdere, uel mecum simul eos seruare, sine quibus in hac urbe esse non possum. nam nisi ille me restituisset, non haec in uestra potestate nunc essent. HIS *ciuibus uti*} quos sordidatos uidetis: quos si eijcietis, uti uobis eorum opera in tuenda republica non licebit. REFICERE,} tot malis afflictum.

IN : CICERONIS INTERROGATIONEM IN . P . VATINIVM

PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

CVM *in P. Sextium de ui reum P. Vatinius testimonium dixisset; Sextij patronus Cicero inuectus est in eum acerbissime: & maxime quidem totum eius tribunatum, in quo, Caesare consule, leges reip. exitiosas contra auspicia tulerat, sed quaesturam quoque & legationem exagitauit, non ut accusator, sed ut reprehensor. qua de re sic in ep. ad Lentulum: Tota interrogatio mea nihil habuit aliud, nisi reprehensionem illius tribunatus. in quo omnia dicta sunt libertate, animoq. maximo de ui, de auspicijs, de donatione regnorum. A ueteribus etiam interrogationis nomine appellatur haec oratio. interrogatione enim utitur ad singula, quae reprehendit. & accusatorem quidem Vatinij breui se futurum minatur: interim autem rogare ait tantum uelle. Quaeri potest, utrum, Sextio absoluto, an prius quam sententiae ferrentur, haec Cicero dixerit. mihi dubium non est, quin prius quam sententiae ferrentur. cur hoc existimem, adducor his uerbis, quibus interrogationem orditur: fecissem id, quod his uehementer placebat. Quae uidentur ad iudices potius, quam ad senatores, pertinere. Iam illa, quae sunt in extremo, certe de reo non dicuntur absoluto: Hoc quaero, num P. Sextium, qua lege accusandum fuisse negas, ea lege condemnari putes oportere? Nam si latae sententiae fuissent; abijssent statim iudices, re confecta, suo munere perfuncti, nec Ciceroni, absoluto iam reo*

Vatinium

Vatinium interroganti, aures dedissent. quorsum enim id temporis extra commissum lege iudicium consumerent? Et in ep. ad Q. fratrem, cum Sextium absolutum significasset, haec subiunxit: Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitratu nostro concidimus, dijs, hominibusq plaudentibus. quin etiam Paullus noster, cum testis productus esset in Sextium, confirmauit, se nomen Vatinij delaturum, si Macer Licinius cunctaretur: & Macer a Sextij subsellijs surrexit, ac se illi non defuturum affirmauit. Haec, opinor, sufficiunt ad interrogationis tempus indicandum.

M. TVLLII

M. TVLLII. CICERONIS
IN. VATINIVM. INTERROCATIO
ORATIO. XXXIII

I, tua tantummodo, Vatini, quid indignitas postularet, spectare noluissem, fecissem id, quod his uehementer placebat, ut te, cuius testimonium, propter turpitudinem uitae, sordesq. domesticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horum aut ita te refutandum, ut grauem aduersarium, aut ita rogandum, ut religiosum testem, arbitrabatur. sed fui paullo in te intemperantior fortasse, quam debui. odio enim tui, in quo etsi omnes propter tuum in me scelus superare debeo, tamen ab omnibus paene uincor, sic sum incitatus, ut, cum te non minus contemnerem, quam odissem, tamen nexatum potius, quam despectum, uellem dimittere. quare, ne tibi hunc honorem a me haberi forte mirere, quod interrogem, quem nemo congressu, nemo aditu, nemo suffragio, nemo ciuitate, nemo luce dignum putet: nulla me ad id caussa impulisset, nisi ut ferocitatem tuam istam comprimerem, & audaciam frangerem, & loquacitatē paucissimis interrogationibus irretitam retardarem. etenim debuisti, Vatini, etiam si falso uenisses in suspicionem P. Sextio, tamen mihi ignoscere, si, in tanto hominis de me optimi meriti periculo, & tempori eius, & uoluntati parere uoluissem: sed hesterno pro testimonio esse mentitum, cum affirmares, nullum tibi omnino cum Albinouano sermonem nō modo de Sextio accusando, sed nulla nmquam de re fuisse, paullo ante imprudens indicasti; qui & T. Clodium tecum communicasse, & a te consilium P. Sextij accusandi petisse, & Albinouanum, quem antea uix tibi notum esse dixisses, domum tuam uenisse, multa tecum locutum, dixeris? denique conciones P. Sextij scriptas, quas neque nosset, neque reperire posset, te ab Albinouano dedisse, easq. in hoc iudicio esse recitatas. in quorum altero es confessus, a te accusatores esse instructos, & subornatos: in altero inconstantiam tuam cum leuitate, tum etiam periurio implicatam refellisti; cum, quem alienissimum a te esse dixisses, eum domi tuae fuisse, quem praeuaricatorem ab initio iudicasses, ei te, quos rogasset, ad accusandum libros dixeris dedisse. nimium es uehemens, feroxq. natura: non putas fas esse, uerbum ex ore exire cuiusquam, quod non iucundum, & honorificum ad aures tuas accidat. Venisti iratus omnibus: quod ego, simul ac te adspexi, prius quam loqui coepisti, cum ante Gellius, nutricula seditiosorum omnium, testimonium diceret, sensi, atque prouidi: repente enim te, tamquam serpens e latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus intulisti. ut mihi renouatus ille tuus in te ueterem meum amicum, sed tamen tuum familiarem defenderim: cum in hac ciuitate oppugnatio soleat, qua tu nunc uteris, nonnūquam, defensio numquam uituperari. sed quaero a te, cur C. Cornelium non defenderem? num legem aliquam Cornelius contra auspicia tulerit? num Aeliam, num Fufiam legem neglexerit? num consuli uim attulerit? num armatis hominibus templum tenuerit? num intercessorem ui deiecerit? num religiones polluerit? aerarium exhauserit? remp. compilarit? tua sunt, tua sunt haec omnia. Cornelio eiusmodi nihil obiectum est. codicem legisse dicebatur: defendebatur testibus collegis suis, nō recitandi caussa legisse, sed recognoscendi. constabat tamen Cornelium consilium illo die dimisisse, intercessioni paruisse. tu uero, cui Cornelij defensio displicet, quam caussam ad patronos tuos, aut quod os afferes? quibus iam praescribis, quanto illis probro futurum sit, si te defenderint; cum tu mihi Cornelij defensionem in maledictis obuciendam putaris. attamen hoc, Vatini, memento; paullo post illam defensionem meam, quam tu bonis uiris displicuisse dicis, me cum uniuersi populi R. summa uoluntate, tum optimi cuiusq. singulari studio magnificentissime post hominum memoriam consulem factum; omniaq. ea me prudenter uiuendo consecutum esse, quae tu impudenter uaticinando sperare te saepe dixisti.

EXPLANATIO

I, *tua tantummodo, Vatini, quid indignitas postularet, spectare noluissem; fecissem id, quod his uehementer placebat, ut te, cuius testimonium, propter turpitudinem uitae, sordesq. domesticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem:*} Principium, a contemptu personae sumptum, a laude iudicum, ab excusatione sua, quod odio Vatinij incitatus, contineri minime potuerit, quin acerbius in eum inueheretur, quem tamen admodum contemneret. HIS} iudicibus. VEHEMENTER *placebat,*} quia Vatinij testimonium, propter turpitudinem uitae, sordesq. domesticas contemnerent. TVRPITVDINEM *uitae, sordesq. domesticas,*} quod in Bruto dixit: Ex summis & fortunae & uitae sordibus consul factus esset. Festiue de Vatinio Velleius ait lib. 2. Vatinij deformitas corporis cum turpitudine certabat ingenij. Iure autem contemni uidetur eius testimonium, cuius ad improbitatem domesticae sordes, idest domestica difficultas, & ea, quae multos ad facinus impellit, egestas accedat. VT *grauem aduersarium,*} qui grauis esse non posset ob sordes domesticas. RELIGIOSVM *testem,*} cui religionis opinionem adimeret turpitudo uitae. SED *fui paullo intemperantior fortasse, quam debui.*} quia continere me non potui, quin te interrogarem de rebus ijs, quas in tuo tribunatu per uim & contra auspicia admini-

administrasti. TVVM *in me scelus* } cum P. Clodio, qui sua lege Ciceronem eiecit, consensisse Vatinium, infra ostenditur. VEXATVM } quod odij fuit. DESPECTVM, } quod indignitati tuae tribuendum esse uidebatur. ETIAM *si falso uenisses in suspicionem P. Sextio*, } ut infirmaretur Vatinij testimonium, scire se dixerat Sextius, Vatinium iniuisse cum Albinouano consilia de se accusando. qui autem alicui se esse inimicum ostendit, eius testimonio fides derogatur. Sensus igitur hic est. Debuisti, Vatini, uel si falsa illa Sextij suspicio fuisset, mihi tamen ignoscere, si eum, de me optime meritum, defendendum susciperem: multo magis, cum illa suspicio falsa non fuerit: quod tu ipse imprudens indicasti. DE *me optime meriti* } egregiam Sextius tribunus pl. in restituendo Cicerone operam nauauerat. TEMPORE *eius*, } cum de ui accusaretur. HESTERNO *pro testimonio* } tuo in Sextium. Pro, ualet, In, ut alibi. Hinc apparet, haec a Cicerone in Vatinium esse dicta, postridie quam in Sextium testimonia dicerentur: cum iudices de eo nondum sententias tulissent. CVM *Albinouano* } M. Tullio Albinouano, qui accusauit Sextium de ui: ut in ep. ad Q. fr. T. CLODIVM } qui Sextij nomen deferre cogitaret: quod consilium uidetur abiecisse, aut accusanti Albinouano subscripsisse. CONCIONES *P. Sextij* } habitas a Sextio tribuno pl. PERIVRIO } iurati enim testimonium dicebant. significatur quod supra dictum est, Hesterno pro testimonio esse mentitum. REFELLISTI; } patefecisti. ALTISSIMVM *ate* } quod ostendisti, cum diceres, nullum tibi omnino cum Albinouano sermonem non modo de Sextio accusando, sed nulla umquam de re fuisse. QVEM *praeuaricatorem ab initio indicasses*. } qua suspicione nullum cum eo sermonem habueras de Sextio accusando. quod hesterno pro testimonio dixisti. LIBROS } conciones P. Sextij. DEDISSE. } ut inde sumeret accusandi materiam. VENISTI } in iudicium, testimonium dicturus in Sextium. GELLIVS, } P. Clodij familiaris, frater optimi uiri L. Gellij, consularis, & censorij. NVTRICVLA *seditiosorum omnium*, } non qui seditiosos omnes aleret, sed qui plebem infimam, improbosq. omnes ad seditionem impelleret. unde illa pro Sextio: Ecque seditio umquam fuit, in qua non ille princeps? TESTIMONIVM *dicere*, } in Sextium. INFLATO *collo, tumidis ceruicibus*, } Vatinij notare uidetur iracundiam: sed iocatur in strumas, quibus laborabat, unde strumae cognomen accepit. infra: Vt aliquando ista, quae sunt inflata, rumpantur. Et aliquanto post: strumae denique ab ore improbo demigrarunt. Et pro Sextio. Ii medentur reip. qui exsecant pestem aliquam, tamquam strumam, ciuitatis. VT *mihi renouatus* } in mendo uidere tamen mihi sententiam uideor: sed, quae sententiae respondeat, litterarum similitudinem non inuenio. Dicit hoc, ut opinor, Iratus mihi, quia C. Cornelium, ueterem meum amicum, defenderim. De C Cornelio tribuno pl. a Cicerone defenso, uide Pedianum. CONTRA *auspicia tuleris?* } quod tu fecisti tribunus pl. Caesare consule, spretis Bibuli consulis, & collegarum tuarum auspicijs. infra. NVM *Aeliam, num Fufiam legem neglexeris?* } quas tu neglexisti. infra. CONSVLI *uim attuleris?* } quod tu commisisti, ducto in carcerem M. Bibulo. infra. TEMPLVM } Rostra, in quibus leges tulisti. infra satis aperte Rostra templum appellat. Indicem, inquit, in Rostris, in illo, inquam, augurato templo, ac loco collocaris. Pro Sextio: Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit. De Inn. lib. 2. Hunc pater, concilium plebis habentem, de templo deduxit. INTERCESSOREM } tribunum pl. RELIGIONES *pollueris?* } quod tu commisisti, uiolato Castoris templo. infra. AERARIVM *exhauseris?* } quod ex haustum a te est, aerarij dispensatione senatui erepta. infra. CODICEM *legisse dicebatur:* } in quo sua lex scripta erat. sed cũ eam legi uetaret intercessor codicem Cornelius ipse, lator legis, per uim legit: unde accusatus de maiestate. Pedianus. TESTIBVS *collegis suis*, } eo tamen excepto, qui legi intercedebat. NON *recitandi caussa* } non ut cum populo recitaret, ut, cum audisset, suffragium ferret. RECOGNOSCENDI. } animaduertendi, si quid in scribendo peccatum esset. eodem sensu in ea pro Balbo: Nos Cn. Pompeij decretum, iudicium de consilij sententia pronunciatum cognoscemus? INTERCESSIONI *paruisse*. } quia legem non tulit, dimisso concilio. QVAM *caussam ad patronos tuos, aut quod os afferes?* } quid eis dicere audebis, ut defendere te iure posse uideantur? PAVLLO *post illam defensionem meam*, } biennio post. defendit enim Cornelium Cotta & Torquato cos. VATICINANDO } cum, sperare te summos honores, saepe sis temere gloriatus. Infra. Cum hic nihil loqueretur, nisi quod agebat; tu de altero consulatu gerendo te diceres cogitare.

ORATIO

NAM, *quod, mihi discessum obiecisti meum; & quod, horum, quibus ille dies acerbissimus fuit, qui idem tibi laetissimus, luctum, & gemitum renouare uoluisti: tantum tibi respondebo, me, cum tu, ceteraeq. reip. pestes armorum caussam quaereretis, & cum per meum nomen fortunas locupletum diripere, sanguinem principum ciuitatis exsorbere, crudelitatem uestram, odiumq. diuturnum, quod in bonos iam inueteratum habebatis, saturare cuperetis, scelus, & furorem uestrum cedendo maluisse frangere, quam resistendo. quare peto a te, ut mihi ignoscas, Vatini, cum patriae pepercerim, quam seruaram: & si ego te perditorem, & uexatorem reip. fero, tu me conseruatorem, & custodem feras. deinde eius uiri discessum increpas, quem uides omnium ciuium desiderio, ipsius denique reip. luctu esse reuocatum? At enim dixisti, non mea, sed reip. caussa homines de meo reditu laborasse. Quasi uero quisquam uir excellenti animo in remp. ingressus optabilius quidquam arbitretur, quam se a suis ciuibus reip. caussa diligi. scilicet aspera mea natura, difficilis aditus, grauis uultus, superba responsa, insolens uita: nemo humanitatem meam, nemo consuetudinem, nemo consilium, nemo auxilium*

L requirebat,

requirebat, cuius desiderio (ut haec minima dicam) forum maestum, muta curia, omnia denique bonarum artium studia siluerunt. sed nihil sit factum mea caussa: omnia illa S. C. populi iussa, Italiae totius, cunctarum societatum, collegiorum omnium decreta de me reip. caussa esse facta fateamur. quid ergo, homo imperitissime solidae laudis ac uerae dignitatis, praestantius mihi potuit accidere, quid optabilius ad immortalitatem gloriae, atque ad memoriam mei nominis sempiternam, quam omnes hoc ciues meos iudicare, ciuitatis salutem cum mea unius salute esse coniunctam? quod quidem ego tibi reddo tuum. uam, ut tu me carum esse dixisti senatui, populoq. R. non tam mea caussa, quam reip. sic ego te quamquam sis omni diritate, atque immanitate taeterrimus, tamen dico esse odio ciuitati non tam tuo, quam reip. nomine. atque, ut aliquando ad te ueniam, de me hoc sit extremum: quid quisque nostrum de se ipse loquatur, non est sane requirendum: boni uiri iudicent: id est maximi momenti, & ponderis. Duo sunt tempora, quibus nostrorũ ciuium spectentur iudicia de nobis, unum honoris, alterum salutis. bonos tali populi R. uoluntate paucis est delatus, ac mihi; salus tanto studio ciuitatis nemini reddita. de te autem homines quid sentiant, in honore experti sumus, in salute exspectamus. &, ut me cum homine uno non solum impudentissimo, atque infimo conferam, de te ipso homine & arrogantissimo, & mihi inimicissimo, quaero, Vatini; utrum tandem putes huic ciuitati, huic urbi, his templis, aerario, curiae, uiris his, quos uides, horum bonis, fortunis, liberis, ciuibus, ceteris denique deorum immortalium delubris, auspicijs, religionibus melius fuisse & praestabilius, me ciuem in hac ciuitate nasci, an te? cum mihi haec responderis, aut ita impudenter, ut manus a te homines uix abstinere possint; aut ita dolenter, ut aliquando ista, quae sunt inflata, rumpantur: tum memoriter respondeto ad ea, quae de te ipso rogaro. atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis aetatis tuae patiar latere. licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, uicinos compilaris, matrem uerberaris: habeat hoc praemium tua indignitas, ut adolescentiae turpitudo obscuritate, & sordibus tuis obtegatur.

EXPLANATIO

DISCESSVM} cum ab urbe discessit, Clodia rogatione pulsus iniquissima. HORVM,} iudicum, bonorum ciuium, tui dissimilium, qui dolerent id maxime, quo tu maxime laetabaris. ARMORVM *caussam quaereretis*,} ut ego rem in contentionem & certamen adducerem. quod uos fefellit. malui enim cedere, VT *mihi ignosceas*,} quia fecerim, quod tu nolebas. Dictum argute. REIP. *caussa*} ne dissensio, propter me excitata, reip. noceret. CVNCTARVM *societatum*,} publicanorum, qui erant equestris ordinis. COLLEGIORVM *omnium*} bene de rep. sentientium. nam quaedam postea P. Clodius ex faece urbis ac seruitio constituit: ut in Pisonem. QVOD *quidem ego tibi reddo tuum*.} in quo quidem ego tibi par pari referam. HONOS} consulatus. SALVS} cum in patriam ipsa me resp. reuocauit. IN *honore*} in auguratu, & praetura: quos honores cum peteres, repulsam tulisti. Infra. IN *salute exspectamus*.} fore auguratur, ut in aliquam suis dignam sceleribus calamitatem Vatinius incidat. ATQVE *infimo*} cum dixerit, Non solum; quaero, quid respondeat. omnino enim secundo loco requirere sententiam uidetur, Verum etiam. QVOS *uides*,} iudices in caussa Sextij. Et hic locus, adesse iudices, necdum sententias tulisse demonstrat. CIVIBVS,} superuacaneum uerbum: cum dixerit iam, Huic ciuitati. ITA *impudenter*,} te mihi anteponendo. ITA *dolenter*,} cum te inuictissimum fateri res ipsa coget, melius, ac praestabilius fuisse, me ciuem in hac ciuitate nasci, quam te. VT *aliquando ista, quae sunt inflata, rumpantur*:} propter uim doloris. Festiue strumas significat potius, quam nominat. ILLVD *tenebricosissimum tempus ineuntis aetatis tuae patiar latere*.} quae tamen latere non patitur: nam eius temporis nonnulla subiungit, breuiter percurrens ut ad ea perueniat, quae Vatinius publice gessit. quae, quia nota quamplurimis fuerunt, ideo de illis, quae minus nota erant, Tenebricosissimum tempus dixit. OBSCVRITATE, *& sordibus tuis*} obscuro uitae genere, & egestate.

ORATIO

QVAESTVRAM petisti cum P. Sextio, cum hic nihil loqueretur, nisi quod agebat; tu de altero consulatu gerendo te diceres cogitare. quaero abs te, teneas ne memoria, cum P. Sextius quaestor sit cunctis suffragijs factus, tunc te uix, inuitis omnibus, non populi beneficio, sed consulis, extremum adhaesisse in eo magistratu, cum tibi magno clamore aquaria prouincia sorte obtigisset, missus ne sis a me consule Puteolos, ut inde aurum exportari, argentumq. prohiberes? in eo negotio, cum te non custodem ad continendas, sed portitorem ad partiendas merces missum putares, cumq. omnium domos, apothecas, naues furacissime scrutarere, homines q. negotia gerentes iudicijs iniquissimis irretires mercatores e naui egredientes terreres, conscendentes morarere, teneas ne memoria, tibi in conuentu Puteolis manus esse allatas? ad me consulem Puteolanorum querellas esse delatas? post quaesturam exieris ne legatus in ulteriorem Hispaniam C. Cosconio procos.? cum illud iter Hispaniense pedibus fere confici soleat, aut, si quis nauigare uelit, certa sit ratio nauigandi; ueneris ne in Sardiniam, atque inde in Africam? fueris ne, quod sine S. C. tibi facere non licuit, in regno Hiempsalis? fueris ne in regno Mastanesosi? ueneris ne ad Fretum per Mauritaniam? quem scias umquam legatum Hispaniensem in illam prouinciam istis itineribus peruenisse? Factus es tribunus pl. quid enim te de Hispaniensibus flagitijs tuis, sordi-

fordidissimisq. furtis interrogem? quaero abs te primum, quod genus improbitatis, & sceleris in eo magistratu praetermiseris? ac tibi iam inde praescribo, ne tuas sordes cum clarissimorum uirorum splendore permisceas. ego te, quaecumque rogabo, de te ipso rogabo; neque te ex amplissimi uiri dignitate, sed ex tuis tenebris extraham; omniaq. mea tela sic in te conijcientur, ut nemo per tuum latus, quod soles dicere, saucietur; in tuis pulmonibus, ac uisceribus haerebunt.

EXPLANATIO

CVM. *T. Sextio,*} quaestor Sextius C. Antonij fuit, collegae Ciceronis in consulatu: ut in oratione pro ipso. TV *de altero consulatu*} quod uno contentus non esse uidereris. Huc pertinet, quod supra dictum est: ea me, pudenter uiuendo, consecutum esse, quae tu, impudenter uaticinando, sperare te saepe dixisti. CONSVLIS,} pro eo rogantis, uel L. Caesaris, uel C. Figuli. hi enim ante Ciceronem, & Antonium consulatum gessere. quaestorem autem Cicerone consule Vatinium fuisse, indicant ea, quae sequuntur. EXTREMVM} extremo loco, post ceteros omnes, ultimum e quaestoribus designatum. erant autem lege Sullae quaestores uiginti: cum octo antea fuissent. Tacitus lib. XI. MAGNO *clamore*} credo propter lucrum, quod ex ea prouincia maximum capiebatur. AQVARIA *prouincia*} Puteoli: ut praeesses ijs mercibus, quae Puteolos nauibus aduehuntur, aurum autē exportari, argentumq. prohiberes. SORTE *obtigisset,*} quaestores designati, quid quisque uel in urbe, uel extra in magistratu curaret, sortiebantur. PROHIBERES?} ne exhauriretur Italia, sed merces cum mercibus permutarentur. quod nunc Hispaniarum rex & in Hispania, & in regno Neapolitano seruari iubet. PORTITOREM} publicani, uel aratores, si agros conducebant, uel pecuarij, si pascua, uel portitores, si portuum uectigal, uocabantur. PARTIENDAS} ut partem tibi retineres: quod portitores faciunt uectigalis publici nomine. VLTERIOREM *Hispaniam*} quae Lusitania dicebatur. C. COSCONIO *proconsule?*} post praeturam, nam consul non fuit. Alter C. Cosconius infra nominatur, Vatinij collega in tribunatu, iudex in caussa Sextij. CERTA *sit ratio nauigandi;*} per loca certa, recto cursu. quam tu rationem non seruasti. IN *regno Hiempsalis?*} in Mauritania. Hiempsal Iubae pater fuit, qui ciuili bello contra Caesarem pugnauit. AD *fretum*} Gaditanum, ut inde in ulteriorem Hispaniam traijceres. CVM *clarissimorum uirorum splendore*} C. Caesarem significat: quo consule tribunus pl. Vatinius fuit: &, ut sua flagitia sceleraq. excusaret, eo se auctore, quaecumque egerat, egisse dicebat. propterea caret Cicero diligenter & hic, & infra, ut ita Vatinium reprehendat, ne Caesarem, Pompeij optime de se meriti socerum, praeterea hoc tempore sibi amicissimum, offendat. EX *tuis tenebris extraham;*} patefaciam te, & ostendam qui sis: hac mea interrogatione, Caesaris dignitatem non attingam, ex tuis tenebris extraham te, ne quis te ignoret. Tenebras appellat Vatinij, ut eas cum Caesaris dignitate quasi contrarium contrario conferat.

ORATIO

ET, quoniam omnium rerum magnarum a dijs immortalibus principia ducuntur, uolo ut mihi respōdeas tu, qui te Pythagoreum soles dicere, & hominis doctissimi nomen tuis immanibus & barbaris moribus praetendere; quae te tanta prauitas mentis tenuerit, qui tantus furor, ut cum inaudita, ac nefaria sacra susceperis, cum inferorum animas elicere, cum puerorum extis deos manes mactare soleas, auspicia, quibus haec urbs condita est, quibus omnis resp. atque imperium tenetur, contempseris? initioq. tribunatus tui senatui denunciaris, tuis actionibus augurum responsa, atque eius collegij arrogantiam impedimento non futuram? secundum ea, quaero, seruarisne in eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium aduocares, legemq. ferres, quod eo die scires de caelo esse seruatum? & quoniam hic locus unus est, quem tibi cum Caesare communem esse dicas; seiungam te ab illo, non solum reip. caussa, uerum etiam Caesaris; ne qua ex tua summa indignitate labes illius dignitati adspersa uideatur. primum quaero, num tu senatui caussam tuam permittas, quod facit Caesar? deinde, quae sit auctoritas eius, qui se alterius facto, non suo defendat? deinde (erumpet enim aliquando ex me uera uox, & dicam sine cunctatione, quod sentio) si iam uiolentior aliqua in re C. Caesar fuisset; si eum magnitudo contentionis, studium gloriae, praestans animus, excellens nobilitas aliquo impulisset: quod in illo uiro & tum ferendum esset, & maximis rebus, quas postea gessit, oblitterandum, id tu tibi furcifer sumes, & Vatinij, latronis, ac sacrilegi, uox audietur, hoc postulantis, ut idem sibi concedatur, quod Caesari? sic enim ex te quaero.

EXPLANATIO

A. DIIS *immortalibus principia ducuntur,*} a quibus ego quoque, cum te de tuo tribunatu interrogabo, principium ducam, a te quaerens, cur auspicia & augures, diuinae uoluntatis interpretes, contempseris. PRAETENDERE;} ut obtegantur. SACRA} tamquam Pythagorea. MACTARE} placare. quo tamen sensu nusquam praeterea memini me legisse. AVSPICIA,} uel augurum,

uel magistratuum. utrique enim auspicia habebant; sed magistratus impediendi tantum caussa, augures etiam comprobandi. in quo illud est animaduertendum, seruare de caelo, non de auguribus dici, sed de magistratibus. itaque quod sequitur, Quod eo die scires de caelo esse seruatum, de Bibulo dicitur, tamquã consule, non tãquam augure. cum porro seruasse de caelo, ut Vatinij, Caesarisq. legibus obsisteret, eiusq. auspicia contempta esse, docet Suetonius, & omnis historia. subiungitur & illud, tres tribunos pl. de caelo seruantes, a Vatinio, tamquam priuatos homines, esse contemptos. CONCILIVM} populum non uocat, sed concilium, quasi partem populi. patricios enim aduocandi ius non habet tribunus pl. populum autem aduocat, non concilium: quia licet ei pro summo imperio Quirites omnes aduocare. HIC *locus unus est*.} ob inimicitias, quas in consulatu Caesar cum Bibulo collega maximis contentionibus exercuit. NE *quae ex tua summa indignitate labes illius dignitati adspersa uideatur*.} dicit idem supra alijs uerbis: Ne tuas sordes cum clarissimorum uirorum splendore permisceas. QVOD *facit Caesar?*} non recusare se Caesar dixit, quo minus ea, quae gesserat in consulatu, quae sciret a nonnullis improbari, a senatu iudicarentur: cum & Pompeij generi, & L. Pisonis soceri, aliorumq. praeterea, quos liberalitate sua sibi deuinxerat, opibus confideret. Suetonius. MAGNITVDO *contentionis*,} maximarum rerum uehemens quoddam studium. NOBILITAS} ipse in amitae suae Iuliae funebri laudatione originem suae gentis ad Venerem retulit. Suetonius. IN *illo uiro*} si quid enim in consulatu Caesar gessit, id consecutae maximae res, ab eo gestae, delere ex animis hominum debent.

ORATIO

TRIBVNVS pl. fuisti: seiunge te a consule: collegas habuisti uiros fortes nouem: ex his tres erant, quos tu quotidie sciebas de caelo seruare, quos irridebas, quos priuatos esse dicebas: de quibus duos praetextatos sedentes uides, te aediliciam praetextam togam, quam frustra confeceras, uendidisse: tertium scis ex illo obsesso, atque afflicto tribunatu consularem auctoritatem hominem esse adolescentem consecutum. reliqui sex fuerunt: ex quibus partim plane tecum sentiebant, partim medium quendam cursum tenebant. omnes habuerunt leges promulgatas. in his multas meus necessarius, etiam de mea sententia, C. Cosconius, iudex noster: quem tu, disrumperis, cum aedilicium uides. uolo, uti mihi respondeas, numquis ex toto collegio legem sit ausus ferre, praeter unum te? quae tanta in te fuit audacia, quae tanta uis, ut, cum tui nouem collegae sibi timendum esse duxerint, id unus tu, emersus e caeno, omnium fatile omnibus rebus infimus, contemnendum, despiciendum, irridendum putares? num quem post urbem conditam scias tribunum pl. egisse cum plebe, cum constaret seruatum esse de caelo? Simul etiam illud, uolo, uti respondeas, cum te tribuno pl. esset etiam tum in rep. lex Aelia, & Fufia, quae leges saepenumero tribunicios furores debilitarunt, & represserunt, quas contra, praeter te, nemo umquam est facere conatus, quae quidem leges anno post, sedentibus in templo duobus non consulibus, sed proditoribus huius ciuitatis, ac pestibus, una cum auspicijs, cum intercessionibus, cum omni iure publico conflagrauerunt, ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe agere, & consilium conuocare? num quem ex omnibus tribunis pl. quicumque seditiosi fuerint, tam audacem audieris fuisse, ut umquam contra legem Aeliam, aut Fufiam concilium conuocaret? quaero illud etiam ex te, conatus ne sis, uolueris ne, denique cogitaris, (est enim res eiusmodi, ut, si tibi modo in mentem uenit, nemo sit, qui te ullo cruciatu esse indignũ putet) cogitaris ne in illo tuo intolerabili, non regno, nam cupis id audire, sed latrocinio augur fieri in Q. Metelli locum, ut, quicumque te adspexisset, duplicem dolorem, gemitumq. susciperet, & ex desiderio clarissimi, & fortissimi ciuis, & ex honore turpissimi, atque improbissimi? adeo ne non labefactatam remp. te tribuno, neque conquassatam ciuitatem, sed captam hanc urbem, atque euersam putaris, ut augurem Vatinium ferre possemus? Hoc loco quaero, si, id quod concupieras, augur factus esses; in qua tua cogitatione nos, qui te oderamus, uix dolorem ferebamus; illi autem, quibus eras in delicijs, uix risum tenebant: sed quaero, si ad cetera uulnera, quibus putasti remp. deleri, hanc quoque mortiferam plagam inflixisses auguratus tui, utrum decreturus fueris id, quod augures omnes usque a Romulo decreuerunt, Ioue fulgente, cum populo agi nefas esse; an, quia tu semper sic egisses, auspicia fueris augur dissoluturus?

EXPLANATIO

PRIVATOS} ita eos contemnebas, quasi de caelo seruarent, non tribuni pl. sed priuati homines, quibus id non licet. PRAETEXTATOS} praetores, Cn. Domitium, & Q. Ancharium: ut in oratione pro Sextio. DVOS *praetextatos sedentes uides*} iudices in caussa Sextij. quod sane miror, cum praeturam gererent, & praetores suo quisque muneri praeesset. Aut, Praetextatos sedentes uides, in senatu. PRETEXTAM *togam*,} Togam, fortasse abundat. VENDIDISSE:} cum aedilitatem adipisci non potueris, qui tamen infra praeturam honor est. subaudiri uidetur, scis. nam nec ad, Vides, referri potest, Vendidisse, nec ad, scis, quod sequitur, omnino disiunctum a superioribus. TERTIVM} tertium nominat C. Fannium in ea pro Sextio. OBSESSO,} cum erepta nouis collegis tuis libertas esset, nemo legem ferre, aut ferenti tibi obsistere, aut denique pro suo sensu agere quidquam posset. infra. CONSVLAREM *auctoritatem*} quid hoc sit, nulla docet historia: suspicari tamen licet, Fannio commissum a senatu rei maximae curam, quae committenda consulibus uideretur. PARTIM *plane tecum sentiebant*,

tiebant,} in ea pro Sextio populares tribunos pl. duos tantum ex eo collegio fuisse dicit: neutrum nominat, sed Vatinium satis aperte describit. itaque cum eo tantum unus plane sensit: quamquam hic significari plures uideantur. OMNES} omnes nouem collegae tui. sequitur enim: Num quis ex toto collegio legem sit ausus ferre. AEDILICIUM} aedilis fuerat anno superiore, Lentulo & Metello cos. nam si aedilitatem hoc anno gereret, aedilis, non aedilicius, ex Latini sermonis consuetudine uocaretur. LEGEM *sit ausus ferre*,} non ausi sunt, Vatinio de caelo seruante: cum ille tamen, ipsis de caelo seruantibus, quascumque uoluit, leges contemptis auspicijs tulerit. ideo sequitur: Quae tanta in te fuit audacia. SERVATUM *esse de caelo?*} non a tribus modo tribunis pl. uerum etiam a Bibulo consule: quorum aeque omniũ auspicia contempsit Vatinius. LEX *Aelia, & Fusia*,} una de seruandis auspicijs, altera de diebus comitialibus, idest, ne omnibus fastis diebus legem ferri liceret. PRAETER *te*,} qui nec auspiciorum, nec dierum rationem ullam habuisti. SEDENTIBUS *in templo*} Castoris, in quo lege lata Clodius legem Aeliam Fusiamq. sustulit. unde illa pro Sextio: Iisdem consulibus sedentibus, atque inspectantibus, lata lex est, ne auspicia ualerent. Ibidem: Iisdem consulibus arma in templum Castoris comportabantur: gradus eiusdem templi tollebantur. In ea uero post Red. in sen. Quo inspectante, ac sedente, legem tribunus pl. tulit, ne auspicijs obtemperaretur; ne obnunciare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret; ut lex Aelia & Fusia ne ualerent. DUOBUS *non consulibus*,} Pisone, & Gabinio. CONFLAGRAVERUNT,} sublatae sunt, lege lata a Clodio contra auspicia, & intercessiones. NEMO *sit, qui te ullo cruciatu esse dignum putet*,} indignum reposui, & ex sententia, & ex antiquis libris. REGNO,} tribunatu pl. NAM *cupis id audire*,} gloriae caussa, quasi regnaueris in tribunatu. Q. METELLI} Celeris, qui, Caesare & Bibulo cos. gerente tribunatum Vatinio, decessit. ep. 5. lib. 2. ad Att. QUIA *tu semper sic egisses*,} quia toto tribunatu tuo auspicia contempsisses.

ORATIO

AC, ne diutius loquar de auguratu tuo, quod inuitus facio, ut recorder ruinas reip. neque enim tu umquam, stante non modo maiestate horum, sed etiam urbe, te augurem fore putasti: uerumtamen, ut somnia tua relinquam, ad scelera ueniam, uolo uti mihi respondeas: cum M. Bibulum, consulem, non dicam bene de rep. sentientem, ne tu mihi homo potens irascare, qui ab eo dissensisti; sed hominem certe nusquam progredientem, nihil in rep. molientem, tantum animo ab actionibus tuis dissentientem, cum eum tu consulem in uincula duceres, & a tabula Valeria collegae tui mitti iuberent; feceris ne ante Rostra pontem continuatis tribunalibus, per quem consul populi R. moderatissimus, & constantissimus, sublato auxilio, exclusis amicis, ui perditorum hominum incitata, turpissimo, miserrimoq. spectaculo, non in carcerem, sed ad supplicium, & ad necem duceretur? quaero, num quis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit; ut sciamus, utrum ueterum facinorum sis imitator, an inuentor nouorum? Idemq. tu, cum his atque huiusmodi consilijs ac facinoribus, nomine C. Caesaris, clementissimi, atque optimi uiri, scelere uero, atque audacia tua, M. Bibulum foro, curia, templis, locis publicis omnibus expulisses, inclusum domi contineres; cumq. non maiestate imperij, non iure legum, sed ianuae praesidio, & parietum custodijs consulis uita tegeretur: miseris ne uiatorem, qui M. Bibulum domo ui extraheret, ut, quod in priuatis semper est seruatum, id te tribuno pl. consuli domus exsulium esse non posset? Simulq. mihi respondeto, tu, qui nos, qui de communi salute consentimus, tyrannos uocas, fueris ne non tribunus pl. sed intolerandus ex caeno nescio quo atque ex tenebris tyrannus? qui primum eam remp. quae auspicijs inuentis constituta est, ijsdem auspicijs sublatis conarere peruertere; deinde sanctissimas leges, Aeliam, & Fusiam dico, quae in Gracchorum ferocitate, & in audacia Saturnini & in colluuione Drusi, & in contentione Sulpicij, & in cruore Cinnano, & inter Sullana arma uixerunt, solus conculcaris, ac pro nihilo putaris; qui consulem morti obieceris, inclusum obsederis, extrahere ex suis tectis conatus sis; qui in eo magistratu non modo emerseris ex mendicitate, sed etiam diuitijs nos iam tuis terreas; fueris ne tanta crudelitate, ut delectos uiros, & principes ciuitatis tollere, & delere tua rogatione coneris? cum L. Vettium, qui in senatu cõfessus esset cum telo fuisse, Cn. Pompeio, summo, & clarissimo ciui, suis manibus necem afferre uoluisse, in concionem produxeris, indicem in Rostris, in illo, inquam, augurato templo, ac loco collocaris, quo auctoritatis exquirendae caussa ceteri tribuni pl. principes ciuitatis producere consueuerunt, ibi tu indicem Vettium linguam, & uocem suam sceleri, & menti tuae praebere uoluisti, ut diceret L. Vettius in concione tua rogatus a te, se auctores, & impulsores, & socios habuisse sceleris illius eos uiros, quibus e ciuitate sublatis, quod tu eo tempore moliebare, ciuitas stare non posset. M. Bibulum, cuius inclusione contentus non eras, interficere uolueras, spoliaueras consulatu, patria priuare cupiebas; L. Lucullum, cuius tu rebus gestis, quod ipse ad imperatorias laudes a puero uidelicet spectaras, uehementius inuidebas; C. Curionem, perpetuum hostem improborum omnium, auctorem publici consilij, libertate communi tuenda maxime liberum, cum filio, principe iuuentutis cum rep. coniunctiore etiam, quam ab illa aetate postulandum fuit, delere uoluisti; L. Domitium, cuius dignitas, & splendor praestringebat, credo, oculos Vatinij, quem tu propter commune odium in bonos oderas, in posterum autem propter omnium spem, quae de illo est, atque erat, ante aliquanto timebas; L. Lentulum, hunc iudicem nostrum, flaminem Martialem, quod erat eo tempore Gabinij tui competitor, eiusdem Vettij indicio opprimere uoluisti. qui si tum illam labem, pestemq. uicisset, quod ei tuo scelere non licuit; resp. nulla non esset. huius etiam filium eodem iudicio, & crimine ad patris interitum aggregare uoluisti. L. Paullum, qui tum quaestor Macedoniam obtinebat; at quem ciuem? quem uirum? qui duos nefarios patriae proditores, domesticos hostes, legibus exterminaras, hominem ad conseruandam

seruandam

seruandam remp. natum, in idem Vettij indicium, atque in eundem hunc numerum congregasti. Quid ego de me querar; qui etiam gratias tibi agere debeo, quod me ex fortissimorum ciuium numero seiungẽdum non putaris? Sed, qui fuit ille tantus furor tuus, ut, cum iam Vettius ad arbitrium tuum perorasset, & ciuitatis lumina notasset, descendissetq. de Rostris, cum repente reuocares, colloquerere populo R. uidente, deinde interrogares, ecquosnam alios posset nominare? inculcaris ne, ut C. Pisonem, generum meum, nominaret? qui, in summa copia optimorum adolescentium, pari continentia, uirtute, pietate reliquit neminem: item M. Laterensem, hominem dies ac noctes de laude, & de rep. cogitantem? promulgaris ne impurissime, & perditissime hostis quaestionem de tot amplissimis & talibus uiris, indici Vettio praemia amplissima? quibus rebus omnium mortalium non uoluntate, sed conuicio repudiatis, fregeris ne in carcere ceruices ipsi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicij exstaret, eiusq. sceleris in te ipsum quaestio flagitaretur?

EXPLANATIO

NVSQVAM *progredientem,*} facete. nam cum laudare uideatur Bibuli modestiam, notat illud tempus, cum per uim foro pulsus, armorum metu domi se tenuit. infra. ANIMO} nam contra uim agere nihil poterat. A. TABVLA *Valeria*} locus in foro. SVBLATO *auxilio,*} quod ei tulissent reliqui tribuni pl. NOMINE *clementissimi atque optimi uiri,*} tanti sceleris culpam auertit a Caesare, clementiae, ac bonitatis laude. SCELERE *uero, atque audacia tua,*} cum tamen C. Caesaris nomine abutereris. Haec in unum Vatinium Cicero, Caesarem non attingens, confert: sed ea Caesari Suetonius tribuit his uerbis: Lege agraria promulgata, obnunciantem collegam armis foro expulit in eamq. coegit desperationem, ut, quoad potestate abiret, domo abditus, nihil aliud quam per edicta obnunciaret. IN *Gracchorum ferocitate, & in audacia Saturnini, & in colluuione Drusi,*} quales in rep. tribuni pl. fuerint, qui a Cicerone nominantur, quia satis plane uulgatae loquuntur historiae, non conteram tempus in re nota, tantum dicam, duos Drusos, patrem, & filium, tribunos pl. fuisse, hic filium significari, qui post Saturninum fuit: nam pater cum C. Graccho tribunatum gessit. Colluuione: quia ciuitatem socijs & Latinis daturum se pollicitus est. quae colluuio quaedam fuisset. id cum frustra conaretur, domi suae a nescio quo est interfectus. SVLPICII,} hic est, quem Cicero loquentem inducit in libro de oratore. Ciuili bello partes Marij secutus, cum tribunus pl. de Mithridatico bello a Sulla, cui mandatum fuerat, ad Marium transferendo legem tulisset, Sulla uictore caesus est. CONSVLEM *morti obieceris,*} supra: Cum M. Bibulum consulem non in carcerem, sed ad supplicium, & ad necem duceres. TVA *rogatione*} ut quaereretur in eos, quos Vettius nominasset. quam rogationem promulgauit, non tulit, omnium mortalium conuicio repudiatam. CVM *L. Vettium,*} Multa Vatinio cum Caesare communia fuerunt: sed, ut dixi iam, in Vatinium Cicero, Caesari parcens, omnia conijcit. Hic est ille L. Vettius, qui Caesarem praetorem inter Catilinae socios nominauit. Sed Caesar, implorato Ciceronis testimonio, ad quem ultro quaedam de coniuratione detulerat, indicio Vettij refutato, coniecit eum in carcerem. Suetonius. De hoc autem posteriore indicio sic ep. 24. lib. 2. ad Att. Vettius, ille, ille noster index, Caesari, ut perspicimus, pollicitus est, sese curaturum ut in aliquam suspicionem facinoris Curio filius adduceretur. In eadem. Postero die Caesar, is, qui olim praetor cum esset, Q. Catulum ex inferiore loco iusserat dicere, Vettium in Rostra produxit, eumq. in eo loco constituit, quo Bibulo consuli adspirare non liceret. Hic ille omnia, quae uoluit, dixit, ut qui illuc factus, institutusq. uenisset. Quibus uerbis culpam Vettiani criminis Caesari potius, quam Vatinio, hic tamen, temporis uidelicet caussa, oratorio more, Vatinio, non Caesari, adscribit. AVCTORITATIS *exquirendae caussa*} ante quam lex ferretur, clari uiri, a tribuno pl. qui rogationẽ laturus erat, in Rostra producti, rogatiq. ut dicerent, quid sentirent, suadebant, dissuadebantue legem. Cum igitur auctores populo essent, ut rogationem acciperet, uel antiquaret: recte Cicero dixit, Auctoritatis exquirendae caussa. IN *concione tua*} a te uocata. SPOLIAVERAS *consulatu,*} quia, foro pulsus, domi inclusus, nihil agebat ut consul, solus Caesar omnia. unde illi uersus apud Suetonium.

Non Bibulo quidquam nuper, sed Caesare factum est.

Nam Bibulo fieri consule nil memini.

DOMITIVM,} Ahenobarbum, qui praetor de Caesaris actis retulit ad senatum. Erant hi maxime quattuor, hactenus nominati, Caesaris inimici, Bibulus, Lucullus, Curio, Domitius. PRAESTRINGEBAT, *credo, oculos Vatinij,*} ironia. Non tu, inquit, ei propter dignitatem, & splendorem inuidebas, sed partim oderas propter commune odium in bonos, partim timebas propter spem, quae de illo est, atque erat. COMPETITOR,} in consulatu. Caesari enim, & Bibulo successere consules Gabinius, & Piso. QVI *si tum illam labem, pestemq. uicisset,*} si, Gabinio reiecto, consul designatus esset. TVO *scelere*} quia tu Gabinium in consularibus comitijs adiuuisti. RESP. *uicta non esset.*} Ego lege Clodia eiectus non essem, consulibus Gabinio, & Pisone Clodium adiuuantibus. mecum autem simul uicta resp. est. L. PAVLLVM,} qui consul fuit cum C. Marcello. QVI *tum quaestor Macedoniam obtinebat;*} quo mendacium Vetij, qui de absente tamquam praesente locutus esset, patefactum est. ep. 24. lib. 2. ad Att. Maxime in eo Vettius est reprehensus, quod dixerat adolescentum consilium, ut in foro gladiatoribus Gabinij Pompeium adorirentur: in eo principem Paullum fuisse, quem constabat eo tempore in Macedonia fuisse. LEGIBVS *exterminaras,*} accusauerat eos, & damnauerat. SEIVNGENDVM *non putaris?*} Ciceronem tamen Vettius non nominauit, sed descripsit. ep. eadem: Me non nominauit, sed dixit, consularem disertum, uicinum consulis, sibi

dixisse,

dixisse, Ahalam Seruilium aliquem opus esse reperiri. REVOCARES,} in eadem ep. sic est. Addidit ad extremum, cum, iam dimissa concione, reuocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione, his de rebus conscium esse Pisonem, generum meum, & M. Laterensem. C. PISONEM,} hic primus, Crassipes secundus, tertius Dolabella, qui diuortium fecit, Ciceronis gener fuit. PIETATE} erga suos, ipsumq. maxime Ciceronem, quo tempore exsulauit. RELIQVIT *neminem*:} perierat enim exsulante Cicerone. LATERENSEM,} Iuuentiae gentis, ciuem optimum, qui cum lex Caesaris agraria exsecrationem haberet in coitione candidatorum, si mentionem fecissent, quo aliter ager Campanus possideretur, atque ut ex legibus Iulijs; cumq. ceteri candidati iurare non desisterent; ipse tribunatum pl. petere destitit, ne iuraret. PROMVLGARIS *ne quaestionem*} legem ferre cogitans, ut in eos, quos Vettius nominauerat, quaereretur. IN. TE *ipsum*} qui quaestionem in alios promulgaueras.

ORATIO

ET, quoniam crebro usurpas, legem te de alternis consilijs reijciendis tulisse: ut omnes intelligant te ne recte quidem facere sine scelere potuisse, quaero, cum lex esset aequa promulgata initio magistratus, multas etiam alias tulisses, exspectaris ne dum C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum & Q. Claudium? &, postquam ille est reus factus, statim tuleris in eum, qui tuam post legem reus factus esset; ut homo consularis, exclusus miser puncto temporis, spoliaretur beneficio, aequitate legis tuae? Dices familiaritatem tibi fuisse cum Q. Maximo. praeclara defensio facinoris tui. Nam Maximi quidem summa laus est, sumptis inimicitijs, suscepta caussa, quaesitore, consilio delecto, commodiorem inimico suo contentionem reiectionis dare noluisse: nihilq. Maximus fecit alienum aut sua uirtute, aut illis uiris clarissimis, Paullis, Maximis, Africanis: quorum gloriam huius uirtute renouatam non modo speramus, uerum etiam uidemus. tua fraus, tuum maleficium, tuum scelus illud est, te id, quod promulgasses misericordiae nomine, ad crudelitatis tempus distulisse. ac nunc quidem C. Antonius hac una re miseriam suam consolatur, quod imagines patris & fratris sui, fratrisq. filiam non in familia, sed in carcere collocatas audire maluit, quam uidere.

EXPLANATIO

CREBRO *usurpas*,} ad gloriam tuam. DE *alternis consilijs reijciendis*} non, ut singuli quinos iudices reus, & accusator reijceret: quod fieri solitum, docet Pedianus: sed ut uel totum consilium, idest, omnes iudices uterque semel posset reijcere. quam legem ut aequam probat Cicero; quia subiungit: Vt omnes intelligant, te ne recte quidem facere sine scelere potuisse. IN. EVM,} non in quemquam nominatim, sed in omnes, qui post legem rei facti essent. EXSPECTARIS *ne, dum C. Antonius reus fieret*} in lege scriptum erat. Quicumque posthac reus fiet. reus igitur factus ante, quam lex ferretur, C. Antonius, caruit beneficio legis. ita, quam legem Vatinius pro reis maxime, misericordiae nomine, promulgauerat, eam ad crudelitatis tempus distulit. Hic est C. Antonius, qui cum Cicerone consul fuerat, post consulatum autem Macedoniae praefuit: ex qua de repetundis accusatus est a Q. Maximo. CN. *Lentulum, & Q. Claudium?*} praetores: quorum alter de repetundis, alter de maiestate quaerebat: quibus criminibus reus factus est C. Antonius, de maiestate, tamquam conscius & particeps Catilinae fuisset, accusanti M. Coelio: quod ostendunt illa uerba in oratione pro ipso Coelio habita: Accusauit C. Antonium, collegam meum: cui misero praeclari in remp. beneficij memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficij cogitati. Et illa in eadem: Neque enim potest, qui hominem consularem, quod ab eo remp. uiolatam diceret, in iudicium uocarit, ipse esse in rep. ciuis turbulentus. Idemq. lib. XXXIX. confirmat Dio. Eo crimine damnatum Antonium, inde perspicitur, quod ait Cicero: Nocuit opinio maleficij cogitati. Alter Antonij accusator fuit Q. Maximus: quod illa declarant: Dices familiaritatem tibi cum Q. Maximo fuisse. Accusasse autem de repetundis, ob pecunias contra leges captas in Macedonia, quam proconsul administrauit, ex ep. 1. lib. 1. ad Att. uideor affirmare posse. haec enim in ea sunt: De eo mihi Valerius interpres nunciat, esse hominem cum Antonio; Antonium porro in cogendis pecunijs dictitare, partem mihi quaeri, & a me custodem communis quaestus libertum esse missum. Et hoc crimine damnatum esse Antonium, satis indicant ea, quae sequuntur. Hic est, ut opinor, Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus: qui cum hoc anno consul fuerit, ut ex oratione pro Sextio, alijs praeterea locis constat, praeturam gessisse ante biennium uidetur, Vatinio tribuno pl. Caesare, & Bibulo cos. biennium autem inter praeturam & consulatum legitimum fuisse interuallum ita saepe docuimus, ut uel pueri iam sciant. CVM *Q. Maximo.*} Q. Fabio Maximo, qui consul postea fuit cum C. Trebonio. QVAESITORE,} altero eorum, qui supra nominati sunt, uel Cn. Lentulo, uel Q. Claudio: qui cum essent praetores, de publicis criminibus quaerebant. COMMODIOREM *inimico suo contentionem reiectionis dare noluisse:*} cum uideret legem Vatinij pro reis esse, (promulgata enim oculis omnium patebat) exspectare, dum ea ferretur, noluit: sed statim Antonium reum fecit. ita non potuit Antonius in reijciendo consilio uti beneficio legis, quae in eos erat, qui post eam latam essent accusati. Contentionem: condicionem, esset apertius. aut, Contentionem, dic, quae erat inter accusatorem, & reum de reijciendis iudicibus: cum ijdem utrique non placerent. Prior autem reijciebat r·s, deinde accusator. propterea Vatinij lex misericordiae caussa pro reis lata uidebatur. in qua tamen misericordia c·delis in

Antonium Vatinius fuit. PAVLLIS, *Maximis*, *Africanis*: } a quibus originem ducit: a L. Aemilio Paullo, qui de Macedonia deuicta, Perseq. rege capto triumphauit; quia filium Q. Fabio Maximo, Verrucosi filio, adoptandum dedit: a quo Paulli filio prognatus est hic Antonij accusator. A Q. Fabio Maximo, qui & patris, & aui, & sua uirtute insignis, adoptauit, ut dixi, Paulli filium. Ab Africano minore, quia filius & ipse naturalis Paulli fuit, & ab Africani minoris filio est adoptatus. MISERIAM *suam* } exsulij calamitatem. FRATRISQ. *filiam* } sororem, ut opinor, M. Antonij, postea triumuiri, Vatinio nuptam significat. nam pater M. Antonij frater C. Antonij fuit, uterque M. Antonij oratoris filius. Opinionem nostram confirmat illud infra: Cum tu ei contumeliosissime toties maledicas, quoties illi affinem te esse dicis. Nam affinitatem inter Vatinium, & Caesarem ex eo contractam puto, quia M. Antonij mater erat Iulia, L. Caesaris soror. IN *carcere* } carcerem appellat Vatinij domum, in quam Antoniorum imagines, ducta Antonia, Vatinius transtulit, ademptas fortasse C. Antonio post damnationem.

ORATIO

ET, quoniam pecunias aliorum despicis, de tuis diuitijs intolerantissime gloriaris; uolo uti mihi respondeas, feceris ne foedera tribunus pl. cum ciuitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? erogaris ne pecunias ex aerario tuis legibus? eripueris ne partes illo tempore carissimas partim a Caesare, partim a publicanis? quae cum ita sint; quaero ex te, sis ne ex pauperrimo diues factus illo ipso anno, quo lex lata est de pecunijs repetundis acerrima? ut omnes intelligere possent, a te non modo nostra acta, quos tyrannos uocas, sed etiam amicissimi tui legem esse contemptam. apud quem tu etiam nos criminari soles, qui illi sumus amicissimi; cum tu ei cõtumeliosissime toties male dicas, quoties illi affinem te esse dicis.

EXPLANATIO

FECERIS *ne foedera* } unde tibi tantas diuitias comparasti. EROGARIS *ne pecunias ex aerario tuis legibus?* } ut ager Campanus publica pecunia emeretur. Infra. Eripueras senatui prouinciae decernendi potestatem, imperatoris deligendi iudicium, aerarij dispensationem. PARTES } munus, curationem, dispensationem aerarij, quae ad Caesarem consulem, qui de diuidendo agro Campano legem tulerat, pertinebat. ILLO *tempore carissimas,* } erat enim tunc summa pecuniae difficultas. A. PVBLICANIS? } tota illa pecuniae publicae curatio, agris emendis asignata, aut Caesaris esse debuit, qui legem agrariam tulit, aut publicanorum, quos idem Caesar consul, petentes ut induceretur locatio, quia nimium magno conduxissent, tertia mercedum parte lege lata releuauerat. LATA *est* } a Caesare consule. DE *pecunijs repetundis acerrima?* } Caesar sua lege poenas grauissimas irrogabat ijs, qui pecunias iniuste cepissent: at tu illo ipso anno, ut eam contemni a te legem ostenderes, ex pauperrimo diues factus es. NOSTRA *acta,* } Quem non tam admiror, quod meam legem contemnat, hominis inimici, quam quod statuit omnino legem consularem nullam putare. Aciliam, Didiam, Liciniam Iuniam contempsit: etiam ne eius, quem sua lege & suo beneficio ornatum, munitum, armatum solet gloriari, C. Caesaris legem de pecunijs repetundis non putat esse legem. Nostra acta: quae ego consul egi. QVOS *tyrannos uocas,* } ob ciues Romanos in carcere necatos. AFFINEM } affinitatis caussam supra ostendi.

ORATIO

ATQVE illud etiam scire ex te cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Q. Arrij, familiaris mei, cum toga pulla accumberes? quem umquam uideris? quem audieris? quo exemplo, quo more feceris? Dices, supplicationes te illas non probasse. Optime. nullae fuerint supplicationes. uides ne me nihil de anni illius caussa, nihil de eo, quod tibi cum summis uiris commune esse uideatur, sed de tuis proprijs sceleribus ex te quaerere? nulla supplicatio fuerit. cedo, quis umquam cenauit atratus? ita enim illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, epulae quidem ipsae dignitatis. sed omitto epulum, populi R. festum diem argento, ueste, omni apparatu, ornatuq. uisendo: quis umquam in luctu domestico, quis funere familiari cenauit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, praeter te, toga pulla umquam data est? cum tot hominum millia accumberent; cum ipse epuli dominus Q. Arrius albatus esset; tu in templum Castoris te cum C. Figulo atrato, ceterisq. tuis furijs funestum intulisti. quis tum non ingemuit? quis non doluit reip. casum? quis sermo alius in illo epulo fuit, nisi hanc tantam, & tam grauem ciuitatem subiectam esse non modo furori, uerum etiam irrisioni tuae? hunc tu morem ignorabas? numquam epulum uideras? numquam puer, aut adolescens inter coaeuos fueras? Fausti, adolescentis nobilissimi, paullo ante ex epulo magnificentissimo famem illam ueterem tuam non expleras? quem accumbere atratum uideras? dominum cum toga pulla, & eius amicos ante conuiuium? quae te tanta tenuit amentia, ut tu, nisi id fecisses, quod fas non fuit, nisi uiolasses templum Castoris, nomen epuli, oculos ciuium, morem ueterem, eius, qui te inuitaret, auctoritatem, parum putares testificatum esse, supplicationes te illas non putare?

EXPLANATIO

IN. EPVLO. *Q. Arrij*, } epulum populo dedit, ad honorem patris mortui, in templo Castoris, ut infra. CVM *toga pulla* } cum ceteri accumberent albati. SVPPLICATIONES *te illas non probasse.* } quia decretae essent a senatu, referente, ut opinor, Bibulo consule. Epulum enim publicum sine sacrificio non dabatur, nec sine supplicatione sacrificium erat. festus autem & supplicationis, & epuli dies. atque ex hoc loco perspicuum fit, non solum pro re in bello prospere gesta, sed in honestandis etiam funeribus supplicationes a senatu decerni solitas, uerum in re bellica plurium dierum, in funeribus unius tantum diei, quo epulum daretur. Decretas autem a senatu, quas Vatinius non probabat, constat ex eo, quod sequitur: Vides ne me nihil de anni illius caussa, nihil de eo, quód tibi cum summis uiris commune esse uideatur, sed de tuis proprijs sceleribus ex te quaerere? CVM *summis uiris* } cum Caesare. DE *balneis exeunti,* } ergo a balneis ad cenam ibant. quod etiam cognoscitur ex ep. ult. lib. XIII. ad Att. INTER *coaeuos fueras?* } rectius, Interfueras? ut est in quinque antiquis libris, uno Octauiani Ferrarij, altero Francisci Cicerini, tertio Cardinalis Borromaei, quarto Fului Vrsini, quincto Masaeiorum. nam Ciceroni propositum est, non ut Vatinium inter coaeuos fuisse, sed ut epulo interfuisse dicat. apteq. ac lepide coniunguntur. Numquam epulum uideras? numquam interfueras? IN *templum Castoris,* } opinor magistratus, & senatores, aut etiam equites Romanos in templo, reliquam plebem in foro cenasse. FAVSTI } L. Sullae dictatoris filij. PAVLLO *ante* } anno próximo superiore, idest, Celere, & Afranio cos. quo anno epulum populo, & munus gladiatorium Faustus dedit, ad memoriam patris mortui decorandam. Dio lib. XXXVI. DOMINVM } aut subaudiendum, aut addendum, uideras: ut sit ordo: Videras ne dominum epuli, & eius amicos cum toga pulla ante conuiuium, idest, qui cum toga pulla accumberet ante oculos epulantis populi Romani?

ORATIO

QVAERO illud etiam ex te, quod priuatus admisisti; in quo certe iam tibi dicere non licebit, cum clarissimis uiris caussam tuam esse coniunctam; postulatus ne sis lege Licinia & Iunia? edixerit ne C. Memmius praetor ex ea lege, ut adesses die tricesimo? cum is dies uenisset, feceris ne, quod in hac rep. non modo factum ante numquam est, sed in omni memoria sit inauditum? appellaris ne tribunos pl. ne caussam diceres? lenius dixi: (quamquam id ipsum esset & nouum, & non ferendum) sed appellaris ne nominatim pestem illius anni, furiam patriae, tempestatem reip. Clodium? qui tamen cum iure, cum more, cum potestate iudicium impedire non posset, redijt ad illam uim, & furorem suum, ducemq. se militibus tuis praebuit. in quo ne quid a me dictum in te potius putes, quam abs te esse quaesitum, nullum onus imponam mihi testimonij; quae mihi breui tempore ex eodem isto loco uideo esse dicenda, seruabo; teq. non arguam, sed, ut in ceteris rebus feci, rogabo. Quaero ex te, Vatini, num quis in hac ciuitate post urbem conditam tribunos pl. appellarit, ne caussam diceret? num quis reus in tribunal sui quaesitoris adscenderit, eumq. ui deturbarit? subsellia dissiparit? urnas deiecerit? eas denique omnes res in iudicio disturbando commiserit, quarum rerum caussa iudicia sunt constituta? scias ne tum fugisse Memmium? accusatores esse tuos de tuis tuorumq. manibus ereptos? iudices quaestionum de proximis tribunalibus esse depulsos? in foro, in luce, inspectante populo R. quaestionem, magistratus, morem maiorum, leges, iudices, reum, poenam esse sublatam? haec omnia scias ne, diligentia C. Memmij, publicis tabulis esse notata, atque testata? Atque illud etiam quaero, cum, posteaquam es postulatus, ex legatione redieris, ne quis te iudicia defugere arbitraretur; teque, cum tibi, utrum uelles, liceret, uictitaris caussam dicere maluisse; qui consentaneum fuerit, cum legationis perfugio uti noluisses, appellatione improbissima te ad auxilium nefarium confugisse?

EXPLANATIO

DICERE *non licebit*, } quia nunc illud ex te quaero, quod priuatus admisisti: tibi autem si qua fuit cum Caesare coniunctio, in tuo tribunatu fuit. LEGE *Licinia, & Iunia?* } sic enim lego, non Iulia. sic etiam nominantur ep. 9. lib. 2. & ep. 15. lib. IV. ad Att. Tulerunt has leges L. Licinius Murena, D. Iunius Silanus cos. graui poena in eos irrogata, qui, non seruato promulgationis legitimo tempore, (id erat trinundinum) leges tulissent. qua de re sic in Antonium Phil. V. Vbi promulgatio trinundinum? ubi poenae recenti lege Iunia & Licinia? Vatinius igitur, quia suas leges, nulla legitimi temporis ratione habita, protulerat, ideo lege Licinia, & Iunia postulatus est. C. MEMMIVS *praetor* } Caesaris inimicus, de cuius etiam actis retulit ad senatum: is postea cum peteret consulatum, de ambitu damnatus, Athenas exsulatum abijt. exstant ad eum scriptae epistolae duae primae lib. XIII. fam. Alter fuit C. Memmius, qui Gabinium de repetundis, eoq. damnato, C. Rabirium Postumum accusauit: de quo diximus in ea, quae exstat, pro Postumo Ciceronis oratione. ABS *te esse quaesitum,* } lepide, & argute. Nihil ego in te dicam, Vatini: abs te quaeram. inde nomen interrogationis haec oratio sumpsit. NVLLVM *onus* } non in te lo-

M quar

quar ut testis, neque te arguam, sed rogabo. EX *eodem isto loco*} in iudicio. breui enim te accusabo: nunc te tantum interrogo. QVAESITORIS,} C. Memmij praetoris. SVBSELLIA} iudicū. VRNAS} quibus tabellae iudicum seruabantur. IVDICES *quaestionum*} qui iudicijs praeessent, uel praetores, uel priuatos. de quo diximus alio loco. EX *legatione*} legatus cum Caesare in Galliam iuit: deinde, accusatus lege Licinia, & Iunia, ne iudicium iure legationis defugisse uideretur, in urbem rediit. LICERET,} iure legationis. nam qui reip. caussa abesset, eum ne uocare in iudicium liceret, Memmia lege sancitum erat. Valerius Max. lib. III. cap. 7. APPELLATIONE} tribunorum pl. AVXILIVM *nefarium*} P. Clodij tribuni pl. qui iudicium ui sustulit, cum iure, more, potestate non posset. supra.

ORATIO

ET, quoniam legationis tuae facta mentio est, uolo etiam audire de te, quo tandem S. C. legatus sis? de gestu intelligo, quid respondes: tua lege, dicis. es ne igitur patriae certissimus parricida? speraras ne id, ut patres conscripti ex rep. funditus tollerentur? ne hoc quidem senatui relinquebas, quod nemo umquam ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? adeo ne tibi sordidum consilium publicum uisum est, adeo afflictus senatus, adeo misera, & prostrata resp. ut non nuncios pacis, ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilij auctores, non ministros muneris prouincialis senatus more maiorum deligere posset? eripueras senatui prouinciae decernendi potestatem, imperatoris deligendi iudicium, aerarij dispensationem: quae numquam sibi populus R. appetiuit, qui nūquam haec a summi consilij gubernatione auferre conatus est. age, factum est horum aliquid in alijs, raro, sed tamen factum est, ut populus deligeret imperatorem: quis legatos umquam audiuit sine S. C.? ante te nemo: post continuo fecit idem in duobus prodigijs reip. Clodius. quo etiam maiore es malo mactandus, quod non solum facto tuo, sed etiam exemplo remp. uulnerasti; neque tantum es improbus ipse, sed etiam alios docere uoluisti.

EXPLANATIO

TVA *lege*,} inter leges Vatinij, quas tulit inuito senatu, ea fuit, ut legatos non senatus, ut antea, sed populus deligeret. PROVINCIAE *decernendi potestatem*,} quia Galliam Cisalpinam cum Illyrico, tribusq. legionibus sua lege Caesari tradidit. Suetonius, Plutarchus, Dio. Prouinciae decernendi, pro, decernendae, antiquo more. Terentius: Nouarum spectandi. Et: Eius uidendi: cum de muliere loquatur. Donatus. IMPERATORIS *deligendi*,} qui legionibus praeesset. delegit autem Caesarem eadem lege. AERARII *dispensationem*:} supra: Eripueris ne pecunias ex aerario tuis legibus? Eam pecuniam in emptionem agri Campani, lege Caesaris, erogari oportebat. id pertinebat ad senatum: sed Vatinius, nulla senatus ratione habita, eam ipse, ex aerario sumptam, arbitratu suo administrauit. VT *populus deligeret imperatorem*:} delegit populus Gabinia lege Pompeium imperatorem bello piratico, dissuadentibus optimatibus, ut ait Velleius: cum Trebellius quoque tribunus pl. intercedere conaretur: nam senatui promiserat, ut in Pediano legimus, moriturum se ante, quam lex illa perferretur. eundem, bello Mithridatico, Manilia lege, contra uoluntatem optimatum populus delegit. Plutarchus, Appianus, Dio. QVIS *legatos umquam audiuit sine S. C.*} qua lege Vatinius citeriorem Galliam Caesari, eadem ei legendorum legatorum potestatem dedit. CONTINVO} anno sequenti. IN *duobus prodigijs reip.*} in Pisone & Gabinio cos. quibus & prouincias, & legatos lege sua Clodius dedit.

ORATIO

ATQVE illud etiam audire a te cupio, quare, cum ego legem de ambitu ex S. C. tulerim, sine ui tulerim, saluis auspicijs tulerim, salua lege Aelia, & Fufia, tu eam esse legem non putes? praesertim cum ego legibus tuis, quoquo modo latae sint, parcam. cum mea lex dilucide uetet, biennio, quo quis petat, petiturus ue sit, gladiatores dare, nisi ex testamēto praestituta die; quae tanta in te sit amentia, ut in ipsa petitione gladiatores audeas dare? num quem putes illius tui certissimi gladiatoris similem tribunum pl. posse reperiri, qui se interponat, quo minus reus mea lege fias? ob haec omnes res sclas te fenerissimorum hominum, Sabinorum, fortissimorum uirorum, Marsorum, & Pelignorum, tribulium tuorum, iudicio notatum; nec post Romam conditam, praeter te, tribulem quemquam tribum Sergiam perdidisse.

EXPLANATIO

LEGEM *de ambitu*} quae ad ueterem poenam addebat decem annorum exsulium. Dio. SINE *ui*} commemorat ea, quae seruauit ipse in ferenda lege de ambitu, cui non parebat Vatinius: cum ipse pareret ijs legibus, quas Vatinius per uim, contra auspicia, contempta lege Aelia, & Fufia, tulerat.

rat. BIENNIO, *quo quis petat, petiturusue sit,*} pro Sextio dicit haec in Vatinium: Acta mea illi displicere. quis nescit? qui legem contemnat, quae dilucide uetat, gladiatores biennio, quo quis petat, petiturusue sit, dare. Id autem Cicero fecit eo consilio, quia gladiatores dabantur, ut eo munere populus delenitus, faueret ijs, qui dedissent, in petitione magistratuum. NISI *ex testamento*} nisi moriens aliquis testamento mandasset, uti certo quodam tempore gladiatores darentur. qua ratione haerere in eo culpa non poterat, qui petens, aut breui petiturus magistratum, eos ex testamento daret. PETITIONE} non aedilitatis, quam cum antea peteret, adeptus non erat, (ideo supra dictum est, Te aediliciam praetextam, quam frustra confeceras, uendidisse) uerum praeturae, quam petebat hoc anno, sed obtinuit anno sequenti, fauentibus ei consulibus ex interregno creatis Pompeio & Crasso. Plutarchus, Appianus, Dio. ILLIUS *tui*} Clodij tribuni pl. qui, Vatinio apud Memmium praetorem accusato, iudicium per uim sustulit. TRIBUM *Sergiam*} Vatinij tribum, in qua Marsi, & Peligni suffragium ferebant. pro Sextio: Tribum suam non tulit, Palatinam denique perdidit.

ORATIO

AC, si haec omnia contemnis, ac despicis, quod ita tibi persuaseris, ut palam dictitas, ce, dijs hominibusq. inuitis, amore in te incredibili quodam C. Caesaris omnia, quae uelis, consecuturū: ecquid audieris, ecquisnam tibi dixerit, C. Caesarem nuper Aquileiae, cum de quibusdam esset mentio facta, dixisse, C. Alfium praeteritum permoleste tulisse, quod in homine summam fidē, probitatemq. cognosset; grauiterq. etiam se ferre, praetorem aliquem esse factum, qui a suis rationibus dissensisset: tum quaesisse quendam, de Vatinio quemadmodū ferret? ipsum respondisse, Vatinium in tribunatu gratis nihil fecisse; qui omnia in pecunia posuisset, honore animo aequo carere debere. quod si ipse, qui te, suae dignitatis augendae caussa, periculo tuo, nullo suo delicto, ferri praecipitem est facile passus, tamen te omni bonore indignissimum indicat; si te uicini, si affines, si tribules ita oderunt, ut repulsam tuam triumphum suum duxerint; si nemo adspicit, quin ingemiscat; nemo mentionem facit, quin exsecretur; si uitant, fugiunt, audire de te nolunt; cum uiderunt, tamquam auspicium malum detestantur; si cognati respuunt, tribules exsecrantur, uicini metuunt, affines erubescunt, strumae denique ab ore improbo demigrarunt, & alijs iam se locis collocarunt; si es odium publicum populi, senatus, uniuersorum hominum: quid est, quamobrem praeturam potius exoptes, quam mortem? praesertim cum popularem te uelis esse, neque ulla in re populo gratius facere possis. sed, ut aliquando audiamus, quam copiose ad interrogata respondeas; concludam iam interrogationem meam, teq. in extremo pauca de ipsa caussa rogabo.

EXPLANATIO

C. ALFIUM *praeteritum*} is tamen praeturam postea gessit, Appio Pulchro, Domitio Ahenobarbo cos. ut ep. 1. lib. III. ad Q. fr. STRUMAE} quibus Vatinius laborare solitus erat. AB *ore improbo demigrarunt*} intelligitur, non laborare strumis Vatinium hoc tempore. unde Cicero, in acerbissima reprehensione, iocandi locum cepit: quasi strumas ipsas puduerit in ore improbo amplius habitare. COLLOCARUNT;} discessisse quidem ab ore strumas dicit, sed in alia se corporis parte collocasse. GRATIUS *facere possis.*} quam mori. Ioci genus. Popularis esse uis: debes igitur exoptanti mortem tuam populo gratificari. DE *ipsa caussa*} P. Sextij, in qua testimonium Vatinius dixerat. nam etsi de Milone, non de Sextio, statim subiungitur: tamen id pertinet ad Sextium: ut in eo Vatinij leuitas & inconstantia pateat, qui Milonem laudet, Sextium oppugnet: cum in rep. administranda Miloni cum Sextio consiliorum omnium societas fuerit. huc spectat illa conclusio: Quaero, qui possis eos, quos crimine coniungis, testimonio disiungere? Quod autem Vatinius in testimonio, idem faciebat in accusatione Sextij Albinouanus. cui Cicero in oratione pro Sextio respondens, Quo modo, inquit, in hoc genere praesidij comparati accusas Sextium, cum idem laudes Milonem?

ORATIO

QUAERO, quae tanta in te uanitas, tanta leuitas fuerit, ut in hoc iudicio T. Annium ijsdem uerbis laudares, quibus eum laudare & boni uiri, & boni ciues consueuerun, cum in eundem nuper, ab eadem illa taeterrima furia productus ad populum, cupidissime falsum testimonium dixeris? an erit haec optio, & potestas tua, ut, cum Clodianas operas, & facinorosorum hominum, & perditorum m nuum, uideris, Milonem dicas, id quod in concione dixisti, gladiatoribus, & bestiarijs obsedisse remp. cum autem ad tales uiros ueneris, non audeas eiusmodi singulari uirtute, fide, constantia uituperare? sed, cum T. Annium tantopere laudes, & clarissimo uiro nonnullam laudatione tua labeculam aspergas, (in illorum enim numero mauult T. Annius esse, qui a te uituperantur) uerum etiam quaero, cum in rep. administranda T. Annio cum P. Sextio consiliorū omnium societas fuerit, (id quod non solum bonorum, uerum etiam improborum iudicio declaratum est: est enim reus uterque ob eandem caussam, & eodem crimine; alter die dicta ab eo, quem tu unum improbiorem esse, quam te, nonnumquam soles confiteri; alter tuis consilijs, illo tamen adiuuante) quaero, qui possis eos, quos crimine

mine coniungis, testimonio disiungere? Extremum illud est, quod mihi abs te responderi uelim; cum multa in Albinouanum de praeuaricatione diceres, dixeris ne, nec tibi placuisse, nec oportuisse Sextium de ui reum fieri? qua uis lege, quouis crimine accusandum potius fuisse? etiam illud dixeris, caussam Milonis, fortissimi uiri, coiunctam cum hoc existimari? quae pro me a Sextio facta sint, bonis esse grata? non coarguo inconstantiam orationis, ac testimonij tui: quas enim huius actiones probatas bonis esse dicis, in eas pluribus uerbis testimonium dixisti; quicum autem eius caussam, periculumq. coniungis, eū summis laudibus extulisti: sed hoc quaero, num P. Sextium, qua lege accusandum omnino fuisse negas, ea lege condemnari putes oportere? aut, si te in testimonio consuli nolis, ne quid tibi auctoritatis a me tributum esse uideatur, dixeris ne in eum testimonium de ui, quem negaris reum omnino de ui fieri debuisse?

deest aliquid.

EXPLANATIO

TAETERRIMA *furia*} P. Clodio, aedilitatem hoc anno gerente, & Milone ad populum de ui accusante. pro Sextio. Nam quid ego de aedili illo loquar? qui etiam diem dixit, & accusauit de ui Milonem. ep. 3. lib. 2. ad Q. fr. AD *tales uiros*} iudices in caussa Sextij. IMPROBORVM} Clodium & Albinouanum significat: quorum ille Milonem de ui, hic Sextium eodem crimine accusabat. ALTER} Milo. AB. EO,} a P. Clodio. QVEM *in unum improbiorem esse, quam te, nonnumquam soles confiteri;*} similis argutia in orat. de Prou. Piso Gloriatur se perfecisse, ne Gabinius, unus omnium nequissimus existimaretur. Par concinnitas Phil. 2. in ijs uerbis: Quem, quia iure ei inimicus fui, doleo a te iam omnibus uitijs esse superatum. ALTER} Sextius. TVIS *consilijs*} tu enim Albinouanum ad accusandum impulisti. ILLO} Clodio. EOS,} Milonem & Sextium: cum Milonem laudes, in Sextium testimonium dicas. DE. PRAEVARICATIONE} prima Vatinij inconstantia, qui reprehenderit Albinouanum ut praeuaricatorem, cum tamen Sextium diceret, non oportuisse de ui reum fieri: secunda in eo: caussam Milonis: tertia, Quae pro me a Sextio facta sint: quarta, Dixeris ne in eum testimonium de ui. A. SEXTIO} cum tribunus pl. de meo reditu omni ope contendit. NE *quid tibi auctoritatis*} nemo consulitur, nisi cui aliquid tribuatur: ei uero, qui testimonium dicat, cur quidquam tribuat defensor eius, in quem dicitur? Iocatur igitur Cicero, cum ait: si te in testimonio consuli nolis: cum ipse sit is, qui nolit eum consulere, ne quid auctoritatis ei tribuisse uideatur. Aliquid omnino, quo concludatur interrogatio, uidetur desiderari.

IN. ORA-

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . M . COELIO . RVFO
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

M. COELIVS *Rufus, equitis Romani filius, cuius exstat epistolarum liber ad Ciceronem, accusatus de ui a Sempronio Atratino, a Cicerone defenditur apud Cn. Domitium Caluinum praetorem, Marcellino & Philippo cos. Ipse quoque Coelius egit caussam suam, auctore Quinctiliano lib.2.cap. 1. & Suetonio de claris rhet.*

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. M. COELIO. RVFO
ORATIO. XXXIV

I quis, iudires, forte nunc adsit ignarus legum, iudiciorum, cousuetudinis nostrae; miretur profecto, quae sit tanta atrocitas huiusce caussae, quod diebus festis, ludisq. publicis, omnibus negotijs forensibus intermissis, unum hoc iudicium exerceatur; uec dubitet, quin tanti facinoris reus arguatur, ut, eo neglecto, ciuitas stare non possit. idem, cum audiat esse legem, quae de seditiosis consceleratisq. ciuibus, qui armati senatum obsederint, magistratibus uim attulerint, remp. oppugnarint, quotidie quaeri iubeat: legem nou improbet, crimeu, quod uersetur in iudicio, requirat. cum audiat nullum facinus, nullam audaciam, nullam uim in iudicium uorari, sed adolescentem illustri ingenio, industria, gratia, accusari ab eius filio, quem ipse in iudicium & uocet, & uocarit, oppugnari autem hunc opibus meretricijs: illius pietatem uon reprehendat, muliebrem libidinem comprimendam putet, uos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse. etenim, si attendere diligenter, existimare uere de omni hac caussa uolueritis; sic constituetis, iudices, nec descensurum quemquam ad hanc accusationem fuisse, cui, utrum uellet, liceret, nec, cum descendisset, quidquam habiturum spei fuisse, nisi alicuius intolerabili libidine, & nimis acerbo odio niteretur. sed ego Atratino, humanissimo, atque optimo adolescenti, meo necessario, ignosco, qui habet exrusationem uel pietatis, uel necessitatis, uel aetatis. si uoluit accusare, pietati tribuo: si iussus est, necessitati: si sperauit aliquid, pueritiae: ceteris nou modo nihil ignoscendum, sed etiam acriter est resistendum. At mihi quidem uidetur, iudices, hic introitus defensionis adolescentiae M. Coelij maxime conuenire, ut ad ea, quae accusatores, deformandi huius caussa, detrahendae spoliandaeq. dignitatis gratia, dixerunt, primum respondeam.

EXPLANATIO

SSE *legem*, } a Q. Lutatio Catulo deuilatam. QVOTIDIE *quaeri* } non modo quotidie, nulla festorum dierum, ludorum ue publicorum ratione habita, sed etiam extra ordinem, idest ante alias caussas. itaque Coelium accusauit Atratinus, ut patrem suum, qui a Coelio in iudicium uocabatur, periculo liberaret. sic accusasse M. Tucciũ de ui Sempronius Rufus dicitur in ep. Coelij lib. IIX. eo consilio, quod uidebat, si extradinarius nemo reus accessisset, sibi eo anno caussam esse dicendam. ILLVSTRI *ingenio*, } cuius cognita iam eloquentia erat ex accusatione, & condemnatione C. Antonij, collegae Ciceronis in consulatu. INDVSTRIA, } sine qua non cognoscitur ingenium. ET *uocet, & uocarit*, } Atratini, accusatoris sui, patrem Coelius de ambitu accusauerat, absolutum iterum accusauit. infra: Nec, si sibi semel periculum ambitus subeundum putaret, ipse alterum iterum ambitus crimine accerseret. Et post: Herennium dicere audistis, uerbo se molestum non futurum fuisse Coelio, nisi iterũ eadem de re suo familiari absoluto nomen hic detulisset. Et in oratione prope ultima: Nomen amici mei de ambitu detulit: quem absolutum insequitur, reuocat. Et paullo post: Non potest, qui ambitu ne absolutum quidem patitur esse absolutum, ipse impune umquam esse largitor. OPIBVS *meretricijs*: } Clodiae, Publij sororis, quae impudicitiae nomine pessime audiebat. propterea uocatur infra non modo nobilis, sed etiam nota. DESCENSVRVM } de hoc uerbo diximus in Diuin. in eo loco, Ad accusandum descenderim. LIBIDINE, *& odio* } in Clodiam. PIETATI *tribuo*: } qui uoluerit accusare accusatorem patris sui. IVSSVS } a patre. SI *sperauit aliquid*, } si sperauit gloriam, more accusantium. lib. 2. off. PVERITIAE: } ex pueritia iam excesserat, cum in foro, sumpta uirili toga, uersaretur. Sed, Pueritiae, dixit Cicero, ad contemptum, pro, adolescentiae. DEFORMANDI *huius caussa*, } extra caussam: cuius generis multa ab accusatoribus saepe dicuntur.

ORATIO

OBIECTVS *est pater uarie, quod aut parum splendidus ipse, aut parum pie tractatus a filio diceretur. De dignitate Coelius notis, ac maioribus natu, etiam sine mea oratione, tacitus facile ipse respondeat. quibus autem propter senectutem, quod iam diu minus in foro nobiscum uersatur, non aeque est cognitus, hi sic habeant; quaecumque in equite R. dignitas esse possit, quae certe potest esse maxima, eam semper in M. Coelio habitam esse summam, hodieq. haberi, non solum a suis, sed etiam ab omnibus, quibus potuerit aliqua de caussa esse notus. Equitis autem R. esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, ueque his iudicantibus oportuit, neque defendentibus nobis. Nam, quod de pietate dixistis, est quidem ista nostra existimatio, sed iudicium certe parentis. quid nos opinemur, audietis ex iuratis: quid parentes sentiant, lacrimae matris, incredibilisq. maeror,*

squalor

squalor patris, & haec praesens maestitia, quam cernitis, luctusq. declarat. Nam, quod est obiectum, municipibus esse adolescentem non probatum suis: nemini umquam praesenti Puteolani maiores honores habuerunt, quam absenti M. Coelio: quem & absentem in amplissimum ordinem cooptauerunt, & ea non petenti detulerunt, quae multis petentibus denegarunt: ijdemq. nunc lectissimos uiros & nostri ordinis, & equites R. cum legatione ad hoc iudicium, & cum grauissima, atque ornatissima laudatione miserunt. Videor mihi iecisse fundamenta defensionis meae: quae firmissima sunt, si nitantur iudicio suorum. neque enim uobis satis commendata huius aetas esse posset, si non modo parenti, tali uiro, uerum etiam municipio tam illustri, ac tam graui displiceret. Equidem, ut ad me reuertar, ab his fontibus profluxi ad hominum famam; & meus hic forensis labor, uitaeq. ratio dimanauit ad existimationem hominum paullo latius, commendatione ac iudicio meorum.

EXPLANATIO

PARVM *splendidus*} proprie splendor est equestris ordinis, dignitas senatorij. ad equites tamen interdum dignitas trasfertur. ideo sequitur hic, De dignitate Coelius ipse respondeat. & paullo post, Quaecumque in equite Romano dignitas esse possit. COELIVS} pater, qui aderat. NOTIS,} qui eum nouerunt: in utraque enim significatione accipitur: ut ad Lucceium lib. v. Ignotis, pro, ijs, qui non nouerant. TACITVS *facile ipse respondeat.*} quo modo tacitus respondeat? ipso notorum, ac maiorum natu testimonio. HIS *indicantibus*} nam tertia pars iudicum ex equestri ordine Aurelia lege constabat. NOBIS.} ipse enim Cicero equitis Romani erat filius. DE *pietate*} parum pie tractatum esse a filio. IN *amplissimum ordinem*} in decuriones. NOSTRI *ordinis,*} senatorij. multi enim senatores ex municipijs erant.

ORATIO

NAM, *quod obiectum est de pudicitia, quodq. omnium accusatorum non criminibus, sed uocibus maledictisq. celebratum est; id numquam tam acerbe feret M. Coelius, ut eum paeniteat non deformem esse natum. sunt etenim ista maledicta peruulgata in omnes, quorum in adolescentia forma & species fuit liberalis. sed aliud est maledicere, aliud accusare. accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, nomine ut notet, argumento probet, teste confirmet. maledictio autem nihil habet propositi, praeter contumeliam: quae si petulantius iactatur, conuicium; si facetius, urbanitas nominatur. quam quidem partem accusationis admiratus sum, & moleste tuli potissimum esse Atratino datam. neque enim decebat, neque aetas illa postulabat, neque id, quod animaduertere poteratis, pudor patiebatur optimi adolescentis, in tali illum oratione uersari. uellem aliquis ex uobis robustioribus hunc maledicendi locum suscepisset: aliquanto liberius, & fortius, & magis more nostro refutaremus istam maledicendi licentiam. tecum, Atratine, agam lenius; quod & pudor tuus moderatur orationi meae; & meum erga te, parentemq. tuum beneficium tueri debeo. illud tamen te esse admonitum uolo: primum, qualis es, talem te esse existimes; ut, quantum a rerum turpitudine abes, tantum te a uerborum libertate seiungas: deinde, ut ea in alterum ne dicas, quae cum tibi falso responsa sint, erubescas. quis est enim, cui uia ista non pateat? qui isti aetati non possit, quam uelis petulanter, etiam si sine ulla suspicione, at non sine argumento maledicere? sed istarum partium culpa est eorum, qui te agere uoluerunt; laus pudoris tui, quod ea te inuitum dicere uidebamus; ingenij, quod ornate, politeq. dixisti. uerum ad istam omnem orationem breuis est defensio. nam, quo ad aetas M. Coelij dare potuit isti suspicioni locum, fuit primum ipsius pudore, deinde etiam patris diligentia, disciplinaq. munita. qui, ut huic uirilem togam dedit; nihil dicam hoc loco de me; tantum sit, quantum uos existimatis; hoc dicam, hunc a patre continuo ad me esse deductum. nemo hunc in illo aetatis flore uidit, nisi aut cum patre, aut mecũ, aut in M. Crassi castissima domo, cum artibus honestissimis erudiretur.*

EXPLANATIO

VT. EVM *paeniteat non deformem esse natum.*} modeste, Non deformem, pro, formosum. laudat hunc locum Gellius lib. XVII. cap. I. NOMINE *ut notet;*} de Orat. lib. 2. Factum ne sit, quaeratur, quale sit, quod nomen habeat. MEVM *erga te, parentemq. tuum beneficium*} Atratini patrem, ut arbitror, Cicero defenderat. TVERI} non debeo, quos beneficio affecerim, eosdem laedere. NON *sine argumento,*} deesse enim non potest, quod in eos dicatur, quorum species & forma liberalis est.

ORATIO

NAM, *quod Catilinae familiaritas obiecta Coelio est, longe ab ista suspicione abhorrere debet. hoc enim adolescente, scitis consulatum mecum petisse Catilinam. ad quem si accessit, aut si a me discessit umquam; quamquam multi boni adolescentes illi homini nequam, atque improbo studuerunt; tum existimetur Coelius Catilinae*

tilinae

tilinae nimium familiare fuisse. At enim postea scimus, & uidimus esse hunc in illius amicis. Quis negat? sed ego illud tempus aetatis, quod ipsum sua sponte infirmum, aliorum libidine infestum est, id hoc loco defendo. fuit assiduus mecum praetore me: non nouerat Catilinam: Africam tum praetor ille obtinebat. secutus est annus: caussam de pecunijs repetundis Catilina dixit: mecum erat hic, illi ne aduocatus quidē uenit umquam. deinceps fuit annus, quo ego consulatum petiui. petebat Catilina mecum. numquam ad illum accessit, a me numquam recessit. tot igitur annos uersatus in foro sine suspicione, sine infamia, studuit Catilinae iterum petenti. quem ergo ad finem putas custodiendam illam aetatem fuisse? uobis quidem olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga constitutus, & ut exercitatione ludoq. campestri tunicati uteremur. eademq. erat, si statim mereri stipendia coeperamus, castrensis ratio, ac militaris. qua in aetate, nisi qui se ipse sua grauitate, & castimonia, & cum disciplina domestica, tum etiam naturali quodam bono, defenderet; quoquo modo a suis custoditus esset, tamen infamiam ueram effugere non poterat. sed, qui prima illa initia aetatis integra, atque inuiolata praestitisset; de eius fama, ac pudicitia, cum is iam se corroborauisset, ac uir inter uiros esset, nemo loquebatur. Studuit Catilinae, cum iam aliquos annos esset in foro Coelius. & multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni aetate fecerunt. habuit enim ille, sicuti meminisse uos arbitror, permulta maximarum non expressa signa, sed adumbrata uirtutum. utebatur hominibus improbis multis: & quidem optimis se uiris deditum esse simulabat. erant apud illum illecebrae libidinū multae: erant etiam industriae quidam stimuli, ac laboris. flagrabant uitia libidinis apud illum: uigebant etiam studia rei militaris. neque ego umquam fuisse tale monstrum in terris ullum puto, tam ex contrarijs, diuersisque, inter se pugnantibus naturae studijs, cupiditatibusq. conflatum. quis clarioribus uiris quodam tempore iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis meliorum partium aliquando? quis taetrior hostis huic ciuitati? quis in uoluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effusior? illa uero, iudices, in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cum omnibus communicare quod habebat, seruire temporibus suorum omnium pecunia, gratia, labore corporis, scelere etiam, si opus esset, & audacia; uersare suam naturam, & regere ad tempus, atque huc & illuc torquere, & flectere; cum tristibus seuere, cum remissis iucunde, cum senibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinosis luxuriose uiuere. Hac ille tam uaria multipliciq. natura cum omnes omnibus ex terris homines improbos, audacesq. collegerat, tum etiam multos fortes uiros, & bonos specie quadam uirtutis assimulatae tenebat. neque umquam ex illo delendi huius imperij tam sceleratus impetus exstitisset, nisi tot uitiorum tanta immanitas quibusdam facilitatis, & patientiae radicibus niteretur. Quare ista condicio, iudices, respuatur, nec Catilinae familiaritatis crimen haereat: est enim commune cum multis, & cum quibusdam etiam bonis. me ipsum, me, inquam, quondam paene ille decepit; cum & ciuis mihi bonus, & optimi cuiusque cupidus, & firmus amicus, & fidelis uideretur. cuius ego facinora oculis prius, quam opinione, manibus ante, quam suspicione, deprehendi. cuius in magnis cateruis amicorū si fuit etiam Coelius, magis est, ut ipse moleste ferat errasse se, sicut & nonnumquam in eodem homine me quoque erroris mei paenitet, quam ut istius amicitiae crimen reformidet. itaque a maledictis pudicitiae ad coniurationis inuidiam oratio est uestra delapsa: posuistis enim, atque id tamen titubanter, & strictim, coniurationis hunc propter amicitiam Catilinae participem fuisse. in quo non modo crimen non haerebat, sed uix diserti adolescentis cohaerebat oratio. Qui enim tantus furor in Coelio? quod tantum aut in moribus, naturaq. uulnus, aut in re, atque fortuna? ubi denique in ista suspicione est Coelij nomen auditum? nimium multa de eo minime dubia loquor: hoc tamen duo; non modo si socius coniurationis, sed nisi inimicissimus istius sceleris fuisset; numquam coniurationis accusatione adolescētiam suam potissimum commendare uoluisset. quod, haud scio, an de ambitu, & de criminibus istius sodalium, ac sequestrium, quoniam huc incidi, similiter respondendum putem. numquam enim tam Coelius amens fuisset, ut, si se isto infinito ambitu commaculasset, ambitus alterum accusaret. neque eius facti in altero suspicionem quaereret, cuius ipse sibi perpetuam licentiam optaret: nec, si sibi semel periculum ambitus subeundum putaret, ipse alterum iterum ambitus crimine accerseret. quod quamquam nec sapienter, & me inuito facit; tamen est eiusmodi cupidus, ut magis insectari alterius innocentiam, quam de se timide cogitare uideatur.

EXPLANATIO

INFESTVM *est,*} passiue, pro, infestatur: ut pro Amerino, filij uita infesta. Et de Prou. Excursionibus barbarorum infesta uia. CAVSSA *de pecunijs repetundis*} ad Att. lib. 1. Bis absolutum esse Catilinam. AD *cohibendum brachium toga*} brachium dextrum, sumpta uirili toga: quod modestiae caussa fiebat. CAMPESTRI} non, ludo campestri, sed, campestri tunicati uteremur. & hoc modestiae caussa. erat autem campestre uestitus hiemalis, supra tunicam unde Horatius de re absurda: Penula solstitio, campestre niualibus auris. & Asconius pro Scauro: Cato praetor iudicium, quia aestate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus. STATIM} sumpta uirili toga. CASTRENSIS *ratio,*} ut summa diligentia suspicionem adolescentes impudicitiae uitarent. FACILITATIS,} in moribus, in sermone, & consuetudine. supra: Quis clarioribus uiris quodam tempore iucundior? IAM *se corroborauisset,*} infra, Corroborata aetate, Firmata aetate, cum paullum roboris accessisset aetati: & pro Sextio, Cum se uox corroborauerit. In ep. ad M. Brutum lib. XIII. Cum primum M. Terentius in forum uenit, ad amicitiam se meam contulit: deinde, ut se corroborauit, duae caussae accesserunt, quae meam in illum beneuolentiam augerent. PATIENTIA} supra: quis in laboribus patientior? VVLNVS} uitium.

uitium. sic Phil XII. Nosse aliquod uulnus, quod nobis ignotum esset, uidebantur. AVT *in re, atque fortuna?* } fieri enim non potest, ut de patriae quisquam exitio cogitet, nisi uel moribus, naturaq. sit improbus, uel domesticis difficultatibus ad rerum nouitatem impellatur. CONIVRATIONIS *accusatione* } accusato C. Antonio, collega Ciceronis. infra. DE *ambitu* } in oratione accusatorum adspersa de ambitu quaedam erant. ISTIVS } Coelij. SODALIVM, *ac sequestrium*, } in crimine ambitus. INFINITO } cuius plurimos esse testes necesse est. ALTERVM } Atratini accusatoris patrem. ITERVM } Atratini patrem absolutum, iterum accusauit. supra: Adolescentem illustri ingenio, industria, gratia, accusari ab eius filio, quem ipse in iudicium & uocet, & uocarit. Infra: Nomen amici mei de ambitu detulit: quem absolutum insequitur, reuocat. NEC *sapienter, & me inuito* } infra: Nemini nostrum obtemperat: est uiolentior, quam uellem. sed ego non loquor de sapientia, quae non cadit in hanc aetatem: de impetu animi loquor, de cupiditate uincendi, de ardore mentis ad gloriam. EST *eiusmodi cupidus*, } ita cupidus. parum usitate: sed alterum tamen lib. I. in Verr. reperimus exemplum. Quam tu uiam, inquit, thensarum, atque pompae eiusmodi exegisti, ut tu ipse illa ire non audeas. Vbi Asconius, Eiusmodi exegisti, interpretatur, sic exegisti.

ORATIO

NAM, *quod aes alienum obiectum est, sumptus reprehensi, tabulae flagitatae: uidete, quam pauca respondeam. tabulas, qui in patris potestate est, nullas conficit: uersuram numquam omnino fecit ullam. sumptus unius generis obiectus est, habitationis: triginta millibus dixistis eum habitare. nunc demum intelligo P. Clodij insulam esse uenalem, cuius hic in aediculis habitet, decem, ut opinor, millibus. uos autem, dum illi placere uultis, ad tempus ei mendacium uestrum accommodauistis.*

EXPLANATIO

TRIGINTA *millibus* } annuis. qui sunt scutati nongenti. INSVLAM *esse uenalem*, } nam si aedicularum Clodij locatio tanti aestimatur; in quo mendacium est; quia Coelius in ijs habitat non triginta millibus, sed decem millibus: quanti aestimabitur insula eiusdem Clodij? mendacium igitur hoc accommodatum est Clodio, insulam suam uendere cupienti. Insula duplex est, maior, & minor: maior, aedes aliquot iunctae, uijs undique terminatae; qui & uicus dicitur: unde Suetonius in Iulio: Censum uicatim per dominos insularum egit. Minor, una domus est, uiarum ambitu finita. Eam domum, quod ex Plinio lib. XXXVI. cap. 15. licet intelligere, Clodius emit H-S centies quadragies septies millibus, quae sunt scutatorum millia quadringenta eoq. amplius.

ORATIO

REPREHENDISTIS, *a patre quod semigrarit. quod quidem iam in hac aetate minime reprehendendum est. qui cum ex reip. caussa esset mihi quidem molestam, sibi tamen gloriosam uictoriam consecutus, & per aetatem magistratus petere posset; non modo permittente patre, sed etiam suadente, ab eo semigrauit: & cum domus patris a foro longe abesset; quo facilius, & nostras obire domos, & ipse a suis coli posset, conduxit in Palatio non magno domum. quo loco possum dicere id, quod uir clarissimus, M. Crassus, cum de aduentu regis Ptolemaei quereretur, paullo ante dixit,*

„ Vtinam ne in nemore Pelio.

Ac longius quidem mihi contexere hoc carmen liceret:

„ Nam numquam hera errans hanc molestiam nobis exhiberet,

„ Medea animo aegra, amore saeuo saucia.

sic enim, iudices, reperietis, quod, cum ad id loci uenero, ostendam, hanc Palatinam Medeam, migrationemq. huic adolescenti caussam siue malorum omnium, siue potius sermonum fuisse. quamobrem illa, quae ex accusatorum oratione praemuniri iam, & fingi intelligebam, fretus uestra prudentia, iudices, non pertimesco.

EXPLANATIO

EX. REIP. *caussa* } accusauit C. Antonium de maiestate. infra: Neque enim potest, qui hominem consularem, quod ab eo remp. uiolatam diceret, in iudicium uocarit, ipse esse in rep. ciuis turbulentus. MIHI *quidem molestam*, } condemnatus est C. Antonius Cicerone defendente. pro Domo. NON *magno* } decem millibus, idest scutatis CCC. M. CRASSVS, } qui caussam hanc ante Ciceronem egerat. CVM *de aduentu regis Ptolemaei quereretur*, } pulsus a suis ciuibus Ptolemaeus, rex Alexandrinus, Romam se contulit, ut a senatu, populoq. Romano restitueretur. eodem tempore legati Alexandrini contra eum uenerunt: quorum Ptolemaeus magnam partem per insidias sustulit, in ijs principem legationis Dionem Academicum. Obiecerat autem accusator, pulsatos esse a Coelio Puteolis Alexandrinos legatos. quam partem Crassus cum refelleret, questus est de aduentu Ptolemaei. nisi enim uenisset Romam, le-

gati non uenissent. ita pulsatio Puteolana nō nominaretur. in quo usurpauit illud Ennij: Vtinam ne in nemore Pelio: ita repetens longinquam caussam, unde argumentum sumpserunt accusatores de pulsatione Puteolana, ut repetierat poeta caussam eius amoris, qui Medeam perdidit. Hos uersus ex Medea, Ennij tragoedia, recitat scriptor Rhet. ad Herennium:

» Vtinam ne in nemore Pelio securibus
» Caesa caecidisset abiegna ad terram trabes:
» Ne ue inde nauis inchoandae exordium
» Coepisset, quae nunc nominatur nomine
» Argo: qua uecti Argiui delecti uiri
» Petebant illam pellem inauratam arietis
» Colchis, imperio regis Peliae, per dolum.
» Nam numquam hera errans mea domo efferret pedem
» Medea, animo aegro, amore saeuo saucia,

Primos duos uersus effert Cicero lib. 1. de Inuent. & in Topicis, & de Nat. de. lib. III. & Priscianus lib. VII. ex quo etiam illud intelligitur, legendum, Caesa cecidisset abiegna, non, ut lib. 1. de Inuent. Caesae cecidissent abiegnae. Initium ab Euripide sumpsit Ennius. Graece enim sic. Εἴθ' ὤφελ' ἀργοῦς. &c. HERA *errans mea*} transfert haec uerba a Medea ad Clodiam. PALATINAM *Medeam*,} Clodiam, in Palatio habitantem: quam festiue Cicero Palatinam Medeam uocat: quia Coelium Atratinus accusator, ut in Fortunatiano legitur, pulchellum Iasonem appellauerat. itaque stupri consuetudo arguta similitudine ostenditur. MIGRATIONEMQ.} quod in Palatium migrauerit conducta domo. inde enim uicinae Clodiae natus est amor, & post amorem illa mala, quamquam falsa, quae nunc Coelio accusatores obijciunt. ut, quemadmodum poeta, longe petita malorum caussa, dixit, Vtinam ne in nemore Pelio: sic ego possim dicere, Vtinam ne in Palatium Coelius umquam migrasset.

ORATIO

AIEBANT enim fore testem senatorem, qui se pontificijs comitijs pulsatum a Coelio diceret. a quo quaeram, si prodierit, primum, cur statim nihil egerit; deinde, si id queri, quam agere, maluerit, cur productus a nobis potius, quam ipse per se; cur tanto post potius, quam continuo queri maluerit? si mihi ad haec acute argutéq. responderit, tum quaeram denique, ex quo iste fonte senator emanet. nam, si ipse orietur, & nascetur ex sese; fortasse, ut soleo, commouebor: sin etiam ut riuulus accersitus, & ductus ab ipso capite accusationis uestrae; laetabor, cum tanta gratia, tantisq. opibus accusatio uestra nitatur, unum senatorem solum esse, qui uobis gratificari uellet, inuentum. Nec tamen illud genus alterum nocturnorum testium pertimesco. est enim dictum ab illis, fore, qui dicerent uxores suas a cena redeuntes attrectatas esse a Coelio. graues erunt homines, qui hoc iurati dicere audeant, cum sit his confitendum, numquam se ne congressu quidem, & constituto coepisse de tantis iniurijs experiri.

EXPLANATIO

PONTIFICIIS *comitijs*} sacerdotes lege Domitia creati sunt a populo tributis comitijs, antea creabantur a collegijs. Cicero, Asconius. NIHIL *egerit*;} contra Coelium, cur eum de iniuria non accusauerit. NASCETVR *ex sese*;} a uobis non inductus, uerum ut iniuriam suam persequatur. COMMOVEBOR:} agam iracunde cum ipso. AB *ipso capite*} a Clodia uel pretio, uel turpi consuetudine corruptus. TANTA *gratia, tantisq. opibus*} eiusdem Clodiae, & propinquorum eius: ut infra. sed uerbum, Gratia, proprie pertinet ad Clodiam, cum summo eius probro: ut gratiosus quoque Verris filius puer cum uituperatione dicitur act. I. in Verrem. NE *congressu quidem*,} non modo accusatione, citato Coelio tamquam reo, sed ne congressu quidem, idest ne si quidem casu accidisset, ut eum Coelio congrederentur in iudicio. ET *constituto*} & ex conuentu, quod ita inter eos conuenisset. COEPISSE} nedum ut persecuti sint iniurias suas usque ad exitum iudicij.

ORATIO

SED totum genus oppugnationis huius, iudices, & iam prospicietis animis, &, cum inferetur, propulsare debebitis. non enim ab ijsdem accusatur M. Coelius, a quibus oppugnatur: palam in eum tela iaciuntur, clam subministrantur. neque id ego dico, ut inuidiosum sit iis eos, quibus gloriosum hoc etiam esse debet. funguntur officio: defendunt suos, faciunt, quod uiri fortissimi solent, laesi dolent, irati efferuntur, pugnant, lacessiti. sed uestrae sapientiae tamen est, iudices, non, si caussa iusta est uiris fortibus oppugnandi M. Coelium, ideo uobis quoque uos caussam putare esse iustam alieno dolori potius, quam uestrae fidei, consulendi. quae sit multitudo in foro, quae genera, quae studia, quae uarietas hominum, uidetis: ex hac copia quam multos esse arbitramini, qui hominibus potentibus, gratiosis, disertis, cum aliquid eos uelle arbitrentur, ultro se offerre soleant, operam na-

uare, testimonium polliceri? Hoc ex genere si qui se in hoc indicium forte proiecerint; excluditote eorum cupiditatem, iudices, sapientia uestra, ut eodem tempore huius saluti, & religioni uestrae, & contra periculosissimas hominum potentias condicioni omnium ciuium prouidisse uideamini. equidem uos abducam a testibus, neque huius iudicij ueritatem, quae mutari nullo modo potest, in uoluntate testium collocari sinam; quae facillime effingi, nullo negotio flecti, ac detorqueri potest: argumentis agemus: signis omni luce clarioribus crimina refellemus: res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione pugnabit. Itaque illam partem caussae facile patior grauiter, & ornatae a M. Crasso peroratam, de seditionibus Neapolitanis, de Alexandrinorum pulsatione Puteolana, & de bonis Pallae. uellem, dictum esset ab eodem etiam de Dione. de quo ipso tamen, quid est, quod exspectetis, quod is, qui fecit, aut non timet, aut etiam fateatur? etenim reus, qui dictus est & adiutor fuisse, & conscius, P. Ascitius, is iudicio est liberatus. quod igitur est huiusmodi crimen, ut, qui commisit, non neget; qui non negauit, absolutus sit? id hic pertimescat, qui non modo a facto, uerum etiam a conscientiae suspicione abfuit? &, si Ascitio caussa plus profuit, quam nocuit inuidia: huic oberit tuum maledictum, qui istius facti non modo non suspicione, sed ne infamia quidem est adspersus? At praeuaricatione est Ascitius liberatus. Perfacile est isti loco respondere, mihi praesertim, a quo illa caussa defensa est. sed Coelius optimam caussam Ascitij esse arbitratur: cuiusmodi autem sit, a sua putat esse seiunctam: neque solum Coelius, sed etiam adolescentes humanissimi, & doctissimi, rectissimis studijs, atque optimis artibus praediti, Titus, Caiusq. Coponij, qui ex omnibus maxime Dionis mortem doluerunt, qui cum doctrinae studio, atque humanitatis, tum etiam hospitio Dionis tenebantur. habitabat is apud L. Lucceium e ut audistis: fuerat ei cognitus Alexandriae. quid aut hic, aut summo splendore praeditus frater eius de M. Coelio existimet, ex ipsis, si producti erunt, audietis. ergo haec remoueantur, ut aliquando, in quibus caussa nititur, ad ea ueniamus. Animaduerti enim, iudices, audiri a uobis, meum familiarem, L. Herennium perattente. in quo etsi magna ex parte ingenio eius, & dicendi genere quodam tenebamini: tamen nonnumquam uerebar, ne illa subtiliter ad criminandum inducta oratio animos uestros sensim, ac leniter accenderet. dixit enim multa de luxuria, multa de libidine, multa de uitijs iuuentutis, multa de moribus: & qui in reliqua uita mitis esset, & in hac suauitate humanitatis, qua prope iam delectantur homines, uersari periucundum soleret; fuit in hac caussa pertristis quidam patruus, censor, magister: obiurgauit M. Coelium, sicut neminem umquam parens: multa de incontinentia, intemperantiaq. disseruit. quid quaeritis, iudices? ignoscebam uobis attente audientibus, propterea quod egomet tam triste illud, & tam asperum genus orationis horrebam.

EXPLANATIO

CVM *inferetur*,} cum testimonium ij dicent, qui suas uxores a Coelio attrectatas queruntur. TELA *iaciuntur*,} ab accusatoribus. SVMMINISTRANTVR.} a propinquis Clodiae. sequitur enim, Defendunt suos. Et, Sumministrantur, ijs, qui iaciunt, accusatoribus scilicet. LAESI *dolent*,} non ipsi laesi, sed qui se laesos putant in muliere propinqua. RELIGIONI *uestrae*,} iurati enim sententiam dicetis. DE *seditionibus Naepolitanis*,} quas a Coelio commotas accusatores dixerunt. DE *Alexandrinorum pulsatione Puteolana*,} obiectum erat, Puteolis pulsatos esse a Coelio legatos Alexandrinos, qui contra regem Ptolemaeum Romam proficiscebantur. DE *bonis Pallae*.} a Coelio ereptis. DIONE.} legationis Alexandrinae principe, qui Romae regis opera est interfectus. de quo nihil uidetur esse dictum ab Atratino; cui nunc uni Cicero respondet: dixere autem reliqui accusatores, ut infra. CAVSSA *plus profuit*,} confessus est se fecisse, sed, iure fecisse, dixit. INVIDIA} caedis eius. CVIVSMODI *autem sit*,} cuiuscumque modi: quod etiam, cuicuimodi, ueteres dicebant. SEIVNCTAM:} nam Ascitius fatetur, Coelius negat. DOCTRINAE *studio*,} philosophiae Academicae, qua Dio excellebat. ATQVE *humanitatis*,} elegantiores litterae humanitatis nomine significantur: quod earum studia feros, asperosque mores ad humanitatem, & mansuetudinem traducant. Gellius lib. XIII. cap. 15. L. LVCCEIVM,} ad quem Ciceronis exstant epistolae lib. v. idem hic infra magna cum laude nominatur. INGENIO *eius*,} cum nihil diceret, in quo pondus esset. PATRVVS,} acres & asperi sunt obiurgatores patrui. nam patris naturalis ille fallit amor, & ad minorem partem traducit. ad Att. lib. 2. Ei nos θῶοι uidemur. Horatius ode 12. lib. XIII. Patruae metuentes uerbera linguae. sat. 3. lib. 2. Ne sis patruus mihi.

ORATIO

AC prima pars fuit illa, quae me minus mouebat: fuisse meo necessario Bestiae Coelium familiarē, cenasse apud eum, uentitasse domum, studuisse praeturae. Non me haec mouent, quae perspicue falsa sunt: etenim eos una cenasse dicit, qui aut absunt, aut quibus necesse est idem dicere. Neque uero illud me cōmouet, quod sibi in Lupercis sodalem esse Coelium dixit. fera quaedam sodalitas, & plane pastoricia, atque agrestis germanorum Lupercorum, quorum coitio illa siluestris ante est instituta, quam humanitas, atque leges: siquidem non modo nomina deferunt inter se sodales, sed etiam commemorant sodalitatē in accusando suo, ne quis si id forte nesciat, timere uideatur. sed haec omittam: ad illa, quae me magis mouerunt, respondebo. Deliciarum obiurgatio fuit longa, & ea lenior, plusq. disputationis habuit, quam atrocitatis, quo etiam audita est attentius.

N 2 nam

nam P. Clodius, amicus meus, cum se grauissime, uehementissimeq. iactaret, & omnia inflammatus ageret tristissimis uerbis, uoce maxima, tametsi probabam eius eloquentiam, tamen non pertimescebam: aliquot enim in caussis eum uideram frustra litigantem. Tibi autem, Balbe, respondebo, primum precario, si licet, si fas est, defendi a me eum, qui nullum conuiuium renuerit, qui unguenta sumpserit, qui Baias uiderit. equidem multos & uidi in hac ciuitate, & audiui, non modo qui primoribus labris gustassent genus hoc uitae, & extremis, ut dicitur, digitis attigissent, sed qui totam adolescentiam uoluptatibus dedissent, emersisse aliquando, & se ad frugem bonam, ut dicitur, recepisse, grauesq. homines, atque illustres fuisse. datur enim concessu omnium huic aliquis ludus aetati; & ipsa natura profundit adolescentiae cupiditates: quae si ita erumpunt, ut nullius uitam labefactent, nullius domum euertant, faciles, & tolerabiles haberi solent. sed tu mihi uidebare ex communi infamia iuuentutis aliquam inuidiam Coelio uelle conflare: itaque omne illud silentium, quod est orationi tributum tuae, fuit ob eam caussam, quod, uno reo proposito, de multorum uitijs cogitabamus. facile est accusare luxuriem. dies iam me deficiet, si, quae dici in eam sententiam possunt, coner expromere. de corruptelis, de adulterijs, de proteruitate, de sumptibus immensa oratio est. ut tibi reum neminem, sed uitia proponas; res tamen ipsa & copiose, & grauiter accusari potest. Sed uestrae sapientiae est, iudices, non abduci ab reo, nec, quos aculeos habeat seueritas, grauitasq. uestra, cum eos accusator erexerit in rem, in uitia, in mores, in tempora, emittere in hominem, & in reum; cum is non suo crimine, sed multorum uitio sit in quoddam odium iniustum uocatus. itaque seueritati tuae, ut oporteret, ita respondere non audeo. erat enim meum, deprecari uacationem adolescentiae, ueniamq. petere: non, inquam, audeo: perfugijs non utor aetatis: concessa omnibus iura dimitto: tantum peto, ut, si qua est inuidia communis hoc tempore aeris alieni, petulantiae, libidinum iuuentutis, quam uideo esse magnam, ne huic aliena peccata, ne aetatis, ac temporum uitia noceant. atque ego idem, qui haec postulo, quin criminibus, quae in hunc proprie conferuntur, diligentissime respondeam, non recuso.

EXPLANATIO

BESTIAE} qui de ambitu damnatus erat. id ex ijs uerbis colligo, studuisse praeturae. defensum a Cicerone, cognoscitur ex lib. 2. ad Q. fr. QVIBVS *necesse est idem ducere.*} quia sint ex amicis Clodiae. GERMANORVM} uerorum: nam cum sint ab Euandro instituti multo ante Romam conditam, idest, ante humanitatem, atque leges, ueri & germani sunt Luperci, plane humanitatis expertes, cum nomina sodales inter se deferunt. Sodalitates autem ad honorem alicuius dei institutae sunt, ut Lupercorum ad honorem Panos. In Catone: Sodalitates me quaestore institutae sunt. P. CLODIVS, *amicus meus,*} nonis, qui Clodiae frater erat, Ciceronis inimicissimus. Hic tertius erat accusator, de numero subscriptorum, alter L. Herennius: Atratinus nomen detulerat, & primas partes agebat. TRISTISSIMIS} asperrimis. supra: Fuit in hac caussa pertristis quidam patruus. Et: Tam triste illud, & tam asperum genus orationis horrebam. BALBE,} quartus accusator, Octauiae gentis, uel Attiae. nam Balbus ille, quem Cicero defendit, Corneliae gentis nomen sumpsit ab eo, cuius beneficio, Gaditanus cum esset, ciuis Romanus factus est. PRECARIO,} precari se per iocum fingit: quasi fateatur id, quod infra negat. QVI *Baias uiderit.*} non qui saepe ad Baianas aquas uoluptatis caussa iuerit, sed qui eas uiderit modo. in quo tu crimen ponis. AD *frugem bonam*} explanatur sequentibus uerbis. Corrigere ad frugem, pro, ut frugi sit, Plautus in Trin. dixit. DE *proteruitate,*} proterui sunt superbi, arrogantes, contumeliosi. EREXERIT *in rem,*} in uitia, non in quempiam proprie. Translata uerba, Erexerit, emittere, ad mentionem aculeorum accommodata. DEPRECARI *uacationem adolescentiae,*} non Coelio adolescenti proprie, sed generatim omnibus adolescentibus: ut uacent, solutiq. sint ijs legibus, quibus robustiorem teneri aetatem aequum est. OMNIBVS} adolescentibus. AETATIS} qua cum excusatione erratur. QVI *haec postulo,*} ne huic aliena peccata, ne aetatis, ac temporum uitia noceant. QVAE *in hunc proprie conferuntur,*} nam illa superiora non ad hunc proprie pertinent.

ORATIO

SVNT autem duo crimina, auri, & ueneni: in quibus una atque eadem persona uersatur. aurum sumptum a Clodia, uenenum quaesitum, quod Clodiae daretur, dicitur. omnia sunt alia non crimina, sed maledicta, iurgij petulantis magis, quam publicae quaestionis. adulter, impudicus, sequester, conuicium est, non accusatio. nullum est enim fundamentum horum criminum, nulla sedes. uoces sunt contumeliosae, temere ab irato accusatore nullo auctore emissae. horum duorum criminum uideo fontem, uideo auctorem, uideo certum nomen & caput. auro opus fuit: sumpsit a Clodia, sumpsit sine teste; habuit, quamdiu uoluit. maximum uideo signum cuiusdam egregiae familiaritatis. necare eandem uoluit: quaesiuit uenenum, sollicitauit, quos potuit: parauit locum, constituit, attulit. magnum rursus odium uideo cum crudelissimo dissidio exstitisse. res est omnis in hac caussa nobis, iudices, cum Clodia, muliere non solum nobili, sed etiam nota. de qua ego nihil dicam, nisi depellendi criminis caussa. sed intelligis pro tua praestanti prudentia, Cn. Domiti, cum hac sola rem esse nobis: quae si se aurum Coelio commodasse non dicit, si uenenum ab hoc sibi paratum esse non arguit; petulanter facimus, si matrem familias secus, quam matronarum sanctitas postulat, nominamus: sin, ista muliere remota, nec crimen ullum, nec opes ad oppugnandum Coelium illis relinquentur; quid est aliud, quod nos patroni facere debeamus, nisi ut

eos,

eos, qui infectantur, repellamus? quod quidem facerem uehementius, nisi intercederent mihi inimicitiae cum istius mulieris uiro: fratrem uolui dicere: semper hic erro. nunc agam modice, nec longius progrediar, quam me meo fides, & caussa ipsa coget. neque enim muliebres umquam inimicitias mihi gerendas putaui; praesertim cum ea, quam omnes semper amicam omnium potius, quam cuiusquam inimicam, putauerunt. sed tamen ex ipsa quaeram prius, utrum me secum seuere, & grauiter, & prisce agere malit, an remisse, ac leniter, & urbane. si illo austero more ac modo: aliquis mihi ab inferis excitandus est ex barbatis illis, non hac barbula, qua ista delectatur, sed illa horrida, quam in statuis antiquis, & imaginibus uidemus; qui obiurget mulierem, & pro me loquatur; ne ista mihi forte succenseat. exsistat igitur ex hac ipsa familia aliquis, ac potissimum caecus ille. minimum enim dolorem capiet, qui istam non uidebit. qui profecto si exstiterit, sic aget, & sic loquetur. Mulier, quid tibi cum Coelio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuisti, ut aurum commodares; aut tam inimica, ut uenenum timeres? non patrem tuum uideras? non patruum, non auum, proauum, atauum audieras consules fuisse? non denique modo te Q. Metelli matrimonium tenuisse sciebas, clarissimi, & fortissimi uiri, patriaeq. amantissimi? qui, simul ac pedem limine extulerat, omnes prope ciues uirtute, gloria, dignitate superabat. cui cum ex amplissimo genere in familiam clarissimam nupsisses, cur tibi Coelius tam coniunctus fuit? cognatus? affinis? uiri tui familiaris? nihil horum. quid igitur fuit, nisi quaedam temeritas, ac libido? non ne te, si nostrae imagines uiriles non commouebant; ne progenies quidem mea, Quincta illa Claudia, aemulam domesticae laudis in gloria muliebri esse admonebat? non uirgo illa Vestalis, Claudia, quae patrem complexa triumphantem, ab inimico tribuno pl. de curru detrahi passa non est? cur te fraterna uitia potius, quam bona paterna, & auita, & usque a nobis cum in uiris, tum etiam in feminis repetita, mouerunt? ideo ne ego pacem Pyrrhi diremi, ut tu amorum turpissimorum quotidie foedera ferires? ideo aquam adduxi, ut ea tu inceste uterere? ideo uiam muniui, ut eam tu alienis uiris comitata celebrares? Sed quid ego, iudices, ita grauem personam induxi, ut & uerear, ne se idem Appius repente conuertat, &, Coelium incipiat accusare illa sua grauitate censoria: sed uidero hoc posterius, atque ita, iudices, ut uel seuerissimis disceptatoribus M. Coelij uitam me probaturum esse confidam. Tu modo mulier, (iam enim ipse tecum, nulla persona intro ducta, loquor) si ea, quae facis, quae dicis, quae insimulas, quae moliris, quae arguis, probare cogitas, rationem tantae familiaritatis, tantae consuetudinis, tantae coniunctionis reddas, atque exponas, necesse est. accusatores quidem libidines, amores, adulteria, Baijs acta conuiuia, comissationes, cantus, symphonias, nauigia iactant: ijdemq. significant, nihil se te inuita dicere. quae tu quoniam mente nescio qua efferata, atque praecipiti in forum deferri iudiciumq. uoluisti, aut diluas oportet, & falsa esse doceas; aut, nihil neque crimini tuo, neque testimonio credendum esse, fateare. sin autem urbanius me agere mauis; sic agam tecum: remouebo illum senem durum, ac paene agrestem, ex hisq. tuis sumam aliquem, ac potissimum minimum fratrem tuum, qui est in isto genere urbanissimus, qui te amat plurimum, qui, propter nescio quam, credo, timiditatem, & nocturnos quosdam inanes metus tecum semper pusio cum maiore sorore cubitauit. eum putato tecum loqui: Quid tumultuaris, soror? quid insanis? quid, clamore exorsa, uerbis paruam rem magnam facis? uicinum adolescentulum adspexisti: candor huius te, & proceritas, uultus, oculiq. perpulerunt: saepius uidere uoluisti: nonnumquam in ijsdem hortis uisa nobilis mulier: illum, filium familias, patre parco, ac tenaci, habere tuis copijs deuinctum non potes: calcitrat, respuit, non putat tua dona esse tanti. confer te alio. habet hortos ad Tiberim: ac diligenter eo loco praeparasti, quo omnis iuuentus natandi caussa uenit. hinc, licet, condiciones quotidie legas. cur huic, qui te spernit, molesta es? redeo nunc ad te, Coeli, uicissim; ac mihi auctoritatem patriam, seueritatemq. suscipio: sed dubito, quem patrem potissimum sumam, Caecilianum ne aliquem, uehementem, atque durum:

,, Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meum cor cumulatur ira: aut illum:
,, O infelix, o scelesse: ferrei sunt isti patres:
,, Ego ne quid dicam? ego ne quid uelim? quae tu omnia
,, Tuis foedis factis facis, ut ne quidquam uelim.

Vix ferenda diceret talis pater. Cur te in istam uicinitatem meretriciam contulisti? cur, illecebris cognitis, non refugisti? cur alienam ullam mulierem nosti? dede te, ac disijce: per me licebit. si egebis, tibi dolebit: mihi sat est, qui aetatis, quod reliquum est, oblectem meae. Huic tristi, ac decrepito seni responderet Coelius, se nulla cupiditate inductum de uia decessisse. quid signi? nulli sumptus, nulla iactura, nulla uersura. ut fuit fama. quotus quisque istam effugere potest in tam maledica ciuitate? uicinum eius mulieris miraris male audisse, cuius frater germanus sermones iniquorum effugere non potuit? Leni uero, & clementi patri, cuiusmodi ille est:

,, Fores effregit? restituentur. discidit
,, Vestem? resarcietur. –

Coelij caussa est expeditissima. quid enim esset, in quo se non facile defenderet? nihil iam in istam mulierem dico. sed, si esset aliqua dissimilis istius, quae se omnibus peruulgaret, quae haberet palam decretum semper aliquem; cuius in hortos, domum, Baias iure suo libidines omnium commearent; quae etiam aleret adolescentes, & parcimoniam patrum suis sumptibus sustentaret; si uidua libere, proterua petulanter, diues effuse, libidinosa meretricio more uiueret; adulterum ego putarem, si quis hanc paullo liberius salutasset?

EXPLANATIO

SEQVESTER,} in crimine ambitus; quod in Coelium collatum esse, supra dictum est. NVLLO auctore} a nemine enim cognouit: iratus haec ipse fingit. VIDEO auctorem,} Clodiam scilicet. CERTVM nomen,} in auro sumpto sine teste, familiaritatem: in ueneno quaesito, discidium. NON solum nobili, sed etiam nota.} accipe, Nota, in malam partem, ob impudicitiam scilicet: ut in

Verrem

Vertem act. 1. Qui non tam me impediunt, quod nobiles sunt, quam adiuuant, quod noti sunt. Et pro Flacco: Homines apud nos noti, inter suos nobiles. CN. DOMITI,} miror hunc & praetorem hac in caussa quaerere de ui, & eundem de ambitu eodem anno in caussa Bestiae, ut legitur ep. 3. ad Q. fr. lib. 2. quod si quis licere putet; is si opinionem suam confirmabit exemplis, magnum, opinor, fecerit. nam mihi hoc probare facile est, sortitos esse praetores designatos, quae cuiusque cura, uel iuris dicundi, uel quaestionis exercendae, in magistratu futura esset. erant enim duo, qui ius dicerent, unus inter ciues, alter inter peregrinos: ceteri sex quaerebant: ut quaesiuit Cicero praetor de repetundis, eius autem collegae, Orchinius de peculatu, Voconius de ueneficio, Aquillius de ambitu, inter sicarios duo Plaetorius, & Flaminius. qua similitudine suspicari fortasse licet, accidisse interdum, ut de duobus criminibus praetor unus eodem anno quaereret & pro caussarum paucitate sufficeret. Nec uero dici potest, duos Cn. Domitios eodem anno praetores fuisse. alterum enim ab altero uel in illa epistola, uel in hac oratione Cicero distinxisset addito Caluini cognomine. is enim, auctore Dione, post biennium, legitimo interuallo, consul fuit: ut eius praetura in hunc annum recidere uideatur. Quod si M. Crassus hac in caussa Coelium defendit, ut oratio ipsa docet: fieri non potest, quod acuti uir ingenij, magnaeq. doctrinae recte animaduertit, quin Marcellino & Philippo cos. acta caussa sit; cum Crassum anno sequenti ante exitum consulatus, in prouinciam Syriam iuisse, historiae narrent. SECVS *nominamus*.} nam de matrona pudica, & proba diceret, Quam honoris caussa nomino: ut de Caecilia, in oratione pro Sex. Roscio. VIRO.} P. Clodio, qui cum ea rem habuisse dicebatur. in extrema oratione: Ne eadem mulier cum suo coniuge & fratre turpissimum latronem eripuisse, & honestissimum adolescentem oppressisse uideatur. SEMPER *amicam omnium*} contumeliose dictum de muliere. amica unius, turpiter accipitur; amica omnium, & semper, quanto magis? EX *barbatis illis*,} barbam alere prisci Romani solebant. qua de re diximus alio loco. NON *hac barbula*,} etsi raderentur Ciceronis aetate: adolescentuli tamen, praesertim lasciuiores, aliquandiu prima barbula delectabantur, nec statim eam deponebant. hinc illud ad Att. lib. 1. Concursabant barbatuli iuuenes, duce filiola Curionis. IMAGINIBVS} omnis statua imago est, non contra. nam imago est etiam picta, est in gemmis, est in annulis incisa. CAECVS *ille*.} Ap. Claudius Caecus, qui Pyrrhi pacem dissuasit. ISTAM *non uidebit*.} iocatur, & mordet. quasi turpem eius uitam, propinquos, praesertim graues, ac seueros, pudeat inspicere. PATREM *tuum*} Ap. Claudium Pulchrum, qui cum P. Seruilio Isaurico consulatum gessit. PATRVVM,} C. Claudium Pulchrum, qui consul fuerat cum M. Perperna. de quo dicit, Audieras, quia maior natu, quam Appius frater eius, Clodiae pater: nam consul ante multos annos fuit, ut patrem Clodia consulem uidere potuerit, patruum audire potius, quam uidere. AVVM,} C. Claudium Pulchrum Lentulum, qui consul fuit cum M. Perperna. PROAVVM,} C. Claudium Pulchrum, consulem cum Ti. Sempronio Graccho. ATAVVM} proauo non atauum, sed abauum subijcio: sic enim ordo postulat; idq. comprobat digesta ueteribus fastis annorum ratio. is autem fuit Ap. Claudius, consul cum Q. Fuluio. Atauus uero P. Claudius Pulcher, consul cum L. Iunio. Tritauus Appius ipse Caecus, cuius persona ad obiurgandam Clodiam Cicero nunc utitur. MODO} ante paucos annos. ante biennium enim perierat Metellus Celer Vatinio tribuno pl. idest Caesare & Bibulo cos. ut colligitur ex oratione in Vatinium. SIMVL *ac pedem limine extulerat*,} nam domesticis parietibus inclusa uirtus languet. NOSTRAE *imagines uirius*} quae seruabantur in atrijs. QVINCTA *illa Claudia*} de cuius castitate sic in oratione de harusp. resp. Sacra ista maiores nostri adscita ex Phrygia, Romae collocauerunt: quae uir is accepit, qui est optimus a populo Romano iudicatus, P. Scipio, femina autem, quae matronarum castissima putabatur, Quincta Claudia. Liuius historiam narrat lib. XXIX. quam & Suetonius attingit in Tiberio. VIRGO *illa Vestalis*,} de qua Valerius, Suetonius, alij. PATREM} Ap. Claudium Pulchrum, de Salassis triumphantem, anno urbis DCX. Epitome 53. FRATERNA} P. Clodij. AQVAM} Claudiam, a nomine. VIAM} Appiam, a praenomine. COMISSATIONES} post cenam. MINIMVM *fratrem tuum*,} P. Clodium, tres enim fratres fuere, maximus natu Appius, minimus Publius, medius inter hos Caius, quem Pedianus nominat pro Milone. VRBANISSIMVS,} iocum. turpes enim blanditiae significantur: ut e sequentibus patet. PVSIO} paruus puer: qua aetate soli dormire non audent. *maiore sorore*} duae igitur erant: ut Varro lib. III. r. r. testatur. Aut, Maiore, quam Clodius ipse erat. PARVAM *rem*} cum id, quod quaeris, & quod amissum doles, consequi alia ratione facile possis. VICINVM} Coelium, qui uicinis aedibus in Palatio habitabat. NOBILIS *mulier*} contumeliose dictum: quae cum infamiam timere pro sua nobilitate debuerit, usque eo tamen adolescentis amore sit capta, ut cum eo uel in hortis palam esse non puduerit. CONDICIONES *quotidie legas*.} deligas eos, cum nudos uideris, qui tibi ad explendam libidinem tuam probentur. Legere condiciones, & quaerere, quid sit, Phil. 2. ostendimus, in eo loco: Alia condicione quaesita, & ante perspecta. NVNC *enim demum*} si sic legitur, quae sit metri ratio, fateor me non intelligere. quocirca, ut senarius iambus sit prior uersus, posterior autem ijsdem pedibus ingrediatur, ita distinguere: Nunc demum enim mihi animus ardet: nunc meum cumulatur ira cor. AVT *illum*:} alterum patrem, uehementem, atque durum, non a Caecilio, sed ab alio poeta inductum. FERREI *sunt isti patres*.} Ciceronis uerba, non poetae. EGO *ne quid uelim*} nisi deleatur, ne, senarij ratio constare non poterit. NEQVIDQVAM} frustra, nullo fructu. ALIENAM} non cognatam, non affinem. DEDE IE,} meretricibus. Antiqui aliquot libri, Te, non habet: & abesse potest. DISICE:} rem familiarem. MIHI *sat est, qui*} Qui, pro Quo, antique. Ennius in Hecuba: Date ferrum, qui me anima priuem. Poetae uerba sunt a uerbo, Dede, ad, Oblectem meae. Sed

uersuum

uersuum distinctio satis obscura, dabo tamen operam, ut suam cuique mensuram, si licebit, restituam. tres senarios facio, primum mutilum, perfecta tamen sententia: alterum ultimo interciso uerbo, quod usitatum est comicis; tertium absolutum.

— Dede, ac disijce; per me lice-
Bit. si egebis, tibi dolebit. mihi sat est,
Qui, aetatis quod reliquum est, oblectem, meae.

MIRARIS} pater. *Ille est:*} Mitio apud Terentium. in Ad. DECRETVM} statutum, certum. PARSIMONIAM *patrum suis sumptibus sustentaret;*} quae daret adolescentibus, quod eorum patres, parci, ac tenaces, negarent. PROTERVA *petulanter,*} superba impudenter. Clodiam describit; cum de alia tamen eius dissimili loqui se dixerit,

ORATIO

DICET aliquis; haec igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes; ob hanc caussam tibi hunc puerum parens commendauit, & transdidit, ut in amore, & uoluptatibus adolescentiam suam collocaret, & hanc tu uitam, atque haec studia defenderes? Ego, si quis, iudices, hoc robore animi, atque hac indole uirtutis, ac continentiae fuit, ut respueret omnes uoluptates, omnemq. uitae suae cursum in labore corporis, atque in animi contentione conficeret; quem non quies, non remissio, non aequalium studia, non ludi, non conuiuia delectarent; nihil in uita expetendum putaret, nisi quod esset cum laude, & cum dignitate coniunctum; hunc mea sententia diuinis quibusdam bonis instructum, atque ornatum puto. ex hoc genere illos fuisse arbitror Camillos, Fabricios, Curios, omnesq. eos, qui haec ex minimis tanta fecerunt. uerum haec genera uirtutum non solum in moribus nostris, sed uix iam in libris reperiuntur. chartae quoque, quae illam pristinam seueritatem continebant, obsoleuerunt: neque solum apud nos, qui hanc sectam, rationemq. uitae re magis, quam uerbis, secuti sumus, sed etiam apud Graecos, doctissimos homines, quibus, cum facere non possent, loqui tamen, & scribere honeste, & magnifice licebat, alia quaedam, mutatis Graeciae temporibus, praecepta exstiterunt. itaque alij uoluptatis caussa omnia sapientes facere dixerunt; neque ab hac orationis turpitudine eruditi homines refugerunt: alij cum uoluptate dignitatem coniungendam putarunt, ut res maxime inter se repugnantes dicendi facultate coniungerent: illud unum ad laudem cum labore directum iter qui probauerunt, prope iam soli in scholis sunt relicti. multa enim nobis blandimenta natura ipsa genuit, quibus sopita uirtus conniueret; & interdum multas uias adolescentiae lubricas ostendit, quibus illa insistere, aut ingredi sine casu aliquo, aut prolapsione uix posset; & multarum rerum iucundissimarum uarietatem dedit, qua non modo haec aetas, sed etiam iam corroborata caperetur. quamobrem, si quem forte inueneritis, qui aspernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non sapore capiatur, excludat auribus omnem suauitatem; huic homini ego fortasse, & pa ci deos propitios, plerique autem iratos putabunt. ergo haec deserta uia, & inculta, atque interclusa iam frondibus, & uirgultis, relinquatur: detur aliquid aetati: sit adolescentia liberior: non omnia uoluptatibus denegentur: non semper superet uera illa, & directa ratio: uincat aliquando cupiditas, uoluptasq. rationem, dummodo illa in hoc genere praescriptio, moderatioq. teneatur; parcat iuuentus pudicitiae suae, ne spoliet alienam, ne effundat patrimonium, ne fenore trucidetur, ne incurrat in alterius domum, atque famam, ne probrum castis, labem integris, infamiam bonis inferat, ne quem interimat, ne intersit insidijs, scelere careat; postremo, cum paruerit uoluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum aetatis, atque ad inanes hasce adolescentiae cupiditates, reuocet se aliquando ad curam rei domesticae, rei forensis, reip. ut ea, quae ratione antea non perspexerat, satietate abiecisse, experiendo contempsisse uideatur. Ac multi & nostra, & patrum, maiorumq. memoria, iudices, summi homines, & clarissimi ciues fuerunt, quorum cum adolescentiae cupiditates deferbuissent, eximiae uirtutes firmata iam aetate exstiterunt. ex quibus neminem mihi necesse est nominare. uosmet uobiscum recordamini. nolo enim cuiusquam fortis, atque illustris uiri ne minimum quidem erratum cum maxima laude coniungere. quod si facere uellem; multi a me summi, atque ornatissimi uiri praedicarentur; quorum partim nimia libertas in adolescentia, partim profusa luxuries, magnitudo aeris alieni, sumptus, libidines nominarentur: quae multis postea uirtutibus obtecta, adolescentiae, qui uellet, excusatione defenderet. At uero in M. Coelio (dicam enim iam confidentius de studijs eius honestis; quoniam audeo quaedam, fretus uestra sapientia, libere confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli sumptus, nullum aes alienum, nulla conuiniorum, ac lustrorum libido: quod quidem uitium uentris, & gutturis non modo non minuit aetas hominibus, sed etiam auget. amores autem, & hae deliciae, quae uocantur, quae firmiore animo praeditis diutius molestae non solent esse (mature enim, & celeriter deflorescunt) numquam hunc occupatum, impeditumq. tenuerunt. audistis, cum pro se diceret: audistis antea, cum accusaret. defendendi haec caussa, non gloriandi, loquor. genus orationis, facultatem, copiam sententiarum, atque uerborum, quae uestra prudentia est, perspexistis. atque in eo non solum ingenium elucere eius uidebatis; quod saepe, etiam si industria non alitur, ualet tamen ipsum suis uiribus: sed inerat, nisi me, propter beneuolentiam, forte fallebat, oratio & bonis artibus instituta, & cura & uigilijs elaborata. atque scitote, iudices, eas cupiditates, quae obijciuntur Coelio, atque haec studia, de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, saepe nimia copia, inopia etiam nonnumquam impeditus, hoc, quidquid est, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, uerum etiam cogitando possit sustinere. An uos aliam caussam esse ullam putatis, cur in tantis praemijs eloquentiae, tanta uoluptate dicendi, tanta laude, tanta gratia, tanto honore, tam

sint

sint pauci, semperq. fuerint, qui in hoc labore uersentur? omittendae sunt omnes uoluptates: relinquenda studia delectationis: ludus, iocus, conuiuium, sermo etiam paene omnium familiarium deserendus. quae res in hoc genere homines a labore, studioq. dicendi deterret, non quo aut ingenia deficiant, aut doctrina puerilis. an hic, si sese isti uitae dedisset, consularem hominem admodum adolescens in iudicium uocauisset? hic, si laborem fugeret, si obstrictus uoluptatibus teneretur, in hac acie quotidie uersaretur? appeteret inimicitias? in iudicium uocaret? subiret periculum capitis? ipso inspectante populo R. tot menses aut de salute, aut de gloria dimicaret? nihil igitur illa uicinitas redolet? nihil hominum fama? nihil Baiae denique ipsae loquuntur? illae uero non loquuntur solum, uerum etiam personant, huc unius mulieris libidinem esse prolapsam, ut ea non modo solitudinem, ac tenebras, atque haec flagitiorum integumenta non quaerat, sed in turpissimis rebus frequentissima celebritate, & clarissima luce laetetur. uerum, si quis est, qui etiam meretricijs amoribus interdictum iuuentuti putet; est ille quidem ualde seuerus; negare non possum: sed abhorret non modo ab huius saeculi licentia, uerum etiam a maiorum consuetudine, atque concessis. quando enim hoc non factum est? quando reprehensum? quando non permissum? quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret? Hic ego iam rem definiam: mulierem nullam nominabo; tantum in medio relinquam. si qua non nupta mulier domum suam patefecerit omnium cupiditati, palamq. sese in meretricia uita collocarit, uirorum alienissimorum conuiuijs uti instituerit; si hoc in urbe, si in hortis, si in Baiarum illa celebritate faciet; si denique ita sese geret non incessu solum, sed ornatu, atque comitatu, non flagrantia oculorum, non libertate sermonis, sed etiam complexu, osculatione, aquis, nauigatione, conuiuijs, ut non solum meretrix, sed etiam procax uideatur: cum hac si quis adolescens forte fuerit, utrum hic tibi, L. Herenni, adulter, an amator, expugnare pudicitiam, an explere libidinem uoluisse uideatur? Obliuiscor iam iniurias, Clodia: depono memoriam doloris mei: quae abs te crudeliter in meos, me absente, facta sunt, negligo: ne sint haec in te dicta, quae dixi: sed ex te ipsa requiro, quoniam & crimen accusatores abs te, & testem eius criminis te ipsam dicunt se habere: si qua mulier sit huiusmodi, qualem ego paullo ante descripsi, tui dissimilis, uita, institutoq. meretricio; cum hac aliquid adolescentem hominem habuisse rationis, num tibi perturpe, aut perflagiciosum esse uideatur? ea si tu non es, sicut ego malo: quid est, quod obijciant Coelio? sin eam te uolunt esse: quid est, cur nos crimen hoc, si tu contemnis, pertimescamus? quare nobis da uiam, rationemq. defensionis. nam aut pudor tuus defendet, nihil a M. Coelio petulantius esse iactum: aut impudentia & huic, & ceteris magnam ad se defendendum facultatem dabit.

EXPLANATIO

INDOLE *uirtutis*,} indoles in pueris, aut adolescentibus laudatur, tamquam significatio futurae uirtutis: hic tamen sumi uidetur pro ipsa uirtute, ut lib. III. in Verrem. Fac enim fuisse in isto C. Laelij, M. Catonis materiem, atque indolem: quid ex eo boni sperari atque effici potest, qui in patris luxurie sic uixerit, ut nullum umquam pudicum, neque sobrium conuiuium uiderit? CVM *facere non possent*,} cum facultas magnarum rerum gerendarum non eadem ijs esset, quae fuit ijs, qui haec ex minimis tanta fecerunt. VOLVPTATIS *caussa*} ut Aristippus primum, & Cyrenaici omnes, deinde Epicurus, qui tamen uoluptatem ad animum quoque retulit, Aristippus ad corpus tantum. ERVDITI *homines*} nam, ut est lib. 2. de Fin. Multi postea defensores eius sententiae fuerunt. Laertius illustres Epicureos non paucos enumerat. CVM *uoluptate dignitatem coniungendam*} ut Callipho lib. 2. de Fin. & in Lucullo. QVI *probauerunt*,} ut Stoici, maximeq. princeps eorum Zeno. lib. 2. de Fin. Laertius, & alij. BLANDIMENTA} uoluptatum. OCVLIS} quinque sensus, homini a natura datos, enumerans, ab oculis initium sumit, ut omnium praestantissimo. EGO *fortasse*,} affirmare non audet: ne sibi tantam laudem arrogare uideatur. NE *foenore trucidetur*,} conficiatur. saeuitia quaedam est in hoc uerbo: quia feneratores nemini parcunt. GENVS *orationis, facultatem, copiam sententiarum, atque uerborum*,} de Coelio sic in Bruto: Quam eius actionem multum tamen & splendida, & grandis, & eadem in primis faceta, & perurbana commendabat oratio. NIMIA *copia*,} nimia fruendi potestate. INOPIA} cum potiri ac frui non licet. quo desiderio, ac dolore animus impeditus, ab honestis artibus auocatur. DOCTRINA *puerilis*.} institutio, disciplina, quae ad eloquentiam iter ostendit, uiamq. munit. CONSVLAREM *hominem*} C. Antonium. IN *hac acie*} uel accusans, uel accusatus. SVBIRET *periculum capitis*?} ut in hoc iudicio. IPSO *inspectante populo Romano*} nam publica iudicia in foro fiebant. DE. SALVTE,} accusatus. DE. GLORIA} alios accusans. ILLA *uicinitas*} habitante Coelio prope Clodiam. REDOLET?} quasi odore quodam significat. BAIAE} ubi Clodia cum Coelio uoluptatis caussa fuerat. MERETRICIIS *amoribus*} amore in Clodiam. NEGARE *non possum*:} haec uerba laudatum a se esse illum significant, de quo dixit, Est ille quidem ualde seuerus. Laude, inquit, dignus est: negare non possum. FLAGRANTIA *oculorum*,} & in oratione de Harusp. resp. flagrantes appellat oculos Clodiae. quae flagrantia oculorum in meretricibus cernitur. PROCAX} impudens, quasi uiros appetens. L. HERENNI,} unus erat ex quattuor Coelij accusatoribus, solus autem nominatur, quia solus de luxuria, de libidine, de uitijs iuuentutis multa dixerat. supra. ME *absente*,} cum exsularet. PVDOR *tuus*} ne tu uidearis esse, quam descripsi. PETVLANTIVS} ita, quae iactauit L. Herennius, inania prorsus esse, nec in Coelium conuenire uidebuntur. CETERIS} si qui accusabantur. MAGNAM *ad se defendendum facultatem*,} nam si te ostendes eam esse, quam descripsi: crimen in Coelio non haerebit, a meretrice obiectum.

O R A T I O

SED, quoniam emersisse iam e uadis, & scopulos praetervecta uidetur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur. Duo sunt enim crimina una in muliere summorum facinorum; auri, quod sumptum a Clodia dicitur; & ueneni, quod eiusdem Clodiae necandae caussa parasse Coelium criminantur. Aurum sumpsit, ut dicitis, quod L. Luccey seruis daret, per quos Alexandrinus Dio, qui tum apud Lucceium habitabat, necaretur. magnum crimen, uel in legatis insidiandis, uel in seruis ad hospitem domi necandum sollicitandis: plenum sceleris consilium, plenum audaciae. Quo quidem in crimine primum illud requiram, dixerit ne Clodiae, quam ad rem aurum tum sumeret, an non dixerit? si non dixit, cur dedit? si dixit, eodem se conscientiae scelere deuinxit. tu ne aurum ex armario tuo promere ausa es? tu ne Venerem illam tuam, spoliatricem, spoliare ornamentis? ceterum cum scires, quantum ad facinus aurum hoc quaereretur, ad necem scilicet legati, ad L. Luccey, sanctissimi hominis, atque integerrimi, labem sceleris sempiterni: huic facinori tanto tua mens liberalis conscia, tua domus popularis ministra, tua denique hospitalis illa Venus adiutrix esse non debuit. Vidit hoc Balbus: facinoris tantum celatam esse Clodiam dixit, atque ita Coelium ad illam attulisse, se ad ornatum ludorum aurum quaerere. Si tam familiaris erat Clodiae, quam tu esse uis, cum de libidine eius tam multa dicis; dixit profecto, quo uellet aurum. si tam familiaris non erat; non dedit. ita, si uerum tibi Coelius dixit; o immoderata mulier, sciens tu aurum ad facinus dedisti? si non est ausus dicere; non dedisti. Quid ego nunc argumentis huic crimini, quae sunt innumerabilia, resistam? possum dicere, mores M. Coely longissime a tanti sceleris atrocitate esse disiunctos: minime esse credendum, homini tam ingenioso, tamq. prudenti non uenisse in mentem, rem tanti sceleris ignotis alienisq. seruis non esse credendam. possum etiam illa & ceterorum patronorum, & mea consuetudine ab accusatore perquirere, ubi sit congressus cum seruis Luccey Coelius? qui ei fuerit aditus? si per se, qua temeritate? si per alium, per quem? possum omnes latebras suspicionum peragrare dicendo: non caussa, non locus, non facultas, non conscius, non perficiendi, non occultandi maleficy spes, non ratio ulla, non uestigium maximi facinoris reperietur. sed haec, quae sunt oratoris propria, quae mihi, nō propter ingenium meum, sed propter hanc exercitationem, usumq. dicendi, fructum aliquem ferre potuissent, cum a me ipso laborata proferri uiderentur, breuitatis caussa relinquo omnia: habeo enim, iudices, quem uos socium uestrae religionis, iurisq. iurandi facile esse patiemini, L. Lucceium, sanctissimum hominem, & grauissimum, testem: qui tantum facinus in famam, atque fortunas suas neque non audisset illatum a Coelio, neque neglexisset, neque tulisset. an ille uir, illa humanitate praeditus, illis studys, artibus, atque doctrina, illius ipsius periculum, quem propter haec ipsa studia diligebat, negligere potuisset? & quod facinus in alienum hominem illatum seuere acciperet, id omisisset curare in hospite? quod per ignotos actum cum comperisset, doleret, id a suis tentatum esse negligeret? quod in agris, locis ue publicis factum reprehenderet, id in urbe, ac suae domi coeptum esse leuiter ferret? quod in alicuius agrestis periculo non praetermitteret, id homo eruditus in insidys doctissimi hominis dissimulandum putaret? sed, cur diutius uos, iudices, teneo? ipsius iurati religionem, auctoritatemq. percipite; atque omnia diligenter testimony uerba cognoscite. recita. TESTIMONIVM. LVCCEII. Quid exspectatis amplius? an aliquam uocem putatis ipsam pro se caussam, & ueritatem posse mittere? haec est innocentiae defensio, haec ipsius caussae, oratio haec una uox ueritatis. in crimine ipso nulla suspicio est, & in re nihil est argumenti: in negotio, quod actum esse dicitur, nullum uestigium sermonis, loci, temporis: nemo testis, nemo conscius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus autem illa, quae tentata scelere isto nefario dicitur, plena est integritatis, officy, religionis: ex qua domo recitatur uobis iureiurando deuincta auctoritas: ut res, minime dubia, tamen in contentione ponatur, utrum temeraria, procax, irata mulier finxisse crimen, an grauis, sapiens, moderatusq. uir religiose testimonium dixisse uideatur. Reliquum est igitur crimen de ueneno; cuius ego neque principium inuenire, neque euoluere exitum possum. Quae fuit enim caussa, quamobrem isti mulieri uenenum uellet dare Coelius? ne aurum redderet? num petiuit? ne crimen haereret? num quis obiecit? num quis denique fecisset mentionem, si hic nemini nomen detulisset? quin etiam Herennium dicere audistis, uerbo se molestum non futurum fuisse Coelio, nisi iterum eadem de re suo familiari absoluto nomen hic detulisset. Credibile est igitur, tantum facinus nullam ob caussam esse commissum? Et uos non uidetis fingi sceleris maximi crimen, ut alterius caussa sceleris suscipiendi fuisse uideatur? cui denique commisit? quo adiutore usus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit? seruis ne mulieris? sic enim obiectum est. & erat tam demens hic, cui uos ingenium certe tribuitis, etiam si cetera inimica oratione detrahitis; ut omnes suas fortunas alienis seruis committeret? at, quibus seruis? refert enim magnopere id ipsum; his ne, quos intelligebat non communi conditione seruitutis uti, sed licentius, liberius, familiarius cum domina uiuere? quis enim hoc non uidet, iudices, aut quis hoc ignorat, in eiusmodi domo, in qua mater familias meretricio more uiuat; in qua nihil geratur, quod foras proferendum sit; in qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita uitia, atque flagitia uersentur; hic seruos non esse seruos, quibus omnia committantur; per quos gerantur, qui uersentur iisdem in uoluptatibus, quibus occulta credantur, ad quos aliquantum etiam ex quotidianis sumptibus, ac luxuria redundet? id igitur Coelius non uidebat? si enim tam familiaris erat mulieris, quam uos uultis: istos quoque seruos familiares esse dominae sciebat. sin ei tanta consuetudo, quanta a uobis inducitur, non erat: quae cum seruis potuit familiaritas esse tanta? Ipsius autem ueneni quae ratio fingitur? ubi quaesitum est? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco transditum? habuisse aiunt domi, uimq. eius, esse expertum in seruo quodam ad rem ipsam parato, cuius perceleri interitu esse ab hoc comprobatum uenenum.

EXPLANATIO

VENEREM *illam tuam,*} simulactum Veneris, auro exornatum, habere Clodia in sacrario suo dicebatur. SPOLIATRICEM,} ad quam tu aurum, amatoribus ademptum tuis, deferre soleres. ut mirari iure liceat, ab eadem Venere, ceterorum spoliatrice, abstulisse te aurum, quod Coelio dares. LABEM *sceleris sempiterni*} propter hospitis necem, ueneno sublati. TVA *mens liberalis*} nisi fallor, haec omnia cum probro dicta, Tua mens liberalis, tua domus popularis, tua hospitalis illa Venus. nam in muliere, quam decet esse modestam, & uerecundam, mens liberalis non laudatur: domus uero popularis apertum habet dedecus, ut quae non uni, aut alteri, sed populo pateat: hospitalis Venus, benignitatem in accipiendis hominibus demonstrat. quod si uiro tribuatur, laudem affert: in muliere, ob impudicitiae suspicionem turpe est. ADIVTRIX *esse non debuit.*} tria animaduerte, conscia mens, ministra domus, Venus adiutrix. AD *illam attulisse,*} caussam hanc illi dixisse, cur aurum quaereret. LVDORVM} quos fortasse tamquam Lupercus daret, aut magister ludorum: de quo honore uide in Pisonem. alioqui, quos ludos dare posset, cum nullum magistratum gereret, non uideo. ILLIS *studijs, artibus, atque doctrina,*} ex his quoque uerbis, hunc esse L. Lucceium illum, a quo Cicero ornatissima epistola petit, ut suas res memoriae litterisq. mandet, facile possumus intelligere. PROPTER *quem*} nam Dio Academica doctrina praestabat. NVM *petiuit?*} num Clodia petiuit aurum a Coelio? nam si petiuit, quo teste? si non petiuit, haec certe non uidetur esse caussa, cur ei uenenum Coelius dare uoluerit. NE *crimen haereret?*} in Coelio. quod autem crimen? auri a Clodia sumpti. NVM *quis obiecit?*} ei de auro. quod si nemo obiecit; quid erat, cur timeret, ne crimen haereret? HIC} Coelius. NEMINI *nomen detulisset.*} neminem in iudicium uocasset. ITERVM *eadem de re*} bis enim Coelius in iudicium de ambitu uocauit Atratini accusatoris patrem. supra: Accusari ab eius filio, quem ipse in iudicium & uocet, & uocarit. Infra: Nomen amici mei de ambitu detulit: quem absolutum insequitur, reuocat. SCELERIS *maximi*} ueneni quaesiti, ut Clodiae daretur. ALTERIVS *sceleris*} ne aurum Clodiae redder[illegible]t. LICENTIVS,} ut propterea contra Coelium dicturi sint, quidquid illa uelit.

ORATIO

PRO dij immortales, cur interdum in hominum sceleribus maximis aut conniuetis, aut praesentis fraudis poenas in diem reseruatis? uidi enim, uidi, & illum hausi dolorem uel acerbissimum in uita, cum Q. Metellus abstraheretur e sinu gremioq. patriae, cumq. ille uir, qui se natum huic imperio putauit, tertio die post, quam in curia, in Rostris, in rep. floruisset, integerrima aetate, optimo habitu, maximis uiribus eriperetur indignissime bonis omnibus, atque uniuersae ciuitati, quo quidem tempore ille moriens, cum iam ceteris ex partibus oppressa mens esset, extremum sensum ad memoriam reip. reseruabat; cum me intuens flentem, significabat interruptis, atque morientibus uocibus, quanta impenderet procella urbi, quanta tempestas ciuitati; & cum, parietem saepe feriens eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei communis, crebro Catulum, saepe me, saepissime remp. nominabat; ut non tam se emori, quam spoliari suo pra[illegible] cum patria, tum etiam me doleret. quem quidem uirum si nulla uis repentini sceleris sustulisset; quonam modo ille furenti fratri suo patrueli consularis restitisset, qui consul incipientem furere, atque conantem sua se manu interfec[illegible]m audiente senatu dixerit? Ex hac igitur domo progressa ista mulier de ueneni celeritate dicere audebit? non ne ipsam domum metuet, ne quam uocem eliciat? non parietes conscios, non noctem illam funestam, ac luctuosam perhorrescet? sed reuertar ad crimen. sed enim haec facta illius clarissimi ac fortissimi uiri mentio & uocem meam fletu debilitauit, & mentem dolore impediuit.

EXPLANATIO

Q. METELLVS} Clodiae uir, supra nominatur. TERTIO *die,*} ueneno sublatum ab uxore Clodia, tacite significat. unde illud infra: Quem quidem uirum si nulla uis repentini sceleris sustulisset. Et: Ex hac igitur domo progressa ista mulier, de ueneni celeritate dicere audebit? QVANTA *impenderet procella urbi,*} ex consulatu C. Caesaris, propter leges, quae ferebantur. obijsse Metellum Celerem Caesare & Bibulo cos. supra iam diximus. FVERAT} nam Catulus iam perierat. TVM *etiam me*} quem ciuibus improbis odio sciebat esse. FVRENTI} P. Clodio tribuno pl. cum me patria expulit. FRATRI *suo patrueli*} non quod nati essent duobus fratribus, sed quod mater Clodij soror esset patris Metelli Celeris. INCIPIENTEM *furere*} ad plebem transire conantem, cum Herennius tribunus pl. legem de eo ad plebem traducendo promulgabat: in quo obstitit Celer consul. ad Att. lib. 1. & in orat. de Harusp. resp. EX *hac domo*} in qua triduo, integerrima aetate, optimo habitu, maximis uiribus, Metellus exstinctus est. DE *ueneni celeritate dicere audebit?*} quod accusatores dixerant, Coelium uim ueneni expertum in seruo quodam ad rem ipsam parato, cuius perceleri interitu esse comprobatum; id Cicero Clodiae tribuit, utpote quae totam accusationem instruxerit. ELICIAT?} educat ex ipsa domo, quae uenenum a Clodia uiro suo Metello datum significet.

O R A T I O

SED tamen, uenenum unde fuerit, quemadmodum paratum sit, non dicitur. datum esse hoc aiunt P. Licinio, pudenti adolescenti, & bono, Coelij familiari: constitutum factum esse cum seruis, ut uenirent ad balneas Xenias; eodem Licinium esse uenturum, atque ijs ueneni pyxidem transditurum. Hic primum illud requiro, quid attinuerit illud ferri in eum locum cõstitutum? cur illi serui non ad Coelium domum uenerint? si manebat tanta illa consuetudo Coelij cum Clodia, tantaq. familiaritas: quid suspicionis esset, si apud Coelium mulieris seruus uisus esset? sin autem iam suberat simultas, exstincta erat consuetudo, dissidium exstiterat: hinc illae lacrumae nimirum, & haec caussa est horum omnium scelerum, atque criminum. Immo, inquit, cum serui ad dominam rem istam, & maleficium Coelij detulissent, mulier ingeniosa praecepit suis, ut omnia Coelio pollicerentur: sed, ut uenenum, cum a Licinio transderetur, manifesto comprehendi posset, constitui locum iussit, balneas Xenias, ut eo mitteret amicos, qui delitescerent; deinde repente, cum uenisset Licinius, uenenum transderet, prosilirent, hominemq. comprehenderent. quae quidem omnia, indices, perfacilem rationem habent reprehendendi. Cur enim balneas publicas potissimum constituerat? in quibus, non inuenio, quae latebra togatis hominibus esse possit. nam, si essent in uestibulo balnearum, non laterent: sin se in intimum conijcere uellent, nec satis commode calceati, & uestiti id facere possent; & fortasse nõ reciperentur: nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori. Atque equidem uehementer exspectabam, quinam isti uiri boni, testes huius manifesto deprehensi ueneni dicerẽtur. nulli enim sunt adhuc nominati: sed non dubito, quin sint per graues, qui primum sint talis feminae familiares, deinde eam prouinciam susceperint, ut in balneas contruderentur: quod illa, nisi a uiris honestissimis, ac plenissimis dignitatis, quam uelit, sit potens, numquam impetrauisset. Sed, quid ego de dignitate istorum testium loquor? uirtutem eorum, diligentiamq. cognoscite. in balneis delituerunt: testes egregios. deinde temere prosiluerunt: homines grauitati deditos. sic enim fingunt, cum Licinius uenisset, pyxidem teneret in manu, conaretur transdere, non dum transdidisset, tum repente euolasse istos praeclaros testes sine nomine; Licinium autem, cum iam manum ad transdendum pyxidem porrexisset, retraxisse, atque illo repentino hominum impetu se in fugam coniecisse. o magna uis ueritatis, quae contra hominum ingenia, calliditatem, sollertiam, contraq. fictas omnium insidias facile se per se ipsa defendat. uerum haec tota fabella ueteris & plurimarum fabularum poetriae quam est sine argumento? quam nullum inuenire exitum potest? quid enim? isti tot uiri (nam necesse est fuisse non paucos, ut & comprehendi Licinius facile posset, & res multorum oculis esset testatior) cur Licinium de manibus amiserunt? qui minus enim Licinius comprehendi potuit, cum se retraxit, ne pyxidem transderet, quam si non retraxisset? erant enim illi positi, ut comprehenderent Licinium, ut manifesto Licinius teneretur, aut cum retineret uenenum, aut cum transdidisset. hoc fuit totum consilium mulieris: haec istorum prouincia, qui rogati sunt: quos quidem tu quamobrem temere prosiluisse dicas, atque ante tempus, non reperio. fuerant hoc rogati, fuerant ad hanc rem collocati, ut uenenum, ut insidiae, facinus denique ipsum ut manifesto comprehenderetur. potuerunt ne meliori tempore prosilire, quam cum Licinius uenisset? cum in manu teneret ueneni pyxidem? quae, si, cum iam erat transdita seruis, euasissent subito ex balneis mulieris amici, Liciniumq. comprehendissent; imploraret hominum fidem, atque a se illam pyxidem transditam pernegaret. quem quo modo illi reprehenderent? uidisse se dicerent? primum ad se reuocarent maximi facinoris crimen: deinde id se uidisse dicerent, quod, quo loco collocati fuissent, non potuissent uidere. tempore igitur ipso se ostenderunt, cum Licinius uenisset, pyxidem expediret, manum porrigeret, uenenum transderet. mimi ergo est iam exitus, non fabulae: in quo cum clausula non inuenitur, fugit aliquis e manibus, deinde scabella concrepant, aulaeum tollitur. quaero enim, cur Licinium titubantem, haesitantem, cedentem, fugere conantem mulier aria manus ista de manibus emiserit? cur non comprehenderint? cur non ipsius confessionem multorum oculis, facinoris denique uoce tanti sceleris crimen expresserint? an timebant, ne tot unum, ualentes imbecillum, alacres perterritum superare non possent? nullum argumentum in re, nulla suspicio in caussa, nullus exitus criminis reperietur. itaque haec caussa ab argumentis, a coniectura, ab ijs signis, quibus ueritas illustrari solet, ad testes tota transducta est. quos quidem ego testes, indices, non modo sine ullo timore, sed etiam cum aliqua spe delectationis exspecto. praegestit animus iam uidere, primum lautos iuuenes, mulieris beatae, ac nobilis familiares; deinde fortes uiros, ab imperatrice in insidijs, atque in praesidio balnearum locatos. ex quibus requiram, quonam modo latuerint, aut ubi? alueus ne ille, an Equus Troianus fuerit, qui tot inuictos uiros, muliebre bellum gerentes, tulerit, ac texerit? illud uero respondere cogam, cur tot uiri, ac tales hunc, & unum, & tam imbecillum, quam uidetis, non aut stantem comprehenderint, aut fugientem consecuti sint? qui se numquã profecto, si istum in locum processerint, explicabunt. quam uolent, in conuiuijs faceti, dicaces, nonnumquam etiam ad uinum diserti sint: alia fori uis est, alia triclinij; alia subselliorum ratio, alia lectorum; non idem iudicum, comissatorumq. conspectus; lux denique longe alia est solis, & lychnorum. quamobrem excutiemus omnes istorum delicias, omnes ineptias, si prodierint. sed, si me audiant, nauent aliam operam, aliam ineant gratiam, in alijs se rebus ostentent, uigeant apud istam mulierem uenustate, dominentur sumptibus, haereant, iaceãt, deseruiant; capiti uero innocentis, & fortunis parcant. At sunt serui illi, de cognatorum sententia, nobilissimorum, & clarissimorum hominum, manumissi. Tandem aliquid inueniemus, quod ista mulier de suorum propinquorum, fortissimorum uirorum, sententia, atque auctoritate fecisse dicatur. sed scire cupio, quid habebat argumenti ista manumissio: in qua aut crimen est Coelio quaesitum, aut quaestio subleuata, aut multarum rerum conscijs seruis cum caussa praemium persolutum. at propinquis placuit. cur non placeret, cum rem tu te ad eos non

ab alijs tibi allatam, sed a te ipsa compertam deferre diceres? hic etiam miramur, si illam commenticiam pyxidem obscenissima sit fabula consecuta? nihil est, quod in eiusmodi mulierem non cadere uideatur. audita, & peruulgata, & percelebrata sermonibus res est. percipitis animis, iudices, iamdudum, quid uelim, uel potius, quid nolim dicere. quod etiam si est factum, certe a Coelio nõ est factum. quid enim attinebat? est enim ab aliquo fortasse adolescente non tam insulso, quam non uerecundo. sin autem est fictum: non illud quidem modestum, sed tamen non est infacetum mendacium. quod profecto numquam hominum sermo, atque opinio comprobasset, nisi omnia, quae cum turpitudine aliqua dicerentur, in istam quadrare apte uiderentur.

EXPLANATIO

P. Licinio} non arbitror hunc esse P. Licinium Crassum, Marci filium, Ciceronis propter eloquentiam studiosissimum, maioribus enim, ut opinor, laudibus, uel ipsius, uel patris caussa, qui aderat, eum ornasset. Ad *balneas Xenias*} Baiarum partem, sumpto nomine ab hospitibus accipiendis. Hinc *illae lacrumae*} hinc odium Clodiae, quod se contemni doleret, quod discidium ferre non posset. Verba Sosiae sunt apud Terentium in And. Calceati} calceis in publico, domi soleis utebantur. Reciperentur:} a balneatore. Nisi *forte*} Clodia, familiaris ei facta, id ab eo impetrasset. Quadrantaria *illa permutatione*} dicit, Illa, tamquam de re nota. fama enim peruulgata erat, quod ex Plutarcho liquet, adolescentem quendam in Clodiae loculos pro nummis argenteis quadrantes aereos immisisse. Cum hoc ioco alterum coniungit, balneatori Clodiam, facta sui copia, familiarem esse potuisse: ut stuprum quasi loco quadrãtis esset, quem balneator ab ijs, qui lauarent, mercedem suam accipere soleret. Et in hoc quoq. quadrantaria permutatio est, quadrante in stuprum permutato. Horatius sat. 3. lib. 1. Quadrante lauato. Seneca rem quadrantariam balneum uocat. ep. lib. XIII. Iuuenalis sat. 6. Caedere Siluano porcum, quadrante lauari. Quinctilianus lib. IIX. c. 6. Quadrantariam Clytemnestram a Coelio dicit appellatam; quod ut Clytemnestra uirum suum Agamemnonem, sic Metellum Clodia necasset. Nisi *a uiris honestissimis*,} mea sententia delendum est, Nisi. negatur enim, Clodiam id impetrare potuisse, quamquam potens admodum esset, a uiris honestissimis. ad negandum autem sufficit, Numquam: si addatur, Nisi, ex negatione fiet affirmatio. Haec *tota fabella*} figmentum esse dicit Clodiae, quae, tamquam uetus poetria, fabulam hanc finxerit: cum alias quoque plurimas ante finxisset. ut astutam, & peritã malarum artium mulierem accusat. Sine *argumento?*} inanis, nulla subiecta re: cum ceterae fabulae carere argumento non soleant. Ad *se reuocarent maximi facinoris crimen*.} nam si uiderunt, ergo conscij. non enim, illis uidentibus, nisi conscijs, pyxidem Licinius tradidisset. Mimi} qui differt a fabula, non modo quia caret clausula, sed etiam, quia turpia liberius imitatur. Mimis excelluere eodem tempore Laberius, & Publius. uide Gellium, & Macrobium. Lychnorum.} ergo cenae illae in noctem productae. quod intemperantiae fuit. Excutiemus} detegemus: ut excussis hominibus, reperiuntur ea, quae latebant. Manumissi.} ut optime de domina meriti, ad quam tantum facinus detulissent. Aliquid} quasi alia omnia pro sua libidine fecerit. Crimen *Coelio quaesitum*,} ut ideo manumissi uiderentur, quia fideles in dominam fuissent, eiq. de ueneno significassent. Quaestio *subleuata*,} quis non uidet, sublata, esse rectius. quaeri enim de seruis manumissis non licebat. Cum *caussa*} caussa uidebatur haec, quia Coelianum facinus ad dominam detulissent: sed alia caussa erat, nempe, ut multarum rerum conscijs praemium persolueretur. Animaduertendum loquendi genus, Cum caussa, pro, per speciem, per similitudinem: quod in orat. pro Domo dixit, Cum tu, in annonae caritate, in consules, in senatum, in bona fortunasq. locupletum, per caussam inopum, atque imperitorũ, repentinos impetus comparares. Per caussam, idest, cum caussa: quasi plebis infimae inopiam subleuare uelles. Et Liuius lib. 2. Per caussam renouati ab Aequis belli. Lib. IV. Ut per caussam aliquam in angustijs sustineret a tergo agmen. Suetonius in Othone, Per caussam legationis: in Vespasiano, Per caussam ualetudinis. Tibullus el. 6. lib. 1. Saepe, uelut gemmas eius, signumq. probarem, „ Per caussam memini me tetigisse manum. Per speciem, idem Liuius saepe dixit. Non *ab alijs tibi allatam*,} ut dubitari quidquam posse uideretur. Illam *commenticiam pyxidem*} quae nulla fuit, sed a uobis reperta, quo magis ueneni crimen probaretur. Obscenissima *fabula*} fabula quidem, sed obscenissima, cum summo Clodiae dedecore. ea quae fuerit, non constat, ipso Cicerone uerborum turpitudinem uitante: Veneream quidem rem significari, & in eum usum quaesitam esse pyxidem a Clodia, licet intelligere, sequitur enim: Nihil est, quod in eiusmodi mulierem non cadere uideatur. Est *enim*} fictum. Non *tam insulso*,} non illum quidem insulsum dixerim, sed non uerecundum, qui tam obscenam fabulam, si modo est fabula, sit commentus.

ORATIO

Dicta est a me caussa, iudices, & perorata. Iam intelligitis, quantum iudicium sustineatis, quanta res sit commissa uobis. De ui quaeritis: quae lex ad imperium, ad maiestatem, ad statum patriae, ad salutem omnium pertinet: quam legem Q. Catulus, armata dissensione ciuium, reip. paene extremis temporibus, tulit: quaeq. lex, sedata illa flamma consulatus mei, fumantis reliquias coniurationis exstinxit. hac enim lege Coelij

adolescentia

adolescentia non ad reip. paenas, sed ad mulierie libidines, & delicias depofcitur. atque hoc etiam loco M. Camurti, & Cesterni damnatio praedicatur. o stultitiam, stultitiam ne dicam, an impudentiam singularem? audetis ne, cum ab ea muliere ueniatis, facere istorum hominum mentionem? audetis ne excitare tanti flagitij memoriam, non exstinctam illam quidem, sed repressam uetustate? quo enim illi crimine, peccatoq. perierunt? nempe quod eiusdem mulieris dolorem, et iniuriam Vettiano nefario sunt stupro persecuti. ergo, ut audiretur Vetti nomen in caussa, ut illa uetus Afranij fabula refricaretur, iccirco Camurti, & Cesterni caussa est renouata? qui quamquam lege de ui certe non tenebantur, eo maleficio tamen erant implicati, ut ex nullius legis laqueis emittendi uiderentur. M. uero Coelius cur in hoc iudicium uocatur? cui neque proprium quaestionis crimen obijcitur, nec uero aliquid eiusmodi, quod sit a lege seiunctum, & cum uestra seueritate coniunctum. cuius prima aetas dedita disciplinis fuit, ijsq. artibus, quibus instruimur ad hūc usum forensem, ad capessendam remp. ad honorem, gloriam, dignitatem. ijs autem fuit amicitijs maiorum natu, quorum imitari industriam, continentiamq. maxime uelit; ijs aequalium studijs, ut eundem, quem optimi, ac nobilissimi, petere cursum laudis uideretur. cum autem paullum iam roboris accessisset aetati, in Africam profectus est, Q. Pompeio proconsuli contubernalis, castissimo uiro, atque omnis officij diligentissimo: in qua prouincia cum res erant, & possessiones paternae, tum etiam usus quidam prouincialis, non sine caussa a maioribus huic aetati tributus. discessit illinc Pompeij iudicio probatissimus, ut ipsius testimonio cognoscetis. Voluit, uetere instituto, eorum adolescentium exemplo, qui post in ciuitate summi uiri, & clarissimi ciues exstiterunt, industriam suam a populo R. ex aliqua illustri accusatione cognosci. uellem alio potius eum cupiditas gloriae detulisset: sed abijt huius tempus querellae. accusauit C. Antonium, collegam meum: cui misero praeclari in remp. beneficij memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficij cogitati. postea nemini concessit aequalium, plus ut in foro, plus ut in negotijs, uersaretur, caussisq. amicorum, plus ut ualeret inter suos gratia. quae, nisi uigilantes homines, nisi sobrij, nisi industrij, consequi non possunt, omnia labore, & diligentia est consecutus. in hoc flexu quasi aetatis (nihil enim occultabo, fretus humanitate, ac sapientia uestra) fama adolescentis paullum haesit ad metas notitia noua mulieris, & infelici uicinitate, & insolentia uoluptatum. quae cum inclusae diutius, & prima aetate compressae, & constrictae fuerunt, subito se nonnumquam profundunt, atque eijciunt uniuersae. qua ex uita, uel dicam, quo ex sermone: nequaquam enim tantum erat, quantum homines loquebantur: uerum ex eo, quidquid erat, emersit, totumq. se eiecit, atque extulit: tantumq. abest ab illius familiaritatis infamia, ut eiusdem nunc ab sese inimicitias, odiumq. propulset. atque, ut iste interpositus sermo deliciarum, desidiaeq. moreretur, (fecit mehercule inuito, & multum repugnante me, sed tamen fecit) nomen amici mei de ambitu detulit: quem absolutum insequitur, reuocat, nemini nostrum obtemperat: est uiolentior, quam uellem. sed ego non loquor de sapientia; quae non cadit in hanc aetatem: de impetu animi loquor, de cupiditate uincendi, de ardore mentis ad gloriam: quae studia in his iam aetatibus nostris contractiora esse debent; in adolescentia uero, tamquam in herbis, significant, quae uirtutis maturitas, & quantae fruges industriae sint futurae. etenim semper magno ingenio adolescentes refrenandi potius a gloria, quam incitandi fuerunt: amputanda plura sunt illi aetati, si quidem efflorescit ingenij laudibus, quam inserenda. quare, si cui nimium efferbuisse uidetur huius uel in suscipiendis, uel in gerendis inimicitijs uis, ferocitas, pertinacia; si quem etiam minimorum horum aliquid offendit, si purpurae genus, si amicorum cateruae, si splendor, si uitor: iam ista deferuerint; iam aetas omnia, iam dies mitigarit.

EXPLANATIO

Q. CATVLVS,} minor, consul. ARMATA *dissensione ciuium,*} bellum ciuile collega Lepido mouente. SEDATA *illa flamma*} pulso Catilina, ciuitate caedis, urbe incendij periculo liberata. FVMANTIS} potest accipi uel accusandi, uel generandi casu. &, Fumantis, quia dixerat, flamma: nam, sedata flamma, fumus remanet. RELIQVIAS} qui in urbe remanserunt, post profectionem Catilinae: quos ut ostendat iure caesos, & se inuidia, culpaq. liberet, exstinctos esse dicit Lutatia lege de ui. M. CAMVRTI, *& Cesterni*} malim legere, M. Camurtij, & C. Esernij: ut suum utrique praenomen sit, & Camurtius, Esernius nomina sint familiarum. PERIERVNT?} damnati sunt. PERSECVTI.} ulti. Vettiano autem stupro, a Vettio cum Clodia commisso. nam cum inter eos postea ortae essent inimicitiae; mulier ad ulciscendum dolorem iniuriamq. suam opera Camurtij & Esernij usa est. quid illi pro Clodia contra Vettium fecerint, obscurum est: damnatos autem esse pro eo, quod fecerant, cognoscitur. AFRANII *fabula*} recitata ab accusatoribus in illo iudicio Camurtij, & Esernij. CERTE *non tenebantur,*} maleficium eorum uis non fuerat, de ui tamen damnati sunt. VT *ex nullius legis laqueis emittendi uiderentur.*} quacumque lege essent accusati, elabi nulla ratione potuissent. Haec uerba Ciceronis hoc uidentur indicare: praedicasse Coelij accusatores damnationem Camurtij, & Esernij, ut ostenderent, si illi de ui damnati essent, cum tamen lege de ui non tenerentur, quanto magis Coeliū, qui Clodiam ueneno tollere uoluerit, damnari oportere? Hic Cicero primum stultitiam atque impudentiā accusatorum reprehendit, qui de illa damnatione loqui auderent, cuius culpam ipsa Clodiā sustineret: deinde, Quid simile? ait: illi iure damnati sunt lege de ui, licet ea lege non tenerentur: & omnino maleficium eorum erat eiusmodi, ut damnari eos necesse uideretur, quacumque lege essent accusati. at Coelius cur de ui accusatur? quae uis ei obijcitur? Illi, etiam si lege de ui non tenerentur, tamen aliquid, ab ea lege seiunctum, commiserant, quo puniri deberent. at Coelio neque obijcitur crimen quaestionis huiusce, quae de ui est,

ui est, proprium, neque tamen quidquam, a quaestione, & a lege seiunctum, in quo uestram seueritatem ostendere debeatis. AD *hunc usum forensem*} usum dicendi, eloquentiam. AD *capessendam remp.*} nam ad honores aditum patefaciebat eloquentia. Capessere, non est suscipere, sed administrare: ut exemplis intelligitur. AMICITIIS} de uita & moribus Coelij, ne quid ei seiunctum a lege obijci posit, argumenta sumit ex puerili disciplina, ex amicitijs maiorum natu, ex aequalium studijs, idest ex ijs studijs, quibus aequales eius, uerae laudis cupiditate incensi, tenerentur. NOBILISSIMI} cum ipse equestri loco esset: ut nobilitate inferior, gloriae tamen studio non concederet. Q. POMPEIO} quamquam proconsul dicatur, Africam tamen post praeturam rexit. eum adhuc uiuere declarant illa uerba, Vt ipsius testimonio cognoscetis. CONTVBERNALIS} ut usu rerum peritior euaderet. optima tunc erat adolescentium disciplina, ut apud claros uiros, magistratum gerentes, in contubernio uiuerent. sic L. Gellius C. Carbonis, eloquentissimi uiri, contubernalis in consulatu fuit: ut in Bruto: sic L. Torquatus Ciceronis consulis: ut in orat. pro Sulla. Iam in ep. ad Rufum lib. v. Scito a me & tribunos mil. & praefectos, & contubernales dumtaxat meos delatos esse. Contubernales & illi erant, de quibus ait Gracchus apud Gellium lib. xv. c. 12. Nulla apud me fuit popina: neque pueri eximia facie stabant: sed in conuiuio liberi uestri modestius erant, quam apud principem. CASTISSIMO} integerrimo. Pro Plancio: Fuit in Creta contubernalis Saturnini. ACCVSAVIT} de maiestate. PRAECLARI *in remp. beneficij*} caeso cum omnibus copijs Catilina. MALEFICII *cogitati*} contra remp. conscium enim, & participem coniurationis fuisse, creditum est. aliter Dio lib. xxxix. sed auctor Cicero grauior, & certior. infra: Qui hominem consularem, quod ab eo remp. uiolatam diceret, in iudicium uocarit. HAESIT *ad metas*} offendit. translatio a quadrigis in Circo currentibus: quae si ad metas haerent, uictoriae praemium amittunt. NOMEN *amici mei de ambitu detulis*:} patris Atratini: de quo supra. PVRPVRAE *genus*,} in tunica. nam etsi nondum erat senator, tunicam tamen purpureis distincta clauis utebantur; quod equitibus Romanis licebat. sed in equestri tunica minores erant claui, quam in senatoria. unde Velleius de Maecenate: Vixit angusto clauo contentus: idest, equestri ordine. Hac igitur purpura delectabatur Coelius elegantiore, & splendidiore, quam fere adolescentes reliqui solerent.

ORATIO

CONSERVATE igitur reip. iudices, ciuem bonarum artium, bonarum partium, bonorum uirorum. promitto hoc uobis, & reip. spondeo; si modo nos ipsi reip. satisfecimus, numquam hunc a nostris rationibus seiunctum fore. quod cum fretus nostra familiaritate promitto, tum quod durissimis se ipse legibus iam obligarit. neque enim potest, qui hominem consularem, quod ab eo remp. uiolatam diceret, in iudicium uocaric, ipse esse in rep. ciuis turbulentus: non potest, qui ambitu ne absolutum quidem patitur esse absolutum, ipse impune umquam esse largitor. habet a M. Coelio resp. iudices, duas accusationes, uel obsides periculi, uel pignora uoluntatis. quare oro, obtestorq. uos, iudices, ut, qua in ciuitate paucis his diebus Sex. Clodius absolutus sit; quem uos per biennium aut ministrum seditionis, aut ducem uidistis, qui aedes sacras, qui censum populi R. qui memoriam publicam suis manibus incendit; hominem sine re, sine fide, sine spe, sine fortunis, ore, lingua, manu, uita omni inquinatum; qui Catuli monumẽtum afflixit, meam domum diruit, mei fratris incendit; qui in Palatio, atque in urbis oculis seruitia ad caedem, & inflammandam urbem incitauit; in ea ciuitate ne patiamini illum absolutum muliebri gratia, M. Coelium libidini muliebri condonatum; ne eadem mulier cum suo coniuge, & fratre turpissimum latronem eripuisse, & honestissimum adolescentem oppressisse uideatur. quod cum huius uobis adolescentiam proposueritis, constituitote uobis ante oculos huius etiam miseri senectutem, qui hoc unico filio nititur, in huius spe requiescit, huius unius casum pertimescit; quem uos supplicem uestrae misericordiae, seruum potestatis, abiectum non tam ad pedes, quam ad mores, sensusq. uestros, uel recordatione parentum uestrorum, uel liberorum iucunditate sustentate; ut in alterius dolore, uel pietati, uel indulgentiae uestrae seruiatis. nolite, iudices, aut hunc, iam natura ipsa occidentem, uelle maturius exstingui uulnere uestro, quam suo fato; aut hunc, nunc primum florescentem firmata iam stirpe uirtutis, tamquam turbine aliquo, aut subita tempestate peruertere. conseruate parenti filium, parentem filio; ne aut senectutem iam prope desperatam contempsisse, aut adolescentiam plenam spei maximae non modo non aluisse uos, sed etiam perculisse, atque afflixisse uideamini. quem si uobis, si suis, si reip. conseruatis; addictum, deditum, obstrictum uobis, ac liberis uestris habebitis; omniumq. huius neruorũ, ac laborum uos potissimum, iudices, fructus uberes, diuturnosq. capietis.

EXPLANATIO

A NOSTRIS *rationibus*} a nostris institutis, a communi bono. DVAS} unam C. Antonij, alteram Atratini patris, illam de maiestate, hanc de ambitu. SEX. *Clodius*} P. Clodij satelles. ABSOLVTVS *sit*,} eiusdem gratia mulieris, quae nunc Coelium oppugnat. PER *biennium*} Pisone & Gabinio cos. quo anno P. Clodius tribunus pl. Ciceronem urbe expulit: & Lentulo, Metello cos. quo Cicero restitutus est. AEDES *sacras*} aedem Nympharum: ut in orat. pro Milone, & in Paradoxis.

xis. CENSVM *populi Romani* } censorias tabulas. in eadem oratione. ORE, *lingua*, } fellator esse putabatur. unde in orat. pro Domo: Hanc tibi legem Clodius scripsit, spurciorem lingua sua. Et ibidem, ex interuallo: Quaere hoc ex Clodio, scriptore legum tuarum: iube adesse. latitat omnino: sed, si requiri iusseris, inuenient hominem apud sororem tuam, occultantem se capite demisso. CATVLI *monumentum* } Catuli porticum in Palatio, exstructam de Cimbricis manubijs: quam simul Clodius cum Ciceronis domo, adiutore Sex. Clodio, ex quadam parte diruit. ep. 2. & 3. ad Att. lib. IV. ABSOLVTVM } ad Q. fr. lib. 2. Vnum accidit imprudentia Milonis incommode, de Sex. Clodio: quem neque hoc tempore, neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari. CVM *suo coniuge, & fratre* } P. Clodio. supra: Quod quidem facerem uehementius, nisi intercederent mihi inimicitiae cum huius mulieris uiro. fratrem uolui dicere: semper hic erro. QVOD *cum huius* } Quod, pro sed, ut in Verrem lib. 1. Quod uos oblitos esse non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto praetore solitus sit conuenire. Lib. 2. Quod ego nisi meo aduentu illius conatus aliquantulum repressissem. In eodem lib. IV. Quod ubi intellexi, multum apud illum recentes nuncios, multum tabulas non commendaticias, sed tributarias ualuisse. VEL *pietati, uel indulgentiae* } pietati, quae parentibus, indulgentiae, quae liberis debetur. VOS *potissimum, iudices,* } a quibus illum conseruatum se esse, perpetuo meminerit.

IN . ORATIONEM . CICERONIS

PRO . L . CORNELIO . BALBO

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

L. GELLIVS, *Cn. Cornelius consules legem ex senatus sententia tulerunt, uti ciues Romani essent ij, quos Cn. Pompeius imperator, magnis in Hispania rebus gestis, de consilij sententia sigillatim ciuitate donasset. ex ea lege Pompeius L. Cornelium Balbum, cuius uirtutem ac fidem in eo bello cognouerat, ciuitatis iure donauit. id accusator irritum esse dicebat: quoniam ex foederato populo nemo posset, nisi is populus fundus factus esset, in ciuitatem Romanam uenire: Gaditanum populum, cum Balbus ciuitate donaretur, fundum factum non esse: ergo donationem illam ratam esse non posse. Tota caussa pendet a foedere, idest ab interpretatione eorum uerborum, ut populus fundus fieret. aliter enim accusator, aliter ea Cicero interpretabatur: accusator sic, fundum fieri populum, cum auctor esset eius rei, quam alienaret: Cicero, cum acciperet unam, pluresue leges Romae latas, ut ijs legibus in posterum, aeque ac populus Romanus, uteretur, & in populo foederato, tamquam in aliquo fundo, leges eae residerent. quam sententiam Gellius lib.* XVI. *cap.* 13. *commotus, opinor, auctoritate Ciceronis comprobauit. quamquam idem lib.* XIX. *cap.* 8. *a Cicerone & a seipso dissentiens, fundum accipit pro eo, qui auctor est, & qui approbat. Haec ego, inquit, dixi, non ut huius sententiae, legisq. fundus subscriptorq. fierem: sed ut ne Caesaris, uiri docti, opinionem* ἀπαραμύθητον *destituerem. Mihi omnino Festus Pompeius, & Plautus, ueriorem esse accusatoris interpretationem, Ciceronem autem, seruientem caussae, sensum peruertisse, facile persuadent. quid*

enim

enim apertius ijs uerbis Festi? Fundus dicitur populus esse rei, quam alienat, hoc est auctor. Nec obscurum illud Plauti in Trin. Nunc mihi is propere conueniendus est; ut, quae cum eius, Filio egi, ei rei fundus pater sit potior eo. Acta caussa est Marcellino & Philippo cos. ut ex ipsa colligitur oratione: quod suo loco ostendam. L. Cornelius Balbus appellatur, quia, licet a Pompeio sit ciuitate donatus, beneficium tamen illud L. Cornelij Lentuli gratia consecutus est: a quo & praenomen, & nomen de more sumpsit. atque is Lentulus uidetur esse, qui belli ciuilis anno primo consul fuit: quod quidem ex epistola Balbi licet intelligere, quae inter eas ad Att. lib. IX legitur. Idem Balbus, cum adoptatus esset a Theophane Mytilenaeo, Pompeij liberto, Theophanis cognomen accepit. id apud Capitolinum in Balbino scriptum est his uerbis: Familiae uetustissimae, ut ipse dicebat, a Balbo Cornelio Theophane originem ducens, qui per Cn. Pompeium ciuitatem meruerat, cum esset suae patriae nobilissimus, idemq. historiae scriptor. Et in hac oratione: Adoptio Theophanis agitata est. Est autem hic Balbus maior, procurator Caesaris, qui apud eum gratia plurimum ualuit, & consulatum Augusto imperante gessit. eius fratris filius, Balbus minor de Garamantibus triumphauit, auctore Plinio lib V. cap. 5 lib. VII. cap. 37. Strabone lib. III. Solino cap. 42. cum quibus fasti Capitolini consentiunt.

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. L. CORNELIO. BALBO
ORATIO. XXXV

I auctoritates patronorum in iudicijs ualerent, ab amplissimis uiris L. Cornelij caussa defensa est; si usus, a peritissimis; si ingenia, ab eloquentissimis; si studia, ab amicissimis, & cum beneficijs cum L. Cornelio, tum maxima familiaritate coniunctis. quae sunt igitur meae partes? auctoritatis tantae, quantam uos in me esse uoluistis; usus mediocris; ingenij minime uoluntati paris. nam ceteris, a quibus est defensus, hunc debere plurimum uideo: ego, quantum ei debeam, alio loco ostendam. Principio orationis hoc oppono, me omnibus, qui amici fuerint saluti meae, & dignitati, si minus referenda gratia satisfacere potuerim, at praedicanda, & habenda certe satis esse facturum.

EXPLANATIO

B. AMPLISSIMIS *uiris*} Cn. Pompeio, M. Crasso. QVI *amici fuerint saluti meae, & dignitati,*} in quibus potissimum Pompeius fuit.

ORATIO

QVAE fuerit hesterno die Cn. Pompeij grauitas in dicendo, iudices, quae facultas, quae copia, nō opinione tacita uestrorum animorum, sed perspicua admiratione declarari uidebatur. nihil enim umquam audiui, quod mihi de iure subtilius dici uideretur; nihil de memoria, de more, de exemplis acutius; nihil peritius de foederibus; nihil illustriore auctoritate de bellis; nihil de rep. grauius; nihil de ipso modestius; nihil de caussa, & crimine ornatius: ut mihi iam uerum uideatur illud esse, quod nonnulli litterati, ac studijs doctrinisq. dediti quasi quiddam incredibile dicere putabantur; eum, qui omnes animo uirtutes penitus comprehendisset, omnia, quae facere uellet, facillime tractare. Quae enim in L. Crasso potuit, homine nato ad dicendi singularem quandam facultatem, si hanc caussam ageret, maior esse ubertas, uarietas, copia, quam fuit in eo, qui tantum potuit impertire huic studio temporis, quantum ipse a pueritia usque ad hanc aetatem a continuis bellis & uictorijs conquieuit? quo mihi difficilior est hic extremus perorandi locus. etenim ei succedo orationi, quae non praeteruecta sit aures uestras, sed in animis omniū penitus insederit: ut plus uoluptatis ex recordatione illius orationis, quam nō modo ex mea, sed ex cuiusquam oratione capere possitis. sed mos est gerendus non modo Cornelio, cuius ego uoluntati in eius periculis nullo modo deesse possum; sed etiam Cn. Pompeio, qui sui facti, sui iudicij, sui beneficij uoluit me esse, ut apud eosdē uos iudices nuper in alia caussa fuerim, & praedicatorem, & auctorem. Ac mihi quidem hoc dignum reo uidetur, hoc deberi huius excellentis uiri praestantissimae gloriae, hoc proprium esse uestri officij, hoc satis esse caussae, ut, quod fecisse Cn. Pompeium constet, id omnes & licuisse concedant. nam uerius nihil est, quam quod hesterno die dixit ipse, ita L. Cornelium de fortunis omnibus dimicare, ut nullius in delicti crimen uocaretur. non enim furatus esse ciuitatem, non genus suum ementitus, non aliquo impudenti mendacio delituisse, non irrepsisse in censum dicitur. unum obijcitur, natum esse Gadibus: quod negat nemo. ceterum accusator fatetur, hunc in Hispania durissimo bello cum Q. Metello, cum M. Memmio & in classe, & in exercitu fuisse, &, ut Pompeius in Hispaniā uenerit, Memmiumq. habere quaestorem coeperit, numquam a Memmio discessisse; Carthaginem esse profectum; acerrimis illis proelijs, & maximis, Sucronensi, & Duriensi, interfuisse; cum Pompeio ad extremum belli tēpus fuisse. haec sunt proelia Cornelij, talis in remp. nostram labor, assiduitas, dimicatio, uirtus digna summo imperatore, spes pro periculis praemiorum. praemia quidem ipsa non sunt in eius facto, qui adeptus est, sed in eius, qui dedit. donatus igitur est ob eas caussas a Cn. Pompeio ciuitate. id accusator non negat, sed reprehendit; ut in Cornelio caussa ipsius probetur, poena quaeratur; in Pompeio caussa laedatur, poena sit nulla. sic famam, sic innocentissimi hominis fortunas, praestantissimi imperatoris factum condemnari uolunt. ergo in iudicium caput Cornely, factum Pompeij uocatur. hunc enim in ea ciuitate, in qua sit natus, honestissimo loco natum esse concedis, & ab ineunte aetate, relictis rebus suis omnibus, in nostris bellis, nostris cum imperatoribus esse uersatum, nullius laboris, nullius obsessionis, nullius proelij expertem fuisse. haec sunt omnia cum plena laudis, tum propria Cornely: nec in his rebus crimen est ullum. ubi igitur est crimen? quod eum Pompeius ciuitate donauit. huiusce ne crimen? minime: nisi honos ignominia putanda est. cuius igitur? re uera nullius; actione accusatoris, eius unius, qui donauit. qui si adductus gratia minus idoneum hominem praemio affecisset; qui etiam si uirum bonum, sed non ita meritum, si denique aliquid, quod non contra, ac liceret, factum diceretur, sed contra, atque oporteret: tamen esset omnis eiusmodi

mali

mali reprehensio a nobis, iudices, repudianda. nunc uero quid dicitur? quod ait accusator fecisse Pompeium, quod ei facere non licuerit? quod grauius est, quam si id factum ab eo diceret, quod non oportuisset. est enim aliquid, quod non oporteat, etiamsi licet: quidquid uero non licet, certe non oportet. hic ego nunc coner sic agere, iudices, non esse fas dubitari, quin, quod Cn. Pompeium fecisse constet, id non solum decuisse, sed etiam debuisse fateamur? quid enim abest huic homini, quod si adesset, iure hoc tribui, & concedi putaremus? usus ne rerum? qui pueritiae tempus extremum, principium habuit bellorum, atque imperiorum maximorum, cuius plerique aequales minus saepe castra uiderunt, quam hic triumphauit: qui tot habet triumphos, quot orae sunt, partesq. terrarum; tot uictorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum. an ingenium? cum etiam ipse casus, euentusq. rerum non duces, sed comites eius consiliorum fuerint: in quo uno ita summa fortuna cum summa uirtute certauit, ut omnium iudicio plus, quam possit, minus, quam decet, tribueretur. an pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia umquam requisita est? quem prouinciae nostrae, quem liberi populi, quem reges, quem exterae gentes castiorem, moderatiorem, sanctiorem, non modo uiderunt, sed aut sperando umquam, aut optando cogitauerunt? quid dicam de auctoritate? quae tanta est, quanta in his tantis uirtutibus, ac laudibus esse debet. cui senatus, populusq. R. amplissimae dignitatis praemia dedit non postulanti, imperia uero etiam recusanti, huius de facto, iudices, ita quaeri, ut id agatur, licuerit ne ei facere quod fecit, an uero, non dicam, non licuerit, sed nefas fuerit, (contra foedus enim, id est contra populi R. religionem, & fidem fecisse dicitur) non turpe populo R. non ne uobis? audiui hoc de parente meo puer, cum Q. Metellus L. F. caussam de pecunijs repetundis diceret, ille, ille uir, cui patriae salus dulcior, quam conspectus, fuit, qui de ciuitate decedere, quam de sententia, maluit; hoc igitur caussam dicente, cum ipsius tabulae circumferrentur inspiciendi nominis caussa, fuisse iudicem ex illis equitibus R. grauissimis uiris, neminem, quin remoueret oculos, & se totum auerteret; ne forte, quod ille in tabulas publicas retulisset, dubitasse quisquam, uerum ne, an falsum esset, uideretur. nos Cn. Pompeij decretum, iudicium de consilij sententia pronunciatum, recognoscemus? cum legibus conferemus? cum foederibus, quorum acerbissima diligentia est, pertendemus? Athenis aiunt, cum quidam apud eos, qui sancte grauiterq. uixisset, & testimonium publice dixisset, &, ut mos Graecorum est, iurandi caussa ad aras accederet, una uoce omnes iudices, ne is iuraret, reclamasse. cum Graeci homines, spectati uiri, uoluerint religione uideri potius, quam ueritate, fidem esse constrictam: nos, etiam in ipsa religione & legum & foederum conseruanda qualis fuerit Cn. Pompeius, dubitabimus? utrum enim, inscientem uultis contra foedera fecisse, an scientem? si scientem; o nomen nostri imperij, o populi R. excellens dignitas, o Cn. Pompeij sic late longeq. diffusa laus, ut eius gloriae domicilium communis imperij finibus terminetur; o nationes, urbes, populi, reges, tetrarchae, tyranni, testes Cn. Pompeij non solum uirtutis in bello, sed etiam religionis in pace: uos denique mutae regiones imploro, & sola terrarum ultimarum, uos maria, portus, insulae, litoraque: quae est enim ora, quae sedes, qui locus, in quo non exstent huius cum fortitudinis, tum uero humanitatis, tum animi, tum consilij impressa uestigia? hunc quisquam, incredibili quadam, atque inaudita grauitate, uirtute, constantia praeditum, foedera scientem neglexisse, uiolasse, rupisse, dicere audebit? Gratificatur mihi gestu accusator: inscientem Cn. Pompeium fecisse significat. Quasi uero leuius sit, cum in tanta rep. uersere, & maximis negotijs praesis, facere aliquid, quod scias non licere, an omnino nescire quid liceat. etenim, cum in Hispania bellum acerrimum, & maximum gesserat, quo iure Gaditana ciuitas esset, nesciebat? an cuius linguam populi non nosset, interpretationem foederis non tenebat? id igitur, quisquam, Cn. Pompeium ignorasse, dicere audebit, quod mediocres homines, quod nullo usu, nullo studio militari praediti, quod librarioli denique scire profitentur? equidem contra existimo, iudices, cum in omni genere, ac uarietate artium, etiam illarum, quae sine summo otio non facile discuntur, Cn. Pompeius excellat, singularem quandam laudem eius, & praestabilem esse scientiam in foederibus, pactionibus, condicionibus populorum, regum, exterarum nationum, in uniuerso denique belli iure, ac pacis. nisi forte, quae nos libri docent in umbra, et otio, ea Cn. Pompeium neque, cum requiesceret, litterae, neque, cum rem gereret, res ipsae docere potuerunt.

EXPLANATIO

HESTERNO *die*} ante Pompeium igitur dixerat Crassus. DE IVRE} ciuitatis. SVBTILEVS} subtiliter, & acute, non idem sunt: quod hic locus ostendit. nam cum Pompeij diuersae uirtutes commemorentur septem: de prima subtilius, de secunda dicitur acutius. est autem subtilitas orationis, quae singula persequitur, nihil ut res ea, quae agitur, desiderare possit. quae maxime uirtus in disputando requiritur. lib. 2. off. Alia est illa, cum ueritas ipsa limatur in disputatione, subtilitas. Acad. 1. Zeno, cum Arcesilam anteiret, & peracute moueretur, corrigere conatus est disciplinam. DE *memoria*,} hoc si refertur ad memoriam antiquitatis, superuacaneum uidetur, ob ea, quae sequuntur: & interdum abundare, De memoria, sum arbitratus. ILLVSTRIORE *auctoritate*} propter maximas res ab ipso gestas. GRAVIVS} quod ipsa postulat reip. dignitas. DE *caussa, & crimine*} criminis loco ponebat accusator, quod Balbus in ciuitatem contra foedus uenisset, in quo scriptum erat, nequis ciuis Romanus fieri posset, nisi populus eius fundus factus esset. NON *nulli litterati*} quinam praeter Stoicos? qui sapientem tenere uirtutes omnes affirmabant: ut facile, cum uellet, omnia tractare posset. OMNES *animo uirtutes*} morales significat, quae uel sine litterarum studio comprehendi omnes animo possunt. quod etiam litterati homines nonnulli, qui contra potius uidentur sentire debuisse, uerum tamen esse existimarunt. OMNIA, *quae facere uellet, facillime tractare.*} ne uideatur amicitiae caussa Pompeium laudasse,

cui tribuit ea, quae litterarum scientiam requirerent, a qua ille longe aberat. qui totam aetatem in bellis consumpserat, excogitauit hanc sententiam, ut cum ornaret omnibus uirtutibus, quae nullo doctrinae studio, comprehendi animo possent: ut, hoc posito, facilem esse Pompeio rerum omnium tractationem ostenderet. HIC *extremus perorandi locus.*} in quo plurimum pollet oratio. ideo Ciceroni tribuebatur. quod ipse gloriatur in Bruto. SVI *facti,*} quod Balbum ciuitate donauerit. APVD *eosdem uos, iudices,*} ergo in alia caussa de iure ciuitatis. AVCTOREM.} approbatorem. nam auctor est, & qui futurum aliquid, & qui praeteritum probat. HOC *dignum reo uidetur,*} hoc Balbo, pro suis erga me meritis, proq. sua innocentia, concedendum. FVRATVS *esse ciuitatem,*} ut multi, tribus modis, uel quod genus ementirentur, seq. Romanae gentis esse dicerent, qui non essent: uel quod alio impudenti mendacio suam peregrinitatem obtegerent; uel quod, qu imquam ciues Romani non essent, in censum tamen irrepsissent, ut in posterum ex ipso censu ciues haberentur. DVRISSIMO *bello*} quod cum Sertorio, uaria fortuna, gestum est. Q. METELLO,} Pio, Numidici filio. VT *Pompeius in Hispaniam uenerit,*} Sertorianum bellum gerebat Metellus: qui cum sufficere non uideretur, Pompeius a Sulla missus est. MEMMIVMQ. *habere quaestorem coeperit,*} qui Metelli quaestor fuerat ante aduentum Pompeij. QVAESTOREM} quamquam eques Romanus adhuc Pompeius esset. uerum quia cum imperio proconsulis ad id bellum missus est, ideo quaestorem habere potuit. CARTHAGINEM} Nouam: ut ea peretur. SVCRONENSI, *& Duriensi,*} apud duo flumina, Sucronem, & Duriam. Plutarchus in Pompeio, & Sertorio: qua de re haec apud Sallustium in epistola Pompeij ad senatū. Castra hostium apud Sucronem capta, & proelijs apud flumen Duriam & dux hostium C. Herenius cum urbe Valentia, & exercitus deleti, satis clara uobis sunt. NON *sunt in eius facto,*} non sunt consideranda tamquam factum Balbi, sed tamquam Pompeij, qui dedit. AD *extremum belli tempus.*} anno demum decimo, duorum ducum uirtute, sed praecipua Pompeij uigilantia, confectum illud bellum est. SVMMO *imperatore,*} Pompeio. SPES *praemiorum.*} ideo Romanae ciuitatis honorem consecutus est. CAVSSA *ipsius*} meritum. POENA} ut ei ciuitas adimatur. CAVSSA *laedatur,*} improbetur caussa. quasi enim facere non debuerit id, quod fecit, ita factum illius damnatur; non ut in eum tamen poena recidat, sed ut in Balbum. CAPVT} quia ciuitatis ademptio, capitis imminutio est. ACTIONE *accusatoris,*} id enim agit, ut Pompeij factum rescindatur: non quasi Balbus peccauerit, cuius caussam probat, cum eum fatetur optime de rep. meritum; sed quasi Pompeij crimen sit, cum eum ciuitate donauit. QVOT *orae sunt, partesq. terrarum;*} triumphauit ex Africa primum, Hiarba Numidiae rege uicto; deinde ex Hispania, caeso Perperna, Sertoriani belli duce; postremo ex Asia, Mithridate & Tigrane deuictis. ITA *summa fortuna cum summa uirtute certauit,*} simille illud de Prouincijs: sic fortuna cum improbitate certauit, ut nemo posset, utrum deterior, an infelicior esset, iudicare. Et illud lib. IV. in Verr. Erat ea uarietate operum, ut ars certare uideretur cum copia. NON *postulanti, imperia uero etiam recusanti,*} ego sic, uel contra ueteres omnes libros, sententiam secutus: emendaui antea uero, Non postulanti imperia, uerum etiam recusanti. de quo tamen liberum cuique iudicium relinquo. Q. METELLVS} Numidicus. L. F. addidit, ut eum distingueret a Q. Metello Balearico, Q. F. DE *pecunijs repetundis*} ex qua prouincia, mihi nondum constat: nisi forte ex Numidia; quam sortitus, cum Iugurtha bellum gessit. CVI *patriae salus dulcior, quam conspectus, fuit;*} cum iurare nollet in legem Saturnini tribuni pl. quam iniquissimam iudicabat, in exsulium missus est. Val. Max. lib. III. cap. 8. Epitome lib. LXIX. Appianus. EQVITIBVS *Romanis,*} qui soli tum iudicabant ex lege C. Gracchi. QVIN *remoueret oculos,*} scribit ad Att. lib. I. tandem rem his uerbis: Tabulas Metelli Numidici, cum eae, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices adspicere noluerunt. Et Valerius Max. lib. 2. cap. 10. DECRETVM,} de Balbo ciuitate donando. IVDICIVM} ipsius Pompeij de Balbo. supra: Qui sui facti, sui iudicij, sui beneficij me uoluit esse, ut apud uos iudices nuper in alia caussa fuerim, & praedicatorem, & auctorem. DE *consilij sententia*} lex a Gellio & Lentulo cos. Lata iubebat, uti ciues Romani essent ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia sigillatim ciuitate donasset. PRONVNCIATVM,} in concione. RECOGNOSCEMVS?} ut, recte ne factum sit, consideremus. Eodem sensu in Vatinium: Defendebatur testibus collegis suis, non recitandi caussa, legisse, sed recognoscendi. PERTENDEMVS?} pertendere, plus est, quam conferre. pertendit enim, qui rem cum re ex omni parte ita confert, ut in nitium diligentia delabatur. itaque Varro dictam ait a pertendendo pertinaciam. CVM *quidam apud eos,*} quem hic non nominat, Xenocratem philosophum fuisse & ipse dicit lib. I. ad Att & Valerius Max lib. 2. cap. 2. & Laertius. VT *eius gloriae domicilium communis imperij finibus terminetur.*} ornat eadem laude Caesarem in ea de Prouincijs. Quoniam, inquit, C. Caesar abest longissime, atque in ijs est nunc locis, quae regione orbē terrarum, rebus illius gestis imperium populi Romani definiunt. INTERPRETATIONEM} nam si Gaditana lingua scriptum foedus non intelligebat, poterat tamen Latinis explanatum litteris intelligere.

O R A T I O

*A*TQVE, *ut ego sentio, iudices, caussa dicta est temporis magis. ego non huius, inquam, generis iudicij plura dicam. est enim huius saeculi labes quaedam, & macula, uirtuti inuidere, uelle ipsum florem dignitatis infringere. etenim, si Cn. Pompeius abhinc annos quingentos fuisset, is uir, a quo senatus adolescentulo, atque equite R. saepe communis salutis auxilium expetisset; cuius res gestae omnes gentes cum clarissima uicto-*

ria

via terra mariq. peragrassent; cuius tres triumphi testes essent, totum orbem terrarum nostro imperio teneri; quem populus R. singularibus honoribus decorasset: si nunc apud uos id, quod is fecisset, contra foedus factum diceretur, quis audiret? nemo profecto: mors enim cum exstinxisset inuidiam, res eius gestae sempiterni nominis gloria niterentur. cuius igitur audita uirtus dubitationi locum non daret, huius praesens, experta, atque perspecta, obtrectatorum uoce laedetur? omittam igitur Pompeium iam oratione mea reliqua: sed uos, indices, animis ac memoria tenetote. de lege, de foedere, de exemplis, de perpetua consuetudine ciuitatis nostrae renouabo ea, quae dicta sunt. nihil enim mihi noui, nihil integri neque M. Crassus, qui totam caussam & pro facultate, & pro fide sua diligentissime nobis explicauit; neque Cn. Pompeius, cuius oratio omnibus ornamentis abundauit, ad dicendum reliquit. sed, quoniam, me recusante, placuit ambobus adhiberi hunc a me quasi perpoliendi quendam operis extremum laborem; peto a uobis, ut me officij potius, quam dicendi, studio hanc suscepisse operam, ac munus putetis. ac, prius, quam aggrediar ad ius, caussamq. Cornelij, quiddam de communi condicione omnium nostrum, deprecandae maleuolentiae caussa, breuiter commemorandum uidetur. Si, quo quisque loco nostrum est, indices, natus, aut si, in qua fortuna est nascendi initio constitutus, hunc uitae statum usque ad senectutem obtinere debet; et si omnes, quos aut fortuna extulit, aut ipsorum illustrauit labor, & industria, poena sunt afficiendi: non grauior L. Cornelio, quam multis uiris bonis, atque fortibus, constitui lex uitae, & condicio uidetur. sin autem multorum uirtus, ingenium, humanitas ex infimo genere, & fortunae gradu non modo amicitias, & rei familiaris copias consecuta est, sed summam laudem, honores, gloriam, dignitatem: non intelligo, cur potius inuidia uiolatura uirtutem L. Cornelij, quam aequitas uestra pudorem eius adiutura uideatur. itaque, quod maxime petendum est, a uobis iccirco non peto, indices, ne de uestra sapientia, atque de uestra humanitate dubitare uidear. est autem petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici sitis industriae, ne humanitatem opprimendam, ne uirtutem puniendam putetis. illud peto, ut, si caussam ipsam per se firmam esse & stabilem uideritis, hominis ipsius ornamenta adiumento caussae potius, quam impedimento, esse malitis.

EXPLANATIO

CAVSSA *dicta est*} hactenus & mendo uerba uacant, nec in sententia uitij quidquam est. ea, quae sequuntur, ualde perturbata. sensus hic fortasse fuit: se locutum esse de Pompeio potius, quã de caussa: nunc ea dicturum, quae ad legem, ad foedus, ad exempla, moremq. ciuitatis pertinent: de quibus iudicium est. paullo post: Omittam igitur Pompeium in oratione mea reliqua: de lege, de foedere, de exemplis, de perpetua consuetudine ciuitatis nostrae renouabo ea, quae dicta sunt.

ORATIO

NASCITVR, *indices, caussa Cornelij ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius, ex senatus sententia tulerunt: qua lege uidemus satis esse sancti, uti ciues R. sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia sigillatim ciuitate donauerit. donatum esse L. Cornelium, praesens Pompeius dicit, indicant publicae tabulae, accusator fatetur, sed negat ex foederato populo quemquã potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hãc ciuitatem uenire. o praeclarum interpretem iuris, auctorem antiquitatis, correctorem, atque emendatorem nostrae ciuitatis, qui hanc poenam foederibus adscribat, ut omnium praemiorum, beneficiorumq. nostrorum expertes faciat foederatos. quid enim potuit dici imperitius, quam foederatos populos fieri fundos oportere? nam id non magis est proprium foederatorum, quam omnium liberorum. sed totum hoc, indices, in ea fuit positum semper ratione, atque sententia, ut, cum iussisset populus R. aliquid, si id adsciuissent socij populi ac Latini, & si ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tamquam in fundo, resedisset, ut tum lege eadem is populus teneretur: non ut de nostro iure aliquid minueretur; sed ut illi populi aut iure eo, quod a nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur. tulit apud maiores nostros legem C. Furius de testamentis, tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus: innumerabiles aliae leges de ciuili iure sunt latae: quas Latini uoluerunt, adsciuerunt: ipsa denique Iulia, qua lege ciuitas est socijs & Latinis data, qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent. in quo magna contentio Heracliensium, & Neapolitanorum fuit; cum magna pars in ijs ciuitatibus iuris sui libertatem ciuitati anteferret. postremo haec uis est istius & iuris, & uerbi, ut fundi populi beneficio nostro, non suo iure fiant; cum aliquid populus R. iussit, id si est eiusmodi, ut quibusdam populis siue foederatis, siue liberis permittendum esse uideatur, ut statuant ipsi, non de nostris, sed de suis rebus, quo iure uti uelint: tum, utrum fundi facti sint, an non, quaerendum esse uideatur: de nostra uero rep. de nostro imperio, de nostris bellis, de uictoria, de salute fundos populos fieri noluerunt. atqui, si imperatoribus nostris, si senatui, si populo R. non licebit, propositis praemys, elicere ex ciuitatibus sociorum, atque amicorum fortissimum atque optimum quemque ad subeunda pro salute nostra pericula: summa utilitate, ac maximo saepe praesidio in periculis, atque asperis temporibus carendum erit. sed, per deos immortales, quae est ista societas, quae amicitia, quod foedus, ut aut nostra ciuitas careat in suis periculis Massiliensi propugnatore, careat Gaditano, careat Saguntino; aut, si quis ex illis populis sit exortus, qui nostros duces auxilio, labore, commeatu, periculo suo iuuerit, qui cum hoste nostro comminus in acie saepe pugnarit, qui se saepe telis hostium, qui dimicationi capitis, qui morti obiecerit, nulla condicione huius ciuitatis praemys affici possit? etenim in populum R. graue est, non posse uti socys excellẽti uirtute praeditis, qui uelint cum periculis nostris sua communicare: in socios uero ipsos, & in*

& in eos, de quibus agimus, foederatos iniuriosum, & contumeliosum est, ijs praemijs, & ijs honoribus exclusos esse fidelissimos, & coniunctissimos socios, quae pateant stipendiarijs, pateant hostibus, pateant saepe seruis. nam & stipendiarios ex Africa, Sicilia, Sardinia, ceteris prouincijs multos ciuitate donatos uidemus; &, qui hostes ad nostros imperatores perfugissent, & magno usui reip. nostrae fuissent, scimus ciuitate esse donatos. seruos denique, quorum ius & fortunae condicio infima est, bene de rep. meritos persaepe libertate, idest ciuitate, publice donari uidebamus.

EXPLANATIO

SATIS *esse sancti,*} sancitum, sectius. SIGILLATIM} quia alij antea multos simul ciuitate donauerant. infra. VT *tum*} animaduerte, Vt, iteratum sine caussa: quod alibi quoque obseruauimus. C. FVRIVS} Fusiam legem appellat lib. III. in Verrem: & ita legendum ubique arbitror. VOCONIVS} huius legis mentio fit lib. III. in Verrem, in Catone, lib. 2. de fin. IVLIA} a L. Iulio Caesare consule, lata anno primo socialis belli. QVI *fundi populi facti non essent,*} qui populi leges eas non adsciuissent, & quibus in populis leges eae, tamquam in fundo, non sesedissent. sic enim Cicero uerba foederis interpretatus, malitiose, ut arbitror: de quo dixi iam in argumento. IVRIS *sui libertatem*} ergo municipia quaedam legibus suis uiuebant, ea scilicet, quae ciuitatem habebant sine suffragio: de quibus loquitur Gellius lib. XVI. cap. 13. & Liuius lib. IX. adducto trium Hernicorum populorum exemplo. BENEFICIO *nostro*} cum eis leges nostras communicamus. NON *suo iure*} non ut impedire possint, quo minus, quos uelimus, ciuitate donemus. QVO *iure uti uelint:*} uelint ne nostris potius, quam suis, uti legibus. QVAERENDVM *esse*} non in fortibus uiris ciuitate donatis: quod nunc accusator quaerit. STIPENDIARIIS,} qui sunt deteriore condicione, quam foederati. de quo diximus in Diuin. PVBLICE *donari uidebamus.*} malim, Videmus: cum supra dixerit, Videmus, Scimus.

ORATIO

HANC tu igitur, patrone foederum, ac foederatorum, condicionem statuis Gaditanis, suis ciuibus, ut, quod ijs, quos Gaditanis adiutoribus armis subegimus, atque in ditionem nostram redegimus, liceat, si populus R. permiserit, ut ab senatu, ab imperatoribus nostris ciuitate donentur, id ne liceat ipsis? qui si suis decretis, legibus ne sanxissent, ne quis suorum ciuium castra imperatorum populi R. inirent; ne quis se pro nostro imperio in periculum capitis, atque in uitae discrimen inferret; Gaditanorum auxilijs, cum uellemus, uti nobis non liceret; priuatim uero ne quis uir & animo, & uirtute praecellens pro nostro imperio, periculo suo, dimicaret: grauiter id iure ferremus, minui auxilia populi R. debilitari animos fortissimorum uirorum, alienigenarum nos hominum studijs, atque externa uirtute priuari. Atqui nihil interest, iudices, utrum haec foederati iura constituant, ut ne cui liceat ex his ciuitatibus ad nostrorum bellorum pericula accedere; an, quae nos eorum ciuibus uirtutis caussa tribuerimus, ea rata esse non possint. nihil enim magis uteremur his adiutoribus, sublatis praemijs uirtutis, quam si omnino his uersari in nostris bellis non liceret. etenim, cum pro sua patria pauci post genus hominum natum reperti sint, qui, nullis praemijs propositis, uitam suam hostium telis obiecerint: pro aliena rep. quemquam fore putatis, qui se opponat periculis, non modo nullo proposito praemio, sed etiam interdicto? Sed cum est illud imperitissime dictum de populis, fundis, quod commune liberorum est populorum, non proprium foederatorum; ex quo intelligi necesse est, aut ex socijs ciuem fieri posse, aut etiam posse ex foederatis: tum uero ius omne noster iste magister mutandae ciuitatis ignorat: quod est, iudices, non solum in legibus publicis positum, sed etiam in priuatorum uoluntate. iure enim nostro neque mutare ciuitatem quisquam inuitus potest, neque, si uelit, mutare non potest, modo adsciscatur ab ea ciuitate, cuius esse se ciuitatis uelit: ut, si Gaditani sciuerint nominatim de aliquo ciue R. ut sit is ciuis Gaditanus, magna potestas sit nostro ciui mutandae ciuitatis, nec foedere impediatur, quo minus ex ciue R. ciuis Gaditanus possit esse. duarum ciuitatum ciuis esse nostro iure ciuili nemo potest: non esse huius ciuitatis ciuis, qui se alij ciuitati dicarit, potest. neque solum dicatione, quod in calamitate clarissimis uiris Q. Maximo, P. Laenati, Q. Philippo Nuceriae, C. Catoni Tarracone, Q. Caepioni, P. Rutilio Smyrnae uidimus accidisse, ut earum ciuitatum fierent ciues; hanc ante amittere non potuissent, quam huius solum ciuitatis mutatione uertissent: sed etiam postliminio potest ciuitatis fieri mutatio. neque enim sine caussa de Cn. Publicio Menandro, libertino homine, quem apud maiores legati nostri in Graeciam proficiscentes interpretem secum habere uoluerunt, ad populum latum, ut is Publicius, si domum reuenisset, & inde Romam redisset, ne minus ciuis esset. multi etiam superiore memoria ciues R. sua uoluntate, indemnati, & incolumes, his rebus relictis, alias se in ciuitates contulerunt. quod si ciui R. licet esse Gaditanum siue exsulio, siue postliminio, siue reiectione huius ciuitatis, (ut iam ad foedus ueniam, quod ad caussam nihil pertinet: de ciuitatis enim iure, non de foederibus, disceptamus) quid est, quamobrem ciui Gaditano in hanc ciuitatem uenire non liceat? equidem longe secus sentio. nam, cum ex omnibus ciuitatibus uia sit in nostram; cumq. nostris ciuibus pateat iter ad ceteras ciuitates: tum uero, ut quaeque nobiscum maxime societate, amicitia, sponsione, pactione, foedere coniuncta est, ita mihi maxime communionem beneficiorum, praemiorum ciuitatis continere uidetur. atqui ceterae ciuitates non dubitarent nostros omnes recipere in suas ciuitates, si idem

nos

nos iuris haberemus, quod ceteri: sed nos non possumus & huius esse ciuitatis, & cuiusuis praeterea: ceteris concessum est: itaque in Graecis ciuitatibus uidemus, Athenis Rhodios, Lacedaemonios, ceteros undique adscribi, multarumq. esse eosdem homines ciuitatum. quo errore ductos uidi egomet nonnullos imperitos homines, nostros ciues, Athenis in numero iudicum, atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero: cum ignorarent, si illam ciuitatem essent adepti, hanc se perdidisse, nisi postliminio recuperassent. peritus uero nostri iuris, ac moris nemo umquam, qui hanc ciuitatem retinere uellet, in aliam ciuitatem se dicauit. Sed hic totus locus disputationis, atque orationis meae, iudices, pertinet ad commune ius mutandarum ciuitatum; nihil habet, quod sit proprium religionis, ac foederum. defendo enim rem uniuersam, nullam esse gentem ex omni regione terrarum neque tam dissidentem a populo R. odio quodam, atque dissidio, neque tam fide, beneuolentiaq. coniunctam, ex qua, nobis interdictum sit, ut ne adsciscere ciuem, aut ciuitate donare possimus.

EXPLANATIO

TVIS *ciuibus,*} erat igitur Gaditanus accusator, sed ciuis Romanus. AVT *etiam posse ex foederatis:*} quod si ex foederatis posse negas, idem negas ex omnibus populis liberis: quandoquidem illud de populis fundis commune liberorum est populorum, non proprium foederatorum: & tamen ex populis liberis multi donati ciuitate sunt; nec quaesitum est, quod tu nunc in Balbo quaeris, utrum ij populi fundi facti essent, an non. DICATIONE} eum se ciues nostri sua sponte alijs ciuitatibus dicarunt. IN *calamitate*} eum a iudicibus condemnati essent. Q. MAXIMO,} ignota mihi historia. P. LAENATI,} P. Popillio, consulari uiro, C. Gracchi lege pulso, postea restituto: ut in orat. Post Red. in sen. Q. PHILIPPO,} neque de hoc quidquam legi. NVCERIAE,} in opido libero. C. CATONE} de repetundis damnato, propter XIIX. millia H-S non amplius, agentibus Mamertinis: in Verrem lib. IV. Q. CAEPIONI,} damnato de repetundis ex Gallia, post consulatum; quem cum C. Atilio Serrano gessit. Gellius, Strabo, alij. P. RVTILIO} damnato ab equitibus Romanis, quod in Asia quaestor Scaeuolae prouinciales ab eorum iniurijs defendisset. Cicero, Asconius, alij. POSTLIMINIO} si quis, aliqua ciuitate donatus, & inde prior em in patriam reuertisset, eam ciuitatem, qua donatus erat, postliminio amittere dicebatur. LIBERTINO *homine,*} cognomen ipsum libertinum hominem indicat. IS *Publicius,*} glossema fortasse, Publicius. DOMVM,} ueterem patriam. REIECTIONE *huius ciuitatis:*} malim, Relictione: cum dixerit, His rebus relictis. SPONSIONE,} cum duae ciuitates uicissim spondent, aliquid se esse facturas. RECVPERASSENT.} lata lege ad populum, ne ciuitatem Romanam amitterent: ut latum est de Publicio Menandro.

ORATIO

O. IVRA praeclara, atque diuinitus iam inde a principio Romani nominis a maioribus nostris cōparata; ne quis nostrũ plus quam unius ciuitatis esse possit; (dissimilitudo enim ciuitatum uarietatem iuris habeat, necesse est) ne quis inuitus ciuitate mutetur; ne ue in ciuitate maneat inuitus. haec sunt enim fundamenta firmissima nostrae libertatis, sui quemque iuris & retinendi, & dimittendi esse dominum. Illud uero sine ulla dubitatione maxime nostrum fundauit imperium, & populi R. nomen auxit, quod princeps ille, creator huius urbis, Romulus foedere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis augeri hanc ciuitatem oportere, cuius auctoritate, & exemplo numquam est intermissa a maioribus nostris largitio, & communicatio ciuitatis. itaque & ex Latio multi, & Tusculani, & Lanuuini, & ex ceteris generibus gentes uniuersae in ciuitatem sunt receptae, ut Sabinorum, Volscorum, Hernicorum: quibus ex ciuitatibus nec coacti essent ciuitatem mutare, si qui noluissent; nec, si qui essent ciuitatem nostram beneficio populi R. consecuti, uiolatum foedus eorum uideretur. At enim quaedam foedera exstant, ut Germanorum, Insubrium, Heluetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia barbarorum, quorum in foederibus exceptum est, ne quis eorum a nobis ciuis recipiatur. quod, si exceptio facit, ne liceat: ibi necesse est licere, ubi non est exceptum. ubi est igitur exceptum foedere Gaditano, ut ne quem populus R. Gaditanum recipiat ciuitate? nusquam. ac si cubi esset, lex id Gellia & Cornelia, quae definite potestatem Pompeio ciuitatem donandi dederat, sustulisset. exceptum est, inquit: foedus siquidem sacrosanctum est. ignosco tibi, si neque Poenorum iura calles; reliqueras enim ciuitatem tuam: neque nostras potuisti leges inspicere; ipsae enim te a cognitione sua iudicio publico repulerunt. quid fuit in rogatione ea, quae de Pompeio a Gellio, et a Lentulo cos. lata est, in qua aliquid sacrosanctum uideretur? primum enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebs ue sanxisset: deinde sanctiones sacrandae sunt aut genere ipso aut obtestatione & consecratione legis, aut poenae, cum caput eius, qui contra facit, consecratur. quid habes igitur dicere de Gaditano foedere eiusmodi? utrum, a capitis consecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse confirmas? nihil omnino umquam de isto foedere ad populum, nihil ad plebem, neque legem, neque poenam, latum esse dico. de quibus etiam si latum esset, ne quem ciuem reciperemus, tamen id esset, quod populus postea iussisset, ratum; neque quidquam illis uerbis, SI. QVID. SACROSANCTVM EST, esse exceptum uideretur. de his cum populus R. nihil umquam iusserit, quidquam audes dicere sacrosanctum fuisse?

EXPLANATIO

NE. QVIS *nostrum plus, quam unius ciuitatis esse possit;* } rectius uidetur, Vnius ciuitatis ciuis esse. VARIETATEM *iuris* } neminem autem decet uario iure uiuere. MVTARETVR; } Muteretur, malim: ut congruat cum, Possit, Maneat. NE *quis inuitus ciuitate mutetur;* } ne populi quidem iussu. quo pertinent illa pro Domo: Ius a maioribus nostris ita comparatum est, ut ciuis Romanus libertatem nemo posset inuitus amittere. ciuitatem uero nemo umquam ullo populi iussu amittet inuitus. Populus Romanus, L. Sulla dictatore ferente comitijs centuriatis, municipijs ciuitatem ademit, ademit iisdem agros. de agris ratum est: fuit enim populi potestas: de ciuitate ne tam diu quidem ualuit, quamdiu illa Sullani temporis arma ualuerunt. VIOLATVM *foedus eorum uideretur.* } ut uiolatum in Balbo foedus Gaditanum accusator dicit. EXCEPTVM *est, inquit,* } in foedere Gaditano: si quidem sacrosancta sunt foedere. Argumentum accusatoris. Quod sacrosanctum est, uiolari non licet. foedera sacrosancta sunt ergo nullam foederati populi partem, nisi populus ipse consentiat, licet attingere. Non consensit populus Gaditanus in Balbo: ciuitatem igitur Balbus mutare non potuit. quamquam in ipso foedere disertis uerbis non sit exceptum, ne quem populus Romanus Gaditanum recipiat ciuitate. Argumentum Cicero refellit earum rerum definitione, quae sacrosanctae sunt. POENORVM *iura* } Gaditanorum. nam & Gaditanum accusatorem fuisse, supra dictum est: & Gades Poenorum colonia fuit. RELIQVERAS } aliquo crimine. nam in uerbo, Reliqueras, hoc tacite significatur. IVDICIO *publico* } quo damnatus es. REPVLERVNT. } damnatio legum cognitione priuat: quia damnati, praesertim iudicio publico, non praeficiuntur publicis muneribus. ita leges inspicere, & cognoscere non possunt. IN *qua aliquid sacrosanctum uideretur?* } lego cum duobus antiquis libris, uno Fuluij Vrsini, altero Masaeiano: In qua aliquid sacrosanctum exceptum uideretur? hoc sensu. scriptum est in Gellia & Cornelia lege, ut excipiatur, si quid sacrosanctum est: (hoc enim infra patet) ipsa tamē lex proprie nihil nominat, quod ut sacrosanctum excipiat. At excipit, si quid sacrosanctum est. Quid tum? non ideo excipit foedus Gaditanum: quod sacrosanctum non est; cum de eo populus nihil iusserit. SANCTIONES } ea, quae populus, plebsue sancit. SACRANDAE *sunt* } rectius, opinor, Sacrosanctae sunt. GENERE *ipso,* } uerbis ipsis, quibus obtestatur lex, ne quis contra faciat. AVT *obtestatione & consecratione legis;* } perspicue mendosus locus: quem ex ijs, quae sequuntur, ita restituo: Vt obtestatione legis: haec enim interpretatio est ad illud, Genere ipso. quod uero delemus, Et consecratione; id ea ratione facimus, quia de consecratione; subiungitur, Aut poena, cum caput eius, qui contra facit, consecratur: ut idem bis dici non oporteat. duobus enim modis sanctiones ssacrosanctae sunt, aut obtestatione legis, aut poena. atque haec distinctio perspicue cognoscitur infra, cum ait: Vtrum a capitis consecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse confirmas? Totum igitur locum, sublatis mendis sententiam obscurantibus, ita legendum existimo. Sanctiones sacrosanctae sunt aut genere ipso, ut obtestatione legis, aut poena, cum caput eius, qui contra facit, consecratur. NIHIL *omnino umquam de isto foedere ad populum, nihil ad plebem,* } tertia ratio cur sacrosanctum non possit esse foedus Gaditanum. dixerat enim iam: Sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus, plebsue sanxisset. NEQVE *legem, neque poenam,* } glossema hoc puto. nam, ut ostendatur, sacrosanctum foedus esse non posse, satis est dicere, nihil de eo neque ad populum, neque ad plebem latum esse: quod referetur ad illud supra dictum: Sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus, plebsue sanxisset. nam si populus, plebsue non sancit: lex non fertur. & cum lex non feratur, quid sacrosanctum esse potest? absunt enim & consecratio capitis, & obtestatio legis. DE *quibus* } de Gaditanis. ETIAM *si latum esset,* } in foedere, de quo populus, plebsue sanxisset. QVOD *populus postea iussisset,* } iussit aut postea populus, legem ferentibus Gellio & Lentulo cos. uti ciues Romani essent ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia sigillatim ciuitate donasset. ILLIS *uerbis,* } quae sunt in lege Gellia, & Cornelia: quae non impediunt, quo minus id, quod populus postea iussit, ratum sit,

ORATIO

NEC uero haec oratio mea ad infirmandum foedus Gaditanorum, iudices, pertinet. neque enim est meum, contra ius optime meritae ciuitatis, contra opinionem uetustatis, contra auctoritatem senatus dicere. durit enim quondam temporibus reip. nostrae, cum praepotens terra mariq. Carthago, nixa duabus Hispanijs, huic imperio immineret; & cum duo fulmina nostri imperij subito in Hispania Cn. & P. Scipiones exstincti occidissent: L. Marcius primipili centurio cum Gaditanis foedus icisse dicitur. quod cum magis fide illius populi, iustitia uestra, uetustate denique ipsa, quam aliquo publico uinculo religionis, teneretur, sapientes homines, & publici iuris periti, Gaditani, M. Lepido, Q. Catulo cos. a senatu de foedere postulauerunt. tum est cum Gaditanis foedus uel renouatum, uel ictum. de quo foedere populus R. sententiam non tulit, qui iniussu suo nullo pacto potest religione obligari. ita Gaditana ciuitas, quod beneficijs suis erga remp. nostram consequi potuit, quod imperatorum testimonijs, quod uetustate, quod Q. Catuli, summi uiri, auctoritate, quod iudicio senatus, quod foedere, consecuta est: quod publica religione sanciri potuit, id abest: populus enim se unsquam obligauit. neque ideo est Gaditanorum caussa deterior: grauissimis enim & plurimis rebus est fulta. sed isti disputationi

certo

certe nihil est loci: sacrosanctum enim nihil potest esse, nisi quod per populum, plebem ue sancitum est. quod si hoc foedus, quod populus R. auctore senatu, commendatione, & iudicio uetustatis, uoluntate, & sententijs suis comprobat, idem suffragijs comprobasset: quid erat, cur ex ipso foedere Gaditanum in ciuitatem nostram recipi non liceret? nihil est enim aliud in foedere, nisi ut pia, & aeterna pax sit. quid id ad ciuitatem? adiunctum illud etiam est, quod non est in omnibus foederibus; Maiestatem populi R. comiter conseruent. id habet hanc uim, ut sit ille in foedere inferior. primum, uerbi genus hoc Conseruandi, quo magis in legibus, quam in foederibus, uti solemus, imperantis est, non precantis: deinde, cum alterius populi maiestas conseruari iubetur, de altero siletur; certe ille populus in superiori conditione, caussaq. ponitur, cuius maiestas foederis sanctione defenditur. in quo erat accusatoris interpretatio indigna responsione; qui ita dicebat, Comiter esse communiter quasi uero priscum aliquod, aut insolitum uerbum interpretaretur. comes, benigni, faciles, suaues homines esse dicuntur, qui erranti comiter monstrant uiam, benigne, non grauate: communiter quidem certe non conuenit. & simul absurda res est, caueri foedere, ut maiestatem populi R. communiter conseruent; idest, ut populus R. suam maiestatem esse saluam uelit. quod si iam ita esset, ut esse non potest: tamen de nostra maiestate, nihil de illorum, caueretur. potest ne igitur nostra maiestas a Gaditanis benigne conseruari, si ad eam retinendam Gaditanos praemijs elicere non possumus? potest esse ulla denique maiestas, si impedimur, quo minus per populum R. beneficiorum uirtutis caussa tribuendorum potestatem imperatoribus nostris deferamus?

EXPLANATIO

CN. ET *P. Scipiones*} Cnaeus pater eius, qui uir optimus a populo Romano iudicatus, Idaeam matrem aduectam e Phrygia, suis manibus accepit: Publius Africani maioris. OCCIDISSENT:} oppressi ab Asdrubale, Hannibalis fratre. L. MARCIVS,} eques Romanus. uide historiam apud Liuium lib. xxv. PRIMI *pili centurio*,} summus ordo inter pedites legionarios. nam in legione tria peditum genera erant, hastati, principes, triarij, & in singulis deni centuriones. his nominibus, primus hastatus, secundus hastatus, tertius, usque ad decimum: primus princeps, secundus, & similiter. in triarijs, omnium fortissimis, alia ratio. non enim dicebant, primus triarius, sed, primipilus, aut primipili centurio, priscis autem temporibus primus centurio, auctore Liuio qui lib. VII. ita scripsit: Alternis prope annis & tribunus mil. & primus centurio erat, quem nunc primipilum appellant. Cicero ad Att. lib. VI. Cohortem primam to tam perdidit, centurionemq. primipili Asinium Dentonem. Caesar lib. 2. bel. Gal. Primipilo P. Sextio Baculo. Liuius lib. XLIV. Placere, tribunum mil. primipilo legionis secretum edere imperium. Idem Caesar lib. V. & Liuius lib. VII. primipilum ducere, Plinius autem lib. XXII. cap. 6. primumpilum capessere, pro administrare, dixit. Hic igitur inter centuriones triariorum honore primus erat, idest primus in sua legione, post tribunum mil. qui parebat legato, sicuti legatus consuli. Aquilae, signo legionis, praeerat: & cum non posset nobiliorem inter centuriones locum obtinere, a primo pilo ad tribunatum mil. ascendebat: interdumq. rursus primumpilum capessere non recusabat. propterea dixit Liuius: Alternis prope annis & tribunus mil. & primus centurio erat, quem nunc primipilum appellant. Hic uenit in mentem quaeri posse, quo nomine primipilus a reliquis triariorum centurionibus distingueretur. Opinor, ut secundus hastatus, tertius hastatus, secundus princeps, tertius princeps, & deinceps, itidem, secundus triarius, tertius, quartus, usque ad decimum, dictum esse. distinctio enim necessaria est. quae autem uerisimilior, quam quae sequitur exemplum? ALIQVO *publico uinculo religionis*,} aliquo populi Romani iussu, quo populus uterque religione obligaretur: ut deinde sacrosanctum foedus illud esset. propterea dicit infra, Veterem illam speciem foederis Marciani: pro, imaginem quandam foederis, non uere foedus, de quo populus nihil sanxisset. Atque haec uerba tantum ad populum spectant. nam de senatu non dicitur, publica religio, sed de populo, de quo paullo post: Quod publica religione sanciri potuit, id abest. PVBLICI *iuris periti*,} ueriti, ne foedus illud Marcianum, quod neque senatus, neque populus comprobasset, ratum non esset. A. SENATV *de foedere postulauerunt*.} Senatus decreuit, populus sententiam non tulit. ideo foedus quidem est, non tamen sacrosanctum. FOEDERE,} Catuli. NIHIL *est enim aliud in foedere*,} unde igitur sumebat accusator illa uerba, fundum populum fieri oportere? ex alijs fortasse foederibus. QVI *erranti comiter monstrant uiam*.} transtulit huc Ennij uersum: Vt homo, qui erranti comiter monstrat uiam: ex off. lib. I.

ORATIO

SED, *quid ego disputo, quae mihi tum, si Gaditani contra me dicerent, uere posse dici uiderentur? illis enim repetentibus L. Cornelium, responderem, legem populum R. iussisse de ciuitate tribuenda, hoc genere legum fundos populos fieri non solere, Cn. Pompeium de consilij sententia ciuitatem huic dedisse, nullum populi nostri iussum Gaditanos habere; itaque nihil esse sacrosanctum, quod lege exceptum uideretur; si esset, tamen in foedere nihil esse cautum, praeter pacem: additum etiam esse aliud, ut maiestatem illi nostram conseruare deberent: quae certe minueretur, si aut adiutoribus illorum ciuibus uti in bellis nobis non liceret, aut praemij tribuendi potestatem nullam haberemus. nunc uero quid ego contra Gaditanos loquar, cum id, quod defendo, uoluntate eorum, auctoritate, legatione ipsa comprobetur? qui a principio sui generis, ac reip. ab omni studio, sensuq. Poenorum*

norum mentes suas ad nostrum imperium, nomenq. flexerunt: quot, cum maxima bella nobis inferrentur, moenibus excluserint, classibus insecuti sint, corporibus, copiys, opibus depulerint: qui & ueterem illam speciem foederis Marciani semper omni sanctiorem Marte duxerunt; & hoc foedere Catuli, senatusq. auctoritate se nobiscum coniunctissimos esse arbitrati sunt: quorum moenia, delubra, agros, ut ipse Hercules itinerum, ac laborum suorum, sic maiores nostri imperij, ac nominis populi R. terminos esse uoluerunt. testantur & mortuos nostros imperatores, quorum uiuit immortalis memoria, & gloria, Scipiones, Brutos, Horatios, Crassos, Metellos; & hunc praesentem Cn. Pompeium, quem procul ab eorum moenibus acre & magnum bellum gerentem, commeatu, pecuniaq. iuuerunt; & hoc tempore ipsopopulum R. quem in caritate annonae, ut saepe ante fecerant, frumento suppeditato leuauerunt; se hoc ius esse uelle, ut sibi, & liberis, si qui eximia uirtute fuerint, sit in nostris castris, sit in imperatorum praetorijs, sit denique inter signa atque in acie locus, sit his gradibus adscensus etiam ad ciuitatem. quod si Afris, si Sardis, si Hispanis, agris stipendioq. multatis, uirtute adipisci liceet ciuitatem; Gaditanis autem, officijs, uetustate, fide, periculis, foedere coniunctis, hoc idem non licebit: non foedus sibi nobiscum, sed iniquissimas leges impositas a nobis esse arbitrabuntur.

EXPLANATIO

LEGEM *populum Romanum iussisse de ciuitate tribuenda,*} latam a Gellio, & Lentulo: ut Pompeius, cui uellet, ciuitatem dare posset. HOC *genere legum fundos populos fieri non solere:*} non enim huiusmodi leges a populis accipiuntur, sed eae, quibus in publicarum rerum administratione, aut in iure ciuili utuntur. Fundos populos, hic accipio cum e sententia Ciceronis, in quibus leges a populo Romano latae tamquam in fundo residerent. quod Cicero temporis caussa sensit, accusatore aliter, &, ut arbitror, recte interpretante. DE *consilij sententia*} non temere, uel gratiae caussa, sed de consilij sententia, approbantibus ijs, quos in castris magnarum rerum consiliarios habebat supra: Nos Cn. Pompeij decretum, iudicium de consilij sententia pronunciatum recognoscemus? NVLLVM *populi nostri iussum Gaditanos habere;*} quod autem populus non iussit id sacrosanctum esse non posse. foedus igitur eorum sacrosanctum non est: non enim de eo populus sententiam tulit. NIHIL *esse sacrosanctum, quod lege exceptum uidetur;*} nihil sacrosanctum lex excipit, potius, sacrosanctum si quid esset, id sustulit cum definite Pompeio donandae ciuitatis potestatem dedit. sed concedatur, lege exceptum esse, si quid esset sacrosanctum: Quid obest hoc Balbo? in foedere Gaditano ciuitatis nulla mentio: de pace tantum cautum est. LEGATIONE *ipsa*} legatos populus Gaditanus Romam miserat, testem suae uoluntatis erga Balbum. SPECIEM} non proprie foedus, sed speciem foederis: quia nullo publico religionis uinculo tenerentur: ideoq. Gaditani post multos annos renouandum curarunt, Lepido & Catulo coss. ut paullo ante dictum est. MARCIANI} ictū a L. Marcio. MARTE} iocatur in similitudine nominum, Marciani, Marte: tametsi diuerse scribantur: sed diuersitatem pronunciatio non sentit. HOC *foedere Catuli*} Catulus consul, Lepido collega, studente nouis rebus, a rep. remoto, cum Gaditanis foedus renouauit. NOSTROS *imperatores,*} qui uel in Hispania, uel in Africa contra Carthaginienses bellum gesserunt. SCIPIONES,} P. & Cn. fratres, qui in Hispania sunt interfecti. BRVTOS} D. Iunium Brutum, qui de Gallaecis triumphauit. HORATIOS,} deprauatum nomen, aut superuacaneum. nam Horatium, qui bellum gesserit uel in Hispania uel in Africa, nullum inuenio. CRASSOS,} P. Crassum, qui consul cum Cn. Lentulo fuit, & de Lusitanis triumphauit; pater M. Crassi, aequalis Co. Pompeij. METELLOS,} Q. Metellum Pium, qui contra Sertorium cum Pompeio pugnauit.

ORATIO

ATQVE *hanc, iudices, non a me fingi orationem, sed me dicere, quae Gaditani iudicarint, res ipsa declarat. Hospitium multis annis ante hoc tempus cum L. Cornelio Gaditanos fecisse publice, dico. proferam testes: proferam legatos: excitabo laudatores, quos ad hoc iudicium, summos homines, ac nobilissimos, deprecatores huius periculi missos uidetis. re denique multo ante Gadibus iam audita, fore huic ut ab isto periculum crearetur, grauissima tum in istum ciuem sua Gaditani S. C. fecerunt. potuit magis fundus populus Gaditanus fieri, (quoniam hoc magnopere delectare uerbo) si tum fit fundus, cum scita, ac iussa nostra sua sententia comprobat, quam cum hospitium fecit, ut & ciuitate illum mutatum esse fateretur, & ius ciuitatis honorem dignissimum iudicaret? potuit certius interponere iudicium uoluntatis suae, quam cum etiam accusatorem huius multa & poena multauit? potuit magis de re iudicare, quam cum ad uestrum iudicium ciues amplissimos legauit, testes huius iuris, uitae laudatores, periculi deprecatores? etenim quit est tam demens, quin sentiat ius hoc Gaditanis esse retinendum, ne intersaeptum sit ijs iter perpetuo ad hoc amplissimum praemium ciuitatis; & magnopere ijs esse laetandum, huius L. Cornelij beneuolentiam erga suos remanere Gadibus, gratiam, & facultatem commendandi in hac ciuitate uersari? quis enim nostrum est, cui non illa ciuitas sit huius studio, cura, diligentia commendatior? omitto, quantis ornamentis populum istum C. Caesar, cum esset in Hispania praetor, affecerit, controuersias sedarit, iura ipsorum permissu statuerit, inueteratam quandam barbariam ex Gaditanorum moribus, disciplinaq. delerit, summa in eam ciuitatem huius rogatu studia, beneficia contulerit. multa praeterea, quae quotidie labore huius, & studio aut omnino, aut certe facilius consequantur. itaque & adsunt principes ciuitatis, & defen-*

& defendunt, amore, ut suum ciuem, testimonio, ut nostrum, officio, ut nobilissimum & sanctissimum hospitem, studio, ut diligentissimum defensorem commodorum suorum. Ac, ne ipsi Gaditani arbitrentur, quamquam nullo incommodo afficiantur, si liceat eorum ciues uirtutis caussa in nostram ciuitatem uenire, tamen hoc ipso inferius esse suum foedus, quam ceterorum: consolabor & hos praesentes, uiros optimos, & illam fidelissimam, atque amicissimam nobis ciuitatem: simul & uos non ignorantes, iudices, admonebo, quo de iure hoc iudicium constitutum sit, de eo numquam omnino esse dubitatum. Quos igitur prudentissimos interpretes foederum, quos peritissimos bellici iuris, quos diligentissimos in exquirendis condicionibus ciuitatum, atque caussis esse arbitramur? eos profecto, qui iam imperia, ac bella gesserunt. etenim, si Q. Scaeuola, ille augur, cum de iure praediatorio consuleretur, homo iuris peritissimus, consultores suos nonnumquam ad Furium, & Cascelium praediatores reijciebat; si nos de aqua nostra Tusculana M. Tugionem potius, quam C. Aquillium, consulebamus; quod assiduus usus uni rei deditus & ingenium, & artem saepe uincit: quis dubitet de foederibus, & de toto iure pacis & belli omnibus iuris peritissimis imperatores nostros anteferre? possumus ne igitur tibi probare auctorem exempli, atque facti illius, quod a te reprehenditur, C. Marium? quaeris aliquem grauiorem? constantiorem? praestantiorem uirtute, prudentia, religione, aequitate? is igitur M. Annium Appium, fortissimum uirum, uirtute praeditum, ciuitate donauit, cum Camertinum foedus sanctissimum, atque aequissimum sciret esse. potest igitur, iudices, L. Cornelius condemnari, ut non C. Marij factum condemnetur?

EXPLANATIO

ILLE *augur*,} fuit enim eodem tempore alter Q. Scaeuola, pont. max. DE *aqua nostra Tusculana*} de Crabra. in ep. ad Tironem lib. XVI. in agraria 3. & apud Frontinum de Aquae duct. M. ANNIVM *Appium*,} Appium, praenomen esse, nemo ignorat: itaque uel, Apulum, uel Papum, legendum puto. quamquam, cum hunc Appium fuisse Camertem constet, rectius puto, Papum, aut aliquid simile. Auctor est Valerius Max. lib. v. cap. 2. non hunc unum, sed duas Camertium cohortes a Mario ciuitate donatas, confirmat Plutarchus, qui mille Camertes nominat. quo simul intelligitur, quingentos in cohorte milites fuisse. CAMERTINVM *foedus*} Camertinum deducitur a Camers; Camers autem a Camerino, urbe Vmbriae: Camerinus a Camerio, quod in Latio deletum a Romulo est: Camarinensis a Camarina, Siciliae opido. Quorum deductionem nominum docte, ac diligenter obseruauit familiaris meus Ioannes Maria Iouius, non uulgari uir ingenio atque doctrina: eoq. in libro adnotauit, in quo Camertium antiquitates prosequitur.

ORATIO

EXSISTAT ergo ille uir parumper cogitatione uestra; quoniam re non potest, ut conspiciatis eum mentibus, quem oculis non potestis: dicat se non imperitum foederis, non rudem exemplorum, non ignarum belli fuisse, se P. Africani discipulum, ac militem, se stipendijs, se legationibus bellicis eruditũ, se, si tanta bella legisset, quanta gessit, & confecit, si tot consulibus meruisset, quoties ipse consul fuisset, omnia iura belli perdiscere ac nosse potuisse: sibi non fuisse dubium, quin nullo foedere a rep. bene gerenda impediretur: a se ex coniunctissima, atque amicissima ciuitate fortissimũ quemque esse delectum: neque Fulginatium, neque Camertium foedere esse exceptum, quo minus eorum ciuibus a populo R. praemia uirtutis tribuerentur. itaque, cum paucis annis post hanc ciuitatis donationem acerrima de ciuitate quaestio Licinia & Mucia lege uenisset: num quis eorum, qui de foederatis ciuitatibus esset ciuitate donatus, in iudicium est uocatus? nam Spoletinus T. Matrinius, tum ex ijs, quos C. Marius ciuitate donasset, dixit caussam ex colonia Latina in primis firma, & illustri, quem cum disertus homo, L. Antistius accusaret, Spoletinus dixit, fundum populum Spoletinum non esse factum; uidebat enim populos de suo iure, non de nostro, fundos fieri solere: sed cum lege Appuleia coloniae non essent deductae, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, ut in singulas colonias ternos ciues R. facere posset, negabat hoc beneficium re ipsa sublata, ualere debere. Nihil habet similitudinis ista accusatio: sed tamen tanta auctoritas in C. Mario fuit, ut non per L. Crassum, affinem suum, hominem incredibili eloquentia, sed paucis ipse uerbis caussam illam grauitate sua defenderit, & probarit. quis enim esset, iudices, qui imperatoribus nostris in bello, in acie, in exercitu delectum uirtutis, qui socijs, qui foederatis in defendenda rep. nostra spem praemiorum eripi uellet? quod si uultus C. Marij, si uox, si ille imperatorius ardor oculorum, si recentes triumphi, si praesens ualuit adspectus: ualeat auctoritas, ualeant res gestae, ualeat memoria, ualeat fortissimi & clarissimi uiri nomen aeternum: sit hoc discrimen inter gratiosos ciues, atque fortes, ut illi uiui fruantur opibus suis, horum etiam mortuorum (si quisquam huius imperij defensor mori potest) uiuat auctoritas immortalis.

EXPLANATIO

DISCIPULUM } ad Numantiam. Velleius, Plutarchus. LICINIA, *& Mucia lege* } quam consules L. Licinius Crassus orator, Q. Mucius Scaeuola pont. max. tulerunt, ut socij urbe egressi in suas ciuitates redirent. unde bellum sociale natum uidetur. pro Sextio, lib. 2. de orat. Haec autem lex post bellum Cimbricum lata. quo bello duas Camertes chortes, ut proxime docui, C. Marius ciuitate donauerat. rursus post eam legem, Cn. Pompeius, Magni pater, sociali bello duabus item ex eodem populo cohortibus ciuitatem dedit: ut infra. sunt enim distinguenda tempora: nequis erret in duabus Camertium cohortibus EX *Colonia Latina* } nam si fuisset ex Romana, ciuis Romanus fuisset. aliud enim est, habere ius Latij: aliud, Romanae ciuitatis. L. ANTISTIUS } Antistius unus in ea pro Sex. Roscio, ut orator, nominatur, alter in Bruto, sed Publij praenomine. SPOLETINUS *dixit*, } examinata sententia men dum ostendit. nam pro, Spoletinus, omnino, quae neget, uox aliqua requiritur. Non, inquit, hoc dixit, Antistius contra Matrinium, quod tu dicis in caussa Balbi, fundum populum Spoletinum non esse factum. LEGE *Appuleia* } L. Appuleij Saturnini tribuni pl. RE *ipsa sublata*, } colonijs non deductis. ARDOR *oculorum* } quo Gallum deterruit, qui Minturnis ad eum in carcere occidendum missus erat. Velleius, Plutarchus.

ORATIO

QUID? Cn. Pompeius pater, rebus Italico bello maximis gestis, P. Caesium, equitem Romanum bonum, qui uiuit Rauennae, foederato ex populo non ne ciuitate donauit? quid cohortes duas uniuersas Camertium? quid? Heracliensium legionem P. Crassus, uir amplissimus, ex ea ciuitate, quae cum prope singulare foedus Pyrrhi temporibus C. Fabricio consule ictum putatur? quid? Massiliensem Aristonem Sulla? quid? quoniam de Gaditanis agimus, idem heros LX Gaditanos? quid? uir sanctissimus, & summa religione, ac modestia Q. Metellus Pius Q. Fabium Saguntinum? quid? hic, qui adest, a quo haec, quae ego nunc percurro, subtilissime sunt omnia perpolita, M. Crassus, non Aletrinensem foederatum ciuitate donauit, homo tum grauitate & prudentia praestans, tum uel nimium parcus in largienda ciuitate?

EXPLANATIO

QUID? *cohortes duas uniuersas Camertium?* } dixi iam, hoc ad Cn. Pompeium pertinere. alij referunt ad P. Crassum. sed diuersa res. Crassus enim Heracliensium legionem, non cohortes Camertiũ, ciuitate donauit. itaque factum eius in donanda ciuitate distinguitur ab alijs, ut praecipue animaduertendum, in ijs uerbis, Ex ea ciuitate, qua cum prope singulare foedus Pyrrhi temporibus C. Fabritio consule ictum putatur. P. CRASSUS, } idem, ut arbitror, quem supra nominauimus, pater M. Crassi, qui se Marianis bellis, ne in manus inimicorum incideret, interemit. Asconius. QUONIAM *de Gaditanis agimus*, } de Balbo Gadibus nato.

ORATIO

HIC tu Cn. Pompeij beneficium, uel potius iudicium, & factum infirmare conaris? qui fecit, quod C. Marium fecisse audierat; fecit, quod P. Crassum, quod L. Sullam, quod Q. Metellum, quod denique, domesticum auctorem, patrem suum facere uiderat; neque uero in uno Cornelio id fecit: nam & Gaditanum Hasdrubalem ex bello illo Africano, & Mamertinos obuios, & quosdam Uticenses, & Saguntinos fabros ciuitate donauit, etenim, cum ceteris praemijs digni sunt, qui suo labore, & periculo nostram remp. defendunt: tum certe dignissimi sunt, qui ciuitate ea donentur, pro qua pericula, ac tela subierunt. atque utinam, qui ubique sunt propugnatores huius imperij, possent in hanc ciuitatem uenire; & contra, oppugnatores reip. de ciuitate exterminari. neque enim ille summus poeta noster Hannibalis illam magis cohortationem, quam communem imperatorum uoluit esse,

„ Hostem qui feriet, mihi erit Carthaginiensis,

„ Quisquis erit, cuiatis siet, id habent omnes leue, & semper habuerunt. itaque & ciues fortissimos, undique fortes uiros adsciuerunt, & hominum ignobilium uirtutem persaepe nobilitatis inertiae praetulerunt.

EXPLANATIO

BELLO *illo Africano*, } quod cum Cn. Domitio, & Hiarba rege gessit: Balbum autem ex bello Sertoriano. OBUIOS, } quid hoc sit, non satis assequor. hoc tamen existimo, proficiscenti ad Africanum bellum Pompeio obuiam iuisse Mamertinos, operamq. suam detulisse: quod officium tanti eum fecisse,

ciſſe, ut praemij loco ciuitatem donanerit. QVOSDAM *Vticenſes,*} mnnicipes poſtea fuere Vticenſes, deinde, imperatorum aetate, in colonias mutari uoluerunt. Gellius lib. XVI. cap. 13. SVMMVS *poeta noſter* } Q. Ennius, qui Latinis uerſibus annales compoſuit de bello Punico ſecundo. HOSTEM *quiferiet,* } ad hunc uerſum reſpexit lib. V. in Verrem. Iſte, inquit, Hannibal, qui in ſuis caſtris uirtute putaret oportere, non genere certari. CVIATIS} pro, cuias, ut primatis, optimatis, Arpinatis. Priſcianus lib. IV. SIET,} Siet, plenum eſſe; ſit, imminutum; dixit in Oratore.

ORATIO

HABETIS imperatorum ſummorum, & ſapientiſſimorum hominum, clariſſimorum uirorum, interpretationem iuris, ac foederum. dabo etiam iudicum, qui huic quaeſtioni praefuerunt; dabo uniuerſi populi R. dabo ſanctiſſimum etiam iudicium ſenatus. Iudices cum praeſeferrent, palamq. loquerentur, quid eſſent lege Papia de M. Craſſo, Mamertinis repetentibus, iudicaturi; Mamertini publice ſuſcepta cauſſa deſtiterunt. multi in ciuitatem recepti ex liberis, foederatisq. populis; nemo umquam eſt de ciuitate accuſatus, quod aut populus fundus factus non eſſet, aut quod foedere ciuitatis mutandae ius impediretur. audebo etiam hoc contendere, numquam eſſe condemnatum, quem conſtaret ab imperatore noſtro ciuitate donatum.

EXPLANATIO

LEGE *Papia* } duae leges Papiae diuerſis temporibus de ciuitate latae ſunt: de quibus diximus in oratione pro Archia. hic utraque ſignificari poteſt. nam utraque peregrinos iure priuabat Romanae ciuitatis. poſterior autem Italos excipiebat. cum igitur Mamertini, Siciliae populi, ciuem ſuum M. Craſſum lege Papia, peregrinos Romana ciuitate excludente, repeterent; iudicum tamen cognita uoluntate, diffidentes legi, publice ſuſcepta cauſſa deſtiterunt. M. CRASSO} qui cum Mamertinus fuiſſet, ciuis Romanus factus eſt, & Romana nomina de more ſumpſit. DESTITERVNT.} cum exitum iudicij uiderent.

ORATIO

COGNOSCITE nunc populi R. iudicium multis rebus interpoſitum, atque in maximis cauſſis re ipſa, atque uſu comprobatum. Cum Latinis omnibus foedus ictum Sp. Caſſio, Poſtumo Cominio coſ. quis ignorat? quod quidem nuper in columna aenea meminimus poſt Roſtra inciſum, & perſcriptum fuiſſe. quo modo igitur L. Caſſinius Tiburs, pater huius equitis R. optimi atque ornatiſſimi uiri, damnato Coelio; quo modo ex eadem ciuitate T. Coponius, ciuis item ſumma uirtute, & dignitate, (nepotes T. Et C. Coponios noſtis) damnato C. Maſſone ciuis R. eſt factus? an lingua, & ingenio patefieri aditus ad ciuitatem potuit, manu, & uirtute non potuit? an de nobis trahere ſpolia foederatis licebit, de hoſtibus non licebit? an, quod adipiſci poterunt dicendo id eis aſſequi pugnando non licebit? an accuſatori maiores noſtri maiora praemia, quam bellatori, eſſe uoluerūt? quod ſi acerbiſſima lege Seruilia principes uiri, ac grauiſſimi & ſapientiſſimi ciues hanc Latinis, ideſt foederatis, uiam ad ciuitatem populi iuſſu patere paſſi ſunt; neque in his eſt hoc reprehenſum Licinia & Mucia lege, cum praeſertim genus ipſum accuſationis, & nomen, & eiuſmodi praemium, quod nemo aſſequi poſſit niſi ex ſenatoris calamitate, neque ſenatori, neque bono cuiquam nimis iucundum eſſe poſſet: dubitandum fuit, quin quo in genere iudicum praemia rata eſſent, in eodem iudicia imperatorum ualerent? num fundos igitur factos populos Latinos arbitramur aut Seruilia lege, aut ceteris, quibus Latinis hominibus erat propoſitum aliqua ex re praemium ciuitatis?

EXPLANATIO

QVO MODO} non uis Balbum eſſe ciuem Romanum, quia fundus populus Gaditanus factus non ſit: at L. Caſſinius Tiburs, & ex eadem ciuitate T. Coponius, ciuitatem Romanam adepti ſunt, licet populus Tiburtinus fundus factus non eſſet. DAMNATO *Coelio;* } accuſauit Caſſinius Coelium ſenatorem, & damnauit. eius accuſationis ex lege Seruilia praemium tulit ciuitatem Romanam. Coelio libenter adderem praenomen, ut infra additur Maſſoni, ipſi quoque damnato: nec magna mutatio eſſet, C. Aelio, aut C. Coelio. MASSONE} cognomen Papiriae gentis patriciae: ut in ep. ad Paetum lib. IX. neque tamen aliarum quoque gentium cognomen eſſe poſſe negauerim: ſicuti pluribus cognominibus unam quoque gentem uſam eſſe animaduertimus. LINGVA, *& ingenio* } lege Seruilia ſancitum erat, ut ciuis Romanus eſſet, ſi quis ex populo foederato ſenatorem accuſaſſet, & damnaſſet. DE *nobis trahere ſpolia* } nobis damnatis tamquam ſpolium habere ciuitatem. DE *hoſtibus* } an, ſi quis ex foederato populo ſenatorem accuſauerit, & damnauerit, ciuis Romanus erit: ſi quis pro rep. contra hoſtes pugnauerit, non erit? ſpolium igitur habebit de nobis, de hoſtibus non habebit? PRINCIPES *uiri* } ſenatores:

tores: quorum damnatione ciuitatem Latinis dari Seruilia lex iubebat. LICINIA *& Mucia lege* } quae de remittendis in suas ciuitates socijs lata est, renouata lege Claudia, de qua Liuius lib. XLI. XLII. GENUS *ipsum* } diuersum a ceteris generibus. NOMEN, } opinor, de repetundis.

ORATIO

COGNOSCITE *nunc iudicium senatus, quod semper est iudicio populi comprobatum. Sacra Cereris, iudices, summa maiores nostri religione confici, caerimoniaq. uoluerunt. quae cum essent assumpta de Graecia, & per Graecas semper curata sunt sacerdotes, & Graeca omnia nominata. sed, cum illam, quae Graecum illud sacrum monstraret, & faceret, ex Graecia deligerent, tamen sacra pro ciuibus ciuem facere uoluerunt, ut deos immortales scientia peregrina, & externa, mente domestica, & ciuili precarentur. has sacerdotes uideo fere aut Neapolitanas, aut Velienses fuisse foederatarum sine dubio ciuitatum: (mitto uetera: proxima dico) ante ciuitatem Veliensibus datam, de senatus sententia C. Valerium Flaccum, praetorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Veliense, ut ea ciuis R. esset, tulisse. num igitur aut fundos factos Velienses, aut sacerdotem illam ciuem R. factam non esse, aut foedus & a senatu, & a populo R. uiolatum arbitrabimur? Intelligo, iudices, in caussa aperta, minimeq. dubia multo & plura, & a pluribus peritissimis esse dicta, quam res postularet: sed id factum est, non ut uobis rem tam perspicuam dicendo probaremus, uerum ut omnium maleuolorum, iniquorum, inuidorum animos frangeremus: qnos ut accusator incenderet, ut aliqui sermones hominum alienis bonis maerentium etiam ad uestras aures permanerent, & in iudicio ipso redundarent, iccirco illa in omni parte orationis suae arte adspergi uidebatis: tum pecuniam L. Cornelij, quae neque inuidiosa est, & , quantacumque est, einsmodi est, ut conseruata magis, quam corrupta esse uideatur: tum luxuriam, quae non crimine aliquo libidinis, sed communi maledicto notabatur: tum Tusculanum quod Q. Metelli fuisse meminerat, & L. Crassi; Crassum emisse de libertino homine Soterico Martio, ad Metellum perueniisse de Vennonij Vindicis bonis non tenebat: simul illud nesciebat, praediorum nullam esse gentem, emptionibus ea solere saepe ad alienos homines, saepe infimos, non legibus, tamquam tutelas, peruenire.*

EXPLANATIO

QVAE *neque inuidiosa est*, } non tanta, ut inuidiam parere debeat. CORRVPTA } malis artibus quaesita. LVXVRIAM } sumptus immoderatos. MEMINERAT, } hoc meminerat, illud non tenebat, quod eum tenere oportuit, praedia non eiusdem semper gentis esse. METELLI } Pij. NON *legibus, tamquam tutelas*, } legibus tutelae non ad alienos, uerum ad propinquos perueniunt.

ORATIO

OBIECTUM *est etiam, quod in tribum Crustuminam peruenerit: quod hic assecutus est legis de ambitu praemio, minus inuidioso, quam qui legum praemys praetoriam sententiam, & praetextam togam consequuntur. Et adoptio Theophanis agitata est, per quam Cornelius nihil est, praeterquam propinquorum suorum hereditates, assecutus: quamquam istorum animos, qui ipsi Cornelio inuident, non est difficillimum mitigare: (more hominum inuident: in conuiuijs rodunt: in circulis uellicant, non illo inimico, sed hoc maledico dente carpunt) qui amici L. Cornelij aut inimici sunt, aut inuident, hi sunt huic multo uehementius pertimescendi. nam huic quidem ipsi quis est umquam inuentus inimicus? aut quis iure esse potuit? quem bonum non coluit? cuius fortunae, dignitatiq. non concessit? uersatus in intima familiaritate hominis potentissimi, in maximis nostris malis, nostrisq. discordijs neminem umquam alterius rationis, ac partis, non re, non uerbo, non uultu denique offendit. fuit hoc sine meum, siue reip. fatum, ut in me omnis illa inclinatio communium temporum incumberet. non modo non exsultauit in ruinis nostris, uestrisq. discordijs Cornelius, sed omni officio, lacrumis, opera, consolatione omnes me absente meos sublenauit. quorum ego testimonio ac precibus munus hoc meritum huic, & ut a principio dixi, iustam, & debitam gratiam refero: spero que, iudices ut, eos, qui principes fuerunt conseruandae salutis, aut dignitatis meae, diligitis, & caros habetis, sic, quae ab hoc, pro facultate eius, pro loco, facta sunt & grata esse uobis, & probata.*

EXPLANATIO

IN TRIBVM *Crustuminam* } rusticam, eamq. nobiliorem ea, in qua Balbus antea suffragium tulerat. non enim tulerat, ut arbitror, in urbana. quod ignominiosum fuisse, ait Plinius. hac de re diximus in Quinctiana. LEGIS *de ambitu praemio*, } si quis aliquem de ambitu accusasset, & damnasset, praemium hoc ferebat, ut in eius tribu, si modo nobilior ei, quam sua, uideretur, censeretur, & suffragium ferret. PRAETORIAM *sententiam*, } ut praetorio loco sententiam diceret in senatu, si praetorium senatorem,

natorem, accusatum, & damnatum, eo loco deiecisset. PRAETEXTAM *togam*} magistratum eum quem suffragijs populi adeptus esset is, qui postea damnatus esset: ut, P. Sulla, P. Autronio cos. des. de ambitu damnatis, accusatores eorum L. Cotta, L. Torquatus in eorum locum legis praemio successerunt. Similiter cum C. Curio Seruium tribunum pl. designatum accusasset, & damnasset, eius locum obtinuit: ut est in ep. Coelij lib. IIX. propterea scripsit ad eum Cicero lib. 2. Cum te tribunum pl. isto anno fore non putarem. ADOPTIO *Theophanis agitata est*,} ut ex opibus inuidia concitaretur. Hic Theophanes Mytilenaeus fuit, libertus Pompeij Magni, apud quem gratia plurimum ualuit. adoptauit Balbum, heredemq. fecit. ideo Cornelius Balbus Theophanes appellatus est, auctore Capitolino in Balbino. PROPINQVORVM *suorum*} subobscura sententia: sed hoc dici puto, Balbum, quae ex ea adoptione ad eum peruenerant, ea, cum ipse non egeret, propinquis suis distribuisse: ut non suam, sed propinquorum suorum haereditates assecutus esse uideretur. ita, quod accusator ad contumeliam dixerat, ad laudem conuertit. Filios autem Balbo non fuisse, satis liquet. nam qui Balbus minor uocatur, qui ciuili bello Lentulum consulem ad defectionem sollicitauit, is fratris filius fuit. AMICIS *L. Cornely*} Caesari in primis, & Pompeio. HOMINIS *potentissimi*,} C. Caesaris. IN *maximis nostris malis*} temporibus Clodianis, cum eie ctus patria sum. VESTRISQ. *discordys*} cum ab una parte uterque consul, Piso, & Gabinius, P. Clodius tribunus pl. & omnes improbi, nouarum rerum cupidi, ab altera optimates, & qui remp. saluam uellent, pro Ciceronis salute starent. COMMVNIVM *temporum*} communium malorum: in summis ciuium discordijs unus ego calamitatem subij. PRO *loco*} pro suo statu, suaq. condicione.

ORATIO

NON *igitur a suis, quos nullos habet, sed a suorum, qui & multi, & potentes sunt, urgetur inimicis: quos quidem hesterno die Cn. Pompeius copiosa oratione, & graui secum, si uellent, contendere iubebat, ab hoc improbo certamine, atque iniusta contentione auocabat. & erat aequa lex, & nobis, iudices, atque omnibus, qui nostris familiaritatibus implicantur, uehementer utilis, ut nostras inimicitias ipsi inter nos geramus, amicis nostrorum inimicorum temperemus. ac, si mea auctoritas satis apud illos in hac re ponderis haberet, cum me praesertim rerum uarietate, atque usu ipso iam perdoctum uiderent; etiam ab illis eos maioribus discordys auocarem. id enim contendere mihi uidetur e rep. cum id defendas, quod esse optimum sentias; & id fortium uirorum, & magnorum hominum semper putaui; neque huic umquam labori, officio, muneri defui: sed contentio tamdiu sapiens est, quamdiu aut proficit aliquid, aut, si non proficit, non obest ciuitati. uoluimus quaedam, contendimus, experti sumus: obtenta non sunt: dolorem aly, nos luctum, maeroremq. suscepimus: cur ea, quae mutare non possumus, conuellere malumus, quam tueri? C. Caesarem senatus & genere supplicationum amplissimo ornauit, & numero dierum nouo. idem in angustijs aerary uictorem exercitum stipendio affecit, imperatori decem legatos decreuit, lege Sempronia succedendum non censuit. harum ego sententiarum & princeps & auctor fui; neque me dissensioni meae pristinae putaui potius assentiri, quam praesentibus reip. temporibus, & concordiae, conuenire. non idem alys uidetur. sunt fortasse in sententia firmiores: reprehendo neminem: sed assentior non omnibus: neque esse inconstantis puto, sententiam aliquam, tamquam aliquod nauigium, atque cursum, ex reip. tempestate moderari. sed, si qui sunt, quibus infinitum sit odium, in quos semel susceptum sit, quos uideo esse nonnullos: cum ducibus ipsis, non cum comitatu, assectatoribusq. confligant. illam enim fortasse pertinaciam nonnulli, uirtutem aly putabunt: hanc uero iniquitatem omnes cum aliqua crudelitate coniunctam.*

EXPLANATIO

VOLVIMVS *quaedam*,} tacite significat optimatum, & popularium ciuium dissensionem. popularium autem principem Caesarem designat. NOS} ego, qui ex illa dissensione solus exsulij calamitatem pertuli. GENERE *supplicationum amplissimo*,} uerbis honorificentissimis: quod explanat in ea de Prou. C. Caesari supplicationes decreuistis, numero ut nemini ullo ex bello, honore, ut omnino nemini. NVMERO *dierum nouo*.} quindecim dierum, Marcellino & Philippo cos. quibus haec habita oratio est. Caesar lib. III. bel. Gall. LEGE *Sempronia*} quae consulares prouincias per senatum quotannis decerni iubebat. pro Domo, & ad Lentulum. PRINCEPS, *& auctor*} idem in ea de Prou. DISSENSIONI *meae pristinae*} cum a Caesare dissensi reip. caussa. PRAESENTIBVS *reip. temporibus*,} meritis Caesaris in remp. CONCORDIAE,} ne uir potentissimus, maximis rebus gestis, a rep. alienaretur. IN *sententia firmiores*:} adhuc a Caesare dissentiunt, non, ut ego, praesentibus reip. temporibus, & concordiae assentientes. SENTENTIAM *aliquam, tamquam aliquod nauigium, atque cursum, ex reip. tempestate moderari*.} eadem sententia in ep. ad Lentulum. Vt in nauigando, tempestati obsequi, artis est, etiam si portum tenere non queas; cum uero id possis, mutata uelificatione, assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius quam, eo commutato, quo uelis, tamen peruenire: sic, cum omnibus nobis in administranda rep. propositum esse debeat, id quod a me saepissime dictum est, cum dignitate otium; non idem semper dicere, sed semper spectare debemus. IN *quos*} contra quem, Caesarem significari constat, cum quo perpetuas inimicitias exercebant Bibulus, Domitius Ahenobarbus.

nobarbus. NON *cum comitatu,*} non cum Balbo, Caesaris comite, & assectatore. ILLAM} perpetuam cum aliquo dissensionem. HANC} ut etiam cum inimicorum suorum comitatu, assectatoribusq. confligant.

ORATIO

SED, si certorum hominum mentes nulla ratione placare possumus, iudices, uestros quidem animos certe confidimus non oratione nostra, sed humanitate uestra esse placatos. quid enim est, cur non potius ad summam laudem huic, quam ad minimam fraudem, Caesaris familiaritas ualere debeat? cognouit adolescens: placuit homini prudentissimo; in summa amicorum copia cum familiarissimis eius est adaequatus: in praetura, in consulatu praefectum fabrum detulit: consilium hominis probauit: fidem est complexus: officia, obseruantiamq. dilexit. fuit hic multorum illi laborum socius aliquando: est fortasse nunc nonnullorum particeps commodorum. quae quidem si huic obsuerint apud uos; non intelligo, quod bonum cuiquam sit apud tales uiros profuturum. Sed quoniam C. Caesar abest longissime, atque in ijs est nunc locis, quae regione orbem terrarum, rebus illius gestis imperium populi R. definiunt: nolite, per deos immortales, iudices, hunc illi acerbum nuncium uel le deferri, ut suum praefectum fabrum, ut hominem sibi carissimum, & familiarissimum, non ob ipsius aliquod delictum, sed ob suam familiaritatem uestris oppressum sententijs audiat. miseremini eius, qui non de suo peccato, sed de huius summi, & clarissimi uiri facto, non de aliquo crimine, sed periculo suo de publico iure disceptat. quod ius si Cn. Pompeius ignorauit, si M. Crassus, si Q. Metellus, si Cn. Pompeius pater, si L. Sulla, si L. Crassus, si C. Marius, si senatus, si populus R. si qui de re simili iudicarunt, si foederati populi, si socij, si illi antiqui Latini; uidete, ne utilius uobis, & honestius sit, illis ducibus errare, quam hoc magistro erudiri. sed, si de certo, de perspicuo, de utili, de probato, de iudicato, uobis iure esse constituendum uidetis: nolite committere, ut in re tam inueterata quidquam noui sentiatis. simul & illa, iudices, omnia ante oculos uestros proponite: primum esse omnes etiam post mortem reos clarissimos illos uiros, qui foederatos ciuitate donarunt; deinde senatum, qui persaepe hoc iudicauit; populum, qui iussit; iudices, qui approbarunt. tum etiam illud cogitatote, sic uincere, ut uixisse Cornelium, ut, cum omnium peccatorum quaestiones sint, non de uitiorum suorum poena, sed de uirtutis praemio in iudicium uocetur. accedat etiam illud, ut statuatis hoc iudicio, utrum posthac amicitias clarorum uirorum calamitati hominibus, an ornamento esse malitis, postremo illud, iudices, fixum in animis uestris tenetote, uos in hac caussa non de maleficio L. Cornelij, sed de beneficio Cn. Pompeij iudicaturos.

EXPLANATIO

AD *minimam fraudem,*} ad minimum damnum. ADOLESCENS} Caesar. PLACVIT} Balbus. HOMINI *prudentissimo:*} Caesari, corroborata iam aetate. uix enim, ut arbitror, de adolescente diceret, Homini prudentissimo. IN *praetura,*} ex praetura in Hispaniam ulteriorem, ex consulatu in Galliam Caesar est profectus. in utraque prouincia praefectum fabrum sibi esse Balbum uoluit. PRAEFECTVM *fabrum detulit*} malim omnino, Praefecturam fabrum. & si scio deferri solitos in beneficijs ad aerarium eos qui bene de rep. in prouincia meriti essent, ut praefectos, tribunos mil. & contubernales, ut in ep. ad Mescinium lib. v. sed ij deferebantur a proconsulibus ex prouincia reuersis: Caesar autem adhuc in Gallia bellum gerebat. utra tamen opinio doctis & ingeniosis hominibus magis probetur, ualde non laboro. uenit enim in mentem, cum Caesar Balbi opera in urbe multis in rebus egeret, dimisisse eum, & publicis ad senatum populumq. Romanum litteris testimonium eius & uirtutis, & fidei dedisse. EIVS,} Balbi. HVIVS} Pompeij, qui eum, confecto Hispaniensi bello, ciuitate donauerat. IVRE} huc illa omnia referuntur, Certo, perspicuo, utili, probato, iudicato. REOS} simul cum Balbo: ut cum eo uel damnari omnes, uel absolui sententijs uestris necesse sit. AMICITIAS *clarorum uirorum*} & hic significat, item ut supra, ab inimicis Caesaris, & Pompeij Balbum oppugnari. FIXVM *in animis uestris tenetote,*} diuersis modis hanc sententiam extulit: primum: Illa. iudices, omnia ante oculos uestros proponite: deinde: Tum etiam illud cogitatote: tum: Accedat etiam illud, ut statuatis hoc iudicio: denique: Postremo illud, iudices, fixum in animis uestris tenetote.

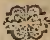
IN. ORATIONEM. CICERONIS DE. PROVINCIIS. CONS.

PAVLLI. MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

C. SEMPRONIVS *Gracchus, Tiberij frater, in tribunatu legem tulit, ut prouinciae consulares a senatu quotannis decernerentur, & annua tantum esset earum administratio. ex ea lege Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, L. Philippus Marcius, consules, retulerunt ad senatum de prouincijs consularibus decernendis. eae tum quattuor erant, de quibus uariae sententiae dictae sunt, Macedonia, cui L. Piso, Syria, cui A. Gabinius, Galliae duae, quibus uno imperio coniunctis praeerat C. Caesar. Qui ante Ciceronem sententiam dixere, id omnes, excepto P. Seruilio, spectabant, ut Caesari, quem pessime oderant, uel omnino totum auferretur imperium, adempta utraque Gallia, uel certe, ulteriore, aut citeriore detracta, minueretur. Contradixit Cicero, sententiam rogatus: de Caesare, magnas res gerente, proposita reip. utilitate, nihil mutandum censuit, Pisonem autem, & Gabinium, quandoquidem non modo laude dignum nihil gererent, sed etiam prouincias auare, crudeliter, superbe administrarent, esse reuocandos. Itum est in eius, & P. Seruilij sententiam: reuocati Piso, & Gabinius, rediere in urbem, ille Pompeio, & Crasso, hic, quia longinquior erat, L. Domitio, & Ap. Pulchro cos.*

M. TVLLII. CICERONIS
DE. PROVINCIIS. CONS.
ORATIO. XXXVI

I quis uestrum, P. C. exspectat, quas sim prouincias decreturus; consideret ipse secum, qui mihi homines ex prouincijs potissimum detrahendi sint: non dubitabit, quid me sentire conueniat, cum, quid mihi sentire necesse sit, cogitarit. ac, si princeps eam sententiam dicerem, laudaretis profecto; si solus, certe ignosceretis; etiam si paullo minus utilis uobis sententia uideretur, ueniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. nunc uero, P. C. non parua afficior uoluptate; uel quod hoc maxime reip. conducit, Syriam Macedoniamq. decerni, ut dolor meus nihil a communi utilitate dissentiat; uel quod habeo auctorem P. Seruilium, qui ante me sententiam dixit, uirum clarissimum, & cum in uniuersam remp. tum etiam erga meam salutem fide, ac beneuolentia singulari. quod si ille & paullo ante, & quotiescumque ei locus dicendi, ac potestas fuit, Gabinium, & Pisonem, duo reip. portenta, ac paene funera, cum propter alias caussas, tum maxime propter illud insigne scelus eorum, & importunam in me crudelitatem, non solum sententia sua, sed etiam uerborum grauitate esse notandos putauit: quonam me animo in eos esse oportet, cuius illi salutem pro pignore transdiderunt ad explendas suas cupiditates? sed ego in hac sententia dicenda non parebo dolori meo, nec iracundiae seruiam. quo animo unusquisque uestrum debet esse in illos, hoc ero; praecipuum illum, & proprium sensum doloris mei, quem tamen uos communem semper uobis mecum esse duxistis, a sententia dicenda amouebo, ad ulciscendi tempora reseruabo.

EXPLANATIO

I. QVIS *uestrum*,} in ipso exordio mouet odium in Pisonem, & Gabinium, quorum ille Macedoniam, hic Syriam regebat, auare nimium, & crudeliter uterque. itaque utitur aspero uerbo, Detrahendi, non, quod erat lenius, reuocandi. & infra, enumeratis utriusque sceleribus, ita concludit: Hos uos de prouincijs, si non aliquando deducendi essent, deripiendos non putaretis? NECESSE *sit*,} reip. caussa. Hoc dicit, ne uideatur ita sentire, adductus odio, propter eius temporis memoriam. cum oppugnatus a Clodio tribuno pl. non modo defensus a consulibus non est, qui eum tueri ac seruare debebant, uerum etiam nefarie proditus. Hanc, inquit, a me sententiam non iniuriarum memoria, sed reip. dignitas, & prouinciarum incolumitas exprimit. AC, SI *princeps*} tria complectitur in hoc ambitu, nec se primum eam sententiam dicere, nec solum, nec minima reip. utilitate. LAVDARETIS} ut auctorem utilissimae sententiae. IGNOSCERETIS;} quid enim peccarem, si uel solus egregie de rep. sentirem? DOLORI *meo*} hominis & grauiter, & iniuste laesi. VEL *quod habeo auctorem*} cum tria proposuerit, duo tantum subiungit, nec tamen quidquam omittit. nam hoc uno, Vel quod habeo auctorem, ad illa duo respondet, si princeps, si solus. unus enim Seruilius effecit, ut neque princeps, neque solus eam sententiam Cicero diceret. P. SERVILIVM} Isauricum, non modo consularem, sed consularium quoque omnium uetustissimum. ideo sententiam dixit ante Ciceronem. nam filius eius non nisi post aliquot annos consul fuit. IN. ME} quem innocentem, optimeq. de rep. meritum, P. Clodio tribuno pl. iniquissimam rogationem ferente, crudeliter oppugnarunt. PRO *pignore tradiderunt*} uendiderunt Clodio, tradita tamquam pignore salute mea. AD *ulciscendi tempora*} cum eos de criminibus ab utroque commissis accusabo.

ORATIO

QVATTVOR *sunt prouinciae, P. C. de quibus adhuc intelligo sententias esse dictas; Galliae duae, quas hoc tempore uno imperio uidemus esse coniunctas; & Syria, & Macedonia, quas, uobis inuitis, & oppressis, pestiferi illi consules pro euersae reip. praemijs occupauerunt. decernendae nobis sunt lege Sempronia duae. quid est, quod possimus de Syria, Macedoniaq. dubitare? mitto, quod eas ita partas habent ij, qui nunc obtinent, ut non ante attigerint, quam hunc ordinem condemnarint, quam auctoritatem uestram e ciuitate exterminarint, quam fidem publicam, quam perpetuam populi R. salutem, quam me, ac meos omnes foedissime, crudelissimeq. uexarint. omnia illa domestica, atque urbana mitto: quae tanta sunt, ut numquam Hannibal huic urbi tantum mali optarit, quantum illi effecerint. ad ipsas uenio prouincias. Quarum Macedonia, quae erat antea munita plurimorum imperatorum non turribus, sed trophaeis, quae multis uictorijs erat iam diu triumphisq. pacata, sic a barbaris, quibus est propter auaritiam pax erepta, uexatur, ut Thessalonicenses, positi in gremio imperij nostri, relinquere opidum, & arcem munire cogantur; ut uia illa nostra, quae per*

Macedoniam

Macedoniam eſt uſque ad Helleſpontum militaris, non ſolum excurſionibus barbarorum ſit infeſta, ſed etiam caſtris Thracijs diſtincta, ac notata: ita gentes eae, quae, ut pace uterentur, uim argenti dederant praeclaro imperatori noſtro; ut exhauſtas domos replere poſſent, pro empta pace bellum nobis prope iuſtum intulerunt. Iam uero exercitus ille noſter, ſuperbiſſimo delectu, & duriſſima conquiſitione collectus, omnis interijt. magno hoc dico cum dolore: miſerandum in modum milites populi R. capti, necati, deſerti, diſsipati ſunt; incuria, fame, morbo, uaſtitate conſumpti: ut, quod eſt digniſſimum ſcelus, is imperator in poenam exercitus expetitus eſſe uideatur. atque hanc Macedoniam, domitis iam gentibus finitimis, barbariaq. compreſſa, pacatam ipſam per ſe, & quietam, tenui praeſidio, atque exigua manu, etiam ſine imperio, per legatos, nomine ipſo populi R. tuebamur: quae nunc, conſulari imperio, atque exercitu ita uexata eſt, uix ut ſe poſſit diuturna pace recreare: cum interea quis ueſtrum hoc non audiuit, quis ignorat, Achaeos ingentem pecuniam pendere L. Piſoni quotannis? uectigal, ac portorium Dyrrhachinorum totum in huius unius quaeſtum eſſe conuerſum: urbem Byzantiorum, uobis, atque huic imperio fideliſſimam, hoſtilem in modum eſſe uexatam? quo ille, poſtquam nihil exprimere ab egentibus, nihil ulla ui a miſeris extorquere potuit, cohortes in hiberna miſit: his praepoſuit, quos putauit fore diligentiſſimos ſatellites ſcelerum, miniſtros cupiditatum ſuarum. Omitto iuriſdictionem in libera ciuitate contra leges, ſenatusq. conſulta: caedes relinquo: libidines praetereo; quarum acerbiſſimum exſtat indicium, & ad inſignem memoriam turpitudinis, et paene ad iuſtum imperij noſtri odium; quod conſtat nobiliſſimas uirgines ſe in puteos abieciſſe, & morte uoluntaria nefariam turpitudinem depuliſſe. nec haec iccirco omitto, quod non grauiſſima ſint; ſed quia nunc ſine teſte dico.

EXPLANATIO

VNo *imperio*} C. Caeſaris. quarum citeriorem, Illyrico adiecto, Vatinius lege ſua dedit, ulteriorem poſtea ſenatus, ueritus, ne, ſi ipſe negaſſet, populus et hanc daret. HVNC *ordinem condemnarint,*} ſenatus enim, M. Catonis ſententiam ſecutus, coniuratos in carcere necari iuſsit. conſules igitur Piſo, & Gabinius, cum Ciceronem, accuſatum a Clodio propter ciues Romanos indicta cauſſa necatos, prodiderunt, eijciendumque curarunt, non tam illum, qui ſenatui paruerat, quam ſenatum ipſum condemnaſſe, eiuſque auctoritatem e ciuitate ſimul cum ipſo Cicerone exterminaſſe, uideri poſſunt. FIDEM *publicam,*} quam ego ſecutus in ciues nefarios animaduerti. PERPETVAM *populi Romani ſalutem,*} in eo poſitam, ſi de domeſticis patriae hoſtibus extrema ſupplicia ſumantur. ARCEM *munire*} in orat. in Piſonem: An munitio Theſſalonicae? Et infra: Theſſalonicenſes, cum opido deſperaſſent, arcem munire coegerunt. MILITARIS,} ergo latior, quam ceterae. In Piſonem: An obſeſsio militaris uiae? SIT *infeſta,*} pro, infeſtetur, uſitate: ut pro Amerino: Filij uita infeſta, ſaepe ferro atque inſidijs appetita. Pro Coelio: Ego illud tempus aetatis, quod ipſum ſua ſponte infirmum, aliorum libidine infeſtum eſt, id hoc loco defendo. GENTES *eae*} Thraces, & Dardani, Macedoniae finitimi. VIM *argenti dederant*} non, pecuniam, ſimpliciter, ſed, maximam pecuniam. pro Sextio, cum Gabinium exagitaſſet, ſubiunxit de Piſone: Alterum Thracibus, ac Dardanis primum pacem maxima pecunia uendidiſſe, deinde, ut illi pecuniam conficere poſſent, uexandam ijs Macedoniam & ſpoliandam, tradidiſſe. SVPERBISSIMO *delectu,*} cum non omnes, ſed fortiſsimi tantum deligerentur. hoc ſenſu iudicium aurium ſuperbiſsimum uocat in Oratore, quia uel minimis offenderentur uitijs, perfecta tantum uellent. DVRISSIMA} ea diligentia, quae ferri uix poſſet. Quod dolendum magis eſt, eiuſmodi milites interijſſe. ACHAEOS} & de Achaeis, & de Dyrrhachinis, in eadem pro Sextio attingitur his uerbis: Cogere pecunias maximas a Dyrrhachinis, ſpoliare Theſſalos, certã Achaeis in annos ſingulos pecuniã imperauiſſe.

ORATIO

IPSAM uero urbem Byzãtiorum fuiſſe refertiſſimam, atque ornatiſſimam ſignis, qui ignorat? quae illi, exhauſti ſumptibus bellorum maximis, cum Mithridaticos impetus, totumq. Pontum armatum, efferueſcentem in Aſiam, atque erumpentem, aegre repulſum, & ceruicibus interclusum ſuis, ſuſtinerent; tum, inquam, Byzantij, & poſtea ſigna illa, & reliqua urbis ornamenta, ſanctiſſime cuſtodita, tenuerunt. te imperatore infeliciſſimo, & taeterrimo, Caeſonine Caluenti, ciuitas libera, & proximis ſuis beneficijs a ſenatu, & a populo R. liberata, ſic ſpoliata, atque nudata eſt, ut, niſi C. Virginius, legatus, uir fortis, & innocens, interueniſſet, unum ſignum Byzantij ex maximo numero nullum haberent. Quod fanum eſt in Achaia, qui locus, aut lucus in Graecia tota tam ſanctus fuit, in quo ullum ſimulacrum, ullum ornamentum reliquum ſit? Emiſti a foediſſimo tribuno pl. tum in illo naufragio huius urbis, cum tu idem, qui gubernare debueras, euerteres, tum, inquam, emiſti grandi pecunia, ut tibi de pecunijs creditis ius in liberos populos contra S. C. & contra legem generi tui dicere liceret. id emptum ita uendidiſti, ut aut ius non diceres, aut bonis ciues R. euerteres. Quorum ego nihil dico nunc, P. C. hominem ipſum relinquo: de prouincia diſputo. itaque omnia illa, quae & ſaepe audiſtis, & tenetis animis, etiam ſi non audiatis, praetermitto: nihil de hac eius urbana, quam ille praeſens in oculis ueſtris mentibusq. defixit, audacia loquor: nihil de ſuperbia, nihil de contumacia, nihil de crudelitate diſputo: lateant libidines eius illae tenebricoſae, quas fronte, & ſupercilio, non pudore, & temperantia contegebas: de prouincia, quod agitur, id diſputo.

EXPLANATIO

VRBEM *Byzantiorum*,} liberam, suisq. legibus utentem. IN *libera ciuitate*} Byzantij. CAESONINE *Caluenti*,} sic appellat Pisonem, quia Caesoninus Calpurniorum Pisonum, ante quam Frugi dicerentur, cognomen fuit, ut fasti Capitolini anno V. C. DCV. docent. Caluentius autem maternus auus fuit, ut ait Pedianus. GRAECIA *tota*} ergo Clodius Gracciam totam lege sua cum imperio Macedoniae, Pisoni gratificans, coniunxerat. NAVFRAGIO} translatio tribus uerbis, naufragio, gubernare, euertere. CONTRA *legem generi tui*} C. Caesaris. In Pisonem: Obtinuisti prouinciam consularem finibus ijs, quos lex cupiditatis tuae, non quos lex generi tui pepigerat. nam lege Caesaris iustissima, atque optima, populi liberi plane & uere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem praeter te, & collegam tuum, putauit, omnis erat tibi Achaia, Thessalia, Athenae, cuncta Graecia addicta. TENEBRICOSAE,} non apertae, sed occultae. unde in oratione Post Red. in senatu. Idem domi quam libidinosus, quam impurus, quam intemperans, non ianua receptis, sed pseudotyro intromissis uoluptatibus? FRONTE, *& supercilio*,} quibus abhorrere uidebatur ab omni libidine. In ipsum: Oculi, supercilia, frons, uultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit. Et infra: Is cum istum adolescentem cum hac dijs irata fronte uidisset, non fastidiuit eius amicitiam. Et paullo post: Deuenit, aut potius incidit in istum, eodem deceptus supercilio Graecus, atque aduena, quo tam sapiens, & tanta ciuitas.

ORATIO

HVIC uos non summittetis? hunc diutius manere patiemini? cuius, ut prouinciam tetigit, sic fortuna cum improbitate certauit, ut nemo posset, utrum deterior, an infelicior esset, iudicare. An uero in Syria diutius est Semiramis illa retinenda? cuius iter in prouinciam fuit eiusmodi, ut rex Ariobarzanes consulem uestrum ad caedem faciendam, tamquam aliquem Thracem, conduceret. deinde aduentus in Syriam primus, equitatus habuit interitum: post, concisae sunt optime cohortes. igitur in Syria, imperatore illo, nihil aliud actum est, nisi pactiones pecuniarum cum tyrannis, decisiones, direptiones, latrocinia, caedes. cum palam populi R. imperator, instructo exercitu, dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, sed omnia sibi & empta, & emenda esse clamaret. Iam uero, publicanos miseros (me etiam miserum illorum ita de me meritorum miserijs, ac dolore) transdidit in seruitutem Iudaeis, & Syris, nationibus natis seruituti. statuit ab initio, & in eo perseuerauit, ius publicano non dicere: pactiones, sine ulla iniuria factas, rescidit: custodias sustulit, uectigales multos, ac stipendiarios liberauit: quo in opido ipse esset, aut quo ueniret, ibi publicanum, aut publicani seruum esse uetuit. quid multa? crudelis haberetur, si in hostem animo fuisset eo, quo fuit in ciues R. eius ordinis praesertim, qui est semper dignitate sua, benignitate magistratus sustentatus. itaque uidetis, P. C. non temeritate redemptionis, aut negotij gerendi inscitia, sed auaritia, superbia, crudelitate Gabinij paene afflictos iam, atque euersos publicanos: quibus quidem uos, in his angustijs aerarij, tamen subueniatis, necesse est: etsi iam multis non potestis, qui, propter illum hostem senatus, inimicissimum ordinis equestris, bonorumq. omnium, non solum bona, sed etiam honestatem miseri deperdiderunt: quos non parcimonia, non continentia, non uirtus, non labor, non splendor tueri potuit contra illius heluonis, & praedonis audaciam. quid? qui se etiam nunc subsidijs patrimonij, aut amicorum liberalitate sustentant, hos perire patiemini? an, si qui frui publico non potuit per hostem, hic tegitur ipsa lege censoria: quem is frui non sinit, qui est, etiam si non appellatur, hostis, huic ferri auxilium non oportet? Retinete igitur in prouincia diutius eum, qui de socijs cum hostibus, de ciuibus cum socijs faciat pactiones: qui hoc etiam se pluris esse, quam collegam, putet, quod ille uos tristitia, uultuq. deceperit, ipse numquam se minus, quam erat, nequam esse simularit. Piso autem, alio quodam modo, gloriatur, se breui tempore perfecisse, ne Gabinius unus omnium nequissimus existimaretur.

EXPLANATIO

SIC *fortuna cum improbitate certauit*,} hic uituperat, alibi laudat simili sententia. nam de Cn. Pompeio sic in ea pro Balbo: In quo uno ita summa fortuna cum summa uirtute certauit, ut omnium iudicio plus, quam posset, minus, quam deceret, tribueretur. SEMIRAMIS *illa*} Semiramis in Syria regnauit. eius nomine, Syriae proconsul, homo effeminatus, ac mollis, lepide Gabinius appellatur. ARIOBARZANES} Cappadociae rex, amicus, & socius populi Romani. EQVITATVS *habuit interitum*:} qua pugna, non dicit: sed infra, pugnasse cum ostendit cum maximis Syriae gentibus, & cum tyrannis. ITA *de me meritorum*} in consulatu primum Catilinae temporibus, deinde, cum, lege in eum a Clodio promulgata, uniuersus equester ordo uestem mutauit. erant autem publicani omnes equites Romani. TRADIDIT *in seruitutem Iudaeis, & Syris*,} quia, cum ab ijs publicani pecunias uectigales exigere uellent, ius eis dicere Gabinius noluit. sponte autem Iudaei, & Syri soluere noluerunt. ita Iudaeis, & Syris publicani seruire uidebantur, cum eos in iudicium uocare non possent, sed, quod ij uellent, in uecti-

gali

gali pecunia facere cogerentur. STATVIT *ab initio,*} odio in equeſtrem ordinem, utpote qui conſul dixerit, equites Romanos daturos illius diei poenas, quo, Cicerone conſule, cum gladijs in cliuo Capitolino fuiſſent: L. uero Lamiam, principem equeſtris ordinis, in concione ultra ducenta millia paſſuum relegarit, quod auſus eſſet pro Cicerone deprecari. Pro Sextio, Poſt Red. in ſen. & alibi. CVSTODIAS} carceres. uetuit quemquam eorum, qui publicanis deberent, in carcerem duci. STIPENDIARIOS} & uectigalia, & ſtipendia, quae ſocij pendebant, publicani conduxerant. LIBERAVIT:} ne quid penderent. MAGISTRATVS} qui prouinciae uectigali praeerat. NON *temeritate redemptionis,*} non quia, prolapſi cupiditate, nimis magno publica redemerint. quod cum antea feciſſent, releuauit eos Caeſar conſul tertia mercedum parte. Suetonius. IN *his anguſtijs aerarij,*} de tribus aerarijs ſupra diximus. hoc illud eſt, quo uectigales pecuniae conferebantur, & unde legionum ſtipendia promebantur. nam in oratione pro Balbo: In anguſtijs aerarij uictorem exercitum ſtipendio affecit. SVBVENIATIS} aliqua mercedum parte releuetis. quod Caeſar quoque fecerat. GLORIATVR, *ſe breui tempore perfeciſſe, ne Gabinius unus omnium nequiſſimus exiſtimaretur.*} Eiuſdem leporis illud in Vatinium: Die dicta ab eo, quem tu unum improbiorem eſſe, quam te, nonnumquam ſoles confiteri.

ORATIO

HOS uos de prouincijs, ſi non aliquando deducendi eſſent, deripiendos non putaretis? & has publicas peſtes ſociorum, militum clades, publicanorum ruinas, prouinciarum uaſtitates, imperij maculas teneretis? at ijdem uos anno ſuperiore hos eoſdem reuocabatis, cum in prouincias iam perueniſſent. quo tempore ſi liberum ueſtrum iudicium fuiſſet, nec toties dilata res, nec ad extremum e manibus erepta eſſet: reſtituiſſetis, id quod cupiebatis, ueſtram auctoritatem, ijs, per quos erat amiſſa, reuocatis, & ijs ipſis praemijs extortis, quae erant pro ſcelere, atque euerſione patriae conſecuti. quam poenam ſi tum aliorum opibus, non ſuis, inuitiſſimis uobis euolarunt; at aliam multo maiorem, grauioremq. ſubierunt. quae enim homini, in quo aliquis ſi non famae pudor, at ſupplicij timor eſt, grauior poena accidere potuit, quam non credi litteris ijs, quae rem bene geſtam in bello nunciarent? hoc ſtatuit ſenatus, cum frequens ſupplicationem Gabinio denegauit; primum, homini ſceleribus, flagitijs contaminatiſſimo nihil eſſe credendum; deinde, a proditore, atque eo, quem praeſentem hoſtem reip. cognoſſet, bene rem geri non potuiſſe; poſtremo, ne deos quidem immortales uelle aperiri ſua templa, & ſibi ſupplicari, hominis impuriſſimi, & ſceleratiſſimi nomine. itaque ille alter aut ipſe eſt homo doctus, & a ſuis Graecis ſubtilius eruditus, qui ibuſcum iam in orcheſtra beluatur, antea poſt ſiparium ſolebat: aut amicos habet prudentiores, quam Gabinius, cuius nullae litterae perferuntur. Hoſce igitur imperatores habebimus? quorum alter non audet nos certiores facere, ne imperator appelletur: alterum, ſi tabellarij non ceſſarint, neceſſe eſt, paucis diebus paeniteat audere. cuius amici, ſi qui ſunt, aut ſi belluae tam inmani, tamq. taetrae poſſunt ulli eſſe amici, hac conſolatione utuntur, etiam T. Albutio ſupplicationem hunc ordinem denegaſſe. quod eſt primum diſſimile; res in Sardinia cum maſtrucatis latrunculis a propraetore una cohorte auxiliaria geſta; & bellum cum maximis Syriae gentibus, tyrannis, conſulari exercitu imperioq. confectum: deinde Albutius, quod a ſenatu petebat, ipſe ſibi in Sardinia ante decreuerat. conſtabat enim, Graecum hominem, ac leuem, in ipſa prouincia quaſi triumphaſſe. itaque hanc eius temeritatem ſenatus, ſupplicatione denegata, notauit. ſed fruatur ſane hoc ſolatio, atque hanc inſignem ignominiam, quoniam uni praeter ſe inuſta eſt, putet eſſe leuiorem; dummodo, cuius exemplo ſe conſolatur, eius exitum exſpectet; praeſertim cum in Albutio nec Piſonis libidines, nec audacia Gabinij fuerit; hac tamen una plaga conciderit, ignominia ſenatus.

EXPLANATIO

MILITVM *clades,*} de Piſone iam dixit: Exercitus ille noſter, ſuperbiſsimo delectu, & duriſsima conquiſitione collectus, omnis interijt: de Gabinio: Aduentus in Syriam primus, equitatus habuit interitus: poſt conciſae ſunt optimae cohortes. ANNO *ſuperiore*} Lentulo, & Metello cos. nec dubitandum, quin Lentulus potius, Ciceronis amantiſsimus, quam Metellus, de Piſone, & Gabinio reuocandis ad ſenatum retulerit. SI *liberum ueſtrum iudicium fuiſſet,*} liberum ſenatus iudicium non fuit per aliquem tribunum pl intercedentẽ. NON *credi litteris ijs, quae rem bene geſtam nunciarẽt?*} ſcripſerat Gabinius de re a ſe bene geſta contra Ariſtobolum in Palaeſtina, Ariſtoboliq. filium Alexandrum. SVPPLICATIONEM *Gabinio denegauit.*} in ep. ad Q. fr. Idibus Maij ſenatus frequens diuinus fuit in ſupplicatione Gabinio deneganda. Idem in oratione in Piſonem. A SVIS *Graecis*} quorum conſuetudine utebatur: ut oratio in ipſum demonſtrat. IN *orcheſtra*} ſpatium in theatro fuit, ubi ſedentes ſenatores, magiſtratus, et legati gentium exterarum, diſiuncti ab equeſtri ordine, & a plebe, fabulas ſpectabant. orcheſtrae uero Graecorum cum ſcena coniungebãtur: & artifices in ea ſaltabant: unde nomen accepit. HELVATVR,} ut Epicureus, uoluptati, gulaeq. deditus. quod illi Cicero in oratione obijcit. POST *ſiparium*} pudentius, quam in orcheſtra. eſt enim ſiparium uelum ſcenicum. QVORVM *alter*} Piſo. NON *audet*} conſcientia ſcelerum oppreſſus. CERTIORES *facere,*} de re geſta: cum tamen imperator ſit in prouincia appellatus. nam in oratione contra ipſum, Appellatus, inquit, eſt hic uulturius illius prouinciae, ſi dijs placet, imperator. Ne tum quidem, Paulle noſter, tabulas Romam mittere audebas? NE *imperator*

perator appelletur: } bis igitur imperatores appellabantur, primum ab exercitu, deinde, litteris publice missis, a senatu. Hoc dicit, quasi Piso timeat imperator appellari: quia scelerum suorum sibi sit conscius. SI *tabellarij non cessarint,* } qui litteras ad eum ferunt de supplicatione denegata. T. ALBVTIO } qui Sardiniae praefuit. Idem in oratione in Pisonem. MASTRVCATIS } mastruca Sardorum uestis. pro Scauro, & Quinctilianus lib. 1. cap. 9. CVM *maximis Syriae gentibus,* } cum quibus prospere se pugnasse Gabinius ad senatum scripserat. quod senatus, audita iam equitatus, & cohortium caede, credendū non censuit. GRAECVM *hominem,* } Graecis litteris deditum. nam homo uere Graecus in Sardiniam propraetor missus non esset. Irrisit eum satyricus poeta Lucilius, Latinis uerbis Graeca miscentem. Graecum te, Albuti, quam Romanum, atque Sabinum. & quae praeterea lib. 1. de Fin. a Cicerone recitantur. de eodem in Bruto. QVASI *triumphasse.* } in orat. Pisonem: Albutius, cum in Sardinia triumphasset, Romae damnatus est. EXITVM } damnationem, & exsulium. Tusc. 5. IGNOMINIA *senatus.* } quia senatum contempserat.

ORATIO

At, qui duas Gallias decernit consulibus duobus, hos retinet ambos: qui autem alteram Galliam, & aut Syriam, aut Macedoniam, tamen alterum retinet, & in utriusque pari scelere disparem condicionem facit. Faciam, inquit, illas praetorias; ut Pisoni, & Gabinio succedatur statim. si hic sinat: tum enim tribunus intercedere poterit; nunc non potest. itaque ego idem, qui nunc consulibus ijs, qui designati erunt, Syriam, Macedoniamq. decerno, decernam easdem praetorias; ut & praetores annuas prouincias habeant, & eos quamprimum uideamus, quos animo aequo uidere non possumus. sed, mihi credite, numquam succedetur illis, nisi cum ea lege referetur, qua intercedi de prouincijs non licebit: itaque, hoc tempore amisso, annus est integer nobis exspectandus: quo interiecto, ciuium calamitas, sociorum aerumna, sceleratissimorum hominum impunitas propagatur. quodsi essent illi optimi uiri, tamen ego mea sententia C. Caesari succedendum nondum putarem. qua de re dicam, P. C. quod sentio; atque illam interpellationem mei familiarissimi, qua paullo ante interrupta est oratio mea, non pertimescam.

EXPLANATIO

CONSVLIBVS *duobus* } non qui nunc sunt, sed qui designabuntur. Paullo post apertius. ILLAS } Macedoniam, & Syriam. PRAETORIAS; } duae Galliae consulibus decernentur. ita fiet, quod Sempronia lex iubet. Piso tamen, & Gabinius, praetorijs factis eorum prouincijs, reuocabuntur. nam si consulares, uti nunc sunt, ita manerent eorum prouinciae: sequeretur, ut uel solos eos, uel solum Caesarem reuocari necesse esset: cum de duabus tantum consularibus prouincijs, in quas duo cōsules eant, non de quattuor, lex Sempronia loquatur. SI *hic sinat:* } fore significat, ut tribunus pl. impediat, ne praetoriae fiant. TVM } cum agetur de praetorijs faciendis Macedonia, & Syria. NVNC *non potest.* } non enim licet intercedere, cum de prouincijs consularibus decernendis lege Sempronia refertur. Infra. Mihi credite, numquam succedetur illis, nisi cum ea lege referetur, qua intercedi de prouincijs non licebit. QVI *designati erunt,* } designati non sunt, sed ex interregno creati Pompeius, & Crassus. DECERNAM *easdem praetorias;* } sed nihil agam: intercedet enim tribunus pl. ANNVS *est integer exspectandus* } nam, hoc tribuno pl. Pisonis & Gabinij studiosissimo, de quo dixit, si hic sinat, numquam illis succedetur. intercedet enim S.C. qui, si lege Sempronia prouinciae nunc decernantur, intercedere non potest.

ORATIO

Negat me uir optimus inimiciorem Gabinio debere esse, quam Caesari: omnem enim illam tempestatem, cui cesserim, Caesare impulsore, atque adiutore esse citatam. cui si primum sic respondeam, me communis utilitatis habere rationem, non doloris mei, possim ne probare, cum id me facere dicam, quod exemplo fortissimorum & clarissimorum ciuium facere possim? an Ti. Gracchus (patrem dico, cuius utinam filij non degenerassent a grauitate paterna) tantam laudem est adeptus, quod tribunus pl. solus ex toto illo collegio L. Scipioni auxilio fuit, inimicissimus & ipsius, & fratris eius Africani; iurauitq. in concione, se in gratiā non redijsse, sed alienum sibi uideri dignitate imperij, quo duces essent hostium Scipione triumphante ducti, eodem ipsum duci, qui triumphasset? quis plenior inimicorum fuit C. Mario? L. Crassus, M. Scaurus, alij ne inimici? omnes Metelli: at hi non modo illum inimicum ex Gallia sententijs suis non detrahebant, sed &, propter rationem Gallici belli, prouinciam extra ordinem decernebāt. Bellum in Gallia maximum gestum est: domitae sunt a Caesare maximae nationes, sed nondum legibus, nondum iure certo, nondum satis firma pace deuinctae. bellum affectum uidemus, &, uere ut dicam, paene confectum; sed ita, ut, si idem extrema persequitur, qui inchoauit, iam omnia perfecta uideamus; si succeditur, periculum sit, ne instauratas maximi belli reliquias, ac renouatas audiamus. ergo ego senator, inimicus, si ita uultis, homini; amicus esse, sicut semper fui, reip. debeo. Quid, si ipsas

sas inimicitias depono reip. caussa, quis me tandem iure reprehendat? praesertim cum ego omnium meorum consiliorum, atque factorum exempla semper ex summorum hominum factis mihi censuerim petenda. An non M. ille Lepidus, qui bis consul, & pontifex maximus fuit, nō solum memoria, & testimonio, sed etiam annalium litteris, & summi poetae uoce laudatus est, quod cum M. Fuluio collega, quo die censor est factus, homine inimicissimo, in campo statim rediyt in gratiam, ut commune officium censurae communi animo, ac uoluntate defenderent? Atque, ut uetera, quae sunt innumerabilia, mittam; tuus pater, Philippe, non ne uno tempore cum suis inimicissimis in gratiam rediyt? quibuscum omnibus eadem resp. reconciliauit, quae alienarat. Multa praeterea, quod intueor coram haec lumina, atque ornamenta reip. P. Seruilium, & M. Lucullum: utinam etiam L. Lucullus ille uiueret. quae fuerunt inimicitiae grauiores in ciuitate, quam Lucullorum, atque Seruiliorum? quas in uiris fortissimis non solum exstinxit reip. dignitas, & ipsorum, sed etiam ad amicitiam, consuetudinemq. transduxit. Quid? Q. Metellus Nepos non ne consul in templo Iouis optimi maximi, permotus cum auctoritate uestra, tum illius P. Seruily incredibili grauitate dicendi, absens mecum summo suo beneficio rediyt in gratiam? An ego possum huic esse inimicus, cuius litteris, fama, nuncys celebrantur aures quotidie meae nouis nominibus gẽtium, nationum, locorum?

EXPLANATIO

SCIPIONI} cui cognomen Asiatico fuit, ab Antiocho Asiae rege deuicto. OMNES *Metelli:* propter Numidicum, cui gloriam confecti Iugurthini belli legatus imperatori suo Marius ademit. GALLICI *belli*} Cimbrici. Plutarchus, & Orosius lib. v. cap. 16. EXTRA *ordinem*} ut ei ultra annum in Gallia esset imperium. BELLVM *affectum*} profligatum quidem, non tamen absolutum. Tuscul. 5. Profligata iam haec, & paene ad exitum adducta quaestio est. Infra: Ipse Caesar, quid est, cur in prouincia commorari uelit, nisi ut ea, quae per eum affecta sunt, perfecta reip. tradãtur? Et post: Vos tamen oportere ab eodem illa omnia, a quo profligata sunt, confici uelle. PERICVLVM *sit*,} ne instauratas maximi belli reliquias, ac renouatas audiamus. Infra, idem alijs uerbis: Impolitae uero res, & acerbae, si erunt relictae, quamquam sunt abscissae, tamen efferent se aliquando, & ad renouandum bellum reuiescent. SVMMI *poetae*} Q. Ennij: qui M. Fuluium, Lepidi collegam in censura, ad bellum Aetolicum secutus est. Pro Archia. QVAE *fuerunt inimicitiae grauiores*} Seruilium augurem, (sic enim appellat Plutarchus) duo Luculli fratres, Lucius, & Marcus, patris eorum accusatorem, accusarunt. Academicorum libro, qui inscribitur Lucullus. P. SERVILII *incredibili grauitate dicendi*,} eadẽ res narratur in ea Post Red. in sen.

ORATIO

ARDEO, mihi credite, P. C. id quod uosmet de me existimatis, & facitis ipsi, incredibili quodam amore patriae: qui me amor & subuenire olim impendentibus periculis maximis cum dimicatione capitis, & rursum, cum omnia tela undique esse intenta in patriam uiderem, subire coegit, atque excipere unum pro uniuersis. hic me meus in remp. animus pristinus, ac perennis cum C. Caesare reducit, reconciliat, restituit in gratiã. quod uolent, denique homines existiment: nemini ego esse possum bene de rep. merenti non amicus. etenim, si ys, qui haec omnia flamma, ac ferro delere uoluerunt, non inimicitias solum, sed etiam bellum indixi, atque intuli; cum partim mihi illorum familiares, partim etiam me defendente capitis iudicijs essent liberati: cur eadem resp. quae me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non possit? quod mihi odium cum P. Clodio fuit, nisi quod perniciosum patriae ciuem fore putabam, qui, turpissima libidine incensus, duas res sanctissimas, religionem, & pudicitiam, uno scelere uiolasset? num est igitur dubium ex his rebus, quas is egit, agitq. quotidie, quin ego in illo oppugnando reip. plus, quam otio meo, nonnulli in eodem defendendo suo plus otio, quam communi, prospexerint? Ego me a C. Caesare in rep. dissensisse fateor, & sensisse uobiscum: sed nunc ijsdem uobis assentior, cum quibus antea sentiebam. uos enim, ad quos litteras L. Piso de suis rebus non audet mittere, qui Gabiny litteras insigni quadam nota, atque ignominia noua condemnastis, C. Caesari supplicationes decreuistis; numero, ut nemini ullo ex bello; honore, ut omnino nemini. cur igitur exspectem hominem aliquem, qui me cum illo in gratiam reducat? reduxit ordo amplissimus, & ordo is, qui est & publici consily, & meorum omnium consiliorum auctor, & princeps. uos sequor, P. C. uobis obtempero, uobis assentior: qui quamdiu C. Caesaris consilia in rep. non maxime diligebatis, me quoque cum illo minus coniunctum uidebatis: posteaquam rebus gestis mentes uestras, uoluntatemq. mutastis, me non solum comitem esse sententiae uestrae, sed etiam laudatorem uidistis.

EXPLANATIO

OLIM} Catilinae temporibus. ET *rursum*} P. Clodio tribuno pl. SVBIRE *coegit*,} sponte enim, furente Clodio, caedisq. ciuium caussam quaerente, cessi: ne, mea caussa, patria periclitaretur. In epist. ad Lentulum: Qui meos ciues, & a me seruatos, & me seruare cupientes, seruis armatis obijci noluerim. Id saepe etiam gloriatur in orationibus. RELIGIONEM, *& pudicitiam*} cum in templum Bonae deae, muliebri uestitu, libidinis caussa penetrauit. nota satis historia est. NON *nulli*} Caesaris

inimici,

inimici, ut M. Cato, qui Clodij tribuni pl. leges defendebat, ne, si leges eae tollerentur, irrita essent, quae ipse in Cypro, Clodij lege missus, egerat. in quo maiorem otij sui, quam publici, rationem habebat. NVMERO} dierum quindecim, his consulibus, quibus haec habita oratio est. Caesar ipse lib. III. bell. Gal. in extremo ita scripsit: Ob eas res ex litteris Caesaris dies quindecim supplicatio decreta est. quod ante id tempus contigerat nulli. Biennio autem post, rebus alijs additis, ijsq. maximis, decreta ei supplicatio est dierum uiginti, L. Domitio Ap. Claudio cos. HONORE,} uerborum. De honore, & numero sic in ea pro Balbo: C. Caesarem senatus & genere supplicationum amplissimo ornauit, & numero dierum nouo. Et hic paullo post: Dignitas uerborum.

ORATIO

SED, quid est, quod in hac caussa maxime homines admirentur, & reprehendant meum consilium; cum ego idem antea multa decreuerim, quae magis ad hominis dignitatem, quam ad reip. necessitatem, pertinerent? Supplicationem quindecim dierum decreui sententia mea. reip. satis erat tot dierum, quot C. Mario: dijs immortalibus non erat exigua eadem gratulatio, quae ex maximis bellis. ergo ille cumulus dierum hominis est dignitati tributus. in quo ego, quo consule referente primum decem dierum supplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto, confectoq. Mithridatico bello, & cuius sententia primum duplicata est supplicatio consularis; (mihi enim estis assensi, cum, eiusdem Pompeij litteris recitatis, cōfectis omnibus maritimis terrestribusq. bellis, supplicationem dierum duodecim decreuistis) sum Cn. Pompeij uirtutem, & animi magnitudinem admiratus, quod, cum ipse ceteris omnibus esset omni honore antelatus, ampliorem honorē alteri tribuebat, quam ipse erat consecutus. ergo in illa supplicatione, quam ego decreui, res ipsa tributa est dijs immortalibus, & maiorum institutis, & utilitati reip. sed dignitas uerborum, honos, & nouitas, & numerus dierum Caesaris ipsius laudi, & gloriae concessus est. Relatum est ad nos nuper de stipendio exercitus: non decreui solum, sed etiam, ut uos decerneretis, laboraui: multa dissentientibus respondi: scribendo affui. tum quoque homini plus tribui, quam nescio cui necessitati. illum enim arbitrabar etiam sine hoc subsidio pecuniae retinere exercitum praeda ante parta, & bellum conficere posse: sed decus illud, & ornamentum triumphi minuendum nostra parcimonia non putaui. Actum est de decem legatis: quos alij omnino non dabant: alij exempla quaerebant: alij tempus differebant: alij sine ullis uerborum ornamentis dabant. in ea quoque re sic sum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reip. caussa sentirem, facere uberius propter ipsius Caesaris dignitatem. at ego idem nunc in prouincijs decernendis, qui illas omnes res egi silentio, interpellor; cum superioribus caussis hominis ornamenta fuerint, in hac me nihil aliud, nisi ratio belli, nisi summa utilitas reip. moueat.

EXPLANATIO

EGO *idem*} qui Caesari succedendum non puto. QVOT *C. Mario*:} ex bello Cimbrico, septem dierum, aut saltem sex: nam ordinaria dierum erant quinque. cum enim supplicatione decem dierum Pompeio decreta, duplicatam esse consularem supplicationem, Cicero subiungat: nimirum, quinque dierum decerni solitam, perspicue demonstrat. EADEM} quinque dierum, ut ostendi. DECRETA} ex sententia Ciceronis, ut infra. CONFECTOQ. *Mithridatico bello*,} abundare arbitror, Mithridatico. SVPPLICATIONEM *dierum duodecim decreuistis*.} aut hic, decem, non duodecim, aut supra, duodecim, non decem, legendum est. uerum utrobique malim, decem; nam cum dixerit, in Pompeio duplicatam esse supplicationem consularem; facile suspicor, supplicationem consularem quinque dierum, nō sex, antea fuisse. quod exemplo supplicationis Paullo Aemilio decretae Liuius lib. XLV. docet. quamquam C. Mario dies unus, uel plures etiam additi sunt, ut numero dierum nouo cohonestaretur: sed id extra ordinem: Cicero autem de ordinaria, & usitata consulari supplicatione loquitur, cum ait in Pompeio duplicatam supplicationem consularem. praeterea, cum C. Caesari ob res in Gallia gestas decretam primum quindecim, deinde uiginti dierum supplicationem uideam, adducor ut existimem, tot dierum accessionem factam esse in supplicatione Caesaris, quot facta fuerat in supplicatione Pompeij, quinis utrique diebus extra ordinem honoris caussa concessis. DIGNITAS *uerborum*} cum Caesaris res gestae uerbis honorificentissimis exponerentur. HONOS} haec simul iunguntur, honos, nouitas, numerus dierum, hac sententia: supplicatio maior, quam ceteris, Caesari decreta: in quo fuit honos. non enim hic simpliciter de supplicatione loquitur Cicero, de qua iam dixerat, Res ipsa tributa est dijs immortalibus, & maiorum institutis, & utilitati reip. sed de ea supplicatione, quae nouitate & numero dierum ceteris omnibus praestitit. NVPER} ijsdem consulibus. DE *stipendio exercitus*:} quem Caesar nouis legionibus auxerat. propterea nouo etiam stipendio opus erat. SCRIBENDO *affui*.} cum S. C. scriberetur. Quattuor modis erga Caesarem studium suum declarat; quod de stipendio decreuerit; quod, ut alij decernerent, laborauerit; quod multa dissentientibus responderit; quod scribendo affuerit. Maximum autem, si quis scribendo adesset, amorem in eum, cuius de honore agebatur, praeseferebat. itaque in ep. ad Catonem, Res, inquit, ipsa declarat, tibi illum honorem nostrum supplicationis fuisse iucundum, quod scribendo affuisti. haec enim S. C. non ignoro ab amicissimis eius, cuius de honore agitur, scribi solere. Quod ad loquendi genus attinet, satis multa diximus in comm. ep. fam. DE STIPENDIO} pro Balbo: Idem in angu

stijs

ſtijs aerarij uictorem exercitum ſtipendio affecit: imperatori decem legatos decreuit: lege Sempronia ſuccedendum non cenſuit. harum ego ſententiarum princeps, & auctor fui. NON *decreui ſolum,* } in ep. ad Lentulum, non ſe decreuiſſe, ſed decretum eſſe, diſsimulans ſcribit: ne, reſtitutus in patriam, a priſtina ſententia, ideſt ab optimatum cauſſa deſciuiſſe uideretur. Quod ſcribis, inquit, te uelle ſcire, qui ſit reip. ſtatus: ſumma diſſenſio eſt, ſed contentio diſpar. nam qui plus opibus, armis, potentia ualent, profeciſſe tantum mihi uidentur ſtultitia, & inconſtantia aduerſariorum, ut iam etiam auctoritate plus ualerent. itaque, perpaucis aduerſantibus, omnia, quae ne per populum quidem ſine ſeditione ſe aſſequi poſſe arbitrabantur, per ſenatum conſecuti ſunt. nam & ſtipendium Caeſari decretum eſt, & decem legati: &, ne lege Sempronia ſuccederetur, facile perfectum eſt. Quae tamen omnia ipſe ſua ſententia decreuerat: ut ex hac oratione ſatis conſtat. PRAEDA *ante parta* } quae reſeruabatur ad ornamentum triumphi. praeda enim ex hoſtibus parta geſtari ſolebat in triumpho.

ORATIO

NAM ipſe Caeſar, quid eſt, cur in prouincia commorari uelit, niſi ut ea, quae per eum affecta ſunt, perfecta reip. tranſdantur? amoenitas eum, credo, locorum, urbium pulchritudo, hominum, nationumq. illarum humanitas, & lepos, uictoriae cupiditas, finium imperij noſtri propagatio retinet. quid illis terris aſperius? quid incultius opidis? quid nationibus immanius? quid porro tot uictorijs praeſtabilius? quid Oceano longius inueniri poteſt? An reditus in patriam habet aliquam offenſionem? utrum apud populum, a quo miſſus eſt, an apud ſenatum, a quo ornatus eſt? An dies auget eius deſiderium, an magis obliuionem, ac laurea illa, magnis periculis parta, amictit longo interuallo uiriditatem? quare, ſi qui hominem non diligunt; nihil eſt, quod eum de prouincia deuocent: ad gloriam deuocant, ad triumphum, ad gratulationem, ad ſummum honorem ſenatus, equeſtris ordinis gratiam, populi caritatem. ſed, ſi ille hac tam eximia fortuna propter utilitatem reip. frui non properat, ut omnia illa conficiat: quid ego ſenator facere debeo, quem, etiam ſi ille aliud uellet, reip. conſulere oporteret? Ego uero ſic intelligo, P.C. nos hoc tempore in prouincijs decernendis perpetuae pacis habere oportere rationem. nam quis hoc tempore non ſentit, omnia, alia eſſe nobis uacua ab omni periculo, atque etiam ab omni ſuſpicione belli? iam diu mare uidemus illud immenſum, cuius feruore non ſolum maritimi curſus, ſed urbes etiam, & uiae milicares iam tenebantur, uirtute Cn. Pompeij ſic a populo R. ab Oceano uſque ad ultimum Pontum, tamquam unum aliquem portum, tutum, & clauſum teneri; nationes eas, quae numero hominum, ac multitudine ipſa poterant in prouincias noſtras redundare, ita ab eodem eſſe partim reciſas, partim repreſſas, ut Aſia, quae imperium antea noſtrum terminabat, nunc tribus nouis prouincijs ipſa cingatur. poſſum de omni regione, de omni hoſtium genere dicere. nulla gens eſt, quae non aut ita ſubacta ſit, ut uix extet; aut ita domita, ut quieſcat; aut ita pacata, ut uictoria noſtra, imperioq. laetetur.

EXPLANATIO

AFFECTA } non confecta. de hoc uerbo iam diximus. AN DIES *auget eius deſiderium,* } quaſi dicat: Obliuionem potius, quam deſiderium, tempus auget: triumphusq. ſi differatur, qui differetur, ſi remanet in Gallijs Caeſar; ſplendor eius minuetur potius interuallo temporis, quam augebitur. quare, quod ad ipſum attinet, cauſſam habet, cur decedere, non cur in Galliarum imperio diutius commorari uelit. ſed, belli perficiendi cauſſa, ne decedat, nos curare debemus: ſiquidem de rep. potius, quam de homine, laboramus. CVIVS *feruore* } non loquitur de fluctibus, ſed de piratarum quaſi efferueſcentium, infinita multitudine. ſupra: Mithridaticos impetus, totumq. Pontum armatum, efferueſcentem in Aſiam, atque erumpentem. ASIA } quam Attalus rex populo Romano legauerat. TRIBVS *nouis prouincijs* } Mithridatico bello Pompeij uirtute partis, Bithynia, Ponto, Syria.

ORATIO

BELLVM Gallicum, P.C. C. Caeſare imperatore geſtum eſt, antea tantummodo repulſum. ſemper illas nationes noſtri imperatores refutandas potius bello, quam laceſſendas, putauerunt. ipſe ille C. Marius, cuius diuina, atque eximia uirtus magnis populi R. luctibus funeribusq. ſubuenit, influentes in Italiam Gallorum maximas copias repreſſit, non ipſe ad eorum urbes, ſedesq. penetrauit. modo ille meorum laborum, periculorum, conſiliorum ſocius, C. Pontinius, fortiſſimus uir, ortum repente bellum Allobrogum, atque hac ſcelerata coniuratione excitatum, proelijs fregit; eosq. domuit, qui laceſſierant; & ea uictoria contentus, rep. metu liberata, quieuit. C. Caeſaris longe aliam uideo fuiſſe rationem. non enim ſibi ſolum cum ijs, quos iam armatos contra populum R. uidebat, bellandum eſſe duxit, ſed totam Galliam in noſtram ditionem eſſe redigendam: itaque cum acerrimis nationibus, & maximis, Germanorum, & Heluetiorum, proelijs feliciſſime decertauit; ceteras contriuit, compulit, domuit, imperio populi R. parere aſſuefecit; &, quas regiones, quasq. gentes nullae nobis antea litterae, nulla uox, nulla fama notas fecerat, has noſter imperator, noſterq. exercitus, & populi R. arma peragrarunt. ſemitam tantum Galliae tenebamus antea, P.C. ceterae partes a gentibus aut inimicis

huic imperio, aut infidis, aut incognitis, aut certe immanibus, & barbaris, & bellicosis tenebantur. quas nationes, nemo umquam fuit, qui non frangi, domariq. cuperet: nemo sapienter de rep. nostra cogitauit iam inde a principio huius imperij, quin Galliam maxime timendam huic imperio putaret: sed propter uim, ac multitudinem gentium illarum numquam est antea cum omnibus dimicatum. restitimus semper lacessiti: nunc denique est perfectum, ut imperij nostri, terrarumq. illarum idem esset extremum. Alpibus Italiam munierat ante natura, non sine aliquo diuino numine. nam, si ille aditus Gallorum immanitati, multitudiniq. patuisset; numquam haec urbs summo imperio domicilium, ac sedem praebuisset. quae iam, licet, considant: nihil est enim ultra illam altitudinem montium usque ad Oceanum, quod sit Italiae pertimescendum. sed tamen una, aut altera aestas, uel metu, uel spe, uel poena, uel praemijs, uel armis, uel legibus, potest totam Galliam sempiternis uinculis adstringere. impolitae uero res, & acerbae, si erunt relictae, quamquam sunt abscissae, tamen efferent se aliquando, & ad renouandum bellum reuirescent. Quare sit in eius tutela Gallia, cuius uirtuti, fidei, felicitati commendata est. etenim, si Fortunae muneribus amplissimis ornatus, saepius eius deae periculum facere nollet; si in patriam, si ad deos penates, si ad eam dignitatem, quam in ciuitate sibi propositam uidet, si ad iucundissimos liberos, si ad clarissimum generum redire properaret; si in Capitolium inuehi uictor cum illa insigni laurea gestiret; si denique timeret casum aliquem, qui illi tantum addere iam non potest, quantum auferre: uos tamen oporteret ab eodem illa omnia, quo profligata sunt, confici uelle. cum uero ille suae gloriae iampridem, reip. nondum satisfecerit; & malit tamen tardius ad suorum laborum fructus peruenire, quam non expletre susceptum reip. munus: nec imperatorem incensum ad remp. bene gerendam reuocare, nec totam Gallici belli rationem, prope iam explicatam, perturbare, atque impedire debemus.

EXPLANATIO

SOCIVS} in opprimenda Catilinae coniuratione. fuit enim praetor Cicerone consule. post praeturam in Galliam ulteriorem iuit: rebellantesq. Allobroges repressit. Dio lib. XXXVII. epitome lib. CIII. HAC *scelerata coniuratione excitatum,*} Sallustius, & or. 3. in Catil. QVIEVIT.} ad eorum sedes non penetrauit. biennio tamen post, L. Domitio, Ap. Pulchro cos. triumphauit. Dio, & in ep. ad Att. ad Q. fr. CONTRIVIT,} non placet, Contriuit, compulit: ut minor significatio sit in secundo uerbo, quam in primo, contra Ciceronis consuetudinem: conterruit, pro contriuit, ex auctoritate ueterum librorum libenter lego. IMPOLITAE *res, & acerbae, si erunt relictae, quamquam sunt abscissae, tamen efferent se aliquando, & ad reuocandum bellum reuirescent.*} abscindi dicuntur ea, quae coniuncta disrumpuntur: quod hic non quadrat: itaque malim, accisae, quam abscissae, & apud Virgilium lib. VII. eo uersu.

„ Non licet amborum populos excindere regum, scriptum esse, excidere, in Mediceo libro ait Pierius Valerianus, uir de litteris optime meritus. nam excindo, unde deducatur, non uideo. LIBEROS} unam tamen habuit Iuliam, uxorem hoc tempore Pompeij Magni. Sed hic est Ciceronis mos, ut de uno filio, liberos, dicat, qua de re pro lege Manilia. VOS *tamen oporteret ab eodem illa omnia, a quo profligata sunt, confici uelle*} profligare plus est, quam incipere, minus, quam conficere. itaque dixit paullo ante: Quid est, cur in prouincia commorari Caesar uelit, nisi ut ea, quae per eum affecta sunt, perfecta reip. tradantur? uide locum in epistola sexta lib. IIX. PROFLIGATA} affecta: quo uerbo supra bis usus est.

ORATIO

NAM illae sententiae uirorum clarissimorum minime probandae sunt: quorum alter ulteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorem. qui ulteriorem, omnia illa, de quibus disserui paullo ante, perturbat: simul ostendit, eam se scisce re legem, quam esse legem neget; & quae pars prouinciae sit, cui non possit intercedi, hanc se auellere; quae defensorem habeat, non tangere. simul & illud facit, ut, quod illi a populo datum sit, id non uiolet; quod senatus dederit, id senator properet auferre. Alter belli Gallici rationem habet: fungitur officio boni senatoris; legem, quam non putat, eam quoque seruat; praefinit enim successori diem. qui mihi nihil uidetur minus a dignitate, disciplinaq. maiorum dissidere, quam ut, qui consul Kal. Ian. habere prouinciam debet, is ut eam desponsam, non decretam, habere uideatur; fuerit toto in consulatu sine prouincia, cui fuerit, antequam designatus esset, prouincia decreta. sortietur, an non? nam & non sortiri absurdum est, &, quod sortitus sis, non habere. proficiscetur paludatus? quo? quo peruenire ante certam diem non licebit. Ianuario, Februario prouinciam non habebit: Kal. ei denique Martijs nascetur repente prouincia. attamen his sententijs Piso in prouincia permanebit. quae cũ grauia sunt, tum nihil grauius illo, quod multari imperatorem deminutione prouinciae contumeliosum est: neque solum, summo in uiro, sed etiam in mediocri homine ne accidat, prouidendum.

EXPLANATIO

VIRORVM *clarissimorum*} consularium: cum ante Ciceronem sententiam dixerint. DE QVIBVS *disserui paullo ante;*} illa significat, quae a Caesare profligata, confici ab eodem, si maneret in imperio,

rio, una, aut altera aeſtate poterant. EAM *ſeſciſcere legem,*} Vatiniam, quae Caeſari citeriorem Galliã cum Illyrico dederat. Qui citeriorem, inquit, Galliam Caeſari non adimit, oſtendit probari a ſe Vatiniam legem, quam tamen, ut contra auſpicia latam, eſſe legem neget. Vlteriorem autem ſenatus dederat, non populus: auctore Suetonio. Hanc ſententiam opinor a M. Bibulo eſſe dictam. is enim & conſularis, & Caeſaris inimiciſsimus. nam M. Cato ne praetorius quidem adhuc erat. neminem autem, ut iam dixi, niſi conſularem, rogatum eſſe ſententiam ante Ciceronem, uериſimile uidetur. CVI *non poſſit intercedi,*} non poterat intercedi ulteriori Galliae, quia ſenatus illud, non populi, beneficium fuerat. itaque non ad tribunos pl. ſed ad ſenatum, ut conſeruaret beneficium ſuum, pertinebat illa defenſio. peccabat igitur ſenator ille, qui beneficium ſenatus auferebat a Caeſare, populi relinquebat. populus enim citeriorem Galliam dederat. QVAE *defenſorem habeat,*} nam ſi citerior adimeretur, intercederent tribuni pl. ius & poteſtatem populi tuentes. BELLI *Gallici rationem habet:*} ulteriorem non attingit: uult enim ea confici, quae profligata ſunt: in quo fungitur officio boni ſenatoris. citeriorem decernit, cum hoc tamen, ne ſucceſſor eat in prouinciam, niſi geſto conſulatu, Kalendis Martijs. LEGEM} Vatiniam. SERVAT;} quia, cum lex Vatinij citeriorem Galliam in quinquennium Caeſari dediſſet, hic ſenator non ante quinctum annum ei ſuccedi uult. quo tempore abſoluto, conſul quoque metuebat, ne cui, inuito ſenatu, eadem prouincia alia lege ita daretur, ut a Vatinio Caeſari data fuerat. Infra. QVI *mihi nihil uidetur minus*} malim: Quo mihi nihil uidetur magis. nam, Qui, non eſt in uetere Card. Borromaei libro, ſed, Que. alioqui diuerſum quiddam ab eo, quod agitur, uidebitur illud, Quam ut, qui conſul. cum tamen id eſſe conſtet, quod a dignitate, diſciplinaq. maiorum diſsidere, Cicero dicit. QVI *conſul Kalendis Ian. habere prouinciam debet,*} quibus igitur deſignatis conſulibus decretae prouinciae fuiſſent, ab ijs finem conſulatus exſpectari nolebant conſules, qui de prouincijs retulerant, ſed ire in prouincias cum primum magiſtratum iniuiſſent: ut eo citius imperium Caeſari ex dimidia ſaltem parte adimeretur. DESPONSAM,} ita promiſſam, ut eam tamen interim non attingat. ANTE *quam deſignatus eſſet,*} retulerant enim conſules, ut ſequentis anni conſulibus, quicumque deſignati eſſent, lege Sempronia prouinciae decernerentur. SORTIETVR, *an non?*} mos erat, ut in prouincias ituri ſortirentur, aut compararent inter ſe. Liuius, Cicero, alij. ANTE *certam diem*} ei praefinitam. Paullo ante: Praefinit ſucceſſori diem. KALENDIS *ei denique Martijs.*} non quae erunt, ipſo conſule, ſed anno ſequenti. dictum eſt enim ſupra: Fuerit toto in conſulatu ſine prouincia. Praeterea ſi Vatinij lex ſeruatur, ante quinquennium adimi citerior Gallia Caeſari non poteſt. ATTAMEN *bis ſententijs Piſo in prouincia permanebit.*} diſputauit hactenus de duabus ſententijs: concludit, neutra Macedoniam attingi: cum tamen ea potius, quam ulterior, aut citerior Gallia, cum Syria uideatur eſſe coniungenda.

ORATIO

EGO uos intelligo, P. C. multos decreuiſſe honores eximios C. Caeſari, & prope ſingulares, quod ita meritus erat, gratis etiam, ut quam coniunctiſſimus huic ordini eſſet. ſapientes, ac diuini fuiſtis. neminem umquam eſt hic ordo complexus honoribus, & beneficijs ſuis, qui ullam dignitatem praeſtabiliorem ea, quam per uos eſſet adeptus, putarit. nemo umquam hic potuit eſſe princeps, qui maluerit eſſe popularis. ſed homines, aut propter dignitatem ſuam diffiſi ipſi ſibi, aut propter reliquorum obtrectationem ab huius ordinis coniunctione depulſi, ſaepe ex hoc portu ſe in illos fluctus prope neceſſario contulerunt. qui ſi ex illa iactatione curſuq. populari, bene geſta rep. referunt adſpectum in curiam, atque huic ampliſſimae dignitati commendati eſſe uolunt; non modo non repellendi ſunt, uerum etiam expetendi. Monemur a fortiſſimo uiro, atque optimo poſt hominum memoriam conſule, ut prouideamus, ne citerior Gallia, nobis inuitis, alicui decernatur, poſt eos conſules, qui nunc erunt deſignati, perpetuoq. poſthac ab ijs, qui hunc ordinem oppugnent, populari, ac turbulenta ratione teneantur. Quam ego plagam etſi non contemno, P. C. praeſertim monitus a ſapientiſſimo conſule, & diligentiſſimo cuſtode pacis, & otij, tamen uehementius arbitror pertimeſcendam, ſi hominum praeclariſſimorum, ac potentiſſimorum aut honorem minuero, aut ſtudium erga hunc ordinem repudiaro. nam, ut C. Iulius, omnibus a ſenatu eximijs, ac nouis rebus ornatus, per manus hanc prouinciam transdat ei, cui minime uos uelitis; per quem ordinem ipſe ampliſſimam ſit gloriam conſecutus, ei ne libertatem quidem relinquat; adduci ad ſuſpicandum nullo modo poſſum. Poſtremo, quo quiſque animo futurus ſit, neſcio: quid ſperem, uideo. praeſtare hoc ſenator debeo, quantum poſſum, ne quis uir clarus, aut potens huic ordini iure iraſci poſſe uideatur. atque hoc, ſi inimiciſſimus eſſem C. Caeſari, ſentirem tamen reip. cauſſa: ſed non alienum eſſe arbitror, quo minus ſaepe aut interpeller a nonnullis, aut tacita aeſtimatione reprehendar, explicare breuiter, quae mihi ſit ratio, & cauſſa cum Caeſare.

EXPLANATIO

HONORES *eximios, & prope ſingulares*} infra: Omnibus a ſenatu eximijs, ac nouis rebus ornatus. Et in ep. ad Lentulum: Cum etiam Caeſar, rebus maximis geſtis, ſingularibus ornatus & nouis honoribus, ac iudicijs ſenatus, ad eius ordinis auctoritatem adiungeretur. GRATIS *etiam,*} ut cum ei

Galliam ulteriorem uestra sponte decreuistis. HIC} in hoc ordine. IN *illos fluctus*} ad populi studium, ad popularem rationem. Recte senatum, in quo summa grauitas, & sapientia, portum uocat, populum uero fluctus, quia, mente parum certa, numquam consistit, & libidine potius, quam consilio, mouetur. id eo liberius dicit, quia loquitur in senatu. REFERVNT *adspectum in curiam*,} in communi sententia Caesarem quodam modo describit. CONSVLE,} Marcellino. is enim in consulatu maioris animi uidetur fuisse, quam Philippus: & is etiam fortasse solus de prouincijs retulerat, districto, & impedito Philippo propter affinitatem & Caesaris, & Catonis, qui se mutuo pessime oderant. Attiam, Octauij, qui Augustus postea dictus est, matrem, Iuliae, sororis Caesaris, filiam, habebat in matrimonio, Marciam uero, filiam suam, Catoni collocauerat. NOBIS *inuitis, alicui decernatur*,} exemplo Vatinij, qui eam Caesari dedit inuito senatu. Decernatur, aut non proprie Cicero dixit, aut mendosum est. subandiri enim constat, a populo, tribunicia lege: cum dicat, Nobis inuitis. at hoc uerbum de populo non solet usurpari. decernit enim senatus, populus iubet. POST *eos consules, qui nunc erunt designati*,} absoluto scilicet imperij tempore, quod in ea prouincia Caesari lex Vatinij tribuerat. quam ob caussam supra quoque dictū est: Legem, quam non putat, eam quoque seruat: praefinit enim successori diem. PER *manus*} ut, cum ipse attributum sibi lege Vatinia in citeriore Gallia imperij tempus absoluerit, alteri, non quem senatus, sed quem populus miserit, eandem prouinciam tradat.

ORATIO

AC primum illud tempus familiaritatis, & consuetudinis, quae mihi cum illo, quae fratre meo, quae C. Varroni, consobrino nostro, ab omnium nostrum adolescentia fuit, praetermitto. postea quam sum penitus in remp. ingressus, ita dissensi ab illo, ut in disiunctione sententiae coniuncti tamen amicitia maneremus. consul ille egit eas res, quarum participem me esse uoluit: quibus ego si minus assentiebar, tamen illius mihi iudicium gratum esse debebat. me ille, ut quinqueuiratum acciperem, rogauit: me in tribus sibi coniunctissimis consularibus esse uoluit: mihi legationem, quam uellem, quanto cum honore uellem, detulit. quae ego omnia non ingrato animo, sed obstinatione quadam sententiae, repudiaui: quam sapienter, non disputo; multis enim non probabo; constanter quidem, & fortiter certe: qui, cum me firmissimis opibus contra scelus inimicorum munire, & populares in petus populari praesidio possem propulsare, quamuis excipere fortunam, subire uim, atque iniuriam malui, quam aut a uestris sanctissimis mentibus dissidere, aut de meo statu declinare. Sed non is solum gratus debet esse, qui accepit beneficium, uerum etiam is, cui potestas accipiendi fuit. ego illa ornamenta, quibus ille me ornabat, decere me, & conuenire ijs rebus, quas gesseram, non putabam: illum quidem amico animo me habere eodem loco, quo principem ciuem, suum generum, sentiebam.

EXPLANATIO

C. VARRONI} Viselliae gentis: de quo sic in Bruto: Erat etiam uir doctus in primis C. Visellius Varro, consobrinus meus. Ibidem: Neque uerbis aptiorem alium dixerim, neque sententijs crebriorem. praeterea perfectus in litteris: iurisq. ciuilis iam a patre Aculeone traditam tenuit disciplinam. QVIBVS *ego si minus assentiebar*,} quod eae senatui non probarentur. In Pisonem: Ego C. Caesarem non eadem de rep. sensisse, quae me, scio: sed tamen, quod iam de eo, his audientibus, saepe dixi, me ille sui totius consulatus, eorumq. honorum, quos cum proximis communicauit, socium esse uoluit: detulit, inuitauit, rogauit. QVINQVEVIRATVM} malim legere, Vigintiuiratum, ut est in ep. 6. & 7. lib. 2. & in ep. 2. lib. IX. ad Att & apud Quinctilianū lib. XII. cap. I. Velleium lib. 2. Suetonius quoque, M. Attium Balbum, sororis Caesaris uirū inter uigintiuiros agrum Campanū plebi lege Iulia diuisisse, scribit in Augusto. quare si malim, sex locorum testimonio unum corrigi, quam ex uno tria mutari, absurde mihi facere non uidear. IN TRIBVS *sibi coniunctissimis consularibus*} cum Pompeio, & Pisone, Caesari coniunctissimis, quia Pompeius eius gener erat, Piso socer: quibus additus Cicero tertius consularis fuisset. Pompeium quidem in uigintiuiris fuisse ex eo mihi liquet, quod eum Cicero Balbi collegam uocat ep. 12. lib. 2. ad Att. Adiuuat hanc opinionem, quod infra dicitur: Illum quidem me habere eodem loco, quo principem ciuem, suum generum sentiebam. Nam Pisonem, inimicum suum nominare noluit. LEGATIONEM} in Gallia. ep. 19. lib. II. ad Att. Caesar me sibi uellet esse legatum. honestior haec declinatio periculi. OBSTINATIONE *quadam sententiae*} ne de meo statu declinarem. quod infra dicit. aut, ne dissentirem a uobis: quibus inuitis & legem agrariam Caesar tulerat, & legatos quoque, sine S. C. lege Vatinia ipse deligebat. unde in Vatinium: Age, factum est horum aliquid in alijs, raro, sed tamen factum est, ut populus deligeret imperatorem: quis legatos umquam audiuit sine S. C. ante te nemo, post continuo fecit idem in duobus prodigijs reip. Clodius. MVLTIS *enim non probabo*;} iudicantibus eam legationem repudiari a me non debuisse, qua accepta, sequentis anni uim, & iniuriam, illatam mihi a tribuno pl. Clodio, uitassem. In ep. ad Terentiam: Meum fuit, uel legatione uitare periculum, uel diligentia, & copijs resistere, uel cadere fortiter. FIRMISSIMIS *opibus*} Caesaris. POPVLARI *praesidio*} Caesar enim uel maxime apud populum gratia ualebat. A VESTRIS *sanctissimis mentibus*} non probantibus ea, quae consul Caesar egerat. AVT *de meo statu declinare*.} cum in optimatum caussa, & in senatus auctoritate, con-

tempta ambitione illa populari, ſemper omnia poſuiſſem. Hne illnd ſpeĉtat, quod ſupra dictum eſt: Quae ego omnia non ingrato animo, ſed obſtinatione quadam ſententiae repudiaui. EODEM *loco*,} cum me in tribus ſibi coniunctiſsimis conſularibus eſſe uoluit.

ORATIO

TRADUXIT ad plebem inimicum meum, ſiue iratus mihi, quod me ſecum ne beneficijs quidem uidebat poſſe cöiungi; ſiue exoratus. ne hoc quidem fuit iniuria: nam poſtea me, ut ſibi eſſem legatus, non ſolum ſuaſit, uerum etiam rogauit. ne id quidem accepi, non quo alienum mea dignitate arbitrarer; ſed quod tantum reip. ſceleris impendere a conſulibus proximis non ſuſpicabar. Ergo adhuc magis eſt mihi uerendum, ne mea ſuperbia in illius liberalitate, quam ne illius iniuria in noſtra amicitia reprehendatur. ecce illa, illa tempeſtas, caligo bonorum, & ſubita, atque improuiſa formido, tenebrae reip. ruina, atque incendium ciuitatis. terror iniectus Caeſari de eius actis, metus caedis bonis omnibus, conſulum ſcelus, cupiditas, egeſtas, audacia. ſi non ſum adiutus, non debui: ſi deſertus, ſibi fortaſſe prouidit: ſi etiam oppugnatus, ut quidam aut putant, aut uolunt, uiolata amicitia eſt, accepi iniuriam, inimicus eſſe debui: non nego. ſed, ſi idem ille tum me ſaluum eſſe uoluit, cum uos me, ut cariſſimum filium, deſiderabatis; & ſi uos ijdem pertinere ad cauſſam illam putabatis, uoluntatem C. Caeſaris a ſalute mea non abhorrere; & ſi illius uoluntatis generum eius habeo teſtem, qui idem Italiam in municipijs, populum R. in concione, uos mei ſemper cupidiſſimos in Capitolio ad meam ſalutem citauit; ſi denique Cn. Pompeius idem mihi teſtis de uoluntate Caeſaris, & ſponſor eſt illi de mea: non ne uobis uideor & ultimi temporis recordatione, & proximi memoria medium illud triſtiſſimum tempus debere, ſi ex rerum natura non poſſim euellere, ex animo quidem certe excidere? ego uero, ſi mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem, atque inimicitias meas reip. conceſſiſſe, quod magni cuiuſdam hominis, & perſapientis uidetur; utar hoc, quod non tam ad laudem adipiſcendam, quam ad uitandam uituperationem, ualet, hominem me eſſe gratum, & non modo tantis beneficijs, ſed etiam mediocri hominum beneuolentia commoueri.

EXPLANATIO

TRADVXIT *ad plebem inimicum meum,*} cauſſa cur Clodium ad plebem traduxerit, exponitur in oratione pro domo, his uerbis: Hora fortaſſe ſexta diei queſtus ſum in iudicio, cum C. Antonium, collegam meum, defenderem, quaedam de rep. quae mihi uiſa ſunt ad illius miſeri cauſſam pertinere. haec homines improbi ad quoſdam uiros fortes longe aliter, atqne a me dicta erant, detulerunt. hora nona, illo ipſo die, tu es adoptatus. Et apud Suetonium: Cicerone in iudicio qnodam deplorante temporum ſtatum, P. Clodium, inimicum eius, fruſtra iampridem a patribus ad plebem tranſire nitentem, eadem die, horaq. nona traduxit. Haec igitur traductionis cauſſa fuit, non ea, qnam hic Cicero ſubinngit ad Caeſaris excuſationem, cui coninnctiſsimus erat hoc tempore. A. CONSVLIBVS *proximis*} Piſone, & Gabinio. ADHVC} non, ad hanc diem, ſed quod ad illud quidem tempus attinet, donec ille conſul fuit. TEMPESTAS,} furor Clodij tribuni pl. poſt Caeſarem conſulem. TERROR *iniectus Caeſari de ſuis actis,*} totam hanc rem exponit in ea pro Sextio his uerbis: Illi autem aliquo tum timore perterriti, quod acta illa, atque omnes res ſuperioris anni labefactari a praetoribus, infirmari a ſenatu, atque principibus ciuitatis putabant, tribunum popularem a ſe alienare nolebant. ADIVTVS,} a Caeſare. NON *debui*:} cum eius beneficia, quibus acceptis ſeruari poteram, repudiaſſem. Velleius lib. II. Hoc ſibi contraxiſſe Cicero uidebatur, quod inter uigintiuiros diuidendo agro Campano eſſe noluiſſet. SIBI *fortaſſe prouidit*:} timuit fortaſſe, ne infirmarentur acta ſui conſulatus. AVT *putant,*} errore ducti. AVT *uolunt,*} odio in Caeſarem, cui me inimicum eſſe uellent. VLTIMI *temporis*} uetuſtiſsimi: de quo ſupra: Primum illud tempus familiaritatis, & conſuetudinis, qnae mihi cum illo, quae fratri meo, quae C. Varroni, conſobrino meo, ab omnium noſtrum adoleſcentia fuit, praetermitto. PER *aliquos*} qui putant, me eum Caeſare non reip. cauſſa, ſed illius felicitate commotum, mihiq. priuatim conſulentem, in gratiam rediiſſe. MAGNI *cuiuſdam hominis, & perſapientis*} quam iſti laudem mihi adimunt, odio maxime in Caeſarem: cum quo non poſſe me dicunt reip. cauſſa coniungi; quandoquidem is contra rempub. conſul omnia fecerit.

ORATIO

A. VIRIS fortiſſimis, & de me optime meritis quibuſdam peto, ut, ſi ego illos meorum laborum & commodorum participes eſſe nolui, ne illi me ſuarum inimicitiarum ſocium uelint eſſe, praeſertim cum mihi ijdem illi conceſſerint, ut etiam acta illa Caeſaris, quae neque oppugnaui antea, neque defendi, meo iam iure poſſim defendere. nam ſummi ciuitatis uiri, quorum ego cōſilio remp. conſeruaui, & quorum auctoritate illam coniunctionem Caeſaris defugi, Iulias leges, & ceteras, illo conſule rogatas, iure latas negant; ijdem illam proſcriptionem capitis mei, contra ſalutem reip. ſed ſaluis auſpicijs rogatam eſſe dicebant. itaque uir ſumma auctoritate, ſumma eloquentia, dixit grauiter, caſum illum meū funus eſſe reip. ſed funus iuſtum, & indictum: & mihi ipſi

ipsi omnino perhonorificum, discessum meum funus dici reip. Reliqua non reprehendo, sed mihi ad id, quod sentio, assumo. nam, si illud iure rogatum dicere ausi sunt, quod nullo exemplo fieri potuit, nulla lege licuit, quia nemo de caelo seruarat: obliti ne erant, tum, cum ille, qui id egerat, plebeius est lege curiata factus, dici, de caelo esse seruatum? qui si plebeius omnino esse non potuit, qui tr i bunus pl. potuit esse? & cuius tribunatus si ratus est, ni bil est, quod irritum ex actis Caesaris possit esse; eius nō solum tribunatus, sed etiam perniciosissimae res, auspicio rum religione conseruata, iure latae uidebuntur.

EXPLANATIO

A. VIRIS *fortissimis*, } in tuenda rep. DE. ME *optime meritis* } cum restitutus in patriam sum. Bibulum, Catonem. L. Domitinm, alios, Caesari inimicos, designat. PARTICIPES *esse no-lui*, } solus enim acerbissimam iniusti exsulij calamitatem pertuli: cum tamen illa non mea tantum, sed bonorum omnium caussa fuerit. Pro Balbo. Fuit hoc siue meum siue reip. fatum, ut in me omnis illa inclinatio communium temporum incumberet. MEO *iam iure* } quia defendunt ipsi inimicum meum, quem fuisse quidem improbum tribunum, sed tribunum tamen dicunt: cum ego illum, hominem patricij generis, lege curiata, cum de caelo seruaretur, ad plebem traductum, tribunum esse potuisse negem. Confertur hoc in Catonem, qui lege Clodia in Cyprum missus, euerti acta sua simul cum Clodij tribunatu intelligebat. DEFVGI, } cum eius beneficia contempsi. IVRE *latas negant*; } quia contra auspicia latae sunt. VIR *summa auctoritate* } cum hic sententiam ante Ciceronem dixerit, consularem fuisse necesse est. & opinor Bibulum fuisse. nam Cato, nondum praetorius, ante consularem Ciceronem sententiam rogatus non esset. IVSTVM, } iure rogatum. ET *indictum*: } pro Domo: Video quosdam clarissimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicasse, te cum plebe iure agere potuisse: qui etiam de me ipso, cum tu a rogatione funere elatam remp. esse dicerent, tamen id funus, etsi miserum, atque acerbum fuisset, iure indictum esse dicebant: quod de me ciue, ac de rep. bene merito tulisses, funestum funus te indixisse reip. quod salnis auspicijs tulisses, iure egisse dicebant. RELIQVA *non reprehendo*, } quod Iulias leges iure latas negant, quia, cum ferrentur, de caelo seruatum sit. AD. ID, *quod sentio, assumo*. } nam si uerum est, quod dicunt, iure rogatum a Clodio de me; quia nemo tum de caelo seruauit; ut seruatum est in legibus Iulijs; quas ideo iure latas negant: sequitur, ut, quod rogatum est de Clodio ad plebem traducendo, iure rogatum non sit: tunc enim Bibulus, ferente legem curiatam Caesare, de caelo seruauit. quod si plebeius esse non potuit: tribunus pl. esse qui potuit? & si tribunatus eius ratus non est: quod ab eo tribuno de me rogatum est, iure rogatum esse, dici nullo modo potest. Haec Cicero: at Cato leges Clodij esse irritas ideo negabat, quod in ijs erat ea, qua ipse in Cyprum missus erat. ILLVD } proscriptionem illam mei capitis. nam eam legis nomine Cicero appellandam non censet. QVIA *nemo de caelo seruarat*: } ferente ad populum de me Clodio. Licebat autem per ueteres leges, cum lex ferretur, seruare de caelo, idest impedire: cum magistratus crearetur, non licebat. Phil. II. Gellius lib. XIII. cap. 14. Dio lib XXXIIX. QVI *id egerat*, } qui de me tulerat. DICI, } ab ijs, qui Iulias leges irritas esse cupiebant. DE. CAELO *esse seruatum?* } quod si uerum est: lex curiata ferri non potuit. ergo nec ille plebeius esse potuit sine lege: nec, si plebeius non fuit, tribunus pl. esse potuit. NIHIL *est, quod irritum ex actis Caesaris possit esse*; } quae tamen isti rata esse nolunt, quia seruata auspicia non sint. sed si ratus est Clodij tribunatus, non seruatis, cum plebeius fieret, auspicijs: ergo & rata Caesaris acta, licet, cum leges Iuliae ferrentur, seruata auspicia non sint. Bibulus enim tunc de caelo seruauit. PERNICIOSISSIMAE *res*, } ut illa proscriptio mei capitis. AVSPICIORVM *religione conseruata*, } quia, cum Clodius de me tulit, nemo de caelo seruauit.

ORATIO

QVARE aut nobis statuendum est, legem Aeliam manere, legem Fufiam non esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere, cum lex feratur, de caelo seruari, obnunciari, intercedi licere; censorium iudicium ac nationem, & illud morum seuerissimū magisterium non esse nefarijs legibus de ciuitate sublatum; si patricius tribunus pl. fuerit, contra leges sacratas; si plebeius, contra auspicia fuisse: aut mihi concedant homines, oportet, aut in rebus bonis non exquirere iura ea, quae ipsi in perditis non exquirunt; praesertim cum ab illis aliquoties condicio C. Caesari lata sit, ut easdem res alio modo ferret: qua condicione auspicia requirebant, leges comprobabant: aut in Clodio auspiciorū ratio sit eadē, leges omnes sint euersae ac perditae ciuitatis.

EXPLANATIO

AVT *nobis statuendum est*, } illa seruari non oportere, quae suis legibus sanxit Clodius. ille enim legem Aeliam, & Fufiam abrogauit: ille tulit, ut omnibus fastis legem ferri liceret: ille censoriam potestatem sustulit: quae sunt omnia perniciosa reip. aut, si leges illius cōseruandas esse ducitis: permittite mihi, ut,

hi, ut, cùm uos in rebus perditis, idest in ijs, quas tribunus egit Clodius, auspiciorum iura non spectetis, eadem ego auspicia in bonis rebus, idest, in ijs, quas Caesar consul egit, pariter non spectem. postremo, nihil obstent auspicia Clodij legibus. fuerit, quod ego nego, iure tribunus pl. quid sequetur? ut leges omnes sint euersae, ac perditae ciuitatis: eas enim suis legibus euertit Clodius. N o n *esse abrogatam,*} quam abrogauit Clodius cum Fusia. D e. c a e l o *seruari, obnunciari, intercedi licere.*} quae sustulit Clodius, ut, cum uellet, legem, nullo impediente, ferre posset. quamquam de intercessione sublata nusquam legi: nec sublatam tribuniciam intercessionem a tribuno pl. crederem, nisi adderetur, Cum lex feratur. ita Clodius populo cauit, non senatui, cum intercedi S. C. posset, legibus non posset. C e n s o r i v m *iudicium*} In oratione in Pisonē, Ab eodem, inquit, homine, in stupris inauditis, nefarijsq. uersato, uetus illa, magistra pudoris, & modestiae, censoria seueritas sublata est. Quo loco docet Pedianus, legem a Clodio latam, ne quem censores in senatu legendo praeterirent, neue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & utriusque censoris sententia damnatus esset. C o n t r a *leges sacratas*;} quae uetabant, nisi qui plebeij esset generis, tribunum pl. quemquam fieri. C o n t r a *auspicia fuisse*:} quia quo die ad plebem transiuit, curiatam legem ferente Caesare consule, eo die Bibulus de caelo seruauit. A v t *in rebus bonis*} aut, abundat. A l i o *modo*} saluis auspicijs. A v t *in Clodio auspiciorum ratio sit eadem*} aut, si mihi non concedunt, ut in rebus bonis ea non exquiram, quae ipsi in perditis non exquirunt: idest: aut, si mihi non concedunt, ut non laborem de auspicijs, contra quae Caesaris leges latae sunt; quia uelint omnino auspiciorum religionem conseruari; non recuso, modo eadem religio conseruetur in Clodio, id est in ea lege, quam de Clodij adoptione contra auspicia Caesar tulit. L e g e s *omnes*} ab eo latae. S i n t *euersae, ac perditae ciuitatis*. latae putentur contra remp. contra ueteres leges, moremq. maiorum, in euersa ac perdita ciuitate. non sint leges liberae ciuitatis, sed euersae, ac perditae.

O R A T I O

*E*X T R E M V M *illud est. Ego, si essent inimicitiae mihi cum C. Caesare, tamen hoc tempore reip. consulere, inimicitias in aliud tempus reseruare deberem. possem etiam, summorum uirorum exemplo, inimicitias reip. caussa deponere. sed, cum inimicitiae fuerint numquam, opinio iniuriae, beneficio sit exstincta; sententia mea, P. C. si dignitas agitur C. Caesaris, homini tribuam; si bonos quidam, senatus concordiae consulam; si auctoritas decretorum uestrorum, constantiam ordinis in eodem ornādo imperatore seruabo; si perpetua ratio Gallici belli, reip. prouidebo; si aliquod meum priuatum officium, me non ingratum praestabo. atque hoc uelim probare omnibus, P. C. sed leuissime feram, si forte aut ijs minus probaro, qui meum inimicum, repugnante uestra auctoritate, texerunt; aut ijs, si qui meum cum inimico suo reditum in gratiam uituperabunt, cum ipsi & cum meo, & cum suo inimico in gratiam non dubitarint redire.*

E X P L A N A T I O

HOC *tempore*} cum ille maximas res gerat: quarum cursum impedire, boni ciuis non est. S v m m o r v m *uirorum exemplo*,} quos supra nominauit. O p i n i o *iniuriae*} illius in me, cum traduxit ad plebem inimicum meum. B e n e f i c i o} In ep. ad Lentulum: Huc accessit commemoranda quaedam, & diuina Caesaris in me, fratremq. meum liberalitas: qui mihi, quascumque res gereret, tuendus esset; nunc in tanta felicitate, tantisq. uictorijs, etiam si in nos non is esset, qui est, tamen orandus uideretur. sic enim te existimare uelim; cum a uobis meae salutis auctoribos discesserim, neminem esse, cuius officijs me tam esse deuinctum, non solum confitear, uerum etiam gaudeam. Et ad Att. ep. ult. lib. IV. Perspice aequitatem animi mei, & ludum, & contemptionem Seleucianae prouinciae, & meam hercule cum Caesare suauissimam coniunctionem. haec enim me una ex hoc naufragio tabula delectat. qui quidem Quinctum meum, tuumq. dij boni, quemadmodum tractat honore, dignitate, gratia: non secus, ac si ego essem imperator. Hunc tu non ames? quem igitur istorum? S i. h o n o s *quidam*,} distinguit honorem a dignitate: & in honore plus uidetur ponere. significat enim cauendum, ne, si Caesaris honor detractione prouinciae minuatur, discordia in senatu aliqua propter dissensionem exorta remp. perturbet. D e c r e t o r v m *uestrorum*,} quibus eum ornastis. P r o b a r e *omnibus*,} ut omnes in hoc rectè sentire me dicant. R e p v g n a n t e *uestra auctoritate, texerunt*;} accusari a Milone uetuerunt. Repugnante, interpretor, ne tegeretur. nam cum loquatur in senatu, uitat ea, quae possint eum ordinem offendere. in oratione autem pro Sextio, cum apud iudices uerba faciat, senatus auctoritate Clodium esse tectū, ereptamq. Miloni eius accusandi potestatem, ostendit. cum enim de Clodio dixisset: Ille, qui monumenta publica, qui aedes sacras, qui domos inimicorum suorum oppugnauit, excidit, incendit, accusat eum, qui aliqua ex parte eius furorem exsultantem repressit: de Milone subiunxit: Hic, qui se est iutatus sic, ut in priuata re deos penates suos, in rep. iura tribunatus, auspiciaq. defenderet, accusare eum moderate, a quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs. De eadem re senatum aperte reprehendit in ep. ad Lentulum, cum ait: Qui non pluris fecerat Bonam deam, quam tres sorores, impunitatem est eorum sententijs assecutus, qui, cum tribunus pl. poenas a seditioso ciue per bonos uiros iudicio persequi uellet,

exemplum praeclariſsimum in poſterum uindicandae ſeditionis de rep. ſuſtulerunt. CVM *ſuo inimico*} cum Caeſare. notat in primis M. Bibulum, M. Catonem, L. Domitium. IN *gratiam non dubitarint redire.*} hinc illa Ciceronis querella in eadem ad Lentulum: Erat hoc mihi dolendum, ſed multo magis illud, quod inimicum meum, meum autem? immo uero legum, iudiciorum, otij, patriae, bonorum omnium, ſic amplexabantur, ſic in manibus habebant, ſic fouebant, ſic me praeſente oſculabantur, non illi quidem ut mihi ſtomachum facerent, quem ego funditus perdidi, ſed certe ut facere ſe arbitrarentur. Feci, inquit, cum Caeſare, eorum inimico, quod illi cum Clodio, & meo, & ipſorum inimico, facere non dubitauerant. NON *dubitarint*} nulla mei ratione habita, parum laborantes, ſi mihi probaturi non eſſent.

IN.ORA-

IN. ORATIONEM. CICERONIS
IN. L. CALPVRNIVM. PISONEM
PAVLLI. MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

NEMINI, *qui paullo sit humanior, & in hoc elegantioris doctrinae studio uel minimum uersatus, ignotae sunt Ciceronis inimicitiae cum L. Pisone, & A. Gabinio, ortae ex eo, quod illi consules, P. Clodio tribuno pl. rogationem in Ciceronem iniquissimam ferente, non modo non obstiterant pro consulari officio, ac potestate, uerum etiam nefarios eius conatus, & exitiosa reip. consilia uehementer tuuerant. Abfuit Cicero Clodia lege pulsus per sexdecim menses. restitutus praecipua Lentuli consulis opera, memor iniuriae Pisonis, & Gabinij, cum alijs locis acerbe eos accusauit, tum uero, referentibus Marcellino, & Philippo cos. de prouincijs consularibus lege Sempronia decernendis, summo studio egit in senatu, habita, quae exstat, oratione de prouincijs, ut Piso e Macedonia, Gabinius e Syria reuocarentur. in quam sententiam S. C. factum est. Piso prior, ut ex prouincia, quae propius aberat, redijt: &, ut haec oratio declarat, questus est grauiter in senatu de sententia Ciceronis. ad eam querellam, nactus occasionem ulciscendi doloris sui, iracunde, & acerbe hac oratione Cicero respondit, Pompeio, & Crasso* II *cos. quod Pedianus contra Fenestellam, & sentit, & probat.*

M. TVLLII. CICERONIS
IN. L. CALPVRNIVM. PISONEM
ORATIO. XXXVII

Principium huius orationis a Quinctiliano, & Diomede, sumpsimus.

PRo dij immortales, qui hic illuxit dies.

Ex Seruij Honorati in Virgilij lib. IIX. interpretatione.

Quae te belluam ex utero, non hominem, fudit.

Ex Asconio.

Quod minimum specimē in te ingenij; ingenij autem? immo ingenui hominis, ac liberi, qui colore ipso patriam aspernaris, oratione genus, moribus nomen.

Insuber quidam fuit, idest mercator, & praeco. is cum Romam cum filia uenisset, adolescentem nobilem Caesoninum, hominis fortissimi filium, ausus est appellare: filiam collocauit.

Ex Quinctiliano lib. IIX. cap. III.

Cum tibi tota cognatio in sarraco aduehatur.

Ex Asconio.

Hoc non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde se is ortum gloriari solet. neque enim haec mea natura fert, nec municipij, praesertim de me optime meriti, dignitas patitur.

Ex Asconio, & Prisciano.

Hic cum ad Padum forte consedisset, paucis post annis in eam ciuitatem (nam tum erat ciuitas) adscendit. prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo Semiplacentinus haberi coeptus est.

Ex Asconio.

Lautiorem pater tuus socerum, quam C. Piso in illo luctu noui ei filiam meam collocaui, quem ego, potestas cum omnium fuisset, unum potissimum delegissem.

Iam ne uides, bellua, iam ne sentis, quae sit hominum querella frontis tuae? nemo queritur, Syrum nescio quem de grege nouitiorum factum esse consulem: non enim nos color iste seruilis, non pilosae genae, non dentes putridi deceperunt; oculi, supercilia, frons, uultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in errorem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. pauci ista tua lutulenta uitia noueramus, pauci tarditatem ingenij, stuporem debilitatemq. linguae. numquam erat audita uox in foro: numquam periculum factum consilij: nullum non modo illustre, sed ne notum quidem factum aut militiae, aut domi. obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum: quarum simile habes nihil, praeter colorem.

EXPLANATIO

IAM *ne uides bellua. iam ne sentis*} Verba per uim doloris, & iracundiae expressa: quibus multa praeposita fuisse, necesse est: quod etiam ueteribus ex monumentis sumpta fragmenta declarant. Iam ne sentis, acerbius est, quam, Iam ne uides. ab uno enim oculorum sensu transit ad omnes sensus: quo plus in Pisone stuporis ostendat. QVAE *sit hominum querella frontis tuae?*} quam se tua fronte deceptos homines querantur: cum aliud fronte promittas, aliud re uera sis. NOVITIORVM} seruorum: quibus tamen colore, genis, dentibus te similem uidemus. OCVLI, *supercilia, frons,*} de Prou. Lateant libidines eius tenebricosae, quas fronte, & supercilio, non pudore, & temperantia, contegebat. FVMOSARVM *imaginum,*} ob antiquitatem generis. de imaginibus Plinius lib. XXXV. c. 2. Seruius lib. VII. Aen.

ORATIO

IS mihi etiam gloriabitur, se omnes magistratus sine repulsa assecutum. mihi ista licet de me uera cum gloria praedicare. omnes enim honores populus R. mihi ipsi, homini nouo, detulit. nam tu cum quaestor es factus, etiam qui te numquam uiderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. aedilis es factus: Piso est a populo R. factus, non iste Piso. praetura item maioribus delata est tuis. noti erant illi mortui: te uiuum nondum nouerat quisquam. me cum quaestorem in primis, aedilem priorem, praetorem primum cunctis suffragijs populus R. faciebat; homini ille honorem, non generi; moribus, non maioribus meis; uirtuti perspectae, non auditae nobilitati deferebat.

EXPLA-

EXPLANATIO

MIHI *ipſi,*} non maioribus meis. CVM *quaeſtor es factus*} orditur a quaeſtura, quia primus honoris gradus. NOMINI} quia Piſo uocaris, putabant te antiquis Piſonibus ſimilem eſſe. NON *iſte Piſo.*} non is, qui es, ſed is, quem decebat eſſe, cui Piſoni nomen eſſet. AEDILEM *priorem,*} aediles cur. duo tantum erant. Cicero cum Caeſonio creatus eſt: ut act. I. in Verrem. PRAETOREM *primum*} pro lege Manilia: Ter praetor primus centurijs cunctis renunciatus ſum.

ORATIO

NAM quid ego de conſulatu loquar? parto, uis, an ne geſto? miſerum me, cum hac me nunc peſte, atque labe confero. ſed nihil comparandi cauſſa loquar: ac tamen ea, quae ſunt longiſſime disiuncta, comprehendam. Tu conſul es renunciatus, (nihil dicam grauius, quam quod omnes fatentur) impeditis reip. temporibus, diſſidentibus conſulibus, Caeſare & Bibulo, cum hoc non recuſares, quin ij, a quibus dicebare conſul, te luce dignum non putarent, niſi nequior, quam Gabinius, exſtitiſſes. me cuncta Italia, me omnes ordines, me uniuerſa ciuitas non prius tabella, quam uoce, priorem conſulem declarauit. Sed omitto, ut ſit factus uterque noſtrum. ſit ſane Fors domina campi. magnificentius eſt dicere, quemadmodum geſſerimus conſulatum, quam quemadmodum ceperimus. Ego Kal. Ian. ſenatum, & bonos omnes legis agrariae, maximarumq. largitionum metu liberaui. Ego agrum Campanum, ſi diuidi non oportuit, conſeruaui; ſi oportuit, melioribus auctoribus reſeruaui. Ego in C. Rabirio, perduellionis reo, XL. annis ante me conſulem interpoſitam ſenatus auctoritatem ſuſtinui contra inuidiam, atque defendi. Ego adoleſcentes bonos, & fortes, ſed uſos ea condicione fortunae, ut, ſi eſſent magiſtratus adepti, reip. ſtatum conuulſuri uiderentur, meis inimicitijs, nulla ſenatus mala gratia, comitiorum ratione priuaui. Ego Antonium collegam, cupidum prouinciae, multa in rep. molientem, patientia, atque obſequio meo mitigaui. Ego prouinciam Galliam, ſenatus auctoritate, exercitu, & pecunia inſtructam, & ornatam, quam cum Antonio communicaui, quod ita exiſtimabam tempora reip. ferre, in concione depoſui, reclamante populo R. Ego L. Catilinam, caedem ſenatus, interitum urbis non obſcure, ſed palam molientem, egredi ex urbe iuſſi, ut, a quo legibus non poteramus, moenibus tuti eſſe poſſemus. Ego tela extremo menſe conſulatus mei, intenta iugulis ciuitatis, de coniuratorum nefarijs manibus extorſi. Ego faces, iam accenſas ad huius urbis incendium, comprehendi, protuli, exſtinxi. Me Q. Catulus, princeps huius ordinis, & auctor publici conſilij, frequentiſſimo ſenatu parentem patriae nominauit. Mihi hic uir clariſſimus, qui propter te ſedet, L. Gellius, his audientibus, ciuicam coronam deberi a rep. dixit. Mihi togato ſenatus non, ut multis, bene geſtae, ſed, ut nemini, conſeruatae reip. ſingulari genere ſupplicationis, deorum immortalium templa patefecit. Ego, cum in concione abiens magiſtratu, dicere a tribuno pl. prohiberer, quae conſtitueram; cumq. is mihi tantummodo, ut iurarem, permitteret; ſine ulla dubitatione iuraui, remp. atque hanc urbem mea unius opera eſſe ſaluam. mihi populus R. uniuerſus illa in concione non unius diei gratulationem, ſed aeternitatem immortalitatemq. donauit, cum meum iuſiurandum, tale, atque tantum, iuratus ipſe una uoce, & conſenſu approbauit. quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, niſi qui mecum eſſet, ciuium eſſe in numero uideretur. Atque ita eſt a me conſulatus peractus, ut nihil ſine conſilio ſenatus, nihil non approbante populo R. egerim, ut ſemper in Roſtris curiam, in ſenatu populum defenderim, ut multitudinem cum principibus, equeſtrem ordinem cum ſenatu coniunxerim.

EXPLANATIO

CAESARE, *& Bibulo,*} hoc delendum eſt ut gloſſema. MELIORIBVS *auctoribus*} quam quos Rullus tribunus pl. lege ſua decemuiros creabat. Vtitur autem hac diſtinctione: Si diuidi non oportuit, ſi oportuit: ne Caeſarem offendat, qui conſul partem agri Campani, lata lege, diuiſerat. C. RABIRIO} pro quo exſtat oratio. XL. ANNIS} prope XL annis. non eſt enim ſubtilis computatio: & hunc eſſe morem Ciceronis, Pedianus animaduertit. INTERPOSITAM *ſenatus auctoritatem*} C. Mario, L. Flacco coſ. annis XXXVI. ante Ciceronem conſulem. ADOLESCENTES *bonos, & fortes,*} Marianorum proſcriptorum filios: quibus ne capere magiſtratus liceret, Sullae lege ſancitum erat. ea lex uſque ad Caeſarem dictatorem ſeruata eſt. Caeſar Panſam, proſcripti filium, conſulem deſignauit. VSOS *ea condicione fortunae,*} multa mala perpeſſos uictore Sulla. CONVVLSVRI} inſtructi enim poteſtate magiſtratuum, omnia commouiſſent, ut ſuas iniurias ulciſcerentur. ex ciuilibus autem diſcordijs ciuile bellum, & reip. calamitas excitatur. MVLTA *in rep. molientem*} In rep. dicit, non contra remp. ut collegam excuſet: qui tamen de maieſtate, accuſante M. Coelio, ipſo defendente Cicerone, damnatus erat. MITIGAVI} ne cum Catilina palam conſentiret, effeci, communicata praeſertim cum eo prouincia Gallia. Salluſtius. EXTREMO *menſe conſulatus mei,*} nonis Dec. quinque coniuratis in carcere necatis. FACES,} poſt diſceſſum Catilinae, qui poſt eum remanſerunt, alij urbis incendendae, alij Ciceronis conſulis occidendi, alij alias partes inter ſe diuiſerant. L. GELLIVS,} qui conſul, cen-

ſorq. fuerat. CIVICAM} e fronde querna ob ciues ſeruatos. Gellius lib. v. c. 6. NON, *ut multis, bene geſta,*} idem in ep. ad Catonem lib. xv. ABIENS *magiſtratu,*} ultimo conſulatus die, pr. Kal. Ian. A TRIBVNO *pl.*} a Q. Metello Nepote. ep. 2. lib. v. QVAE *conſtitueram;*} de rep. a me geſta.

ORATIO

EXPOSVI breuiter conſulatum meum. aude nunc, o furia, de tuo dicere. Cuius fuit initium, ludi compitalicij, tum primum facti poſt L. Metellum & Q. Marcium cos. contra auctoritatem huius ordinis: quos Q. Metellus (facio iniuriam fortiſſimo uiro mortuo, qui illum, cuius paucos pares haec ciuitas tulit, cum importuna bellua conferam) ſed ille deſignatus conſul, cum quidam tribunus pl. ſuo auxilio magnos ludos contra S. C. facere iuſſiſſet, priuatus fieri uetuit; atque id, quod nondum poteſtate poterat, obtinuit auctoritate. tu, cum in Kalendas Ian. compitaliorum dies incidiſſent, Sex. Clodium, qui numquam antea praetextatus fuiſſet, ludos facere, & praetextatum uolitare paſſus es, hominem impurum, atque non modo facie, ſed etiam oculo tuo digniſſimum. ergo, his fundamentis poſitis conſulatus tui, triduo poſt, inſpectante, & tacente te, a P. Clodio, fatali portento, prodigioq. reip. lex Aelia, & Fuſia euerſa eſt, propugnacula, muriq. tranquillitatis, atque otij: collegia, non ea ſolum, quae ſenatus ſuſtulerat, reſtituta ſunt, ſed innumerabilia quaedam noua, ex omni faece urbis ac ſeruitio conſtituta: ab eodem homine, in ſtupris inauditis nefarijsq. uerſato, uetus illa magiſtra pudoris, & modeſtiae, ſeueritas cenſoria ſublata eſt: cum tu interim, buſtum reip. qui te conſulem tum Romae dicis fuiſſe, uerbo numquam ſignificaris ſententiam tuam, tantis in naufragijs ciuitatis.

EXPLANATIO

Q. METELLVS} Celer. MORTVO} mortuus eſt Caeſare & Bibulo cos. ut diximus in ea pro Coelio. MAGNOS *ludos*} mendoſum eſſe locum hiſtoria docet. nam magni ludi dabantur ab aedilibus cur. qui & Romani dicebantur: nec eos uel ſenatus, uel Q. Metellus fieri prohibuiſſet, qui facti fuerant ab ipſo fere urbis initio. Iam quis non uidet, ſermonem hic de compitalicijs, non de Magnis ludis eſſe? Lego igitur adiuuante Pediano: Magiſtros ludorum ludos contra S. C. facere iuſsiſſet. COMPITALIORVM *dies*} feſtus dies erat compitalia: &, ut arbitror, unus tantum. non plures: cum dicat Cicero, In Kal. Ian. incidiſſet. Sic enim legendum puto, non, incidiſſent. Adiuuat hanc opinionem Cicero, cum ait lib. VII. ad Att. Ego, quoniam IV. non. Ian. compitalicius dies eſt, nolo eo die in Albanum uenire moleſtus familiae: ueniam III. non. igitur. Omnem autem Varro lib. v. de L. L. dubitationem aufert. Compitalia, inquit, dies attributus Laribus. quotannis is dies concipitur. Eum autem diē certum non fuiſſe, uerum arbitrio fortaſſe praetorum, conſulum ue indici ſolitum, declarat uerbum, Incidiſſet. Accedit ei ratio, quod hic in Kal. Ian. at lib. VII. ad Att. in IV. non. Ian. idem Compitaliorum dies incidit. Et Varro planiſsime, conceptiuum eſſe diem, item ut ferias Latinas, dicit. Certus fortaſſe, rep. ad imperatores tranſlata, dies fuit. nam in antiquis faſtis aſsignatur compitalibus dies VI. non. Mai. cum antea paucis diebus poſt Saturnalia, auctore Dionyſio, concipi ſolitus eſſet. SEX. *Clodium*} omnium fere P. Clodij ſcelerum conſcium, miniſtrum, adiutorem: itaque Clodianus canis infra uocatur. de hoc in ea pro Coelio: Hominem ſine re, ſine fide, ſine ſpe, ſine fortunis, ore, lingua, manu, uita inquinatum. QVI *numquam antea praetextatus fuiſſet*} quia magiſtratum numquam geſſerat: ſcriba enim erat. PRAETEXTATVM *uolitare,*} magiſtrum ludorum. Docet hic locus, magiſtros quoque ludorum praetexta uti ſolitos eſſe: lictoribus, uix adducor, ut credam: quamquam infra ſcriptum uideam: Quid? tu in lictoribus, in toga praetexta eſſe conſulatum putas? quae ornamenta etiam in Sex. Clodio, te conſule, eſſe uoluiſti. Nam, Quae ornamenta, de praetexta ſola potuit dicere numero quidem multitudinis, uerum exaggerandi gratia. FACIE} turpiſsima: de qua ſupra: Color Seruilis, piloſae genae, putridi dentes. In ea poſt Red. in ſen. uultum eius importunum appellat. OCVLO *tuo*} uitioſum Piſoni oculum fuiſſe, uel ex hoc loco poſſumus exiſtimare: Sed accedit alter in eadem poſt Red. L. Piſo, inquit, tu ne auſus es iſto oculo, non dicam iſto animo; iſta fronte, non uita. DIGNISSIMVM} de eodem Clodio ſic in ea pro Sextio: Homo ijs digniſsimus, quibuſcum uiuit. Similiter locutus lib. IV. in Verrem: Hominem digniſsimum tuis moribus. HIS *fundamentis poſitis*} ludis compitalicijs contra ſenatus auctoritatem factis. LEX *Aelia, & Fuſia*} Aelia de obnunciatione, & interceſsione, qua pernicioſis legibus reſiſtebatur: Fuſia, ne omnibus diebus faſtis legem ferri liceret. De Prouincijs, pro Sextio, poſt Red. in ſen. in Vatinium, Aſconius, Dio. RESTITVTA} lege. SEVERITAS *cenſoria ſublata eſt:*} tulit enim, ne quem cenſores in ſenatu legendo praeterirent, niſi qui apud eos accuſatus, & utriuſque cenſoris ſententia damnatus eſſet.

ORATIO

NONDVM, quae feceris, ſed quae fieri paſſus ſis, dico: neque uero multum intereſt, praeſertim in conſule, utrum ipſe pernicioſis legibus, improbis concionibus remp. uexet, an alios uexare patiatur. an poteſt

ulla

ulla esse excusatio, non dicam, male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormienti in maximo reip. motu consuli? centum prope annos legem Aeliam & Fufiam tenueramus, quadringentos iudicium, notionemq. censoriam: quas leges ausus est non nemo improbus, potuit quidem nemo unquam conuellere: quam potestatem minuere, quo minus de moribus nostris quincto quoque anno indicaretur, nemo tam effusè petulans conatus est. haec sunt o carnifex in gremio sepulta consulatus tui. persequere conne xos his funeribus dies. Pro Aurelio tribunali, ne conniuente quidem te, quod ipsum esset sceleris, sed etiam hilarioribus oculis, quam solitus eras, intuente, delectus seruorum habebatur ab eo, qui nihil sibi umquam nec facere, nec pati turpe duxit: arma in templo Castoris, o proditor templorum omnium, uidente te, constituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit te consule arx ciuiū perditorum, receptaculum ueterum Catilinae militum, castellum forensis latrociny, bustum legum omnium, ac religionum. erat non solum domus mea, sed totum Palatium senatu, equitibus R. ciuitate omni, Italia cuncta refertum: cum tu non modo ad eum Ciceronem, (mitto enim domestica, quae negari possunt; haec commemoro, quae sunt palam) non modo, inquam, ad eum, cui primam comitijs tuis dederas tabulam prae rogatiuae, quem in senatu sententiam rogabas tertium, numquam adspirasti, sed omnibus consilijs, quae ad me opprimendum parabantur, non interfuisti solum, uerum etiam crudelissime praefuisti. mihi uero ipsi coram genero meo, propinquo tuo, quae dicere ausus es? egere, foris esse Gabinium, sine prouincia stare non posse, spem habere a tribuno pl. si tua consilia cum illo coniunxisses, a senatu quidem desperasse: huius te cupiditati obsequi, sicuti ego fecissem in collega meo; nihil esse, quod praesidium consulum implorarem, sibi quemque consulere oportere. Atque haec dicere uix audeo. uereor, ne qui sit, qui istius insignem nequitiam, frontis inuolutam integumentis, nondum cernat: dicam tamen: ipse certe agnoscet, & cum aliquo dolore flagitiorum suorum recordabitur.

EXPLANATIO

QVINCTO *quoque anno*} quo censores creabantur. HIS *funeribus*} apte, cum dixerit, sepulta. PRO *Aurelio tribunali*} In tribunali Aurelio. Sic enim in ea pro Domo, & post Red. ad Quir. SERVORVM} quibus armatis uteretur in legibus per uim ferendis. BVSTVM *legum omnium,*} in quo leges omnes conflagrauerunt. PRIMAM} ut ego primus comitijs tuis consularibus in prima centuria primae classis suffragium ferrem. in quo multum beneuolentiae erga te meae multum fidei tribuere uisus es ROGABAS} consul. NVMQVAM *adspirasti*} numquam accedere conatus, ut amico iniquissime uexato opem ferres. EGERE} neque hoc, neque quod proxime sequitur, Foris esse, carere mendo uidetur. rectius esset, quod ad sententiam attinet, Aegre consistere Gabinium: & congruit cum uerbo, Stare: ut dicat: Nunc quidem uix consistit Gabinius: sed, nisi prouinciam habeat, sine dubio corruet, aere scilicet alieno oppressus. At liberior coniectura. Fateor: itaque nō nimis ea delector: indicandam tamen putaui, praesertim consentientibus in mendo ueteribus libris. SPEM *habere*} prouinciae obtinendae, ut per summas rapinas mederetur uulneribus suis. CVM *illo*} cum ipso Gabinio. nam sequitur: Huius te cupiditati obsequi, sicuti ego fecissem in collega meo. CONSILIA} uoluntatem: ut illa cum illo tua consilia coniungeres, ut ille sua cum Clodio, spe prouinciae, coniungere cogebatur. Sed re uera non tam collegae, quam Clodij cupiditati, eadem prouinciae spe, obsequi Piso uoluit. id infra ostenditur his uerbis: Cauerat sibi ille sororius adulter, ut, si tibi prouinciam, si exercitum, si pecuniā, ereptam ex reip. uisceribus, dedisset, omnium suorum scelerum socium te, adiutoremq. praeberes. COLLEGAE *meo:*} C. Antonio: de quo supra: Ego Antonium collegam, cupidum prouinciae, multa in rep. molientem, patientia, atque obsequio meo mitigaui. Pro Sextio: In quo collega sustinendo, atque moderando si meam in illum indulgentiam coniunctam cum summa custodia reip. laudare uere solebatis: par prope laus P. Sextij esse debet. NONDVM *cernat*} ideoq. minus credat.

ORATIO

MEMINISTI *ne coenum, cum ad te quincta fere hora cum C. Pisone uenissem, nescio quo e gurgustio te prodire, inuoluto capite, soleatum? & cum isto ore foetido taeterrimā nobis popinam inhalasses, excusatione te uti ualetudinis, quod diceres, uinolentis te quibusdam medicaminibus solere curari? quam nos caussam cum accepissemus, (quid enim facere poteramus?) paullisper stetimus in illo ganearum tuarum nidore, atque fumo: unde tu nos, cum improbissime respondendo, tum turpissime eructando, eiecisti. Idem illo fere biduo productus in concionem ab eo, cui sic aequatum praebebas consulatum tuum, cum esses interrogatus, quid sentires de consulatu meo, grauis auctor, Calatinus, credo, aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & non Caesoninus, Semiplacentinus Caluentius, respondes, altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio, crudelitatem tibi non placere. hic te homo dignissimus tuis laudibus collaudauit. Crudelitatis tu, furcifer, senatum consul in concione condemnas? non enim me, qui senatui parui: nam relatio illa salutaris, & diligens fuerat consulis, animaduersio quidem, & iudicium senatus. quae cum reprehendis, ostendis, qualis tu, si ita forte accidisset, fueris illo tempore consul futurus. stipendio mehercule, & frumento Catilinam esse putasses iuuandum. quid enim interfuit inter Catilinam, & eum, cui tu senatus auctoritatem, salutem ciuitatis, totam remp. prouinciae praemio uendidisti? quae enim L. Catilinam conantem consul prohibui, ea P. Clodium facientem consules*

sules adiuuerunt. uoluit ille senatum interficere, uos sustulistis: leges incendere, uos abrogastis; interire patriam, uos adiuuistis. quod est uobis consulibus gestum sine armis? incendere illa coniuratorum manus uoluit urbem, uos eius domum, propter quem urbs incensa non est. ac ne illi quidem, si habuissent uestri similem consulem, de urbis incendio cogitassent. non enim se tectis priuare uoluerunt, sed, his stantibus, nullum domicilium sceleri suo fore putauerunt. caedem illi ciuium, uos seruitutem expetistis. hic uos etiam crudeliores. huic enim populo ita fuerat ante uos consules libertas insita, ut emori potius, quam seruire, praestaret.

EXPLANATIO

C. PISONE} qui L. Pisonis cognatus, Ciceronis gener erat. Pro Sextio: Gener, & Piso gener, a Pisonis consulis pedibus supplex reijciebatur. AB. EO} a Clodio, tribuno pl. SIC *aequatum*} hic ego possum multa suspicari: quid probem tamen, plane nihil habeo. consulantur ueteres libri, si quam forte deprauato loco (sic enim arbitror) opem afferant. CAESONINVS} nisi me fallunt Asconij uerba, Caluentius patris Pisonis socer fuit, id est L. Pisonis, contra quem haec oratio est, maternus auus. Caesoninus autem cognomen est patris Pisonis, quod testimonio quoque lapidum Capitolinorum, qui anno V. C. DCV. Calpurniae genti cognomen hoc adducit, intelligitur. SEMIPLACENTINVS} propter maternum auum; qui trans Alpes in Italiam profectus, Placentiae consedit. Calpurnius autem paterni generis est; Caluentius materni. CRVDELITATEM *tibi non placere.*} Crudelitatis notam inurebat Ciceroni; cuius consulis iussu, auctore tamen senatu, quinque ciues Romani, coniurationis principes, in carcere essent interfecti. HIC *te homo dignissimus tuis laudibus collaudauit.*} quid est, homo dignissimus tuis laudibus? opinor, Dignissimus, a quo tu laudareris. nam, ut recte laudatur uir praestans a laudato uiro, sic contra improbus ab improbo: ut paria paribus respondeant. SVSTVLISTIS;} contempta eius auctoritate. ABROGASTIS;} ut Aeliam, & Fufiam: quas P. Clodius, uobis inspectantibus, & tacentibus, abrogauit. EIVS *domum,*} incendistis. infra, & alibi.

ORATIO

ILLVD *uero geminum consilijs Catilinae, & Lentuli, quod me domo mea expulistis; Cn. Pompeium domum suam compulistis. neque enim, me stante, & manente in urbis uigilia, neque resistente Cn. Pompeio, omnium gentium uictore, umquam se illi remp. delere posse duxerunt. a me quidem etiam poenas expetistis, quibus coniuratorum manes mortuorum expiaretis: omne odium, inclusum nefarijs sensibus impiorum, in me profudistis. quorum ego furori nisi cessissem; in Catilinae busto uobis ducibus mactatus essem. Quod autem maius indicium exspectatis, nihil inter uos, & Catilinam interfuisse, quam, quod eandem illam manum ex intermortuis Catilinae reliquijs concitastis; quod omnes undique perditos collegistis; quod in me carcerem effudistis; quod coniuratos armastis; quod eorum ferro meum corpus, atque omnium bonorum uitam obijcere uoluistis? sed iam redeo ad praeclaram illam concionem tuam. Tu es ille, cui crudelitas displicet? qui, cum senatus luctum, ac dolorem suum uestis mutatione declarandum censuisset, cum uideres maerere remp. amplissimi ordinis luctu, o noster misericors quid facis? quod nulla in barbaria quisquam tyrannus. omitto enim illud, consulem edicere, ut sen at us S. C. ne obtemperet: quo foedius nec fieri, nec cogitari quidquam potest. ad misericordiam redeo eius, cui nimis uidetur senatus in conseruanda patria fuisse crudelis.*

EXPLANATIO

GEMINVM} simillimum. COMPVLISTIS.} pulso Cicerone, aliquamdiu Pompeius in publicum prodire non est ausus. metu Clodij, cum libertus eius Damio cum sica ad senatum deprehensus esset. infra: Deprehensus denique cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constabat. Pro Milone, & ibi Pedianus. MORTVORVM} cum dixerit, Manes, quis non putet abundare, Mortuorum? IN *Catilinae busto*} ubi caesus est Catilina. MACTATVS *essem,*} ut uictima, expiandis coniuratorum manibus. CONCITASTIS;} duci Clodio. OBTICERE} nisi cessissem. QVI, *cum senatus*} Phaernus, Cui cum senatus. non placet. S. C.} de uestitu mutando.

ORATIO

EDICERE *est ausus cum illo suo pari, quem tamen omnibus uitijs superare cupiebat, ut senatus, contra quam ipse censuisset, ad uestitum rediret. quis hoc fecit ulla in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficeret, lugere non sineret? maerorem relinquis, maeroris auferes insignia: eripis lacrumas non consolando, sed minando. quod si uestem non publico consilio patres conscripti, sed priuato officio, aut misericordia, mutauissent: tamen id ijs non licere per interdicta crudelitatis tuae, potestatis erat non ferendae. cũ uero id senatus frequens censuisset,*

censuisset, ordines reliqui iam ante fecissent: tu ex tenebricosa popina consul extractus, cum illa saltatrice tonsa, senatum reip. occasum, atque interitum lugere uetuisti.

EXPLANATIO

CVM *illo suo pari*, } sic locutus post Red. in sen. Productus cum tuo illo pari. CVM *illa saltatrice tonsa*, } cum Gabinio collega; cui, saltare, exprobratum est: quod homini Romano turpe fuit. infra: Neque collegae tui cymbala, ac crotala fugi. Macrobius lib. I II. Tonsa: quia breuiore coma, quam ceteri, uteretur, lasciuiae caussa. nõ enim cum tonderi plane solitum possumus existimare: cum scriptum sit in ea pro Sextio: Vnguentis affluens, calamistrata coma.

ORATIO

AT quaerebat etiam paullo ante de me, quid suo mihi opus fuisset auxilio? cur non meis inimicis meis copiis restitissem? quasi uero non modo ego, qui multis saepe auxilio fuissem, sed quisquam tam inops fuerit umquam, qui isto non modo propugnatore tutiorem se, sed aduocato, aut adstipulatore paratiorem fore putaret. ego istius pecudis, ac putidae carnis consilio scilicet, aut praesidio niti uolebam: ab hoc eiecto cadauere quidquam mihi aut opis, aut ornamenti exspectabam: consulem ego tum requirebam, consulem, inquam, non illum quidem, quem in hoc animali inuenire non possem, qui tantam reip. caussam grauitate, & consilio suo tueretur, sed qui tamquam truncus, atque stipes, si stetisset modo, posset sustinere tamen titulum consulatus. cum enim esset omnis caussa illa mea consularis, & senatoria; auxilio mihi opus fuerat et consulis, & senatus: quorum alterum etiam ad perniciem meam erat a nobis consulibus conuersum, alterum reip. penitus ereptum. ac tamẽ, si consilium exquiris meum, neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo bustuario gladiatore, & tecum, & cum collega tuo decertandum fuisset. alia enim caussa praestantissimi uiri, Q. Metelli, fuit: quem ego ciuem, meo iudicio, cum deorum immortalium laude coniungo: qui C. illi Mario, fortissimo uiro, & consuli, & sextum consuli, & eius inuictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum esse duxit. Quod mihi igitur certamen esset huiusmodi? cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo pari, an cum altero barbato Epicuro, cum altero Catilinae laternario? quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collegae tui Cymbala, ac crotala fugi: neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus, ac fluctibus reip. nauem gubernassem, saluamq. in portu collocassem, frontis tuae nubeculam, tum collegae tui contaminatum spiritum pertimescerem. alios ego uidi uentos: alias prospexi animo procellas: aliis impendentibus tempestatibus non cessi, sed his unum me pro omnium salute obtuli. itaque discessu tum meo omnes illi nefarii gladii de manibus crudelissimis exciderunt: cum quidem tu, o uaecors, & amens, cum omnes boni abditi, inclusiq. maererent, templa gemerent, tecta ipsa urbis lugerent, complexus es illud funestum animal, ex nefariis stupris, ex ciuili cruore, ex omnium scelerum importunitate, & flagitiorum impunitate concretum; atque eodem in templo, eodem & loci uestigio, & temporis, arbitria non mei solum, sed patriae funeris abstulisti. Quid ego illorum dierum epulas, quid laetitiam, & gratulationem tuam, quid cum tuis sordidissimis gregibus intemperatissimas perpotationes praedicem? quis te illis diebus sobrium, quis agentem aliquid, quod esset libero dignum, quis denique in publico uidit? cum collegae tui domus cantu, & cymbalis personaret; cumq. ipse nudus in conuiuio saltaret. in quo ne tum quidem, cum illum suum saltatorium uersaret orbem, fortunae rotam pertimescebat. Hic autem, non tam concinnus heluo, nec tam musicus, iacebat in suo Graecorũ foetore, atque uino. quod quidem istius in illis reip. luctibus quasi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum conuiuium ferebatur: in quo, nemo potest dicere, utrum iste plus biberit, an uomuerit, an effuderit.

EXPLANATIO

ADVOCATO, } in iudicio. PARATIOREM } ad litigandum, aut ad se tuendum contra actionem aduersarii. CONSVLARIS, *& senatoria*; } pro eo, quod consul egeram, auctore senatu. BVSTVARIO *gladiatore*, } P. Clodio. Bustum, locus dicebatur, ubi mortuorum corpora comburerentur. hinc bustuarius gladiator, qui solitus esset homines interimere; quasi per quem multi cremarentur. ALIA *enim caussa* } pro Sextio: Quid enim simile fuit in Q. Metello? CEDENDVM } in exsulium ire maluit, quam in legem Saturnini tribuni pl. cui tum Marius fauebat, per uim latam, iurare. BARBATO *Epicuro*, } deliciis, & uoluptatibus deditos Epicureos barba longior, seueritatis index, non decere uidebatur. Piso tamen & Epicureus erat, ut infra ostenditur: & barbam alebat, ut, grauitatem, ac mores, ab Epicureorum institutis discrepantes praeseferens, ciuitatem falleret. CATILINAE *laternario*? } Catilinae ministro, qui Catilinae nocturnis in sceleribus laternam praeferret. CYMBALA, *ac Crotala*, } quorum ad concentum saltarent. Cymbala uulgo nota: de crotalis obsceni carminis poeta, Crispum sub crotalo docta mouere latus. IN *maximis turbinibus*, } temporibus Catilinae. FRONTIS *tuae nubeculam*, } perficit translationem, quia dixerat, Turbinibus, Fluctibus: & simul, quod saepe facit, seueram Pisonis frontem designat. SPIRITVM } quasi uentum. EODEM *in templo*; } ubi Clodius, de

me

me rogationem ferebat. Sit unum. SCELERVM . IMPORTVNITATE, } superuacaneũ uidetur hoc uerbum cum sequatur, impunitate. ARBITRIA *non mei solum, sed patriae funeris abstulisti.* } praemia mei funeris, prouinciam scilicet Macedoniam: quam, prodito Cicerone, accepit, lege Clodia, tamquam praemium. pro Sextio: Illo ipso die, die dico? immo hora, atque etiam puncto temporis eodem, mihi reiq. pub. pernicies, Gabinio, & Pisoni prouincia rogata est. Arbitria, idest, praemia, dixit in ea quoque post Red. in sen. & pro Domo. ILLORVM *dierum epulas,* } pro Sextio: Omitto gratulationes, epulas. CVM *illum suum saltatorium uersaret orbem,* } cum in orbem se saltando conuerteret. FORTVNAE *rotam* } hoc ut iuueniliter, sine decoro, & grauitate dictum, reprehendi solere, Tacitus ait in dialogo de Orat. HIC *autem* } Piso. CONCINNVS } ut Gabinius, munditiae, & elegantiae deditus. MVSICVS, } qui cantu, cymbalisq. delectaretur. nam ad concentum fidium, uocumq. saltabant. GRAECORVM } Epicureorum. infra: Graeci stipati, quini in lectis, saepe plures. FOETORE, *atque uino* } supra: Ex tenebricosa popina consul extractus. Infra: Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitũ. QVOD *quidem istius* } Phaernus, Quod quidem istius * omnino mendosum uidetur, Istius. LAPITHARVM, *aut Centaurorum* } quod cum caede, & contentione factum, fabulae narrant.

ORATIO

TV etiam mentionem facies consulatus tui? aut te fuisse Romae consulem dicere audebis? quid? tu in lictoribus, in toga, & praetexta esse Consulatum putas? quae ornamenta etiam in Sex. Clodio, te consule, esse uoluisti. huius tu, Clodiani canis, insignibus consulatum declarari putas? animo consulem esse oportet, consilio, fide, grauitate, uigilantia, cura, toto denique munere consulatus. ego consulem esse putem, qui senatum esse in rep. non putauit? & sine eo consilio consulem numerem, sine quo Romae ne reges quidem esse potuerunt? etenim illa iam omitto: cum seruorum delectus haberetur in foro, arma in templum Castoris luce, & palam comportarentur; id autem templum, sublato aditu, reuulsis gradibus, a coniuratorum reliquijs, atque a Catilinae praeuaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur; cum equites R. relegarentur, uiri boni lapidibus e foro pellerentur, senatui non solum iuuare remp. sed ne lugere quidem liceret; cum ciuis is, quem hic ordo, assentiente Italia, cunctisq. gentibus, conseruatorem patriae iudicarat, nullo iudicio, nulla lege, nullo more, seruitio, atque armis pelleretur, non dicam auxilio uestro, quod uere licet dicere, sed certe silentio: tum Romae fuisse consules, quisquam existimabit? qui latrones igitur, siquidem nos consules? qui praedones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas consulis: non capiunt angustiae pectoris tui, non recipit leuitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam grauem, tam seueram. Seplasia mehercle, ut dici audiebam, te ut primum adspexit, Campanum consulem repudiauit. audierat Decios, Magios, & de Taurea illo Iubellio aliquid acceperat: in quibus si moderatio illa, quae in nostris solet esse consulibus, non fuit, at fuit pompa, fuit species, fuit incessus saltem Seplasia dignus, & Capua. Gabinium denique si uidissent duumuirum uestri illi unguentarij, citius agnouissent. erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriae, & fluentes cerussataeq. buccae, dignae Capua, sed illa uetere: nam haec quidem, quae nunc est, splendidissimorum hominum, fortissimorum uirorum, optimorum ciuium, mihiq. amicissimorum multitudine redundat: quorum Capuae te praetextatum nemo adspexit, qui non gemeret desiderio mei, cuius consilio cum uniuersam remp. tum illam ipsam urbem meminerant esse seruatam. me inaurata statua donarant: me patronum unum adsciuerant: a me se habere uitam, fortunas, liberos arbitrabantur, me et praesentem contra latrocinium tuum suis decretis, legatisq. defenderunt, & absentem, principe Cn. Pompeio referente, & de corpore reip. tuorum scelerum tela reuellente, reuocarunt. An tu eras consul, cum in Palatio mea domus ardebat, non casu aliquo, sed ignibus iniectis, instante te? ecquod in hac urbe maius umquam incendium fuit, cui non consul subuenerit? at tu illo ipso tempore, apud socrum tuam, prope a meis aedibus, cuius domum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas non exstinctor, sed auctor incendij, & ardentes faces furijs Clodianis paene ipse consul ministrabas. An uero reliquo tempore consulem te quisquam duxit? quisquam tibi paruis? quisquam in curiam uenienti assurrexit? quisquam consulenti respondendum putauit? numerandus est ille annus denique in rep. cum obmutuisset senatus; iudicia conticuissent; maererent boni; uis latrocinij uestri tota urbe uolitaret; neque ciuis unus ex ciuitate, sed ipsa ciuitas tuo, & Gabinij sceleri, furoriq. cessisset?

EXPLANATIO

IN . TOGA *praetexta* } sustuli copulam, Et: nam antea legebatur, Toga & praetexta, mendose: cum praetexta sit toga. IN . SEX. *Clodio* } cum eum magistrum ludorum Compitalibus esse uoluisti. supra: Sex. Clodium, qui numquam praetextatus fuisset, praetextatum uolitare passus es. SINE *eo consilio* } sine senatu: quod summum consilium uocabatur. HABERETVR *in foro,* } pro Aurelio tribunali. Supra. IN *templum Castoris* } supra. REVVLSIS *gradibus,* } ne cui, qui, ferente leges Clodio, obnunciare, intercedere, aut aliquo modo uellet impedire, daretur introitus. Pro Domo: Cum arma in aedem Castoris comportabas; nihil aliud, nisi uti ne quid per uim agi posset, machinabare: cum uero gradus Castoris conuellisti, ac remouisti; tum, ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius tem-

pli

pli aditu, atque adscensu remouisti. A. CONIVRATORVM *reliquijs,*} pro Sextio: lex erat lata uasto, ac relicto foro, & sicarijs, seruisq. tradito. A. CATILINAE *praeuaricatore*} Catilinam a P. Clodio repetundarum esse accusatum, eoq. praeuaricante absolutum, & Asconius auctor est, & Cicero ipse his uerbis in ea de Harusp. resp. A Catilina pecuniā accepit, ut turpissime praeuaricaretur. CVM *equites Romani relegarentur,*} hoc dicit propter L. Aelium Lamiam, studiosissimum Ciceronis, principem equestris ordinis, edicto Gabinij consulis relegatum, quod eo auctore uestitum equites, lege Clodia promulgata, mutauerant, & una cum ipso pro salute Ciceronis populo supplicauerant. pro Sextio: L. Lamia, qui cum me ipsum pro summa familiaritate, quae mihi cum fratre, cum patre eius erat, unice diligebat, tamen pro rep. uel mortem oppetere cupiebat, in concione relegauit, edixitq. ut ab urbe abesset millia passuum ducenta; quod esset ausus pro ciui, pro benemerito ciui, pro amico, pro rep. deprecari. Post Red. in sen. VIRI *boni lapidibus e foro pellerentur;*} pro Sextio: Armati homines forum & conciones tenebant: caedes, & lapidationes fiebant. Pro Domo: Cum eos, qui in conuentu uirorum bonorum uerba de me fecerant, adesse iussisti, eorumq. aduocationem manibus, ferro, lapidibus discussisti; tum profecto ostendisti, uim tibi maxime displicere. SSPLASIA} platea unguentariorum Capuae. In Rullum, 2. Valerius Max. Plinius, alij. CAMPANVM *consulem*} duumuiri Capuae pro consulibus erant. duumuiros autem C. Caesar consul, lege lata de agro Campano diuidendo, creauerat socerum suum Pisonem, & generum Cn. Pompeium. post Red. in sen. Capuae ne te putabas, in qua urbe domicilium quondam superbiae fuit, consulem esse, sicut eras eo tempore, an Romae, in qua ciuitate omnes ante uos consules senatui paruerunt? Infra: Gabinium denique si uidissent duumuirum unguentarij illi uestri, citius agnouissent. REPVDIAVIT.} quod si Campanis consul eorum Piso non placuit: quanto magis, qui Romae consul esset, indignus fuit? DECIOS, *Magios, & de Taurea illo Iubellio aliquid acceperat.*} Seplasia suos Campanos, de quibus audierat, regio quodam spiritu, & Campana superbia elatos, Pisoni praeferebat. De Decio Iubellio mentio fit in Epitome lib. XII. de Magio Liuius lib. XXII. & agr. 2. de Taurea Iubellio Liuius lib XXIII. & XXVI. SALTEM *Seplasia dignus, & Capua.*} non ille quidem Romana moderatione, Seplasia tamen, & Capua dignus. at in Pisone nec pompa, nec species, nec incessus, non modo Roma, sed nec Seplasia dignus, & Capua. itaque Campanum consulem iure Seplasia repudiauit. CITIVS} potius, ut Phil. 2. citius dixerim iactasse se aliquos, ut fuisse in ea societate uiderentur, cum conscij non fuissent, quam ut quisquam celari uellet, qui fuisset. MADENTES} unguentis. FLVENTES,} pinguiores opinor significari: ut lib. 2. de orat. Gallum eiecta lingua, buccis fluentibus. CERVSSATAE} cerussa dealbate. OPTIMORVM *ciuium,*} erant enim hoc tempore ciues Romani, colonia lege Caesaris deducta. pro Sextio: Qua de caussa & tum conuentus ille Capuae huic apud me P. Sextio maximas gratias egit: & hoc tempore ijdem homines, numine commutato coloni, decurionesq. beneficium P. Sextij testimonio declarant. ILLAM *ipsam urbem*} pro Sextio: Conuentus ille Capuae, qui propter salutem illius urbis, consulatu conseruatam meo, me unum patronum adoptauit. PRINCIPS *Cn. Pompeio referente,*} referente non in senatu Romae, sed Capuae, in qua duumuirum eum fuisse iam dixi. planius in ea post Red. in sen. Qui in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus intercessorum, uim & crudelitatem priuilegij auctoritate honestissimorum hominum, & publicis litteris consignauit princepsq. Italiae totius praesidium ad nostram salutem implorandum putauit. NON *casu aliquo, sed ignibus iniectis,*} pro Domo: Domus ardebat in Palatio, non fortuito, sed oblato incendio. APVD *socrum tuam.*} eadem res pro Domo: Columnae marmoreae ex aedibus meis, inspectante populo Romano, ad socrum consulis portabantur.

ORATIO

AT ne tum quidem emersisti, lutulente Caesonine, ex miserrimis naturae tuae sordibus, cum experrecta tandem uirtus clarissimi uiri celeriter & uerum amicum, & optime meritum ciuem, & suum pristinum morem requisiuit; neque est ille uir passus, in ea rep. quam ipse decorarat, atque auxerat, diutius uestrorum scelerum pestem morari: cum tamen ille, qualiscumque est, qui est ab uno te improbitate uictus, Gabinius collegit ipse se, uix, sed collegit tamen, & contra suum Clodium primum simulate, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio uere uehementerq. pugnauit. quo quidem in spectaculo mira populi aequitas erat: uter eorum perisset, tamquam lanista, in eiusmodi pari lucrum fieri putabat, immortalem uero quaestum, si uterque cecidisset. sed ille tamen agebat aliquid, tuebatur auctoritatem summi uiri: erat ipse sceleratus, erat gladiator, cum scelerato tamen, & cum pari gladiatore pugnabat. tu, scilicet homo religiosus, & sanctus, foedus, quod meo sanguine in pactione prouinciarum iceras, frangere noluisti. cauerat enim sibi ille sororius adulter, ut, si tibi prouinciam, si exercitum, si pecuniam, ereptam ex reip. uisceribus, dedisset, omnium suorum scelerum socium te, adiutoremq. praeberes. itaque in illo tumultu fracti fasces, ictus ipse: quotidie tela, lapides, fugae: deprehensus denique cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constabat. ecquis audiuit non modo actionem aliquam, aut relationem, sed uocem omnino, aut querellam tuam? consulem tu te fuisse putas, cuius in imperio, qui remp. senatus auctoritate seruarat, idemq. in Italia, qui omnes omnium gentium partes tribus triumphis deuinxerat, is se in publico tuto statuit esse non posse? An tum eratis consules, cum, quacumque de re uerbum facere coeperatis, aut referre ad senatum, cunctus ordo reclamabat, ostendebatq. nihil esse uos acturos, nisi prius de me retulissetis, cum uos, quamquam foedere obstricti tenebamini, tamen cu-

pere uos diceretis, sed lege impediri? quae lex priuatis hominibus esse lex non uidebatur, iniusta per seruos, incisa per uim, imposita per latrocinium, sublato senatu, pulsis e foro bonis omnibus, capta rep. contra omnes leges, nullo scripta more; hanc qui se metuere dicerent, consules, non dicam animi hominum, sed fasti ulli ferre possunt? nam si illam legem non putabatis, quae erat contra omnes leges, indemnati ciuis, atque integri capitis, bonorumq. tribunicia proscripsio; hac tamẽ obstricti pactione tenebamini: quis uos non modo consules, sed liberos fuisse putet, quorum mens fuerit oppressa praemio, lingua adstricta mercede? sin illam uos soli legem putabatis: quisquam uos consules tunc fuisse, aut nunc esse consulares putes, qui eius ciuitatis, in qua in principum numero uultis esse, non leges, non instituta, non mores, non iura noritis? An, cum proficiscebamini paludati in prouincias uel emptas, uel ereptas, cõsules uos quisquam putauit? itaque, credo, si minus frequentia sua uestrum egressum ornando, atque celebrando, at ominibus saltem bonis, ut consules, non tristissimis, ut hostes, aut proditores, persequebantur.

EXPLANATIO

CLARISSIMI *uiri*} Cn. Pompeij. VERVM *amicum*,} ipsum Ciceronem. SVVM *pristinum morem*} tuendae reip. GABINIVS *collegit ipse se*,} pro Domo: Freg i foedus Gabinius: Piso tamen in fide mansit. TAMQVAM *lanista*} qui gladiatorum paria in certamen adducis, cum eos ante in ludo pugnandi arte instruxeris. SORORIVS *adulter*,} Clodius, qui cum sororibus sem habuisse dicebatur. IN ILLO *tumultu*} in certamine, quod ei cum Gabinio fuit. FRACTI *fasces*.} Gabinij consulis. ICTVS *ipse*:} consul. post Red. ad Quir. DEPREHENSVS} Clodij libertus Damio. Asconius pro Milone. QVI *remp*.} de se ipso loquitur, cui in Italia esse non licuit. IDEMQ. *in Italia*,} recte puto restitui posse, Is neque in Italia: pro, is ne in Italia quidem. Lex enim Clodia ultra CD millia abesse ab urbe eum iubebat. ad Att. lib. III. QVI *omnes*} hoc de Pompeio, qui se in publico tuto statuit esse non posse. FASTI} consulares. PROSCRIPTIO,} proscripsit lege sua Clodius Ciceronis bona. NON *leges, non instituta, non mores, non iura noritis?*} haec enim qui norunt, legem esse non putant eam, quae sit iniusta per seruos, incisa per uim, imposita per latrocinium, sublato senatu, pulsis e foro bonis omnibus, capta rep. contra omnes leges, nullo scripta more.

ORATIO

TV ne etiam, immanissimum, ac foedissimum monstrum, ausus es meum discessum illum, testem sceleris, & crudelitatis tuae, maledicti & contumeliae loco ponere? quo quidem tempore cepi, P. C. fructum immortalem uestri in me & amoris, & iudicij. qui non admurmuratione, sed uoce, & clamore, abiecti hominis, & semiuiri furorem petulantiamq. fregistis. tu luctum senatus, tu desiderium equestris ordinis, tu squalorem Italiae, tu curiae taciturnitatem annuam, tu silentium perpetuum iudiciorum, ac fori, tu cetera illa in maledicti loco pones, quae meus discessus reip. uulnera inflixit? qui si calamitosissimus fuisset, tamẽ misericordia dignior, quam contumelia, & cum gloria potius esse coniunctus, quam cum probro, putaretur; atque ille, dolor meus dumtaxat, uestrum quidem scelus, ac dedecus haberetur, cum uero (forsitan hoc, quod dicturus sum, mirabile auditu esse uideatur: sed certe id dicam, quod sentio) cum tantis a uobis P. C. beneficijs affectus sim, tantis honoribus, non modo illam calamitatem esse non duco, sed si quid mihi potest a rep. esse seiunctum, quod uix potest, priuatim ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuisse illam, expetendamq. fortunam. atque, ut tuum laetissimum diem cum tristissimo meo conferam, utrum tandem bono uiro, & sapienti optabilius putas, sic exire a patria, ut omnes sui ciues salutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit; an, quod tibi proficiscenti euenit, ut omnes exsecrarentur, male precarentur, unam tibi illam uiam, & perpetuam esse uellent? mihi medius fidius in tanto omnium mortalium odio, iusto praesertim, & debito, quaeuis fuga potius, quam ulla prouincia, esset optatior. Sed perge porro: nam, si illud meum turbulentissimum tempus profectionis tuo tranquillissimo praestat; quid conferam reliqua, quae in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? Me Kal. Ian. qui dies post obitum, occasumq. nostrum reip. primus illuxit, frequentissimus senatus, concursu Italiae, referente clarissimo atque fortissimo uiro, P. Lentulo, consentiente populo R. atque una uoce reuocauit. me idem senatus exteris nationibus, me legatis, magistratibusq. nostris auctoritate sua, consularibus litteris, non, ut tu nuper dicere ausus es, orbatum patria, sed, ut senatus illo ipso tempore appellauit, ciuem, seruatoremq. reip. commendauit: ad meam unius salutem senatus auxilium omnium ciuium cuncta ex Italia, qui remp. saluam esse uellent, consulis uoce & litteris implorandum putauit. mei capitis seruandi caussa Romam uno tempore, quasi signo dato, Italia tota conuenit: de mea salute P. Lentuli, praestantissimi uiri, atque optimi consulis, Cn. Pompeij, clarissimi, atque inuictissimi ciuis, ceterorumq. principum ciuitatis celeberrimae & grauissimae conciones fuerunt. de me senatus ita decreuit, Cn. Pompeio auctore, & eius sententiae principe, ut, si quis impedisset reditum meum, in hostium numero putaretur; ijsq. uerbis ea de me senatus auctoritas declarata est, ut nemini sit triumphus honorificentius, quam mihi salus, restitutioq. perscripta. de me, cum omnes magistratus promulgassent, praeter unum praetorem, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, praeterq. duos, de lapide emptos, tribunos pl. legem comitijs centuriatis tulit P. Lentulus consul de collegae Q. Metelli sententia, quem mecum eadem resp. quae in tribunatu eius disiunxerat, in consulatu, uirtute optimi, ac iustissimi

simi uiri, sapientiaq. coniunxit. quae lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere? ex uobis audio, nemini ciui ullam, quo minus adesset, satis iustam excusationem esse uisam, nullis comitijs umquam neque multitudinem hominum tantam, neque splendidiorem fuisse. hoc certe uideo, quod indicant tabulae publicae, uos rogatores, uos diribitores, uos custodes fuisse tabularum; & quod in honoribus uestrorum propinquorum non facitis, uel aetatis excusatione, uel honoris, id in salute mea, nullo rogante, uos uestra sponte fecistis.

EXPLANATIO

ANNVAM,} Pisone, & Gabinio cos. QVI *si calamitosissimus fuisset,*} mihi: quem potius glo riosissimum fuisse duco. VESTRVM} Pisonis, & Gabinij. TANTIS *beneficijs, tantis honoribus*} in me restituendo. LAETISSIMVM *diem*} quo in prouinciam profectus es: qui tibi laetissimus uidetur fuisse, mihi, & alijs contra. VNAM *tibi illam uiam, & perpetuam esse uellent?*} Perpetuam, quae numquam desineret, quae finem non inueniret: ne umquam redires, sed eius uiae finem nullum reperires. Eius enim, qui redit, perpetua uia non est. eodem modo Turpilius apud Nonium: Egredere: atque utinam istuc perpetuum itiner sit tibi. CONSENTIENTE *populo R. atque una uoce*} Phaernus, Consentiente, atque una uoce. quod ualde non arridet. fit enim illustrior Ciceronis reditus, si non modo a senatu, sed a populo etiam reuocetur. QVI *remp. saluam esse uellent,*} post Red. in sen. Quid magnificentius, quid praeclarius mihi accidere potuit, quam, quod illo petente uos decreuistis, ut cuncti ex omni Italia, qui remp. saluam uellent, ad me unum, hominem fractum, & prope dissipatum, restituendum, & defendendum uenirent? VNVM *praetorem,*} Appium. pro Milone: septem praetores, octo tribuni pl. illius aduersarij, defensores mei. DVOS *tribunos pl.*} Sex. Atilium Serranum, & Num. Quinctium. pro Sextio, & Pedianus. DE *lapide emptos*} pecunia corruptos a Clodio. Morem notauit emendi seruos de lapide. IN *tribunatu eius*} cum Q. Metellus Ciceronem consulem extremo consulatus die concionis habendae potestate priuauit. supra. SPLENDIDIOREM} Phaernus, Splendorem. Malo, Splendidiorem: ut & numerus, & splendor hominum notetur. VOS *rogatores,*} rogasse populum pro salute mea. VOS *diribitores,*} distributores tabularum. Infra: An ego exspectem, dum de te quinque, & septuaginta tabellae diribeantur? Post Red. in sen. Quando illa dignitate rogatores, distributores, custodesq. uidistis? Plinius de populo Romano lib. XXXVI. c. 15. Qui gentes, & regna diribet. CVSTODES} ne quid fraudis committeretur.

ORATIO

CONFER nunc, Epicure noster, ex hara producte, non ex schola, confer, si audes, absentiam tuam cum mea. Obtinuisti prouinciam consularem finibus ijs, quos lex cupiditatis tuae, non quos lex generi tui pepigerat. nam lege Caesaris iustissima, atque optima populi liberi plane & uere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem, praeter te, & collegam tuum, putauit, omnis erat tibi Achaia, Thessalia, Athenae, cuncta Graecia addicta. habebas exercitum tantum, quantum tibi non senatus, aut populus R. dederat, sed quantum tua libido conscripserat. aerarium exhauseras. Quas res gessisti in imperio, exercitu, prouincia consulari? quas res gesserit, quaero? qui ut uenit statim, nondum commemoro rapinas, non exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces sociorum, non caedem hospitum, non perfidiam, non immanitatem, non scelera praedico: mox, si uidebitur, ut cum fure, ut cum sacrilego, ut cum sicario, disputabo: nunc meam spoliatam fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris. Quis umquam prouinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad senatum litteras miserit? tantam uero prouinciam, cum tanto exercitu, Macedoniam praesertim, quae tantis barbarorum gentibus attingitur, ut semper Macedonibus imperatoribus ijdem fines prouinciae fuerint, qui gladiorum, atque pilorum: ex qua aliquot praetorio imperio, consulari quidem nemo rediit, qui incolumis fuerit, quin triumpharit. est hoc nouum, multo illud magis.

EXPLANATIO

EX HARA *producte,*} propter sordes, & uitia. NON *ex schola.*} quia nullas litteras didicisti, corporis uoluptate contentus. AERARIVM *exhauseras.*} pro stipendio. supra: Cauerat enim sibi ille sororius adulter, ut, si tibi prouinciam, si exercitum, si pecuniam, ereptam ex reip. uisceribus, dedisset, omnium suorum scelerum socium te, adiutoremq. praeberes. CVM *florente fortuna imperatoris.*} ironia. qui enim dignus hoc nomine, qui prouinciam Macedoniam cum exercitu obtinens, nullas ad senatum de rebus gestis litteras miserit? QVI *gladiorum,*} certi numquam fuerunt Macedoniae fines, nisi qui armis, & uirtute nostrorum imperatorum statuerentur. QVI *incolumis fuerit,*} qui rem prospere gesserit. QVIN *triumpharit.*} excepto tamen L. Torquato.

ORATIO

APPELLATVS est hic uulturius, illius prouinciae, si dijs placet, imperator. ne tum quidem, Paulle noster, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? misi, inquit. quis umquam recitauit? quis, ut recitarentur, postulauit? nihil enim mea refert, utrum tu, conscientia oppressus scelerum tuorum, nihil umquam ausus sis scribere ad eum ordinem, quem despexeras, quem afflixeras, quem deleueras; an amici tui tabulas abdiderint, ijdemq. silentio suo temeritatem, atque audaciam tuam condemnarint, atque haud scio, an malim te uideri nullo pudore fuisse in litteris mittendis, an amicos tuos plus habuisse & pudoris, & consilij, quam aut te uideri pudentiorem fuisse, quam soles, aut tuum factum non esse condemnatum iudicio amicorum. quod si non tuis nefarijs in hunc ordinem contumelijs in perpetuum tibi curiam praeclusisses: quid tandem erat actum, aut gestum in tua prouincia, de quo ad senatum cum gratulatione aliqua scribi abs te oporteret? uexatio Macedoniae? an opidorum turpis amissio? an sociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munitio Thessalonicae? an obsessio militaris uiae? an exercitus nostri interitus, ferro, fame, frigore, pestilentia? tu uero, qui ad senatum nihil scripseris, ut in urbe nequior inuentus es, quam Gabinius, sic in prouincia paullo tamen, quam ille, demissior: nam ille gurges, atque heluo, natus abdomini suo, non laudi, atque gloriae, cum equites R. in prouincia, cum publicanos, nobiscum & uoluntate, & dignitate coniunctos, omnes fortunis, multos fama, uitaq. priuasset; cum egisset aliud nihil in illo exercitu, nisi ut urbes depopularetur, agros uastaret, exhauriret domos; ausus est (quid enim ille non audeat?) a senatu supplicationem per litteras postulare: o dij immortales, tu ne etiam, atque adeo uos, geminae uoragines, scopuliq. reip. uos meam fortunam deprimitis, uestram extollitis? cum de me ea S.C. absente facta sint, eae conciones habitae, is motus fuerit municipiorum & coloniarum omnium, ea decreta publicanorum, ea collegiorum, ea denique generum, ordinumq. omnium, quae ego non modo optare numquam auderem, sed cogitare non possem; uos autem sempiternas foedissimae turpitudinis notas subieritis. an ego, si te & Gabinium cruci suffixos uiderem, maiore afficerer laetitia ex corporis uestri laceratione, quam afficior ex famae? nullum est supplicium putandum, quo affici casu aliquo etiam boni uiri, fortesq. possunt. atque hoc quidem etiam isti tui dicunt uoluptarij Graeci: quos utinam ita audires, ut erant audiendi: numquam te in tot flagitia ingurgitasses. uerum audis in praesepibus, audis in stupris, audis in cibo, & uino. sed dicunt isti ipsi, qui mala dolore, bona uoluptate definiunt, sapientem, etiam si in Phalaridis tauro inclusus, succensis ignibus torreatur, dicturum tamen, suaue illud esse, seq. ne tantulum quidem commoueri. tantam uirtutis uim esse uoluerunt, ut non posset umquam esse uir bonus non beatus. quae est igitur poena? quod supplicium? id mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti; suscepta fraus, impedita & oppressa mens, bonorum odium, nota inusta a senatu, amissio dignitatis. nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginienses, resectis palpebris, illigatum in machina uigilando necauerunt, supplicio uidetur affectus; nec C. Marius, quem Italia, seruata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa, deuicta ab eodem, expulsum, & naufragum uidit. fortunae enim ista tela sunt, non culpae: supplicium autem est poena peccati. neque uero ego, si umquam nobis mala precarer, quod saepe feci, in quo dij immortales meas preces audiuerunt; morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer: Thyestea est ista exsecratio, poetae uulgi animos, non sapientum, mouentis:

„ Vt tu naufragio expulsus, uspiam saxis fixus asperis,
„ Euisceratus, latere penderes, (ut ait ille) saxa spargens tabo, Sanie, & sanguine atro: non ferrem omnino moleste, si ita accidisset; sed id tamen esset humanum. M. Marcellus, qui ter consul fuit, summa uirtute, pietate, gloria militari, perijt in mari: qui tamen ob uirtutem gloria & laude uiuit. in fortuna quadam est illa mors, non poena putanda. quae est igitur poena? quod supplicium? quae saxa? quae cruces? Ecce duos duces in prouincijs populi R. habere exercitus, appellari imperatores; horum alterum sic fuisse infirmatum conscientia scelerum, & fraudum suarum, ut ex ea prouincia, quae fuerit ex omnibus una maxime triumphalis, nullam sit ad senatum litteram mittere ausus. ex qua prouincia modo, uir omni dignitate ornatissimus, L. Torquatus, magnis rebus gestis, me referente, absens imperator est appellatus, unde his paucis annis Cn. Dolabellae, C. Curionis, M. Luculli iustissimos triumphos uidimus; ex ea, te imperatore, nuncius ad senatum allatus est nullus.

EXPLANATIO

VVLTVRIVS *illius prouinciae,*} raptor, & praedator, ut uultur, Macedoniae. pro Sextio: Exierunt malis ominibus, atque exsecrationibus duo uulturij. Apud Carisium Scaurus in Caepionem: Nefarius uulturius, patriae parricida. Idem: Vulturius reip. SI. DIIS *placet,*} indignantis: de quo iam diximus. PAVLLE *noster,*} quia Paullus Aemilius, Africani minoris pater, in Macedonia fuit imperator, ex qua, capto rege Perseo, triumphauit, ideo Pisonem per irrisionem Paullũ appellat, quasi similẽ eius, cuius erat dissimillimus. TABVLAS} litteras, ut infra. TEMERITATEM, *atque audaciam tuã*} qui scribere auderes ad eum ordinem, quem despexeras, afflixeras, deleueras. PVDENTIOREM} in litteris non mittendis. Duas partes habet haec sententia, priorem de missis a Pisone litteris ad senatum, sed abditis consilio amicorum; posteriorem, de non missis, nec abditis. prior habet Pisonis impudentiam, amicorum silentio condemnatam: posterior Pisonis conscientiã notat; qui cum sciret a se consule senatus auctoritatem prorsus esse contemptam, scribere ad eũ de se gesta, & supplicationis honorem postulare merito

non

non auderet: quod eius factum amici non condemnarunt, nullis ab eo ad senatum litteris acceptis. Vtrum, inquit, malim, nescio. Si litteras misisti, impudentiam ostendis: si non misisti, male te de senatu meritum esse confiteris. NON *esse condemnatum* } ne si hoc quidem esset, hoc ne malim, an illud, constituere facile queam. AN *munitio Thessalonicae? an obsessio militaris uiae?* } de utraque re sic in ea de Prouincijs. Macedonia sic a barbaris, quibus est propter auaritiam pax erepta, uexatur, ut Thessalonicenses, positi in gremio imperij nostri, relinquere opidum, & arcem munire cogantur: ut uia illa nostra, quae per Macedoniam est usque ad Hellespontum militaris, non solum excursionibus barbarorum sit infesta, sed etiam castris Thracijs distincta, ac notata. EXERCITVS *nostri interitus, ferro, fame, frigore, pestilentia?* } in eadem. Iam uero exercitus ille noster, superbissimo delectu, & durissima conquisitione collectus, omnis interijt. DEMISSIOR. } quia litteras ad senatum mittere non es ausus. CVM *equites Romanos*, } in eadem. NOBISCVM } cum senatu. DIGNITATE } quia senatoriae dignitati equestris proxima est. VORAGINES, } quibus absorpta resp. est. SCOPVLIS. } in quibus naufragium resp. fecit. COLLEGIORVM, } non omnium, (nam & quaedam, a senatu sublata, P. Clodius in tribunatu restituit, & alia permulta ex omni urbis faece, ac seruitio constituit) sed eorum, quae numquam senatus remouerat; quod ea reip. ratio postulare uidebatur. EX *famae*. } laceratione. quod si cui durius uidetur, legat illud infra: Cruentare corpus suum? maior hoc est uitae, famae, salutis suae uulneratio. Antea, Ex infamia. AFFICI *casu aliquo* } ut ego nullo meo crimine sum affectus. VOLVPTARII } Epicurei. DICVNT } supplicium in culpa ponentes: ubi culpa absit, supplicium non putantes. VT *erant audiendi:* } tu enim eos de uoluptate audis: si de honesto, de probitate, ac uirtute aliquid dicunt, non audis. SERVATA *ab illo*, } bello Cimbrico. DEVICTA *ab eodem*, } bello Iugurthino. THYESTEA } Thyestis contra Atreum fratrem. VT *ait ille*, } Ennius, qui Thyestem tragoediam scripsit. M. MARCELLVS, } nepos eius, qui Syracusas cepit, primus cum Hannibale feliciter pugnauit. PIETATE, } aut generatim, idest probitate, dictum accipe: aut pietate erga patrem, cuius honorem auxit, in inscriptione, quam posuit in monumentis aui sui ad Honoris & Virtutis aedem. Asconius. GLORIA *militari*, } bis triumphauit. PERIIT *in mari*: } apud Africam. OB *uirtutem gloria* } Phaernus, Ob uirtutem in gloria. quod possum concedere. IN *fortuna quadam* } dicam quod sentio. Sensus hic: mors illa in fortuna quadam, non in poena, putanda est; haud omnino mihi probatur. occurrunt autē correctiones duae, quas eruditorum hominum iudicio pro mea consuetudine libenter permitto, una, ut legatur: Importuna quaedam est illa mors, non poena putanda: (nam, In poena, in paucis est antiquis libris, est quidem in eo, quem Phaernus habuit sed is quoque saepe mendosus est) altera: Infortuna quaedam est illa mors, non poena putanda: ut, Infortuna, pro, casu illata, unico uerbo dictum sit. at est insolens in Latina lingua. quam multa, in ijs quidem libris, qui ad aetatem nostram peruenerunt, singularia sunt? usitatum fuisse, si quis, unde deductum sit infortunium, consideret, facile, ut opinor, animaduertet. Accedit Plinij testimonium. nam lib. XXXV. c. 6. ubi uulgo legitur, Importuna haec omnia, ac nouitia, antiquus liber habet, In fortuna, disiunctis tamen uocibus, uitio librariorum, uerbi nouitatem respuentium. Nam quod Phaerno placuit, In poena putanda: inde natū puto, quia, cum, In fortuna, separatim legeretur, alterum, In, reddi oportere uidebatur. & omnino institū hoc, & plane persuasum Phaerno fuit, ut in Cicerone finem uersus uitare uellet. quod si fiat, infinita mutatio consequetur. nam, & si uitiosam esse orationem, quae similitudinem uersus habeat, noster hic in Oratore docet: ipse tamen in hoc uitium saepe imprudens incurrit, dum in explicanda sententia potius, quam in collocandis uerbis, operam, ac studium ponit. SAXA } respexit ad poetae uerba, saxis fixus asperis. ESSE *duos* } exponit, quae putanda sit poena, quod supplicium, quae laxa, quae cruces. MODO } octo annis ante. ABSENS *imperator est appellatus*; } cur, Absens, dicit, cum ij, qui ab senatu imperatores appellarentur, omnes abessent? malim pro, Absens, Ab senatu. quo modo etiam distinguetur ab ijs, qui ab exercitu imperatores appellabantur. Miror hunc non triumphasse: cum imperator sit appellatus, & cum supra dixerit Cicero, consulari neminem imperio ex Macedonia redisse, qui incolumis fuerit, quin triumpharit. CN. *Dolabellae*, } eius, quem C. Caesar accusauit. Suetonius. C. CVRIONIS, } triumphauit de Dardanis.

ORATIO

AB altero allatae litterae, recitatae, relatum ad senatum. dij immortales, id ne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo umquam, ignominia notaretur? ut senatus is, qui in eam iam benignitatis consuetudinem uenit, ut eos, qui bene remp. gesserint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere uerborū; huius unius litteris nunciantibus non crederet, postulantibus denegaret? his ego rebus pascor, his delector, his perfruor; quod de nobis hic ordo opinatur non secus, ac de taeterrimis hostibus; quod nos equites R. quod ceteri ordines, quod cuncta ciuitas odit; quod nemo bonus, nemo denique ciuis est, qui modo se ciuem esse meminerit, qui nos non oculis fugiat, auribus respuat, animo aspernetur, recordatione denique ipsa consulatus uestri perhorrescat. haec ego semper de uobis expetiui, haec optaui, haec precatus sum. plura etiam acciderunt, quam uellem. nam, ut amitteretis exercitum, numquam mehercule optaui. illud etiam accidit, praeter optatum meum, sed ualde ex uoluntate: mihi enim non uenerat in mentem, furorem, & insaniam optare uobis, in quam incidistis. atqui fuit optandum: me tamen fugerat deorum immortalium has esse in impios, & consceleratos poenas certissimas constitutas. nolite enim putare, P.C. ut in scena uidetis, homines consceleratos impulsu deorū terreri

terreri furiarum taedis ardentibus: sua quemque frans; suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate, ac mente deturbat: hae sunt impiorum furiae, hae flammae, hae faces. ego te non uaecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamante dementiorem putem, qui sis ausus primum facere, (nam id est caput) deinde paullo ante Torquato, grauissimo, & sanctissimo uiro, premente, confiteri, te prouinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum transportasses, sine ullo milite reliquisse? mitto de amissa maxima parte exercitus: sit hoc infelicitatis tuae: dimittendi uero exercitus quam potes afferre caussam? quam potestatem habuisti? quam legem? quod S. C.? quod ius? quod exemplum? quid est aliud furere, nisi non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, non ciuitatem? cruentare corpus suum? maior haec est uitae, famae, salutis suae uulneratio. si familiam tuam dimisisses, quod ad neminem, nisi ad ipsum te, pertineret, amici te tui constringendum putarent: praesidium tu populi R. custodiam prouinciae, iniussu populi senatusq. dimisisses, si tuae mentis compos fuisses?

EXPLANATIO

NOVIS *honoribus afficiat*,} Caesarem designat. pro Balbo, de Prouincijs, in ep. ad Lentulum. DENEGARET?} idem in ea de Prouincijs, & ad Q. fr. lib. III. CERTISSIMAS *constitutas*,} Phaernus delet uerbum, Constitutas. nisi me numerus offenderet, probarem. ORESTE} notissimo matricida. ATHAMANTE} Aeoli filio, Thebarum rege, in eum furorem Iunonis ira compulso, ut filios occideret. exstat apud Ouidium fabula Met. lib. IV. sed copiosins apud Isacium Tzetzem, ubi Lycophronis illud explanat πα. θευοκτένου θέτιν. quo loco Learchum a patre Athamante sagittis cõfixum ait: & eam fabulam secutus est Statius lib. 2. Silu. Toruus ad hunc Athamas insanos flecteret arcus. Et lib. 1. Theb. Cui sumpserit arcus ,, Infelix Athamas. Nam Ouidius, non sagittis Learchum a patre confixum, ait sed, Vtq. ferae sequitur uestigia coniugis amens: ,, Deq. sinu matris ridentem, & parua Learchum ,, Brachia tendentem rapit; & bis terq per auras ,, More rotat fundae: rigidoq. infantia saxo ,, Discutit ora ferox. PRIMVM *facere*,} primum dimittere exercitum, & sine ullo milite prouinciam relinquere, deinde etiam in senatu confiteri. GRAVISSIMO} subagresti ingenio, & infestiuo. uide Gellium lib. 1. cap. 5. NISI *non cognoscere homines*,} alij, Nisi, delent: ego omnino retinendum puto: ut sit interpretatio uerbi, Furere? neque hic tantum, sed alibi quoque sic est Cicero locutus, ut in Laelio: Quid est aliud, cum dijs, gigantum more bellare, nisi naturae repugnare? CRVENTARE *corpus suum*?} an aliquis, furere, dixerit esse, cruentare corpus suum? at haec uitae, famae, salutis suae maior uulneratio est. Inepte nonnulli addunt, Leue est: ut legatur: cruentare corpus suum, leue est: cum hoc ad illud uenuste referatur, Quid est aliud furere, nisi non cognoscere homines, non cognoscere leges? non senatum, non ciuitatem? deinde uero subiungatur: An hoc est furere, cruentare corpus suũ? maior haec est uitae, famae, salutis suae uulneratio. Fuit sine dubio, Leue est, glossema hominis imperiti. AD *ipsum te*,} tamquam dominum: cum dimisio exercitus ad remp. pertineat: quo maiore dignus animaduersione uideris.

ORATIO

ECCE tibi alter, effusa iam maxima praeda, quam ex fortunis publicanorum, ex agris urbibusq. sociorum exhauserat, cum partim eius praedae profundae libidines deuorassent, partim noua quaedam, & inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, ubi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tusculanum montem exstruendum, cum iam egeret, cum illa eius intermissa intolerabilis aedificatio constitisset; se ipsum, fasces suos, exercitum populi R. numen interdictumque deorum immortalium, responsa sacerdotum, auctoritatem senatus, iussa populi, nomen ac dignitatem imperij regi Aegyptio uendidit. cum fines prouinciae tantos haberet, quantos uoluerat, quantos optauerat, quantos pretio mei capitis periculoq. emerat, his se tenere nõ potuit, exercitum eduxit ex Syria. qui licuit extra prouinciam? praebuit se mercenarium comitem Regi Alexandrino. quid hoc turpius? in Aegyptum uenit, signa contulit cum Alexandrinis. quando hoc bellum aut hic ordo, aut populus susceperat? cepit Alexandriam. quid aliud exspectamus a furore eius, nisi ut ad senatum tantis de rebus gestis litteras mittat? hic, si mentis esset suae, nisi poenas patriae, dijsq. immortalibus eas, quae grauissimae sunt, furore atque insania penderet, ausus esset, (mitto exire de prouincia) educere exercitũ, bellum sua sponte gerere, in regnum iniussu populi, ac senatus accedere: quae cum plurimae leges ueteres, tum lex Cornelia maiestatis, Iulia de pecunijs repetundis planissime uetant: sed haec omitto: ille, si non acerrime fureret, auderet, quam prouinciam P. Lentulus, amicissimus huic ordini, cum & auctoritate senatus, & sorte haberet, interposita religione sine ulla dubitatione deposuisset, eam sibi tum adsciscere, cum, etiam si religio non impediret, mos maiorum tamen, & exempla, & grauissimae legum poenae uetarent?

EXPLANATIO

ALTER} Gabinius. EX *fortunis publicanorum*,} publicani erant equites Romani: equestris autem ordinis inimicissimus Gabinius. itaque dixit consul, quod in ea pro Sextio, & in ea post red. in

sen.

sen. scriptum est: Equites Romanos daturos illius diei poenas, quo, me consule, cum gladijs in cliuo Capitolino fuissent. In Syria uero proconsul, quantum in eo fuit, publicanos afflixit, ac perdidit. qua de re testimonium afferre ex orat. de Prou. non alienum uidetur. Publicanos tradidit in seruitutem Iudaeis, & Syris, nationibus natis seruituti. Statuit ab initio, & in eo perseuerauit, ius publicano non dicere: pactiones, sine ulla iniuria factas, rescidit: custodias sustulit: uectigales multos, ac stipendiarios liberauit: quo in opido ipse esset, aut quo ueniret, ibi publicanum, aut publicani seruum esse uetnit. PARTIM *eius praedae*} aduerbium pro nomine: ut, largiter acerbitatis pro, multam acerbitatem, in uetere concione apud Asconium pro Milone. LVXVRIES,} luxuriem distinguit a libidine. est enim libido in appetendo, luxuries in effundendo. PERMVTATIONES} pecunia ex permutatione Romam missa. TVSCVLANVM *montem*} uillam in agro Tusculano, monti similiorem, quam uillae: de qua in ea pro Sextio: Villam aedificare in oculis omnium tantam, tugurium ut iam uideatur esse illa uilla, quam ipse tribunus pl. pictam olim in concionibus explicabat. Non est contemnendus omnium fere librorum ueterum consensus. habent enim, Ad hunc Tusculanum in monte montem exstruendum. quo maior in Gabinium quaeritur inuidia, qui in editiore colle, quem uocat montem, suam uillam quasi alterum montem exstruxisset. CONSTITISSET;} effusa iam praeda. SE. IPSVM,} historia narrat, Ptolemaeum, Aegypti regem, pulsum a suis ciuibus propter scelera, restitutum a Gabinio, Syriae proconsule, auctoribus Caesare, & Pompeio, mercede decem millium talentorum: ut in orat. pro Postumo, & apud Suetonium. NVMEN, *interdictumq. deorum immortalium,*} quia Sibyllae uersus Aegypti regem cum exercitu restitui uetabant. Lucanus, Dio. RESPONSA *sacerdotum,*} arbitror hoc dici: consultos augures de Ptolemaeo rege, restituendum negasse. AVCTORITATEM *senatus,*} senatus decreuerat, ne quis omnino regē reduceret: ut in ep. ad Lentulum. IVSSA *populi,*} decernere senatus, iubere populus dicitur. quod igitur de rege senatus decreuerat, idem iussisse populus uidetur. EMERAT,} a tribuno pl. Clodio, qui legem tulit de Macedonia Pisoni, Syria Gabinio tradenda. QVI *licuit*} nam & ueteres, & nouae leges id uetabant. infra. P. LENTVLVS,} qui tunc Ciliciam administrabat. AVCTORITATE *senatus;*} S. C. unde ep. I. ad Lentulum: Ex illo S. C. quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas. SORTE} consules prouincias sortiri solitos esse, nemo nescit. ex qua sortitione Lentulus Ciliciae praeerat, Q. Metellus Nepos, qui collega eius fuerat, Hispaniae. quo modo igitur sorte habebat Aegyptum? an, quia, cum de restituendo rege cogitaret senatus, eamque prouinciam de more sorti committendam putaret, Lentuli, quia propinquus erat Aegypto, & aliorum nomina in urnam coniecerat? INTERPOSITA *religione*} quae tollebat exercitum in rege restituendo. religionis enim nomine significantur sibyllae uersus. in ep. ad Lentulum: Offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem, religionemq. uideo.

ORATIO

SED, quoniam fortunarum contentionem facere coepimus, de reditu Gabinij omittamus; quem etsi sibi ipse praecidit, ego tamen, os ut uideam hominis, exspecto: tuum, si placet, reditum cum meo conferamus. At meus quidem is fuit, ut Brundisio usque Romam agmen perpetuum totius Italiae uiderem. neque enim regio fuit ulla, neque municipium, neque praefectura, aut colonia, ex qua non ad me publice uenerint gratulatum. quid dicam aduentus meos? quid effusiones hominum ex opidis? quid concursum ex agris patrumfamilias cum coniugibus, ac liberis? quid eos dies, qui, quasi deorum immortalium, festi, atque sollemnes apud omnes sunt aduentu meo, redituq. celebrati? unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redij, cum senatum egressum uidi, populumq. R. uniuersum, cum mihi ipsa Roma, prope conuulsa sedibus suis, ad complectendum conseruatorem suum progredi uisa est, quae me ita accepit, ut non modo omnium generum, aetatum, ordinum omnes uiri, ac mulieres, omnis fortunae, ac loci, sed etiam moenia ipsa uiderentur, & tecta urbis, ac templa laetari. Me consequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, consules, praetores collocauerunt, mihique, quod ante me nemini, pecunia publica aedificandam domum censuerunt. Habes reditum meum. confer nunc uicissim tuum; quandoquidem, amisso exercitu, nihil incolume domum, praeter os illud tuum pristinum, retulisti. qui primum qua ueneris cum laureatis tuis lictoribus, quis scit? quos tu Maeandros, dum omnes solitudines persequeris, quae diuerticula, flexionesq. quaesisti? quod te municipium uidit? quis amicus inuitauit? quis hospes adspexit? non ne tibi nox erat pro die? solitudo pro frequentia? caupona pro opido? non ut redire ex Macedonia nobilis imperator, sed ut mortuus infamis referri uideretur.

EXPLANATIO

SIBI *ipse praecidit,*} efficit ipse suis sceleribus, ne redire possit. OS, VT *uideam hominis,*} impudentiam eius, qui redire audeat.

ORATIO

ROMAM uero ipsam foedauit aduentus tuus. o familiae non dicam Calpurniae, sed Caluentiae, neque huius urbis, sed Placentini municipij, neque paterni generis, sed braccatae cognationis dedecus, quemadmodum uenisti? quis tibi, non dicam horum, aut ciuium ceterorum, sed tuorum legatorum obuiam uenit? mecum enim L. Flaccus, uir tua legatione indignissimus, atque ijs consilijs, quibus mecum in consulatu meo coniunctus fuit, ad conseruandam remp. dignior, mecum fuit tum, cum te quidam non longe a porta cum lictoribus errantem uisum esse narrabat. scio item, uirum fortem in primis, belli, ac rei militaris peritum, familiarem meum, Q. Marcium, quorum tu legatorum proelio imperator appellatus eras, cum longe abfuisses, aduentu isto tuo domi fuisse otiosum. sed, quid ego numero, qui tibi obuiam non uenerint? cui dico uenisse poene neminem, ne de officiosissima quidem natione candidatorum, cum uulgo essent & illo ipso, & multis ante diebus admoniti, & rogati. togulae lictoribus ad portam praesto fuerunt: quibus illi acceptis, sagula reiecerunt, cateruam imperatori suo nouam praebuerunt. sic iste a tanto exercitu, tanta prouincia, triennio post Macedonicus imperator in urbem se intulit, ut nullius negotiatoris obscurissimi reditus umquam fuerit desertior. in quo me tamen, qui esset paratus ad se defendendum, reprehendit. cum ego eum Coelimontana introisse dixissem, sponsione me, ni Exquilina introisset, homo promptus, lacessiuit. quasi uero id aut ego scire debuerim, aut uestrum quisquam audierit, aut ad rem pertineat, qua tu porta introieris, modo ne Triumphali: quae porta Macedonicis semper proconsulibus ante te patuit: tu inuentus es, qui consulari imperio praeditus ex Macedonia non triumphares.

EXPLANATIO

CONSVLES, *praetores*} Phaernus, consules, patres conscripti. CALPVRNIAE,} a paterno genere. CALVENTIAE,} ab auo materno. BRACCATAE *cognationis*} Galliae transalpinae: unde Pisonis maternus auus in Italiam profectus, Placentiae consederat. Braccatae cognomen erat transalpinae Galliae, togatae cisalpinae, utrique a genere uestis. L. FLACCVS,} qui praetor fuerat Cicerone consule, pro quo exstat oratio. Q. MARCIVS,} ei fortasse filius, qui cum L. Metello consul fuerat: quem ante hoc tempus obijsse, patet ex ep. ad Att. lib. I. TOGVLAE} ut, togati cum essent, obuiam uenisse ex urbe uiderentur. SPONSSIONE,} ut sponsione contenderem, ni Esquilina, non, ut ego dixeram, Coelimontana, introisset. De sponsionibus alio loco. TRIVMPHALI:} iocatur in ambiguo. nam Triumphalis porta Romae erat, qua proconsules Macedonici triumphantes introibant, unde nomen: & eam, qua introiuit Piso, ideo negat esse triumphalem, quia consulari praeditus imperio ex Macedonia non triumphauit. Triumphalem portam Tacitus lib. V. Suetonius in Augusto, Iosephus lib. VII. Dio lib. LVI.

ORATIO

AT audistis, P. C. philosophi uocem: negauit se triumphi cupidum umquam fuisse. o scelus, o pestis, o labes; cum exstinguebas senatum, uendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas tribuno pl. consulatum tuum, remp. euertebas, prodebas caput, & salutem meam mercede prouinciae, si triumphum non cupiebas, cuius tandem te rei cupiditate arsisse defendes? saepe enim uidi, qui & mihi, & ceteris cupidiores prouinciae uiderentur, triumphi nomine tegere, atque uelare cupiditatem suam. hoc modò D. Silanus consul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat. neque enim quisquam potest exercitum cupere, aperteq. petere, ut non praetexat cupiditatem triumphi. quod si te senatus, si populus R. aut non appetentem, aut etiam recusantem, bellum suscipere, exercitum ducere coegisset: tamen erat angusti animi, atque demissi, iusti triumphi honorem dignitatemq. contemnere. nam, ut leuitatis est, inanem aucupari rumorem, & omnes umbras etiam falsae gloriae consectari: sic leuis est animi, lucem, splendoremq. fugientis, iustam gloriam, qui est fructus uerae uirtutis honestissimus, repudiare. cum uero, non modo non postulante, atque cogente, sed inuito, atque oppresso senatu, non modo nullo populi R. studio, sed nullo ferente suffragium libero, prouincia tibi ista manupretium fuerit euersae per te, & perditae ciuitatis; cumq. omnium scelerum haec pactio exstiterit: ut, si tu totam remp. nefarijs latronibus trasdidisses, Macedonia tibi ob eam rem, quibus in finibus uelles, transderetur, cum exhauriebas aerarium; cum orbabas Italiam iuuentute; cum mare uastissimum hieme transibas: si triumphum contemnebas, quae te, praedo amantissime, nisi praedae, ac rapinarum, cupiditas tam caeca rapiebat? non est integrum Cn. Pompeio, consilio iam uti tuo: errauit enim: non gustarat istam tuam philosophiam. ter iam homo stultus triumphauit. Crasse, pudet me tui: quid est, quod, confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni uolueris a senatu? P. Seruili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, prius quam in istum errorem induceremini? C. ipsi Pontinio, necessario meo, iam non est integrum: religionibus enim susceptis, impeditur. o stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos: amentem Paullum, rusticum Marium, nullius consilij patres horum amborum consulum, qui triumpharint. sed, quoniam praeterita mutare non possumus, quid cessat hic homulus, ex argil-

la &

la & luto fictus Epicureus, dare haec praeclara praecepta sapientiae clarissimo & summo imperatori, genero suo? fertur ille uir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet cupiditate iusti, & magni triumphi: non didicit eadem ista, quae tu. mitte ad eum libellum: &, si iam ipse coram congredi poteris, meditare, quibus uerbis incensam illius cupiditatem comprimas, atque restinguas. ualebis apud hominem uolitantem gloriae cupiditate uir moderatus, & constans, apud indoctum eruditus, apud generum socer. dices enim, ut es homo facetus, ad persuadendum concinnus, perfectus, politus e schola: Quid est, Caesar, quod te supplicationes toties decretae, tot dierum, tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur, quas dij negligunt; qui, ut noster diuinus ille dixit Epicurus, neque propitij cuiquam esse solent, neque irati. nan facies fidem scilicet, cum haec disputabis: tibi enim & esse, & fuisse uidebit iratos. Vertes te ad alteram scholam; differes de triumpho: Quid tandem habet iste currus? quid uincti ante currum duces? quid simulacra opidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania sunt ista, mihi crede, delectamenta poene puerorum, captare plausus, uehi per urbem, conspici uelle. quibus ex rebus, nihil est, quod solidum tenere, nihil, quod referre ad uoluptatem corporis possis. quin tu me uides, qui, ex qua prouincia T. Flamininus, L. Paullus, Q. Metellus, T. Didius, innumerabiles alij, leui cupiditate commoti, triumpharunt, ex ea sic redij, ut ad portam Esquilinam Macedonicam lauream conculcarim, ipse cum hominibus quindecim male uestitis ad portam Coelimontanam sitiens peruenerim: quo in loco mihi libertus, praeclaro imperatori, domum ex hac die biduo ante conduxerat: quae uacua si non fuisset, in campo Martio mihi tabernaculum collocassem. nummus interea mihi, Caesar, neglectis ferculis triumphalibus, domi manet, & manebit. rationes ad aerarium continuo, sicut tua lex iubebat, detuli: neque alia ulla in re legi tuae parui. quas rationes si cognoris; intelliges nemini plus, quam mihi, litteras profuisse: ita enim sunt perscriptae scite, & litterate, ut scriba, ad aerarium qui eas retulit, perscriptis rationibus secum ipse, caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit.

,, *Ratio quidem hercle apparet, argentum* οἴχεται.

Hac tu oratione, non dubito, quin illum iam adscendentem in currum reuocare possis. o tenebrae, o lutum, o sordes, o paterni generis oblite, materni uix memor: ita nescio quid istud fractum, humile, demissum, sordidum inferius etiam est, quam ut Mediolanensi praecone, auo tuo, dignum esse uideatur. L. Crassus, homo sapientissimus nostrae ciuitatis, spiculis prope scrutatus est Alpes, ut, ubi hostis non erat, ibi triumphi caussam aliquam quaereret. eadem cupiditate, uir summo ingenio praeditus, C. Cotta, nullo certo hoste, flagrauit. eorum neuter triumphauit; quod alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. Irrisa est abs te paullo ante M. Pisonis cupiditas triumphandi, a qua te longe dixisti abhorrere. qui, etiam si minus magnum bellum gesserat, ut abs te dictum est; tamen istum honorem contemnendum non putauit. tu eruditior, quam Piso; prudentior, quam Cotta; abundantior consilio, ingenio, sapientia, quam Crassus, ea contemnis, quae illi idiotae, ut tu appellas, praeclara duxerunt. quod si reprehendis, quod cupidi laureae fuerint, cum bella aut parua, aut nulla gessissent: tu, tantis nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorum, praemia periculorum, uirtutis insignia contemnere debuisti. neque uero cōtempsisti, sis licet Themista sapientior, sed os tuum ferreum senatus conuicio uerberari noluisti. Iam uides, quoniam quidem ita mihimet fui inimicus, ut me tecum compararem, & digressum meum, & absentiam, & reditum ita longe tuo praestitisse, ut mihi illa omnia immortalem gloriam dederint, tibi sempiternam turpitudinem inflixerint. nunc etiam in hac quotidiana, assidua, urbanaq. uita splendorem tuum, gratiam, celebritatem domesticam, operam forensem, consilium, auxilium, auctoritatem, sententiam senatoriam nobis, aut, ut uerius dicam, cuiquam es infimo, ac desperatissimo antelaturus?

EXPLANATIO

LEVIS *est animi,*} malim, Vilis, pro leuis: cum sequatur, lucem, splendoremq. fugientis. CVM *exhauriebas aerarium;*} stipendij nomine. CVM *orbabas Italiam iuuentute;*} delectu militum superbissimo, & conquisitione durissima. BELLO} Seruili. CORONAM *illam lauream*} quae ouantibus dari non solebat, sed myrtea. Crassus autem, cum de seruis triumphare indecorum uideretur, ouauit quidem, sed, myrto repudiata, laureo coronatus, gratificante ei extra ordinem senatu. Haec Gellius. Plinius quoque, Myrtea, inquit, ouantium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitiuis, & Spartaco laurea coronatus incessit. P. SERVILI,} qui de Isauris ex Cilicia triumphauit, unde Isaurici cognomen. Q. METELLE,} qui ex Creta triumphauit, unde Cretici cognomen. historiae postulabat ordo, ut post Curionem nominaretur: quia post Seruilium Curio, post Curionem Metellus triumphauit. P. AFRICANE,} uel caecis manifestum mendum. quis enim Africani cognomine per haec tempora fuit? aut eius triumphus ubi nominatur? equidem, cum triumphales, qui uiuerent, appellari uideam, unus autem ex ijs, qui triumphauerant, & uiuebant, nominandus superesset M. Pupius Piso, qui triumphauerat ex Hispania, nondum gesto consulatu, eum omnino significari crediderim, & reponendum, uel contra ueteres libros, quorum testimonium auctoritas historiae uincit, M. Pupi. Suspicabar prius, L. Afrani, reponendum, ex litterarum similitudine, qui consulatum gessit cum Q. Metello Celere: sed de eius triumpho mentio nulla. POMPTINO} qui cum praetor fuisset Cicerone consule, postea deuictis Allobrogibus, triumphauit, anno sequenti. ep. ad Att. lib. IV. ad Q. fr. lib. III. Dio lib. XXXIX. NON *est integrum;*} abiecisset fortasse triumphandi cupiditatem, si re prius, contra disputantem, doctum uidelicet hominem, atque eruditum, audisset: nunc, susceptis religionibus, mutare iam consilium non potest. RELIGIONIBVS *susceptis,*} dicit hoc, opinor, propter legem de imperio latam. quibus enim alijs impediretur

pediretur religionibus, non innenio. CAMILLOS,} M. Furius Camillus triumphauit quater, primum de Veientibus, iterum de Gallis, tertium de Volscis, Aequis, Etruscis quartum de Gallis Senonibus. M'. Curius Dentatus ter, primum de Samnitibus, deinde de Sabinis, tertium de Samnitibus, & rege Pyrrho: nam de Lucanis ouauit. C. Fabricius Luscinus bis, primum de Etruscis, & Gallis, iterum de Lucanis, Brutijs, Tarentinis, Samnitibus. A. Atilius Catalinus ex Sicilia de Poenis. Scipiones, maior, & minor, ex Africa, minor etiam de Numantinis. M. Claudius Marcellus ter, semel de Gallis, bis de Syracusanis: quamquam de Syracusanis ouatio fuit, non triumphus. Q. Fabius Maximus Verrucossus de Liguribus. L. Aemilius Paullus bis, de Liguribus Ingaunis, & ex Macedonia, & rege Perse. C. Marius bis, de Numidis, & rege Iugurtha, postea de Ambronibus, Teutonis, & Cimbris. HORVM. AMBORVM *consulum*,} Pompeij Magni, Crasi Diuitis. Triumphauit autem Pompeij pater Strabo de Picentibus: Crasi pater de Lusitanis. GENERO *suo*?} C. Caesari, qui tunc in Gallia bellum gerebat. FERTVR} quo fertur? ad magnas res gerendas. qua re fertur? gloriae cupiditate. ILLE *uir*,} maiore cum laude, quam si tantum, Ille, dixisset. nam in uiro uirtus est. TOT *dierum*,} quot antea nemini. uide de Prouincijs. QVAS *dij negligunt*:} inducit Pisonem disputantem ex Epicuri sententia. Epicurus enim deos aiebat negligere mortalia. AD *alteram scholam*:} ad eam, quae omnia refert ad uoluptatem corporis. nam infra: Quibus ex rebus nihil est, quod solidum tenere, nihil, quod referre ad uoluptatem corporis possis. FLAMININVS,} Phaernus legit, Flaminius, contra historiam. nam Flaminius gentis nomen est, Flamininus Quinctiae cognomē. porro quis nescit hunc esse T. Quinctium Flamininum, qui ex Macedonia, & Philippo rege triumphauit? ESQVILINAM} Esquilina introiuit, inde ad Coelimontanam, ubi ei conducta domus erat, profectus est. CONCVLCARIM,} contempto triumpho. EX *hac die*} magis exprimit, & mihi tamen uidetur abundare. Sed tamen fortasse antiquus loquendi modus. Notatur autem auaritia, biduo tantum ante diem aduentus conducta domo. IN *Campo Martio*} neminem significat esse in urbe, qui illum hospitio accepisset. FERCVLIS} ligneis instrumentis, quibus & captorum opidorum simulacra, & reliqua triumphi pompa ferebatur. TVA *lex*} legem tulerat Caesar consul de repetundis, & in ea, ut rationes ad aerarium statim deferrentur a proconsulibus e prouincia reuersis. RATIO *quidem*} senarius Plauti in Trin. cuius imitatione dixit Terentius in Phorm. Non ratiu nobis, sed argentum deerat. PATERNI *generis*} Calpurnij, nobilissimi. MATERNI} Caluentij. nam Pisonis maternus auus, Caluentius dictus est. VIX *memor*:} non solum a nobilissimo paterno genere prorsus degenerasi uerum ne materno quidem, licet ignobili plane respondes. Sequitur ratio: Ita nescio quid istud. MEDIOLANENSI *praecone, auo tuo*,} non dixit, Placentino, quamquam Placentiae, non Mediolani, maternus Pisonis auus, profectus ex Gallia, consedisset, sed, Mediolanensi, opinor quia, cum nobilius Mediolanum esset, quam Placentia, (caput enim Insubriae regionis erat, auctore Strabone) materno Pisonis auo aliquid tribuere uidebatur. cum tamen ironia non absit. nam si Mediolanum Placentia nobilius, multo tamen urbe Roma ignobilius. ita. cum laudare uideatur maternum Pisonis auum, latenter uituperat. quid enim est, Mediolani praeconiū fecisse? probri quidē id potius, quam laudis est. NESCIO *quid istud*,} quod tu sentis de triumpho contemnendo. L. CRASSVS,} orator summus. HOMO *sapientissimus*,} qui triumphi tamen honorem contemnendum non putauit: cū tu, quasi illo sapientior, negaueris, te triumphi cupidum umquam fuisse. ALPES,} cum citeriori Galliae praeesset. VT, *ubi hostis non erat, ibi triumphi caussam aliquam quaereret*.} de hac L. Crasi nimia triumphandi cupiditate sic lib. 1. de Inuent. L. Licinius Crassus consul quosdam in citeriore Gallia, nullo illustri, neque certo duce, neque eo nomine, neque eo numero praeditos, ut digni essent, qui hostes populi Romani esse dicerentur, quod tamen excursionibus, & latrocinijs infestam prouinciam redderent, consectatus est, & cōfecit. Romam redit, triumphum ab senatu postulat. Haec Cicero. Pedianus cū non triumphasse docet his uerbis. Crasso collega fuit Q. Scaeuola pont. max. qui cum animaduerteret, Crasso, propter summam eius in rep. potentiam, ac dignitatem, senatum in decernendo triumpho gratificari, non dubitauit reip. magis, quam collegae, habere rationem: ac, ne fieret. S. C. intercessit. Et hic infra: Eorum neuter triumphauit: quod alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. C. COTTA} oratoria laude clarus, qui loquitur in libris de Oratore. COLLEGA} collega L. Crasi in consulatu Q. Mucius Scaeuola. MORS} repente rescissa cicatrix, ex uulnere, quod ante aliquot annos in proelio acceperat. Asconius. M. PISONIS} M. Pupij. nam licet Piso dicatur, Calpurniae tamen gentis esse desijt, & in Pupiam transijt, adoptatus a M. Pupio: ut in oratione pro Domo, Pisonis cognomen, amissa gente, retinuit, iure & more adoptionis. hic M. Piso triumphauerat ex Hispania. TV *eruditior, quam Piso*;} in quo multas fuisse litteras, Pedianus ait. PARVA, *aut nulla*.} Parua, ad Cottam, Nulla, ad Crassum refertur. nam Cotta, si uixisset, triumphaturus erat, auctore Pediano. TANTIS *nationibus subactis*,} ironia. SIS *licet Themista sapientior*,} sunt, qui a Themis, Themista, deducant auferendi casu. quod mihi parum sane placet: ac malim, Themi ipsa. Marcellinus lib. XXI. Elementorum, inquit, omnium spiritus, utpote perennium corporum, praesentiendi motu semper & ubique uigens, ex ijs, quae per disciplinas uarias affectamus, participat nobiscum munera diuinandi: & substantiales potestates, ritu diuerso placatae, uelut ex perpetuis fontium uenis uaticina mortalitatis suppeditant uerba, quibus numen praeesse dicitur Themidis: quam ex eo, quod fixa fatali lege decreta praescire fas sit in posterum, quae τεθειμένα sermo Graecus appellat, ita cognominatam, in cubili solioq. Iouis uigoris uiuifici Theologi ueteres collocarunt. SAPIENTIOR,} sapientes non nulli haec honorum insignia, tamquam res inanes, contempserunt: at tu, licet ipsa Themi sapientior, non contempsisti. SI. OS *tuum ferreum senatus conuicio uerberari noluisti*,}

sti.} male non nulli, Sed, pro, Si reponunt, non a ueteribus modo libris, uerum ab ipsa quoque sententia discedentes. hoc enim dicitur: Si tuam impudentiam, quae summa est, accusari a senatu noluisti: non ideo, te uirtutis insignia, idest honorem triumphi, contempsisse, dicendum est. Os tuum ferreum, insignem quan dam notat impudentiam. pudoris enim signa ore cernuntur: quae si nulla apparent, os illud durum, & ferreum nocamus. Os quoque, simpliciter dictum, pro impudentia sumitur ad Varronem. Nosti os adolescen tioris Academiae. Verberari: Sic Q. Cicero ad Tironem: Verberaui te cogitationis tacito dumtaxat conui cio. Et congruunt simul, Os uerberari. Noluisti: fore sciebas, ut, cum a senatu triumphum peteres, magnū tibi conuicium fieret. ITA *mihimet sui inimicus*,} qui me cum homine omnium turpissimo compa rarim supra: Facio iniuriam fortissimo uiro mortuo, qui illum, cuius paucos pares haec ciuitas tulit, cum importuna bellua conferam. PRODITOREM} Phaernus, Perditorem. non uideo, cur mutetur.

ORATIO

AGE, senatus odit te, quod eum tu facere iure con cedis, afflictorem, & proditorem non modo digni tatis, & auctoritatis, sed omnino ordinis, ac nominis sui: uidere equites R. non possunt, quo ex ordine, uir prae stantissimus, L. Aelius est te consule relegatus: plebs Ro mana perditum cupit, in cuius tu infamiam ea, quae per latrones, per seruos de me egeras, contulisti. Italia cun cta exsecratur, cuius idem tu superbissime decreta, & preces repudiasti. fac huius odij tanti, ac tam uniuersi periculum, si audes. instant post hominum memoriam apparatissimi, magnificentissimiq. ludi, quales non modo numquam fuerunt, sed ne quo modo fieri quidem posthac possint, possum ullo pacto suspicari. da te populo, com mitte ludis. sibilum metuis? ubi sunt uestrae scholae? ne acclametur? ne id quidem est curare philosophi. manus tibi ne afferantur, times: dolor enim est malum, ut dis putas: existimatio, dedecus, infamia, turpitudo, uerba, atque ineptiae. sed de hoc non dubito: non audebit acce dere ad ludos. conuiuium publicum non dignitatis caus sa inibit: nisi forte, ut cum P. Clodio, hoc est, cum amo ribus suis, cenet. sed plane animi sui caussa ludos nobis idiotis relinquet. solet enim in disputationibus suis, ocu lorum & aurium delectationi abdominis uoluptates an teferre. nam, quod uobis iste tantummodo improbus, crudelis, olim furunculus, nunc uero etiam rapax, quod sordidus, quod contumax, quod superbus, quod fallax, quod perfidiosus, quod impudens, quod audax esse uidea tur, nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil proteruius, nihil nequius. luxuriam autem nolite in isto hanc cogitare. est enim quaedam, quamquam omnis est uitiosa, atque turpis, tamen ingenuo, ac libero dignior. nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum, (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam, praeter libidines, sumptuosum. toreuma nullum, maxi mi calices, & hi, ne contemnere suos uideatur, Placen tini; exstructa mensa, non conchylijs, aut piscibus, sed multa carne subrancida. serui sordidati ministrant, non nulli etiam senes; idem coquus, idem atriensis; pistor domi nullus, nulla cella, panis, & uinum a propola, at que de cupa; Graeci stipati, quini in lectulis, saepe plu res, ipse solus. bibitur usque eo, dum de solio ministretur. ubi galli cantum audiuit, auum suum reuixisse putat, mensam tolli iubet.

EXPLANATIO

L. AELIVS} Lamia. TE *consule*} non tamen a Pisone, sed ab eius collega Gabinio: ut pro Sextio, post Red. in sen. DECRETA, *& preces*} pro salute mea. LVDI,} quos Pompe ius iterum consul dedit. uide ep. I. lib. VII. ad Marium. VESTRAE *scholae*.} quae docent haec con temnere. HOC *est cum amoribus suis*,} cum in communibus libris legeretur, Hoc est compotoribus suis; restitui ante uiginti annos, quod indicant libri nostri, Cum amoribus suis. quod est usitatum Cicero ni genus loquendi. ANIMI *sui caussa*} ut alia maiore quadā uoluptate, quam quae oculis, & auribus per cipitur, fruatur. OLIM} ante quam prouinciam haberet. PROTERVIVS,} hoc ad superbiam referri non potest: cum dixerit iam, Quod superbus. sensum igitur cum habeat necesse est, qui cum uitijs hic nominatis, luxuria, libidine, nequitia congruat. HANC} usitatam. INGENVO, *ac libero di gnior.*} quae cum lautitia fit, atque elegantia. LAVDABO *inimicum*} quia liberare cum luxuria ui deor; quo tamen luxuriosius esse nihil dixerim. PRAETER *libidines*,} sumptum in libidines, prae terea nullam in rem, facit. TOREVMA *nullum*,} scalptum, aut caelatum opus. ἀπὸ τῦ τορδύειν. lib. 2. in Verrem: Toreumata sane bona & pretiosa auferuntur. SVOS} quia Placentiae consederat auus eius maternus. A. PROPOLA, *atque de cupa*;} a Propola, ab eo, qui prius emit, aut alijs uenderet. de cu pa uero, de uase, a cauponibus fortasse dicto, qui uinum inde promerent. GRAECI} conuictores eius Epicurei philosophi. QVINI *in lectis*,} cum tres, aut summum quattuor solerent esse. de quo alibi diximus. IPSE *solus.*} in uno lecto. DVM *de solio ministretur.*} hoc quid sit, nondum assequor. VBI *galli cantum audiuit*,} ergo bibebat per totam noctem. AVVM *suum*} qui Gallus fuerat. Ioca tur in ambigua uocabuli significatione.

ORATIO

DICET aliquis, unde tibj haec nota sunt? non mehercules contumeliae caussa describam quemquam, praesertim ingeniosum hominem, atque eruditum: cui generi esse ego iratus ne si cupiam quidem possum. est quidem Graecus, qui cum isto uiuit, homo, ut uere dicam, sic enim cognoui, humanus, sed tamdiu, quamdiu cum alijs est, aut ipse secum. is cum istum adolescentem iam tum cum hac dijs irata fronte uidisset, non fastidiuit eius amicitiam, cum esset praesertim appetitus: dedit se in consuetudinem, sic, ut prorsus una uiueret, nec fere ab isto umquam discederet. Non apud indoctos, sed, ut ego arbitror, in hominum eruditissimorum, & humanissimorum coetu loquor. audistis profecto dici, philosophos Epicureos omnes res, quae sunt homini expetendae, uoluptate metiri: recte, an secus, nihil ad nos: aut, si ad nos, nihil ad hoc tempus. sed tamen lubricum genus orationis, adolescenti non acriter intelligenti saepe praeceps. itaque admissarius iste, simul atque audiuit a philosopho uoluptatem tantopere laudari, nihil expiscatus est: sic suos sensus uoluptarios omnes incitauit, sic ad illius hanc orationem adhinnijt, ut non magistrum uirtutis, sed auctorem libidinis a se illum inuentum arbitraretur. Graecus primo distinguere atque diuidere illa, quemadmodum dicerentur: iste claudus, quo modo aiunt, pilam retinere: quod acceperat, testificari, tabulas obsignare uelle, Epicurum disertum dicere: & tamen dictum opinor, se nullum bonum intelligere posse, demptis corporis uoluptatibus. quid multa? Graecus facilis, & ualde uenustus, nimis pugnax contra senatorem populi R. esse noluit. est autem hic, de quo loquor, non philosophia solum, sed etiam ceteris studijs, quae fere ceteros Epicureos negligere dicunt, perpolitus. poema porro facit ita festiuum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius. in quo reprehendas eum licet, si qui uult, modo leuiter, non ut improbum, non ut audacem, non ut impurum, sed ut Graeculum, ut assentatorem, ut poetam. deuenit, aut potius incidit in istum, eodem deceptus supercilio, Graecus, atque aduena, quo tam sapiens, & tanta ciuitas. reuocare se non poterat familiaritate implicatus: & simul inconstantiae famam uerebatur: rogatus, inuitatus, coactus, ita multa ad istum de isto scripsit, ut omnes libidines, omnia stupra, omnia cenarum, conuiuiorumq. genera, adulteria denique eius delicatissimis uersibus expresserit: in quibus, si quis uelit, possit istius, tamquam in speculo, uitam intueri. ex quibus multa a multis lecta, & audita recitarem, nisi uererer, ne hoc ipsum genus orationis, quo nunc utor, ab huius loci more abhorreret: & simul de ipso, qui scripsit, detrahi nihil uolo. qui si fuisset in discipulo comparando meliore fortuna, fortasse austerior, & grauior esse potuisset: sed eum casus in hanc consuetudinem scribendi induxit philosopho ualde indignam, siquidem philosophia, ut fertur, uirtutis continet, & officij, & bene uiuendi disciplinam: quam qui profitetur, grauissimam sustinere mihi personam uidetur. sed idem casus illum, ignarum quid profiteretur, cum se philosophum esse diceret, istius impurissimae, ac temperatissimae pecudis coeno & sordibus inquinauit: qui modo res gestas consulatus mei cum laudasset; quae quidem laudatio hominis turpissimi mihi ipsi erat poene turpis; non ulla tibi, inquit, inuidia nocuit, sed uersus tui.

EXPLANATIO

EST *quidam Graecus,* } Philodemus, cuius exstare lasciua poemata dixit Asconius. Gadareum, idest Syrum fuisse, auctor Strabo lib. XVI. nominatur a Laertio bis in Epicuro, & a Cicerone lib. 2. de Fin. in extremo. AVT *ipse secum.* } sententia postulat Haud. uel glossema hoc fortasse totum est. Certe mendo suspicio non abest. IAM *tum* } uel in adolescentia fronte, & supercilio ita seuerus erat Piso, non modo ut hominibus, sed ut dijs ipsis iratus esse uideretur. LVBRICVM } lubricum sua sponte, quia uoluptas duplex, animi ex uirtute; corporis ex uitio; sed adolescenti, propter aetatem incauto, non modo lubricum, uerum etiam saepe praeceps; quia neutram uoluptatem Epicurei philosophi nominabant. Adolescentem autem fuisse Pisonem, iam dixis, cum Philodemi amicitiam appetiuit. ADMISSARIVS } tamquam equus, qui rationis expers, unam corporis uoluptatem nouit. ideo, tamquam de equo, sequitur, Adhinnijt. DISTINGVERE, } cum aliã esse corporis, aliam animi uoluptatem ostenderet. ISTE *claudus, quo modo aiunt, pilam retinere:* } claudus pilae tantum retinendae aptus est: similiter Piso tantum illud, quod audierat, uoluptatem esse summum bonum, obseruauit, ac mente retinuit. DISERTVM } qui plane loqueretur: ideo distinguere, necesse non esse. ET *tamen dictum opinor,* } carere locus uitio mihi non uidetur. idem fortasse alij sentient: sed, si legatur, Et tandem dictum opinor: Lapsu facili, & usitato, propter similitudinem litterarum, eluetur, puto, si qua labes, macula ue insedit. Libri quidam ueteres, Est tamen dicit, ut opinor. quod non satis placet. VT *poetam.* } figmentis aptum potius, quam ueritati. OMNES *libidines,* } nominari a Pediano eius poemata, iam dixi.

ORATIO

NIMIS magna poena te consule constituta est siue malo poetae, siue libero. Scripsisti enim, Cedant arma togae. Quid tum? Haec res tibi fluctus illos excitauit. At hoc nusquam opinor scriptum fuisse in illo elogio, quod te consule in sepulcro reip. incisum est, Velitis, iubeatis, ut, quod M. Cicero uersum fecerit, sed quod uindicarit.

dicarit. uerumtamen, quoniam te non Aristarchum, sed Phalarim grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum uersum, sed poetam armis persequare; scire cupio, quid tandem isto in uersu reprehendas, Cedant arma togae. Tuae dicis, inquit, togae summum imperatorem esse cessurum. Quid nunc te, asine, litteras doceam? non opus est uerbis, sed fustibus. non dixi hanc togam, qua sum amictus, nec arma, scutum, & gladium unius imperatoris: sed, quod pacis est insigne, & otij toga, contra autem arma tumultus, atque belli; more poetarum locutus, hoc intelligi uolui, bellum, ac tumultum paci, atque otio concessurum. quaere ex familiari tuo, Graeco illo poeta: probabit genus ipsum, & agnoscet; neque te nihil sapere mirabitur. At in altero illo, inquit, haeres; Concedat laurea laudi. Immo mehercule habeo tibi gratiam. haererem enim, nisi tu me expedisses. nam, cum tu timidus ac tremens tuis ipse furacissimis manibus detractam e cruentis fascibus lauream ad portam Esquilinam abiecisti, iudicasti non modo amplissimae, sed etiam minimae laudi lauream concessisse. atque ista ratione hoc tamen intelligi, sceleratae uis, Pompeium inimicum mihi isto uersu esse factum; ut, si uersus mihi nocuerit, ab eo, quem is uersus offenderit, uideatur mihi pernicies esse quaesita. omitto, nihil istum uersum pertinuisse ad illum; non fuisse meum, quem, quantum potuissem, multis saepe orationibus, scriptisq. decorassem, hunc uno uiolare uersu. sed sit offensus primo: non ne compensabit cum uno uersiculo tot mea uolumina laudum suarum? quod si est commotus; ad perniciem non dicam amicissimi, non ita de sua laude meriti, non ita de rep. non consularis, non senatoris, non ciuis, non liberi, in hominis caput ille tam crudelis propter uersum fuisset? tu quidem, tu, apud quos, de quo dicas, intelligis? complecteris amplissimos uiros ad tuum & Gabinij scelus: neque id occulte: nam paullo ante dixisti, me cum ijs confligere, quos despicerem; non attingere eos, qui plus possent, quibus iratus esse deberem. quorum quidem (quis enim non intelligit, quos dicas?) quamquam non est una caussa omnium, tamen est omnium mihi probata. me Cn. Pompeius, multis obsistentibus eius erga me studio, atque amori, semper dilexit, semper sua coniunctione dignissimum iudicauit, semper non modo incolumem, sed etiam amplissimum, atque ornatissimum uoluit esse. uestrae fraudes, uestrum scelus, uestrae criminationes insidiarum mearum, illius periculorum, nefarie fictae, simul eorum, qui, familiaritatis licentia, suorum improbissimorum sermonum domicilium in auribus eius impulsu uestro collocauerunt, uestrae cupiditates prouinciarum effecerunt, ut ego excluderer, omnesque, qui me, qui illius gloriam, qui remp. saluam esse cupiebant, sermone, atque aditu prohiberentur. quibus rebus est perfectum, ut illi plane suo stare iudicio non liceret; cum certi homines non studium eius a me alienassent, sed auxilium retardassent. Non ne ad te L. Lentulus, qui tum erat praetor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus uenit? qui omnes ad eum, multiq. mortales, oratum in Albanum obsecratumq. uenerant, ne meas fortunas desereret cum reip. salute coniunctas. quos ille ad te, & ad tuum collegam remisit, ut caussam publicam susciperetis, ut ad senatum referretis: se contra armatum tribunum pl. sine consilio publico decertare nolle: consulibus ex S. C. remp. defendentibus, se arma suscepturum. Ecquid infelix recordaris, quid responderis? in quo illi omnes quidem, sed Torquatus praeter ceteros furebat contumacia responsi tui: te non esse tam fortem, quam ipse Torquatus in consulatu fuisset, aut ego: nihil opus esse armis, nihil contentione: me posse iterum remp. seruare, si cessissem: infinitam caedem fore, si restitissem. deinde ad extremum, neque se, neque generum, neque collegam suum tribuno pl. defuturum.

EXPLANATIO.

ILLOS *fluctus*} exsulij calamitatem. IN *illo elogio,*} in lege Clodia scriptum erat, Velitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua & igni interdicatur: non, Ut, quod M. Cicero uersum fecerit. Subauditur, aqua, & igni interdicatur. IN *sepulcro reip.*} in lege Clodia, sepulcro reip. INCISVM} in aes leges incidebantur. QVOD *uindicarit.*} hoc uerbo usum esse Clodium in lege, mihi non fit uerisimile, sed eũ potius dixisse crediderim, Quod ciues Romanos indicta caussa condemnarit. Cicero, ad suam laudem, uerbo mitiore usus est. PHALARIM} tyrannum Agrigentinum, eruditum. NON *notam apponas ad uersum,*} ut Aristarchus. ARMIS *persequare;*} tamquam Phalaris, insigni saeuitia. Inepte nonnulli ex hoc loco Phalarim grammaticum putant fuisse: cum de tyranno Cicero acceperit, & Pisonem similiorem eius in notandis malis uersibus, quam Aristarchi, dicat fuisse. SVMMVM *imperatorem.*} C. Caesarem. IN *nominis caput*} non dicam, ad perniciem amicissimi; non, eius, qui & de ipso, & de rep. ita meritus esset; non, consularis; non, senatoris; non, ciuis; non, liberi; sed omnino in hominis caput ille tam crudelis propter uersum fuisset? NON *est una caussa omnium,*} de uiris amplissimis loquitur, & Pompeij caussam a ceterorum caussa distinguit. INSIDIARVM *mearum,*} cum insidias me Pompeio diceretis. EXCLVDERER,} sermone eius, atque aditu prohiberer. CERTI *homines*} fictis sermonibus. pro Domo: Hanc nostram coniunctionem, hanc conspirationem in rep. bene gerenda, hanc iucundissimam uitae, atque officiorum omnium societatem certi homines fictis sermonibus, & falsis criminibus diremerunt: cum ijdem illum, ut me metueret, me caueret, monerent; ijdem apud me, mihi illum esse uni inimicissimum, dicerent. Idem pro Sextio. L. LENTVLVS,} qui belli ciuilis anno primo consul fuit. Q. SANGA,} Fabiae gentis. CONSVLIBVS *ex S. C. remp. defendentibus, se arma suscepturum.*} pro Sextio: Sed tamen & Crassus a consulibus meam caussam suscipiendam esse dicebat: & eorum fidem Pompeius implorabat, neque se priuatum caussae publicae susceptae defuturum esse dicebat. GENERVM,} C. Caesarem.

ORATIO

HIC tu, hostis, ac proditor, alijs me inimiciorem, quam tibi, debere esse dicis? ego C. Caesarem non eadem de rep. sensisse, quae me, scio: sed tamen, quod iam de eo, his audientibus, saepe dixi, me ille sui totius consulatus, eorumq. honorum, quos cum proximis communicauit, socium esse uoluit, detulit, inuitauit, rogauit. non sum ego propter nimiam fortasse constantiae cupiditatem adductus ad caussam: non postulabam, ut ei carissimus essem. cuius ego beneficijs quidem sententiam meam transdidissem. adducta res in certamen te consule putabatur, utrum, quae superiore anno ille gessisset, manerent, an rescinderentur. quid loquar plura? si tantum ille in me esse uno roboris, & uirtutis putauit, ut ea, quae ipse gesserat, conciderent, si ego restitissem: cur non ignoscam, si anteposuit suam salutem meae? sed praeterita omitto. me ut Cn. Pompeius omnibus suis studijs, laboribus, uitae periculis complexus est, cum municipia pro me adiret, Italiae fidem imploraret, P. Lentulo consuli, auctori salutis meae, frequens assideret, senatui sententiam praestaret, in concionibus non modo se defensorem salutis meae, sed etiam supplicem pro me profiteretur: huius uoluntatis eum, quem multum posse intelligebat, mihi non inimicum esse cognorat, socium sibi, & adiutorem C. Caesarem adiunxit. Iam uides me tibi non inimicum, sed hostem, illis, quos describis, non modo non iratum, sed etiam amicum esse debere. quorum alter, id quod meminero semper, aeque mihi fuit amicus, ac sibi; alter, id quod obliuiscar aliquando, sibi amicior, quam mihi. deinde hoc ita fit, ut uiri fortes, etiam si ferro inter se comminus decertarint, tamen illud contentionis odium simul cum ipsa pugna, armisq. ponant. atque me ille odisse numquam potuit, ne tum quidem, cum dissidebamus. habet hoc uirtus, quam tu ne de facie quidem nosti, ut uiros fortes species eius, & pulchritudo etiam in hoste posita delectet. Equidem dicam ex animo, P. C. quod sentio, & quod uobis audientibus saepe iam dixi. si mihi numquam amicus C. Caesar fuisset, sed semper iratus; si aspernaretur amicitiam meam, seseq. mihi implacabilem explicabilemq. praeberet, tamen ei, cum tantas res gessisset, gereretq. quotidie, non amicus esse non possem: cuius ego imperio non alpium uallum contra adscensum, transgressionemq. Gallorum, non Rheni fossam, gurgitibus illis redundantem, Germanorum immanissimis gentibus obijcio, & oppono: perfecit ille, ut, si montes resedissent, amnes exaruissent, non naturae praesidio, sed uictoria sua, rebusq. gestis Italiam munitam haberemus. sed, cum me expetat, diligat, omni laude dignum putet; tu me a tuis inimicitijs ad simultatem reuocabis? sic tuis sceleribus reip. praeterita facta refricabis? quod quidem tu, qui bene nosses coniunctionem meam, & Caesaris, eludebas, cum a me, trementibus omnino labris, sed tamen, cur tibi nomen non deferrem, requirebas.
„ quamquam, quod ad me attinet, Numquam istam
„ imminuam curam infitiando tibi: tamen est mihi considerandum, quantum illi, tantis reip. negotijs, tantoq. bello impedito, ego, homo amicissimus, solicitudinis, atque oneris imponam. nec despero tamen, quamquam languet iuuentus, nec perinde, atque debeat, in laudis, & gloriae cupiditate uersatur, futuros aliquos, qui obiectum hoc cadauer consularibus spolijs nudare non nolint, praesertim tam afflicto, tam infirmo, tam eneruato reo; qui te ita gesseris, ut timeres, ne indignus beneficio uidereris, nisi eius, a quo missus eras, simillimus exstitisses.

EXPLANATIO

CVM *proximis*} cum ipso Pisone socero, & Pompeio genero. de Prouincijs: Me ille, ut quinqueuiratum aciperem, rogauit: me in tribus sibi coniunctissimis consularibus esse uoluit. PROPTER *nimiam fortasse constantiae cupiditatem*} ne uiderer ab optimatum caussa desciscere. AD *caussam:*} Caesaris. NON *postulabam,*} re uera mihi non placebat. ut ideo carissimus essem Caesari, quia, beneficijs acceptis, quae ille mihi deferebat, sententiam ei meam tradidissem. RESCINDERENTVR.} a praetoribus, & a senatu. propterea tribunum popularem a se alienare nolebant. pro Sextio, pro Domo. RESTITISSEM,} eius actis. SI. ANTEPOSVIT *suam salutem meae?*} si me pelli patria maluit, quam acta sua rescindi. SIBI *amicior, quam mihi.*} cum ei propiora sua pericula essent, quam mea. pro Sextio. REFRICABIS?} renouabis ea, quibus a me Caesar, licet iratus mihi non esset, alienior tamen esse uisus est? QVI *bene nosses coniunctionem meam, & Caesaris,*} qui scires, me, propter Caesaris amicitiam, numquam tibi, eius socero, nomen esse delaturum. ELVDEBAS,} serio non agebas, qui scires, me tibi propter Caesarem parcere. TREMENTIBVS *labris*} cum id requirebas inuitus, damnationis metu, conscius scelerum tuorum. infra: Neminem inuitus inuitabis. QVOD *ad me attinet,*} ista cura te non libero: uerumtamen est mihi considerandum, ne qua Caesarem sollicitudine afficiam, ne quod ei molestiae onus imponam, praesertim amicissimus, summis reip. negotijs impedito. NVMQVAM *istam imminuam curam infitiando tibi:*} senarius Accij poetae in Atreo, quem imitatus est Cicero post Red. in sen. Numquam, inquit, infitiando, suspicionem hominum, curamq. minuerunt. LANGVET} desidiae dedita, non ad eam gloriam propensa, quae ciuium accusationibus improborum quaeri solebat. CONSVLARIBVS *spolijs*} consulari dignitate, exponendis apud iudices flagitijs eius, ac sceleribus. NON *nolint,*} quasi dedignentur: cum parua laus ex afflicto, infirmo, eneruato reo exspectetur. BENEFICIO} prouincia a Clodio accepta.

ORATIO

AN vero tu parum putas inuestigatas esse a nobis labes imperij tui, stragesq. prouinciae? quas quidem nos, non uestigijs odorantes ingressus tuos, sed totis uolutationibus corporis, & cubilibus persecuti sumus. Notata a nobis sunt & prima illa scelera in aduentu, cum, accepta pecunia a Dyrrhachinis ob necem hospitis tui Platoris, eius ipsius domum euertisti, cuius sanguinem addixeras; eumque, seruis symphoniacis, & alijs muneribus acceptis, timentem, & multum dubitantem confirmasti, & Thessalonicam fide tua uenire iussisti. quem ne maiorum quidem more supplicio affecisti, cum miser ille securibus hospitis sui ceruices subijcere gestiret: sed ei medico, quem tecum eduxeras, imperasti, ut uenas hominis incideret. cum quidem tibi etiam accessio fuit ad necem Platoris Pleuratus, eius comes, quem necasti uerberibus, summa senectute confectum. Idemq. tu Rabocentum, Bessicae gentis principem, cum te trecentis talentis regi Coto uendidisses, securi percussisti; cum ille ad te legatus in castra uenisset, & tibi magna praesidia, & auxilia a Bessis peditum equitumq. polliceretur: neque eum solum, sed etiam ceteros legatos, qui simul uenerant: quorum omnium capita regi Cotto uendidisti. Denseletis, quae natio semper obediens huic imperio, etiam in illa omnium barbarorum defectione Macedonica C. Sextium praetorem tutata est, nefarium bellum, & crudele intulisti: eisq. cum fidelissimis socijs uti posses, hostibus uti acerrimis maluisti. ita perpetuos defensores Macedoniae, uexatores, ac perditores effecisti. uectigalia nostra perturbarunt; urbes ceperunt; uastarunt agros; socios nostros in seruitutem abduxerunt; familias arripuerunt; pecus abegerunt; Thessalonicenses, cum opido desperassent, munire arcem coegerunt. A te Iouis Velsuri fanum antiquissimum barbarorum, sanctissimumq. direptum est. Tua scelera dij immortales in nostros milites expiauerunt. qui cum uno genere morbi affligerentur; neque se recreare quisquam posset, qui semel incidisset: dubitabat nemo, quin uiolati hospites, legati necati, pacati atque socij nefario bello lacessiti, fana uexata hanc tantam efficerent uastitatem.

EXPLANATIO

PLATORIS,} de Harusp. resp. Quis Platorem ex Orestide, quae pars Macedoniae libera est, hominem in illis locis clarum, ac nobilem, legatum Thessalonicam ad nostrum, ut ipse appellat, imperatorē uenisse nescit? quem ille propter pecuniam, quam ab eo extorquere non poterat, in uincula coniecit, & medicum intromisit suum, qui legato, socio, amico, libero foedissime & crudelissime uenas incideret. EVERTISTI,} malim, Euerristi. ut ad rapinas Pisonis referatur, de quibus hic sermo est. ADDIXERAS;} Dyrrhachinis, ab ijs accepta pecunia. REGI . COTO} Coto a Cotus, uel Coty a Cotys. nam ita regum Thraciae Cotys nomen est, ut Arsaces Persarum, Ptolemaeus Aegyptiorum. nominatur a Caesare, Liuio, alijs. DENSELETIS,} Thraciae populis. VIOLATI *hospites,*} Plator. LEGATI *necati,*} Rabocentus. SOCII} Denseletae. FANA} fanum Iouis Velsuri. H-S CENTIES, *& octogies,*} quingenta quadraginta scutatorum millia.

ORATIO

COGNOSCIS ex particula parua scelerum, & crudelitatis tuae genus uniuersum. Quid auaritiae, quae criminibus infinitis implicata est, summum nunc explicem? generatim ea, quae maxime nota sunt; dicam. Non ne sestertium centies, & octogies, quod, quasi uasarij nomine, in uenditione mei capitis adscripseras, ex aerario tibi attributum, Romae in quaestu reliquisti? Non ne, cum CC talenta tibi Apolloniatae Romae dedissent, ne pecunias creditas soluerent, ultro Fufidium, equitem R. hominem ornatissimum, creditorem debitoribus suis addixisti? Non ne, hiberna cum legato, praefectoq. transdidisses, euertisti miseras funditus ciuitates? quae non solum bonis sunt exhaustae, sed etiam nefarias libidinum contumelias, turpitudinesq. subierunt. Qui modus tibi fuit frumenti aestimandi? qui honorarij? siquidem potest, ui, & metu extortum, honorarium nominari. quod cum peraeque omnes, tum acerbissime Boeotij, & Byzantij, Cherronenses, Thessalonica sensit. unus tu dominus, unus aestimator, unus uenditor tota in prouincia per triennium frumenti omnis fuisti. Quid ego rerum quaestiones, reorum pactiones, redemptiones, acerbissimas damnationes, libidinosissimas liberationes proferam? tantum locum aliquem cum mihi notum senseris, tecum ipse licebit, quot in eo genere, & quanta sint crimina, recordere. Quid? illam armorum officinam ecquid recordaris? cum, omni totius prouinciae pecore compulso, pellium nomine omnem quaestum illum domesticum, paternumq. renouasti? uideras enim grandis iam puer, bello Italico repleri quaestu uestram domum, cum pater armis faciendis tuus praefuisset. Quid? uectigalem prouinciam, singulis rebus, quaecumque uenirent, certo portorio imposito, seruis tuis publicanis a te factam esse meministi? Quid? centuriatus palam uenditos? Quid? per tuum seruulum ordines assignatos? Quid? stipendium militibus per omnes annos a ciuitatibus, mensis palam propositis, esse numeratum? Quid illa in pontum profectio, & conatus tuus? quid debilitatio, atque abiectio animi tui, Macedonia praetoria nunciata, cum tu, non solum quod tibi succederetur, sed quod Gabinio non succederetur, exsanguis, & mortuus concidisti? Quid quaestor aedilicius reiectus, praepositus legatorum tuorum turpissimus,

optimus

optimus abs te quisque uiolatus? tribuni militum non re cepti? M. Baebius, uir fortis, interfectus iussu tuo? Quid, quod tu toties, diffidens ac desperans rebus tuis, in sordibus, lamentis, luctuq. iacuisti? quod populari illi sacerdoti sexcentos ad bestias amicos sociosq. misisti? Quid, quod, cum sustentare uix posses maerorem tuum, doloremq. decessionis, Samothraciam te primum; inde Thasum cum tuis teneris saltatoribus, & cum Antobulo, Athamante, & Timocle, formosis fratribus, contulisti? Quid, cum inde te recipiens, in uilla Euchadiae, quae fuit uxor Exegisti, iacuisti maerens aliquot dies, atque inde obsoletus Thessalonicam, omnibus inscientibus, noctuq. uenisti? qui cum concursum plorantium, ac tempestatem querellarum ferre non posses, in opidum deuium Beroam perfugisti: quo in opido cum tibi spe falsa, quod Q. Ancharium non esse successurum putares, animos rumor inflasset, quo te modo ad tuam intemperantiam scelerate innouasti? Mitto aurum coronarium, quod te diutissime torsit, cum modo uelles, modo nolles. lex enim generi tui, & decerni, & accipere, uetabat, nisi decreto triumpho. in quo tu, accepta tamen, & deuorata pecunia Vtinachorum, centum talenta euomere non poteras, uocabula tantum pecuniarum, & genera mutabas. Mitto diplomata, tota in prouincia passim data: mitto numerum nauium, summamq. praedae: mitto rationem exacti imperatiq. frumenti: mitto ereptam libertatem populis, ac singulis, qui erant affecti praemijs nominatim: quorum nihil est, quod non sit lege Iulia, ne fieri liceat, sanctum diligenter. Aetoliam, quae, procul a barbaris disiuncta gentibus, in sinu pacis posita, medio fere Graeciae gremio continetur, o poena, o furia sociorum, decedens miseram perdidisti. Arsinoan Thracum, Neopactum, ut modo tute indicasti, nobiles urbes, atque plenas, fateris ab hostibus esse captas: quibus autem hostibus? nempe ijs, quos tu, Ambraciae sedens, primo tuo aduentu ex opidis Aggrinarum, atque Dolopum demigrare, & aras, & focos relinquere coegisti. Hoc tu in exitu, praeclare imperator, cum tibi ad pristinas clades accessio fuisset Aetoliae repentinus interitus, exercitum dimisisti; neque ullam poenam, quae tanto facinori deberetur, non maluisti subire, quam numerum tuorum militum, reliquiasq. cognoscere. Atque, ut duorum Epicureorum similitudinem in re militari, imperioq. uideatis: Albutius, cum in Sardinia triumphasset, Romae damnatus est: hic, cum similem exitum exspectaret, in Macedonia trophaea posuit; eaque, quae bellicae laudis uictoriaeq. omnes gentes insignia, & monumenta esse uoluerunt, noster hic praeposterus imperator amissorum opidorũ, caesarum legionum, prouinciae praesidio, & reliquis militibus orbatae, ad sempiternum dedecus sui generis, & nominis, indicia constituit. Idemque, ut esset quod in basi trophaeorum inscribi, incidiq. posset, Dyrrhachium ut uenit decedens, obsessus est ab ijs ipsis militibus, quos, paullo ante Torquato respondit, beneficij caussa a se esse dimissos. quibus cum iuratus affirmasset, se, quae deberentur, postero die persoluturum, domum se abdidit: inde nocte intempesta, crepidatus, ueste seruili, nauem conscendit, Brundisiumq. uitauit, & ultimas Hadriani maris oras petiuit: cum interim Dyrrhachij milites domum, in qua istum esse arbitrabantur, obsidere coeperunt, &, cum latere hominem putarent, ignes circumdederunt. quo metu commoti Dyrrhachini, profugisse nocte crepidatum imperatorem, indicauerunt. illi autem statuam istius persimilem, quam stare celeberrimo in loco uoluerat, ne suauissimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt, dissipant. sic odium, quod in ipsum attulerant, id in eius imaginem, ac simulacrum profuderunt.

EXPLANATIO

QVASI *uasarij nomine*,} quasi promissum a uade P. Clodio, si meam illi salutem tradidisses. Vas est, qui uadimonium pro altero promittit. inde uasarium puto commuuiter ad omnia, quae pro mitterentur, esse deductum. nec tamen ignoro, aliter ab alijs huuc locum accipi. ADSCRIPSERAS,} pactione cum Clodio facta, ut ipse tibi pro meo capite H-S centies & octogies ex aerario attribueret. CC *talenta*} centum sexaginta scutatorum millia. PRAEFECTO} equitum. HONORARII?} quod a populis honoris caussa dabatur. PER *omnes annos*} per triennium, dum prouinciae praefuisti. CONATVS *tuus*?} usurpatur hoc uerbum de rebus, quae ad exitum non perducuntur. itaque non arbitror Pisonem prouinciae suae finibus egressum esse: quod pluribus uerbis Cicero exagitasset, ut de Gabinio in Aegyptum profecto, coutra legem Corneliam de maiestate, Iuliam de repetundis. PRAETORIA *nunciata*,} Q. Ancbario praetorio, non consulari, decreta. QVAESTOR *aedilicius reiectus*,} quaestorem, cum decederes, prouinciae praeponere noluisti, legatorum tuorum turpissimum praeposuisti. honore autem quaestor legato praestabat: ut iu ep. ad Thermum lib. 2. Aedilicium dici miror: cum aedilitas cur. post quaesturam peteretur. NON *recepti*?} non tecum ad urbem adducti; ut eos in beneficiarijs ad aerarium deferres? POPVLARI *illi sacerdoti*} P. Clodio, qui, tamquam sacerdos pro populo sacra facturus, muliebri uestitu stupri caussa penetrauit eo, ubi mulieres pro populi salute, Bonae deae sacra faciebant. infra: Emissus etiam ille auctor tuus prouinciae, cum stuprum Bonae deae puluinaribus intulisset. Pro Sextio: Cousulatus petitio ipsi illi populari sacerdoti comparabatur. AD *bestias*} cui cum bestijs pugnarent ijs ludis, quos aedilis cur. Clodius dedit Marcellino, & Philippo cos. SOCIOS, *stipendiariosq.*} & hic, & in extrema oratione, & in ea pro Balbo, & in Verrem, & alibi, stipendiarij distinguuntur a socijs. nam socij uectigales quidem, stipendiarij tamen non sunt. MISISTI} tamquam damnatos. PLORANTIVM,} ob damna, & iniurias a te acceptas. LEX} de repetundis. NISI *decreto triumpho*} in coronas igitur triumphales aurum illud erogabatur. VOCABVLA *mutabas.*} non dicebas, auri coronarij nomine accepta, sed alijs uominibus, tua furta obtegentibus. HOC *tu in exitu*,} actionum tuarum. NEQVE *ullam poenam*,} consideranda sententia. ALBVTIVS,} T. Albutius, qui in Sardinia cum latrunculis re gesta, supplicationem a senatu postulauit: ea denegata,

negata, in ipsa prouincia quasi triumphare est ausus: quo facto, Romae damnatus est. EXSPECTARET, } sceleru, ac fraudum suarum conscius. PRAEPOSTERVS *imperator*, } amisit enim opida, legiones perdidit, & imperator appellatur. FVNESTA *indicia* } Funesta, addidi, ex antiquis libris. SVAVISSIMI } ironia. nam acerbissimus prouinciae fuerat.

ORATIO

QVAE cum ita sint; non dubito, quin, cum haec, quae excellunt, me nosse uideas, non existimes, mediam illam partem, & turbam flagitiorum tuorum mihi esse inauditam. Nihil est, quod me hortere, nihil est, quod inuites: admoneri me satis est: admonebit autem nemo alius, nisi reip. tempus: quod mihi quidem magis uidetur, quam tu umquam arbitratus es, appropinquare. ecquid uides, ecquid sentis, lege iudiciaria lata, quos posthac iudices simus habituri? non aeque legetur, quisquis uoluerit; nec, quisquis noluerit, non legetur. nulli conijcientur in illum ordinem, nulli eximentur: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad simulationem conuertetur. iudices iudicabunt ij, quos lex ipsa, non quos hominum libido, delegerit. quod cum ita sit; mihi crede, neminem inuitus inuitabis: res ipsa, & reip. tempus aut me ipsum, quod nolim, aut alium quempiam aut inuitabit, aut dehortabitur. Equidem, ut paullo ante dixi, non eadem supplicia esse in hominibus existimo, quae fortasse plerique, damnationes, expulsiones, necest denique ullam mihi poenam uidetur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod sapienti, quod bono uiro, & ciui potest. damnatio ista, quae in te flagitatur, obtigit P. Rutilio, quod specimen habuit haec ciuitas innocentiae: maior mihi iudicum, & reip. poena illa uisa est, quam Rutilij. L. Opimius eiectus est e patria, is, qui praetor, & consul maximis remp. periculis liberarat: non in eo, cui facta est iniuria, sed in ijs, qui fecerunt, sceleris, ac conscientiae poena remansit. at contra bis Catilina absolutus: emissus etiam ille auctor tuus prouinciae, cum stuprum Bonae deae puluinaribus intulisset: quis fuit in tanta ciuitate, qui illum incesto liberatum, non eos, qui ita iudicarunt, pari scelere adstrictos arbitraretur? An ego exspectem, dum de te quinque, & septuaginta tabellae diribeãtur? de quo iampridem omnes mortales omnium generum, aetatum, ordinum iudicauerunt. quis enim te aditu, quis ullo honore, quis denique communi salutatione dignum putet? omnes memoriam consulatus tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen a rep. detestantur. legati, qui una fuere, alienati: tribuni militum inimici: centuriones, & si qui ex tanto exercitu reliqui milites exsistunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te exsecrantur: Achaia exhausta, Thessalia uexata, laceratae Athenae, Dyrrhachium & Apollonia exinanita, Ambracia direpta, Parthini & Bullienses illusi, Epirus excisa, Locri, Phocij, Boeotij exusti: Acarnania, Amphilochia, Perrhebia, Athamanumq. gens uendita: Macedonia condonata barbaris: Aetolia amissa: Dolopes, finitimiq. montani opidis, atque agris exterminati: ciues R. qui in his locis negotiantur, te unum, solum, suum depeculatorem, uexatorem, praedonem, hostem uenisse senserunt. ad horum omnium iudicia tot, atque tanta, domesticum iudicium accessit sententiae damnationis tuae, occultus aduentus, furtiuum iter per Italiam, introitus in urbem desertus ab amicis, nullae ad senatum e prouincia litterae, nulla ex trinis aestiuis gratulatio, nulla triumphi mentio: non modo, quid gesseris, sed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. Ex illo fonte & seminario triumphorum cum arida folia laureae retulisses, cum ea abiecta ad portam reliquisti; tum tu ipse de te, fecisse uideri, pronunciasti. qui si nihil gesseras dignum honore, ubi exercitus? ubi sumptus? ubi imperium? ubi illa uberrima supplicationibus triumphisq. prouincia? sin autem aliquid sperare uolueras; si cogitaras id, quod imperatoris nomẽ, quod laureati fasces, quod illa trophaea, plena dedecoris, et risus, te commentatum esse declarant: quis te miserior, quis te damnatior, qui neque scribere ad senatum, a te bene remp. esse gestam, neque praesens dicere ausus es? An tu mihi, cui semper ita persuasum fuerit, non euentis, sed factis cuiusque fortunam ponderari, neque in tabellis paucorum iudicum, sed in sententijs omnium ciuium famam nostram, fortunamq. pendere, te indemnatum uideri putas? quem socij, quem foederati, quem liberi populi, quem stipendiarij, quem negotiatores, quem publicani, quem uniuersa ciuitas, quem legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites, qui ferrum, qui famem, qui mortem effugerunt, omni cruciatu dignissimum putant: cui non apud senatum, non apud ullum ordinem, non apud equites R. non in urbe, non in Italia maximorum scelerum uenia ulla ad ignoscendum dari possit: qui se ipsum oderit; qui metuat omnes; qui suam caussam nemini committere audeat; qui se ipsum condemnet. numquam ego sanguinem expetiui tuum; numquam illud extremum, quod posset esse improbis, & probis commune, supplicium legis, ac iudicij: sed abiectum, contemptum, despectum a ceteris, a te ipso desperatum, & relictum, circumspectantem omnia, quidquid increpuisset pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine uoce, sine libertate, sine auctoritate, sine ulla specie consulari, horrentem, trementem, adulantem omnibus uidere te uolui; uidi. quare, si tibi euenerit, quod metuis ne accidat: equidem non moleste feram. sin id tardius forte fiet: fruar tamen tua indignitate; nec minus libenter metuentem uidebo, ne reus fias, quam reum; nec minus laetabor, cum te semper sordidum, quam si paullisper sordidatum uiderem.

EXPLANATIO

QVOD *me hortere*; } ut tibi nomen deferam. LEGE *iudiciaria lata*, } hoc anno a Pompeio consule: ut ex amplissimo censu, ex centurijs, aliter quam antea, lecti iudices, aeque tamen, ut Aurelia lege, ex tribus ordinibus, res iudicarent. NEMINEM *inuitus inuitabis*: } inuitas enim tu me

quidem nunc, ut tibi nomen deferam, sed inuitus: in posterum uero, lege Pompeia lata, neminem, ut nunc facis, inuitus inuitabis: ipsa inuitabit resp. Ad hoc uerbum, Inuitus, pertinet illud, quod supra dictum est, Trementibus omnino labris. quod enim, ut sibi Cicero nomen deferret, trementibus labris Piso requirebat, id uidelicet requirebat inuitus. QVOD *nolim*, } propter generum tuum, amicissimum meum. AVT *dehortabitur*. } ut me nunc dehortatur. Non liberat Pisonem culpa: sed propter Caesarem, qui remp. in Gallia praeclare gerebat, ita, inquit, homines abstinebunt ab accusando, ut ego nunc abstineo. P. RVTILIO } quem equites iudices de repetundis damnarunt, odio incensi, quod, Q. Mucij quaestor in Asia cum esset, prouinciam ab iniurijs publicanorum defenderat. Asconius, Cicero in Brutto. ET *praetor, & consul* } praetor Fregellas ceperat: consul C. Gracchum tribunicium, & M. Fuluium Flaccum consularem, ac triumphalem, optimatibus infensos, oppressit. quo postea equites eum, C. Gracchi lege iudicantes, condemnarunt; cum antea populus eum, a Q. Decio tribuno pl. accusatum, defendente eloquentissimo homine C. Papirio consule absoluisset. propterea dicit illa pro Sextio: Vnus in hac ciuitate praeclare uir de rep. meritus, L. Opimius indignissime concidit. atque hunc tamen, flagrantem inuidia propter interitum C. Gracchi, semper ipse populus Romanus periculo liberauit: alia quaedam ciuem egregium iniqui iudicij procella peruertit. BIS *Catilina absolutus*: } de incestu, & de repetundis. Cicero ad Att. lib. 1. Bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam. Et in hac oratione, in ea de Harusp. resp. in ea pro Cornelio, ibiq. Asconius. EMISSVS } absolutus. AVCTOR *tuus prouinciae*, } P. Clodius, a quo prouinciam accepisti. QVINQVE, *& septuaginta tabellae* } iudicum. tot enim fuisse, certo cuiusque ordinis numero, locus hic perspicue docet. DIRIBEANTVR? } distribuantur, ut supra: Vos rogatores, uos diribitores, uos custodes fuisse tabularum. Et Post Red. in sen. Nos, Diribeantur, ex ingenio reposuimus: cum antea legeretur, Diripiantur. VNVM, *solum*, } plus uidetur esse solus, quam uuus: itaque saepe coniunguntur: quod etiam diximus in ea pro Sextio. AD *portam* } Esquilinam. supra. FECISSE *uideri*, } uerba condemnantium iudicum. non enim, cum reum damnabant, fecisse dicebant, sed fecisse uideri. diximus in Verrem. SI *cogitaras*, } de triumpho. ILLA *trophea*, } in Macedonia a te constituta. supra. COMMVNE, } multi enim probi iniquo iudicio damnati, ut Rutilius, Opimius, alij. ADVLANTEM *omnes* } sic antiquus liber: & Fronto Ciceronem hoc uerbo cú accusandi casu usum esse docet. VIDERE *te nolui; uidi*: } & uim habet, & elegantiam uerbi repetitio. EVENERIT, } ut aliquis te accuset. QVOD *metuis ne accidat*: } quamquam a me, ut tibi nomen deferrem, requisieris. quod tamen fecisti trementibus labris; ut appareret, quod a me requirebas, id te metuere ne accideret. Huc & illud pertinet: Neminem inuitus inuitabis. FORTE } praeter meá, & aliorum opinionem. TVA *indignitate*; } cum te sine ulla dignitate, eum scilicet, qui nunc es, uidebo. SEMPER *sordidum*, } in summa semper indignitate, metuentem ne reus fias. SORDIDATVM } in iudicio.

IN. ORA-

IN. ORATIONEM. CICERONIS

PRO. T. ANNIO. MILONE

PAVLLI. MANVTII

COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

TSI *Pedianus argumentum huius orationis copiose narrat: tamen, ut meas partes quodam modo expleam, pauca quaedam dicam, quae, uel si Pedianus non legatur, sufficere uideantur. Caeso P. Clodio* III *Kal. Febr. in Appia uia apud Bouillas a Milone, eiusq. seruis, accusatus est Milo noua Pompeij lege de ui a duobus Ap. Clodijs, C. Clodij, Publij fratris, filijs, a M. Antonio, P. Valerio Nepote. respondit his unus Cicero, non ea, qua solitus erat, constantia, Clodianorum clamore deterritus. excepta est eius oratio, quae hodie non exstat. scripsit uero hanc ita diligenter, ut Pedianus iure primam putet, Quinctilianus pulcherrimam, & nobilissimam appellet. Acta caussa est Pompeio tertium consule, extra ordinem noua Pompeij lege: quod Cicero multis uerbis conqueritur. Quaesitor fuit, non praetor de more, sed consularis L. Domitius Ahenobarbus, suffragijs populi creatus: ut in lege Pompeij scriptum erat. iudices Pompeius ipse claros uiros, & sanctos, e singulis ordinibus proposuit. quos trecentos fuisse, Velleius lib.* 2. *& Coelius in ep. ad Cic. docet. eorum nominibus in pilas coniectis, facta a Domitio quaesitore sortitio est unius & octoginta: sed, peracta utrinque caussa, cum accusator, & reus quinos ex singulis ordinibus reiecissent, unus tantum & quinquaginta, idest senatores* XIIX, *equites* XVII, *tribuni aerarij* XVI, *sententias tulerunt. Status caussae coniecturalis est. factum enim Cicero non inficiabatur, sed iure factum dicebat: quoniam quidem Milo, insidijs Clodij appetitus, uim ui repulisset. atque hoc quaeritur in caussa. damnatus tamen est; non quod caedes Clodij iudicibus ac bonis omnibus, utpote reip. salutaris, inprimis grata non esset; uerum, quia, Clodio sublato, Milonis quoque notam audaciam auerti a rep. utile uisum est.*

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. T. ANNIO. MILONE
ORATIO. XXXIIX

TSI uereor, iudices, ne turpe sit, pro fortissimo uiro dicere incipientem, timere; minimeque deceat, cum T. Annius Milo ipse magis de reip. salute, quam de sua pertur betur, me ad eius caussam parem animi magnitudinem afferre non posse: tamen haec noui iudicij noua forma terret oculos: qui, quocumque inciderint, ueterem cosuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorum requirunt. non enim corona consessus uester cinctus est, ut solebat; nou usitata frequentia stipati sumus. nam illa praesidia, quae pro templis omnibus cernitis, etsi contra uim collocata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid, ut in foro, & in iudicio, quamquam praesidijs salutaribus, & necessarijs saepti sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. quae si opposita Miloni putarem, cederem tempori, iudices, nec inter tantam uim armorum existimarem oratori locum esse. sed me recreat, & reficit Cn. Pompeij, sapientissimi, & iustissimi uiri, consilium: qui profecto nec iustitiae suae putaret esse, quem reum sententijs iudicum transdidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiae, temeritatē concitatae multitudinis auctoritate publica armare. quamobrem illa arma, centuriones, cohortes non periculum nobis, sed praesidium denunciant; neque solum ut quieto, sed etiā ut magno animo simus, hortantur; neque auxilium modo defensioni meae, uerum etiam silentium pollicentur. reliqua uero multitudo, quae quidem est ciuium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos undique intuentes ex hoc ipso loco cernitis, unde aliqua pars fori adspici potest, & huius exitum iudicij exspectantes, non cum uirtuti Milonis fauet, tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Vnum genus est aduersum, infestumq. nobis, eorum, quos P. Clodij furor rapinis, & incendijs, & omnibus exitijs publicis pauit: qui hesterna etiam concione incitati sunt, ut uobis uoce praeirent, quid iudicaretis. quorum clamor, si quis forte fuerit, admonere uos debebit, ut eum ciuem retineatis, qui semper genus illud hominum, clamoresq. maximos pro uestra salute neglexit. Quamobrem adeste animis, iudices, & timorem, si quem habetis, deponite: nam, si umquam de bonis, & fortibus uiris, si umquam de bene meritis ciuibus potestas uobis iudicandi fuit; si denique umquam locus amplissimorum ordinum delectis uiris datus est, ubi sua studia erga fortes, & bonos ciues, quae uultu, & uerbis saepe significassent, re, & sententijs declararent: hoc profecto tempore eam potestatem omnem uos habetis, ut statuatis, utrum nos, qui semper uestrae auctoritati dediti fuimus, semper miseri lugeamus; an, diu uexati a perditissimis ciuibus, aliquando per uos, ac uestram fidem, uirtutem, sapientiamq. recreemur. quid enim nobis duobus, iudices, laboriosius? quid magis sollicitum, magis exercitum dici, aut fingi potest? qui spe amplissimorum praemiorum ad remp. adducti, metu crudelissimorum exitiorum carere non possumus. & quidem ceteras tempestates, & procellas in illis dumtaxat fluctibus concionum semper putaui Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis contra improbos senserat: in iudicio uero, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi uiri iudicarent, numquam existimaui spem ullam esse habituros Milonis inimicos ad eius non salutem modo exstinguendam, sed etiam gloriam per tales uiros infringendam. quamquam in hac caussa, iudices, T. Annij tribunatu, rebus omnibus pro salute reip. gestis, ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis uideritis insidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi sumus, ut crimē hoc nobis multa propter praeclara in remp. merita condonetis: nec postulaturi, ut, si mors P. Clodij salus uestra fuerit, iccirco eam uirtuti Milonis potius, quam populi R. felicitati assignetis: sed, si illius insidiae clariores hac luce fuerint, tum denique obsecrabo, obtestaborq. uos, iudices, si cetera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, telisq. uitam ut impune liceat defendere. sed, antequam ad eam orationem uenio, quae est propria uostrae quaestionis, uidentur ea esse refutanda, quae in senatu saepe ab inimicis, ab improbis saepe iactata sunt, & in concione etiam paullo ante ab accusatoribus: ut, omni errore sublato, rem plane, quae uenit in iudicium, uidere possitis.

EXPLANATIO

TSI *uereor*,} prooemia ducuntur interdum ex tempore ut pro Coelio: ex loco, ut pro Deiotaro: ex habitu, ut hic. Quinctilianus lib. IV, cap. 10. NE *turpe sit*,} non dixit, Etsi turpe est, sed Etsi uereor, ne turpe sit: ne se ipse prorsus accuset, quia timuerit in defensione Milonis. pudore enim quodam timoris sui, quia, cum ageret Milonis caussam, non ea, qua solitus erat, constantia dixerat, a timoris caussa, cum haec postea scriberet, exordiendum putauit. in quo principio expedit illa nosse, & considerare, quae lib. XI. cap. 3. Quinctilianus tradidit. Proponamus, inquit, nobis illud Ciceronis in oratione nobilissima pro Milone

lone principium, non ne ad singulas poenae distinctiones, quam uis in eadem facie, tamen quasi nultus mutandus est? Etsi uereor, iudices, ne turpe sit, pro fortissimo uiro dicere incipientem timere. Etiam si est to to proposito contractum, atque summissum, quia & exordium est, & solliciti exordium: tamen fuerit necesse est aliquid plenius, & erectius, dum dicit, Pro fortissimo uiro, quam cum, Etsi uereor: &, Turpe sit: &, Timere. Iam secunda respiratio increscat, oportet, & naturali quodam conatu, quo minus pauide dicimus, quae sequuntur, & quo magnitudo animi Milonis ostenditur. Minimeq. deceat, cum T. Annius ipse magis de reip. salute, quam de sua, perturbetur. Deinde, quasi obiurgatio sui est, Me ad eius caussam parem animi magnitudinem afferre non posse. Tum inuidiosiora, Tamen haec noui iudicij noua forma terret oculos. Illa uero iam poene apertis, ut aiunt, tibijs, Qui, quocumque inciderint, ueterem consuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorum requirunt. Nam sequens latum etiam, atque fusum est: Non enim corona consessus uester cinctus est, ut solebat. ILLA *praesidia,* } a Pompeio contra uim plebis infimae, cupientis ulcisci necem Clodij, collocata. Quod ad deteriorem partem trahit, quasi dominantibus armis, inimicus Pompeij Caesar lib. III. bel. ci. Non nullos, inquit, ambitus lege Pompeia damnatos, illis temporibus, quibus in urbe praesidia legionum Pompeius habuerat, in integrum restituit. NON *afferunt tamen oratori aliquid,* } non tamen efficiunt, ut orator non timeat, etiam si, cur timere debeat, non sit. SALVTARIBVS, *& necessarijs* } hoc ad excusationem Pompeij, & ad iudices metu liberandos, ut ait Quinctilianus. NE *non timere quidem* } sunt qui, Ne, auferant, aberrantes a sententia. hoc enim dicit. Illa praesidia non modo oratori animos non addunt, sed non afferunt, ut ne timere quidem non posit, sine timore tamen aliquo, idest, licet optime sciat, sibi timendum non esse: cum illa praesidia ad tollendum timorem, arcendamq. uim posita sint. OPPOSITA *Miloni* } dissimulat orator, ne Pompeium offendat. nam reuera, etsi multo magis a Clodianis, non nihil tamen & a Milone Pompeius timebat. VT *magno animo simus, hortantur;* } cur igitur timet? quia noui iudicij noua forma terret oculos. QVAE *quidem est ciuium,* } nam inter Clodianos & serui erant. VIRTVTE *Milonis fauet,* } Milonem absolutum propter illius uirtutem exoptat. DE *se, de liberis suis,* } quibus, uiuo Clodio, multae calamitates impendebant. HESTERNA *etiam concione* } quotidie concionabantur contra Milonem, & eos, qui caussam illius tuebantur, tres tribuni pl. T. Munatius, Q. Pompeius, C. Sallustius. VT *uobis uoce praeirent, quid iudicaretis.* } infra: Vt intelligatis contra hesternam concionem illam, licere uobis, quod sentiatis, iudicare. VTRVM *nos,* } ego, & Milo: ego, patria, quam seruaueram, a Clodio eiectus: Milo, qui Clodij furorem saepe a rep. remouit, semper ab eo, dum uiueret, uexatus post mortem autem, nulla sua culpa, reus. CVM *alter ueheretur in rheda penulatus,* } audiamus Quinctilianum haec narrantem lib. v. cap. 10. Intuendae sunt, praecipueq. in coniecturis, & facultates. credibilius est enim, occisos a pluribus pauciores, a firmioribus imbecilliores, a uigilantibus dormientes, a praeparatis nec opinantes. quorum contraria in diuersum ualent. Haec & in deliberando intuemur, & in iudicijs ad duas res solemus referre, an uoluerit quis, an potuerit. nam & uoluntatem spes facit. hinc illa apud Ciceronem coniectura: Insidiatus est Clodius Miloni, non Milo Clodio: ille cum seruis robustis, hic cum mulierum comitatu; ille in equo, hic in rheda; ille expeditus, hic penula irretitus. FLVCTIBVS *concionum* } quia populus in concionibus a tribunis pl. facile commouetur ut fluctus. EX *cunctis ordinibus* } tribus, senatorio, equestri, & ex ipsa plebe. AD *eius non salutem modo exstinguendam, sed etiam gloriam per tales uiros infringendam.* } ὁμοιοτέλευτον, exstinguẽdam, infringendam. quod notauit Quinctilianus lib. IX. cap. III. VITAM *ut impune liceat defendere.* } quod fecit Milo. uim enim ipse non intulit, sed illatam repulit.

ORATIO

NEGANT intueri lucem fas esse ei, qui a se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quae primum iudicium de capite uidit M. Horatij, fortissimi uiri: qui, nondũ libera ciuitate, tamen populi R. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur. an est quisquam, qui hoc ignoret, cum de homine occiso quaeratur, aut negari solere omnino esse factum, aut, recte, ac iure factum esse, defendi? nisi uero existimatis dementem P. Africanum fuisse; qui cum a C. Carbone tribuno pl. in concione seditiose interrogaretur, quid de Ti. Gracchi morte sentiret, respondit, iure caesum uideri. neque enim posset aut Ahala ille Seruilius, aut P. Nasica aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interfici nefas esset. itaque hoc, iudices, non sine caussa fictis fabulis doctissimi homines memoriae prodiderunt, eum, qui patris ulciscendi caussa matrem uecauisset, uariatis hominum sententijs, nõ solum diuina, sed etiam deae sapientissimae sententia liberatum. quod si duodecim tabulae nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune uoluerunt: quis est, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum uideat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? atqui si tempus est ullum iure hominis necandi, quae multa sunt, certe illud est non modo iustum, uerum etiam necessarium, cum uis illata defenditur. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus mil. in exercitu C. Marij, propinquus eius imperatoris interfectus ab eo est, cui uim afferebat. facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter, maluit. atque hunc ille uir summus, scelere solutum, periculo liberauit. Insidiatori uero, & latroni quae potest afferri iniusta nex? quid comitatus nostri, quid gladij uolunt? quos habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. est enim haec, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti,

sed

sed facti, non instituti, sed imbuti sumus; ut, si uita nostra in aliquas insidias, si in uim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendae salutis. silent enim leges inter arma, nec se exspectari iubent, cum ei, qui exspectare uelit, ante iniusta poena luenda sit, quam iusta repetenda. etsi persapienter, & quodam modo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi: quae non modo hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi caussa uetat: ut, cum caussa, non telum quaereretur, qui sui defendendi caussa telo esset usus, non hominis occidendi caussa habuisse telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in caussa, iudices: non enim dubito, quin probaturus sim uobis defensionem meam, si id memineritis, quod obliuisci non potestis, insidiatorem iure interfici posse.

EXPLANATIO

NEGANT *intueri fas esse lucem ei, qui a se hominem occisum esse fateatur.* } fecit ingeniose Cicero, ut, ante quam narrationem aggrederetur, tres quaestiones praeponeret, unam, non semper damnari eum oportere, qui hominem a se occisum fateretur; cuius quaestionis initium est hoc, Negant intueri: alteram, non esse, ut aduersarij iactauerant, condemnatum Milonem praeiudicio senatus; cuius initium est, Sequitur illud, quod a Milonis inimicis saepissime dicitur: tertiam, non male sentire de Milonis caussa, nec eius inimicum esse Cn. Pompeium, quamquam militibus armatis iudicium clausisset; cuius initium, At enim Cn. Pompeins. Vidit hoc diligens Ciceronis obseruatur, & artis rhetoricae magister optimus Quinctilianus. nam lib. IV. cap. 2. Frequentius, inquit, quaeritur, an sit utique narratio prooemio subijcienda. quod qui opinantur, non possunt uideri nulla ratione ducti. nam cum prooemium idcirco comparatum sit, ut iudex ad rem recipiendam fiat conciliatior, docilior, & intentior; & probatio, nisi caussa prius cognita, non posit adhiberi: protinus notitia rerum instruendus uidetur. sed hoc quoque interdum mutat condicio caussarum, nisi forte M. Tullius in oratione pulcherrima, quam pro Milone scriptam reliquit, male distulisse narrationem uidetur, tribus praepositis quaestionibus; aut profuisset exponere, quo modo insidias Miloni fecisset Clodius, si reum, qui a se hominem occisum fateretur, defendi omnino fas non fuisset; aut, si iam praeiudicatione senatus damnatus esset Milo; aut, si Cn. Pompeius, qui propter aliquam gratiam iudicium militibus armatis clauserat, tamquam aduersus existimaretur. M. HORATII, } Publium Liuius uocat. POPVLI *Roman comitiis* } curiatis: cum nec centuriata, nec tributa adhuc essent. C. CARBONE } eo, qui postea consul, mutata sententia, C. Gracchum, Tiberij fratrem, iure caesum esse dixit. AHALA *ille Seruilius*, } Sp. Melium Seruilius, Ti. Gracchum Nasica, C. Gracchum Opimius, Saturninum, & Glauciam Marius, quod perniciosas reip. seditiones concitarent, occiderunt. infra, ME *consule senatus*, } necatis in carcere quinque sceleratis ciuibus, qui cum Catilina contra patriam coniurauerant. EVM } Orestem. PATRIS } Agamemnonis, ab uxore Clytemnestra, & eius adultero Aegistho interfecti. VARIATIS. HOMINVM *sententijs*, } Ariopagitarum: cum alij factum eius probarent, alij uituperarent. quod Minerua discrimen sustulit. DEAE. SAPIENTISSIMAE } Mineruae. Iuuenalis sat. 8. Quippe ille deis auctoribus ultor ,, Patris erat caesi media inter pocula. QVOD *si duodecim tabulae* } Quinctilianus lib. v. cap. 14. Et a ratione, inquit, fas est incipere, deinde concludere: ut: Quod si duodecim tabulae nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune uoluerunt: quis est, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet? Variat autem hic adhuc, & rursus rationem tertio loco ponit: Cum uideat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ad ipsis porrigi legibus. Prioris autem partis duxit ordinem: Insidiatori autem, & latroni quae potest inferri iniusta nex? Haec intentio: Quid comitatus nostri, quid gladij uolunt? Haec ratio: Quos habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. PVDICITIAM *cum eriperet* } Quinctilianus lib. v. cap. 2. Quaedam, inquit, ex ijs, quae gesta sunt, tota narrabimus: ut Cicero pro Milone: Pudicitiam cum eriperet militi tribunus mil. in exercitu C. Marij, propinquus eius imperatoris, ab eo interfectus est, cui uim afferebat. facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter, maluit: atque hunc ille summus uir scelere solutum, periculo liberauit. Quaedam significare satis erit: ut idem, ac pro eodem: Neque enim posset aut Ahala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut, me consule, senatus non nefarius haberi, si sceleratos interfici nefas esset. Quod ad hanc historiam attinet, uide Plutarchum in Mario, Valerium Max. lib. VI. ut alios omittam, NON *scripta, sed nata lex*, } In Oratore: Haec suapte natura numerosa sunt, etiam si nihil est factum de industria. in huius concinnitatis insectatione Gorgiam fuisse principem accepimus. quo de genere illa nostra sunt in Miloniana: Est enim, iudices, haec non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus; ut, si uita nostra in aliquas insidias, si in uim, si in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediendae salutis. Quo loco Quinctilianus haec lib. IX. cap. III. Nec semper contrapositum subiungitur, ut in hoc: Est enim haec, iudices, non scripta, sed nata lex: uerum, sicut Cicero dicit, quod de singulis rebus propositis refertur ad singula, ut in eo, quod sequitur: Quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. SILENT *enim leges inter arma*, } Quinctilianus lib. v. cap. 14. Aliquando, inquit, sufficiunt intentio, ac ratio, silent leges inter arma, nec se exspectari iubent, cum ei, qui exspectare uelit, ante iniusta poena luenda sit, quam iusta repetenda. ideoq. id enthymema, quod est ex consequentibus, rationi simile dixerunt. sed & singula quoque interim recte ponuntur, ut ipsum illud: silent leges inter arma.

ORATIO

ORATIO

SEQVITVR illud, quod a Milonis inimicis saepissime dicitur, tuedem, qua P. Clodius occisus est, senatum iudicasse cōtra remp. esse factam. Illam uero senatus non sententijs suis solum, sed etiam studijs comprobauit. quoties enim est illa caussa a nobis acta in senatu? qnibus assensionibus uniuersi ordinis? quam nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentissimo senatu quattuor, ad summum quinque sunt inuenti, qui Milonis caussam non probarent? declarant huius ambusti tribuni pl. illae intermortuae conciones, quibus quotidie meam potentiam inuidiose criminabatur; cum diceret, senatum, non quod sentiret, sed, quod ego uellem, decernere. quae quidem si potentia est appellandu potius, quam propter magnu in remp. merita mediocris in bonis caussis auctoritas, aut propter officiosos labores meos nonnulla apud bonos gratia, appelletur itu sane, dummodo ea nos utamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum. Hanc uero quaestionem, etsi non est iniqua, numquam tamen senatus constituendam putauit. erant enim leges, erant quaestiones uel de caede, uel de ui; nel tantū maerorem, ac luctum senatui mors P. Clodij afferebat, ut noua quaestio constitueretur. cuius enim senatui de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas esset ereptu, de eius interitu quis potest credere, senatum iudicium nouum constituendum putasse? cur igitur incendium curiae, oppugnationem aedium M. Lepidi, caedem hanc ipsam contra remp. senatus factam esse decreuit? quia nulla uis umquam est in libera ciuitate suscepta inter ciues non contra remp. non enim est illa defensio contra uim umquam optanda, sed nonnumquam est necessaria. nisi uero aut ille dies, in quo Ti. Gracchus est caesus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppressu sunt, etiam si a rep. remp. tamen non uulnerarunt. itaque ego ipse decreui, cum caedem in Appia factam esse constaret, non eum, qui se defendisset, contra remp. fecisse; sed, cum inesset in re uis, & insidiae, crimen iudicio reseruaui, rem notaui. quod si per furiosum illum tribunum senatui, quod sentiebat, perficere licuisset; nouam quaestionem nunc nullam haberemus. decernebat enim, ut ueteribus legibus tantummodo extra ordinem quaereretur: diuisu sententia est, postulante nescio quo: nihil enim necesse est omnium flagitia proferre. sic reliqua auctoritas senatus empta intercessione sublatu est.

EXPLANATIO

HVIVS *ambusti tribuni pl.* } T. Munatij Planci Bursae, de quo in ep. ad Marium lib. VII. is cum Q. Pompeio collega concionatus est contra Milonem eo tempore, quo propter Clodij corpus curia incensa est; nec prius destitit, quam flamma eius incendij fugatus est e concione. propterea ambustus uocatus. INTERMORTVAE } incendio curiae interruptae. quod tamen ad quotidianas referri conciones non potest, sed ad eam pertinet, quam Plancus cum haberet, incendio curiae fugatus est. Intermori interdum idem est quod mori, ut in ep. Bithynici lib. VI. Si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. Interdum est, animo sensibusq. deficere, ut, qui non moritur, mori tamen uideatur. ut ex Cicerone, Plinio, Suetonio constat. quam similitudinem habet, Intermortuae conciones. HANC *uero quaestionem* } nouam: de qua Pompeius legem tulerat. DE. VI; } de ui publica, Lutatia; de priuata, Plautia. DE *illo incesto stupro* } cum stuprum Bonae deae puluinaribus Clodius intulit. nota historia. IVDICIVM *decernendi* } nouae quaestionis decernendae. ESSET *ereptu*, } Sex. Clodio scriba duce plebs corpus P. Clodij in curiam intulit, ibiq. cremauit. quo igne curia quoque ipsa conflagrauit. OPTANDA, } ipso enim exemplo reip. nocetur. NON *uulnerarunt*. } plane enim uulnerarunt: licet illos omni poena dignos fuisse nemo neget. CRIMEN *iudicio reseruaui*, } dixi, quaerendum in iudicio, uter utri insidias fecisset. REM *notaui*. } uim decreui contra remp. esse factam. FVRIOSVM *illum tribunum* } Q. Fufium. EXTRA *ordinem* } ante alias caussas. DIVISA *sententia est*, } decreuit separatim senatus, & ut ueteribus legibus quaereretur; cui sententiae tribunus pl. intercessit; & ut extra ordinem; quod Clodianis placuit. RELIQVA *auctoritas* } de ueteribus legibus. Auctoritatem uocat, quia S. C. fieri non potuit.

ORATIO

AT enim Cn. Pompeius rogatione sua & de re, & de caussa iudicauit. tulit enim de caede, quae in Appia uia facta esset, in qua P. Clodius occisus fuit. quid ergo tulit? nempe, ut quaereretur. quid porro quaerendum est? factum ne sit? at constat. a quo? at patet. uidit etiam, in confessione facti, iuris tamen defensionem suscipi posse. quod nisi uidisset, posse absolui eum, qui fateretur: cum, uideret nos fateri, neque quaeri umquam iussisset, nec nobis tam salutarem hanc in iudicando literam, quam illam tristem, dedisset. mihi uero Cn. Pompeius non modo nihil grauius contra Milonem iudicasse sed etiam statuisse uidetur, quid nos in iudicando spectare oporteret. nam, qui non poenam confessioni, sed defensionem dedit, is caussam interitus quaerendam, non interitum, putauit. Iam illud dicet ipse profecto; quod sua sponte fecit, Publio ne Clodio tribuendum putet, an tempori? domi suae nobilissimus uir, senatus propugnator, atque illis quidem temporibus paene patronus, auunculus huius nostri, iudicis, fortissimi uiri, Catonis, tribunus pl. M. Dursus occisus est, nihil de morte popu-

lus

lus consultus, nulla quaestio decreta a senatu est. Quantum luctum in hac urbe fuisse, a nostris patribus accepimus, cum P. Africano, domi suae quiescenti, illa nocturna uis esset illata? quis tum non gemuit? quis non arsit dolore? quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, eius ne necessariam quidem exspectatam esse mortem? num igitur ulla quaestio de Africani morte lata est? certe nulla. quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur. intersit inter uitae dignitatem summorum, atque infimorum: mors quidem illata per scelus iisdem poenis teneatur, & legibus. nisi forte magis erat parricida, si quis consularem patrem, quam si quis humilem necauerit: aut eo mors atrocior erit P. Clodij, quod is in monumentis maiorum suorum sit interfectus. hoc enim saepe ab istis dicitur. perinde quasi Appius ille Caecus uiam munierit, non qua populus uteretur, sed ubi impune sui posteri latrocinarentur. itaque in eadem ista Appia uia cum ornatissimum equitem R. M. Papirium occidisset, nō fuit illud facinus puniendum. homo enim nobilis in suis monumentis equitem R. occiderat: nunc eiusdem Appiae nomen quantas tragoedias excitat. quae cruentata antea caede honesti, atque innocentis uiri silebatur, eadem nunc crebro usurpatur, postea quam latronis, & parricidae sanguine imbuta est. Sed, quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodij, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta est confitenti sica de manibus, caruit foro postea Pompeius, caruit senatu, caruit publico: ianua se, ac parietibus, non iure legum, iudiciorumq. texit. num quae rogatio lata, num quae noua quaestio decreta est? atqui, si res, si uir, si tempus ullum dignum fuit, certe haec in illa caussa summa omnia fuerunt. insidiator erat in foro collocatus, atque in uestibulo ipso senatus: ei uiro autem mors parabatur, cuius in uita nitebatur salus ciuitatis: eo porro reip. tempore, quo, si unus ille occidisset, non haec solum ciuitas, sed gentes omnes concidissent. nisi forte, quia perfecta res non est, non fuit punienda, perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus uindicentur. minus dolendum fuit re non perfecta, sed puniendum certe nihilo minus. Quoties ipse, iudices, ex P. Clodij telis, & ex cruentis eius manibus effugi? ex quibus si me non mea, uel reip. fortuna seruasset; quis tandem de interitu meo quaestionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmet ipsos cum P. Clodio conferre audeamus. tolerabilia fuerunt illa: P. Clodij mortem aequo animo nemo ferre potest: luget senatus: maeret equester ordo: tota ciuitas confecta senio est: squalent municipia: afflictantur coloniae: agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum ciuem desiderant. Non fuit ea caussa, iudices, non fuit, cur sibi censeret Pompeius quaestionem ferendam: sed homo sapiens & alta quadam mente praeditus, multa uidit; fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium laetitia, si etiā ipse gauderet, timuit, ne uideretur infirmior fides reconciliatae gratiae. multa etiam alia uidit, sed illud maxime; quamuis atrociter ipse tulisset, uos tamen fortiter iudicaturos: itaque delegi te florentissimis ordinibus ipsa lumina.

EXPLANATIO

ET *de re, & de caussa* } de re, de ui, contra remp. esse: de caussa, de insidijs, a Milone factas esse. SALVTAREM *litteram* } A, quae absoluit. TRISTAM } C, quae condemnat. QVOD *sua sponte fecit*, } ut rogationem de noua quaestione ferret. AN *tempori?* } tempori tribuit, non Clodio, infra: Homo sapiens, & alta quadam mente praeditus, multa uidit. AVVNCVLVS *Catonis*, } Vticensis postea dicti. M. DRVSVS } eius filius, quem contra C. Gracchum senatus defensorem habuit. OCCISVS *est*. } a nescio quo, belli Socialis initio. Velleius lib. 2. ILLA *nocturna uis* } cuius ad C. Carbonem suspicio pertinuit. IN *monumentis maiorum suorum* } quo maxime putabant aduersarij commoueri iudices posse. ideo ait Quinctilianus lib. v. cap. 10. In qua quidque ciuitate quaeratur, interest. moribus enim, & legibus distant. Ad commendationem quoque, & inuidiam ualet. nam & Aiax apud Ouidium: Ante rates, inquit, agimus caussam, & mecum confertur Vlysses. Et Miloni inter cetera obiectum est, quod Clodius in monumentis ab eo maiorum suorum esset occisus. HOMO *sapiens*, } hactenus docuit, cur de Clodij nece ferri noua quaestio non debuerit: nunc, ea cur a Pompeio lata sit, caussam affert; ut, cum rem ipsam damnet, hominem tamen excuset. Ad Appium lib. III. Quo ille animo tulit orationem meam pro Milone, aduersantem interdum actionibus suis? FIDES *reconciliatae gratiae*. } redijsse in gratiam cum Clodio Pompeium, quem saepe insidiatum uitae suae compererat, & hic, & infra perspicue patet. redierat autem, ut opinor, ob eam caussam, quod alteri filiorum suorum Appius, P. Clodij frater, filiam suam collocarat: ut ad ipsum Appium Ciceronis epistolae declarant. DELEGIT *e florentissimis ordinibus ipsa lumina*. } quod supra dixit, Amplissimorum ordinum delectis uiris.

ORATIO

NEQVE uero, quod nonnulli dictitant, secreuit in iudicibus legendis amicos meos: neque enim hoc cogitauit uir iustissimus, neque in bonis uiris legendis id assequi potuisset, etiam si cupisset. non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quae late patere non possunt; propterea, quod consuetudines uictus non possunt esse cum multis, sed, si quid possumus, ex eo possumus quod resp. nos coniunxit cum multis: ex quibus ille cum optimos uiros legeret, idq. maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei. quod uero te, L. Domiti, huic quaestioni praeesse maxime uoluit, nihil quaesiuit aliud, nisi iustitiam, grauitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut consularem necesse esset, credo, quod principum munus esse ducebat, resistere & leuitati

leuitati multitudinis, & perditorum temeritati: ex consularibus te creauit potissimum: dederas enim, quam contemneres populares insanias, iam ab adolescentia documenta maxima. Quamobrem, iudices, ut aliquando ad caussam crimenq. ueniamus; si neque omnis confessio facti est inusitata; neque de caussa quidquam nostra aliter, ac nos uellemus, a senatu iudicatum est, & lator ipse legis, cum esset controuersia nulla facti, iuris tamen disceptationem esse uoluit; & electi iudices, & isti praepositus quaestioni, qui haec iuste sapienterq. discepteti reliquũ est, iudices, ut nihil iam aliud quaerere debeatis, nisi uter utri insidias fecerit: quod quo facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam uobis dum breuiter expono, quaeso diligenter attendite.

EXPLANATIO

VT *consularem necesse esset;* } creari suffragijs populi, qui quaestioni praeesset. ET *leuitati multitudinis,* } Clodianos notat. TE *creauit* } non ipse creauit, sed, cum de eo ad populum tulit, creare uisus est. QVOD *contemneres populares insanias,* } mendosum nonnullis uidetur, Quod, quasi barbare dictum: sed & in uetustioribus libris est, & ita saepe hoc modo usurpatur a Cicerone, atque ab alijs, ut mendi dubitatio esse nulla possit. exempla collegimus in commentarijs ep. ad Att.

ORATIO

P. CLODIVS *cum statuisset omni scelere in praetura uexare remp. uideretq. ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses praeturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut ceteri, sed & L. Paullum collegam effugere uellet, singulari uirtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quaereret, subito reliquit annum suum, seq. in annum proximum transtulit, non religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad praeturam gerendam, hoc est ad euertendam remp. plenum annum, atque integrum. occurrebat, mancam, ac debilem praeturam suam futuram consule Milone: eum porro summo consensu populi R. consulem fieri uidebat: contulit se ad eius competitores, sed ita, totam ut petitionem ipse solus, etiam inuitis illis, gubernaret, tota ut comitia suis, ut dictitabat, humeris sustineret. conuocabat tribus: se interponebat: coloniam nouam, delectum perditissimorum scribebat ciuium. quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies conualescebat. ubi uidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum uirum, inimicissimum suum, certissimum consulem, idq. intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragijs populi R. saepe esse declaratum: Palam agere coepit, & aperte dicere, occidendum Milonem: seruos agrestes, & barbaros, quibus siluas publicas depopulatus erat, Etruriamq. uexarat, ex Apennino deduxerat, quos uidebatis. res erat minime obscura: etenim palam dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, uitam posse. significauit hoc saepe in senatu, dixit in concione. quin etiam Fauonio, fortissimo uiro, quaerenti ex eo, qua spe fureret, Milone uiuo, respondit, triduo illum, ad summum quattriduo periturum. quam uocem eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit. interim, cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter sollemne, legitimum, necessarium, ante diem III. Kal. Febr. Miloni esse Lanuuium, ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuuij Milo; Roma subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni insidias collocaret: atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua eius furor desideratus est, quae illo ipso die habita est, relinqueret: quam, nisi obire facinoris locum tempusq. uoluisset, numquam reliquisset. Milo autẽ, cum in senatu fuisset eo die, quo ad senatus dimissus est, domum uenit: calceos, & uestimenta mutauit: paullisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cum iam Clodius, siquidem eo die Romam uenturus erat, redire potuisset. obuiam fit ei Clodius expeditus, in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus, ut solebat, sine uxore, quod numquam fere; cum hic insidiator, qui iter illud ad caedem faciendam apparasset, cum uxore ueheretur in rheda, paenulatus, uulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumq. comitatu. fit obuiam Clodio ante fundum eius hora fere undecima, aut non multo secus. statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum: aduersi rhedarium occidunt. cum autem hic de rheda, reiecta paenula, desiluisset, seq. acri animo defenderet: illi qui erant cum Clodio, gladijs eductis partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur; partim, quod hunc iam interfectum putarent, caedere incipiunt eius seruos, qui post erant. ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & presentes fuerunt, partim occisi sunt partim, cum ad rhedam pugnari uiderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonemq. occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent; fecerunt id serui Milonis; (dicã enim non deiurandi criminis caussa, sed ut factum est) neque imperãte, neque sciẽte, neque praesente domino, quod suos quisq. seruos in tali re facere uoluisset.*

EXPLANATIO

AD EIVS *competitores,* } Hypsaeum, & Pompeij socerum Scipionem. CONVOCABAT *tribus:* } etsi centuriatis, non tributis comitijs consules creabantur: tamen, cum in tribubus centuriae continerentur, sequebatur, ut, qui gratia ualeret in tribubus, idem ualeret in centurijs. SAEPE *esse declaratum:* } quoties de Milonis honoribus suffragium populus tulit. LANVVIVM, } Lauinium, & post, Lauinij, & aliquanto post, Lauinini, non Lanuuini, legendum uidetur, ex ratione itineris,

nam eunti Lanuuium, Bouillis, ubi Clodius est interfectus, transeundum non fuit. DICTATOR} quibusdam in municipijs dictatores erant. Spartianus in Hadriano: Per Latina opida dictator, & aedilis, & duumuir fuit. CONCIONEM} concitatam a Clodij mercenario tribuno pl. ut infra. EIVS *furor*} ut populum, a tribuno pl. commotum, magis etiam incitaret. DESIDERATVS *est*,} defuit. CALCEOS *mutauit*:} quia calcei senatorij lunati erant, colore mulleo: ut ex Isidoro, Zonara, Festo, Catone perspicuum fit. ijs igitur depositis, eos, quibus in itinere utebatur, sumpsit. VXOR} Fausta, L. Sullae filia, quae male audijt impudicitiae nomine. Horatius, & Macrobius. NVLLA *rheda*,} miror sane dixisse Quintilianum, rhedae uocabulo solum Ciceronem usum esse: cum usi praeterea sint Caesar, & Horatius. GRAECIS} litteratis.

ORATIO

HAEC, *sicut exposui, ita gesta sunt, iudices: insidiator superatus; ui uicta uis, uel potius oppressa uirtute audacia est. nihil dico, quid resp. consecuta sit; nihil, quid uos; nihil, quid omnes boni: nihil sane id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem seruare potuerit, quin una remp. uosq. seruaret. si id iure non posset, nihil habeo, quod defendam, sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa praescripsit, ut omnem semper uim, quacumque ope possent, a corpore, a capite, a uita sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbum iudicare, quin simul iudicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut uestris sententijs esse pereundum. quod si ita putasset, certe optabilius Miloni fuit, dare iugulum P. Clodio non semel ab illo, neque tum primum petitum, quam iugulari a uobis, quia se illi non iugulandum tradidisset. sin hoc nemo uestrum ita sentit: illud iam in iudicium uenit, non, occisus ne sit, quod fatemur; sed, iure: an iniuria, quod multis antea in caussis iam quaesitum est. insidias factas esse constat; & id est, quod senatus contra remp. factum iudicauit: ab utro factae sint, incertum est: de hoc igitur latũ est, ut quaereretur. ita & senatus rem, non hominem, notauit: & Pompeius de iure, non de facto, quaestionem tulit. num quid igitur aliud in iudicium uenit, nisi uter utri insidias fecerit? profecto nihil. si hic illi, ut ne sit impune; si ille huic, tum nos scelere soluamur. quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidẽ in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnã ei caussam, magnam spem in Milonis morte propositã, magnas utilitates fuisse. itaque illud Cassianum, Cui bono fuerit, in his personis ualeat: etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe paruo. atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modo ut praetor esset, non eo consule, quo sceleris nihil facere posset; sed etiam ut ijs consulibus praetor esset, quibus si non adiuuantibus, at conniuentibus certe sperasset se posse remp. eludere in illis suis cogitatis furoribus. cuius illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, si cuperent, reprimere possent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur, &, si uellent, fortasse uix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam iam uetustate audaciam.*

EXPLANATIO

CVI *bono fuerit*,} quod quaeri Cassius in caussis uolebat. pro Roscio Am. & Phil. 2. IN HIS *personis*} de quibus nunc agitur: ut ex utriusque bono, uter utri insidias fecerit, consideretur. IIS *consulibus*} Hypsaeo, & Scipione: quorum petitionem iuuerat. supra. NEC, *si cuperent, reprimere possent*,} peruersa, ut arbitror, sententia. legendum enim, Nec, si possent, reprimere cuperent; indicant quae proxime sequuntur uerba, Cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur. ita proponitur primum, quid uelle debeant; deinde, quid possint.

ORATIO

AN *uero iudices, uos soli ignoratis, uos hospites in hac urbe uersamini, uestrae peregrinantur aures, neque in hoc peruagato ciuitatis sermone uersantur, quas ille leges (si leges nominandae sunt, ac non faces urbis, & pestes reip.) fuerit impositurus nobis omnibus, atque inusturus? Exhibe, quaeso, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum uestrarum, quod te aiunt eripuisse e domo, & ex medijs armis, turbaq. nocturna, tamquam Palladium, sustulisse, ut praeclarum inde munus, ac instrumentum tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre posses. & adspexit me quidem illis oculis, quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur. mouet me quippe lumen curiae. quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi? cuius tu inimicissimum multo crudelius etiam punitus es, quam erat humanitatis meae postulare. tu P. Clodij cruentum cadauer eiecisti domo, tu in publicum eiecisti, tu spoliatum imaginibus, exsequijs, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. quam rem etsi necessario fecisti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certe non debeo. P. Clodij praeturam non sine maximo rerum nouarum motu proponi solitam esse uidebatis; nisi esset is consul, qui eam auderet, possetq. constringere. eum Milonem esse cum sentiret uniuersus populus R. quis dubitaret suffragio*

suo se metu, periculo remp. liberare? at non, P. Clodio mortuo, usitatis iam rebus obnitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam. singularis illa huic uni concessa gloria, quae quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, iam morte Clodij cecidit. uos adepti estis, ne quem ciuem metueretis: hic exercitationem uirtutis, suffragationem consulatus, fontem perennem gloriae suae perdidit. itaque Milonis consulatus, qui uiuo Clodio labefactari non poterat, mortuo denique tentari coeptus est. non modo igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodij mors Miloni. At ualuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor iniuriae, punitor doloris sui. Quid, si haec, non dico maiora, fuerunt in Clodio, quam in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid uultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiam suae gloriae, praeter hoc ciuile odium, quo omnes improbos odimus? ille, erat, ut odisset primum defensorem salutis meae, deinde uexatorem furoris, domitorem armorum suorum, postremo etiam accusatorem suum. reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad uixit. quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quantum odium illius, & in homine iniusto quam etiam iustum esse? reliquum est, ut iam illum natura ipsius, consuetudoq. defendat, hunc autem haec eadem coarguant. Nihil per uim umquam Clodius, omnia per uim Milo. quid ergo, iudices? cum, maerentibus uobis, urbe cessi, non seruos, non arma, non uim intentauit? quae fuisset igitur caussa restituendi mei, nisi fuisset iniusta eyciendi? diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat, actionem perduellionis intenderat. & mihi, iudices, in caussa aut uestra mala, aut mea praeclarissima etiam iudicium timendum fuit? seruorum, & egentium ciuium, & facinorosorum armis meos ciues, meis consilijs periculisq. seruatos, pro me obijci nolui. uidi enim, uidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen & ornamentum reip. paene interfici seruorum manu, cum mihi adesset: qua in turba C. Vibienus senator, uir optimus, cum esset una, ita est mulcatus, ut uitam amiserit. itaque quando illius postea sica illa quā a Catilina acceperat, conquieuit? haec intentata nobis est: huic ego uos obijci pro me non sum passus: haec insidiata Pompeio est: haec istam Appiam uiam, monumentum sui nominis, nece Papirij cruentauit: haec eadem longo interuallo conuersa rursus est in me: nuper quidem, ut scitis, me ad regiam paene confecit. Quid simile Milonis? cuius uis omnis haec semper fuit, ne P. Clodius, cum in iudicium detrahi non posset, ui oppressam ciuitatem teneret. quem si interficere uoluisset, quantae, quoties occasiones, quam praeclare fuerunt? potuitne, cum domum, ac deos penates suos illo oppugnante defenderet, iure se ulcisci? potuit ne ciue egregio, & uiro fortissimo, P. Sextio, collega suo, uulnerato? potuit ne Fabricio, uiro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulso, crudelissima in foro caede facta? potuit ne L. Caecilij, iustissimi fortissimiq. praetoris, oppugnata domo? potuitne illo die, cum est lata lex de me, cum totius Italiae concursus, quem mea salus concitarat, facti illius gloriam libens agnouisset, ut, etiam si id Milo fecisset, cuncta ciuitas eam laudem pro sua uindicaret? atqui erat id temporis clarissimus, et fortissimus consul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator senatus, defensor uestrae uoluntatis, patronus illius publici consensus, restitutor salutis meae; septem praetores, octo tribuni pl. illius aduersarij, defensores mei; Cn. Pompeius, auctor & dux mei reditus, illius hostis: cuius sententiam senatus omnis de salute mea grauissimā & ornatissimam secutus est: qui populum R. cohortatus est: qui, cum de me decretum Capuae fecisset, ipse cunctae Italiae cupienti, & eius fidem imploranti signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent. omnia tum denique in illum odia ciuium ardebant desiderio mei: quem qui tum interemisset, non de impunitate eius, sed de praemijs cogitaretur. tamen se Milo continuit. & P. Clodium ad iudicium bis, ad uim numquam uocauit. Quid? priuato Milone, & reo ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus est, quae tum non modo occasio, sed etiam caussa illius opprimendi fuit? Nuper uero, cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, grauissimamq. adolescens nobilissimus reip. partem fortissime suscepisset, atque illam belluam, iudicij laqueos declinantem, iam irretitam teneret; qui locus, quod tempus illud, dij immortales, fuit? cum se ille fugiens in scalarum tenebras abdidisset, magnum Miloni fuit conficere illam pestem nulla sua inuidia, Antonij uero maxima gloria. Quid? comitijs in campo quoties potestas fuit? cum ille ui in saepta irruisset, gladios distringendos, lapides iaciendos curasset, dein subito, uultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, uos & omnes boni uota faceretis, ut Miloni uti uirtute sua liceret. Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc uoluit cum aliquorum querella; quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus, hūc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitauit occidere? praesertim, iudices, cum honoris amplissimi contentio, & dies comitiorum subesset, quo quidem tempore (scio enim, quam timida sit ambitio, quantaque, & quam sollicita cupiditas consulatus) omnia, non modo quae reprehendi palam, sed etiam quae obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus, ora omnium, atque oculos intuemur. nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam uoluntas erga nos, sensusq. ciuium: qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in recte factis saepe fastidiunt. hunc diem igitur campi speratum, atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus & facinus praeseferens, & confitens, ad illa augusta centuriarum auspicia ueniebat? quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret? quid? quod caput audaciae est, iudices, quis ignorat maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? in utro igitur haec fuit? in Milone, qui etiam nunc reus est facti aut praeclari, aut certe necessarij, an in Clodio, qui ita iudicia, poenamq. contempserat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret?

EXPLANATIO

AN VERO, *iudices, uos soli ignoratis,*} hic subijciam Quinctiliani uerba ex lib. IX. cap. 2. Nec solum inquit, quae facta sint, aut fiant, sed etiam quae futura sint, aut futura fuerint, imaginamur.

mire tractat haec Cicero pro Milone, quae facturus fuerit Clodius, si praeturam inuasisset. Sex. *Clodi*, } scriba: quem tribuno pl. Clodio legem scripsisse de eijciendo Cicerone, cognoscitur ex ea pro Domo. Cum *omnibus omnia minabatur*. } quo anno Clodius tribunatum pl. gessit. Lumen *curiae*. } iocus in ambiguo. cum enim de senatore clarissimo loqui uideatur, cuius dignitate moueretur; cum ne senator quidem esset Sextus: incendium curiae cuius ille auctor fuerat, significat. Punitus *es*, } pro, puniuisti, figurate: ut, Fabricatus est gladium, pro, fabricauit. quod utrumque Quinctilianus lib. IX. cap. 3. ad uerborum figuras refert. Dixit autem Cicero, puniri, pro punire, non hic tantum, sed off. lib. I. Tusc. Phil. 8. similiter, fabricari, & fabricare. Eiecisti *domo*, } non, extulisti, sed, ut ea, quae sunt inuisa, eiecisti. Spoliatum *imaginibus*, } maiorum, quae gestari in funere solerent. infra. Non fuisse credo fas clarissimorum uirorum formas illi taeterrimo paricidae aliquid decoris afferre. Pompa, } usitato funeris honore: de quo infra his uerbis. Nec uero non eadem ira deorum hanc eius satellitibus iniecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exsequijs, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, ambureretur etiam abiectus. Laudatione, } funebri oratione. Infelicissimis *lignis* } curiae subsellijs, a concitata plebe arreptis, non ijs lignis, quae cremandis mortuorum corporibus legi solerent. ut ipsa quoque ligna infelicitatem cum Clodij corpore passa sint. Semiustulatum, } non plane combustum: ut reliquias dilaniarent nocturni canes. Quod autem hic, Semiustulatum, infra, Ambureretur, dicit eodem sensu. Necessario *fecisti*, } quia uidebas, ei, qui remp. omni scelere uexasset prorsus honore sepulturae carendum fuisse. Sed *obest* } ergo Cassianum illud, Cui bono, ualet pro Milone contra Clodium. Lege *Plotia* } de ui. In *homine iniusto* } P. Clodio: cuius, licet hominis iniusti, caussae tamen odij in Milonem, accusatorem suum, instae erant. Diem *mihi, credo, dixerat*, } diem dicere, accusare quidem est, sed tum dumtaxat, cum tribuni pl. ad populum accusant. Actionem *perduellionis intenderat*. } egerat mecum, ut in crimine perduellionis agi solet. Aut *uestra mala*, } si mala, uestra fuit: uobis enim iubentibus parui, cum nefarios ciues, sceleris in patriam conuictos, carnifici necandos tradidi: sin bona, mea summa cum laude. in eiusmodi igitur caussa, uel uestra mala, uel mea etiam praeclarissima, iudicium ego timerem? Cum *mihi adesset* a } si annum significat, quo pulsus est: cur subiungit: Haec intentata nobis est: huic ego uos obijci pro me non sum passus? cum praesertim supra dixerit: seruorum, & egentiũ ciuium, & facinorosorum armis meos ciues, meis consilijs periculisq. seruatos, pro me obijci nolui. suspicari cogor, quod subiungitur, glossema esse, Huic ego uos obijci pro me non sum passus. ita illud, Haec intenta nobis est, referetur non ad tempus, quo Cicero eiectus est; ne bis idem dicatur; sed ad id, quod reditum ab exsulio consecutum est. Illo *oppugnante* } oppugnatam a Clodio Milonis domum, scribit ad Att. lib. IV. Septem, } octauus fuit Clodij frater Appius, de quo in Pisonem: De me cum omnes magistratus promulgassent, praeter unum praetorem, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, praeterq. duos de lapide emptos tribunos pl. Octo *tribuni pl.* } reliqui duo, qui promulgare noluerunt, Sex. Atilius Serranus, Num. Quinctius Gracchus. Qui *populum Romanum cohortatus est*: } ut eam legem, quae de meo reditu ferebatur, suis suffragijs comprobaret. Quibus autem uerbis sit cohortatus, ostenditur in duabus post reditum orationibus. Capuae, } in qua duumuir erat, collega L. Pisone: ut post Red. in sen. Ad *iudicium bis*, } de ui: cum Milo tribunus pl. esset. nam de priuato Milone subiungitur. Pro *Milone dicentem* } ep. 3. lib. 2. ad Q. Fr. & ad Lentulum ep. V. lib. I. M. Antonius } hac de re Phil. 2. Honoris *amplissimi* } consulatus. Quem *igitur* } uide Quinctilianum lib. V. cap. 14. Contentio, } de quo contendendum erat cum Hypsaeo, & Scipione competitoribus. Augusta *centuriarum auspicia* } quorum religio deterrere debet, ne quis ad ea, caede facta, cruentis manibus accedat.

ORATIO

SED, quid ego argumentor? quid plura disputo? te Q. Petilli, appello, optimum, & fortissimum ciuẽ: te, M. Cato, testor: quos mihi diuina quaedam sors dedit iudices: uos ex M. Fauonio audistis, Clodium sibi dixisse, & audistis uiuo Clodio, periturum Milonem triduo: post diem tertium gesta res est, quam dixerat. cum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; uos potestis dubitare, quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modo. dictatoris Lanuuini stata sacrificia nosse, negotij nihil erat: uidit necesse esse Miloni proficisci Lanuuium illo ipso, quo profectus est, die: itaque anteuertit. at quo die? quo, ut ante dixi, insanissima concio ab ipsius mercenario tribuno pl. est concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus approperaret, numquam reliquisset. ergo illi ne caussa quidem itineris, etiam caussa manendi; Miloni nulla facultas manẽdi, exeundi non caussa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid, si, ut ille sciuit Milonem fore eo die in uia, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? primũ quaero, qui scire potuerit? quod uos idem in Clodio quaerere non potestis. ut enim neminem alium, nisi T. Patinam, familiarissimum suum, rogasset, scire potuit illo ipso die Lanuuij a dictatore Miloni prodi flaminem necesse esse. sed erant permulti alij, ex quibus id facillime scire posset; omnes scilicet Lanuuini. Milo de Clodij reditu unde quaesiuit? quaesierit sane. uidete, quid uobis largiar. seruum etiam, ut Arrius, meus amicus, dixit, corruperit. legite testimonia testiũ uestrorum. dixit C. Cassinius, cognomento Schola, Interamnis, familiaris meus, & idem comes P. Clodij, cuius iampridem testimonio Clodius eadem hora Interamnae fuerat, & Romae, P. Clodium illo die in Albano mansu-

rum

rum fuisse; sed subito ei esse nunciatum, Cyrum architectum esse mortuum; itaque Romam repente constituisse proficisci. dixit hoc comes item P. Clodij, C. Clodius. uidete, iudices, quantae res his testimonijs sunt confectae. primum certe liberatur Milo, non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in uia Clodio, quippe qui ei obuius futurus omnino non erat. deinde (non enim uideo, cur non meum agam negotium) scitis, iudices, fuisse, qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu caedē esse factam, consilio uero maioris alicuius. uidelicet me latronem, ac sicarium abiecti homines, & perditi describebant. iacent suis testibus ij, qui Clodium negent eo die Romam, nisi de Cyro auditum esset, rediturum fuisse. respiraui: liberatus sum: non uereor, ne, quod ne suspicari quidem potuerim, uidear id cogitasse. nunc persequar cetera. nam occurrit illud. ne Clodius, quidem de insidijs cogitauit, quoniam fuit in Albano mansurus: siquidem exiturus ad caedem e uilla non fuisset. uideo enim illum, qui dicitur de Cyri morte nunciasse, non id nunciasse, sed Milonem appropinquare. nam, quid de Cyro nunciaret, quem Clodius Roma proficiscens reliquerat morientem? una fui, testamentum simul obsignaui cum Clodio: testamentum autem palam fecerat, & illum heredem, & me scripserat. quem pridie hora tertia animam efflantem reliquisset, eum mortuum postridie hora decima ei nunciabatur? age, sit ita factum: quae caussa, cur Romam properaret? cur in noctem se conijceret? quid afferebat festinationem? quod heres erat? primum erat nihil cur properato opus esset: deinde, si quid esset, quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset, amitteret autem, si postridie mane Romam uenisset? atque ut illi nocturnus ad urbem aduentus uitandus potius, quam expetendus fuit: sic Miloni, cum insidiator esset, si illum ad urbem noctu accessurum sciebat, subsistendum, atque exspectandum fuit. noctu, inuidioso, & pleno latronum in loco occidisset. nemo ei neganti non credidisset, quem esse omnes saluum etiam confitentem uolunt. sustinuisset hoc crimen primum ipse ille latronum occultator & receptator locus, dum neque muta solitudo indicasset, neque caeca nox ostendisset Milonem: deinde, ubi multi ab illo uiolati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam haec timentes in suspicionem caderent, tota denique rea citaretur Etruria. atque illo die certe Aricia rediens deuertit Clodius ad Albanum. quod nisi sciret illum Milo Ariciae fuisse, suspicari tamen debuit, eum, etiam si Romam illo die reuerti uellet, ad uillam suam, quae uiam tangeret, diuersurum. cur neque ante occurrit, ne in uilla resideret: nec eo in loco subsedit, quo ille noctu uenturus esset? Video adhuc constare omnia, iudices; Miloni etiam utile fuisse, Clodium uiuere; illi ad ea, quae concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse; odium illius in hunc acerbissimum, in illum huius nullum; consuetudinem illius perpetuam in ui inferenda, huius tantum in repellenda; mortem ab illo denunciatam palam Miloni, & praedictam, nihil umquam auditum ex Milone; profectionis huius diem illi notum, reditum illius huic ignotum fuisse; huius iter necessarium, illius etiam potius alienum; hunc praesetulisse, illo die Roma exiturum, illum eo die se dissimulasse rediturum; hunc nullius rei mutasse consilium, illum caussam mutandi consilij finxisse; huic, si insidiaretur, nocte prope urbem exspectandum, illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum. Videamus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, ubi cōgressi sunt, utri tandem fuerit aptior. id uero, iudices, etiam dubitandū, & diutius cogitandum est? ante fundum Clodij: quo in fundo propter insanas illas substructiones facile mille hominum uersabatur ualentium. atqui excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam caussam eum locum ad pugnam potissimum delegerat. an in eo loco potius exspectandum ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitarat?

EXPLANATIO

DICTATORIS *Lanuuini*} Lauinini, puto rectius, & post, Lauinium: de quo iam dixi. INSANISSIMA *concio*} supra: Ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua eius furor desideratus est, quae illo ipso die habita est, relinqueret: quam, nisi obire facinoris locum tempusq. uoluisset, numquam reliquisset. T. PATINAM,} Laininum. INTERAMNIS,} Interamnites ab Interamnio, Interamnates ab Interamna. hic omnino legendum uidetur, Interamnas, e subiecta Interamnae mentione, Asconio subscribente. EADEM *hora*} qua enim hora Clodius in domum C. Caesaris pont. max. ubi sacra Bonae deae a mulieribus pro populo fiebant, stupri caussa, muliebri uestitu, noctu introiuit, ea hora se illum scire Interamnae fuisse, testis productus in iudicio, cum de incesto Clodius accusaretur, dixit Cassinius Schola. Iocus igitur est de falso testimonio: cum eadem hora satis constet Interamnae, & Romae neminem esse posse. HAC *rogatione*} qua Pompeius nouam de caede Clodij quaestionem tulit. IACENT *suis testibus*} refelluntur suis testibus. nam si Clodius, nisi de Cyri architecti morte ei nunciatum esset, Romam eo die rediturus non fuit: quis meo consilio factum id esse dicat, quod non modo cogitare, sed nec suspicari potuerim? VIDEO *enim*} confutat, quod obijci posse dixit ab ijs, qui Clodium insidiarum crimine liberatum uolebant. INVIDIOSO, *& pleno latronum in loco*} ducuntur argumenta & ex loco, ait Quinctilianus lib. v. cap. 10. Spectatur enim ad fidem probationis, montanus, an planus; maritimus, an mediterraneus; consitus, an incultus; frequens, an desertus; propinquus, an remotus; opportunus consilijs, an aduersus. quam partem uidemus uehementissime pro Milone tractasse Ciceronem. ETRVRIA.} ab eo uexata. supra: seruos agrestes, & barbaros, quibus siluas publicas depopulatus erat, Etruriamq. uexarat, ex Apennino deduxerat. PRAEDICTAM,} Fauonio teste. FVISSE *metuendum*.} quem tamen, insidias cogitans, non uitauit. supra: Quae caussa, cur in noctem se conijceret? Et infra: Cur uesperi? INSANAS} ingentes. infra: substructionum insanis molibus. translationem notauit Quinctilianus lib. IIX. cap. 6. EVM *locum*} ante fundum Clodij. quod uerisimile non est. AN *in eo loco potius exspectandum ab eo*,} a Clodio: cui facultas patrandi facinoris ante

suum

ſuum fundum maior erat. infra: Dum hic ueniret, locum relinquere noluit. E T *quidem ceteras tempeſtates, & procellas,* } maxime cauendum eſt, ne, dum tranſlationes nimis amamus, in allegoriae uitium incidamus. de quo ſunt illa apud Quinctilianum lib. IIX. cap. 6. Illud commiſtum frequentiſsimum; Equidem ceteras tempeſtates, & procellas in illis dumtaxat fluctibus concionum ſemper Miloni putaui eſſe ſubeundas. Niſi adiecisſet, Dumtaxat fluctibus concionum, eſſet allegoria: nunc eam miſcuit.

ORATIO

RES loquitur, iudices, ipſa; quae ſemper ualet plurimum. ſi haec non geſta audiretis, ſed picta uideretis: tamen appareret, uter eſſet inſidiator, uter nihil cogitaret mali; cum alter ueheretur in rheda paenulatus, una ſederet uxor. qui horum non impeditiſſimum? ueſtitus, an uehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam cum paenula irretitus, rheda impeditus, uxore paene conſtrictus eſſet? Videte nunc illum, primum egredientem e uilla ſubito: cur ueſperi? quid neceſſe eſt tarde? quid conuenit, praeſertim id temporis? diuertit in uillam Pompeij: Pompeium ut uideret? ſciebat in Alſienſi eſſe procul inde: uillam ut perſpiceret? millies in ea fuerat. quid ergo erat morae, & tergiuerſationis? dum hic ueniret, locum relinquere noluit. Age, nunc iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore, tum, ſine ea: numquam nō in rheda, tum in equo: comites Graeculi, quocumque ibat, etiam cum in caſtra Etruſca properabat; tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui numquam, tum caſu pueros ſymphoniacos uxoris ducebat, & ancillarum greges. ille, qui ſemper ſecum ſcorta, ſemper exoletos, ſemper, lupas ducebat, tum neminem, niſi ut uirum a uiro lectum eſſe diceres. Cur igitur uictus eſt? quia non ſemper uiator a latrone, nonnumquam etiam latro a uiatore occiditur: quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in uiros. nec uero ſic erat umquam non paratus. Milo contra illum, ut non ſatis fere eſſet paratus. ſemper ille, & quantum intereſſet P. Clodij ſe perire, & quanto illi odio eſſet, & quantum ille auderet, cogitabat: quamobrem uitam ſuam, quam maximis praemijs propoſitam, & paene addictam ſciebat, numquam in periculum ſine praeſidio, & ſine cuſtodia prouehebat. adde caſus, adde incertos exitus pugnarum, Marte mq. communem, qui ſaepe ſpoliantem iam, & exſultantem euertit, & perculit ab abiecto. adde inſcitiam pranſi, poti, oſcitantis ducis: qui cum a tergo hoſtem interclusum reliquiſſet, nihil de eius extremis comitibus cogitauit: in quos incenſos ira, uitamq. domini deſperantes cum incidiſſet, haeſit in ijs poenis, quas ab eo ſerui fideles pro domini uita expetiuerunt. Cur igitur eos manumiſit? metuebat ſcilicet, ne indicaretur, ne dolorem perferre non poſſent, ne tormentis cogerentur, occiſum eſſe a ſeruis Milonis in Appia uia P. Clodium, confiteri. quid opus eſt tortore? quid quaeris? occiderit ne? occidit. iure, an iniuria? nihil ad tortorem: facti enim in equuleo quaeſtio eſt, iuris in iudicio. quod igitur in cauſſa quaerendum eſt, id agamus: hoc, quod tormentis inuenire uis, id fatemur. manu uero cur miſerit, ſi id potius quaeris, quam cur parum amplis affecerit praemijs: neſcis inimici factum reprehendere. dixit enim hic idem, qui omnia ſemper conſtanter, & fortiter, M. Cato, dixitq. in turbulenta concione, quae tamen huius auctoritate placata eſt; non libertate ſolum, ſed etiam omnibus praemijs digniſſimos fuiſſe, qui domini caput defendiſſent. quod enim praemium ſatis magnum eſt tam beneuolis, tam bonis, tam fidelibus ſeruis, propter quos uiuit? etſi id quidem non tanti eſt, quam quod propter eoſdem non ſanguine, & uulneribus ſuis crudeliſſimi inimici mentem, oculosq. ſatiauit. quos niſi manumiſiſſet, tormentis etiam dedendi fuerunt, conſeruatores domini, ultores ſceleris, defenſores necis. hic uero nihil habet in his malis, quod minus moleſte ferat, quam, etiam ſi quid ipſi accidat, eſſe tamen illis meritum praemium perſolutum.

EXPLANATIO

E. VILLA } Albana I D *temporis?* } ueſperi. I N *caſtra Etruſca* } ad uexandam Etruriam: de quo ſaepe in hac oratione. quod ad Catilinae tempora non recte Aſconius refert. N V G A R V M } Graeci enim comites animi cauſſa, non rei gerendae, ducebantur. M. C A T O, } qui etiam ſua ſententia Milonem palam abſoluit.

ORATIO

SED quaeſtiones urgent Milonem, quae ſunt habitae nunc in atrio Libertatis. quibuſnam de ſeruis? rogas? de P. Clodij. quis eos poſtulauit? Appius. quis produxit? Appius. unde? ab Appio, dij boni, quid poteſt agi ſeuerius? de ſeruis nulla quaeſtio eſt in dominum, niſi de inceſtu, ut fuit in Clodium. proxime deos acceſſit Clodius, propius, quam tum, cum ad ipſos penetrarat; cuius de morte tamquam de caerimonijs uiolatis quaeritur. ſed tamen maiores noſtri in dominum de ſeruo quaeri noluerunt; non quia non poſſet uerum inueniri, ſed quia uidebatur indignum eſſe, & domini morte ipſa triſtius. in reum de ſeruis accuſatoris cum quaeritur, uerum inueniri poteſt? Age uero, quae erat, aut qualis quaeſtio? heus ubi Ruſcio, ubi Caſca? Clodius inſidias fecit Miloni? fecit: certa crux. nullas fecit: ſperata libertas. quid hac quaeſtione certius? ſubito arrepti in quaeſtionem, tamen ſeparantur a ceteris, et in arcas coniiciuntur, ne quis cum ijs colloqui poſſit. hi centum dies penes accuſatorem cum fuiſſent,

fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. quid hac quaestione dici potest integrius? quid incorruptius? quod si nondum satis cernitis, cum res ipsa tot, tam claris argumentis, signisq. luceat, pura mente, atque integra Milonem, nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conscientia exanimatum, Romam reuertisse: recordamini, per deos immortales, quae fuerit celeritas reditus eius, qui ingressus in forum ardente curia, quae magnitudo animi, qui uultus, quae oratio. neque uero se populo solum, sed etiam senatui transdidit; neque senatui modo, sed etiam publicis praesidijs, & armis; neque his tantum, uerum etiam eius potestati: cui senatus totam remp. omnem Italiae pubem, cuncta populi R. arma commiserat: cui se numquam profecto transdidisset, nisi caussae suae confideret, praesertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna uis est conscientiae, iudices, & magna in utramque partem; ut neque timeant, qui nihil commiserint; & poenam semper ante oculos uersari putent, qui peccarint.

EXPLANATIO

QVIS *eos postulauit? Appius.*} non P. Clodij frater, sed Caij fratris eius filius, Milonis accusator. infra: In reum de seruis accusatoris cum quaeritur, uerum inueniri potest? Atque hoc loco Quinctilianus haec lib. IX. cap. 3. Et ab ijsdem uerbis plura acriter, & instanter incipiunt. Nihil ne te nocturnum praesidium Palatij, nihil urbis uigiliae, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora, uultusq. mouerunt? Et ijsdem desinunt: Quis eos postulauit? Appius. quis produxit? Appius. Quamquam hoc exemplum ad aliud quoque schema pertinet, cuius initia inter se, & fines ijdem sunt, quis, & quis. Appius, & Appius. Quale est: Qui sunt, qui foedera saepe ruperunt? Carthaginienses. qui sunt, qui in Italia crudele bellum gesserunt? Carthaginienses. qui sunt, qui Italiam deformauerunt? Carthaginienses. qui sunt, qui sibi ignosci postulant? Carthaginienses. PROXIME *ad deos accessit Clodius,*} cuius de seruis ita quaeritur, ut si caerimoniae deorum uiolatae essent. CVM *ad ipsos penetrarat;*} festiue tempus illud describit, cum ingressus est Clodius muliebri uestitu, stupri caussa, ad sacra Bonae deae. VIDEBATVR *indignum, & domini morte ipsa tristius.*} si de domini nece seruorum testimonio quaereretur. HEVS, *ubi Ruscio, ubi Casca?*} accusatoris Appij uerba, superbe imperantis, ut seruis suis, ijs, qui serui fuerant patrui eius P. Clodij. non enim assentior Quinctiliano, qui lib. IX. iocum esse putat. NEQVE *uero se populo solum,*} notauit hanc figuram Aquila, quae Κλῖμαξ Graece dicitur, adducto etiam Demosthenis exemplo ex oratione de Corona, quod in Latinum conuertit: ego uerba Graeca recitabo: quia plus habent leporis, & elegantiae. Οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ: οὐδ᾽ ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσβευσα δέ: οὐδ᾽ ἐπρέσβευσα μὲν, οὐκ ἔπεισα δὲ τοὺς Θηβαίους: ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς διὰ πάντων ἄχρι τῆς τελευτῆς διεξῆλθον. Simile exemplum obseruaui apud eundem in oratione pro Rhodijs. καὶ οὐκ ἐγὼ μὲν ταῦτα εἶπον, ὑμῖν δ᾽ οὐκ ἐδόκει ὀρθῶς λέγειν. PVBLICIS *praesidijs,*} quae circa forum Pompeius collocarat. NEQVE *his tantum,*} parce usum esse Ciceronem hac figura, inquit Aquila: nam totum illud repetere noluit, Neque solum publicis praesidijs, & armis: uidelicet quia longum & insuaue futurum erat. NON *nullorum etiā imperitorum,*} qui Milonis inimici non essent. QVAESITA} a Pompeio. QVID, *quae deinde postea sunt in eum congesta,*} sustuli, Deinde, ut glossema. AB *uno de illis,*} & hic, De illis, abundat. VERVM *etiam,*} hic, Etiam, locum non habet, & sententiam impedit potius, quam adiuuat.

ORATIO

NEQVE *uero sine ratione certa, caussa Milonis semper a senatu probata est. uidebant enim sapientissimi homines facti rationem, praesentiam animi, defensionis constantiam. An uero obliti estis, iudices, recenti illo nuncio necis Clodianae non modo inimicorum Milonis sermones, & opiniones, sed nonnullorum etiam imperitorum, qui negabant eum Romam esse rediturum? siue enim illud animo irato, ac percito fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum; arbitrabantur eum tanti mortem P. Clodij putasse, ut aequo animo patria careret, cum sanguine inimici explesset odium suum, siue etiam illius morte patriam liberare uoluisset; non dubitaturum fortem uirum, quin, cum suo periculo salutem reip. attulisset, cederet aequo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis haec fruenda relinqueret, quae ipse seruasset. Multi etiam Catilinam, atque illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriae faciet. miseros interdū ciues optime de rep. meritos: in quibus homines non modo res praeclarissimas obliuiscuntur, sed etiam nefaria suspicantur. ergo illa falsa fuerunt: quae certe uera extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non posset honeste, uereq. defendere. Quid, quae postea sunt in eum congesta, quae quamuis etiam mediocrium delictorum conscientiam perculissent, ut sustinuit, dij immortales? sustinuit? immo uero ut contempsit, ac pro nihilo putauit? quae neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus uir, negligere potuisset. Scutorum, gladiorum, frenorum, sparorum, pilorumq. etiam multitudo deprehendi posse indicabatur: nullum in urbe uicum, nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in uillam Ocriculanam deuecta Tiberi: domus in cliuo Capitolino scutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. haec non delata solum, sed paene credita, nec ante repudiata, quam quaesita. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeij; sed dicam, ut sentio, iudices. nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt ij, quibus*

ij, quibus tota commissa est resp. quin etiam audiendus sit Popa Licinius nescio quis de circo Maximo. seruos Milonis, apud se ebrios factos, sibi confessos esse, de interficiendo Cn. Pompeio coniurasse, deinde postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne indicaret; Pompeio in hortos nunciauit. arcessor in primis. de amicorum sententia rem defert ad senatum. non poteram in illius mei, patriaeq. custodis tanta suspicione non metu exanimari: sed mirabar tamen credi Popae, ebriosorum confessionem seruorum audiri, uulnus in latere, quod acu punctum uideretur, pro ictu gladiatoris putari. uerum etiam, ut intelligo, cauebat magis Pompeius, quam timebat, non ea solum, quae timenda erant, sed omnino, ne aliquid uos timeretis. oppugnata domus C. Caesaris, clarissimi, & fortissimi uiri, per multas noctis horas nunciabatur: nemo audierat tam celebri loco, nemo senserat: tamen audiebatur. non poteram Cn. Pompeium, praestantissima uirtute ciuem, timidum suspicari: diligentiam, tota resp. suscepta, nimiam nullam putabam.

EXPLANATIO

TAM *celebri loco,*} habitabat enim Caesar, a quo tempore pontifex max. creatus est, in sacra uia, in domo publica: cum ante pontificatum in Suburra modicis aedibus habitasset. Suetonius. AVDIEBATVR.} ab ijs, qui tamquam uerum nunciabant.

ORATIO

FREQVENTISSIMO *senatu nuper in Capitolio senator inuentus est, qui Milonem cum telo esse diceret. nudauit se in sanctissimo templo, quoniam uita talis & ciuis, & uiri fidem non faciebat. nisi, eo tacente, res ipsa loqueretur. omnia falsa, atque insidiose ficta comperta sunt: cum tamen, si metuitur etiam nunc Milo, non hoc iam Clodianum crimen timemus, sed tuas, Cn. Pompei, (te enim iam appello ea uoce, ut me audire possis) tuas, inquam, suspiciones perhorrescimus. si Milonem times, si hunc de tua uita nefarie, aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas; si Italiae delectus, ut nonnulli conquisitores tui dictitant, si haec arma, si Capitolinae cohortes, si excubiae, si uigiliae, si delecta iuuentus, quae tuum corpus domumq. custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc certe uis, & incredibilis animus, & non unius uiri uires, atque opes indicantur, siquidem in hunc unum & praestantissimus dux electus, & tota resp. armata est. sed quis non intelligit, omnes tibi reip. partes aegras, & labantes, ut eas his armis sanares, & confirmares, esse cōmissas? quod si Miloni locus datus esset; probasset profecto tibi ipsi, neminem umquam hominem homini cariorem fuisse, quam te sibi; nullum se umquam periculum pro tua dignitate fugisse; cum illa ipsa taeterrima peste saepissime pro tua gloria contendisse; tribunatum suum ad salutem meam, quae tibi carissima fuisset, consilijs tuis gubernatum; se a te postea defensum in periculo capitis, adiutum in petitione praeturae; duos se habere semper amicissimos sperasse, te tuo beneficio, me suo. Quae si non probaret; si tibi ita penitus insedisset ista suspicio, nullo ut euelli modo posset; si denique Italia a delectu, urbs ab armis sine Milonis clade numquam esset conquietura: nae iste haud dubitans cessisset patria, is, qui ita natus est, & ita consueuit: te, Magne, tamen antestaretur, quod nunc etiam facit: Vide, quam sit uaria uitae, commutabilisq. ratio, quam uaga, uolubilisq. fortuna, quantae infidelitates in amicis, quam ad tempus aptae simulationes, quantae in periculis fugae proximorum, quantae timiditates. erit illud profecto tempus, & illucescet aliquando ille dies, cum tu, salutaribus, ut spero, rebus tuis, sed fortasse motu aliquo communium temporum immutatis, qui quam crebro accidat, experti debemus scire, & amicissimi beneuolentiam, & grauissimi hominis fidem, & unius post homines natos fortissimi uiri magnitudinem animi desideres. Quamquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, iuris publici, maiorum, rei denique publicae peritissimum, cum senatus ei commiserit, ut uideret, ne quid resp. detrimenti caperet; quo uno uersiculo satis armati semper consules fuerunt etiam nullis armis datis; hunc exercitu, hunc delectu dato iudicium exspectaturum fuisse in eius consilijs iudicandis, qui uel iudicia ipsa tolleret? satis indicatum est a Pompeio, falso ista conferri in Milonem, qui legem tulit, qua, ut ego sentio, Milonem absolui oporteret; ut omnes confitentur, liceret. quod uero in illo loco, atque in illis publicorum praesidiorum copijs circumfusus sedet, satis declarat, non se terrorem inferre uobis, (quid enim illo minus dignum, quam cogere, ut uos eum condemnetis, in quem animaduertere ipse & more maiorum, & suo iure posset?) sed praesidio esse, ut intelligatis, contra hesternam concionem illam, licere uobis, quod sentiatis, libere indicare.*

EXPLANATIO

SENATOR} Cornificium nominat Asconius. CONQVISITORES} qui delectui habendo praeerant, conquisitores dicebantur. LOCVS *datus esset;*} occasio data esset. A TE *postea defensum*}

defensum} accusante Clodio.ep.3.lib.2.ad Q.fr. TVO *beneficio*,} ergaillum. ME *suo*:} cum omnia sua studia tribunus pl. ad me restituendum contulit. QVI *ita natus est, & ita consueuit*:} qui hoc habet & a natura, & a consuetudine, ut otium, salutemq. patriae rebus omnibus anteponat. ERIT, *erit*} iterato eodem uerbo sententia uim acquirit: ut infra: Est, est profecto illa uis. Pro Fonteio: Fuit, fuit illis iudicibus diuinum ac singulare, iudices, consilium. Haec magis a Cicerone dici placet, quam a Milone; cuius cum laude dicuntur. numquam enim profecto de seipso diceret illa, quae subiunguntur, Vnius post homines natos fortissimi uiri. IN. EIVS *consilijs iudicandis*,} malim, Vindicandis. nam quod sequitur, Qui uel iudicia ipsa tolleret, ad illud spectat; Iudicium exspectaturum fuisse: ut, eodem iterato uerbo, quiddam leporis & uenustatis eluceat. LICERET.} nam si tulit, ut quaereretur: nihil obstat, quo minus absolui Milonem liceat. MORE *maiorum*,} cum ei commissa resp. sit ijs uerbis, quae summam potestatem tribuunt, Videret, ne quid resp. detrimenti caperet. CONTRA *hesternam concionem illam*,} supra: Qui hesterna etiam concione incitati sunt, ut uobis uoce praeirent, quid iudicaretis.

ORATIO

NEC uero me, iudices, Clodianum crimen mouet, nec tam sum demens, tamque uestri sensus ignarus, atque expers, ut nesciam, quid de morte Clodij sentiatis. de qua si iam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impune Miloni palam clamare, atque mentiri gloriose liceret: Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui annona leuanda, iacturisq. rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi, non Ti. Gracchum, qui collegae magistratum per seditionem abrogauit; quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis sui gloria; sed eum, (auderet enim dicere cum patriam periculo suo liberasset) cuius nefarium adulterium in puluinaribus sanctissimis nobilissimae feminae comprehenderunt; eum, cuius supplicio senatus sollemnes religiones expiandas saepe censuit; eũ, quem cum sorore germana nefarium stuprum fecisse, L. Lucullus iuratus, se, quaestionibus habitis, dixit comperisse; eum, qui ciuem, quem senatus, quem populus, quem omnes gentes urbis, ac uitae ciuium conseruatorem iudicabant, seruorum armis exterminauit; eum, qui regna dedit, ademit, orbem terrarum quibuscum uoluit partitus est; eum, qui, pluribus caedibus in foro factis, singulari uirtute & gloria ciuem domum ui & armis compulit; eum, cui nihil umquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine; eum, qui aedem Nympharum incendit, ut memoriam publicae recensionis, tabulis publicis impressam, exstingueret; eum denique, cui iam nulla lex erat, nullum ciuile ius, nulli possessionum termini; qui non calumnia litium, non iniustis uindicijs ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat; qui non solum Etruscos, (eos enim penitus contempserat) sed hunc Cn. Pompeium, uirum fortissimum, atque optimum ciuem, iudicem nostrum, pellere possessionibus armis, castrisq. conatus est; qui cum architectis, & decempedis uillas multorum, hortosq. peragrabat; qui Ianiculo, & Alpibus spem possessionum terminabat suarum; qui, cum ab equite R. splendidissimo, & forti uiro, T. Pacanio non impetrasset, ut insulam in lacu Pretio uenderet, repente lintribus in eam insulam materiam, calcem, caementa, atque arma conuexit; dominoq. trans ripam inspectante, non dubitauit aedificium exstruere in alieno; qui huic T. Furfanio, cui uiro dij immortales? (quid enim de muliercula Sanctia, quid de adolescente Apronio dico? quorum utrique mortem est minitatus, nisi sibi hortorum possessione cessisset) sed ausum esse Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quantam poposcerat, non dedisset, mortuum se in domum eius illaturum? qua inuidia huic esset tali uiro conflagrandum. qui Appium fratrem, hominem mihi coniunctum fidelissima gratia, absentem de possessione fundi deiecit; qui parietem sic per uestibulum sororis instituit ducere, sic agere fundamenta, ut sororem non modo uestibulo priuaret, sed omni aditu, & limine. Quamquam haec quidem iam tolerabilia uidebantur: etsi aequabiliter in remp. in priuatos, in longinquos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat: sed nescio quo modo iam usu obduruerat, & percalluerat ciuitatis incredibilis patiẽtia. quae uero aderant iam, & impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperium, si id ille nactus esset? omitto socios, exteras nationes, reges, tetrarchas: uota enim feceratis, ut in eos se potius mitteret, quam in uestras possessiones, uestra tecta, uestras pecunias. pecunias dico? a liberis mediusfidius, & coniugibus uestris numquam ille effrenatas suas libidines cohibuisset. fingi haec putatis, quae patent? quae nota omnibus, quae tenentur seruorum exercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos totam remp. resq. priuatas omnium possideret?

EXPLANATIO

OCCIDI, *occidi*,} uerba geminantur amplificandi gratia: & primum, Occidi, indicat, alterum affirmat. Quinctilianus lib.IX.cap.3. SP. MELIVM,} quem occidit Ahala Seruilius. TI. *Gracchum*,} quem P. Scipio Nasica Serapio. COLLEGAE} Octauio tribuno pl. (AVDERET *enim dicere, cum patriam periculo suo liberasset*)} facti confessio non uitatur in ea re, quae patriae salutem attulit. itaque lib.2.de Orat. Saepe autem, inquit, res non, sit, necne, sed, qualis sit, quaeritur: ut cum L. Opimij caussam defendebat apud populum audiente me C. Carbo consul, nihil de C. Gracchi nece negabat, sed id iure pro salute patriae factum esse dicebat. ADVLTERIVM} cum Pompeia, C. Caesaris Pont.Max. uxore: quod tamen commiserit, necne, incertum est: sed uxorem Caesar dimisit, cum domum suam diceret non solum crimine, sed etiam suspicione criminis carere oportere. PVLVINARIBVS} in Piso-

nem: cum stuprum Bonae deae pululnaribus intulisset. CVIVS *supplicio*} id supplicij genus erat, sollemnes religiones, ab eo uiolatas, expiare. sic enim, incestum ab eo commissum esse, iudicabatur. L. LVCVLLVS} sororis Clodij uir. IVRATVS} cum testimonium diceret in Clodium, de incestu reum. QVAESTIONIBVS *habitis*.} de ancillis. CIVEM,} se ipsum describit. QVI *regna dedit*,} pro Sextio: Appellati reges a populo, qui id numquam ne a senatu quidem postulassent. ADEMIT,} Ptolemaeo regi Cyprio. SINGVLARI *uirtute gloria ciuem*} Pompeium: de quo supra. AEDEM *Nympharum incendit*,} in Parad. Aedes Nympharum tua manu deflagrauit. VT *memoriam publicae recensionis*,} tabulas censorias, in aede Nympharum custoditas. CALVMNIA *litium*,} falsis litibus. INIVSTIS *uindicijs*,} iniustis rerum petitionibus. nam uindiciae, ut ait Festus, res eae sunt, quae in controuersiam ueniunt. SACRAMENTIS} sacramento contendere, est, deposita apud pontificem pecunia, litigare. Varro lib. v. l. l. & Asconius in Verrem lib. I. ETRVSCOS} supra: Etruriam uexarat. Et: Tota denique rea citaretur Etruria. Et: Comites Graeculi, quocumque ibat etiam cum in castra Etruscа properabat. Infra uero: Vastarat Etruriam. HVNC. CN. *Pompeium*,} distinguit eum a Pompeio Magno, iudicem appellans. CVM *architectis*} cum quibus multorum uillas, tamquam suas, aedificaret. DECEMPEDIS} quibus alienos hortos metaretur. IN *lacu Tratio*} hic lacus nec in agro Romano, neque usquam in propinquis regionibus reperitur. itaque malim, Pretio, prima littera minuscula scribi, & cum uerbo, Venderet, coniungi, hoc modo: Vt insulam in lacu, pretio uenderet: nam & in urbe erant insulae, a ceteris aedificijs diiunctae: ut in oratione pro Coelio. HVIC.} iudici T. FVRFANIO,} T. Furfanus Postumius legitur in Ciceronis epistola lib. VI. SI *id ille nactus esset*.} si praetor, aut consul factus esset. SOCIOS, *exteras nationes, reges, tetrarchas*:} quos, imperium nactus, pro sua libidine tractasset. SERVORVM *exercitus illum in urbe conscripturum fuisse*,} Infra: Incidebantur iam domi leges, quae nos nostris seruis addicerent. Et post: Lege noua, quae est inuenta apud eum cum reliquis legibus Clodianis, seruos nostros libertos suos fecisset.

ORATIO

QVAMOBREM, si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius: Adeste, quaeso, atque audite ciues: P. Clodium interfeci: eius furores, quos nullis iam legibus, nullis iudicijs frenare poteramus, hoc ferro, et hac dextera a ceruicibus uestris repuli: per me unum effectum est, ut ius, aequitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in ciuitate manerent: enimuero timendum, quonam modo id factum ferret ciuitas: nunc enim quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimum reip. profuisse, maxima laetitia populum R. cunctam Italiam, nationes omnes affecisse & dicat, & sentiat? Nequeo, uetera illa populi R. quanta fuerint gaudia, iudicare: multas tamen iam summorum imperatorum clarissimas uictorias aetas nostra uidit; quarum nulla neque tam diuturnam attulit laetitiam, nec tantam. mandate hoc memoriae, iudices. spero multa uos, liberosq. uestros in rep. bona esse uisuros. in his singulis ita semper existimabitis, uiuo P. Clodio nihil horum uos uisuros fuisse. in spem maximam, & quaemadmodum confido, uerissimam adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc summo uiro consule: concussa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus, & iudicijs constitutis, salutarem ciuitati fore. num quis igitur est tam demens, qui hoc, P. Clodio uiuo, contingere potuisse arbitretur? quid? ea quae tenetis, priuata, atque uestra, dominante homine furioso quod ius perpetuae possessionis habere potuissent?

EXPLANATIO

CONSVLE} Pompeio. Quintilianus lib. V. cap. ult. expugnantibus, quod etiam solum enthymema quidam uocant, fortior multo probatio est. tale est Ciceronis pro Milone: Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius uitam si putetis per uos restitui posse, nolitis. Quod quidem etiam aliquanto multiplicari solet: ut est ab eodem, & pro eodem reo factum: Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc uoluit cum aliquorum querella? quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitauit occidere?

ORATIO

NON timeo, iudices, ne, odio inimicitiarum mearum inflammatus, libentius haec in illum euomere uidear, quam uerius. etenim, etsi praecipuum esse debeat; tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio paene aequaliter uersaretur odium meum. non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitij fuerit. quin sic attendite, iudices. nempe haec est quaestio de interitu P. Clodij. fingite animis: liberae enim sunt cogitationes nostrae, & quae uolunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quae uidemus, fingite igitur cogitatione imaginem huius condicionis meae, si possim efficere ut Milonem absoluatis, sed ita, si P. Clodius reuixerit. Quid uultu extimuistis? quonam modo ille uos uiuus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percussit? Quid? si ipse Cn. Pompeius, qui ea uirtute, ac fortuna est, ut ea potuerit semper, quae nemo praeter illum;

lum; si is, inquam, potuisset, ut quaestionem de morte T. Clodij ferre, sic ipsum ab inferis excitare: utrum putatis facturum fuisse? etiam si propter amicitiam uellet illum ab inferis reuocare, propter remp. non fecisset. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius uitā si putetis p uos restitui posse, nolitis: et de eius nece lata quaestio est, qui si eadem lege reuiniscere posset, lata lex numquam esset. huius ergo interfector non esset etiam confitendo ab ijs impetraturus, ne poenam timeret, quos liberasset? Graeci homines deorum honores tribuunt ijs uiris, qui tyrannos necauerunt. quae ego uidi Athenis? quae alijs in urbibus Graeciae? quas res diuinas talibus institutas uiris? quos cantus? quae carmina? prope ad immortalitatem, et religionem, & memoriam consecrantur. uos tanti conseruatorem populi, tanti sceleris ultorem non modo honoribus nullis afficietis, sed ad supplicium rapi etiam patiemini? confiteretur, confiteretur, inquam, si fecisset, & magno animo, & libenter, se fecisse libertatis omnium caussa: quod certe ei non confitendum modo fuisset, uerum etiam praedicandum, etenim, si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur: dubitaret id fateri, ex quo etiam praemia laudis essent petenda? nisi uero gratius putat esse uobis, sui se capitis, quam uestri ordinis, defensorem fuisse; cum praesertim in ea confessione, si grati esse uelletis, honores assequeretur amplissimos; si factum uobis non probaretur, (quamquam qui poterat salus sua cuique non probari?) sed tamen si minus fortissimi uiri uirtus ciuibus grata cecidisset, magno animo, constantiq. cederet ex ingrata ciuitate. nam quid esset ingratius, quam laetari ceteros, lugere eum solum, propter quem ceteri laetarentur? quamquam hoc animo semper omnes fuimus in patriae proditoribus opprimendis, ut, quoniam uostra futura esset gloria, periculum quoque, & inuidiam uostram putaremus. nam, quae mihi contribuenda laus esset ipsi, cum tantum in consulatu meo pro uobis, ac liberis uestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? quae mulier sceleratum ac perniciosum ciuem occidere non auderet, si periculum non timeret? proposita inuidia, morte, poena qui nihil segnius remp. defendit, is uir uere putandus est. populi grati est, praemijs afficere bene meritos de rep. ciues; uiri fortis, ne supplicijs quidem moueri, ut fortiter fecisse paeniteat. quamobrem uteretur eadem confessione T. Annius, qua Ahala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi: & si, grata resp. esset, laetaretur; si ingrata, tamen in graui fortuna conscientia sua niteretur. sed huius beneficij gratiam, iudices, fortuna populi [illegible] & uestra felicitas, & dij immortales sibi deberi putant. nec uero quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam uim caelestem existimat, numen ne diuinum; quem neque imperij uestri magnitudo, neque sol ille, nec caeli, & signorum motus, nec uicissitudines rerum, atque ordines mouent, neque, id quod maximum est, maiorum sapientia, qui sacra, qui caerimonias, qui auspicia, & ipsi sanctissime coluerunt & nobis suis posteris prodiderunt.

EXPLANATIO

QVI *tyrannos necauerunt.* } ut Harmodio, & Aristogitoni, qui Hippiam necauerunt, Pisistrati filium. Valerius Max. & Suidas. NISI *uero gratius putat esse uobis.* } quod putare non debet. SIBI *deberi* } potius, quam Miloni.

ORATIO

EST, *est profecto illa uis; neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod uigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturae, tam praeclaro motu. nisi forte iccirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua haec ipsa agimus, ac dicimus, uidere, aut plane, qualis, aut ubi sit, sentire possimus. ea uis, ea est igitur, quae saepe incredibiles huic urbi felicitates, atque opes attulit, quae illam perniciem extinxit, ac sustulit; cui primum mentem iniecit, ut ui irritare, ferroq. lacessere fortissimum uirum auderet, uinceretur q. ab eo, quem si uicisset, habiturus esset impunitatem, & licentiam sempiternam. non est humano consilio, ne mediocri quidem, iudices, deorum immortalium cura res illa perfecta: regiones mehercule ipsae, araeque, cum illam belluam cadere uiderunt, cōmouisse se uidentur, & ius in illo suum retinuisse. uos enim Albani tumuli, atque luci. uos, inquam imploro, atque obtestor, uosq. Albanorum obrutae arae sacrorum populi R. sociae, & aequales, quas ille praeceps amentia, caesis prostratisq. sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat; uestrae tum arae, uestrae religiones uiguerunt; uestra uis ualuit, quam ille omni scelere polluerat: tuq. ex tuo edito monte, Latialis sanctae Iuppiter, cuius ille lacus, nemora, finesq. saepe omni nefario stupro, et scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti: uobis illae, uobis, uestro in conspectu, serae, sed iustae tamen, & debitae poenae solutae sunt. nisi forte hoc etiam casu factum esse dicimus, ut ante ipsum sacrarium Bonae dae, quod est in fundo T. Sextij Galli, in primis honesti, & ornati adolescentis, ante ipsam, inquam, Bonam deam, cum proelium commisisset, primum illud uulnus acceperit, quo taeterrimam mortem obiret; ut non absolutus iudicio illo nefario uideretur, sed ad hanc insignem poenam reseruatus. Nec uero non eadem ira deorum hanc eius satellitibus iniecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exsequijs, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore, & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, amburer etur etiam abiectus. non fuisse credo fas, clarissimorum uirorum formas illi taeterrimo parricidae aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem eius lacerari, quam in quo uita esset damnata.*

EXPLANATIO

EST, *est profecto illa uis*;} de hac eiusdem uerbi iteratione iam diximus. NEQVE *in his corporibus*,} ex hoc loquendi genere, Neque inest, & non inest, gignitur comparatio. idem enim est, ac si dixisset: ut in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod uigeat, & sentiat; sic inest in hoc tanto naturae tam praeclaro motu. Est autem e Graecis fontibus deducta figura. de quo diximus in eo loco: Neque uero se populo solum, sed etiam senatui tradidit. IVS *in illo suum*} ius suum a Clodio ereptum, toties ab eo uiolatae. In illo: in ea re, cum Clodius caderet. VOS *enim Albani tumuli*,} Hic ad sublime genus effertur orator: in quo summam uim esse constat. de quo Quinctilianus lib. XII. cap. 10. Hic orator, inquit, & defunctos excitabit, ut Appium Caecum apud hunc: & patria ipsa exclamabit, aliquemq. (ut apud Ciceronem in oratione contra Catilinam in senatu) alloquetur. hic & amplificationibus extollet orationem, & in superlationum quoque eriget. Quae Charybdis tam uorax? &. Oceanus medius fidius ipse. Nota sunt enim iam studiosis haec lumina. Hic deos ipsos in congressum prope suum, sermonemq. deducet: Vos enim Albani tumuli, atque luci, uos, inquam, Albanorum obrutae arae, sacrorum populi Romani sociae & aequales. idem lib. VII. cap. 2. Auersus quoque a iudice sermo, qui dicitur ἀποστροφή, mire mouet: siue aduersarios inuadimus: Quid enim tuus ille, Tubero, in acie Pharsalica gladius agebat? siue ad inuocationem aliquam conuertimur: Vos enim iam ego, Albani tumuli, atque luci. INSANIS *molibus*} supra: Insanas illas substructiones. BONAE *deae*} incestum Clodij, stuprumq. nefarium, sanctissimis puluinaribus illatum, ulciscentis. EIVS *satellitibus*} Sex. Clodio. supra, & infra. LVTO,} quia necatus erat in uia. ETIAM *inmanti*} quam tamen ei satellites eius non concessere. AMBVRERETVR} semiustulatum, dixit supra. ETIAM *abiectus*.} non in rogo positus.

ORATIO

DVRA *mihi mediusfidius iam fortuna populi R. et crudelis uidebatur, quae tot annos illum in hanc remp. insultare uideret, & pateretur. polluerat stupro sanctissimas religiones: senatus grauiss ma decreta perfregerat: pecunia se palam a iudicibus redemerat: uexarat in tribunatu senatum: omnium ordinum consensu pro salute reip. gesta resciderat: me patria expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, coniugem meam uexauerat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magistratuum, priuatorumq. caedes effecerat: domum mei fratris incenderat: uastarat Etruriam: multos sedibus, ac fortunis eiecerat: instabat, urgebat: capere eius amentiam ciuitas, Italia, prouinciae, regna non poterant: incidebantur iam domi leges, quae nos nostris seruis addicerent: nihil erat cuiusquam, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret; obstabat eius cogitationibus nemo praeter illum Milonem ipsum, qui poterat obstare: Cn. Pompeium nouo reditu in gratiam quasi deuinctum arbitrabatur: Caesaris potentiam, suam potentiam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu contempserat: Milo unus urgebat. hic dij immortales, ut supra dixi, mentem dederunt illi perdito, ac furioso, ut huic faceret insidias. aliter perire pestis illa non potuit. nunquam illum resp. suo iure esset ulta. senatus, credo, praetorem eum circumscripsisset. ne cum solebat quidem id facere, in priuato eodem hoc, aliquid profecerat. an consules in praetore coercendo fortes fuissent? primum, Milone occiso, habuisset suos consules: deinde, quis in eo praetore consul fortis esset, per quem tribunum uirum consularem crudelissime necatum esse meminisset? omnia possideret, teneret: lege noua, quae est inuenta apud eum cum reliquis legibus Clodianis, seruos nostros libertos suos fecisset: postremo, nisi eum dij immortales in eam mentem impulissent, ut homo effeminatus fortissimum uirum conaretur occidere, hodie remp. nullam haberetis. an ille praetor, ille uero consul, si modo haec templa, atque ipsa moenia stare eo uiuo tamdiu, & consulatum eius exspectare potuissent, ille denique uiuus mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis satellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius uidimus? templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab uniuerso populo R. concessam uni ordini, inflammari, excindi, funestari, neque id fieri a multitudine imperita, quamquam esset miserum id ipsum, sed ab uno, qui cum tantum ausus sit ustor pro mortuo, quid signifer pro uiuo non esset ausus? in curiam potissimum abiecit, ut eam mortuus incenderet, quam uiuus euerterat.*

EXPLANATIO

STVPRO} Bonae deae puluinaribus illato. PERFREGERAT:} explicant hunc locum illa uerba, quae supra dicta sunt; Cuius enim senatui de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas esset erepta, de eius interitu, quis potest credere, senatum iudicium nouum constituendum putasse? GESTA} a me contra coniuratos. MAGISTRATVVM,} priuatorum quidem caedes fecerat, magistratus autem P. Sextium, Q. Fabricium grauiter uulnerauerat. pro Sextio. NOSTRIS *seruis addicerent*:} lege sua liberatis. infra. VIRVM *consularem*} se ipsum significat. NECATVM} pro, uexatum, afflictum, perditum. SERVOS *nostros libertos suos fecisset*:} supra: Incidebantur iam domi leges,

quae

quae uos nostris seruis addicerent. CAESARIS *potentiam, suam potentiam esse dicebat :* } simile ilud infra: Quid habeo, quod dicam, quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quaecumque erit tua, ducam meam? Et pro Deiotaro: Tuumq. hostem esse duxit suum. Nec dissimiliter ad Lentulum: Meumq. inimicum, unum in ciuitate haberet inimicum. CIRCVMSCRIPSISSET. } condemnasset. NE *cum solebat quidem* } supra: Senatus grauissima decreta perfregerat.

O R·A T I O

ET sunt qui de uia Appia querantur, taceant de curia? ecquando ab eo spirante forum potuisset defendi, cuius non restiterit cadaueri curia? excitate, excitate eum, si potestis ab inferis: frangetis impetum uiui, cuius uix sustinetis furias insepulti. nisi uero sustinuistis eos, qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum falcibus ad Castoris, cum gladijs toto foro uolitarunt. caedi uidistis populum R. concionem gladijs disturbari, cum audiretur silentio M. Coelius tribunus pl. uir fortissimus, & in suscepta caussa firmissimus, & bonorum uoluntati & auctoritati senatus deditus, & in hac Milonis siue inuidia, siue fortuna, singulari, diuina, & incredibili fide. Sed iam satis multa de caussa, extra caussam etiam nimis fortasse multa. quid restat, nisi ut orẽ, obtesterq. uos, iudices, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo uiro, quam ipse non implorat, ego autem, repugnante hoc, & imploro, & exposco? nolite, si in nostro omnium fletu nullam lacrumam adspexistis Milonis, si uultum semper eundem, si uocem, si orationem stabilem, ac non mutatam uidetis, hoc minus ei parcere. atque haud scio, an multo etiam sit adiuuandus magis. etenim, si in gladiatorijs pugnis, & in infimi generis hominum condicione, atque fortuna timidos, & supplices, &, ut uiuere liceat, obsecrantes, etiam odisse solemus, fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes seruare cupimus; eorumq. nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam, qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus? me quidem, iudices, exanimant, & interimunt hae uoces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie. Valeant, inquit, ualeant ciues mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet haec urbs praeclara, mihiq. patria carissima, quoquo modo merita de me erit: tranquilla rep. ciues mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo. si mihi rep. bona frui non licuerit, at carebo mala; &, quam primum tetigero bene moratam & liberam ciuitatem, in ea conquiescam. o frustra, inquit, suscepti mei labores: o spes fallaces: o cogitationes inanes meae. ego, cum tribunus pl. rep. oppressa, me senatui dedissem, quem exstinctum acceperam; equitibus R. quorum uires erant debiles; bonis uiris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant; mihi umquam bonorum praesidium defuturum putarem? ego cum te (mecum enim saepissime loquitur) patriae reddidissem, mihi non futurum in patria putarem locum? ubi nunc senatus est, quem secuti sumus? ubi equites R. illi, illi, inquit, tui? ubi studia municipiorum? ubi Italiae uoces? ubi denique tua, M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, uox, & defensio? mihi ne ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec uero haec, iudices, ut ego nunc flens, sed hoc eodem loquitur uultu, quo uidetis. negat enim se, negat ingratis ciuibus fecisse, quae fecit; timidis, & omnia circumspicientibus pericula, nõ negat. Plebem, & infimam multitudinem, quae P. Clodio duce fortunis uestris imminebat, eam, quo tutior esset uita uestra, se fecisse cõmemorat, ut non modo uirtute flecteret, sed etiã tribus suis patrimonijs deleniret: nec timet, ne, cum plebem muneribus placarit, uos non conciliarit meritis in remp. singularibus. Senatus erga se beneuolentiam temporibus his ipsis saepe esse perspectam, uestras uero & uestrorum ordinum occursationes, studia, sermones, quemcumque casum fortuna dederit, secum se ablaturum esse dicit. meminit etiam sibi uocem praeconis modo defuisse, quam minime desideraris; populi uero cunctis suffragijs, quod unum cupierit, se consulem declaratum: nunc denique si haec arma contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem, non facti crimen, obstare. Addit haec, quae certe uera sunt: fortes, & sapientes uiros non tam praemia sequi solere recte factorum, quam ipsa recte facta: se nihil in uita, nisi praeclarissime, fecisse, siquidem nihil sit praestabilius uiro, quam periculis patriam liberare: beatos esse, quibus ea res honori fuerit a suis ciuibus; nec tamen eos miseros, qui beneficio ciues suos uicerint: sed tamen ex omnibus praemijs uirtutis, si esset habenda ratio praemiorum, amplissimum esse praemium Gloriam: esse hanc unam, quae breuitatem uitae posteritatis memoria consolaretur; quae efficeret, ut absentes adessemus, mortui uiueremus; hanc denique esse, cuius gradibus etiam homines in caelum uideantur adscendere. de me, inquit, semper populus R. semper omnes gentes loquentur, nulla umquam obmutescet uetustas. quin hoc tempore ipso, cum omnes a suis inimicis faces inuidiae meae subijciantur, tamen omni in hominum coetu gratijs agendis, et gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Omitto Etruriae festos & alios, & institutos dies. centesima lux est haec ab interitu P. Clodij, & opinor, ultra quam fines imperij populi R. sunt, non solum fama iam de illo, sed etiam laetitia peragrauit. quamobrem, ubi corpus hoc sit, non, inquit, laboro; quoniam omnibus in terris & iam uersatur, & semper habitabit nominis mei gloria.

E X P L A·N A T I O

TRIBVS *suis patrimonijs* } unum Papij, patris naturalis; alterum Annij, adoptiui; tertium matris, ut Asconio uidetur: ego ambigo: nihil enim praeter dotem, separatim a patre Milonis uxor habere potuit. de patre autem facta iam mentio est in secundo patrimonio. SECVM *se ablaturum* } memoria conseruaturum, quamdiu uixerit, ubicumque uixerit. POPVLI *uero cunctis suffragijs,* } habita non

sunt

sunt ea comitia consularia, quibus Milo petebat: sed hoc Cicero dicit, quia studium suum erga candidatum populus ostenderat. Haec *arma*} militum praesidia circa forum a Pompeio contra uim collocata. Contra *se*} ne incolumis elabatur. Non *facti crimen*,} non se putare, quia Clodium occiderit, ideo crimen a se commissum esse: sed alios ita suspicari. Fortes, *& sapientes uiros*} fortes in agendo, sapientes in iudicando. Praemia} honorem, qui datur a ciuibus. In *uita*,} non modo tum, cum Clodium interfecit. Si *esset babenda ratio praemiorum*,} quam non habetis, qui uera ac solida uirtute praeditus est. Gloriam:} distinguit gloriam ab honore, qui datur a ciuibus: de quo proxime dixit, Beatos esse, quibus ea res honori fuerit a suis ciuibus. nam gloria est frequens de aliquo fama cum laude: ut ait Cicero de Inuent. uel, Est consentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excellente uirtute: ut in Tusc. uel, Est illustris & peruagata multorum & magnorum uel in suos ciues, uel in patriam, uel in omne genus hominum fama meritorum: ut pro Marcello. sunt, inquit, alia uirtutis praemia; sed ex omnibus amplissimum est gloria: quam assecutus Milo, cetera prope contemnit. illa enim summa gloria est: De me semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla umquam obmutescet uetustas. Consolaretur.} in eo dolore, quem ex uitae breuitate homines capiunt. Hanc *denique esse cuius gradibus etiam homines in caelum uideantur ascendere*.} eiusdem generis illud pro Deiotaro: Gradibus officiorum erga remp. nostram ad hoc regium nomen ascendit. Et in Parad. Quibus gradibus Romulus adscendit in caelum? Etruriae} saepe a Clodio uastatae, eius morte libertatem & quietem assecutae. Actos,} ob laetitiam publici hostis interfecti. Institutos} qui quotannis, quo die Clodius est occisus, agerentur. Lux} & lux, & lumen pro die sumuntur: quoniam sine luce & lumine dies non est. Tusc. 3. Namque nimis multos, atque omni luce cadentem „ Cernimus. Ouidius lib. III. Fast. Restat, ut inueniam, quare toga libera datur, „ Luce geri pueris candide Bacche tua. Pro Rabirio perd. reo: Si te secundo lumine hic offendero. Virg. lib. VI. Vix lumine quarto „ Prospexi Italiam. Sed quo modo ab interitu Clodij dies centum Cicero numerat: cum ex Asconio constet, interfectum esse Clodium III. Kal. Febr. orationem autem habitam esse III. Id. Apr. quo spatio dies tantum LXII numerantur? opinor propter intercalationes: quarum dies hac summa complectitur. Et, *opinor, ultra quam*? uideo fuisse qui legeret: Et, opinor, Altera: & Altera, pro primo die, dictum arbitraretur. perperam utrûque. est enim ordo: Et, opinor, ultra fines imperij populi Romani non solum fama iam de illo, sed etiam laetitia peragrauit. Vbi *corpus hoc sit*,} siue in patria moriar. Semper *habitabit nominis mei gloria*.} quod ad corpus attinet, habitare ubique non possum: nec id laboro: quandoquidem ubique semper habitabit nominis mei gloria. Tria sunt hic animadnertenda, Omnibus in terris, non uno loco tantum: Semper, non ad breue tempus: Habitabit, ut in sua sede. sic illud pro Plancio, Habitaui in oculis.

ORATIO

Haec tu mecum saepe, his absentibus: sed ijsdem audientibus, haec ego tecum Milo. Te quidem, quod isto animo es, satis laudare non possum: sed, quo est ista magis diuina uirtus, eo maiore a te dolore diuellor. Nec uero, si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querella, ut ijs irasci possim, a quibus tantum uulnus accepero. non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi; non male aliquando de me meriti, sed semper optime. Nullum umquam, iudices, mihi tantum dolorem inuretis, (etsi, quis potest esse tantus?) sed ne hunc quidem ipsum, ut obliuiscar, quanti me semper feceritis. quae si uos cepit obliuio; aut si in me aliquid offendistis; cur nō id meo capite potius luitur, quam Milonis? praeclare enim uixero, si quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum mali uidero. Nunc me una consolatio sustentat, quod tibi, o T. Anni, nullum a me amoris, nullum studij, nullum pietatis officium defuit. ego inimicitias potentium pro te appetiui; ego meum saepe corpus, & uitam obieci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abieci; bona, fortunas meas, ac liberorum meorum in communionem tuorum temporum contuli: hoc denique ipso die, si qua uis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deposco. quid iam restat? quid habeo, quod dicam, quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quaecumque erit tua, ducā meam? non recuso, non abnuo: uosq. obsecro, iudices, ut uestra beneficia, quae in me contulistis, aut in huius salute augeatis, aut in eiusdem exitio occasura esse iubeatis.

EXPLANATIO

Haec *tu mecum saepe*,} ab eo loco: Me quidem, iudices, exanimant, & interimunt hae uoces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie. His *absentibus*:} nam si, praesentibus, arrogantia esset: quae non est, quia cum uno tantum, eoq. amicissimo homine, dicta sunt. Iisdem *audientibus*,} ut moueantur, cum audiunt ea, quae mecum saepe de suo in patriam animo loquitur Milo. Eo *maiore a te dolore diuellor*.} superiora ad iudices pertinent, ut talem, tantumq. uirum conseruent: reliqua de seipso subijcit, tamquam apud ipsos pro eo, cui plurimum debeat, intercedente. Diuellor: inuitus. uis enim hoc in uerbo quaedam inest. pro Domo: A quibus cum summo dolore diuellimur. Pro Plancio: Nemo eum a me diuellat, ac distrahat. (Quis *potest esse tantus*?)} quantus hic erit, si Milonem mihi eripietis. Sed *ne hunc quidem ipsum*,} pares huic dolores reliqui non sunt: sed ne hic quidem

dem ipse tantus erit, ne hunc quidem ipsum mihi tantum inuretis, & uestra erga me merita obliuiscar. In *me aliquid offenditis* :} loquendi modus animaduersione dignus : ualet enim, si qua ego re uos offendi : ut lib. I. in Verrem : Hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, ueritus, ne quid in ipso se offenderit, hominem ui summa retinere coepit. Ad Q. Fr. ep. I. lib. I. Si qui sunt, in quibus aliquid offenderis. pro, offensus sis. hoc enim uerbum & his, & alijs locis agendi formam, patiendi significationem habet. Si *quid mihi acciderit* } si quid mihi humanitus acciderit : si contigerit, ut ex hac uita discedam. Pro *te*} reo Tvorvm *temporum* } tuarum calamitatum. saepe tempora hoc sensu usurpantur. Si *qua uis est parata*, } a militibus, qui circa iudicium stabant, aut ab infima plebe, quam Clodiani contra Milonem incitabant.

O R A T I O

HIS lacrumis non mouetur Milo: est quodam incredibili robore animi: exsulium ibi esse putat, ubi uirtuti non sit locus; mortem naturae finem esse, non poenam. sit hic ea mente, qua natus est: quid uos, iudices, quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipsum eijcietis? & erit dignior locus in terris ullus, qui hanc uirtutem excipiat, quam hic, qui procreauit? Vos, uos appello, fortissimi uiri, qui multum pro rep. sanguinem effudistis uos in uiri, & in ciuis inuicti appello periculo, centuriones, uosq. milites: uobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio praesidentibus, haec tanta uirtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? eijcietur? o me miserum, o infelicem. reuocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos, ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille seruasset? at in qua caussa non potuisse? quae est grata gentibus. a quibus non potuisse? ab ijs, qui maxime P. Clodij morte acquierunt. quo deprecante? me. quodnam concepi tantum scelus, aut quod in me tantum facinus admisi, iudices, cum illa indicia communis exitij indagaui, patefeci, protuli, exstinxi? omnes in me, meosq. redundant ex illo fonte dolores. quid me reducem esse uoluistis? an, ut inspectante me expellerentur ij, per quos essem restitutus? nolite, obsecro uos, pati, mihi acerbiorem reditum esse, quam fuerit ille ipse discessus. nam, qui possum putare; me restitutum esse, si distrahor ab ijs, per quos restitutus sum? utinam dij immortales fecissent, (pace tua patria dixerim: metuo enim, ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) ut P. Clodius non modo uiueret, sed etiam praetor, consul, dictator esset, ante quam hoc spectaculum uiderem. O dij immortales fortem, & a uobis, iudices, conseruandum uirum. minime, minime, inquit: immo uero poenas ille debitas luerit; nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hiccine uir patriae natus, usquam, nisi in patria, morietur? aut, si forte pro patria, huius uos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulcrum esse patiemini? hunc sua quisquam sententia ex hac urbe expellet, quem omnes urbes, expulsum a uobis, ad se uocabunt? o terram illam beatam: quae hunc uirum exceperit; hanc ingratam, si eiecerit; miseram, si amiserit. Sed finis sit: neque enim prae lacrumis iam loqui possum; & hic se lacrumis defendi uetat. Vos oro, obtestorque, iudices, ut in sententijs ferendis, quod sentietis, id audeatis. uestram uirtutem, iustitiam, fidem, mihi credite, is maxime probabit, qui in iudicibus legendis optimum, & sapientissimum quemque legit.

E X P L A N A T I O

O Me *miserum*, } partes miserationis commouendae nonnumquam subit patronus ipse, praesertim si eum, qui accusatur, preces decere non uidentur. quis enim ferret Milonem pro capite suo supplicantem, qui a se uirum nobilem interfectum, quia id fieri oportuisset, fateretur? Quinctilianus lib. VI. cap. I. Retinere *non potero?* } quod facilius debet esse. Parentem *alterum* } quia me ab exsulio tua uirtute reuocasti. Qvi *nunc abes*, } erat in Gallia Caesaris legatus. Animi *monumenta*, } merita in remp. Legit. } dixi iam, CCC iudices ex omnibus ordinibus a Pompeio lectos esse : ex ijs Domitium quaesitorem unum & octoginta sortitum esse : e quibus cum accusator & reus quinos e singulis ordinibus reiecissent, unum & quinquaginta, qui de reo iudicarunt, remansere.

IN. ORA-

IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . C . RABIRIO . POSTVMO
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

DAMNATO *C. Gabinio, uiro consulari, lege Iulia de repetundis, quia cum Syriae praeesset, decem millia talentum, ob reductionem regis Aegyptij Ptolemaei, a suis ciuibus propter auaritiam, & crudelitatem eiecti, accepisse iudicatus est; cum neque ex eius bonis tantum redigi potuisset, quanta litium aestimatarum summa fuerat: nec ipse praedes populo dedisset; quorum alterutrum facere necesse erat; accusatus est C. Rabirius Postumus ex eo capite legis Iuliae, Quo ea pecunia peruenisset. is enim mos erat, ut, si reus primo illo iudicio damnatus, uel datis praedibus populo cauisset, uel bonorum suorum uenditione satisfecisset, nemo praeterea, uel si particeps esset eiusdem culpae in iudicium uocaretur. Gabinius neutrum fecerat: itaque post eum Rabirius est accusatus. atque hunc ipse Cicero morem indicat his uerbis: Est haec caussa, Quo ea pecunia peruenerit, quasi quaedam appendicula caussae iudicatae, atque damnatae. Sunt lites aestimatae. A Gabinio: nec praedes dati, nec ex eius bonis, quanta summa litium fuisset, a populo receptum. Lex aequa est. iubet lex Iulia persequi ab ijs, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, peruenerit. non suis proprijs iudicijs, sed in reum factis condemnari solent. itaque si aut praedes dedisset Gabinius; aut tantum ex eius bonis, quanta summa litium fuisset, populus recepisset: quamuis ad Postumum ab eo pecunia peruenisset, non redigeretur. ut intelligi facile possit, quod ex ea pecunia ad quem eorum, qui damnatus est, peruenisse in illo primo iudicio planum factum sit, id hoc genere iudicij redigi solere. Accusator est in hac caussa C. Memmius tribunus pl. idem, qui Gabinium paullo*

ante de repe tundis accusauerat, & damnauerat: defensor Cicero, qui Gabinium defenderat. Oratio est in genere iudiciali. defenditur enim Postumus contra accusantem, quod ad eum a Gabinio pecunia peruenisset: & apud eosdem quidem iudices, qui Gabinium damnauerant, ut oratio ipsa ostendit: crederem, apud eundem quoque praetorem, qui Gabinij in caussa quaesiuerat, M. Catonem: quamquam eum Cicero in tota defensione numquam appellat. accusatus est enim Gabinius, e prouincia reuersus, de maiestate primum, apud C. Alfium praetorem, accusatore L. Lentulo, quo crimine est absolutus: deinde de repetundis, apud M. Catonem, accusatore C. Memmio, defensore Cicerone: quo crimine damnatus est. inde orta, tamquam caussae iudicatae, atque damnatae quaedam appendicula, Postumi accusatio. Vtramque Gabinij accusationem attigi, ut pateret, utra sit ea, quae in oratione nominatur. haec autem, quae dixi, ex ep. 16. lib. IV. ad Att. & ex 1. 2. 3. 4. lib. III. ad Q. fr. colliguntur. Status coniecturalis est. negat enim Cicero, quod obijcit accusator. ita quaeritur, uerum, an falsum sit, idest, acceperit Postumus, nec ne, partem eius pecuniae, quam Gabinio a rege datam iudicatum erat. Et quoniam orationes omnes uel in sublimi, uel in temperato, uel in infimo sunt genere: uideo fuisse, quibus haec in sublimi statuenda uideretur. mihi potius in temperato uidetur esse. non enim assurgit orator, ut ea pro Milone, pro Sextio, pro Ligario. absunt illa fulmina, quibus uehementer iudices commoueri, atque inflammari solere, quibusq. ex Latinis admodum paucos, ex Graecis unum in primis usum esse Demosthenē, docet in eo libro, quem, Orator, inscripsit. Nec uero satis haec abundat oratio ijs ornamentis, quae Graeci σχήματα appellant. Denique, cum in oratore tria requirantur, ut delectet, ut doceat, ut moueat: in hac oratione totus ad docendum incumbit: quod ad hanc partem attineat, nihil omittit: acute, & ingeniose, ut solet, omnia persequitur. itaque nec summum est, ut arbitror, nec infimum, sed medium quoddam genus orationis: & id maxime genus, quamquam capitalis esset caussa, quia tamen de pecunia, non atroci aliqua de re, aut summo aliquo de scelere, agebatur, aptum in primis esse, recte, ac sapienter, omnis artificij peritissimus, Cicero iudicauit.

Capita accusationis, quantum a defensione licet excerpere (nam accusatio ipsa non exstat) haec sunt, nullis confirmata testibus, ex coniectura omnia: ut uel negari, uel coniecturis, quae propius ad ueritatem uideantur accedere, dilui, & confutari facile possint. ea uero partim ad deformandam caussam oratorio more, partim ad euertendam spectant: ad deformandam, senatum esse corruptum: quod uel si uerum esset, commune tamen cum Postumi caussa nihil haberet: qui non de corrupto senatu, sed quod ipse pecuniam a Gabinio acceperit, ex capite legis Iuliae, Quo ea pecunia peruenerit, accusatur. Hanc Cicero calumniam ita refellit, primum, ut senatum uacare cul-

pa significet, in quo beneuolentiam captat a senatoribus iudicibus; deinde, ut, si commissum id sit, expertem, atque inscium eius criminis Postumum ostendat: qui cum pecuniam regi dabat, qua ille eam in re consumeret, nec scire potuit, nec debuit quaerere. Altera pars accusationis, quae ad euertendam caussam, damnandumq. reum pertinet, haec est: Gabinio damnato, cum nec ipse praedes dederit, nec ex eius bonis, quanta summa litium aestimatarum fuit, populus receperit, oportere persequi, ut lex Iulia iubet, ab ijs, ad quos ea pecunia peruenerit: peruenisse autem ad Postumum, ergo condemnari debere. quomodo peruenerit, leuissimis probat argumentis, atque hoc primum. Illo legis capite, quo ea pecunia peruenerit, cum in Gabinium lites aestimarentur, nihil ei datum: in quo uidetur hoc dici. petenti Gabinio detractionem aliquam de summa litium, propter eos, ad quos eius pecuniae pars aliqua peruenisset, ideo iudices nihil dederunt, quia uidebant, caput illud ad Postumum spectare, id est, quod soluere Gabinius non posset, id exigi a Postumo oportere: cum ad neminem magis ea suspicio pertineret. Ex hoc Memmij argumento, quod totum a coniectura pendet, alterum argumētum educit Cicero, quod non ad unius modo Postumi, sed ad uniuersi etiam equestris ordinis defensionem ualeat. Si iudices, inquit, nihil Gabinio dederunt eo capite: certe totum soluendi onus, cuius ille partem aliquam transferri in eos uolebat, ad quos ea pecunia peruenisset, uni, qui damnatus iam erat, nemini praeterea, imponendum censuerunt. ita non modo Postumum, sed omnem plane ordinem legis Iuliae, qua nunc reus est Postumus, periculo, ac molestia liberarunt. Atque in hac parte, ut supra a senatoribus, sic ab equitibus, qui de Postumo sententiam laturi erant, beneuolentiam aucupatur. Arguit etiam a confirmata per multos annos consuetudine. nam potentissimo tribuno pl. M. Druso, patrum aetate equestrem ordinem noua lege, de acceptis ob rem iudicatam pecunijs, alligari conanti, restitere summa constantia equites Romani. Iam senatores ipsi, Pompeio iterum consule, cum essent in senatu, qui equestrem ordinem lege Iulia de repetundis teneri uellent, aequitate adducti, quominus quidquam nouaretur, obstiterunt.

Alterum argumentum de pecunia, quae ad Postumum a Gabinio peruenisset, accusator inde sumit, quod Gabinium, ut regem reduceret, Postumus impulisset. Refellit Cicero: Quid opus fuit impulsore, aut suasore ullo, cum ei decem millia talentum, ut regem reduceret, promissa sint? quod tu, cum eum accusares, non solum dixisti, sed iudicibus etiam persuasisti.

Tertium argumentum. Dioecetes fuit Postumus, id est, procurator, & dispensator regius. in eo munere cum ex decumis pecuniam Gabinio colligeret, sibi quoque ipse collegit. Confutatio est. Miserrima fuit illa procuratio. nam & carcerem pertulit: & uidit in uinculis familiares suos: & mors ob oculos saepe uersata est: nudus, atque egens ad extremum fugit e regno; tantum

tum

tum abest, ut ex ea lucrum fecerit. Sed si, ut tu uis, pecuniam sibi collegit: quaero, utrum eam sumpserit ex decem millibus talentis, Gabinio promissis, an praeter illa decem millia, nouam sibi pecuniam collegerit. Si ex Gabinij pecunia, idest ex decumis, eam sumpsit: at homo, ut ipse ais, auarissimus non tulisset. Sin praeter decumas, centesimam exegit; ut, quae decem millia esse debebant, fierent, addita centesima, undecim millia talentum: quis credat, tam graui onere tributorum, tantum praeterea noui oneris imponi suis, regem esse passum? Quartum argumentum. Pecuniam ad Postumum peruenisse, testibus probabitur Alexandrinis legatis. Confutatio. Qui non dixerunt in Gabinium, cuius ea nomine redacta pecunia est, cur ijs dicere liceat in Postumum, qui redegit? non patitur id iudiciorum consuetudo: si fieret, nullo fieret exemplo. non solum autem in Gabinium non dixerunt, sed reum quoque laudauerunt. in his porro caussis, quae nascuntur ex eo legis capite, quo ea pecunia peruenerit, testibus locus non datur: quae primo illo iudicio dixerunt, ipsis absentibus recitantur. ita non quasi noua res iudicatur, sed quasi iam praeiudicata recognoscitur, & confirmatur. At ijs creditum non est, cum Gabinio non esse datam pecuniam illam dicerent: ex quo sequitur, ut credi debeat, pecuniam ad Postumum peruenisse, dicentibus. qui enim neganti non credit, uidetur affirmanti credere debere. Fidem testiū inquit Cicero, infirmat eorum inconstantia. quis enim audiat modo hoc, modo illud dicentem. & qui peierauit in primo testimonio, non peierare eum in secundo, cui uerisimile fiet? Quinctum accusatoris argumentum. Permutata pecunia est Alexandria Romam, ea, quae peruenit a Gabinio ad Postumum. uisae sunt Puteolis merces, chartae, lintea, uitrum, fallaces, & fucosae. ideo enim missae, & ideo naues ijs refertae multae sunt, ut in una lateret pecunia, contra leges capta. Confutatio. Totum hoc inane est: nihil omnino certi: sermo tantum fuit, Puteolis primum e uectorum cursu, atque ostentatione natus, deinde a maleuolis exceptus, atque etiam opinione pecuniae Postumi nescio qua, facile auctus: qui tamen, ut incertus rumor solet, breui exstinctus est. Hoc igitur perspicue falsum: illud contra perspicue uerum, equestrem Postumo dignitatem conseruari maxima C. Caesaris liberalitate: cum ipse ad summam redactus inopiam, equestrem ordinem, nisi subueniant alienae opes, tueri non possit. Haec accusatoris in Postumi pecuniam quattuor argumenta refellit Cicero ad extremum unica delata condicione, ut eius bona sestertio nummo ueneant: detractis enim, quae creditoribus eius persoluenda sint, nihil superesse confirmat.

Quattuor ex partibus defensio constat, prooemio, narratione, confutatione, conclusione. nam confirmatio defensoris non est, qui tantum confutat ea, quae accusator obiecit: quemadmodum accusatoris confutatio non est, qui tantum ea, quae obijcit, confirmat. In prooemio dat operam orator, ut

Postumo, suam in credenda regi pecunia temeritatem confitenti, iudices, accusatoris acerba criminatione alienatos, reconciliet. Eius quoque temeritatis excusationem aliquam elicit ex imitatione communi. patrum enim, rectis praesertim in studijs, omnes fere uestigia sequuntur. Sic igitur ad rem gerendam Postumus, atque ad experientiam patrimonij amplificandi, Curij patris exemplo se contulit. Narratio pendet a prooemio: nam incipit ex eo: Fuit enim pueris nobis, huius pater Curius. quo totam Postumi consuetudinem, non solum in re mercaturis augenda, sed in amicis quoque locupletandis, adimitandae, atque exprimendae studium paternae uitae retulit. Confutationis initium ex illa sumitur obiectione, Hinc primum exoritur crimen illud: deinde singula persequitur accusatoris argumenta. Conclusio est illa: satis multa hominibus non iniquis haec esse debent. Eius prima pars inopiam Postumi summam declarat: secunda probitatem, nulla magis de re, quam de fide laborantis. quorum in altero iniquitatem accusatoris osten dit, qui magnam a Gabinio pecuniam peruenisse ad Postumum dicebat: in altero iudices ad misericordiam adducit ex calamitate, & miseria boni uiri. Tertio, & ultimo loco Postumi erga se merita commemorat: quibus pre ces, & suas, & ipsius Postumi, iustas utriusque, pro absolutione subijcit. Acta caussa est ijsdem consulibus, quibus Gabinius accusatus, damnatusq. fuerat, idest, Domitio Ahenobarbo, & Appio Pulchro: quod ex ep. 16. lib. IV. ad Att. & ex 1. 2. 3. 4. lib. IV. ad Q. fr liquido constat. minimum enim tem poris inter Gabinij damnationem, & Postumi accusationem interfuisse argumento est illud, quod haec Postumi caussa, ut ipse ait Cicero, quasi appen dicula quaedam est caussae iudicatae, atque damnatae: itaque non multo post agatur, necesse est. Dubitationem uero plane tollunt omnem, & aperte temporis propinquitatem ostendunt illa uerba: Dixerunt hic modo nobiscum ad haec subsellia.

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. C. RABIRIO. POSTVMO
ORATIO. XXXIX

I quis est, iudices, qui C. Rabirium, quod suae fortunae, fundatas praesertim, atque optime constitutas, opes potestati regiae, libidiniq. commiserit, reprehendendum putet, adscribat ad iudicium suum non modo meam, sed huius etiam ipsius, qui commisit, sententiam. neque enim cuiquam eius consilium uehementius, quam ipsi, displicet. quamquam hoc plerumque facimus, ut consilia euentis ponderemus, & cui bene quid processerit, multum illum prouidisse; cui secus, nihil sensisse dicamus. si exstitisset in rege fides, nihil sapientius Postumo: quia fefellit rex, nihil hoc amentius dicitur: ut iam nihil esse uideatur, nisi diuinare, sapientis. sed tamen, si quis est, iudices, qui illam Postumi siue inanem spem, siue inconsultam rationem, siue, ut grauissimo uerbo utar, temeritatem uituperandam putet: ego eius opinioni non repugno: illud tamen deprecor, ut, cum ab ipsa fortuna crudelissime uideat huius consilia esse multata, ne quid ad ruinas, quibus hic oppressus est, addendum acerbitatis putet. satis est, homines imprudentia lapsos non erigere: urgere uero iacentes, aut praecipitantes, impellere, certe est inhumanum; praesertim, iudices, cum sit hoc generi hominum prope natura datum, uti, qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere, qui sunt eius stirpis, quod sermo hominum ad memoriam patrum uirtute celebretur, cupidissime persequantur. siquidem nō modo in gloria rei militaris Paullum Scipio, aut Maximum filius, sed etiam in deuotione uitae, & in ipso genere mortis imitatus est P. Decium filius. sint igitur similia, iudices, parua magnis. fuit enim pueris nobis huius pater, C. Curius princeps ordinis equestris, fortissimus & maximus publicanus: cuius in negotijs gerendis magnitudinem animi non tam homines probassent, nisi in eodem benignitas incredibilis fuisset, ut in augenda re non auaritiae praedam, sed instrumentum bonitati quaerere uideretur. hoc ille natus, quamuis patrem suum numquam uiderat, tamen & natura ipsa duce, quae plurimum ualet, & assiduis domesticorum sermonibus in paternae culpae similitudinē deductus est. multa gessit: multa contraxit: magnas partes habuit publicanorum; credidit populis: in pluribus prouincijs eius uersata res est: dedit se etiā regibus: huic ipsi Alexandrino grandem iam antea pecuniam credidit: nec interea locupletare amicos umquam suos destitit, mittere in negotium, dare partes, augere, fide sustentare. quid multa? cum magnitudine animi, tum liberalitate uitam patris, & consuetudinem expresserat, pulsus interea regno Ptolemaeus, dolosis consilijs, (ut dixit Sybilla, sensit Postumus) Romam uenit. huic egenti, & roganti hic infelix pecuniam credidit: nec tum primum: nam regnanti crediderat absens: nec temere credere putabat, quod erat nemini dubium, quin is in regnum restitueretur a senatu, populoq. R. in dando autem, & credendo processit longius: nec suam solum pecuniam credidit, sed etiam amicorū. stulte: quis negat? aut quis iam non admonet? quod male cecidit, bene consultum putares? id est difficile, quod cum spe magna sis ingressus, id non exsequi usque ad extremum. supplex erat rex, multa rogabat, omnia pollicebatur: ut iam metuere Postumus cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, si credendi constituisset modum. nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius: ut magis paeniteret coepisse, quam liceret desistere.

EXPLANATIO

RO. C. RABIRIO. POSTVMO} post patris interitum nati, postumi dicebantur: & hoc multi cognomine sunt usi. SI. QVIS *est, iudices,*} natura comparatum uidetur, ut misericordiam, supplices facile consequantur. Supplicum autem similitudinem quandam praeseferunt, qui culpam fatentur. Consulit igitur Postumi caussae Cicero, cum ab errati confesione initium sumit. Illud etiam spectat in hoc exordio, ut iudicibus persuadeat, quod regi Postumus pecuniam crediderit, hunc ei fontem omnium malorum, hac omnium calamitatum originem fuisse: inde enim natum, ut iuerit in Aegyptum, ut potestati se regiae, libidiniq. commiserit; inde illa quae obiecit accusator, ut dioecetes, idest, procurator, & quasi dispensator regis fuerit; ut pallium Alexandriae, toga deposita, sumpserit: cum aliter, si suam exigere pecuniam uellet, facere non posset. OPES} hac uoce non diuitiae tantum, sed existimatio quoque designatur. quare dixit infra: Temere hunc suas fortunas, atque famam libidini regiae commisisse. POTESTATI *regiae, libidiniq.*} recte coniunguntur. potestatem enim sequitur libido, praesertim in rege, qui suae potestati aduersari posse nihil uidet. QVAMQVAM *hoc plerique facimus.*} ne propter stultitiam Postumus contemptui, ludibrioq. sit, non nihil eum excusat. VT *consilia euentis ponderemus;*} eodem sensu scripsit ad Lentulum. Haec, inquit, sententia sic & illi, & nobis probabatur, ut ex euentu homines de tuo consilio existimaturos uideremus: si cecidisset, ut uolumus, & optamus, omnes te, & sapienter, & fortiter; sin aliquid esset offensum, eosdem illos, & cupide, & temere fecisse, dicturos. Et paullo post: Redeo ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo, quam ex euentu, homines esse facturos. CVI *bene quid processerit,*} ad Lentulum: si cecidisset, ut uolumus, & optamus

& optamus. Ibidem: Si rem istam ex sententia gesseris. MVLTVM *illum prouidisse*,} ad Lentulum: Et sapienter, & fortiter fecisse. CVI *secus*,} ad Lentulum: sin aliquid esset offensum. Et hic: Quod male cecidit, bene consultum putares? NIHIL *sensisse*} imprudentem omnino fuisse. ad Lentulum: Et cupide, & temere fecisse. NISI *diuinare*,} nihil pertinet ad sapientem, nisi diuinare. qui enim non diuinat, sapiens non uidetur. quod Postumo contigit: qui non diuinauit, quid futurum esset. Nepos in Attici uita: Sic omnia de studijs principum, uitijs ducum, aemulationibus reip. perscripta sunt, ut nihil in his non appareat, & facile existimari possit, prudentiam quodam modo esse diuinationem. INCONSVLTAM *rationem*,} rationem, quia pecuniam non latroni, sed regi credidit, cui praesertim antea quoque crediderat; nec regi inimico populi Romani, sed ei, cuius reditum consuli datum a senatu uidebat; nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio esset, sed ei, qui cum foedus feriri in Capitolio uiderat. Inconsultam, quia in dando, & credendo processit longius, nec suam solum pecuniam credidit, sed etiam amicorum.
AB *ipsa fortuna*} malum euentum ad fortunam refert; ut Postumum culpa liberet. infra quoque lapsum esse dicit non turpibus impensis cupiditatum, atque iacturis, sed experientia patrimonij amplificandi. Et paullo post: Qui nihil profundisti, nihil ullam in libidinem contulisti. CRVDELISSIME} eripuit enim fortunas, & famam: siquidem quia fefellit rex, nihil hoc amentius dicitur. MVLTATA,} graui poena affecta, amissione fortunarum omnium. ACERBITATIS} quam addit accusator, fortunae crudelitatem imitatus. IMPRVDENTIA *lapsos*} imprudentiae nomine Postumi culpa minuitur. erratum enim potius, quam delictum ostenditur. NON *erigere*:} infra laudat Caesarem, quia labentem excepit, corruere non sinit, fulsit, & sustinuit re, fortuna, fide. PRAESERTIM, *iudices*,} uide artem. nam ut supra excusauit Postumum a fortuna, cum dixit: Quamquam hoc plerumque facimus, ut consilia euentis ponderemus: sic hoc loco eundem excusat ab imitatione patrum, in quam nos ducit ipsa natura. QVOD *sermo hominum celebretur*.} creberrimus sit, ex patrum uirtute, ad memoriam eius laudis propagandam. CVPIDISSIME *persequantur*. Eadem sententia lib. I Off. Quorum patres, aut maiores in aliqua gloria praestiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis student excellere: ut Q. Mucius. P. F. in iure ciuili, Paulli filius Africanus in re militari. PAVLVM} L. Aemilium Paullum, qui Persen, Macedoniae regem deuicit. SCIPIO,} naturalis eius filius, ab Africani maioris filio adoptatus, Africanus & ipse ab euersa Carthagine appellatus. MAXIMVM} Q. Fabium Maximum Verrucossum, qui Hannibalis impetus consilio repressit: de quo Virgilius Ennij uersum protulit lib. VI. Vnus qui nobis cunctando restituit rem. FILIVS,} cum, de quo in ep ad Sulpicium: Q. Maximus, qui filium consularem, clarum uirum, magnis rebus gestis, amisit. Arpos opidum in Apulia, praesidio Hannibalis custoditos, expugnauit. Liuius. IN *deuotione uitae*,} nam uterque se in proelio, pater Samnitico, filius Pyrrhi bello, pro salute exercitus deuouit, immisitq. in armatas hostium cateruas. Liuius, ipse Cicero, alij. FORTISSIMVS,} quem res nulla deterreret, dixit hoc propter magnitudinem animi in gerendis negotijs, quae bis infra nominatur. MAXIMVS} splendore, & benignitate quadam in omnes incredibili. infra. INSTRVMENTVM *bonitati*} diuitiae ambigua quaedam bona sunt. instrumentum enim tam ad improbitatem adiuuandam, quam ad benignitatem exercendam esse possunt. NVMQVAM *uideras*,} unde Postumi cognomen accepit. QVAE *plurimum ualet*,} non in ea sunt omnia, sed plurimum certe ualet. ideo supra dixit, non, natura datum, sed, Prope natura datum. PATERNAE *culpae*} uersatur hic in laude Postumi: quo modo igitur ad uituperationem transit? mihi persuaderi uix potest, quin, culpae, mendosum sit: quod illa quoque inferiora declarant: Cum magnitudine animi, tum liberalitate uitam patris, & consuetudinem expresserat. Malim igitur, Curae. Sequitur enim: Multa gessit: multa contraxit &c. CONTRAXIT:} contrahere, est, negotiari, & aliquid agere cum alio, Off. lib. I. Nulla uitae pars, siue tecum quid agas, siue cum alio contrahas, uacare officio potest. MAGNAS *partes*} praecipuas curationes: ut infra: Dare partes. AVGERE,} adderem, Re: cum sequatur, fide sustentare. MAGNITVDINE *animi*,} in gerendis negotijs. supra. DOLOSIS *Consilijs Romam uenit*.} ut senatum, ciuitatisq. principes corrumperet. VT *dixit Sibylla*,} ut legitur in Sibyllae carminibus, quibus XV uiri praeerant. SENSIT *Postumus*,} nam dolo regis circumuentus est: credidit enim supplici, roganti, multa pollicenti. ERAT *nemini dubium*,} quia socius erat populi Romani. infra. AMICORVM.} qui deinde pro rege reducendo, ne creditam ei pecuniam amitterent, lapidem, ut dicitur, omnem mouerunt.

ORATIO

A

HINC primum exoritur crimen illud: senatum corruptum esse dicunt. O dij immortales. haec est illa exoptata iudiciorum seueritas? corruptores nostri caussam dicunt: nos, qui corrupti sumus, non dicimus. quid ego senatum defendam hoc loco, iudices? omni equidem loco debeo; ita de me est meritus ille ordo: sed id nec agitur hoc tempore, nec cum Postumi caussa res ista coniuncta est. quamquam ad sumptum itineris, ad illam magnificentiam apparatus, comitatumq. regium suppeditata pecunia a Postumo est, factaeq. syngraphae sunt in Albano Cn. Pompeij, cum ille Roma profectus esset: tamen non debuit is, qui dabat, quo ille, qui accipiebat, consumeret, quaerere. non enim latroni, sed regi credidit; nec regi inimico populi Ro. sed ei, cuius reditum consuli datum a senatu uidebat; nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio esset, sed ei, qui cum foedus feriri in Capitolio uiderat. quod si creditor in culpa sit, non qui improbe credita pecunia usus: damnetur is, qui fabricatus gladium est, & uendidit: non is, qui illo gladio ciuem aliquem interemit.

EXPLA-

EXPLANATIO

HINC} ex pecunia regi credita. quasi uero diuinare potuerit Postumus, qua in re usurus esset rex illa pecunia. CORRVPTVM} a rege, regis uel legato Hammonio: de quo in ep. ad Lentulum: Hammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat. Corruptum autem pecunia Postumi. EXOPTATA} cuius caussa mutata iudicia sunt, & quae tantum antea equitum fuerant, inter tres ordines, lege Aurelia communicata. CORRVPTORES} Postumus, corruptor Senatus, ut accusator uult. NOSTRI} senatorij ordinis. nam & senator erat Cicero. CAVSSAM *dicunt*:} rei sunt, accusantur. NON *dicimus*.} nam si, qui corrupit, accusatur: cur non simul is, qui corruptus est? non igitur seuere iudicia fiunt: cum tamen, ut seuere fierent, exoptante ciuitate mutata sint. NEC *agitur hoc tempore*,} non hanc defensionem tempus postulat. Postumi enim haec est caussa, non senatus. NEC *cum Postumi caussa res ista coniuncta est*.} accusatur enim Postumus non de corrupto senatu, sed eo capite legis Iuliae, Quo ea peruenerit, id est, quod a Gabinio pecuniam acceperit. ITINERIS,} cum rex ab urbe profectus est. SYNGRAPHAE} quibus creditam regi pecuniam aliquando Postumus posset exigere. In ep. ad Trebatium: Quasi Syngrapham attulisses, sic pecunia ablata domum redire properabas. QVO} qua in re. CONSVLI} P. Lentulo Spintheri. ep. 1. & 7. lib. 1. fam. FOEDVS *feriri*} quod factum est C. Caesare, primum consule, ut ipse lib. III. de bel. ci. scriptum reliquit. DAMNETVR *is*,} quod si est iniustum, cur non & hoc?

ORATIO

QVAMOBREM neque tu, C. Memmi, hoc facere debes, ut senatum, cuius auctoritati te ab adolescentia dedisti, in tanta infamia uersari uelis: neque ego id, quod non agitur, defendere. Postumi enim caussa, quaecumque est, seiuncta a senatu est. quod si item a Gabinio seiunctam ostendero; certe, quod dicas, nihil habebis. est enim haec caussa, quo ea pecunia peruenerit, quasi quaedam appendicula caussae iudicatae, atque damnatae.

EXPLANATIO

C. MAMMI,} qui Rabirium accusabat eo capite legis Iuliae, quo ea pecunia peruenisset: cum antea Gabinium eadem lege accusasset, & damnasset. unde infra: Si defensioni Gabinij fidem non habes, obliuisceris ne etiam accusationis tuae? Fuerunt autem eodem tempore duo C. Memmij, Vnus tribunus pl. alter candidatus consularis. uterque nominatur. ep. 1. & 2. lib. III. ad Q. Fr. Gabinius a tribuno pl. accusatus: quod ex ijsdem intelligitur epistolis, alter uero Memmius de ambitu, Q. Curtio accusante, damnatus est, Athenasq. in exsulium abijt: ad quem est ep. 1. lib XIII. fam. QVOD *dicas nihil habebis*} Memmius enim duo crimina Rabirio obijciebat, unum quod senatum corrupisset: alterum quod eius pecuniae pars, quam Gabinius ob restitutionem Ptolomaei regis acceperat, ad ipsum prouenisset, quo nomine in iudicium ex lege Iulia de repetundis uocabatur. Quod ad senatum attinet, obiectionem illam Cicero refellit, caussam Gabinij a senatu seiunctam ostendens. & hoc maxime utitur argumento, quod quamquam senatus corruptus esset (id quod non concedit. illud enim interposuit: Quid ego senatum defendam hoc loco, Iudices?) tamen eo nomine in crimen uocari Rabirius non debuit: quia pecuniam illam regi dederit amico, & socio populi Romani, non senatoribus, ut eos corrumperet. Quod si rex ipse senatoribus dedit, quid ad Rabirium? Qui enim alicui pecuniam dat, non quaerit, in quam rem is, qui accepit, erogaturus illam pecuniam sit. Itaq. infirma ratione Memmius accusator nititur, cum Rabirij, senatusq. caussam eandem facit, quae diuersa maxime est. QVO *ea pecunia peruenerit*} Verba legis Iuliae aduersus omnes, qui partem aliquam pecuniae contra leges accepissent. Qui non accusabantur primo loco, sed post eum, in quem totum illud acceptae pecuniae crimen conijceretur. Qui si erat absolutus, nemo praeterea accusabatur. Sin damnatus, accusabantur ij, ad quos eius pecuniae pars peruenisse putaretur. Ideo subiungit: Est enim haec caussa, quo ea pecunia peruenerit, quasi quaedam appendicula caussae iudicatae, atq. damnatae.

ORATIO

SVNT lites aestimatae A. Gabinio: nec praedes dati, nec ex eius bonis, quanta summa litium fuisset, a populo recipi, lex aequa est. iubet lex Iulia persequi ab ★ *ys, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, peruenerit. si est hoc nouum in lege Iulia, sicuti multa sunt seuerius scripta, quam in antiquis legibus, & sanctius iudicata: sane etiam consuetudo huius generis iudiciorum noua. sin hoc totidem uerbis translatum caput est, quot fuit non modo in Cornelia, sed etiam ante in lege Seruilia: per deos immortales, quid agimus, iudices, aut quem hunc morem nouorum iudiciorum in remp. inducimus? erat enim haec consuetudo nota nobis quidem omnibus,*

omnibus, sed, si usus magister est optimus, mihi debet esse notissima. accusaui de pecunijs repetundis: iudex sedi: praetor quaesiui: defendi plurimos: nulla pars, quae aliquam facultatem dicendi afferre posset, non mea fuit. ita contendo, neminem umquam, quo ea pecunia peruenisset, caussam dixisse, qui in aestimandis litibus appellatus non esset. in litibus autem nemo appellabatur, nisi ex testium dictis, aut tabulis priuatorum, aut rationibus ciuitatum. itaque in inferendis litibus adesse solebant, qui aliquid de se uerebantur: &, cum erant appellati, si uidebatur, statim contra dicere solebant: sin eius temporis recentem inuidiam pertimuerant, respondebant postea: quod cum fecissent, permulti saepe uicerũt. hoc uero nouum est, ante hoc tempus omnino inauditum. in litibus Postumi nomen est unsquam: in litibus dico? modo uos ijdem in A. Gabinium iudices sedistis: num quis testis Postumum appellauit? testis autem? num accusator? num denique toto illo iudicio Postumi nomen audistis? non igitur reus ex ea caussa, quae iudicata est, redundat Postumus, sed est arreptus unus eques R. de pecunijs repetundis reus: quibus tabulis? quae in iudicio a Gabinio recitatae non sunt: quo teste? a quo tum appellatus unsquam est: qua appellatione litium? in qua Postumi mentio facta nulla est: qua lege? qua non tenetur.

EXPLANATIO

SVNT *lites aestimatae A. Gabinio*} Damnato reo, aestimatio fiebat acceptae ab eo pecuniae. eam pecuniam aut praedes dati se soluturos pollicebantur: aut ex rei bonis auctione uenditis, exigi oportebat. Neutrum dicit esse factum, subiungens: Nec praedes dati, nec ex eius bonis quanta summa litium fuisset a populo receptum. Sic enim lego. nam infra, si praedes, inquit, dedisset Gabinius; aut tantum ex eius bonis, quanta summa litium fuisset, populus recepisset: quamuis magna ad Postumum ab eo pecunia peruenisset, non redigeretur. LEX *aequa est*} Cur aequa est lex Iulia? quia cauet populo, quantum licet: iubet enim persequi ab ijs, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, peruẽnerit. quo capite Memmij nitebatur accusatio, Cicero contra disputat hoc modo. Accusare Memmi Rabirium non potes, nemo enim umquam propter ea legis uerba, Quo ea pecunia peruenisset, caussam dixit, qui in aestimandis litibus appellatus non esset. Post. Rabirius appellatus non est, neque a teste, neque ab accusatore, neque ullo denique modo. ergo mos non patitur, ut eum accuses. Quod si dixeris, nouum hunc morem iudiciorum ideo posse induci, quia nouum quoque sit caput illud Iulia lege sancitum, Quo ea pecunia peruenerit: id si probaueris, concedam: sin autem caput illud Iuliae legis translaticium est, sumptumq. ex ueteribus legibus Cornelia, & Seruilia: concedas tu mihi necesse est, nouum hunc morem induci non debere, ut caussam dicat is, qui in litibus aestimandis appellatus non sit. IN. CORNELIA} Quam tulit L. Cornelius Sulla dictator de pecunijs repetundis. SERVILIA} quam de pecunijs repetundis C. Seruilius Glaucia, uel tribunus pl. uel praetor tulit: addiditq. ne quis ea lege, praeter ordinem senatoriũ, teneretur de quo sic in Bruto: Et plebem tenebat, & equestrem ordinem beneficio legis deuinxerat. ACCVSAVI *de pecunijs repetundis*} C. Verrem. IVDEX *sedi:*} uerbum, sedere, saepe de iudicibus usurpatur, ut in Vatinium: De quibus duos praetextatos sedentes uides. Ad Q. fr. ep. 4. lib. III. Duo praetorij sederunt. PRAETOR *quaesiui*} Vt in caussa C. Licinij Macri, quem etiam damnauit. quod Plutarchus in eius uita docet. FACVLTATEM *dicendi*} Malo, discendi, quod alij ante nos uiderunt. non enim hic de eloquentia sermo est, sed de notitia consuetudinis iudiciorum, quam sibi dixit, si usus magister est optimus, debere esse notissimam. RATIONIBVS *ciuitatum*} Quae recitari solebant in iudicio: ut ex ijs constaret, quam quisque pecuniam contra leges cepisset. IN. INFERENDIS *litibus*} Cum aliquis de pecunijs repetundis accusabatur. DE *se uerebantur*} Ne scilicet reo damnato ipsi quoque, Quo ea pecunia peruenisset, caussam dicerent: STATIM} Absoluto iudicio. RECENTEM *inuidiam*} Quae saepe multos magis, quàm culpa, afflixit. inuidiam autem infamiam illam, quae reo condemnato sequebatur. POSTEA} Non ita statim sed post aliquot dies inuidia magna iam ex parte exstincta. VICERVNT} Absoluti sunt cum tamen damnatus esset is, cuius in iudicio appellati essent. VOS *ijdem*} Maxime igitur timenda erat inuidia, cum apud eosdem indices essent accusandi, Quo ea pecunia peruenisset. apud quos & accusati essent, & damnati, qui de pecunijs repetundis caussam dixerant. Infra: Cum in his iudicijs ne locus quidem nouo testi soleat esse, ob eamq. caussam iidem iudices retineantur, qui fuerint de reo, ut his nota sint omnia, neque quid fingi possit. NON *igitur reus*} Non ex Gabinij caussa pendet, aut enascitur Gabinij accusatio, sed hoc Memmij consilium fuit, ut eorum, quibus auctoribus ad accusationem Memmius descendit, ut non tantum uni Rabirio, quam uniuerso equestri ordini periculum crearetur. ARREPTVS} Quasi ui, non iure, non more, non lege. DE *pecunijs repetundis*} Amplificatio quaedam: plus enim dixit, quam si, Quo ea pecunia peruenisset. QVIBVS *tabulis*} supra dixit, Tabulis priuatorum. RECITATAE *non sunt*} Si recitatae non sunt, ergo in ijs appellatus Rabirius non est. QVA *appellatione litium?*} Non modo ex tabulis priuatorum, testium ue dictis, sed ex ulla omnino litium, quae aestimatae Gabinio sunt, appellatione Rabirius accusari non potuit: mentio enim eius facta nulla est. QVA *non tenetur*} Est enim eques Ro. equestris autem ordo lege de repetundis non tenetur. quod infra patet, ut alia, quae occurrunt exempla breuitatis caussa praetermittam.

O R A T I O

Hic iam, iudices, uestri consilij res est, uestrae sapientiae: quid deceat uos, non quantum liceat uobis, spectare debetis. si enim, quid liceat, quaeritis: potestis tollere e ciuitate, quem uultis: tabella est, quae dat potestatem, occultat eadem libidinem: cuius conscientia nihil est, quod quisquam timeat, si non pertimescat suam. ubi est igitur sapientia iudicis? in hoc, ut non solum, quid possit, sed etiam, quid debeat, ponderet; nec, quantum sibi permissum, meminerit solum, sed etiam quatenus commissum sit. datur tibi tabella iudicij: qua lege? Iulia de pecunijs repetundis. quo de reo? de equite R. at iste ordo lege ea non tenetur. illo, inquit, capite, quod erat in Postumum, quod in Gabinium iudex esses, nihil Gabinio datum, cum in eum lites aestimarentur. at nunc audio. reus igitur Postumus est ea lege, qua non modo ipse, sed totus etiam ordo solutus, ac liber est. hic ego nunc non uos prius implorabo, equites R. quorum ius iudicio tentatur, quam uos senatores, quorum agitur fides in hunc ordinem: quae quidem cum saepe ante, tum in hac ipsa caussa nuper est cognita. nam cum, optimo & praestantissimo consule, Cn. Pompeio de hac ipsa quaestione referente, exsisterent nonnullae, sed perpaucae tamen, acerbae sententiae, quae censerent, ut tribuni, ut praefecti, ut scribae, ut comites omnes magistratuum lege hac tenerentur: uos, inquam, ipsi, & senatus frequens restitit: & quamquam tum propter multorum delicta etiam ad innocētium periculum tempus illud exarserat; tamen, cum odium non restingueretis, huic ordini ignem nouum subijci non siuistis. hoc animo igitur senatus. quid uos equites R. quid tandem estis acturi? Glaucia solebat, homo impurus, sed tamen acutus, populum monere, ut, cum lex aliqua recitaretur, primum uersum attenderet: si esset dictator, consul, praetor, magister equitum, ne laboraret, sciret nihil ad se pertinere: sin autem, quicumque post hanc legem, uideret, ne qua noua quaestione alligaretur. Nunc uos equites R. uidete. scitis me ortum e uobis, omnia semper sensisse pro uobis: nihil horum sine magna cura, & summa caritate uestri ordinis loquor: alius alios homines, & ordines, ego uos semper complexus sum. moneo, & praedico, integra re caussaq. denuncio, omnes homines deosq. testor, dum potestis, dum licet, prouidete, ne duriorem uobis condicionem statuatis, ordiniq. uestro, quam ferre possit. serpet hoc malum, mihi credite, longius, quam putatis. potentissimo, & nobilissimo tribuno pl. M. Druso unam in equestrem ordinem quaestionem ferenti, si quis ob rem indicatam pecuniam cepisset, aperte equites R. restiterunt. quid? hoc licere uolebant? minime, neque solum hoc genus pecuniae capiendae turpe, sed etiam nefarium arbitrabantur: attamen ita disputabant, eos teneri legibus oportere, qui suo iudicio essent illam condicionem uitae secuti. delectat amplissimus ciuitatis gradus, sella curulis, fasces, imperia, prouinciae, sacerdotia, triumphi, denique imago ipsa ad posteritatis memoriam prodita: simul etiam sollicitudo aliqua, & legum & iudiciorum maior quidam metus. nos ista numquam cōtempsimus, (ita enim disputabant) sed hanc uitam quietam, atque otiosam secuti sumus: quae quoniam honore caret, careat etiam molestia. tam es tu iudex, quam ego senator. ita est, sed tu istud petijsti, ego hoc cogor. quare aut iudici mihi non esse liceat, aut legem lege senatoria non timere. Hos uos equites R. ius a patribus acceptum amittetis? moneo, ne faciatis. rapientur homines in haec iudicia ex omni non modo inuidia, sed sermone maleuolorum, nisi cauetis. si iam uobis nunciaretur, in senâtu sententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis: si lex ferretur, conuolaretis ad rostra. uos senatus liberos hac lege esse uoluit, populus numquam alligauit: soluti huc conuenistis: ne constricti discedatis, cauete. nam, si Postumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec praefectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinij fuit: quonam se modo defendent posthac, qui uestri ordinis cum magistratibus nostris fuerint his caussis implicati?

E X P L A N A T I O

LIBIDINEM:} iniquam uoluntatem: ut nocere posit cui uelit. CVIVS *conscientia*} hoc dicit. Cum in tabella iudicis libido lateat, nihil est ei timendum, praeter suam conscientiam. quod si suam non timet, cuius timebit? cum nemo, quid in tabella senserit, scire posit. Cuius inquit, ex conscientia, id est, notitia. libidinis, nihil est, quod quisquam timeat si suam ipse notitiam, scientiamq. non timet. Conscientiam pro notitia usurpauit, & oratione in Catil. 1. Patere tua consilia non sentis? constrictam iam omnium horum conscientia coniurationem tuam non sentis? PERMISSVM} Potestas indicatur. COMMISSVM} Fides, & probitas ostenditur. ILLO, *inquit, capite,*} Querebatur accusator; cum Gabinius damnatus peteret a iudicibus, ut illo legis Iuliae capite, Quo ea pecunia peruenisset, aliquid sibi aestimatione litium remittereretur, nihil ei concessum: cum tamen concedendum aliquid uideretur. Sic Coelius in ep. ad Cic. M. Seruilius maxima nobis traditus erat inuidia: neque Laterensis praetor, postulante Pausania nobis patronis, Quo ea pecunia peruenisset, recipere uoluit. QVOD *erat in Postumum,*} ideo erat in Postumum, quia erat in omnes, ad quos ea pecunia peruenisset. accusator autem, quo grauius reum premat, in unum confert, quod omnium erat, qui aliquam eius pecuniae partem cepissent. Quod in Postumum caput erat, dicebat accusator, cur eo capite nihil Gabinio datum, sed ita de litium aestimatarum summa nihil detractum, ac si caput illud ad ipsum pertineret? QVOD *in Gabinium iudex esset,*} mendum subesse qui non uideat, eum ego prorsus in litteris nihil uidere contendām. legerem autem suffragante sententia: Cum in Gabinium iudices sedere. Supra: Iudex sedi: praetor quaesiui. AT *nunc audio*} Respondet Cicero cum quadam ironia: Nunc intelligo quid dicas. dicis enim, quod a

me sit. nam nihil Gabinio datum illo capite: facile est coniicere, iudicibus non placere, non tam contra Postumum, quam omnino contra quemquam agi, praeterquam contra eum, qui primus de pecuniis repetundis caussam dicat. ita non solum Postumus, uerum etiam uniuersus equestris ordo solutus, ac liber est eo capite, Quo ea pecunia peruenerit. Vos *prius imploravo equites R.*} iudices erant in caussa Postumi equites Ro. cum senatoribus, & tribunis aerarijs. cum enim, ut Pedianus docet, per annos decem lege Cornelia L. Sullae soli Senatores iudicassent, communicata iudicia sunt inter eos tres ordines, quos nominauimus lege, quam tulit L. Aurelius Cotta praetor. Prius autem implorat equites, quam senatores, ea caussa, quam subiungit, quod eorum ius illo Postumi iudicio tentaretur, idest, quod eodem tempore de communi omnium equitum periculo ageretur. damnato enim Postumo, equite Romano, ea lege, qua equites non tenebantur, uniuerso ordini periculum eadem lege impendere uidebatur. Qvorvm *ius iudicio tentatur*,} uestrum ius est, ne quis uos lege de repetundis accusare posit. hoc ius tentatur, uno equite R. in iudicium uocato; qui si damnatur; erit, cur eandem sibi quisque uestrum calamitatem pertimescat. Proprie igitur, tentatur in uno, quod ad omnes pertinet. Qvae *quidem cum saepe*,} artificiose, cum dixerit, Vos prius implorabo, equites R. Senatores tamen prius alloquitur, quam equites. non enim exspectandum, ut, cum equites erit allocutus rursus ad senatores orationem conuertat. Consvle,} iterum. Gabinio enim damnato, Rabirius est accusatus. Gabinius autem Domitio, & Appio cos. damnatus est: & ante eos Pompeius, & Crassus alterum consulatum gessere. Cum igitur Cicero dixerit, Nuper est cognita, & subiungat, consule Cn. Pompeio; facile est intelligere, annum significari proximum superiorem, quo Pompeius iterum, ut dixi, consul fuit. De *hac ipsa quaestione*} ut in eos, qui pecunias contra leges cepissent, cuiuscumque essent ordinis, quaereretur. Sed *perpaucae tamen*,} ne senatorum iudicum animos laedat, quorum gratiam pro Rabirij salute aucupatur, cum dixisset, Acerbae, quasi corrigens, Perpaucae tamen, intulit. Vt *tribuni, ut praefecti*,} tribuni mil. qui quaterni erant in legione: praefecti, equitum. de utrisque diximus in comentario ep. fam. Vos, *inquam, ipsi*,} qui nunc in caussa Postumi iudicatis. Tacite admonet eos fidei, atque constantiae. Mvltorvm} qui pecunias contra leges ceperant. Ad *innocentium periculum*} innocentes quoque in iudicium uocabantur. Cvm *odium non restingueretis*,} magnum quiddam fuit, in tanto odio, quod ad innocentium quoque periculum exarserat, nec restingui poterat, saluti tamen consulere ordinis equestris, nec pati quemquam ea lege teneri, praeter ordinem senatorium. Ignem *nouum subijci*} accusationem intendi nouo more. Lepida translatio, exarserat, restingueretis. ignem subijci. Glavcia} C. Seruilius Glaucia: quem praetorem C. Marius VI. consul, cum L. Appuleio Saturnino trib. pl. ut seditiosum ciuem, interfecit. Cicero, & omnis historia. Homo *impurus*,} blanditur senatoribus praesentibus. fuerat enim Glaucia nobilitatis inimicus. Sed *tamen acutus*,} haec in Bruto. Longe post natos homines improbissimus C. Seruilius Glaucia; sed peracutus, & callidus, cum primisq. ridiculus. is ex summis & fortunae, & uitae sordibus in praetura consul factus esset, si rationem eius haberi licere iudicatum esset, nam & plebem tenebat, & equestrem ordinem beneficio legis deuinxerat. is praetor eodem die, quo Saturninus tribunus pl. Mario, & Flacco consulibus publice est interfectus. Magister *equitum*,} leges a magistro equitum ferri solitas, alibi me legisse non memini. Scire *nihil ad se pertinere*:} quod ijs legibus nulla noua quaestio contineretur, sed alia potius iura ciuibus ferrentur. Qvicvmqve *post hanc legem*,} quibus uerbis, quod antea licuerit, id in posterum non licere ostenditur. Ne *qua noua quaestione alligaretur*.} ne legem eam probaret, qua sibi durior aliqua condicio imponeretur: ne uocari deinde in iudicium aliqua de re posset, de qua antea quaeri in eum non soleret. Ortvm *e nobis*,} equestri loco natum. non enim senator fuit Ciceronis pater. Integra. re, *caussaq.*} hac lege, qua Postumus accusatur, nondum alligati. Infra: soluti hunc conuenistis: ne constricti discedatis, cauete. M. Drvso} duo M. Drusi fuere, pater, & filius, pater equalis C. Gracchi, eiusq. collega in secundo tribunatu, filius post annos triginta tribunus pl. Philippo, Sex. Caesare cos. Patrem senatus adduxit, ut C. Gracchi conatibus, ad exitium reip. spectantibus, aduersaretur, eiusq. collectam nouis legibus gratiam apud populum, quoad posset, imminueret. quod ille praestitit: ut apud Plutarchum, Suetonium, Appianum, Ciceronem etiam lib. IV. de fin. scriptum est. Drusus filius tribunus pl. cum senatus partes tuendas suscepisset, & leges pro optimatibus tulisset, post eo licentiae est progressus, ut nullum in ijs modum seruaret. itaque Philippus consul, qui ei inimicus erat, obtinuit a senatu, ut leges eius omnes uno S. C. tollerentur. Hoc Pedianus. at Cicero pro Milone, Domi suae inquit, nobilissimus uir, senatus propugnator, atque illis quidem temporibus paene patronus, tribunus pl. M. Drusus occisus est. Epitome sic. Senatus cum impotentiam equestris ordinis in iudicijs exercendis ferre nollet, omni ui niti coepit, ut ad se iudicia transferrentur, sustinente caussam eius M. Liuio Druso tribuno pl. qui, ut uires sibi acquireret, perniciosa spe largitionis plebem concitauit; socios, & Italicos populos spe ciuitatis Romanae sollicitauit: ijsq. adiuuantibus, per uim legibus agrariis, frumentariisq latis. legem quoque iudicialem tulit, ut aequa parte iudicia penes senatum, & equestrem ordinem essent. cum deinde promissa socijs ciuitas praestari non posset, irati Italici defectionem coeperunt agitare. propter quae Liuius Drusus etiam senatui inuisus factus, uelut socialis belli auctor, incertum a quo, domi occisus est. Velleius eum uehementer laudat, eloquentissimum, sanctissimum, meliore ingenio, animoq. quam fortuna, usum esse dicens: fortasse propter gentilem eius Liuiam Tiberij Imperatoris matrem. Plutarchus in Catone, eloquentissimum, & prudentissimum fuisse, auctor est. At C. Carbo apud Ciceronem in Oratore patrem laudat, filium uituperat his uerbis: O M. Druse. (patrem appello) tu dicere solebas, sacram esse remp. quicumque eam uiolauissent, ab omnibus ei esse poenas persolutas.

persolutas. Patris dictum sapiens temeritas filij comprobauit. Facinus improbum & Valerius Max. Drusi filij cõmemorat lib. IX. cap. 5. Parui, inquit, habuit L. Philippum consulem, quia interfari concionantem ausus fuerat, obtorta gula, & quidem non per uiatorem, sed per clientẽ suum, adeo uiolenter in carcerem praecipitem egisse, ut multus e naribus eius cruor profunderetur: uerum etiam cum senatus ad eum misisset, ut in curiam ueniret, Quare non potius, inquit, ipse in Hostiliam, propinquam Rostris, ad me uenit? Est igitur Drusus, qui hac oratione, ut infensus equestri ordini, nominatur. VNAM} non, ut lege de pecunijs repetundis teneretur: quod late patebat: sed ut eo tantum nomine accusari posset, si ob rem iudicatam pecuniam cepisset. iudicabant enim eo tempore soli equites Romani lege Sempronia C. Gracchi. QVI *suo iudicio essent illam condicionem uitae secuti.*} non nostra sponte iudicamus, dicebant equites Romani, sed cogimur Sempronia lege. quod igitur coacti facimus, cur ex eo periculum nobis, aut molestiam creari patiamur? Infra: Tam es tu iudex, quam ego senator. Ita est: sed tu istud petijsti, ego hoc cogor. DELECTAT} ratio pro equitibus contra senatores, petentes, ut equites quoque lege de pecuniis repetundis tenerẽtur. & si enim de tempore illo M. Drusi unam tantum in equestrem ordinem quaestionem ferentis, loqui uidetur: tamen habeo rationem praesentis iudicij, quo reus erat Postumus, non quia pecuniam ob rem iudicatam cepisset, quod unum sua lege Drusus uetabat, sed eo capite legis Iuliae, Quo ea pecunia peruenisset. quo periculum equestri ordini multo grauius, quam si legem illam Drusus pertulisset, impendere uidebatur. unde illud infra: Rapientur homines in haec iudicia ex omni non modo inuidia, sed sermone maleuolorum, nisi cauetis. Argumentum igitur est a minori. Nam si M. Druso, unam in equestrem ordinem quaestionem ferenti, equites illi restiterunt: quo nos animo hac in caussa esse oportet, in qua id agitur, ut uno condemnato equite Romano, equites omnes lege de pecuniis repetundis teneantur? AMPLISSIMVS *ciuitatis gradus,*} ordo senatorius, qui summus erat ciuitatis. Ab ordine transit ad curules magistratus, aedilitatem, praeturam, consulatum, Censuram. FASCES,} auget. non enim curules omnes magistratus fasces habebant, sed tantum praetor, & consul. aedilis, & censor iure fascium, & imperio carebant. SACERDOTIA} quae senatoribus deferebantur potius, quam equitibus, ob dignitatem ordinis. quamquam & equitum exstant exempla, sed pauca admodum. P. Lentulus, eius Lentuli filius, qui consul Ciceronẽ ab exsulio reduxit, eodem aetatis anno, quo togam uirilem sumpsit, idest XVII, augur factus est. quod illa pro Sextio uerba demonstrant: Video P. Lentulum, cui superior annus idem & uirilem patris, & praetextam, populi iudicio, togam dederit. Erant enim equites, qui nondum a censoribus essent in senatum lecti, aut eos magistratus non gessissent, qui aditum in curiam dabant, uel sine lectione censoria. nam si qui uel senatorum filij essent, uel patricij generis, uel clarissimis orti maioribus, non ideo tamen senatorij ius ordinis habebant, sed aeque erant ac dicebantur equites, ut qui plebeio genere, obscuris parentibus, aut maioribus essent orti. Fuere etiam, qui exercitibus praeessent, uictisq. hostibus triumpharent, nondum adepti senatorium ordinem, sed adhuc equites, ut Cn. Pompeius Magnus: de quo sic in suasione Maniliae rogationis: Quid tam praeter consuetudinem, quam homini peradolescenti, cuius a senatorio gradu aetas longe abesset, imperium, atque exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumq. in ea administrandum? Fuit in his prouincijs singulari innocentia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maximum confecit, uictorem exercitum deportauit. Quid uero tam inauditum, quam equitem R. triumphare? TRIVMPHI,} nemo triumphabat, qui imperium a populo non accepisset. imperium autem non nisi senatoribus, nec fere, nisi maiores magistratus adeptis, dabatur. nam quod Pompeius nullo dum gesto magistratu, ac ne senator quidem, ut proxime ostendimus, imperium habuerit, id ob excellentem uirtutem, qua superauit aetatem, extra ordinem uni tributum est. IMAGO *ipsa*} imagines eorum, qui gestis honoribus, & meritis erga remp. clari essent, & cera fictas, in atrijs seruari, & in funebri pompa praeferri, mos erat. EST *simul etiam sollicitudo aliqua,*} iure simul est, dicebant equites, aliqua sollicitudo: quae compensatur amplissimi ordinis dignitate, sella curuli, fascibus, &c. MAIOR *quidam metus.*} maior, quam equitum, ut lege de pecunijs repetundis. nam communium legum, & iudiciorum metu equites non carebant. propterea dicit, Maior quidam: ut eam praecipue legem notet, qua senatorius ordo tenebatur, solutus erat equestris. NOS *ista numquam contempsimus,*} prudenter equites liberat suspicione superbiae; ne senatorum iudicum animos offendat. Nos, dicebant, ordinem senatorium, & magistratus non ideo non petiuimus, quia contemneremus, sed quod laboribus quietem, otium negotio, magnarumq. rerum curationi praetulimus. CAREAT *etiam molestia.*} eorum iudiciorum, quorum metu, & molestia uos senatores carere non debetis. uester enim, quo nos caremus, honor est. TAM *es tu iudex, quam ego senator.*} obiectio senatorum. Cur ea lege, qua nos teneremur, uos equites liberi, ac soluti esse uultis? quandoquidem, si senatores nos sumus, uos iudices estis. Tu eques tam es iudex, quam ego sum senator. quod si ego senator iudicia non recuso; quid est, cur tu iudex ea recuses? TV *istud petijsti, ego hoc cogor.*} Respondent equites: Tu senatorium ordinem, quem nos omisimus, petijsti: mihi iudicandi onus, non uoluntas mea, sed Aurelia legis necessitas imposuit. AVT *iudici mihi esse non liceat,*} si quia iudex sum, ideo me uis eadem, qua tu senator teneris, lege constringi: iudici esse non liceat: non enim id tanti est. aut, si me uis iudicem esse; quod ego non petij: lege ne tenear ea, quae nihil ad me pertinet, in ordinem senatorium, non equestrem, lata. LEGE *senatoria*} quae senatores quaestione alligat, equites non attingit. A. PATRIBVS *acceptum*} patrum enim aetate legem illam de repetundis in senatores tulerat Seruilius Glaucia. IN *inuidia,*} infamia, contra nocentes conflata: unde periculum saepe innocentibus etiam creatur. CONCVRRENDVM *ad curiam*} resistendi gratia. HIS *legibus*} quae de repetundis latae sunt, Seruilia primum, deinde Cornelia, postre-

mo Iulia. VOS . SENATVS } si uos nec a senatu, nec a populo noua quaestione alligari pateremini: cur nunc, cum & senatus uos hac lege liberos esse noluerit, & populus numquam alligauerit, uestra sponte condicionem istam, quae specie ad unum equitem Rabirium, re uera ad uniuersum spectat ordinem equestrem, accipiendam putetis? FRAVDI *fuerit*, } damno erit, si damnabitur. NEC *tribunus, nec praefectus, &c.* } ad quos facile pars aliqua pecuniae peruenire potest. supra. HIS *caussis* } quia uel tribuni, uel praefecti, uel scribae, uel comites, uel denique familiares magistratuum fuerint. IMPLICATI? } propter munerum tractationem, quae cogit eos assidue cum magistratibus esse: ut, si magistratus de repetundis accusentur, ipsi suspicionem eiusdem criminis effugere uix possint.

ORATIO

TV, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impulisti. Non patitur mea etiam fides de Gabinio grauius agere. quem enim ex tantis inimicitijs receptum in gratiam summo studio defenderim, hunc afflictum uiolare non debeo. quo cum stante si me Cn. Pompeij auctoritas in gratiam non reduxisset, nunc iam ipsius fortuna reduceret. Sed tamen, cum ita dicis, Postumi impulsu Gabinium profectum Alexandriam; si defensioni Gabinij fidem non habes, obliuisceris ne etiam accusationis tuae? Gabinius se id fecisse dicebat reip. caussa, quod classem Archelai timeret, quod mare refertum fore praedonum putaret: lege etiam id sibi licuisse dicebat. tu inimicus negas: ignosco, & eo magis, quod est contra illud iudicatum. redeo igitur ad crimen, & accusationem tuam. Quid uociferabare, decem millia talentum Gabinio esse promissa; huic uidelicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu uis, auarissimum exoraret, sestertium bis millies, & quadringenties ne magnopere contemneret. Gabinius illud, quoquo consilio fecit, fecit certe suo: quaecunque mens illa fuit, Gabinij fuit. siue ille, ut ipse dicebat, gloriam, siue, ut tu uis, pecuniam quaesiuit, quaesiuit sibi. num Gabinij comes, uel sectator? negat: nō ad Gabinii, cuius id negotium non erat, sed ad P. Lentuli, clarissimi uiri, auctoritatem, a senatu profectum, & consilio certo, & spe non dubia Romam contenderat. At dioecetes fuit regius. & quidem in custodia etiam fuit regia: & ui ta eius oblato poenae est. multa praeterea, quae libido regis, quae necessitas coegit ferre, pertulit. quarum omnium rerum una reprehensio est, quod regnum intrarit, quod potestati se regis commiserit: uerum si quaerimus, stulte: quid enim stultius, quam equitem R. ex hac urbe, huius, inquam, reip. ciuem, quae est una maxime & fuit semper libera, uenire in eum locum, ubi parendum alteri, & seruiendum sit? sed ego in hoc tandem Postumo non ignoscam, homini mediocriter docto, uideam sapientissimos homines esse lapsos? uirum unum totius Graeciae facile doctissimum, Platonem, iniquitate Dionysii, Siciliae tyranni, cui se ille commiserat, in maximis periculis insidijsq. esse uersatum accepimus; Callisthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum; Demetrium, & ex rep. Athenis, quam optime digesserat, & ex doctrina nobilem, & clarum, qui Phalereus uocitatus est, in eodem isto Aegypti regno, aspide ad corpus admota, uita esse priuatum. plane confiteor fieri nihil posse dementius, quam scientem in eum locum uenire, ubi libertatem sis perditurus: sed huius istius facti stultitiam maior iam superior stultitia defendit: quae facit, ut hoc stultissimum facinus, quod in regnum uenerit, quod regi se commiserit, sapienter factum esse uideatur. siquidem tam semper stulti, quam sero sapiētis est, cum stultitia sua impeditus sit, quoquo modo possit, se expedire. quamobrem illud maneat, & fixum sit, quod neque moueri, neque mutari potest, in quo aequi sperasse Postumum dicunt, peccasse iniqui, ipse etiam insanisse se confitetur, quod suam, quod pecuniam amicorum regi crediderit cum tanto fortunarum suarum periculo. hoc quidem semel suscepto, atque contracto, perpetienda illa fuerunt, ut se aliquando ad suos uindicaret. itaque obijcias licet, quam uoles saepe, palliatum fuisse, aliqua habuisse non Romani hominis insignia: quoties eorum quippiam dices, toties unum dices atque illud, temere hunc pecuniam regi credidisse, suas fortunas, atque famam libidini regiae commisisse. fecerat temere. fateor: mutari factum iam nullo modo poterat. aut pallium sumendum Alexandriae, ut & Romae togato esse liceret: aut omnes fortunae abijciendae, si togam retinuisset. deliciarum caussa, & uoluptatis non modo ciues R. sed & nobiles adolescentes, & quosdam etiam senatores, summo loco natos, non in hortis, aut suburbanis suis, sed Neapoli in celeberrimo opido cum mitella saepe uidemus. chlamydatum illum L. Sullam imperatorem, L. uero Scipionis, qui bellum in Asia gessit, Antiochumq. deuicit, non solum cum chlamyde, sed etiam cum crepidis in Capitolio statuam uidetis. quorum impunitas fuit non modo a iudicio, sed etiam a sermone. facilius certe P. Rutilium Rufum necessitatis excusatio defendet: qui cum a Mithridate Mitylenis oppressus esset, crudelitatem regis in togatos uestitus mutatione uitauit. ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus nostris uirtutis, antiquitatis, prudentiae, consularis homo soccos habuit, & pallium; nec uero ideo id homini tum quisquam, sed tempori assignandum putauit: Postumo crimen uestitus afferet is, in quo spes fuit, posse sese aliquādo ad fortunas suas peruenire? nam, ut uentum est Alexandriam ad Auleten, indices, haec una ratio a rege proposita Postumo est seruandae pecuniae, si curationem, & quasi dispensationem regiam suscepisset. id autem facere non poterat, nisi dioecetes. hoc enim nomine utitur, qui a rege esset constitutus. odiosum negotium Postumo uidebatur: sed erat nulla omnino recusatio. molestum etiam nomen ipsum: sed res habebat nomen hoc apud illos, non hic imposuerat. oderat uestitum etiam illum: sed sine eo nec nomen illud poterat, nec munus tueri. ergo aderat uis, ut ait poeta ille noster, quae summas frangit infirmatq. opes. Moreretur, inquies. nam id sequitur. fecisset certe, si sine maximo dedecore, tam impeditis suis rebus, potuisset emori. Nolito igitur fortunam conuertere in culpam, neque regis iniuriam huius crimen putare, nec consilium ex necessitate, nec uoluntatem ex ui interpretari. nisi forte eos etiam, qui in hostes, aut in praedones inciderint, si aliter quippiam coacti faciant, quam libere, uituperandos putes.

tes. nemo nostrum ignorat, etiam si experti non sumus, consuetudinem regiam: regum autem sunt haec imperia, Animaduerte, & dicto pare: *&*, Praeter rogitatum si quaerare: *& illae minae*, Si te secundo lumine hic offendero, Moriere. *quae, non ut delectemur solum, legere, & spectare debemus, sed ut cauere etiam, & effugere discamus.*

EXPLANATIO

Ex *tantis inimicitijs*} consul Gabinius tribunum pl. in eijciendo Cicerone Clodium adiuuerat. Receptvm *in gratiam*} studio, & commendatione Cn. Pompeij. Defenderim,} reum de pecunijs repetundis. Valerius Max. lib. IV. c. 2. D. Hieronymus in apologia contra Rufinum. Dio lib. XXXIX. Violare} in quo, quasi sacra quaedam res agitur fides mea, qui iam eum, receptum in gratiam, defendi. Stante} incolumi, antequam iret in exsilium. ep. ad Marium: Qui, me stante, stare non poterant. Et in Pis. Gabinium sine prouincia stare non posse. Cn. *Pompeij auctoritas*} cui, cum de me optime merito, tum summo uiro, ac principi ciuitatis, enixe petenti, ut cum Gabinio in gratiam redirem, negare non debui. ep. I. VII. ad Marium: cogor nonnumquam homines non optime meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Ipsivs *fortuna*} cuius me miseret. ita, ne uioletur a me, facile uel fides impetrat, uel misericordia. Defensione *Gabinij*} qui se Alexandriam iussu reip. caussa dicebat. Accvsationis *tuae?*} in qua uociferabare, decem millia talentum Gabinio esse promissa. quod si uerum est: non igitur impulsu Postumi profectus Alexandriam est Gabinius: Loqueris igitur pugnantia. Archelai} Comanorum sacerdotis, qui, Ptolemaeo rege a ciuibus pulso, Alexandriam, uxore ducta Ptolemaei filia, occupauerat. historiam Strabo explicat lib. XVII. Appianus. Plutarchus Timeret,} ne mare infestum haberet, maritimasq. gentes populi Romani imperio subiectas, uexaret. Lege *etiam id sibi licuisse dicebat*} apparet multis locis, amicum Ptolemaei regis Pompeium fuisse, orta inter eos, aut certe confirmata uehementer amicitia Mithridatico bello, quo rex eum suis copijs, opibusque maxime iuuit. dubitandum igitur non est, quin auctore Pompeio Gabinius regem reduxerit: cuius etiam in Albano factas esse syngraphas de pecunia, quam Postumus, discedente ab urbe rege, ad sumptum itineris, ad magnificentiam apparatus, ad comitatum suppeditauit, supra Cicero dixit. Iam, de restituendo rege consensisse cum Pompeio Caesarem, magnamq. pecuniae uim utriq. a rege datam, Suetonio teste cognouimus. Itaque suspicari licet, adductum Caesaris, & Pompeij auctoritate summa tribunum pl. aliquem legem tulisse, non qua reductio regis nominatim Gabinio mandaretur, (dixisset enim Gabinius, id sibi lege datum, non, id sibi lege licuisse) sed, qua rex reduceretur. Huius legis, quod quidem ego meminerim, mentio nusquam exstat. Tv *inimicus negas*:} infirmat accusationem Memmij. negari enim ab inimico, mirum non fuit. Negas, Gabinium id fecisse reip. caussa: sed ais pecuniam ab eo, non gloriam, esse quaesitam. Ignosco inimico neganti. non contendam hac de re tecum: de ipso crimine, quo damnatus est Gabinius, idest de pecunia loquar: ut, quod ad Postumi defensionem pertinet, id ex tua Gabinij accusatione sumam. Contra *illud*} quod Gabinius dicebat. est enim damnatus. Nam si contra illam Memmij rationem, in Gabinij iudicio prolatam, hoc loco Cicero disputaret: primum ipsi Gabinio, iam damnato, nihil prodesset: deinde offensiores sibi in Postumi caussa iudices redderet, a quibus Gabinium iniuste damnatum diceret. Vociferabare} cum Gabinium accusares. Odiosum uerbum, Vociferabare: quasi crimen accusator clamore amplificaret. Decem *millia talentum*} ubi talentum simpliciter dicitur; de Attico accipi debere, pro locis intelligitur. Atticum autem septingentis uicenis scutatis, (ut uocabulis utar notis, & antiqua recentioribus conferam) aestimabatur. qua ratione decem millia talentum sunt, septuagies centena ducenta scutatorum millia: uel, ut communi potius intelligentiae, quam Latini sermonis elegantiae, seruiam, milliones, ut uulgo appellant, septem, & ducenta scutatorum millia. quod subiecta supputatio, Romano expressa nummo, confirmat. quae enim ex talentis decem millibus, eadem e sestertium bis millies, & quadringenties, uarietate ne minima quidem ulla, summa fit. Promissa} regis nomine. quae ut acciperet Gabinius, si quidem, ut dicebat accusator auarissimus erat, Postumi, aut cuiusquam omnino exspectandum ei consilium non fuit. Respondet ad illud: Dicis, Postumi impulsu Gabinium profectum Alexandriam. Hvic *uidelicet perblandus, &c.*} Huic, nec ad Postumum referri potest, a quo non dicebat accusator, per alium actum esse cum Gabinio, ut iret Alexandriam, sed ipsum suasorem fuisse: nimirum, ut ipse quoque partem aliquam eius pecuniae caperet: quo crimine eum accusabat: ad Gabinium uero multo minus. diceretur enim id, quod absurdum est: Gabinio uidelicet perblandus reperiendus fuit, qui ei persuaderet, ne tantam pecuniam asperuaretur: quod nemini, si quidem, ut tu uis, auaritiae morbo maxime laborabat, uerisimile uidebitur. Locum igitur, ut arbitror, mendosum, una detracta litterula, sic restituo: Hui. uidelicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem. &c. Quid ais Memmi? nunc quidem, impulsu Postumi Gabinium Alexandriam profectum: antea uero, cum Gabinium accusares, decem ei millia talentum esse promissa. Videlicet. quem tanta pecunia non moueret, eum quisquam suo consilio impelleret. hac igitur culpa Postumum oratio tua liberat. Hui, admirantis est, uel cum ironia dictum. Ne *magnopere contemneret.*} neque hic abest ironia. poterat enim dicere: ne contemneret: sed est in Memmium irrisio: cuius ex oratione colligatur, Gabinium, si Postumi impulsu profectus in Alexandriam sit, decem millia talentum magnopere contempsisse: quem praesertim auarissimum esse dixeris. Gloriam,} id enim se fecisse

dicebat

dicebat reip. caussa, quod classem Archelai timeret, quod mare refertum fore praedonum putaret.
QVAESIVIT *sibi*.} non ut partem Postumo daret. NEGAT:} non hoc Memmius objicit. clamaret enim aduersus eum ueritas ipsa: cum apud omnes constet, Postumum non in Syriam ad Gabinium, (quorsum enim, cum ad eum reductio regis non attingeret?) sed Romam esse profectum. P. LENTVLI} Ciliciae proconsulis, cui negotium illud senatus mandauerat, ut scriptae ad eum Ciceronis epistolae docent. AVCTORITATEM} in eo negotio summam. ET *consilio certo, & spe non dubia*} nec temere, nec inani spe commotus, sed quia fore crederet, ut omnino rex auctore Lentulo reduceretur, atque ita creditam regi pecuniam recuperaret. quamquam rex, Alexandria potitus, ingratum se praebuit. Vnde illud infra: Nudus atque egēs fugit e regno DIOECETES} Procurator, & quasi dispensator regius. ἀπὸ τοῦ διοικεῖν. infra: Vt uentum est Alexandriam ad Auleten, haec una ratio a rege proposita Postumo est seruandae pecuniae, si curationem, & quasi dispensationē regiam suscepisset. id autē facere non poterat, nisi dioecetes. hoc enim nomine utitur, qui a rege esset constitutus: Ex hoc loco satis apparet Aegyptum Graeca lingua usam esse. atque etiā infra, cū de legatis Alexandrinis Cicero loquatur, Graecos appellat. Nostis, inquit, insulsitatem Graecorum. ET *quidem in custodia etiam fuit regia*.} quo tū in munere speciem, honoremq. ponis, in eo molestia, periculumq. fuit. est enim coniectus in carcerem iussu regis. Infra. Dominatus est, inquit, Alexandriae. Immo uero in superbissimo dominatu fuit: pertulit ipse custodiam: uidit in uinculis familiares suos: mors ob oculos saepe uersata est. Est quidam lepor in duobus uerbis, regius, &, regia, primo obiectionem accusatoris claudente, altero defensoris confutationem. VITA *eius oblata poenae est*.} parum abfuit a poena. tu autem floruisse eum gratia apud regem, uel credis, cum dioecetem fuisse dicis, uel ideo dicis, ut iudices credant. PLATONEM,} historiam Platonis apud Laertium uide, Callisthenis, infra nominati, apud eundem in Aristotelis uita, Plutarchum in Alexandro, Curtium, Trogum, alios. ASPIDE *ad corpus admota*,} ad manum, ait Laertius, cum, eiectus patria, exsularet Alexandriae, regisq. in odium se incurrisse intelligeret: caussam uide apud Laertium. SVPERIOR *stultitia*} quod regi grandem pecuniam credidit, non modo postquam regno pulsus est, sed antea quoque, cum regnaret. eam pecuniam, rege restituto, ut recuperaret, in regnum uenit. stulte: quid enim stultius, quam uenire in eum locum, ubi parendum alteri, & seruiendum sit? sed haec stultitia necessaria, superior illa uoluntaria fuit: itaque hanc ab illa, unde orta est defendi, atque excusari, quis non uidet? SAPIENTER *factum*} in ea re Postumus non modo stultitiae culpam uitauit, sed sapientiae laudem tulit. quam quam nunc eius factum, quia iudicatur ex euentu, stultissimum fuisse uideatur. pertulit enim custodias, & quaecumque regis libido coegit ferre. quod igitur male cecidit, bene consultum quis putaret? TAM *semper stulti, quam sero sapientis est*,} fateor eam stultitiam fuisse, sed ut eadem tamen sapientia uideri possit. Stultus perpetuo uidetur, quod in regnum uenerit, regisq. se libidini, ac potestati commiserit, & hanc stultitiam ad illam superiorem addiderit: sed idem sapiens, quamquam sero, quod expedire se, cum impeditus esset antea stultitia sua, conatus sit. Fuit igitur profecto illa in regnum & semper stulti, & eadem sero sapientis. QVOD *neque moueri, neque mutari potest*,} credidit regi suam, amicorumq. pecuniam. id mutari non potest: ipse etiam in eo se insanisse confitetur. CONTRACTO,} contrahere, hic est peccare, ut alibi quoque. PERPETIENDA} quae pertulit in regno. AD SVOS} Romam. VINDICARET.} tamquam e seruitute. PALLIATVM} pallio potius, ut Alexandrinum hominem, quam toga, ut Romanum, usum esse. TEMERE *hunc pecuniam regi credidisse*,} hoc enim semel contracto, reliqua ei, si modo ad suum peruenire uellet, necessaria fuerunt. VT *& Romae togato esse liceret*:} ut Romam redire posset, &, ut ceteri ciues, toga uti. quod proxime dixit: perpetienda illa fuerunt, ut se aliquando ad suos uindicaret. Infra uero: Postumo crimen uestitus afferet is, in quo spes fuit, posse sese aliquando ad suas fortunas peruenire? ST *togam retinuisset*.} nisi dioecetes esset, seruare ei pecuniam regi creditam non licebat: dioecetis autem nec nomen, nec munus tueri poterat, nisi palliatus esset. DELICTARVM *caussa*,} non necessitatis, quae Postumum coegit uestitum mutare. ET *nobiles adolescentes, & quosdam etiam senatores, summo loco natos*,} cum Postumus neque nobilis sit, neque senator. Addidit, summo loco natos, quia senatores multi non summo loco nati, ut Cicero, & alij: addidit autem, quo magis Postumi factum excusaret. NON *in hortis, aut suburbanis suis*,} ubi liberior, ac solutior uitae ratio conceditur. OPIDO} municipium erat. CVM *mitella*} mitella potius, quam mitra, dixit, quo magis lasciuiam notaret. est autem capitis muliebre tegumentum, non uirile. uulgo nunc cuffiam uocant. CHLAMYDATVM} non togatum, ut in urbe, sed lasciuiae caussa chlamydatum, ut in bello. nam chlamydem esse paludamentum, auctor Nonius. Ad chlamydatum autem subaudio, uidetis in statua. alioqui, quo referatur, non est. ILLVM} qui, deuicto C. Mario, summum imperium obtinuit. Pronomen hoc non nisi summorum uirorum nominibus additur, ut, Africanus ille. IMPERATOREM,} non quales post C. Caesarem fuere, sed quales tunc erant stante rep. uictoriam enim aliquam adepti, caesoq. iusto, ac legitimo hostium numero, imperatores ab exercitu appellabantur. quem honorem, si quis umquam, L. Sulla iure est adeptus, felix in bellica re semper: unde etiam Felicis cognomen. L. VERO *Scipionis*,} fratris Africani maioris. CVM *crepidis*} cum soleis. nam idem sunt: sed crepidae Graeci sermonis, Latini soleae sunt. Gellius lib. XIII. c. 20. SED *etiam a sermone*.} quo iniquior est Memmius, qui criminis loco pallium objicit Postumo, necessitatis, non lasciuiae gratia uestitum mutanti.
OPPRESSVS} repentino Mithridatis edicto, ut omnes uno die ciues Romani necarentur. Opprimi dicitur, non modo qui per uim superatur, sed etiam contra quem praeter eius opinionem aliquid fit, ut hoc loco, & in epist. ad Cassium: Puto te iam suppudere, cum haec tertia iam epistola ante te oppressit, quam tu schedu-

tu schedulam, ante litteram. VESTITVS *mutatione*} sumpto pallio, soccis pro calceis: ut Graeco uestitu falleret eos, quibus, ut omnes plane togatos occiderent, mandatum erat. VIRTVTIS,} uir innocentissimus, cum accusatus defendere se, exemplo Socratis, noluisset, damnatus exsulatum abijt Smyrnam. in Bruto, pro Balbo. CONSVLARIS *homo*} consulatum gessit cum C. Manilio, anno DCXLIIX. SOCCOS} calceamentum & muliebre, & uirile. eo sic utebantur comoedi, ut cothurno tragoedi. AD. AVLETEN,} Latine, tibicinem. cognomen Ptolemaei regis, quia fidibus praecipue delectaretur. ODIOSVM *negotium*} quae obiicere poterat accusator, ea patronus quasi caussae confidens, obijcit, & idem soluit, de regia curatione, de nomine dioecetis, de uestitu mutato, de praeclara morte uitandae turpitudinis gratia. Artificij non uulgaris est uel praecipere quae contra dici possint, uel iam dicta breuiter confutare. prolixa enim confutatio inde nasci uidetur, quod orator laboret, caussaq. timeat: breuis certam uictoriae spem ostendit. VIS,} regis imperantis. POETA *ille noster*,} cuius poema non exstat: itaque nomen eius ignoratur. MORERETVR, *inquies*.} pro, mori potius debuit, quam illud munus accipere, palliumq. suscipere. Sic lib. III. Off. Potius diceret, non esse aequam, quia non esset utilis reip. Pro, dicere debebat. Alibi. NAM *id sequitur*} quod contra dici possit. SI *sine maximo dedecore*,} retorquet argumentum. Mori debuit, quo dedecus effugeret. Immo uero mori, tam impeditis rebus suis, sine dedecore, & quidem maximo, non potuit. ad priorem enim culpam rei familiaris temere proiectae, desperationis, animiq. debilitati, & fracti, & fortunae cedentis infamiam addidisset. Faciunt hoc non oratores modo, sed etiam poetae, ut, ad excusandam uitatae mortis ignominiam, moriendi caussae maiorem uiuendi caussam opponant. Sic in oratione pro Sextio: Vnum mihi restabat illud, quod forsitan non nemo uir fortis, & acris animi, magniq. dixerit: restitisses: repugnasses: mortem pugnans oppetisses. De quo te, te, inquam, patria obtestor, & uos penates, patrijq. dij, me uestrarum sedium, templorumq. caussa, me propter salutem meorum ciuium, quae mihi semper fuit mea carior uita, dimicationem, caedemq. fugisse. Virgilius autem haec de se narrantem Aeneam inducit lib. 2.

Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu uestro, nec tela, nec ullas
Vitauisse uices Danaum; & si fata fuissent,
Vt caderem, meruisse manu.

NEC *consilium ex necessitate, nec uoluntatem ex ui interpretari*.} noli dicere, consilium fuisse, quae necessitas fuit; & uolentem ea Postumum fecisse, quae ut faceret, uis coegit. ANIMADVERTE, *& dicto pare*:} ex tragoedia ueteris poetae: ex eadem fortasse, quae sequuntur. SECVNDO *lumine*} cras. idem attingit ep. ult. lib. 7. ad Att. Caesaris interdicta, si te secundo lumine hic offendero, respuuntur. Virgilius quoque lumen accepit pro die lib. VI. Vix lumine quarto prospecti Italiam. Eodem modo lux. Pro Milone: Centesima lux haec est ab interitu Clodij.

ORATIO

AT ex hoc ipso crimen exoritur. ait enim, dum Gabinio pecuniam Postumus cogeret ex decumis imperatorum, pecuniam sibi coegisse. Non intelligo, hoc quale sit, utrum accessionem decumae, ut nostri facere coactores solent, centesima, an decessionem de summa fecerit. si accessionem, undecim millia talentum ad Gabinium peruenerunt. at non modo abs te decem millia obiecta sunt, sed etiam ab his aestimata. addo illud etiam: qui tandem conuenit, aut, tam graui onere tributorum, ad tantam pecuniam cogendam mille talentum accessionem esse factam, aut, in tanta mercede hominis, ut uis, auarissimi, mille talentum decessionem esse concessam? neque enim fuit Gabinij, remittere tantum de suo; nec regis, imponere tantum pati suis. aderunt testes legati Alexandrini. hi nihil in Gabinium dixerunt: immo hi Gabinium laudauerunt. ubi ergo ille mos? ubi consuetudo iudiciorum? ubi exempla? solet ne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum, cuius nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit? age, si is, qui non dixit, solet: etiam ne is solet, qui laudauit? ijsdem testibus, & quidem non productis, sed dictis testium recitatis, quasi praeiudicata res ad has caussas deferri solet.

EXPLANATIO

EX *hoc ipso*} ex administratione regiae pecuniae. EX. DECVMIS} ex decumano regis uectigali. IMPERATORVM,} quem locum hic habere possit mentio imperatorum, nullo modo possum excogitare. aratorum, quod sententia non respuit, cum aratorum quoque decumae saepe nominentur in Verrinis, libenter reponere. tritico autem ex fertilitate Nilo redundante inuecta, Aegyptus abundat.

VTRVM *accessionem decumae, ut nostri coactores solent, centesima, an decessionem de summa fecerit*.} Gabinio regis iussu, cogebatur illa pecunia, nempe decem millia talentum. Postumus unde sibi sumpsit? nam si ex decumis fiunt decem millia talentum, quae Gabinij sunt: pro Postumo quid superest? Exegit, inquies centesimam, nostrorum coactorum more, praeter illa decem millia talentum Gabinio coacta; ex quibus, cum ei pro reductione regis promissa essent, detrahi nihil oportuit. Si hoc uerum est, respondet Cicero, tota coacta pecunia undecim millia talentum fuisset, non decem millia: quae ab accusatore obiecta, iudices, damnato Gabinio, aestimarunt. id autem quis uerum putabit? nam tantum noui oneris, idest

mille

mille talentum, imponi populis, rex non uidetur passurus fuisse. Sin autem Postumum in cogenda sibi pecunia non accessionem fecisse ad decem millia talentum, sed ex ipsis decem millibus, Gabinio promissis, centesimam sibi sumpsisse dices: cui uerisimile uidebitur, Gabinium, hominem, ut tu uis, auarissimum, tantum pecuniae de promissa sibi summa detrahi passum esse? VNDECIM *millia talentum*} tot esse constat, si, praeter decumas, centesima praeterea pendatur. uno enim ad decem addito, undecim fiunt. TAM *graui onere tributorum,*} pensione decumarum annua. MILLE *talentum accessionem esse factam,*} hoc infra refellunt illa uerba: Nec regis, imponere tantum pati suis. ESSE *concessam?*} a Gabinio, cuius erat merces pro reductione regis decem millia talentum. TANTVM *pati*} tantum noui oneris, tantum ut paterentur. ADERVNT *testes legati Alexandrini.*} contra Postumum dicturi, qui antea dixerant pro Gabinio. sed rex Gabinio, Pompeij gratia, opem ferre cupiuerat: Postumo infensus erat suo nomine. Infra: Nudus, atque egens fugit e regno. SOLET *ne is dicere in eum,*} quod si nemo solet; cur in Postumum, qui pecuniam redegit, legati dicant, cum in Gabinium, cui pecunia illa redigebatur, non dixerint? AGE *si is, qui non dixit, solet:*} sed fac solere: certe qui reum laudauit, in alium, eiusdem affinem culpae, non solet. QVASI *praeiudicata res*} ex testium enim dictis mutari nihil potest. AD *has caussas*} quo ea pecunia peruenerit.

ORATIO

ET *ait etiam meus familiaris, & necessarius, eandem caussam Alexandrinis fuisse, cur laudarent Gabinium, quae mihi fuerit, cur eundem defenderem. mihi, C. Memmi, caussa defendendi Gabinij fuit reconciliatio gratiae. neque me uero paenitet mortales inimicitias, sempiternas amicitias habere. nam, si me inuitū putas, ne Cn. Pompeij animum offenderem, defendisse: caussam, & illum, & me uehementer ignoras. neque enim Pompeius me sua caussa quidquam facere uoluisset inuitum: neque ego, cui omnium ciuium libertas carissima fuisset, meam proiecissem. quamdiu inimicissimus Gabinio fui; non amicissimus mihi non Pompeius fuit: nec postea quam illius auctoritate eam dedi ueniam, quā debui, quidquam simulaui: ne cum mea perfidia illi etiā ipsi facerem, cui beneficium dedissem, iniuriam. nam non redeundo in gratiam cum inimico, non uiolabam Pompeium; si per eum reductus insidiose redissem, me scilicet maxime, sed proxime illum quoque fefellissem. at de me omittamus. Ad Alexandrinos istos reuertamur. Quod habent os? quam audaciam? modo, uobis inspectātibus, in iudicio Gabinij tertio quoque uerbo excitabantur: negabant pecuniam Gabinio datam: recitabatur idētidem Pompeij testimonium, regem ad se scripsisse, nullam pecuniam Gabinio, nisi in rem militarem, datam.*

EXPLANATIO

MEVS *familiaris.*} Apparet C. Memmium significari. cui paullo post respondet. EANDEM *caussam*} amicitiam Pompeij, cuius opera Ptolemaeus redierat in regnum, Cicero autem ab exsilio. IMMORTALES *inimicitias,*} quae aliquando desinant, ut cuncta mortalia. SEMPITERNAS} uitae aequales. CAVSSAM,} Postumi, quae nunc agitur. mouit enim me tamquam iusta: quam tu uideris iniustam putare, cum eam non propter ipsam, sed propter amicitiam Pompeij, defendi a me dicis. OMNIVM *ciuium libertas*} in exstinguendo Catilina, nefarie de rep. cogitante. NON *amicissimus mihi, non Pompeius fuit:*} idest inimicissimus mihi non fuit. nam particula, nō iterata, affirmationem gignit. In hoc Pompeij beneuolentiam captat, cuius animum erga se, licet inimicissimum amico suo Gabinio, numquam esse immutatum ostendit. ILLIVS *auctoritate eam dedi ueniam, quam debui,*} illo auctore, posteaquam Gabinio, qui me grauiter Consul lacerat, ignoui, sicut debui auctore Pompeio, principe ciuitatis, & mihi summa necessitudine coniuncto. QVIDQVAM *simulaui*} in Gabinium. simulassem autem, si eum a te de repetundis accusatum, ob eam, quam tu putas, caussam, non iudicio, ac ueritate adductum, defendissem. NE *cum mea perfidia*} Perfidus enim in Gabinium fuissem, si Vatinium defendissem inuitus, contra fidem illi datam: cum illi, me fore amicissimum Gabinij, uere sancteq. affirmassem. CVI *beneficium dedissem*} Pompeium designat, cui uidetur, cum Gabinio in gratiam redeundo beneficium dedisse, reconciliationem illam, beneficij loco, petenti. NON *uiolabam Pompeium:*} praestitit autem, non uiolare Pompeium, quam & me ipsum, & illum, fide mea prodita, fallere. NISI *in rem militarem,*} Armis enim Gabinius regem reduxit, Archelao pulso.

ORATIO

NON *est, inquit, tum Alexandrinis testibus creditum. Quid? postea creditum? non. quamobrem? quia nunc aiunt, quod tum negabant. quid ergo? ista condicio est testium, ut, quibus creditum non sit negantibus, iisdem credatur dicentibus? at, si uerum tum cum uerissima fronte dixerunt, nunc mentiuntur; si tunc mentiti sunt, doceant nos uerum. quid uultis? sileant. dicere audiebamus Alexandriam, nunc cognoscimus: illinc, omnes praestigiae, illinc, inquam, omnes fallaciae, omnia denique ab his nummorum argumenta nata sunt. nec*

mihi longius quidquam est, iudices, quam uidere hominum uultus. dixerunt hic modo nobiscum ad haec subsellia, quibus superciliis renuentes huic decem millium crimini? iam nostis insulsitatem Graecorum. humeris gestum agebant: tum, temporis credo caussa: nunc scilicet tempus nullum est. ubi semel quis peierauerit, ei credi, postea, etiam si per plures deos iuret, non oportet, praesertim, iudices, cum in his iudiciis ne locus quidem nouo testi soleat esse, ob eamq. caussam iidem iudices reiiciantur, qui fuerint de reo, ut his nota sint omnia, neque quid fingi noui possit. lites, quo ea pecunia peruenerit, non suis propriis iudiciis, sed in reum factis condemnari solent. itaque, si aut praedes dedisset Gabinius, aut tantum ex eius bonis, quanta summa litium fuisset, populus recepisset: quamuis magna ad Postumum ab eo pecunia peruenisset, non redigeretur: ut intelligi facile possit, quod ex ea pecunia ad quem eorum, qui damnatus est, peruenisse in illo primo iudicio planum factum sit, id hoc genere iudicii redigi solere. nunc uero quid agitur? ubi terrarum sumus? quid tam insolens, tam peruersum, praeposterum ue dici, aut excogitari potest? accusatur is, qui non abstulit a rege, sicut Gabinius iudicatus est, sed qui maximam regi pecuniam credidit. ergo is Gabinio dedit, qui non huic reddidit. iam cedo, cum is, qui pecuniam Postumo debuit, non huic, sed Gabinio dederit, condemnato Gabinio, utrum illi eam pecuniam reddidit, an etiam nunc debet? at habet, & celat: sunt enim, qui ita loquantur. quod genus tandem est istud ostentationis, & gloriae? si nihil habuisset umquam, tamen, si quaesisset, cur is dissimularet habere, caussa non esset: qui uero duo lauta, & copiosa patrimonia accepisset, remq. praeterea bonis & honestis rationibus auxisset; quid esset tandem caussae, cur existimari uellet, nihil habere? an cum credebat inductus usuris, id agebat, ut haberet quamplurimum: postea quam exegit quod crediderat, ut existimaretur egere, nouum genus hoc gloriae concupiscit?

EXPLANATIO

NON *est, inquit, creditum*.} in iudicio Gabinij: qui laudatus ab illis, tamen damnatus est, tamqnam acceptis ob reductionem illam decem millibus talentum. QVID *? postea creditum? Non*.} hic de mendo cur suspicer, duae caussae faciunt, una quod, creditum, locum non habet: quia nondum legati testimonium dixerant in Postumum, ac ne in iudicium quidem, ut arbitror, uenerant. nam supra: Aderunt testes legati Alexandrini infra uero: Nec mihi longius quidquam est, iudices, quā uidere hominum uultus. Altera caussa est, quod particula, Non, referri ad accusatorem nulla ratione potest: qui cum accusaret Postumum affirmabat potius, quam negabat, credendum esse legatis in Postumum dicentibus. Quare suffragante, ut opinor, sententia, distinguerem, ac legerem, hoc modò Quid postea? (subaudi, fore putas) creditur nunc. subiungitur autem ratio ex persona accusatoris: quia nunc aiunt, quod tum negabant. Necesse est enim credi uel negantibus, uel affirmantibus. negantibus in Gabinij iudicio creditum non est: itaque iudices eum damnarunt: affirmantibus igitur contra Postumum creditur. Hic Cicero ducit argumentum a testium inconstantia. Quid ergo? inquit: ijsdem testibus in eadem re creditur nunc, quibus creditum antea non sit? Disputationis autem hic est ordo. Accusator dicit: Non est tum Alexandrinis testibus creditum. Defensor: Quid postea? Accusator: creditur nunc. Defensor: Quamobrem? Accusator: Quia nunc aiunt, quod tum negabant. Defensor: Quid ergo? ista conditio &c. COGNOSCIMVS} in hoc postumi negotio. PRAESTIGIAE,} artes obscurandae ueritatis. NVMMORVM *argumenta*} falsa nummorum indicia: cum C. Gabinio non esse pecuniam illam a rege datam negauerint; & nunc datam a Gabinio partem eius pecuniae Postumo dicant, ut eo, quo accusatur, crimine damnetur, ex capite legis Iuliae, Quo ea pecunia peruenerit. NOBISCVM} cum ego Gabinium de repetundis defenderem. AD *haec subsellia*,} ante uos iudices. Erant subsellia iudicum, accusatorum, defensorum. Subsellia Pedianus, non maiora, sed minora tantum iudicia exercentium fuisse, non recte, ut arbitror, existimat. iudicium enim Postumi certe inter minora non est: & subsellia tamen iudicum appellantur. QVIBVS *superciliis*} quo uerius eorum testimonium uideretur, admirationem superciliis ostendebant, negantes omnino uerum esse crimen decem millium talentorum. TVM *temporis credo caussa*:} ut Gabinium adiuuarent. Ironia: quasi dicat: si tunc falsum testimonium, tempori seruientes, dixerunt: nunc quoque, temporis caussa, falsum dicunt: tunc, ut reum Gabinium subleuarent: nunc, ut reum Postumum. Non enim est, ut dici possit: recte tunc ijs creditum non est; quia tempori seruiebant. recte autem nunc ijsdem non creditur; quia tempori non seruient, sed ex animo testimonium dicent. IN *his iudiciis*} quae fiunt ex eo capite legis Iuliae, quo ea pecunia peruenerit: quo capite nunc accusatur Postumus. SI *aut praedes dedisset*} hac de re uide supra. HOC *genere iudicii*} quod fit ex eo capite legis Iuliae, Quo ea pecunia peruenerit. REDIGI *solere*.} ium scilicet, cum neque is, qui in illo primo iudicio damnatus est; neque ex eius bonis, quanta summa litium aestimatarum fuit, populus recepit. SICVT *Gabinius iudicatus est*,} Gabinium ipse defenderat, eiq. Pompeij caussa amicus erat: propterea non fatetur abstulisse Gabinium a rege pecuniam, sed ait, Iudicatus est. ERGO *is*} ergo rex dedit Gabinio, Postumo autem quam acceperat, non reddidit. Concinnitas quaedam est, & in similibus uerbis, dedit, reddit. & in sententia: dedit ei, a quo non acceperat; à quo autem acceperat, ei non reddidit. peruerse igitur, & praepostere, ut paullo ante dictum est, regis creditor accusatur Postumus. CVM *is*,} rex. HABET,} Postumus, acceptam a rege. OSTENTATIONIS, *& gloriae?*} in celanda pecunia: cum ostentatione potius gloria quaeratur. SI *nihil habuisset umquam*,} Postumus. QVAESISSET,} pro, acquisiuisset. DVO *patrimonia*} unum a naturali patre Curio, alterum ab adoptiuo, auunculo suo, Rabirio acceptum. Infra.

ORATIO

DOMINATVS est enim, inquit, Alexandriae. Immo uero in superbissimo dominatu fuit: pertulit ipse custodiam: uidit in uinculis, familiares suos: mors ob oculos saepe uersata est: nudus, atque egens ad extremum fugit ex regno. At permutata aliquando pecunia est: ductae naues Postumi Puteolis sunt: auditae, uisaeq. merces, fallaces quidem, & fucosae, chartis, & linteis, & uitro delatae: quibus cum multae naues refertae fuissent, una non potuerit parua, artata. plus ille Puteolanus sermo illius temporis, uectorumq. cursus, atque ostentatio, tum subinuisum apud maleuolos Postumi nomen propter opinionem pecuniae nescio quam, aestatem unam complures aures refersit istis sermonibus.

EXPLANATIO

DOMINATVS est enim, inquit Alexandriae.} cũ dioecetes esset regius. quo fit credibile, pecuniam, antea regi creditam, accepisse, sed celare. PERTVLIT ipse custodiam:} tantum abest, ut dominatus Alexandriae sit, ut custodiam quidem ipse pertulerit, in uinculis autem uiderit familiares suos, &c. AT permutata aliquando pecunia est:} pecuniam Postumi traductam esse Alexandria Romã, dicebat accusator. PVTEOLIS} aut, Puteolos, malim; ut sit, ductae Alexandria Puteolos: aut intellegendum, ductae Puteolis Romam. FALLACES quidem, & fucosae,} aduectae enim illae merces Alexandriae, non lucri gratia, sed ne pecunia pateret simul missa. obiectio accusatoris. CHARTIS,} chartarum mentio, satis ostendit, Alexandrinas fuisse merces illas. nam Alexandriae chartae tum fiebant ex iunco papyro, & palustribus Aegypti, uel quiescentibus Nili aquis, ubi euagatae stagnarent. Plinius lib. XIII c. ta. VNA non potuerit parua artata.} nisi legatur, Patuerit pecunia; perobscura mihi quidem sententia est. Ceterae merces, dicebat accusator, multis nauibus palam delatae, patebant: pecunia uero, una tantum artata naui, latebat. PLVS ille Puteolanus sermo} non magna uarietate, si quis contractam scribendi rationem consideret, lego, Publicus ille. VECTORVMQ. cursus,} qui uehebant, ostentabantq. illas merces.

ORATIO

VERVM autem, iudices, si scire uultis, nisi C. Caesaris summa in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas exstitisset, nos hunc Postumum iampridem in foro non haberemus. ille onera multorum huius amicorum excepit unus: quaeq. multi homines necessarij secundis Postumi rebus destripta sustinuerunt, nunc eius afflictis fortunis uniuersa sustinet. umbram equitis R. & imaginem uidetis, iudices, unius amici conseruatam auxilio, & fide. nihil huic eripi potest, praeter hoc simulacrum pristinae dignitatis, quod Caesar solus tuetur, & sustinet: quae quidem in miserrimis rebus huic tamen tribuenda est maxima. nisi uero hoc mediocri uirtute effici potest, ut tantus ille uir tanti ducat hunc, & afflictum praesertim, & absentem, & in tanta fortuna sua, ut aliena respicere magnum sit, tanta oppugnatione maxima rum rerum, quas gerit, atque gessit, ut uel obliuisci aliorum non sit mirum, uel, si meminerit, oblitum esse, facile possit probare. multas equidem C. Caesaris uirtutes, magnas, incredibilesq. cognoui: sed sunt ceterae maiori bus quasi theatris propositae, & paene populares. castris locum capere, exercitum instruere, expugnare urbes, aciem hostium profligare, hanc uim frigorum, hiememque, quam nos uix huius urbis tectis sustinemus, excipere, his ipsis diebus hostem persequi, tum, cum etiã ferae latibulis se tegant, atque omnia bella iure gentium conquiescant: sunt ea quidem magna: quis negat? sed magnis excitata sunt praemijs ad memoriam hominum sempiternam. quo minus admirandum est, eum facere illa, qui immortalitatem concupierit. haec mira laus est, quae non poetarum carminibus, non annalium monumẽtis celebratur, sed prudentium iudicio expenditur. equitem R. ueterem amicum suum, studiosum, amantem, obseruantem sui, non libidine, non turpibus impensis cupiditatum, atque iacturis, sed experiẽtia patrimonij amplificandi labentem excepit, corruere non siuit, fulsit, et sustinuit re, fortuna, fide, hodieq. sustinet, nec amicum pendentem corruere patitur, nec illius animi aciem praestinguit splendor sui nominis, nec mentis quasi luminibus officit altitudo fortunae, & gloriae. sint sane illa magna, quae re uera magna sunt: de iudicio animi mei, ut uolet, quisque sentiat: ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna liberalitatem in suos, memoriam amicitiae, reliquis uirtutibus omnibus antepono. quam quidẽ uos, iudices, in nouo genere bonitatem inusitatam claris, ac praepotentibus uiris non modo non aspernari, ac refutare, sed complecti etiam, & augere debetis; & eo magis, quod uidetis hos quasi sumptos dies ad labefactandum illius dignitatem. ex qua illi nihil detrahi potest, quod nõ aut fortiter ferat, aut facile restituat: amicissimum hominem si honestate spoliatum audierit, nec sine magno dolore feret, nec id amiserit, quod posse speret recuperari.

EXPLANATIO

HVNC *Postumum*, } non dubito, quin, Postumum, glossema sit: nec dubitabit, opinor, quis, quo modo eum supra, infraq. Cicero appellet, obseruabit. IN *foro non haberemus*. } amisso enim equestri censu, quem ad CD. millia peruenire oportebat, equestrem simul ordinem, equitumq. propria ornamenta, ut clauum tunicam, amisisset: ita publico carere cogeretur. TVETVR, *& sustinet tamen*. } conseruato illi equestri censu. HVIC *tribuenda est maxima*. } summa dignitas Postumo, uel in afflicta eius fortuna, debetur: ex quo, de uirtute illius non mediocriter liceat conijcere, quod Caesar in tantis rebus, quas in Gallia gerit, hunc tamen, & afflictum, & absentem, in tanta sua felicitate, magni ducat. MAIORIBVS *quasi theatris propositae*, } illustriores, ac notiores. PAENE *populares*. } ut eas uel quilibet de populo iudicare posit. IVRE *gentium* } quod, sine scripto iure, commune omnium debet esse. PATRIMONII *amplificandi* } cum speraret auctum iri a se patrimonium, regi pecuniam credidit. PENDENTEM *corruere* } haec tota sententia translatis uerbis exornatur. Hic olim, pro, Pendentem, erat, Pudentem: nos mendum, translatione admoniti, sustulimus. NEC *illius animi aciem praestinguit splendor sui nominis*, } solent enim clari, & praepotentes uiri quasi oculos interdum claudere afflictae amicorum fortunae. Ideo subiungitur: In nouo genere bonitatem &c. NEC *mentis quasi luminibus* } translatio ab iis, quarum altitudo luminibus officit inferiorum aedium. Proprie lib. 3. off. Demoliri aedes iussus est, quarum altitudo officeret auspicijs. Translate in Bruto. Catonis luminibus obstruxit haec posteriorum quasi exaggerata altius oratio. Non impedit, inquit, summa Caesaris fortuna, & gloria, quo minus ea, quae debet, mens illius cernat, atque prospiciat. IN *nouo genere* } in erigendis afflictis, neq. fortuna, fide sustinendis. QVASI *sumptos* } de industria a maleuolis. DIIS } qui cognoscendae, & iudicandae Postumi caussae tribuentur. AD *labefactandum illius dignitatem*. } quae agitur in amici iudicio. AVT *facile restituat*. } nouis rebus gestis. QVOD *posse speres recuperari*. } amissae enim damnum honestatis, quae res est, quae sarcire umquam possit? magis igitur de Postumi laboras honestate, quam de sua dignitate.

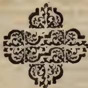
ORATIO

SATIS *multa hominibus non iniquis haec esse debent; nimis etiam multa nobis, quos aequissimos esse confidimus. sed ut omnium uel suspicioni, uel maleuolentiae, uel crudelitati satisfiat: occultat pecuniam Postumus, latent regiae diuitiae; ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirij Postumi nummo sestertio sibi addici uelit? sed, miserum me, quanto haec dixi cum dolore. hem Postume, tu ne es Curij filius, C. Rabirij iudicio, & uoluntate filius, natura sororis filius? tu ne ille in omnes tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletauit? qui nihil profudisti, nihil ullam in libidinem contulisti? tua, Postume, nummo sestertio a me addicuntur? o meum miserum, acerbumq. praeconium. at hoc etiam optat miser, ut condemnetur a uobis; ita bona ueneant, ut solidum suum cuique soluatur: nihil iam aliud, nisi fidem, curat: nec uos huic, si iam obliuisci uestrae mansuetudinis uolueritis, quidquã praeterea potestis eripere. quod, iudices, ne faciatis, oro, obtestorq. uos, atque eo magis, si aduenticia pecunia petitur ab eo, cui sua non redditur, nam in eum, cui misericordia opitulari debeat, inuidia quaesita est. sed iam, quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi praestiti, Postume, reddam etiam lacrumas, quas debeo: quas quidem ego tuas in meo casu plurimas uidi. uersatur ante oculos luctuosa nox meis omnibus, cum tu totum te cum tuis copijs ad me detulisti. tu comitibus, tu praesidio, tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud postulabat, discessum illud sustentasti. tu numquam meis me absente liberis, numquam coniugi meae defuisti. possum excitare multos reductos testes liberalitatis tuae: quod saepe audiui patri tuo, qui id fecisset, magno adiumento iudicio capitis fuisse. sed iam omnia timeo: bonitatis ipsius inuidiam reformido. iam indicat tot hominum fletus, quam sis carus tuis: & me dolor debilitat, includitq. uocem. uos obsecro, iudices, ut huic optimo uiro, quo nemo melior umquam fuit, nomẽ equitis R. & usuram huius lucis, & uestrum conspectum ne eripiatis. hic uos aliud nihil orat, nisi ut rectis oculis hanc urbem sibi intueri, atque in hoc foro uestigium facere liceat: quod ipsum fortuna eripuerat, nisi unius amici opes subuenissent.*

EXPLANATIO

OCCVLTAT *pecuniam Postumus*, } fatebor quod obijcitur, occultari pecuniam a Postumo, latere apud eum regis diuitias, idest, ingentem pecuniae uim, cum fallacibus, fucosisq. mercibus missam. NVMMO *sestertio sibi addici uelit?* } qui ea uelit emere uel minima pecunia, minimo pretio? Sic enim ueteres loquebantur. Epitome Liuiana lib. LV. Sestertio nummo uenijt. Pedianus etiam bona Milonis, propter aeris alieni magnitudinem, uenijsse ait semuncia: idest minimo: nam semuncia est uigesima quarta pars assis. Et Valerius Max. lib. v. c. 2. in funere Hirtij, & Pansae ait eos, qui libitinam exercebant, petiisse, ut exsequiarum apparatus sestertio nummo ipsis praebentibus addiceretur. Vitruuius quoque, ubi de Salapia loquitur: Areas diuisit, nummoq. sestertio singulis municipibus mancipio dedit.

CVRII} Diximus, duos Postumo patres fuisse, a quibus etiam duo ei lauta, & copiosa patrimonia relicta sunt, Curium naturalem, adoptiuum Rabirium, matris fratrem: a quo praenomen, & nomen acceperat: ut in adoptionibus mos erat. NIHIL *profudisti, nihil ullam in libidinem contulisti?*} supra: Non libidine, non turpibus impensis cupiditatum, atque iacturis, sed experientia patrimonij amplificandi labentem excepit. PRAECONIVM.} nam in auctione addicuntur à praecone bona. HOC *etiam optat miser, ut condemnetur*} Non arbitror eum uelle de crimine obiecto condemnari: quod in orationis fine deprecatur, sed tantum, ut, auctione facta bonorum suorum, solidum suum cuique soluatur. itaque subijcit Cicero: Nec uos huic, si iam obliuisci uestrae mansuetudinis uolueritis, quidquam praeter ea potestis eripere. SI *iam obliuisci uestrae mansuetudinis uolueritis,*} Si uestrae mansuetudinis obliti, condemnare uelitis eum illius pecuniae nomine, quam a Gabinio ad eum peruenisse dixit accusator. nam, & si, quantam pecuniam Gabinio datam credidistis, tantam ex eius bonis recipi non licuit: non ideo tamen sequitur, ut, quae pecunia non inuenitur, ad Postumum peruenerit. tantumq. abest, ut haec ad uenticia pecunia, de qua reus est, ab eo peti debeat, ut nec ea, quam ipse regi credidit, ei reddita sit. Quare condemnari, & uenire cupit sua bona, non ut ex ijs redacta pecunia soluatur populo, quae non debetur; quandoquidem nihil ex ea Postumus accepit, quam Gabinio datam esse iudicatum est; sed ut amicis suis, a quibus mutuam sumpsit, ut regi crederet, omnino satisfiat. laborat enim nulla de re, praeterquam de fide sua. IN *meo casu*} cum eiectus est iniustissima Clodij rogatione. MVLTOS} non enim testis unus ego sum liberalitatis tuae. REDVCTOS} qui non adsunt, sed alibi alius rem suam agit. possum, igitur, testes multos exciare, & in iudicium reducere, ut de tua liberalitate testimonium dicant. PATRI *suo,*} naturali, non adoptiuo. MAGNO *adiumento*} apparet absolutum esse. absolutionis autem magnam fuisse caussam, quod multos in iudicium adduxerit testes liberalitatis suae. NOMEN *equitis Ro.*} eques enim Romanus, equestrem ei censum si eripueritis, non erit. VSURAM *huius lucis,*} domicilium urbis Romae. damnatus enim a uobis, ibit in exsilium. VESTRVM *conspectum*} hoc addidit ad commouendam ex Postumi, in eos amore misericordiam. Qui carere inquit, uestro conspectu sine summo dolore non potest, cur eum a uobis eijciendum putetis? RECTIS *oculis*} ut aspicere sibi hanc urbem praesenti, non respicere liceat absenti. QVOD *ipsum*} caruisset enim publico, equestri censu amisso, nisi C. Caesar eum illi conseruasset. supra. Nisi C. Caesaris, summa in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas exstitisset, nos hunc Postumum iampridem in foro non haberemus. Et post: Nihil huic eripi potest, praeter hoc simulacrum pristinae dignitatis, quod Caesar solus tuetur, & sustinet. FORTVNA} & hoc ad mouendam misericordiam pertinet. multi enim sua nequitia, suisq. uitijs bona perdiderunt: quibus misericordia non debetur. Postumo autem non turpes impensae cupiditatum, atque iacturae, sed experientia patrimonij amplificandi, damno, atque exitio fuit. quam culpam fortuna sustinet. OPES} supra: Equitem Romanum, ueterem amicum suum, labentem excepit, corruere non siuit, fulsit, & sustinuit re, fortuna, fide.

IN ORA-

IN . ORATIONEM . CICERONIS PRO . M . MARCELLO

PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

M. CLAVDIVS *Marcellus, plebeij generis, (nam & Claudij, Pulchrorum, Neronumq. cognomine, patricij fuere) nobilis tamen ex maioribus, & sua uirtute clarus, gesto consulatu cum Ser. Sulpicio Rufo, iurisconsulto celeberrimo, ciuili bello Pompeium secutus est: uictusq. Pharsalica pugna, neque cum ijs, qui bellum in Africa renouandum putarunt, sua consilia coniunxit, neque ad Caesarem uictorem, impetrandae ueniae caussa, supplex ire uoluit: Mitylenas, urbem a bello, & a belli suspicione remotam, se contulit: ibi satis diu, nullo reuertendi in patriam studio, commoratus, cum in publica calamitate conscientia se mentis optimae consolaretur, & in litteris uiueret, reditum ei senatus a Caesare impetrauit quo beneficio gratiae sunt a multis actae: Cicero autem, Marcelli amantissimus, luculenta, quae exstat, oratione, & gratias egit, & ita Caesarem laudauit, ut accedere nihil posset. Qua de re non alienum uidetur ea recitare, quae ad Sulpicium scripsit his uerbis. Fecerat hoc senatus, ut, cum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, & cum C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiecisset, cunctus consurgeret, & ad Caesarem supplex accederet. noli quaerere: ita mihi pulcher hic dies uisus est, ut speciem aliquam uidere uiderer, quasi reuiuiscentis reip. itaque, cum omnes ante me rogati gratias Caesari egissent, ego rogatus mutaui meum consilium. nam statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. fregit hoc meum consilium & Caesaris magnitudo animi, & senatus officium. itaque pluribus uerbis egi Caesari gratias. Hic de Marcelli summa eloquentia,*

tia,

tia, quia non pertinet ad orationis argumentum, nihil addam. illud omittendum non uidetur, cum in patriam rediret, a P. Magio Chilone, familiari suo, interfectum esse. de quo Sulpicij ad Ciceronem exstat epistola. Et quamquam propter Marcellum habita oratio sit: ad conciliandam tamen, & colligendam Caesaris beneuolentiam digreditur Cicero in eam partem, ut de querella eius, & de suspicione, qui se insidias metuere dixerat, accurate disputet: ac primum, non esse timendum ostendat; cum nemo tam ingratus, tamq iniustus esse poßit, qui, cuius in anima resp. consistit, & a cuius uita omnium uita pendeat, eum exstinctum uelit: deinde & suo, & reip. nomine hortetur, atque obsecret, ut suae uitae consulat: postremo non excubias modo, custodiasq. bonorum ciuium pro salute illius, uerum etiam laterum, & corporum oppositus contra uim polliceatur. Habita est, Caesare III. & M. Lepido cos. uictis iam iterum in Africa cum Iuba rege Pompeianis.

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. M. MARCELLO
ORATIO. XL

IVTVRNI *silentij, P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim uerecundia, finem hodiernus dies attulit, idemq. initium, quae uellem, quaeq. sentirem, meo pristino more dicendi. tantam enim mãsuetudinem, tam inusitatam inauditamq. clementiam, tãtum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac paene diuinam tacitus praeterire nullo modo possum. M. enim Marcello nobis, P. C. reiq. pub. reddito, non solum illius, sed meam etiam uocem & auctoritatem & uobis, & reip. conseruatam, ac restitutam puto. dolebam enim, P. C. ac uehementer angebar, cum uiderem, uirum talem, qui in eadẽ caussa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, uersari me in nostro uetere curriculo, illo, aemulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum quasi quodam socio a me & comite distracto. ergo & mihi meae pristinae uitae consuetudinem, C. Caesar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad bene de omni rep. sperandum quasi signum aliquod sustulisti. intellectum est enim mihi quidem in multis, & maxime in me ipso, sed paullo ante omnibus, cum M. Marcellum senatui, populoq. R. & reip. concessisti, commemoratis praesertim etiam offensionibus, te auctoritatem huius ordinis, dignitatemq. reip. tuis uel doloribus, uel suspicionibus anteferre. ille quidem fructum omnis ante actae uitae hodierno die maximum cepit cum summo consensu senatus, tum praeterea iudicio tuo grauissimo, & maximo. ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. est uero fortunatus ille, cuius ex salute non minor paene ad omnes, quam ad illum uentura sit, laetitia peruenerit. quod quidem ei merito, atque optimo iure contigit. quis enim illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo laudis genere praestantior? nullius tantum est flumen ingenij, nulla dicendi, aut scribendi tanta uis, tanta copia, quae, non dicam exornare, sed enarrare, C. Caesar, res tuas gestas possit: tamen affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his esse laudem ampliorem, quam eam, quam hodierno die consecutus es. soleo saepe ante oculos ponere, idq. libenter crebris usurpare sermonibus; omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium potentissimorumq. populorum, omnes clarissimorum regum res gestas, cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero proeliorum, nec uarietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri; nec uero disiunctissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis, non dicam cursibus, sed uictorijs lustratae sunt. quae quidem ego nisi ita magna esse fatear, ut ea uix cuiusquam mens, aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia maiora. nam bellicas laudes solent quidam extenuare uerbis, easq. detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriae sint imperatorum: & certe in armis militum uirtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum iuuant: maximam uero partem quasi suo iure fortuna sibi uindicat, &, quidquid est prospere gestum, id paene omne ducit suum. at uero huius gloriae, C. Caesar, quam es paullo ante adeptus, socium habes neminem: totum hoc, quantumcũque est, quod certe maximũ est, totũ est, inquam, tuum: nihil sibi ex ista laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit: quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina Fortuna in istius societatem gloriae se non offert, tibi concedit, tuam esse totam, & propriam fatetur: numquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur. domuisti gentes, immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: ea tamen uicisti, quae & naturam, & condicionem, ut uinci possent, habebant. nulla est enim tanta uis, tanta copia, quae non ferro, ac uiribus debilitari, frangiq. possit. uerum, animum uincere, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, uirtute praestantem non modo extollere iacentem, sed etiã amplificare eius pristinam dignitatem, haec qui faciat, non ego eum cum summis uiris comparo, sed simillimum deo iudico. itaque, C. Caesar, bellicae tuae laudes celebrabuntur illae quidem non solum nostris, sed paene omnium gentium litteris, atque linguis; neque ulla umquam aetas de tuis laudibus conticescet: sed tamen eiusmodi res nescio quo modo, etiam dum audiũtur, aut dum leguntur, obstrepi clamore militum uidentur, & tubarum sono. at uero, cum aliquid clementer, mansuete, iuste, moderate, sapienter factum, in iracundia praesertim, quae est inimica consilio, & in uictoria, quae natura insolens, & superba est, aut audimus aut legimus, quo studio incendimur non modo in gestis rebus, sed etiam in fictis? ut eos saepe, quos numquam uidimus, diligamus. te uero, quem praesentem intuemur, cuius mentem, sensusque, & os cernimus, ut, quidquid belli fortuna reliquum reip. fecerit, id esse saluum uelis, quibus laudibus efferemus? quibus studijs prosequemur? qua beneuolentia complectemur?*

EXPLA-

EXPLANATIO

Diuturni *silentij, P. C.* } prima orationis uerba ad senatum, reliqua ad Caesarem omnia diriguntur. habenda enim ratio fuit ordinis amplissimi tum dignitatis gratia, tum etiam, quia, cum ageretur de Marcello, supplex ad Caesarem cunctus accesserat, & reditum precibus impetrauerat. Diuturni silentij: quia perpetuo tacuerat in sen tu, a quo tempore, impetrata a Caesare uenia, in urbem redierat. Non *timore aliquo,* } captat a Caesare beneuolentiam, cum se non timuisse ostendit, ne liberius de rep. loquens, cum offenderet. in quo clementiam eius, animiq. magnitudinem declarat. Quod autem hic dicit, Non timore aliquo scribit ad Sulpicium, Non mehercu le inertia. & quod hic subiungit, Partim dolore ibi, Desiderio pristinae dignitatis: ex quo nascebatur dolor. Verecundia, } contra quem enim armis pugnassem, eo praesente in senatu uerba facere uerecundia prohibebat. hodiernus autem dies, Marcello restituto. quasi reuiuiscens rep. mihi animum reddidit: non solum. ne posthac taceam, uerum etiam, ut pro meo sensu, quemadmodum antea solebam, libere loquar. Mansuetudinem } humanitatem. id ostendunt illa uerba pro lege Manilia: Humanitate iam tanta est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis uirtutem eius pugnantes timuerint, an mansuetudinem uicti dilexerint. Tam *inusitatam, inauditamq. clementiam,* } ut ignoscatur ei primum, qui contra pugnauerit; deinde ei, qui uictus ad clementiam uictoris confugere noluerit, maluerit q. in externis locis, quam in patria procul a suis uitam ducere. Modum, } quem enim de medio pro summa potestate facile potest tollere, incolumem esse uult. Sapientiam. } in cognoscenda Marcelli uirtute; qua diuinis carere non posse remp. intelligit. Ac *paene diuinam* } hic non omnino, quod est deorum, homini tribuit, sed similitudinem quandam: alibi tamen humana bona cum diuinis confert, ut lib. 2. de Nat. de. Diuina liberalitas: pro Milone, Diuina mente: lib. 1. de Orat. Homo diuinus in dicendo. Auctoritatem } temporum calamitatem ademptam. de qua scripsit ad Sulpicium: statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. Non *in eadem esse fortuna* : } non mecum simul patria frui. Imitatore! hoc utitur uerbo, quia Marcellus aetate minor. Distracto. } dolorem significat, ex dirempta superiorum temporum coniunctione. In *nostro uetere curriculo,* } in dicenda de rep. sententia. Intellectum *est enim mihi quidem in multis, & maxime in me ipso, sed paullo ante omnibus,* } ratio cur proxime dixerit: His omnibus ad bene de omni rep. sperandum quasi signum aliquod sustulisti. Quod ad me attinet, inquit, iam intellexeram, cum in multis a te restitutis, tum in me ipso maxime, te auctoritaté huius ordinis, dignitatemq reip. tuis uel doloribus, uel suspicionibus anteferre: sed quod ego aliquanto ante in multis, & in me ipso, idem hodierno omnes die in salute Marcelli intellexerunt. cum enim eum, qui se tibi inimicum non modo in bello, sed etiam, postea quam uictus est, ita esse ostenderit, ut ueniam a te petere & si tibi, sicut multi, credere noluerit; quae pertinacia summi index odij uidebatur; senatui, populoq. Romano, & reip. concesseris: plus a te senatui, & reip. quam tuis uel doloribus, uel suspicionibus tribui, omnes intelle erunt. Hoc sensu, cum antea legeretur, In omnibus, particulam, In, delendam putaui: ut ad illud, Mihi quidem in multis, referatur hoc, sed paullo ante omnibus, cum M. Marcellum senatui, populoq. Romano & reip. concessisti. Reip. } quae senatum, populumq. Romanum praeterea imperium omne complectitur. Offensionibus, } iniurijs a Marcello acceptis, praesertim quod ei se, armis iam uictus dedere recusasset. quo facto cum acerbior in Caesarem esse, tum de clementia eius, & fide male sentire uidebatur. Eandem rem scribit ad Sulpicium his uerbis. Ipse Caesar, accusata acerbitate Marcelli, (sic enim appellabat) laudataq. honorificentissime & aequitate tua & prudentia, repente praeter spem dixit se senatui roganti de Marcello ne hominis quidem caussa negaturum. Dignitatemq. *reip.* } quae, Marcello, consulari uiro, restituto, conseruari & augeri uideretur. Doloribus } propter superiorum temporum offensiones. Suspicionibus } ne restitutis ijs, qui contra te pugnassent, ipse tibi ex occulta aliqua coniuratione periculum creares. Cum *in accepto tanta sit gloria.* } gloriá cum salute Marcellus a te restitutus adipiscitur: quia, quod in eam rogante senatu beneficium contulisti, uirtutis illius esse fructú omnes intelligunt. Ventura *sit,* } quia Marcello nondum cognita res erat. quo enim die Caesar senatui roganti Marcellum conces i, eo ipse die gratias ei Cicero, cum sententiam suo loco rogatus est, egit hac oratione. Atque *optimo iure* } auget, potest enim aliquid alicui merito contingere, non tamen optimo iure. Nobilitate } contestata maiorum uirtute. Dixi iam, plebeij generis homines, item ut patricios, nobiles uocari propter maiorum honores, & magna in remp. merita. nam Decij, Domitij Publilij, Bruti Metelli, Marcelli, nobiles, & plebeij tamen generis. paullo post nobilissimam uocat Marcellorum familiam. Innocentia, } uidetur plus aliquid innocentia significare, quam probitas. nam cum Cicero probitatem iam Marcello tribuerit, rursus eidem, quasi priore laude non contentus, innocentiam tribuit. Nullius *tantum est flumen ingeni,* } nullius hominis, non, nullius ingenij. nam quod secundo casu duae simul res ponantur, inusitatum non est. Phil. 14. Ad bellum profectus A. Hirtius: cuius imbecillitatem ualetudinis, animi uirtus, & spes uictoriae confirmauit. Res *tuas gestas* } discat lector, unde laudandi materiam sumat. sumet enim, hoc adductus exemplo, non ex ipsa tantum proposita re, sed aliarum quoque rerum, quae magnae putentur, comparatione. Nec *uero disiunctissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragrari,* }

peragrari, } simile illud pro lege Manilia: Qui saepius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertauit: plura bella gessit, quam ceteri legerunt: plures prouincias confecit, quam ceteri concupiuerunt. NON *dicam cursibus*, } nam id mirum non esset. opponit cursus passibus. LVSTRATAE *sunt*. } obitae sunt. nam, lustrare, interdum est circuire: ut lib. 1. de Nat. de. Mercurij stella anno fere uertente signiferum lustrat orbem. Ibidem lib. 2. Totam licet animis, tamquam oculis, lustrare terram. Lustrare autem plus est, quam peragrare. nam qui peragrat, pertransit: qui lustrat, ambit: quo plus temporis requiritur. SVNT *alia maiora*. } ut clementiae laus. MAXIMAM *uero partem quasi suo iure fortuna sibi uindicat*, } comparationem propriae laudis cum ijs rebus, quae a fortuna dantur, ab Isocrate sumpsit: aut similitudine diuini ingenij in eandem sententiam incurrit. ille sic ἐν τῷ παραγγραφικῷ. τῶν μὲν τοιούτων ἔργων, ὅσα μετὰ κινδύνων πέπρακται, τὸ πλεῖστον ἄν τις μέρος τῇ τύχῃ μεταδοίη: τῆς δ' εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς μετριότητος οὐδεὶς ἂν ἄλλ' ἢ τὴν ὑμετέραν γνώμην αἰτιάσαιτο. NIHIL. *sibi ex ista laude centurio, nihil praefectus*, } hic equitum, ille peditum dux. NIHIL *cohors, nihil turma decerpit*. } cohors, peditum sexcentorum, auctore apud Gellium Cincio in libro de re militari: turma, equitum triginta. DOMVISTI *gentes* } locus amplificandi ex comparatione. IMMANITATE *barbaras*, } Gallos Germanos, Britannos. MVLTITVDINE *innumerabiles*, } hoc ad Gallos maxime, pertinet: qui saepe in Italiam, cum suis capi sedibus non possent, irruperunt. OMNI *copiarum genere* } peditatu, ijs etiam, ut in Britannia, qui ex essedis pugnarent. ET *naturam, & condicionem, ut uinci possent*, } communem omnium gentium naturam, propriam illarum condicionem. OBSTREPI } festiue: minus enim auditur in strepitu. parum tamen, ut mihi uidetur, usitate, Obstrepi res uidentur. SONO. } clangore. QVAE *est inimica consilio*, } Horatius. Ira furor breuis est. animum rege: qui nisi paret, „ Imperat: hunc fraenis, hunc tu compesce catenis. QVAE *natura insolens, & superba est*, } ad Sulpicium: Nec id uictoris uitio, quo nihil moderatius, sed ipsius uictoriae, quae ciuilibus bellis semper est insolens. Ad eundem: Miserius nihil, quam ipsa uictoria: quae etiam si ad meliores uenit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresq. reddit.

ORATIO

PARIETES medius fidius, C. Caesar, ut mihi uidetur, huius curiae tibi gratias agere gestiunt, quod breui tempore illa futura sit auctoritas in his maiorum suorum & suis sedibus. equidem, cum C. Marcelli, uiri optimi, & commemorabili pietate ac uirtute praediti, lacrumas modo nobiscum uiderem, omnium Marcellorum meum pectus memoriam effodit. quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conseruato, dignitatem suam redidisti; nobilissimamq. familiam, iam ad paucos redactam, paene ab interitu uindicasti. hunc tu igitur diem tuis maximis, & innumerabilibus gratulationibus iure antepones. haec enim res unius est propria Caesaris: ceterae duce te gestae, magnae illae quidem, sed tamen multo magnoq. comitatu: huius autem tu idem & dux es, & comes: quae quidem tanta est, ut trophaeis, & monumentis tuis nonnulla umquam allatura sit finem aetas: nihil enim est opere, aut manu factum, quod aliquando non conficiat, & consumat uetustas: at uero haec tua iustitia, & lenitas animi florescet quotidie magis, ita, ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus.

EXPLANATIO

GRATIAS *agere gestiunt*, } dat sensum rebus inanimis, poetica licentia: de quo diximus pro lege Manilia, in eo loco: Qua celeriter, Pompeio duce belli impetus nauigauit. BREVI *tempore* } tacita ad Caesarem cohortatio pro salute bonorum ciuium. IN *his maiorum suorum, & suis sedibus*. } hunc locum uacare mendo, uix mihi quisquam persuadebit. qui sunt enim isti maiores? si parietum: quid absurdius? quorum igitur? Praeterea, Maiorum suorum, unde pendet? si enim coniungatur cum, Illa auctoritas; quod postulare sententia uidetur: illud per se non consistet, Et suis sedibus. nam particula, Et, exigit hunc ordinem, In his sedibus maiorum suorum, & suis. magna sane perturbatio. nisi si quis dicat, cum sensus tribuatur parietibus in eo, Gratias tibi agere gestiunt, ijsdem posse tribui, Maiorum suorum. C. MARCELLI, } qui se ad Caesaris pedes abiecerat. Is est, qui cum L. Lentulo consul fuit anno primo ciuilis belli. alter autem C. Marcellus, M. Marcelli frater patruelis, non germanus, ut Suetonius docet, consulatum gesserat anno proximo superiore cum L. Paullo. EFFODIT: } acerbo dolore percussit: quod eorum gentilem pro salute optimi fratris lacrumantem uiderem. FAMILIAM, } non gentem. nam gens in plures familias diuiditur, ut Claudia in Pulchros, Nerones, Marcellos, Cornelia in Scipiones, Lentulos, Sullas, Cinnas, Dolabellas, Merulas, GRATVLATIONIBVS } ob uictorias. COMITATV: } nemo enim solus uincit. HAEC *tua iustitia*, } clementiam iustitiam appellat, habita ratione uirtutis & dignitatis M. Marcelli: quem si Caesar, talem, tantumq. uirum, carere patria, & in illa misera fortuna diutius esse pateretur, iniuste faceret. LENITAS *animi* } nondum clementiam nominat: ne Caesar hosti pepercisse uideatur, & ueterum inimicitiarum memoria renouetur. sed paullo post, cum eam nominari necesse esset, propter uerbum, Occidissemus; dixit, Clementiae tuae iudicio. LAVDIBVS } nam opera non sunt laudes, sed monumenta laudum: iustitia autem, & lenitas animi laudes uere sunt.

O R A T I O

ET ceteros quidem omnes uictores bellorum ciuilium iam ante aequitate, & misericordia uiceras; hodierno uero die te ipsum uicisti. uereor, ne ut hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. ipsam uictoriam uicisse uideris, cum ea ipsa, quae illa erat adepta, uictis remisisti. nam, cum ipsius uictoriae condicione iure omnes uicti occidissemus, clementiae tuae iudicio conseruati sumus. recte igitur unus inuictus es, a quo etiam ipsius uictoriae condicio uisq. deuicta est. atque hoc C. Caesaris iudicium, P. C. quam late pateat, attendite.

E X P L A N A T I O

VEREOR *ut hoc dicam*,} quod alibi docuimus, tota sententia differunt, uereor ut, &, uereor ne. uereor ut, de re dicitur, quam cupimus contingere, sed ueremur, ne non contingat: ut ad Terentiam; sin homo amens diripiendam urbem daturus est; uereor, ut Dolabella ipse satis uobis prodesse possit. Vereor ne, de re dicitur, quae si eueniat, doleamus; sed ueremur, ne eueniat: ut ad Caecinam: Vereor, ne desideres officium meum. Lego igitur hic cum uno Cardinalis Borromaei, & altero Maffeiorum libro, Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse intelligens sentio. Nec aliter legit, hunc locum recitans, in Diuin. Pedianus. Fuluij Vrsini liber dissentit in uerbis, non tamen in sententia: habet enim: Vereor, ne hoc quod dicam, non perinde. quod idem ualet. nam, ne non, sunt pro ut. IPSAM *uictoriam uicisse uideris*,} durum hoc uideri possit, nisi antecedentibus leniatur. quo de genere quid senserit Asconius, ostendam. nam cum illud in Diuin. interpretaretur, Etiam si tacent, satis dicunt: subiunxit: Tale illud est: cum tacent, clamant: &, Victoriam ipsam uicisse uideris: &, Philosophandum est, etiam si non est philosophandum. Haec in loco nec ἰξύμορα, nec κακόζηλα iudicanda sunt: aut enim inferioribus dictis, aut supra positis leniuntur: ut est illud: Vereor, ut hoc, quod dicam, perinde intelligi possit auditu, atque ego ipse cogitans sentio. QVAE *illa erat adepta*,} fortunas, patriam, uitamq. multorum, quae cum uictoriae essent, uictis tamen a te remissa & restituta sunt. OCCIDISSEMVS,} magna uis in hoc uerbo. factum enim dicit, quod ipsius uictoriae condicione fieri facile potuit. quo plus additur ad Caesaris laudem, qui conseruet eos, qui iam occiderant. CLEMENTIAE *tuae iudicio*} ne repente, nullo consilio, Caesar ad ignoscendum adductus esse uideatur, clementiam cum iudicio coniunxit: quod ideo clementia sit usus, quia talibus uiris, qui sua dignitate auctoritatem & speciem reip. sustinerent, ignoscendum esse iudicarit. A QVO *etiam ipsius uictoriae uis, condicioq. deuicta est*.} & hoc ad leniendum illud spectat, ipsam uictoriam uicisse uideris. QVAM *late pateat*,} ne quis illud ad unum spectare Marcellum existimet.

O R A T I O

OMNES enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo reip. misero funestoq. compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus: nam, cum M. Marcellum, deprecantibus uobis, reip. conseruauit, memet mihi & item reip. nullo deprecante, reliquos amplissimos uiros & sibi ipsis, & patriae reddidit, quorũ & frequentiam, et dignitatem hoc ipso in consessu uidetis; non ille hostes induxit in curiam, sed iudicauit a plerisque ignoratione potius, & falso atque inani metu, quam cupiditate, aut crudelitate bellum esse susceptum. quo quidem in bello semper de pace agendum, audiendumq. putaui; semperq. dolui, non modo pacem, sed orationem etiam ciuium pacem efflagitantium repudiari. neque enim ego illa, nec ulla umquam secutus sum arma ciuilia: semperq. mea consilia pacis, & togae socia, non belli, atque armorum fuerunt. hominem sum secutus priuato officio, non publico: tantumque apud me grati animi fidelis memoria ualuit, ut nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens & sciens tamquam ad interitum ruerem uoluntarium. quod quidem meum consilium minime obscurum fuit. nam & in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi; & in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. ex quo nemo erit tam iniustus rerum aestimator, qui dubitet, quae Caesaris de bello uoluntas fuerit, cum pacis auctores conseruandos statim censuerit, ceteris fuerit iratior. atque id minus mirum uideretur fortasse tum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli: qui uero uictor, pacis auctores diligit, is profecto declarat, maluisse se non dimicare, quã uincere. atque huius quidem rei M. Marcello sum testis.

E X P L A N A T I O

FATO} non in Caesarem odio, sed fato reip. & fato nescio quo, & fato misero, funestoq. nec adducti, sed compulsi. quae omnia mitigant, excusatione quadam, iram Caesaris, cum praesertim sequatur culpae confessio: quam tamen non criminis, sed erroris humani culpam uocat, ac ne culpam quidem simpliciter, sed aliquam culpam. A. SCELERE *certe liberati sumus*} liberati a Caesare: qui si

nos

nos hostium loco habuisset, non induxisset in curiam: induxit: scelere igitur liberauit: ostendit enim, de nostro facto quid sentiret. NVLLO *deprecante*, } auget Caesaris beneficium, oratorie potius, quam uere: nam gener eius Dolabella deprecatus est: ut in ep. ad Att. Et ad Marcellum: Nos cura, & dolore proximi sumus, precibus tardiores, quod ius adeundi, cum ipsi deprecatore eguerimus, non habemus. IGNORATIONE} quae peccatum excusat. ignoratione autem caussae Caesaris & Pompeij: cum eam, quam defenderunt, optimã, eam, quam oppugnarunt, pessimam putant. METV, } Caesaris. quem, si uinceret, crudelem fore putabant: cum eum esse lenissimum, & clementissimum, res ipsa docuerit. infra: Non enim tua culpa est, si te aliqui timuerunt. CVPIDITATE} honorum, opum, earum rerum, quas qui sine nouis rebus assequi se posse diffidunt, ciuile bellum excitant. CRVDELITATE} ut occiderent, quos oderant. hac enim spe maxime ciuilia arma capiuntur. SEMPERQ. *dolui, non modo pacem, sed orationem etiam ciuium pacem efflagitantium repudiari.* } tacite Pompeianos, ut bellandi cupidos, accusat: & Caesari gratificatur. nec tamen dicit, quod non esset. nam ad Sulpicium, incideram, inquit, in hominum pugnandi cupidorum insanias. Ad Plancium: Qui me, haec praedicentem, malebant nimium timidum, quam satis prudentem existimari. Ad Varronem: Vidi nostros amicos cupere bellum, hunc autem non tam cupere, quam non timere. Ad Tironem: incidi in ipsam flammam ciuilis discordiae, uel potius belli: cui cum cuperem mederi, &, ut arbitror, possem, cupiditates certorum hominum impedimento mihi fuerunt. PRIVATO *officio, non publico*: } quia Pompeio debebam: non quia Caesaris caussam condemnarem. Et hoc ad colligendam Caesaris beneuolentiam. PRVDENS *& sciens tamquam ad interitum ruerem uoluntarium.* } caussam scribit ad Marcellum: Non enim ijs rebus pugnabamus, quibus ualere poteramus, consilio, auctoritate, caussa, sed lacertis, & uiribus, quibus pares non eramus. uicti sumus igitur. Ad Torquatum: Docebam, pilis, & gladijs, non consilijs, neque auctoritatibus nostris de iure publico disceptari. Ad Caecinam: Vel officio, uel fama bonorum, vel pudore uictus, ut in fabulis Amphiaraus, sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. quo in bello nihil aduersi accidit non praedicente me. Ruerem: impulsus accepti beneficij memoria. INTEGRA *re*, } ante bellum. ETIAM *cum capitis mei periculo*, } propter hominum pugnandi cupidorum insanias. CAESARIS *de bello uoluntas* } aliena fuit a bello, siquidem eos, qui bellum dissuaserunt, conseruat. CETERIS *fuerit iratior*. } quibus nondum ignouit, quia scit eos auctores belli fuisse. CVM *esset incertus exitus, & anceps fortuna belli*: } apparet, hoc tempore confectum fuisse bellum Africanum. HVIVS *rei* } optimae de pace uoluntatis.

ORATIO

NOSTRI enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. quoties ego eum, & quanto cum dolore uidi cum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius uictoriae ferocitatem extimescentem? quo gratior tua liberalitas, C. Caesar, uobis, qui illa uidimus, debet esse. non enim iam caussae sunt inter se, sed uictoriae comparandae. uidimus tuam uictoriam proeliorum exitu terminatam, gladium uagina uacuum in urbe non uidimus. quos amisimus ciues, eos uis Martis perculit, non ira uictoriae: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Caesar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem acie conseruat quos potest. alterius uero partis nihil amplius dicam, quam, id quod omnes uerebamur, nimis iracundam futuram fuisse uictoriam. quidam enim non modo armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur; nec, quid quisque sensisset, sed ubi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem uideantur dij immortales, etiam si poenas a populo R. ob aliquod delictum expetiuerunt, qui ciuile bellum tantum, & tam luctuosum excitauerint, uel placati iam, uel etiam satiati aliquando, omnem spem salutis ad clementiam uictoris, & sapientiam contulisse.

EXPLANATIO

CERTORVM *hominum* } qui bellum paci praeferebant. L. Lentulum, L. Domitium Ahenobarbum significat: ut in ep. ad Toranium. IPSIVS *uictoriae* } etiam si Pompeiani uicissent. Ad Marcellum: An tu non uidebas mecum simul, quam illa crudelis esset futura uictoria? TVA *liberalitas* } in largienda salute. NON *enim iam caussae sunt inter se, sed uictoriae comparandae*. { non distinguo caussas, nec, utra melior fuerit, decerno. de uictorijs hoc dico, tuam proeliorum exitu terminatam, illam nimis iracundam futuram fuisse. GLADIVM *uagina uacuum* } pro, nudum. nam uagina gladius includitur, non gladio uagina, sed maluit, Gladium uagina uacuum, quam, uaginam gladio uacuam: quod erat frigidius. ARMATIS, } Caesarianis. OTIOSIS } qui neutram partem sequi nollent. Ad Varronem: Crudeliter otiosis minabantur: erat q. ijs & tua inuisa uoluntas, & mea oratio. Et ad Att. Omnes, qui in Italia remanserant, hostium numero habebantur. QVID *quisque sensisset*, } etiam si optime de rep. sensisset. VBI *fuisset*, } si fuisset in Italia procul a bello. OB *aliquod delictum* } non quia perditam remp. uellent. uicit enim is eorum beneficio, cuius in clementia, ac sapientia omnis posita spes salutis esset.

ORATIO

QVARE gaude tuo isto tam excellenti bono; & fruere cum fortuna, & gloria, tum etiam natura, & moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus, iucunditasq. sapienti. cetera cum tua recordabere, etsi persaepe uirtuti, tamen plerumque felicitati tuae gratulabere: de nobis, quos in rep. tecum saluos esse uoluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficijs, toties, de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis: quae non modo summa bona, sed nimirum audebo uel sola dicere. tantus est enim splendor in laude uera, tanta in magnitudine animi & consilij dignitas, ut haec a uirtute donata, cetera a fortuna commodata esse uideantur. noli igitur in conseruandis bonis uiris defatigari, non cupiditate praesertim, aut prauitate aliqua lapsis, sed opinione officij, stulta fortasse, non improba certe, specie quadam reip. non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt; contraq. summa laus, quod minime timendum fuisse senserunt.

EXPLANATIO

FELICITATI *tuae.*} in bellica re, ubi plurimum fortuna ualet: DONATA,} ut propria nostra sint. COMMODATA} ut eadem, quae dedit, auferre tamquam sua possit. nam commodata redduntur: donata retinentur. AVT *prauitate*} supra, Aut cupiditate. SPECIE *quadam reip.*} Ad Torquatum: Quoddam nobis officium, iustum, & pium, & debitum reip. nostraeq. dignitati uidebatur. SENSERVNT.} post uictoriam a te conseruati.

ORATIO

NVNC uenio ad grauissimam querellam, & atrocissimam suspicionem tuam: quae non tibi ipsi magis, quam cum omnibus ciuibus, tum maxime nobis, qui a te conseruati sumus, prouidenda est. quam etsi spero esse falsam, numquam tamen uerbis extenuabo. tua enim cautio, nostra est: &, si in alterutro peccandum sit, malim uideri nimis timidus, quam parum prudens. Sed quisnam est iste tam demens? de tuis ne? tam etsi, qui magis sunt tui, quam quibus tu salutem insperantibus reddidisti? an ex eo numero, qui una tecum fuerunt? non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce summa omnia sit adeptus, huius uitam non anteponat suae.

EXPLANATIO

PROVIDENDA *est.*} ne uera sit. prouidenda autem curis, consilijsq. nostris. NVMQVAM *tamen uerbis extenuabo.*} nam si extenuarem, cauendi curam imminuerem. cauere autem ideo te uolumus, quia, tibi dum caues, nobis caues. a te enim conseruati, nostram salutem in tua salute positam existimamus. IN *alterutro*} uel nimium cauendo, uel parum. NIMIS *timidus*,} nimium cauendo. PARVM *prudens.*} parum cauendo. similiter ad Plancium: Qui me haec praedicentem, atque optime consulentem saluti suae, malebant nimium timidum, quam satis prudentem, existimari. TAM *demens?*} qui contra tuam salutem cogitet? DE *tuis ne?*} de ijs, qui ciuili bello tuarum partium fuerunt. AN *ex eo numero, qui una tecum fuerunt?*} quia confuse dictum uidebatur, De tuis ne? cum id pertinere ad omnes plane uideretur, non modo ad eos, qui pro eo pugnauerant: nunc distinguit, & definit, clarius exponens, quod subobscure dixerat. quamquam hoc totum ab artificio sumptum, ut Caesaris gratiam aucupetur, cum & se, & alios, ab eo conseruatos, non minus esse suos demonstret, quam qui eum ciuili bello secuti sunt. HVIVS *uitam non anteponat suae.*} cum dicturus uideretur, insidias tuae uitae paret, odiosa uerba uitauit, sermonemq. conuertit ad mitiorem sententiam, Caesaris auribus multo gratiorem: nam si furor est, quo duce omnia summa simus adepti, eius uitam nostrae non anteponere: quanto magis, eum uita priuare uelle? non igitur credibilis tantus in ullo furor.

ORATIO

AT, si tui nihil cogitant sceleris, cauendum est, ne quid inimici. qui? omnes enim qui fuerunt, aut sua pertinacia uitam amiserunt, aut tua misericordia retinuerunt: ut aut nulli supersint de inimicis, aut, qui superfuerunt, amicissimi sint. sed tamen cum in animis hominum tantae latebrae sint, tanti recessus, augeamus sane suspicionem tuam: simul enim augebimus diligentiam. nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in rep. tam nihil umquam nec de sua, nec de communi salute cogitans, qui non intelligat tua salute contineri suam, & ex unius tua uitam pendere omnium? equidem dies noctesq. de te, ut debeo, cogitans, casus dumtaxat humanos, & incertos euentus ualetudinis, & naturae communis fragilitatem extimesco, doleoq. cum resp. immortalis esse debeat, eam in unius mortalis anima consistere. si uero ad humanos casus, incertosq. euentus ualetudinis, sceleris etiam accedat insidiarumq. consensio: quem deum, etiam si cupiat, opitulari posse reip. credamus?

EXPLA-

EXPLANATIO

AT. SI *tui* } in uerbo, Tui, obscuritatem iam non timet, cum dixerit, eos a se significari, qui una cum illo fuerant. INIMICI. } qui fuerant in praesidijs Pompeij. SVA *pertinacia* } quia bellum in Africa renouare, quam ad tuam misericordiam confugere, maluerunt. VT *aut nulli supersint de inimicis*, } dilemma. De inimicis, aut nulli supersunt, aut aliqui. si nulli, nihil timendum: sin aliqui, cur timeas, caussae nihil est, cum ij, salute a te praeter spem accepta, amicissimi sint. CVM *in animis hominum tantae latebrae sint, tanti recessus*, } redit ad illud, quod dixerat: Quam etsi spero esse falsam, numquam tamen uerbis extenuabo. tua enim cautio, nostra est: &, si in alterutro peccandum sit, malim uideri nimis timidus, quam parum prudens. Primum igitur in eam partem disputauit, non esse timendum: deinde alteram aggreditur, quasi timeatur, ita cauendum. utraque summi amoris index. Quod autem dicit, in animis hominum tantae latebrae, tanti recessus: idem scripsit ad M. Brutum: Non soleo, mi Brute, temere affirmare de altero: est enim periculosum, propter occultas hominum uoluntates multiplicesq. naturas. SIMVL *enim augebimus diligentiam*. } in conseruanda salute. QVIS *est omnium tam ignarus rerum*, } ignorationem cum stultitia coniunxit. Ignorationis autem duo genera: primum, si quis omnium rerum ignarus est: alterum, si quis est, non ille quidem omnium ignarus rerum, uerumtamen in rep. rudis. sequitur stultitiae uitium: Tam nihil umquam nec de sua, nec de communi salute cogitans. in quo maior est uituperatio. EX *unius tua* } sermo familiaris & Ciceroni. & Terentio. VITAM *pendere omnium?* } hoc refertur ad illud: Nec de communi salute cogitans. VT *debeo*, } pro tuo summo erga me beneficio, cum mihi salutem reddideris insperanti. CASVS *dumtaxat humanos*, } quibus uita homini saepe ante diem eripitur. INCERTOS *euentus ualetudinis*, } factum hoc esse dicit Cornelius Tacitus in oratione morientis Germanici. quo fortasse etiam spectauit Virgilius in illo uersu ,, Sed quia nec fato, merita nec morte peribat. CVM *resp. immortalis esse debeat*, } argumentum pro dolore suo. Resp. debet immortalis esse: deberes tu quoque, cuius in anima resp. ipsa consistit. Tu mortalis: illa, te erepto, quo modo erit immortalis? est igitur cur doleam. non tua magis, quam reip. caussa. ANIMA } dum anima est, uiuimus. est enim spiritus ille, quo sustinemur, atque alimur. unde, profundere, agere animam, pro, mori. SCELERIS *etiam accedat, insidiarumq. consensio*: } ut per scelus illata morte intereas. QVEM *deum*, } nedum hominem. ETIAM *si cupiat*, } non modo si uelit, uerum etiam si cupiat. REIP. } quae tecum simul penitus interiret.

ORATIO

OMNIA sunt excitanda tibi, C. Caesar, uni, quae iacere sentis, belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa, atque prostrata: constituenda iudicia, reuocanda fides, comprimendae libidines, propaganda soboles: omnia, quae dilapsa iam defluxerunt, seueris legibus uincienda sunt. non fuit recusandum in tanto ciuili bello, tanto animorum ardore, et armorum, quin quassata resp. quicumque belli euentus fuisset, multa perderet & ornamenta dignitatis, & praesidia stabilitatis suae, multaq. uterque dux faceret armatus, quae idem togatus fieri probibuisset. quae quidem nunc tibi omnia belli uulnera sananda sunt; quibus, praeter te, mederi nemo potest. itaque illam tuam praeclarissimam, & sapientissimam uocem inuitus audiui, Satis diu uel naturae uixi, uel gloriae. satis, si ita uis, naturae fortasse; addo etiam, si placet, gloriae; at, quod maximum est, patriae certe parũ. quare omitte, quaeso, istam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam: noli nostro periculo sapiens esse. Saepe enim uenit ad aures meas, te idem istud nimis crebro dicere, uixisse te satis. credo; sed tum id audirem, si tibi soli uiueres, aut si tibi soli natus esses: nũc, cum omnium salutem ciuium, cunctamq. remp. res tuae gestae complexae sint, tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quae cogitas, nondum ieceris. hic tu modum tuae uitae non salute reip. sed aequitate animi definies?

EXPLANATIO

OMNIA *sunt excitanda, tibi C. Caesar uni*, } callide locum esse uidit aptum ad commendandam remp. quae si eius in anima consistit: utendum uitae beneficio, operaq. danda, ut, dum uiuit, eam constituat: quod nisi ipse faciat, praestare nemo possit. propterea dixit, Vni. Et subiecit paullo post: Quae quidem nunc tibi omnia belli uulnera sananda sunt; quibus, praeter te, mederi nemo potest. Excitanda autem, subleuanda, tollenda, erigenda. QVAE *iacere sentis*, } pulcherrima translatio, pluribus absoluta uerbis, Excitanda, Iacere, Belli impetu, Perculsa, Prostrata. BELLI *ipsius impetu*, } non tua uoluntate. QVOD *necesse fuit*, } & hic Caesarem excusat. PERCVLSA, *atque prostrata*: } superlata uerba dicuntur: ideo enim, prostrata, quia perculsa. Perculsa autem ab ipso bello, non a Caesare. CONSTITVENDA *iudicia*, } nouis legibus: cum ueteres parum obseruentur. REVOCANDA *fides*, } de foro sublata. nam si iudicia iacent, creditae pecuniae non soluuntur: qui solet exitus esse bellorum ciuilium. Hoc pendet ex eo, constituenda iudicia. nisi enim constituantur, creditores non soluent. ita fides non reuocabitur. COMPRIMENDAE *libidines*, } lege de matrimonio lata, quam Caesar tulit. PROPAGANDA *soboles*: } cum hominum multa millia bellum ciuile sustulerit. OMNIA, } boni mores, & probata maiorum instituta. DEFLVXERVNT, } abierunt, praeterierunt: ut

ad Paetum:

ad Paetum: Vbi salutatio defluxit, litteris me inuoluo. SEVERIS *legibus*} nunc enim, propter belli ciuilis licentiam, delictorum poena non timetur. VINCIENDA} ne dilabi posthac possint. translatio, Dilapsa, Defluxerunt, Vincienda. NON *fuit recusandum in tanto ciuili bello, tanto animorum ardore, & armorum*,} mirus est in excusando Caesare, & ab eo culpa remouenda. Non fuit recusandum: fieri enim aliter non potuit. QVICVMQVE *belli euentus fuisset*.} etiam si Pompeius uicisset. haec enim non hominum uitia sunt, sed bellorum ciuilium. de quo statim: Multaq. uterque dux faceret armatus, quae idem togatus fieri prohibuisset. ORNAMENTA *dignitatis, & praesidia stabilitatis suae*,} ornamenta pacis, praesidia belli: ut pro lege Manilia: Aguntur certissima populi Romani uectigalia, & maxima; quibus amissis & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. Or. 2. in Rullum; Vnum ne fundum pulcherrimum populi Romani, caput uestrae pecuniae, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum uectigalium, horreum legionum, solatium annonae, disperire patiemini? PRAECLARISSIMAM,} summo dignam uiro, qui mortem contemnat. SAPIENTISSIMAM} a maximo consilio profectam. qui enim ea gesserit, quae tu gessisti; superiore uita contentus erit; usuram lucis non admodum expetendam putabit. NATVRAE} annos enim, cum tertium consulatum collega M. Lepido gessit, agebat LV, si Suetonio credimus. GLORIAE.} cum nihil gerere maius posset, quam id, quod gessit. quamquam postea cum Pompeij liberis in Hispania magno uitae discrimine pugnauit. PATRIAE *certe parum*.} quam si saluam esse uis, agenda sunt illa superiora: Constituenda iudicia; reuocanda fides; comprimendae libidines: omnia, quae dilapsa iam defluxerunt, seueris legibus uincienda sunt. DOCTORVM *hominum*} ut Socratis, qui uitam deprecari ab iniustis iudicibus noluit: aut Stoicorum, quibus ipsa per se uita iucunda non fuit. NIMIS *crebro*} quo satis intelligitur, te eadem sentire, quae dicis. AVDIREM,} probarem, uerum esse dicerem. nam, audio, apud comicos, & ipsum Ciceronem assentientis est. SI *tibi soli uiueres*,} in hoc propriam Caesaris consuetudinem, in eo, quod sequitur, Si tibi soli natus esses, communem omnium hominum condicionem significat, e sententia Platonis, qui, nasci nos patriae, parentibus, amicis, in epistola ad Dionem scripsit. NVNC,} pro sed. ut in ea pro Archia: Nunc insidet quaedam in optimo quoque uirtus, quae noctes & dies animum gloriae stimulis concitat. CVM *omnium salutem ciuium, cunctamq. remp. res tuae gestae complexae sint*,} cum propter ea, quae gessisti, ad te unum reducta sint omnia, & ex tua unius uita salus omnium ciuium, cunctaq. resp. pendeat. TANTVM *abes a perfectione maximorum operum*,} quae ad omnium salutem ciuium, cunctamq. remp. pertinent. QVAE *cogitas*,} uitat arrogantiae suspicionem: & ait, Quae cogitas, ne uideatur admonere non cogitantem de salute reip. HIC *tu*} modus placide obiurgandi, ut ad Lucceium: Hic tu ea me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit, summum sit odium temporum, hominum, fori, curiae?

ORATIO

QVID, si istud ne gloriae quidem tuae satis est? cuius te esse auidissimum, quamuis sis sapiens, non negabis. Parum ne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? immo uero alijs, quamuis multis, satis, tibi uni parum. quidquid enim est, quamuis amplum sit, id certe est parum tum, cũ est aliquid amplius. quod si rerum tuarum immortalium, C. Caesar, hic exitus futurus fuit, ut, deuictis aduersarijs, remp. in eo statu relinqueres, in quo nunc est: uide, quaeso, ne tua diuina uirtus admirationis plus sit habitura, quam gloriae: siquidem gloria est illustris, ac peruagata multorum, & magnorum uel in suos, uel in patriam, uel in omne genus hominum fama meritorum. haec igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut remp. constituas, eaq. tu in primis cum summa tranquillitate, & otio perfruare. tum te, si uoles, cum & patriae, quod debes, solueris, & naturam ipsam expleueris satietate uiuendi, satis diu uixisse dicito. quid est enim omnino hoc ipsum, Diu, in quo est aliquid extremum, quod cum uenerit, omnis uoluptas praeterita pro nihilo est, quia postea nulla futura sit? quamquam tuus iste animus numquam his angustijs, quas natura nobis ad uiuendum dedit, contentus fuit, semper immortalitatis amore flagrauit. nec uero haec tua uita dicenda est, quae corpore & spiritu continetur: illa, illa, inquam, uita est tua, Caesar, quae uigebit memoria saeculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa aeternitas semper tuebitur. huic tu inseruias, huic te ostentes oportet: quae quidem, quae miretur, iampridem multa habet; nunc, etiam quae laudet, exspectat.

EXPLANATIO

NE *gloriae quidem tuae satis est?*} cum ad eam addere multum possis. Ad hanc sententiam spectat illud, quod infra subijcitur: Vide, quaeso, ne tua diuina uirtus admirationis plus sit habitura, quam gloriae. QVAMVIS *sis sapiens*,} sapiens enim gloriam, quae uirtutis fructus est, non quaerit, ipsa uirtute contentus. ADMIRATIONIS} ob uictoriam. QVAM *gloriae*.} quae non tam in uincendis aduersariis, quam in stabilienda rep. consistit. HIC *restat actus*,} tamquam fabulae s qui debet esse ultimo loco perfectissimus. qua sententia scripsit ad fratrem: Illud te ad extremum & oro, & hortor, ut, tamquam poetae boni, & actores industrij solent, sic tu in extrema parte, & conclusione muneris, ac negotij tui diligentissimus sis: ut hic tertius annus imperij sui, tamquam tertius actus, perfectissimus, atque ornatissimus fuisse uideatur. TV *in primis*} ut quam diligentiam in constituenda rep. posueris,

fueris, eius diligentiae fructum capias. CVM *summa tranquillitate & otio*} nam adhuc tranquillitate Caesar & otio caruerat. perpetuis bellis, Pharsalico, Alexandrino, Africano uexatus. IN *quo est aliquid extremum*,} diuturnum dici spatium non debet, quod sequenti tempore excipitur, idest, quo praeterita uoluptas amittitur. itaque, Diu te uixisse, nunc ne dicas, licet uel naturae satis, uel gloriae iam uixeris: tunc dicito, cum ea, quae a te uno resp. postulat, absolueris. tempus enim non prolixo uitae spatio, sed rebus gestis, & ipsa potissimum reip. salute metiri decet. QVOD *cum uenerit*,} post illud, quod uocamus diu. QVAMQVAM *tuus iste animus*} correctio: ne superioribus Caesar offendatur. TVEBITVR.} conseruabit, sustinebit: ut, tueri exspectationem. HVIC} futurae uitae, posteritati. INSERVIAS,} operam des. OSTENTES,} qualis, quantusq. sis. QVAE *miretur*,} maximas res in bello gestas. Hoc refertur ad illud: Vide, quaeso, ne tua diuina uirtus admirationis plus sit habitura, quam gloriae.

ORATIO

OBSTVPESCENT posteri certe, imperia, prouincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles uictorias, monumenta, munera, triumphos audientes, & legentes tuos: sed, nisi haec urbs stabilita tuis consilijs, & institutis erit, uagabitur modo nomen tuum longe, atque late, sedem quidem stabilem, & domicilium certum non habebit. erit inter eos etiam, qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio; cum alij laudibus ad caelum res tuas gestas efferent, alij fortasse aliquid requirent, idq. uel maximum, nisi belli ciuilis incendiũ salute patriae restinxeris, ut illud fati uideatur, hoc fuisse consilij. serui igitur ijs etiam iudicibus, qui multis post saeculis de te iudicabunt, & quidem haud scio an incorruptius, quam nos: nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, sine inuidia iudicabunt. id autem, etiam si tunc ad te, ut quidam falso putant, non pertinebit, nunc certe pertinet, te esse talem, ut tuas laudes obscuratura nulla umquam sit obliuio. diuersae uoluntates ciuium fuerunt, distractaeq. sententiae. non enim consilijs solum, & studijs, sed armis etiam, & castris dissidebamus: erat autem obscuritas quaedam, erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum esset; multi, quid sibi expediret; multi, quid deceret; nonnulli etiam, quid liceret. perfuncta resp. est hoc misero fataliq. bello: uicit is, qui non fortuna inflammaret odium suum, sed bonitate leniret; neque omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exsilio, aut morte dignos iudicaret. arma ab alijs posita, alijs erepta sunt. ingratus est, iniustusq. ciuis, qui, armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: ut iam ille sit melior, qui in acie cecidit, quam qui in caussa animam profudit. quae enim pertinacia quibusdam, eadem alijs constantia uideri potest. sed iam omnis fracta dissensio est armis, exstincta aequitate uictoris. restat, ut omnes unum uelint, qui modo habent aliquid non solum sapientiae, sed etiam sanitatis. quia, nisi te, C. Caesar, saluo, & in ista sententia, qua cum antea, tum hodie uel maxime usus es, manente, salui esse non possumus.

EXPLANATIO

RHENVM,} Germanos a te uictos. OCEANVM,} Britannos. NILVM,} Alexandrinos. MONVMENTA,} a te exstructa. MVNERA,} a te publice data. SEDEM *quidem stabilem, & domicilium certum non habebit.*} habebit autem in hac urbe, si tu eam stabilieris tuis consilijs, & institutis. RES *tuas gestas*} bellicas. FATI} non tuae uirtuti tribuent, quod uiceris, sed fato. HOC} belli ciuilis incendium patriae salute restinctum. VT *quidam falso putant*,} mori cum corpore animum credentes. NON *pertinebit*.} amisso sensu. NVNC *certe*} dum uiuis, & cogitatione ac spe futurae gloriae frui potes. NON *enim consilijs solum, & studijs*,} ne mirere, quod dixerim: Diuersae uoluntates ciuium fuerunt, distractaeq. sententiae. non enim hoc solum fuit, ut consilijs, & studijs, sed illud etiam, ut armis, & castris dissideremus. Consilijs ad sententias refertur: Studijs, ad uoluntates. Quoq. haec liberior, eo uenia dignior confessio est. ita consequitur, ut haec tota oratio, mirabili artificio condita, Caesarem delectet. OBSCVRITAS *quaedam*,} cum non appareret, quid esset optimum factu. Excusatio peccati. INTER *clarissimos duces*:} Caesarem, & Pompeium. QVID *optimum esset*:} utrum conueniret magis, tecum esse, an eum Pompeio. Hoc ad gratiam Caesaris. nam ad Rufum aliter scripsit: Quid iectum sit, apparet: quid expediat, obscurum est. QVID *deceret*,} pro gestis honoribus. nam in castris Pompeij, ubi consules, & reliqui magistratus erant, ipsa quoque resp. uidebatur esse. QVID *liceret*.} alijs enim cum Pompeio, alijs cum Caesare propter inimicitias esse non licebat. PERFVNCTA} liberata: ut, perfunctis propria molestia, ad Lucceium. Pro Cluentio: Quod se perfunctos arbitrantur, eum de reo iudicarent, cetera attendunt negligentius. defungor, idem ualet. Virgilius: O magnis pelagi defunctae periclis. Coelius ad Cic. Hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optaui. QVI *non fortuna inflammaret odium suum*,} quod uictoriae solet esse uitium. MORTE} praeter unum Faustum, L. Sullae filium, & Afranium, & L. Caesarem iuuenem, uictor Caesar neminem occidit. Suetonius: Acie Pharsalica proclamauit, ut ciuibus pareeretur: deincepsq. nemini non suorum, quem uellet unum, partis aduersae seruare concessit: nec ulli perijsse, nisi in praelio, reperiuntur, exceptis dumtaxat Afranio, & Fausto, & L. Caesare iuuene: ac ne hos quidem uoluntate ipsius interemptos putant. Quorum tamen & Afranius, & Faustus priores post impetratam ueniam rebellauerant, &, Caesaris libertis seruisq. eius ferro, & igni crudelem in modum enectis, bestias quoque ad munus populi comparatas contrucidauerant. Denique tempore extremo, etiam quibus nondum ignouerat,

rat, cunctis in Italiam redire permiſit, magiſtratuſq. & imperia capere. Posita} ſtatim poſt Pharſalicam pugnam, ut ab ipſo Cicerone, a Marcello, a Laelio, a Varrone. Erepta *ſunt*.} iterum in Africa uictis. Ingratus *eſt, iniuſtusq. ciuis*,} loquitur de conſeruatis a Caeſare. Ingratus in eum, a quo uitam accepit. Iniuſtus: nam quod unicuique debetur, iuſtitia tribuit: id quod non facit is, qui armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum. Retinet} in ipſa urbe. Redit ad extenuandam ſuſpicionem Caeſaris. nam admonitus erat a ſuis, ut caueret inſidias. Armatum:} nocendi cupidum, item ut in bello. In *cauſſa*} in eodem ſenſu, eademq. mente, qua fuit ante uictoriam Caeſaris. non enim debet iam idem ſentire de uetere cauſſa, uictus a Caeſare, & ab eodem conſeruatus. Animam *profudit*.} qui ſenſit idem, quod antea, uſque ad exitum uitae. Quae *enim pertinacia quibuſdam*,} recte iudicantibus. Pertinacia, inquit, eſt, in cauſſa animam profundere: ſed quae nobis pertinacia, eadem alijs, male iudicantibus, conſtantia uideri poteſt, ijs ipſis praeſertim, qui profundere animam in cauſſa malunt, quam priſtinum ſenſum dimittere. Fracta} ſublata, ſpoliata uiribus. Aequitate} clementia: quia ſe uictor aequum omnibus praebuit. ut nulla iam diſſenſio ſuperſit. Et hoc ad Caeſaris animum cura liberandum pertinet. Sanitatis,} ſanae mentis. multi enim ſana mente ſunt, ſapientes pauci.

O R A T I O

*Q*Vare *omnes te, qui haec ſalua eſſe uolumus, & hortamur, & obſecramus, ut uitae tuae, & ſaluti conſulas: omneſq. tibi, ut pro alijs etiam loquar, quod de me ipſo ſentio, quoniam ſubeſſe aliquid putas, quod cauendum ſit, non modo excubias, & cuſtodias, ſed etiam laterum noſtrorum oppoſitus, & corporum pollicemur. Sed ut, unde eſt orſa, in eodem terminetur oratio mea; maximas tibi omnes gratias agimus, C. Caeſar, maiores etiam habemus. nam omnes idem ſentiunt, quod ex omnium precibus, & lacrumis ſentire potuiſti: ſed, quia non eſt ſtantibus omnibus neceſſe dicere, a me certe dici uolunt; cui neceſſe eſt quodam modo, & quod uolunt, & quod, M. Marcello a te huic ordini, populoq. R. & reip. reddito, praecipue id a me fieri debere intelligo. nam, laetari omnes, non ut de unius ſolum, ſed ut de communi omnium ſalute, ſentio. quod autem ſummae beneuolentiae eſt, quae mea erga illum omnibus ſemper nota fuit, ut uix C. Marcello, optimo, & amantiſſimo fratri, praeterea quidem cederem nemini: cum id ſollicitudine, cura, labore tamdiu praeſtiterim, quam diu eſt de illius ſalute dubitatum, certe hoc tempore magnis curis, moleſtijs, doloribus liberatus praeſtare debeo. itaque, C. Caeſar, ſic tibi gratias ago, ut, omnibus me rebus a te non conſeruato ſolum, ſed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri iam poſſe non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus acceſſerit.*

E·X P L A N A T I O

QVi *haec ſalua eſſe uolumus*,} quae, niſi te incolumi, ſalua eſſe non poſſunt. ſalus enim reip. a tua ſalute pendet. Et *hortamur, & obſecramus*,} tantum abeſt, ut remitti a te de diligentia quidquam uelimus. falſa ſit, ut & cupimus, & ſperamus, tua ſuſpicio: quia tamen tua cautio, noſtra cautio eſt, hortamur, & obſecramus, ut omni ratione tuam uitam ab omni periculo tuearis, atque defendas. Subesse} latere: ut in epiſtola Planci: Non poſſum non exhorreſcere, ſi quid intra cutem ſubeſt uulneris, quod prius nocere poteſt, quam ſciri, curariq. poſsit. Laterum *noſtrorum oppoſitus, & corporum*} ut ad tuum corpus nulla uis niſi per corpora noſtra, peruenire poſsit. Maiores *etiam habemus*.} plus enim animus comprehendit, quam quod exſequi uerbis liceat. Stantibus *omnibus*} ſtans enim ipſe hoc dicebat, ceteri ſedebant ſenatores. non neceſſe eſt, inquit, ut omnes id quod ego facio, ſtantes dicant; ſolus haec ex eorum uoluntate dico. Praecipue *id a me fieri*} propter meam in illum ſingularem beneuolentiam. Laetari *omnes*,} hoc ad illud refertur, Quod ipſi uolunt. nam, quia laetantur; ideo uolunt. Praeterea *quidem cederem nemini*:} quam ſententiam ſic expreſsit in ep. ad M. Marcellum, Hic te unius ſollicitudines, unius etiam multae & aſsiduae lacrumae C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura, & dolore proximi ſumus. Et ad eundem: Mihi ſalus tua tantae curae eſt, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certe proximus ſim. Hoc *tempore*} nam ſi, dubia Marcelli ſalute, omnem ſollicitudinem, curam, laborem ſuſtinui: nunc, eo conſeruato, & reip. reddito, ſta tuo mearum eſſe partium, ut tibi gratias agam. Ornato,} quae ornamenta a Caeſare acceperit, oſtendit his uerbis in ea pro Ligario: Qui ad me ex Aegypto litteras miſit, ut eſſem idem, qui fuiſſem: qui cum ipſe imperator in toto imperio populi Romani unus eſſet, eſſe me alterum paſſus eſt: a quo, hoc ipſo C. Panſa mihi nuncium perferente, conceſſos faſces laureatos tenui, quoad tenendos putaui: qui mihi tum denique ſe ſalutem putauit reddere, ſi eam nullis ſpoliatam ornamentis redderet. Ad *tua innumerabilia in me unum merita*,} uis eſt in ſingulis uerbis. primum, Merita, uocat; quae maiora ſunt, quam ſtudia, officia, beneficia: deinde addit, Innumerabilia: poſtremo, In me unum, haec augeri non uidentur poſſe, augentur tamen ſubiectis uerbis, Maximus cumulus acceſſerit. non enim aliquid, ait, acceſsiſſe, ſed cumulum, nec ſimpliciter cumulum, ſed maximum. Eodem id pertinet, Quod fieri iam poſſe non arbitrabar. Nec illud ſine iudicio prolatum, Hoc tuo facto. nam, hoc tuo merito, languidius eſſe uidebatur, praeſertim cum dixiſſet, Ad tua innumerabilia in me unum merita: quae Marcelli ſalute uehementer aucta ſignificat.

IN . ORATIONEM . CICERONIS PRO . Q . LIGARIO

PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

PSA *Ciceronis uerba argumentum ex magna parte suppeditant: sic enim incipit narrare. Q. Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum proconsule C. Considio profectus est: qua in legatione & ciuibus, & socijs ita se probauit, ut decedens Considius prouincia, satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium prouinciae praefecisset. itaque Q. Ligarius, cum diu recusans nihil profecisset, prouinciam accepit inuitus: cui sic praefuit in pace, ut & ciuibus, & socijs gratissima esset eius integritas, & fides. bellum subito exarsit; quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari. quo audito, partim cupiditate inconsiderata, partim caeco quodam timore, primo salutis caussa, post etiam studij sui, quaerebant aliquem ducem. tum Ligarius domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. interim P. Accius Varus, qui praetor Africam obtinuerat, Vticam uenit: ad eum statim concursum est: atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium; si illud imperium esse potuit, quod ad priuatum, clamore multitudinis imperitae, nullo publico consilio deferebatur. itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paullum aduentu Vari conquieuit. Haec ille. Sed ante Vari aduentum, sortitus ex S. C. Africam prouinciam, initio belli ciuilis, L. Aelius Tubero, Q. Tuberonis accusatoris pater, serius in Africam uenit, a Varo iam occupatam. Varo deuicto, cum reliquis Pompeianarum partium ducibus, qui bellum renouauerant, exsul aliquandiu Ligarius procul a patria uixit. quo tempore Q. Tubero, Caesaris clementia simul cum patre restitutus, accusauit eum*

de ui, cum tamen nihil aliud obijceret, quam eum in Africa Caesarianis partibus inimicum fuisse. quamquam odij Tuberonis in Ligarium caussam esse constaret, quod receptus in Africam non esset, uel a Ligario iussu Vari imperatoris, ut haec oratio significare uidetur, uel ab ipso Varo, ut lib. 1. bell. ci. auctor est Caesar. Defendit Ligarium Cicero tanta ui & animi, & ingenij, ut iratus Ligario Caesar, ei tamen, eloquentia uictus, ignouerit, auctore Plutarcho in Cicerone. Habita oratio est ijsdē cos. quibus ea pro Marcello: quod ipsa declarat. De die non constat: quamquam eruditi, & exquisitae diligentiae uiri habitam credunt ad 11. *Kal. Interkalares, adducti in hanc sententiam testimonio Ciceronis epistolae ad Ligarium, in qua sunt haec: Cum ad* 11. *Kal. interkalares priores rogatu fratrum tuorum uenissem mane ad Caesarem; atque omnem adeundi, & conueniendi illius indignitatem, & molestiam pertulissem; cum fratres, & propinqui tui iacerent ad pedes; & ego essem locutus, quae caussa, quae tuum tempus postulabat; non solum ex oratione Caesaris, quae sane mollis, & liberalis fuit, sed etiam ex oculis, & uultu, & multis praeterea signis, quae facilius perspicere potui, quam scribere, hanc in opinionem discessi, ut mihi tua salus dubia non esset. Quae ego uerba perpendens, & cum ipsa oratione conferens, diuersa tempora significari plane uideo. De Ligarij caussa, priuatim intra domesticos parietes apud Caesarem acta, licet ex his uerbis conijcere: Cum, rogatu fratrum tuorum, ad Caesarem uenissem, atque omnem adeundi, & conueniendi illius indignitatem, & molestiam pertulissem. Quae pertinent ad impetrandum Ligario reditum ex Africa, non ad eum liberandum illo crimine, quo reus factus erat a Tuberone. de quo crimine, non domi Caesar, sed in foro tamquam iudex audiebat. inde illa uerba: Quanto hoc durius, quod domi petimus, id a te in foro oppugnari, & in tali miseria multorum perfugium misericordiae tollere?*

M. TVLLII

M. TVLLII. CICERONIS
PRO. Q. LIGARIO
ORATIO. XLI

OVVM crimen, C. Caesar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idq. C. Pansa, praestanti uir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quae est ei tecum, ausus est confiteri. itaque, quo me uertam, nescio: paratus enim ueneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. sed, quoniam diligentia inimici inuestigatum est, quod latebat: confitendum est, ut opinor; praesertim cum meus necessarius C. Pansa fecerit, ut id iam integrum non esset: omissaq. controuersia omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est, qua plurimi sunt conseruati, cum a te non solum liberationem culpae, sed errati ueniam impetrauissent. Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reũ, sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, qua te, Tubero, qua uirum omni laude dignum, patrem tuum. itaque prius de uestro delicto confiteamini, necesse est, quam Ligarij ullam culpam reprehendatis.

EXPLANATIO

OVVM *crimen, C. Caesar, & ante hunc diem inauditum*} totum exordium iconia conditum est. ad infirmandam accusatoris contentionem. qui, quod obijceret Ligario, hoc unum attulerat, fuisse in Africa in partibus Pompeij. Vidit, & notauit artificium Quinctilianus: ego, singula uerba ut ostendam, in quibus ironia est, operam dabo. Prima sunt, Nouum crimen & ante hunc diem inauditum. aut enim crimen nullum est, in Africa fuisse; aut eiusmodi, ut exsulij poena satis sit; quod autem praeter exsulium Tubero quaerit, & iudicio ac sententia tua, Caesar, consequi uult, id priuati odij, summae iniustitiae, summaeq. crudelitatis argumentum esse uideatur. PROPINQVVS *meus*} affinis, non cognatus; ut infra patet. Propinquitatem appellat; ne cum inimico homine disputare uideatur; & ut eo maior orationi fides accedat; quod Ligarij innocentiam, & caussae bonitatem propinquitati Tuberonis anteponendam censuerit. AD *te*} cuius maxima potestas est: quasi maxima res agatur, & nouum quoddam inauditumq. sua diligentia repeperit. huc illud spectat, quod paullo post per ironiam subiicitur: diligentia inimici inuestigatum est, quod latebat. IN *Africa fuisse:*} quod cuiusmodi sit, ex eo liquet, quia tu multis iam, qui & in Pharsalia, & in Africa contra te dimicarunt, uitam tamen, & patriam reddidisti; aut eis praeter exsulium, nullam poenam imposuisti. C. PANSA,} Vibiae gentis, plebeij generis. FRETVS *fortasse*} perspicua iconia: quasi confiteri non esset ausus, nisi illa familiaritas, quae est ei tecum, animum illi dedisset. AVSVS *est*} tamquam de atroci; occultaue re. quis enim negat? aut quis ignorat? QVO *me uertam, nescio:*} quid dicam, non habeo. Fingit, obiecto, & probato nouo crimine, ereptam sibi facultatem ea dicendi, quae domi commentatus erat. PARATVS *enim ueneram,*} qui nescire te putarem, in Africa Ligarium fuisse, defensionis meae spem in tua ignoratione collocabam: nunc, quando crimen hoc Ligarij accusator ad te detulit, idq. C. Pansae testimonio probauit; quo me uertam, nescio. CVM *tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses,*} a contrario sensu. nam & per se Caesar id scire, & aliunde audire potuit. perspicua igitur ironia. INVESTIGATVM *est,*} tamquam aliquid occultum: quod tamen & per se facile scire, & aliunde intelligere potuit. VT *opinor;*} hoc addit, tamquam confiteretur inuitus id, quod negare non posset propter Pansae testimonium: cum tamen significet, Pansae testimonium in re manifesta, Caesariq. notissima necessarium non fuisse. OMISSAQ. *controuersia*} ad quam paratus ueneram. OMNIS *oratio ad misericordiam tuam conferenda est,*} cum tanti criminis defensionem nullam inueniam. NON *solum liberationem culpae,*} non solum quia iudicaueris eos carere culpa, sed si quos etiam errasse iudicasti. conseruare enim eum, qui culpam non commiserit, cuius misericordiae est? eum uero, qui commiserit, misericordiae summae laus est. SED *errati ueniam*} distinguit erratum a culpa, ut minuat peccatum suum, aliorumque, qui pro Pompeio pugnauerant. erratum enim appellat, non culpam. Ad hanc sententiam pertinet illud pro Marcello: Omnes enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo reip. misero funestoq. compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus. Quo loco non simpliciter culpam uocat, sed aliquam culpam & erroris humani, in quem homines incidere omnes possunt. Ibidem paullo post ignorationem uocauit, & metum. Non ille, inquit, hostes induxit in curiam, sed iudicauit a plerisque ignoratione potius, & falso, atque inani metu, quam cupiditate, aut crudelitate bellum esse susceptum. QVA *te Tubero,*} aut igitur Ligarij crimen non est, in Pompeij partibus fuisse: aut, si est, commune tecum est, & cum patre tuo. itaq.

si Ligarij crimen illud non est, accusari eum non oportet: si est, accusator esse tu certe non debes: nisi si te quoque, patremq. tuum simul cum eo condemnari uis. D E *nostro delicto* } delicti uocabulum graue, culpae leuius est. confert igitur in Tuberones delictum, in Ligarium culpam. V L L A M *culpam* } nam si culpa Ligarij est, in Africa fuisse; minor fit, quia, cum uellet, discedere non potuit: quod infra dicitur.

ORATIO

Q. L I G A R I U S Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum proconsule C. Considio profectus est: qua in legatione & ciuibus, & socijs ita se probauit, ut decedens Considius prouincia, satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium prouinciae praefecisset. itaque Q. Ligarius, cum diu recusans nihil profecisset, prouinciam accepit inuitus: cui sic praefuit in pace, ut & ciuibus, & socijs gratissima esset eius integritas, & fides. bellum subito exarsit; quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari. quo audito, partim cupiditate inconsiderata, partim caeco quodam timore, primo salutis caussa, post etiam studij sui, quaerebant aliquem ducem. tum Ligarius domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. interim P. Accius Varus, qui praetor Africam obtinuerat, Vticam uenit. ad eum statim concursum est: atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, si illud imperium esse potuit, quod ad priuatum, clamore multitudinis imperitae, nullo publico consilio, deferebatur. itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paullum aduentu Vari conquieuit.

EXPLANATIO

C V M *esset adhuc nulla belli suspicio*, } incipit liberare Ligarium culpa, qui profectus in Africam sit, non, ut eius accusator Tubero, exorto ciuili bello, sed cum adhuc nulla belli suspicio esset. I N *Africam* } maritimam Africae partem, quae prouincia erat populi Romani. C V M *proconsule C. Considio*. } Considius hic consul numquam fuit. & proconsul tamen uocatur; quia proconsulari imperio post praeturam in Africam iuisset. nec pauci praeterea, nullo gesto consulatu, proconsules appellantur. C I- V I B V S, } in Africa negotiantibus, ut in ceteris prouincijs. D E C E D E N S } annuo imperio absoluto. H O M I N I B V S } uniuersae prouinciae, & socijs, & ciuibus. Q V E M Q V A M *alium* } quaestor enim relinqui solebat, qui honore legatis praestabat. propterea, cum Q. Thermus praeficere legatos potius, quam quaestorem, prouinciae uellet, consilium improbans, ad eum Cicero scripsit his uerbis: Mihi magis magisq. quotidie de rationibus tuis cogitanti, placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me uenit, ostendi; graues te suscepturum inimicitias, si adolescens potens, & nobilis a te ignominia affectus esset. & hercle sine dubio erit ignominia. habes enim neminem honoris gradu superiorem. ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso uincit uiros optimos, hominesq. innocentissimos legatos tuos, quod & quaestor est, & quaestor tuus. I N T E G R I T A S, *& fides*. } Integritas, in omni re: Fides, in tuenda iustitia. iustitiae enim fundamentum est fides: ut off. lib. I. E X A R S I T } proprie de bello, quo tamquam flamma consumuntur omnia. itaque ad Tironem, incidi, inquit, in ipsam flammam ciuilis discordiae, uel potius belli. Q V O D, *qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari*. } non igitur in Africa remansit Ligarius, ut Caesaris partes oppugnaret. C V P I D I T A T E *inconsiderata*, } gerendi belli. C A E C O *quodam timore*, } timebant Caesarem, sed, cur timerent, caussae nihil uidebant. de qua re dixit pro Marcello, Falso, atque inani metu. S A L V T I S *caussa*, } quod a Caesare timerent. S T V D I I *sui*, } cupiditatis belli gerendi. iterat enim quod dixerat, cupiditate inconsiderata. D O- M V M *spectans*, } non ut ad bellum iret, sed ut in patria remaneret. quod qui fecere, Caesar eos amicorum, Pompeius hostium numero duxit. auctor Suetonius, & Cicero ipse in epistolis. Gratiam igitur Caesaris aucupatur, cum dixit, Domum spectans, & ad suos redire cupiens; ut significet eandem illi mentem fuisse. quae fuit fratribus eius, qui in patria remanserunt ciuilibus armis abstinentes. N V L L O *se implicari negotio passus est*. } cum dux esse posset. P. A C C I V S *Varus*, } Varus hic cum Sex. Pompeio, & Labieno ex Africana pugna, deuictis Scipione, Pompeij socero, & Iuba Mauritaniae rege, in Hispaniam profugit: ubi renouato simul cum Pompeij liberis bello, Mundensi proelio a Caesare uictus interijt. Accius, hic scribo ex antiquis libris. Attij autem sunt, quibus Balbi cognomen fuit: & Augusti mater Attia, M. Attij Balbi filia, ita scribitur: de quo diximus Phil. I I I. Q V I *praetor Africam obtinuerat*, } qui praetoriae prouinciae praeesset, & praetor, & propraetor dicebatur: proconsul etiā interdū, ut paullo ante ostendimus. A D *eum statim concursum est*: } quia iam antea eidem prouinciae praefuerat. A R R I P V I T *imperium*, } quo imperio postea praefuit legionibus, & cum Iubae regis copijs fudit exercitum C. Curionis. N V L- L O *publico consilio* } Tubero enim ex S. C. sortitus erat Africam, sed tardius uenit, prouincia iam a Varo occupata. de quo infra: Vna est profectus cum ijs, quorum erat una caussa: tardius iter fecit: itaque in Africam uenit iam occupatam. P A V L L V M *conquieuit*, } non, omnino conquieuit, mutata sententia, sed, Paullum conquieuit; nec sua sponte, sed, Aduentu Vari, qui & imperium, & fasces repente arripuerat: ut ei tamquam proconsuli parere cogeretur.

ORATIO

ADHVC. C. Caesar, Q. Ligarius omni culpa uacat. domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli: legatus in pace profectus, in prouincia pacatissima ita se gessit, ut ei pacem esse expediret. profectio certe animum tuum non debet offendere: num igitur remansio? multo minus: nam profectio uoluntatem habuit non turpem, remansio etiam necessitatem honestam. ergo haec duo tempora carent crimine; unum, cum est legatus profectus; alterum, cum efflagitatus a prouincia, praepositus Africae est. tertium est tempus, quo post aduentum Vari in Africa restitit. quod si est criminosum, necessitatis crimen est, non uoluntatis. an ille, si potuisset illinc ullo modo euadere, Vticae potius, quam Romae; cum P. Attio, quam cum concordissimis fratribus; cum alienis esse, quam cum suis maluisset? cum ipsa legatio plena desiderij, ac sollicitudinis fuisset propter incredibilem quendam fratrum amorem, hic aequo animo esse potuit belli dissidio distractus a fratribus?

EXPLANATIO

OMNI *culpa uacat.* } cum & iuerit in prouinciam, nulla suspicione belli; & remanserit inuitus; &, cum dux quaereretur, nullo se tamen implicari negotio sit passus. VT *ei pacem esse expediret.* } male enim qui se gesserunt, ijs bellum expedit esse potius, quam pacem. NECESSITATEM } quia, cum decedens Considius, eum Africae praeponeret, diu recusans, proficere nihil potuit. HONESTAM. } quia proconsuli suo paruit, praesertim efflagitante prouincia. AN *ille si potuisset illinc ullo modo euadere,* } argumentum a uerisimili. aeque enim utitur orator uerisimilibus, atque ueris. IPSA *legatio* } ante bellum administrata, DESIDERII, } quia fratribus haud libenter careret. SOLLICITVDINIS } ortae ex desiderio, quod erat maximum. non enim omnia desideria cum sollicitudine sunt.

ORATIO

NVLLVM igitur habes, Caesar, adhuc in Q. Ligario signum alienae a te uoluntatis. cuius ego caussam, animaduerte quaeso, qua fide defendam, cum prodo meam. o clementiam admirabilem, atque omni laude, praedicatione, litteris, monumentisq. decorandam. M. Cicero apud te defendit alium, in ea uoluntate non fuisse, in qua se ipsum confitetur fuisse; nec tuas tacitas cogitationes extimescit; nec, quod tibi, de alio audienti, de se ipso occurrat, reformidat. uide, quam non reformidem: uide, quanta lux liberalitatis, & sapientiae tuae mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero, uoce contendam, ut hoc populus R. exaudiat. Suscepto bello, Caesar, gesto etiam ex magna parte, nulla ui coactus, iudicio meo, ac uoluntate ad ea arma profectus sum, quae erant sumpta contra te. apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me, ante quam uidit, reip. reddidit: qui ad me ex Aegypto litteras misit, ut essem idem, qui fuissem: qui cum ipse imperator in toto imperio populi R. unus esset, esse me alterum passus est: a quo, hoc ipso C. Pansa mihi nuncium perferente, concessos fasces laureatos tenui, quoad tenendos putaui: qui mihi tum denique se salutem putauit reddere, si eam nullis spoliatam ornamentis redderet.

EXPLANATIO

ALIENAE *a te uoluntatis.* } nedum odij, & inimici animi, ut obijcit accusator. CVM *prodo meam.* } meam caussam. uideor enim prodere, cum in ea uoluntate me fuisse confiteor, in qua Ligarium fuisse nego, me scilicet accusans, illum excusans. O. CLEMENTIAM *admirabilem,* } propter suam confessionem dicit, non propter ullam Ligarij culpam: in quo nullum fuisse signum alienae a Caesare uoluntatis, iam dixit. OMNI *laude,* } diuidit laudem in tria genera, praedicationem, idest uocem; litteras, idest scripta; monumenta, idest ea, quae laudis memoriam quam diutissime conseruant. ut aedificia, simulacra, trophea, arcus, & similia. M. CICERO, } tertia persona, quae haec dicat, maiorem habet uim, quam si prima eadem dicat. NEC *tuas tacitas cogitationes extimescit;* } non timet, ut ei tacitus irascare. DE *alio* } de Q. Ligario. OCCVRRAT, } in mentem ueniat. potest enim tibi in mentem uenire, dum Ligarium defendo, me quoque unum ex ijs fuisse, qui tuam caussam improbauerint. LIBERALITATIS, } benigni, clementisq. animi. ET *sapientiae* } ne parum considerata liberalitas fuisse uideatur, sapientiae nomen addit. sic pro Marcello: Toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis. OBORIATVR: } uerbum luci accommodatum: pro, ante oculos oriatur: ut pro Rabirio Perd. Mors ob oculos mihi saepe uersata est. VT *hoc populus Romanus exaudiat.* } caussa igitur in foro agebatur, non intra domesticos parietes. GESTO *etiam magna ex parte,* } pulso ex Italia Pompeio. nam in Italia Cicero non sumpsit arma contra Caesarem. de quo sic ad Titonem: Ego adhuc orae maritimae praesum a Formijs. nullum maius negotium suscipere uolui, quo plus apud illum meae litterae, cohortationesq. ad pacem ualerent. Ad Caecinam: Susceptum bellum est, quiescente

ſcente me: depulſum ex Italia, manente me quoad potui. Et ad ipſum Caeſarem: Qui & illi ſemper, & ſenatui, cum primum potui, pacis auctor fui; nec, ſumptis armis, belli ullam partem attigi. NVLLA *ui conctus, iudicio meo,* } quo maior culpa fuit. quam cum non diſsimulat, ſed ingenue fatetur, longe maiorem eſſe Caeſaris clementiam, quam ſuam culpam, ſignificat. quod eſt artificium conciliandae beneuolentiae. ANTE *quam uidit,* } poſt Pharſalicam pugnam. REIP. *reddidit:* } remp. enim priuatis offenſionibus antepoſuit. ME *eſſe alterum paſſus eſt:* } conceſsis faſcibus laureatis, inſignibus imperij. HOC *ipſo C. Panſa:* } qui aderat, unus fortaſſe ex iudicum numero: uel aderat, ut Caeſaris familiaris. uix enim arbitror Caeſarem in foro, ex praetorum conſuetudine, de ui cum conſilio iudicaſſe. ſic de praeſentibus loquitur in ea pro Deiotaro: Hoc Ser. Sulpicio, Hoc T. Torquato, Huic Bleſamio: & in alijs orationib. NVLLIS *ſpoliatam ornamentis* } pro Marcello, in fine. Omnibus me rebus a te non conſeruato ſolum, ſed etiam ornato.

ORATIO

VIDE quaeſo, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarij non audeam confiteri. atque haec propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de ſe eadem dicerem, ignoſceret. cuius ego induſtriae, gloriaeq. faueo, uel propter propinquam cognationem, uel quod eius ingenio, ſtudijsq. delector, uel quod laudem adoleſcentis propinqui exiſtimo etiam ad meum aliquem fructum redundare. ſed hoc quaero, quis putet fuiſſe crimen, eſſe in Africa Ligarium? nempe is, qui & ipſe in eadem Africa eſſe uoluit, & prohibitum ſe a Ligario queritur, & certe contra ipſum Caeſarem eſt congreſſus armatus. quid enim, Tubero, tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? ni mis urgeo: commoueri uidetur adoleſcens: ad me reuertar. iiſdem in armis fui. quid autem alud egimus, Tubero, niſi ut, quod hic poteſt, nos poſſemus? Quorum igitur impunitas, Caeſar, tuae clementiae laus eſt, eorum ipſorum ad crudelitatem te acuet oratio?

EXPLANATIO

VIDE *quaeſo, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarij non audeam confiteri.* } ſenſus eſt: Vide, quaeſo, an uerisimile ſit, non audere me de Ligarij facto confiteri, qui de meo dicere non dubitem. cur igitur non confiteor? quia confiteri non debeo, quod non eſt. ego enim ad ea arma ſum profectus, quae ſumpta erant contra Caeſarem: Ligarius autem, tum in Africam iuit, cum adhuc belli ſuſpicio nulla eſſet. Conſidio decedente, manſit inuitus. exorto bello, nullo ſe implicari negotio paſſus eſt. id ſupra quoque Cicero dicit his uerbis: M. Cicero apud te defendit alium in ea uoluntate non fuiſſe, in qua ſe ipſum confitetur fuiſſe. CVM *de ſe eadem dicerem,* } cum dicerem eum ad ea profectum fuiſſe arma, quae erant ſumpta contra Caeſarem. INDVSTRIAE, } in agendis cauſsis. GLORIAE } quae naſcitur ex induſtria. PROPINQVAM *cognationem,* } miror, cognationem, appellari, cum dicat infra: Militiae contubernales, poſt affines. ſolet enim alijs in locis affinitas a cognatione diſtingui. INGENIO *ſtudijsq.* } Ingenium, naturae bonum eſt; ſtudia, uoluntatis. AD *meum aliquem fructum* } talis enim cum ſit, aliquem ex eo fructum ſperare poſſum. REDVNDARE. } ex eo, quod supereſt. ſic orat. 2. in Rullum: Plerique hoc perficiunt, ut tantum maioribus eorum debitum eſſe uideatur, unde, etiam, quod poſterius ſolueretur, redundaret. Nec tantum res ipſae, cum in magna copia ſunt, uerum homines quoque, cum abundant rebus, redundare dicuntur, ut ad Appium: Cum tu omnibus uel ornamentis, uel praeſidijs redundares: illi (ut leuiſsime dicam) multa deeſſent. CONTRA *ipſum Caeſarem eſt congreſſus armatus.* } in Pharſalia: quod Ligarius non fecit, qui tantum in Africa fuit, arma non intulit. QVID *enim, Tubero, tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat?* } hoc loco Caeſaris animum ita Cicero commouit, ut libellos, quos manu tenebat, eiecerit, quaſi ſe uictum fateretur. Quinctilianus. QVI *ſenſus erat armorum tuorum?* } explanatur ſequentibus uerbis, Quae tua mens? armis autem ſenſum tribuit, amplificandi gratia, poetico more. COMMOVERI *uidetur adoleſcens:* } cui ſimilia fortaſſe per aetatem audire nondum licuit. QVID *autem alud egimus, Tubero,* } dat Tuberoni quaſi facultatem reſpirandi, cum eum proprio amplius non urget crimine, ſed ſuum factum cum illius facto communicat. QVORVM *igitur impunitas,* } Tuberones ſignificat, quibus, Pompeium ſecutis, Caeſar ignouerit. Impunitas: cum ipſe Q. Tubero, & pater eius, qui contra te pugnarunt, nulla affecti a te poena ſint.

ORATIO

ATQVE in hac cauſſa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, ſed multo magis patris tui prudentiam deſidero; quod homo cum ingenio, tum etiam doctrina excellens, genus hoc cauſſae quod eſſet, non uiderit. nam, ſi uidiſſet, quouis profecto, quam iſto modo a te agi maluiſſet. arguis fatentem: non eſt ſatis. accuſas eum, qui cauſſam habet aut, ut ego dico, meliorem, quam tu, aut, ut tu uis, parem. haec non modo mirabilia ſunt, ſed prodigijs ſimilia, quae dicam. non habet eam uim iſta accuſatio, ut Q. Ligarius condemnetur, ſed ut necetur. hoc egit ciuis R. ante te nemo. externi iſti mores uſque ad ſanguinem incitare ſolent odium aut leuium Graecorum,

rum, aut immanium barbarorum. nam quid aliud agis? ut Romae ne sit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, auunculo suo, ne cum eius filio, consobrino suo, ne nobiscum uiuat? ne sit in patria? num in patria est? num potest magis carere his omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exsulat. non tu ergo hunc patria priuare, qua caret, sed uita uis. at istud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo. ipse iubebat occidi, nullo postulante: praemijs etiam inuitabat. quae tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis post, quem tu nunc crudelem esse uis, uindicata est.

EXPLANATIO

PATRIS *tui*} L. Tuberonis. GENVS *hoc caussae quod esset non uiderit.*} non enim uidit, id a se agi hac in caussa, ut ciuis Romanus, nullo suo crimine, morte multetur. Id ostenditur sequentibus uerbis. VT *iu uis*,} quia dicis eum contra Caesarem arma sumpsisse. PRODIGIIS *similis*,} quae perquam raro contingunt. SED *ut necetur.*} hoc prodigij simile. quis enim ante te contendit, ut ciuis Romanus necaretur? LEVIVM *Graecorum*,} propriè leuitas tributa Graecis hominibus est: quos exagitat cum alibi, tum in oratione pro Flacco. ITALIA *prohibetur*,} non modo Romae non est, neque cum suis uiuit, sed & tota prohibetur Italia. VITA *uis.*} mira uis in numero. solet enim Cicero, quae sunt acerbiora, breuiter concludere: ut illud quoque proximum, Italia prohibetur, exsulat. APVD *eum dictatorem*,} apud L. Sullam, qui proscripsit inimicos suos. PRAEMIIS} proscripti enim ciues proposito praemio necabantur. ita, praemij spe, multis quaerentibus, pauci necem effugere potuerunt. AB *hoc eodem*} a C. Caesare. VINDICATA *est.*} quia Sullanos multos Caesar occidit, in ijs Faustum, L. Sullae filium: & quia proscriptorum a Sulla filijs, contra legem ab eo latam, facultatem restituit petendorum magistratuum. quo in numero fuit A. Hirtius, auctore Dione.

ORATIO

EGO *uero istud non postulo, inquies. Ita mehercule existimo, Tubero: noui enim te, noui patrem tuum, noui domum, nomenq. uestrum; studia denique generis ac familiae uestrae uirtutis, humanitatis, doctrinae, plurimarum artium, atque optimarum, nota sunt mihi omnia: itaque certo scio, uos non petere sanguinem: sed parum attenditis: res enim eo spectat, ut ea poena, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non uideamini esse contenti. quae est igitur alia praeter mortem? si enim in exsulio est, sicuti est: quid amplius postulatis? an ne ignoscatur? hoc uero multo acerbius, multoq. est grauius. quod nos domi petimus precibus, & lacrumis prostrati ad pedes, non tam nostrae caussae fidentes, quam huius humanitati; id ne impetremus, pugnabis? & in nostrum fletum irrumpes? & nos iacentes ad pedes supplicum uoce prohibebis? si, cum hoc domi faceremus, quod & fecimus, &, ut spero, non frustra fecimus, tu derepente irrupisses, & clamare coepisses; C. Caesar caue credas, caue ignoscas, caue te fratrum pro fratris salute obsecrantium misereat: non ne omnem humanitatem exuisses? quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari, & in tali miseria multorum perfugium misericordiae tollere?*

EXPLANATIO

PARVM *attenditis:*} notat imprudentiam & patris, & filij, qui, quod genus hoc caussae fuerit, non uiderint. NON *uideamini*} uos, ut arbitror, Ligarij mortem non quaeritis: quid refert? quaerere tamen uidemini, cum sic agitis. desidero igitur prudentiam uestram. AN *ne ignoscatur?*} an ut patria perpetuo careat? ut perpetuo exsulet? hoc uero ipsa morte multo acerbius, multoq. est grauius. QVOD *nos domi petimus*} ut rem ante oculos ponat, Petimus, inquit, pro, Petiuimus. non enim nunc domi petere poterant, cum in foro caussa ageretur. itaque subiicit paullo post: si, cum hoc domi faceremus, quod & fecimus, &, ut spero, non frustra fecimus. PRAECIBVS, *& lacrumis prostrati ad pedes*,} haec mouent singula; & cum dici uideant contra Tuberonem, ad ipsum tamen Caesarem spectant: ut eorum precibus, & lacrumis commoueatur, qui prostrati ad pedes eius, ut ignoscat Ligario, petunt. HVIVS *humanitati*;} maioribus in culpis cognitae, atque perspectae. PVGNABIS?} cur tu, cuius ad humanitatem nos confugimus, eum crudelem esse uis? captat eodem tempore beneuolentiam Caesaris, & in odium Tuberonem adducit. IRRVMPES?} ut eum impedias, ne quid proficiat. SVPPLICVM *uoce prohibebis?*} supplicare nobis per te non licet, cum accusas eum, cuius pro salute supplicamus. CAVA *te fratrum pro fratris salute obsecrantium misereat:*} pro, obsecrantium misereat, ex eorum librorum auctoritate, quos Priscianus ante mille annos habuit, quibus hodie similes non habemus, lego Precantium misereatur. sic enim ille lib. IIX. Miseret, &, Miseretur, impersonalia. Cicero pro Ligario: Caue te fratrum, pro fratris salute precantium, misereatur. Vnde Terentius in Phor. Misertum est. IN *tali miseria multorum*} multis cum Ligario exsulantibus.

ORATIO

ORATIO

Dicam plane, C. Caesar, quod sentio. si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines: (intelligo, quid loquar) acerbissimo luctu redundaret ista uictoria. quam multi enim essent de uictoribus, qui te crudelem esse uellent, cum etiam de uictis reperiantur? quam multi, qui, cum a te nemini ignosci uellent, impedirent clementiam tuam, cum etiam ij, quibus ipse ignouisti, nolint te in alios esse misericordem? quod si probare Caesari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse; si honesto, & misericordi mendacio saluti ciuis calamitosi consultum esse uellemus: tamen hominis non esset, in tanto discrimine, & periculo ciuis, refellere, & coarguere nostrum mendacium: &, si esset alicuius, eius certe non esset, qui in eadem caussa, & fortuna fuisset. sed tamen aliud est, errare Caesarem nolle, aliud nolle misereri. diceres, caue, Caesar, credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te: nunc quid dicis? caue ignoscas. haec nec hominis, nec ad hominem uox est: quam qui apud te C. Caesar, utetur, suam citius abijciet humanitatem, quam extorquebit tuam. At primus aditus, & postulatio Tuberonis haec, ut opinor, fuit, uelle se de Q. Ligarij scelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis; uel quod de nullo alio quisquam; uel quod is, qui in eadem caussa fuisset, uel quidnam noui facinoris afferret. Scelus tu illud uocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc caussa caruit. alij errorem appellant, alij timorem; qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam; qui grauissime, temeritatem; scelus, praeter te, adhuc nemo. ac mihi quidem, si proprium & uerum nomen nostri mali quaeratur, fatalis quaedam calamitas incidisse uidetur, & improuidas hominum mentes occupauisse; ut nemo mirari debeat, humana consilia diuina necessitate esse superata. liceat esse miseros: quamquam hoc uictore non possumus. sed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt. fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris uero crimine, furoris, parricidij liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis alijs carere. quando hoc quisquam ex te, Caesar, audiuit? aut tua quid aliud arma uoluerunt, nisi a te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille inuictus exercitus, nisi ut suum ius tueretur, & dignitatem tuam? quid? tu cum pacem esse cupiebas, id ne agebas, ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis ciuibus conueniret? mihi uero, Caesar tua in me maxima merita tanta certe non uiderentur, si me ut sceleratum a te conseruatum putarem. quomodo autem tu de rep. bene meritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse uoluisses? secessionem tu illam existimauisti, Caesar, initio, non bellum; non hostile odium, sed ciuile dissidium, utrisque cupientibus remp. saluam, sed partim consilijs, partim studijs a communi utilitate aberrantibus. principum dignitas erat paene par, non par fortasse eorum, qui sequebantur: caussa tum dubia: quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset: nunc melior certe ea iudicanda est, quam etiam dij adiuuerunt. cognita uero clementia tua, quis non eam uictoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus?

EXPLANATIO

INTELLIGO, *quid loquar*)} tacite significat, socios eius uictoriae non aeque lenes esse, ipsum autem sua sponte, adhortante nemine, lenem esse. CVM *etiam de uictis reperiantur?*} & hic, & in sequentibus Tuberonem accusat. HOMINIS *non esset*,} homo non esset Tubero, si in tanto discrimine, & periculo ciuis, refellere, & coarguere nostrum mendacium conaretur. SI *esset alicuius*,} si concederetur, ut aliquis id faceret, tamen Tuberoni, qui in eadem caussa, & fortuna fuisset, non concederetur. ALIVD *est errare Caesarem nolle*:} in eo Tuberonis culpa minor esset, si nostro mendacio falli, & errare Caesarem nollet. ALIVD, *nolle misereri*:} quod multo est iniquius. CAVE *ignoscas*:} caue, tamquam a culpa: cum tamen misericordia sit uirtus, & hominis maxime propria. CITIVS} potius, sic enim interdum accipitur, ut off. lib. I. Vicinum citius adiuueris in fructibus percipiendis, quam fratrem. Et Phil. 2. citius dixerim iactasse se aliquos. EXTORQVEBIT} ut insitam & naturalem. utimur enim hoc uerbo de rebus, quae non facile mouentur, ut, extorquere clauam de manu Herculis. cuius generis apud Ciceronem plurima. SCELERE} quasi scelus fuerit, in Africa fuisse: et tamen tu, Caesar, eos ipsos, qui contra te arma tulerint, scelere liberaueris. de quo sic pro Marcello: omnes enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo reip. misero funestoq. compulsi: etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus. VEL *quod de nullo alio quisquam*;} ita locutus est. VEL *quod is, qui in eadem caussa fuisset*;} subaudi, scelus tamen appellauit. VEL *quidnam noui facinoris afferret*.} cum ita exorsus esset, uelle se de Q. Ligarij scelere dicere. nouum enim facinus exspectabas: cum tu Ligarium in Africa fuisse non ignorares, nec id scelus esse duceres. IMPROVIDAS} quid ageretur, ignorantes. DIVINA *necessitate*} fatum refert ad deos: &, si quis fatum definire uelit, recte dicet hoc exemplo, Diuina necessitas est. LICEAT *esse miseros*:} liceat per te, Tubero, in exsilium, ac miseriam Ligarium uiuere: sed, cum isto modo agis, non licet: aliquid enim ultra exsulij miseriam quaeris. QVAMQVAM *hoc uictore non possumus*.} correctio, propter spem clementiae Caesaris. NON *loquor de nobis*:} cum dixerit, Hoc uictore non possumus, loqui uisus est de Pompeianis omnibus: hic distinguit, nec de omnibus loqui se significat, cum Caesar multos iam conseruauerit, sed de ijs, qui occiderunt: quos ei conseruare, ut sceleris expertes, non licet. FVERINT *cupidi fuerint irati*,} iuerint ad bellum, quia res nouas cuperent; iuerint, quia tecum inimicitias gererent. FVERINT *pertinaces*:} hoc in eos maxime confertur, qui bellu in Africa renouarunt. FVRORIS, *parricidij*}

parricidij} quae uocabula de patriae hostibus usurpantur: ut exemplis intelligitur. CN. *Pompeio*} non dubitat Pompeiũ, praesente Caesare, nominare, cũ ipse Caesar numquam eum, nisi honorificẽtissime appellaret. de quo ad Caecinam: Admirari soleo grauitatẽ, & iustitiam, & sapientiam Caesaris: numquam nisi honorificentissime Pompeium appellat. at in eius persona multa fecit asperius. armorum ista, & uictoriae sunt facta, non Caesaris. NISI *a te contumeliam propulsare.*} quod eripi tibi diceres inimicorum iniuria beneficium, a populo Romano datum, idest quod tibi non liceret absenti alterum consulatum petere, quemadmodum iusserat. Ad Caecinam: Rationem haberi absentis non tam pugnaui, ut liceret, quam ut, quando, ipso consule pugnante, populus iusserat, haberetur. Et ad Atticum: Idem tertio consulatu, (loquitur de Pompeio) postquam esse defensor reip. coepit, contendit, ut decem tribuni pl ferrent, ut absentis ratio haberetur. Et ad ipsum Caesarem: Indicaui te eo bello uiolari, contra cuius honorem, populi Romani beneficio concessum, inimici, atque inuidi niterentur. Et Caesar ipse lib. 1. bel. ci. Doluisse se, quod populi Romani beneficium sibi per contumeliam ab inimicis extorqueretur: ereptoq. semestri imperio, in urbem retraheretur: cuius absentis rationem haberi, proximis comitijs populus iussisset. VT *suum ius tueretur,*} Ius populi Romani. multi enim ex ijs, qui cum Caesare militabant, suffragium tulerant in illa lege, quae absenti Caesari consulatus petendi potestatem dabat. CVM *pacem esse cupiebas*} spretas a Pompeio Caesaris de pace condiciones, historiae narrant. quod ipse quoque Cicero non uno loco sctiptum reliquit. SI *tot sceleratos incolumi dignitate esse noluisses?*} idem pro Marcello: Non ille hostes induxit in curiam, sed iudicauit a plerisque ignoratione potius, & falso, atque inani metu, quam cupiditate, aut crudelitate, bellum esse susceptum. PARTIM *consilijs. partim studijs*} consilijs, sententijs: studijs, uoluntatibus. pro Marcello: Diuersae uoluntates ciuium fuerunt, distractaeq. sententiae. non enim consilijs solum, & studijs, sed armis etiam, & castris dissidebamus. A. COMMVNI *utilitate aberrantibus.*} nam in utraque parte fuerant, qui paci bellum praeferrent. Ad Tironem: Incidi in ipsam flammam ciuilis discordiae, uel potius belli: cui cum cuperem mederi, &, ut, arbitror possem; cupiditates certorum hominum (nam ex utraque parte sunt, qui pugnare cupiant) impedimento mihi fuerunt. PRINCIPVM *dignitas erat paene par,*} Caesarem, & Pompeium significat: & cum dicat, Paene relinquit in dubio, utrius maior dignitas fuerit. nam si dixisset, Par, Caesaris fortasse animum offendisset: cum dicat, Paene par, existimare Caesar potest, plus sibi tribui, quam Pompeio. de ijsdem pro Marcello: Erat certamen inter clarissimos duces. NON *par fortasse eorum, qui sequebantur:*} hic certe Pompeianos Caesarianis dignitate praefert. consularis enim cum Caesare, ut arbitror, nemo fuit, cum Pompeio multi, praeter ipsos consules, & magistratus. TVM *dubia;*} hominibus, non dijs immortalibus: qui caussam Caesaris probare magis uisi sunt, quod eum uincere uoluerunt. COGNITA *uero clementia tua,*} cui fortasse Pompeianorum, si uicissent, similis non fuisset.

O R A T I O

SED, ut omittam communem caussam, ueniamus ad nostram; utrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an uos in Africam non uenire? poteramus ne, inquies, cum senatus censuisset? si me consulis, nullo modo. sed tamen Ligarium senatus idem legauerat. atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat: uos tunc paruistis, cum paruit nemo, qui noluit. reprehendo igitur? minime uero: neque enim licuit aliter uestro generi, nomini, familiae, disciplinae. sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in uobis, easdem in alijs reprehendatis. Tuberonis sors coniecta est ex S. C. cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat se excusare. haec ego noui propter communes necessitudines, quae mihi sunt cum L. Tuberone: domi una eruditi, militiae contubernales, post affines, in omni denique uita familiares: magnum etiam uinculum, quod ijsdem semper studijs usi sumus. scio igitur Tuberonem domi manere uoluisse: sed ita quidam agebant, ita reip. sanctissimum nomen opponebant, ut, etiam si aliter sentiret, uerborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. cessit auctoritati amplissimi uiri, uel potius paruit: una est profectus cum ijs, quorum erat una caussa: tardius iter fecit: itaque in Africam uenit iam occupatam. hinc in Ligarium crimen oritur, uel ira potius. nam, si crimen est, prohibere illum uoluisse, non minus magnum est, uos Africam omnium prouinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere uoluisse, quam aliquem se imperatorem esse maluisse. atque is tamen aliquis Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat: fasces certe habebat.

E X P L A N A T I O

AN *uos in Africam non uenire?*} uobis, Tubero, facilius fuit in Africam non uenire, (quid enim coegit?) quam Ligario exire. CVM *parere senatui necesse erat:*} nondum exorto ciuili bello. TVNC *paruistis,*} suscepto bello. VESTRO *generi,*} antiquo, & nobili. NOMINI,} Aeliorum. FAMILIAE,} Tuberonum. DISCIPLINAE.} qua estis ad laudem exculti. QVIBVS *rebus gloriemini in uobis,*} ut, cum senatui uos paruisse gloriemini, Ligarium, quia paruerit, reprehendatis. TVBERONIS} Lucij, non Quincti, eius filij, qui tamquam patris iniuriam ulciscens, Ligarium accusauit. NON *adesset,*} in senatu. SE *excusare.*} sibi per morbum in prouinciam exire non licere. CVM *L. Tuberone:*} Quincti patre. MILITIAE *contubernales,*} bello Marsico. quo

in bello miles eo anno Cicero fuit, quo tribunus militum Q. Hortensius: ut in Bruto. ETIAM *si aliter sentires*, } medetur uulneri iam illato. nam supra dixerat, Existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an uos in Africam non uenire? AMPLISSIMI *uiri*, } Cn. Pompeii, hortantis ut iret in Africam, & sanctissimum reip. nomen opponentis. VEL *potius paruit*: } correctio. nam, cedere, uoluntatis est: Parere, obseruantiae. CUM *ijs*, } cum Pompeianis. TARDIUS *iter fecit*: } propter morbum. IAM *occupatam*. } a P. Accio Varo. VEL *ira potius*. } quia te Africa excluserit. PROHIBERE *illum noluisse*, } prohibitum Tuberonem a Varo, cuius erat imperium, non a Ligario, scripsit Caesar lib. I. bell. ci. Tubero, inquit, cum in Africam uenisset, inuenit in prouincia cum imperio Accium Varum, qui ad Auximum, ut supra demonstrauimus amissis cohortibus, protinus ex fuga in Africam peruenerat, atque eam sua sponte uacuam occupauerat; delectuq. habito, duas legiones effecerat, hominum, & locorum notitia, & usu eius prouinciae nactus aditus ad ea conanda, quod paucis ante annis ex praetura eam prouinciam obtinuerat. hic uenientem Vticam cum nauibus Tuberonem portu, atque oppido prohibet, neque affectum ualetudine filium exponere in terram patitur; sed, sublatis anchoris, excedere eo loco cogit. VOS; } patrem tuum, & te, qui cum eo profectus es. OMNIUM *prouinciarum arcem*, } quod in ea summae uires. NATAM *ad bellum contra hanc urbem gerendum* } hoc dicit propter Punica bella. ALIQUEM *se imperatorem esse noluisse*. } quod in Ligarium Tubero conferebat cum tamen, ut supra demonstratum est, penes Varum imperium esset, Ligarius autem negotium omne recusasset. ATQUE *is tamen aliquis Ligarius non fuit*. } argute: cum dixerit, Aliquem se imperatorem esse maluisse. similiter pro Deiotaro: Nihil a me arbitror esse praetermissum, sed aliquid ad extremam caussae partem reseruatum, id autem aliquid est, te ut plane Deiotaro reconciliet oratio mea. DICEBAT: } nam reuera non habebat. supra: Ille non mediocri cupiditate arripuit imperium: si illud imperium esse potuit, quod ad priuatum, clamore multitudinis imperitae, nullo publico consilio deferebatur. FASCES } quibus non utitur extra urbem, nisi qui imperium habet.

ORATIO

SED quoquo modo sese illud habet, haec querella uestra, Tubero, quid ualet? recepti in prouinciam non sumus. quid, si essetis? Caesari ne eam tradituri fuissetis, an contra eum retenturi? Vide quid licentiae, Caesar, nobis tua liberalitas det, uel potius audaciae. si responderit Tubero, Africam, quo senatus eum sors q. miserat, tibi patrem suum transditurum fuisse: non dubitabo apud ipsum te, cuius id eum facere interfuit, grauissimis uerbis eius consilium reprehendere. non enim, si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. sed iam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas patientissimas aures, quam ne Tubero, quod numquam cogitauit, facturus fuisse uideatur. Veniebatis igitur in Africam, prouinciam unam ex omnibus huic uictoriae maxime infestam: in qua erat rex potentissimus, inimicus huic caussae, aliena uoluntas, conuentus firmi, atque magni. quaero, quid facturi fuissetis? quamquam quid facturi fueritis, non dubitem, cum uideam, quid feceritis. Prohibiti estis in prouincia nostra pedem ponere, ut perhibetis, summa cum iniuria. quo modo id tulistis? acceptae iniuriae querellam ad quem detulistis? nempe ad eum, cuius auctoritatem secuti, in societatem belli ueneratis. quod si Caesaris caussa in prouinciam ueniebatis; ad eum profecto, exclusi prouincia, uenissetis: uenistis ad Pompeium: quae est ergo apud Caesarem querella, cũ eum accusetis, a quo queramini uos prohibitos contra Caesarem bellum gerere? atque in hoc quidem uel cum mendacio, si uultis, gloriari per me licet, uos prouinciam fuisse Caesari transdituros, etiam si a Varo, & quibusdam alijs prohibiti essetis: ego autem confitebor culpam esse Ligarij, qui uos tantae laudis occasione priuauerit. sed uide quaeso, C. Caesar, constantiam ornatissimi uiri, L. Tuberonis: quam ego, quamuis ipse probarem, ut probo, tamen non commemorarem, nisi a te cognouissem in primis eam uirtutem solere laudari. quae fuit igitur umquam in ullo homine tanta constantia? constantiam dico? nescio, an melius patientiam possem dicere: quotus enim istud quisque fecisset, ut, a quibus partibus in dissensione ciuili non esset receptus, essetq. etiam cum crudelitate eiectus, ad eas ipsas rediret? magni cuiusdam animi, atque eius uiri est, quem de suscepta caussa, propositaq. sententia nulla contumelia, nulla uis, nullum periculum posset depellere. ut enim cetera paria Tuberoni cum Varo fuissent, honos, nobilitas, splendor, ingenii, quae nequaquam fuerunt; hoc certe praecipuum Tuberonis fuit, quod iusto cum imperio ex S. C. in prouinciam suam uenerat. hinc prohibitus, non ad Caesarem, ne iratus, non domum, ne iners, non aliquam in regionem, ne condemnare caussam illam, quam secutus esset, uideretur; in Macedoniam, in Cn. Pompeij castra uenit, in eam ipsam caussam, a qua erat reiectus cum iniuria. quid? cum ista res nihil commouisset eius animum ad quem ueneratis: languidiore, credo, studio in caussa fuistis. tantummodo in praesidijs eratis, animi uero a caussa abhorrebant? an, ut, fit in ciuilibus bellis, nec in uobis magis, quam in reliquis, omnes uincendi studio tenebamur? pacis equidem semper auctor fui, sed tum sero: erat enim amentis, cum aciem uideres, pacem cogitare. omnes, inquam, uincere nolebamus, tu certe praecipue, qui in eum locum uenisses, ubi tibi esset pereundum, nisi uicisses. quamquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi uictoriae. Haec ego non dicerem, Tubero, si aut nos constantiae uestrae, aut Caesarem beneficij sui paeniteret.

EXPLANATIO

QVOQVO *modo sese illud habet,*} siue imperium Ligarius, siue Varus habuerit. VESTRA,} patris, & tua. EVM} ad patrem refertur, non ad filium. CVIVS *id eum fuere interfuit,*} tua enim interfuit, prouinciam tibi Tuberonem tradere. EIVS *consilium*} si tibi traditurus prouinciam fuit. GRATA} ideo grata fuisset, quia utilis. PROBATA.} ideo tibi non probata, quia parum honesta. NON *tam ut ne offendam tuas patientissimas aures,*} non quia uerear, ne tuas, quae patientissimae sunt, aures offendam, si Tuberonis in tradenda tibi prouincia consilium reprehendā: Hoc refertur ad illud: Vide, quid licentiae, Caesar, nobis tua liberalitas det. uel potius audaciae. QVOD *numquam cogitauit,*} non modo non uoluit; sed ne cogitauit quidem. HVIC *uictoriae*} Caesaris. MAXIME *infestam.*} bellum enim renouauit. REX *potentissimus,*} Iuba, quem Caesar cum Scipione deuicerat. INIMICVS *huic caussae,*} Cn. Pompeij beneficio, qui patrem eius Hiempsalē, Mauritaniae regem constituerat. ALIENA *uoluntas,*} prouincialium. CONVENTVS} ciuium Romanorum, qui Pompeianis partibus fauebant. FIRMI, *atque magni.*} Firmi, ad opes, Magni, ad multitudinem, refert. CVM *uideam, quid feceritis.*} nideo enim uos, Africa prohibitos in Graeciam ad Pompeium iuisse. AD EVM,} ad Pompeium. CVIVS *auctoritatem secuti,*} neque hoc artificio uacat. latenter enim id significat: Auctoritas amplissimi uiri, non caussa, uos ad belli societatem adduxit. QVAE *est ergo apud Caesarem querella,*} queri uobis apud Caesarem de Ligario non licet, quia uos Africa prohibuerit, idest quia fecerit, ne bellum in Africa contra Caesarem gerere possetis. Cur eum, inquit, apud Caesarem accusatis, qui uos contra Caesarem bellum gerere prohibuit, cum in Africam non recepit? ETSI *a Varo, & quibusdam alijs prohibiti essetis:*} a Ligario, non a Varo prohibiti estis: sed si prohibiti essetis a Varo, & quibusdam alijs Vari similibus, tunc quoque cōcederem, uos prouinciam, nisi prohibiti essetis, Caesari tradituros fuisse. id enim uerisimilius gloriari uideremini: quia Varum Caesaris inimicissimum fuisse, & contra ducem eius Curionem pugnasse, constat: idq. de uobis Caesar libentius audiret. CONFITEBOR} uel cum mendacio, si uultis. TANTAE *laudis occasione*} occasionis tradendae Caesari prouinciae. Laudem appellat ex persona Tuberonum, qui uideri uellent prouinciam se Caesari tradituros fuisse: cum, id eos ne cogitasse quidem, perspicue demonstret. CONSTANTIAM} in tuenda Pompeij caussa. NON *commemorem,*} cum ea Tubero sit usus contra te. CONSTANTIAM *dico?*} correctio rei parum explicatae. qua figura usus est lib. 1. in Verrem. Dictum hoc est in Cn. Dolabellae iudicio: dictum? etiam aestimatum. Pro Plancio: Nihil est enim, mihi crede Laterensis, de te detractum: detractum dico? si mehercules uere, quod accidit, interpretari uelis, est aliquid etiam de uirtute significatum tua. Et in ep. ad Lentulum: Erat hoc mihi dolendum, sed multo magis illud, quod inimicum meum, meum autem? immo uero legum, iudiciorum, otij, patriae, bonorum omnium, sic amplexabantur. &c. CVM *crudelitate eiectus,*} simile illud supra: Prohibiti estis in prouincia uestra pedem ponere, ut perhibetis, summa cum iniuria. NE *iratus,*} ijs partibus, a quibus prohibitus esset in prouincia sua pedem ponere. non enim ideo, a Pompeianis eiectus, ad Caesarem transijt. CAVSSAM *illam,*} Pompeianam. QVAM *secutus esset;*} cum in Africam profectus est. ISTA *res*} iniuria, a Ligario uobis illata. NIHIL *commouisset*} cum nullum Pompeius propter istam rem alienatae a Ligario uoluntatis signum dedisset; non tamen ideo uos minus acriter pro eo pugnastis. IN *eum locum*} in ipsa Pompeij castra. nam Cicero; cum in Pharsalia dimicatum est, abfuit, Dyrrhachij cum M. Varrone, & M. Catone commoratus. de Diuin. lib. 1. VBI *tibi esset pereundum,*} pro, ubi tibi pereundum putares. id enim erat timendum. quamquam secus accidit: nam uictus est, nec tamen perijt. VT *nunc se res habet,*} cognita Caesaris liberalitate, & sapientia. HANC *salutem*} a Caesare acceptam. ILLI *uictoriae.*} de cuius crudelitate timebamus. CONSTANTIAE *uestrae,*} in Pompeiana caussa. BENEFICII *sui*} erga uos, quorum constantiam non ignorabat. Auget Caesaris clementiam, & simul Tuberones carpit, cum eos non paenitere constantiae suae dicit.

ORATIO

NVNC quaero, utrum uestras iniurias, an reip. persequamini, si reip. quid de uestra in ea caussa perseuerantia respondebitis? si uestras; uidete, ne erretis, qui Caesarem uestris inimicis iratum fore putetis, cum ignoueris suis. itaque num tibi uideor, Caesar, in caussa Ligarij occupatus esse? num de eius facto dicere? quidquid dixi, ad unam summam referri uolo, uel humanitatis, uel clementiae, uel misericordiae tuae.

EXPLANATIO

SI REIP.} eius, quae nunc est, & Caesaris consilio ac sapientia gubernatur. PERSEVERANTIA} contra hanc remp. OCCVPATVS *esse?*} prolixa, & ex multis argumentis deprompta defensione: quam omitto, spem omnem reponens uel in humanitate, uel in clementia, uel in misericordia tua.

QVIDQVID *dixi,*} defendendi caussa non dixi, sed spectaui semper & naturam tuam, & perpetuam ignoscendi consuetudinem.

O R A T I O

CAVSSAS, *Caesar, egi multas, & quidem tecũ, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe numquam hoc modo, Ignoscite iudices, errauit, lapsus est, non putauit, si umquam posthac. ad parentem sic agi solet: ad iudices, Non fecit, non cogitauit, falsi testes, fictum crimen. dic te, Caesar, de facto Ligarij iudicem esse: quibus in praesidijs fuerit, quaere. taceo. ne haec quidem colligo, quae fortasse ualerent etiam apud iudicem: legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus, tum etiam fuit totus animo & studio tuus. ad iudicem sic agi solet. sed ego ad parentem loquor: erraui, temere feci, paenitet, ad clementiam tuam confugio, delicti ueniam peto, ut ignoscas oro: si nemo impetrauit, arroganter; si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti. an sperandi Ligario caussa non sic, cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? quamquam neque in hac oratione spes est posita caussae, nec in eorum studijs, qui a te pro Ligario petunt, tui necessarij. uidi enim, & cognoui, quid maxime spectares, cum pro alicuius salute multi laborarent, caussas apud te rogantium gratiores esse, quam preces; neque spectare, quam tuus esset necessarius is, qui te oraret; sed quam illius, pro quo laborares. itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi esse uideantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedis. sed uideo tamen apud te caussas, ut dixi, rogantium ualere plus, quam preces, ab ijsq. te moueri maxime, quorum iustissimum dolorem uideas in petendo. in Q. Ligario conseruando multis tu quidem gratum facies necessarijs tuis: sed hoc, quaeso, considera, quod soles. possum fortissimos uiros Sabinos, tibi probatissimos, totumq. agrum Sabinum, florem Italiae, robur reip. proponere. nosti optime homines. animaduerte horum omnium maestitiam, et dolorem. huius T. Brocchi, de quo, non dubito, quid existimes, lacrumas, squaloremq. ipsius, & filij uides. quid de fratribus dicam? noli, Caesar, putare de unius capite nos agere. aut tres Ligarij in ciuitate retinendi sunt, aut tres ex ciuitate exterminandi. quoduis exsilium his est optatius, quam patria, quam domus, quam dij penates, uno illo exsulante. si fraterne, si pie, si cum dolore faciunt, moueant te horum lacrumae, moueat pietas, moueat germanitas; ualeat tua uox illa, quae uicit: te enim dicere audiebamus, nos, omnes aduersarios, putare, nisi qui nobiscum essent; te omnes, qui contra te non essent, tuos. uidesne igitur hunc splendorem omnem, hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Caesetium, L. Cornificium, hosce omnes equites R. qui adsunt ueste mutata, non solum notos tibi, uerum etiã probatos uiros, qui tecum fuerunt? atque his maxime irascebamur, & hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabantur. conserua igitur tuis suos, ut, quemadmodum cetera, quae dicta sunt a te sic hoc uerissimum reperiatur. quod si penitus perspicere posses concordiam Ligariorum; omnes fratres tecum iudicares fuisse. an potest quisquam dubitare, quin, si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis est, qui horum consensum conspirantem, & paene conflatum, in hac prope aequalitate fraterna non nouerit? qui hoc non sentiat, quiduis prius futurum fuisse, quam ut hi fratres diuersas sententias, fortunasq. sequerentur? uoluntate igitur omnes tecum fuerunt, tempestate abreptus est unus: qui si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen saluos esse uoluisti. sed ierit ad bellum; dissenserit non a te solum uerum etiam a fratribus: hi te orant tui. equidẽ, cum tuis omnibus negotijs interessem, memoria teneo, qualis tum T. Ligarius, quaestor urbanus, fuerit erga te, & dignitatem tuam. sed parum est me hoc meminisse: spero etiam te, qui obliuisci nihil soles, nisi iniurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenij tui, te aliquid de huius quaestoris officio cogitantem, etiam de alijs quibusdam quaestoribus reminiscentem recordari. hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud, (neque enim haec diuinabat) nisi ut tu eum studiosum, & bonum uirum iudicares, nunc a te supplex fratris salutem petit: quam, huius admonitus officio, cum utrisque his dederis; tres fratres optimos, & integerrimos non solum sibi ipsos, neque his tot, ac talibus uiris, neque nobis necessarijs suis, sed etiam reip. condonaueris. fac igitur, quod de homine nobilissimo, & clarissimo, M. Marcello restituto fecisti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis, & huic omni frequentiae probatissimis fratribus. ut concessisti illum senatui; sic da hunc populo, cuius uoluntatem carissimam semper habuisti: &, si ille dies tibi gloriosissimus, populo R. gratissimus fuit, noli obsecro dubitare, C. Caesar, similem illi gloriae laudem quam saepissime quaerere. nihil est enim tam populare, quam bonitas: nulla de uirtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordia est. homines enim ad deos nulla re propius accedunt, quam salutem hominibus dando. nihil habet nec fortuna tua maius, quam ut possis; nec natura tua melius, quam ut uelis conseruare quamplurimos. Longiorem orationem caussa forsitan postulat, tua certe natura breuiorem. quare, cum utilius esse arbitrer, te ipsum, quam aut me, aut quemquam, loqui tecum, finem iam faciam: tantum te admonebo, si illi absenti salutem dederis, praesentibus his omnibus te daturum.*

E X P L A N A T I O

DVM *te in foro tenuit*} antequam in Galliam Caesar proficisceretur. RATIO *honorum tuorum:*} quia magistratus in eos a populo conferebantur, quorum agendis in foro caussis industria probata esset. SI *umquam posthac.*} si posthac errabit, si labetur, ne ignoscite. ANIMO, *& studio*} licet te non ostenderit. MIHI} qui me confiteor, nulla ui coactum, meo iudicio, ad ea profectum esse arma, quae

ns, quae sumpta erant contra te. CAVSSAS *rogantium ualere plus,* } idem scripsit ad Ampium Balbum. Valent tamen apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes, quam necessariae. SABINOS, } aut in Sabinis natus erat Ligarius, aut e Sabinis originem ducebat. NOS, *omnes aduersarios, putare, nisi qui nobiscum essent; te omnes, qui contra te non essent, tuos.* } id etiam Suetonius scriptum reliquit. QVI *tecum fuerunt?* } ex antecedentibus & sequentibus intelligitur, Qui tecum fuerunt, hic dici non de ijs, qui eum secuti sunt ab bellum, sed de Q. Ligarij fratribus, deq. eius auunculo T. Broccho, & alijs, supra nominatis, qui, suscepto ciuili bello, domi remanere, quam alterutram partem sequi, maluerunt. nam eos aeque suos Caesar appellabat, atque illos, qui cum eo in bello fuerant. dixit enim supra: Te enim dicere audiebamus, nos omnes aduersarios, putare, nisi qui nobiscum essent; te omnes, qui contra te non essent, tuos. Eos autem significari, qui domi remanserant, sequentibus quoque uerbis ita constat, ut dubitare prorsus ne mo posfit. HIS *maxime irascebamur,* } quia scilicet nostrum consilium secuti non essent. HOS *requirebamus,* } non, Requirebamus, ut eos occideremus: sed, absentes accusabamus. quomodo dicitur, Prudentiam tuam requiro: quia scilicet eam non uideo. MINABANTVR. } auget in singulis uerbis, Irascebamus, Requirebamus, Minabantur. idem scripsit ad Varronem. Extremum malorum omnium esse ciuilis belli uictoriam: quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. crudeliter enim otiosis minabantur: eratq. ijs & tua inuisa uoluntas, & mea oratio. TVIS } ijs, qui domi remanserunt. HOC } omnes, qui contra te non essent, tuos fore. TECVM *iudicares fuisse.* } idest domi remansisse. sic enim & supra locutus est. IN *eadem sententia,* } remanendi in urbe Roma. PAENE *conflatum,* } paene simul genitum, ita similem, ut ea, quae simul conflantur. translatio est ex eodem fonte ducta. nam, spirare, & flare, idem sunt. SENTENTIAS, *uoluntatesq. sequerentur?* } idem sensissent, idem uoluissent omnes. similiter pro Marcello: Diuersae uoluntates ciuium fuerunt, distractaeq. sententiae. TEMPESTATE } aduersa fortuna, quia domum redire non potuit, repentino bello oppressus. CONSILIO } aliena a te uoluntate. EQVIDEM } hactenus de Caesaris clementia: nunc de grati animi laude. ut hoc etiam argumenti genere eius animum commoueat. ANIMI, } magni animi, qui obliuiscitur iniurias. INGENII *tui,* } sapientiae. quae laudem & fructum ponit in obliuione iniuriarum. DE *alijs quibusdam quaestoribus* } qui tibi aduersati sunt, initio scilicet ciuilis belli. VT *tu eum studiosum,* } aut deest, tui: aut legendum, Vt tui eum studiosum. VTRISQVE *his* } deprecantibus. REIP. } quae simul cum hia omnibus deprecatur. NOLI *dubitare,* } nihil te remoretur: nulla res, nulla suspicio, nulla ratio tanti apud te sit, ut a simili te laude remoueat. MISERICORDIA } quae nihil est aliud, quam bonitas. SALVTEM *hominibus dando.* } deorum enim propria beneficentia est: quam cum homines imitantur, deorum similes uideri possunt. QVAM *ut uelis* } quae tua laus est. nam, posse, ad fortunam refertur. TVA *certe natura* } ad ignoscendum, & conseruandum propensa. TEIPSVM *loqui tecum,* } te consilium capere a te ipso. sic ad Curionem: Tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera. alteri qui melius dare consilium posfit, quam tu, non facile inueniri potest; tibi uero ipsi certe nemo melius dabit. TANTVM *te admonebo,* } admonentur homines ijs de rebus, quas non cogitant. Admonebo, inquit, te, Caesar, quod tu fortasse non putas, ita Q. Ligarium his omnibus, qui pro eo deprecantur, carum esse, ut suam salutem in illius salute positam arbitrentur.

IN. ORA-

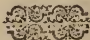
IN . ORATIONEM . CICERONIS
PRO . DEIOTARO . REGE
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

MAGNAE *uires, copiaeq. pupuli Romani, bellica in primis uirtute partae: nec minor clementiae, fidei, iustitiae, quibus uirtutibus parta retinentur, apud omnes gentes opinio, famaq. fuit. nihil esse tam firmum putabatur, quod Romanis armis, potentiaeq. non cederet. nulla tam remota gens, nulla tam barbaris moribus, tam ue suis confidens opibus natio, quae non uim extimesceret, humanitatemq. diligeret, nec praesidij solum, sed ornamenti etiam in amicitia & societate populi Romani plurimum constitueret. Reges ipsi, quorum in terris apud omnes gentes magnum, atque sanctum nomen est, suam maiestatem posteriorem populi Romani maiestate ducebant: nec sibi quisquam, qui suis modo fortunis consultum optime uellet, regnare prius uidebatur, quam a senatu rex & socius esset appellatus. Hunc honorem primus, ut arbitror, Syracusarum rex Hiero, post eum Numidiae Massanisa, tum Eumenes, & frater eius Attalus, Asiae, alij deinde, Nicomedes Bithyniae, Cappadociae Ariobarzanes, Ptolemaeus Apio Cyrenarum, Hiempsal, Iubae pater, Mauritaniae, Ptolemaeus Auletes Aegypti, Deiotarus Galatiae, consecuti sunt. Et ut ipsi acceptas interdum a finitimis regibus, aut nationibus iniurias, populi Romani armis ulciscebantur: sic eorum copijs, ubi graue bellum urgeret, populus Romanus utebatur. quo in officio promptior, fidelior, constantior Deiotaro rege, quamdiu uixit, nemo fuit. ille Mithridatico, ille Parthico bello ad extremam usque senectutem pro rep. pugnauit. ciuili bello Caesaris & Pompeij, cum alterutram sequi partem cogeretur, secutus est eam, in qua cum & senatus paene cunctus,*

ne cunctus, & consules ipsi, & magistratus reliqui essent, ipsa quoque simul esse resp. uidebatur. inde Caesar iratus, confecto Alexandrino bello, Pharnace Ponti rege, Mithridatis filio, deuicto, & regni partem, & Armeniam ei minorem, a senatu antea donatam, ademit. reliqua, propter superiora in remp. merita, concessit. Quo tempore cum apud eum diuersaretur, nullam humanitatem, nullum obsequij, officijq. genus rege praetermittente; occasio male animatis erga Deiotarum uisa peridonea est criminis confingendi, quasi Caesarem quodam die, si in balneum iuisset, occidere cogitasset. nec tamen statim, sed biennio post, absoluto scilicet Hispaniensi bello, crimen illud Romam ad Caesarem detulerunt, libenter auditurum sperantes, quidquid in eum, a quo ciuilibus armis laesus esset, uere falsoue diceretur. Accusarunt regem nepos ex filia Castor, & a Castore corruptus Phidippus medicus, eiusdem regis seruus, qui cum legatis Romam uenerat: defendit unus Cicero. Habita uidetur oratio Q. Fabio Max. C. Trebonio cos. cum Caesar v. consul primis diebus Octobris mensis ex Hispania triumphasset, depositoq consulatu, Fabium & Trebonium in tres nouissimos anni menses suffecisset, auctoribus Suetonio, & Dione.

M. TVLLII. CICERONIS

PRO. DEIOTARO. REGE

AD. C. CAESAREM

ORATIO. XLII

VM in omnibus caussis grauioribus, C. Caesar, initio dicendi commoueri soleam uehementius, quam uidetur uel usus, uel aetas mea postulare: tum in hac caussa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides studij mihi afferat ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. primum dico pro capite fortunisq. regis; quod ipsum etsi non iniquum est, in tuo dumtaxat periculo, tamen est ita inusitatum, regem capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum. deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum senatu solebamus pro perpetuis eius in nostram remp. meritis, nunc cōtra atrocissimum crimen cogor defendere. accedit, ut accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate perturber.

EXPLANATIO

VM. IN. OMNIBVS *caussis grauioribus, C. Caesar, initio dicendi commoueri soleam uehementius, quam uidetur uel usus, uel aetas mea postulare: tum in hac caussa ita me multa perturbant, ut quantum mea fides studij mihi afferat ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat.*] Exorditur a timore suo, non temere, sed eo consilio ut laboranti uel iustitia Caesaris, uel clementia subueniat. timoris autem caussas quinque ponit, unam naturae, cum, initio dicendi omnibus grauioribus causis commoueri soleat: alteram a iudicij nouitate ortam, cum pro rege dicat; quod antea numquam contigerit: tertiam ab accusatorum crudelitate, & indignitate; quorum alter nepos auum in iudicium adduxerit, alter seruus in dominum testimonium dicat: quartam ab ipso Caesare, qui de suo periculo iudex audiat: quinctam a loci ipsius insolentia, quod caussam omnium grauissimam intra domesticos parietes dicat, non, ubi antea solebat, in foro, quo loco magnam dicenti alacritatem populi Romani concursus afferret. Haec de re: uerba perpendamus. IN. OMNIBVS. CAVSSIS. GRAVIORIBVS. uitiosus enim in leuioribus causis timor esset. INITIO. DICENDI. COMMOVERI. SOLEAM. quod, quia pudentis, ingenuiq. animi signum est, in confessione laudem habet potius, quam uituperationem. propterea cum aduersus Caecilium de loco Verris accusandi disputaret, Ego, inquit, qui, sicut omnes sciunt, in foro, iudicijsq. ita uersor, ut eiusdem aetatis aut nemo, aut pauci plures caussas defenderint, & qui omne tempus quod mihi ab amicorum negotijs datur, in his studijs, laboribusq. consumā quo paratior ad usum forensem, promptiorq. esse possim; tamen, ita deos uelim mihi propitios, ut, cum illius diei mihi uenit in mentem quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoueor animo, sed etiam toto corpore perhorresco. Huius timoris caussam affert lib. 1. de Orat. ex persona L. Crassi, ita dicentis: Mihi etiam quiq. optime dicunt, quiq. id facillime atque ornatissime facere possunt, tamen, nisi timide ad dicendum accedunt, & in exordienda oratione perturbantur, paene impudentes uidentur. tametsi id non accidere non potest ut enim quisque optime dicit; ita maxime dicendi difficultatem, uariosq. euentus orationis, hominumq. iudicia pertimescit. qui uero nihil potest dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere, atque edere; is mihi, etiam si commouetur in dicendo, tamen impudens uidetur. non enim pudendo, sed non faciendo id, quod non decet, impudentiae nomen effugere debemus. quem uero non pudet; id quod in plerisque uideo; hunc ego non reprehensione solum, sed etiam poena dignum puto. equidem & in uobis animaduertere soleo, & in me ipso saepissime experior, ut exalbescam in principijs dicendi, & tota mente, atque omnibus artubus contremiscam. adolescentulus uero sic in initio accusationis exanimatus sum, ut hoc summum beneficium Q. Maximo debuerim, quod consilium continuo dimiserit, simul ac me fractum, ac debilitatum metu uiderit. VSVS. nam ita natura comparatum, ut noua & insolita re commoueamur, usu cognita, & saepe tractata non item. AETAS. rudem enim in agendo adolescentem commoueri initio dicendi, mirum non est: nec solum in eo non reprehenditur, uerum etiam, ut aetatis ornamentum, probiq. signum ingenij, laudatur pudor. MVLTA. infra explicata, noua omnia, unde timor oritur. MEA. FIDES. cum Deiotarum defendendum susceperim, cui deesse non debeo. STVDII. plus est, quam uoluntatis. multa enim sine studio uolumus: ubi uero studium, ibi uoluntas maxima. AD. SALVTEM. REGIS DEIOTARI. DEFENDENDAM. singula pondus habent. tacite enim hoc dicit. Vnde nascitur studium meum? non ex leui quapiam re, sed e salute hominis: at cuius hominis? non priuati, sed regis: at cuius regis? non eius, quem regium modo nomen commendet, sed eius, qui perpetuis in remp. meritis excellit. is enim Deiotarus est. Quae te quoque, C. Caesar, commouere, tuamq. mihi pro rege bene de

rep.

rep.merito dicenti, conciliare beneuolentiam debent. FACVLTATIS. aequare fidem timore imminuta facultas non potest. DETRAHAT. contrarium contrario refert. opposita enim, Afferat, Detrahat. in quibus est animaduertendum, quod omitterem, si doctis tantum scriberem: sed quia rudiorum aliqua interdum habenda ratio est, in ijs praesertim, quae ad Latinae linguae proprietatem spectant; operae non parco; quaeq. fortasse multi sublimia tantum intuentes, respuant, ad ea me, publicae caussa utilitatis, cum qua nihil confero, non grauate demitto. Quod igitur animaduertendum esse dixi, eiusmodi est, uerba composita uel suam augere uim, si praeponatur ad, ut in uerbo Afferat, uel amittere. si de, ut in Detrahat accessus enim in illo, recessus in hoc est. Et, Afferat, uolenti, cum significatione beneuolentiae, dixit: Detrahat, inuito cum indicio doloris. cupit enim pro sua fide regi Deiotaro, de capite fortunisq. periclitanti subuenire: quod autem cupit, id ueretur ut possit, timore facultatem detrahente. Vnicum igitur perfugium Caesaris aequitas, & sapientia. Nam haec eo referuntur omnia. IN *tuo dumtaxat periculo;*} nam si quis est qui contra tuam salutem aliquid moliatur, aut cogitet, eum, quicumque est, in iudicium uocari oportere, numquam negauerim. PRO *perpetuis eius in nostram remp. meritis,*} omnibus enim Asiaticis bellis remp. Deiotarus enixe admodum iuuit.

ORATIO

CRVDELIS Castor, ne dicam sceleratum, & impium, qui nepos auum in discrimen capitis adduxerit; adolescentiaeq. suae terrorem intulerit, ei, cuius senectutem tueri, & tegere debebat; commendationem ineuntis aetatis ab impietate, & scelere duxerit; aui seruum, corruptum praemijs, ad accusandum dominum impulerit, & a legatorum pedibus abduxerit. fugitiui autem dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostrae reip. cum os uidebam, cum uerba audiebam; non tam afflictam regiam condicionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. nam, cum more maiorum de seruo in dominum ne tormentis quidē quaeri liceat; in qua quaestione dolor ueram uocem elicere possit etiam ab inuito: exortus est seruus, qui, quem in equuleo appellare non posset, eum accuset solutus. Perturbat me, C. Caesar, etiam illud interdum: quod tamen, cum te penitus recognoui, timere desino; re enim iniquum est, sed tua sapientia fit aequissimum. nam dicere apud eum de facinore, contra cuius uitam consilium facinoris inisse arguare, si per se ipsum consideres, graue est: nemo enim fere est, qui sui periculi iudex non sibi se aequiorem, quam reo, praebeat: sed tua, C. Caesar, praestans singularisq. natura hunc mihi metum minuit: non enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro, quam intelligo, quid de te ceteros uelis iudicare. Moueor etiam loci ipsius insolentia, quod tantam caussam, quanta nulla umquam in disceptatione uersata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conuentum, & eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent: in tuis oculis, in tuo ore, uultuq. acquiesco: te unum intueor: ad te unum omnis mea spectat oratio: quae mihi ad spem obtinendae ueritatis grauissima sunt, ad motum animi, & omnem impetum dicendi, contentionemq. leuiora. hanc enim, C. Caesar, caussam si in foro dicerem eodem audiente, & disceptante te; quantam mihi alacritatem populi R. concursus afferret? quis enim ciuis ei regi non faueret, cuius omnem aetatem in populi R. bellis consumptam esse meminisset? spectarem curiam, intuerer forum, caelum denique testarer ipsum. sic, cum & deorum immortalium, & populi R. & senatus beneficia in regem Deiotarum recordarer, nullo modo mihi deesse posset oratio. quae quoniam angustiora parietes faciunt, actioq. caussae maxime debilitatur loco: tuum est, Caesar, qui pro multis saepe dixisti, quid nunc mihi animi sit ad te ipsum referre, quo facilius tum aequitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam.

EXPLANATIO

NE *dicam sceleratum, & impium,*} in alienos crudelitas, in propinquos proprie scelus, & impietas est. NEPOS} ex filia: ut infra. AVI *seruum*} Phidippum medicum. LEGATORVM} quae so Deiotarus ad Caesarem miserat. PEDIBVS} quia, seruus cum esset, non sedebat cum legatis, cum quibus uenerat, sed ad eorum pedes iacebat. ABDVXERIT.} corruptum praemijs. DOMINVM *accusantis,*} accusare dominum, iniquum est; dominum absentem, iniquius; dominum amicissimum reip. iniquissimum. summa igitur est accusantis impudentia. OS} qui talis cum sit, prodire in conspectum hominum audeat. CVM *uerba audiebam;*} maioris etiam audaciae signum. DE *fortunis communibus*} nam si tantum seruo conceditur; timere a seruis nostris omnes debemus. perturbat igitur me non tam Deiotari, quam commune periculum. Locus communis ad monendum: ut in Verrem lib. v. Ecquis fuit, quin lacrumaretur? quin ita calamitatē putaret illorum, ut fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur? IN *equuleo*} machinae genus, quo serui torquebantur. ARGVARE,} pro, reus arguatur. exemplum enim secundae personae ad alias transferri solet. QVID *de te ceteros uelis iudicare.*} uis de te ceteros iudicare, sapientissimum, & aequissimum iudicem perinde te esse in periculo tuo, ac si de cuiuslibet hominis periculo iudicares. Laudat Caesarem, sed tacite simul admonet, talem ut se praebeat, qualem eum esse dicit. IN *qua oratorum studia niti solent:*} quam cum oratores intuentur, animos augent, & copiosius, alacriusq. dicunt. studia: dicendi, agendarum caussarum. Niti: sic ep. 1. ad Att. in quo uno maxime ambitio nostra nititur. TE *unum*} & absente populo, & te uno iudicante. LEVIORA.} populus enim, qui nunc abest, ingenium excitabat. DI-

SCEPTANTE} cognoscente: iudicante. haec est enim huius uerbi uis, ut saepe iam docuimus. CVRIAM, *forum, caelum*} quorum adspectum parietes adimunt. DEORVM *immortalium*,} hoc refertur ad illud, caelum denique testaree ipsum. ANGVSTIORA} ne possim, ut uellem, de immortalium deorum, de populi Romani, de senatus in regem Deiotarum beneficijs copiose dicere, adempto adspectu curiae, fori, caeli. QVID *nunc mihi animi sit*,} quam perturbato animo sim. AD *te ipsum referre*,} tecum cogitare. AVDIENDI *diligentia*} ex aequitate orta. MINVAT *hanc perturbationem meam*.} nam si me diligenter, attenteq. audieris, timorem deponam.

ORATIO

SED, antequam de accusatione ipsa dico, de accusatorum spe pauca dicam. qui cum uideantur neque ingenio, neque usu, atque exercitatione rerum ualere, tamen ad hanc caussam non sine aliqua spe, & cogitatione uenerunt. iratum te regi Deiotaro fuisse, non erant nescij: affectum illum quibusdam incommodis, & detrimentis, propter offensionem animi tui, meminerant: teq. cum huic iratum, tum sibi amicum cognouerant: cumq. apud ipsum te de tuo periculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facile fictum crimen insideret. quamobrem hoc nos primum metu, C. Caesar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiae suspicemur. per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti; istam, inquam, dexteram, non in bellis, & in proelijs, quam in promissis, & fide firmiorem. tu illius domum inire, tu uetus hospitium renouare uoluisti: te eius dij penates acceperunt: te amicum, & placatum Deiotari regis arae, fociq. uiderunt. cum facile exorari, Caesar, tum semel exorari soles. nemo umquam te placauit inimicus, qui ullas resedisse in te simultatis reliquias senserit. quamquam, cui sunt inauditae cum Deiotaro querellae tuae? numquam tu illum accusauisti ut hostem, sed ut amici officio parum functum, quod propensior in Cn. Pompeij amicitiam fuisset, quam in tuam. cui tamen ipsi regi ueniam te daturum fuisse dicebas, si tum auxilia Pompeio, uel si etiam filium misisset, ipse tamen excusatione aetatis usus esset. itaque, cum maximis eum rebus liberares, perparuam amicitiae culpam relinquebas. itaque non solum in eum non animaduertisti, sed omni metu liberauisti; hospitem agnouisti; regem reliquisti. neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. is rex, quem senatus hoc nomine saepe honorificentissimis decretis appellauisset, quiq. illum ordinem ab adolescentia grauissimum sanctissimumq. duxisset, ijsdem rebus est perturbatus, homo longinquus, & alienigena, quibus nos, in media rep. nati, semperq. uersati. cum audisset senatus consentientis auctoritate arma sumpta, consulibus, praetoribus, tribunis pl. nobis imperatoribus remp. defendendam datam; mouebatur animo, & uir huic imperio amicissimus de salute populi R. extimescebat, in qua etiam suam inclusam esse uidebat: in summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur. maxime uero perturbatus est, ut audiuit consules ex Italia profugisse, omnesq. consulares, (sic enim nunciabatur) cunctum senatum, totam Italiam esse effusam. talibus enim nuncijs, & rumoribus patebat ad orientem uia, nec ulli ueri subsequebantur. nihil ille de condicionibus tuis, nihil de studio concordiae, & pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. quae cum ita essent; tamen usque eo se tenuit, quoad a Cn. Pompeio ad eum legati, litteraeq. uenerunt. ignosce, ignosce, Caesar, si eius uiri auctoritati rex Deiotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus; in quem cum dij, atque homines omnia ornamenta congessissent, tum tu ipse plurima, & maxima. neque enim, si tuae res gestae ceterorum laudibus obscuritatem attulerunt, iccirco Cn. Pompey memoriam amisimus. quantum nomen eius fuerit, quantae opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi R. quanti senatus, quanti tui, quis ignorat? tanto ille superiores uicerat gloria, quanto tu omnibus praestitisti. itaque Cn. Pompey bella, uictorias, triumphos, consulatus admirantes numerabamus, tuos enumerare non possumus. ad eum igitur rex Deiotarus uenit hoc misero fataliq. bello, quem ante iustis hostilibusq. bellis adiuuerat, quocum erat non hospitio solum, uerum etiam familiaritate coniunctus: & uenit uel rogatus, ut amicus, uel accersitus, ut socius; uel euocatus, ut is, qui senatui parere didicisset: postremo uenit ut ad fugientẽ, non ut ad insequentem, idest, ad periculi, non ad uictoriae societatem. itaque, Pharsalico proelio facto, a Pompeio discessit: spem infinitam persequi noluit: uel officio, si quid debuerat, uel errori, si quid nescierat, satisfactum esse duxit: domum se contulit: teq. Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit. ille exercitum Cn. Domitiy, amplissimi uiri, suis tectis, & copijs sustentauit: ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum, & probatissimum omnibus delegisti, pecuniã misit: ille iterum, ille tertio, auctionibus factis, pecuniam dedit, qua ad bellum utereris: ille corpus suum periculo obiecit, tecumq. in acie contra Pharnacem fuit, tuumq. hostem esse duxit suum. quae quidem a te in eam partem accepta sunt, C. Caesar, ut eum amplissimo regis honore, & nomine affeceris. is igitur non modo a te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ornatus, arguitur, domi te suae interficere uoluisse. quod tu, nisi eum furiosissimum iudicas, suspicari profecto non potes. ut enim omittam, cuius tanti sceleris fuerit, in conspectu deorum penatium necare hospitem; cuius tantae importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriae clarissimum lumen extinguere; cuius tantae ferocitatis, uictorem orbis terrarum non extimescere; cuius tam inhumani, & ingrati animi, a quo rex appellatus esset, in eum tyrãnum inueniri: ut haec omittam, cuius tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes socios, omnes prouincias, omnia denique omnium arma contra se unum excitare? quonam ille modo cum regno, cum domo, cum coniuge, cum carissimo filio distractus esset, tanto scelere non modo perfecto, sed etiam cogitato?

EXPLA-

EXPLANATIO

DE *accusatorum spe* } ut patronus innocentiae suae fama caussae actionem magnopere adiuuat: sic accusator, si is est, de quo non bene homines existiment, ualde accusationem debilitat. non alienum est igitur, prius quam de accusatione dicatur, de accusatoribus ipsis dicere. QVIBVSDAM *incommodis, & detrimentis,* } adempta Galatiae parte, & Armenia minore, quam ei senatus antea largitus erat. PROPTER *offensionem animi tui,* } uitat mentionem belli ciuilis, quo Caesarem Deiotarus, pro Pompeio pugnans offenderat. SIBI *amicum* } de Castore loquitur, non de Phidippo, Deiotari seruo. quae enim Caesari cum seruo amicitia esse potuit? VT *in exulcerato animo facile fictum crimen insideret.* } tacite cohortatur Caesarem ad iustitiam, & accusatores in odium adducit, qui fictum crimen detulissent. FIDEM, } quae maxime in iudice requiritur. praeter enim caussam ipsam, spectare nihil debet. CONSTANTIAM, } in tuenda iustitia. quam uirtutem ab ipso Caesare laudari solere, dixit in ea pro Ligario. IRACVNDIAE } quam in Deiotarum antea ostendisti. NON *in bellis,* } bis firmiorem, intelligendum est, ut ait Priscianus lib. III. sed ex eius sententia legendum, Non tam in bellis similis autem illa sententia, quae Trebatium Caesari commendat. Totum denique hominem tibi trado de manu, ut aiunt, in manum tuam istam, & uictoria & fide praestantem. RENOVARE *uoluisti:* } quamquam offensus ciuili bello. ARAS, *focisq.* } haec tota commemoratio eo pertinet, ut Caesarem per uetus hospitium, per deos penates, per aras focosq. obtestetur, ne Deiotari caussam irato animo audiat. SEMEL *exorari.* } cum semel igitur te Deiotaro placatum praebueris, nullas in te simultatis reliquias timere debemus. AMICI *officio parum functum,* } ueteris hospitis. nam dixit, uetus hospitium renouare uoluisti. MAXIMIS *rebus* } hostili odio. REGEM *reliquisti.* } regni tamen partem multatum. IISDEM *rebus est perturbatus,* } in errorem est adductus. Iisdem rebus: quod in Pompeij castris, in quibus consules erant, esse resp. uideretur. infra, Maxime uero perturbatus est, ut audiuit consules ex Italia profugisse omnesq. consulares, (sic enim nunciabatur) cunctum senatum, totam Italiam esse effusam. IN *media rep. nati. semperq. uersati.* } quo minus errare nobis licuit: qui tamen errauimus, uel ignoratione, uel metu. CONSVLIBVS, *praetoribus, tribunis pl. nobis imperatoribus remp. defendendam datam;* } quod numquam, nisi extremis reip. temporibus decerni solebat. de quo queritur Caesar lib. I. bell. ci. Decurritur, inquit, ad illud extremum atque ultimum S.C. quo, nisi paene ipso urbis incendio, atque desperatione omnium salutis, latorum audacia, numquam ante discessum est; dent operam consules, praetores, tribuni pl. quiq. proconsules sunt ad urbem, ne quid resp. detrimenti capiat. Idem in ep. ad Tironem: Posteaquam senatus consulibus. praetoribus, tribunis pl. & nobis, qui proconsules sumus, negotium dederat, ut curaremus, ne quid resp. detrimenti caperet: numquam maiore in periculo ciuitas fuit: numquam improbi ciues habuerunt paratiorem ducem. Nobis imperatoribus: qui ad urbem erant, in quibus Cicero ipse ex Cilicia reuersus, spe triumphi extra pomerium manens: nec tamen triumphauit, propter ciuile bellum. (SIC *enim nunciabatur*)! cum re uera non omnes consulares ex Italia profugissent. remansit enim Ser. Sulpicius, remansit & Cicero ipse aliquandiu. EFFVSAM. } ad bellum contra te gerendum. AD *orientem* } ad regnum Deiotari, in oriente positum. CONDICIONIBVS *tuis,* } quas a te concordiae, & pacis studio latas, Pompeius repudiauit. CERTORVM *hominum* } L. Domitij, P. Scipionis, M Bibuli, M. Catonis: quorum alios ad bellum spes rapinarum, alios Caesaris odium, & priuatae inimicitiae impellebant. NOS *omnes* } quibus tamen salutem reddidisti. TV *ipse* } praesertim posteaquam ei filiam tuam collocasti. AD *eum igitur* } talem, tantumq. uirum, deorum immortalium, senatus, populi Romani, tuis etiam beneficijs ornatum. Excusatio Deiotari, a Pompeij laude sumpta. IVSTIS, *hostilibusq. bellis* } contra Mithridatem maxime. FAMILIARITATE } quia simul cum eo in bellis diutissime fuerat, cum Caesare autem hospitium, non familiaritas fuit. VT *socius:* } qui soleret in bellis Pompeij socius esse. AD *fugientem,* } fugerat enim ex Italia Pompeius. SPEM *infinitam* } belli renouandi, quam alij sunt persecuti. SI *quid debuerat,* } in ea caussa, in qua consules Pompeius ipse, & senatus paene cunctus esset. SI *quid nescierat,* } ignoratione deceptus. VTILITATIBVS *tuis paruis.* } fecit quidquid utilitates tuae postulabant. eodem uerbo usus est ad Plancum lib. XIII. Res familiaris C. Capitonis praesto fuit, & paruis & temporibus, & fortunae meae. Vtilitates, pro commodis accipiuntur. Ad Tironem: Vtilitatibus tuis possum carere: te ualere, tua caussa primum uolo, tum mea, mi Tiro. CN. *Domitij,* } Caluini, qui consul fuerat cum M. Messalla. is cum Caesare, Domitius autem Ahenobarbus cum Pompeio fuit. COPIIS } dedit illi Deiotarus duas legiones, equitesq. centum. Hirtius. SVSTENTAVIT. } quo tempore Caluinus contra Pharnacem, Ponti regem, Mithridatis filium. pro Caesare bellum gessit. ILLE *iterum, ille tertio,* } semel Alexandrino, bello: iterum eo quod contra Pharnacem gestum est, cui Deiotarus ipse cum suis copijs interfuit: tertio, Africano: de quo sic infra: Secutum est bellum Africanum graues de te rumores sparsi. qui etiam furiosum illum Coelium excitauerunt. quo tum erga te rex animo fuit, qui auctionatus sit, seseq. & filium suum exspoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministrare? AVCTIONIBVS *factis,* } quo magis eius in te studium patuit, qui, cum pecunia careret, auctiones fecit. AD *bellum* } contra Pharnacem, cui Deiotarus ipse interfuit. TVVMQ. *hostem esse duxit suum.* } modus hic loquendi lepore non caret. cui similis ille pro Milone: Caesaris potentiam suam potentiam esse ducebat. Et in eadem: Quid habeo,

quod dicam, quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quaecumque erit tua, ducam meam? Nec dissimilis ille ad Lentulum: Meum q. inimicum, unum in ciuitate haberet inimicum. INTERFICERE *uoluisse.*} quod uerisimile non est; cum eum honore amplissimo tua liberalitas ornauerit, periculo tua clementia liberauerit. FVRIOSISSIMVM} propter eas caussas, quae infra narrantur. IMPORTVNITATIS,} alienissimo tempore exstinguere te clarissimum omnis memoriae lumen uoluisse, quis putet? VT *haec omittam,*} omisisse uidetur, quia breuiter dixit. oratoria figura in qua plura uerba locum habent, ut agr. I. Non queror diminutionem uectigalium: praetermitto illa, quae, nemo est, quin grauissime, & uerissime conqueri possit: praetermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis, & libertatis loquor. CONTRA *se unum excitare?*} uicto enim in Pharsalia Pompeio, quicumque cum ex Asiaticis, uel regibus, uel populis adiuuerant, Caesari se tradiderunt. DISTRACTVS} diuulsus, regno eiectus, si non modo perfectum, sed cogitatum a te scelus illud finitimae gentes cognouissent.

ORATIO

AT, credo, haec homo inconsultus, & temerarius non uidebat. quis consideratior illo? quis tectior? quis prudentior? quamquam hoc loco Deiotarum non tam ingenio, & prudentia, quam fide, & religione uitae defendendum puto. nota tibi est, C. Caesar, hominis probitas, noti mores, nota constantia. cui porro, qui modo populi R. nomen audiuit, Deiotari probitas, integritas, grauitas, uirtus, fides non sit audita? quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere posset, propter metum praesentis exitij, nec in facinorosum, nisi esset idem amentissimus: id uos & a uiro optimo, & ab homine minime stulto cogitatum esse confingitis. at quam non modo nõ credibiliter, sed ne suspiciose quidem. Cum, inquit, in castellum Luceium uenisses, & domum regis hospitis tui diuertisses; locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus rex te munerare constituerat. huc te e balneo, prius quam accumberes, ducere uolebat. ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipso loco collocati.

EXPLANATIO

AT, *credo,*} argumentatus est a uerisimili, a turpitudine, a damno: nunc a Deiotari sapientia. PROBITAS, *mores, constantia.*} separatae uirtutes. potest enim aliquis esse probus, asperior tamen in moribus. potest rursus, ut probitate, & moribus excellat, constantia tamen carere. probitatem igitur mores condiunt, utrisque magnum constantia ornamentum affert. CVI *porro,*} correctio quaedam. quid enim dico probitatem, mores, constantiam Deiotari tibi notam esse; cum nemo sit, qui modo populi Romani nomen audiuerit, cui non eadem audita sint? MINIME *stulto*} exiguam uidetur laudem significare, cum tamen summam significet. est enim, Minime stulto, pro, sapientissimo. simile illud ad Cassium: Dolabella ualde uituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet. Et pro Cluentio: itaque minime amarus is uisus est, qui aliquid ex eius sermone speculae degustarat. NE *suspiciose quidem.*} si ab una parte Deiotari uita, ab altera crimen consideretur; tantum abest, ut uerisimile crimen uideatur, ut ne suspicioni quidem locum det. CVM *in castellum*} probat illud, quod dixit, Ne suspiciose quidem. MVNERARE} Munero, & Muneror, idem ualent: ut alia quoque uerba. PRIVSQVAM *accumberes,*} priusquam cenares. accumbentes enim cenabant, idq. post balneum, ut ep. ult. lib. XIII. ad Att.

ORATIO

EN crimen, en caussa, cur regem fugitiuus, dominum seruus accuset. Ego mehercule, C. Caesar, initio, cum est ad me ista caussa delata, Phidippum, medicum, seruum regium, qui cum legatis missus esset, ab isto ipso adolescente existimaui esse corruptum. hac suspicione sum perculsus: medicum indicem subornabit, finget uidelicet aliquod crimen ueneni. etsi a ueritate longe, tamẽ a consuetudine criminandi non multum res abhorrebat. quid ait medicus? nihil de ueneno. at id fieri potuit primo occultius in potione, uel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod cum est factum, negari potest. si palam te interemisset, omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma conuertisset; si ueneno, Iouis illius quidem hospitalis numen numquam celare potuisset, homines uero fortasse celauisset. quod igitur & occultius conari, & efficere cautius potuit, id tibi, & medico callido, & seruo, ut putabat, fideli, non credidit; de armis, de ferro, de insidijs celare te noluit?

EXPLANATIO

AB *ipso isto adolescente*} a Castore, Deiotari nepote. VENENI.} quod per medicum ministrari facile posset. A CONSVETVDINE *criminandi*} cadit enim in medicum ueneni suspicio. ID *tibi,*} Phidippum medicum alloquitur.

ORATIO

ORATIO

AT, quam festine crimen contexitur. tua te, inquit, eadem, quae semper, fortuna seruauit. negauisti tum te inspicere uelle. quid postea? an Deiotarus, re illo tempore non perfecta, continuo dimisit exercitum? nullus erat alius insidiandi locus? at eodem te, cum cenauisses, rediturum dixeras: itaque fecisti. horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerant, retinere magnum fuit? cum in conuiuio comiter, & iucunde fuisses, tum illuc iuisti, ut dixeras. quo in loco Deiotarum talem erga te cognouisti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentissima dona, ut scriptum legimus, usque ad Numantiam misit ex Asia, quae Africanus inspectante exercitu accepit. quod cum praesens Deiotarus regio & animo, & more fecisset, tu in cubiculum discessisti.

EXPLANATIO

AT *quam festine crimen contexitur.* } deridet inuentum accusatorum, quod refelli nullo negotio possit. Tale illud infra: At quam acute collecta crimina. INQVIT, } accusator. NEGAVISTI } accusatoris uerba. INSPICERE } illa, quibus te Deiotarus munerare constituerat. DIMISIT *exercitum?* } exercitum, figmentum accusatorum deridens, uocat eos, qui collocati erant, ut Caesarem interficerent. MAGNVM *fuit?* } ironia pro, nullius negotij fuit. retenti non sunt: ergo fictum crimen. ATTALVS } Asiae rex, qui moriens populum Romanum heredem instituit. IN *P. Africanum* } Paulli filium. VT *scriptum legimus,* } in ijs libris, quibus caret aetas nostra. VSQVE *ad Numantiam* } in Hispaniam, quam urbem Africanus captam deleuit.

ORATIO

OBSECRO, *C. Caesar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: uultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare. num quae trepidatio? num qui tumultus? num quid, nisi moderate, nisi quiete, nisi ex hominis grauissimi, & sanctissimi disciplina? quid igitur caussae excogitari potest, cur te lautum uoluerit, cenatum uoluerit occidere? In posterum, inquit, diem distulit, ut, cum in castellum Luceium uentum esset, ibi cogitata perficeret. Non uideo caussam loci mutandi: sed tamen acta res criminose est. Cum, inquit, uomere post cenam uelle te dixisses, in balneum te ducere coeperunt. ibi enim erant insidiae. at te eadem tua fors una seruauit: in cubiculum te ire malle dixisti. Dij te perdant fugitiue: ita non modo nequam, & improbus, sed & fatuus, & amens es. quid? ille signa aenea in insidijs posuerat, quae e balneo in cubiculum transferri non possent?*

EXPLANATIO

HOMINVM *te intuentium,* } qui tum affuerunt in eo loco, ubi te Deiotarus muneratus est. HOMINIS *grauissimi,* } Deiotari. LAVTVM } cum in balneo lauisses. DISTVLIT, } Deiotarus. IN *castellum* } opidi pars munitior a Deiotari domo seiuncta. ACTA *res criminose est.* } fingunt id, quod uerisimile non est mutare locum Caesarem uoluisse: quem non mutauit eo die. inde accusatores crimen in Deiotarum componunt: Criminose: ut si uerum crimen subesset. VOMERE *post cenam* } quod & antiquis usitatum fuit, & ipsi potissimum Caesari, ut in ep. ad Att. moris autem erat, ut, cum uomere cogitarent, large cenam sumerent. DII *te perdant* } absoluta alicuius rei narratione, solet orator ad accusatores, aut ad testes, quasi commotus eorum improbitate, orationem conuertere. FATVVS, *& amens* } qui finxeris ea, quae non modo uerisimilia non sunt, sed a suspicione quoque ipsa longe absunt. SIGNA *aenea* } quae loco non facile mouentur; cum homines e balneo in cubiculum transire facile possint. cum non transierint, nimirum tota res fingitur.

ORATIO

HABES *crimina insidiarum: nihil enim dixit amplius. Horum, inquit, eram conscius. quid tum? ita clemens ille erat, ut eum, quem conscium tanti sceleris habebat, a se dimitteret? Romam etiam mitteret, ubi & inimicissimum sciret esse nepotem suum, & C. Caesarem, cui fecisset insidias; praesertim cum is unus esset, qui posset de absente se uindicare? Et fratres meos, inquit, quod erant conscij, in uincula coniecit. Cum igitur eos uinciret, quos secum habebat, te solutum Romam mittebat, qui eadem scires, quae illos scire dicis. Reliqua pars accusationis duplex fuit; una, regem semper in speculis fuisse, cum a te animo esset alieno; altera, exercitum eum contra te magnum comparasse. de exercitu dicam breuiter, ut cetera. Numquam eas copias rex Deiotarus*

iotarus habuit, quibus inferre bellum populo R. posset, sed quibus fines suos ab excursionibus hostium & latrociniis tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. atque antea quidem maiores copias alere poterat, nunc exiguas uix tueri potest.

EXPLANATIO

HABES *crimina insidiarum*, } quae, quam leuia sint, uides. Est enim cum aliqua ironia dictum, Habes crimina insidiarum. INQVIT, } Phidippus medicus. CVI *fecisset insidias*; } dictum ex persona accusatoris. VNVS } pro summa rerum omnium potestate. SE *uindicare*? } se ulcisci? IN *speculis fuisse*, } occasionem exspectasse tui opprimendi. MAIORES *copias* } ante ciuile bellum cohortes XXX quadringenarias Deiotarus habuit, quas in suspicione Parthici belli ad Ciceronem, Ciliciae proconsulem, cum duobus millibus equitum perduxit. ep. 1 lib. VI. ad Att. NVNC } ademptaei regni parte, & Armenia minore.

ORATIO

AT *misit ad Coelium nescio quem, sed eos, quos misit, quod ire noluerunt, in uincula coniecit. Non quaero, quam uerisimile sit, aut non habuisse regem, quos mitteret; aut eos, quos misisset, non paruisse; aut, qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos uinctos potius, quam necatos fuisse. sed tamē, cum ad Coelium mittebat, utrum caussam illam uictam esse nesciebat, an Coelium istum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime nostros homines nouit, uel quia non nosset, uel si nosset, contemneret. Addidit etiam illud, equites non optimos misisse tibi. ueteres, credo, Caesar: nihil ad tuum equitatum: sed misit ex iis, quos habuit, electos. Ait nescio quem ex eo numero seruum iudicatum. Non arbitror: non audiui: sed in eo, etiam si accidisset, culpam regis nullam fuisse arbitrarer. Alieno autem a te animo fuit: quo modo? sperauit, credo, difficiles tibi Alexandriae fore exitus propter regionis naturam, & fluminis. at eo ipso tempore pecuniam dedit, exercitum aluit: quem Asiae praefeceras, ei nulla in re defuit: tibi uictori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam, atque ad aciem praesto fuit. Secutum est bellum Africanum. graues de te rumores sparsi, qui etiam furiosum illum Coelium excitauerunt. quo tum erga te rex animo fuit, qui auctionatus sit, seseq. & filium suum exspoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministraret? At eo, inquit, tempore ipso Niceam, Ephesumq. mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad se referrent: itaque, cum esset ei nunciatum, Domitium naufragio periisse, te in castello circumsideri; de Domitio dixit uersum Graecum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum:*

„ *Pereant amici, dum una inimici intercidant:*

quod ille, si esset tibi inimicissimus, numquam tamen dixisset: ipse enim mansuetus, uersus immanis. qui autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi porro inimicus cur esset, a quo, cum uel interfici belli lege potuisset, regem & se & filium suum constitutos esse meminisset?

EXPLANATIO

AD *Coelium nescio quem*, } ut is ducem se copiarum Deiotari contra Caesarem praeberet. NON *quaero*, } pluribus uerbis non disputo. attingit enim id, quod omittere se dicit. lepida figura, de qua supra. NON *habuisse regem quos mitteret*, } praeter eos, qui ire noluissent. IN *tanta re* } cum de gerendo contra Caesarem bello cogitaretur. CAVSSAM *illam* } Pompeianam; in qua spes reponi nulla posse uideretur. MAGNVM *hominem* } quem belli ducem deligeret. IS, } Deiotarus. VEL *quia non nosset, uel, si nosset, contemneret*. } duobus modis Coelio detrahit: uno, si Deiotarus eum non nosset, qui Romanos homines optime nosse solitus esset: altero si cum ignoraret: quod fieri uix posset, si magnus quidam homo esset Coelius. contemneret, tantam ei rem minime ei committendam duceret. simile illud Phil. 2. O miser, siue illa tibi nota non sunt; nihil enim boni nosti; siue sunt, qui apud tales uiros tam impudenter loquare. Et in eadem: O miserum te, si intelligis, miseriorem, si non intelligis, hoc litteris mandari. MISISSE *tibi*. } contra Pharnacem. VETERES, *credo*, } eosdem, quos habuerat antea. quos enim praeter eos mittere potuit? SERVVM *iudicatum*. } cum seruis militare praesertim equestri loco, non liceret. EXERCITVM } Domitij Caluini. TIBI *uictori* } confecto Alexandrino bello. AD *periculum etiam, atque ad aciem* } Pontico bello, contra Pharnacem gesto. supra. Ille corpus suum periculo obiecit, tecumq. in acie contra Pharnacem fuit, tuumq. hostem esse duxit suum. EXCITAVERVNT. } in Asia non dubium est eum loqui de Coelio. uel potius de Caecilio. sic enim ubique reponēdum censeo: ut sit Q. Caecilius Bassus: de quo sic Phil. XI. Est Q. Caecilij Bassi, priuati illius quidem, sed fortis, & praeclari uiri, robustus, & uictor exercitus. In ep. Cassij ad Ciceronem: Legionem, quam Q. Caecilius Bassus habuit, ad me uenisse scito. Et ad Cornificium: Quod mihi uideor ex tuis litteris intelligere, te nihil commissurum esse temere, nec ante, quam scisses quo iste nescio qui Caecilius Bassus erumperet, quidquam certi constituturum. Notanda est autem hominis ignobilitas, quod ut hic Coelium

lium nescio quem, sic de eodem in ep. ad Cornificium, Nescio qui Caecilius Bassus, Cicero dixit. Quae pertinent ad eum locum: Vel quia non nosset, uel, si nosset, contemneret. Hanc historiam Strabo narrat lib. VI. Appianus lib. IV. Dio lib. XLVII. DOMITIVM} Caluinum. PEREANT *amici*,} quia amicus Domitio esset: ut paullo post. Graecus uersus, mihi quidem nondum compertus: Latinus quoque cuius poetae sit, ignorare me fateor. opto feliciores esse alios. QVOD *ille*,} argumentatur a uerisimili.

ORATIO

QVID deinde furcifer? quo progreditur? ait, hac laetitia Deiotarum elatum, uino se obruisse, in conuiuioq. nudum saltauisse. Quae crux huic fugitiuo potest satis supplicij afferre? Deiotarum saltantem quisquam aut ebrium uidit umquam? omnes sunt in illo regiae uirtutes, quod te Caesar ignorare non arbitror, sed praecipue singularis & admiranda frugalitas: etsi hoc uerbo scio laudari reges non solere. frugi hominem dici, non multum habet laudis in rege: fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hae sunt regiae laudes; illa priuata est. ut uolet, quisque accipiat: ego tamen frugalitatem; id est modestiam, & temperantiam, uirtutem esse maximam iudico. haec in illo est ab ineunte aetate tum a cuncta Asia, tum a magistratibus legatisq. nostris, tum ab equitibus R. qui in Asia negotiati sunt, perspecta, & cognita. multis ille quidem gradibus officiorum erga remp. nostram ad hoc regium nomen adscendit: sed tamen quidquid a bellis populi R. uacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res, rationesq. iungebat: ut non solum tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. qui igitur adolescens, nondum tanta gloria praeditus, nihil umquam nisi seuerissime & grauissime fecerit, is ea existimatione, eaq. aetate saltauit?

EXPLANATIO

FVRCIFER?} iniquus seruus, seruili uocabulo notatus. PRIVATA *est*.} non modo ingenuorum, uerum etiam libertorum. habet autem frugalitas laudem: quia repellit illa uitia, in quae facile incidit, qui prodigus est. notus est Piso ille Frugi, cuius cognomen in posteros transijt. frugi quoque Decium quendam librarium, idest libertum, Cicero appellat in ep. ad Sestium. NEGOTIATI *sunt*,} redemptis uectigalibus. GRADIBVS *officiorum erga remp. nostram ad hoc regium nomen adscendit*.} sic Pro Milone: Hanc denique esse, cuius gradibus etiam homines in caelum uideantur adscedere. Et in Parad. Quibus gradibus Romulus adscendit in caelum? RATIONESQ.} negotia. TETRARCHA} Gallograeciae, quae & Galatia dicitur. non enim uniuersae Gallograeciae rex fuit. OPTIMVS *paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur*.} tribus modis frugalitatem ostendit, quam hic laudat, tempori seruiens, in epistola uero ad Dolabellam subaccusat his uerbis: Oratiunculam pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum: quod non putaram: itaque eam tibi misi. uelim sic legas, ut caussam tenuem, & inopem, nec scriptione magnopere dignam. sed ego hospiti ueteri, & amico munusculũ mittere uolui leuidense crasso filo, cuiusmodi ipsius solent esse munera. EA *existimatione*,} praeclara M. Bruti sententia in quadam epistola: Fateor, duriorem esse condicionem spectatae uirtutis, quam incognitae. benefacta pro debitis exigimus. quae si aliter eueniunt; ut decepti ab his, infesto animo reprehendimus. A quo sensu non discrepat illud Matij lib. XI. fam. An, quod adolescens praestiti, cum etiam errare cum excusatione possem; id nunc, aetate praecipitata, commutem, ac me ipse retexam?

ORATIO

IMITARI potius, Castor, aui tui mores, disciplinamq. debebas, quam optimo & clarissimo uiro fugitiui ore maledicere. quod si saltatorem auum habuisses, neque eum uirum, unde pudoris, pudicitiaeq. exempla peterentur: tamen hoc maledictum minime in illam aetatem conueniret. quibus ille studijs ab ineunte aetate se imbuerat, non saltandi, sed bene ut armis, optime ut equis uteretur; ea tamen illum cuncta, iam aetate exacta, defecerant. itaque Deiotarum cum plures in equum sustulissent, quod haerere in eo senex posset, admirari solebamus. hic uero adolescens, qui meus in Cilicia miles, in Graecia commilito fuit, cum in illo nostro exercitu equitares cum suis delectis equitibus, quos una cum eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat? quam se iactare? quam se ostentare? quam nemini in illa caussa studio & cupiditate concedere? cum uero, exercitu amisso, ego, qui pacis auctor semper, post Pharsalicum proelium suasor fuissem armorum non deponendorum, sed abijciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere; quod & ipse ardebat studio ipsius belli, & patri satisfaciendum esse arbitrabatur.

EXPLANATIO

ADMIRARI *solebamus*.} Pharsalico bello. NON *deponendorum*, } deponenda enim fuerant ante bellum. SED *abijciendorum*, } hoc uerbo studium suum significat belli finiendi. eodem usus est ad Marcellum: Tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe uincendi simul abiecisti certandi etiam cupiditatem, ostendistiq. sapientem & bonum ciuem initia belli ciuilis inuitum suscipere, extrema libenter non persequi. similiter ad Paetum: omnem nostram de rep. curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem caussarum abiecimus. Vsurpatur ubique tanquam in odiosa re, cum suis compositis. Virgilius lib. VI. Proijce tela manu, sanguis meus. AD *meam auctoritatem* } ut arma deponeret, quemadmodum ego deposui. Aculeus in Castoris pertinaciam: quae cum a Caesaris odio nasceretur, nunc tamen, ut eius uitae maxime studiosus, auum accusaret, quamquam nec uero crimine, nec uerisimili. PATRI } Pompeianis partibus fauenti.

ORATIO

FELIX ista domus, quae non impunitatem solum adepta sit, sed habet etiam accusandi licentiam: calamitosus Deiotarus, qui ab eo, qui in ijsdem castris fuerit, non modo apud te, sed etiam a suis accusetur. uos uestra secunda fortuna, Castor, non potestis sine propinquorum calamitate esse contenti. sint sane inimicitiae, quae esse non debebant. rex enim Deiotarus uestram familiam abiectam, & obscuram e tenebris in lucem uocauit. quis tuum patrem antea, qui esset, quam cuius gener esset, audiuit? sed, quamuis ingrate & impie necessitudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine insectari, non expetere uitam, non capitis arcessere. esto, concedatur haec quoque acerbitatis, & odij magnitudo. adeo ne, ut etiam omnia uitae, salutisq. communis, atque etiam humanitatis iura uiolentur? seruum sollicitare uerbis, spe, praemijsq. corrumpere, abducere domum, contra dominum armare, hoc est, non uni propinquo, sed omnibus familijs bellum nefarium indicere. nam ista corruptela serui si non modo impunita fuerit, sed etiam a tanta auctoritate approbata; nulli, nulli parietes nostram salutem, nullae leges, nulla iura custodient. ubi enim id, quod intus est, atque nostrum, impune euolare potest, contraq. nos pugnare; fit in dominatu seruitus, in seruitute dominatus.

EXPLANATIO

VESTRA } id est tua; qua contentus ut sis, nisi auum perdas, impetrare a te non potes. QUAM *cuius gener esset*, } coepit esse notus ex affinitate Deiotari regis. INGRATE, *& impie* } ingratae, in eum, qui summa in uos beneficia contulit: Impie, in hominem uobis propinquitate coniunctissimum. INIMICITIAS *hominum more gerere* } mitius agere, ut in propinquum. A. TANTA *auctoritate* } C Caesaris. APPROBATA: } quod speratis: cum ea, non dicam probanda, sed punienda omnino sit. NULLI, *nulli* } uis additur, iterato uerbo, ut Phil. 2. Tu, tu istas faces incendisti, Antoni. Et pro Fonteio: Fuit, fuit illis iudicibus diuinū, ac singulare, iudices, consilium. Argumentatur a communi periculo. supra: Non tam afflictam regiam condicionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. Praedicit eadem agraria 2. ad timorem populo Romano inferendum. Committite, inquit, uos nunc, Quirites, his hominibus haec omnia, quos odorari hunc decemuiratum suspicamini: reperietis, partem esse eorum, quibus ad habendum, partem, quibus ad consumendum nihil satis esse uideatur. Et in ea pro Domo: Probate genus adoptionis: iam omnium sacra interierint, quorum custodes uos esse debetis, iam patricius nemo relinquetur. In eadem: Date hanc tribuno pl. licentiam, & intuemini paullisper animis iuuentutem, & eos maxime, qui imminere iam cupiditate uidentur in tribuniciam potestatem: collegia mediusfidius tribunorum pl. tota reperientur, hoc iure firmato, quae coeant de hominum locupletissimorum bonis, praeda praesertim populari, & spe largitionis oblata. Et in eadem: Date de hac religione aditum, pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. Bimembris, ut ita dicam, & bipartita sententia est: cuius prima pars indignantis, altera prope minantis est.

ORATIO

O TEMPORA, o mores! Cn. Domitius ille, quē nos pueri consulem, censorem, pontificem maximum uidimus, cum tribunus pl. M. Scaurum, principem ciuitatis, in indicium populi uocauisset, Scauriq. seruus ad eum clam domum uenisset, & crimina in dominum delaturum se esse dixisset, comprehendi hominem iussit, ad Scaurumq. deduci. uide, quid intersit. etsi inique Castorem cum Domitio comparo. sed tamen ille inimico seruum remisit, tu ab auo abduxisti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti: ille adiutorem seruum contra dominum repudiauit, tu etiam accusatorem adhibuisti.

EXPLA-

EXPLANATIO

O TEMPORA.} mutata. O. MORES:} ijs, qui fuerunt, dissimiles. Vtrunque probat comparatione Domitij, & Castoris. CN. *Domitius*} pater L. Domitij Ahenobarbi; qui ciuili bello Pompeium secutus, acie Pharsalica perijt. CONSVLEM, *censorem, pontificem max.*} consul, censorq fuit cum L. Crasso oratore. Sic in ea pro Domo: Cn. Domitium nos pueri consulem, censorem, pontificem max. uidimus. ETSI *inique Castorem cum Domitio comparo.*} rem ipsam narrat, dissimilium comparationem excusat. quod fecit etiam in Pisonem. nam cum Q. Metelli celeris, qui consul designatus compitalitios ludos fieri prohibuerat, exemplum attulisset; quo magis L. Pisonem, qui eosdem ludos consul fieri passus esset, uituperaret, haec interposuit; (facio iniuriam fortissimo uiro mortuo, qui illum, cui pares paucos haec ciuitas tulit, cum importuna bellua conferam). ILLE *inimico seruum remisit, tu ab auo abduxisti;*} ornamentum ex contrariorum collatione quaesitum. simile illud in Verrem lib. IV. Conferte hanc pacem cum illo bello, huius praetoris aduentum cum illius imperatoris uictoria, huius cohortem impuram cum illius exercitu inuicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Occurrunt alia eiusdem generis apud hunc nostrum uel plurima.

ORATIO

AT semel iste est corruptus a uobis? non ne, cum esset productus testis, & cum tecum fuisset, refugit ad legatos? non ne etiam ad hunc Cn. Domitium uenit? non ne, audiente hoc Ser. Sulpicio, clarissimo uiro, qui tum casu apud Domitium cenabat, & hoc T. Torquato, optimo adolescente, se a te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsum esse confessus est? quae est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? iccirco in hanc urbem uenisti, ut huius urbis iura, & exempla corrumperes, domesticaq tua inhumanitate nostrae ciuitatis humanitatem inquinares?

EXPLANATIO

AD *hunc Cn. Domitium*} qui aderat. HOC *Ser. Sulpicio,*} Et Sulpicium, & Torquatum, infra nominatum, Cicerone caussam agente, affuisse crediderim, cum de utroque dicatur, Hoc: ut infra, Huic Blesamio: & pro Ligario, Hoc C. Pansa. CLARISSIMO *uiro,*} consul fuerat cum M Marcello, & in iure ciuili primas obtinebat. ICCIRCO *in hanc urbem uenisti,*} hac ad accusatorem apostrophe nihil efficacius. nam ut bonus ciuis, conseruandae cupidus humanitatis urbanae, in barbarum hominem inuehitur.

ORATIO

AT quam acute collecta crimina. Blesamius, inquit (eius enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem, inquit, scribere solebat, te inuidiose tyrannum existimari; statua inter reges posita animos hominum uehementer offensos; plaudi tibi non solere. Non ne intelligis, Caesar, ex urbanis maleuolorum sermunculis haec ab istis esse collecta? Blesamius tyrannum Caesarem scriberet? multorum enim ciuium capita uiderat, multos iussu Caesaris uexatos, uerberatos, necatos: multas afflictas & euersas domos: armatis militibus refertum forum: quae semper in ciuili uictoria sensimus, ea te uictore non uidimus. solus, inquam, es, C. Caesar, cuius in uictoria ceciderit nemo, nisi armatus: & quem nos liberi, in summa reip. libertate nati, non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in uictoria uidemus ducem, is Blesamio, qui uiuit in regno, tyrannus uideri potest? nam, de statua quis queritur, una praesertim, cum tam multas uideat? ualde enim inuidendum est eius statuae, cuius trophaeis non inuidemus. nam, si locus affert inuidiam; nullus locus est, ad statuam quidem, Rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? qui nec desideratus umquam a te est, & nonnumquam, obstupefactis hominibus ipsa admiratione, compressus est, & fortasse eo praetermissus, quia nihil uulgare te dignum uideri potest.

EXPLANATIO

AT *quam acute collecta crimina.*} ironia, accusationem infirmans, ut illud supra, At quam festiue crimen contexitur. BLESAMIVS,} homo Gallograecus, qui Deiotari legatus aderat. AD *regem, inquit,*} aut inquit, abundat, cum dixerit iam, Blesamius inquit; aut, propter ea, quae sunt interposita, iteratum est. SCRIBERE *solebat,*} ex urbe. INVIDIOSE} cum odio ciuitatis. STATVA *inter reges posita, animos hominum uehementer offensos;*} quasi rex ipse quoque esse uellet. Suetonius:

Praegrauant tamen cetera facta, dictaq. eius, ut abusus dominatione, & iure caesus aestimetur. non enim honores modo nimios recepit, ut continuum consulatum, perpetuam dictaturam, praefecturamq. morum, in super praenomen imperatoris, cognomen patris patriae, statuam inter reges, suggestum in orchestra, sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est. PLAVDI *tibi non solere.*} theatrum ingredienti: quod infensi animi signum uideretur. SERMVNCVLIS} inanissimis, a maleuolentia profectis. COLLECTA?} ab accusatore. &, collecta, studiose quaesita, cum cetera deessent. SENSIMVS,} Mario, Cinna, Sulla dominantibus. QVI *uiuit in regno,*} pro, uiuere consueuit. tunc enim aderat, Cicerone dicente. In regno: ubi tyrannidis potius imaginem aliquam, quam in urbe Romana, uidere potest: quae cum ferre consueuerit, cur tyrannum Caesarem appellet, in quo tyranni nihil simile? TROPHEIS} qui maiorem illi laudem afferunt, quam una statua. ROSTRIS *clarior.*} cum regum statuae in Capitolio, non in Rostris, essent: ut ex Asconio licet intelligere. PRAETERMISSVS,} a populo.

ORATIO

NIHIL a me arbitror praetermissum, sed aliquid ad extremam caussae partem reseruatum. id autem aliquid est, te ut plane Deiotaro reconciliet oratio mea. non enim iam metuo, ne tu illi succenseas: illud uereor, ne tibi illum succensere aliquid suspicere. quod abest longissime, mihi crede, Caesar. quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se a te multatum arbitratur; sed, cum existimares multis tibi multa esse tribuenda, quo minus a se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusauit. etenim, si Antiochus, magnus ille rex Asiae, cum, postea quam a Scipione deuictus, Tauro tenus regnare iussus esset, omnemq. hanc Asiam, quae est nunc nostra prouincia, amisisset; dicere est solitus, benigne sibi a populo R. esse factum, quod, nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis uteretur: potest multo facilius se Deiotarus consolari. ille enim furoris multam sustinuerat, hic erroris. omnia tu Deiotaro, Caesar, tribuisti, cum & ipsi, & filio nomen regium concessisti. hoc nomine retento, atque conseruato, nullum beneficium populi R. nullum iudicium de se senatus imminutum putat. magno animo, et erecto est, nec umquam succumbet inimicis, ne fortunae quidem. multa se arbitratur & peperisse ante factis, & habere in animo, atque uirtute, quae nullo modo possit amittere. quae enim fortuna, aut quis casus, aut quae tanta possit iniuria omnium imperatorum de Deiotaro decreta delere? ab omnibus enim est ornatus, qui, postquam in castris esse potuit per aetatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria bella gesserunt. senatus uero iudicia de illo tam multa, tamq. honorifica, quae publicis populi R. litteris monumentisq. consignata sunt, quae umquam uetustas obruet, aut quae tanta delebit obliuio? Quid de uirtute eius dicam? quid de magnitudine animi, grauitate, constantia? quae omnes docti, atque sapientes summa, quidam etiam sola bona esse dixerunt, hisq. non modo ad bene, sed etiam ad beate uiuendū cōtentam uirtutem esse.

EXPLANATIO

ID *autem aliquid*} concinna iteratio eiusdem uerbi: ut pro Ligario: Nam si crimen est prohibere illum uoluisse, non minus magnum est, uos Africam, omnium prouinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere uoluisse, quam aliquem se imperatorem esse maluisse. atque is tamen aliquis Ligarius non fuit. NON *enim iam metuo,*} tua fretus humanitate, clementia, constantia. TIBI *illum succensere*} propter ademptam regni partem. ABEST *longissime,*} minime uerum est. MVLTIS} socijs uictoriae tuae. A. SCIPIONE} L. Scipione, Africani maioris fratre. QVAE *est nunc nostra prouincia,*} ab Attalo, Eumenis fratre, cui populus Romanus bene de rep. merito, Antiocho regi ademptam donauerat, testamento legata. ERRORIS.} quo lapsus est nobiscum simul. PVTAT.} putaret autem, si tu regium illi nomen ademisses. HABERE *in animo, atque uirtute,*} haec duo coniungit, ut & uelle eum res magnas, & praestare posse significet. OMNIVM *imperatorum*} qui bellum in Asia gesserunt, Sullae, Murenae, Luculli, Pompeij. CILICIA,} potest & P. Seruilium designare, qui e Cilicia de Isauris triumphauit, unde Isaurici cognomen: potest & se ipsum; qui cum Ciliciam proconsul administraret, Deiotari copijs usus est. POPVLI *Romani litteris,*} aut ego prorsus alucinor: aut hic, Populi Romani, locum non habet. QVAE *umquam uetustas obruet, aut quae tanta delebit obliuio?*} temporis uetustas, hominum obliuio. SVMMA,} summa esse bona dixerunt Peripatetici, sola Stoici.

ORATIO

HAEC ille reputans, & dies & noctes cogitans, non modo tibi non succenset, (esset enim non solum ingratus, sed etiam amens) uerum omnem tranquillitatem, & quietem senectutis acceptam refert clementiae tuae. quo quidem animo eum antea fuerit; tum non dubito, quin tuis litteris, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarraccone huic Blesamio dedisti, se magis etiā erexerit, ab omniq. sollicitudine abstraxerit. iubes enim eum bene sperare, & bono esse animo: quod scio te non frustra scribere solere: memini enim ijsdem fere uerbis ad me te scribere, meq. tuis litteris bene sperare non frustra esse iussum. laboro equidem regis Deiotari caussa,

quocum

quo cum mihi amicitiam resp. conciliauit, hospitium uoluntas utriusque coniunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summam uero necessitudinem magna eius officia in me, & exercitum meum effecerunt: sed cum de illo laboro, tum de multis amplissimis uiris, quibus semel esse ignotum a te oportet, nec beneficium tuum in dubium uocari, nec haerere in animis hominum sollicitudinem sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum, qui semel a te sint liberati timore.

EXPLANATIO

AMENS} succenseret enim nulla ratione adductus. TARRACONE} Hispaniae urbe. HVIC *Blesamio*} legato praesenti. TVIS *litteris*} Alexandriam missis. IN *me, & exercitum meum*} quo tempore Ciliciae praefui. QVI *semel a te sunt liberati timore.*} quorum in numero Deiotarus erat.

ORATIO

NON *debeo, C. Caesar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonammodo dicendo misericordiam tuam commouere possim: nihil opus est: occurrere ipsa solet supplicibus, & calamitosis nullius oratione euocata. propone tibi duos reges, & id animo contemplare, quod oculis non potest: dabis profecto misericordiae, quod iracundiae negauisti. multa sunt tuae clementiae monumenta, sed maxime eorum incolumitates, quibus salutem dedisti. quae si in priuatis gloriosa sunt, multo magis commemorabuntur in regibus. semper regium nomen in hac ciuitate sanctum fuit, sociorum uero regum & amicorum sanctissimum. quod nomen hi reges ne amitterent, te uictore timuerunt: retentum uero, & a te confirmatum, posteris etiam suis transdituros esse confido. corpora uero sua pro salute regum suorum hi legati tibi regij transdunt, Hieras, & Blesamius, & Antigonus, tibi nobisq. omnibus iam diu noti, eademq. fide, et uirtute praeditus Dorylaus, qui nuper cũ Hiera legatus est ad te missus; tum regum amicissimi, tum tibi etiam, ut spero, probati. exquire de Blesamio, num quid ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem caussam omnem suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum: memoriam tuam implorat, qua uales plurimum: negat umquam se a te in Deiotari tetrarchia pedem discessisse: in primis finibus tibi se praesto fuisse dicit, usque ad ultimos prosecutum; cum e balneo exisses, tecum se fuisse; cum illa munera inspexisses cenatus; cum in cubiculo recubuisses; eandemq. assiduitatem tibi se praebuisse postridie. quamobrem, si quid eorum, quae obiecta sunt, cogitatum sit, non recusat, quin id facinus suum indices. Quocirca, C. Caesar, uelim existimes, hodierno die sententiam tuam aut cum summo dedecore miserrimam pestem importaturam esse regibus, aut iucundam famam cum salute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis est; alterum conseruare, clementiae tuae.*

EXPLANATIO

OCCVRRERE *ipsa solet*} impellente natura tua, ad clementiam uehementer propensa. EVOCATA.} translata uerba, Commouere, Occurrere, Euocata, eodem spectantia. PROPONE *tibi duos reges*;} patrem, & filium. QVOD *iracundiae negauisti.*} perdere Deiotarum licet iratus, noluisti. SANCTVM} putantur enim in tutela deorum esse reges. unde illa Caesaris uerba apud Suetonium, in oratione, qua matrem mortuam laudauit: Quaestor Iuliam amitam, uxoremq. Corneliam laudauit e more pro rostris. Sed in amitae quidem laudatione, de eius, ac patris sui utraque origine sic refert: Amitae meae Iuliae maternum genus, ab regibus ortum, paternum cum dijs immortalibus coniunctum est. nam ab Anco Marcio sunt Marcij reges; quo nomine fuit mater: a Venere Iulij; cuius gentis familia est nostra. Est ergo in genere & sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent; & caerimonia deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges. TRADVNT,} ad poenam, si modo Deiotarus a te poena dignus existimetur. NVPER} reliqui enim duo Blesamius, & Antigonus ante eos Romam uenerant. CRIMINIBVS *illis*} ab accusatore obiectis. SE *supponit reum*:} non recusat, ut tu in illum animaduertas, si quam in te culpam Deiotarus admisit. AVT *cum summo dedecore*} non est dissimilis illa sententia in orationis clausula pro Ligario: Tantum te admoneo, si illi absenti salutem dederis, praesentibus his omnibus te daturum. Augetur beneficium Caesaris ex communicatione multorum; ut calamitas, ex communi peste. OPTARE,} ut optent, crudelitas accusatorum facit: ne sperare possint, clementia tua. CONSERVARE,} ut reges incolumi fama cum salute fruantur. CLEMENTIAE *tuae.*} libentius clementiam implorat, quam iustitiam; uel quod ea potissimum delectari laude Caesarem intelligeret; uel quod uereretur, ne memoriam eius temporis aliquam Caesar seruaret, quo Deiotarus contra eum in Pharsalia pro Pompeio pugnauerat. cui uulneri clementia potius, quam iustitia, medebatur.

IN PRIMAM

M. TVLLII. CICERONIS

PHILIPPICAM

PAVLLI. MANVTII

COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

NTERFECTO *idibus Mart. C. Caesare, M. Antonius, collega eius in consulatu, sibi metuens, non solum eo die latuit, uerum etiam texit aliquandiu consilia sua, simulatione ad tempus accommodata. postridie idus actum est cum eo de communi concordia per consulares uiros. post diem tertium, qui fuit* XVI. *Kal. Apr. in aedem Telluris conuocato senatu, Cicero, quantum in ipso fuit, iecit fundamenta pacis, discordiarumq. memoriam omnem, uetere Atheniensium exemplo, obliuione sempiterna delendam censuit. quo die praeclare de rep. locutus Antonius, consequentibus etiam diebus non dubia suae uoluntatis argumenta dare uisus est. misso paruulo filio, pacis obside, in capitolium, C. Cassium ipse, M. Brutum Lepidus, pontifex max. alij alios ex tyrannoctonis, qui post Caesaris necem, populi, & Antonij maxime consulis metu, in Capitolium se contulerant, cenae adhibuerunt. Sed fictam personam sustinere diu nemo potest. Cum Caesarem, quamquam in libera ciuitate, singulari potestate usum, funere tamen efferri placuisset: qui fons malorum omnium fuit: (sic enim, tyrannum non fuisse, iudicabatur: nam tyrannorum corpora proijciuntur inhumata) laudauit eum de more Antonius in foro: commemoratisq. rebus ab eo gestis, maximisq. erga remp. meritis, explicata demum cruenta ueste, in qua caesus fuerat, multis pugionum ictibus perfossa, conuertit orationem ad miserationem commouendam,*

dam, populumq. iam dolore incensum, in eam iracundiam, furoremq impulit, ut statim a funere ad domum Bruti, & Cassij cum facibus accurrerit: unde aegre repulsus est. Brutus, & Cassius, uitato praesenti periculo, concitatae multitudinis uim timentes, Antonijq. perfidiam iam satis experti, Antium, & Lanuuium aufugerunt, eo consilio, ut inde in prouincias a senatu decretas proficiscerentur. decreuerat autem senatus, postridie quam e Capitolio Caesaris interfectores descenderunt, Bruto Cretam, Cassio Africam, Trebonio Asiam, Cimbro Bithyniam; D. Bruto Galliam citeriorem, datam a Caesare antea, confirmauit. Idem tamen, quasi ad sanitatem reuocatus, reliquis diebus in Capitolio praeclara S.C. fecit, primum illud e Ser. Sulpicij sententia, ne qua post idus Mart. immunitatis tabula, ne ue cuius beneficij figeretur: deinde, ut dictaturae nomen in perpetuum e rep. tolleretur. Lux quaedam oblata uidebatur: erecti erant, spe libertatis, & otij, bonorum animi: constituta resp. putabatur. sed cito ille simulationem sustulit, suiq similis uisus est. habito enim Kalendis Iun senatu, non eum, quem antea, de rep. sensum, nec superiorum dierum actis consentientem uoluntatem ostendit. nihil deinde ad senatum referebat: per populum, id est per infimam, corruptamq. plebem, contempta amplissimi ordinis auctoritate, agebat omnia. contra S.C. quod ipse fieri uoluerat, tabulas figebat: ciuitatem, immunitatesq. dabat: exsules reducebat: eaq. se facere omnia dicebat ex legibus Caesaris, aut ex eius commentarijs. Tum Cicero, desperata prorsus, Antonio consule, libertate, urbem reliquit, in Graeciam iturus, ea mente, ut Kalendis Ian. quo die Pansa & Hirtius consulatum inituri erant, adesset. nec tamen iter illud absoluit. nam Leucopetrae aduersa tempestate detentus, ab ijs, qui ab urbe uenerant, & concionem accepit Antonij, quam ualde probauit; & ea cognouit, unde reuertendi consilium cepit. Post reuersionem, de uia languens, in senatum, qui Kalendis Sept. ut Phil.v. legitur, in aede Concordiae habebatur, non uenit. quo grauiter commotus Antonius, fabros se missurum, & domum eius disturbaturum, audiente senatu, dixit. Postridie, id est, IV. nonas Sept. in senatum uenit, absente Antonio: & hac oratione, primum exposuit consilium profectionis, & reuersionis suae: deinde questus est grauiter de Antonij hesterna iniuria: tum leges illius reprehendit: postremo utrumque consulem, absentem Antonium, praesentem Dolabellam, quem sibi, profecturus ad bellum Parthicum, Caesar suffecerat, hortatur, ut ueram, solidamque gloriam sequantur; diligi a suis ciuibus malint, quam metui; remp. omni ratione complectantur. Genus orationis demonstratiuum est: nam in accusando Antonio potissimum uersatur. non enim tam Ciceroni σκοπὸς est, ut consilium exponat profe-

profectionis, reuersionisq. suae: quamquam id omnino fieri decuit, ne boni ciuis officium deseruisse uideretur: quam ut Antonij queratur iniuriam, & eius acta, non modo ut iniusta, sed etiam ut Caesaris actis contraria, reprehendat. Admista quaedam uidentur, quae ad deliberationem pertineant: ut cum acta Caesaris, praesertim leges ab eo latas, defendenda esse censet, non ferendas autem promulgatas ab Antonio leges, quae Caesaris actis aduersentur.

IN. M. ANTONIVM
PHILIPPICA
LIBER. PRIMVS
ORATIO. XLIII

ANTE quam de rep. P. C. dicam ea, quae dicēda hoc tempore arbitror; exponam uobis breuiter consilium & profectionis, & reuersionis meae. Ego cum sperarem aliquando ad uestrum consilium auctoritatemq. remp. esse reuocatam, manendum mihi statuebam quasi in uigilia quadam consulari, ac senatoria: nec uero usquam discedebam, nec a rep. deijciebam oculos ex eo die, quo in aedem Telluris conuocati sumus. in quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis; Atheniensiumq. renouaui uetus exemplum; Graecum etiam uerbum usurpaui, quo tum in sedandis discordijs usa erat ciuitas illa; atque omnem memoriam discordiarum obliuione sempiterna delendam censui. praeclara tum oratio M. Antonij, egregia etiam uoluntas: pax denique per eum, & per liberos eius cum praestantissimis ciuibus confirmata est. atque his principijs reliqua consentiebant. ad deliberationes eas, quas habebat domi de rep. principes ciuitatis adhibebat: ad hunc ordinem res optimas deferebat; nihil tum in C. Caesaris commentarijs, nisi quod erat notum omnibus, reperiebatur: summa constātia ad ea, quae quaesita erant, respondebat. num qui exsules restituti? unum aiebat, praeterea neminem. num immunitates datae? nullae, respondebat. assentiri etiam nos Ser. Sulpicio, clarissimo uiro, noluit, ne qua tabula post idus Mart. ullius decreti Caesaris, aut beneficij figeretur. multa praetereo, eaq. praeclara: ad singulare enim M. Antonij factum festinat oratio. Dictaturam, quae uim iam regiae potestatis obsederat, funditus ex rep. sustulit. de qua ne sententias quidem diximus. scriptum S. C. quod fieri uellet, attulit. quo recitato, auctoritatem eius summo studio secuti sumus, eiq. amplissimis uerbis per S. C. gratias egimus. lux quaedam uidebatur oblata, non modo regno, quod pertuleramus, sed etiam regni timore sublato: magnumq. pignus ab eo reip. datum, se liberam ciuitatem esse uelle, cum dictatoris nomen, quod saepe iustum fuisset, propter perpetuae dictaturae recentem memoriam, funditus ex rep. sustulisset. liberatus caedis periculo paucis post diebus senatus: uncus impactus est fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuaserat.

EXPLANATIO.

REVERSIONIS *meae.*} proprie. nam reuersio differt a reditu. est enim reditus eius, qui, quo statuerat, peruenit: reuersio autem eius, quem ex itinere caussa aliqua reuocat, ac reducit ad eundem locum, unde a principio discesserat. quod Ciceroni in Graeciam proficiscenti contigisse, ostendunt ea, quae infra narrantur. propterea, cum hac ipsa de re ad Atticum scriberet, Dij immortales, inquit, quam ualde ille reditu, uel potius reuersione mea laetatus. Hic igitur proprie loquitur, ut dixi: quia reuersio fuit illa potius, quam reditus. non enim in Graeciam Cicero peruenit. interdum tamen confunduntur, & reuersio capitur pro reditu: ut lib. 2. de Fin. Vt omnium siderum eodem, unde profecta sunt, fiat ad unum tempus reuersio. Reditus autem pro reuersione, ut Phil. 2. Qui uero Narbone reditus? non, Quae Narbone reuersio? cum tamen reuersio illa potius Antonij fuerit, quam reditus. profectus enim ab urbe, ut in Hispaniam iret, Narbone dies aliquot mansit, deinde, mutato consilio, Romam reuertit. ALIQVANDO} interfecto Caesare. AD *uestrum consilium,*} quae fuerat in unius potestate. AVCTORITATEMQ.} nam quae senatorum esse potuit auctoritas, Caesare ad suum arbitrium omnia reuocante? IN *uigilia quadam*} ut in bello fieri solet. CONSVLARI, *ac senatoria:*} erat enim & senator, & consularis. maior autem a consulari, quam a senatore, uigilia, & defendendae reip. cura postulatur. NEC *uero usquam discedebam,*} dixerat, Manendum mihi statuebam. NEC *a rep. deijciebam oculos*} pergit in translatione. qui enim uigiliae munus, curamq. suscipit, is oculos deijcere non debet. IN *aedem Telluris*} quo senatum Antonius biduo post Caesaris necem uocauit; ut in argumento diximus. VETVS *exemplum;*} in sedandis discordijs. GRAECVM *etiam uerbum usurpaui,*} utrum, quo usus est Thrasybulus, cum hortaretur populum Atheniensem, ne superiorum temporum iniurias, quibus aut a triginta primum, aut a decem postea tyrannis affectus erat, memoriam retineret; an, quo psephisma, in eius sententiam scriptum appellari uoluerunt? Thrasybuli uerbum fuit, μὴ μνησικακεῖν: psephismatis nomen, ἀμνηστία. diuersa sunt omnino, sed alterum tamen ex altero deriuatum. nam quia, μὴ μνησικακεῖν, probatum est: ideo publicis decreta litteris ἀμνηστία est. quod si consulimus historiam, & ueterum testimonia perscrutamur: malim credere, Ciceronem ἀμνηστίαν, quod erat nomen psephismatis, idest, uerbum ciuitatis, non Thrasybuli, nominasse potius, quam illud, unde natum est psephisma, μὴ μνησικακεῖν. atque hoc Aemilij Probi, siue Cornelij Nepotis, ut placet nonnullis, uerba confirmant. Praeclarum, inquit, hoc quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, cum plurimum in ciuitate pos-

set,

set, legem talit, ne quis anteactarum rerum accusaretur, neue multaretur. eamq. illi legem obliuionis appellarunt. consentit Iustinus, cum ait lib. v. Ne qua dissensio ex anteactis nasceretur, omnes iureiurando obstringuntur, discordiarum obliuionem fore. Vterque ἀμνηστίαν non obscure descripsit. Planissime autem Valerius lib. IV. c. 1. Plebiscitum interposuit, ne qua praeterea rerum mentio fieret. haec obliuio, quam Athenienses ἀμνηστίαν uocant, concussum, & labantem ciuitatis statum in pristinum habitum reuocauit. Et in Cicerone Plutarchus: κικέρων δὲ πολλὰ πρὸς τὸν καιρὸν διελθὼν, ἔπεισε τὴν σύγκλητον, ἀθηναίους μιμησαμένην, ἀμνηστίαν τῶν ἐπὶ καίσαρι ψηφίσασθαι. Idem ἐν τοῖς παραγγέλμασι, οἷόν ἐστι ψήφισμα τὸ τῆς ἀμνηστίας ἐπὶ τοῖς τριάκοντα. Appianus quoque lib. 2. bel. ci. γὰρ ἔσεσθαι τὴν ἀγωνίαν μὴ γενομένης αὐτοῖς ἀμνηστίας. & infra, κικέρων πολὺ τῆς ἀμνηστίας ἐγκώμιον ἐπέλεγεν. & lib. IV. de Antonio, ὑπερεῖδε τῆς ἄρτι ἐπιψηφισμένης ἀμνηστίας. Accedit Vopisci minime dubium testimonium. Αμνηστία, inquit in Aureliano, etiam sub eo decreta est, de exemplo Atheniensium: cuius rei etiam Tullius in Philippicis meminit. loqui Tullium ait περὶ τῆς ἀμνηστίας, non περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν: quod uerbum Graecis usitatum satis est. exemplum habemus apud Xenophontem in extremo secundo ἑλληνικῶν: apud Andocidem saepe: apud Dionem lib. XLIV. similiter in Phocione Plutarchus, in Diodoro lib. XIV. in Aeschine, ἐν τῷ τῆς παραπρεσβείας. CENSVI.} S. C. in eius sententiam esse factum, ait Velleius: idq. indicant uerba, Appiani supra recitata, de Antonio: ὑπερεῖδε τῆς ἄρτι ἐπιψηφισμένης ἀμνηστίας. & Velleius lib. 2. illud decreti Atheniensium celeberrimi exemplum, relatum a Cicerone, obliuionis praeteritarum rerum decreto parum comprobatum est. PRAECLARA *tum oratio M. Antonij*,} infra: te autem M. Antoni, absentem appello: unum illum diem, quo in aede Telluris senatus fuit, non omnibus ijs mensibus, quibus te quidam, multum a me dissentientes, beatum putant, anteponis? quae fuit oratio tua de concordia? quanto metu, quanta sollicitudine ciuitas tum a te liberata est? & Phil. 2. Post diem tertium ueni in aedem Telluris, & quidem inuitus, cum omnes aditus armati obsiderent. qui tibi dies ille, M. Antoni, fuit? qui tu uir, dij immortales & quantus fuisses, si illius diei mentem seruare noluisses? PER *liberos eius*} sic Velleius: Consul, uelut pacis auctor, liberos suos obsides in Capitolium misit, fidemq. descendendi tuto interfectoribus Caesaris dedit. Vnus tamen Antonij filius significatur. nam infra: Reip. tuus paruulus filius, in Capitolium a te missus, pacis obses fuit. & Phil. 2. Pacem haberemus, quae erat facta per obsidem puerum nobilem, Bambalionis nepotem. liberos etiam dixit pro lege Manilia, cum de M. Antonij oratoris filia loqueretur. NIHIL *tum*} nunc autem reperiri multa fingit. infra: An in commentariolis, & chirographis, & libellis, se uno auctore prolatis, ac ne prolatis quidem, sed tantummodo dictis, acta Caesaris firma erunt: quae ille in aes incidit, in quo populi iussa, perpetuasq. leges esse uoluit, pro nihilo habebuntur? & Phil. 2. Quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? RESTITVTI?} in commentarijs a Caesare. VNVM} Sex. Clodium dicit damnatum, Pompeio III. consule, quod eo auctore P. Clodij, a Milone interfecti, corpus in curiam illatum, ibiq. crematum esset. Pedianus: Populus, duce Sex. Clodio scriba, corpus P. Clodij in curiam intulit, cremauitq subsellijs, & tribunalibus, & mensis, & codicibus librariorum. quo igne ipsa quoque curia flagrauit. Exstat Antonij consulis ad Ciceronem epistola, lib. XIV. ad Att. in qua sunt haec. A Caesare petij ut Sex. Clodium restitueret: impetraui. erat mihi in animo etiam tum, sic uti beneficio eius, si tu concessisses. quo magis laboro, ut tua uoluntate id per me facere nunc liceat. NVLLAE,} quas tamen ipse postea multis dedit. Phil. 2 Meministi ipse, de exsulibus, scis de immunitate quid dixeris. & paullo post mutationem, ostendit Antonij. inspectantibus uobis, toto Capitolio tabulae figebantur, neque solum singulis ueniebant immunitates, sed etiam populis uniuersis. ASSENTIRI *etiam nos Ser. Sulpicio uolui*:,} narrationis perpetuus ordo non est. nam ante hoc S C. Antonius laudauit Caesarem in funere, populumq. sic dolore & iracundia incendit. ut ad domos Bruti, & Cassij cum facibus accurrerit. quod ideo praeterijt Cicero quia non omnia, quae fecerit Antonius, sed eius tantum recte facta hoc loco sibi commemoranda statuit. idem in Phil. 2. cum de paruulo Antonij filio, pacis obside, in Capitolium misso locutus esset, subiunxit statim de illa funebri laudatione, deq. illis concitati ab Antonio populi facibus. Postea mentionem fecit huius S.C. ne qua tabula post idus Mart. ullius decreti Caesaris aut beneficij figeretur. statimq. addidit illud: Optimum uero, quod dictaturae nomen in perpetuum sustulisti. Perpetuus igitur earum rerum ordo, quae Caesaris necem consecutae sunt, uel bonum ciuem simulante Antonio, uel pro ipsius libidine cuncta administrante, ex Phil. 2. petendus est. NE *qua tabula figeretur*.} tamquam ex commentarijs Caesaris hoc S C. Antonius fieri uoluit, nec tamen seruauit: ut ex Phil. 2. proxime demonstratum est. LVX *quaedam uidebatur oblata*,} dicit idem alijs uerbis Phil. 2. statim post mentionem sublatae dictaturae: constituta resp. uidebatur, mihi uero nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam.

QVOD *saepe iustum fuisset*,} saepe ad singularem dictatoris potestatem difficillimis temporibus resp. tamquam ad salutare remedium confugit. CAEDIS} quae impendebat ab homine audacissimo, infimae plebis duce, qui se C. Marij, septies consulis, filium simulabat. Appianus, epitome. VNCVS *impactus est*} unco tractus in Gemonias scalas, & in Tiberim deiectus est. FVGITIVO *illi*} humillimae enim sortis cum esset, in Mariam gentẽ, atque adeo in ipsius C. Marij nomen inuaserat. uerum autem eius nomen, dissentientibus Valerio, Appiano, epitome, certum non est.

ORATIO

ORATIO

ATQVE haec omnia communiter cum collega. alia porro propia Dolabellae. quae, nisi collega abfuisset, credo eis fuisse futura communia. nam, cum serperet in urbe infinitum malum, idq. manaret in dies latius, iidemq. bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effecerant; & quotidie magis magisq. perditi homines cum sui similibus seruis tectis, ac templis urbis minarentur, talis animaduersio fuit Dolabellae cum in audaces sceleratosq. seruos, tum in impuros, & nefarios liberos talisq. euersio illius exetratae columnae, ut mihi mirum uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno die dissensisse. ecce enim Kalendis Iun. quibus ut adessemus, edixerat, mutata omnia: nihil per senatum, multa & magna per populum, & absente populo, & inuito. Consules designati se audere negabant in senatum uenire: patriae liberatores urbe carebant ea, cuius a ceruicibus iugum seruile deiecerant: quos tamen ipsi consules & in concionibus, & in omni sermone laudabant. ueterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentissime cauerat, non ad conseruationem earum rerum, quas habebant, sed ad spem nouarum praedarum incitabantur. quae cum audire mallem, quam uidere, haberemq. ius legationis liberum; ea mente discessi, ut adessem Kalendis Ian. quod initium senatus cogendi fore uidebatur.

EXPLANATIO

DOLABELLAE.} cum quo in gratiam eo die rediuit Antonius concordiae caussa, quo in aede Telluris senatus fuit. infra. IIDEMQ.} & scelerati homines de plebe infima, & serui. BVSTVM *in foro facerent*,} Caesari, ubi crematus erat in foro constituerent. QVI *illam insepultam sepulturam fecerant*,} crematuerant enim Caesaris corpus in foro, ut ait Suetonius, aridis uirgultis, subsellijs, ac tribunalibus: cum in campo Martio rogus extructus esset. Insepultam sepulturam uocat, uel quia crematu cremandi, & sepeliendi consuetudo non est: uel quia ut infra dicitur, sepulcrum Caesaris nusquam extaret. CVM *in audaces, sceleratosq. se nos*,} in cruce egit, quod erat seruile supplicium: liberos de rupe Tarpeia deiecit. in ep ad Att. O mirificum Dolabellam meum: antea mihi crede, subdubitabam. magnam res habet de saxo, in crucem: columnam tollere, locum illum sternendum locare. Extat Ciceronis luculenta ad Dolabellam epistola, qua illum, de hoc facto gratulans, uehementer laudat. Et in ep. ad C. Cassium. mandabat illud malum urbanum, & ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem & urbi, & otio diffiderem urbano: sed ita compressum est, ut mihi uideamur omne iam ad tempus, ab illo dumtaxat sordidissimo periculo, tuti futuri. ILLIVS *execratae columnae*,} Suetonius. Plebs solidam columnam, prope uiginti pedum, lapides Numidici, in foro statuit, scripsitq. PARENTI *patriae*. apud eandem longo tempore sacrificare, uota suscipere, controuersias quasdam, interposito per Caesarem iureiurando, distrahere perseuerauit. KAL. IVN.} sollemnes & legitimi senatus habendi dies fuere, Kal. nonae, idibus, quod quidem in antiquorum scriptis obseruauerim. sed interfecto idibus Mart. Caesare, senatu eo die in posterum haberi non licuit. Suetonius, & Dio. VT ADESSEMVS, Phil. 2. Kalendis Iun. cum in senatu, ut erat constitutum uenire uellemus, metu praeteriti repente diffugimus. MVLTA, *& magna*} quae narrantur Phil. 2. ET *absente populo, & inuito*.} non enim ex perditis ciuibus populus constat. CONSVLES *designati*} Pansa, & Hirtius. PATRIAE *liberatores*} Brutus, & Cassius, quos metu plebis, ab Antonio, funebri Caesaris laudatione concitata, Antium, & Lanuuium aufugisse diximus. APPELLABANTVR,} ab Antonio in concionibus. quorum tamen commodis, agrorum assignatione, senatus cauerat. AD *spem nouarum praedarum*.} quod cum audissent Brutus, & Cassius, ad Antonium ita scripserunt. Petimus a te, facias nos certiores tuae uoluntatis in nos: putes ne nos tutos fore in tanta frequentia ueteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus.

ORATIO

EXPOSVI, P.C. profectionis consilium; nunc reuersionis, quae plus admirationis habet, breuiter exponam. Cum Brundisium, iterq. illud, quod tritum in Graeciam est, non sine caussa uitauissem; Kalendis Sext. ueni Syracusas, quod ab ea urbe transmissio in Graeciam laudabatur. quae tamen urbs, mihi coniunctissima, plus una me nocte cupiens retinere non potuit. ueritus sum, ne meus repentinus ad meos necessarios aduentus suspicionis aliquid afferret, si essem commoratus. cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promontorium agri Rhegini, uenti detulissent: ab eo loco conscendi, ut transmitterem: nec ita multum prouectus, reiectus austro sum in eum ipsum locum, unde conscenderam. cumq. intempesta nox esset; mansissemq. in uilla P. Valerij, comitis, & familiaris mei; postridieq. apud eundem, uentum expectans, manerem: municipes Rhegini complures ad me uenerunt, ex his quidam Roma recentes: a quibus primum accipio M. Antonij concionem: quae mihi ita placuit, ut, ea lecta, de reuersione primum coeperim cogitare. nec ita multo post, edictum Bruti affertur, & Cassij. quod quidem mihi, fortasse quod eos plus etiam reip. quam familiaritatis gratia, diligo, plenum aequitatis uidebatur. addebant praeterea, (fit enim plerumque, ut ij qui boni quid uolunt afferre, affingant aliquid, quo faciant id, quod nunciant, laetius) rem conuenturam, Kalendis Sext. senatum frequentem fore, Antonium, repudiatis malis suasoribus, remissis prouincijs Gallis, ad auctoritatem senatus esse rediturum. tum uero tanta sum

cupiditate incensus ad reditum, ut mihi nulli neque remi, neque uenti satisfacerent: non quo me ad tempus occursurum putarem, sed ne tardius, quam cuperem, reip. gratularer. atque ego celeriter Veliam deuectus Brutum uidi, quanto meo dolore, non dico. turpe mihi ipsi uidebatur, in eam urbem me audere reuerti, ex qua Brutus excederet; & ibi uelle tuto esse, ubi ille non posset. neque uero illum similiter, atque ipse eram, commotum esse uidi. erectus enim maximi, ac pulcherrimi facti conscientia, nihil de suo casu, multa de nostro querebatur. ex quo primum cognoui, quae Kalendis Sext. in senatu fuisset L. Pisonis oratio. qui quamquam parum erat, (id enim ipsum a Bruto audieram) a quibus debuerat, adiutus: tamē & Bruti testimonio, quo quid potest esse grauius? & omnium praeditatione, quos postea uidi, magnam mihi uidebatur gloriam consecutus. hunc igitur ut sequerer, properaui, quem praesentes non sunt secuti: non ut proficerem aliquid, (neque enim sperabam id, neque praestare poteram) sed ut, si quid mihi humanitus accidisset, (multa autem impendere uidentur, praeter naturam, praeterq. fatum) huius diei uocem testem reip. relinquerem meae perpetuae erga se uoluntatis. Quoniam utriusque consilij caussa, P.C. probatam uobis esse confido; prius, quam de rep. dicere incipio, pauca quaerar de hesterna M. Antonij iniuria: cui sum amicus: idq. non nullo eius officio debere, etiam prae me semper tuli.

EXPLANATIO

NON *sine caussa uitauissem*; } uitauit metu quattuor legionum Antonij, quae erant Brundisij; ep. 2. & 4. lib. XVI. ad Att. VENTI *detulissent*: } nam etesiae, quasi boni ciuis relinquentem officium, prosequi noluerunt. uide ep. 25. lib. XII. ad Cornificium, & ep. 4. lib. XVI. ad Att. MVNICIPES *regni* } ciues Romani erant, & in tribu suffragium ferebant. itaque tribules Cornificij uocat eos Cicero in quadam epistola. & in Verrem lib. V. Quam nos Reginis, quorum ciuitati inuidetis, ciuibus Romanis ostendere soletis. REM *conuenturam*, } haec tota res in eadem ad Att. ep. explicatur. REMISSIS *prouincijs Gallijs*, } auget oratorie. nam unam Galliam citeriorem, quam postea inuasit, pro Macedonia ei a senatu iam decreta, optabat. Antonius. AD *tempus* } iam enim Kalendae sext. praeterierant: eoq. die se uenisse Syracusas, Cicero dixit. L. PISONIS } Caesaris soceri. ORATIO } inuectus est in Antonium nemine assentiente. Phil. 5. At ille homo uehemens, & uiolentus, qui hanc consuetudinem libere dicendi excluderet, (fecerat hoc etiam maxima cum laude L. Piso XXX diebus ante) inimicitias mihi denunciauit. BRVTI *testimonio*, } in ep. ad Att. sic de Bruto. Maxime dolebat, me Kalendis sext. in senatu non fuisse: Pisonem ferebat in caelum: Et ad Cassium. Ita nec Pisoni, qui in eum primis inuectus est nullo assentiente, nec mihi qui idem tricesimo die feci, nec P. Seruilio, qui me est consecutus, tuto in senatum uenire licet. SI *quid nihil humanitas accidisset*, } si mortuus essem, si quid mihi, ut homini, contigisset. Idem erat, si quid mihi accidisset: ut pro Milone: Praeclare uixero, si quid mihi acciderit, prius, quam hoc tantum mali uidero. Et lib. 2. de Inuent. Si quid pupillo accidisset. Quod Graeci dicunt. MVLTA } multa uiolentae mortis genera. uide, quae diximus in ep. Sulpicij, lib. IV. PRAETER *naturam, praeterq. fatum*: } sumpsit a Demosthene. uide Gellium. NONNVLLO *eius officio*, } quod cum Antonius, post pugnam Pharsalicam, nondum impetrata a Caesare uenia, Brundisij commorantem, cum interimere iure posset noluit. Phil. 2. Et Antonius ipse in ep. qua scripsit ad eum de Sex. Clodio, Meo, inquit, iure te hoc beneficium rogo. nihil enim non tua caussa feci. ut omittam, quod P. Clodium stricto gladio, ut eum occideret, insecutus erat. quod in oratione pro Milone scriptum est.

ORATIO

QVID tandem erat caussae, cur in senatum hesterno die tam acerbe cogerer? solus ne aberam? an non saepe minus frequentes fuistis? an ea res agebatur, ut etiam aegrotos deferri oporteret? Hannibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam caussam etiam Appium illum, & caecum, & senem, delatum esse, memoriae proditum est. de supplicationibus referebatur: quo in genere senatores deesse non solent: coguntur enim non pignoribus, sed eorum, quorum de honore agitur, gratia. quod idem fit, cum de triumpho refertur. ita sine cura consules sunt: ut paene liberum sit senatori non adesse. qui cum mihi mos notus esset; cumq. de uia languerem, & mihimet displicerem: misi pro amicitia, qui hoc ei diceret. at ille, nobis audientibus, cum fabris se domum meam uenturum esse dixit. nimis iracunde hoc quidem, & ualde intemperanter. cuius enim maleficij tanta ista poena est, ut dicere in hoc ordine auderes, se publicis operis disturbaturum publice ex senatus sententia aedificatam domum? quis autem umquam tanto damno senatore coegit? aut quid est ultra pignus, aut multam? quod si scisset, quam sententiam dicturus essem; remisisset aliquid profecto de seueritate cogendi. An me censetis, P.C. quod uos inuiti secuti estis decreturum fuisse, ut parentalia cum supplicationibus miscerentur? ut inexpiabiles religiones in remp. inducerentur? ut decernerentur supplicationes mortuo? nihil dico, cui. fuerit ille Brutus, qui & ipse dominatu regio remp. liberauit, & ad similem uirtutem et simile factum stirpem prope iam quingētesimum annum propugnauit: adduci tamen non possem, ut quemquam mortuum coniungerem cum deorum immortalium religione; ut, cuius sepulcrum nusquam exstet, ubi parentetur, ei publice supplicetur. ego uero eam sententiam dixissem, ut me aduersus populum R. si qui accidisset grauior reip. casus, si bellum, si morbus, si fames, facile possem defendere: quae partim iam sunt, partim timeo ne impendeant. sed hoc ignoscant dij immortales, uelim, & populo R. qui id non probat; & huic ordini, qui decreuit inuitus. Quid de reli-

quis

quis reip. malis? licet ne dicere? mihi uero licet, & semper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere. potestas modo ueniendi in hunc locum sit: dicendi periculum non recuso. atque utinam, P. C. Kal. Sext. adesse potuissem: non quo profici potuerit aliquid, sed ne unus modo consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus rep. inueniretur. qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines, amplissimis populi R. beneficijs usos L. Pisonem ducem optimae sententiae non secutos. iccirco ne nos populus R. consules fecit, ut in altissimo gradu dignitatis locati remp. pro nihilo haberemus? non modo uoce nemo L. Pisoni consularis, sed ne uultu quidem assensus est. quae (malum) est ista uoluntaria seruitus? fuerit quaedam necessaria. nec ego hoc ab omnibus ijs desidero, qui sententiam consulari loco dicunt. alia caussa est eorum, quorum silentio ignosco; alia eorum, quorum uocem requiro. quos quidem doleo in suspicionem populo R. uenire non modo metus, quod ipsum esset turpe, sed alium alia de caussa deesse dignitati suae. quare primum maximas gratias & habeo, et ago L. Pisoni, qui nō quid efficere posset in rep. cogitauit, sed quid facere ipse deberet: deinde a uobis P. C. peto, ut etiam si sequi minus audebitis orationem, atque auctoritatem meam, benigne me tamen, ut adhuc fecistis, audiatis.

EXPLANATIO

HESTERNO *die*} Kalendis sept. ut Phil. 5. DE *supplicationibus*} Caesari mortuo decernendis, Phil. 5. NON *pignoribus*} quae auferri solebant senatoribus, qui in senatum uocati non uenissent. infra: quid est ultra pignus, aut multam. MIHIMET *displicerem*:} tristior essem. VENTVRVM} missurum fabros, non uenturum esse cum fabris, dixit Phil. 5. EX *sententia aedificatam domum*} quam P. Clodius tribunus pl. pulso Cicerone euerterat, eam senatus, eodem restituto aedificandam censuit, ep. 2. lib. vi. ad Att. Velleius quoque lib. 2. cuius, inquit, domus quam infeste a Clodio disiecta erat, tam speciose a senatu restituta est. PARENTALIA} quae tulissem: ut uero supplicationes mortuo simul decernerentur, id uero numquam tulissem. PROPAGAVIT.} cum eum imitatus, tyranno remp. M. Brutus liberauerit. Sciendum a L. Bruto originem non duxisse M. Brutum. ille enim patricius, hic plebeij generis: nec ille filios reliquit. CVM *immortalium*} opponit immortales mortuo. SI QVI *accidisset grauior reip. casus*} laesos illo S. C. deos immortales, quo parentalia supplicationibus Caesari decreta sunt, uidetur existimare, & ideo grauius aliquid timendum. VT *me aduersus populum Romanum facile possem defendere.*} non enim mihi posset obijcere, mali quidquam reip. ex mea sententia contigisse. nihil decreuissem, quo deorum immortalium ira prouocaretur: non in remp. inexpiabiles induci religiones passus essem. NECESSARIA.} dominante Caesare. QVORVM *silentio ignosco*:} silentibus propinquis ignosco, ut L. Caesari, Antonij auunculo. ALIVM *alia de caussa*} amare dictum in consulares. nam si metu siluerunt, est id quidem turpe: sed oritur suspicio turpioris etiam caussae, qualis esset, male de rep. sentire, Antonio libentius, quam patriae fauere, aut ab eo etiam praemia exspectare.

ORATIO

PRIMVM igitur acta Caesaris seruanda censeo: non quo probem: quis enim id quidem potest? sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis, & otij. uellem, adesset Antonius, modo sine aduocatis. sed, ut opinor, licet ei minus ualere: quod mihi heri per illum non licebat. doceret me, uel potius uos, P. C. quemadmodum ipse Caesaris acta defenderet. an in commentariolis, & chirographis & libellis, se uno auctore prolatis, ac ne prolatis quidem, sed tantummodo dictis, acta Caesaris firma erunt: quae ille in aes incidit, in quo populi iussa, perpetuasq. leges esse uoluit, pro nihilo habebuntur? equidem existimo nihil esse tam in actis Caesaris, quam leges Caesaris. an, si cui quid ille promisit, id erit fixum? quod idem facere non potuit: ut multis multa promissa non fecit. quae tamen multo plura, illo mortuo, reperta sunt, quam uiuo beneficia per omnes annos tributa, & data. sed ea non muto: non moueo: summo etiam studio praeclara illius acta defendo. pecunia utinam ad Opis maneret, cruenta illa quidem, sed his temporibus, cum ijs, quorum est, non redditur, necessaria. quamquam ea quoque sit effusa, si ita in actis fuit. ecquid est, quod tam proprie dici possit actum eius, qui togatus in rep. cum potestate, imperioq. uersatus sit, quam lex? quaere acta Gracchi; leges Semproniae proferentur: quaere Sullae; Corneliae. quid? Cn. Pompeij tertius consulatus in quibus actis constitit? nempe in legibus. de Caesare ipso si quaereres, quidnam egisset in urbe, & in toga: leges multas, responderes, se, & praeclaras, tulisse: chirographa uero aut mutaret, aut non daret, aut, si dedisset, non istas res in actis suis duceret. Sed haec ipsa concedo, quibusdam in rebus etiam conniueo: in maximis uero rebus, idest legibus, acta Caesaris dissolui, ferendum non puto. quae lex melior, utilior, optima etiam rep. saepius flagitata, quam ne praetoriae prouinciae plus quam annum, neue plus quam biennium consulares obtinerentur? hac lege sublata, uidentur ne nobis Caesaris acta seruari? quid? ca lege, quae promulgata est de tertia decuria iudicum, non ne omnes iudiciariae leges Caesaris dissoluuntur? & uos acta Caesaris defenditis, qui leges eius euertitis? nisi forte, si quid memoriae caussa retulit in libellum, id numerabitur in actis, & quamuis iniquum & inutile sit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitijs tulit, id in actis Caesaris non habebitur.

EXPLANATIO

SINE *aduocatis*.} fine militibus; quibus, a quo primum die senatum habuit, post Caesaris interitum, uel praesidij sui caussa, uel ut metum senatoribus inijceret, eoq. facilius, quae uellet, obtineret, curiam circumdare solitus est. Phil. 2. post diem teritum ueni in aedem Telluris & quidem inuitus, cum omnes aditus armati obsiderent. LICET *ei minus ualere*:} apparet, hoc die in senatu non uenisse Antonium ualetudinis caussa. quod infra quoque intelligitur ex eo: Nec erit iussor P.C. in senatum non ueniendi mor bi caussa quam mortis. HERI} Kalendis Sept. QVEMADMODVM *ipse Caesaris acta defenderet*.} si Caesaris acta, ut simulat, probat Antonius: doceat nos, quemadmodum ea defendat. qui enim defendit, cum leges Caesaris legibus aduersantes promulgat? at ego, cum ea non probem, defendo tamen pacis, otijq. caussa. SE *uno auctore prolatis, ac ne prolatis quidem, sed tantummodo dictis*,} Phil. 5. Regna, ciuitates, immunitates in aes, accepta pecunia, iubebat incidi: haec se ex cōmentarijs Caesaris, quorum ipse auctor erat agere dicebat. AN *si cui quid ille promisit, id erit fixum?* ἀνανταπόδοτον, nisi fallor, hic est. alterum enim mēbrum omnino requirere sententia uidetur, hoc uid elicet, aut simile: Quod autem in aes incidit, id ratum non erit? Sed, quod hic omittitur; quia statim interponuntur multa, quae ad Caesaris promissa pertineant: id infra assumitur ex ijs uerbis: Ecquid est, quod tam proprium dici possit actum eius, qui togatus in rep. cum potestate, imperioq. uersatus sit, quam lex? QVOD *idem facere non potuit*:} idem Caesar, qui promisit, efficere tamen non potuit, ut quidquid promisit, fixum esset. multis enim multa promisit, quae non fecit. VT} particula exemplum inducens promissi non seruati. REPERTA *sunt*,} ab Antonio, qui reperta simulauit, re autem uera non reperit. SED *ea non muto*:} leges Caesaris, quae proprie sunt illius acta, cur tollunt? PRAECLARA} si quid ille egit e rep. nam praeclara non sunt, quaecumque aut egit, aut ab eo acta dicuntur. PECVNIA *utinam ad Opis maneret*,} in Opis aede septies millies H-S, quae sunt nummo nostro ducenties decies centena scutatorum millia, Caesar deposuerat. eam omnem pecuniā Antonius abstulit, partim sibi, ut aes alienum grande dissolueret, partim Dolabellae, collegae suo, ipsi quoq. graui aere alieno obstricto, partim alijs, quos a tuendae reip. cura ad suas partes traduxit. Phil. 2. ubi est septies millies, quod est in tabulis, quae sunt ad Opis? tu autem quadringenties H-S, quod idibus Mart. debuisti, quonam modo ante Kal. Apr. debere desisti? Phil. 5. Illa uero dissipatio pecuniae publicae ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptionibus donationibusq. auertit. Phil. 7. Cuius ut omittam innumerabilia scelera urbani consulatus; in quo pecuniam publicam maximam dissipauit, exsules siue lege restituit, &c. Velleius lib. 2. H-S septies millies depositum a C. Caesare, ad aedem Opis occupatum ab Antonio. Pecuniam ab Antonio Dolabellae datam, ambigui ioco significat Cicero in ep. Saepius. lib. XIV. ad Att. O hominem pudentem (loquitur de Dolabella) Kalendis Ian. debuit: adhuc non soluit, praesertim cum se maximo aere alieno Faberij manu liberarit, & opem ab eo petierit. CRVENTA} de bonis caesorum in acie Pompeianorum exacta. propterea funesta pecunia uocatur. Phil. 2. HIS *temporibus necessaria*.} posset enim nos a tributis uindicare. Hoc ipse Cicero narrat Phil. 2. SED. HAEC *ipsa concedo*:} chirographa. supra: sed ea non muto, non moueo. ETIAM *con nineo*:} scripta ea esse a Caesare in commentarijs, quae scripta non sint, fingo me credere. OPTIMA *etiam rep.*} ergo tulit eam Caesar rerum potitus. NE *praetoriae prouinciae plus quam annum, ne ne plus quam biennium, consulares obtinerentur?*} consularium annua tantum fuerat administratio: ut diximus in oratione De prouincijs. HAC *lege sublata*,} hic Antonium non nominat: non enim ipse legem tulit de prouincijs, sed a duobus tribunis pl. quorum unus forsasse fuit Lucius, frater eius, ferri uoluit. Phil. 5. Tribun. pl. tulerunt de prouincijs contra acta Caesaris, ille bieunium, hic sexeunium. DE *tertia decuria iudicum*,} in qua homines de plebe iudicabant, in prima senatores, in secunda equites: quod C. Aurelius Cotta praetor Pompeio II. Crasso II. cos. lege sanxit: eum antea soli senatores lege Cornelia L. Sullae iudicarent. Asconius.

ORATIO

AT quae est ista tertia decuria? centurionum, inquit? isti ordini iudicatus lege Iulia, etiam ante Pompeia, Aurelia non patebat? census praefiniebatur, inquit. non centurioni quidem solum, sed equiti etiam R. itaque uiri fortissimi, atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res & iudicant, & iudicauerunt. Non quaero, inquit, istos: quicumque ordinem duxit, iudicet. at, si ferretis, quicumque equo meruisset, quod est laudatius; nemini probaretis. in iudice enim spectari & fortuna debet, & dignitas. Non quaero, inquit, ista: addo etiam iudices manipulares ex legione Alaudarum: aliter enim nostri negant posse se saluos esse. o contumeliosum honorem ijs, quos ad iudicandum nec opinantes uocatis. hic enim est legis index, ut ij res in tertia decuria iudicent, qui libere iudicare non audeāt. in quo quantus error est, dij immortales, eorum, qui istam legem excogitauerunt? ut enim quisque sordidissimus uidebitur, ita libentissime seueritate iudicandi sordes suas eluet, laborabitque, ut honestis decurijs potius dignus uideatur, quam in turpem iure coniectus.

EXPLANATIO

AVRELIA} de qua proxime diximus. Ordo hic est. Tulit Cotta de iudicijs primus, alter Pompeius iterum consul, ut oratio in Pisonem docet, tertins Caesar cinili bello nictor. CENSVS *praefiniebatur,*} amplissimus, lege Pompeia. infra. QVI *ordines duxerunt*} centuriones. QVI *res indicant,*} pro, qui iudicant. sic ueteres loquebantur. paullo post: Hic est legis index, nt ij res in tertia decuria iudicent. Phil. 5. Nec debere eodem tempore Romae, & Athenis res indicare. Phil. 2. Quorum res iudicatas irritas fecimus. Pro Postumo: Si quis ob rem iudicatam pecuniam cepisset. Coelius in ep. ad Cic. In hac discordia uideo Cn. Pompeium senatum, quiq. res iudicant secum habiturum. Asconius in Pis. ISTOS:} quorum census superioribus legibus praefinitur. QVICVMQVE *ordinem duxit,*} etiam si legitimo censu careat. QVICVMQVE *equo meruisset,*} ut iudicaret, licèt amplissimo censu non esset: quo legi oportebat omnes iudices lege Pompeia. NEMINI *probaretis.*} nemo sententiam uestram probaret. FORTVNA} res familiaris. Pompeius in consulatu secundo promulgauit, ut ex amplissimo censu, ex centurijs, aliter, quam antea, lecti iudices, aeque tamen ex illis tribus, res iudicarent. Pedianus. DIGNITAS.} quae maxime homines in officio continet. MANIPVLARES} qui ordines non duxerint. EX *legione Alaudarum:*} maior turpitudo, qnam si ex legione Romana lecti essent. Alaudae enim Galli transalpini erant, quos Caesar, uicto Pompeio, ciuitate donauit. Phil. 5. ad augendam turpitudinem dixit: Et manipulares, & Alaudas iudices. Suetonius in Iulio, Qua fiducia ad legiones, quas a rep. acceperat, alias publico, alias priuato sumptu addidit, unam etiam ex transalpinis conseriptam, uocabulo quoque Gallico: Alauda enim appellabatur: quam disciplina, cultuq. Romano institutam, & ornatam, postea uniuersam ciuitate donauit. Plinius lib. xI. c. 37. Ab illo galerita appellata quondam, postea Gallico uocabulo etiam legioni nomen dederat Alanda. Phil. 5. & 13. ALITER *enim nostri negaut posse se saluos esse.*} nisi iudiees habeant manipulares. Nostri: amici, & familiares, omnium scelerum affines. Loquitur ex persona Antonij. HIC *enim est legis index*} hoc indicat lex, ideo centnriones, & manipulares etiam ad iudicandum uocatos, quia, conscij scelerum suorum, libere iudicare non audeant. itaque contumelia potius, qnam honore, affecit eos Antonius. IN *quo quantus error est eorum,*} nalde in hoc errauit Antonius, cum hanc legem ideo excogitauit, nt amici sui, omnibus inquinati uitijs, facile poenam uitarent; itaque supra dixit: Aliter enim nostri negant posse se saluos esse: errauit, inquam, cum hoc putauit Antonius. nam quo sordidiores erunt iudices, eo seueriores in iudicando: ut boni uiri uideantnr, & digni potius prima, & secunda decuria, quam tertia. IN *turpem*} in tertiam. IVRE} iure coniectus in eam uideretur, si turpiter iudicaret. indicabit antem seuere, ne iure coniectus in eam uideatur. CONIECTVS.} ignominiosum uerbum: quasi coniectus probri, & contumeliae caussa, non honoris.

ORATIO

ALTERA promulgata lex est, ut & de ui, & de maiestate damnati, ad populum prouocent, si uelint. haec utrum tandem lex est, an legum omnium dissolutio? quis enim est hodie, cuius intersit istam legem manere? nemo reus est legibus illis; nemo, quem futurum putemus. armis enim gesta, numquam profecto in iudicium uocabuutur. At res popularis. Vtinam quidem aliquid uelletis esse populare. omnes enim iam ciues de reip. salute una & mente, & uoce consentiunt. quae est igitur ista cupiditas legis eius ferendae, quae turpitudinem summam habeat, gratiam nullam? quid enim turpius, quam, qui maiestatem populi R. minuerit per uim, eum damnatum iudicio, ad eam ipsam uim reuerti, propter quam sit iure damnatus? Sed quid plura de lege disputo? quasi uero id agatur, ut quisquam prouocet. id agitur, id fertur, ne quis omnino umquam istis legibus reus fiat. quis enim aut accusator iam amens reperietur, qui, reo condemnato, obycere se multitudini conductae uelit; aut index, qui rem damuare audeat, ut ipse ad operas mercenarias statim protrahatur? nou igitur prouocatio ista lege datur; sed duae maxime salutares leges, quaestionesq. tolluntur. quid est aliud hortari adolescentes, ut turbulenti, ut seditiosi, nt perniciosi ciues uelint esse? quam autem ad reip. pestem furor tribuuicius impelli non poterit, his duabus quaestionibus, de ui, & de maiestate, sublatis? Quid, quod obrogatur legibus Caesaris, quae iubent, ei, qui de ui, itemq. maiestatis damnatus sit, aqua & igni interdici? quibus cum prouocatio datur, non ne acta Caesaris rescinduntur? quae quidem ego, P. C. qui illa numquam probaui, ita conseruanda concordiae caussa arbitratus sum, ut non modo, quas uiuus Caesar leges tulisset, infirmandas hoc tempore non putarem, sed ne illas quidem, quas post mortem Caesaris prolatas esse, & fixas uidetis. de exsulio reducti a mortuo: ciuitas data nō solum singulis, sed nationibus, & prouincijs uniuersis a mortuo: immunitatibus infinitis sublata uectigalia a mortuo. ergo haec, uno, uiro optimo auctore, domo prolata, defendimus: eas leges, quas ipse, uobis inspectantibus, recitauit, pronunciauit, tulit, quibus latis gloriabatur, ijsq. legibus remp. contineri putabat, de prouincijs, de iudicijs, eas, inquam, Caesaris leges nos, qui defendimus acta Caesaris, euertendas putamus? Ac de ijs tamen legibus, quae promulgatae sunt, saltem queri possumus: de ijs, quae iam latae dicuntur, ne illud quidem licuit. illae enim nulla promulgatione latae sunt ante, quam scriptae.

EXPLA-

EXPLANATIO

CVIVS *intersit istam legem manere?* } reis enim de ui, & de maiestate, qui nec ulli nunc sunt, nec futuri uidentur, opem nullam ferent. nam quae uis armis est illata ciuili bello, ea certe numquam in iudicio uocabitur. AT *res popularis.* } populo grata; quia prouocatio, populi potestatem auget. AD *eam ipsam reuerti,* } quo modo reuertitur ad uim? reuertitur potius ad maiestatem populi Romani, qua iam laesa damnatus est. itaque, Vim, arbitror abundare. MVLTITVDINI *conductae* } ad quam prouocabitur. id enim spectat Antonius, ut in posterum, nullo iudicij metu, & uim inferre, & minuere maiestatem liceat. AD *operas mercenarias* } ad multitudinem conductam. QVID *est aliud, hortari adolescentes,* } usitatum loquendi genus, Phil. 2. Quid est aliud, omnia ad bellum ciuile hosti arma largiri? Phil. 10. Quid est aliud, librarium Bruti laudare, non Brutum? Phil. 12. Quid est aliud, non pacem facere, sed differre bellum? In Pisonem: Quid est aliud, furere, nisi non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum non ciuitatem? QVAM *autem ad pestem* } uel reip. uel priuatorum hominum. LEGIBVS *Caesaris,* } de ui, & de maiestate. DE *exsulio reducti o mortuo:* } iocosa, & eadem tamen acerba narratio. mortuorum enim actio nulla est: at Caesar mortuus exsules reduxit: ciuitatem, immunitates dedit. nam Antonius ijs de rebus leges protulit, & in Capitolio fixit, ut Caesaris leges. Phil. 2. De exsulibus legem, quam fixisti, Caesar tulit? Phil. 5. Restituebantur exsules, quasi lege, sine lege. PROVINCIIS } ad Atticum: Antonius accepta grandi pecunia, fixit legem, a dictatore comitijs latam, qua Siculi ciues Romani: cuius rei uiuo illo mentio nulla. VERVM *optimo,* } Antonio: ironia. DOMO *prolata,* } scripsit ipse domi suae, non in commentarijs Caesaris reperit. NOS, *qui defendimus acta Caesaris, euertendas putamus?* } in Antonium confertur hoc. Tu, qui defendis, ut ais, acta Caesaris, leges eius euertendas putas? QVAE *iam latae dicuntur.* } non enim reuera latae, promulgatione nulla.

ORATIO

QVAERVNT, *quid sit, cur aut ego, aut quisquam uestrum, P. C. bonis tribunis pl. leges malas metuat. paratos habemus, qui intercedant; paratos, qui remp. religione defendant: uacui metu esse debemus. Quas tu mihi, inquit, intercessiones? quas religiones? eas scilicet, quibus reip. salus continetur. Negligimus ista, & nimis antiqua, & stulta ducimus. forum saepietur: omnes claudentur aditus: armati in praesidijs multis locis collocabuntur. Quid tum? quod erit ita gestum, id lex erit, & in aes incidi iubebitis? cedo illa legitima: Consules populum iure rogauerunt, (hoc enim a maioribus accepimus ius rogandi) populusq. iure sciuit. qui populus? is ne, qui exclusus est? quo iure? an eo, quod ui & armis omne sublatum est? atque ego hoc dico de futuris: quod est amicorum, ante dicere ea, quae uitari possunt: quae si facta non erunt, refelletur oratio mea. loquor de legibus promulgatis; de quibus est integrum uobis. demonstro uitia: tollite. denuncio uim: arma remouete.*

EXPLANATIO

QVAERVNT, } putant nonnulli, timendum non esse, ne leges malae, cum boni tribuni pl. sint, ferantur: & paratos esse dicunt, qui intercedant, & qui de caelo seruent. id enim est, quod ait: Qui remp. religione defendant. QVAS *tu mihi, inquit, intercessiones, quas religiones?* } subaudi, narras. Antonij uerba sunt, ut illa Verris, in re simili lib. IV. Quam mihi religionem narras? quam poenam? quem senatum? QVIBVS *reip. salus continetur.* } in Vatinium: Num quem post urbem conditam scias tribunum pl. egisse cum plebe, cum constaret seruatum esse de coelo? NEGLIGIMVS *ista,* } & hoc ex Antonij persona. FORVM *saepietur:* } ne cui sit aditus, qui uelit intercedere, aut obnunciare. Ita tulit Antonius, ut Phil. 5. docet, legem de iudicibus: eamq. legem senatus postea, tamquam per uim latam, sustulit: ut ex eadem, & ex XI. Phil. cognoscitur. CONSVLES *populum iure rogauerunt,* } principium hoc erat legum antiquarum. exemplum habemus apud Frontinum de aquaeduct. T. Quinctius Crispinus consul populum iure rogauit, populus iure sciuit. HOCINE } hoc uestrum: quod ab illo uetere longissime distat. legem enim uocatis, & in aes incidi iubetis, quae, foro saepto, omni aditu clauso, armata multitudine in praesidijs collocata, lata sit. QVOD *est amicorum,* } itaque mihi irasci non debetis. DE *quibus est integrum uobis* } nondum enim latae sunt. DEMONSTRO *uitia:* } quae iam dixit: Forum saepietur: omnes claudentur aditus. DENVNCIO *uim:* } fore praedico, ut eae leges per uim ferantur.

ORATIO

IRASCI *te quidem mihi, Dolabella, pro rep. dicenti, non oportebit. quamquam te quidem id facturum non arbitror; noui facilitatem tuam. collegam tuum aiunt in hac sua fortuna, quae bona ipsi uidetur, mihi, ne grauius quippiam dicam, auorum & auunculi sui consulatum si imitaretur, fortunatior uideretur; sed eum iracundum*

cundem audio factum. uideo autem, quam sit odiosum habere eundem iratum, & armatum, cum tanta praesertim gladiorum sit impunitas. sed proponam ius, ut opinor, aequum, quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego, si quid in uitam eius, aut in mores cum contumelia dixero: quo minus mihi inimicissimus sit, non recusabo. sin consuetudinem meam, quam in rep. semper habui, tenuero, idest, si libere, quae sentiam de rep. dixero: primum deprecor, ne irascatur: deinde, si hoc non impetro, peto, ut sic irascatur, ut ciui: armis utatur, si ita necesse est, ut dicit, sui defendendi caussa, ijs, qui pro rep. quae ipsis uisa erunt, dixerint, ista arma ne noceant. quid hac postulatione dici potest aequius? quod si, ut mihi a quibusdam eius familiaribus dictum est, omnis eum, quae habetur contra uoluntatem eius, oratio grauiter offendit, etiam si nulla inest contumelia: feremus amici naturam. sed ijdem illi ita mecum: Non idem tibi, aduersario Caesaris, licebit, quod Pisoni socero. & simul admonet quiddam, quod cauebimus; nec erit iustior, P. C. in senatum non ueniendi morbi caussa, quam mortis. Sed per deos immortales: te enim intueus, Dolabella, qui es mihi carissimus, nõ possum de utriusque uestrum errore reticere. credo enim uos, nobiles homines, magna quaedam spectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli suspicantur, quae semper ab amplissimo quoque, clarissimoq. contempta est; non opes uiolentas, & populo R. minime ferendam potentiam, sed caritatem ciuium, & gloriam concupisse. est autem gloria, laus recte factorum, magnorumq. in remp. fama meritorum, quae cum optimi cuiusque, tum etiam multitudinis testimonio comprobatur. dicerem, Dolabella, qui recte factorum fructus esset, nisi te praeter ceteros paullisper esse expertum uiderem. quem potes recordari in uita tibi illuxisse diem laetiorem, quam cum, expiato foro, dissipato concursu impiorum, principibus sceleris poena affectis, urbe incendio & caedis metu liberata, te domum recepisti? cuius ordinis, cuius generis, cuius denique fortunae studia tum laudi, & gratulationi tuae se non obtulerunt? quin mihi etiam, quo auctore te in ijs rebus uti arbitrabantur, & gratias boni uiri agebant, & tuo nomine gratulabantur. recordare, quaeso, Dolabella consensum illum theatri, cum omnes, earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant offensi, significarũt se nouo beneficio memoriam ueteris doloris abiecisse. hanc tu, P., Dolabella, (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquam, potuisti aequo animo tantam dignitatem deponere?

EXPLANATIO

AVORVM,} paterni, M. Antonij oratoris; materni, L. Caesaris, qui cum P. Rutilio Lupo consul, cum P. Crasso censor fuit. AVVNCVLI} L. Caesaris. ADVERSARIO *Caesaris*,} qui Pompeium ciuili bello secutus est. QVOD *Pisoni socero*.} cui licuit, quae de rep. sentit, libere dicere, & in ipsum Antonium consulem inuehi. QVOD *cauebimus*;} mortem scilicet. MORBI *caussa*,} quae si iusta est Antonio non ueniendi hodie in senatum, non minus iusta uideri poterit, si ego non ueniam metu mortis NIMIS *creduli*} iocus est. nam putabant, quod uerum esse constabat, eos & pecuniam, in opes uiolentas, & infinitam potentiam spectasse. EXPIATO *foro*,} euersa columna, apud quam sacrificare perditi homines solebant. totam hanc rem uide supra. GRATIAS *boni uiri agebant*,} quasi alumnus esses disciplinae meae; meisq. praeceptis, & consiliis obtemperans praestantissimum te ciuem, & singularem consulem praeberes. Extat hac de re ad Dolabellam epistola. THEATRI in quo gladitores pugnarunt, ab urbano praetore M. Bruto dati. infra. PROPTER *quas*} ate tribuuo pl. uiuo Caesare commissus quarum ea maxime perniciosa, quod legem tulit de tabulis nouis. TANTAM *dignitatem deponere*?} deposuisti, cum Antonij perniciosa reip. consilia sequi coepisti.

ORATIO

TE autem, M. Antoni, absentem appello: unum illum diem, quo in aede Telluris senatus fuit, non omnibus ijs mensibus, quibus te quidam, multũ a me dissentientes, beatum putant, antepouis? quae fuit oratio tua de concordia? quanto metu ueterani, quanta sollicitudine ciuitas tum a te liberata est? collegam tuum, depositis inimicitijs, oblitus auspiciorum, a te ipso augure populo R. nunciatorum, illo primum die collegam tibi esse uoluisti: reip. tuus paruulus filius, in Capitolium a te missus, pacis obses fuit. quo senatus die laetior? quo populus R.? qui quidem nulla in concione umquam frequentior fuit. tum denique liberati per uiros fortissimos uidebamur; quia, ut illi uoluerant, libertatem pax cõsequebatur. proximo, altero, tertio, denique reliquis consecutis diebus non intermittebas quasi donum aliquod quotidie afferre reip. maximum autem illud, quod dictaturae nomen sustulisti. haec inusta est a te, a te inquam, mortuo Caesari nota ad ignominiam sempiternam. ut enim, propter unius M. Manlij scelus, decreto gentis Manliae, neminem patricium M. Manlium uocari licet: sic tu, propter unius dictatoris odium, nomen dictatoris funditus sustulisti. Num huiusce, cum pro salute reip. tanta gessisses, fortunae te, num amplitudinis, num claritatis, num gloriae paenitebat? unde igitur subito tanta ista mutatio? non possum adduci, ut suspicer, te pecunia captum. licet, quod cuique libet, loquatur: credere non est necesse. nihil enim umquam in te sordidum, nihil humile cognoui. quamquam solent domestici deprauare nonnumquam. sed noui firmitatem tuam. atque utinã, ut culpam, sic etiam suspicionem uitare potuisses. illud magis uereor, ne, ignorans uerum iter gloriae, gloriosum putes, plus te unum posse, quam omnes; & metui a ciuibus tuis, quam diligi, malis. quod si ita putas, totam ignoras uiam gloriae. carum esse ciuem, bene de rep. mereri, laudari, coli, gloriosum est: metui uero, & in odio esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum: quod uidemus etiam in fabulis ipsi illi, qui, Oderint dum metuant, dixerit, perniciosum fuisse. utinam, Antoni, auum

auum tuum meminisses: de quo tamen audisti multa ex me, eaq. saepissime. putas ne illum immortalitatem mereri noluisse, ut propter armorum habendorum licētiam metueretur? illa erat uita, illa secunda fortuna, libertate esse parem ceteris, principem dignitate. itaque, ut omittam res aui tui prosperas, acerbissimum eius supremum diem malim, quam L. Cinnae dominatum, a quo ille crudelissime est interfectus.

EXPLANATIO

IN *aede Telluris* } biduo post Caesaris necem. VETERANI, } hoc dele, uitij nihil erit in sententia. OBLITVS *auspiciorum*, } cum tu ipse, creato comitiis centuriatis consule Dolabella, obnunciasti, &, quod ad te attinet uitiosum consulem fecisti. Phil. 2. ILLO *primum die* } cum antea propter obnunciationem tuam esse consulem negares. COLLEGAM *tibi esse noluisti*: } ut non amplius uitiosum PROPTER *unius M. Manlij scelus*, } qui contra patriam consilia inierat. quibus patefactis, de rupe Tarpeia deiectus est. Liuius lib. vi. NEMINEM *patricium* } nam & plebeij Manlij fuere. DOMESTICI } latenter auaritiam carpit Fuluiae, Antonij uxoris, quae C. Curionis, & P. Clodij uxor quoque fuerat in eandem sic. Phil. 3. At uero huius domi inter quas Sulla pendebatur aurum: numerabatur pecunia: una in domo omnes, quorum intererat totum imperium populi Romani nundinabantur. Et Phil. v. Mulier, sibi felicior, quam iuris, auctionem prouinciarum regnorumq. faciebat. ILLVD *magis uereor*, } ne potentiae potius immoderatae, quam pecuniae cupiditate pecces. IPSI *illi*, } Atreo, Pelopis filio Agamemnonis & Menelai patri is fratri suo Thyesti, quia stuprasset uxorem suam, filium epulandum apposuit. OBERINT, } *dum metuant*, } apud Accium poetam hoc dicit Atreus. PERNICIOSVM *fuisse*. } quia regno pulsus est. AVVM *tuum* } M. Antonium oratorem.

ORATIO

SED *quid oratione te flectam? si enim exitus C. Caesaris efficere non potest, ut malis carus esse, quam metui: nihil cuiusquam proficiet, nec ualebit oratio. quem qui beatum fuisse putant, miserrimi ipsi sunt. beatus est nemo, qui ea lege uiuit, ut non modo impune, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit. quare flecte te, quaeso, & maiores tuos respice; atque ita guberna remp. ut natum esse te ciues tui gaudeãt, sine quo nec beatus, nec clarus esse quisquam potest. populi quidem R. iudicia multa ambo habetis: quibus uos non satis moueri, permoleste fero. quid enim, gladiatoribus, clamores innumerabilium ciuium? quid populi uersus? quid Pompeij statuae plausus infiniti? quid ijs tribunis pl. qui uobis aduersantur? parum ne haec significant incredibiliter consentientem populi R. uniuersi uoluntatem? quid? Apollinaribus ludis plausus, uel testimonia potius, & iudicia populi R. uobis parua uidebantur? o beatos illos, qui, cum adesse ipsis propter uim armorum non licebat, aderant tamen, & in medullis populi R. ac uisceribus haerebant. nisi forte Accio tum plaudi, & sexagesimo post anno palmam dari, non Bruto, putabatis; qui ludis suis ita caruit, ut in illo apparatissimo spectaculo studium populus R. tribueris absenti, ut desiderium liberatoris sui perpetuo plausu, & clamore leniret. equidem is sum, qui istos plausus, cum a popularibus ciuibus tribuerentur, semper contempserim: idemq. cum a summis, medijs, infimis, cum denique ab uniuersis hoc idem fit; cumq. ij, qui ante sequi populi consensum solebant, fugiunt; non plausum illum, sed iudicium puto. Sin haec leuiora uobis uidentur, quae sunt grauissima: num etiam hoc contemnitis, quod sensistis tam caram populo R. uitam A. Hirtij fuisse? satis enim erat, probatum illum esse populo R. ut est; iucundum amicis, in quo uincit omnes; carum suis, quibus est carissimus: tantam solicitudinem bonorum, tantum timorem in quo meminimus? certe in nullo. Quid igitur? hoc uos, per deos immortales. quale sit, non interpretamini? quid eos de uestra uita cogitare censetis, quibus eorum, quos sperant reip. consulturos, uita tam cara sit? Cepi fructum P. C. reuersionis meae; quoniam & ea dixi, ut, quicumque casus consecutus esset, exstaret conscientiae meae testimonium; & sum a uobis benigne, ac diligenter auditus quae potestas si mihi saepius sine meo uestroq. periculo fiet, utar: si minus, quantum potero, non tam mihi me, quam reip. reseruabo. mihi fere satis est, quod uixi, uel ad aetatem, uel ad gloriam: huc si quid accesserit, non tam mihi, quam uobis, reiq. publicae accesseris.*

EXPLANATIO

CVM *summa interfectoris gloria*. } totum hoc ad gloriam pertinet eorum, qui Caesarem occiderat. POMPEII *statuae* } quae fuit in eius theatro, in quo, ut diximus, gladiatores pugnarunt. APPOLLINARIBVS *ludis* } a C. Antonio praetore datis, nomine absentis M. Bruti praetoris urbani: ad quem horum ludorum cura pertinebat. ACCIO } poetae, cuius agebatur fabula, Brutus, inscripta. SEXAGESIMO *post anno* } quam obierat. PALMAM *dari*, } rectius fortasse, Plausum dari. A SVMMIS, *medijs, infimis*, } non modo a popularibus. FVGIVNT; } quia plausum illum bonis uiris dari uident. TAM *caram populo R. uitam A. Hirtij*, } Hirtio, consule designato, grauiter aegrotante, populus Romanus, quia speraret eum in consulatu remp. defensurum pro eius incolumitate uota suscepit. Phil. 7. Aequum, credo, putauit, quam uitam populi Romani uotis retinuisset, pro libertate populi Romani in discrimen adducere. Et Phil. 10. Quid habuit uirium, id in eorum libertatem defendendam contulit, quorum uotis iudicauit se a morte renocatum. AD *aetatem* } annum agebat sexagesimum tertium: natus enim Caepione, Serrano cos.

IN . SECVNDAM

M . TVLLII . CICERONIS

PHILIPPICAM

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

ABITA *a Cicerone* IV. *non. Sept. oratione prima in Antonium, ille se in uillam Tiburtinam contulit, ibiq. dies septemdecim, quod Ciceroni responderet, commentatus est*. XIII. *Kal. Oct. habito senatu in absentem Ciceronem, qui se tuto adesse non posse intelligebat, quae cogitauerat, euomuit. et Cicero hac oratione respondit: quo die, si quaeritur: eo, dicam, qui quartum diem ludorum Romanorum in circo proximus est consecutus, id Cicero ipse docet his uerbis. Nescis, heri quartum in circo diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populum tulisse, ut quinctus praeterea dies Caesari tribueretur? cur non sumus praetextati? Is igitur dies, ut ex Romano uetere Kalendario liquet*, XIII. *Kal. Oct. fuit. quo ipso die in Ciceronem Antonius est inuectus. ita uidetur praesens praesenti Cicero respondisse. quod ipse negat. Phil* 3. *Hunc ego, inquit, diem expectans M. Antonij scelerata arma uitaui, tum, eum ille in me absentem inuehens non intelligebat, quod ad tempus me, & meas uires reseruarem: si enim tum illi, caedis a me initium quaerenti, respondere uoluissem; num resp. consulere non possem. Et Phil.* 2. *Adesse, inquit, in senatu iussit ad* XIII. *Kal. Oct. ipse interea septemdecim dies de me in Tiburtino Scipionis declamitauit. cum is dies, quo me adesse iusserat uenisset: tum uero agmine quadrato in aedem concordiae uenit, atque in me absentem orationem ex ore impurissimo euomuit. quo die si per amicos mihi cupienti in senatum uenire licuisset; caedis initium*

fecisset a me: sic enim statuerat. Et ep. 2. lib. XII. ad Cassium. Caedem gladiator quaerit, eiusq. initium ad XIII. Kal. Oct. a me se facturum putauit. at quam paratus uenerat, cum in uilla Metelli complures dies commentatus esset. Cum igitur & affuisse in senatu XIII. Kal. Oct. & idem non affuisse uideatur: quaerenda ratio est, quomodo pugnantes inter se loci conciliari possint. Cum se non affuisse dicit, uere dicit: Saluti enim consulendum censuit. Rursus, eum affuisse uidetur, imago quaedam ueritatis, non ipsa ueritas, quaeritur: ut, quae oratio domi per otium scripta est, non in senatu habita, in ea legantur illa ipsa, quae Cicero, si in senatum uenisset, Antonio respondens locutus esset. Putemus igitur id quod res est fictam esse hāc orationem, sed ita legatur tamquam uera. ita omnis dubitatio de die, quo sit habita, cum habita numquam sit, auferetur. Genus idem est, quod superioris. Purgat se primum aduersus Antonij calumniam, & ita purgat, ut omni eum loco non leuiter pungat: deinde singulas eius uitae partes, a puerili praetexta exorsus, uehementer exagitat. nam illa breuis adhortatio, ut resipiscat, postremo loco reseruata, diffidentis est, ab officio boni ciuis erga remp. profecta, minima tamen, uel nulla potius cum spe coniuncta.

IN. M. ANTONIVM
PHILIPPICA
LIBER. SECVNDVS
ORATIO. XLIV

VONAM meo fato, P. C. fieri dicam, ut nemo his annis uiginti reip. hostis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? nec uero necesse est a me quemquam nominari: uobiscum ipsi recordemini. mihi poenarum illi plus, quam optarem, dederunt. te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. atque hoc in alijs minus mirabar, nemo illorum mihi inimicus fuit uoluntarius: omnes a me reip. caussa lacessiti: tu, ne uerbo quidem uiolatus, ut audacior, quam Catilina, furiosior, quam Clodius, uiderere, ultro maledictis me lacessisti, tuamq. a me alienationem, commendationem tibi ad impios ciues fore putauisti. quid putem? contemptum ne me? non uideo: nec in uita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenij quid dispicere possit Antonius. an in senatu facillime de me detrahi posse credidit? qui ordo clarissimis ciuibus bene gestae reip. testimonium multis, mihi uni conseruatae dedit. an decertare mecum uoluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est. quid enim plenius, quid uberius, quam mihi & pro me, & contra Antonium dicere? illud profecto est. non existimauit sui similibus probari posse, esse se hostem patriae, nisi mihi esset inimicus, cui prius. quam de ceteris rebus respondeo, de amicitia, quam a me uiolatam esse criminatus est, quod ego grauissimum crimen indico, pauca dicamus.

EXPLANATIO

IS. ANNIS *uiginti*] anni plane sunt uiginti a Catilinae coniuratione ad hoc tempus, si numerandi sumatur initium ab ipso consulatu Ciceronis, finis autem fiat in Antonio consule. MIHI *poenarum illi plus quam, optarem, dederunt*,] caesi enim sunt Catilina, & Clodius lib. 2. de leg. Plus poenarum habui, quam petiui. MIHI *uni conseruatae dedit*.] supplicatio significatur, quam ei consuli, coniuratione Catilinae patefacta, togato senatus decreuit. quod antea contigerat nemini. itaque Phil. 14. Mihi, inquit, consuli supplicatio, nullis armis sumptis non ob caedem hostium, sed ob conseruationem ciuium, nouo, & inaudito genere decreta est. In epistola uero ad Catonem: Tu idem supplicationem mihi decreuisti togato, non ut multis, rep. bene gesta, sed ut nemini rep. conseruata.

ORATIO

CONTRA rem suam me nescio quando uenisse, questus est. An ego non uenirem contra alienum pro familiari, & necessario? non uenirem contra gratiam non uirtutis specie, sed aetatis flore collectam? non uenirem contra iniuriam? quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non iure praetorio. sed hoc iccirco commemoratum a te puto, ut te infimo ordini commendares, cum te omnes recordarentur libertini generum, & liberos tuos, nepotes Q. Fabij, libertini hominis, fuisse. At enim te in disciplinam meam transdideras, (nam ita dixisti) domum meam uentitaras. Nae tu, si id fecisses, melius famae, melius pudicitiae tuae consuluisses: sed nec fecisti, nec, si cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuisset. Auguratus petitionem mihi te concessisse dixisti. O incredibilem audaciam: o impudentiam praedicandam. quo enim tempore me augurem, a toto collegio expetitum, Cn. Pompeius, & Q. Hortensius nominauerunt, (neque enim licebat a pluribus nominari) tu nec soluendo eras, nec te ullo modo, nisi euersa rep. fore incolumem putabas. poteras autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non esset? aut tum, cum es factus, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cuius etiam familiares de ui condemnati sunt, quod tui nimis studiosi fuissent. At beneficio sum usus tuo. quo? quamquam illud ipsum, quod commemoras, semper prae me tuli. malui me tibi debere cōfiteri, quam cuiquam minus prudenti nō satis gratus uideri. sed quo beneficio? quod me Brundisii non occideris? quem ipse uictor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, saluum esse uoluisset, in Italiam ire iussisset, eum tu occideres? fac potuisse. quod est aliud, P. C. beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, ijs se dedisse uitam, quibus non ademerint? quod si esset beneficium, numquam, qui illum interfecerunt, a quo erant seruati, quos tu ipse clarissimos uiros appellare soles, tantam essent gloriam consecuti. quale autem beneficium est, quod te abstinueris nefario scelere? qua in re non tam iucundum uideri mihi debuit, non interfectum a te, quam miserum, te id impune facere potuisse. sed sit beneficium; quandoquidem maius accipi a latrone nullum potuit. in quo potes me dicere ingratum? an de interitu reip. queri non debui, ne in te ingratus uiderer? at in illa querella, misera quidem, & luctuosa, sed mihi pro gradu, in quo me senatus populusq. R. collocauit, necessaria, quid est dictum a me cum contumelia? quid non moderate? quid non amice? & quidem cuius temperantiae fuit

de M. Antonio querentem obtinere maledicto? praesertim cum tu reliquias reip. dissipauisses: cum domi tuae turpissimo mercatu omnia essent uenalia; cum leges eas, quae numquam promulgatae essent, & de te & a te latas confiterere: cum auspicia augur, intercessionem consul sustulisses: cum esses foedissime stipatus armatis: cum omnes impuritates pudica in domo quotidie susciperes, uino lustrisq. confectus. at ego, tamquam mihi cum M. Crasso contentio esset, quocum multae, & magnae fuerunt, non cum uno gladiatore nequissimo, de rep. grauiter querens, de homine nihil dixi. itaque hodie perficiam, ut intelligat, quantum a me beneficium tum acceperit.

EXPLANATIO

VENISSE,} in iudicium, ut familiarem meum defendere. Iudiciale uerbum, ut Phil. 8. cum suo magno esset beneficio uenisse eum contra se. Pro Q. Roscio: Quid tu, saturi qui contra hunc uenis, existimas alter? lib. 2. in Verrem. Quid si omnium mortalium Sthenio nemo inimicior, quam hic C. Claudius, tum semper, cum in his ipsis rebus & temporibus fuit? si de litteris corruptis contrauenit? Et pro Murena. si turpe existimas te aduocato illum ipsum ueneris caussa cadere. ALIENVM} cui litiganti fauebat Antonius, obsceni amoris caussa. sequitur enim: An ego non uenirem contra gratiam non uirtutis specie, sed aetatis flore collectam? ISTE} Antonius. INTERCESSORIS} tribuni pl. NON *iure praetoris*.} quod obtineri a praetore non poterat, ut familiari meo fieret iniuria, id a tribuno pl. obtinuit, ut intercederet. VT *te infimo ordini commendares*,} quia confugisses ad auxilium tribuni pl. Q. FABII} Bambalionis Phil. 3. C. CVRIONEM} qui turpiter amauit Antonium: ut infra. EXPETITVM,} consularem, & clarum rebus gestis. Ad Catonem sacerdotium cum non difficillime consequi posse, non appetiui. idem post iniuriam acceptam studui qua ornatissima senatus, populiq. Romani de me iudicia intercedere, itaque, & augur postea fieri uolui: & cum honorem qui a senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum a me olim, nunc mihi expetendum puto. NEC *tu soluendo eras*,} non erat unde solueres id, quod debebas. off. lib In pecunijs creditis occultat siue gaudium ne uideatur non fuisse soluendo. Sic apud Liuium lib. XXXI. Nec tamen soluendo aeri alieno resp. sufficeret. Similiter idem lib. 2. Qui ferendo neri essent: lib. IV. sit ne aliquis plebeius ferendo magno honori, ualet igitur esse sufficere. CVM *in Italia Curio non esset*.} erat in Asia quaestio: ut ex epistolis, quas ad eam Cicero scripsit, intelligitur. VNAM *tribum ferre*} unius tribus suffragijs creari. Erant enim eo tempore penes populum sacerdotum cooptandorum potestas Domitia lege. SINE *Curione*} qui tunc tribunus pl. erat, amicissimus Antonij, quem turpiter amauerat adolescentem. Plutarchus in Antonio. BRVNDISII} quo se post aciem Pharsalicam nondum impetrata a Caesare uenia, satis temere contulit. NON *occideris*?} quod licuisse tibi putas iure belli. infra. Victore Thessalia Brundisini cum legionibus reuertisti: ibi me non occidisti magnum beneficium: potuisse enim fateor. PRINCIPATVM} post pugnam Pharsalicam Italiae praefuit Antonius. IRE *iussisset*,} non iusserat Caesar, sed Ciceronis genero Dolabellae dixerat, ut ad eum scriberet, ut in Italiam quamprimum ueniret. ep. 7. lib. XI. ad Att. NVNQVAM,} si beneficium est, non adimere uitam: cur Brutus, & Cassius, & caeteri qui Caesarem occiderunt, quibus ille, cum posset, uitam non ademerat, tantam sunt gloriam consecuti? fit enim ex eo perspicuum beneficium illud non fuisse, quod eos uictor Caesar non interfecisset. nam si fuisset, gloriam tantam ex eius nece non essent adepti. TVRPISSIMO *mercatu infra*.} cuius domus quaestuosissima est, falsorum commentariorum & chirographorum officina agrorum opidorum, immunitatum, uectigalium flagitiosissimae nundinae. Et Phil. 7. una in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi Romani nundinabantur. ET *de te*,} quis enim de se ipso leges fert? quod leges uetabant, Licinia, & Abutia: ut in agraria 2. CVM *auspicia augur*,} non auspicatus est, nec auspicijs paruit, cum leges ferret. quod turpe cuiuis auguri longe turpius. Phil. 5. Quam legem si augur dicit tulisse non modo tonante Ioue. INTERCESSIONEM *sustulisses*:} sed prope caeleste clamore prohibente hanc dubitabit contra auspicia latam confiteri. INTERCESSIONEM *sustulisses*:} non enim interdum potuit, cum promulgatae non sint. promulgabantur enim leges, ut ex eo sciri posset, probandae ne, an improbandae essent. PVDICA *in domo*} non Antonij, sed Pompeij, in qua habitabant, infra. At idem aedes etiam, & hortos. O audaciam immanem. tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare?

ORATIO

AT etiam litteras, quas me sibi misisse diceret, recitauit, homo & humanitatis expers, & uitae communis ignarus. quis enim umquam, qui paullulum modo bonorum consuetudinem nosset, litteras, ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in medium protulit, palamq. recitauit? quid est aliud, tollere e uita uitae societatem? tollere amicorum colloquia absentium? quam multa ioca solent esse in epistolis, quae, prolata si sint, inepta esse uideantur? quam multa seria, neque tamen ullo modo diuulganda? sit hoc inhumanitatis: stultitiam incredibilem uidete. Quid habes, quod mihi opponas, homo diserte? ut Mustelae Tamisio, & Tironi Numisio uideris. qui cum hoc ipso tempore stent cum gladijs in conspectu senatus, ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quo modo sis eos intersicarios defensurus. sed quid opponas tandem, si negem me umquam istas literas ad te misisse? quo me teste conuinces? an chirographo? in quo habes scientiam quaestuosam. qui possis? sunt

enim

enim librarij manu. iam inuideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantam iam proferam, nihil sapere docuit. quid enim est minus, non dico oratoris, sed hominis, quam id obijcere aduersario, quod ille si uerbo negarit, longius progredi non possie, qui obiecerit? at ego non nego, teq. in isto ipso conuinco non inhumanitatis solum, sed etiam amentiae. quod enim uerbum in istis litteris est non plenum humanitatis, officij, beneuolentiae? Omne autem crimen tuum est, quod de te in his litteris non male existimem, quod scribam tamquam ad ciuem, tamquam ad bonum uirum, non tamquam ad sceleratum, & latronem. At ego tuas litteras, etsi iure poteram, a te lacessitus, tamen non proferam: quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exsilio reducere: adiurasque, id te inuito me non esse facturū: idq. a me impetrasti: quid enim me interponerem audaciae tuae; quem neque auctoritas huius ordinis, neque existimatio populi R. neque leges ullae possent coercere? uerumtamen quid erat, quod me rogares, si erat is, de quo rogabas, Caesaris lege reductus? sed uidelicet meam gratiam noluit esse: in quo ne ipsius quidem ulla esse poterat, lege lata.

EXPLANATIO

MVSTELLAE,} infra gladiatorum principem uocat, utrumque nominat Phil.8. INTER *sicarios*} cum stent in conspectu senatus cum gladijs. quod leges uetant. SCIENTIAM *quaestuosam.*} quia chirographa fingis, quasi a Caesare scripta. MAGISTRO *tuo*} Sex. Clodio. siculo, ut ait Suetonius de clar. rhet. TANTA *mercede*} duobus millibus iugerum agri Leontini, Phil.2. OMNE *autem crimen tuum est.*} dele tuum: concinnior sententia uidebitur. hoc enim ad Att. dicet: omne meum crimen est in eo, quod de te in his litteris non male existimem, &c. QVENDAM Sex. Clodium scribam, non rhetorem proxime nominatum. extant hae litterae Antonij lib. IV. ad Att. hoc initio: occupationibus est factum meis. CAESARIS *lege reductus?*} is est de quo sic in Phil.1. Num qui exsules restituti? unum aiebat. praeterea neminem. SED *uidelicet meam gratiam noluisset esse:*} uidetur ideo noluisse ad me scribere de Sex. Clodio, ut eo mihi beneficio, tamquam permittente me restitutus plurimum Clodius deberet. si hoc spectauit, stulte fecit. tantum enim abest, ut beneficium illud meum esset, ut ne ipsius quidem esse posset, lege iam a Caesare lata. LEGE *lata.*} nam si lege Caesaris reditum in patriam impetrauerat, Antonij beneficium in eo restituendo nullum erat.

ORATIO

SED, *cum mihi, P. C. & pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda sint; alterum peto a uobis, ut me pro me dicentem benigne, alterum ipse efficiam, ut, contra illum cum dicam, attente audiatis. simul illud oro: si meam cum in omni uita, tum in dicendo moderationem, modestiamq. cognostis, ne me hodie, cum isti, ut prouocauit, respondebo, oblitum esse putetis mei. non tractabo ut consulem: ne ille quidem me ut consularem. et si ille nullo modo consul, uel quod ita uiuit, uel quod ita remp. gerit, uel quod ita factus est consul: ego sine ulla controuersia consularis. Vt igitur intelligeretis, qualem ipse se consulem profiteretur, obiecit mihi consulatum meum. qui consulatus uerbo meus, P. C. re uester fuit. quid enim ego constitui, quid gessi, quid egi, nisi ex huius ordinis consilio, auctoritate, sententia? haec tu homo sapiens, non solum eloquens, apud eos, quorum consilio, sapientiaq. gesta sunt, ausus es uituperare? quis autem meum consulatum, praeter P. Clodium, qui uituperaret, inuentus est? cuius quidem te fatum, sicuti C. Curionem, manet: quoniam id domi tuae est, quod fuit illorum utrique fatale. non placet M. Antonio consulatus meus: at placuit P. Seruilio; ut enim primum nominem ex illius temporis consularibus, qui proxime est mortuus: placuit Q. Lutatio Catulo; cuius semper in hac rep. uiuet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortensio, C. Curioni, M'. Lepido, C. Pisoni M'. Glabrioni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Silano, L. Murenae, qui tum erant cōsules designati: placuit idem, quod consularibus, M. Catoni: qui cum multa, uita excedens, prouidit, tum, quod te consulem non uidit. maxime uero consulatum meum Cn. Pompeius probauit: qui, ut me primum decedens ex Syria uidit, complexus, & gratulans, meo beneficio patriam se uisurum esse dixit. sed, quid singulos commemoro? frequentissimo senatui sic placuit, ut esset nemo, qui mihi non ut parenti gratias ageret, qui mihi non uitam suam, fortunas, liberos, remp. referret acceptam. sed quoniam illis, quos nominaui, tot & talibus uiris, resp. orbata est: ueniamus ad eos, qui duo de consulari numero reliqui sunt. L. Cotta, uir summo ingenio, summaq. prudentia, rebus ijs gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decreuit uerbis amplissimis; eiq. illi ipsi, quos modo nominaui, consulares, senatusq. cunctus assensus est. qui honos post conditam hanc urbem habitus est togato ante me nemini. L. Caesar, auunculus tuus, qua oratione, qua constantia, qua grauitate sententiam dixit in sororis suae uirum, uitricum tuum? hunc tu cum auctorem & praeceptorem omnium consiliorum, totiusq. uitae debuisses habere, uitrici te similem, quam auunculi, esse maluisti. huius ego alienus consiliis consul usus sum: tu, sororis filius, ecquid ad eum umquam de rep. retulisti? at ad quos refers, dij immortales? ad eos scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt. hodie non descendit Antonius: cur? dat natalicia in hortis: cui? neminem nominabo. putate tum Phormioni alicui, tum Gnathoni, tum etiam Ballioni. o foeditatē hominis flagitiosam: o impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam. tu, cum principem senatorem, ciuem singularem, tam propinquum habeas, ad eum de rep. nihil referas, referas ad eos, qui domum suam nullam habent, tuam exhauriunt, tuus uidelicet salutaris consulatus, perniciosus meus?*

adeo

adeo ne pudorem cum pudicitia perdidisti, ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego senatum illum, qui quondam florens orbi terrarum praesidebat, consulebam, tu homines perditissimos cum gladijs collocauisti?

EXPLANATIO

ALTERVM *ipse efficiam*,} qua magis in rebus uersabitur oratio mea. NE *ille quidem me ut consularem*.} sic L. Crassus, orator ille summus, consulem sibi esse negabat L. Crassum, cui consularis ipse non esset, lib. III. de orat. ITA *factus est consul*:} factus enim tyranni beneficio non liberi populi iudicio. PROFITERETVR,} improbum profitetur, cum eius consulatum uituperat, qui sine senatus consilio, auctoritate, sententia, nihil egit. TE *fatum sicuti C. Curionem manet*:} alii libri, Tibi factum sicuti C. Curioni manet. quod non repudio. nam & praestolor te, & praestolor tibi ueteres dicebant. QVONIAM *id domi tuae est, quod fuit illorum utrique fatale*.} fato praescriptum, uidetur, ut qui uxorem Fuluiam ducant, omnes immatura morte intereant. sic primus eius uir Clodius, sic secundus Curio caesus est: tertium te manet idem fatum. infra. DVM istis consilijs uteris, non potes, mihi crede, esse diuturnus. etenim ista tua minime auara coniux nimium diu debet populo Romano tertiam pensionem. Id est mortem tuam: cum duas iam populo Romano satis mature soluerit, unam Clodij, alteram Curionis morte. quod enim populo Romano debet, in eo persoluendo auara esse non solet. nunc solutionem ab ea tam diu differri iure homines mirantur. P. SERVILIO;} Isaurico, eius patri, qui cum Caesare consulatum gesserat. D. SILANO, *L. Murenae*, miror omissum esse L. Torquatum, quem earum rerum quas in consulatu pro patriae salute gessit, participem, adiutoremq. sibi praecipuum fuisse, fatetur in oratione pro Sulla. M. CATONI:} tribuno pl. designato. MEO *beneficio*} quia tyrannide eam Catilinae liberasse. off. lib. I. Mihi quidem uir abundans bellicis laudibus Cn. Pompeius, multis audientibus, hoc tribuit, ut diceret, frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse, nisi meo in remp. beneficio, ubi triumpharet esset habiturus. QVI *duo de consulari numero reliqui sunt*.} consulares plures, quam duo, uiuebant: sed eos persequitur, qui consulares erant ipso consule quorum duo tantum uiuebant, L. Cotta, L. Caesar. QVI *honor*} idem oratione IV. in Catilinam. SORORIS *suae uirum*} P. Lentulum praetorem, qui consulatum tamen antea gesserat: sed eiectus senatu a censoribus ut iure magistratus in curiam rediret praeturam petiuit. VITRICVM tuum?} Antonij mater Iulia, post obitum prioris uiri, P. Lentulo nupsit, qui cum ei Catilina in patriam coniurauit. EGO *alienus*} nulla cum cognatione, aut affinitate attingens. sic infra: In multas pecunias alienissimorum hominum, eiectis ueris heredibus, tamquam heres esset inuasit. QVORVM *nobis etiam dies natales audiendi sunt*.} quia, cum Antonium consulem in forum exspectamus, audimus eum ideo non descendere, quia dat natalicia in hortis. HODIE *non descendit Antonius*:} in forum. nam in collibus nobiliores habitabant. hoc sensu uerbum, descendere, saepe usurpat Cicero, ut Phil. 8. consul se cum praesidio descensurum esse dixit. Phil. 14. Scitis per hos dies creberrimum fuisse sermonē, me cum fascibus descensurum fuisse. Ad Att. lib. IV. cum sacra uia descenderem. DAT *natalicia*} non suum natalicium, sed amicorum suorum. dabat enim ipse, cum ij dare solerent, quorum natales erant, proximae: Quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt. TVM *Phormioni, tum Gnathoni*,} parasitorum nomina apud Terentium: quorum simillimis hominibus natalicia dabat Antonius. TVM *etiam Ballioni*.} non modo parasitis, uerum etiam Lenonibus. nam Ballio apud Plautum in Pseudolo leno est: de quo in orat. pro Q. Roscio: Ballionē illum improbissimum, & periurissimum Lenonem cum agit, agit Chaeream. TAM *propinquum*} auunculum, L. Caesarem. QVI *suam rem nullam habent*.} lusit in uocabulo res. cur ad eos, inquit, refers de rep. qui suam ipsi rem nullam habent, tuam perdunt? PVDOREM *cum pudicitia*} pudor est animi, pudicitia corporis. Tu igitur, Antoni, qui pudicitiam perdideras, parum de pudore laborasti. qui enim impudicus fuerit, eum impudentem esse, quis miretur? COLLOCAVISTI?} oratorie, ut augeret odium in Antonium, dixit homines perditissimos ab eo cum gladijs in senatu collocatos; quos circa senatum potius fuisse, infra ostendit his uerbis: Cur armatorum corona senatus saeptus est?

ORATIO

AT *etiam ausus es (quid autem est, quod tu non audeas?) cliuum Capitolinum dicere me consule plenum seruorum armatorum fuisse. ut illa, credo, nefaria S. C. tum fierent, uim afferebam senatui, o miserum, siue illa tibi nota non sunt, nihil enim boni nosti; siue sunt, qui apud tales uiros tam impudenter loquare, quis enim eques R. quis, praeter te, adolescens nobilis, quis ullius ordinis, qui se ciuem esse meminisset, cum senatus in hoc templo esset, in cliuo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quamquā nec scribae sufficere, nec tabulae nomina illorum capere potuerunt. etenim, cum homines nefarij de patriae parricidio confiterentur, conscioru in dictis, sua manu, uoce paene litterarum coacti, se urbem inflammare, ciues trucidare, uastare Italiam, delere remp. consensisse: quis esset, qui ad salutem communem defendendam non excitaretur? praesertim cum senatus, populusq. R. haberet ducem, qualis qui nunc esset, tibi idem, quod illis accidit, contigisset.*

EXPLA-

EXPLANATIO

CLIVVM *Capitolinum*} unde illa Gabinij consulis uox: Equites Romanos daturos illius dici poenas, quo, me consule, cum gladijs in cliuo Capitolino fuissent. Pro Sextio. NEFARIA} ironia, nam praeclarissima fuere contra coniuratos. PLENVM *seruorum armatorum fuisse*.} quod plenum fuerat equitum Romanorum. O. MISER,} sententia similis infra: O miserum te, si intelligis, si non intelligis & Phil. 13. O miser cum re, tum hoc ipso, quod non intelligis. ADOLESCENS *nobilis*,} adolescens nobilissimus uocatur in ea pro Milone. Plebeij erant Antonij, non patricij: sed nobilitas ex magistratibus egregie gestis, plebeijs quoque tribuitur. IN *hoc templo*} in cella concordiae, dicit paullo post. DVCEM,} me scilicet consulem.

ORATIO

AD sepulturam corpus uitrici sui negat a me datum. hoc uero ne P. quidē Clodius dixit umquam quem, quia iure ei inimicus fui, doleo a te iam omnibus uitijs esse superatum. Qui autem tibi uenit in mentem, redigere in memoriam nostram, te domi P. Lentuli esse educatum? an uerebare, ne non putaremus natura te potuisse tam improbū euadere, nisi accessisset etiam disciplina? tam autem eras excors, ut tota in oratione tua tecum ipse pugnares; ut non modo non cohaerentia inter se diceres, sed maxime disiuncta, atque contraria: ut non tanta mecum, quanta tecum tibi, esset contentio. Vitricum tuum fuisse in tanto scelere fatebare, poena affectum querebare. ita, quod proprie meum est, laudasti, quod totum senatus est, reprehendisti. nam comprehensio sontium mea, animaduersio senatus fuit. homo desertus non intelligit, eum, quem contra dicis, laudari a se; eos, apud quos dicit, uituperari.

EXPLANATIO

DOLEO *a te iam omnibus uitijs esse uituperatum*} modus uituperandi ex comparatione: ut in oratione de prou. Piso autem, alio quodam modo, gloriatur se breui tempore perfecisse. ne Gabinius unus omnium nequuissimus existimaretur. Festiue & illud, nec omnino dissimiliter, in Vatinium. Dic di cta ab eo, quem tu unum improbiorem esse, quam te, nonnumquam soles confiteri.

ORATIO

IAM illud cuius est, non dico audaciae, (cupit enim se audacem dici) sed, quod minime uult, stultitiae, qua uincit omnes; cliui Capitolini mentionem facere? cum inter subsellia nostra uersentur armati; cum in hac cella Concordiae, o dij immortales, in qua me consule salutares sententiae dictae sunt, quibus ad hanc diem uiximus, cum gladijs homines collocati stent. accusa senatum: accusa equestrem ordinem, qui tum cum senatu copulatus fuit: accusa omnes ordines, omnes ciues, dum confiteare hunc ordinem hoc ipso tempore ab Ithyreis circumsideri. haec tu non propter audaciam dicis tam impudenter sed quia tantarum rerum repugnantiam non uideas. nihil profecto sapis. quid est enim dementius, quam, cum reip. perniciosa arma ipse ceperis, obijcere alteri salutaria?

EXPLANATIO

AB *ityreis*} barbaris, ab ithyra urbe in tauro monte.

ORATIO

AT etiam quodam loco facetus esse uoluisti. quam id te, dij boni, non decebat: in quo est tua culpa nonnulla: aliquid enim salis ab uxore mima trahere potuisti. Cedant arma togae. quid? tum non ne cesserunt? at postea tuis armis cessit toga. quaeramus igitur, utrum melius fuerit, libertati populi R. sceleratorum arma, an libertatem nostram armis tuis cedere. nec uero tibi de uersibus respondebo: tantum dicam breuiter, neque illos, neque ullas te omnino litteras nosse, me nec reip. nec amicis umquam defuisse, & tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis subcisiuis, ut meae uigiliae, meaeq. litterae & iuuentuti utilitatis, & nomini R. laudis aliquid afferrent. sed haec non huius temporis: maiora uideamus.

EXPLANATIO

NON *decebat*:} hominem iracundum, omnis leporis expertem. A B *uxore mima* } a Cytheride, amica sua: quam secum uel in Castra ducebat. unde Virg. Tua, Galle, Lycoris Perq. niues alium, perq. horrida Castra secuta est. Cytheridem significat, ut ait Probus: quae & Volumnia uocabatur, quod eum Volumnius Eutrapelus, autequam Antonius, amauit uide infra, & ep. ult. lib. IX. fam. & apud Plutarchum. Vxor erat Fuluia: sed uxorem appellauit mimam ob assiduam consuetudinem. CEDANT *arma togae*. } Ciceronis uersus de, se gloriantis oppressa coniuratione, irrisus & ab aliis ut elegantia carens. In Pis.

ORATIO

P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti. quid nam homines putarent, si tum occisus esset, cum tu illum in foro, inspectante populo R. gladio stricto insecutus es, negotiumq. transegisses, nisi se ille subscalas tabernae librariae coniecisset, hisq. oppilatis impetum tuum compressisset? sed quid? ego fauisse me tibi fateor; suasisse, ne tu quidem dicis. at Miloni ne fauere quidem potui: prius enim rem transegit, quam quisquam eum facturum id suspicaretur. At ego suasi. scilicet is animus erat Milonis, ut prodesse reip. sine suasore non posset. At laetatus sum. quid ergo? in tanta laetitia cunctae ciuitatis me unum tristem esse oportebat? quamquam de morte P. Clodij fuit quaestio non satis prudenter illa quidem constituta. quid enim attinebat noua lege quaeri de eo, qui hominem occidisset, cum esset legibus quaestio constituta? quaesitum est tamen. quod ergo, cum res agebatur, nemo in me dixit, id tot annis post, tu es inuentus, qui diceres?

EXPLANATIO

CONSTITVTA. non a senatu, ut in legitur pro Milone, sed a Milone tertium consule.

ORATIO

QVOD *uero dicere ausus es, idq. multis uerbis, opera mea Pompeium a Caesaris amicitia esse distinctum, ob eamq. caussam culpa mea ciuile bellum esse natum; in eo non tu quidem tota re, sed, quod maximum est, temporibus errasti ego M. Bibulo, praestantissimo ciue, consule nihil praetermisi, quantum facere, enitiq. potui, quin Pompeium a Caesaris coniunctione auocarem. in quo Caesar fuit felicior: ipse enim Pompeium a mea familiaritate disiunxit. postea uero quam se totum Pompeius Caesari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer? stulti erat sperare, suadere, impudentis. duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Caesarem Pompeio suaserim: ea uelim reprehendas, si potes: unum, ne quinquennij imperium Caesari prorogaret: alterum, ne pateretur ferri, ut absentis eius ratio haberetur. quorum si utrumuis persuasissem, in has miserias numquam incidissemus. atque idem ego, cum iam omnes opes & suas, & populi R. Pompeius ad Caesarem detulisset, seroq. ea sentire coepisset, quae ego multo ante prouideram; inseriq. patriae bellum nefarium uiderem; pacis, concordiae, compositionis auctor esse non destiti: meaq. illa uox est nota multis: Vtinam Cn. Pompei, cum C. Caesare societatem aut nunquam coisses, aut numquam diremisses. fuit alterum grauitatis, alterum prudentiae tuae. haec mea, M. Antoni, semper & de Pompeio, & de rep. consilia fuerunt. quae si ualuissent, resp. stares, tu tuis flagitijs, egestate, infamia concidisses.*

EXPLANATIO

QVIN *Pompeium a Caesaris coniunctione auocarem.*} Caesar enim consul eodem anno, quo Bibulus, Pompeium sibi, collocata ei filia sua, quasi certo pignore coniunxit. PROROGARET:} in secundo consulatu, lege Trebonia. Plutarchus & alij. RATIO *haberetur*. } consularibus comitijs. priuatus enim Caesar ad urbem ire, metu inimicorum suorum non audebat. Suetonius, Plutarchus, alij. EA *sentire*} potentiorem Caesarem esse factum, quam ut resp. ferre posset. VTINAM *Cn. Pompei*, } eadem referuntur in ep. ad Caecinam. Plurimi sunt testes, me & initio, ne coniungeret se cum Caesare, monuisse Pompeium, & postea, ne seiungeret. coniunctione frangi senatus opes, disiunctione ciuile bellum excitari uidebam.

ORATIO

ORATIO

SED haec uetera, illud uero recens, Caesarem meo consilio interfectum. Iam uereor, P. C. ne, quod turpissimum est, praeuaricatorem mihi apposuisse uidear, qui me non solum meis laudibus ornaret, sed etiam oneraret alienis. quis enim meū in ista societate gloriosissimi facti nomen audiuit? cuius autem, qui in eo numero fuisset, nomen est occultatum? occultatum dico? cuius non statim diuulgatum? citius dixerim iactasse se aliquos, ut fuisse in ea societate uiderentur, cum conscij non fuissent; quam ut quisquam celari uellet, qui fuisset. quam uerisimile porro est, in tot hominibus partim obscuris, partim adolescentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuisse? etenim, si auctores ad liberandam patriam desiderarentur, illis auctoribus, Brutos ego impellerem? quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie uideret, alter etiam Ahalae. his igitur maioribus orti, ab alienis potius consilium peterent, quam a suis? & foris potius, quam domo? Quid? C. Cassius, in ea familia natus, quae non modo dominatum, sed ne potentiam quidem cuiusquam ferre potuit, me auctorem, credo, desiderauit: qui etiam sine his clarissimis uiris hanc rem in Cilicia ad ostium fluminis Cydni confecisset, si ille ad eam ripam, quam constituerat, non ad contrariam, naues appulisset. Cn. Domitium non patris interitus, clarissimi uiri, non auunculi mors, non spoliatio dignitatis ad recuperandam libertatem, sed mea auctoritas excitauit. An C. Trebonio persuasi, cui ne suadere quidem ausus essem? quo etiam maiorem ei resp. gratiam debet, qui libertatem populi R. unius amicitiae praeposuit, depulsorq. dominatus, quam particeps, esse maluit. an L. Tullius Cimber me est auctorem secutus? quem ego magis fecisse illam rem sum admiratus, quam facturum putaui: admiratus sum autem ob eam caussam, quod immemor beneficiorum, memor patriae fuisset. Quid duos Seruilios, Cascas dicam, an Ahalas? & hos auctoritate mea censetis excitatos potius, quam caritate reip.? longum est persequi ceteros: idq. reip. praeclarum, fuisse tam multos, ipsis gloriosius est. At, quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Caesare interfecto, inquit, statim cruentum alte extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamauit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus. cur mihi potissimum? qui sciebam? uide, ne illa caussa fuerit appellandi me, quod, cum rem gessisset consimilem rebus ijs, quas ipse gesseram, me potissimum testatus est, se aemulum mearum laudum exstitisse. tu autem, omnium stultissime, non intelligis, si id, quod me arguis, uoluisse interfici Caesarem, crimen sit, etiam, laetatum esse morte Caesaris, crimen esse. quid enim interest inter suasorem facti, & probatorem? aut quid refert, utrum uoluerim fieri, an gaudeam factum? ecquis est igitur, exceptis ijs, qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improbarit? omnes ergo in culpa. etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Caesarem occiderunt: alijs cōsilium, alijs animus, alijs occasio defuit, uoluntas nemini. sed stuporem hominis, uel dicam pecudis, attendite. sic enim dixit: M. Brutus, quem ego honoris caussa nomino, cruentum pugionem tenens, Ciceronem exclamauit: ex quo intelligi debet, eum conscium fuisse. ergo ego sceleratus appellor a te, quem tu suspicatum aliquid suspicaris; ille, qui stillantem prae se pugionem tulit, is a te honoris caussa nominatur? esto: sit in uerbis tuis hic stupor: quanto in rebus, sententijsq. maior? constitue hoc consul aliquando, Brutorum, C. Cassii, Cn. Domitij, C. Trebonij, reliquorum quam uelis esse caussam: edormi crapulam, inquam, & exhala: an faces admouendae sunt, quae te excitent tantae caussae indormientem? numquam ne intelligis statuendum tibi esse, utrum illi, qui istam rem gesserunt, homicidae sint, an uindices libertatis? attende enim paullisper, cogitationemq. sobrij hominis ad paullum temporis suscipe. ego, qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris; ut a te arguor, socius; nego quidquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi R. conseruatoresq. reip. sint, plus quam sicarios, plus quam homicidas, plus etiam quam parricidas esse: siquidem est atrocius, patriae parentem, quam suum, occidere. tu, homo sapiens, & considerate, quid dicis? si parricidae, cur honóris caussa a te sunt & in hoc ordine, & apud populum R. semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quam decem dies abfuisset? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur prouinciae Bruto & Cassio datae? cur quaestores additi? cur legatorum numerus auctus? atque haec acta per te. non igitur homicidae. Sequitur, ut liberatores tuo iudicio sint: quandoquidem tertium nihil potest esse. Quid est? num conturbo te? non enim fortasse satis, quae distinctius dicuntur, intelligis. sed tamen haec est summa conclusionis meae; quoniam scelere a te liberati sunt, ab eodem te amplissimis praemijs dignissimos iudicatos. itaque iam retexo orationem meam: scribam ad illos, ut, si qui forte, quod a te mihi obiectum est, quaerent, sit ne uerum, ne cui negent. etenim uereor, ne aut, celatum me, illis ipsis non honestum; aut, inuitatum refugisse, mihi sit turpissimum. quae enim res umquam, pro sancte Iuppiter, non modo in hac urbe, sed in omnibus terris est gesta maior? quae gloriosior? quae commendatior hominum memoriae sempiternae? in huius me consilij societatem, tamquam in equum Troianum, includi cum principibus non recuso. ago etiam gratias, quoquo animo facis. tanta enim res est, ut inuidiam istam, quam tu in me uis concitare, cum laude non comparem. quid enim beatius illis, quos tu expulsos a te praedicas, & relegatos? qui locus est aut tam desertus, aut tam inhumanus, qui illos, quo accesserint, non affari, atque appetere uideatur? qui homines tam agrestes, qui se, cum eos adspexerint, non maximum cepisse uitae fructum putent? quae uero tam immemor posteritas, quae tam ingratae litterae reperientur, quae eorum gloriam non immortalitatis memoria prosequantur? tu uero adscribe me talem in numerum. sed unam rem, uereor, ne non probes: si enim fuissem, non solum regem, sed regnum etiam de rep. sustulissem: &, si meus stylus ille fuisset, ut dicitur; mihi crede, non solum unum actum, sed totam fabulam confecissem. quamquam si, interfici Caesarem uoluisse, crimen est: uide, quaeso, Antoni, quid tibi futurum sit, quem & Narbone hoc consilium cum C. Trebonio cepisse notissimum est; & ob eius consilij societatem, cum interficeretur Caesar, tum te a Trebonio

uidimus seuocari. Ego autem, (uide, quam tecum agam non inimice) quod bene cogitasti aliquando, laudo; quod non indicasti, gratias ago; quod nõ fecisti, ignosco. uirum res illa quaerebat. quod si te in iudicium quis adducat, usurpetq. illud Cassianum; Cui bono fuerit: *uide, quaeso, ne haereas. quãquam illud quidem fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui seruire nolebant: tibi tamen praecipue, qui non modo non seruis, sed etiam regnas; qui maximo te aere alieno ad aedem Opis liberasti; qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipauisti; ad quem e domo Caesaris tam multa delata sunt; cuius domus quaestuosissima est falsorum commentariorum, & chirographorum officina, agrorum, opidorum, immunitatum, uectigalium flagitiosissimae nundinae. etenim quae res egestati, & aeri alieno tuo, praeter mortem Caesaris, subuenire potuisset? nescio quid conturbatus mihi esse uideris. numquid subtimes, ne ad te hoc crimen pertinere uideatur? libero te metu. nemo credet umquam. non est tuum de rep. bene mereri: habet istius pulcherrimi facti clarissimos uiros resp. auctores. ego te tantum gaudere dico, fecisse non arguo.*

EXPLANATIO

IACTAS *se se aliquos*,} ut C. Octauium, Lentulum Spintherem, qui postea auctore Augusto ostentationis, & iactantiae suae poenas dedere. BRVTOS} Marcum, & Decimum. ALTER} Marcus, qui maternam originem duceret a Seruilio Ahala, a quo magistro equitum plebis sollicitator & perniciose de rep. cogitans, Sp. Melius est interfectus. NON *modo dominatum*,} fuit enim in ea familia, qui necari filium uoluerit, quod agrariam legem tribunus pl. tulisset, quasi de regno cogitaret. PATRIS} L. Domitij Ahenobarbi; quem in acie Pharsalica a M. Antonio interfectum, infra dicit. AVVNCVLI} M. Catonis Vticensis: cuius sororem L. Domitius, alteram M. Bibulus in matrimonio habuit. BENEFICIORVM,} quae acceperat a Caesare. CASCAS, *dicam*,} utrique cognomen Cascae fuit. AN *Ahalas?*} Seruilij potius Ahalae, quam Cascae, uidentur appellandi: cum Seruilij illius Ahalae, qui Melium occidit, uirtutem sint imitati. GESSERAM,} in consulatu, contra domesticos reip. hostes. OMNES *ergo in culpa*.} ut tu quidem sentis. QVAM *uelit esse caussam*:} bonam an malam. M. BRVTVS,} cui, quia praetor erat, ab urbe plus quam decem dies abesse non licebat, nisi legibus solueretur. M. BRVTI} a quo absente dabantur. REGNVM *de rep. sustulissem*:} quod quidem, te uiuo, adhuc manet. TOTAM *fabulam confecissem*.} quasi quinctus & ultimus fabulae actus defuit cum tu non sis eo die, quo Caesar, interfectus. sed ego si affuissem, ad exitum fabulam perduxissem. In ep. ad Trebonium: Quam uellem ad illas pulcherrimas epulas idibus Mart. me inuitasses: reliquiarum nihil haberemus. at nunc cum his tantum est negotij, ut uestrum illud diuinum in remp. beneficium, nonnullam habeat querellam. TVM *te a Trebonio uidimus seuocari*.} extra curiam, sermonis simulatione detineri: ne ingressus, tãquam studiosissimus Caesaris, qui regium etiam insigne diadema Lupercalibus sedenti in Rostris in sella aurea, gemente populo Romano, imponere uoluisset, una cum ipso occideretur. In ep. ad Trebonium: Quod uero a te uiro optimo seductus est, tuoq. beneficio adhuc uiuit haec pestis: interdum, quod mihi uix fas est, tibi subirascor. mihi enim negotij plus relinquisti uni, quam, praeter me, omnibus. CASSIANVM;} L. Cassius, e seuerissima familia, quaerendum putabat in iudicijs, in quibus de nece hominis quaereretur, cui bono fuisset, caedem illam fieri. VIDE *quaeso, ne haereas*.} tibi enim praecipue bono fuit illius interitus, qui nunc regnas: qui tantam illius pecuniam, ad aedem. Opis depositam abstulisti, eaq. maximo te aere alieno liberasti, &c. PER *easdem tabulas*} quibus in tabulis patebat illius pecuniae summa, in ijsdem finxisti scriptum esse, quibus distribuenda esset: cum tu arbitratu tuo distribueres, quibus uelles. Propterea dixit Phil. 5. septies millies falsis perscriptionibus, donationibusq. auertit. Rationem dispensatae pecuniae perscripserat Antonius in ijs tabulis, quas ad aedem Opis cum pecunia Caesar deposuerat: & ab ipso Caesare, aut ab eius scriba Faberio, ita scriptũ dicebat, ut quam ipse pecuniam auerterat, ea tamquam iussu Caesaris distributa uideretur. ideo Phil. 5. Direptio eius pecuniae, cuius ratio in aede Opis confecta est, hanc tertiam decuriam excogitauit. Et Phil. 8. Ne tangantur rationes ad Opis. IMMVNITATVM *uectigalium*} ne uectigalia soluantur. minuuntur enim uectigalia, cum immunitates dantur. Phil. 1. Immunitatibus infinitis sublata uectigalia a mortuo. NVNDINAE.} Phil. 3. Vna in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi Romani nundinabantur. Et infra: Earumq. rerum omnium domesticum mercatum instituerit.

ORATIO

RESPONDI *maximis criminibus: nunc etiam reliquis respondendum est. Castra mihi Pompeij, atque illud omne tempus obiecisti. quo quidem tempore si, ut dixi, meum consilium, auctoritasq. ualuisset; tu hodie egeres, nos liberi essemus, resp. non tot duces, & exercitus amisisset. fateor enim me, cum ea, quae acciderunt, prouiderem futura, tanta in maestitia fuisse, quanta ceteri optimi ciues, si idem prouidissent, fuissent. dolebam, dolebam, P. C. remp. uestris quondam, meisq. consilijs conseruatam, breui tempore esse perituram: neque uero eram tam indoctus, ignarusq. rerum, ut frangerer animo propter uitae cupiditatem, quae me manens conficeret angoribus, dimissa molestijs omnibus liberasset. illos ego praestantissimos uiros, lumina reip. uiuere uolebam, tot consulares, tot praetorios, tot honestissimos senatores, omnem praeterea florem nobilitatis, ac iuuentutis,*

tutis, tum optimorum ciuium exercitus: qui si uiuerent, quamuis iniqua condicione pacis (mihi enim omnis pax cum ciuibus bello ciuili utilior uidebatur) remp. hodie teneremus. quae sententia si ualuisset; ac non iy maxime mihi, quorum ego uitae consulebam, spe uictoriae elati obstitissent: ut alia omittam, tu certe numquam in hoc ordine, uel potius numquam in hac urbe mansisses.

EXPLANATIO

SI *idem prouidissent,*} quia non prouiderunt, iccirco bellum paci temere praetulerunt.

ORATIO

AT *uero Cn. Pompeij uoluntatem a me alienabat oratio mea. An ille quemquam plus dilexit? cum ullo aut sermones, aut consilia contulit saepius? quod quidem erat magnum, de summa rep. dissidentes, in eadem consuetudine amicitiae permanere. ego, quid ille, & contra ille, quid ego sentirem, & spectarem, uidebat. ego incolumitati ciuium primum, ut postea dignitati possemus, ille praesenti dignitati potius consulebat. quod autem habebat uterque, quid sequeretur; iccirco tolerabilior erat nostra dissensio. quid uero ille clarissimus uir, ac paene diuinus de me senserit, sciunt, qui eum Pharsalica fuga Paphum prosecuti sunt. numquam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderij: cum me uidisse plus fateretur, se sperauisse meliora. & eius uiri nomine me insectari audes, cuius me amicum, te sectorem esse fateare? sed omittatur bellum illud, in quo tu nimium felix fuisti.*

EXPLANATIO

AT *uero Cn. Pompeij uoluntate a me alienabat oratio mea.*} hoc quoque Ciceroni obiecerat Antonius. SECTOREM} cum Pompeij bona in auctione uenirent, solus ea emere Antonius ausus est.

ORATIO

NE *iocis quidem respondebo, quibus me in castris usum esse dixisti. erant illa quidem castra plena curae: uerumtamen homines, quamuis in turbidis rebus sint, tamen, si modo homines sunt, interdum animis relaxantur. Quod autem idem maestitiam meam reprehendit, idem iocos; magno argumento est, me in utroque fuisse moderatum. Hereditates mihi negauisti uenire. utinam hoc tuum uerum crimen esset: plures amici mei, & necessarij uiuerent. sed qui istuc tibi uenit in mentem? ego enim amplius H-S ducenties acceptum hereditatibus retuli. quamquam in hoc genere fateor feliciorem esse te. me nemo, nisi amicus, fecit heredem; ut cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor iungeretur: te is, quem numquam uidisti, L. Rubrius Casinas fecit heredem. & quidem uide, quam te amarit is, qui, albus ater ne fueris, ignorans, fratris filium praeterijt; Q. Fufii, honestissimi equitis R. suiq. amicissimi, quem palam heredem semper factitarat, ne meminit quidem; te, quem numquam uiderat, ac numquam salutauerat, fecit heredem. Velim, mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius qua facie fuerit? qua statura? quo municipio? qua tribu? nihil scio, inquies, nisi quae praedia habuerit. igitur fratrem exheredans, te faciebat heredem. In multas praeterea pecunias alienissimorum hominum, eiectis ueris heredibus, tamquam heres esset, inuasit. quamquam hoc maxime admiratus sum, mentionem te hereditatum ausum esse facere, cum ipse hereditatem patris non adisses. Haec ut colligeres, homo amentissime, tot dies in aliena uilla declamasti? quamquam tu quidem, ut tui familiarissimi dictitant, uini exhalandi, non ingenij acuendi caussa declamitas. & uero adhibes ioci caussa magistrum suffragio tuo, & compotorum tuorum rhetorem: cui concessisti, ut in te, quae uellet, diceret. falsum omnino hominem: sed materia facilis, in te, & in tuos dicta dicere. uide autem, inter te, & auum tuum quid intersit. ille sensim dicebat, quod caussae prodesset: tu cursim dicis aliena. at quanta merces rhetori data est? audite, audite, P. C. & cognoscite reip. uulnera. duo millia iugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori assignasti, & quidem immunia, ut pro tanta mercede nihil sapere disceres. num etiam hoc, homo audacissime, ex Caesaris commentarijs? sed dicam alio loco & de Leontino agro, & de Campano: quos iste agros, ereptos reip. turpissimis possessoribus inquinauit. Iam enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore, & correctore nostro quaedam dicenda sunt. nec enim omnia effundam: ut, si saepius decertandum sit, ut erit, semper nouus ueniam: quam facultatem mihi multitudo istius uitiorum, peccatorumq. largitur. uis ne igitur, te inspiciamus a puero? sic opinor, a principio ordiamur.*

EXPLANATIO

IN *utroque fuisse moderatum.*} nec semper maesticiae, nec semper iocis deditum fuisse. NEGASTI} ut ostenderes, quam pauci sint, a quibus uere diligar. NAM *hoc suum*} malim, Hoc unum. H-S DVCENTIES} sexcenta scutatorum millia sunt. FECIT *heredem.*} ironia: ut Antonium non a Rubrio sed a se ipso heredem esse factum significet falso scilicet supposito testamento. ALBVS, *ater ne fueris,*} sic & Catullus in Caesarem. Nil nimium studeo, Caesar tibi uelle placere, Nec scire utrum sis albus, an ater homo. EQVITES *Romani.*} hoc addit, ut a Q. Fufio senatore, Pansae, consulis designati, socero distinguat. NE *meminit quidē;*} suspectus mihi locus: uel quia uerbo, memini, numquam in hoc sensu, quod sciam, cū generandi casu Cicero usus est: uel quia Faernus ipse Nominat, non Meminit, ait esse scriptum in suo peruetere libro; ut maioris fortasse modestiae fuerit reponere, Q. Fufium non nominat. IGITVR *fratrem exheredans, te faciebat heredem.*} idest: quod igitur. quae illae praedia possideres. sciebas, ideo heres esse noluisti, eadem scilicet fraude, qua Q. Rubrij Casinatis. ALIENISSIMORVM} nullo propinquitatis iure bona tamen eorum tamquam heres occupauit. supra: Huius ego alienis consilijs consul usus sum: tu, sororis filius ecquid ad eum umquam de rep. retulisti? NON *adisses.*} quia nulla erat. TOT *dies*} septemdecim. Phil. 5. IN *aliena uilla*} in Tiburtino Q. Metelli Scipionis, Pompeij Magni soceri: qui cum esset Corneliae gentis, in Caeciliam transijt. adoptatus a Q. Metello Pio, Numidici filio. MAGISTRVM,} Sex. Clodium rhetorem, de quo paullo post. SALSVM} Sex. Clodium. VT *pro tanta mercede nihil sapere disceres.*} idem supra.

ORATIO

TENES ne memoria, praetextatum te decoxisse? patris, inquies. ista culpa est. concedo: etenim est pietatis plena defensio. illud tamen audaciae tuae, quod sedisti in quattuordecim, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus, quamuis quis fortunae uitio, non suo, decoxisset. Sumpsisti uirilem, quam statim muliebrem togam reddidisti. primo uulgare scortum: certa flagitij merces, nec ea parua: sed cito Curio interuenit, qui te a meretricio quaestu abduxis, &, tamquam stolam dedisset, in matrimonio stabili, & certo locauit. nemo umquam puer emptus libidinis caussa tam fuit in domini potestate, quam tu in Curionis. quoties te pater eius domo sua eiecit? quoties custodes posuit, ne limen intrares? cum tamen tu, nocte socia, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas dimitterere. quae flagitia domus illa diutius ferre non potuit. scis ne me de rebus mihi notissimis dicere? recordare tempus illud, cum pater Curio maerens iacebat in lecto; filius, se ad pedes meos prosternens, lacrumans, te mihi commendabat; orabat, ut te contra suum patrem, si H-S sexagies peteret, defenderem: tantum enim se pro te intercessisse dicebat. ipse autem, amore ardens, confirmabat, quod desiderium tui discidij ferre non posset, se in exsulium iturum. quo ego tempore tanta mala florentissimae familiae sedaui, uel potius sustuli: patri persuasi, ut aes alienum filij dissolueret, redimeret adolescentem summa spe & animi, & ingenij praeditum, rei familiaris facultatibus; eumq. a tua non modo familiaritate, sed etiam congressione, patrio iure, & potestate prohiberet. haec tu eum per me acta meminisses, nisi illis, quos ui lemus, gladijs confideres, maledictis me prouocare ausus esses? sed iam stupra, & flagitia omittamus. sunt quaedam, quae honeste non possum dicere. tu autem liberior, quod ea in te admisisti, quae a uerecundo inimico audire non posses. sed reliquum uitae cursum uidete: quem quidem celeriter perstringam. ad haec enim, quae in ciuili bello, in maximis reip. miserijs fecit, & ea, quae quotidie facit, festinat animus. quae, peto, ut, quamquam multo notiora uobis, quam mihi, sunt, tamen, ut facitis, attente audiatis. debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio solum rerum, sed etiam recordatio. etsi incidamus, oportet, media, ne nimis sero ad extrema ueniamus. Intimus eras in tribunatu Clodio, qui sua erga me beneficia commemoras, eius omnium incendiorum fax: cuius etiam domi iam tum quiddam molitus est: quid dicam, ipse optime intelligit. Inde iter Alexandriam, contra senatus auctoritatem, contra religiones. sed habebat ducem Gabinium, quicum quiduis rectissime facere posset. Qui sum inde reditus, aut qualis? prius in ultimam Galliam ex Aegypto, quam domum. quae autem domus? suam enim quisque domum tum obtinebat, neque erat usquam tua. domum dico? quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres? praeter unum Misenum, quod cum socijs tamquam Sisaponem tenebas. Venisti e Gallia ad quaesturam petendam. aude dicere, prius ad parentem tuum uenisse, quam ad me. acceperam iam ante Caesaris litteras, ut mihi satisfieri paterer a te: itaque ne loqui quidem sum te passus de gratia. postea cultus sum a te, tu a me obseruatus in petitione quaesturae. quo quidem tempore P. Clodium, approbante populo R. in foro es conatus occidere. cumq. eam rem tua sponte conarere, non impulsu meo; tamen ita praedicabas, te non existimare, nisi illum interfecisses, umquam mihi pro suis in me iniurijs satis esse facturum. in quo miror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, cum te, ultro mihi idem illud deferentem, numquam sim adhortatus. quamquam, si in eo perseuerares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quam ad meam gratiam. Quaestor es factus: deinde continuo sine S. C. sine sorte, sine lege ad Caesarem cucurristi: id enim unum in terris egestatis, aeris alieni, nequitiae, perditis uitae rationibus perfugium esse ducebas. ibi te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuisses; (si hoc est explere, quod statim effundas) aduolasti egens ad tribunatum, ut in eo magistratu, si posses, uiri tui similis esses.

EXPLA-

EXPLANATIO

PRAETEXTATVM} in pueritia, nondum sumpta uirili toga. EST *pietatis plena defensio.*} ironia. nam si pius esset Antonius, nequitiae suae culpam in patrem non conferret. IN *quattuordecim,*} gradibus in theatro in quibus equestris ordo sedebat: orchestra, idest area theatri, senatorum erant. Antonius autem eques Romanus, nondum senator erat eo tempore. LEGE *Roscia*} Asconius, epitome, nos in lib. de leg. MVLIEBREM *togam*} infames & libertini generis toga, publicae, & honesto loco natae stola utebantur. Tibullus ad Cherinthum, lib. IV. Sit tibi cura togae potius, pressumq. quasillo Scortum, quam Seruij filia Sulpicia. TAMQVAM *stolam dedisset,*} tamquam uxorem te duceret, nec, amplius te uitam ducere quaestu meretricio, pati posset. H-S SEXAGIES} centum & octoginta scutatorum millia. in Valerio Max. lib. IX. c. I. mendose legitur, Sexcenties, pro Sexagies. INTERCESSISSE} soluturum promisisse. sic alibi Cicero locutus. QVIDDAM molitus est: de stupranda eius uxore. ITER *Alexandriam,*} anno sequenti, cum Gabinio proconsule, ad Ptolemaeum regem armis reducendum. Plutarchus. CONTRA *senatus auctoritatem,*} nolebat senatus, Sibyllae uersibus admonitus, regem cum exercitu restitui. ideo sequitur Contra religiones. IN *ultimam Galliam*} ad Caesarem: ut mihi te litteris commendaret. quod ille fecit. MISENVM,} maritimam uillam in Baiano litore. CVM *socijs*} tui similibus. TAMQVAM *Sisaponem*} cum probro dictum: quasi ciuitatem uitijs infamem, & luxu perditam. Sisapo in Hispania, ubi minium effodiebatur. Plinius. AD *parentem tuum*} suspicor hunc locum esse mendosum. nam Antonij pater multo ante perierat: & post eius obitum nupserat Antonij mater Iulia P. Lentulo, qui cum Catilina coniurauit, & in carcere strangulatus est. quod si tertio nupsisset Iulia; non tamen ad parentem tuum, sed ad uitricum tuum Cicero dixisset, ut Lentulum quoque uitricum Antonij supra uocauit. legendum igitur, Ad parentem tuam, crediderim. VT *mihi saluti pareret a te:*} quia, cum intimus in tribunatu Clodio fuisset, aliqua omnino te laesum ab eo Ciceronem, uerisimile uidetur. potuit etiam inimicus esse Ciceroni Antonius non tam propter uitrici mortem, a senatu decretam, quam ob eius corpus sepulturae negatum: de quo supra. NE *loqui quidem sum te passus de gratia.*} tantum tribui Caesaris litteris, ut statim te sim complexus, uerbis mihi a te satisfieri non sim passus. OBSERVATVS} obseruare hic est, alicuius inseruire honori, quibus liceat officijs, domum eundo, deducendo & reducendo. sic in ep. ad Gallum. Ego enim te in consulatu obseruaram. QVAMQVAM,} sententia postulat, Quoniam. subijcitur enim caussa, cur eum non sit adhortatus. AD *Caesarem cucurristi:*} ut ei quaestor esses in Gallia. infra: cuius tu imperatoris quaestor fueras. VIRI *tui*} C. Curionis, qui tribunus pl. anno superiore fuerat. Virum appellat Antonij quia vsus erat eo tamquam muliere, atque adeo tamquam coniuge: unde supra, Sed cito Curio interuenit, qui te a meretricio quaestu abduxit, &, tamquam stolam dedisset, in matrimonio stabili, & certo locauit. SIMILIS *esses.*} improbitate, & consilijs a communi salute auersis.

ORATIO

ACCIPITE *nunc, quaeso, non ea, quae ipse in se, atque in domesticum dedecus impure, atque intemperanter, sed quae in nos, fortunasq. nostras, idest, in uniuersam remp. impie, ac nefarie fecerit. ab huius enim scelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum, L. Lentulo, C. Marcello, cos. Kal. Ian. labentem, & prope cadentem remp. fulcire cuperetis; ipsiq. C. Caesari, si sana mente esset, consulere uelletis: tum iste uenditum, atque mancipatum tribunatum consilijs uestris opposuit, ceruicesq. suas ei subiecit securi, qua multi minoribus in peccatis occiderunt. in te, M. Antoni, id decreuit senatus, & quidem incolumis, nondum tot luminibus exstinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more maiorum, & tu apud patres conscriptos contra me dicere ausus es; cum ab hoc ordine ego conseruator essem, tu hostis reip. indicatus? commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta: dum genus hominum, dum populi R. nomen exstabit, quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum; tua illa pestifera intercessio nominabitur. quid cupide a senatu, quid temere fiebat, cum tu unus, adolescens, uniuersum ordinem decernere de salute reip. prohibuisti, neque id semel, sed saepius; neque tu tecum de senatus auctoritate agi passus es? quid autem agebatur, nisi ne delere, & euertere remp. funditus uelles? cum te neque principes ciuitatis rogando, neque maiores natu monendo, neque frequens senatus agendo, de uendita, atque addicta sententia mouere potuit. tum illud, multis rebus ante tentatis, necessario tibi uulnus inflictum, quod paucis ante te, quorum incolumis fuit nemo. tum contra te dedit arma hic ordo consulibus, reliquisq. imperijs, & potestatibus. quae non effugisses, nisi te ad arma Caesaris contulisses. tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Caesari, omnia perturbare cupienti, caussam belli contra patriam inferendi dedisti. quid enim aliud ille dicebat? quam caussam sui dementissimi consilij, & facti afferebat, nisi quod intercessio neglecta, ius tribunicium sublatum, circumscriptus esset Antonius? omitto, quam haec falsa, quam leuia; praesertim cum omnino nulla caussa iusta cuiquam esse possit contra patriam arma capiendi: sed nihil de Caesare: tibi certe confitendum est, caussam perniciosissimi belli in persona tua constitisse. o miserum te, si intelligis, miseriorem, si non intelligis, hoc litteris mandari, hoc memoriae prodi, huius rei ne posteritatem quidem omnium saeculorum umquam immemorem fore, consules ex Italia expulsos, cumq. bis Cn. Pompeium,*

qui

qui imperij populi R. decus, ac lumen fuit, omnes consulares, qui per ualetudinem exsequi cladem illam, fugamq. potuissent; praetores, praetorios, tribunos pl. magnam partem senatus, omnem sobolem iuuentutis, unoq. uerbo remp. expulsam, atque exterminatam suis sedibus. ut igitur in seminibus est caussa arborum, & stirpium, sic huius luctuosissimi belli semen tu fuisti. Doletis tres exercitus populi R. interfectos? interfecit Antonius. desideratis clarissimos ciues? eos quoque eripuit nobis Antonius. auctoritas huius ordinis afflicta est? afflixit Antonius. omnia denique, quae postea uidimus, (quid autem mali nō uidimus?) si recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. ut Helena Troianis, sic iste huic reip. caussa belli, caussa pestis, atque exitij fuit. Reliquae partes tribunatus principijs similes. omnia perfecit, quae, senatus, salua rep. ne fieri possent, perfecerat. cuius tamen scelus in scelere cognoscite. Restituebat multos calamitosos. in his patrui nulla mentio. si seuerus, cur non in omnes? si misericors, cur non in suos? sed omitto ceteros: Licinium Denticulam, de alea codemnatum, collusorem suum, restituit: quasi uero ludere cum condemnato non liceret: sed ut, quod in alea perdiderat, beneficio legis dissolueret. quam attulisti rationem populo R. cur eum restitui oporteret? absentem credo in reos relatum, rem indicta caussa iudicatam, nullum fuisse de alea lege iudicium: ui oppressum, & armis: postremo, quod de patruo tuo dicebatur, pecunia iudicium esse corruptum: nihil horum. at uir bonus, & rep. dignus. nihil id quidem ad rem: ego tamen, quoniam condemnatū esse pro nihilo est, si ita esset, ignoscerem. hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret uel in foro alea ludere, lege, quae est de alea, condemnatum, qui in integrum restituit, is non apertissime studium suum ipse profitetur?

EXPLANATIO

SI *sana mente esset*, } si parere senatui uellet, exercitumq. & prouinciam dimittere. in ep. ad Terentiam. CERVICESQ. *suas ei subiecit securi*. } suo scelere condemnandum senatui se tradidit. MINORIBVS *in peccatis occiderunt*. } hostes a senatu iudicati sunt, cum eorum culpa leuior esset, quam tua. QVOD *in hostem togatum decerni est solitum more maiorum*. } id scilicet: Darent operam consules, praetores, tribuni pl. ne quid resp. detrimenti caperet. in ep. ad Terentiam, in oratione pro Deiotaro. Caesar autem lib. 1. bel. ci. Tribuni pl. septimo denique die de sua salute consulere coguntur. O MISERVM *te, si intelligis, miseriorem, si non intelligis*. } similiter supra: O miserum, siue illa tibi nota non sunt; nihil enim boni nosti; siue sunt, qui apud tales uiros tam impudenter loquare. Figura non dissimilis illa pro Deiotaro: Quem profecto is, qui optime nostros homines nouit, uel quia non nosset; uel si nosset, contemneret. TRES *exercitus* } unum in Thessalia, alterum in Africa, tertium in Hispania. AFFLIXIT *Antonius*. } ornamentum ex repetitione eiusdem uerbi sententiam claudentis. Phil. 1. De exsulio reducti a mortuo: ciuitas data non solum singulis, sed nationibus, & prouincijs a mortuo immunitatibus infinitis sublata uectigalia a mortuo. Agr. 2. Quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi suffagijs priuauit? Rullus. quis comitijs praefuit? Rullus. Pro Milone: Quis eos postulauit? Appius. qui produxit? Appius. unde? ab Appio. SCELVS *in scelere* } nam & multos, exsulio dignos, reduxit; & patruum tamen suum C. Antonium non reduxit. primū igitur scelus est. damnatos restituere: alterum, de patruo mentionem nullam facere, & misericordem in alienos esse, in suos non esse. RESTITVIT: } an ut ludere cum eo posset? quasi uero ludere cum condemnato non liceret. quid enim impediret? nam Denticulae. quamquam lege non restituto, in urbe tamen licebat esse, tribuno pl. Antonio PERDIDERAT, } ipse Antonius. BENEFICIO *legis* } ut quod perdiderat, accepta a Denticula pecunia dissolueret: nam aes alienum alea contraxerat. POPVLO *Romano* } cum legē de restituendo Denticula ferres. NIHIL *id quidem ad rem* } quamuis bonus uir esset, ac rep. dignus: quid tamen refert? non enim ideo restituendus. nam res iudicatas rescindi non oportet. uerumtamen, si ita esset, idest. si bonus ille uir esset, ac rep. dignus, ignoscerem, restituendū censerem. quoniam. condemnatū esse, pro nihilo est: quoniam crimen ipsum aleae, quo damnatus est, leue ducitur. STVDIVM *suum* } ludendi alea: quod lex tamen uetat.

ORATIO

IN eodem uero tribunatu, cum Caesar in Hispaniam proficiscens, huic conculcandam Italiam tradidisset, quae fuit eius peragratio itinerum? lustratio municipiorum? scio me in rebus celebratissimis omnium sermone uersari; eaque, quae dico, dicturusq. sum, notiora esse omnibus, qui in Italia tum fuere, quam mihi, qui non fui: notabo tamen singulas res: etsi nullo modo poterit oratio mea satisfacere uestrae scientiae. Ecquod enim umquam in terris tantum flagitium exstitisse auditum est? tantam turpitudinem? tantum dedecus? uehebatur in essedo tribunus pl. lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica mima portabatur: quam, ex oppidis municipales homines honesti obuiam necessario prodeuntes, non noto illo, & mimico nomine, sed Volumniā consalutabant. sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequissimi: reiecta mater amicam impuri filij, tanquam nurum, sequebatur. o miserae mulieris fecunditatem calamitosam. Horum flagitiorum iste uestigijs omnia municipia, praefecturas, colonias, totam denique Italiam impressit. Reliquorum factorum eius, P. C. difficilis est sane reprehensio, & lubrica. uersatus in bello est: saturauit se sanguine dissimillimorum sui ciuium: felix fuit, si potest ulla esse in scelere felicitas. sed, quoniam ueteranis cautum esse uolumus: quamquam dissimilis est militum caussa, & tua: illi secuti sunt, tu quaesisti ducem: tamen, ne apud illos me in inuidiam uoces,

nihil

nihil de belli genere dicam. Victor e Thessalia Brundisium cum legionibus reuertisti: ibi me non occidisti. magnum beneficium: potuisse enim fateor. quamquam nemo erat eorum, qui tum tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere. tanta enim est caritas patriae, ut uestris etiam legionibus sanctus essem, quod eã a me seruatam esse meminissent. sed fac id te dedisse mihi, quod non ademisti; meq. a te habere uitam, quia non a te sit erepta. licuit ne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri, ut tuebar, praesertim cum te haec auditurum uideres? Venisti Brundisium, in sinum quidem, & in complexum tuae mimulae. quid est? num mentior? quam miserum est, id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri. si te municipiorum non pudebat, ne ueterani quidem exercitus? quis enim miles fuit, qui Brundisij illam non uiderit? quis, qui nescierit uenisse eam tibi tot dierum uiam gratulatum? quis, qui non indoluerit tam sero se, quam nequam hominem secutus esset, cognosceret? Italiae rursus percursatio, eadem comite mima: in oppida, militum crudelis & misera deductio: in urbe, auri, argenti, maximeq. uini foeda direptio. Accessit, ut, Caesare ignaro, cum esset ille Alexandriae, beneficio amicorum magister equitum constitueretur. tum existimauit se suo iure cum Hippia uiuere, & equos uectigales Sergio mimo tradere. tum sibi non hanc, quam nunc male tuetur, sed M. Pisonis domum, ubi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas: quo se uerteret, non habebat, nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Turselio hereditas uenerat: nondum in Cn. Pompeij locum, multorumq. aliorum, qui aberant, repentinus heres successerat: erat ei uiuendum latronum ritu; ut tantum haberet, quantum rapere potuisset. sed haec, quae robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de nequissimo genere leuitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tãtum uini in Hippiae nuptijs exhauseras, ut tibi necesse esset in populi R. conspectu uomere postridie. o rem non modo uisu foedam, sed etiam auditu. si inter coenam, in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? in coetu uero populi R. negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is uomens frustis esculentis, uinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunal impleuit.

EXPLANATIO

VESTRAE *scientiae.*} uos enim plura scitis, quam erunt illa, quae ipse exponam. VEHEBATVR *in essedo*} muliebri mollitie. TRIBVNVS pl.} quem minime decebat. LICTORES *laureati*} lictoribus, ut ait Plutarchus, tribuni pl. non utebantur. sed opinor ius utendi lictoribus, ijsq. laureatis, Antonio datum a Caesare, urbe Roma potito. Laureatis autem utebantur, qui ex aliqua uictoria imperatores appellati erant. APERTA *lectica*} quasi flagitium nullum esset, meretricem inter lictores cerni, sequente tribuno pl. MIMA} Cytheris: de qua supra: Aliquid enim salis ab uxore mima trahere potuisti. VOLVMNIAM} quod eam Volumnius Eutrapelus, Antonij familiaris amaret. ep. vlt. lib. IX fam. LVBRICA.} vereor enim, ne, si reprehendam ea, quae tu in bello egisti, ueteranos offendam. FELIX *fuit;*} sed omittatur bellum illud, in quo tu nimium felix fuisti. VETERANIS *cautum esse uolumus:*} commodis ueteranorum consuli senatus, concordiae caussa, uolebat. vnde illud Phil. I. ueterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentissime cauerat. SECVTI *sunt,*} ducem suum Caesarem. PER *tuas contumelias*} quibus affectus a te sum post illud beneficium. SIC *tueri, ut tuebar,*} tanti facere, quanti faciebam. PRAESERTIM *cum te haec auditurum uideres?*} hoc uidetur dicere: Miror per tuas contumelias non licuisse mihi beneficium illud sic animo & memoria colere, ut colebam: praesertim cum fore uideres, ut audires a me, quae meritus es. tu me nouis iniurijs ueteris beneficij memoriam abijcere coegisti. MAGISTER *equitum*} dictator enim Caesar erat. EQVOS} quibus magister equitum utebatur. VECTIGALES *Sergio mimo tradere.*} ut ex ijs quaestum faceret. REPENTINVS *heres*} quorum bona in actione emerat, heres eorum esse uidebatur.

ORATIO

SED hoc ipse fatetur esse in suis sordibus. ueniamus ad splendida. Caesar Alexandria se recepit, felix, ut sibi quidem uidebatur. mea autem sententia, qui reip. sit infelix, felix esse nemo potest. hasta posita pro aede Iouis Statoris, bona Cn. Pompeij (miserum me: consumptis enim lacrumis, tamen infixus haeret animo dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij Magni uoci acerbissimae subiecta praeconis, una in illa re seruitutis oblita ciuitas ingemuit; seruientibusq. animis, gemitus tamen populi R. liber fuit. exspectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam dijs hominibusq. hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inuentus est nemo, praeter Antonium; praesertim cum tot essent circum hastam illam, qui alia omnia auderent. unus inuentus est, qui id auderet, quod omnium fugisset, & reformidasset audacia. tantus igitur te stupor oppressit, uel, ut uerius dicam, tantus furor, ut primum, cum sector sis, isto loco natus, deinde cum Pompeij sector, non te exsecrandum populo R. non detestabilem, non omnes tibi deos, non omnes homines & esse inimicos, & futuros scias? at quam insolenter statim heluo inuasit in eius uiri fortunas, cuius uirtute terribilior erat populus R. exteris gentibus, iustitia carior? in eius igitur copias cum se subito ingurgitasset, exsultabat gaudio persona de mimo, modo egens, repente diues. sed, ut est apud „ poetam nescio quem, Male parta male dilabuntur: incredibile, ac simile portenti est, quonam modo illa tam multa, quam paucis, non dico mensibus, sed diebus effuderit.

effuderit. maximus uini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretiosa uestis, multa, & lauta supellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis. horum paucis diebus nihil erat. quae Charybdis tam uorax? Charybdin dico? quae si fuit animal, unum fuit: Oceanus mediusfidius uix uidetur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum: apothecae totae nequissimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimae: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggerebantur etiam saepe (non enim semper ille felix) damna aleatoria: conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis seruorum in cellis lectos stratos uideres. quãobrem desinite mirari, haec tam celeriter esse consumpta. non modo unius patrimonium, quamuis amplum, ut illud fuit, sed urbes, & regna celeriter tanta nequitia deuorare potuisset. At idem aedes etiam, & hortos. o audaciam immanem: tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum aedium dijs penatibus os importunissimum ostendere? quam domum aliquandiu nemo adspicere poterat, nemo sine lacrumis praeterire, hac te in domo tam diu diuersari non pudet? in qua, quamuis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse iucundum. an tu, illa in uestibulo hostium spolia cum adspexisti, domum tuam te introire putas? fieri non potest. quamuis enim sine mente, sine sensu sis, ut es; tamen & te, & tua, & tuos nosti. nec uero te umquam neque uigilantem, neque in somnis credo posse mente consistere. necesse est, quamuis sis, ut es, uiolentus, & furens, cum tibi obiecta sit species singularis uiri, perterritum, de somno excitari, furere etiam saepe uigilantem. me quidem miseret parietum ipsorum, atque tectorum. quid enim umquam domus illa uiderat, nisi pudicum, quid nisi ex optimo more, & sanctissima disciplina? fuit enim ille uir, P. C. sicut scitis, cum foris clarus, tum domi admirandus; neque rebus externis magis laudandus, quam institutis domesticis. huius in sedibus pro cubiculis stabula, pro triclinijs popinae sunt. etsi iam negat. nolite quaerere: frugi factus est: illam suam suas res sibi habere iussit ex duodecim tabulis: claues ademit: exegit. quam porro spectatus ciuis, quam probatus, cuius ex omni uita nihil est honestius, quam quod cum mima fecit diuortium. At quam crebro usurpat, & consul, & Antonius? hoc est dicere, & consul, & impudicissimus, & consul, & homo nequissimus. quid est enim aliud Antonius? nam, si dignitas significaretur in nomine; dixisset aliquando, credo, auus tuus se & consulem, & Antonium. numquam dixit. dixisset etiam collega meus, patruus tuus. nisi tu es solus Antonius.

EXPLANATIO

ISTO *loco natus*,} nobilem enim uirum sectorem esse non decet. sed tu hoc non contentus, non modo sector, sed sector etiam Cn. Pompeij esse uoluisti. PERSONA *de mimo*,} ut mimus personam mutat, modo hunc agens, modo illum: sic tu fortunam mutasti, ex egente repente diues factus. LVXVRIOSI *hominis*,} Pompeij. SI *fuit animal*,} ut est in fabulis. CONCHYLIATIS} glauci coloris. PERISTROMATIS} stragula ueste pretiosa. AEDES *etiam*, *& hortos*.} tenet. ILLAM *suam*} mimam, ut infra. RES *suas sibi habere iussit ex duodecim tabulis*:} cum qua diuortium fit, ea suas sibi res habere ex duodecim tabulis iubetur. loquitur de mima tamquam de uxore. & supra, aliquid cum salis ab uxore mima trahere posse dixit. CLAVES *ademit*,} & hoc diuortij signum. claues enim dabantur uxoribus domum ingredientibus: eaedem cum diuortium fieret, adimebantur. Tertullianus in exhortatione ad castitatem: Scio, quibus excusationibus coloremus insatiabilem carnis cupiditatem; ex quibus necessitates adminiculorũ descendunt; administrandam familiam, regendos loculos, claues custodiendas, lanificium dispensandum, uictum procurandum. Ambrosius in ep. ad Syagrium Veronensem episcopum: Mulier offensa claues remisit, domum reuertit.

ORATIO

SED omitto ea peccata, quae non sunt earum partium propria, quibus tu remp. uexauisti: ad ipsas tuas partes redeo, idest, ad ciuile bellum: quod natum, conflatum, susceptum opera tua est: cui bello cum propter timiditatem tuam, tum propter libidines defuisti. gustaras ciuilem sanguinem, uel potius exsorbueras: fueras in acie Pharsalica antesignanus: L. Domitium, nobilissimum, & clarissimum uirum, occideras: multosque praeterea, qui de proelio effugerant, quos Caesar, ut nonnullos, fortasse seruasset, crudelissime persecutus trucidaras. quibus rebus tantis, talibus, gestis, quid fuit caussae cur in Africam Caesarem non sequerere, cum praesertim belli pars tanta restaret? itaque quem locum apud ipsum Caesarem post eius ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? cuius tu imperatoris quaestor fueras, dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, praedae socius, testamenti, ut dicebat ipse, filius: appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas. primo respondisti plane ferociter; &, ne omnia uidear contra te, propemodum aequa, & iusta dicebas. A me C. Caesar pecuniam? cur potius, quam ego ab illo? an ille sine me uicit? at ne potuit quidem. ego ad illum belli ciuilis caussam attuli: ego leges perniciosas rogaui: ego arma contra consules, imperatoresq. populi R. contra senatum, populumq. R. contra deos patrios, arasq. & focos, contra patriam tuli. num sibi soli uicit? quorum facinus est commune, cur non sit eorum praeda communis? ius postulabas: sed quid ad rem? plus ille poterat. itaque, excussis tuis uocibus, & ad te, & ad praedes tuos milites misit; cum, repente a te praeclara illa tabula prolata, qui risus hominum? tantam esse tabulam, tam uarias, tam multas possessiones,

ex quibus,

ex quibus, praeter partem Miseni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, posset suum dicere. auctionis uero miserabilis adspectus. uestis Pompeij non multa, eaq. maculosa, eiusdem quaedam argentea uasa collisa, sordidata mancipia: ut doleremus quidquam esse ex illis reliquijs, quod uidere possemus. hanc tamen auctionem heredes L. Rubrij decreto Caesaris prohibuerunt. haerebat nebulo: quo se uerteret, non habebat. quin his ipsis temporibus domi Caesaris percussor, ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum sica: de quo Caesar in senatu, aperte in te inuehens, questus est. Proficiscitur in Hispaniam Caesar, paucis tibi ad soluendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus. ne tum quidem sequeris. tam bonus gladiator rudem tam cito accepisti? hunc igitur quisquam, qui in suis partibus, idest, in suis fortunis tam timidus fuerit, pertimescat? profectus est aliquando tandem in Hispaniam, sed tuto, ut ait, peruenire non potuit. quonam modo igitur Dolabella peruenit? aut non suscipienda fuit ista caussa, Antoni, aut, cum suscepisses, defendenda usque ad extremum. ter depugnauit Caesar cum ciuibus, in Thessalia, Africa, Hispania, omnibus affuit his pugnis Dolabella: Hispaniensi etiam uulnus accepit. si de meo iudicio quaeris, nollem: sed tamen consilium a primo reprehendendum, laudanda constantia. Tu uero quid es? Cn. Pompeij liberi primum patriam repetebant. esto: fuerit haec caussa communis. repetebant praeterea deos penates patrios, aras, focos, larem suum familiarem, in quae tu inuaserat. haec cum repeterent armis ij, quorum erant legibus: etsi in rebus iniquissimis quid potest esse aequi? tamen erat aequissimum contra Cn. Pompeij liberos Cn. Pompeij pugnare sectorem. an, tu Narbone in mensa hospitum cum uomeres, Dolabella pro te in Hispania dimicaret? qui uero Narbone reditus? Etiam quaerebat, cur ego ex ipso cursu tam subito reuertissem. exposui nuper, P. C. caussam reditus mei. uolui, si possem, etiam ante Kal. Ian. prodesse reip. Nam, quod quaerebas, quo modo redissem: primum, luce, non tenebris: deinde, cum calceis, & toga, nullis nec gallicis, nec lacerna. At etiam adspicis me, & quidem, ut uideris, iratus. nae tu iam mecum in gratiam redeas, si scias, quam me pudeat nequitiae tuae, cuius te ipsum non pudet. ex omnium omnibus flagitijs nullum turpius uidi, nullum audiui. qui magister equitum fuisse tibi uiderere, in proximum annum consulatum peteres, uel potius rogares, per municipia, coloniasq. Galliae, a qua nos tum, cum consulatus petebatur, non rogabatur, petere consulatum solebamus, cum gallicis, & lacerna cucurristi. At uide te leuitatem. cum hora diei decima fere ad Saxa rubra uenisset, delituit in quadam cauponula; atque ibi se occultans perpotauit ad uesperum. inde cisio celeriter ad urbem aduectus, domum uenit capite inuoluto. ianitor, quis tu? a Marco tabellarius. confestim ad eam, cuius caussa uenerat, deducitur, eiq. epistolam transdidit. quã cum illa legeret flens, (erat enim amatorie scripta: caput autem litterarum, sibi cum illa mima posthac nihil futurum, omnem se amorẽ abiecisse illinc, atque in hanc transfudisse) cum mulier fleret uberius, homo misericors ferre non potuit, caput aperuit, in collum inuasit. o hominem nequam: (quid enim aliud dicam? magis proprie nihil possum dicere) ergo, ut te catamitum nec opinato cum ostendisses, praeter spem mulier adspiceret, iccirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbasti? & domi quidem caussam amoris habuit, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus praedes suos uenderet. Productus in concionem a tribuno pl. cum respondisses, te rei tuae caussa uenisse, populum etiam dicacem in te reddidisti.

EXPLANATIO

EARVM *partium* } Caesaris. AD *ipsas tuas partes* } partes enim tuae uere sunt: quandoquidem opera tua natum, conflatum, susceptum est ciuile bellum. PROPTER *libidines* } quae te in urbe retinebant. TESTAMENTO, *ut dicebas ipse, filius,* } proba lectio, uitiosa tamen a Faerno iudicata. testamento filius, a sermone Latino nihil habet alienum: testamenti filius, cur Faernus maluerit, aduersante praesertim eo, quo usus est, uetere libro, ualde miror. amauit ille, ut opinor, perpetuitatem similitudinis in casibus. quod quam leue sit, quantoq. momenti plus habeat Latinae linguae norma, iudicandum alijs relinquo, PRO *domo, pro hortis,* } Cn. Pompeij, ab hasta emptis. EGO *ad illum belli ciuilis caussam attuli:* } praeclara inductio, Caesari sua merita exprobantis Antonij: quae tamen tota ad ipsius Antonij dedecus redundat. TABVLA } qua proscripsit Antonius res suas; ut, auctione facta, solueret Caesari, quod debebat. IS, *qui auctionaretur,* } ipse Antonius. HEREDES *L. Rubrij* } repetentes ab Antonio bona Rubrij, quae per fraudem tamquam heres occupauerat. DECRETO *Caesaris* } apud quem de auctione illa questi erant; cum dicerent, uelle nonnulla Antonium uendere pro suis, quae sua non essent, sed ad ipsos tamquam L. Rubrij ueros heredes attinerent. IN *Hispaniam* } contra Pompeij liberos, quos ad Mundam dubia pugna uicit. NE *tum quidem sequeris.* } in Africam secutus non eras. esto. salutem secutus esses in Hispaniam. ne hoc quidem facis. RVDEM } indicem libertatis uirgam impolitam: qua donati gladiatores, pugnare amplius non cogebantur. ea uero donabantur, qui saepe iam praeclare pugnassent. Mordet igitur Antonium, qui, tamquam bonus gladiator accepta rude sibi iam non esse pugnandum pro Caesare constitueret. IN *suis partibus,* } in partibus Caesaris, quas contra Pompeium secutus erat. IDEST, *in suis fortunis,* } suas fortunas omnes a ciuili bello petebat. TAM *timidus* } qui Caesarem nec in Africam, nec in Hispaniam, nisi sero admodum, sequi uoluerit. quamquam in Hispaniam non peruenit, sed Narbone constitit, indeq. non multo post Romam redijt. infra. TVTO, } quod a latronibus, aut a Pompeianis sibi in itinere timeret. VT *ait,* } significat excusationem illam Antonij, quod in Hispaniam non peruenisset, falsam, & commenticiam fuisse: nam reuera in Hispaniam ire noluisse. Vt ait: ut ipse commentus est. NOLLEM: } nollem, affuisset, pugnauit enim contra remp. A. PRIMO } quod pro Caesare maluerit, quam pro rep. dimicare. CON

Nn STAN-

STANTIA.} qui, quam semel caussam susceperat, eam defenderit usque ad extremum. ita uitium aliqua tamen laude corrigitur. Antonius autem dupliciter peccat, primum in caussa suscipienda, deinde in eadem deserenda. CALCEIS,} calcei, forense pedum indumentum: soleae, domesticum. GALLICIS,} castrense pedum calciamentum. LACERNA.} humiliorum, quibus toga deesset, uestis. Cicero ad Att. lib. IV. Suetonius in Augusto. CISIO} vehiculi genere celerrimo, duarum rotarum. AD *eam*,} ad uxorem Fuluiam. TE *catamitum*} impudicum. Festus: Catamitum pro Ganimede, Iouis concubino, accipiebant. L. PLANCVS} ad quem sunt Ciceronis epistolae lib. x. fam. PRAEDES *suos uenderet*.} ne Plancus, cui uidetur Caesar in Hispaniam proficiscens hoc mandasse, ut si Antonius intra dies illos, quos ei ad soluendum prorogauerat, non soluisset, bona praedum uenderet. Veteres libri, Tuos, mendose: nisi si pro, Habuit, supra legatur, Habuisti. sed mutatio minor, si, Tuos, conuertatur in, Suos. DICACEM} ex ambiguo sensu illorum uerborum Rei tuae caussa, quod referri etiam ad concubitum potest.

ORATIO

SED nimis multa de nugis. ad maiora ueniamus. Caesari ex Hispania redeunti obuiam longissime processisti: celeriter isti, redisti, ut cognosceret te si minus fortem, attamen strenuum. factus es ei rursus nescio quo modo familiaris. habebat hoc omnino Caesar: quem plane perditum aere alieno, egentemque, si eundem nequam hominem, audacemq. cognouerat, hunc in familiaritatem libentissime recipiebat. his igitur rebus praeclare commendatus, iussus est renunciari consul, & quidem cum ipso. nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, inductus, elusus. qua in re quanta fuerit utriusque uestrum perfidia in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, ut peteret: promissum, & receptum interuertit, ad seq. transtulit, tu eius perfidiae uoluntatem tuam adscripsisti. Veniunt Kal. Ian. cogimur in senatum: inuectus est copiosius multo in istum, & paratius Dolabella, quam nunc ego. hic autem iratus quae dixit, dij boni? primum, cum Caesar ostendisset, se prius, quam proficisceretur, Dolabellam consulem esse iussurum: quem negant regem. qui & faceret semper eiusmodi aliquid, & diceret: sed cum Caesar ita dixisset, tum hic bonus augur eo se sacerdotio praeditum esse dixit, ut comitia auspicijs uel impedire, uel uitiare posset: idq. se facturum esse asseuerauit. in quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. quid enim? istuc, quod te sacerdotij iure facere posse dixisti; si augur non esses, & consul esses, minus facere potuisses? uide, ne etiam facilius: nos enim nunciationem solum habemus. consules, & reliqui magistratus etiam spectionem. esto hoc imperite: (nec enim ab homine numquam sobrio postulanda prudentia) sed uidete impudentiam. multis ante mensibus in senatu dixit, se Dolabellae comitia aut prohibiturum auspicijs, aut id facturum esse, quod fecit. quisquam ne diuinare potest, quid uitij in auspicijs futurum sit, nisi qui de caelo seruare constituit? quod neque licet comitijs per leges; & si quis seruauit, non habitis comitijs, sed, prius, quam habeantur, debet nunciare. uerum implicata inscitia impudentia est: nec scit, quod augurem; nec facit, quod pudentem decet. Atque [illegible]llo die recordamini eius usque ad idus Mart. consulatum quis umquam apparitor tam humilis, tam abiectus? nihil ipse poterat: omnia rogabat: caput in aduersam lecticam inserens, beneficia, quae uenderet, a collega petebat. ecce Dolabellae comitiorum dies: sortitio praerogatiuae: quiescit. renunciatur: tacet. prima classis uocatur: renunciatur. deinde, ita ut assolet, suffragia. tum secunda classis. quae omnia sunt citius facta, quam dixi. confecto negotio bonus augur, (Laelium diceres) Alio die, *inquit. o impudentiam singularem. quid uideras? quid senseras? quid audieras? nec enim te de caelo seruasse dixisti, neque hodie dicis. igitur obuenit uitium, quod tu iam Kal. Ian. futurum esse prouideras, & tanto ante praedixeras. ergo hercule magna, ut spero, tua potius, quam reip. calamitate, ementitus es auspicia, obstrinxisti religione populum R., augur auguri, consul consuli obnunciasti. nolo plura; ne acta Dolabellae uidear conuellere: quae, necesse est aliquando ad nostrum collegium deferantur. sed arrogantiam hominis insolentiamq. cognoscite. Quam diu tu uoles, uitiosus consul Dolabella: rursus, cum uoles, saluis auspicijs creatus. si nihil est, cum augur his uerbis nuncias, quibus tu nunciasti: confitere, te, cum,* Alio die, *dixeris, sobrium non fuisse; sin est aliqua uis in istis uerbis; ea quae sit, augur a collega requiro. Sed, ne forte ex multis rebus gestis M. Antonij rem unam pulcherrimam transiliat oratio; ad Lupercalia ueniamus.*

EXPLANATIO

PROFICISCERETVR,} ad bellum Parthicum. VT *comitia auspicijs uel impedire, uel uitiare posset*:} impedire, ne fierent: uitiare, iam facta. NOS *enim*} qui augures sumus. NVNCIATIONEM *solum habemus*,} nunciant augures, & impediunt, si uel tonantem Iouem audierint, vel fulgentem uiderint: spectionem autem non habent, idest, de caelo non seruant: ea enim spectio est. at magistratus & nunciationem habent, ut augures; & spectionem, qua augures carent. lib. III. de leg. Reliqui magistratus, auspicium iudiciumq. habento. AVT *id facturum esse quod fecit*.} uitiaturũ, posteaquam facta essent. infra: Confecto negotio, bonus augur, Alio die, inquit. DIVINARE *potest*, si diuinare nemo potest, quid uitij futurum sit in auspiciis: cur tu multis ante mensibus dixisti, aut prohibiturum te auspiciis Dolabellae comitia, ne fierent, aut facta infirmaturum: quod fecisti. NISI *qui de caelo seruare constituit*?} qui enim magistratus de caelo seruare constituerat, ut impedimento esset, quo minus

lex aliqua ferretur: (nam comitijs magistratuum seruare de caelo leges uetabant, aut ita concedebant, si prius, quam comitia haberentur, non ubi habita iam essent, is, qui de caelo seruauerat, obnunciaret) poterat praedicere, aut proscribere, uel multis ante diebus, & quo die, & per quot dies de caelo seruaturus esset. quo diuinare uidebatur, fore uitium in auspicijs: ita legem eo die, uel per eos dies ferri non posse. Hac diuinatione usus est Milo tribunus pl. cum impedire uellet aedilicia comitia. proscripsit enim, se per omnes dies comitiales de caelo seruaturum. ep. 3. lib. IV. ad Att. QVOD *neque comitijs licet per leges?* } comitia magistratuum significat. nam & legum comitia dicebantur. consules, ubi comitia creandis magistratibus habere uellent, cauebant ab hoc genere impedimenti, proposito edicto, ne quis per eos dies auspicari uellet, Gellius lib. XIII. PRIVSQVAM *habeantur, debet nunciare.* } quod Milonem fecisse, eadem illa docet epistola. COMITIORVM *dies* } quae Caesar consul, ut sibi Dolabellam surrogaret, ante idus Mart. habuit. nam idibus Mart. occisus est. SORTITIO *praerogatiuae:* } centuriae, quae, ut ait Cicero de Diuinatione, omen quoddam erat comitiorum. qui enim illam tulisset, ei ceterae centuriae magistratum deferebant. QVIESCIT. } silet Antonius: non impedit comitia. RENVNCIATVR: } consul Dolabella, praerogatiuae suffragijs. PRIMA *classis uocatur:* } quinque classibus distribntus populus Romanus in campum Martium ad comitia ueniebat. quot autem centuriae singulis essent in classibus, Liuius & Dionysius docent: hic autem exponere, quaeq. illi scripta reliquerunt, recitare, nostri instituti non est. DEINDE, *ut assolet, suffragia.* } suspicor, hoc post ea, quae proxime sequuntur, uerba transferri oportere: ut legatur hoc modo: Tum secunda classis. deinde, ut assolet, suffragia. idest, reliquae classes, ut assolet, aut saltem tertia uocatur. fere enim ultra tertiam, necessaria suffragatio non erat. CITIVS *facta, quam dixi.* } populi studium erga Dolabellam declarat. ALIO *die* } uerba auguris comitia uitiantis. lib. 2. de leg. Quid maius, quam posse a summis imperijs, & summis potestatibus comitia tollere? concilia uel instituta dimittere, uel habita rescindere? quid grauius, quam rem susceptam dirimi, si augur, Alio die, dixerit? QVID *uideras? quid senseras? quid audieras?* } tamquam augur, ut uitiare comitia posses? NEC *enim te de caelo seruasse dixisti,* } tamquam consulem. & si seruasses, non habitis comitijs, sed priusquam haberentur, nunciare debuisti. PROVIDERAS, } supra: Quisquam ne diuinare potest, quid uitij in auspicijs futurum sit, nisi qui de caelo seruare constituit? At tu de caelo te non seruasse confiteris: quo modo igitur diuinasti, & auspiciorum uitium tanto ante prouidisti? EMENTITVS *es auspicia,* } nihil enim uideras, nihil senseras, nihil audieras. OBSTRINXISTI *religione populum Romanum,* } te enim obnunciante, consulem facere Dolabellam non potuit. cum uero fecerit, & Dolabella tamquam consul agat, religione quadam teneri uidetur, sed, ut spero, tua potius, quam reip. calamitate: tu enim auspicia ementitus es. AVGVR *auguri, consul consuli obnunciasti.* } Caesari, qui augur & consul erat. NE *acta Dolabellae uideas conuellere:* } conuelluntur enim, & infirmantur, cum eum dico tua obnunciatione uitiorum consulem esse factum. AD *nostrum collegium* } ut nos augures, rata ne sint, an infirma Dolabellae consulis acta, judicemus. quid enim de tua illa obnunciatione statuendum nobis sit, ualere scilicet debeat, necne, considerabimus. RVRSVS, *cum uoles, saluis auspicijs creatus.* } reconciliatus enim post Caesaris interitum Dolabellae Antonius, ut collegam suum, uerumq. consulem, non ut sua obnunciatione vitiosum, complexus est. Phil. 1. collegam tuum depositis inimicitijs, oblitus auspiciorum a te ipso augure populo Romano nunciatorum, illo primum die collegam tibi esse uoluisti. SI *nihil est,* } probare studet, aut numquam vitiosum, aut vitiosum semper esse consulem Dolabellam: cum Antonius, dum ei fuit inimicus, uitiosum esse, reconciliatus, non esse vitiosum dixerit. CONFITERE, } saluis auspicijs creatum esse consulem Dolabellam. EA *quae sit,* } dicturus fuit, ergo vitiosus consul Dolabella: sed orationem alio conuertit, ut unum vexet Antonium, Dolabellae parcat. AVGVR *a collega requiro.* } inscitiam notat Antonij: putat enim eum, quae sit uis in illis uerbis, ignorare. AD *Lupercalia ueniamus.* } celebritas in honorem Panis, XV Kal. Mart. Luperci autem nudi per urbem currebant: inter quos Antonius consul magno suo dedecore, esse uoluit.

ORATIO

NON dissimulat, P. C. apparet esse commotum: sudat: pallet. quidlibet, modo ne nauseet, faciat: quod in porticu Minucia fecit. quae potest esse turpitudinis tantae defensio? cupio audire: ut uideam, ubi rhetoris tanta merces, ubi campus Leontinus appareat. Sedebat in Rostris collega tuus amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus: adscendis: accedis ad sellam: ita eras Lupercus, ut te esse consulem meminisse deberes. diadema ostendis: gemitus toto foro. unde diadema? non enim abiectum sustuleras, sed attuleras domo meditatum, & cogitatum scelus. tu diadema imponebas cum plangore populi, ille cum plausu reijciebat. tu ergo unus, scelerate, inuentus es, qui, cum auctor regni esses, eum, quem collegam habebas, dominum habere uelles; idem tentares, quid populus R. ferre, & pati posset. at etiam misericordiam captabas: supplex te ad pedes abijciebas: quid petens? ut seruires? tibi uni peteres, qui ita a puero uixeras, ut omnia paterere, ut facile seruires: a nobis populoq. R. mandatum id certe non habebas. o praeclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus. quid hoc turpius? quid foedius? quid supplicijs omnibus dignius? num exspectas, dum te stimulis fodiam? haec te, si ullam partem habes sensus, lacerat, haec cruentat oratio. uereor, ne imminuam summorum uirorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. quid indignius, quam uiuere eum, qui imposuerit diadema, cum omnes fateantur iure interfectum esse, qui abiecerit?

EXPLANATIO

IN *portiçu Minucia.* } in qua uomuit, cum concionaretur. supra. TVRPITVDINIS *tantae* } cum Lupercus diadema Caesari, quod regum insigne erat, imponere conatus es. SEDEBAT *in Rostris collega tuus,* } ut honore frueretur, a senatu decreto. nam Lupercos, vt ait Suetonius, ei tamquam deo senatus decreuerat. AMICTVS *toga purpurea, in sella aurea,* } hoc primum die Caesar cum veste purpurea processit, & in sella aurea sedit: eoq. die immolanti significata mors est. ea de re Ciceronis haec exstant verba lib. I. de Diuin. Quod ne dubitare possimus, maximo est argumento, quod paullo ante interitum Caesaris contigit. qui cum immolaret illo die, quo primum in sella aurea sedit, & cum purpurea veste processit, in extis bouis opimi cor non fuit. CORONATVS laurea corona, qua propter caluitium, libenter vtebatur. Suetonius. ITA *eras Lupercus,* } vt Lupercus insane aliquid committere poteras, vt consul certe non debebas DIADEMA *ostendis:* } Plutarchus, Appianus, Dio. VT *seruires?* } idest, vt ille sibi Diadema imponi pateretur, & rex esse uellet, vnique seruirent ciues vniuersi: NVDVS } Lupercus concionem habuit. SVMMORVM *uirorum gloriam:* } cum Caesarem, qui diadema reiecit, occiderint, Antonio, qui imposuit, pepercerint.

ORATIO

AT etiam inscribi iussit in fastis ad Lupercalia, C. Caesari, dictatori perpetuo, M. Antonium, consulem, populi iussu regnum detulisse, Caesarem uti noluisse. iam iam minime miror te otium perturbare, non modo urbem odisse, sed etiam lucem, cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem uiuere. ubi enim tu in pace consistes? qui locus tibi in legibus, & in iudicijs esse potest, quae tu, quantum in te fuit, dominatu regio sustulisti? ideo ne L. Tarquinius exactus, Spurij Cassius, Melius, M. Manlius necati, ut multis post saeculis a M. Antonio, quod fas non est, rex Romae constitueretur? sed ad auspicia redeamus. De quibus rebus idibus Mart. fuit in senatu Caesar acturus, quaero, tum tu quid egisses? audiebam equidem te paratum uenisse, quod me de ementitis auspicijs, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturum. sustulit illum diem fortuna reip. num etiam tuum de auspicijs iudicium interitus Caesaris sustulit? sed incidi in id tempus, quod ijs rebus, in quas ingressa erat oratio, praeuertendum est. Quae tua fuga? quae formido illo praeclaro die? quae propter conscientiam scelerum desperatio uitae: cum ex illa fuga beneficio eorum, qui te, si sanus esses, saluum esse uoluerunt, clam te domum recepisti? o mea frustra semper uerissima auguria rerum futurarum. dicebam illis in Capitolio liberatoribus nostris, cum me ad te ire uellent, ut ad defendendam remp. te adhortarer; quoad metueres, omnia te promissurum; simul ac timere desisses, similem te futurum tui. itaque, cum ceteri consulares irent, redirent, in sententia mansi, neque te illo die, neque postero uidi; neque ullam societatem optimis ciuibus cum importunissimo hoste foedere ullo confirmari posse credidi. post diem tertium ueni in aedem Telluris, & quidem inuitus, cum omnes aditus armati obsiderēt. qui tibi dies ille, M. Antoni, fuit? quamquam mihi subito inimicus exstitisti: tamen me tui miseret, quod tibi inuideris. qui tu uir, dij immortales, & quantus fuisses, si illius diei mentem seruare potuisses. pacem haberemus, quae erat facta per obsidem, puerum nobilem, M. Bambalionis nepotem: quamquam te bonum timor faciebat, non diuturnus magister officij; improbum fecit ea, quae, dum timor abest, a te non discedit, audacia. etsi tum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente. funeri tyranni, si illud funus fuit, sceleratissime praefuisti. tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio. tu, tu, inquam, illas faces incendisti, & eas, quibus semiustulatus ille est; & eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagrauit. tu illos impetus perditorum; & ex maxima parte seruorum, quos nos ui, manuq. repulimus, in nostras domos immisisti. idem tamen, quasi fuligine abstersa, reliquis diebus in Capitolio praeclara S. C. fecisti, ne qua post idus Mart. immunitatis tabula, ne ue cuius beneficij figeretur. meministi ipse, de exsulibus, scis, de immunitate quid dixeris. optimum uero, quod Dictaturae nomen in perpetuum de rep. sustulisti. quo quidem facto tantum te cepisse odium regni uidebatur, ut eius omnem propter proximum dictatorem metum tolleres. constituta resp. uidebatur alijs, mihi uero nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. num igitur me fefellit? aut num diutius sui potuit esse dissimilis? inspectantibus nobis, toto Capitolio tabulae figebantur, neque solum singulis ueniebant immunitates, sed etiam populis uniuersis: ciuitas non iam sigillatim, sed prouincijs totis dabatur. itaque si haec manent, quae stante rep. manere non possunt: prouincias uniuersas, P. C. perdidistis, neque uectigalia solum, sed etiam imperium populi R. huius domesticis nundinis diminutum est. Vbi est septies millies? quod est in tabulis, quae sunt ad Opis? funestae illius quidem pecuniae, sed tamen quae nos, si ijs, quorum erat, non redderetur, a tributis posset uindicare. tu autem quadringenties H-S, quod idibus Mart. debuisti, quonam modo ante Kal. Apr. debere desisti?

EXPLANATIO

NON *solum de die, sed etiam in diem* } de die, luce, palam, omnibus uidentibus: in diem, rapto singulis diebus. quod vtrumque turpissimum. CASSIVS, *Melius, M. Manlius* } de regno cogitantes.

tes. infra & Liuius, Dionysius, alij. IN *senatu acturus*, } ut de Antonij obnunciatione quid sentiret, senatus, audiret. PARATVM } ad respondendum. QVIBVS *tamen parere necesse erat*, } quia tu consul eras: & quamquam ementita, valere tamen volebas. DICTVRVM. } ne consulatu Dolabella priuaretur. SVSTVLIT *illum diem fortuna reip.* } quia Caesar est interfectus: itaque de auspicijs eo die agi non potuit. TVVM *de auspicijs iudicium* } actionem illam de auspicijs eo die sustulit Caesaris interitus: tu tamen de tuis ipse auspicijs iudicare potuisti, & statuere ementita fuisse, sicuti fuerunt. SED *incidi in id tempus*, } facta mentione Caesaris interitus, metum, fugamq. Antonij, qui abiectis consularibus insignibus, eo die latuit, recordatus est: & occationem inde sumpsit finiendae auspiciorum narrationis, in qua fortasse deesse iam oratio poterat, ut ad alia Antonij scelera transiret. SI *sanus esses*, } si recte de rep. sentires. POST *diem tertium ueni in aedem Telluris*, } uide in principio Phil. 1. QVOD *tibi inuideris*. } quod te ipse mutaueris. mutationem enim cupit inuidia. PVERVM *nobilem*, } filium tuum, nobilem illum quidem ex paterno genere, sed matre natum M. Fadij Bambalionis, libertini hominis filia. M. BAMBALIONIS } hic est, quem huius orationis initio Q. Fadium uocauit. utrobique igitur sit idem praenomen, aut hic Q aut ibi M. Bambalioni cognomen esse additum ab haesitantia linguae & stupore cordis, dicit in Phil. 3. SI *illi dignus fuit*, } Phil. 1. uocat insepultam sepulturam. LAVDATIO, *miseratio, cohortatio*. } laudauit Caesarem: miserationem in populo commouit: cohortatus est in extremo ut Caesaris interfectores persequerentur. ILLAS *faces* } cum quibus statim plebs a funere ad domos Bruti, & Cassij cucurrit. SEMIVSTVLATVS } non, dicit combustus, sed semiustulatus: ut eum rogo caruisse ostendat. quasi id ei, qui tamquam tyrannus carere debuit honore sepulturae iure ac merito contigerit. sic de Clodio, pro Milone: Tu P. Clodij cruentum cadauer eiecisti domo, tu in publicum eiecisti, tu spoliatum imaginibus, exsequijs, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. IN *nostras domos* } oratorie amplificat. non enim ad Ciceronis, aliorumue optimatum, sed ad Bruti tantum, Cassijq. domos, unde repulsa est, faces attulit illa multitudo. DE *exsulibus*, } cum unum a Caesare restitutum, immunitates uero nullas datas, dixisti. Phil. 1. TOTO *Capitolio* } plurimae igitur. TABVLAS *figebantur*, } contra S. C. PROVINCIIS *totis* } in ep. ad Att. Antonius, accepta grandi pecunia fixit legem a dictatore comitijs latam qua Siculi ciues Romani; cuius rei, uiuo illo mentio nulla. Phil. 1. ciuitas data non solum singulis, sed nationibus & prouinciis uniuersis a mortuo. NEQVE *id ... solum*, } sublata immunitatibus infinitis. Phil. 1. & in hac supra. QVOD *esset in tabulis*, } a Caesare scriptum. Phil. 1. & 7. QVORVM *erat*, } erat eorum, qui pro Pompeio contra Caesarem pugnarant. A. TRIBVTIS } non quae imponi solita essent (nam Paulli Aemilij praeda Macedonica populum Romanum tributo liberauerat, ut est apud Plinium, & Plutarchum,) sed quae iam necessitas exigeret. imposita enim sunt anno sequenti, caesis Pansa & Hirtio, ut ep. ult. lib. XII. fam. QVADRINGENTIES H-S duodecies centena scutatorum millia. QVOD *idibus Mart. debuisti*, } id quod ex feneratorum tabulis constat: idibus enim usura soluebatur. Horat. Fenerator Alfius Omnem relegit idibus pecuniam.

ORATIO

QVID ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? sunt ea quidem innumerabilia, quae a tuis emebantur, non inficiator te: sed unum egregium de rege Deiotaro, populi R. amicissimo, decretum in Capitolio fixum: quo proposito, nemo erat, qui in ipso dolore risum posset continere. quis enim cuiquam inimicior, quam Deiotaro Caesar? aeque, atque huic ordini, ut equestri, ut Massiliensibus, ut omnibus, quibus remp. populi R. caram esse sentiebat. igitur, a quo uiuo nec presens, nec absens quidquam aequi boni impetrauit, apud mortuum factus est gratiosus. compellarat hospitem presens, computarat: pecuniam imperarat: in eius tetrarchia unum ex Graecis comitibus suis collocarat: Armeniam abstulerat, a senatu datam. haec uiuus eripuit, reddit mortuus: at quibus uerbis? modo aequum sibi uideri, modo non iniquum: mira uerborum complexio. at ille numquam (semper enim absenti affui Deiotaro) quidquam sibi, quod nos pro illo postularemus, aequum dixit uideri. syngrapha H-S centies per legatos, uiros bonos, sed timidos, & imperitos, sine Sexti, sine reliquorum hospitum regis sententia, facta in Gynaeceo. quo in loco plurimae res uenierunt, & ueneunt. qua ex syngrapha quid sis acturus, meditere, censeo: rex enim ipse sua sponte, nullis commentarijs Caesaris, simul atque audiuit eius interitum, suo Marte res suas recuperauit. sciebat homo sapiens, ius semper hoc fuisse, ut, quae tyranni eripuissent, ea, tyrannis interfectis, ij, quibus erepta essent, recuperarent. nemo igitur iureconsultus, ne iste quidem, qui tibi uni est iureconsultus, per quem haec agis, ex ista syngrapha deberi dicit pro ijs rebus, quae erant ante syngrapham recuperatae. non enim a te emit, sed prius, quam tu suum sibi uenderes, ipse possedit. ille uir fuit nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus.

EXPLANATIO

QVAE *a tuis emebantur*, } pro, de tuis. uendebat enim, non emebat Antonij uxor Fuluia: quam praecipue Cicero significat; ut supra bis, & Phil. 3. EGREGIVM } ironia. DE DEIOTARO, } cui tetrarchiam, & Armeniam, quas ei Caesar, quia Pompeium in bello secutus erat, ademerat, Antonius tamquam ex commentarijs Caesaris, lege restituit. In ep. ad Att. Quid? Deiotari caussa

non

non similis? dignus ille quidem omni regno, sed non per Fuluiam. COMPELLARAT } de pecunia Caesar Deiotarum, cum eius domi esset, Pharnace deuicto Romam reuertens. COMPVTARAT: } non abest mendi suspicio. H-S CENTIES } trecenta scutatorum millia. IN *gynaecto*. } idest, cum Fuluia. nam gynaeceum locus erat in aedibus, ubi mulieres habitabant. NE *iste quidem*, } fortasse Sex. Clodius scriba, quem ab exsulio reduxerat. PER *quem haec agis*, } interfuisse uidetur Sex. Clodius, cum Fuluia uenderet. AVCTOREM *odimus, acta defendimus*. } Phil. 13. Nam quid ego de proximo dicam? cuius acta defendimus, auctorem ipsum iure caesum fatemur. Caesarem dicit: & auctorem, accepit, pro, actorem, ut Sallustius quoque in Catil. Tametsi haud quaquam par gloria sequatur scriptorem, & auctorem rerum.

ORATIO

QVID ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, qui ea, tamquam gladiatorum libellos, palam uenditent. itaque tanti acerui nummorum apud istum construuntur, ut iam appendantur, non numerentur pecuniae. At quam caeca auaritia est. nuper fixa tabula est, qua ciuitates locupletissimae Cretensium uectigalibus liberantur: statuiturque, ne post M. Brutum proconsulem sit Creta prouincia. tu mentis compos? tu non constringendus? an Caesaris decreto Creta post M. Bruti decessum potuit liberari, cum Creta nihil ad Brutum Caesare uiuo pertineret? at huius uenditione decreti (ne nihil actum putetis) prouinciam Cretam perdidistis. omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic uenditor. Et de exsulibus legem, quam fixisti, Caesar tulit? nullius insector calamitatem: tantum queror, primum eorum reditus inquinatos, quorum caussam Caesar dissimilem iudicauit: deinde nescio, cur non reliquis idem tribuas. neque enim plus, quam tres, aut quattuor, reliqui sunt, qui simili in calamitate sunt. cur tua misericordia simili non fruuntur? cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluisti: quem etiam ad censuram petendam impulisti; eamq. petitionem comparasti, quae & risus hominum, & querellas moueret. cur autem ea comitia non habuisti? an quia tribunus pl. sinistrum fulmen nunciabat? cum tua quid interest, nulla auspicia sunt; cum tuorum, tum fis religiosus. quid? eundem in septemuiratu non ne destituisti? interuenit enim. cum metuisti, credo, ne saluo capite negare non posses. omnibus eum contumelijs onerasti, quem patris loco, si ulla in te pietas esset, colere debebas. filiam eius, sororem tuam, eiecisti, alia condicione quaesita, & ante perspecta. non est satis: probri insimulasti pudicissimam feminam. quid est, quod addi possit? contentus eo non fuisti: frequentissimo senatu Kalendis Ian. sedente patruo, hanc tibi esse cum Dolabella caussam odij dicere ausus es, quod ab eo sorori, & uxori tuae stuprum esse oblatum comperisses. quis interpretari potest, impudentior ne, qui in senatu; an improbior, qui in Dolabellam; an impurior, qui patre audiente; an crudelior, qui in illam miseram tam spurce, tam impie dixeris? sed ad chirographa redeamus. Quae tua fuit cognitio? acta enim Caesaris pacis caussa confirmata sunt a senatu, quae quidem Caesar egisset, non ea, quae Caesarem egisse dixisset Antonius. unde ista erumpunt? quo auctore proferuntur? si sunt falsa, cur probantur? si uera, cur ueneunt? at sic placuerat, ut ex Kalendis Iun. de Caesaris actis cum consilio cognosceretis. quod fuit consilium? quem umquam conuocasti? quas Kalendas Iun. exspectasti? an eas, ad quas te, peragratis ueteranorum colonijs, stipatum armis retulisti? o praeclaram illam percursationem tuam mense Aprili, atque Maio, tum, cum etiam Capuam coloniam deducere conatus es. quemadmodum illinc abieris, uel potius paene non abieris, scimus. cui tu urbi minitaris. utinam conere, ut aliquando illud, Paene, tollatur.

EXPLANATIO

GLADIATORVM } qui pugnaturi sint, cum aliquis populo munus det. LIBERANTVR; } Faernus ex uno antiquo libro addit, Vectigalibus: Ferrarius abesse dicit ab ijs, quibus utebatur, omnibus libris: & inducendum censuit, adductis e Cicerone tribus, aut quattuor testimonijs, in quibus, liberare, sine, uectigalibus, ponitur: ut glossema esse potuerit. quod mihi quidem uidetur. POST *M. Brutum proconsulem* } cui post interitum Caesaris decreta fuerat a senatu: quod Phil. 1. diximus. POST *M. Bruti decessum* } cum Caesar ante Bruti decessum perijsset. nihil autem, eo uiuo, ad Brutum Creta pertineret. Decessum, quia decesserat ab urbe, ut iret in prouinciam. Sic Coelius ep. 1. lib. IIX. Quod mihi decedens mandasti. DE *exsulibus legem, quam fixisti, Caesar tulit?* } de hac Antonij audacia ita saepe iam dixi, ut lectori toties iteratam narrationem fastidio fore putem. NVLLIVS } tua lege restituti. INQVINATOS, } quia improbis a te restitutis, omnium, qua redierint, similis caussa uidebitur; cum Caesar dissimilem iudicasset, qui non omnes restituendos censuerit. IN *loco patrui?* } C. Antonij, qui exsulabat, de maiestate, & de ui damnatus. quod ostendimus interrogatione in Vatinium. RISVS *hominum, & querellas* } cum eum non modo absentem, sed etiam exsulem petere censuram uolueris. Risus ob nouitatem: querellas, ob talem uirum, patruum tuum, a te delusum. SINISTRVM *fulmen nunciabat?* } ut augur, non ne magistratus: nam ad magistratum spectio tantum, idest, seruare de caelo, quod supra docui, pertinebat. IN *septemuiratu* } cum diuidendo militibus agro Campano, & Leontino septemuiros, omisso patruo, praefecisti. Phil. 6. 8. INTERVENIT *enim*. } addendum post uerbum, Nunciabat? ut sit ordo: interuenit sinistrum fulmen, quod tribunus pl. ad impediendа comitia nunciauit.

ciauit. De diuin. lib. 2. Fulmen sinistrum auspicium optimum habemus ad omnes res, praeterquam ad comitia. METVISTI, *credo*, } non metuisti: & ei septemuiratum negasti. ETECISTI, } postea Fuluiam duxit uxorem. ad quam uerba pertinent quae sequuntur. ALIA *condicione quaesita, & ante perspecta*. } ambigua significatio: unde nobis elicienda ueritas est. Ex ipsis enim uerbis hoc uidetur effici posse: alia tibi coniuge per condicionem quaesita, & ante perspecta. sed, ut arbitror, aliud est, quo Cicero spectauerit: quod quale sit, ostendam. Inuenio apud ueteres usurpari solitum hoc loquendi genus, condiciones quaerere, de ijs qui mulieres ad concubitū appetentes, prius uel ipsi, uel per amicos inspiciebant quales essent, num candor in corpore, num lacuitas, num succiplenae, denique num appetentis libidini responderent, ut eas ne acciperent, aut admitterent, nisi prius hoc tamquam experimentum cepissent. id, ut dixi, uocabant, condiciones quaerere. itaque exprobrauit Antonius Augusto id, quod Suetonius litteris prodidit, condiciones quaesitas per amicos qui matres familias, & adultas uirgines denudarent, atque perspicerent, tam quam Thoranio mangone uendente. Et, quod apud eundem Suetonium scriptum est Caesar ad retinēdam Pōpeij necessitudinem, ac voluntatem. Octauiam sororis suae nepotem, condicione ei detulit: facta scilicet inspiciendi potestate, ut nisi probatā, non acciperet. Arnobius quoque, scriptor in primis eruditus & recon ditarum rerum notitia refertus, lib. IV. aduersus gentes. Dei uxores, inquit, ducunt, condicionibus ante quaesitis. Sic de Faustina quaerente sibi condiciones in uiris, ut cum ijs, quorum condiciones probasset, concumberet, dixit Capitolinus in Antonino Philos. multi ferunt, Commodum omnino ex adulterio natum: Siquidem Faustinam, satis constet, apud Caietam condiciones sibi & nauticas, & gladiatorias elegisse. Et Lampridius in Heliogabalo: Romae denique nihil egit aliud, nisi ut emissarios haberet, qui ei bene uasatos (sic enim lego, non, nasatos) perquirerent, eosq. ad aulam perducerent, ut eorum condicionibus frui posset. Nec multo post: Lauacrum publicum in aedibus aulicis fecit, simul & palam populo exhibuit, ut ex eo condiciones bene uasatorum huminum colligeret. Nec alio sensu accipiendum illud pro Coelio: Habes hortos ad Tiberim: ac diligenter eo loco praeparasti, quo omnis iuuentus natandi caussa venit. hinc licet condiciones quotidie legas. Quibus ad ductus exemplis Quaesita, & Perspecta, ad condicionem malo, quam ad mulierem referre: ut sit: quaesiuisti, & ante perspexisti aliam condicionem, non contentus ea, quam in foro re tua iam perspexeras. Iam enim constat, condicionem esse partem corporis, quam uel in muliere uir, vel in viro mulier, explendae libidinis caussa quaerit, & qua inuenta fruitur. SEDENTE *patruo*, } hic mihi, quod aiunt, tenebrae sunt. non enim uideo, quo modo C. Antonius Kalendis Ian uiuo Caesare in senatu esse potuerit: cum eum post Caesaris interitum, idest, post latam ab Antonio de exsulibus legem, exsulare, ex ijs uerbis intelligatur: Cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluisti. QVAE *tua fuit cognitio*? } cur tu noua Caesaris acta profers? ad te non pertinet ista cognitio. cum consilio senatorum cognosci oportebat. id enim placuerat, CVM *etiam Capuam coloniam deducere conatus es*. } quo tamen deducere non liceret, cum eo deducta iam esset lege Iulia. QVEMADMODVM *illinc abieris*, } a Campanis rejectus, nouam coloniam recusantibus. PAENE *non abieris*, } scimus enim, parum abfuisse quin occidereris. VT *aliquando illud, paene, tollatur*. } paene occisus es: vtinam reuera occidaris, & illud, paene, tollatur.

ORATIO

AT quam nobilis tua illa peregrinatio? quid prandiorum apparatus? quid furiosam uinolentiam tuam proferam? tua ista detrimenta sunt. illa nostra. agrum Campanum, qui cum de uectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum reip. uulnus putabamus: hunc tu compransoribus tuis, & collusoribus diuidebas. mimos dico, & mimas, P. C. in agro Campano collocatos. Quid iam querar de agro Leontino? quoniam quidem hae quondam arationes in populi Romani patrimonio grandiferae, & fructuosae ferebantur. medico tria millia iugerum, quasi te sanasset: rhetori duo, quasi disertum facere potuisset. sed ad iter, Italiamq. redeamus. Deduxisti coloniam Casilinum, quo Caesar ante deduxerat. consuluisti me per litteras, de Capua tu quidem, sed idem de Casilino respondissem, posses ne, ubi colonia esset, eo coloniam nouam iure deducere. negaui, in eam coloniam, quae esset auspicato deducta, dum esset incolumis, coloniam nouam iure deduci: colonos nouos adscribi posse, rescripsi. tu autem, insolentia elatus, omni auspiciorum iure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quo erat paucis annis ante deducta: ut uexillum tolleres, & aratrum circumduceres: cuius quidem uomere portam Capuae paene perstrinxisti, ut florentis coloniae territorium minueretur. Ab hac religionum perturbatione aduolas in M. Varronis, sanctissimi, atque integerrimi uiri, fundum Casinatem: quo iure? quo ore? eodem, inquies, quo in heredum L. Rubrij, quo in heredum L. Turselij praedia, quo in reliquas innumerabiles possessiones. & si ab hasta, ualeat hasta, ualeant tabulae, modo Caesaris, non tuae, quibus debuisti, non quibus tute te liberauisti. Varronis quidem Casinatem fundum quis uenisse dicit? quis hastam istius uenditionis uidit? quis uocem praeconis audiuit? misisse te dicis Alexandriam, qui emeret a Caesare. ipsum enim exspectare magnum fuit. quis uero audiuit umquam, (nullius autem salus curae pluribus fuit) de fortunis Varronis rem ullam esse detractam? quid, si etiam scripsit ad te Caesar, ut redderes: quid satis potest dici de tanta impudentia? remoue gladios parumper illos, quos uidemus: iam intelliges aliam caussam esse hastae Caesaris, aliam confidentiae, & temeritatis tuae. non enim te dominus modo illis sedibus, sed quiuis amicus, uicinus, hospes, procurator arcebit. At quam multos dies in ea uilla turpissime es perbacchatus? ab hora tertia bibebatur, ludebatur, uomebatur. o tecta ipsa misera, quam dispari domino: quamquam quo modo iste dominus? sed tamen quam a dispari

" *ſpari tenebantur. ſtudiorum enim ſuorum M. Varro uoluit eſſe illud, non libidinum, diuerſorium. quae in illa uilla ante dicebantur? quae cogitabantur? quae litteris mandabantur? iura populi R. monumenta maiorum, omnis ſapiētiae ratio, omnisq. doctrinae. at uero, te inquilino, (non enim, domino) perſonabant omnia uocibus ebriorum; natabant pauimenta uino; madebant parietes; ingenui pueri cum meritorijs, ſcorta inter matresfamilias uerſabantur. Caſino ſalutatū ueniebant, Aquino, Interamna: admiſſus eſt nemo: iure id quidem: in homine enim turpiſſimo obſoleſcebant dignitatis inſignia. cum inde Romam proficiſcens ad Aquinum accederet, obuiam ei proceſſit, ut eſt frequens municipium, magna ſane multitudo. at iſte operta lectica latus eſt per oppidum, ut mortuus. ſtulte Aquinates: ſed tamen in uia habitabant: quid Anagnini? qui cum eſſent deuij, obuiam ei deſcenderunt, ut iſtum, tamquam ſi eſſet, conſulem ſalutarent. incredibile dictu: ſed tamē inter omnes conſtabat, neminem eſſe reſalutatum, praeſertim cum duos ſecum Anagninos haberet, Muſtellam, & Laconem, quorum alter gladiatorum eſt princeps, alter poculorum. Quid ego illas iſtius minas contumeliasq. commemorem, quibus inuectus eſt in Sidicinos? uexauit Puteolanos, quod C. Caſſium, & Brutos patronos adoptaſſent. magno quidem iudicio, ſtudio, beneuolentia, caritate; non, ut te, ut Baſilum, ui, & armis, & alios ueſtri ſimiles, quos clientes nemo habere uelit, non modo illorum cliens eſſe. Interea, dum tu abes, qui dies ille collegae tui, cum illud, quod tu uenerari ſolebas, buſtum in foro euertit? qua re tibi nunciata, ut conſtabat inter eos, qui una fuerunt, concidiſti. quid euenerit poſtea, neſcio. metum credo ualuiſſe, & arma. collegam quidem de caelo detraxiſti, effeciſtique, non tu quidem etiam nunc, ut ſit ſimilis tui, ſed certe ut diſſimilis eſſet ſui.*

EXPLANATIO

EXIMEBATVR,} Iulia lege. Suetonius. MILITIBVS} pro rep. pugnantibus. at tu non militibus, ſed compranſoribus tuis & compotoribus diuidebas. INFLIGI *magnum reip. uulnus*} quia de uectigalibus eximebatur. DE *agro Leontino?*} qui eſt in Sicilia. IN *populi Romani patrimonio*} Phil. 3. En, cur magiſter eius ex oratore arator factus ſit, & poſsideat in agro publico populi Romani campi Leontini duo millia iugerum immunia. GRANDIFERAE,} admodum feraces, maximorum fructuum. vnde lib. v. in Verr. caput ei frumentariae Leontinus campus vocatur. SANASSET,} ab inſania vindicaſſet. RHETORI} Sex. Clodio. ſupra: Duo millia iugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori aſsignaſti. Et quidem immunia: ut pro tanta mercede nihil ſapere diſceres. VT *uexillum tolleres*,} quod fieri ſolebat in colonia deducenda. CIRCVMDVCERES:} in ſtatuendis coloniae finibus. quod ipſum uſitatum & ſollemne. FLORENTIS *coloniae*} Capuam lege Iulia deductae. Suetonius, Velleius, alij. M. VARRONIS,} cuius exſtant libri de ruſt. & de lin. Lat. ET *ſi ab haſta*,} ſi tu fundum Varronis Caſinatem ab haſta emiſti: nihil dico: ualere haſtam debere concedam, ualere tabulas auctionarias, in quas quod cuique venditur, referri ſolet. ſed emiſſe te ab haſta, quo teſte umquam probabis? MODO *Caeſaris*,} iocatur in tabularum nomine, & ab auctionarijs ad eas tranſit in quibus pecunia ad aedem Opis depoſita a Caeſare patebat: quae ſi ualerent, Antonius eius a ſe diſsipatae pecuniae rationem reddere cogeretur. NON *tuae*;} in quibus diſtributam a te ex Commentarijs Caeſaris uniuerſam illam pecuniam, perſcripſiſti. uerae igitur ualeant, falſae reijciantur. QVIBVS *debuiſti*,} tabulae ſcilicet feneratorum, in quibus patet, debuiſſe te H S quadringenties idibus Mart. NON *quibus tu te liberauiſti.*} non illae, in quibus rationem diſpenſatae pecuniae confeciſti, & falſis nominibus aere alieno te ipſum liberaſti. IAM *intelliges*} intelliges, quod a nobis haſtae Caeſaris conceditur, ex qua nihil mutamus concordiae cauſſa, id a nobis confidentiae, temeritatiq. tuae non concedi. eijcieris enim ſtatim ex illo fundo, & ex illa uilla, temere, & cōfidenter nimis occupata. AB *hora tertia*} cum hora nona initium eſſet cenae. QVAM *diſpari domino.*} ad illum uerſum reſpexit, O domus antiqua, quam diſpari dominaris domino. lib. 1. off. OBSOLESFIEBANT} deformabantur, inquinabantur inſignia dignitatis. ideſt: Salutationis officium in homine turpiſsimo dignitatem non habebat, dignitatis & honoris inſigne non erat. CVM *eſſent deuij*,} Stultius igitur, quam Aquinates. TAMQVAM *ſi eſſet*,} conſul. negat Cicero conſulem eſſe, qui ut conſul nihil agat. MVSTELLAM, *& Laconem*,} gloſſema fortaſſe. nomina enim duorum Anagninorum defuiſſe, ex eo licet ſuſpicari, quod quaerenti Attico, qui eſſent Anagnini, reſpondet Cicero: Anagnini ſunt Muſtella ταξιάρχης, & Laco, qui plurimum bibit. BASILVM,} Iuuenalis: Quot Baſilus ſocios. BVSTVM *in foro euertit*,} Phil. 1. idemq. buſtum in foro facerent. METVM *credo ualuiſſe, & arma.*} excuſat Dolabellam, qui non metu armorum Antonij, ſed ut ſupra oſtendi, pecunia corruptus Antonio ſe coniunxerat. DE *caelo*} in caelo ſum, dicebant, pro, felix ſum. de caelo igitur detrahere, valet, maxima felicitate priuare.

ORATIO

QVI *uero reditus inde Romam? quae perturbatio totius urbis? memineramus Cinnam nimis potentem; Sullam poſtea dominantem: modo Caeſarem regnantem uideramus. erant fortaſſe gladij, ſed abſconditi, nec ita multi: iſta uero quae, & quanta barbaria eſt? agmine quadrato cum gladijs ſequuntur: ſcutorum lecticas portari uidemus. atque his quidem iam inueteratis, P. C. conſuetudine obduruimus: Kal. Iun. cum in ſenatum, ut erat conſtitutum, uenire uellemus, metu perterriti repente diffugimus. at iſte, qui ſenatu*

non

non egeres, neque desideranit quemquam, & potins discessu nostro laetatus est, statimq. illa mirabilia facinora effecit: qui chirographa Caesaris defendisset lucri sui caussa, is leges Caesaris, easq. praeclaras, ut remp. concutere posset, euertit: numerum annorum prouincijs prorogauit: idemque, cum actorum Caesaris defensor esse deberet & in publicis, & in priuatis rebus acta Caesaris rescidit. in publicis actis nihil est lege grauius: in priuatis firmissimum est testamentum. leges alias sine promulgatione sustulit; alias ut tolleret, promulgauit: testamentum irritum fecit: quod etiam infimis ciuibus semper obtentum est. signa, tabulas, quas populo Caesar una cum hortis legauit, eas hic partim in hortos Pompeij deportauit, partim in uillam Scipionis. & tu in Caesaris memoria diligens? tu illum, tu illum amas mortuum? quem is maiorem honorem consecutus erat, quam ut haberes puluinar, simulacrum, fastigium, flaminem? est ergo flamen, ut Ioni, nt Marti, ut Quirino, sic Diuo Iulio M. Antonius. quid igitur cessas? cur non inaugurare? [illegible] diem: nide qui te inauguret: collegae sumus: nemo negabit. o detestabilem hominem, siue qnod tyranni sacerdos es, siue quod mortui. quaero deinceps, num, hodiernus dies qui sit, ignores? nescis, heri quartnm in circo diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populum tulisse, ut quinctus praeterea dies Caesari tribueretur? cur non sumus praetextati? cur honorem Caesaris, tua lege datum, deseri patimur? an, supplicationes addendo, diem contaminari passus, puluinaria noluisti? aut undique religionem tolle, aut usquequaque conserua. Quaeres, placeat ne mihi puluinar esse, fastigium, flaminem? Mihi uero nihil istorum placet. sed tu, qui acta Caesaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures? nisi forte uis fateri, te omnia qnaestu tuo, non illius dignitate, metiri.

EXPLANATIO

METV *perterriti* } supra: Quas Kal.Iun.exspectasti? an eas ad quas te, peragratis veteranorum colonijs, stipatum armis retulisti? LEGES *Caesaris euertit:* } de prouincijs, de ui, de maiestate, de iudicijs. Phil. 1. NVMERVM *annorum prouincijs prorogauit:* } praetorijs annum, consularibus biennium Caesar dederat: ut Phil.1. Antonius lege tribunicia, nt in Phil.5. ostenditur, praetorijs biennium consularibus sexennium dedit. IN *hortos Pompeij* } suburbanos, quos tunc Antonius tenebat ab hasta emptos. IN *uillam Scipionis.* } in Tiburte, ipsam quoque ab hasta emptam, in qua septemdecim dies, quae in Cicerone in senatu diceret, commentatus est. Phil.5. QVEM *is maiorem honorem consecutus erat,* } a senatu. Suetonius: Ampliora humano fastigio sibi decerni passus est, Ferculum circensi pompa, templa, aras, simulacra iuxta deos: puluinar, flaminem, Lupercos. EST *ergo flamen, ut Ioui, ut Marti, ut Quirino, sic Diuo Iulio M. Antonius.* } eodem senatus decreto, quo illa Caesari tributa sunt. CVR *non inaugurare?* } augur iam erat Antonius: hic de flamine sermo est. uidetur autem mos fuisse, ut flamines quoque ab auguribus inaugurarentur. nam sequitur: Collegae sumus. SIVE *quod mortui.* } nam si mortuus, qno modo deus? HERI } xiv. Kal Oct. CVR *non sumus praetextati?* } nondnm tributus erat ille dies Caesari; tributum postea, ueteres dierum fasti demonstrant. SVPPLICATIONES *addendo,* } quasi deus Caesar fuisset. quod queritur Cicero in Phil. DIEM } quo supplicationes illae fiunt. PVLVINARIA *noluisti?* } noluisti, quae deorum immortalium sunt, in eum conferre? tolle igitur & supplicationes.

ORATIO

QVID ad haec tandem? exspecto enim eloquentiam tuam. disertissimum cognoui auum tuum, at te etiam apertiorem in dicendo. ille numquam nudus est concionatus: tuum hominis simplicis pectus uidimus. respondebis ne ad haec, aut omnino hiscere audebis? ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te respondere posse confidas? sed praeterita omittamus. hunc unum diem, unum, inquam hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, si potes. cur armatorum corona senatus saeptus est? cur me tui satellites cum gladijs audiunt? cur ualuae Concordiae non patent? homines omnium gentium, maxime barbaros Ithyraeos, cum sagittis deducis in forum? praesidij sui caussa se facere dicit. non ne igitur millies perire est melius, quam in sua ciuitate sine armorum praesidio non posse uiuere? sed nullum est istuc, mihi crede, praesidium. caritate, & beneuolentia ciuium saeptum oportet esse, non armis. eripiet, extorquebit tibi ista populus R. utinam saluis nobis: sed quoquo modo nobiscum egeris; dum istis consilijs uteris, non potes, mihi crede, esse diuturnus. etenim ista tua minime auara coniux, quam ego sine contumelia describo, nimium diu debet populo R. pensionem tertiam. habet populus R. ad quos gubernacula reip. deferat: qui ubicumque terrarum sunt, ibi est omne reip. praesidium, uel potius ipsa resp. quae se adhuc tantummodo ulta est, nondum recuperauit. habet quidem certe resp. adolescentes nobilissimos, paratos defensores. quam uolent, illi cedant, otio consulentes: tamen a rep. reuocabuntur. & nomen pacis dulce est, & ipsa res salutaris. sed inter pacem, & seruitutem plurimum interest. pax est tranquilla libertas: seruitus, postremum malorum omnium, non modo bello, sed morte etiam repellendum. quod si se ipsos illi nostri liberatores e conspectu nostro abstulerunt: at exemplum facti reliquerunt. illi, quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello est persecutus: qui tum rex fuit, cum esse

Romae regem licebat. Spurij Cassius, Melius, M. Manlius propter suspicionem regni appetendi sunt necati. hi primi eum gladijs non in regnum appetentem, sed in regnantem impetum fecerunt: quod cum ipsum factum per se praeclarum est, atque diuinum, tum expositum ad imitandum; praesertim cum illi eam gloriam consecuti sint, quae uix caelo capi posse uideatur. etsi enim satis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat; tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam.

EXPLANATIO

HOMINIS *simplicis*} qui de tegendo pectore non labores. Irrisio. PECTVS *uidimus*.} Lupercus enim cõcionatus est. supra: O praeclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus cõcionatus. CVR ME *tui satellites cum gladijs audiunt?*} non audierunt. nam ut in argumento ostendimus, non dixit haec Cicero, sed scripsit. mos tamen Antonij notatur, armatorum corona senatum circundantis. in epistola quoque ad Plancum, non uenire se in senatum, ostendit, his uerbis: Meum studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuto in senatum, aut honeste uenire potuissem. sed nec sine periculo quisquam, libere de rep. sentiens, uersari potest in summa impunitate gladiorum: nec nostrae dignitatis uidetur esse, ibi sententiam de rep. dicere, ubi me & melius & propius audiant armati, quam senatores. Et in ep. ad Cassium: Intelligit populus Romanus tres esse consulares, qui, quia quae de rep. bene senserint, libere locuti sunt, tuto in senatum uenire non possint. CVR *ualuae Concordiae non patent?*} idem Phil. 5. PENSIONEM *tertiam*.} mortem tuam: cum duas iam persoluerit, interfectis eius uiris, P. Clodio, & C. Curione. nun debebit illa certe diu, cum minime auara sit. supra: Quis autem meum consulatum, praeter P. Clodium, qui uituperaret, inuentus est? cuius quidem te factum, sicuti C. Curionem manet: quoniam id domi tuae est, quod fuit illorum utrique fatale. VLTA *est*,} tyranni nece. NONDVM *recuperauit*.} paullo apertius in ep. ad Cassium. Adhuc ulta suas iniurias est interitu tyrannis nihil amplius: ornamenta uero sua quae recuperauit? an quod ei mortuo paret, quem uiuum ferre non poterat? cuius acta refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? ADOLESCENTES} Brutum, & Cassium, qui cedebant, otio consulentes. IMMORTALITATEM} nominis.

ORATIO

RECORDARE *illum, M. Antoni, diem, quo dictaturam sustulisti: pone ante oculos laetitiam senatus, populiq. R. confer cum nummatione tua, tuorumque: tum intelliges, quantum inter laudem, & lucrum intersit. sed nimirum, ut quidam morbo aliquo, & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt: sic libidinosi, auari, facinorosi uerae laudis gustatum non habent. sed si te laus allicere ad recte faciendum non potest, nec metus quidem a foedissimis factis potest auocare? iudicia non metuis: si propter innocentiam, laudo; si propter uim, non intelligis, ei, qui isto modo iudicia non timeat, quid timendum sit? quod si non metuis uiros fortes, egregiosq. ciues, quod a corpore tuo prohibentur armis: tui te, mihi crede, diutius non ferent. quae est autem uita, dies, & noctes timere a suis? nisi uero aut maioribus habes beneficijs obligatos, quam ille quosdam habuit ex ijs, a quibus est interfectus; aut tu es ulla re cum eo comparandus. fuit in illo ingenium, ratio, memoria, litterae, cura, cogitatio, diligentia: res bello gesserat, quamuis reip. calamitosas, attamen magnas: multos annos regnare est meditatus: magno labore, magnis periculis, quod cogitabat, effecerat: muneribus, monumentis, congiarijs, epulis multitudinem imperitam delenierat: suos praemijs, aduersarios clementiae specie deuinxerat. quid multa? attulerat iam liberae ciuitati partim metu, partim patientia consuetudinem seruiendi. cum illo ego te dominandi cupiditate conferre possum: ceteris uero rebus nullo modo es comparandus. sed ex plurimis malis, quae ab illo reip. sunt inusta, hoc tamen boni est, quod didicit iam populus R. quantum cuique crederet, quibus se committeret, a quibus caueret. haec non cogitas? nec intelligis satis esse uiris fortibus, didicisse, quam sit pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum, tyrannum occidere? an, cum illum homines non tulerint, te ferent? certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occasionis tarditas exspectabitur. respice quaeso aliquando remp. M. Antoni: quibus ortus sis, non quibuscum uiuas, considera: mecum, ut uoles; cum rep. redi in gratiam. sed de te tu uideris: ego de me ipso profitebor. defendi remp. adolescens, non deseram senex: contempsi Catilinae gladios, non pertimescam tuos. quin etiam corpus libenter obtulerim, si repraesentari morte mea libertas ciuitatis potest; ut aliquando dolor populi R. pariat, quod iam diu parturit. etenim, si ab hinc annos prope uiginti hoc ipso in templo negaui posse mortem immaturam esse consulari: quanto uerius nunc negabo seni? mihi uero, P. C. iam etiam optanda mors est, perfuncto rebus ijs, quas adeptus sum, quasq. gessi. duo modo haec opto, unum, ut moriens populum R. liberum relinquam; hoc mihi maius a dijs immortalibus dari nihil potest; alterum, ut ita cuique eueniat, ut de rep. quisque mereatur.*

EXPLANATIO

CONFER *cum nummatione tua*,} actio est in uerbo, Nummatione, quasi dicat: confer cum ista tanta pecunia, quae ad te, uxoremq. tuam quotidie congeritur. SATIS *esse*} uel si fructus praeterea nullus consequatur. BENEFICIO *gratum*,} pro eo, quod patriae debemus. REPRAESENTARI} maturius afferri. QVOD *quidem parturit*.} parturit autem interitum tuum. HOC *ipso in templo*} Concordiae. supra: Cum in hac caella concordiae, in qua me consule salutares sententiae dictae sunt, quibus ad hanc diem uiximus, cum gladijs homines collocati stent. Et rursus: Cur me tui satellites cum gladijs audiunt? cur ualuae Concordiae non patent? NEGAVI *posse mortem immaturam esse consulari*:} or. 4. in Catil. Si quid obtigerit, aequo animo, paratoq. moriar. neque enim turpis mors forti uiro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. ADEPTVS *sum*,} hoc ad honores pertinet.

IN . TERTIAM

M . TVLLII . CICERONIS

PHILIPPICAM

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

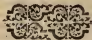

ARGVMENTVM

POST *Caesaris necem decreuit senatus consulares prouincias, Antonio Macedoniam, Dolabellae Syriam. sed Antonius, occasionem quaerens reip. perturbandae, Galliam citeriorem sibi mandari cupiebat. quod cum a senatu non impetraret, qui eam prouinciam D. Bruto, iam antea ab ipso Caesare datam, post eius interitum confirmauerat, tulit ad populum, & obtinuit, ut citeriorem Galliam regeret: unde se cum exercitu ad urbem, Caesaris exemplo, facile uenturum sperabat. nam Macedonia, terra mariq. disiuncta, nouis consilijs parum opportuna uidebatur. Hac mente Brundisium iuit ad* VII. *id. Oct. profectus obuiam legionibus Macedonicis quattuor, quas sibi conciliare pecunia cogitabat, easq. ad urbem adducere, & in ceruicibus bonorum collocare. Sic enim scripsit Cicero ad Cornificium. Cum eum sequi multi recusarent, praesertim ex legione Martia, iracundia percitus, trucidari Suessae primum, deinde Brundisij quamplurimos iussit. qua de re sic in Phil.* 13. *ut alia mittam exempla: Prorupit subito Brundisium, ut inde agmine quadrato ad urbem accederet: lautissimum opidum, nunc municipum, honestissimorum quondam colonorum, Suessam fortissimorum militum sanguine impleuit: Brundisij, in sinu non modo auarissimae, sed etiam crudelissimae uxoris, delectos Martiae legionis centuriones trucidauit: inde se quo furore, quo ardore ad urbem, id est ad caedem optimi cuiusque, rapiebat? quo tempore dij immortales ipsi praesidium improuisum nec opinan*

tibus

tibus nobis obtulerunt. Caesaris enim incredibilis ac diuina uirtus latronis impetus crudeles ac furibundos retardauit. Redeuntem a Brundisio Antonium legio Martia reliquit. ille, tribus legionibus Tiburi collocatis, urbem est ingressus: uocato in Capitolium senatu, cum de abalienata legione Quarta, & Octauiani copijs adiuncta, nuncius ei esset allatus, propere senatum dimisit, & ad occupandam Galliam citeriorem, quam D. Brutus obtinebat, cum duabus legionibus magna celeritate contendit. Interea cum noui tribuni pl. qui IV. id. Dec. magistratum inibant, XIII. Kal. Ian. senatum conuocassent, deq. praesidio consulum designatorum retulissent, ut senatum tuto Kalendis Ian. habere possent: Cicero, laudata tribunorum mente, totã remp. complexus, haec censuit: res eas, quas Caesar adolescens priuato consilio gesserat, aut gereret, publica confirmandas auctoritate; legiones, quae, relicto Antonio, ad remp. defendendam se contulerant, laudandas, eisq. spem praemiorum decreto senatus ostendendam; D. Brutum, qui se irruenti in Galliam Antonio obiecerat, ipsamq. Galliam, quae resisteret, debita laude ornandam; prouincias ab ijsdem, qui eas obtinerent, obtinendas esse ex lege Iulia, quoad ex S. C. cuique eorum successum esset; ijsq. de rebus ad senatum a nouis consulibus, primo quoque tempore esse referendum. Assensit senatus, & in eius sententiam S. C. factum est.

IN. M.

IN. M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER. TERTIVS

ORATIO. XLV

ERIVS omnino, P. C. quam tempus reip. postulabat, aliquando tamen conuocati sumus. quod flagitabam equidem quotidie, quippe cum bellum nefarium contra aras, & focos, contra uitam, fortunasq. nostras ab homine profligato, ac perdito non comparari, sed geri iam uiderem. exspectantur Kal. Ian. quas non exspectat Antonius; qui in prouinciam D. Bruti, summi, & singularis uiri, cum exercitu impetum facere conatur; ex qua se instructum, & paratum ad urbem uenturum esse minitatur. quae est igitur exspectatio, aut quae uel minimi dilatio temporis? quamquam enim adsunt Kal. Ian. tamen breue tempus longum est imparatis. dies enim affert, uel hora potius, nisi prouisum est, magnas saepe clades. certus autem dies non, ut sacrificij, sic consilij exspectari solet. quod si aut Kal. Ian. fuissent eo die, quo primum ex urbe fugit Antonius; aut hae non essent exspectatae: bellum iam nullum haberemus. auctoritate enim senatus, consensuq. populi R. facile hominis amentis fregissemus audaciam; quod confido equidem consules designatos, simul ac magistratum inierint, esse facturos. sunt enim optimo animo, summo consilio, singulari concordia. Mea autem festinatio non uictoriae solum auida est, sed etiam celeritatis. quo enim usque tantum bellum, tam crudele, tam nefarium priuatis consilijs propulsabitur? cur non quam primum publica accedit auctoritas?

EXPLANATIO

ABITA est haec oratio XIII. Kal. Ian. profecto in Galliam Antonio, ut cognoscitur ex Phil. 6. & ep. Lupus, lib. 2. fam. & ep. Liberalibus, lib. XII. QVOTIDIE} post profectionem scilicet Antonij. Phil. 5. Vt primum post discessum latronis, vel potius desperatam fugam libere senatus haberi potuit; semper flagitaui, ut conuocaremur. EXSPECTANTVR *Kal. Ian.*} vt eo die noui consules de rep. referant. ADSVNT,} propinquae sunt. LONGVM *est imparatis.*} aequae nobis obesse potest, si simus, vt nunc quidem sumus, imparati, ac si longum esset. Ex *urbe fugit Antonius;*} nam fugae similis fuit illius in Galliam profectio. Infra: Quae vero profectio postea? quod iter paludati; quae uitatio oculorum lucis urbis, fori? quam misera fuga, quam foeda, quam turpis? Et Phil. XIII. Egressus est non uijs, sed tramitibus, paludatus: eoq. ipso die innumerabilia S. C. fecit: quae quidem omnia citius deleta, quam scripta sunt. ex eo non iter, sed cursus, & fuga in Galliam. PRIVATIS *consilijs*} Caesaris Octauiani, atque etiam D. Bruti: de quibus infra: Nam si ille consul: fustuarium meruerunt legiones, quae consulem reliquerunt: sceleratus Caesar, Brutus nefarius, qui contra consulem priuato consilio exercitus comparauerunt. Et ep. 7. ad ipsum Brutum, lib. XII. fam.

ORATIO

C. CAESAR, adolescens, paene potius puer, incredibili ac diuina quadam mente, atque uirtute, tum, cum maxime furor arderet Antonij, cumque eius a Brundisio crudelis & pestifer reditus timeretur, nec postulantibus, nec cogitantibus, nec optantibus quidem nobis, quia fieri posse non uidebatur, firmissimum exercitum ex inuicto genere ueteranorum militum comparauit, patrimoniumq. suum effudit. quamquam non sumus usi eo uerbo, quo decuit. non enim effudit, sed in salute reip. collocauit. cui quamquam gratia referri tanta non potest, quanta debetur; habenda tamen est tanta, quantam maximam animi nostri capere possunt. quis enim est tam ignarus rerum, tam nihil de rep. cogitans, qui hoc non intelligat; si M. Antonius a Brundisio cum ijs copijs, quas se habiturum putauerat, Romam, ut minabatur, uenire potuisset, nullum genus eum crudelitatis praeteriturum fuisse? quippe qui in hospitis tectis Brundisii fortissimos uiros, ciues optimos, iugulari iusserit: quorum ante pedes eius morientium sanguine os uxoris respersum esse constabat. hac ille crudelitate imbutus, cum multo bonis omnibus ueniret iratior, quam illis fuerat, quos trucidarat; cui tandem nostrum, aut cui omnino bono pepercisset? qua peste priuato consilio remp. (nec enim fieri potuit aliter) Caesar liberauit. qui nisi in hac rep. natus esset; remp. scelere Antonij nullam haberemus. sic enim perspicio, sic iudico; nisi unus adolescens illius furentis impetus, crudelissimosq. conatus cohibuisset, remp. funditus interituram fuisse. cui quidem hodierno die, P. C. (nunc enim primum ita conuenimus, ut illius beneficio possemus, quae sentiremus, libere dicere) tribuenda est auctoritas, ut remp. non modo a se susceptam, sed etiam a nobis commendatam possit defendere.

EXPLANATIO

PAENE *potius puer*, } annos natus XIX, ut scripsit Velleius, ad remp. defendendam, Antonijq. conatus reprimendos Octauianus accessit. CVM Q. *eius a Brundisio crudelis, & pestifer reditus timeretur*, } hoc Caesaris beneficium saepe Cicero singulari cum eius laude commemorat, ut Phil 4.5.13. & ad Cornificium ita scripsit: Puer egregius praesidium sibi primum, deinde summae reip. comparauit: qui nisi fuisset, Antonij reditus a Brundisio pestis patriae fuisset. PATRIMONIVMQ. *suum effudit*. } quid mirum? cum in singulos milites pro menstruo stipendio quingentos denarios, qui scutati sexaginta sunt, erogauerit, ueteranos autē, qui cum secuti sunt, tria millia fuisse, ex quadam ad Att. ep. cognoscitur. ita sumptus menstruus fuit, scutatorum centum octuaginta millia. in ep. ad Att. Veteranos, quiqui Casilini, & Calatiae sunt, perduxit ad suam sententiam. nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. Velleius lib. 2. Primum a Calatia, mox a Casilino ueteranos exciuit paternos: quorum exemplum secuti alij, breui in formam iusti coiere exercitus. IN *hospitis tectis* } rationem hospitij nullam habuit: Iouem Hospitalem contempsit. FORTISSIMOS *uiros*, } milites, qui ducem Antonium recusarent. trecentos fuisse, dicit paullo post. eandem crudelitatē exprobrat Phil. 4. & 5. & 13. ANTE *pedes eius*} Phil. 13. in sinu uxoris trucidatos, oratorie dicit. NEC *enim fieri potuit aliter*) } non enim publico consilio Caesar arma sumpsit, res autem celeritatem postulabat. itaque necesse fuit, ut ipse, priuato consilio exercitu comparato, remp. defenderet. HODIERNO *die* } XIII. Kal. Ian. ut ep. Lupus noster, ad D. Brutum lib. XI. fam. & ep. Liberalibus, ad Cornificium, lib. XII. ILLIVS *beneficio*, } absentem enim Antonium non timemus. ut absit autem, Caesaris uirtute factum est. audito enim nuncio de Quarta legione, statim discessit. infra.

ORATIO

NEC uero de legione Martia (quoniam longo interuallo loqui nobis de rep. licet) sileri potest. quis enim unus fortior, quis amicior umquam reip. fuit, quam legio Martia uniuersa? quae cum hostem populi R. Antonium iudicasset, comes esse eius amentiae noluit; reliquit consulem. quod profecto non fecisset, si eum consulem iudicauisset, quem nihil aliud agere, nihil moliri, nisi caedem ciuium, atque interitum ciuitatis, uideret. atque ea legio consedit Albae. quam potuit urbem eligere aut opportuniorem ad res gerundas, aut fideliorem, aut fortiorum uirorum, aut amiciorum reip. ciuium?

EXPLANATIO

LONGO *interuallo* } nam adhuc per Antonium non licuit. QVIS *enim unus fortior*, } fortem unum inueniri facile est: uniuersam legionem, in primis difficile. quo maior laus Martiae legionis. Phil. 2. similiter locutus: Tu unus adolescens uniuersum ordinem decernere de salute reip. prohibuisti. Et pro domo: Tu unus pestifer ciuis eum restitutum negas esse ciuem, quem eiectum uniuersus senatus non modo ciuem, sed etiam egregium ciuem semper iudicauit? Simile illud pro Sextio: Nec unus in quemquam umquam gratior, quam in me uniuersi. AVT *fortiorum uirorum, aut amiciorum reip. ciuium?* } quid uitij posit esse in his uerbis, aut cur pro, Fortiorum, Fortium, pro, Amiciorum, Amicorum, reponi debeat, quod Faerno placuit, non sane dispicio. nec uero, quam ille constructionem probauit, suaeq. correctionis praecipuam, ut uideo, caussam habuit, ea mihi uidetur eiusmodi, ut probari iure posit. neminem enim ex ijs, quibus primae Latini sermonis deferuntur, ita locutum uideo, fideliorem fortium uirorum, pro, maiore erga fortes uiros fide; aut omnino cum, fidelis, genetandi casum coniunxisse.

ORATIO

HVIVS legionis uirtutem imitata Quarta legio, duce L. Egnatuleio, quaestore, ciui optimo, & fortissimo, Caesaris auctoritatem, atque exercitum persecuta est. faciendum est igitur nobis, P. C. ut ea, quae sua sponte clarissimus adolescens, atque omnium praestantissimus gessit, & gerit, haec auctoritate nostra comprobentur; ueteranorumq. fortissimorum uirorum, tum legionis Martiae, Quartaeq. mirabilis consensus ad remp. recuperandam laude, & testimonio nostro confirmetur; eorumq. commoda, honores, praemia, cum consules designati magistratum inierint, curae nobis fore, hodierno die spondeamus.

EXPLANATIO

CIVI *optimo*, } sic Ciceronem scripsisse, auctor est Priscianus lib. VII. sic etiam legitur in uetustissimis libris. PERSECVTA *e.st*. } ut Phil. 4. de eadem legione locutus est ...

ORATIO

ATQVE ea quidem, quae dixi de Caesare, deq. eius exercitu, iamdiu nota sunt nobis: uirtute enim admirabili Caesaris, constantiaq. militum ueteranorum, legionumq. earum optimo iudicio, quae auctoritatem nostram, libertatem populi R. uirtutem Caesaris secutae sunt, a ceruicibus nostris est depulsus Antonius. sed, ut dixi, haec superiora. hoc uero recens edictum D. Bruti, quod paullo ante propositum est, certe silentio non potest praeteriri. pollicetur enim se prouinciam Galliam retenturum in senatus populiq. R. potestate. o ciuem natum reip. memorem sui nominis, imitatoremq. maiorum. neque enim, Tarquinio expulso, maioribus nostris tam fuit optata libertas, quam est, repulso iam Antonio, retinenda nobis. illi regibus parere iam a condita urbe didicerant: nos post reges exactos seruitutis obliuio ceperat. atque ille, quem maiores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus est habitus, & dictus. quod nos uitium in priuatis saepe tulimus, id maiores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit: Decimus sceleratum, atque impium regnare patietur? quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia & facit, & fecit Antonius? Senatum etiam reges habebant: nec tamen, ut Antonio senatum habente, in consilio regis uersabantur barbari armati. Seruabant auspicia reges: quae hic consul, augurq. neglexit, neque solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam collega una ferente, eo, quem ipse ementitis auspicijs uitiosum fecerat. Quis autem rex umquam fuit tam insigniter impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, iura regni uenalia? quam hic immunitatem, quam ciuitatem, quod praemium non uel singulis hominibus, uel ciuitatibus, uel uniuersis prouincijs uendidit? Nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum accepimus: at uero huius domi inter quasilla pendebatur aurum; numerabatur pecunia: una in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi R. nundinabantur. Supplicia uero in ciues R. nulla Tarquinij accepimus. at hic & Suessae iugulauit eos, quos in custodiam dederat; & Brundisii trecentos fortissimos uiros, ciuesq. optimos trucidauit. Postremo Tarquinius pro populo R. bellum gerebat tum, cum expulsus est. Antonius contra populum R. exercitum adducebat tum, cum, a legionibus relictus, nomē Caesaris exercitumq. pertimuit, neglectisq. sacrificijs sollemnibus, ante lucem uota ea, quae numquam solueret, nuncupauit; & hoc tempore in prouinciam populi R. conatur inuadere. Maius igitur a D. Bruto beneficium populus R. & habet, & exspectat, quam maiores nostri acceperunt a L. Bruto, principe huius maxime conseruandi generis, & nominis. cum autem est omnis seruitus misera: tum uero intolerabile est, seruire impuro, impudico, effeminato, numquam, ne in metu quidem, sobrio. Hunc igitur qui Gallia prohibet, priuato praesertim consilio; iudicat, uerissimeq. iudicat, non esse consulem. Faciendum est igitur, P. C. nobis, ut D. Bruti priuatum consilium auctoritate publica comprobemus. nec uero M. Antonium consulem post Lupercalia putare debuistis. quo enim ille die, populo R. inspectante, nudus, unctus, ebrius est concionatus, & id egit, ut collegae diadema imponeret; eo die non modo consulatu, sed etiam libertate se abdicauit. esset enim ipsi certe statim seruiendum, si Caesar ab eo regni insigne accipere uoluisset. hunc igitur ego consulem, hunc ciuem R. hunc liberum, hunc denique hominem putem, qui foedo illo, & flagitioso die, & quid pati, Caesare uiuo, posset, & quid, eo mortuo, consequi ipse cuperet, ostendit? Nec uero de uirtute, constantia, grauitate prouinciae Galliae taceri potest. est enim ille flos Italiae, illud firmamentum imperij populi R. illud ornamentum dignitatis. tantus autem est consensus municipiorum, coloniarumq. prouinciae Galliae, ut omnes, ad auctoritatem huius ordinis, maiestatemq. populi R. defendendam conspirasse uideantur.

EXPLANATIO

RECENS *edictum D. Bruti,* } cuius etiam mentio fit ep. 6. lib. XI. fam. QVEM *ipse ementitis auspicijs uitiosum fecerat.* } tota res exponitur Phil. 2. QVASILLA } cistulas muliebres. NVNDINABANTVR. } de his nundinis supra diximus. SACRIFICIIS *sollemnibus,* } consules in prouincias profecturi, & sacrificia prius faciebant, & uota nuncupabant; quae, cum redijssent, bene gesta rep. soluebant. QVAE *numquam solueret,* } non enim ei quae cogitat, prospere succedent. PRIVATO *praesertim consilio;* } non enim ei senatus mandauit, auctor ue fuit, ut consulem Antonium Gallia prohiberet. QVID, *eo mortuo, consequi ipse cuperet,* } quod in alio regnum probabat, id a se ipso expeti significabat.

ORATIO

QVAMOBREM tribuni pl. quāquam nos nihil aliud, nisi de praesidio, ut senatum tuto consules Kalendis Ian. habere possent, retulistis: tamen mihi uidemini magno consilio, atque optima mente potestatem nobis de tota rep. fecisse dicendi. cum enim tuto senatum haberi sine praesidio non posse iudicauistis, tum statuistis, etiam intra muros Antonij scelus audaciamq. uersari. quamobrem omnia mea sententia complectar, nobis, ut intelligo, non inuitis; ut & praestantissimis ducibus a nobis detur auctoritas; & fortissimis militibus spes ostendatur praemiorum; & iudicetur non uerbo, sed re, non modo non consul, sed etiam hostis Antonius. nam, si ille consul; fustuarium meruerunt legiones, quae consulem reliquerunt; sceleratus Caesar, Brutus nefarius,

qui

qui contra consulem priuato consilio exercitus compararunt. sin autem militibus exquirendi sunt honores noui propter eorum diuinum, atque immortale meritum; ducibus autem ne referri quidem potest gratia: quis est, qui eum non hostem existimet, quem qui armis persequuntur, conseruatores reip. iudicantur? At quam contumeliosus in edictis? quam barbarus? quam rudis? primum in Caesarem maledicta congessit, deprompta ex recordatione impudicitiae, & stuprorum suorum. quis enim hoc adolescente castior? quis modestior? quod in iuuentute habemus illustrius exemplum ueteris sanctitatis? quis autem illo, qui maledicit, impurior?

EXPLANATIO

TRIBVNI *pl.* } post Antonij profectionem, qui profectus est. IV. Kal. Dec. ut infra dicitur, magistratum iniere tribuni pl. erat autem eis primus magistratus dies, ut Dionysius docet, IV. id. Dec. nec tamen ante XIII. Kal. Ian. quo die habita haec oratio est, senatú uocarunt. Propterea, cú quadam querella, sic exorsus est Cicero: Serius omnino, P.C. quam tempus reip. postulabat, aliquando tamen conuocati sumus. quod flagitabam equidem quotidie. Et Phil. 5. DE *praesidio,* } consulum designatorum, & senatus, ut Kalendis Ian. & ipsi consules, & senatus omnis tuto in curiam uenire posit. RETVLISTIS } omnes quidem, sed principe M. Seruilio, retulerunt: ut Phil. 4. in extremo. INTRA *muros Antonij scelus, audaciamq. uersari.* } licet absente Antonio, ab eius tamen amicis, idest, a perditis ciuibus, qui sunt in urbe, timendum esse. DVCIBVS } Caesari, & D. Bruto, qui priuato consilio exercitus contra consulem comparauerunt. Supra, & infra. DEPROMPTA *ex recordatione impudicitiae, & stuprorum suorum.* } Phil. 13. Quem tum ille demens laedere se putabat edictis, ignorans, quaecumque falso is diceret in sanctissimum adolescentem, ea uere recidere in memoriam pueritiae suae.

ORATIO

IGNOBILITATEM *obijcit C. Caesaris filio: cuius etiam naturalis pater, si uita suppeditasset, consul factus esset. Aricina mater. Trallianam, aut Ephesiam putes dicere. uidete, quam despiciamur omnes, qui sumus e municipijs, idest, omnes plane: quotus enim quisque non est? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere despicit, uetustate antiquissimum, iure foederatum, propinquitate paene finitimum, splendore municipum honestissimum? hinc Voconiae, hinc Scatiniae leges: hinc multae sellae curules & patrum memoria, & nostra: hinc equites R. lautissimi plurimi, & honestissimi. sed, si Aricinam uxorem non probas, cur probas Tusculanam? quamquam huius sanctissimae feminae, atque optimae pater M. Atius Balbus, in primis honestus, praetorius fuit: tuae coniugis, bonae feminae, locupletis quidem certe; Bambalio quidam pater, homo nullo numero. nihil illo contemptius, qui propter baesitantiam linguae, stuporemq. cordis, cognomen ex contumelia traxerit. at auus nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla, & coturnis nummos populo de Rostris spargere solebat. uellem, hanc contemptionem pecuniae suis reliquisset. Habetis nobilitatem generis gloriosam. Qui autem conuenit, ut tibi Iulia natus ignobilis uideatur, cum tu eodem materno genere soleas gloriari? quae porro amentia est, eum aliquid dicere de uxorum ignobilitate, cuius pater Numitoriam Fregellanam, proditoris filiam, habuerit uxorem, ipse ex libertini filia susceperit liberos? sed hoc clarissimi uiri niderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem; C. Marcellus, qui Aricinae filiam: quos certo scio dignitatis optimarum feminarum non paenitere.*

EXPLANATIO

CONSVL *factus esset.* } praetor enim fuit, & Macedoniam post praeturam administrauit. Suetonius. Decedens Macedonia, prius quam profiteri se candidatum consulatus posset, morte obijt repentina. Ep. I. lib. 1. ad Q. fr. Adiungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in discernendo, in satisfaciendo, ac disputando diligentia. his rebus nuper Cn. Octauius iucundissimus fuit. Et ep. 2. Mediocri me dolore putas affici, cum audiam, qua sit existimatione Virgilius qua tuus uicinus Cn. Octauius? ARICINA *mater.* } Atia M. Atij Balbi, ex Iulia, sorore Caesaris, filia, quae post obitum Cn. Octauij L. Marcio Philippo nupsit, & cum eo tum uiuebat. Miror autem Aricinam Atiam esse dictam, cum nec ipsa, nec pater eius Balbus Ariciae natus esset. fuit enim, Suetonio teste, paterna stirpe Aricinus. PAENE *finitimum,* } abest enim ab urbe uiginti millibus passuum. VOCONIAE, } Voconia lex de mulierum hereditatibus fuit: sancitum est enim ea lege, ne quis census, idest pecuniosus, heredem relinqueret filiam. SCATINIAE } tribunitia lex Scatinia contra stupratores puerorum, & eos, qui muliebria paterentur. in ep. Coelij: Insolentissimi homines summis Circensibus ludis meis postulandum me lege Scatinia curant. Suetonius in Domitiano: Quosdam ex vtroque ordine lege Scatinia condemnauit. TVSCVLANAM? } quam tu duxisti, M. Fadij, libertini hominis, filiam. Phil. 2. BONAE *feminae,* } cum probro potius, quá cum laude dictum: ut ironiae mos est. ideo sequitur: Locupletis quidem certe: idest, si minus bonae, saltem locupletis. quod tu spectasti, cum eam vxorem duxisti. HOMO *nullo numero.* } tum quia libertinus, tum quia lingua impeditus, corde stupidus. QVI *propter baesitantiam linguae, stuporemq.*

cordis } Bambalio dictus ἀπὸ τοῦ βαμβαλᾶν : quod est, τοῖς χείλεσι τρέμειν. & βάμβαλον Phryges pudendam corporis partem uocant. quae legimus apud Hesychium. Ex *contumelia* } est enim contumeliae, si quis appelletur Bambalio: quia simul uitium illius appellatur. At *anus nobilis,* } Cum sequatur Tuditani mentio, necesse est, hoc referri ad alteram uxorem Antonij Fuluiam, cuius maternus auus fuit Sempronius Tuditanus, auctore Asconio. Tvditanvs *nempe ille,* } cum derisione. quis enim nobilem dixerit eum, qui cum palla & cothurnis nummos populo de Rostris spargere solebat? Valerius Max. lib. 7. c. 8. Quam certae, quam etiam notae insaniae Tuditanus, ut pote qui populo nummos sparserit, togamq. uelut tragicam uestem in foro trahens, maximo cum hominum risu conspectus fuerit, ac multa his consentanea fecerit. Cvm *palla, & cothurnis* } tribus caussis Tuditani stultitiam arguit: prima, quod in foro processerit cum palla, quo uestimenti genere senatores non utebantur: altera, quod cum cothurnis, cum senatorum calcei lunati essent: tertia, quod nummos populo de Rostris, tamquam pecuniae contemptor, spargere solebant. nam ideo sequitur: Vellem hanc contemptionem pecuniae suis reliquisset. quod in Fuluiam conijcitur, Tuditani neptem, quae erat auarissima. ad illam enim pertinet quod dicitur Phil. 3. At vero huius domi inter quasilla pendebatur aurum. nam quasillum calatus muliebris est. Et Phil. 13. Brundisij in sinu non modo auarissimae, sed crudelissimae uxoris delectos Martiae legionis centuriones trucidauit. & ad eandem spectat illud ep. ad Att. lib. xiv. Quid? Deiotari nostri caussa non similis? dignus ille quidem omni regno, sed non per Fuluiam. Habetis *nobilitatem generis gloriosam.* } ironia. Tu, qui obijcis ignobilitatem C. Caesaris filio, quam habes domi tuae nobilitatem generis? cum prima tua uxor Fadia libertini hominis filia fuerit, altera uero & auarissima sit, & auum eum habuerit, cuius notissima dementia est. Ivlia *natus* } Octauianus non Iulia, sorore Caesaris, sed eius filia natus est Atia. quare non hoc de ipso, sed de matre dictum. nec moueor, quod, Natus, ad marem potius, quam ad feminam, pertinere uideatur. commune enim est, Iulia natus, pro, qui Iulia natus sit. Qui conuenit, inquit, ut muliere nati nobilissima, ignobiles uideantur? Eodem *materno genere* } diximus iam, Antonij matrem Iuliam fuisse, L. Caesaris, consularis uiri, sororem. Ex *libertini filia* } ex Fadia, Bambalionis filia. Liberos? } eum, quem pacis obsidem in Capitolium misit. Phil. 2. Aricinam *uxorem;* } Atiam. Aricinae *filiam:* } Octauiam, Octauiani sororem, ex qua genuit Marcellum illum, cuius immaturam mortem deplorat Virgilius lib. vi.

ORATIO

Idem *etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, compellat edicto: nec sentit amens commendationem esse compellationem suam. quid enim accidere huic adolescenti potuit optatius, quam cognosci ab omnibus, Caesaris consiliorum esse socium, Antonij furoris inimicum? At etiam gladiator ausus est scribere, hunc de patris, & patrui parricidio cogitasse. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem. in eum adolescentem hoc scribere audere, quem ego, & frater meus, propter eius suauissimos atque optimos mores, praestantissimumq. ingenium, certatim amamus, omnibusq. horis oculis, auribus, complexu tenemus? Nam me ijsdem edictis, nescit, laedat, an laudet. cum idem supplicium minatur optimis ciuibus, quod ego de sceleratissimis sumpserim, laudare uidetur, quasi imitari uelit. cum autē illam pulcherrimi facti memoriam refricat; tum a sui similibus inuidiam aliquam in me commoueri putat.*

EXPLANATIO

Compellat *edicto.* } carpit eum, & uituperat. Qvasi *imitari uelit.* } me, in hominibus improbis poena afficiēdis, nō enim illa verba, Optimis ciuibus, erant in edicto Antonij sed addita sunt a Cicerone, tamquam interprete mentis, ac uoluntatis eius: cum is communiter ciuibus illis, qui sibi non paruissent, minatus esset idem supplicium, quod Cicero consul de Catilinae socijs sumpserat.

ORATIO

Sed, *ipse quid fecit? cum tot edicta proposuisset, edixit, ut adesset senatus frequens ad* IIX. *Kal. Dec. eo die ipso non affuit. at quo modo edixit? haec sunt, opinor, uerba in extremo:* Si quis non affuerit, hunc omnes existimare poterunt & interitus mei, & perditissimorum consiliorum auctorem fuisse. *Quae sunt perdita consilia? an ea quae pertinent ad libertatem populi R. recuperandam? quorum consiliorum Caesari me auctorem, & hortatorem & esse, & fuisse fateor. quamquam ille non eguit consilio cuiusquam: sed tamen currentem, ut dicitur, incitaui. nam interitus quidem tui quis bonus non esset auctor, cum in eo salus, & uita optimi cuiusque, & libertas populi R. dignitasq. consisteret? sed, cum tam atroci edicto nos concitauisset, cur ipse non affuit? num putatis aliqua re tristi, ac seuera? uino, atque epulis retentus: si illae epulae potius, quam popinae, nominandae sunt. diem edicti obire neglexit: in ante diem* IV. *Kal. Dec. distulit: adesse in Capitolio iussit: quod in templum ipse, nescio qua, per Gallorum cuniculum adscendit. conuenerunt corrogati, & quidem ampli quidam homines, sed immemores dignitatis suae. is enim erat dies, ea fama, is, qui senatum uocarat, ut*

turpe

turpe senatori esset, nihil timere. ad eos tamen ipsos, qui conuenerant, ne uerbum quidem ausus est facere de Caesare, cum de eo constituisset ad senatum referre. scriptam attulerat consularis quidam sententiam. quid est aliud, de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum duceret, nisi, se ipsum hostem iudicare? necesse enim erat, alterutrum esse hostem: nec poterat aliter de aduersariis ducibus iudicari. si igitur C. Caesar hostis, cur consul nihil refert ad senatum? sin ille a senatu notandus non fuit; quid potest dicere, quin, cum de illo tacuerit, se hostem esse confessus sit? quem in edictis Spartacum appellat, hunc in senatu ne improbum quidem dicere audet.

EXPLANATIO

Laedat, *an laudet*. } plane hic intelligitur, laedere, pro uituperare, usurpari solere: cum opponantur, Laedat, laudet: ut pro Fonteio: Cum laedat nemo bonus, laudent omnes uestri ciues, atque socij. Invidiam *aliquam* } odium aliquod. In *ante diem IV. Kal.* } pro, in diem, IV. Kal. utroque enim modo eundem diem ueteres notabant: ut alibi docuimus. Per *Gallorum cuniculum* } occulte, quasi per Gallorum cuniculum, cum in Capitolium noctu per cuniculum ascendentes proditi sunt ab anseribus. Immemores *dignitatis suae*. } non enim eos in senatum uenire decuit. Is *enim erat dies*, } quo non debuit senatus uocari; sed in eum distulit Antonius, ex eo die, quo primum edixerat ut adesset senatus, id est, ex IIX. Kal. Dec. quem obire neglexit, uino, atque epulis retentus. Ea *fama*, } dicebatur enim, uocari senatum ab Antonio, ut referret de Caesare. Phil. 13. Inde ad urbem cursus: senatus in Capitolium: parato de circumscribendo adolescente sententia consularis.

ORATIO

At *in rebus tristissimis quantos excitat risus? sententiolas edicti cuiusdam memoriae mandaui: quas uidetur ille peracutas putare: ego autem, qui intelligeret, quid dicere uellet, adhuc neminem inueni.* Nulla contumelia est, quam facit dignus. *Primum quid est, Dignus? nam etiam malo digni multi, sicut ipse. an quam facit is, qui cum dignitate est? quae autem potest esse maior? quid est porro, Facere contumeliam? quis sic loquitur? deinde.* Nec timor, quem denunciat inimicus. *Quid ergo? ab amico timor denunciari solet? horum similia deinceps, non ne satius est mutum esse, quam, quod nemo intelligat, dicere? en, cur magister eius ex oratore arator factus sit, possideat in agro publico populi R. campi Leontini duo millia iugerum immunia, ut hominem stolidum magis etiam infatuet mercede publica. Sed haec leuiora fortasse: illud quaero, cur tam subito mansuetus in senatu fuerit, cum in edictis tam fuisset ferus? quid autem attinuerit, L. Cassio, tribuno pl. fortissimo, & constantissimo ciui, mortem denunciare, si in senatum uenisset? D. Carfulenum, bene de rep. sentientem, senatu ui, & minis mortis expellere? Ti. Canutium, a quo erat honestissimis contentionibus et saepe, & iure uexatus, non templo solum, uerum etiam aditu prohibere Capitolij? cui S. C. ne intercederent, uerebatur? de supplicatione, credo, M. Lepidi, clarissimi uiri. atque id erat periculum, de cuius honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus, ne eius usitatus honos impediretur.*

EXPLANATIO

Magister *eius* } Sex. Clodius, de quo Phil. 2. Mercede *publica*. } ex agro publico sumpta. Phil. 2. L. Cassio, } fratri C. Cassij, qui Caesarem occiderat. ep. 2. lib. XII. fam. & ep. 2. lib. XIV. ad Att. Ne *intercederent*, } ut tribuni pl. De *cuius honore extraordinario* } uere dicit. nam postea Lepidum ornatum esse summis honoribus a senatu, indicat epistola ad eum, lib. X. fam.

ORATIO

Ac, *ne sine caussa uideretur edixisse, ut senatus adesset; cum de rep. relaturus fuisset, allato nuncio de legione Quarta, mente concidit; & fugere festinans, S. C. de supplicatione per discessionem fecit, cum id factum esset antea numquam. Quae uero profectio postea? quod iter paludati? quae uitatio oculorum, lucis, urbis, fori? quam misera fuga? quam foeda? quam turpis? praeclara tamen S. C. illo ipso die uespertina, prouinciarum religiosa sortitio; diuina uero opportunitas, ut, quae cuique apta esset, ea cuique obueniret.*

EXPLANATIO

De *legione Quarta*, } quae se cum Caesaris exercitu coniunxerat. De *supplicatione* } M. Lepidi: cui postea triumphum quoque absenti decreuerunt. Phil. 13. Per *discessionem* } celeritatis uidelicet caussa. nam si sententiae rogarentur, serius confecta res esset. Cum *id factum esset antea numquam*. } rogari enim sententias mos fuit in supplicatione decernenda: quod ostendit epistola Coelij, Non

diu, lib. VIII. fam. VESPERTINA, } si uespertina, non praeclara, sed turpia, & irrita. non enim post horam decimam referri ulla de re licuit. auctor Seneca lib. I. de tranquillitate uitae, c. 14. Et S.C. uel ante ortum solis, uel post occasum facta, irrita fuisse, docet. PROVINCIARVM *religiosa sortitio;* } S.C. eo die fecit ut prouinciarum sortitio fieret: quae facta est: sed prouincias ij, quibus obtigerant, recusarunt, irritum arbitrantes S.C. uespertinum. Religiosa: cum ironia: idest, minime religiosa, quae propere facta sit, & uespertino S.C. DIVINA *uero oportunitas,* } iocatur: idest, minime diuina, sed uitio & arte facta, ut, quae cuique apta esset, ea cuique obueniret. Diuina sunt, quae sorte contingunt, quasi diuinitus tributa: at, cum ea cuique obueniunt, quae cuique uidentur apta, quis in eo sortem diuinam agnoscat?

ORATIO

PRAECLARE igitur facitis, tribuni pl. qui de praesidio consulum, senatusq. referatis: meritoq. uestro maximas uobis gratias omnes & agere, & habere debemus. qui enim periculo carere possumus in tanta hominum cupiditate, & audacia? ille autem, homo afflictus, & perditus, quae de se exspectat iudicia grauiora, quam amicorum suorum? familiarissimus eius, mihi homo coniunctus, L. Lentulus, & P. Naso, omni carens cupiditate, nullam se habere prouinciam, nullam Antonij sortitionem fuisse iudicauerunt. quod idem fecit L. Philippus, uir patre, auo, maioribusq. suis dignissimus. in eadem sententia fuit, homo summa integritate, atque innocentia, C. Turrannius. idem fecit Sp. Oppius. ipsi etiam, qui amicitiam M. Antonij ueriti, plus ei tribuerunt quam fortasse uellent, M. Piso, meus necessarius, & uir, & ciuis egregius; pariq. innocentia. M. Vebilius, senatus auctoritati se obtemperaturos esse dixerunt. quid ego de L. Cinna loquar? cuius spectata multis magnisq. rebus singularis integritas minus admirabilem facit huius honestissimi facti gloriam: qui omnino prouinciam neglexit: quam item magno animo, & constanti C. Cessedius repudiauit. qui sunt igitur reliqui, quos sors diuina delectet? L. Antonius, M. Antonius. o felicem utrumque: nihil enim maluerunt. C. Antonius Macedoniam. hunc quoque felicem: hanc enim habebat semper in ore prouinciam. C. Caluisius Africam. nihil felicius: modo ex Africa decesserat, &, quasi diuinans se rediturum, duos legatos Vticae reliquerat. deinde M. Iccius Siciliam, Q. Cassius Hispaniam. non habeo, quid suspicer. duarum credo prouinciarum sortes minus diuinas fuisse. O C. Caesar, (adolescentem appello) quam tu salutem reip. attulisti? quam improuisam? quam repentinam? qui enim haec fugiens fecerit, quid faceres insequens? et enim in concione dixerat, se custodem fore urbis, usque ad Kal. Maias ad urbem exercitum habiturum. o praeclarum custodem [illegible], ut aiunt, lupum. custos ne urbis an direptor, & ue[illegible] esset Antonius? & quidem se introiturum in urb[illegible] dixit, exiturumq. cum uellet.

EXPLANATIO

CONSVLVM, } designatorum, qui hoc die, uel absente Antonio, metu tamen illius amicorum non aderant. Phil. 5. L. PHILIPPVS } Octauiani uitricus. PATRE, } oratore summo consulari, & censorio. SORS *diuina* } & hic iocatur in sortem uitio factam. M. ANTONIVS. } opinor ei obtigisse, quam optauerat, citeriorem Galliam, ipsam quoque in sortem coniectam. CALVISIVS *Africam.* } quam regebat Cornificius. ad quem scribens Cicero, Nec uero, inquit, postea destiti labefactare eum, qui summa cum tua iniuria contumeliaq. reip. prouinciam absens obtinebat. Quo loco Caluisium hunc significat. HISPANIAM. } ulteriorem, cui praefuerat ad eum diem Asinius Pollio. nam citerior cum ulteriore Gallia tradita erat antea M Lepido. NON *habeo, quid suspicer.* } miror Iccio, & Cassio, ciuibus optimis, nec amicis Antonij, quippe cũ Q. Cassius Caij frater fuerit, has prouincias obuenisse. itaque dissimiles in his puto sortes fuisse. illae superiores diuinae fuerant, idest uitio factae: (sic enim accipiendum) hae duae minus diuinae, idest recte factae. est enim, ut in illis, item in his interpretandum a contrario sensu, ut argutia similem principio finem habeat. O C. CAESAR, (*adolescentem appello*) } sic ad populum C. Carbo in Orat. O M. Druse, (patrem appello) tu dicere solebas, &c. Similiter pro domo. O Q. Catule, (patrem appellem, an filium?)

ORATIO

QVID illud? non ne, audiente populo, sedens pro aede Castoris dixit, nisi qui uicisset, uicturum neminem? Hodierno die primum, P. C. longo interuallo in possessionem libertatis pedem ponimus: cuius quidem ego, quoad potui, non modo defensor, sed etiam conseruator fui. cum autem id facere non possem, quieui, nec abiecte, nec sine aliqua dignitate casum illum temporum, & dolorem tuli. hanc uero taeterrimam beluam quis ferre posset, aut quo modo? quid est in Antonio, praeter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? ex his totus conglutinatus est. nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum.

EXPLANATIO

CONSERVATOR} ante Caesaris dominationem. *Cum autem id facere non possem*, } armis Caesaris oppressa resp. HANC *uero taeterrimam belluam quis ferre posset*, } tuli Caesarem, Antonium quis ferat? fuit in illo ingenium ratio, memoria litterae, cura, cogitatio, diligentia: (hanc ei laudem Phil. 2. Cicero tribuit) in Antonio quid est, praeter libidinem, crudelitatem, petulantiam?

ORATIO

QVAPROPTER, quoniam res in id discrimen adducta est, utrum ille poenas reip. luat, an nos seruiamus: aliquando, per deos immortales, P. C. patrium animum, uirtutemq. capiamus: ut aut liber tatem, propriam Romani generis, & nominis, recuperemus; aut mortem seruituti anteponamus. multa, quae in libera ciuitate ferenda non essent, tulimus, & perpessi sumus, alij spe recuperandae libertatis, alij uiuendi nimia cupiditate. sed, si illa tulimus, quae nos necessitas ferre coegit, quae uis quaedam paene fatalis; quae tamen ipsa non tulimus: etiam ne huius impuri latronis feremus taeterrimum, crudelissimumq. dominatum? quid hic faciat, si potuerit, iratus, qui, cum succensere nemini posset, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic uictor non audebit, qui, nullam adeptus uictoriam, tanta scelera post Caesaris interitum fecerit; refertam domum eius exhauserit; hortos compilarit; ad se ex his omnia ornamenta transtulerit; caedis, & incendiorum caussam quaesierit ex funere; duobus, aut tribus S. C. bene & e rep. factis, reliquas res ad lucrum, praedamq. reuocauerit; uendiderit immunitates; ciuitates liberauerit; prouinciat uniuersas ex imperij populi R. iure sustulerit; exsules reduxerit; falsas leges, C. Caesaris nomine, & falsa decreta in aes incidenda, & in Capitolio figenda curauerit; earumq. rerum omnium domesticum mercatum instituerit; populo R. leges imposuerit; armis, & praesidijs populum, & magistratus foro excluserit; senatum stiparit armatis; armatos in cella Concordiae, cum senatum haberet, incluserit; ad legiones Brundisium cucurrerit; ex his optime sentientes centuriones iugulauerit; cum exercitu Romam sit ad interitum nostrum, & ad disperditionem urbis uenire conatus? atque is ab hoc impetu abstractus consilio & copijs Caesaris, consensu ueteranorum, uirtute legionum, ne fortuna quidem fractus minuit audaciam; nec ruere demens nec furere desinic; in Galliam mutilatum ducit exercitum; cum una legione, & ea uacillante, L. fratrem exspectat; quo uemi nem reperire potest sui similiorem. ille autem ex myrmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit strages, ubicumque posuit uestigium? caedit greges armentorum, reliqui pecoris quodcumque nactus est: epulantur milites: ipse autem se, ut fratrem imitetur, obruit uino: uastantur agri: diripiuntur uillae: matresfamilias, uirgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus transduntur. haec eadem, quacumque exercitum duxit, fecit M. Antonius. His uos taeterrimis fratribus portas aperietis? hos umquam in urbem recipietis? non, tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo R. conspirante, Italia tota ad libertatem recuperandam excitata, deorum immortalium beneficio utemini? nullum erit tempus, hoc amisso. a tergo, a fronte, a lateribus tenebitur, si in Galliam uenerit: nec illis armis solum, sed etiam decretis nostris urgendus est. magna uis est, magnum nomen, unum & idem sentientis senatus. uidetis refertum forum? populum R. ad spem recuperandae libertatis erectum? qui longo interuallo cum frequentes hic uidet nos, tum sperat etiam liberos conuenisse. hunc ego diem exspectans, M. Antonij scelerata arma uitaui, tum, cum ille in me absentem inuehens, non intelligebat ad quod tempus me, & meas uires reseruarem. si enim tum illi, caedis a me initium quaerenti, respondere uoluissem; nunc reip. consulere non possem. hanc uero nactus facultatem, nullum tempus, P. C. dimittam neque diurnum, neque nocturnum, quin de libertate populi R. de dignitate uestra, quod cogitandum sit, cogitem; quod agendum, atque faciendum, id non modo non recusem, sed appetam etiam, atque deposcam. hoc feci semper, dum licuit; intermisi, quoad non licuit: iam non solum licet, sed etiam necesse est; nisi seruire malimus, quam, ne seruiamus, animis, armisq. decernere. Dij immortales nobis haec praesidia dederunt, urbi Caesarem, Brutum Galliae. si enim ille urbem opprimere potuisset statim, si Galliam tenere paullo post; optimo cuique pereundum, reliquis esset seruiendum.

EXPLANATIO

QVAE *tamen ipsa non tulimus*: } iugum enim seruitutis, occiso tyranno, deiecimus. NEMINI *posset*, } nemini iure posset. EX *funere*; } cum Caesarem funebri laudans oratione, populum cum facibus impulit ad domos Cassij, & Bruti. DVOBVS, *aut tribus S. C. bene, & e rep. factis*, } uno, ne qua post idus Mart. immunitatis tabula, ne ue cuius beneficij figeretur: altero, ut dictaturae nomen in perpetuum de rep. tolleretur. tertium S. C. fortasse fuit illud, quod in aede Telluris, quo primum die post Caesaris necem senatus habitus est, in sententiam Ciceronis factum, ut omnis discordiarum memoria obliuione sempiterna deleretur. Phil. 1. & 2. VIRTVTE *legionum*, } Martiae, & Quartae. MVTILATVM *ducit exercitum*; } ex duabus enim legionibus quae cum illo remanserant, (has Galba secundam, & trigesimamquinctam nominat in ep. ad Cic. lib. x. fam.) milites multi ad Caesarem se contulerunt. VACILLANTE, } infirma, tironum uidelicet. LVCIVM *fratrem* } natu minimum ex tribus. fuerat autem tribunus pl. eodem anno, quo & consul Marcus, & praetor Caius. EX *Myrmillone* }

ex gla-

ex gladiatore. Gladiatorum nomina fuere, Retiarij, Myrmillones, Thraces, Secutores. Pugnauerat Lucius in Asia Myrmillo cum Thrace. haec enim duo genera componi solere, ostendit ille uersus Ausonij: Quis Myrmilloni componitur aequimanus? Thrax. Phil. 5. 6. 7. VIDETIS *refertum forum*, } patebant igitur naluae templi, in quo senatus habebatur: quae non patuerant praesente Antonio. unde Phil. 2. Cur ualuae Concordiae non patent? LONGO *internallo frequentes* } nam frequentes non affuerant, habente senatum Antonio, armorum illius metu. IN *me absentem inuehens*, } XIII. Kal. Oct. quo die non affuisse Ciceronem, sed ita Philippicam secundam scripsisse, tamquam si adesset, praesensq. praesenti respon deret, iam ostendimus. CAEDIS *a me initium quaereni*, } Phil. 5. Quo die, si per amicos mihi cupienti in senatum uenire licuisset, caedis initium fecisset a me: sic enim statuerat. cum autem semel gladium scelere imbuisset; nulla res ei finem caedendi, nisi defatigatio, & satietas, attulisset. Et in ep. ad Cassium: Caedem gladiator quaerit, eiusq. initium ad XIII. Kal. Oct. a me se facturum putauit. VRBI *Caesarem, Brutum Galliae*. } proposita firmissimi praesidij spe, senatorum animos ad studium tuendae libertatis excitat.

ORATIO

HANC igitur occasionem oblatam tenete, per deos immortales, P. C. & amplissimi orbis terrae consilij principes uos esse, aliquando recordamini. signum date populo R. consilium nestrum non deesse reip. quoniam ille uirtutem suam non defuturam esse profitetur. nihil est, quod moneam uos: nemo est tam stultus, qui non intelligat, si indormierimus huic tempori, non modo crudelem, superbamq. dominationem nobis, sed ignominiosam etiam, & flagitiosam ferendam. nostis insolentiam Antonij, nostis amicos, nostis totam domum. libidinosis, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebrijs seruire, ea summa miseria est, summo dedecore coniuncta. quod si iam, quod dij omen auertant, fatum extremum reip. uenit: quod gladiatores nobiles faciunt, ut honeste decumbant; faciamus nos principes orbis terrarum, gentiumq. omnium, ut cum dignitate potius cadamus, quam cum ignominia seruiamus. nihil est detestabilius dedecore, nihil foedius seruitute. ad decus, & ad libertatem nati sumus: aut haec teneamus; aut cum dignitate moriamur. nimium diu teximus, quid sentiremus: nunc iam apertum est: omnes patefecerunt, in utramque partem quid sentiant, quid uelint. sunt impij ciues, pro caritate reip. nimium multi; pro multitudine bene sentientium, admodum pauci. quorum opprimendorum dij immortales incredibilem reip. potestatem, & fortunam dederunt. ad ea enim praesidia, quae habemus, iam accedunt consules summa prudentia, uirtute, concordia, multos menses de populi R. libertate commentati, atque meditati. his auctoribus, & ducibus, dijs iuuantibus, nobis uigilantibus, & multum in posterum prouidentibus, populo R. consentiente, erimus profecto liberi breui tempore. iucundiorem autem faciet libertatem seruitutis recordatio.

EXPLANATIO

AMPLISSIMI *orbis terrae consilij principes uos esse, aliquando recordamini.* } argumentatur a dignitate. CONSILIVM *nestrum non deesse reip.* } a constantia, & fide. NON *modo crudelem, superbamq. dominationem*, } a miserrima seruitute. SED *ignominiosam etiam, & flagitiosam* } a dedecore. QVOD *Gladiatores nobiles faciunt*, } ab exemplo. NOS *Principes orbis terrarum, gentiumq. omnium.* } quod serui faciunt, (nam gladiatores erant serui) quanto magis, qui principes orbis terrarum sumus, id nos facere debemus? Argumentum a minori. PRO *caritate reip.* } pro ea caritate, quam omnes reip. debent. SERVITVTIS *recordatio.* } contraria contrarijs propinqua magis apparent. ideo iucundius bonum est, antecedente malo, quam si perpetuum fuisset. hoc & Virgilius uidit, cum dixit: Forsan & haec olim meminisse iuuabit.

ORATIO

QVAS ob res, quod tribuni pl. uerba fecerunt, ut senatus Kal. Ian. tuto haberi, sententiaeq. de summa rep. libere dici possint; de ea re ita censeo, ut C. Pansa, A. Hirtius, consules designati, dent operam, uti senatus Kal. Ian. tuto haberi possit: quodq. edictum D. Bruti imperatoris, consulis designati, optime de rep. meriti, propositum sit, senatum existimare, D. Brutum imperatorem, consulem designatum, optime de rep. mereri, cum senatus auctoritatem, populiq. R. libertatem, imperiumq. defendat: quodq. prouinciam Galliam citeriorem, optimorum & fortissimorum, amicorumq. reip. ciuium, exercitumq. in senatus potestate retineat, id eum, exercitumq. eius, municipia, colonias prouinciae Galliae recte, atque ordine, exq. rep, fecisse, & facere; senatum ad summam remp. pertinere arbitrari, a D. Bruto, & L. Planco imperatoribus, consulibus designatis, itemq. a ceteris, qui prouincias obtinent, obtineri ex lege Iulia, quoad ex S. C. cuique eorum successum sit; eosq. dare operam, ut eae prouinciae, exercitusq. in senatus populiq. R. potestate, praesidioq. reip. sint: cumq. opera, uirtute, consilio C. Caesaris, summoq. consensu militum ueteranorum, qui eius auctoritatem secuti, reip. praesidio sunt, & fuerunt, a grauissimis periculis populus R. defensus sit, & hoc tempore defendatur; cumq. legio Martia Albae consliterit, in municipio fidelissimo, & fortissimo, seq. ad senatus auctoritatem, populiq. R. libertatem contulerit;

tulerit; & quod pari consilio, eademq. uirtute legio Quarta usa, L. Egnatuleio duce, ciue egregio, senatus auctoritatem, populiq. R. libertatem defendat, defenderit; senatui magnae curae esse, ac fore, ut pro tantis eorum in remp. meritis honores eis habeantur, gratiaeq. referantur; senatui placere, uti C. Pansa, A. Hirtius, consules designati, cum magistratum inierint, si eis uideretur, primo quoque tempore de his rebus ad hunc ordinem referrent, ita uti e rep. fideq. sua uideretur.

EXPLANATIO

L. Planco,} qui praeerat Galliae ulteriori. Phil. 5. Consulibus *designatis*,} a Caesare, qui consules in biennium designauit, Hirtium, & Pansam in annum sequentem, post eos D. Brutum, & L. Plancum. A. ceteris, *qui prouincias obtinent*,} ita Cornificio, amico suo, Africae administrationem confirmauit. qua de re sic ad ipsum scripsit: Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum, &, cunctantibus ceteris, ad XIII. Kal. Ian. fundamenta reip. ieci; eo ipso die prouidi multum, atque habui rationem dignitatis tuae. mihi enim est assensus senatus de obtinendis prouincijs. Ex *lege Iulia*,} de prouincijs. Phil. 1. & 5. Quoad *ex S. C. cuique eorum successum sit*;} hoc S. C. sortitio illa prouinciarum, ab Antonio facta, tollebatur; & eorum, qui prouincias obtinebant, studia erga remp. conseruabantur. Consilio} non minima ad laudem accessio. nam in adolescente & opera, & uirtus facile, consilium non facile reperitur. Populiq. *Romani libertatem*} subaudiri necesse est, defendendam: quod apparet e sequentibus uerbis, Senatus auctoritatem, populiq. Romani libertatem defendat.

IN. QVAR-

IN . QVARTAM

M. TVLLII . CICERONIS

PHILIPPICAM

PAVLLI . MANVTII

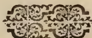
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

EXPONIT *in concione, quae acta sint in senatu: Caesarem, & D. Brutum effert laudibus: populum ad libertatem recuperandam cohortatur, beneq. de rep. sperare iubet.*

IN . M . ANTONIVM
AD . QVIRITES
PHILIPPICARVM
LIBER . QVARTVS
ORATIO . XLVI

REQVENTIA uestrum incredibilis, Quirites, concioq. tanta, quantam meminisse non uideor, & alacritatem mihi summam defendendae reip. affert, & spem recuperandae. quamquam animus mihi quidem numquam defuit, tempora defuerunt: quae simul ac primum aliquid lucis ostendere uisa sunt, princeps uestrae libertatis defendendae fui. quod si id ante facere conatus essem, nunc facere non possem. hodierno enim die, Quirites, ne mediocrem rem actam arbitremini, fundamenta iacta sunt reliquarum actionum: nam est hostis a senatu nondum uerbo appellatus, sed re iam iudicatus Antonius. nunc uero multo sum erectior, quod uos quoque, illum hostem esse, tanto consensu, tantoq. clamore approbauistis. neque enim, Quirites, fieri potest, ut non aut ij sint impij, qui contra consulem exercitus comparauerunt; aut ille hostis, contra quem iure arma sumpta sunt. hanc igitur dubitationem, quamquam nulla erat, tamen, ne qua posset esse, senatus hodierno die sustulit. C. Caesar, qui remp. libertatemq. uestram suo studio, consilio, patrimonio denique tutatus est, & tutatur, maximis senatus laudibus ornatus est. laudo, laudo uos, Quirites, cum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, uel pueri potius; sunt enim facta eius immortalitatis, nomen aetatis. multa memini: multa audiui: multa legi: nihil ex omni saeculorum memoria tale cognoui. qui, cum seruitute premeremur, in dies malum cresceret, praesidij nihil haberemus, capitalem, & pestiferum Brundisio M. Antonij reditum timeremus; hoc insperatum omnibus consilium, incognitum certe, ceperit, ut exercitum inuictum ex paternis militibus conduceret, Antonijq. furorem, crudelissimis consilijs incitatum, a pernicie reip. auerteret. quis est enim, qui hoc non intelligat, nisi Caesar exercitum parauisset, non sine exitio nostro futurum Antonij reditum fuisse? ita enim se recipiebat ardens odio uestri, cruentus sanguine ciuium R. quos Suessae, quos Brundisij occiderat, ut nihil nisi de reip. pernicie cogitaret. quod autem erat praesidium salutis, libertatisq. uestrae, si C. Caesaris, fortissimorum sui patris militum, exercitus non fuisset? cuius de laudibus, & honoribus, qui ei pro diuinis, & immortalibus meritis diuini, immortalesq. debentur, mihi senatus assensus paullo ante decreuit, ut primo quoque tempore referretur. quo decreto, quis non perspicit, hostem esse Antonium iudicatum? quem enim appellare possumus eum, contra quem qui exercitus ducunt, ijs senatus arbitratur singulares exquirendos honores? Quid legio Martia? quae mihi uidetur diuinitus ab eo deo traxisse nomen, a quo populum R. generatum accepimus. non ipsa suis decretis prius, quam senatus, hostem iudicauit Antonium? nam, si ille non hostis; hos, qui consulem reliquerunt, hostes, necesse est, iudicemus. praeclare, & loco reclamatione uestra factum pulcherrimum Martialium comprobauistis, qui se ad senatus auctoritatem, ad libertatem uestram, ad uniuersam remp. contulerunt, hostem illum, & latronem, & parricidam patriae reliquerunt: nec solum id animose, & fortiter, sed considerate etiam, sapienterq. fecerunt: Albae constiterunt, in urbe opportuna, munita, propinqua, fortissimorum uirorum, fidelissimorum ciuium, atque optimorum. huius Martiae legionis legio Quarta imitata uirtutem, duce L. Egnatuleio, quem senatus merito paullo ante laudauit, C. Caesaris exercitum persecuta est.

EXPLANATIO

N hac oratione difficilia, aut ambigua perquam pauca occurrent: itaque breuitatem sequar ex instituto meo: ne, quod tempus ad loca tantum impedita, atque obscura nobis esse conferendum statuimus, eius temere iactura fiat in expeditis, atque apertis. ANIMVS *mihi quidem numquam defuit*, } hoc pertinet ad, Alacritatem, nunc primum, facta temporum mutatione, exortam. NVNC *facere non possem*. } me enim occidisset Antonius. Phil. 3. Si enim tum illi, caedis a me initium quaerenti, respondere voluissem, nunc reip. consulere non possem. SED *re* } probabit hoc paullo post. NVNC *uero multo sum erectior*, } clamorem sustulit populus, ubi Antonium ee hostem esse iudicatum cognouit. quo clamore animum sibi additum Cicero dicit. LAVDO, *laudo uos, Quirites*, }. audito Caesaris nomine, laetitiae suae signum populus consentiens clamore dedit. VEL *pueri potius* } Tacitus lib. XIII. Velleius lib. 2. annum aetatis XIX ei hoc tempore definiunt. IMMORTALITATIS, } eiusmodi, ut numquam interitura memoria uideatur. NOMEN *aetatis*. } adolescentem enim, uel puerum potius, eo nominando, ostendimus. HOC *insperatum consilium, incognitum certe, ceperis*, } Phil. 3. dixit: Nec postulantibus, nec cogitantibus, nec optantibus quidem nobis. REFERRETVR. } a nouis consulibus. HVIVS *Martiae legionis* } quis, Martiae, superuacuum esse non uidet? PERSECVTA *est*. } pro, ad eum se contulit. sic locutus Phil. 3.

ORATIO

QVAE exspectas, M. Antoni, iudicia grauiora? Caesar fertur in caelum, qui contra te exercitum comparauit: laudantur exquisitissimis uerbis legiones, quae te reliquerunt, quae a te arcessitae, sunt; quae essent, si te consulem, quam hostem, maluissés, tuae: quarum legionum fortissimum, uerissimumq. iudicium confirmat senatus, comprobat uniuersus populus R. nisi forte uos, Quirites, consulem, non hostem, iudicatis Antonium. Sic arbitrabar, Quirites, uos iudicare, ut ostenditis. quid municipia, colonias, praefecturas, num aliter iudicare censetis? omnes mortales una mente consentiunt, omnia arma eorum, qui haec salua uelint, contra illam pestem esse capienda. Quid? D. Bruti iudicium, Quirites, quod ex hodierno eius edicto perspicere potuistis, num cui tandem contemnendum uidetur? recte, & uere negastis, Quirites: est enim quasi deorum immortalium beneficio, & munere datum reip. Brutorum genus, & nomen ad libertatem populi R. uel constituendam, uel recuperandam. quid igitur D. Brutus de M. Antonio iudicauit? excludit prouincia: exercitu obsistit: Galliam totam hortatur ad bellum, ipsam sua sponte, suoq. iudicio excitatam. si consul Antonius; Brutus hostis. si conseruator reip. Brutus; hostis Antonius. num igitur, utrum horum sit, dubitare possumus? atque, ut uos una mente, unaq. uoce dubitare uos negatis, sic modo decreuit senatus, D. Brutum optime de rep. mereri, cum senatus auctoritatem, populiq. R. libertatem, imperiumq. defenderet. a quo defenderet? nempe ab hoste: quae est enim alia laudanda defensio? Deinceps laudatur prouincia Gallia, meritoq. ornatur uerbis amplissimis ab senatu, quod resistat Antonio, quem si consulem illa prouincia putaret, neque eum reciperet; magno scelere se adstringeret. omnes enim in consulis iure, & imperio debent esse prouinciae. negat hoc D. Brutus imperator, consul designatus, natus reip. ciuis; negat Gallia, negat cuncta Italia, negat senatus, negatis uos. quis illum igitur consulem, nisi latrones putant? quamquam ne ij quidem ipsi, quod loquuntur, id sentiunt, nec a iudicio omnium mortalium, quamuis impij, nefarijq. sint, sicut sunt, dissentire possunt. sed spes rapiendi, atque praedandi, obcaecat animos eorum: quos non bonorum donatio, non agrorum assignatio; non illa infinita hasta satiauit: qui sibi urbem, qui bona, & fortunas ciuium ad praedam proposuerunt: qui, dum sit, quod rapiant, quod auferant, nihil sibi defuturum arbitrantur: quibus M. Antonius (o dij immortales auertite, & detestamini, quaeso, hoc omen) urbem se diuisurum esse promisit. Ita uero ei, ut precamini, eueniat, atque huius amentiae poena in ipsum familiamq. eius recidat. quod ita futurum esse confido. iam enim non solum homines, sed etiam deos immortales ad remp. conseruandam arbitror consensisse. siue enim prodigijs, atque portentis dij immortales nobis futura praedicunt; ita sunt aperte denunciata, ut & illi poena, & nobis libertas appropinquet: siue tantus consensus omnium sine impulsu deorum esse non potuit; quid est, quod de uoluntate caelestium dubitare possimus?

EXPLANATIO

QVAE *te reliquerunt*, } si Tacito credimus, a Caesare corruptae. ARCESSITAE } Brundisio. Phil. 6. Ad quem legatos? ad eum, ne, qui ad opprimendam remp. Brundisio legiones arcessierit? VT *ostenditis*. } una omnium voce. NEGAT *hoc* } esse consulem Antonium. QVAMVIS *impij, nefarijq. sint sicut sunt*, } concinnus loquendi modus: vt Phil. 1. Satis erat, probatum illum esse populo Romano, vt est. Et Phil. 2. Necesse est, quamuis sis, ut es, violentus, & furens, cum tibi obiecta sit species singularis viri, perterritum de somno excitari. BONORVM *donatio*, } viuo Caesare, cui bellum gerenti operam nauauerant. AGRORVM } in Campania maxime. HASTA } auctio de Pompeianorum bonis. VRBEM *se diuisurum esse promisit*. } Phil. 13. Ingressus vrbem est, quo comitatu uel potius agmine? cum dextra, sinistra, gemente populo Romano, minaretur dominis, notaret domos, diuisurum se urbem, palam suis polliceretur. ITA *sunt aperte denunciata*, } quibus prodigijs, atque portentis, nulla, quod sciam, docet historia.

ORATIO

RELIQVVM est, Quirites, ut uos in ista sententia, quam prae uobis fertis, perseueretis. faciam igitur, ut imperatores instructa acie solent; quamquam paratissimos milites ad proeliandum uideant, ut eos tamen adhortentur. sic ego uos ardentes, & erectos, ad libertatem recuperandam cohortabor. Non est, non est uobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quocum aliqua pacis condicio esse possit. neque enim ille seruitutem uestram, ut antea, sed iam iratus sanguinem concupiscit. nullus ei ludus uidetur esse iucundior, quam cruor, quam caedes, quam ante oculos trucidatio ciuium. non est uobis res, Quirites, cum scelerato homine, atque nefario, sed cum immani, taetraq. bellua: quae quoniam in foueam incidit, obruatur. si enim illinc emerserit: nullius supplicij crudelitas erit recusanda. sed tenetur, premitur, urgetur, nunc ijs copijs, quas habemus, mox ijs, quas paucis diebus noui consules comparabunt. Incumbite in caussam, Quirites, ut facitis. numquam maior uester consensus in ulla caussa fuit: numquam tam uehementer cum senatu consociati fuistis. nec mirum: agitur enim, non qua condicione uicturi, sed uicturi ne simus, an cum supplicio ignominiaq. perituri. quamquam

mortem

mortem quidem omnibus natura proposuit: crudelitatem mortis, & dedecus uirtus propulsare solet: quae propria est Romani generis, & seminis. hanc retinete, quaeso, Quirites: quam uobis, tamquam hereditatem, maiores uestri reliquerunt. quamquam alia omnia incerta sunt, caduca, mobilia: uirtus est una altissimis defixa radicibus: quae numquam ulla ui labefactari potest, numquam demoueri loco. ac maiores uestri primum uniuersam Italiam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt, potentissimos reges, bellicosissimas gentes in ditionem huius imperij redegerunt. Ac maioribus quidem uestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui haberet remp. curiam, aerarium, consensum, & concordiam ciuium, rationem aliquam, si ita res tulisset, pacis, & foederis: hic uester hostis uestram remp. oppugnat, ipse habet nullam: senatum, idest, orbis terrae consilium, delere gestit, ipse consilium publicum nullum habet: aerarium uestrum exhausit, suum non habet. nam concordiam ciuium qui habere potest, nullam qui habeat ciuitatem? pacis uero quae potest cum eo esse ratio, in quo est incredibilis crudelitas, fides nulla? est igitur, Quirites, populo R. uictori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco. nam, quod se similem Catilinae esse gloriari solet: scelere par est illi, industria inferior. ille cum exercitum nullum habuisset, repente conflauit: hic eum exercitum, quem accepit, amisit. ut igitur Catilinam diligentia mea, senatus auctoritate, uestro studio, & uirtute fregistis: sic Antonij nefarium latrocinium uestra cum senatu concordia tanta, quanta numquam fuit, felicitate, & uirtute exercituum, ducumq. uestrorum, breui tempore oppressum audietis. equidem, quantum cura, labore, uigilijs, auctoritate, consilio eniti, atque efficere potero, nihil praetermittam, quod ad libertatem uestram pertinere arbitrabor. neque enim id pro uestris amplissimis in me beneficijs sine scelere facere possum. hodierno autem die primum, referente, uiro fortissimo, nobisq. amicissimo, hoc M. Seruilio, collegisq. eius, ornatissimis uiris, optimis ciuibus, longo interuallo, me auctore, & principe, ad spem libertatis exarsimus.

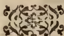
EXPLANATIO.

VNIVERSAM *Italiam*} in qua debellanda plus consumptum est temporis, quam in reliquo terrarum orbe. Italia uero ad imperium adiuncta, caeteris gentibus formidabilis potentia Romanorum fuit. CARTHAGINEM *exciderunt, Numantiam euerterunt*, } utramque Scipio Aemilianus. POTENTISSIMOS *reges*, } Perseum Macedoniae, Antiochum Asiae, Mithridatem Ponti regem. BELLICOSISSIMAS *gentes* } Hispanos, & Gallos. CVM *eo hoste res erat*, } quocumque hoste. SI *res ita tulisset*, } ut agendum esset de pace, & foedere. sed ideo res non tulit, quia uicistis. CVM *Spartaco*. } seruorum duce: quo uicto, M. Crassus, myrtea corona, ouans in Albano monte triumphauit. nota satis historia. GLORIARI *solet*: } oratorie. fingit enim, quod credi posset: quia talem se contra patriam, & libertatem, qualem olim Catilina, praeberet Antonius. AMISIT. } cum cum duae legiones reliquerint. DILIGENTIA *mea*, } qui coniurationem patefeci, & occurri, quantum in me fuit, nascentibus malis. SENATVS *auctoritate*, } qui, hoste Catilina iudicato, de comprehensis coniuratis ultimum sumendum esse supplicium censuit. VESTRO *studio*, } erga remp. a domesticis hostibus defendendam. ET *uirtute* } qui contra Catilinam, duce C. Antonio consule, pro patria feliciter pugnastis. SINE *scelere* } si quid praetermitterem erga uos, qui me summis honoribus nouum hominem & a me ipso ortum, affecistis. plane me scelestum, ac nefarium esse confiterer. Phil. 6. Quid enim non debeo uobis, Quirites, quem uos a se ortum, hominibus nobilissimis omnibus honoribus praetulistis? Similiter locutus est in ep. ad Lentulum: Facis abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quae praetermitti sine nefario scelere non possint. REFERENTE *hoc M. Seruilio*, } relationis principe. nam, ut opinor, omnes tribuni pl. retulerunt. & sequitur, Collegisq. eius. ME *auctore, & principe*, } cunctantibus ceteris, dixit in ep. ad Cornificium, Liberalibus. EXARSIMVS. } Summam libertatis cupiditatem aptiore uerbo declarare non potuit.

IN . QVINCTAM M. TVLLII . CICERONIS PHILIPPICAM PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

OBSIDENTE *Mutinam Antonio, non modo sine senatus auctoritate, sed inuito etiam senatu, qui Galliam citeriorem D. Bruto, iam antea a Caesare datam, post eius necem confirmauerat, noui consules, Pansa, & Hirtius, Kalendis Ian. primo consulatus die, conuocato de more senatu, non solum de Mutinae obsidione, sed omnino de tota rep. deq. honoribus, & praemijs bene de rep. meritorum, ac merentium, de quibus* XIII *Kal. S. C. factum erat, retulerunt. Quod ad Mutinam attinuit, censuit is, qui sententiam primus rogatus est, mittendos ad Antonium legatos, qui agerent cum eo, ut ab eius urbis obsidione desisteret. Cicero autem, suo loco rogatus, turpe, & indignum dicit esse senatus ac populi Romani maiestate, ad eum legatos de pace mittere, de quo ante paucos dies, tamquam de hoste, grauissima, & seuerissima iudicia idem senatus fecerit. decreuerat enim* XIII. *Kal. Ian. quo die habitam esse tertiam orationem diximus, ut de honoribus Caesaris, & Bruti, qui remp. priuato consilio defendendam susceperant, deq. praemijs Martiae, & Quartae legionum, quae, Antonio relicto, ad Caesarem se contulerant, primo quoque tempore noui consules referrent. Deinde uehementer incubuit Cicero, ut hostis iudicaretur Antonius, & ea decernerentur de honoribus, & praemijs, quae senatus ex nouorum consulum relatione decerni sibi placere ostenderat. Senatus eo die nihil decreuit, sed triduo post, mittendos omnino, censuit, qui Antonio nunciarent, ne consulem designatum oppugnaret, ne Mutinam obsideret, ne prouinciā depopularetur, ne delectus haberet, esset in senatus, populiq. R. potestate. quae in concione Cicero exposuit, ut in Phil. 6.*

IN. M.

IN. M. ANTONIVM

PHILIPPICARVM

LIBER. QVINCTVS

ORATIO. XLVII

Ihil umquam longius his Kal. Ian. mihi uisum est, P. C. quod idem intelligebam per hos dies unicuique nestrum uideri. qui enim bellum cum rep. gerunt, hunc diem non exspectant. nos autem tum, cum maxime consilio nostro subuenire communi saluti oporteret, in senatum non uocabamur. sed querellam praeteritorum dierum sustulit oratio consulum: qui ita locuti sunt, ut magis exoptatae Kalendae, quam serae, esse uideantur. atque, ut oratio consulum animum meum erexit, spemq. attulit non modo salutis conseruandae, uerum etiam dignitatis pristinae recuperandae: sic me perturbasset eius sententia, qui primus rogatus est, nisi uestrae uirtuti, constantiaeq. confiderem. hic enim uobis, P. C. dies illuxit, haec potestas data est, ut, quantum uirtutis, quantum constantiae, quantum grauitatis in huius ordinis consilio esset, populo R. declarare possetis. recordamini, qui dies nudius tertius decimus fuerit, quantus consensus uestrum, quanta uirtus, quanta constantia: quantam sitis a populo R. laudem, quantam gloriam, quantam gratiam consecuti. atque illo die, P. C. ea constituistis, ut uobis nihil iam sit integrum, nisi aut honesta pax, aut bellum necessarium. pacem uult M. Antonius: arma ponat; roget, deprecetur: neminem aequiorem me reperiet; cui quidem, dum se ciuibus impijs commendat, inimicus, quam amicus, esse maluit. nihil est profecto, quod dari possit bellum gerenti: erit fortasse aliquid, quod concedi possit roganti. legatos uero ad eum mittere, de quo grauissimum et seuerissimum iudicium nudius tertius decimus feceritis, non iam leuitatis est, sed, ut, quod sentio, dicam, dementiae. primū enim duces eos laudauistis, qui contra illum priuato consilio bellum suscepissent: deinde milites ueteranos; qui cum ab Antonio in colonias essent deducti, illius beneficio libertatem populi R. anteposuerunt.

EXPLANATIO

Cum maxime consilio nostro subuenire communi saluti oporteret, } saepe queritur, profecto ab urbe Antonio, ut Galliam inuaderet non statim senatum esse habitum, cum res communis, & publica salus ageretur. profectus enim est ab urbe Antonius III. Kalend. Dec. ut Phil. 3. docet senatus; autem non ante XIII. Kal. Ian. habitus est, ut ex Phil. 6. & duabus epistolis ad Brutum, & Cornificium, supra ostendimus. Qui *ita locuti sunt,* } cum in remp. animum, eamque defendendae libertatis cupiditatem ostenderunt, ut, si quid tarditate amisimus, id studio, cura, celeritate sarcire uelle uideantur. Qui, PRIMVS *rogatus est,* } nihil minus ab initio cogitaui, quam ut eorum, qui Ciceronis orationes explanandas susceperunt, opiniones refellerem: infinitum enim quidam esset: hic tamen, oblitus instituti mei, temeritatem eorum cogor ostendere quod, nullo Ciceronis testimonio, nulla suffragante historia, L. Pisonem hunc esse confirmarunt, qui primus rogatus est. quod si diligenter hos Philipp.carum libros euoluissent, non hunc esse L. Pisonem, sed Q. Fusium Calenum facile cognouissent. nam Phil. x. sunt haec: Quae est ista tua ratio, Calene quae mens, qui numquam post Kal. Ian. idem senseris, quod is, qui te sententiam primum rogat? Cur autem eum primum rogare maluerit Pansa consul, quam de consularibus quemuis alium, affinitas effecit. erat enim Caleni gener Pansa. testis oratio octaua, in qua scriptum sic est. Satis multa cum Fusio, ac sine odio omnia, nihil sine dolore. credo autem, qui generi querellam moderate ferat, aequo animo laturum amici. sic Caesar consul, collocata Pompeio filia primum eū rogare sententiam coepit, cum Crassum soleret, essetq. consuetudo, vt, quem ordinem interrogandi sententias consul Kalendis Ian. instituisset, eum toto anno conseruaret. NVDIVS *tertius decimus,* } XIII. Kal. Ian. cum noui tribuni pl senatum conuocassent, & de consulum designatorum, ac senatus praesidio retulissent. Phil. 3. IN *colonias* } Casilinum. Phil. 2.

ORATIO

Quid legio Martia? quid Quarta? cur laudantur? si enim consulem suum reliquerunt, uituperandae sunt: si inimicum reip. iure laudantur. atqui cum consules nondum haberetis, decreuistis, ut & de praemijs militum, & de honoribus imperatorum primo quoque tempore referretur. placet eodem tempore praemia constituere ijs, qui contra Antonium arma ceperint, & legatos ad Antonium mittere? ut iam pudendum sit, honestiora decreta esse legionum, quam senatus: siquidem legiones decreuerunt senatum defendere contra Antonium; senatus decernit legatos ad Antonium. utrum hoc est confirmare militum animos, an debilitare uirtutem? hoc dies duodecim profecerunt, ut, quem nemo, praeter Cotylam, tum inuentus sit qui defenderet, is habeat

beat iam patronos etiam consulares? qui utinam omnes ante me sententiam rogarentur. quamquam suspicor, quid dicturi sint quidam eorum, qui post me rogabuntur. facilius contradicerem, si quid uideretur. est enim opinio, decreturū aliquem Antonio illam ultimam Galliam, quam Plancus obtinet. quid est aliud, omnia ad bellum ciuile hosti arma largiri? primum neruos belli, pecuniam infinitam, qua nunc eget: deinde equitatum, quantum uelit: equitatum dico? dubitabit, credo. gentes barbaras secum adducere. hoc qui non uidet, excors qui, cum uidet, decernit, impius. Tu ciuem sceleratum, & perditum, Gallorum, & Germanorum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copijs instrues? nullae istae excusationes sunt: Meus amicus est. sit patria prius. Meus cognatus. an potest cognatio propior ulla esse, quam patriae, in qua parentes etiam continentur? Mihi pecuniam attribuit. cupio uidere, qui id audeat dicere. quid autem agatur, cum aperuero; facile erit statuere, quam sententiam dicatis, aut quam sequamini.

EXPLANATIO

DECREVISTIS,} Phil.3. COTYLAM,} L. Varium Cotylam, aedilicium, qui tum affuit in senatu, postea profectus est Mutinam ad Antonium, eumq. legatum ad senatum Antonius remisit: vt Phil.8. ETIAM *consulares*?} consulatum gesserat Calenus cum Vatinio. OMNES} omnes, qui sunt in senatu, consulares. ALIQVEM} consularem. PECVNIAM *infinitam*,} quam ei consularis ille decreturus esse, & cum pecunia equitatum quantum uellet, putabatur. SIT *patria prius*.} sit amica tibi prius, ut esse debet, patria.

ORATIO

AGITVR, utrum M. Antonio facultas detur opprimendae reip. caedis faciendae bonorum, diripiendae urbis, agrorum suis latronibus condonandi, populum R. seruitute opprimendi, an horum nihil facere ei liceat. dubitate, quid agatis. At non cadunt haec in Antonium. hoc ne Cotyla quidem dicere auderet. quid enim in eum non cadit; qui, cuius acta se defendere dicit, eius eas leges peruertit, quas maxime laudare poteramus? ille paludes siccare uoluit: hic omnem Italiam moderato homini, L. Antonio diuidendam dedit. quid? hanc legem populus R. accepit? quid? per auspicia ferri potuit? sed augur uerecundus sine collegis de auspicijs. quamquam illa auspicia non egent interpretatione augurum. Ioue enim tonante, cum populo agi non esse fas, quis ignorat? tribuni pl. tulerunt de prouincijs contra acta Caesaris, ille biennium. hic sexennium. num etiam hanc legem populus R. accepit? quid? promulgata fuit? quid? non ante lata, quam scripta? non aute factum uidimus, quam futurum quisquam est suspicatus? ubi lex Caecilia & Didia? ubi promulgatio trinundinum? ubi poenae recenti lege Iunia, et Licinia? possunt ne hae leges ratae esse sine interitu legum reliquarum? eccui potestas in forum insinuandi fuit? quae porro illa tonitrua? quae tempestas? ut, si auspicia M. Antonium non mouerent, sustinere tamen eum, ac ferre posse tantam uim tempestatis, imbris, ac turbinum, mirum uideretur. quam legem igitur se augur dicit tulisse non modo tonante Ioue, sed prope caelesti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auspicia latam confiteri? Quid? quod cum eo collega tulit, quem ipse fecit sua nunciatione uitiosum, nihil ne ad auspicia bonus augur pertinere arbitratus est? Sed auspiciorum nos fortasse erimus interpretes, qui sumus eius collegae: num etiam armorum interpretes quaerimus? primum omnes fori aditus ita saepti, ut, etiam si nemo obstaret armatus, tamen, nisi saeptis reuulsis, introiri in forum nullo modo posset. sic uero erant disposita praesidia, ut, quo modo hostium aditus urbe prohibentur, ita castellis, & operibus ab ingressione fori populum, tribunosq. pl. propulsari uideres.

EXPLANATIO

AGRORVM *suis latronibus condonandi*,} pro, condonandorum: ut in Vatinium, Prouinciae decernendi potestatem: pro, decernendae. DVBITATE, *quid agatis*.} indignatio. quis enim, tanto proposito periculo, dubitet? ILLE *paludes*} Suetonius: Siccare Pontinas paludes, emittere Fucinum lacum uiā munire a mari supero per Apennini dorsum ad Tiberim usque, talia agentem, atque meditantem mors praeuenit. SICCARE} ut augeret patrimonium populi Romani. ITALIAM} oratorie. pro, Italiae partem. L. ANTONIO} principem locum inter septemuiros obtinenti. HANC *legem*} de agris a L. Antonio diuidendis. PER *auspicia ferri potuit*?} infra: Ioue tonante, cum populo agi nefas esse quis ignorat? Et post: Quae porro illa tonitrua? quae tempestas? VERECVNDVS} minime uerecundus. SINE *collegis*} agit, & interpretatur. CONTRA *acta Caesaris*,} ille enim tulerat, ut praetoriae prouinciae ne plus, quam annum, consulares ne plus, quam biennium, obtinerentur. Antonio autem consule duo tribuni pl. lege lata, praetorijs biennium, consularibus sexennium, ex ipsius Antonij sententia dederunt. VBI *lex Caecilia, & Didia*?} quae sunt de tempore ferendarum legum, easq. patere populo promulgatas per trinas nundinas iubent. VBI *poenae*} ijs irrogatae, qui legitimum promulgationis tempus non seruassent. In libro nostro de legibus. IN *forum insinuandi*} omnes enim aditus Antonius clauserat, ne cui obnunciare, aut intercedere liceret. Reprehenditur, ut per uim lata lex de diuidendis agris a septemui-

ris: quam postea sustulit senatus. Phil. 6. & XI. Insinuandi, nullo s diuncto casu: ut in ep. ad Nigidium: In ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo. lib. I. de Orat. idq. cum argumentis docuerat, quod ita nati essemus, vt & blandiri & suppliciter insinuare ijs &c. Et 5. Verr. uideris ut moneat Apronium, quibus rebus ac muneribus insinuet in familiaritatem Metelli. Q v a e *porro illa tonitrua? quae tempestas?* } haec acciderunt, cum Antonius de tertia iudicum decuria legem ferret. infra: Em caussam, cur lex tam egregia, tamq. praeclara, maximo imbri, tempestate, uentis, procellis, turbinibus, inter fulmina, & tonitrus ferretur. Hanc igitur legem hic Cicero significat. N i h i l *ne ad auspicia bonus augur pertinere arbitratus est?* } ea lex, quam cum uitioso collega tulit, ei ne carere uitio, & saluis auspicijs uidetur esse lata? N o s *fortasse erimus interpretes*, } Phil. 2. Nolo plura; ne acta Dolabellae uidear conuellere: quae, necesse est, aliquando ad nostrum collegium deferantur. N v m *etiam armorum interpretes quaerimus?* } certe quaerendi non sunt. leges enim illas per uim latas esse constat.

O R A T I O

Q v i b v s *de caussis eas leges, quas M. Antonius tulisse dicitur, omnes censeo per uim, & contra auspicia latas, ijsq. legibus populum nō teneri. si quam legem de actis Caesaris confirmandis, de ue dictatura in perpetuum tollenda, de ue colonijs in agros deducendis tulisse M. Antonius dicitur, easdem leges de integro, ut populum teneant, saluis auspicijs ferri placet. quamuis enim res bonas uitiose, per uimq. tulerit: tamen hae leges non sunt habendae; omnisq. audacia gladiatoris amentis auctoritate nostra repudianda est. Illa uero dissipatio pecuniae publicae ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptionibus, donationibusq. auertit: ut portenti simile uideatur, tantam pecuniam populi R. tam breui tempore perire potuisse.*

E X P L A N A T I O

D e *ue dictatura in perpetuum tollenda*, } sustulit eam S.C. non lege: ut Phil. I. demonstrat. nisi si legem ex S.C. tulit. S e p t i e s *millies* } diximus Phil. I. in eo loco: Pecunia utinam ad Opis maneret. F a l s i s *perscriptionibus*, } in tabulis, quae erant ad Opis, quantum cuique pecuniae Caesar dari uoluisset, perscripsit, cum id non esset in commentarijs Caesaris, eaq. pecunia collegam suum Dolabellam corrupit: ut ad Att. lib. XIV. ep. saepius. ep. uero I. lib. XII. fam. Pecuniae maximae describuntur.

O R A T I O

Q v i d *illi immanes quaestus? ferendi ne, quos M. Antonij tota exhausit domus. decreta falsa uendebat: regna, ciuitates, immunitates in aes, accepta pecunia, iubebat incidi. haec se ex commentarijs Caesaris, quorum ipse auctor erat, agere dicebat. calebant in interiore aedium parte totius reip. nundinae: mulier sibi felicior, quam uiris, auctionem prouinciarum, regnorumq. faciebat: restituebantur exsules quasi lege, sine lege. quae nisi auctoritate senatus rescinduntur; quoniam ingressi in spem reip. recuperandae sumus: imago nulla liberae ciuitatis relinquetur. neque solum commentarijs commenticijs, chirographisq. uenalibus innumerabilis pecunia congesta in illam domum est, cum, quae uendebat Antonius, ea se ex actis Caesaris agere diceret: sed senatus etiā consulta, pecunia accepta, falsa referebat: syngraphae obsignabantur: S. C. tamquam facta, ad aerarium referebantur. Huius turpitudinis testes erant etiam exterae nationes. foedera interea facta, regna data, populi prouinciaeq. liberatae: earumq. rerum falsae tabulae, gemente populo R. toto Capitolio figebantur. quibus rebus tanta pecunia una in domo coacervata est, ut, si hoc genus in unum redigatur, non sit pecunia populo R. defutura.*

E X P L A N A T I O

M v l i e r } uxor eius Fuluia. Q v a m *uiris*, } diximus iam, occisos esse duos eius uiros, Clodium, & Curionem. R e f e r e b a t } ad eos, a quibus pecuniam acceperat. O b s i g n a b a n t v r: } ab ijs, qui emebant, ut a Deiotari legatis. Phil. 2. N v m q v a m *facta*, } de quibus consultus numquam senatus erat. A d *aerarium* } S.C. primum in senatu scribebantur, deinde in aes incidebantur, tum in Capitolio figebantur, postremo ad aerarium deferebantur. & quod de S.C. idem de legibus dico: ut ipso auctore Cicerone cognoscitur. Phil. 3. Falsas leges C. Caesaris nomine, & falsa decreta in aes incidenda, & in Capitolio figenda curauerit. Phil. 12. S. C. falsa delata ab eo iudicauimus. Phil. 13. Eoq. ipso die innumerabilia S.C. fecit. quae omnia citius delata, quam scripta. F a l s a e *tabulae*, } leges, tam quam a Caesare latae. ep. 12. lib. IV. ad Att.

ORATIO

LEGEM etiam iudiciariam tulit homo castus, atque integer, iudiciorum, & iuris auctor. in quo nos fefellit. antesignanos, & manipulares, & alaudas iudices se constituisse dicebat. at ille legit aleatores, legit exsules, legit Graecos. o consessum iudicum praeclarum; o dignitatem consilij admirandam. auet animus, apud consilium illud pro reo dicere. Cydam Cretensem, portentum insulae, hominem audacissimum, & perditissimum. sed fac non esse, num Latine scit? num est ex iudicum genere, & forma? num, quod maximum est, leges nostras, mores ue nouit? num denique homines? est enim Creta nobis notior, quam Roma Cydae. delectus autem, & notatio iudicum etiam in nostris ciuibus haberi solet. Cortynium uero iudicem quis nouit? aut quis nosse potuit? nam Lysiadem Atheniensem plerique nouimus: est enim Phaedri, philosophi nobilis, filius: homo praeterea festiuus: ut ei cum M'. Curio, consessore eodem, & collusore, facillime possit conuenire. quaero igitur, si Lysiades citatus iudex non responderit, excuseturq. Areopagites esse, nec debere eodem tempore Romae, & Athenis res iudicare: accipiet ne excusationem is, qui quaestioni praeerit, Graeculi iudicis modo palliati, modo togati? an Atheniensium antiquissimas leges negliget? qui porro ille consessus, dij boni? Cretensis iudex, isq. nequissimus, quem ad hunc reus alleget? quo modo accedat? dura natio est. at Athenienses misericordes. puto ne Curium quidem esse. crudelem, qui quotidie periculum fortunae faciat. sunt item lecti iudices, qui fortasse excusabuntur: habent enim legitimam excusationem, exsulij caussa solum uertisse, nec esse postea restitutos. hos ille demens iudices legisset, horum nomina ad aerarium detulisset, his magnam partem reip. credidisset, si ullam speciem reip. cogitauisset? Atque ego de notis iudicibus dixi. quos minus nostis, nolui nominare. saltatores, citharistas, totum denique commessationis Antonianae chorum in tertiam decuriam iudicum scitote esse coniectum. Em caussam, cur lex tam egregia, tamq. praeclara, maximo imbri, tempestate, uentis, procellis, turbinibus, inter fulmina, & tonitrua ferretur, ut eos iudices haberemus, quos hospites habere nemo uelit. scelerum magnitudo, conscientia maleficiorum, direptio eius pecuniae, cuius ratio in aede Opis confecta est, hanc tertiam decuriam excogitauit: nec ante turpes iudices quaesiti, quam honestis iudicibus nocentium salus desperata est. sed illud os, illam impuritatem coeni fuisse, ut hos iudices legere auderet, quorum lectione duplex imprimeretur reip. dedecus; unum, quod tam turpes iudices essent; alterum, quod patefactum esset, quam multos in ciuitate turpes haberemus. Hanc ego, & reliquas eiusmodi leges, etiam si sine ui, saluis auspicijs, essent rogatae, censerem tamen abrogandas: nunc non abrogandas censeam, quas iudico non rogatas?

EXPLANATIO

LEGEM *etiam iudiciariam* } uide Phil. r. HOMO *castus atque integer*, } qui nihil uitij pati posset in iudicijs. Sed ex ijs, quos iudices legit, quam sit castus, atque integer, quam grauis auctor iuris, & iudiciorum, licet intelligere. MANIPVLARES, *& Alaudas* } Phil. r. dixit, Manipulares ex legione Alaudarum. nunc auget turpitudinem, cum addit, Et Alaudas, idest, & manipulares, & Gallicae gentis. ALEATORES, } Curium. GRAECOS. } Cydam, & Lysiadem. FAC *non esse*: } audacissimum, & perditissimum. EX *iudicum genere, & forma*? } ex eo genere, eaq. forma iudicum, qua oportet esse, idest, ut leges moresq. nouerit. DELECTVS *autem, & notatio iudicum* } tantum abest, ut Graeci iudices legantur, ut ex nostris ciuibus delectus habeatur, & notentur, idest seligantur, qui praecipue ad iudicandi munus apti uidentur esse. PHAEDRI, } philosophi Epicurei. ep. r. lib XIII. fam. PALLIATI, } Athenis. TOGATI? } Romae. ANTIQVISSIMAS *leges* } quae uetant; qui Areopagita sit, in alia ciuitate iudicem esse. ALLEGET? } ut agat caussam suam. ATHENIENSES } Lysiades igitur misericors. PERICVLVM *fortunae faciat*. } in alea, & talis. notissimum aleatorem fuisse dicit Asconius, & in hunc a Caluo scriptum esse uersiculum illum: Et talis Curius pereruditus. EXCVSABVNTVR: } si citati non responderint. EM *caussam*, } sic libri scripti, non, En ut infra: En, ad quem legatos, mittamus cui bellum moremur inferre. Et ep. 15. lib. XIII. fam. Em, hic ille est, de illis maxime, qui irridere, atque obiurgare me soliti sunt, quod me non tecum, praesertim cum abs te honorificentissime inuitarer, coniungerem. MAXIMO *imbri, tempestate*, } supra: Quae porro illa tonitrua? quae tempestas? ut, si auspicia M. Antonium non mouerent, sustinere tamen eum, ac ferre posse tantam uim tempestatis, imbris, ac turbinum, mirum uideretur. Et Phil. r. RATIO *in aede Opis confecta est*, } ab Antonio, ipsius arbitratu: ne ratio tabularum ab ipsius diuisione discreparet. diuiserat enim, quibus ipse uoluerat, pecuniam illam, ad aedem Opis a Caesare depositam. Huc pertinet illud, quod est in Phil. 8. Ne tangantur rationes ad Opis, idest, ne septies millies recuperetur. ILLVD *os*, } desiderari uidetur aliquid, nec tamen deest: omittit enim uerbum indignatio. NVNC *uero cur abrogandas censeam*, } abrogari solent rogatae: non rogatas autem quorsum attinet abrogari?

ORATIO

AN illa non grauissimis ignominijs, monumentisq. huius ordinis ad posteritatis memoriam sunt notanda, quod unus M. Antonius in hac urbe post conditam urbem palam secum habuerit armatos? quod neque

reges

reges nostri fecerunt, neque ij, qui, regibus exactis, regnum occupare uoluerunt. Cinnam memini: uidi Sullam, modo Caesarem. hi enim tres, post ciuitatem a L. Bruto liberatam, plus potuerunt, quam uniuersa resp. non possum affirmare, nullis telis eos stipatos fuisse: hoc dico, nec multis, & occultis. at hanc pestem agmen armatorum sequebatur. Classitius, Mustela, Tiro, gladios ostentantes, sui similes greges ducebant per forum: certum agminis locum tenebant barbari sagittarij. cum autem erat uentum ad aedem Concordiae, gradus complebantur, lecticae collocabantur; non quo ille scuta occulta esse uellet; sed ne familiares, si scuta ipsi ferrent, laborarent. illud uero taeterrimū non modo auditu, sed etiā adspectu, in cella Cōcordiae collocari armatos latrones, sicarios; de templo carcerem fieri; opertis ualuis Concordiae, cū inter subsellia senatus uersarentur latrones, patres conscriptos sententias dicere. huc etiam nisi uenirem Kal. Sept. fabros se missurum, & domum meam disturbaturum esse dixit. magna res, credo, agebatur. de supplicatione referebatur. ueni postridie: ipse non uenit. locutus sum de rep. minus equidem libere, quam mea consuetudo, liberius tamen, quam pericula, minaeq. postulabant. at ille, homo uehemens, & uiolentus, qui hanc consuetudinem libere dicendi excluderet, (fecerat enim hoc idem maxima cum laude L. Piso XXX diebus ante) inimicitias mihi denunciauit: adesse in senatu iussit ad XIII Kal. Oct. ipse interea septemdecim dies de me in Tiburtino Scipionis declamitauit, sitim quaerens: haec enim ei caussa esse declamandi solet. cum is dies, quo me adesse iusserat, uenisset; tum uero agmine quadrato in aedem Concordiae uenit, atque in me absentem orationem ex ore impurissimo euomuit. quo die, si per amicos mihi cupienti in senatum uenire licuisset, caedis initium fecisset a me: sic enim statuerat. cum autem semel gladium scelere imbuisset, nulla res ei finem caedendi, nisi defatigatio, & satietas, attulisset. etenim aderat Lucius frater, gladiator Asiaticus, qui Myrmillo Mylasis depugnarat: sanguinem nostrum sitiebat, suum illa gladiatoria pugna multum profuderat. hic pecunias nostras aestimabat: possessiones notabat, & urbanas, & rusticas: huius mendicitas, auiditate coniuncta, in fortunas nostras imminebat: diuidebat agros quibus, & quos uolebat: nullus aditus erat priuato, nulla aequitatis deprecatio: tantum quisque habebat possessor, quantum reliquerat diuisor Antonius. Quae quamquam, si leges irritas feceritis, rata esse non possunt: tamen separatim suo nomine notanda censeo; iudicandumque, nullos septemuiros fuisse; nihil placere ratum esse, quod ab ijs actum diceretur. M. uero Antonium, quis est, qui ciuem possit iudicare potius, quam taeterrimum, & crudelissimum hostem, qui pro aede Castoris sedens, audiente populo R. duxerit, nisi uictorem uicturum neminem? num putatis, P. C. dixisse eum minacius, quam facturum fuisse?

EXPLANATIO

BARBARI *sagittarij.* } Ithyrei. de quibus Phil. 2. LECTICAE. } scutis refertae. CARCEREM *fieri*; } latrones enim, & sicarij sunt in carcere collocandi. OPERTIS *ualuis concordiae*, } Phil. 2. Cur ualuae Concordiae non patent? FABROS *se missurum*, } hac de re Phil. 1. DE *supplicatione*. } ad mortui Caesaris honorem. Phil. 1. LOCVTVS *sum de rep.* } prima Philippica significatur, habita IV. non Sept. de qua in ep. ad Cornificium. In summa reliquorum seruitute liber unus fui: sic, sum in Antonium innectus, ut ille non ferret, omnemq. suum uinolentum furorem in me vnum effunderet. HANC *consuetudinem libere dicendi* } inductam a L. Pisone Kalendis Sext. ut infra & Phil. 1. & ep. 2. lib. XII. fam. XXX *diebus ante* } a Kalendis Sext. ad IV. non. Sept. quo die primam Philippicam habitam esse diximus, dies interiecti numerantur XXXI. Cicero, XXX, dixit, unius diei ratione neglecta nam in supputatione temporis non subtiliter eum examinare solitum esse, Pedianus quoque obseruauit. SEPTEMDECIM *dies* } si spatium interpositum spectatur, a IV. non. Sept. ad XIII. Kal. Oct. dies sunt sexdecim duntaxat. IN *Tiburtino Scipionis* } in villa Scipionis Metelli, qui socer fuit Pompeij Magni. DECLAMITAVIT, } in ep. ad Cassium dixit, Commentatus est: sed hic maluit, Declamitauit, ut adderet Sitim quaerens: declamando enim, non commentando, sitis quaeritur. ita notare uoluit Antonij uinolentiam. AGMINE *quadrato* } hoc pertinet ad excusationem suam, quia vocatus in senatum non uenerit. GLADIATOR *Asiaticus*, } quia cum familiari suo, tamquam Myrmillo gladiator cum Thrace gladiatore, in Asia depugnauerat. MYRMILLO } genus gladiatorum, Phil. 3. Ex Myrmillone dux. Phil. 6. Mylasis Myrmillo Thracem iugulauit. Phil. 7. Myrmillo in Asia depugnauit. cum ornasset Threcidicis comitem, & familiarem suum, illum miserum fugientem iugulauit: luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix. MYLASIS *depugnauit*. } pro, fortiter pugnauit. Laudare uidetur Lucium, sed uituperat: occidit enim sine caussa comitem, & familiarem suum. Mylasa, neutri generis, ut Artaxata, Tigranocerta, Ecbatana, Comana, Alabanda, Hierosolyma. urbs Asiae fuit in Caria, in qua natum esse Mausolum regem cui mortuo Mausoleum illud fama celebratum vxor Artemisia condidit, ibiq. patrem eius habitasse Hecatomnum. ipsum autem Mausolum Halicarnassum sibi sedem delegisse, & quia natura urbs munita, & quia portu instructa, Strabo auctor est. Egregiae instructam fuisse candido marmore, ob uicinas lapicidinas idem tradidit. Direptam a Labieno, idem, & Dio. Vnam ex quattuor urbibus, quas Phocioni Atheniensi Magnus Alexander dono detulit, nominat Plutarchus: Mylasis antiquissimum fuisse Carij Iouis templum, commune Mysis quoque & Lydis, tamquam Carum fratribus, docent Herodotus, Strabo, Stephanus. Illud addit Herodotus, Parthus aliquando a Mylasio duce concisos esse. Liberam urbem, idest, quae suis legibus uiueret nec stipendium Romanis penderet, Plinius appellat In Graecis libris, Μύλασσα gemina S, in Cicerone Mylasis, unica scriptum est, & Mylasij, in ep. ad Thermum. SVVM *illa gladiatoria pugna multum profuderat*. } plagam enim ab eo, quem occidit, luculentam accepit. Apte respondent: suum profu-

derat, nostrum sitiebat. PRIVATO, } ei, cuius agri diuiderentur. POSSESSOR. } uetus possessor. LEGES } a M Antonio latas. IRRITAS *feceritis*, } tamquam per uim, & contra auspicia latas. PRO *aede Castoris* } in aede Castoris. In ep.8.lib.III.fam.Idq. pro tribunali, cum aliquid ageretur, & nonnullis in conuiuijs intelligi potuisse. Caesar lib.VI.Hac re pro suggestu nunciata. Sallustius in Iug.Numidae pro muris diu noctuq agitare, maledicere Romanis.Liuius lib.XXXVIII.Laudati pro concione omnes sunt.

ORATIO

QVID uero, quod in concione dicere ausus est? se, cum magistratu abisset, ad urbem futurum cum exercitu, introiturum quotiescumque uellet. quid erat aliud, nisi denunciare populo R. seruitutem? Quod autem eius iter Brundisium, quae festinatio, quae spes, nisi ut ad urbem, uel in urbem potius exercitum maximum adduceret? qui autem delectus centurionum? quae effrenatio impotentis animi? cum eius promissis legiones fortissimae reclamassent, domum ad se uenire iussit centuriones, quos bene de rep. sentire cognouerat; eosq. ante pedes suos uxorisq. suae, quam secum, grauis imperator, ad exercitum duxerat, iugulari coegit. quo animo hunc futurum fuisse censesis in nos, quos oderat, cum in eos, quos numquam uiderat, sam crudelis fuisset? & quam auidum in pecunijs locupletum, qui pauperum sanguinem concupisset? quorum ipsorum bona, quantacumque erant, statim suis comitibus, compotoribusq. descripsit. Atque ille furens infesta iam patriae signa a Brundisio inferebat; cum C. Caesar deorum immortalium beneficio, diuini animi, ingenij, consilij magnitudine, quamquam sua sponte, eximiaq. uirtute, tamen approbatione auctoritatis meae, colonias patris adijt, ueteranos milites conuocauit, paucis diebus exercitum fecit, incitatos latronis impetus retardauit. postea uero quam legio Martia ducem praestantissimum uidit, nihil egit aliud, nisi ut aliquando liberi essemus. quam est imitata Quarta legio. quo ille nuncio audiso, cum senatum uocasset, adhibuissetq. consularem, qui sua sententia C. Caesarem hostem iudicaret; repente concidit. post autem, neque sacrificijs sollemnibus factis, neque uotis nuncupatis, non profectus est, sed profugit paludatus: at quo? in prouinciam firmissimorum, & fortissimorum ciuium: qui illum, ne si ita quidem uenisset, ut nullum bellum inferret, ferre potuissent, impotentem, iracundum, contumeliosum, superbum, semper poscentem, semper rapientem, semper ebrium. at ille, cuius ne pacatam quidem nequitiam quisquam ferre posset, bellum intulit prouinciae Galliae; circumsedit Mutinam, firmissimam, & splendidissimam populi R. coloniam; oppugnat D. Brutum imperatorem, consulem designatum, ciuem non sibi, sed nobis & reip. natum. Ergo Hannibal hostis, ciuis Antonius? quid ille fecit hostiliter, quod hic non aut fecerit, aut faciat, aut moliatur, & cogitet? totum iter Antonij quid habuit, nisi depopulationes, uastationes, caedes, rapinas? quas non faciebat Hannibal, quia multa ad usum reseruabat. at hi, qui in horam uiuerent, non modo de fortunis, & de bonis ciuium, sed ne de utilitate quidem sua cogitauerunt.

EXPLANATIO

QVID *erat aliud, nisi denunciare populo Romano seruitutem?* } usitatius Ciceroni: Quid erat aliud, denunciare populo Romano seruitutem? sic locutus Phil 1. Quid est aliud, hortari adolescentes, ut turbulenti, ut seditiosi, ut perniciosi ciues uelint esse? Et Phil.2. Quid est aliud, tollere e uita uitae societatem? Locum quidem interdum habet, Nisi, sed in fine sententiae, ut in Pisonem: Quid est aliud furere, nisi non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, non ciuitatem? Et in Catone: Quid est aliud, cum dijs gigantum more pugnare, nisi; naturae repugnare? EXERCITVM *maximum* } quattuor legiones, Martiam, Quartam, quae ad Caesarem adolescentem postea transierunt, Secundam, Trigesimamquinctam. Profectus est ab urbe Antonius, ut ad eas legiones iret, VII.id.Oct. de quo sic ad Cornificium. Ad VI. id.Oct. Brundisium uenerat. Profectus obuiam legionibus Macedonicis quattuor; quas sibi conciliare pecunia cogitabat, easq. ad urbem adducere, & in ceruicibus nostris collocare. Macedonicae uocabantur, quia Caesar eas, iturus in Parthos, in Macedonia locauerat. inde Brundisium eas Antonius consul post Caesaris necem arcessierat. QVI *autem delectus centurionum?* } delegit eos ad necem, quos bene de rep. sentire cognouerat. quod & hic statim subiungitur, & Phil.13. sic exponitur. Brundisij in sinu non modo auarissimae, sed etiam crudelissimae uxoris delectos Martiae legionis centuriones trucidauit. Alios tamen, praeter Centuriones, occidit: Si uerum est, quod ait Cicero Phil.3. Brundisij trecentos fortissimos uiros, ciuesq. optimos trucidauit. trecenti enim centuriones non modo in Martia, sed nec in omnibus illis quattuor, ac ne in alijs quidem multis legionibus esse potuerunt. CONCVPISSET. } ut eorum bona suis comitibus, compotoribusq. diuideret. DESCRIPSIT. } diuisit. sic in ep. ad Cassium: Pecuniae maximae describuntur. APPROBATIONE *auctoritatis meae* } auctor Caesari Cicero fuit, ut conuocatis ueteranis militibus, remp. contra perditos Antonij conatus defenderet. de quo sic in ep ad M.Brutum. Nullo praesidio quatefeci Antonium; contraq. eius arma nefanda praesidia, quae oblata sunt, Caesaris consilio, & auctoritate firmaui. Et ad eundem: Tantum dico, Caesarem hunc adolescentem, per quem adhuc sumus, si uerum fateri uolumus, fluxisse ex fonte consiliorum meorum. Et ad Cornificium: Quem ego ructantem, & nauseantem conieci in Caesaris Octauiani plagas. INCITATOS *latronis impetus retardauit* } Phil.3. dixi: Nisi vnus adolescens illius furentis impetus crudelissimosq.

mosq conatus cohibuisset. Et Phil. 13. Caesaris incredibilis, ac diuina uirtus latronis impetus crudeles, ac furibundos retardauit. QVO *die, nuncio audito.* } de Quarta legione. de quo sic Phil. 3. Cum de rep. relaturus fuisset, allato nuncio de legione Quarta, mente concidit. Et Phil. 13. Affertur ei de Quarta nuncius: quo perculsus abiecit consilium referendi ad senatum de Caesare. SOLLEMNIBVS } quae fieri solent a consule in prouinciam proficiscente. NEQVE *uotis nuncupatis,* } miror hoc dici: cum Phil. 3. uota Antonium nuncupasse satis constet. ipsa uerba recitabo. Neglectis sacrificijs sollemnibus, ante lucem uota ea, quae numquam solueret, nuncupauit. Nec tamen pugnantia loqui Ciceronem crediderim: sed vota nuncupata ideo fortasse negat, quia contra morem sint ante lucem nuncupata. NON *profectus est, sed profugit paludatus:* } Phil. 3. Quae uero profectio postea? quod iter paludati? quae uitatio oculorum, lucis, orbis fori? quam misera fuga, quam foeda, quam turpis? Et Phil. 13. Egressus est non uijs, sed tramitibus paludatus. IN *prouinciam:* citeriorem Galliam. FIRMISSIMORVM } fide. CONSVLEM *designatum,* } uiuo Caesare, collega L. Planco. CIVEM *non sibi, sed nobis, & reip. natum.* } Phil. 3. O ciuem natum reip. memorem sui nominis, imitatoremq. maiorum. Est enim quasi deorum immortalium beneficio, & munere datum reip. Brutorum genus, & nomen, ad libertatem populi Romani uel constituendam, uel recuperandam.

ORATIO

AD hunc, dij boni, legatos mitti placet? norunt isti homines formam reip. iura belli, exempla maiorum? cogitant, quid populi R. maiestas, quid senatus seueritas postulet? Legatos decernis: si, ut depreceris; contemnet: si, ut imperes; non audiet. Denique, quamuis seuera legatis mandata dederimus, nomen ipsum legatorum hunc, quem uidemus, populi R. restinguet ardorem, municipiorum atque Italiae franget animos. Vt omittam haec, quae magna sunt; certe ista legatio moram, & tarditatem afferret bello. quamuis dicant, quod quosdam audio dicturos; legati proficiscantur, bellum nihilominus paretur: tamen legatorum nomen ipsum & animos molliet, & belli celeritatem morabitur. minimis momentis, P. C. maximae inclinationes temporum fiunt cum in omni casu reip. tum in bello, & maxime ciuili, quod opinione plerumque et fama gubernatur. nemo quaeret, quibus cum mandatis legatos miserimus: nomen ipsum legationis ultro missae timoris esse signum uidebitur. Recedat a Mutina: desinat oppugnare Brutum: decedat ex Gallia. non est uerbis rogandus, cogendus est armis. non enim ad Hannibalem mittimus, ut a Sagunto recedat, ad quem miserat olim senatus P. Valerium Flaccum, & Q. Baebium Tampilum; qui, si Hannibal non pareret, Carthaginem ire iussi sunt: nostros legatos quo iubebimus ire, nisi paruerit Antonius? ad nostrum ciuem mittimus, ne imperatorem, coloniamq. populi R. oppugnet. ita ne uero hoc per legatos rogandus est? quid interest, per deos immortales, utrum hanc urbem oppugnet, an huius urbis propugnaculum, coloniamq. populi R. praesidij caussa collocatam? Belli Punici secundi, quod contra maiores nostros Hannibal gessit, caussa fuit Sagunti oppugnatio. recte ad eum legati missi. mittebantur ad Poenum, mittebantur pro Hannibalis hostibus, nostris socijs. quid simile tandem? nos ad ciuem mittimus, ne imperatorem populi R. ne exercitum, ne coloniam circumsideat, ne oppugnet. ne agros depopuletur, ne sit hostis? Age, si paruerit, hoc ciue uti aut uolumus, aut possumus? ante diem XIII. Kal. Ian. decretis uestris eum concidistis: constituistis, ut haec ad uos Kal. Ian. referrentur, quae referri uidetis, de honoribus, et praemijs bene de rep. meritorum, & merentium: quorum principem iudicauistis eum, qui fuit, C. Caesarem; qui M. Antonij impetus nefarios ab urbe in Galliam auertit: deinde milites ueteranos, qui primi Caesarem secuti sunt: tum illas caelestes, diuinasq. legiones, Martiam, & Quartam, quibus, cum consulem suum non modo reliquissent, sed bello etiam persequerentur, honores & praemia spopondistis: eodemq. de D. Bruti, praestantissimi ciuis, edicto allato atque proposito, factum eius collaudastis; quodq. ille bellum priuato consilio susceperat, id uos auctoritate publica comprobastis. quid igitur illo die aliud egistis, nisi ut re hostem iudicaretis Antonium? his uestris decretis, aut ille nos aequo animo adspicere poterit, aut nos illum sine dolore summo uidebimus? exclusit illum a rep. distraxit, segregauit non solum scelus illius, sed etiam, ut mihi uidetur, fortuna quaedam reip. Qui si legatis paruerit, Romamq. redierit; num quando perditis ciuibus uexillum, quo concurrant, defuturum putatis? sed hoc minus uereor: sunt alia, quae magis timeam, & cogitem. numquam parebit ille legatis. noui hominis insaniam, arrogantiam: noui perdita consilia amicorum, quibus ille est deditus. Lucius quidem frater eius, ut qui peregre depugnarit, familiam ducit sit per se ipse sanus, quod numquam erit; per hos esse ei tamen non licebit. teretur interea tempus: belli apparatus refrigescent. unde est adhuc bellum, nisi ex retardatione, & mora? ut primum post discessum latronis, uel potius desperatam fugam libere senatus haberi potuit, semper flagitaui, ut conuocaremur. quo die primum conuocati sumus, cum designati consules non adessent, ieci sententia mea, maximo uestro consensu, fundamenta reip. serius omnino, quam decuit: (nec enim ante potui) sed tamen, si ex eo tempore dies nullus intermissus esset, bellum profecto nullum haberemus. omne malum nascens facile opprimitur. inueteratum fit plerumque robustius. sed tum exspectabantur Kalendae Ian. fortasse non recte. uerum praeterita omittamus: etiam ne hanc moram afferemus, dum proficiscantur legati? dum reuertantur? quorum exspectatio dubitationem belli affert: bello autem dubio, quod potest studium esse delectus? quamobrem, P. C. legatorum mentionem nullam censeo faciendam: rem administrandam arbitror sine ulla mora, & confestim gerendam: tumultum censeo decerni, iustitium edici, saga sumi dico oportere, delectum haberi, sublatis uacationibus, in urbe, & in Italia, praeter Galliam totam. quae si erunt facta; opinio ipsa, & fama nostrae seueritatis obruet scelerati gladiatoris amentiam: sentiet sibi bellum cum rep. esse susceptum: experietur con-

sentientes senatus neruos, atque uires. nam nunc quidem partium contentionem esse dictitas: quarum partium? alteri uicti sunt; alteri sunt e medijs C. Caesaris partibus. nisi forte Caesaris partes a Pansa, & Hirtio cos. & a filio C. Caesaris oppugnari putamus. hoc uero bellum non ex dissensione partium, sed ex nefaria spe perditissimorum ciuium excitatum: quibus bona, fortunaeq. nostrae notatae sunt, & iam ad cuiusque opinionem distributae. Legi epistolam Antonij, quam ad quendam septemuirum, capitalem hominem, collegam suum, miserat. Quid concupiscas, tu uideris: quod concupiueris, certe habebis. *Hem, ad quem legatos mittamus? cui bellum moremur inferre: qui ne sorti quidem fortunas nostras destituit, sed libidini cuiusque nos ita addixit, ut ne sibi quidem quidquam integrum, quod non alicui promissum iam sit, reliquerit.*

EXPLANATIO

DII. BONI, } modo laetantis est, modo indignantis: hic non obscura indignatio est. RECEDAT *a Mutina*: } exponit per obiectionem mandata legatorum: & respondet: Non est uerbis rugandus cogendus est armis. P. VALERIVM *Flaccum, & Q. Baebium Tampilum*; } nota historia ex Liuio & alijs. DECRETIS *eum uestris concidistis*: } quae decreta sint, cognosce ex Phil. 3. & 4. SED *hoc minus uereor*, } quia legatis non parebit. QVAE *magis timeam*, } magis timeo, ne a Mutina non discedat. PEREGRE *depugnarit*, } in Asia Myrmillo cum Thrace. supra. FAMILIAM *ducit*. } princeps eorum est, per quos ei ad sanitatem redire non licet. Familiam ducere, est, principem locum obtinere. ep. 5. lib. VII. fam. & lib. IV. de fin. QVO *die primum conuocati sumus*, } XIII. Kal. Ian. quo die tertiam Philippicam habuit. CVM *designati consules non adessent*, } metu, licet absente Antonio. uerebantur enim, ne intra muros etiam Antonij scelus, & audacia, uel ipso absente, uersaretur: ut est in Phil. 3. Querellam, inquit, praeteritorum sustulit oratio consulum. PRETER *Galliam totam*. } non excipit Galliam, sed addit. ALTERI *uicti sunt*: } Pompeiani. A. PANSA, *& Hirtio* } quos fuisse Caesari amicitia, uetustate, consuetudine coniunctissimos, nemo nescit. AD *cuiusque opinionem distributae*. } magni est apud me & esse debet apud omnes, ueterum librorum auctoritas: uerumtamen sic ab hijs omnibus, hoc quidem in loco, dissentire cogor, ut coniectura mea uehementer delecter, quippe quae nec ab antiquis litterarum uestigijs discedat longius, & mentem Ciceronis nisi fallor, attingat. quis enim non uidet, sententiam effici meliorem, si legatur, optionem, quam si, opinionem? cum praesertim sequentium uerborum, quae ex Antonij recitantur epistola, testimonio comprobetur. Quid concupiscas, tu uideris quod concupiueris, certe habebis. Haec quidem optio est, non opinio ut etiam paullo post: Libidini cuiusque nos ita addixit. itaque, suffragante sententia, Optionem, retineo libenter, ut sincerum: Opinionem, opinione mea deprauatum, reijciendum puto. EM, *ad quem legatos mittamus*; } cum indignatione, & dolore: ut supra: Em caussam, cur lex tam egregia, tamq. praeclara, maximo imbri, tempestate, uentis, procellis, turbinibus, inter fulmina, & tonitrua ferretur. QVI *ne sorti quidem fortunas nostras destituit*, } Ferrarius legit, Destinauit: Faernus, Destituit. ego Faernum sequor in correctione potius quam in sententia. nam quibus ex Liuio usus est exemplis, uno lib. I. de Mucio Scaeuola, Ante tribunal regis destitutus: altero lib. XXVI. de Marcello in fugaces milites animaduertente, Districtis gladijs discinctos destituit: ea cur adduxerit non uideo. est enim diuersa significatio. in Liuio Destitutus ualet. constitutus: Destituit, constituit. quo modo dixit C. Gracchus apud Gellium, Palus in foro destitutus est: apud Nonium Naeuius. In alto nauem iubet destitui ancoris; apud eundem Caecilius Destituit omnes seruos ad mensam ante se. Plautus in Rud. Ita duo destituit signa hic cum clauis senex. Quibus omnibus in locis eandem huiusce uerbi uim ac notionem esse, facile perspicitur. at in Cicerone sorti fortunas destituere, quis aliud esse neget? aliud, inquam, & sensu, & ipso quoque genere loquendi. hoc enim, nostras ne sorti quidem reliquit, ut id cuiusque esset, quod sorte contigisset: sed eas ad cuiusque optionem iam distribuit, ut, quod quisque concupiscat, id habeat. quo magis patet, hoc bellum non ex dissensione partium, sed ex nefaria spe perditissimorum ciuium excitatum. Vt igitur sorti libidinem Cicero opposuit: sic ad sortem, Destituit adiunxit, ad libidinem, Addixit; quasi suum beneficium esse uellet Antonius, non sortis: nam qui addicit, ipse tradit; qui destituit, quodam modo negligit.

ORATIO

CVM hoc P. C. bello, bello, inquam, decertandum est, idq. confestim: legatorum tarditas repudianda est. Quapropter, ne multa nobis quotidie decernenda sint, consulibus totam remp. committendam censeo, hisq. permittendum, ut remp. defendant, prouideantque, ne quid resp. detrimenti accipiat; censeoque, ut ijs, qui in exercitu Antonij sunt, ne sit ea res fraudi, si ante Kal. Febr. ab eo discesserint. haec si censueritis, P. C. breui tempore libertatem populi R. auctoritatemq. uestram recuperabitis. sin autem lenius agetis; tamen eadem, sed fortasse serius, decernetis. De rep. quoad retulistis, satis decreuisse uideor.

EXPLA-

EXPLANATIO

NE *quid resp. detrimenti accipiat:* } nunquam hoc senatus, nisi difficillimis, reip. temporibus decernere solitus est & cum decernebat, summum imperium consulibus dabat: neque decretum hoc umquam utdeo, quin statim ad aeina, ut in praesenti reip. discrimine, uentum sit. Decretum Opimio consule: quamprimum C Gracchus tribunus pl. est interfectus. Decretum Cicerone consule: comprehensi ilico, & in carcere necati qui contra patriam cum Catilina coniurauerant. qua ee exponenda uim eius S C. Sallustius ostendit his uerbis: Cicero rem ad senatum refert. itaque, quod plerumque in atroci negotio solet, senatus decreuit, ut darent operam consules, ne quid resp detrimenti caperet. Ea potestas per senatum more Romano magistratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque ciues, domi militiaeq imperium, atque iudicium summum habere. aliter sine populi iussu nulli earum rerum consuli ius est. Decretum idem est L. Lentulo C. Marcello cos. anno primo belli ciuilis Pompeiani: quod queritur Caesar lib. 1. bel ci. Decurritur, inquit, ad illud extremum, atque ultimum S.C. quo, nisi paene in ipso urbis incendio atque desperatione omnium salutis, latronum audacia, numquam antea descensum est: dent operam consules, praetores, tribuni pl. quiq. procos. sunt ad urbem ne quid resp. detrimenti capiat. QVOAD *retulistis*, } quatenus retulistis, ad omnia quae retulistis.

ORATIO

ALTERA res est de honoribus: de quibus deinceps intelligo esse dicendum. sed, qui ordo in sententijs rogandis seruari solet, eundem tenebo in uiris fortibus honorandis. a Bruto igitur, consule designato, more maiorum capiamus exordium. cuius, ut superiora omittam, quae sunt maxima illa quidem, sed adhuc hominum magis iudicijs, quam publice laudata: quibusnam uerbis eius laudes huius ipsius temporis consequi possumus? neque enim ullam mercedem tanta uirtus, praeter hanc laudis, gloriaeque, desiderat: qua etiamsi careat, tamen sit se ipsa contenta, atque in memoria gratorum ciuium, tamquam in luce, posita laetetur. laus igitur iudicij, testimonijq. nostri tribuenda Bruto est. quamobrem his uerbis, patres conscripti, S. C. faciendum censeo: Cum D. Brutus imp. consul designatus, prouinciam Galliam in senatus populiq. R. potestate teneat: cumq. exercitum cantum, tam breui tempore, summo studio municipiorum, coloniarumq. prouinciae Galliae, optime de rep. meritae, merentisque, conscripserit, compararit; id eum recte, & ordine, exq. rep. fecisse, idq. D. Bruti praestantissimum meritum in remp. senatui populoq. R. gratum esse, & fore; itaq. senatum populumq. R. existimare, D. Bruti imp. consulis designati, opera, consilio, uirtute, incredibiliq. studio, & consensu prouinciae Galliae, reip. difficillimo tempore esse subuentum. Huic tanto merito Bruti, P. C. tantoq. in remp. beneficio, quis est tantus honos, qui non debeatur? nam, si M. Antonio patuisset Gallia; si, oppressis municipijs, & colonijs imparatis, in illam ultimam Galliam penetrare potuisset: quantus reip. terror impenderet? dubitaret, credo, homo amentissimus, atque in omnibus consilijs praeceps, & deuius, non solum cum exercitu suo, sed etiam cum omni immanitate barbariae bellum inferre nobis? ut eius furorem ne alpium quidem muro cohibere possemus. haec igitur habenda gratia est D. Bruto, qui illum, nondum interposita auctoritate uestra, suo consilio, atque iudicio, non, ut consulem, recepit, sed, ut hostem, arcuit Gallia, seq. obsideri, quam hanc urbem, maluit. habeat ergo huius tanti facti, tamq. praeclari decreto uestro testimonium sempiternum; Galliaque, quae semper praesidet, atque praesedit huic imperio, libertatiq. communi, merito iureq. laudetur, quod se suasq. uires non transdidit, sed opposuit Antonio.

EXPLANATIO

QVI *ordo in sententijs rogandis seruari solet*, } consules enim designati sententias primi rogabantur, eorumq. prior, qui priore loco designatus erat. CVIVS *ut superiora omittam*; } facinus illud, quo patriam tyranno liberauit: quod probatur quidem a bonis omnibus, nondum tamen publice laudatur. HVIVS *ipsius temporis* } quo Galliam ab Antonij nefario impetu defendit. IN *illam ultimam Galliam* } feruciorem, cui praeerat L. Plancus.

ORATIO

ATQVE etiam M. Lepido pro eius egregijs in remp. meritis decernendos honores quam amplissimos censeo. semper ille populum R. liberum uoluit; maximumq. signum illo die dedit uoluntatis, & iudicij sui, cum, Antonio diadema Caesari imponente, se auertit, gemituq. & maestitia declarauit, quantum habere: odium seruitutis, quam populum R. liberum cuperet, quam illa, quae tulerat, temporum magis necessitate, quam iudicio tulisset. Quanta uero is moderatione usus sit in illo tempore ciuitatis, quod post mortem Caesaris consecutum est, quis nostrum obliuisci potest? Magna haec; sed ad maiora properat oratio. quid enim, o dij immortales,

immortales, admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo accidere potuit, quam, cum bellum ciuile maximum esset, cuius belli exitum omnes timeremus, sapientia etiam id potius exstingui quam armis, & ferro rem in discrimen adducere? quod si eadem ratio Caesaris fuisset in illo taetro, miseroq. bello: ut omittam patrem, duos Cn. Pompeij, summi & singularis uiri filios, incolumes haberemus. quibus certe pietas fraudi esse non debet. utinam omnes M. Lepidus seruare potuisset: facturum fuisse, declarauit in eo, quod potuit, cum Sex. Pompeium restituit ciuitati, maximum ornamentum reip. clarissimum monumentum clementiae suae. grauis illa fortuna populi R. graue fatum. Pompeio enim patre, quod imperij populi R. lumen fuit, exstincto, interfectus est patris simillimus filius. sed omnia mihi uidentur deorum immortalium iudicio expiata, Sex. Pompeio reip. conseruato. quam ob caussam, iustam, atque magnam, & quod periculosissimum ciuile bellum maximumque, humanitate, & sapientia sua M. Lepidus ad pacem, concordiamq. cõuertit, S.C. his uerbis censeo perscribendum.

EXPLANATIO

M. LEPIDO } citerioris Hispaniae proconsuli, in quam tamen nondum peruenerat, sed in Gallia Narbonensi, cognita reip. perturbatione, morabatur. CVM *bellum ciuile maximum esset,* } post interitum Caesaris, pugnante Sex. Pompeio in Hispania cum Caesaris praetoribus. SAPIENTIA *etiam id potius exstingui, quam armis & ferro rem in discrimen adducere?* } duas Lepidi uirtutes, quae armis, & ferro, quasi contraria contrarijs, opponantur, nominari necesse est. una memoratur, sapiẽtia: altera deest, eius locum mendoso uerbo, Etiam, occupante. quid igitur cum sapientia coniungemus? quid, nisi humanitatem? & eo magis, quod infra in eadem re utramque Cicero coniungit. Quod periculosissimum, inquit, ciuile bellum maximumq. humanitate, & sapientia sua M. Lepidus ad pacem concordiamq. conuertit. Postulat igitur sententia; quamquam hic nihil affirmare ausim, ope destitutus ueterum librorum, liberiore praesertim coniectura; sed certe postulare sententia uidetur, ut legatur, Sapientia, & humanitate id potius exstingui. INCOLVMES *haberemus.* } perierat enim Cnaeus in Lusitania, pugna uictus a Caesare ad Mundam. PIETAS } quod ut patrem interfectum ulciscerentur, bellum in Hispania renouarunt. CVM *Sex. Pompeium restituit ciuitati,* } auctor fuit, ut, pace facta, Sex. Pompeius in patriam restitueretur, eiq. pro paternis bonis a Caesare ademptis & ad hastam uenditis, darentur, ut ait lib. III. Appianus, Atticarum drachmarum quinque millia myriades. quae summa cum praesertim Pompeij Magni diuitias nemo ut immensas extulerit, modum excedere uidetur. suspicor mendosum esse locum: idemq. putauit interpres, qui diuersam a Graecis uerbis sententiam induxit: & quod Graeco redundat, ita ipse restrinxit ac minuit, ut in contrarium, mea quidem sententia, uitium incurrat.

ORATIO

CVM a M. Lepido imp. pont. max. saepenumero resp. & bene, & feliciter gesta sit, populusq. R. intellexerit ei dominatum regium maxime displicere; cũq. eius opera, uirtute, consilio, singulariq. clementia, & mansuetudine bellum acerbissimum ciuile sit restinctum; Sextusq. Pompeius Cn. F. Magnus huius ordinis auctoritate ab armis discesserit, & a M. Lepido imp. pont. max. summa senatus populiq. R. uoluntate ciuitati restitutus sit; senatum populumq. R. pro maximis plurimisq. in remp. M. Lepidi meritis magnam spem in eius uirtute, auctoritate, felicitate reponere otij, pacis, concordiae, libertatis; eiusq. in remp. meritorum senatum populumq. R. memorem fore; eiq. statuam equestrem inauratam in Rostris, aut quo alio loco in foro uellet, ex huius ordinis sententia statui placere. Qui honos, P. C. mihi maximus uidetur: primum, quia iustus est: non enim solum datur propter spem temporum reliquorum, sed pro amplissimis meritis redditur. nec uero cuiquam possumus commemorare hunc honorem a senatu tributum iudicio senatus soluto, & libero.

EXPLANATIO

STATVAM *equestrem* } quae decreta est ei a senatu cum inscriptione praeclara. Phil. 3. NEC *uero cuiquam, possumus commemorare, hunc honorem a senatu tributum iudicio senatus soluto, & libero.* } tributus erat L. Sullae, & C. Caesari, sed dominantibus: uni Cn. Pompeio a libero senatu: quod miror a Cicerone praetermissum. nam Velleius lib. 2. de Caesare Octauiano ita scripsit. Eum senatus honoratum equestri statua, quae hodieq. in Rostris posita aetatem eius scriptura indicat, (qui honor non alij per trecentos annos, quam L. Sullae, & Cn. Pompeio, & C. Caesari contigerat, pro praetore cum consulibus designatis Hirtio, & Pansa bellum cum Antonio gerere iussit. sed de Cn. Pompeij statua non adducor ut Velleio potius, quam Ciceroni, credam: cum praesertim errare eum uideam & in statuae tempore, & in propraetoris imperio, & in bello demandato. haec enim decreta sunt, Pansa & Hirtio non, ut ipse ait, designatis consulibus, sed magistratum gerentibus. quod ex Phil. 3. & 4. colligitur: ex quibus patet, decretum a senatu, ut de Caesaris honore a nouis consulibus Pansa, & Hirtio, ubi primum magistratum inissent, ad senatum referrent.

ORATIO

VENIO ad C. Caesarem. P. C. qui nisi fuisset, quis nostrum esse potuisset? aduolabat ad urbem a Brundisio homo impotentissimus, ardens odio, animo hostili in omnes bonos, cum exercitu, Antonius. quid huius audaciae, & sceleri poterat opponi? nondum ullos duces habebamus, non copias: nullum erat consilium publicum, nulla libertas: dandae ceruices erant crudelitati nefariae: fugam quaerebamus omnes: quae ipsa exitum non habebat. quis tum nobis, quis populo R. obtulit hunc diuinum adolescentem deus? qui, cum omnia ad perniciem nostram pestifero illi ciui paterent, subito praeter spem omnium exortus, prius confecit exercitum, quem furori M. Antonij opponeret, quam quisquam hoc eum cogitare suspicaretur. magni honores habiti Cn. Pompeio, cum esset adolescens: & quidem iure: subuenit enim reip. sed aetate multo robustior, & militum ducem quaerentium studio paratior, & in alio genere belli. non enim omnibus Sullae caussa grata: declarat multitudo proscriptorum, tot municipiorum maximae calamitates. Caesar autem annis multis minor ueteranos, cupientes iam requiescere, armauit: eam complexus est caussam, quae esset senatui, quae populo, quae cunctae Italiae, quae dijs omnibus grauissima. & Pompeius ad L. Sullae maximum imperium, uictoremq. exercitum accessit: Caesar se ad neminem adiunxit; ipse princeps exercitus faciendi, & praesidij comparandi fuit. ille in aduersariorum partibus agrum Picenum habuit inimicum: hic ex Antonij amicis, sed amicioribus libertati, contra Antonium confecit exercitum. illius opibus Sulla regnauit: huius praesidio Antonij dominatus oppressus est. demus igitur imperium Caesari, sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri non potest: sit propraetor eo iure, quo qui optimo. qui honos, quamquam est magnus illi aetati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solum ad dignitatem, ualet. itaque illa quaeramus, quae uix hodierno die consequemur. sed saepe spero fore huius adolescentis ornandi, honorandi & nobis, & populo R. potestatem. hoc autem tempore ita censeo decernendum: Quod C. Caesar C. F. pont. propr. summo reip. tempore milites ueteranos ad libertatem populi R. cohortatus sit, eosq. conscripserit; quodq. legio Martia, Quartaq. summo studio, optimoq. in remp. consensu, C. Caesare duce & auctore remp. libertatem populi R. defendant, defenderint; & quod C. Caesar propraetor Galliae prouinciae cum exercitu subsidio profectus sit; equites, sagittarios, elephantes in suam populiq. R. potestatem redegerit; difficillimoq. reip. tempore saluti, dignitatiq. populi R. subuenerit: ob eas caussas senatui placere, C. Caesarem C. F. pont. propr. senatorem esse, sententiaq. loco praetorio dicere; eiusq. rationem, quemcumque magistratum petet, ita haberi, ut haberi per leges liceret, si anno superiore quaestor fuisset.

EXPLANATIO

SVBVENIT *enim reip.*} contra Marianas partes. nam Pompeius a Sulla stetit. AETATE *multo robustior*} annos natus uiginti tres. sic enim & Velleius lib. 2. & Plutarchus in eius uita memoriae prodidit. MILITVM *ducem quaerentium studio paratior*,} uoluntariorum militum ex Piceno, quod in clientela fuerat parentis eius, firmum exercitum priuatis opibus contraxit. Velleius, epitome, Plutarchus, Appianus. IN *alio genere belli*.} cum non omnibus ea, quae gerebat, probarentur: TOT *municipiorum*} quae Marium adiuuerant. quibus uictor Sulla ius ciuitatis & agros ademit. DIIS *hominibusq.*} coniunguntur cum hominibus dij in re uehementer approbata, ut ad Q. fr. lib. 2. Vatinium arbitratu nostro concidimus, dijs hominibusq. plaudentibus. ANTONII *amicis*,} ueteranis militibus, & legionibus Martia, Quarta. SINE *quo res militaris administrari, teneri exercitus. bellum geri non potest*.} eadem excusatione usus est, cum scriberet ad M. Brutum, Caesaris honori, quia filius eius esset, quem ipse occiderat, non fauentem. Decreui, inquit, imperium: quod quamquam uidebatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. quid enim est sine imperio exercitus? ILLA *quaeramus*,} ad Caesaris honorem. QVAE *uix hodierno die consequemur*.} quae uix hodie inueniemus. hodierno die uix licebit ea nobis inuenire, & consequi, quae ad hunc ornandum, adolescentem pro summo eius erga nos merito quaerere debemus. PONT.} pontifex max. erat Lepidus: sed pontifex dicitur, idest augur, sicuti fuerat pater eius.

ORATIO

QVID est enim, P. C. cur eum non quamprimum amplissimos honores capere cupiamus? legibus enim annalibus cum grandiorem aetatem ad consulatum constituebant, adolescentiae temeritatem uerebantur. C. Caesar ineunte aetate docuit, ab excellenti eximiaq. uirtute progressum aetatis exspectari non oportere. itaque maiores nostri, ueteres illi admodum antiqui, leges annales non habebant: quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter aequales. ita saepe magna indoles uirtutis prius, quam reip. prodesse potuisset, exstincta est. at uero apud antiquos Rulli, Decij, Coruini, multiq. alij, recentiore autem memoria superior Africanus, T. Flamininus, admodum adolescentes consules facti, tantas res gesserunt, ut populi R. imperium auxerint, nomen ornarint. Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte aetate res maximas gerere coepisset,

coepisset, non ne tertio & trigesimo anno mortem obijt? quae est aetas nostris legibus decem annis minor, quam consularis. ex quo indicari potest, uirtutis esse, quam aetatis, cursum celeriorem.

EXPLANATIO

RVLLI} Q. Fabius Rullus, qui consul quinquies fuit, de Samnitibus, Etruscisq. triumphauit, antea eius. qui Hannibalem patientia, & cunctatione fregit. DECII,} P. Decius Mus, qui consul quater fuit, & in ultimo consulatu bello Gallico se deuouit. CORVINI,} M. Valerius, qui Sexies consul fuit, primumq consulatum annos natus uiginti tres, adeptus est. saepe triumphauit. FLAMININVS,} Quinctius, qui de Philippo Macedoniae rege triumphauit. CONSVLES *facti*,} omnes ante latam legem de tempore magistratuum, quam tulit Villius Annalis, inde cognomen assecutus. Liuius lib. XL. AB *ineunte aetate*} ab anno aetatis decimosexto, profecto contra Byzantios patre Philippo. uide Plutarchum in eius uita. sic paullo ante: C. Caesar ineunte aetate docuit. TERTIO, *& trigesimo anno*} mensem unum Iustinus addit. DECEM *annis minor, quam consularis.*} gerere consulatum ante quadragesimum tertium aetatis annum, per leges non licebat.

ORATIO

NAM, quod ij, qui Caesari inuident, simulant se timere: ne uerendum quidem est, ut tenere se possit, ut moderari, ne honoribus nostris elatus intemperantius suis opibus utatur. ea natura rerum est, P. C. ut, qui sensum uerae gloriae ceperit, quiq. se ab senatu, ab equitibus R. populoq. R. uniuerso senserit ciuem carum haberi, salutaremq. reip. nihil cum hac gloria comparandum putet. utinam C. Caesari, patri dico, contigisset adolescenti, ut esset senatui, atque optimo cuique carissimus. quod cum consequi neglexisset, omnem uim ingenij, quae summa fuit in illo, in populari leuitate consumpsit: itaque cum respectum ad senatum, & ad bonos non haberet, eam sibi uiam ipse patefecit ad opes suas amplificandas, quam uirtus liberi populi ferre non posset. Eius autem filij longissime diuersa ratio: qui cum omnibus est, tum optimo cuique carissimus. in hoc spes libertatis posita est: ab hoc accepta iam salus: huic summi honores & exquiruntur, & parati sunt. Cuius igitur singularem prudentiam admiramur, eius stultitiam timemus? quid enim stultius, quam inutilem potentiam, inuidiosas opes, cupiditatem dominandi praecipitem, & lubricam anteferre uerae, graui, solidae gloriae? an hoc uidit puer si aetate processerit, non uidebit? At est quibusdam inimicus, clarissimis atque optimis ciuibus. Nullus iste timor esse debet. omnes Caesar inimicitias reip. condonauit: hanc sibi iudicem constituit, hanc moderatricem omnium, atque factorum: ita enim ad remp. accessit, ut eam confirmaret, non ut euerteret. omnes habeo cognitos sensus adolescentis: nihil est illi rep. carius, nihil uestra auctoritate grauius, nihil bonorum uirorum iudicio optatius, nihil uera gloria dulcius. quamobrem ab eo non modo nihil timere, sed maiora, & meliora exspectare debetis, neque in eo, qui ad D. Brutum obsidione liberandum profectus sit, timere, ne memoria maneat domestici doloris, quae plus apud eum possit, quam salus ciuitatis. Audebo etiam obligare fidem meam, P. C. uobis, populoq. R. reiq. pub. quod profecto, cum me nulla uis cogeret, facere non auderem; pertimescerémq. in re maxima periculosam opinionem temeritatis: promitto, recipio, spondeo, patres conscripti, C. Caesarem talem semper fore ciuem, qualis hodie sit, qualemq. eum maxime esse uelle, & optare debemus. Quae cum ita sint; de Caesare satis hoc tempore dictum habebo.

EXPLANATIO

NE *uerendum quidem est*,} non modo credere non debemus, eum, nostris elatum honoribus, in senatus populiq. Romani potestate non futurum: sed ne uereri quidem licet, ne continere se non possit, aut moderari in imperio a nobis dato. CVM *respectum ad senatum, & bonos non haberet*,} cum ad senatum, bonosq. non respiceret. Phil. 10. Qui ab illo abducit exercitum; & respectum pulcherrimum, & praesidium firmissimum adimit reip. In ep. ad M. Brutum: Meus animus in acie est, neque respectum ullum quaerit; nisi me forte utilitas reip. conuerterit. Idest, neque aliam praeterea in partem respicit. Caesar lib. 1. bel. ci. Sin Caesarem respiciant, atque gratiam sequantur, ut sibi consilium capturum. QVIBVSDAM} interfectoribus patris eius. OMNIVM, *atque factorum*.} sententia requirit, consiliorum omnium. PROMITTO, *recipio, spondeo*,} expressit haec ab eo uel odium in Antonium, uel studium erga remp. promittere autem de altero, praesertim de adolescente, perpetuam in recta laudabiliq. ratione uoluntatem, cuius prudentiae fuerit, haud ita multo post Cicero ipse sensit. scripsit enim haec ad M. Brutum: Maximo, cum haec scribebam, afficiebar dolore, quod, cum me pro adolescente, ac paene puero resp. accepisset uadem, uix uidebar, quod promiseram, praestare posse.

ORATIO

NEC uero de L. Egnatuleio, fortissimo, & constantissimo ciue, amicissimoq. reip. silendum arbitror, sed tribuendum testimonium uirtutis egregiae, quod is legionem Quartam ad Caesarem adduxerit, quae praesidio consulibus, senatui, populoq. R. reiq. pub. esset: ob eam caussam placere, uti L. Egnatuleio triennium ante legitimum tempus magistratus petere, capere, gerere liceat. in quo, P. C. non tantum commodum tribuitur L. Egnatuleio, quantus honos: in tali enim re satis est nominari.

EXPLANATIO

SATIS *est nominari.*} in hoc honor est. magistratus ei nunc quidem non tribuitur.

ORATIO

DE exercitu autem C. Caesaris ita censeo decernendum: senatui placere, militibus ueteranis, qui Caesaris pontificis, auctoritatemq. huius ordinis defenderint, atque defendant, ijs, liberisq. eorum militiae uacationem esse; utiq. C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue cognoscerent, qui ager ijs colonijs esset, quo milites ueterani deducti essent, qui contra legem Iuliam possideretur, ut is militibus ueteranis diuideretur: de agro Campano separatim cognoscerent, inirentq. rationem de commodis militum ueteranorum augendis: legioniq. Martiae, & legioni Quartae, & ijs militibus, qui de legione secunda, trigesima quincta ad C. Pansam, A. Hirtium consules uenissent, suaq. nomina dedissent, quod his senatus, populiq. R. libertas carissima sit, & fuerit, uacationem militiae ipsis, liberisq. eorum esse placere, extra tumultum Gallicum, Italicumque: easq. legiones, bello confecto, missas fieri, placere; quantamque pecuniam militibus earum legionum in singulas C. Caesar pont. propr. pollicitus sit, tantam dari placere, utiq. C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue rationem agri habeant, qui sine iniuria priuatorum diuidi possit, ijsq. militibus legionis Martiae, & legionis Quartae ita daretur, assignaretur, ut quibus militibus amplissime dati, assignati essent. Dixi ad ea omnia consules, de quibus retulistis. quae si erunt sine mora, matureq. decreta; facilius apparabitis ea, quae tempus, & necessitas flagitat. celeritate autem opus est: qua si essemus usi, bellum, ut saepe dixi, nullum haberemus.

EXPLANATIO

CAESARIS *pontificis*,} uidetur deesse, Voluntatem secuti sint. VACATIONEM *esse*;} extra tumultum Gallicum Italicumq. hoc enim deesse, aut subaudiri certe arbitror oportere. sic & infra loquitur. POSSIDERETVR,} ab ijs, quibus Antonius postea dedisset. DIVIDERETVR:} pulsis, qui contra legem Iuliam possiderent. DE *Agro Campano*} quem Antonius compransoribus, & collusoribus suis diuiserat. Phil. 2. DE *legione Secunda, Trigesima quincta*} quae cum Antonio de quattuor Macedonicis eemanserant: ex ijs tamen ipsis milites multi ad Pansam, Hirtiumq. consules uenerant. propterea dixit Phil. 3. In Galliam mutilatum ducit exercitum. EASQ. *legiones*,} Martiam, & Quartam. QVAE *tempus, & necessitas flagitat.*} flagitat autem, ut delectus habeatur, copiaeq. ad Mutinam obsidione liberandam, Antoniumq. opprimendum primo quoque tempore deducantur.

IN . SEXTAM
M . TVLLII . CICERONIS
PHILIPPICAM
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

PROXIMA *superior oratio Kalendis Ian. habita est. quo die nihil senatus decreuit: satis tamen eius uoluntas de Antonio hoste iudicando, quod Cicero censuerat, perspicua fuit. postridie, ne discessio fieret; quae si facta esset, Ciceronis in sententiam senatores multis partibus plures ituri uidebantur; intercessit Saluius tribunus pl. de honoribus tamen Caesaris, deq. statua in Rostris ei ponenda, quod censuisse L. Philippum scripsit Cicero ad M. Brutum; & ut sententiam consulari loco diceret, cum de praetorio loco Cicero suasisset; consulatumq. decem annis ante, quam per leges liceret, petere posset; quod P. Seruilio placuisse, ad eundem Brutum Cicero scripsit; utiq. cum Pansa, & Hirtio cos. bellum Antonio inferret, nisi ex Gallia discederet; & simul de laude D. Bruto tribuenda, quia priuato consilio, exercitu comparato, Antonium Gallia prohibuisset, S. C. esse factum, Appianus, & Dio prodiderunt. Iidem, post diem tertium, qui fuit III. non. Ian. decretos esse ad Antonium legatos, confirmant. mihi tamen, pridie non. potius, decretos esse, coniectura ducitur ex eo, quia suam sententiam per triduum ualuisse Cicero dicit. quod si ita est: quarto mensis die S. C. illud esse factum, cogimur credere. Venit igitur pridie non. senatu dimisso, in concionem Cicero, productus ab Appuleio tribuno pl. & senatus uoluntatem de mittendis legatis exposuit. de qua legatione quid ipse sentiat, & quid auguretur, hac oratione multis uerbis ostendit. Clausula postremo utitur ea, qua solet, ut & suũ omne studium, consilium, laborem in tuenda rep. polliceatur; & populum Romanum ad seruitutem repellendam, libertatemq. retinendam cohortetur.*

IN. M.

IN . M . ANTONIVM

AD . QVIRITES

PHILIPPICARVM

LIBER . SEXTVS

ORATIO . XLIIX

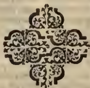
VDITA *nobis esse arbitror, Quirites, quae sint acta in senatu, quae fuerit cuiusque sententia. res enim ex Kalendis Ian. agitata, paullo ante confecta est, minus quidem illa seuere, quam decuit, non tamen omnino dissolute. mora est allata bello, non caussa sublata. quamobrem, quod quaesiuit a me P. Apuleius, homo & multis officijs mihi, & summa familiaritate coniunctus, & uobis amicissimus; ita respondebo, ut ea, quibus non interfuistis, nosse possitis. Caussa fortissimis optimisq. consulibus Kal. Ian. de rep. primum referendi fuit, ex eo, quod* XIII. *Kal. Ian. senatus, me auctore, decreuit. eo die primum, Quirites, fundamenta iacta sunt reip. fuit enim longo interuallo ita liber senatus, ut uos aliquando liberi essetis. quo quidem tempore, etiam si ille dies uitae finem mihi allaturus esset, satis magnum ceperam fructum, cum uos uniuersi una mente, atque uoce iterum a me conseruatam esse remp. conclamastis. hoc uestro iudicio tanto, tamq. praeclaro excitato, ita Kalendis Ian. ueni in senatum, ut meminissem, quam personam impositam a uobis sustinerem. itaque bellum nefarium illatum reip. cum uiderem, nullam moram interponendam insequendi M. Antonium putaui; hominemq. audacissimum, qui multis nefarijs rebus ante commissis, hoc tempore Imperatorem populi R. oppugnaret, coloniam uestram fidissimam, fortissimamq. obsideret, bello censui persequendum. tumultum esse, decerni, iustitium edici, saga sumi, dixi placere, quo omnes acrius, grauiusq. incumberent ad ulciscendas reip. iniurias, si omnia grauissimi belli insignia suscepta a senatu uiderent. itaque haec sententia sic per triduum ualuit, ut, quamquam discessio facta non esset, tamen praeter paucos, omnes mihi assensuri uiderentur. hodierno autem die, nescio qua obiecta re, remissior senatus fuit. nam plures eam sententiam secuti sunt, ut quantum senatus auctoritas, uesterq. consensus apud Antonium ualiturus esset, per legatos experiremur. intelligo, Quirites, a uobis hanc sententiam repudiari: neque iniuria: ad quem enim legatos? ad eum ne, qui, pecunia publica dissipata, atque effusa, per uim, & contra auspicia impositis reip. legibus, fugata concione, obsesso senatu, ad opprimendam remp. Brundisio legiones accerserit? ab his relictus, cum latronum manu in Galliam irruperit? Brutum oppugnet? Mutinam circumsideat? quae uobis potest cum hoc gladiatore condicionis, aequitatis, legationis esse communitas? quamquam, Quirites, non est illa legatio, sed denunciatio belli, nisi paruerit. ita enim est decretum, ut si legati ad Hannibalem mitterentur. mittuntur enim qui nuncient, ne oppugnet consulem designatum, ne Mutinam obsideat, ne prouinciam depopuletur, ne delectus habeat, sit in senatus populiq. R. potestate. Facile uero huic denunciationi parebit, ut in patrum conscriptorum, atque in uestra potestate sit, qui in sua numquam fuerit. quid enim ille umquam arbitrio suo fecit, semper eo tractus, quo libido rapuit, quo leuitas, quo furor, quo uinolentia? semper eum duo dissimilia genera tenuerunt, lenonum, & latronum. ita domesticis stupris, forensibus parricidijs delectatur, ut mulieri citius auarissimae paruerit, quam senatui, populoq. R. itaque, quod paullo ante feci in senatu, faciam apud uos. testificor, denuncio, ante praedico, nihil M. Antonium eorum, quae sunt legatis mandata, facturum, uastaturum agros, Mutinam obsessurum, delectus, qua possit, habiturum. is est enim ille, qui semper senatus iudicium, & auctoritatem, semper uoluntatem uestram, potestatemq. contempserit. an ille id faciat, quod paullo ante decretum est, ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis est Galliae, educeret, dum ne propius urbem Romam* CC *mil. admoueret? huic denunciationi ille se fluuio Rubicone* CC *mil. circumscriptum esse patiatur? non is est Antonius: nam, si esset, non commisisset, ut ei senatus, tamquam Hannibali initio belli Punici, denunciaret, ne oppugnaret Saguntum. Quod uero ita auocatur a Mutina, ut ab urbe, tamquam pestifera flamma, arceatur; quam habet ignominiam? quod iudicium senatus? Quid, quod a senatu dantur mandata legatis, ut D. Brutum, militesq. eius adeant, hisq. demonstrent, summa in remp. merita, beneficiaq. eorum grata esse senatui populoq. R. hisq. eam rem magnae laudi, magnoq. honori fore? passurum ne censetis Antonium, introire Mutinam legatos? exire inde tuto? numquam patietur, mihi credite. noui uiolentiam, noui impudentiam: noui audaciam. nec uero de illo, sicut de homine aliquo, debemus, sed ut de importunissima bellua cogitare.*

EXPLANATIO

VDITA *nobis esse arbitror, Quirites,* } ostendit hic locus, apertis ualuis eius templi, in quo senatus haberetur, potuisse populum audire, quae in senatu dicerentur, quaeq. cuiusque sententia esset. sed quia non uniuersus populus audire poterat, ideo in forum profectus Cicero, de Rostris in concione maxima, quid a senatu decretum esset, exposuit. AGITATA, } per triduum, cum alij aliter sentirent. MORA *est allata bello,* } mora uiginti dierum, ut est in extrema oratione. id enim legatis erat spatium eundi Mutinam ad Antonium, & redeundi. NON *caussa sublata.* } non est effe-

equestris ordo constabat ex ijs,qui equo publico,idest,publice dato,mererent.dabat autem censor,ut ex Liuio lib.xxxix. perspicuum fit.Hi equites Romani soli uocabantur.& his census praefinitus erat, cccc millia:quae nisi possiderent,ordinem, & ornamenta equitum Romanorum propria amittebant. qui uero mererent equo suo,non publico,ij non erant equestris ordinis, nec in centurijs equitum ad comitia centuriata coibant,nec equites Romani,sed equites tantum dicebantur. STATVERVNT} statuam posuerunt: de qua Phil.7. QVI *in exercitu Caesaris duobus fuerunt*.} Hieronymus Ferrarius, ingenio,iudicio,diligentia excellens,ait esse in aliquot antiquis libris, Exercitibus. in omnibus autem est, Duobus.ut obscura iam sententia esse non possit. Duo autem Caesaris exercitus ij sint, quorum altero Caesar Gallico bello,altero autem ciuili usus est. Tribuni mil. singulis in legionibus quattuor fuere. Polybius. SEMVRIVM} placet, quod iudicabat Ferrarius,Remuriam,legendum. Remurinum enim agrum nominat Festus, Remuriam Victor de regionibus urbis, Remorium Plutarchus in Romulo: unde tam Remorium,quam Remurium,legi possit. SEPTEMVIRVM *acta sustulimus*.} legem illam Antonij de diuisione agrorum per uim latam iudicantes. IACENT *beneficia Nuculae*:} irrita sunt diuisoris agrorum Nuculae beneficia.Phil.11.Duos collegas Antoniorum, & Dolabellae, Nuculam,& Lentonem, Italiae diuisores lege ea,quam senatus per uim latam iudicauit. NON *habebant*.} unde impensam facerent,ut homines egestate perditi,qui latronum more in diem uiuerent. PALMARIS:} quae excellit inter alias,quae ferre palmam uidetur. De nat.de. Palmaris quidem illa sententia. Terentius Eun. Id uero est,quod mihi puto palmarium. IANI *medij patrono*.} uidetur haec statua a feneratoribus posita.ad medium enim Ianum considebant. uicus erat Iani nomine,a propinquo,ut arbitror,Iani templo:cuius in foro Boario positi extremae partes, summus Ianus. imus Ianus,media medius Ianus uocabatur.Horatius: O ciues,ciues,quaerenda pecunia primum,Virtus post nummos. haec Ianus summus ab imo Perdocet: haec recinunt pueri dictata,senesq. Idem: Postquam omnis res mea Ianum Ad medium fracta est. Cicero lib.2.off. A quibusdam optimis uiris ad medium Ianum sedentibus.Malo autem legere cum antiquo libro templi Vaticani,quem Faernus hoc in loco neglexit:A Iano medio:ut subaudiatur,haec statua posita est.&,A medio Iano,ab ijs,qui ad medium Ianum sedent. ETIAM *si melius aliquid fuit*,} melius fuit, Antonium hostem iudicare,& ei statim bellum inferre. VIGINTI *diebus*} quos in itinere,& reditu legati ponent. MOLESTIAM *deuorate*.} transfertur hoc uerbum ad ea etiam,quae non placent; ut in Bruto. Deuorandae sunt hominum stultitia. A. SE *ortum*,} non a maioribus,ut homines nobilissimi,quibus me tamen in mandandis honoribus praetulistis. uide initium Agrariae secundae. IN *foro*} in agendis caussis. CVM *improbis ciuibus*?} Catilina,Clodio, Antonio,iam inde a consulatu, quem ante annos uiginti gesserat. PLVS *paene, quam potero*,} eniti non modo pro uiribus, uerum etiam supra uires, amoris argumentum est maximi. hac significatione interdum usus est Cicero, ut in ep. ad Lentulum: Cetera, quae ad te pertinebunt,cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus,quam debemus. Simile illud ad Marcellum. Reliquum est, ut tibi me in omni re eum praebeam, praestemq.ut ad omnia,quae tui uelint, ita sim praesto, ut me non solum omnia debere tua caussa, quae possum, sed ea quoque, quae non possum, putent. FATALIS *casus*,} Caesaris dominatio. PIETATE} erga patriam.

IN . SEPTIMAM M . TVLLII . CICERONIS PHILIPPICAM

PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

AMICOS *Antonij, pacem bello in sermonibus anteponentès, eo consilio, ut in reditu legatorum Antonij responsa mitius acciperentur, & senatorum animi, sententia Ciceronis irritati, ad clementiam, ac mansuetudinem traducerentur, accusat, ut Antonij amantiores, quam reip. de pace autem non esse cogitandum censet, uel quia turpis, uel quia cum periculo, uel quia liberis ciuibus cum hoste libertatis Antonio nulla prorsus esse posit. Senatum extremo loco, Pansamq. consulem hortatur, ut ad studium tuendae reip. nihil ab Antonio sincerum exspectantes, quemadmodum coeperit, incumbat.*

IN. M. ANTONIVM PHILIPPICARVM

LIBER. SEPTIMVS

ORATIO. XLIX

PARVIS de rebus, sed fortasse necessarijs, consulimur, P. C. de Appia uia, & de Moneta consul, de Lupercis tribunus pl. refert. quarum rerum etsi facilis explicatio uidetur, tamen animus aberrat a sententia, suspensus curis maioribus. adducta est enim, P. C. res in maximum periculum, & in extremum paene discrimen. non sine caussa legatorum istam missionem semper timui, numquam probaui: quorum reditus quid sit allaturus, ignoro: exspectatio quidem quantum afferat languoris animis, quis non uidet? non enim se tenent ij, qui senatum dolent ad auctoritatis pristinae spem reuiuiscere, coniunctum huic ordini populum R. conspirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos, duces. iam nunc fingunt responsa Antonij, eaq. defendunt. alij, postulare illum, ut omnes exercitus dimittantur. scilicet legatos ad eum misimus, non ut pareret, & dicto audiens esset huic ordini, sed ut conditiones ferret, leges imponeret, referare nos exteris gentibus Italiam iuberet, se praesertim incolumi, a quo maius periculum, quam ab ullis nationibus, extimescendum est. alij remittere eum nobis Galliam citeriorem, illam ultimam postulare. praeclare: ex qua non legiones solum, sed etiam nationes ad urbem conetur adducere. alij, nihil eum iam nisi modeste postulare. Macedoniam suam uocat omnino: quoniam C. frater est inde reuocatus. sed quae prouincia est, ex qua illa fax excitare non posset incendium? itaque ijdem, quasi prouidi ciues, & senatores diligentes, bellicum me cecinisse dicunt, suscipiunt partis patrocinium: qui sic disputant. irritatum Antonium non oportuit. nequam est homo ille, atque confidens; multi praeterea improbi. quos quidem a se primum numerare possunt, qui haec loquuntur. eos cauendos esse denunciant. utrum igitur in nefarijs ciuibus ulciscendis, cum possis, an pertimescendis diligentior est cautio? atque haec illi loquuntur, qui quondam propter leuitatem populares habebantur. ex quo intelligi potest, animo illos abhorruisse semper ab optimo ciuitatis statu, non uoluntate fuisse populares. qui enim euenit, ut, qui in rebus improbis populares fuerint, ijdem in re una maxime populari, quod eadem salutaris reip. sit, improbos se, quam populares, esse malint? me quidem, semper, uti scitis, aduersatum multitudinis temeritati, haec fecit praeclarissima caussa popularem. & quidem dicuntur, uel potius se ipsi dicunt consulares. quo nomine dignus est nemo, nisi qui tanti honoris nomen potest sustinere. faueas tu hosti? ille litteras ad te mittat de sua spe rerum secundarum? eas tu laetus proferas? recites? describendas etiam des improbis ciuibus? eorum augeas animos; bonorum spem, uirtutemq. debilites? & te consularem, aut senatorem, denique ciuem putes?

EXPLANATIO

DE *Appia uia,*} instauranda. DE *moneta*} uel de templo Iunonis Monetae reficiendo, uel etiam de puriore cudenda moneta, eiusq. pretio constituendo. CONSVL,} Pansa: nam Hirtius Mutinam uersus cum exercitu profectus erat: ut infra. DE *Lupercis*} quorum dies festus aduentabat. Sodales enim Luperci, ad honorem dei Panis antiquitus instituti, Februario mense urbem nudi percurrebant. aliqua, opinor, de re, quae ad eius diei celebritatem pertineret, Lupercorum nomine tribunus pl. referebat. ANIMVS *aberrat a sententia,*} praesertim cum P. Seruilius, ante Ciceronem rogatus, quibus de rebus consul retulerat, ea iam dixisset, quae Ciceroni probabantur: itaque assensus est ei in extrema oratione. ILLAM *ultimam postulare.*} quod falsum non fuit. nam in responsis Antonij, quae legati retulerunt, hoc fuisse, ex Phil. 8. Intelligitur. SED *etiam nationes*} aptissima enim ad renouandum, instruendumq. bellum prouincia erat. Phil. 13. NISI *modeste*} modeste, uidetur rectius. QVONIAM *Caius, frater eius, est inde reuocatus.*} ratio contra Antonium, quasi pro Antonio tamen ἀγωνικῶς adducta. cur eam prouinciam unde fratrem eius reuocauimus, omnino suam uocat? Reuocauit senatus ex Macedonia C. Antonium, decreta post necem Caesaris M. Antonio, ut ea prouincia M. Bruto pateret. IIDEM} qui superiora illa, studentes Antonio, dicunt. BELLICVM *me cecinisse*} ciues ad pugnam uocantem. NEQVAM *est homo ille, atque confidens:*} amicorum Antonij uerba. ILLI *loquuntur,*} in Q. Fufium Calenum. QVONDAM} cum tribunus pl. esset, Milonemq. reum propter Clodij necem oppugnaret. AB *optimo ciuitatis statu,*} ab optimatium caussa, non quod reuera populo studuerint, nam si id esset, nunc in ea caussa, quae est populo gratissima, cum populo consentirent.

ORATIO

ACCIPIET in optimam partem C. Pansa, fortissimus consul, atque optimus. etenim dicam animo amicissimo. Hunc ipsum, mihi hominem familiarissimum, nisi talis consul esset, ut omnes uigilias, curas, cogitationes in reip. salute defigeret, consulem non putarem. quamquam nos ab ineunte illius aetate usus, consuetudo, studiorum etiam honestissimorum societas, similitudoq. coniunxit: eiusdemq. curam incredibilem in asperrimis belli ciuilis periculis perspexi non modo salutis, sed etiam dignitatis meae: tamen eundem, ut dixi, nisi talis consul esset, negare esse consulem auderem. idem non modo consulem esse dico, sed etiam memoria mea praestantissimum, atque optimum consulem: non quin pari uirtute, & uoluntate alij fuerint: sed tantam caussam non habuerunt, in qua & uoluntatem suam, & uirtutem declararent. huius magnitudini animi, grauitati, sapientiae tempestas est oblata formidolosissimi temporis. tum autem illustratur consulatus, cum gubernat remp. si non optabili, at necessario tempore. magis autem necessarium, P. C. nullum tempus umquam fuit. itaque ego ille, qui semper pacis auctor fui, cuiq. pax, praesertim ciuilis, quamquam omnibus bonis, tamen in primis fuit optabilis: omne enim curriculum industriae nostrae in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis elaboratum est: hinc honores amplissimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, si quam habemus, consecuti sumus: ego itaque pacis, ut ita dicam, alumnus, qui quantuscumque sum, (nihil enim mihi arrogo) sine pace ciuili certe non fuissem: (periculose dico: quemadmodum accepturi, P. C. sitis, horreo: sed pro mea perpetua cupiditate uestrae dignitatis retinendae, & augendae quaeso, oroq. uos, P. C. ut primo, etsi erit uel acerbum auditu, uel incredibile a M. Cicerone esse dictum, accipiatis sine offensione, quod dixero, ne ue id prius quam, quale sit explicauero, repudietis) ego ille, dicam saepius, pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo. Magna spe ingredior in reliquam orationem, P. C. quoniam periculosissimum locum silentio sum praeteruectus. cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. quae tria dum explico, peto a uobis, P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, uerba mea audiatis. Quid est inconstantia, leuitate, mobilitate cum singulis hominibus, tum uero uniuerso senatui turpius? quid porro inconstantius, quam, quem modo hostem non uerbo, sed re multis decretis iudicauistis, cum hoc subito pace uelle coniungi? nisi uero, cum C. Caesari meritos illi quidem honores, & debitos, sed tamen singulares, & immortales decreuistis, unam ob caussam, quod contra M. Antonium exercitum comparauisset, non hostem Antonium iudicauistis: nec tum hostis est a uobis iudicatus Antonius, cum laudati auctoritate uestra ueterani milites, qui Caesarem secuti essent: nec tum hostem Antonium iudicastis, cum fortissimis legionibus, quod illum, qui consul appellabatur, cum esset hostis, reliquissent, uacationes, pecunias, agros spopondistis. Quid? cum Brutum, omine quodam illius generis, & nominis natum ad remp. liberandam exercitumq. eius pro libertate populi R. bellum gerentem cum Antonio, prouinciamq. fidelissimam atque optimam, Galliam laudibus amplissimis affecistis, tum non hostem iudicastis Antonium? Quid? cum decreuistis, ut consul alter, ambo ne ad bellum proficiscerentur, quod erat bellum, si hostis Antonius non erat? quid igitur profectus est uir fortissimus, meus collega, & familiaris, A. Hirtius consul? at qua imbecillitate? qua macie? sed animi uires corporis infirmitas non retardauit. aequum, credo, putauit, uitam, quam populi R. uotis retinuisset, pro libertate populi R. in discrimen adducere. Quid? cum delectus haberi tota Italia iussistis, cum uacationes omnes sustulistis, tum ille hostis non est iudicatus? armorum officinas in urbe uidetis, milites cum gladijs sequuntur consulem; praesidio sunt specie consuli, re & ueritate nobis; omnes sine ulla recusatione, summo etiam cum studio nomina dant, parent auctoritati uestrae: non est iudicatus hostis Antonius? At legatos misimus. Heu me miserum, cur senatum cogor, quem laudaui semper, reprehendere? quid? uos censetis, P. C. legatorum missionem populo R. uos probauisse? non intelligitis, non auditis, meam sententiam flagitari? cui cum pridie frequentes essetis assensi, postridie ad spem estis inanem pacis deuoluti. quam turpe porro est, legiones ad senatum legatos mittere, senatum ad Antonium? quamquam illa legatio non est; denunciatio est, paratum illi exitium, nisi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio est grauior. missos enim legatos omnes uident, decreti nostri non omnes uerba nouerunt. retinenda est igitur nobis constantia, grauitas, perseuerantia: repetenda uetus illa seueritas: siquidem auctoritas senatus decus, honestatem, laudem, dignitatem desiderat: quibus hic ordo caruit nimium diu: sed erat tunc excusatio oppressis, misera illa quidem, sed tamen iusta; nunc nulla est. liberati regio dominatu uidebamur: multo postea grauius urgebamur armis domesticis: ea ipsa depulimus nos quidem: extorquenda sunt. quod si non possumus facere, (dicam quod dignum est senatore, & R. homine) moriamur. Quanta enim erit illa reip. turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc ordine sententiam M. Antonium consulari loco? cuius ut omittam innumerabilia scelera urbani consulatus; in quo pecuniam publicam maximam dissipauit, exsules sine lege restituit, uectigalia uendidit, prouincias de populi R. imperio sustulit, regna addixit pecunia, leges ciuitati per uim imposuit, armis aut obsedit, aut exclusit senatum: ut haec, inquam, omittam, ne hoc quidem cogitatis, eum, qui Mutinam, coloniam populi R. firmissimam oppugnarit, imperatorem populi R. consulem designatum obsederit, depopulatus agros sit, hunc in eum ordinem recipi, a quo toties ob has ipsas caussas, hostis iudicatus sit, quam foedum, flagitiosumq. sit? Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minus est fugiendum, quam turpitudo, tamen offendit animos maioris partis hominum magis. Poteritis igitur exploratam habere pacem, cum in ciuitate Antonium uidebitis, uel potius Antonios? nisi forte contemnitis Lucium. ego ne Caium quidem. sed, ut uideo, dominabitur Lucius: est enim patronus quinque & triginta tribuum, quarum sua lege, qua cum C. Caesare magistratus partitus est, suffragium sustulit; patronus centuria-

rum equitum R. quas item sine suffragio esse uoluit: patronus eorum, qui tribuni militares fuerunt: patronus Iani medij. quis huius potentiam poterit sustinere? praesertim cum eosdem in agros etiam deduxerit. quis umquam omnes tribus? quis equites R.? quis tribunos militares? Gracchorum potentiam maiorem fuisse arbitramini, quam huius gladiatoris futura sit? quem gladiatorem non ita appellaui, ut interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet; sed ut appellant ij, qui plane, & Latine loquuntur Myrmillo in Asia depugnauit: cum ornasset Threcidicis comitem & familiarem suum. illum miserum fugientem iugulauit: luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix. qui familiarem iugularit, quid hic, occasione data, faciet inimico? & qui illud animi caussa fecerit, hunc praedae caussa quid facturum putatis? non rursus improbos decuriabit? non sollicitabit rursus agrarios? non queretur expulsos? M. uero Antonius non is erit, ad quem omni motu concursus fiat ciuium perditorum? ut nemo sit alius, nisi ij, qui una sunt, & ij, qui hic ei nunc aperte fauent; parum ne erunt multi? praesertim cum boni iam praesidijs cesserint, illi parati sint ad nutum futuri. ego uero metuo, si hoc tempore consilio lapsi erimus, ne illi breui tempore nimis multi nobis esse uideantur. nec ego pacem nolo, sed pacis nomine bellum inuolutum reformido. quare, si pace frui uolumus, bellum gerendum est: si bellum omittemus, pace numquam fruemur.

EXPLANATIO

MODO} XIII. Kal. Ian. quo die tertiam orationem Cicero habuit. NON *uerbo, sed re*} Phil. 4. Hodierno die, Quirites, fundamenta iacta sunt reliquarum actionum: nam est hostis a senatu nondum uerbo appellatus, sed re iam iudicatus Antonius. MVLTIS *decretis*} quae facta sunt XIII. Kal. Ian & postridie, aut certe post diem tertium, de honoribus, praemijsq. eorum, qui contra Antonium remp. defenderent. Phil. 3. & 5. MEVS *collega,*} in auguratu. QVA *imbecillitate?*} diu, & grauiter aegrotauerat. QVAM *populi Romani uotis retinuerit,*} aegrotante Hirtio, populus Romanus pro illius salute uota fecit. Phil. 1. Num etiam hoc contemnitis, quod sensistis tam caram populo Romano uitam A. Hirtij fuisse? Et Phil. 10. CONSVLI,} Pansae: nam Hirtius aberat. MEAM *sententiam*} qua suadebam, vt hostis iudicaretur Antonius. LEGIONES} Antonij. LEGATOS} quos miserint, non quos miserint. nam Cotyla uenit in urbem cum Pisone, Philippoq. legatis ab Antonio redeuntibus. Phil. 8. NIMIVM *diu*:} Caesare dominante. PECVNIAM *publicam*} quae erat ad Opis. MAXIMAM} septies millies. DISSIPAVIT,} Phil. 2. Qui maximo te aere alieno ad aedem Opis liberasti; qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipauisti. Phil. 5. Illa uero dissipatio pecuniae publicae ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis praescriptionibus, donationibusq. auertit. EXSVLES *sine lege restituit,*} hoc, & quae sequuntur, ne toties eadem iterentur a nobis, cognosce ex Phil. 2. MAIORES *partis hominum magis.*} deesse aliquid nonnulli putarunt: mihi nihil requirere sententia uidetur. EGO *ne Caium quidem.*} quamquam fratribus nequitia & crudelitate inferiorem. EST *enim patronus*} deridet Lucium, quattuor statuis, ei in foro positis, insolentem, & superbum. SVA *lege,*} quam tulit in tribunatu pl. anno superiore, Caesare uiuo. QVA *cum C. Caesare magistratus partitus est,*} legem tulit, vt, qui magistratus populi suffragijs quotannis creari solerent, eos in biennium Caesar, ad Parthicum bellum iturus, designare posset. itaque consules designauit in annum sequentem Pansam, & Hirtium, in alterum D. Brutum, L. Plancum. Impetrasse uidetur a Caesare lator legis Lucius ut partem magistratuum amicis suis daret. quod Cicero contumeliosis uerbis Lucio, tamquam de tribubus, & centurijs, a quibus utrisque statua honoratus fuerat, male merito, exprobrat. SVFFRAGIVM *sustulit*:} in biennium, designatis a Caesare Lucij lege magistratibus. Erant autem & tributa comitia, minoribus creandis magistratibus; & centuriata maioribus. EOSDEM} qui ei statuam posuerunt. IN *agros*} quos septemuir M. Antonij fratris lege diuisit. QVIS *umquam omnes tribus?*} aeque habuit in sua potestate? hoc enim subaudiri necesse est. FVTVRA *sit?*} si, pace facta, in urbem redierit. VT *interdum etiam M. Antonius*} de quo dixit in ep. ad Cassium: Caedem enim gladiator quaerit. MYRMILLO} Phil. 3. 5. 6. ORNASSET} instruxisset. THRECIDICIS} gladiatorijs armis eorum, qui Thraeces uocabantur. Festus. RVRSVS} nunc enim eos ad arma exciuit Phil. 3. cum una legione, & ea uacillante, Lucium fratrem exspectat. SOLLICITABIT} ut contra remp. arma capiant. AGRARIOS?} quibus ipse agros diuisit.

ORATIO

EST autem uestri consilij, P. C. in posterum quam longissime prouidere. iccirco in hac custodia & tamquam specula, collocati sumus, ut uacuum metu populum R. nostra uigilia, & prouidentia redderemus. turpe est, summo consilio orbis terrae, praesertim in re tam perspicua, consilium intelligi defuisse. eos consules habemus, eam populi R. alacritatem, eum consensum Italiae, eos duces, eos exercitus, ut nullam calamitatem resp. accipere possit sine culpa senatus. equidem non desero, monebo, praedicam, denunciabo, & testabor semper deos, hominesque, quid sentiam: nec solum fidem meam, quod fortasse uidetur satis esse, sed in principe ciui non est satis, curam, consilium, uigilantiam q. praestabo. Dixi de periculo: docebo ne coagmentari quidem posse pacem: de tribus enim, quae proposui, hoc extremum est. Quae potest pax esse M. Antonio primum

cum

tum senatu? quo ore uos ille poterit, quibus uicissim uos illum oculis intueri? quis uestrum illum, quem ille uestrum non oderit? age, uos iste solum, & uos illum? quid ij, qui Mutinam circumsident? qui in Gallia delectus habens? qui in uestras fortunas imminent? amici umquam uobis erunt, aut uos illis? An equites R. amplectetur? occulta enim fuit eorum uoluntas, iudiciumq. de M. Antonio: qui frequentissimi in gradibus Concordiae steterunt; qui uos ad libertatem recuperandam incitauerunt, arma, saga, bellum flagitauerunt, me una cum populo R. in concionem uocauerunt. hi Antonium diligent? cum his pacem seruabit Antonius? Nam, quid ego de uniuerso populo R. dicam? qui, pleno, ac referto foro, bis me una mente, atque uoce in concionem uocauit, declarauitq. maximam libertatis recuperandae cupiditatem. ita, quod erat optabile antea, ut populum R. comitem haberemus; nunc habemus ducem. Quae est igitur spes; qui Mutinam circumsident, imperatorem populi R. exercitumq. oppugnant, ijs pacem cum populo R. esse posse? An cum municipijs pax erit? quorum tanta studia cognoscuntur in decretis faciendis, militibus dandis, pecunijs pollicendis, ut in singulis opidis curiam populi R. non desideretis. laudandi sunt ex huius ordinis sententia Firmani, qui principes pecuniae pollicendae fuerunt. respondendum honorifice est Marrucinis, qui ignominia notandos censuerunt eos, si qui militiam subterfugissent. haec iam tota Italia fient. magna pax Antonio cum his, bis item cum illo? quae potest maior esse discordia? in discordia autem pax ciuilis esse nullo pacto potest. Vt omittam multitudinem; L. Visidio, equiti R. homini in primis ornato, atque honesto, ciuiq. semper egregio, cuius ego excubias, & custodias mei capitis cognoui in consulatu meo, qui uicinos suos non cohortatus est solum, ut milites fierent, sed etiam facultatibus suis subleuauit; huic, inquam, tali uiro, quem nos S. C. collaudare debemus, poterit ne esse pacatus Antonius? Quid Caesari, qui illum urbe, quid D. Bruto, qui Gallia prohibuit? Iam uero ipse se placabit, & leniet prouinciae Galliae, a qua exclusus, & repudiatus est? Omnia uidebitis, P. C. nisi prospicitis, plena odiorum, plena discordiarum, ex quibus oriuntur bella ciuilia. nolite igitur id uelle, quod fieri non potest: & cauete per deos immortales, P. C. ne spe praesentis pacis perpetuam pacem amittatis. Quorsum haec omnis spectat oratio? quid enim legati egerint, nondum scimus. At uero excitati, erecti, parati, armati animis iam esse debemus; ne blanda, aut supplici oratione, aut aequitatis simulatione fallamur. omnia fecerit oportet, quae interdicta, & denunciata sunt, prius, quam aliquid postulet; Brutum exercitumq. eius oppugnare, urbes & agros prouinciae Galliae populari destiterit; ad Brutum adeundi legatis potestatem fecerit. exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit; nec propius urbem millia passuum ducenta admouerit; fuerit & in senatus, & in populi R. potestate. haec si fecerit; erit integra potestas uobis deliberandi: si senatui non paruerit; non illi senatus, sed ille populo R. bellum indixerit. Sed uos moneo, P. C. libertas agitur populi R. quae est commendata uobis; uita, & fortunae optimi cuiusque, quo cupiditatem infinitam cum immani crudelitate iampridem intendit Antonius; auctoritas uestra, quam nullam habebitis, nisi nunc retinueritis. taetram, & pestiferam belluam ne inclusam, & constrictam dimittatis, cauete. Te ipsum Pansa, moneo, (quamquam non eges consilio, quo uales plurimum: tamen etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus a uectoribus admoneri solent) hunc tuum tantum apparatum, tamq. praeclarum ne ad nihilum recidere patiare. tempus habes tale, quale nemo habuit umquam: hac grauitate senatus, hoc studio equestris ordinis, hoc ardore populi R. potes in perpetuum remp. metu, & periculo liberare. Quibus de rebus refert, P. Seruilio assentior.

EXPLANATIO

QVI *in Gallia delectus habent?* } iussu M. Antonij, vt ex Phil. 8. constat. nam in Italia delectus habebatur, iussu Pansae consulis. itaque in ep. ad Cassium, Magnas Romae Pansa copias ex delectu Italiae compararat. BIS } cum quartam, & quintam orationem habuit ad Quirites. MAGNA *pax* } ironia. A QVA *exclusus*, } retineo, Exclusus: quamquam, Expulsus habeat uetus liber. nam Ciceronem de eadem Gallia ita video locutum Phil. 8. Quam igitur municipijs & colonijs ad excludendum Antonium auctoritatem damus? MILLIA *passuum ducenta* } Phil. 6. APPARATVM } copiarum. in ep. ad Cassium: Erat Claternae noster Hirtius, ad forum Cornelium Caesar, uterque cum firmo exercitu: magnasq. Romae Pansa copias ex delectu Italiae compararat. QVIBVS *de rebus refert*, } retulerat de Appia uia, & de moneta.

IN . OCTAVAM
M . TVLLII . CICERONIS
PHILIPPICAM
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

ORTVO *in legatione Ser. Sulpicio, L. Piso, & L. Philippus intolerabilia ab Antonio ad senatum postulata retulerunt: tum senatus bellum indixit Antonio, sed in S. C. nonnullorum suasu tumultum appellare maluit, quam bellum. id Cicero reprehendit, quasi leniore senatu, quam in eum oporteret esse, qui ei non pareret, Mutinamq. nihilo segnius post auditam legationem, quam antea, oppugnaret. Deinde cum Caleno, adhuc de pace agente, pacisq. commoda commemorante, & Massiliensium commoda oppugnante, acerbe queritur: & simul eos accusat, qui mittendos iterum ad Antonium legatos censuerant. Pisonem, & Philippum increpat, qui mandata Antonij, tamquam eius legati, non tamquam a senatu missi, retulissent. Reprehendit senatores Antonio fauentes. Decernendum censet, ut ijs, qui cum Antonio sint, potestas detur ad sanitatem redeundi ante idus Mart. primas: bene merentibus gratiae referantur: proficiscendi ad Antonium, excepto eius legato Q. Vario Cotyla, nemini facultas concedatur.*

IN . M . ANTONIVM
PHILIPPICARVM
LIBER . OCTAVVS

ORATIO . L

ONFVSIVS *hesterno die est actа res, C. Pansa, quam postulabat institutum consulatus tui. parum mihi uisus es eos, quibus cedere non soles, sustinere. nam cum senatus ea uirtus fuisset, quae solet; & cum re uiderent omnes esse bellum, quidamq. id uerbum remouendum arbitrarentur, tua uoluntas in discessione fuit ad lenitatem propensior. uicta igitur est propter uerbi asperitatem, te auctore, nostra sententia; uicit L. Caesaris, amplissimi uiri, qui, uerbi atrocitate dempta, oratione fuit, quam sententia, lenior. quamquam is quidem, ante quam sententiam diceret, propinquitatem excusauit. idem fecerat, me consule, in sororis uiro, quod hoc tempore in sororis filio; ut & luctu sororis moueretur, & saluti reip. prouideret. atque ipse tamen Caesar praecepit nobis quodam modo, P. C. ne sibi assentiremini, cum ita dixit, aliam sententiam se dicturum fuisse, eamq. se ac rep. dignam, nisi propinquitate impediretur. ergo ille auunculus: num etiam uos auunculi, qui illi assensi estis? at in quo fuit controuersia? belli nomen ponendum quidam in sententia non putabant: tumultum appellare malebant, ignari non modo rerum, sed etiam uerborum. potest enim esse bellum sine tumultu, tumultus esse sine bello non potest. quid enim est aliud tumultus, nisi perturbatio tanta, ut maior timor oriatur? unde etiam nomen ductum est Tumultus. itaque maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Gallicum, quod erat Italiae finitimus, praeterea nullum nominabant. grauius autem tumultum esse, quam bellum, hinc intelligi licet, quod bello Italico uacationes ualent, tumultu non ualent. ita fit, quemadmodum dixi, ut bellum sine tumultu possit, tumultus sine bello esse non possit. etenim, cum inter bellum & pacem medium nihil sit, necesse est, tumultum, si belli non sit, pacis esse. quo quid absurdius dici aut existimari potest? Sed nimis multa de uerbo. rem potius uideamus, P. C. quam quidem intelligo uerbo fieri interdum deteriorem solere.*

EXPLANATIO

ONFVSIVS} minus considerate, quam decuit a consule, praesertim eo, quem te ad eam diem praebueras. EA. VIRTVS *fuisset*,} in bello decernendo. IN *discessione*} discessit in eam partem Pansa, cui tumultum potius, quam bellum, uocari placebat: eumq. senatus pars maior secuta est. QVAM *sententia*,} sensit enim idem, quod Cicero, Antonium bello persequendum: sed acerbitatem rei, lenitate uerbi mitigandam putauit. PROPINQVITATEM} nam Antonij mater ei soror erat. IN *sororis uiro*} Lentulo, qui, Cicerone consule, cum alijs coniuratis in carcere, senatus iussu, strangulatus est. BELLO *Italico*} delendum uidetur, Italico, ut sententiae repugnans. iam enim dixit, tumultum Italicum, quia domesticus, uocari, non bellum. in tumultu autem, siue sit Gallicus, siue Italicus, uacationes non ualent, in bello ualent.

ORATIO

NOLVMVS *hoc bellum uideri: quam igitur municipijs, & colonijs ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam, ut milites fiant sine ui, sine tumultu, studio, & uoluntate? quam, ut pecunias in remp. polliceantur? si enim belli nomen tollitur, municipiorum studia tolluntur: consensus populi R. qui iam descendit in caussam, si nos languescimus, debilitetur necesse est. sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: non est bellum. Mutina obsidetur: ne hoc quidem bellum est. Gallia uastatur: quae pax potest esse certior? illud uero quis potest bellum esse dicere? consulem fortissimum ulrum cum exercitu misimus, qui cum esset infirmus ex graui, diuturnoq. morbo, nullam sibi putauit excusationem esse oportere, cum ad reip. praesidium uocaretur. C. quidem Caesar non exspectauit uestra decreta; praesertim cum esset illius aetatis: bellum contra Antonium sua sponte suscepit. decernendi enim tempus nondum erat: belli autem gerendi tempus si praetermisisset, uidebat, rep. oppressa, nihil posse decerni. ergo illi nunc, & eorum exercitus in pace uersantur: non est hostis is, cuius praesidium Claterna deiecit Hirtius: non est hostis, qui consuli armatus obsistit, designatum consulem oppugnat: nec illa hostilia uerba, nec bellica, quae paullo ante ex collegae litteris Pansa recitauit:* Deieci praesidium: Claterna potitus sum: fugati equites: proelium commissum: occisi aliquot. *quae pax potest esse maior? delectus*

immortales, admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo accidere potuit, quam, cum bellum ciuile maximum esset, cuius belli exitum omnes timeremus, sapientia etiam id potius exstingui quam armis, & ferro rem in discrimen adducere? quod si eadem ratio Caesaris fuisset in illo taetro, miseroq. bello: ut omittam patrem, duos Cn. Pompeij, summi & singularis uiri filios, incolumes haberemus. quibus certe pietas fraudi esse non debet. utinam omnes M. Lepidus seruare potuisset: facturum fuisse, declarauit in eo, quod potuit, cum Sex. Pompeium restituit ciuitati, maximum ornamentum reip. clarissimum monumentum clementiae suae. grauis illa fortuna populi R. graue fatum. Pompeio enim patre, quod imperij populi R. lumen fuit, exstincto, interfectus est patris simillimus filius. sed omnia mihi uidentur deorum immortalium iudicio expiata, Sex. Pompeio reip. conseruato. quam ob caussam, iustam, atque magnam, & quod periculosissimum ciuile bellum maximumque, humanitate, & sapientia sua M. Lepidus ad pacem, concordiamq. cōuertit, S.C. his uerbis censeo perscribendum.

EXPLANATIO

M. Lepido} citerioris Hispaniae proconsuli, in quam tamen nondum peruenerat, sed in Gallia Narbonensi, cognita reip. perturbatione, morabatur. Cum *bellum ciuile maximum esset*,} post interitum Caesaris, pugnante Sex. Pompeio in Hispania cum Caesaris praetoribus. Sapientia *etiam id potius exstingui, quam armis & ferro rem in discrimen adducere?*} duas Lepidi uirtutes, quae armis, & ferro, quasi contraria contrarijs, opponantur, nominari necesse est. una memoratur, sapiētia: altera deest, eius locum mendoso uerbo, Etiam, occupante. quid igitur cum sapientia coniungemus? quid, nisi humanitatem? & eo magis, quod infra in eadem re utramque Cicero coniungit. Quod periculosissimum, inquit, ciuile bellum maximumq. humanitate, & sapientia sua M. Lepidus ad pacem concordiamq. conuertit. Postulat igitur sententia; quamquam hic nihil affirmare ausim, ope destitutus ueterum librorum, liberiore praesertim coniectura; sed certe postulare sententia uidetur, ut legatur Sapientia, & humanitate id potius exstingui. Incolumes *haberemus*.} perierat enim Cnaeus in Lusitania, pugna uictus a Caesare ad Mundam. Pietas} quod ut patrem interfectum ulciscerentur, bellum in Hispania renouarunt. Cum *Sex. Pompeium restituit ciuitati*,} auctor fuit, ut, pace facta, Sex. Pompeius in patriam restitueretur, eiq. pro paternis bonis a Caesare ademptis & ad hastam uenditis, darentur, ut ait lib. III. Appianus, Atticarum drachmarum quinque millia myriades. quae summa cum praesertim Pompeij Magni diuitias nemo ut immensas extulerit, modum excedere uidetur. suspicor mendosum esse locum: idemq. putauit interpres, qui diuersam a Graecis uerbis sententiam induxit: &, quod Graeco redundat, ita ipse restrinxit ac minuit, ut in contrarium, mea quidem sententia, uitium incurrat.

ORATIO

Cum a M. Lepido imp. pont. max. saepenumero resp. & bene, & feliciter gesta sit, populusq. R. intellexerit ei dominatum regium maxime displicere; cūq. eius opera, uirtute, consilio, singulariq. clementia, & mansuetudine bellum acerbissimum ciuile sit restinctum; Sextusq. Pompeius Cn. F. Magnus huius ordinis auctoritate ab armis discesserit, & a M. Lepido imp. pont. max. summa senatus populiq. R. uoluntate ciuitati restitutus sit; senatum populumq. R. pro maximis plurimisq. in remp. M. Lepidi meritis magnam spem in eius uirtute, auctoritate, felicitate reponere otij, pacis, concordiae, libertatis; eiusq. in remp. meritorum senatum populumq. R. memorem fore; eiq. statuam equestrem inauratam in Rostris, aut quo alio loco in foro uellet, ex huius ordinis sententia statui placere. Qui honos, P.C. mihi maximus uidetur: primum, quia iustus est: non enim solum datur propter spem temporum reliquorum, sed pro amplissimis meritis redditur. nec uero cuiquam possumus commemorare hunc honorem a senatu tributum iudicio senatus soluto, & libero.

EXPLANATIO

Statuam *equestrem*} quae decreta est ei a senatu cum inscriptione praeclara. Phil. 5. Nec *uero cuiquam, possumus commemorare, hunc honorem a senatu tributum iudicio senatus soluto, & libero*.} tributus erat L. Sullae, & C. Caesari, sed dominantibus: uni Cn. Pompeio a libero senatu: quod miror a Cicerone praetermissum. nam Velleius lib. 2. de Caesare Octauiano ita scripsit. Eum senatus honoratum equestri statua, quae hodieq. in Rostris posita aetatem eius scriptura indicat. qui honor non alij per trecentos annos, quam L. Sullae, & Cn. Pompeio, & C. Caesari contigerat, pro praetore cum consulibus designatis Hirtio, & Pansa bellum cum Antonio gerere iussit. sed de Cn. Pompeij statua non adducor ut Velleio potius, quam Ciceroni, credam: cum praesertim errare eum uideam & in statuae tempore, & in propraetoris imperio, & in bello demandato. haec enim decreta sunt, Pansa & Hirtio non, ut ipse ait, designatis consulibus, sed magistratum gerentibus. quod ex Phil. 3. & 4. colligitur: ex quibus patet, decretum a senatu, ut de Caesaris honore a nouis consulibus Pansa, & Hirtio, ubi primum magistratum iniissent, ad senatum referrent.

ORATIO

VENIO ad C. Caesarem. P. C. qui nisi fuisset, quis nostrum esse potuisset? aduolabat ad urbem a Brundisio homo impotentissimus, ardens odio, animo hostili in omnes bonos, cum exercitu, Antonius. quid huius audaciae, & sceleri poterat opponi? nondum ullos duces habebamus, non copias: nullum erat consilium publicum, nulla libertas: dandae ceruices erant crudelitati nefariae: fugam quaerebamus omnes: quae ipsa exitum non habebat. quis tum nobis, quis populo R. obtulit hunc diuinum adolescentem deus? qui, cum omnia ad perniciem nostram pestifero illi ciui paterent, subito praeter spem omnium exortus, prius confecit exercitum, quem furori M. Antonij opponeret, quam quisquam hoc eum cogitare suspicaretur. magni honores habiti Cn. Pompeio, cum esset adolescens: & quidem iure: subuenit enim reip. sed aetate multo robustior, & militum ducem quaerentium studio paratior, & in alio genere belli. non enim omnibus Sullae caussa grata: declarat multitudo proscriptorum, tot municipiorum maximae calamitates. Caesar autem annis multis minor ueteranos, cupientes iam requiescere, armauit: eam complexus est caussam, quae esset senatui, quae populo, quae cunctae Italiae, quae dijs omnibus gratissima. & Pompeius ad L. Sullae maximum imperium, uictoremq. exercitum accessit: Caesar se ad neminem adiunxit; ipse princeps exercitus faciendi, & praesidij comparandi fuit. ille in aduersariorum partibus agrum Picenum habuit inimicum: hic ex Antonij amicis, sed amicioribus libertati, contra Antonium confecit exercitum. illius opibus Sulla regnauit: huius praesidio Antonij dominatus opqressus est. demus igitur imperium Caesari, sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri non potest: sit propraetor eo iure, quo qui optimo. qui honos, quamquam est magnus illi aetati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solum ad dignitatem, ualet. itaque illa quaeramus, quae uix hodierno die consequemur. sed saepe spero fore huius adolescentis ornandi, honorandi & nobis, & populo R. potestatem. hoc autem tempore ita censeo decernendum: Quod C. Caesar C. F. pont. propr. summo reip. tempore milites ueteranos ad libertatem populi R. cohortatus sit, eosq. conscripserit; quodq. legio Martia, Quartaq. summo studio, optimoq. in remp. consensu, C. Caesare duce & auctore remp. libertatem populi R. defendant, defenderint; & quod C. Caesar propraetor Galliae prouinciae cum exercitu subsidio profectus sit; equites, sagittarios, elephantes in suam populiq. R. potestatem redegerit; difficillimoq. reip. tempore saluti, dignitatiq. populi R. subuenerit: ob eas caussas senatui placere, C. Caesarem C. F. pont. propr. senatorem esse, sententiaq. loco praetorio dicere; eiusq. rationem, quemcumque magistratum petet, ita haberi, ut haberi per leges liceret, si anno superiore quaestor fuisset.

EXPLANATIO

SVBVENIT *enim reip.*} contra Marianas partes. nam Pompeius a Sulla stetit. AETATE *multo robustior*} annos natus uiginti tres. sic enim & Velleius lib. 2. & Plutarchus in eius uita memoriae prodidit. MILITVM *ducem quaerentium studio paratior*,} uoluntariorum militum ex Piceno, quod in clientela fuerat parentis eius, firmum exercitum priuatis opibus contraxit. Velleius, epitome, Plutarchus, Appianus. IN *alio genere belli*.} cum non omnibus ea, quae gerebat, probarentur: TOT *municipiorum*} quae Marium adiuuerant. quibus uictor Sulla ius ciuitatis & agros ademit. DIIS *hominibusq.*} coniunguntur cum hominibus dij in re uehementer approbata, ut ad Q. fr. lib. 2. Vatinium arbitratu nostro concidimus, dijs hominibusq. plaudentibus. ANTONII *amicis*,} ueteranis militibus, & legionibus Martia, Quarta. SINE *quo res militaris administrari, teneri exercitus. bellum geri non potest*.} eadem excusatione usus est. cum scriberet ad M. Brutum, Caesaris honori, quia filius eius esset, quem ipse occiderat, non fauentem. Decreui, inquit, imperium: quod quamquam uidebatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. quid enim est sine imperio exercitus? ILLA *quaeramus*,} ad Caesaris honorem. QVAE *uix hodierno die consequemur*.} quae uix hodie inueniemus. hodierno die uix licebit ea nobis inuenire, & consequi, quae ad hunc ornandum, adolescentem pro summo eius erga nos merito quaerere debemus. PONT.} pontifex max. erat Lepidus: sed pontifex dicitur, idest augur, sicuti fuerat pater eius.

ORATIO

QVID est enim, P. C. cur eum non quamprimum amplissimos honores capere cupiamus? legibus enim annalibus cum grandiorem aetatem ad consulatum constituebant, adolescentiae temeritatem uerebantur. C. Caesar ineunte aetate docuit, ab excellenti eximiaq. uirtute progressum aetatis exspectari non oportere. itaque maiores nostri, ueteres illi admodum antiqui, leges annales non habebant: quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter aequales. ita saepe magna indoles uirtutis prius, quam reip. prodesse potuisset, exstincta est. at uero apud antiquos Rulli, Decij, Coruini, multiq. alij, recentiore autem memoria superior Africanus, T. Flamininus, admodum adolescentes consules facti, tantas res gesserunt, ut populi R. imperium auxerint, nomen ornarint. Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte aetate res maximas gerere

coepisset,

coepisset, non ne tertio & trigesimo anno mortem obijt? quae est aetas nostris legibus decem annis minor, quam consularis. ex quo indicari potest, uirtutis esse, quam aetatis, cursum celeriorem.

EXPLANATIO

RVLLI} Q. Fabius Rullus, qui consul quinquies fuit, de Samnitibus, Etruscisq. triumphauit, aetas eius, qui Hannibalem patientia, & cunctatione fregit. DECII,} P. Decius Mus, qui consul quater fuit, & in ultimo consulatu bello Gallico se deuouit. CORVINI,} M. Valerius, qui Sexies consul fuit, primumq consulatum annos natus uiginti tres, adeptus est. saepe triumphauit. FLAMININVS,} Quinctius, qui de Philippo Macedoniae rege triumphauit. CONSVLES *facti*,} omnes ante latam legem de tempore magistratuum, quam tulit Villius Annalis, inde cognomen assecutus. Liuius lib. XL. AB *ineunte aetate*} ab anno aetatis decimosexto, profecto contra Byzantios patre Philippo. uide Plutarchum in eius uita. sic paullo ante: C. Caesar ineunte aetate docuit. TERTIO, *& trigesimo anno*} mensem unum Iustinus addit. DECEM *annis minor, quam consularis.*} gerere consulatum ante quadragesimum tertium aetatis annum, per leges non licebat.

ORATIO

NAM, quod ij, qui Caesari inuident, simulant se timere: ne uerendum quidem est, ut tenere se possit, ut moderari, ut honoribus nostris elatus intemperantius suis opibus utatur. ea natura rerum est, P. C. ut, qui sensum uerae gloriae ceperit, quiq. se ab senatu, ab equitibus R. populoq. R. uniuerso senserit ciuem carum haberi, salutaremq. reip. nihil cum hac gloria comparandum putet. utinam C. Caesari, patri dico, contigisset adolescenti, ut esset senatui, atque optimo cuique carissimus. quod cum consequi neglexisset, omnem uim ingenij, quae summa fuit in illo, in populari leuitate consumpsit: itaque cum respectum ad senatum, & ad bonos non haberet, eam sibi uiam ipse patefecit ad opes suas amplificandas, quam uirtus liberi populi ferre non posset. Eius autem filij longissime diuersa ratio: qui cum omnibus est, tum optimo cuique carissimus. in hoc spes libertatis posita est: ab hoc accepta iam salus: huic summi honores & exquiruntur, & parati sunt. Cuius igitur singularem prudentiam admiramur, eius stultitiam timemus? quid enim stultius, quam inutilem potentiam, inuidiosas opes, cupiditatem dominandi praecipitem, & lubricam anteferre uerae, graui, solidae gloriae? an hoc uidit puer si aetate processerit, non uidebit? At est quibusdam inimicus, clarissimis atque optimis ciuibus. Nullus iste timor esse debet. omnes Caesar inimicitias reip. condonauit: hanc sibi iudicem constituit, hanc moderatricem omnium, atque factorum: ita enim ad remp. accessit, ut eam confirmaret, non ut euerteret. omnes habeo cognitos sensus adolescentis: nihil est illi rep. carius, nihil uestra auctoritate grauius, nihil bonorum uirorum iudicio optatius, nihil uera gloria dulcius. quamobrem ab eo non modo nihil timere, sed maiora, & meliora exspectare debetis, neque in eo, qui ad D. Brutum obsidione liberandum profectus sit, timere, ne memoria maneat domestici doloris, quae plus apud eum possit, quam salus ciuitatis. Audebo etiam obligare fidem meam, P. C. uobis, populoq. R. reiq. pub. quod profecto, cum me nulla uis cogeret, facere non auderem; pertimescerem q. in re maxima periculosam opinionem temeritatis: promitto, recipio, spondeo, patres conscripti, C. Caesarem talem semper fore ciuem, qualis hodie sit, qualemq. eum maxime esse uelle, & optare debemus. Quae cum ita sint; de Caesare satis hoc tempore dictum habebo.

EXPLANATIO

NE *uerendum quidem est*,} non modo credere non debemus, cum, nostris elatum honoribus, in senatus populiq. Romani potestate non futurum: sed ne uereri quidem licet, ne continere se non possit, aut moderari in imperio a nobis dato. CVM *respectum ad senatum, & bonos non haberet*,} cum ad senatum, bonosq. non respiceret. Phil. 10. Qui ab illo abducit exercitum; & respectum pulcherrimum, & praesidium firmissimum adimit reip. In ep. ad M. Brutum: Meus animus in acie est, neque respectum ullum quaerit; nisi me forte utilitas reip. converterit. Idest, neque aliam praeterea in partem respicit. Caesar lib. 1. bel. ci. Sin Caesarem respiciant, atque gratiam sequantur, se sibi consilium capturum. QVIBVSDAM} interfectoribus patris eius. OMNIVM, *atque factorum*.} sententia requirit, consiliorum omnium. PROMITTO, *recipio, spondeo*,} expressit haec ab eo uel odium in Antonium, uel studium erga remp. promittere autem de altero, praesertim de adolescente, perpetuam in recta laudabiliq. ratione uoluntatem, cuius prudentiae fuerit, haud ita multo post Cicero ipse sensit. scripsit enim haec ad M. Brutum: Maximo, cum haec scribebam, afficiebar dolore, quod, cum me pro adolescente, ac paene puero resp. accepisset uadem, uix uidebar, quod promiseram, praestare posse.

ORATIO

NEc uero de L. Egnatuleio, fortissimo, & constantissimo ciue, amicissimoq. reip. silendum arbitror, sed tribuendum testimonium uirtutis egregiae, quod is legionem Quartam ad Caesarem adduxerit, quae praesidio consulibus, senatui, populoq. R. reiq. pub. esset: ob eam caussam placere, uti L. Egnatuleio triennium ante legitimum tempus magistratus petere, capere, gerere liceat. in quo, P. C. non tantum commodum tribuitur L. Egnatuleio, quantus honos: in tali enim re satis est nominari.

EXPLANATIO

SATIS *est nominari.*} in hoc honor est. magistratus ei nunc quidem non tribuitur.

ORATIO

DE exercitu autem C. Caesaris ita censeo decernendum: senatui placere, militibus ueteranis, qui Caesaris pontificit, auctoritatemq. huius ordinis defenderint, atque defendant, ijs, liberisq. eorum militiae uacationem esse; utiq. C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue cognoscerent, qui ager ijs colonus esset, quo milites ueterani deducti essent, qui contra legem Iuliam possideretur, ut is militibus ueteranis diuideretur: de agro Campano separatim cognoscerent, inirentq. rationem de commodis militum ueteranorum augendis: legioniq. Martiae, & legioni Quartae, & ijs militibus, qui de legione secunda, trigesima quincta ad C. Pansam, A. Hirtium consules uenissent, suaq. nomina dedissent, quod his senatus, populiq. R. libertas carissima sit, & fuerit, uacationem militiae ipsis, liberisq. eorum esse placere, extra tumultum Gallicum, Italicumque: easq. legiones, bello confecto, missas fieri, placere; quantamque pecuniam militibus earum legionum in singulas C. Caesar pont. propr. pollicitus sit, tantam dari placere, utiq. C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue rationem agri habeant, qui sine iniuria priuatorum diuidi possit, ysq. militibus legionis Martiae, & legionis Quartae ita daretur, assignaretur, ut quibus militibus amplissime dati, assignati essent. Dixi ad ea omnia consules, de quibus retulistis. quae si erunt sine mora, matureq. decreta; facilius apparabitis ea, quae tempus, & necessitas flagitat. celeritate autem opus est: qua si essemus usi, bellum, ut saepe dixi, nullum haberemus.

EXPLANATIO

CAESARIS *pontificis*, } uidetur deesse, Voluntatem secuti sint. VACATIONEM *esse*;} extra tumultum Gallicum Italicumq. hoc enim deesse, aut subaudiri certe arbitroe oportere. sic & infra loquitur. POSSIDERETVR, } ab ijs, quibus Antonius postea dedisset. DIVIDERETVR:} pulsis, qui contra legem Iuliam possiderent. DE *Agro Campano*} quem Antonius compransoribus, & collusoribus suis diuiserat. Phil. 2. DE *legione Secunda, Trigesima quincta*} quae cum Antonio de quattuor Macedonicis remanserant: ex ijs tamen ipsis milites multi ad Pansam, Hirtiumq. consules uenerant. propterea dixit Phil. 3. In Galliam mutilatum ducit exercitum. EASQ. *legiones*, } Martiam, & Quartam. QVAE *tempus, & necessitas flagitat*.} flagitat autem, ut delectus habeatur, copiaeq. ad Mutinam obsidione libeeandam, Antoniumq. opprimendum primo quoque tempore deducantue.

IN . SEXTAM M . TVLLII . CICERONIS PHILIPPICAM PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

PROXIMA *superior oratio Kalendis Ian. habita est. quo die nihil senatus decreuit: satis tamen eius uoluntas de Antonio hoste iudicando, quod Cicero censuerat, perspicua fuit. postridie, ne discessio fieret; quae si facta esset, Ciceronis in sententiam senatores multis partibus plures ituri uidebantur; intercessit Saluius tribunus pl. de honoribus tamen Caesaris, deq. statua in Rostris ei ponenda, quod censuisse L. Philippum scripsit Cicero ad M. Brutum; & ut sententiam consulari loco diceret, cum de praetorio loco Cicero suasisset; consulatumq. decem annis ante, quam per leges liceret, petere posset; quod P. Seruilio placuisse, ad eundem Brutum Cicero scripsit; utiq. cum Pansa, & Hirtio cos. bellum Antonio inferret, nisi ex Gallia discederet; & simul de laude D. Bruto tribuenda, quia priuato consilio, exercitu comparato, Antonium Gallia prohibuisset, S. C. esse factum, Appianus, & Dio prodiderunt. Iidem, post diem tertium, qui fuit* III. *non. Ian. decretos esse ad Antonium legatos, confirmant. mihi tamen, pridie non. potius, decretos esse, coniectura colligitur ex eo, quia suam sententiam per triduum ualuisse Cicero dicit. quod si ita est: quarto mensis die S. C. illud esse factum, cogimur credere. Venit igitur pridie non. senatu dimisso, in concionem Cicero, productus ab Appuleio tribuno pl. & senatus uoluntatem de mittendis legatis exposuit. de qua legatione quid ipse sentiat, & quid auguretur, hac oratione multis uerbis ostendit. Clausula postremo utitur ea, qua solet, ut & suum omne studium, consilium, laborem in tuenda rep. polliceatur; & populum Romanum ad seruitutem repellendam, libertatemq. retinendam cohortetur.*

IN. M.

IN. M. ANTONIVM AD. QVIRITES PHILIPPICARVM LIBER. SEXTVS

ORATIO. XLIIX

VDITA nobis esse arbitror, Quirites, quae sint acta in senatu, quae fuerit cuiusque sententia. res enim ex Kalendis Ian. agitata, paullo ante confecta est, minus quidem illa seuere, quam decuit, non tamen omnino dissolute. mora est allata bello, non caussa sublata. quamobrem, quod quaesiuit a me P. Appuleius, homo & multis officiis mihi, & summa familiaritate coniunctus, & uobis amicissimus; ita respondebo, ut ea, quibus non interfuistis, nosse possitis. Caussa fortissimis optimisq. consulibus Kal. Ian. de rep. primum referendi fuit, ex eo, quod XIII. Kal. Ian. senatus, me auctore, decreuit. eo die primum, Quirites, fundamenta iacta sunt reip. fuit enim longo interuallo ita liber senatus, ut uos aliquando liberi essetis. quo quidem tempore, etiam si ille dies uitae finem mihi allaturus esset, satis magnum ceperam fructum, cum uos uniuersi una mente, atque uoce iterum a me conseruatam esse remp. conclamastis. hoc uestro iudicio tanto, tamq. praeclaro excitato, ita Kalendis Ian. ueni in senatum, ut meminissem, quam personam impositam a uobis sustinerem. itaque bellum nefarium illatum reip. cum uiderem, nullam moram interponendam insequendi M. Antonium putaui; hominemq. audacissimum, qui multis nefariis rebus ante commissis, hoc tempore imperatorem populi R. oppugnaret, coloniam uestram fidissimam, fortissimamq. obsideret, bello censui persequendum. tumultum esse, decerni, iustitium edici, saga sumi, dixi placere, quo omnes acrius, grauiusq. incumberent ad ulciscendas reip. iniurias, si omnia grauissimi belli insignia suscepta a senatu uiderent. itaque haec sententia sic per triduum ualuit, ut, quamquam discessio facta non esset, tamen praeter paucos, omnes mihi assensuri uiderentur. hodierno autem die, nescio qua obiecta re, remissior senatus fuit. nam plures eam sententiam secuti sunt, ut quantum senatus auctoritas, uesterq. consensus apud Antonium ualiturus esset, per legatos experiremur. intelligo, Quirites, a uobis hanc sententiam repudiari: neque iniuria: ad quem enim legatos? ad eum ne, qui, pecunia publica dissipata, atque effusa, per uim, & contra auspicia impositis reip. legibus, fugata concione, obsesso senatu, ad opprimendam remp. Brundisio legiones accerserit? ab his relictus, cum latronum manu in Galliam irruperit? Brutum oppugnet? Mutinam circumsideat? quae nobis potest cum hoc gladiatore condicionis, aequitatis, legationis esse communitas? quamquam, Quirites, non est illa legatio, sed denunciatio belli, nisi paruerit. ita enim est decretum, ut si legati ad Hannibalem mitterentur. mittuntur enim qui nuncient, ne oppugnet consulem designatum, ne Mutinam obsideat, ne prouinciam depopuletur, ne delectus habeat, sit in senatus populiq. R. potestate. Facile uero huic denunciationi parebit, ut in patrum conscriptorum, atque in uestra potestate sit, qui in sua numquam fuerit. quid enim ille umquam arbitrio suo fecit, semper eo tractus, quo libido rapuit, quo leuitas, quo furor, quo uinolentia? semper eum duo dissimilia genera tenuerunt, lenonum, & latronum. ita domesticis stupris, forensibus parricidiis delectatur, ut mulieri citius auarissimae paruerit, quam senatui, populoq. R. itaque, quod paullo ante feci in senatu, faciam apud uos. testificor, denuncio, ante praedico, nihil M. Antonium eorum, quae sunt legatis mandata, facturum, uastaturum agros, Mutinam obsessurum, delectus, qua possit, habiturum. is est enim ille, qui semper senatus iudicium, & auctoritatem, semper uoluntatem uestram, potestatemq. contempserit. an ille id faciat, quod paullo ante decretum est, ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis est Galliae, educeret, dum ne propius urbem Romam CC mil. admoueret? huic denunciationi ille se fluuio Rubicone CC mil. circumscriptum esse patiatur? non is est Antonius: nam, si esset, non commisisset, ut ei senatus, tamquam Hannibali initio belli Punici, denunciaret, ne oppugnaret Saguntum. Quod uero ita auocatur a Mutina, ut ab urbe, tamquam pestifera flamma, arceatur; quam habet ignominiam? quod iudicium senatus? Quid, quod a senatu dantur mandata legatis, ut D. Brutum, militesq. eius adeant, hisq. demonstrent, summa in remp. merita, beneficiaq. eorum grata esse senatui populoq. R. hisq. eam rem magnae laudi, magnoq. honori fore? passurum ne censetis Antonium, introire Mutinam legatos? exire inde tuto? numquam patietur, mihi credite. noui uiolentiam, noui impudentiam: noui audaciam. nec uero de illo, sicut de homine aliquo, debemus, sed ut de importunissima bellua cogitare.

EXPLANATIO

VDITA *nobis esse arbitror, Quirites,* } ostendit hic locus, apertis ualuis eius templi, in quo senatus haberetur, potuisse populum audire, quae in senatu dicerentur, quaeq. cuiusque sententia esset. sed quia non uniuersus populus audire poterat, ideo in forum profectus Cicero, de Rostris in concione maxima, quid a senatu decretum esset, exposuit. AGITATA, } per triduum, cum alii aliter sentirent. MORA *est allata bello,* } mora uiginti dierum, ut est in extrema oratione. id enim legatis erat spatium eundi Mutinam ad Antonium, & redeundi. NON *caussa sublata.* } non est effe-

equestris ordo constabat ex ijs, qui equo publico, idest, publice dato, mererent. dabat autem censor, ut ex Liuio lib. XXXIX. perspicuum fit. Hi equites Romani soli uocabantur. & his census praefinitus erat, CCCC millia: quae nisi possiderent, ordinem, & ornamenta equitum Romanorum propria amittebant. qui uero mererent equo suo, non publico, ij non erant equestris ordinis, nec in centurijs equitum ad comitia centuriata coibant, nec equites Romani, sed equites tantum dicebantur. STATVERVNT } statuam posuerunt: de qua Phil. 7. QVI *in exercitu Caesaris duobus fuerunt.* } Hieronymus Ferrarius, ingenio, iudicio, diligentia excellens, ait esse in aliquot antiquis libris, Exercitibus. in omnibus autem est, Duobus. ut obscura iam sententia esse non possit. Duo autem Caesaris exercitus ij sint, quorum altero Caesar Gallico bello, altero autem ciuili usus est. Tribuni mil. singulis in legionibus quattuor fuere. Polyblus. SEMVRIVM } placet, quod iudicabat Ferrarius, Remuriam, legendum. Remurinum enim agrum nominat Festus, Remuriam Victor de regionibus urbis, Remorium Plutarchus in Romulo: unde tam Remorium, quam Remurium, legi possit. SEPTEMVIRVM *acta sustulimus.* } legem illam Antonij de diuisione agrorum per uim latam iudicantes. IACENT *beneficia Nuculae:* } irrita sunt diuisoris agrorum Nuculae beneficia. Phil. 11. Duos collegas Antoniorum, & Dolabellae, Nuculam, & Lentonem, Italiae diuisores lege ea, quam senatus per uim latam iudicauit. NON *habebant.* } unde impensam facerent, ut homines egestate perditi, qui latronum more in diem uiuerent. PALMARIS: } quae excellit inter alias, quae ferre palmam uidetur. De nat. de. Palmaris quidem illa sententia. Terentius Eun. Id uero est, quod mihi puto palmarium. IANI *medij patrono.* } uidetur haec statua a feneratoribus posita. ad medium enim Ianum considebant. nicns erat Iani nomine, a propinquo, ut arbitror, Iani templo: cuius in foro Boario positi extremae partes, summus Ianus. imus Ianus, media medius Ianus uocabatur. Horatius: O ciues, ciues, quaerenda pecunia primum, Virtus post nummos. haec Ianus summus ab imo Perdocet: haec recinunt pueri dictata, senesq. Idem: Postquam omnis res mea Ianum Ad medium fracta est. Cicero lib. 2. off. A quibusdam optimis uiris ad medium Ianum sedentibus. Malo autem legere cum antiquo libro templi Vaticani, quem Faernus hoc in loco neglexit: A Iano medio: ut subaudiatur, haec statua posita est. &, A medio Iano, ab ijs, qui ad medium Ianum sedent. ETIAM *si melius aliquid fuit,* } melius fuit, Antonium hostem iudicare, & ei statim bellum inferre. VIGINTI *diebus* } quos in itinere, & reditu legati ponent. MOLESTIAM *deuorate.* } transfertur hoc uerbum ad ea etiam, quae non placent; ut in Bruto. Deuorandae sunt hominum stultitia. A. SE *ortum,* } non a maioribus, ut homines nobilissimi, quibus me tamen in mandandis honoribus praetulistis. uide initium Agrariae secundae. IN *foro* } in agendis causis. CVM *improbis ciuibus?* } Catilina, Clodio, Antonio, iam inde a consulatu, quem ante annos uiginti gesserat. PLVS *paene, quam potero,* } eniti non modo pro uiribus, uerum etiam supra uires, amoris argumentum est maximi. hac significatione interdum usus est Cicero, ut in ep. ad Lentulum: Cetera, quae ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus. Simile illud ad Marcellum. Reliquum est, ut tibi me in omni re eum praebeam, praestemq. ut ad omnia, quae tui uelint, ita sim praesto, ut me non solum omnia debere tua caussa; quae possum, sed ea quoque, quae non possum, putent. FATALIS *casus,* } Caesaris dominatio. PIETATE } erga patriam.

IN

IN . SEPTIMAM M . TVLLII . CICERONIS PHILIPPICAM

PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

AMICOS *Antonij, pacem bello in sermonibus anteponentès, eo consilio, ut in reditu legatorum Antonij responsa mitius acciperentur, & senatorum animi, sententia Ciceronis irritati, ad clementiam, ac mansuetudinem traducerentur, accusat, ut Antonij amantiores, quam reip. de pace autem non esse cogitandum censet, uel quia turpis, uel quia cum periculo, uel quia liberis ciuibus cum hoste libertatis Antonio nulla prorsus esse posit. Senatum extremo loco, Pansamq. consulem hortatur, ut ad studium tuendae reip. nihil ab Antonio sincerum exspectantes, quemadmodum coeperit, incumbat.*

ORATIO

ACCIPIET *in optimam partem C. Pansa, fortissimus consul, atque optimus. etenim dicam animo amicissimo. Hunc ipsum, mihi hominem familiarissimum, nisi talis consul esset, ut omnes uigilias, curas, cogitationes in reip. salute defigeret, consulem non putarem. quamquam nos ab ineunte illius aetate usus, consuetudo, studiorum etiam honestissimorum societas, similitudoq. coniunxit: eiusdemq. curam incredibilem in asperrimis belli ciuilis periculis perspexi non modo salutis, sed etiam dignitatis meae: tamen eundem, ut dixi, nisi talis consul esset, negare esse consulem auderem. idem non modo consulem esse dico, sed etiam memoria mea praestantissimum, atque optimum consulem: non quin pari uirtute, & uoluntate alij fuerint: sed tantam caussam non habuerunt, in qua & uoluntatem suam, & uirtutem declararent. huius magnitudini animi, grauitati, sapientiae tempestas est oblata formidolosissimi temporis. tum autem illustratur consulatus, cum gubernat remp. si non optabili, at necessario tempore. magis autem necessarium, P. C. nullum tempus umquam fuit. itaque ego ille, qui semper pacis auctor fui, cuiq. pax, praesertim ciuilis, quamquam omnibus bonis, tamen in primis fuit optabilis: omne enim curriculum industriae nostrae in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis elaboratum est: hinc honores amplissimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, si quam habemus, consecuti sumus: ego itaque pacis, ut ita dicam, alumnus, qui quantuscumque sum, (nihil enim mihi arrogo) sine pace ciuili certe non fuissem: (periculose dico: quemadmodum accepturi, P. C. sitis, horreo: sed pro mea perpetua cupiditate uestrae dignitatis retinendae, & augendae quaeso, oroq. uos, P. C. ut primo, etsi erit uel acerbum auditu, uel incredibile a M. Cicerone esse dictum, accipiatis sine offensione, quod dixero, ne ue id prius quam, quale sit explicauero, repudietis) ego ille, dicam saepius, pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo. Magna spe ingredior in reliquam orationem, P. C. quoniam periculosissimum locum silentio sum praeteruectus. cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. quae tria dum explico, peto a uobis. P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, uerba mea audiatis. Quid est inconstantia, leuitate, mobilitate cum singulis hominibus, tum uero uniuerso senatui turpius? quid porro inconstantius, quam, quem modo hostem non uerbo, sed re multis decretis iudicauistis, cum hoc subito pace uelle coniungi? nisi uero, cum C. Caesari meritos illi quidem honores, & debitos, sed tamen singulares, & immortales decreuistis, unam ob caussam, quod contra M. Antonium exercitum comparauisset, non hostem Antonium iudicauistis: nec tum hostis est a uobis iudicatus Antonius, cum laudati auctoritate uestra ueterani milites, qui Caesarem secuti essent: nec tum hostem Antonium iudicastis, cum fortissimis legionibus, quod illum, qui consul appellabatur, cum esset hostis, reliquissent, uacationes, pecunias, agros spopondistis. Quid? cum Brutum, omine quodam illius generis, & nominis natum ad remp. liberandam exercitumq. eius pro libertate populi R. bellum gerentem cum Antonio, prouinciamq. fidelissimam atque optimam, Galliam laudibus amplissimis affecistis, tum non hostem iudicastis Antonium? Quid? cum decreuistis, ut consul alter, ambo ue ad bellum proficiscerentur, quod erat bellum, si hostis Antonius non erat? quid igitur profectus est uir fortissimus, meus collega, & familiaris, A. Hirtius consul? at qua imbecillitate? qua macie? sed animi uires corporis infirmitas non retardauit. aequum, credo, putauit, uitam, quam populi R. uotis retinuisset, pro libertate populi R. in discrimen adducere. Quid? cum delectus haberi tota Italia iussistis, cum uacationes omnes sustulistis, tum ille hostis non est iudicatus? armorum officinas in urbe uidetis, milites cum gladijs sequuntur consulem; praesidio sunt specie consuli, re & ueritate nobis; omnes sine ulla recusatione, summo etiam cum studio nomina dant, parent auctoritati uestrae: non est iudicatus hostis Antonius? At legatos misimus. Heu me miserum, cur senatum cogor, quem laudaui semper, reprehendere? quid? uos censetis, P. C. legatorum missionem populo R. uos probauisse? non intelligitis, non auditis, meam sententiam flagitari? cui cum pridie frequentes essetis assensi, postridie ad spem estis inanem pacis deuoluti. quam turpe porro est, legiones ad senatum legatos mittere, senatum ad Antonium? quamquam illa legatio non est; denunciatio est, paratum illi exitium, nisi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio est grauior. missos enim legatos omnes uident, decreti nostri non omnes uerba nouerunt. retinenda est igitur nobis constantia, grauitas, perseuerantia: repetenda uetus illa seueritas: siquidem auctoritas senatus decus, honestatem, laudem, dignitatem desiderat: quibus hic ordo caruit nimium diu: sed erat tunc excusatio oppressis, misera illa quidem, sed tamen iusta; nunc nulla est. liberati regio dominatu uidebamur: multo postea grauius urgebamur armis domesticis: ea ipsa depulimus nos quidem: extorquenda sunt. quod si non possumus facere, (dicam quod dignum est senatore, & R. homine) moriamur. Quanta enim erit illa reip. turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc ordine sententiam M. Antonium consulari loco? cuius ut omittam innumerabilia scelera urbani consulatus; in quo pecuniam publicam maximam dissipauit, exsules sine lege restituit, uectigalia uendidit, prouincias de populi R. imperio sustulit, regna addixit pecunia, leges ciuitati per uim imposuit, armis aut obsedit, aut exclusit senatum: ut haec, inquam, omittam, ne hoc quidem cogitatis, eum, qui Mutinam, coloniam populi R. firmissimam oppugnarit, imperatorem populi R. consulem designatum obsederit, depopulatus agros sit, hunc in eum ordinem recipi, a quo toties ob has ipsas caussas, hostis iudicatus sit, quam foedum, flagitiosumq. sit? Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minus est fugiendum, quam turpitudo, tamen offendit animos maioris partis hominum ° magis. Poteritis igitur exploratam habere pacem, cum in ciuitate Antonium uidebitis, uel potius Antonios? nisi forte contemnitis Lucium. ego ne Caium quidem. sed, ut uideo, dominabitur Lucius: est enim patronus quinque & triginta tribuum, quarum sua lege, qua cum C. Caesare magistratus partitus est, suffragium sustulit; patronus centuria-*

rum equitum R. quas item sine suffragio esse noluit: patronus eorum, qui tribuni militares fuerunt: patronus Iani medij. quis huius potentiam poterit sustinere? praesertim cum eosdem in agros etiam deduxerit. quis umquam omnes tribus? quis equites R.? quis tribunos militares? Gracchorum potentiam maiorem fuisse arbitramini, quam huius gladiatoris futura sit? quem gladiatorem non ita appellaui, ut interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet; sed ut appellant ij, qui plane, & Latine loquuntur. Myrmillo in Asia depugnauit: cum ornasset Threcidicis comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem iugulauit: luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix. qui familiarem iugularit, quid hic, occasione data, faciet inimico? & qui illud animi caussa fecerit, hunc praedae caussa quid facturum putatis? non rursus improbos decuriabit? non sollicitabit rursus agrarios? non queretur expulsos? M. uero Antonius non is erit, ad quem omni motu concursus fiat ciuium perditorum? ut nemo sit alius, nisi ij, qui una sunt, & ij, qui hic ei nunc aperte fauent; parumne erunt multi? praesertim cum boni iam praesidia cesserint, illi parati sint ad nutum futuri. ego uero metuo, si hoc tempore consilio lapsi erimus, ne illi breui tempore nimis multi nobis esse uideantur. nec ego pacem nolo, sed pacis nomine bellum inuolutum reformido. quare, si pace frui uolumus, bellum gerendum est: si bellum omittemus, pace numquam fruemur.

EXPLANATIO

MODO} XIII. Kal. Ian. quo die tertiam orationem Cicero habuit. NON *uerbo, sed re*} Phil. 4. Hodierno die, Quirites, fundamenta iacta sunt reliquarum actionum: nam est hostis a senatu nondum verbo appellatus, sed re iam iudicatus Antonius. MVLTIS *decretis*} quae facta sunt XIII. Kal Ian & postridie, aut certe post diem tertium, de honoribus, praemijsq. eorum, qui contra Antonium remp. defenderent. Phil. 3. & 5. MEVS *collega,*} in auguratu. QVA *imbecillitate?*} diu, & grauiter aegrotauerat. QVAM *populi Romani nostri e indi et,*} aegrotante Hirtio, populus Romanus pro illius salute uota fecit. Phil. 1. Num etiam hoc contemnitis, quod sensistis tam caram populo Romano uitam A. Hirtij fuisse? Et Phil. 10. CONSVLI,} Pansae: nam Hirtius aberat. MEAM *sententiam*} qua suadebam, vt hostis iudicaretur Antonius. LEGIONES} Antonij. LEGATOS} quos miserint, non quos miserint. nam Cotyla uenit in urbem cum Pisone, Philippoq. legatis ab Antonio redeuntibus. Phil. 8. NIMIVM *diu*:} Caesare dominante. PECVNIAM *publicam*} quae erat ad Opis. MAXIMAM} septies millies. DISSIPAVIT,} Phil. 2. Qui maximo te aere alieno ad aedem Opis liberasti; qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipauisti. Phil. 5. Illa uero dissipatio pecuniae publicae ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis praescriptionibus, donationibusq. auertit. EXSVLES *sine lege restituit,*} hoc, & quae sequuntur, ne toties eadem iterentur a nobis, cognosce ex Phil. 2. MAIORIS *partis hominum magis.*} deesse aliquid nonnulli putarunt: mihi nihil requirere sententia uidetur. EGO *ne Caium quidem.*} quamquam fratribus nequitia & crudelitate inferiorem. EST *enim patronus*} deridet Lucium, quattuor statuis, ei in foro positis, insolentem, & superbum. SVA *lege,*} quam tulit in tribunatu pl. anno superiore, Caesare uiuo. QVA *cum C. Caesare magistratus partitus est,*} legem tulit, vt, qui magistratus populi suffragijs quotannis creari solerent, eos in biennium Caesar, ad Parthicum bellum iturus, designare posset. itaque consules designauit in annum sequentem Pansam, & Hirtium, in alterum D. Brutum, L. Plancum. Impetrasse uidetur a Caesare lator legis Lucius ut partem magistratuum amicis suis daret. quod Cicero contumeliosis uerbis Lucio, tamquam de tribubus, & centurijs, a quibus utrisque statua honoratus fuerat, male merito, exprobrat. SVFFRAGIVM *sustulit*:} in biennium, designatis a Caesare Lucij lege magistratibus. Erant autem & tributa comitia, minoribus creandis magistratibus; & centuriata maioribus. EOSDEM} qui ei statuam posuerunt. IN *agros*} quos septemuir M. Antonij fratris lege diuisit. QVIS *umquam omnes tribus?*} aeque habuit in sua potestate? hoc enim subaudiri necesse est. FVTVRA *sit?*} si, pace facta, in urbem redierit. VT *interdum etiam M. Antonius*} de quo dixit in ep. ad Cassium: Caedem enim gladiator quaerit. MYRMILLO} Phil. 3. 5. 6. ORNASSET} instruxisset. THRECIDICIS} gladiatorijs armis eorum, qui Thraces uocabantur. Festus. RVRSVS} nunc enim eos ad arma exciuit Phil. 3. cum una legione, & ea uacillante, Lucium fratrem exspectat. SOLLICITABIT} ut contra remp. arma capiant. AGRARIOS?} quibus ipse agros diuisit.

ORATIO

EST *autem uestri consilij, P. C. in posterum quam longissime prouidere. iccirco in hac custodia & tamquam specula, collocati sumus, ut uacuum metu populum R. nostra uigilia, & prouidentia redderemus. turpe est, summo consilio orbis terrae, praesertim in re tam perspicua, consilium intelligi defuisse. eos consules habemus, eam populi R. alacritatem, eum consensum Italiae, eos duces, eos exercitus, ut nullam calamitatem resp. accipere possit sine culpa senatus. equidem non deero, monebo, praedicam, denunciabo, & testabor semper deos, hominesque, quid sentiam: nec solum fidem meam, quod fortasse uidetur satis esse, sed in principe ciui non est satis, curam, consilium, uigilantiam q. praestabo. Dixi de periculo: docebo ne coagmentari quidem posse pacem: de tribus enim, quae proposui, hoc extremum est. Quae potest pax esse M. Antonio primum*

cum

tum senatu? quo ore nos ille poterit, quibus uicissim uos illum oculis intueri? quis uestrum illum; quem ille uestrum non oderit? age, nos ille solum, & uos illum? quid ij, qui Mutinam circumsident? qui in Gallia delectus habent? qui in uestras fortunas imminent? amici umquam nobis erunt, aut nos illis? An equites R. amplectetur? occulta enim fuit eorum uoluntas, iudiciumq. de M. Antonio: qui frequentissimi in gradibus Concordiae steterunt; qui nos ad libertatem recuperandam incitauerunt, arma, saga, bellum flagitauerunt, me una cum populo R. in concionem uocauerunt. hi Antonium diligent? cum his pacem seruabit Antonius? Nam, quid ego de uniuerso populo R. dicam? qui, pleno, ac referto foro, bis me una mente, atque uoce in concionem uocauit, declarauitq. maximam libertatis recuperandae cupiditatem. ita, quod erat optabile antea, ut populum R. comitem haberemus; nunc habemus ducem. Quae est igitur spes; qui Mutinam circumsident, imperatorem populi R. exercitumq. oppugnant, ijs pacem cum populo R. esse posse? An cum municipijs pax erit? quorum tanta studia cognoscuntur in decretis faciendis, militibus dandis, pecunijs pollicendis, ut in singulis opidis curiam populi R. non desideretis. laudandi sunt ex huius ordinis sententia Firmani, qui principes pecuniae pollicendae fuerunt. respondendum honorifice est Marrucinis, qui ignominia notandos censuerunt eos, si qui militiam subterfugissent. haec iam tota Italia fient. magna pax Antonio cum his, his item cum illo? quae potest maior esse discordia? in discordia autem pax ciuilis esse nullo pacto potest. Vt omittam multitudinem; L. Visidio, equiti R. homini in primis ornato, atque honesto, ciuiq. semper egregio, cuius ego excubias, & custodias mei capitis cognoui in consulatu meo, qui uicinos suos non cohortatus est solum, ut milites fierent, sed etiam facultatibus suis subleuauit; huic, inquam, tali uiro, quem nos S. C. collaudare debemus, poterit ne esse pacatus Antonius? Quid Caesari, qui illum urbe, quid D. Bruto, qui Gallia prohibuit? Iam uero ipse se placabit, & leniet prouinciae Galliae, a qua exclusus, & repudiatus est? Omnia uidebitis, P. C. nisi prospicitis, plena odiorum, plena discordiarum, ex quibus oriuntur bella ciuilia. nolite igitur id uelle, quod fieri non potest; & cauete per deos immortales, P. C. ne spe praesentis pacis perpetuam pacem amittatis. Quorsum haec omnis spectat oratio? quid enim legati egerint, nondum scimus. At uero excitati, erecti, parati, armati animis iam esse debemus; ne blanda, aut supplici oratione, aut aequitatis simulatione fallamur. omnia fecerit oportet, quae interdicta, & denunciata sunt, prius, quam aliquid postulet; Brutum exercitumq. eius oppugnare, urbes & agros prouinciae Galliae populari destiterit; ad Brutum adeundi legatis potestatem fecerit. exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit; nec propius urbem millia passuum ducenta admouerit; fuerit & in senatus, & in populi R. potestate. haec si fecerit; erit integra potestas nobis deliberandi: si senatui non paruerit; non illi senatus, sed ille populo R. bellum indixerit. Sed uos moneo, P. C. libertas agitur populi R. quae est commendata uobis; uita, & fortuna optimi cuiusque, quo cupiditatem infinitam cum immani crudelitate iampridem intendit Antonius; auctoritas uestra, quam nullam habebitis, nisi nunc retinueritis. taetram, & pestiferam beluam ne inclusam, & constrictam dimittatis, cauete. Te ipsum Pansa, moneo, (quamquam non eges consilio, quo uales plurimum: tamen etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus a uectoribus admoneri solent) hunc tuum tantum apparatum, tamq. praeclarum ne ad nihilum recidere patiare. tempus habes tale, quale nemo habuit umquam: hac grauitate senatus, hoc studio equestris ordinis, hoc ardore populi R. potes in perpetuum remp. metu, & periculo liberare. Quibus de rebus refert, P. Seruilio assentior.

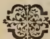
EXPLANATIO

QVI *in Gallia delectus habent?* } iussu M. Antonij. vt ex Phil. 8. constat. nam in Italia delectus habebatur, iussu Pansae consulis. itaque in ep. ad Cassium, Magnas Romae Pansa copias ex delectu Italiae compararat. BIS } cum quartam, & quintam orationem habuit ad Quirites. MAGNA *pax* } ironia. A. QVA *exclusus,* } retineo, Exclusus: quamquam, Expulsus. habeat uetus liber. nam Ciceronem de eadem Gallia ita video locutum Phil. 8. Quam igitur municipijs & colonijs ad excludendum Antonium auctoritatem damus? MILLIA *passuum ducenta* } Phil. 6. APPARATVM } copiarum. in ep. ad Cassium: Erat Claternae noster Hirtius, ad forum Cornelium Caesar, uterque cum firmo exercitu: magnasq. Romae Pansa copias ex delectu Italiae compararat. QVIBVS *de rebus refers,* } retulerat de Appia uia, & de moneta.

IN . OCTAVAM
M . TVLLII . CICERONIS
PHILIPPICAM
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

ORTVO *in legatione Ser. Sulpicio, L. Piso, & L. Philippus intolerabilia ab Antonio ad senatum postulata retulerunt: tum senatus bellum indixit Antonio, sed in S.C. nonnullorum suasu tumultum appellare maluit, quam bellum. id Cicero reprehendit, quasi leniore senatu, quam in eum oporteret esse, qui ei non pareret, Mutinamq. nihilo segnius post auditam legationem, quam antea, oppugnaret. Deinde cum Caleno, adhuc de pace agente, pacisq. commoda commemorante, & Massiliensium commoda oppugnante, acerbe queritur: & simul eos accusat, qui mittendos iterum ad Antonium legatos censuerant. Pisonem, & Philippum increpat, qui mandata Antonij, tamquam eius legati, non tamquam a senatu missi, retulissent. Reprehendit senatores Antonio fauentes. Decernendum censet, ut ijs, qui cum Antonio sint, potestas detur ad sanitatem redeundi ante idus Mart. primas: bene merentibus gratiae referantur: proficiscendi ad Antonium, excepto eius legato Q. Vario Cotyla, nemini facultas concedatur.*

IN . M . ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER . OCTAVVS

ORATIO . I.

ONFVSIVS *hesterno die est acta res, C. Pansa, quam postulabat institutum consulatus tui. parum mihi uisus es eos, quibus cedere non soles, sustinere. nam cum senatus ea uirtus fuisset, quae solet; & cum re uiderent omnes esse bellum, quidamq. id uerbum remouẽdum arbitrarentur, tua uoluntas in discessione fuit ad leuitatem propensior. uicta igitur est propter uerbi asperitatem, te auctore, nostra sententia; uicit L. Caesaris, amplissimi uiri, qui, uerbi atrocitate dempta, oratione fuit, quam sententia, lenior. quamquam is quidem, ante quam sententiam diceret, propinquitatem excusauit. idem fecerat, me consule, in sororis uiro, quod hoc tempore in sororis filio; ut & luctu sororis moueretur, & saluti reip. prouideret. atque ipse tamen Caesar praecepit uobis quodam modo, P. C. ne sibi assentiremini, cum ita dixit, aliam sententiam se dicturum fuisse, eamq. se ac rep. dignam, nisi propinquitate impediretur. ergo ille auunculus: num etiam uos auunculi, qui illi assensi estis? at in quo fuit controuersia? belli nomen ponendum quidam in sententia non putabant: tumultum appellare malebant, ignari non modo rerum, sed etiam uerborum. potest enim esse bellum sine tumultu, tumultus esse sine bello non potest. quid enim est aliud tumultus, nisi perturbatio tanta, ut maior timor oriatur? unde etiam nomen ductum est Tumultus. itaque maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Gallicum, quod erat Italiae finitimus, praeterea nullum nominabant. grauius autem tumultum esse, quam bellum, hinc intelligi licet, quod bello Italico uacationes ualent, tumultu non ualent. ita fit, quemadmodum dixi, ut bellum sine tumultu possit, tumultus sine bello esse non possit. etenim, cum inter bellum & pacem medium nihil sit, necesse est, tumultum, si belli non sit, pacis esse. quo quid absurdius dici aut existimari potest? Sed nimis multa de uerbo. rem potius uideamus, P. C. quam quidem intelligo uerbo fieri interdum deteriorem solere.*

EXPLANATIO

ONFVSIVS} minus considerate, quam decuit a consule, praesertim eo, quem te ad eam diem praebueras. EA. VIRTVS *fuisset,*} in bello decernendo. IN *discessione*} discessit in eam partem Pansa, cui tumultum potius, quam bellum, uocari placebat: eumq. senatus pars maior secuta est. QVAM *sententia,*} sensit enim idem, quod Cicero, Antonium bello persequendum: sed acerbitatem rei, lenitate uerbi mitigandam putauit. PROPINQVITATEM} nam Antonij mater ei soror erat. IN *sororis uiro*} Lentulo, qui, Cicerone consule, cum alijs coniuratis in carcere, senatus iussu, strangulatus est. BELLO *Italico*} delendum uidetur, Italico, ut sententiae repugnans. iam enim dixit, tumultum Italicum, quia domesticus, uocari, non bellum. in tumultu autem, siue sit Gallicus, siue Italicus, uacationes non ualent, in bello ualent.

ORATIO

NOLVMVS *hoc bellum uideri: quam igitur municipijs, & colonijs ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam, ut milites fiant sine ui, sine tumultu, studio, & uoluntate? quam, ut pecunias in remp. polliceantur? si enim belli nomen tollitur, municipiorum studia tolluntur: consensus populi R. qui iam descendit in caussam, si nos languescimus, debilitetur necesse est. sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: non est bellum. Mutina obsidetur: ne hoc quidem bellum est. Gallia uastatur: quae pax potest esse certior? illud uero quis potest bellum esse dicere? consulem fortissimum uirum cum exercitu misimus, qui cum esset infirmus ex graui, diuturnoq. morbo, nullam sibi putauit excusationem esse oportere, cum ad reip. praesidium uocaretur. C. quidem Caesar non exspectauit uestra decreta; praesertim cum esset illius aetatis: bellum contra Antonium sua sponte suscepit. decernendi enim tempus nondum erat: belli autem gerendi tempus si praetermisisset, uidebat, rep. oppressa, nihil posse decerni. ergo illi nunc, & eorum exercitus in pace uersantur: non est hostis is, cuius praesidium Claterna deiecit Hirtius: non est hostis, qui consuli armatus obsistit, designatum consulem oppugnat: nec illa hostilia uerba, nec bellica, quae paullo ante ex collegae litteris Pansa recitauit:* Deieci praesidium: Claterna potitus sum: fugati equites: proelium commissum: occisi aliquot. *quae pax potest esse maior? dele-*

ctus

ctus tota Italia decreti sublatis uacationibus ; saga erat sumentur: consul se cum praesidio descensurum esse dixit: utrum hoc bellum non est, an etiam tantum bellum, quantum numquam fuit? ceteris enim bellis maximeq. ciuilibus contentionem reip. caussa faciebat. Sulla cum Sulpicio de iure legum, quas per uim Sulla latas esse dicebat: Cinna cum Octauio de nouorum ciuium suffragijs: rursus cum Mario, & Carbone Sulla, ne dominarentur indigni, & ut clarissimorum hominum crudelissimam puniretur necem. horum omnium bellorum caussae ex reip. contentione natae sunt. de proximo bello ciuili non libet dicere: ignoro caussam, detestor exitum. hoc bellum quinctum ciuile geritur, (atque omnia in nostram aetatem inciderunt) primum non modo non in dissensione, & discordia ciuium, sed in maxima consensione, incredibiliq. concordia. omnes idem uolunt, idem defendunt, idem sentiunt. cum omnes dico, eos excipio, quos nemo ciuitate dignos putat. quae est igitur in medio belli caussa posita? nos deorum immortaliū templa, nos muros, nos domicilia, sedesq. populi R. aras, focos sepulcra maiorum, nos leges, iudicia, libertatem, coniuges, liberos, patriam defendimus. contra M. Antonius id molitur, id pugnat, ut haec omnia perturbet, euertat, praedam reip. caussam belli putet, fortunas nostras partim dissipet, partim dispertiat parricidis. in hac tam dispari ratione belli miserrimum illud est, quod ille latronibus suis pollicetur primum domos: urbem enim se diuisurum confirmat: deinde omnibus portis, quo uelint, deducturum. omnes Cafones, omnes Saxae, ceteraeq. pestes, quae sequuntur Antonium, aedes sibi optimas, hortos, Tusculana, Albana definiunt: atque etiam homines agrestes, si homines illi, ac non pecudes potius, inani spe ad aquas usque Puteolos peruehuntur. ergo habet Antonius, quod suis polliceatur. quid nos? numquid tale habemus? dij meliora: id enim ipsum agimus, ne quis posthac quidquam eiusmodi possit polliceri. inuitus dico, sed dicendum est. hasta Caesaris, P. C. multis improbis & spem affert, & audaciam. uiderunt enim ex mendicis fieri repente diuites: itaque hastam semper uidere cupiunt ij, qui nostris bonis imminent, quibus omnia pollicetur Antonius. quid nos nostris exercitibus, quid pollicemur? multo meliora, atque maiora. scelerum enim promissio, & ijs, qui exspectant, perniciosa est, & ijs, qui promittunt. nos libertatem nostris militibus, leges, iura, iudicia, imperium orbis terrae, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antonij igitur promissa cruenta, taetra, scelerata, dijs hominibusq. inuisa, nec diuturna, nec salutaria: nostra contra, honesta, integra, gloriosa, plena laetitiae, plena pietatis.

EXPLANATIO

NOLIMVS} placeat nobis, bellum quod est, bellum non uideri: quid sequetur? municipiis, & colonijs ad excludendum Antonium auctoritas nulla dabitur; quae dabitur maxima, si bellum, sicut est, ita uidebitur. SINE *ui, sine multa*, } quod interdum solet, cogebantur enim ire ad militiam uel per vim, uel quia, si minus irent, multabantur. id accidet, inquit Cicero, si bellum non uidebitur: sin uidebitur, ibunt in militiam studio, & uoluntate, non ui & multa coacti. QVAE *pax potest esse certior* ? } a contrario sensu: vt infra. CONSVLEM, } Hirtium. Phil. 7. CLATERNA} opidum fuit prope uiam Aemiliam, inter Bononiam, & forum Cornelij, ubi nunc eiusdem nominis flumen excurrit. CONSVLI } Hirtio. DESIGNATVM } D. Brutum. DESCENSVRVM } in forum. sic locutus Phil. 14. scitis enim, per hos dies creberrimum fuisse sermonem. me pr. id. Quinct. qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. Habitabant eo tempore nobiles Romani omnes in montibus. CVM *Sulpicio* } oratore, quem Cicero loquentem induxit in libris de oratore. DE *iure legum*, } cum alias leges contra Sullā Sulpicius tribunus pl. fautor Marianarum partium, tulit, tum eam, ut Mithridatici belli cura, adempta Sullae, cui tradita fuerat, Mario mandaretur: qua lege Sulla, in urbem reuersus, Sulpicium occidit, Marium expulit. CINNA} Marianus, qui consul quater fuit. DE *nouorum ciuium suffragijs*: } ut in omnibus tribubus libertini suffragium ferrent, cum antea in quattuor tantum urbanis ferre soliti essent. his Cinna, inimicus otij, perturbare remp. cupiens, fauebat, collega eius Octauius aduersabatur. CVM *Mario* } C. Marij, septies consulis, filio, ut ait Velleius lib. 2. CARBONE} tertium consule, cum Mario iuniore. NE *dominarentur indigni*, } optimatibus enim inimica erat factio Mariana. CLARISSIMORVM *hominum* } C. Marius iunior consul, mortuo iam patre, Cinna interempto, L. Licinio Damasippo praetori, ut apud Velleium, & in epitome, & Ciceronis epistola, non Bruto. ut ait Appianus, mandauit, ut senatu, uelut ex alia caussa, cōuocato, interficeret eos, qui optimatum caussae id est, L. Sullae, fauere putarentur. interfecti sunt consulares duo, L. Domitius Ahenobarbus, Q. Mucius Scaeuola pontifex max. praetorius C. Carbo, consulis frater, aedilicius P. Antistius, & cetera fere nobilitas omnis. Antea quoque uiri clarissimi Cn. Octauius consul, L. Cornelius Merula, flamen Dialis, qui, abrogato Cinnae consulatu, in eius locum suffectus erat & Q. Catulus, qui Cum C. Mario seniore, bello Cimbrico, consul fuerat, & M. Antonius orator, consularis, triūphalis, censorius, P. Crassus, consularis, L. Caesar, consularis, censorius, eiusq frater aedilicius C. Caesar Strabo, a L. Cinna, & C. Mario seniore necati fuerant. Potuit igitur Cicero vtramque caedem significare, cum in utraque principes optimatum fuerint. PVNIRETVR} sic locutus pro Milone. Cuius tu inimicissimum multo crudelius punitus es, quam erat humanitatis meae postulare. DE *proximo bello ciuili* } Pompeiano. IGNORO *caussam*, } Ciliciam enim tunc administrabat, cum ortum est ciuile bellum. in ep. ad Sulpicium: Rudis esse uidebar in caussa. SAXAE, } Q. Decidium Saxam significat. Phil. 13. & Caesar lib. 1. bel. ci. HOMINES *agrestes*, } quos minime decet Baianas aquas, urbanorum ac nobilium hominum proprias, cogitare. unde illud lib. 1. ad Att. Quid tibi, homini Arpinati cum aquis calidis? HASTAM *semper uidere cupiunt ij, qui nostris bonis*

nis imminent,¹ eadem ſententia lib. 2. off. Nec uero umquam bellorum ciuilium ſemen, & cauſſa deerit, dum homines perditi haſtam illam cruentam & meminerint, & ſperabunt. SCELERVM} quae ſuis promittit Antonius.

ORATIO

HIC mihi etiam Q. Fuſius, uir fortis, ac ſtrenuus amicus meus, pacis commodo commemorat. quaſi uero, ſi laudanda pax eſſet, ego id aeque commode facere non poſſem. ſemel enim pacem defendi, non ſemper otio ſtudui: quod cum omnibus bonis utile eſt, tum praecipue mihi. quem enim curſum induſtria mea tenere potuiſſet ſine forenſibus cauſſis, ſine legibus, ſine iudiciis? quae eſſe non poſſunt, ciuili pace ſublata. Sed quaeſo, Calene, quid, tu ſeruitutem pacem uocas? maiores quidem noſtri, non modo ut liberi eſſent, ſed etiam ut imperarent, arma capiebant. tu arma abiicienda cenſes, ut ſeruiamus. quae cauſſa iuſtior eſt belli gerendi, quam ſeruitutis depulſio? in qua etiam ſi non ſit moleſtus dominus, tamen eſt miſerrimum poſſe, ſi uelit. immo aliae cauſſae iuſtae, haec neceſſaria eſt. niſi forte ad te hoc non putas pertinere, quod te ſocium fore ſperas dominationis Antonii. in quo bis laberis; primum, quod tuas rationes communibus anteponis; deinde, quod quidquam ſtabile, aut iucundum in regno putas. non, ſi tibi antea profuit, ſemper proderit. quin etiam memini, de illo homine queri ſolebas: quid te facturum de beluo putas? atque ais eum te eſſe, qui ſemper pacem optaris, ſemper omnes ciues uolueris ſaluos. honeſta oratio, ſed ita, ſi bonos, & utiles, & e rep. ciues: ſin eos, qui natura ciues ſunt, uoluntate hoſtes, ſaluos uelis, quid tandem intereſt inter te, & illos? pater tuus quidem, quo utebar ſene adoleſcens, homo ſeuerus, & prudens, primas omnium ciuium P. Naſicae, qui Ti. Gracchum interfecit, dare ſolebat; eius uirtute conſilio magnitudine animi liberatam remp. arbitrabatur. Quid? nos a patribus num aliter accepimus? ergo is tibi ciuis, ſi temporibus illis fuiſſes, non probaretur, quia non omnes ſaluos eſſe uoluiſſet? quod L. Opimius conſul uerba fecit de rep. de ea re ita cenſuerunt, uti Opimius conſul remp. defenderet. *ſenatus haec uerbis, Opimius armis, num igitur eum, ſi tum eſſes, temerarium ciuem, aut crudelem putares? aut Q. Metellum, cuius quattuor filii conſulares? P. Lentulum, principem ſenatus? complures alios ſummos uiros, qui cum L. Opimio conſule armati Gracchum in Auentinum perſecuti ſunt? quo in proelio Lentulus graue uulnus accepit, interfectus eſt Gracchus, & M. Fuluius conſularis, eiusq. duo adoleſcentuli filii. illi igitur uiri uituperandi? non enim ciues omnes ſaluos eſſe uoluerũt. ad propiora ueniamus. C. Mario, L. Valerio coſ. ſenatus remp. defendendam dedit: L. Saturninus tribunus pl. C. Glaucia praetor eſt interfectus. omnes illo die Scauri, Metelli, Claudii, Catuli, Scaeuolae, Craſſi arma ſumpſerunt: num aut conſules illos, aut clariſſimos uiros uituperandos putas? ego Catilinam perire uolui: num tu, qui omnes ſaluos uis, Catilinam ſaluum eſſe uoluiſti? hoc intereſt, Calene, inter meam ſententiam & tuam. ego nolo quemquam ciuem committere, ut morte multandus ſit: tu, etiam ſi commiſerit, conſeruandum putas. in corpore ſi quid eiuſmodi eſt, quod reliquo corpori noceat, id uri, ſecariq. patimur, ut aliquid membrorum potius, quam totum corpus intereat. ſic in reip. corpore, ut totum ſaluum ſit, quidquid eſt peſtiferum, amputetur. dura uox: multo illa durior; ſalui ſint improbi, ſcelerati, impii: deleantur innocentes, honeſti, boni, tota reſp. Vno in homine, Q. Fuſi, fateor te uidiſſe plus, quam me. ego P. Clodium arbitrabar pernicioſum ciuem, ſceleratum, libidinoſum, impium, audacem, facinoroſum: tu contra ſanctum, temperantem, innocentem, modeſtum, retinẽdum ciuem, & optandum. in hoc uno te plurimum uidiſſe, me multum erraſſe concedo. Nam quod me tecum iracunde agere dixiſti ſolere, non eſt ita: uehementer me agere fateor, iracunde nego. omnino iraſci amicis non temere ſoleo, ne ſi merentur quidem: itaque ſine uerborum contumelia a te diſſentire poſſum, ſine animi ſummo dolore non poſſum. parua eſt enim mihi tecum, aut parua de re diſſenſio. ego huic uidelicet faueo, tu illi. immo uero ego D. Bruto faueo, tu M. Antonio: ego conſeruare coloniam populi R. cupio, tu expugnare ſtudes. an hoc negare potes, qui omnes moras interponis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? quouſque enim dices pacem uelle te? res geritur. conductae uineae ſunt: pugnatur acerrime: qui intercurrerent, miſimus tres principes ciuitatis: hos contempſit, reiecit, repudiauit Antonius: tu tamẽ permanes conſtantiſſimus defenſor Antonii. & quidem, quo melior ſenator uideatur, negat ſe illi amicum eſſe debere: cum ſuo magno eſſet beneficio, ueniſſe eum contra ſe. uide, quanta caritas ſit patriae. cum homini ſit iratus, tamen reip. cauſſa defendit Antonium. ego te, cum in Maſſilienſes tam es acerbus, Q. Fuſi, non animo aequo audio. quouſque enim Maſſiliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem facit belli? per quem lata eſt urbs ea, ſine qua numquam ex tranſalpinis gentibus maiores noſtri triumpharunt. quo quidem tempore populus R. ingemuit. quamquam proprios dolores ſuorum rerum omnes habebant: tamen huius ciuitatis fideliſſimae miſerias; nemo erat ciuis, qui a ſe alienas arbitraretur. Caeſar ipſe, qui illis fuerat iratiſſimus, tamen propter ſingularem eius ciuitatis grauitatem, & fidem quotidie aliquid iracundiae remittebat: te nulla ſua calamitate ciuitas ſatiare tam fidelis poteſt? rurſus me iraſci fortaſſe dices. ego autem ſine iracundia dico, ut omnia, nec tamẽn ſine dolore. neminem illi ciuitati inimicum eſſe arbitror, qui amicus ſit huic ciuitati. excogitare, quae tua ratio ſit, Calene, non poſſum. antea deterrere te, ne popularis eſſes, non poteramus; exorare nunc, ut ſis popularis, non poſſumus. Satis multa cum Fuſio, ac ſine odio omnia, nihil ſine dolore. credo autem, qui generi querellam moderate ferat, aequo animo laturum amici.*

EXPLANATIO

ANTEA *profuit*, } quia tibi Caesaris dominatio fructum attulerit. DE *illo homine* } de Caesare. QVERI } cum acta eius omnia non probares. HONESTA *oratio*, } sumptum ex Andria Terentij: Quae sese uoluit in ignem conijcere, prohibui, seruaui. Honesta oratio. De off. Vulgo loquuntur, sese in beneficijs collocandis mores hominum, non fortunam sequi. honesta oratio. Male alij, Ratio nam, Oratio, refertur ad uerbum, quod loquentem ostendit, in omnibus exemplis, ubi subiungitur, Honesta oratio. QVOD *L. Opimius* } hoc senatus contra C. Gracchum, Tiberij fratrem, perniciosas reip. leges in tribunatu ferentem, decreuit. OPIMIVS *armis*. } occidit enim C. Gracchum, & alios cum eo sentientes. Q. METELLVM, } qui propraetor ex Macedonia de Andrisco triumphauit. QVATTVOR *filij consulares*? } omnes triumphales Balearicus, Caprarius, Dalmaticus & is, qui de Sardis triumphauit. TE *uidisse plus, quam me*. } perspicua ironia. Defensum a Caleno Clodium, cum de incestu accusatus est, narrat Pedianus pro Milone. TRES } diximus iam, legatos ad Antonium a senatu missos esse L. Pisonem, L. Philippum Ser. Sulpicium. CVM *suo magno esse beneficio*, } cum a se magnum Antonius beneficium accepisset Notandum loquendi genus, quod perquam rarum est. usus eo Cicero est in ep. ad Curium, alibi nusquam, quod quidem obseruauerim. Atilius, inquit, qui in Graeciam cum legionibus missus est, maximo meo beneficio est: bis enim est a me iudicio capitis, rebus saluis, defensus. VENISSE *cum contra se*. } in iudicium, contra rem suam. sic enim locutus est Phil. 2. Contra rem suam me nescio quando uenisse, quaestus est. Et alibi. Haec autem uerba satis constat cum affirmatione dici nec ad uerbum, Negat, referri posse. uis enim est in eodem uerbo negandi simul, & affirmandi, ut etiam in, Nemo & Noli. de quo diximus in oratione pro Quinctio. VIDE, *quanta caritas sit patriae*. } si quis locum perpendat, non dubito quin, Videre legendum esse meeum sentiat. OPPVGNABIS? } oppugnabat eorum cōmoda. nam in senatu actum esse, ut ijs redderetur adempta a Caesare, facile est intelligere ex ijs Antonij uerbis, quae recitantur Phil. 13. Massiliensibus iure belli adempta reddituros uos pollicemini. PER *quem lata est urbs ea*, } captarum urbium simulacra in triumphi pompa ferebantur. Massiliae casum ijsdem deplorat uerbis lib. 2. off. Ad exemplum amissi imperij portari in triumpho Massiliam uidimus, & ex ea urbe triumphari, sine qua numquam nostri imperatores ex transalpinis bellis triumpharunt. GENERI } Pansae consulis: qui propterea primum eum sententiam rogabat Phil. 5. & 10. QVERELLAM } quia studiosior Antonij, quam reip. uideretur esse.

ORATIO

VENIO ad reliquos consulares: quorum nemo est, (iure meo hoc dico) quin mecum habeat aliquam coniunctionem gratiae, alij maximam, alij mediocrem, nemo nullam. quam hesternus dies nobis, consularibus dico, turpis illuxit. iterum legatos? quid, si ille faceret indutias? ante os, oculosq. legatorum tormentis Mutinam uerberauit: opus ostendebat, munitionemq. legatis: ne punctum quidem temporis, cum legati adessent, oppugnatio respirauit. ad hunc legatos? cur? an ut eorum reditu uehementius pertimescatis? equidem cum ante a legatos decerni non censuissem, hoc me tamen consolabar, quod cum illi ab Antonio contempti, & reiecti reuertissent, dixissentq. senatui, non modo illum e Gallia non discessisse, uti censuissemus, sed ne a Mutina quidem recessisse, potestatem sibi D. Bruti conueniendi non fuisse; putabam fore, ut omnes inflammati odio, excitati dolore, armis, equis, uiris D. Bruto subueniremus. nos etiam languidiores facti postea sumus, quam M. Antonij non solum andaciam, & scelus, sed etiam insolentiam, superbiamq. perspeximus. utinam L. Caesar ualeret, Ser. Sulpicius uiueret: multo melius haec caussa ageretur a tribus, quam nunc agitur ab uno. dolenter hoc dicam potius, quam contumeliose. deserti, deserti, inquam, sumus, P. C. a principibus. sed, ut iam saepe dixi, omnes in tanto periculo, qui recte & fortiter sentient, erunt consulares. animum nobis afferre legati debuerunt, timorem attulerunt: quamquam mihi quidem nullum: quamuis de illo, ad quem missi sunt, bene existiment, a quo etiam mandata acceperunt. Prodij immortales, ubi est ille mos, uirtusq. maiorū? C. Popillius apud maiores nostros, cum ad Antiochū regem legatus missus esset, & uerbis sen itus denūciasset, ut ab Alexandria discederet, quam obsidebat; cum tempus ille differret, uirgula stantē circumscripsit, dixitque, se renunciaturum senatui, nisi prius sibi respondisset, quid facturus esset, quam ex illa circumscriptione excederet. praeclare: senatus enim faciem secum attulerat, auctoritatem reip. cui qui non paret, non ab eo mandata accipienda sunt, sed ipse est totus repudiandus. an ego ab eo mandata acciperem, qui senatus mandata contemneret? aut ei cum senatu quidquam commune iudicarem, qui imperatorem populi R. senatu prohibente obsideret? at quae mandata? qua arrogantia? quo stupore? quo spiritu? cur autem ea legatis nostris dabat? cum ad nos Cotylam mitteret, ornamentum, atque arcem amicorum suorum, hominem aedilicium? si uero tum fuit aedilis, cum eum iussu Antonij in conuiuio serui publici loris ceciderunt. at quam modesta mandata. ferrei sumus, P. C. qui quidquam huic negemus. Vtramque prouinciam, *inquit*, Remitto: exercitum depono: priuatus esse non recuso. *haec sunt enim uerba. redire ad se uidetur.* Omnia obliuiscor: in gratiam redeo. *sed quid adiungit?* Si legionibus meis sex, si equitibus, si cohorti praetoriae praedam, agrumque dederitis. *his etiam praemia postulat: quibus ut ignoscatur, si postulet, impudentissimus iudicetur. addit praeterea, ut, quos ipse cum Dolabella*

bella dederit agros, teneant ij, quibus dati sint. hic est Campanus ager, & Leontinus: quae duo maiores nostri annonae perfugia ducebant. Cauet mimis, aleatoribus, lenonibus: Casoni etiam, & Saxae cauet, quos centuriones pugnaces, & lacertosos inter mimorum, & mimarum greges collocauit. Postulat praeterea, ut chirographorum, & commentariorum sua, collegaeq. sui decreta maneant. quid laborat ut habeat quod quisque mercatus est; si, quod accepit, habet qui uendidit? & ne tangantur rationes ad Opis, id est ne septies millies recuperetur: ne fraudi sit septemuiris, quod egissent. Nucula hoc, credo, admonuit. uerebatur fortasse, ne amitteret tantas clientelas. caueri etiam uult ijs, qui secum sunt, qui quid contra legem commiserint. Mustelae, & Tironi prospicit: de se nihil laborat: quid enim commisit umquam? num aut pecuniam publicam attigit, aut hominem occidit, aut secum habuit armatos? sed quid est, quod de ijs laboret? postulat enim, ne sua iudiciaria lex abrogetur. quo impetrato, quid est quod metuat? an, ne suorum aliquis a Cyda, Lysiade. Curio condemnetur? neque tamen nos urget mandatis pluribus: remittit aliquantum, & relaxat. Galliam, *inquit*, togatam remitto: comatam postulo: *otiosus uidelicet esse mauult. cum sex legionibus, inquit, ysq. suppletis ex D. Bruti exercitu, non modo ex delectu suo, tamdiuq. ut obtineat, dum M. Brutus, C. Cassius consules, pro ue consules prouincias obtinebunt. huius comitijs C. frater eius. est enim iam annus, ut repulsam tulit.* Ipse autem ut quinquennium, *inquit*, obtineam. *at illud uetat lex Caesaris. & tu acta Caesaris defendis? haec tu mandata, L. Piso, & tu, L. Philippe principes ciuitatis, non dico animo ferre, uerum auribus accipere potuistis? sed, ut suspicor, terror erat quidam: nec uos ut legati apud illum fuistis, nec ut consulares: nec uestram, nec reip. dignitatem tenere potuistis: & tamen nescio quo pacto, sapientia quadam credo, quod ego non possum, non nimis irati reuertistis. uobis M. Antonius nihil tribuit, clarissimis uiris, legatis populi R. nos quid non legato M. Antonij Cotylae concessimus? cui portas huius urbis patere ius non erat, huic hoc templum patuit, huic aditus in senatum fuit, hic hesterno die sententias uostras in codicillos, & omnia uerba referebat, huic se etiam summis honoribus usi contra suam dignitatem uenditabant.*

EXPLANATIO

A. PRINCIPIBUS. } a consularibus. C. POPILLIUS } historiam Liuius narrat lib. XXXIV. NON *ab eo mandata accipienda sunt,* } ut ab Antonio Piso & Philippus acceperunt. TOTUS *repudiandus.* } sic locutus ep. 2. lib. IX. ad Att. Repudiari se totum, magis etiam, quam olim in uigintiuiratu, putabit. COTYLAM } L. Varium Cotylam. infra. IUSSU *Antonij* } consulis. LOKRIS *ceciderunt.* } res eadem Phil. 13. UTRAMQUE *prouinciam,* } utramque Galliam. CHIROGRAPHORUM, *& commentariorum* } Caesaris: in quibus fingebat Antonius esse multa, quae non erant. DECRETA } tamquam ex chirographis, & commentarijs Caesaris. SI *quod accepit, habet qui uendidit?* } si habet ipse pecuniam, quam ab emptoribus accepit: quid laborat de ijs, qui emerunt? NE *tangantur rationes ad Opis,* } ne quid immutaretur in ijs tabulis, in quibus dissipatae ab Antonio pecuniae confecta ab ipso ratio exstabat. dissipauerat autem septies millies: quam Caesar pecuniam deposuerat. Huc illud spectat, quod est in Phil. 5 Scelerum magnitudo conscientia maleficiorum, direptio eius pecuniae, cuius ratio in aede Opis confecta est, hanc tertiam decuriam excogitauit. RECUPERETUR: } ab Antonio dissipatum. Phil. 2. Illa uero dissipatio pecuniae publicae ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptionibus, donationibusq. auertit. NE *fraudi sit septemuiris,* } ne noceat, & ne sit irrita agrorum diuisio. NUCULA } septemuir. Phil. 6. & XI. TANTAS *clientelas.* } quantas sibi agrorum diuisione pepererat. CONTRA *legem* } de agris diuidendis, ab ipso Antonio consule latam. opinor enim ita septemuiros fuisse Mustelam, & Tironem ut Nuculam, & Lentonem. de quibus Phil. XI. Collegas enim suos uidetur agnoscere cum subiungit: Mustelae, & Tironi prospicit: de se nihil laborat. DE *se nihil laborat.* } quia se ipsum non nominat, sed loquitur de ijs, qui secum sunt, ideo laborare de se non uidetur, fretus uidelicet conscientia: quid enim commisit umquam? quod intulit Cicero per ironiam. PECUNIAM *publicam* } significatur illud septies millies, quod dissipauerat Antonius. SECUM *habuit armatos?* } in urbe, cum esset consul. DE *ijs,* } de Mustela & Tirone. nam si manet sua lex iudiciaria, absoluentur omnes quamuis nocentissimi. A. CYDA, *Lysiade, Curio* } primo Cretensi, altero Atheniensi, tertio aleatore notissimo. Phil. 5. OTIOSUS *uidelicet esse mauult.* } cum togatam remittit, eam uero postulat, quae multo bellicolior est. Phil. 7. Alij, remittere eum nobis Galliam citeriorem, illam ultimam postulare. praeclare: ex qua non legiones solum, sed etiam nationes ad urbem conetur adducere. Et Phil. 13. Vocat eam Cicero prouinciam aptissimam ad renouandum, instruendumq. bellum. EX *delectu suo;* } de quo Phil. 7. Quid ij qui Mutinam circumsedent? qui in Gallia delectus habent? HUIUS *comitijs, Caius frater (eius est enim annus) iam repulsam tulit.* } sic libri antiquiores, & recte. omnibus tamen ad hanc diem paullo obscurior sententia, mendi suspicionem attulit interpretatio nostra, nisi fallor, lucem restituet. Annus quo C. Antonius, Marci frater, consulatum petiturus erat, eum fuisse constat, qui hunc sequebatur, fuerat enim praetor anno proximo superiore: inter praeturam autem & consulatum, quod iam nemo nescit, biennium intererat. sed M. Antonius futurum auguratur, ut repulsam ferat. cur? quia, cum dixerit, M. Brutus, C. Cassius consules, diuinare uidetur, quo anno Caius petet non ipsum, sed eos, quos consules nominat, designatum iri. petent enim eodem, quo Caius, anno: cum praeturam simul omnes eodem anno gesserint. Huius comitijs: non quae ipsi habebit, sed ea, quibus designare consules uidetur, cum Brutum, & Cassium consules nominauerit. Eius est enim annus: is, quo primum consula

ria comitia habebuntur: haberi autem hoc anno non possunt, designatis iam a Caesare consulibus in annum sequentem D. Bruto, L. Planco: habebuntur igitur post annum sequentem, idest Bruto, & Planco cos. cum nulli post eos designati consules a Caesare sint. Iam repulsam tulit: ante quam habeantur comitia, repulsam tulit iudicio, & augurio Marci fratris, Brutum, & Cassium consules appellantis: qui si designantur, C. Antonius excluditur. LEX *Caesaris*. } Quae consulares prouincias ultra biennium uetat obtineri. Phil. 1. HAEC *in mandatis*, } in ep. ad Cassiũ. Nihil foedius Philippo, & Pisone legatis: qui cum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia certas res nunciarent; cum ille earum rerum nulli paruisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata retulerunt. Dio. lib. XLVI. SAPIENTIA *quadam, credo*, } ironia. aliam enim caussam significat, ut studium in Antonium, & sensum in tuenda libertate non optimum. subiungit autem ut se dissimilem illorum ostendat, Quod ego non possem. Ista, inquit, sapientia, quae uos nimium irasci non patitur, carere me confiteor. COTYLAE } L. Vario Cotylae, qui legatus Antonij ad senatum uenit.

O R A T I O

O. DII immortales, quam magnum est personam in rep. tueri principis: quae non animis solum debet, sed etiam oculis seruire ciuium. domum recipere legatum hostium, in cubiculum admittere, etiam reducere, hominis est nihil de dignitate, nimium de periculo cogitantis. quod autem est periculum? nam, si maximum in discrimen uenitur, aut libertas parata uictori est, aut mors exposita uicto: quorum alterum optabile est, alterum effugere nemo potest: turpis autem fuga mortis omni est morte peior. nam illud quidem, non adducor, ut credam, esse quosdam, qui inuideant alicuius constantiae, qui labori, eius perpetuam in rep. adiuuanda uoluntatem & a senatu, & a populo R. probari moleste ferant. omnes id quidem facere debebamus; eaq. erat non modo apud maiores nostros, sed etiam nuper summa laus consularium, uigilare, cogitare, adesse animo, semper aliquid pro rep. aut cogitare, aut facere, aut dicere. Ego P. C. Q. Scaeuolam augurem, memoria teneo, bello Marsico, cum esset summa senectute, & perdita ualetudine, quotidie, simul atque luceret, facere omnibus conueniendi potestatem sui: neque eum quisquam illo bello uidit in lecto; senexque, & debilis primus ueniebat in curiam. huius industriam, maxime quidem uellem, ut imitarentur ij, quos oportebat; secundo autem loco, ne alterius labori inuiderent. etenim, P. C. cum in spem libertatis sexennio post simus ingressi, diutiusq. seruitutem perpessi, quam captiui serui frugi & diligentes solent; quas uigilias, quas sollicitudines, quos labores liberandi populi R. caussa recusare debemus? equidem, P. C. quamquam hoc honore usi togati solent esse, cum est in sagis ciuitas; statui tamen, a nobis, ceterisq. ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantaq. perturbatione reip. non differre uestitu. non enim ita gerimus nos hoc bello consulares, ut aequo animo populus R. uisurus sit nostri honoris insignia; cum partim e bonis ita timidi sint, ut omnem ij populi R. beneficiorum memoriam abiecerint; partim ita a rep. auersi, ut huic se hosti fauere prae se ferant, legatos nostros ab Antonio despectos esse & irrisos facile patiantur, legatum Antonij sublevatum uelint: hunc enim reditu ad Antonium prohiberi negabant oportere; & in eodem excipiendo sententiam meam corrigebant: quibus morem geram. redeat ad imperatorem suum Varius, sed ea lege, ne umquam Romam reuertatur. ceteris autem, si errorem suum deposuerint, & cum rep. in gratiam redierint, ueniam, & impunitatem dandam puto. Quas ob res ita censeo, eorum, qui cum M. Antonio sunt, qui ab armis discesserint, & aut ad C. Pansam, aut ad A. Hirtium consules, aut ad D. Brutum imperatorem, consulem designatum, aut ad C. Caesarem propraetorem ante idus Mart. primas adierint, eis fraudi ne sit, quod cum M. Antonio fuerint: si quis eorum, qui cum M. Antonio sunt, fecerit, quod honore, praemio ue dignum esse uideatur, uti C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue, si eis uidebitur, de eius bonore, praemio ue, primo quoque die ad senatum referant; si quis post hoc ad Antonium profectus esset, praeter L. Varium, senatum existimaturum eum contra remp. fecisse.

E X P L A N A T I O

ETIAM. SEDUCERE, } sermonis caussa, nec minima de re in ep ad Lentulum. Quoniam quidam nobiles homines & de me optime meriti, nimis amarent inimicum meum, meq. inspectante saepe eum in senatu modo seuere seducerent, modo familiariter, atque hilare amplexarentur. ALICUIUS *constantiae*, } se ipsum designat. AUGUREM, } fuit enim eodem tempore Q. Scaeuola pontifex max. De hoc augure tantum illud dicam, generum fuisse C. Laelij sapientis, socerum L. Crassi oratoris. nominatur in principio libri de amicitia. MARSICO } a Marsis ortum. tribus nominibus appellatum, Marsicum, Italicum, Sociale. SEXENNIO *post* } sexto denique anno post ortum ciuile bellum, a consulatu Marcelli, & Lentuli, quo anno Caesar urbe Roma potitus est, ad Pansae, & Hirtij consulatum. IDUS *Mart. primas* } eum diem, qui primus eduum nomine appellabitur. L. VARIUM, } Cotylam, Antonij legatum.

IN . NONAM

M . TVLLII . CICERONIS

PHILIPPICAM

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

REFERENTE *Pansa consule de honore Ser. Sulpicij, qui legatus ad Antonium cum Pisone, & Philippo missus, prope castra quidem peruenerat, sed ante, quam senatus mandata exponeret, obierat; P. Seruilius, sententiam rogatus, decernendum ei publice sepulcrum censuit, statuam non censuit: quod statuae decerni solerent ijs, qui in ipsa legatione essent interfecti, non quibus mortem casus attulisset. Post eum Cicero rogatus, honorem sepulcri Sulpicio non ademit, sed eum omnino statua ornandum esse censuit, ea potissimum ratione usus, quod, cum ad Antonium graui affectus morbo sit profectus, non ei casus, uerum ipsa legatio mortem attulisse uideatur, atque in hanc sententiam grauiter, ornate, copiose disputat. S. C. in eius sententiam factum esse, ex eo perspicitur, quia Pomponius de origine iuris exstare pro rostris Augusti statuam illam auctor est.*

IN. M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER. NONVS

ORATIO. LI

ELLEM, dij immortales fecissent, P. C. ut uiuo potius Ser. Sulpicio gratias ageremus, quam honores mortuo quaereremus. nec uero dubito, quin, si ille uir legationem renunciare potuisset, reditus eius et nobis gratus fuerit, & reip. salutaris futurus: non quo L. Philippo, & L. Pisoni aut studium, aut cura defuerit in tanto officio, tantoq. munere: sed, cum Ser. Sulpicius aetate illos anteiret, sapientia omnes, subito ereptus e caussa totam legationem orbam, & debilitatam reliquit. quod si cuiquam iustus honos habitus est in morte legato; in nullo iustior, quam in Ser. Sulpicio, reperietur. ceteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum uitae periculum, sine ullo mortis metu, profecti sunt: Ser. Sulpicius cum aliqua perueniendi ad M. Antonium spe profectus est, nulla reuertendi. qui cum ita affectus esset, ut, si ad grauem ualetudinem labor accessisset, sibi ipse diffideret, non recusauit, quo minus uel extremo spiritu, si quam opem reip. ferre posset, experiretur. itaque non illum uis hiemis, non niues, non longitudo itineris, non asperitas uiarum, non morbus ingrauescens retardauit: cumq. iam ad congressum, colloquiumq. eius peruenisset, ad quem erat missus, in ipsa cura, & meditatione obeundi sui muneris excessit e uita. Vt igitur alia, sic hoc C. Pansa praeclare, quod nos ad ornandum Ser. Sulpicium cohortatus es, & ipse multa copiose de illius laude dixisti. quibus a te dictis, nihil praeter sententiam dicerem, nisi P. Seruilio respondendum putarem: qui hunc honorem statuae nemini tribuendum censuit, nisi qui ferro esset in legatione interfectus. ego autem, P. C. sic interpretor sensisse maiores nostros, ut caussam mortis censuerint, non genus esse quaerendum. etenim cui legatio ipsa morti fuisset, eius monumentum exstare uoluerunt, ut in bellis periculosis obirēt homines legationis munus audacius. non igitur exempla maiorum quaerenda, sed consilium est eorum, a quo ipsa exempla nata sunt, explicandum. Lar Tolumnius, rex Veientum, quattuor legatos populi R. Fidenis interemit: quorum statuae steterunt usque ad nostram memoriam in Rostris. iustus honos: ijs enim maiores nostri, qui ob remp. mortem obierant, pro breui uita diuturnam memoriam reddiderunt. Cn. Octauij, clari & magni uiri, qui primus in eam familiam, quae postea uiris fortissimis floruit, attulit consulatum, statuam uidemus in Rostris. nemo tum nouitati inuidebat; nemo uirtutem non honorabat. at ea fuit legatio Octauij, in qua periculi suspicio non subesset. nam, cum esset missus a senatu ad animos regum perspiciendos, liberorumq. populorum, maximeque, ut nepotem Antiochi regis, eius, qui cum maioribus nostris bellum gesserat, classes habere, elephantos alere prohiberet; Laodiceae in gymnasio a quodam Leptine est interfectus. reddita est ei tum a maioribus statua pro uita, quae multos per annos progeniem eius honestaret, nunc ad tantae familiae memoriam sola restaret. atque & huic, & Tullo Clunio, & L. Roscio, & Sp. Autio, & C. Fulcinio, qui a Veientium rege caesi sunt, non sanguis, qui est profusus in morte, sed ipsa mors ob remp. obita, honori fuit.

EXPLANATIO

AR *Tolumnius*, } historia apud Liuium lib. IV. CN. *Octauij*, } Plinius lib. XXXIV. AD *tantae familiae memoriam* } gens Octauia manebat, sed ea familia, quae ab Octauio illo in legatione interfecto originem ducebat, prorsus omnis interierat: ut eius memoriam sola statua conseruaret. differt autem a familia gens: potest enim familias multas gens una complecti. ut in Cornelia Scipiones, Lentuli, Sullae, Cinnae, Dolabellae, alij praeterea fuere. TVLLO *Clunio*, } in his nominibus non nihil differunt Liuius, & Plinius.

ORATIO

ITAQVE, P. C. si Ser. Sulpicio casus mortem attulisset, dolerem equidem tanto reip. uulnere; mortem uero eius non monumentis, sed luctu publico esse ornandam putarem: nunc autem quis dubitat, quin ei uitam abstulerit ipsa legatio? secum enim ille mortem extulit: quam, si nobiscum remansisset, sua cura, optimi filij, fidelissimae coniugis diligentia uitare potuisset. at ille, cum uideret, si uestrae auctoritati non paruisset, dissimilem se futurum sui, sin paruisset, munus sibi illud pro rep. susceptum uitae finem allaturum; maluit in maximo populi R. discrimine emori, quam minus, quam potuisset, uideri reip. profuisse. multis illi in urbibus, qua iter faciebat, reficiendi se, & curandi potestas fuit: aderat hospitum inuitatio liberalis pro dignitate summi uiri, & eorum

hortatio,

hortatio, qui una erant missi, ad requiescendum, & uitae suae consulendum. at ille properans, festinans, mandata nostra conficere cupiens, in hac constantia, morbo aduersante, perseuerauit. cuius cum aduentu maxime perturbatus esset Antonius, quod ea, quae sibi iussu nostro denunciarentur, auctoritate erant, & sententia Ser. Sulpicij constituta; declarauit, quam odisset senatum, cum, auctorem senatus exstinctum, laete, atque insolenter tulit. Non igitur magis Octauium Leptines, nec Veientium rex eos, quos modo nominaui, quam Ser. Sulpicium occidit Antonius. is enim profecto mortem attulit, qui caussa mortis fuit. Quocirca ad posteritatis etiam memoriam pertinere arbitror, exstare quod fuerit de hoc bello iudicium senatus. erit enim statua ipsa testis, bellum tam graue fuisse, ut legati interitus honoris memoriam consecutus sit. quod si excusationem Ser. Sulpicij, P. C. legationis obeundae recordari uolueritis: nulla dubitatio relinquetur, quin honore mortuo, quam uiuo iniuriam fecimus, sarciamus. uos enim, P. C. (graue dictu est, sed dicendum tamen) uos, inquam, Ser. Sulpicium uita priuastis. quem cum uideretis re magis morbum, quam oratione, excusantem; non uos quidem crudeles fuistis: quid enim minus in hunc ordinem conuenit? sed, cum speraretis nihil esse, quod non illius auctoritate, & sapientia effici posset, uehementius excusationi obstitistis, atque eum, qui semper uestrum consensum grauissimum iudicauisset, de sententia deiecistis. ut uero Pansae consulis accessit cohortatio grauior, quam aures Ser. Sulpicij ferre didicissent; tum uero denique filium, meq. item se duxit, atque ita locutus est, ut auctoritatem uestram uitae suae se diceret anteferre. cuius nos uirtutem admirati, non ausi sumus eius aduersari uoluntati. mouebatur singulari pietate filius: non multum eius perturbationi meus dolor concedebat: sed uterque nostrum cedere cogebatur magnitudini animi, orationisq. grauitati; cum quidem ille, maxima laude, & gratulatione omnium uestrum, pollicitus est, se, quod uelletis, esse facturum, neque eius sententiae periculum uitaturum, cuius ipse auctor fuisset. quem exsequi mandata uestra properantem mane postridie prosecuti sumus. qui quidem discedens, mecum ita locutus est, ut eius oratio omen fati uideretur.

EXPLANATIO

RE *magis* } ipsa macie, & imbecillitate. CVIVS *ipse auctor fuisset*. } ut ad Antonium legati mitterentur.

ORATIO

REDDITE *igitur, P. C. ei uitam, cui ademistis. uita enim mortuorum in memoria est posita uiuorum. perficite, ut is, quem nos inscij ad mortem misimus, immortalitatem habeat a uobis. cui si statuam in Rostris decreto uestro statueritis, nulla eius legatio em posteritatis obscurabit obliuio. nam reliqua Ser. Sulpicij uita multis erit praeclarisq. monumentis ad omnem memoriam commendata. semper illius grauitatem, constantiam, fidem, praestantem in rep. tuenda curam, atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit. nec uero silebitur admirabilis quaedam, & incredibilis, & paene diuina eius in legibus interpretandis, aequitate explicanda scientia. omnes ex omni aetate, qui hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Ser. Sulpicio non sint comparandi. neque enim ille magis iuris consultus, quam iustitiae fuit: ita ea, quae proficiscebantur a legibus, & a iure ciuili, semper ad facilitatem, aequitatemq. referebat; neque instituere litium actiones malebat, quam controuersias tollere. Ergo hoc statuae monumento non eget. habet alia maiora. haec enim statua mortis honestae testis erit, illa memoria uitae gloriosae: ut hoc magis monumentum grati senatus, quam clari uiri, futurum sit. Multum etiam ualuisse ad patris honorem pietas filij uidebitur: qui quamquam afflictus luctu non adest, tamen sic animati esse debetis, ut ille si adesset. est autem ita affectus, ut nemo umquam unici filij mortem magis doluerit, quam ille maeret patris. Equidem etiam ad famam Ser. Sulpicij filij arbitror pertinere, ut uideatur honorem debitum patri praestitisse. quamquam nullum monumentum clarius Ser. Sulpicius relinquere potuit, quam effigiem morum suorum, uirtutis, constantiae, pietatis, ingenij, filium: cuius luctus aut hoc honore uestro, aut nullo solatio leuari potest. Mihi autem recordanti Ser. Sulpicij multos in nostra familiaritate sermones, gratior illi uidetur, si quis est sensus in morte, aenea statua futura, & ea pedestris, quam inaurata equestris; qualis L. Sullae prima sta ua est. mirifice enim Seruius maiorum continentiam diligebat, huius saeculi insolentiam uituperabat. ut igitur si ipsum consulam, quid uelit, sic pedestrem ex aere statuam, tam quam ex eius auctoritate, & uoluntate, decerno: quae quidem magnum ciuium dolorem, & desiderium honore monumenti minuet, & leniet.*

EXPLANATIO

ILLA, *memoria uitae gloriosae*: } illa, quae gesfit in omni uita. INSOLENTIAM } sumptus nimios. eodem sensu in ep. ad Paetum: In Epicuri nos aduersarij nostri castra coniecimus, nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad illam tuam lautitiam. Ad eandem intemperantiam refero illud in Verrem lib. IV. Nihil de luxuria Apronij loquor, nihil de insolentia. Nec dubito, quin de sumptu immoderato dictum sit in ea pro Roscio Amerino: Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.

ORATIO

ATQVE hanc meam sententiam, P. C. P. Seruilij sententia probari necesse est: qui sepulcrum publice decernendum Ser. Sulpicio censuit, statuam non censuit. nam, si mors legati sine caede, atque ferro nullum honorem desiderat: cur decernis honorem sepulturae, qui maximus haberi potest mortuo? sin id tribuit Ser. Sulpicio, quod non est datum Cn. Octauio: cur, quod illi datum est, huic dandum esse non censes? maiores quidem nostri statuas multis decreuerunt, sepulcra paucis. sed statuae intereunt tempestate, ui, uetustate: sepulcrorum autem sanctitas in ipso solo est, quod nulla ui moueri, neque deleri potest: atque, ut cetera extinguuntur, sic sepulcra sanctiora fiunt uetustate. Augeatur igitur isto honore etiam is uir, cui nullus honor tribui non debitus potest: grati simus in eius morte decoranda, cui nullam iam aliam gratiam referre possumus: notetur etiam Antonij, nefarium bellum gerentis, scelerata audacia. his enim honoribus habitis Ser. Sulpicio, repudiatae, reiectaeq. legationis ab Antonio manebit testificatio sempiterna.

EXPLANATIO

SEPVLTVRAE,} sepultura differt a sepulcro. est enim honor ille, qui sepeliendo mortuo tribuitur. Phil. 1. Qui illam insepultam sepulturam effecerant. Quo loco sepulturam sepulcro caruisse dicit. SIN *id tribuit Ser. Sulpicio*,} quasi quiddam honorificentius, quam tributum erat Cn. Octauio.

ORATIO

QVAS ob res ita censeo: Cum Ser. Sulpicius, Q. F. Lemonia, Rufus, difficillimo reip. tempore, graui, periculosoq. morbo affectus, auctoritatem senatus, salutemq. reip. uitae suae praeposuerit; contraq. uim, grauitatemq. morbi contenderit, ut in castra Antonij, quo senatus eum miserat, perueniret; isque, cum iam prope castra uenisset, ui morbi oppressus uitam amiserit maximo reip. tempore; eiusq. mors consentanea uitae fuerit sanctissime honestissimeq. actae; in qua saepe magno usui reip. Ser. Sulpicius & priuatus, & in magistratibus fueris; cum talis uir ob remp. in legatione mortem obierit; senatui placere, Ser. Sulpicio statuam pedestrem aeneam in Rostris ex huius ordinis sententia statui, circumq. eam statuam locum ludis, gladiatoribusq. liberos, posterosq. eius quoquo uersus pedes quinque habere. quod is ob remp. mortem obierit, eamq. caussam in basi inscribi: utiq. C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue, si eis uidebitur, quaestoribus urbanis imperent, ut eam basim, statuamq. faciendam, & in Rostris statuendam locent; quantiq. locauerint, tantam pecuniam redemptori attribuendam soluendamq. curent: cumq. antea senatus auctoritatem suam in uirorum fortium funeribus ornamentisq. ostenderit, placere, eum quam amplissime supremo die suo efferri: & cum Ser. Sulpicius Q. F. Lemonia, Rufus, ita de rep. meritus sit, ut his ornamentis decorari debeat, senatum censere, atque e rep. existimare, aediles curules edictum, quod de funeribus habeant, Ser. Sulpicij, Q. F. Lemonia, Rufi, funeri remittere, utiq. locum sepulcro in campo Esquilino C. Pansa consul, seu quo in loco uidetur, pedes triginta quoquo uersus assignet, quo Ser. Sulpicius inferatur: quod sepulcrum ipsius, liberorum, posterorumq. eius sit, uti quod optimo iure sepulcrum publice datum est.

EXPLANATIO

LEMONIA} pro, ex Lemonia tribu. sic enim Pedianus interpretatur illud, C. Verrem Romilia: & addit ciues omnes Romanos in aliqua tribu censeri solitos, & ab ea interdum indicari. Cuius extant consuetudinis exempla permulta. Lemonia igitur Sulpicij tribus fuit: de qua & de ceteris omnibus alibi copiose diximus. MAXIMO *reip. tempore*} quod proxime dixit, Difficillimo, Et lib. III. de Leg. Est autem boni auguris, meminisse, maximis reip. temporibus praesto esse debere. Nec tamen displicet quod libri nonnulli ueteres habent: In maximo reip. munere, idest, legatione. nam cum paullo ante dictum sit, Difficillimo reip. tempore; cur idem iteretur? PROPE *castra*} supra: Cuius cum aduentu maxime perturbatus esset Antonius. QVOD *is ob remp. obierit*,} mihi non satis constat, sint ne Ciceronis haec uerba, an ab aliquo addita, tamquam glossema sequentium. DE *funeribus*} de sumptu funerum. REMITTERE;} ut in Sulpicij funus erogari plus liceat, quam edicto permittatur.

IN . DECIMAM

M . TVLLII . CICERONIS

PHILIPPICAM

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

GIT gratias Pansae, quia, litteris M. Bruti acceptis, senatum statim uocauit. Queritur cum Caleno, quod utrumque Brutum aeque non probare uideatur, qui remp. defendant; Antonium autem, qui oppugnet, probet idem uel maxime. Commemorat ea, quae M. Brutus in Graecia gesserat: & ab eo nihil turbulentum, nihil non utile reip. timendum esse confirmat. Suadet, ut, quae M. Brutus egerit priuato consilio, publica auctoritate, ut idem ei tribuatur, quod D. Bruto, & C. Caesari, comprobentur. Censet etiam, Q. Hortensio, Macedoniae proconsuli, qui Brutum in comparando exercitu adiuuerat, confirmandam esse prouinciae administrationem, quoad ei ex S. C. successum esset.

IN. M. ANTONIVM PHILIPPICARVM

LIBER. DECIMVS

ORATIO. LII

AXIMAS tibi, Pansa, gratias omnes & habere, & agere debemus: qui, cum hodierno die senatum te habiturum non arbitraremur; ut M. Bruti, praestantissimi ciuis, litteras accepisti, ne minimam quidem moram interposuisti, quin quamprimum maximo gaudio, & gratulatione frueremur. cum factum tuum gratum omnibus debet esse, tum uero oratio, qua, recitatis litteris, usus es. declarasti enim, uerum esse id, quod ego semper sensi, neminem alterius, qui sua confideret, uirtuti inuidere. itaque mihi, qui plurimis officiis sum cum Bruto, & maxima familiaritate coniunctus, minus multa de illo dicenda sunt. quas enim ipse mihi partes sumpseram, eas praecepit oratio tua. sed mihi, P.C. necessitatem attulit paullo plura dicendi sententia eius, qui rogatus est ante me: a quo ita saepe dissentio, ut iam uerear, ne, id quod fieri minime debet, minuere amicitiam nostram uideatur perpetua dissensio.

EXPLANATIO

AVDIO, *& gratulatione* } ut gauderemus reip. caussa, gratularemur Bruto, qui res maximas gessisset. FRVEREMVR. }. legendis Bruti litteris. VSVS *es.* } cum laude Bruti. ANTE *me:* } immo ante omnes. nam ante Ciceronem & P.Seruilius rogabatur: ut patet ex Phil.7.& 9.

ORATIO

QVAE est enim ista tua ratio, Calene, quae mens, qui numquam post Kal. Ian. idem senseris, quod is, qui te sententiam primum rogat? cur numquam tam frequens senatus fuit, ut unus aliquis tuam sententiam secutus sit? cur semper dissimiles tui defendis? cur, cum te & uita, & fortuna tua ad otium, ad dignitatem inuitet, ea probas, ea decernis, ea sentis, quae sint inimica & otio communi, & dignitati tuae? nam, ut superiora omittam, hoc certe, quod mihi maximam admirationem mouet, non tacebo. Quod est tibi cum Brutis bellum? cur eos, quos omnes paene uenerari debemus, solus oppugnas? alterum circumsideri non moleste fers, alterum tua sententia spolias iis copiis, quas ipse suo labore, & periculo ad reip. non ad suum praesidium, per se, nullo adiuuante, confecit. qui est iste tuus sensus, quae cogitatio, Brutos ut non probes, Antonios probes? quos omnes carissimos habent, tu oderis? quos acerbissime omnes oderunt, tu constantissime diligas? amplissimae tibi fortunae sunt, summus honoris gradus, filius, ut & audio, et spero, natus ad laudem: cui cum reip. caussa faueo, tum etiã tua. quaero igitur, eũ ne Bruti similem malis, an Antonii? ac permitto, ut de tribus Antoniis eligas, quem uelis. Dii meliora, inquies. cur igitur non iis faues, eos laudas, quorum similem filium tuum esse uis? simul enim reip. consules, & propones illi exempla ad imitandum. Hoc uero, Q. Fufi, cupio sine offensione nostrae amicitiae, sic tecum, ut a te dissentiens senator, queri. ita enim dixisti, & quidem de scripto: nam te inopia uerbi lapsum putarem, nisi tuam in dicendo facultatem nossem: litteras Bruti recte, & ordine scriptas uideri. quid est aliud, librarium Bruti laudare, non Brutum? usum in rep. Calene, magnum iam habere & debes, & potes: quando ita decerni uidisti, aut quod S. C. huius generis, (sunt enim innumerabilia) bene scriptas litteras decretum a senatu? quod uerbum tibi non excidit, ut saepe fit, fortuito: scriptum, meditatum, cogitatum attulisti. hanc tibi consuetudinem plerisque in rebus bonis obtrectandi si qui detraxerit; quid tibi, quod sibi quisque uelit, non relinquetur? Quamobrem collige te; placaq. animum istum aliquando, & mitiga: audi uiros bonos, quibus uteris multis: loquere cum sapientissimo homine, genero tuo, saepius, quam ipse tecum; tum denique amplissimi honoris nomen obtinebis. An uero hoc pro nihilo putas, in quo quidem, pro amicitia, tuam uicem dolere soleo, efferri haec foras, & ad populi R. aures peruenire, ei, qui primus sententiam dixerit, neminem assensum? quod etiam hodie futurum arbitror. Legiones abducis a Bruto, quas? nempe eas, quas ille a C. Antonii scelere auertit, & ad remp. sua auctoritate transduxit. rursus igitur uis, nudatum illum, atque solum a rep. relegatum uideri. Vos autem, P. C. si M. Brutum deserueritis, prodideritis; quem tandem ciuem umquam, ornabitis? nisi forte eos, qui diadema imposuerint, conseruandos, eos, qui nomen regis sustulerint, deferendos putatis. At de hac quidem diuina, atque immortali laude Bruti silebo: quae gratissima memoria omnium ciuium inclusa, nondum publica auctoritate testata est. Tantam ne patientiam, dii boni, tantam moderationem, tantam in

ni uci a tranquillitatem, & modestiam? qui cum praetor urbanus esset, urbe caruit, ius non dixit, cum omne ius reip. recuperasset: cumq. concursu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri solebat, praesidioq. Italiae cunctae saeptus posset esse, absent iudicio bonorum defensus esse maluit, quam praesens manu: qui ne Apollinares quidem ludos, pro sua populiq. R. dignitate apparatos, praesens fecit, ne quam uiam patefaceret sceleratorum hominum audaciae. quamquam qui umquam aut ludi, aut dies laetiores fuerunt, quam cum? in singulis uersibus populus R. maximo clamore, & plausu Bruti memoriam prosequebatur. corpus aberat liberatoris: libertatis memoria aderat: in qua Bruti imago cerni uidebatur. At hunc his ipsis ludorum diebus uidebam in insula clarissimi adolescentis, Luculli, propinqui sui, nihil nisi de pace & concordia ciuium cogitantem, eundem uidi postea Veliae cedentem Italia, ne qua oriretur belli ciuilis caussa propter se. o spectaculum illud non modo hominibus, sed undis ipsis, & litoribus luctuosum, cedere e patria seruatorem eius, manere in patria perditores. Cassii classis paucis post diebus consequebatur, ut me puderet, P. C. in eam urbem redire, ex qua illi abirent. sed, quo consilio redierim, initio audistis, post estis experti. exspectatum igitur tempus a Bruto est. nam, quoad uos omnia pati uidit, usus est ipse incredibili patientia: postea quam uos ad libertatem sensit erectos, praesidia uestrae libertati parauit. at cui pesti, quantaeq. restitit? si enim C. Antonius quod animo intenderat, perficere potuisset; (potuisset autem, nisi eius sceleri uirtus M. Bruti obstitisset) Macedoniam, Illyricum, Graeciam perdidissemus; esset uel receptaculum pulso Antonio, uel agger oppugnandae Italiae Graecia: quae quidem nunc M. Bruti imperio, auctoritate, copiis non instructa solum, sed etiam ornata tendit dexteram Italiae, suumq. ei praesidium pollicetur. quod qui ab illo abducit exercitum, & respectum pulcherrimum, & praesidium firmissimum adimit reip.

EXPLANATIO

IS, *qui te sententiam primum rogat?* } Pansa consul, Caleni gener. Phil. 5. & 8. CUR *numquam* } alij, Cur, delent, & pro, Fuit, legunt, Fuerit. mihi sententia non uidetur hanc sententiam ferre posse. unde enim, Fuerit, pendebit? QUOD *unus* } cum ueteribus libris ita lego. saepe enim, quod, pro, ut, Ciceronem dixisse, alibi docuimus. FORTUNA *tua* } nouis enim rebus delectantur ij, qui fortuna parum prospera utuntur. SUMMUS *honoris gradus,* } erat enim consularis. QUID *tibi, quod sibi quisque uelit non relinquetur?* } nihil in te erit, quod omnes non probent: omnia relinquentur, hoc uno detracto, quae sibi quisque expetat. GENERO *tuo,* } Pansa consule. supra. AMPLISSIMI *honoris nomen obtinebis.* } tunc eris uere consularis. LEGIONES *abducis a Bruto?* } quia sine S.C. eas comparasset. C. ANTONII *scelere* } occupare enim Macedoniam cogitabat, quam sortitus erat. uide Phil. 3. infra quoque scelus appellat eiusdem C. Antonij. QUI *diadema imposuerit,* } Caesari. is autem fuit M. Antonius consul. Phil. 2. NOMEN *regni sustulerint,* } rege sublato. TANTAM *in iniuria* } loquitur de M. Bruto: qui cum esset praetor urbanus, in urbe tuto esse non potuit. IUS *non dixit,* } ius dicebant praetores duo, urbanus, & peregrinus: reliqui de criminibus quaerebant. RECUPERASSET: } tyranno sublato. PRAESIDIO *cunctae Italiae* } in ep. ad M. Brutum: Excessistis urbe ea, quam liberaratis: Italiae sua uobis studia profitenti remisistis. APOLLINARES *ludos* } qui ad curam praetoris urbani pertinebant. Phil. 2. Cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? LUCULLI, } eius filij qui Mithridatem, Tigranemq. deuicit. PROPINQUI *sui,* } natus enim erat Catonis Uticensis filia: & eiusdem Catonis filiam Brutus in matrimonio habebat. EUNDEM *uidi postea Veliae,* } Phil. 1. UT *me puderet in eam urbem redire, ex qua illi abirent.* } Phil. 1. Turpe mihi ipsi uidebatur, in eam urbem me audere reuerti, ex qua Brutus excederet: & ibi uelle tuto esse, ubi ille non posset. Et in ep. ad M. Brutum: Dolebam in eam urbem me ire, quam tu fugeres, qui eam liberasses. INITIO *audistis,* } cum primam orationem habui. ESTIS *experti.* } rediisse enim eo me consilio cognouistis, ut remp. defenderem. QUOD *qui ab illo abducit exercitum;* } quod, pro, sed, ut in ep. ad Terentiam: Quod utinam minus uitae cupidus fuissem. Et Terentius in Andr. Quod ego per hanc te dextram oro. RESPECTUM } non relinquit reip. quo respiciat Phil. 5. Cum respectum ad bonos, & ad senatum non haberet. Phil. 11. Non ut ex ea acie respectum haberemus, sed ut ipsa acies subsidium haberet etiam transmarinum. Hunc locum alij aliter & distinguunt, & legunt: a quibus dissentio.

ORATIO

EQUIDEM cupio haec quamprimum Antonium audire, ut intelligat, non D. Brutum, quem uallo circumsidet, sed se ipsum obsideri. tria tenet oppida toto in orbe terrarum: habet inimicissimam Galliam, eos etiam, quibus confidebat, alienissimos transpadanos: Italia omnis infesta est: exterae nationes a prima ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum & fortissimorum ciuium imperiis, & praesidijs tenentur. erat ei spes una in C. Antonio: qui duorum fratrum aetatibus medius interiectus, uitiis cum utroque certabat: qui, tamquam extruderetur a senatu in Macedoniam, & non contra prohiberetur proficisci, ita cucurrit. Quae tempestas dij immortales, quae flamma, quae uastitas, quae pestis Graeciae, nisi incredibilis ac diuina uirtus Caesaris furentis hominis conatum, atque audaciam compressisset? quae celeritas illa Bruti? quae cura? quae uirtus? etsi ne C. quidem Antonij celeritas contemnenda est. quam nisi in uia caducae hereditates retardassent, uolasse eum, non

iter fecisse, diceres. alios ad negotium publicum ire cum cupimus, uix solemus extrudere: hunc retinentes exclusimus. At quid ei cum Apollonia? quid cum Dyrrhachio? quid cum Illyrico? quid cum P. Vatinij imperatoris exercitu? succedebat, ut ipse dicebat, Hortensio. certi fines Macedoniae, certa condicio, certus, si modo erat ullus, exercitus: cum Illyrico uero, & cum Vatinij legionibus quid erat Antonio? At ne Bruto quidem. id enim fortasse quispiam improbus dixerit. Omnes legiones, omnes copiae, quae ubique sunt, reip. sunt. neque enim legiones, quae Antonium reliquerunt, Antonij potius, quam reip. fuisse dicentur. omne enim & exercitus & imperij ius amittit is, qui eo imperio & exercitu remp. oppugnat. quod si ipsa resp. iudicaret, aut si omne ius decretis eius statueretur, Antonione, an Bruto legiones populi R. adiudicaret? alter aduolarat subito ad direptionem, pestemq. sociorum; ut, quacumque iret, omnia uastaret, diriperet, auferret, exercitu populi R. contra ipsum populum R. uteretur: alter eam sibi legem statuerat, ut quocumque uenisset, lux uenisse quaedam & spes salutis uideretur. denique alter ad euertendam remp. praesidia quaerebat, alter ad conseruandam. Nec uero nos hoc magis uidebamus, quam ipsi milites, a quibus tanta in iudicando prudentia non erat postulanda. cum septem cohortibus esse Apolloniae scribit Antonium. qui iam aut captus est, quod dij dent: aut certe, homo uerecundus, in Macedoniam non accedit, ne contra S. C. fecisse uideatur. delectus habitus in Macedonia est summo Q. Hortensii studio, & industria: cuius animum egregium, dignumq. & ipso, & maioribus eius ex Bruti litteris perspicere potuistis. legio, quam L. Piso ducebat, legatus Antonij, Ciceroni se filio meo transdidit. equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertito, alter eum, a quo ducebatur, reliquit in Thessalia, seseq. ad Brutum contulit; alterum in Macedonia Cn. Domitius, adolescens summa uirtute, grauitate, constantia, a legato Syriaco abduxit. P. autem Vatinius, qui & antea iure laudatus a nobis, & hoc tempore merito laudandus est, aperuit Dyrrhachij portas Bruto, & exercitum transdidit. Tenet igitur populus R. Macedoniam, tenet Illyricum: tuetur Graeciam: nostrae sunt legiones, nostra leuis armatura, noster equitatus, maximeq. noster est Brutus, semperq. noster, cum sua excellentissima uirtute reip. natus, tum fato quodam paterni materniq. generis, & nominis. Ab hoc igitur quisquam bellum timet, qui, ante quam nos id coacti suscepimus, in pace iacere, quam in bello uigere, maluit? quamquam ille quidem numquam iacuit, nec hoc cadere uerbum in tantam uirtutis praestantiam potest. erat enim in desiderio ciuitatis, in ore, in sermone omnium: tantum autem aberat a bello, ut cum cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit ciuium studijs potius, quam eos in armorum discrimen adduceret. itaque illi ipsi, si qui sunt, qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen ijdem moderationem, patientiamq. mirantur.

EXPLANATIO

TRIA *tenet opida toto in orbe terrarum: habet inimicissimam Galliam*, &c. } tenebat Bononiam, Regium Lepidi, Parmam. id cognoscitur ex ep ad Cassium. in qua sic est: Peaeter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus studiosissimam reip. tuos etiam clientes transpadanos mirifice coniunctos cum caussa habebamus. A. PRIMA *ora Graecie usque ad Aegyptum* } idem sceipsit ad Cassium ep. 5. lib XII fam. PROHIBERETVR } S.C. ut infra. CAESARIS } locum hoc nomen hic non habet. non enim C. Antonij in Graecia, sed Marci in Italia, redeuntis a Brundisio, conatum Caesar compressit. nec tamen illa uerba, Incredibilis ac diuina uirtus, conuenire in Brutum uidentur; de quo statim sequitur, Quae uirtus? nisi si ferociorem in Graecia C. Antonium futurum fuisse existimemus, nisi Marci fratris impetum Caesar in Italia repressisset. CADVCAS } quas occupauit, tamquam ad eum pertinerent. caducae autem hereditates dicebantur, cum heres non exstabat. quod cum accideret, ad fiscum deuoluebantur. APOLLONIA? } & Apollonia, & Dyrrhachium erant in Macedonia, quam regebat Q. Hortensius. Illyrico autem Vatinius praeerat. FILIO *meo* } quem Brutus Athenis secum abduxit, eoq. legato usus est. Plutarchus in Bruto. PATERNI, *materniq. generis* } paterni, a L. Bruto, qui reges eiecit: materni, a Seruilio Ahala. qui regnum appetentem Sp. Melium sua manu interfecit. Liuius, Cicero, alij. IN *pace iacere*, } cum Antij, Lanuuij, Veliae moraretur.

ORATIO

SED iam uideo, quid loquantur: neque enim id occulte faciunt. timere se dicunt, quo modo ferant ueterani, exercitum Brutum habere. Quasi uero quidquam intersit inter A. Hirtij, C. Pansae, D. Bruti, C. Caesaris, & hunc exercitum M. Bruti. nam, si quattuor exercitus ij, de quibus dixi, propter ea laudantur, quod pro populi R. libertate arma ceperunt: quid est, cur hic M. Bruti exercitus non in eadem caussa ponatur? At enim ueteranis suspectum est nomen M. Bruti: magis ne, quam Decimi? equidem non arbitror. etsi est enim Brutorum commune factum, & laudis societas aequa: Decimo tamen iratiores ij, qui id factum dolebant, quo minus ab eo rem illam dicebant fieri debuisse. Quid ergo nunc agunt tot exercitus, nisi ut obsidione D. Brutus liberetur? qui autem hos exercitus ducunt? ij, credo, qui C. Caesaris res actas euerti, qui caussam ueteranorum prodi uolunt. si ipse uiueret C. Caesar, acrius, credo, acta sua defenderet, quam uir fortissimus defendit Hirtius. aut amicior caussae quisquam inueniri potest, quam filius? at horum alter, nondum ex longinquitate grauissimi morbi recreatus, quidquid habuit uirium, id in eorum libertatem defendendam contulit, quorum uotis iudicauit se a morte reuocatum: alter, uirtutis robore firmior, quam aetatis. cum istis ipsis ueteranis ad D. Brutum liberandum est profectus. igitur illi, certissimi, ijdemq. acerrimi Caesaris actorum patroni, pro D. Bruti salute bellum gerunt:

quos

*quos ueterani sequuntur: de libertate enim populi R. nō de suis commodis, armis decernendum uideant. Quid est igitur, cur ijs, qui D. Brutum omnibus opibus conseruatum uelint M. Bruti sit suspectus exercitus? An uero, si quid esset, quod a M. Bruto timendum uideretur, Pansa id non uideret? aut si uideret, non laboraret? quis aut sapientior ad coniecturam rerum futurarum, aut ad propulsandum metum diligentior? atqui huius animum erga M. Brutum, studiumq. uidistis. praecepit oratione sua, quid decernere nos de Bruto, quid sentire oporteret: tantumq. abfuit, ut periculosum reip. Bruti putaret exercitum, ut in eo firmissimum reip. praesidium & grauissimum poneret. Scilicet haec Pansa aut non uidet, (hebeti enim ingenio est) aut neglegit. quae enim Caesar egit, ea rata esse non curat: de quibus confirmandis & sanciendis legem comitijs centuriatis ex auctoritate nostra laturus est. Desinant igitur aut ij, qui non timent, simulare se timere, se prospicere reip. aut ij, qui omnia uerentur, nimium esse timidi; ne illorum simulatio, horum obsit ignauia. Quae, malum, est ista ratio, semper optimis caussis ueteranorum nomen opponere? quorum etiam si amplecterer uirtutem, ut facio; tamen, si essent arrogantes, non possem ferre fastidium. an nos, conantes seruitutis uincla rumpere, impediet, si quis ueteranos id nolle dixerit? non sunt enim, credo, innumerabiles, qui pro communi libertate arma capiant: nemo est, praeter ueteranos milites, uir, qui ad seruitutem propulsandam ingenuo dolore excitetur. potest igitur stare resp. freta ueteranis, sine magno subsidio iuuentutis? quos quidem uos libertatis adiutores complecti debetis, seruitutis auctores sequi non debetis. Postremo, (erumpat enim aliquando uera, & me digna uox) si ueteranorum nutu mentes huius ordinis gubernantur, omniaq. ad eorum uoluntatem nostra dicta, facta referuntur: optanda mors est, quae ciuibus R. semper fuit seruitute potior. omnis est misera seruitus: sed fuerit quaedam necessaria: ecquodnam principium * putatis libertatis capessendae? an, cum illum necessarium, & fatalem paene casum non tulerimus, hunc feremus uoluntarium? tota Italia desiderio libertatis exarsit: seruire diutius non potest ciuitas. serius populo R. hunc uestitum, atque arma dedimus, quam ab eo flagitati sumus: magna nos quidem spe, & prope explorata, libertatis caussam suscepimus: sed, ut concedam, incertos exitus esse belli, Martemq. communem: tamen pro libertate, uitae periculo decernendum est. non enim in spiritu uita est, sed * ea nulla est omnino seruienti. omnes nationes seruitutem ferre possunt, nostra ciuitas non potest; nec ullam aliam ob caussam, nisi quod illae laborem, doloremq. fugiunt: quibus ut careant, omnia perpeti possunt: nos ita a maioribus instituti, atque imbuti sumus, ut omnia consilia, atque facta ad dignitatem, & ad uirtutem referremus. ita praeclara est recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. quod si immortalitas consequeretur praesentis periculi fugam; tamen eo magis ea fugienda uideretur, quo diuturnior seruitus esset. cum uero dies, & noctes omnia nos undique fata circumstent; non est uiri, minimeq. Romani, dubitare, eum spiritum, quem naturae debeat, patriae reddere. concurritur undique ad commune incendium restinguendum: ueterani quidem primi, Caesaris auctoritatem secuti, conatum Antonij repulerunt: post eiusdem furorem Martia legio fregit, Quarta afflixit. sic a suis legionibus condemnatus irrupit in Galliam, quam sibi armis animisq. infestam inimicamq. cognouit. hunc A. Hirtij, C. Caesaris exercitus insecuti sunt: post Pansae delectus urbem, totamq. Italiam erexit. unus omnium est hostis. quamquam habet secum Lucium fratrem, carissimum populo R. ciuem, cuius desiderium ciuitas ferre diutius non potest. quid illa taetrius bellua? quid immanius? qui ob eam caussam natus uidetur, ne omnium mortalium turpissimus esset M. Antonius. Est una Trebellius, qui iam cum tabulis nouis redit in gratiam: T. Plancus, ceteri pares: qui id pugnant, id agunt, ut contra remp. restituti esse uideantur. sollicitant homines imperitos Saxae, Cafones, ipsi rustici, atque agrestes, qui hanc remp. nec uiderunt umquam, nec uidere constitutam uolunt: qui non Caesaris, sed Antonij acta defendunt: quos auertit agri Campani infinita possessio: cuius eos non pudere demiror, cum uideant se mimos, & mimas habere uicinos. ad has pestes opprimendas, cur moleste feramus, quod M. Bruti accessit exercitus? immoderati, credo, hominis, & turbulenti: uide, ne nimium paene patientis. etsi in illius uiri consilijs, atque factis nihil nec nimium, nec parum umquam fuit. omnis uoluntas M. Bruti, P. C. omnis cogitatio, tota mens auctoritatem senatus, libertatem populi R. intuetur, haec habet proposita, haec tueri uult. tentauit, quid patientia proficere posset: nihil cum proficeret, ui contra uim experiendum putauit. cui quidem, P. C. uos idem hoc tempore tribuere debetis, quod ad XIII. Kal. Ian. D. Bruto, C. Caesari, me auctore, tribuistis, quorum priuatum de rep. consilium, & factum auctoritate uestra est comprobatum, atque laudatum: quod idem in M. Bruto facere debetis, a quo insperatum, & repentinum reip. praesidium legionum, equitatus, auxiliorum magnae, & firmae copiae comparatae sunt: adiungendus est Q. Hortensius: qui cum Macedoniam obtineret, adiutorem se Bruto ad comparandum exercitum fidelissimum, & constantissimum praebuit. nam de M. Appuleio separatim censeo referendum: cui testis est per litteras M. Brutus, eum principem fuisse ad conatum exercitus comparandi.*

EXPLANATIO

QVO *minus ab eo rem illam dicebant fieri debuisse.* } inire Decimum consilia de Caesaris nece eo minus dicebant debuisse quia Caesar in eum summa beneficia contulisset, quem etiam scripsit in secundis heredibus. Suetonius. IJ. CREDO, } nimime ij quidem, qui acta Caesaris euerterunt: quae M. Antonius, quantum in ipso fuit, suis legibus euertit. CAVSSAM *ueteranorum* [illegible] } spem [illegible] ueteranorum qui confirmationem agrorum, quos eis Caesar pater assignauerat, a senatu exspectabant. QVORVM [illegible] } pro salute Hirtij aegrotantis uota fecerat populus Romanus. Phil. 1 & 7. CVM [illegible] *ipsis ueteranis* } quibus M. Bruti nomen suspectum esse dicunt. ILLI, } Pansa, & Hirtius, Caesaris, donec uixit, amicissimi: & eius filius Octauianus. SCILICET *hoc* } suspectum ue-

teranis esse posse M. Bruti exercitum. NEGLIGIT: } negligere hoc uideretur, si [illegible] C[illegible], ea rata esse non curaret. LATVRVS *est*. } tulit. nam Phil. 10. sunt haec. Hos sustu[illegible]mus, [illegible] lege comitijs centuriatis lata, sanximus? NON *sunt enim, credo, innumerabiles*, } idest sunt innumerabiles. NEMO *est*, } & hic a contrario sensu accipiendum, pro, nemo est, qui non excitet[illegible]. EC[illegible] *principium putatis* } quod libertatis capessendae initium cogitatis? Hic ego nihil desidero [illegible] do suspicantur. SED *ea nulla est omnino seruienti*. } pro, sed in libertate est in seruitute autem nulla. correctionem, ut arbitror, locus non requirit. EO *magis ea fugienda* [illegible] hoc d[illegible] tatem fugerem cum seruitute coniunctam. NE *omnium mortalium* [illegible] } Simi lis figura in Vatinium: Dic dicta ab eo, quem tu unum improbiorem esse, qu[illegible] te, nonnunquam [illegible] fiteri. Et illa de prouincijs: Piso gloriatur, se breui tempore perfecisse, ne G[illegible] simus existimaretur. CVM *tabulis nouis* } quas tribunus pl. oderat: legem enim de ijs Dol[illegible] tribuno pl. ferente acerrime est aduersatus: nunc idem eas cupit, qui se intel[illegible] aere alieno liberari al[illegible] tione non posse. Phil. 6. T. PLAN[illegible]VS, } Bursa: de quo diximus Phil. 6. RESTITVIT } a Caesare, cum lege Pompeia de ui damnati exsularent. AVERTIT } traduxit a Caesaris actis ad acta Antonij defendenda. INFINITA *possessio*: } ab Antonio data. ME *auctore*, } cum habuit Philippicam tertiam. QVID *pa*[illegible] *proficere pos*[illegible] } satis diu tempus in locis urbis propin[illegible] contriuit, id spectans, ut res urbanae constituerentur, suumq. ius, & suam dignitatem resp. recuperaret: ubi uidit M. Antonium legiones ad urbem, Brundisio arcessitas, adduxisse & omnia per uim agere, tu[illegible] in Graeciam traiecit, ut & armis contra uim, & arma utendum putauit. EQVITATVS, } [illegible] duxit Dolabellae. Phil. 11. quamquam eum abductum Dolabellae a Lentulo, Cas[illegible] ad Cic. lib. XII fam. DE *M. Appuleio* } is est de quo sic ad Ciceronem scripsit Brutus. App[illegible] auctoritate sustinere debes. sed Appuleius in sua epistola celebrabitur. Et Phil. 13. Appuleiana pecunia Brutum subornatis.

ORATIO

QVAE cum ita sint: Quod C. Pansa consul uerba fecit de litteris, quae a Q. Caepione Bruto proconsule allatae, & in hoc ordine recitatae sunt; de ea re ita censeo: Cum Q. Caepionis Bruti proconsulis opera, consilio, industria, uirtute, difficillimo reip. tempore, prouincia Macedonia, Illyricum, cuncta Graecia, legiones, exercitus, equitatus in consulum, senatus, populiq. R. potestate sint; id Q. Caepionem Brutum proconsulem bene, & e rep. pro sua, maiorumq. suorum dignitate, consuetudine reip. bene gerendae fecisse, eamq. rem senatui, populoq. R. gratam esse, & fore; utiq. Q. Caepio Brutus proconsul prouinciam Macedoniam, Illyricum, cunctamq. Graeciam tueatur, defendat, custodiat, incolumemq. conseruet; eiq. exercitui, quem ipse constituit, comparauit, praesit; pecuniaq. ad rem militarem, si qua opus sit, quae publica sit, & exigi possit, utatur, exigat; pecunias [illegible], [illegible] a rem mutuas sumat, frumentum imperet; operamq. det, ut cum suis copijs quamproxime Italiam sit: cumq. ex litteris Q. Caepionis Bruti proconsulis int[illegible]ectum sit, Q. Hortensij proconsulis opera, & uirtute uehementer remp. adiutam, omniaq. eius consilia cum consilijs Q. Caepionis Bruti proconsulis coniuncta fuisse, eamq. rem magno usui reip. fuisse; Q. Hortensium proconsulem recte, & ordine, ex q. rep. fecisse; senatuiq. placere, Q. Hortensium proconsulem cum quae[illegible] us, pr[illegible] ue [illegible] ae storibus, & legatis suis prouinciam Macedoniam obtinere, quoad ei ex S. C. successum sit.

EXPLANATIO

Q. CAEPIONE } adoptatus a Seruiliae matris fratre M. Brutus, praenomen, nomen, cognomen ab eo sumpsit. Cicero nomen omittit. PROCONSVLE } Cretam illi senatus, Cassio A[illegible]m, statim post Caesaris necem, decreuerat. etsi neuter in suam prouinciam quod utraque comparandis exercitibus, quibus ad liberandam remp. opus erat, parum apta uideretur, profectus est: Brutus in Macedoniam, Cassius in Syriam iuit: bi[illegible]q. legionum firmissima praesidia equitatus, & auxiliorum copias maximas, uel ducibus ereptas, uel ijs sua sponte tradentibus, compararunt. Phil. 11. Non igitur Brutus exspectauit decreta nostra, cum studia nosset. neque enim est in prouinciam suam Cretam profectus: in Macedoniam alienam aduolauit: legiones conscripsit nouas, excepit ueteres: equitatum abduxit Dolabellae.

IN . VNDECIMAM

M . TVLLII . CICERONIS

PHILIPPICAM

PAVLLI . MANVTII

COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

BTINENTE *Asiam prouinciam C. Trebonio, decretam a senatu post Caesaris interitum, Dolabella, in Syriam, Antonij sibi lege traditam, proficiscens, cum Trebonio familiarissime collocutus, eumq. summae beneuolentiae simulatione complexus, incautum Smyrnae oppressit, atque interfecit, & Asiam uniuersam occupauit. hoc nuncio Romam perlato, senatus hostem Dolabellam iudicauit, belloq. persequendum censuit. sed cum, eius belli cura, non satis constaret, cui mandanda uideretur, cum alij aliter sentirent; Cicero, deplorata prius Trebonij morte, imperatorem omnino C. Cassium, qui Dolabellam terra, mariq. persequeretur, esse deligendum censuit. in quam sententiam ut S. C. esse factum existimem, his Velleij uerbis adducor: Bruto, Cassioq. prouinciae, quas iam ipsi sine S. C. occupauerant, decretae.*

IN. M. ANTONIVM PHILIPPICARVM

LIBER. VNDECIMVS

ORATIO. LII

MAGNO in dolore, P. C. uel maerore potius, quem ex crudeli, & misera bili morte C. Trebonii, optimi ciuis, moderatissimiq. hominis, accepimus, inest tamen aliquid, quod reip. profuturum putem. perspeximus enim, quanta in his, qui contra patriam scelerata arma ceperunt, inesset immanitas. nam duo haec capita nata sunt post homines natos taeterrima, & spurcissima, Dolabella, & Antonius: quorum alter effecit, quod optabat; de altero patefactum est, quid cogitaret. L. Cinna crudelis; C. Marius in iracundia perseuerans: L. Sulla uehemens: neque ullius horum in ulciscendo acerbitas progressa ultra mortem est: quae tamen poena in ciues nimis crudelis putabatur. ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum. itaque, quorum summum quondam inter ipsos odium, bellumq. meminisitis, eosdem postea singulari inter se consensu, & amore deuinxit impurissimae naturae, & turpissimae uitae similitudo. ergo id, quod fecit Dolabella in quo potuit, multis idem minatur Antonius. sed ille, cum procul esset a consulibus, exercitibusq. nostris, neque dum senatum cum populo R. conspirasse sensisset, fretus Antonii copiis, ea scelera suscepit, quae Romae iam suscepta arbitrabatur a socio furoris sui. quid ergo hunc aliud moliri, quid optare censetis? aut quam omnino caussam esse belli? omnes, qui libere de rep. sensimus, qui dignas uobis sententias diximus, qui populum R. liberum esse uoluimus, statuit ille quidem non inimicos, sed hostes, maiora tamen in uos, quam in hostem, supplicia meditatur: mortem naturae poenam putat esse, iracundiae tormenta, atque cruciatum. qualis igitur hostis habendus est is, a quo uictore si cruciatus absit, mors in beneficii parte numeretur? Quamobrem, P. C. quamquam hortatore non egetis, (ipsi enim uestra sponte exarsistis ad libertatis recuperandae cupiditatem) tamen eo maiore animo studioq. libertatem defendite, quo maiora proposita uictis supplicia seruitutis uidetis.

EXPLANATIO

VEL *maerore potius*, } plus est maeror quam dolor. potest enim esse dolor sine maerore: maeror sine dolore non potest. comes igitur maximi doloris maeror est. INEST *tamen aliquid*, } contraria contrariis miscet interdum Cicero cum lepore, & elegantia. Magno, inquit, in dolore inest tamen aliquid, quod reip. profuturum putem. Similiter ad Att. lib. I. In ista incommodatione alienati illius animi, & offensi, illud inest tamen commodi. Et ad Q. fr. Se effectorum, ut ego in medio dolore, ac desiderio tui, te, cum a me abesses, potissimum secum esse laetarer Et ad Lentulum: Te autem e[illegible] malleta in meis rebus expertum, quam etiam in tuis: tamen in molestia gaudeo, eandem fidem cognoscere hominum non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. ALTER } Dolabella. QVOD *optabat*. } optabat necem Trebonii, possessionem Asiae. DE *altero* } de Antonio: qui Galliam citeriorem, ut inde impetum contra remp. faceret, occupare cogitabat. INTER *ipsos odium*, } uide Phil. 2. BELLVMQ. } contentionem. bellum enim inter ipsos non fuit. ROMAE *iam susceptam* } caedem ciuium. HVNC } Antonium. nam de Dolabella dixit, Ille. NATVRAE *poenam* } poenam, abundare Faernus recte putat.

ORATIO

IN Galliam inuasit Antonius, in Asiam Dolabella, in alienam uterque prouinciam. alteri Brutus obiecit, impetumq. furentis atque omnia diuexare, ac diripere cupientis, uitae suae periculo co[illegible] progressu arcuit, a reditu refrenauit obsideri se passus, ex utraque parte constrinxit Antonium. alter in Asiam irrupit. cur? si, ut in Syriam pateba[t] uia, [illegible] certa, neque [illegible], quid opus fuit cum legione, praemisso Marso nescio quo O[illegible]auio, scelerato latrone, atque egente, qui popularetur agros, uexaret urbes, non ad spem constituendae rei familiaris, quam tenere eum posse negant, qui norunt, (mihi enim hic senator ignotus est) sed ad praesentem pastum mendicitatis suae? consecutus est Dolabella, n[illegible] la suspicione belli: quis enim id putaret? [illegible] tiones fami[illegible] [illegible] cum Trebonio, complexus [illegible] mae beneuolentiae [illegible] exstiterunt [illegible] mul [illegible] quae [illegible] esse [illegible] sunt, [illegible] uiolatae [illegible] nocturnus introitus Sm[illegible], quasi in hostium urbem, quae est [illegible] morum, antiquissimorumq. sociorum: opp[illegible] Trebonius; si ut ab eo, qui

qui aperte hostis esset, incautus; si ut ab eo, qui ciuis etiam tum speciem haberet, miser. ex quo nimium documentum nos capere fortuna uoluit, quid esset uictis extimescendum. consularem hominem, consulari imperio prouinciam Asiam obtinentem, Samiario consuli transdidit: interficere captum statim uoluit, ne nimis, credo, in uictoria liberalis uideretur; cum uerborum contumelijs optimum uirum incesto ore lacerasset, tum uerberibus, ac tormentis quaestionem habuit pecuniae publicae, idq. per biduum: post, ceruicibus fractis, caput abscidit, idq. affixum gestari iussit in pilo: reliquum corpus tractum, atque laceratum abiecit in mare. cum hoc hoste bellandum est, a cuius taeterrima crudelitate omnis barbaria superata est. Quid loquar de caede ciuium R.? de direptione fanorum? quis est, qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat? & nunc tota Asia uagatur, uolitat ut rex, nos alio bello distineri putat. quasi uero non unum idemq. bellum sit contra hoc iugum impiorum nefarium. Imaginem Antonij crudelitatis in Dolabella cernitis. ex hoc illa effecta est: ab hoc Dolabellae scelerum praecepta sunt transdita. Num leniorem, quam in Asia Dolabella fuit, in Italia, si liceat, fore putatis Antonium? mihi quidem & ille peruenisse uidetur quoad progredi potuerit feri hominis amentia: neque Antonius ullius supplicij adhibendi, si potestatem habeat, ullam partem est relicturus.

EXPLANATIO

SI *ut in Syriam:* } si ob eam caussam in Asiam irrupit, ut inde in Syriam proficisceretur: ire in Asiam non oportuit: patebat enim in Syriam uia certa, nec longa. quod si Asiam adire uoluit: quid opus fuit, legionem praemittere? Hunc locum non recte alij distinxerunt. ET *certa, neque longa.* } neque, modo antecedit, ut ep. 1. lib. 10. fam. Haec miror, & gaudeo: modo sequitur, ut hic & paullo post: Mihi quidem & ille peruenisse uidetur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia: neque Antonius ullius supplicij adhibendi, si potestatem habeat, ullam est partem relicturus. CVM *legione,* } ei ab Antonio tradita. Appianus lib. III. OCTAVIO, } M Octauio, Dolabellae legato. Dio. lib. XLVII. FALSI *indices* } cum sequatur, In amore simulato, delendum, Falsi, ut uerbum superuacaneum, non sine caussa Faernus existimabat. QVI *ciuis etiam tum speciem haberet,* } nondum enim hostile quidquam aperte gesserat. ALTO *bello* } quod geritur ad Mutinam. CONTRA *hoc iugum* } Antonij, & Dolabellae. iugum appellat, quia pares in scelere. supra: Ecce tibi geminum in scelere par.

ORATIO

PONITE igitur ante oculos, P. C. miseram quidem illam, & flebilem speciem, sed ad incitandos animos nostros necessariam, nocturnum impetum in urbem Asiae clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum; cum ille miser prius latronum gladios uideret, quam, quae res esset, audisset; furentis introitum Dolabellae, uocem impuram, atque os illud infame; uincla, uerbera, equuleum, tortorem, carnificemq. Samiarium. quae tulisse illum, fortiter, & patienter ferunt. magna laus, meoq. iudicio omnium maxima. est enim sapientis, quidquid homini accidere possit, id praemeditari ferendum modice esse, si euenerit. maioris est omnino consilij, prouidere, ne quid tale accidat: sed animi non minoris, fortiter ferre, si euenerit. Ac Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis, quamquam eius numquam particeps fuerit, ut suam insatiabilem crudelitatem exercuerit non solum in uiuo, sed etiam in mortuo; ac in eius corpore lacerando, atque uexando, cum animum satiare non posset, oculos pauerit suos. O multo miserior Dolabella, quam ille; quem tu miserrimum esse uoluisti. dolores Trebonius pertulit magnos: multi ex morbi grauitate maiores: quos tamen non miseros, sed laboriosos dicere solemus. longus fuit dolor bidui: at compluribus annorum saepe multorum. nec uero grauiora sunt carnificum tormenta, quam interdum cruciamenta morborum. alia sunt, alia, inquam, o perditissimi homines, & amentissimi, multo miseriora. nam, quo maior uis est animi, quam corporis, hoc sunt grauiora ea, quae concipiuntur animo, quam illa, quae corpore. miserior igitur, qui suscipit in se scelus, quam is, qui alterius facinus subire cogitur. Cruciatus est a Dolabella Trebonius: & quidem a Carthaginiensibus Regulus. quare, cum crudelissimi Poeni iudicati sint in hoste, quid in ciue Dolabella iudicandus est? an uero hoc conferendum est? aut dubitandum, uter miserior, is ne, cuius mortem senatus populusq. R. ulcisci cupit; an is, qui cunctis senatus sententijs hostis est iudicatus? Nam ceteris quidem uitae partibus, quis est, qui possit sine Trebonij maxima contumelia conferre uitam Trebonij cum Dolabellae? alterius consilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda quis ignorat? alteri a puero pro delicijs crudelitas fuit. deinde ea libidinum turpitudo, ut in hoc sit semper ipse laetatus, quod ea faceret, quae sibi obijci ne ab inimico quidem possent uerecundo. & hic, dij immortales, aliquando fuit meus. occulta enim erant uitia non inquirenti. neque nunc fortasse alienus ab eo essem, nisi ille uobis, nisi moenibus patriae, nisi huic urbi, nisi dijs penatibus, nisi aris, & focis omnium nostrum, nisi denique naturae, & humanitati inuentus esset inimicus. a quo admoniti, diligentius, & uigilantius caueamus Antonium. etenim Dolabella non ita multos secum habuit notos, ac insignes latrones: at uidetis, quos, & quam multos habeat Antonius: primum L. fratrem, quam facem dij immortales? quod facinus? quod scelus? quem gurgitem? quam uoraginem? quid eum non sorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius sanguinem non bibere censetis? in cuius possessiones, atque fortunas non impudentissimos oculos spe, & mente defigere? Quid Censorinum? qui se uerbo praetorem esse urbanum cupere dicebat, re certe noluit. Quid Bestiam? qui se consulatum in Bruti locum petere profitetur. atque hoc quidem detestabile omen auertat Iuppiter. quam absurdum autem, qui praetor fieri non potuerit, eum petere consulatum? nisi forte damnationem pro

praetura

praetura putet. Alter Caesar Vopiscus, ille homo summo ingenio, summa potentia, qui ex aedilitate consulatum petit, soluatur legibus. quamquam leges eum non tenent. propter eximiam, credo dignitatem. at hic, me defendente, quinquies absolutus est. sexta palma urbana etiam in gladiatore difficilis. sed haec iudicum culpa, non mea est. ego defendi fide optima: illi debuerunt clarissimum, & praestantissimum senatorem in ciuitate retinere. qui tamen nunc nihil aliud agere uidetur, nisi ut intelligamus, illos iudices, quorum res iudicatas irritas fecimus, bene, & e rep iudicauisse. neque hoc in hoc uno est. sunt alij in eisdem castris, honeste condemnati, turpiter restituti. quod horum consilium, qui omnibus bonis hostes sunt, nisi crudelissimum putatis fore? Accedit Saxa nescio quis, quem nobis Caesar ex ultima Celtiberia tribunum pl. dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis: a qua cum sit alienus, suo capiti, saluis nobis, ominetur. Cum hoc ueteranus Caso: quo neminem ueterani peius oderunt. his, quasi praeter dotem, quam in ciuilibus malis acceperant, agrum Campanum est largitus Antonius, ut haberent reliquorum nutriculas praediorum. quibus utinam contenti essent: ferremus: etsi tolerabile non erat: sed quiduis patiendum fuit, ut hoc taeterrimum bellum nō haberemus. Quid illa castrorum M. Antonij lumina, nonne ante oculos proponitis? primum duos collegas Antoniorum, & Dolabellae, Nuculam, & Lentonem, Italiae diuisores lege ea, quam senatus per uim latam iudicauit: quorum alter commentatus est mimos, alter egit tragoediam. Quid dicam de Apulo Domitio? cuius bona modo proscripta uidi: tanta procuratorum est negligentia. at hic nuper sororis filio infudit uenenum, non dedit. sed non possunt non prodige uiuere, qui nostra bona sperant, cum effundunt sua. Vidi etiam T. Decij auctionem, clarissimi uiri: qui, maiorum exempla persequens, pro alieno se aere deuouit. emptor tamen in ea auctione inuentus est nemo. hominem ridiculum, qui se exire aere alieno putet posse, cum uendat aliena. Nam, quid ego de Trebellio dicam? quem ultae uidentur Furiae debitorum: uindicem enim tabularum nouarum nouam tabulam uidimus. Quid de Planco? quem praestantissimus ciuis Aquila Polentia expulit, & quidem crure fracto. quod utinam ante illi accidisset, ne huc redire potuisset. Lumen & decus illius exercitus paene praeterij, T. Annium Cimbrum, Lysidici filium, Lysidicum ipsum graeco uerbo, quoniam omnia iura dissoluit: nisi forte iure germanum Cimber occidit. Cum hanc, & huius generis copiam tantam habeat Antonius, quod scelus omittet, cum Dolabella tantis se obstrinxerit parricidijs, nequaquam pari latronum manu, & copia?

EXPLANATIO

EQVVLEVM, } genus tormenti, Christianorum martyrum exemplo satis notum. FVIT *meus*.} uel quia gener, uel quia summo, etiam post Tulliae diuortium, amore coniunctus. in ep. ad Att. lib. XIV. O mirificum Dolabellam meum. iam enim dico meum: antea, crede mihi subdubitabam. RE *certe noluit*.} qui enim praetor urbanus esse potest, cum ab urbe discesserit? DAMNATIONEM } de ambitu, ex petitione praeturae, defendente Cicerone. ep 3. lib. 2. ad Q. fr. PETIIT } hoc anno non petebat: (non enim, ut supra ostendi, habebantur comitia) sed anno sequenti petiturum se profitebatur. SOLVATVR *legibus*.} ut, omissa praetura, petere consulatum possit. LEGES *cum non tenent*. } Antonij enim exemplo leges omnes contemnit. PROPTER *eximiam, credo, dignitatem*.} magna uero dignitas eius hominis, qui quinquies uocatus in iudicium sit. SEXTA *palma urbana* } si sextum accusabitur, non facile absoluetur. Vrbana: quia nunc abest: sed in urbem si redierit, accusabitur. ETIAM *in gladiatore* } ut gladiatores non semper uincunt sic Vopiscus non semper absoluetur. ILLI *debuerunt* } a contrario sensu: pro minime debuerunt. QVI *tamen nunc nihil agere uidetur*, } ita se gerit, ut qui eum iudices olim lege Pompeia damnarunt, eos recte iudicauisse, nobis ostendat. QVORVM *res iudicatas irritas fecimus*, } Caesarem notat, qui damnatos lege Pompeia omnes, excepto Milone restituit. id confirmatur sequentibus uerbis: sunt alij in ijsdem castris, honeste condemnati, turpiter restituti. CASTRORVM *antea metator, nunc, ut sperat, urbis*.} Phil. 14. Quam iam, peritus metator, & callidus, decempeda sua Saxa diuiserat. VT *haberent reliquorum nutriculas praediorum*.} ut agri Campani fertilitate alerent reliqua praedia, quae ciuilibus in malis acceperant. COLLEGAS } in septemuiratu. Fuere enim septemuiri, M. Antonius, L. Antonius, Dolabella, Nucula, Lento, Mustela, Tiro. quod ex his orationibus perspicuum fit. QVAM *senatus per uim latam iudicauit*: } Phil. 6. Septemuirum acta sustulimus. iacent beneficia Nuculae: friget patronus Antonius. P. DECII } Phil. 13. MAIORVM } qui se pro rep. deuouerant. nota historia. ALIENA. } quae de Pompeianorum bonis, uendente Caesare, ab hasta emerat. VLTAE } quia tribunus pl. debitorum caussam oppugnauerat, cum ferenti legem de tabulis nouis Dolabellae resisteret. Phil. 6. VINDICEM } proscripta Trebellij bona uidimus. ea tabula ulcisci uidetur tabulas nouas, quibus aduersatus erat. tabulam enim posuit, qui tabulas nouas oppugnauerat. DE *Planco*? } T. Planco Bursa. Phil. 6. AQVILA } Pontius Aquila, unus ex percussoribus Caesaris, qui perijt in Mutinensi proelio: ut in Asinij epistola, lib. 10. CRVRE *fracto*. } Phil. 13. NE *huc redire potuisset*. } cum est a Caesare restitutus. GRAECO *uerbo*, } abundare hoc arbitror.

ORATIO

QVAPROPTER, *ut inuitus saepe dissensi a Q. Fufio, ita sum eius sententiae libenter assensus. ex quo iudicare debetis, me non cum homine solere, sed cum caussa dissidere. itaque non assentior solum, sed*

lum, sed etiam gratias ago Q. Fufio. dixit enim seueram, grauem, rep. dignam sententiam: iudicauit hostem Dolabellam: bona censuit publice possidenda. quo cum addi nihil posset (quid enim atrocius potuit, quid seuerius decerneret?) dixit tamen, si quis eorum, qui post se rogati essent, grauiorem sententiam dixisset, in eam se iturum. quam seueritatem quis potest non laudare? Nunc, quoniam hostis est iudicatus Dolabella, bello est persequendus. neque enim quiescit: habet legionem: habet fugitiuos: habet sceleratam impiorum manum: est ipse confidens, impotens, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrem, quoniam cum Dolabella hesterno die hoste decreto, bellum gerendum est; imperator est deligendus. duae dictae sunt sententiae: quarum neutram probo; alteram, quia semper, nisi cum est necesse, periculosam arbitror; alteram, quia alienam his temporibus existimo. nam extraordinarium imperium populare, atque uentosum est, minime uestrae grauitatis, minime huius ordinis. bello Antiochino magno, & graui. cum L. Scipioni prouincia Asia obuenisset; parumq. in eo putaretur esse animi, parum roboris; senatusq. ad collegam eius C. Laelium, huius sapientis patrem, negotium deferret: surrexit P. Africanus, frater maior L. Scipionis; & illam ignominiam familiae deprecatus est; dixitque, & in fratre suo summam uirtutem esse, summumq. consilium, neque se ei legatum, id aetatis, iisq. rebus gestis, defuturum. quod cum ab eo esset dictum, nihil est de Scipionis prouincia commutatum, nec plus extraordinarium imperium ad id bellum quaesitum, quam duobus antea maximis Punicis bellis, quae a consulibus, aut a dictatoribus gesta, & confecta sunt; aut quam Pyrrhi, quam Philippi, quem post Achaico bello, quam Punico tertio: ad quod populus R. ita sibi ipse delegit idoneum ducem P. Scipionem, ut eum tamen bellum gerere consulem uellet. Cum Aristonico bellum gerendum fuit L. Valerio, P. Licinio cos. rogatus populus, quem id bellum gerere placeret: Crassus, consul, pontifex maximus, Flacco collegae flamini Martiali, multam dixit, si a sacris discessisset. quam multam populus remisit, pontifici tamen flaminem parere iussit. sed ne tum quidem populus R. ad priuatum detulit bellum. quamquam erat Africanus, qui anno ante de Numantinis triumpharat: qui cum longe omnes belli gloria, & uirtute superaret, duas tamen tribus solas tulit: ita populus R. consuli potius Crasso, quam priuato Africano, bellum gerendum dedit. De Cn. Pompeii imperiis, summi uiri, atque omnium principis, tribuni pl. turbulenti tulerunt. nam Sertorianum bellum a senatu priuato datum est, quia cōsules recusabant; cum L. Philippus pro consulibus se eum mittere dixit, non pro consule. Quae igitur haec comitia? aut quam ambitionem constantissimus & grauissimus ciuis L. Caesar in senatum introduxit? clarissimo uiro, atque innocentissimo decreuit imperium, priuato tamen, in quo maximum nobis onus imposuit. assensus ero: ambitionem induxero in curiam. negaro: uidebor suffragio meo, tamquam comitiis, honorem homini amicissimo denegauisse. quod si comitia placet in senatu haberi, petamus, ambiamus, tabella modo detur nobis, sicut populo data est. cur comitiis Caesar? ut aut praestantissimus uir, si tibi non sit assensum, repulsam tulisse uideatur; aut unusquisque nostrū praeteritus, si, cum pari dignitate simus, eodem honore digni non putemur. At enim (nam id exaudio) C. Caesari adolescentulo imperium extraordinarium mea sententia dedi. ille enim mihi praesidium extraordinarium dederat. cum dico, mihi, senatui dico, populoq. R. a quo resp. praesidium ne cogitatum quidem tantum haberet, ut sine eo salua esse non posset; huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus, aut imperium dandum fuit. quae est enim ratio? aut qui potest fieri, ut sine imperio teneatur exercitus? non igitur, quod ereptum non est, id existimandum est datum. eripuissetis C. Caesari, P. C. imperium, nisi dedissetis. milites ueterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen secuti pro rep. arma ceperant, uolebant sibi ab illo imperari: legio Martia, & Quarta ita se contulerat ad auctoritatem senatus, populiq. R. dignitatem, ut deposcerent imperatorem, & ducem C. Caesarem. imperium C. Caesari belli necessitas, fasces senatus dedit. otioso uero, nihil agenti, priuato, obsecro te, L. Caesar, (cum peritissimo homine mihi res est) quando imperium senatus dedit?

EXPLANATIO

GLADIATORIO *generi mortis addictus.* } caede delectatur, ad eam, sicuti gladiatores, uidetur esse natus. ALTERAM, } L. Caesaris, qui bellum contra Dolabellam extra ordinē in P. Seruilio, lege ad populum lata, mandandū esse censuit. infra. ALIENAM *his temporibus* } ut consules, Dolabellae persequendi caussa, Asiam, & Syriam sortiantur. HVIVS *sapientis* } duo C. Laelij fuere, pater, & filius; pater Africani maioris amicitia clarus; filius, minoris, cui, sapienti cognomen fuit: ut in libro de Amicitia. PHILIPPI, } Macedoniae regis, quem T. Flamininus deuicit. FLACCO } L. Valerio Flacco. PRO *consulibus* } eadem res in suasione legis Maniliae narratur. ut alia mittam exempla. HAEC *comitia* } quibus ferri ad populum de bello contra Dolabellam extra ordinem mandando, L. Caesari placet. CLARISSIMO *uiro,* } P. Seruilio, consulari, Isaurici filio. ASSENSVS *ero,* } eleganter, pro, si assensus ero: & quod sequitur. Negaro, pro, si negaro. multo enim uenustius omittitur, quam additur particula, Si eadem figura Phil. 13. Recesseris: undique omnes insequentur. manseris: haerebis. Et in Verrem lib. v. Cognosceret hominem: aliquid de summo supplicio remitteres. ignorares: tum, si tibi ita uideretur, hoc iuris in omnes constitueres, ut, qui neque tibi notus esset, neque cognitorem locupletem daret, quamuis ciuis Romanus esset, in crucem tolleret. Et apud Terentium in Heaut. Vel me monere, uel percunctari putas, Rectum est, ego ut faciam: non est, te ut deterream. AMBITIONEM *induxero in curiam.* alij enim uiri consulares idem petent. Hoc explanatur iis uerbis, Ne unusquisque nostrum praeteritus esse uideatur. QVOD *si comitia placet in senatu haberi;* } si placet, contra Dolabellam a senatu bellum decerni. CVR *comitiis Caesar?* } cur comitijs hoc agendum putas? alterutrum enim sequetur, ut aut Seruilius repulsam tulisse, aut nos, ei dignitate pares, praeteriti esse uideamur.

ORATIO

Sed de hoc quidem hactenus; ne refragari homini amicissimo, ac de me optime merito uidear: etsi quis potest refragari non modo non petenti, uerum etiam recusanti? Illa uero, P. C. aliena consulum dignitate, aliena temporum grauitate sententia est, ut consules, Dolabellae persequendi caussa, Asiam, & Syriam sortiantur. dicam, cur inutile reip. sed prius, quam turpe consulibus sit, uidete. Cum consul designatus obsideatur; cum in eo liberando salus sit posita reip. cum a populo R. pestiferi ciues, parricidaeq. desciuerint; cumq. id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de uita decernamus; & si in potestatem quis Antonij uenerit, proposita sint tormenta, atque cruciatus, cumq. harum rerum omnium decertatio consulibus optimis, & fortissimis commissa, & commendata sit: Asiae, & Syriae mentio fiet? ut aut suspicioni crimen, aut inuidiae materiam dedisse uideamur. At uero ita decernunt, ut liberato Bruto. id enim restabat, ut, relicto, deserto, prodito. ego uero mentionem omnino prouinciarum factam dico alienissimo tempore. quamuis enim intentus animus tuus sit, C. Pansa, sicut est, ad uirum fortissimum, & omnium clarissimum liberandum: tamen rerum natura cogit te necessario referre animum aliquando ad Dolabellam persequendum, & partem aliquam in Asiam, & Syriam deriuare curae, & cogitationis tuae. si autem fieri posset, uel plures te animos habere uellem, quos omnes ad Mutinam intenderes. quod quoniam fieri non potest, isto animo, quem habes praestantissimum, atque optimum, nihil uolumus nisi de Bruto cogitare. facis tu id quidem, & eo maxime incumbis: duas tamen res, magnas praesertim, non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest. incitare, & inflammare tuum istuc praestantissimum studium, non ad aliam ulla ex parte curam transferre debemus. Adde istuc sermones hominum, adde suspiciones, adde inuidiam: imitare me, quem tu semper laudasti, qui instructam, ornatamq. a senatu prouinciam deposui, ut incendium patriae, omissa omni cogitatione, restinguerem. Nemo erit, praeter unum me, quicum profecto, si quid interesse putasses tua, pro summa familiaritate nostra communicauisses, qui credat te inuito prouinciam tibi esse decretam. hanc, quaeso, pro tua singulari sapientia reprime famam; atque effice, ne id, quod non curas, cupere uideare. quod quidem eo uehementius tibi laborandum est, quia in eandem cadere suspicionem collega, uir clarissimus, non potest: nihil horum scit: nihil suspicatur: bellum gerit: in acie stat: de sanguine, & de spiritu decertat: ante prouinciam sibi decretam audiet, quam potuerit tempus ei rei datum suspicari. uereor, ne exercitus quoque nostri, qui non delectus necessitate, sed uoluntarijs studijs se ad remp. contulerunt, tardentur animis, si quidquam aliud nobis, nisi de instanti bello, cogitatum putabunt. Quod si prouinciae consulibus expetendae uidentur, sicut saepe multis clarissimis uiris expetitae sunt: reddite prius nobis Brutum, lumen, & decus ciuitatis; qui ita conseruandus est, ut id signum, quod de caelo delapsum Vestae custodijs continetur; quo saluo, salui sumus futuri. tunc in caelum uos, si fieri poterit, humeris nostris tollemus: prouincias certe dignissimas uobis deligemus. nunc, quod agitur, agamus: agitur autem liberi ne uiuamus, an mortem obeamus; quae certe seruituti anteponenda est. Quid si etiam affert tarditatem ista sententia ad Dolabellã persequendum? quando enim ueniet consul? an id exspectamus, quo ne uestigium quidem Asiae ciuitatum, atque urbium relinquatur? At mittent aliquem de suo numero. Valde mihi probari potest, qui paullo ante clarissimo uiro priuato imperium extra ordinem non dedi. At hominem dignum mittent. num P. Seruilio digniorem? at eum quidem ciuitas non habet. quod ergo ipse nemini putat dandum ne a senatu quidem, id ego unius iudicio delatum comprobem? expedito nobis homine, & parato, P. C. opus est, & eo, qui imperium legitimum habeat, qui praeterea auctoritatem, nomen, exercitum, perspectum animum in rep. liberanda. quis igitur is est? aut M. Brutus, aut C. Cassius, aut uterque. decernerem plane, sicut multa, consulem alterum, ambos ue, ni Brutum colligassemus in Graecia, & eius auxiliũ ad Italiam uergere, quam ad Asiam, maluissemus; non ut eo ex acie respectum haberemus, sed ut ipsa acies subsidium haberet etiam transmarinum. Praeterea, P. C. M. Brutum retinet etiam nunc C. Antonius: qui tenet Apolloniam, magnam urbem & grauem; tenet, opinor, Byllidem; tenet Amantiam; instat Epiro; urget Illyricum; habet aliquot cohortes, habet equitatum. hinc si Brutus erit traductus ad aliud bellum; Graeciam certe amiserimus. est autem etiam de Brundisio, atque illa ora Italiae prouidendum. quamquam miror tamdiu morari Antonium. solet enim accipere ipse manicas, nec diutius obsidionis metum sustinere. quod si confecerit Brutus, & intellexerit, plus se reip. profuturum, si Dolabellam persequatur, quam si in Graecia maneat: aget ipse per sese. ut adhuc quoque fecit; neque in tot incendijs, quibus confestim succurrendum est, exspectabit senatum. nam & Brutus, & Cassius multis iam in rebus ipse sibi senatus fuit. necesse est enim, in tanta conuersione, & perturbatione omnium rerum, temporibus potius parere, quam moribus. nec enim nunc primum aut Brutus, aut Cassius salutem, libertatemq. patriae, legem sanctissimam, & morem optimum iudicauit. itaque, si ad nos nihil referretur de Dolabella persequendo, tamen ego pro decreto putarem, cum essent tales uirtute, auctoritate, nobilitate summi uiri, quorum alterius iam notus nobis est exercitus, alterius auditus. non igitur Brutus exspectauit decreta nostra, cum studia nosset. neque enim est in prouinciam suam Cretam profectus, in Macedoniam alienam aduolauit: omnia sua putauit, quae nos uestra esse uelletis: legiones conscripsit nouas, excepit ueteres: equitatum ad se abduxit Dolabellae; atque eum, nondum tanto parricidio oblitum, hostem sua sententia iudicauit. nam, ni ita esset, quo iure equitatum a consule abduceret?

EXPLA-

EXPLANATIO

DECERTATIO } assidua deliberatio. nam a decerno fit decerto. SVSPICIONI *crimen*, } si consules, omissa D. Bruti liberandi cura, in Asiam & Syriam proficiscentur, non iam suspicio, quae nunc est, de eorum animo erga Decimum, sed crimen uidebitur: quasi contra Dolabellam iuerint, quia Decimo, propter Caesaris necem irati, opem ferre noluerint. INVIDIAE *materiam* } caussam ijs inuidendi. infra: Adde Sermones hominum. adde suspiciones, adde inuidiam. VT *liberato Bruto*. } bellum Dolabellae inferant. PROVINCIAM *deposui*, } consul prouinciam Galliam in concione deposuit, ut Catilinae coniurationem opprimeret. in Pisonem, & ep. 2. lib. v. fam. BRVTVM } Decimum, qui obsidebatur Mutinae. MITTENT } consules, ALIQVEM *de suo numero*. } aliquem consularem. NON *habet*. } Seruilio digniorem. IPSE } Seruilius: qui munus illud recusauerat, dixeratq. nemini dandum, ne a senatu quidem. supra: Quis potest refragari non modo non petenti, uerū etiam recusanti? VNIVS *indicio* } consulis refertur enim ad illud: At mittent aliquem de suo numero. SICVT *multa*, } cum Ferrario libenter legerem, sicut multi consulem alterum, ambosue. multi enim sic de consulibus decernebant, nec aliter Cicero ipse in hac Phil. & 5. 8. 14. COLLIGASSEMVS *in Graecia*, } S.C. ut Phil. 10. NON *ut ex ea acie respectum haberemus*, } non ut, propter exercitum Bruti, propinquum Italiae, remoueremus animos a Mutina & in aliam partem respiceremus; sed ut exercitibus, quos habemus in Italia, paratum etiam esset subsidium transmarinum. TENET *Apolloniam*, } urbem Epiri: quam relinquere coactus, quod Apolloniatas Bruto fauere intelligeret, Buthrotum se contulit: nec multo post a Ciceronis filio pugna uictus est. Plutarchus in Bruto. BYLLIDEM } Byllidem in Illyrico, Amantiam in Macedonia. ALIQVOT *cohortes*, } septem, ut Phil. 10. Hic Cicero numerum non ponit, quia uires auget Antonij ut ostendat necesse esse Brutum in Graecia morari, non in Syriam mitti. quod si septem cohortes nominasset, exiguitas illa copiarum non esse timendum ab Antonio significasset: ideoq. Brutum in Syriam mitti posse. ATQVE *illa ora Italiae* } propterea Phil. 10. censuit, ut M. Brutus cum suis copijs quamproxime Italiam esset. TAMDIV *morari* } in Graecia, nec traijcere in Italiam. itaque de Brundisio, deq. illa Italiae ora, ne ab illo opprimatur, prouidendum. MANICAS } quibus brachia muniuntur. OBSIDIONIS *metum* } uere: nam obsidionem Apolloniae non sustinuit, & Buthrotum se contulit. CONFECERIT } Antonium deuicerit ut ab eo minime timendum sit. IAM *notus* } Bruti, quia prope Italiam. AVDITVS. } quia longe distat. iam enim erat Cassius in Syria. ALIENAM } Q. Hortensij, ut copias cogeret. non enim, Alienam, interpretor, C. Antonij, ex illa sortitione quae facta est, M. Antonio consule: (Phil. 3.) nam ei postea S.C. est adempta. quod Phil. 10. ostenditur ijs uerbis: Qui iam aut captus est, quod dij dent: aut certe, homo uerecundus, in Macedoniam non accedit, ne contra S.C. fecisse uideatur. Sortitio igitur illa irrita fuit, cum S. C. a M. Antonio facta. senatus falsa iudicauerit, legesq. statuerit per uim, & contra auspicia latas, nec ijs populum teneri. Phil. 12. EQVITATVM *ad se abduxit Dolabellae*; } Lentulus ad Ciceronem scripsit, se abduxisse equitatum Dolabellae, cumq. Cassio, non Bruto, tradidisse, lib. XII. fam. PARICIDIO } Trebonij nece.

ORATIO

QVID C. Cassius, pari magnitudine animi & consilij praeditus, non ne eo ex Italia consilio profectus est, ut prohiberet Syria Dolabellam? qua lege? quo iure? eo, quod Iuppiter ipse sanxit; ut omnia, quae reip. salutaria essent, legitima, & iusta haberentur. est enim Lex nihil aliud, nisi recta, & a numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria. huic igitur legi paruit Cassius, cum est in Syriam profectus, alienam prouinciam, si homines legibus scriptis uterentur; his uero oppressis, suam, lege naturae. sed, ut ex uestra quoque auctoritate firmetur, censeo: Cum P. Dolabella, quiq. eius crudelissimi, & taeterrimi facinoris ministri, socij, adiutores fuerunt, hostes populi R. a senatu iudicati sint; cumq. senatus P. Dolabellam bello persequendum censuerit; ut is, qui omnia deorum, hominumq. iura nouo, inaudito, inexpiabili scelere polluerit, nefarioq. patriae se parricidio obstrinxerit, poenas dijs hominibusq. meritas, debitasq. persoluat, senatui placere, C. Cassium proconsulem prouinciam Syriam obtinere, uti qui eam optimo iure prouinciam obtinuerit, eumq. a Q. Martio Crispo proconsule, L. Statio Murco proconsule: A. Allieno legato exercitus accipere, eosq. ei tradere, cumq. his copijs. & si quas praeterea parauerit, bello P. Dolabellam terra mariq. persequi: eius belli gerendi caussa, quibus ei uideatur, naues, nautas, pecuniam, ceteraque, quae ad id bellum gerendum pertineant: ut imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto ius potestatemq. habeat: utque, quamcumque in prouinciam, eius belli gerendi caussa, aduenerit, ibi maius imperium C. Cassii proconsulis sit, quam eius erit, qui eam prouinciam tum obtinebit, cum C. Cassius proconsul in eam prouinciam uenerit: regem Deiotarum patrem, & regem Deiotarum filium, si, ut multis bellis saepenumero imperium populi R. iuuerint, item C. Cassium proconsulem copijs suis, opibusq. iuuissent, senatui, populoq. R. gratum esse facturos: itemq. si ceteri reges, tetrarchae, dynastaeq. fecissent, senatum, populumq. R. eorum officij non immemorem futurum: utiq. C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue, si eis uideretur, rep. recuperata, de prouincijs consularibus, praetorijs ad hunc ordinem primo quoque tempore ferant. interea prouinciae ab his, quibus obtinentur, obtineantur, quoad cuique ex S. C. successum sit.

EXPLANATIO

ALIENAM *prouinciam, si homines scriptis legibus uterentur,* } significat, a M. Antonio consule, aut ab aliquo tribuno pl. latam esse legem de Syria Dolabellae tradenda. quo tempore simul esse latum existimo, ut citeriorem Galliam Antonius administraret. IVDICATI *sint;* } audita morte Trebonij. CRISPO } Appianus lib. IV. LEGATO } Dolabellae: ut infra. Quattuor autem legatos habuit Dolabella, hunc Allienum, M. Octauium de quo supra, Sex. Marium, C. Titium. de quibus in ep. Lentuli, lib. XII. EXERCITVS *accipere,* } accepit, & ab Allieno quidem quattuor legiones, ex Aegypto eductas. uide epistolam Casij lib. XII.

ORATIO

HOC. S. C. ardentem inflammabitis, & armatum armabitis Cassium. nec enim animum eius potestis ignorare, nec copias. animus is est, quem uidetis; copiae, quas audistis; fortis, & constantis uiri, qui ne uiuo quidem Trebonio Dolabellae latrocinium in Syriam penetrare siuisset. Allienus, familiaris & necessarius meus, post interitum Trebonij profectus, ne dici quidem se legatum Dolabellae uolet. Est Q. Caecilij Bassi, priuati illius quidem, sed fortis, & praeclari uiri, robustus, & uictor exercitus: Deiotari regis, & patris, & filij, & magnus, & nostro more instructus exercitus: summa in filio spes, summa ingenij indoles, summa uirtus. quid de patre dicam? cuius beneuolentia in populum R. est ipsius aequalis aetati: qui non solum socius imperatorum nostrorum fuit in bellis, uerum etiam dux copiarum suarum. quae de illo uiro Sulla, quae Murena, quae Seruilius, quae Lucullus; quam ornate, quam honorifice, quam grauiter saepe in senatu praedicauerunt? quid de Cn. Pompeio loquar? qui unum Deiotarum in toto orbe terrarum ex animo amicum, uereq. beneuolum, unum fidelem populo R. iudicauit. fuimus imperatores ego, & M. Bibulus in propinquis, finitimisq. prouincijs: ab eodem rege adiuti sumus, & equitatu, & pedestribus copijs. secutum est hoc acerbissimum, & calamitosissimum ciuile bellum: in quo quid faciendum Deiotaro? quid omnino rectius fuerit, dicere non est necesse, praesertim cum contra, ac Deiotarus sensit, uictoria belli iudicarit. quo in bello si fuit error, communis ei fuit cum senatu; sin recta sententia, ne uicta quidē caussa uituperanda est. Ad has copias accedent alij reges, etiā delectus accedent. neque uero classes deerūt: tanti Tyrij Cassium faciunt; tantū eius in Syria nomen, atque Phoenice est. paratum habet imperatorē C. Cassium, P. C. resp. contra Dolabellam, nec paratum solum, sed peritum, atque fortem. magnas ille res gessit ante Bibuli, summi uiri, aduentum, cum Parthorum nobilissimos duces, maximasq. copias fudit, Syriamq. immani Parthorum impetu liberauit. maximam eius & singularem laudem praetermitto. cuius enim praedicatio nondum omnibus grata est, hanc memoriae potius, quam uocis, testimonio conseruemus.

EXPLANATIO

QVEM *uidetis;* } qui, nullis instructus copijs, eo tamen ex Italia profectus consilio sit, ut prohiberet Syria Dolabellam. supra; Quid C. Casius pari magnitudine animi, & consilij praeditus, non ne eo ex Italia consilio profectus est, ut prohiberet Syria Dolabellam? Ferrarius malebat, Vidistis: ut referretur ad idus Mart. mihi, uidetis, non displicet: ut de re praesenti dicatur. in quo moueor etiam consensu omnium ueterum librorum. PRIVATI *illius quidem,* } de Basso copiose Appianus lib. IV. VICTOR *exercitus:* } quia repulerat legiones Murci. Appianus. Casius autem ad Ciceronem ita scripsit. Murci, & Crispi imperatorum dignitatem, quantum est in te, tuere. nam Bassus misere mihi noluit legionem tradere. quod nisi milites, inuito eo, legatos ad me misissent; clausam Apameam tenuisset, quoad ui esset expugnata. NOSTRO *more* } armatura Romana. ep. I. lib. VI. ad Att. Deiotarus habet cohortes quadrigenarias, nostra armatura, triginta. SVLLA, *Murena, Seruilius, Lucullus,* } de Mithridate Sulla, Murena, Lucullus, de Isauris unde cognomen accepit, Seruilius triumphauit. omnes Deiotari copijs usi sunt. MAGNAS *ille res gessit* } M. Crasi quaestor in Syria: quo interfecto, Parthos in Syriam irruentes fudit. in ep. ad Coelium. Casius noster feliciter ab Antiochia hostem reiecerat. SINGVLAREM *laudem* } in Caesare occidendo.

ORATIO

ANIMADVERTI, P. C. dici iam a quibusdam, exornari etiam nimium a me Brutum, nimium Cassium ornari; Cassio uero sententia mea dominatum, & principatum dari. Quos ego orno? nempe eos, qui ipsi sunt ornamenta reip. quid D. Brutum? non ne omnibus sententijs semper ornaui? num igitur reprehenditis? an Antonios potius ornarem, non modo suarum familiarum, sed Romani nominis probra, atque dedecora? an Censorinum ornem, in bello hostem, in pace sectorem? an cetera ex eodem latrocinio naufragia colligam? ego uero istos, otij, concordiae, legum, iudiciorum, libertatis inimicos tantum abest, ut ornem, ut effici non possit, quin

eos

eos tam oderim, quam remp. diligo. uide, inquit, ne ueteranos offendas. hoc enim uel maxime exaudio. Ego uero ueteranos tueri debeo; sed hos, quibus sanitas est, certe timere non debeo; eos uero ueteranos, qui pro rep. arma ceperunt, secutiq. sunt C. Caesarem auctoritate beneficiorum paternorum, hodieq. remp. defendunt cum magno periculo, non tueri solum, sed etiam augere commodis debeo. qui autem quiescunt, ut VI. & IIX. legio, in magna gloria, & laude ponendos puto. comites uero Antonij, qui, postquam beneficia Caesaris comederunt, consulem designatum obsident, huic urbi ferro ignique minitantur, Saxae se, & Cafoni tradiderunt, ad facinus praedamq. natis, num quis est, qui tuendos putet? ergo aut boni sunt, quos etiam ornare, aut quieti. quos conseruare debemus; aut impij, quorum contra furorem & bellum, & iusta arma cepimus. quorum igitur ueteranorum animos ne offendamus, ueremur? eorum ne, qui D. Brutum obsidione cupiunt liberare? quibus cum Bruti salus cara sit, qui possunt Cassii nomen odisse? an eorum, qui utrisque armis uacant? non uereor, ne acerbus ciuis quisquam istorum sit, qui otio delectantur. tertio uero generi non militum ueteranorum, sed importunissimorum hostium cupio quam acerbissimum dolorem inurere. Quanquam, P. C. quousque dicemus sententias, ueteranorum arbitratu? quod eorum tantum fastidium est, quae tanta arrogantia, ut ad arbitrium illorum, imperatores etiam deligamus? ego autem (dicendum est enim, P. C. quod sentio) non tam ueteranos intuendos nobis arbitror, quam quid tyrones milites, flos Italiae, quid nouae legiones, ad liberandam patriam paratissimae, quid cuncta Italia de uestra grauitate sentiat. nihil enim semper floret: aetas succedit aetati. diu legiones Caesaris uiguerunt: nunc uigent Pansae, uigent Hirtij, uigent Caesaris filij, uigent Planci: uincunt numero, uincunt aetatibus: nimirum etiam auctoritate uincunt: id enim bellum gerunt, quod ab omnibus gentibus comprobatur. itaque his promissa sunt praemia, illis persoluta. fruantur illi suis: persoluantur his, quae spopondimus. id enim deos immortales spero aequissimum iudicare. Quae cum ita sint; eam, quam dixi, sententiam uobis, P. C. censeo comprobandam.

EXPLANATIO

POSTQVAM *beneficia Caesaris comederunt*, } ad egestatem nequitia luxuq. redacti, nouas res quaerunt, ut iterum famen explere possint. Qui uero Caesaris beneficia conseruarunt, ij cum rep. consentiunt. Phil. 13. Huc accedunt Alaudae, ceteriq. ueterani, qui, suis rebus exhaustis, beneficijs Caesaris deuoratis, nostras fortunas concupiuerunt. Et Phil. 14. Quae constituta ex ueteranis, docuit illo proelio militibus ijs, qui Caesaris beneficia seruassent, senatus, populiq. Romani carum nomen esse. In ep. ad D. Brutum, lib. XI. Segulium negligamus, qui res nouas quaerit: non quo ueterem comederit: nullam enim habuit: sed hanc ipsam recentem nouam deuorauit. SAXAE *se, & Cafoni tradiderunt*, } Phil. 10. Sollicitant homines imperitos Saxae, Cafones. ILLIS } qui cum Caesare patre militarunt.

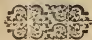

IN . DVODECIMAM
M . TVLLII . CICERONIS
PHILIPPICAM
PAVLLI . MANVTII
COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

RETVLERAT *Pansa consul de legatis iterum ad Antonium de pace mittendis: legati decreti erant P. Seruilius, & ipse Cicero. Legationem non modo superuacaneam esse, cum ab Antonio pacem sperare non liceat, sed inutilem etiam, ac turpem, multis argumentis Cicero docet: quod si rursus agendum de pace cum Antonio sit, minime tamen omnium se legatum deligi oportere: nec tamen in ea re uitae suae maiorem, quam reip. quam semper defenderit, rationem habere uelle.*

IN. M. ANTONIVM PHILIPPICARVM

LIBER. DVODECIMVS

ORATIO. LIV

ETSI minime decere uidetur, P. C. falli, decipi, errare eum, cui nos maximis saepe de rebus assentiami ni: consolor me tamen, quoniam uobiscum pariter, & una cum sapientissimo consule errani. nam, cum duo consulares spem honestae pacis nobis attulissent; quod erant familiares M. Antonij, quod domestici, nosse aliquod eius uulnus, quod nobis ignotum esset, uidebantur. apud alterum uxor, liberi: alter quotidie litteras mittere, accipere, aperte fauere Antonio. hi subito hortari ad pacem, quod iamdiu non fecissent, non sine caussa uidebantur. accessit consul hortator: qui consul? si prudentiam quaerimus, qui minime falli posset; si uirtutem, qui nullam pacem probaret, nisi Antonio cedente, atque uicto; si magnitudinem animi, qui praferret mortem seruituti. nos autem, P. C. non tam immemores uestrorum grauissimorum decretorum uidebamini, quam, spe allata deditionis, quam amici pacem appellarent, de imponendis, non de accipiendis legibus cogitare. auxerat autem meam quidem spem, credo item uestram, quod domum Antonij afflictam maestitia audiebam, lamentari uxorem. hic etiam fautores Antonij, quorum in uultu habitant oculi mei, tristiores uidebam. quod si non ita est; cur a Pisone, & a Caleno potissimum, cur hoc tempore, cur tam improuiso, cur tam repente pacis est facta mentio? negat Piso scire se, negat audisse quidquam: negat Calenus, rem ullam nouam allatam esse: atque id nunc negant, postea quam nos pacificatoria legatione implicatos putant. quid ergo opus est nouo consilio, si in re nihil omnino noui est? decepti, decepti, inquam, sumus, P. C. Antonij est acta caussa ab amicis eius, non publica. quod uidebam equidem, sed quasi per caliginem praestinxerat aciem animi D. Bruti salus. quod si in bello dari uicarij solerent; libenter me, ut D. Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. atque hac uoce Q. Fusii capti sumus: Ne si a Mutina quidem recesserit, audiemus Antonium? ne si in senatus quidem potestate futurum se dixerit? durum uidebatur: itaque fracti sumus, cessimus. recedit igitur a Mutina? nescio. paret senatui? credo, inquit Calenus; sed ita, ut teneat dignitatem. Valde uobis hercule laborandum est, P. C. ut uestram dignitatem amittatis, quae maxima est; Antonij, quae neque est ulla, neque esse potest, retineatis; ut eam per uos recuperet, quam per se perdidit. si iacens id nobiscum ageret, audirem fortasse: (quamquam: sed hoc malo dicere, audirem) stanti resistendum est, aut concedenda una cum dignitate libertas. at non est integrum: constituta legatio est. quid autem integrum non est sapienti, quod restitui potest? cuiusuis hominis est errare: nullius, nisi insipientis, in errore perseuerare. posteriores enim cogitationes (ut aiunt) sapientiores solent esse. discussa est illa caligo, quam paullo ante dixi: diluxit, patet, uidemus omnia, neque per nos solum, sed admonemur a nostris. attendistis paullo ante, praestantissimi uiri quae esset oratio. maestam, inquit, domum offendi, coniugem, liberos. admirabantur boni uiri, accusabant amici, quod spe pacis legationem suscepissem. nec mirum, P. Seruili: tuis enim uerissimis, grauissimisq. sententijs, omni est, non dico dignitate, sed etiam spe salutis spoliatus Antonius. ad eum te ire legatum, quis non miraretur? de me experior: cuius idem consilium, quod tuum, sentio quam reprehendatur. nos reprehendimur soli? quid? uir fortissimus Pansa sine caussa tam accurate paullo ante locutus est tam diu? quid egit, nisi ut falsam a se suspicionem depelleret? unde autem est ista suspicio? ex pacis patrocinio repentino, quod subito suscepit eodem captus errore, quo nos. Quod si est erratum, P. C. spe falsa, atque fallaci; redeamus in uiam. optimus est portus paenitenti mutatio consilij. quid enim, per deos immortales, potest reip. prodesse nostra legatio? prodesse, dico? quid, si etiam obfutura est? obfutura? quid, si iam obfuit? an uos acerrimam illam, & fortissimam populi R. libertatis recuperandae cupiditatem, non imminutam, ac debilitatam putatis, legatione pacis audita? quid municipia censetis? quid colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem studio, quo contra commune incendium exarserat? an non putamus fore, ut eos paeniteat professos esse, & praesetulisse odium in Antonium, qui pecunias polliciti sunt, qui arma, qui se totos & animis, & corporibus in salutem reip. contulerunt? quemadmodum uestrum hoc consilium Capua probabit? quae temporibus his Roma altera est. illa impios ciues iudicauit, eiecit, exclusit. illi, illi, inquam, urbi fortissimae conanti e manibus est ereptus Antonius. Quid? legionum nostrarum neruos nonne his consilijs incidimus? quis est enim, qui ad bellum inflammato animo sit futurus, spe pacis oblata? ipsa illa Martia caelestis & diuina legio hoc nuncio languescet, & mollietur, atque illud pulcherrimum Martium nomen amittet: excident gladij: fluent arma de manibus: senatum enim secuta, non arbitrabitur se grauiore odio debere esse in Antonium, quam senatum. pudet huius legionis, pudet Quartae, quae pari uirtute nostram auctoritatem probans, non ut consulem, & imperatorem suum, sed ut hostem, & oppugnatorem patriae reliquit Antonium. pudet optimi exercitus, qui coniunctus est ex duobus: qui iam lustratus, qui profectus ad Mutinam est: qui si pacis, idest timoris nostri, nomen audiuerit; ut non referat pedem, insistet certe. quis enim, reuocante, & receptui canente senatu, properet dimicare? quid autem hoc iniustius, quam nos, insciensibus ijs, qui bellum gerunt,

gerunt, de pace decernere? nec solum insciendibus, sed etiam inuitis? an nos A. Hirtium, praeclarissimum consulem, C. Caesarem, deorum beneficio natum ad haec tempora, quorum epistolas spem uictoriae declarantes in manu teneo, pacem uelle censetis? uincere illi expetunt, pacisq. dulcissimum & pulcherrimum nomen non pactione, sed uictoria concupierunt. Quid? Galliam quo tandem animo hanc rem audituram putatis? illa enim huius belli propulsandi, administrandi, sustinendi principatum tenet. Gallia D. Bruti nutum ipsum, ne dicam imperium, secuta, armis, uiris, pecunia belli principia firmauit. eadem crudelitati M. Antonij suum totum corpus obiecit: exhauritur, uastatur, uritur: omnes aequo animo belli patitur iniurias, dummodo repellat periculum seruitutis. Et, ut omittam reliquas partes Galliae; nam sunt omnes pares: Patauini alios excluserunt, alios eiecerunt, missos ab Antonio: pecunia, militibus, &, quod maxime deerat, armis nostros duces adiuuerunt. fecerunt idem reliqui, qui quondam in eadem caussa erant, &, propter multorum annorum iniurias, alienati a senatu putabantur. quos minime mirum est, communicata cum his rep. fideles esse, qui etiam expertes eius fidem suam semper praestiterunt. His igitur omnibus, uictoriam sperantibus, pacis nomen afferemus, idest desperationem uictoriae? Quid, si ne potest quidem ulla esse pax? quae enim est condicio pacis, in qua ei, cum quo pacem facias, nihil concedi potest? multis rebus a nobis ad pacem est inuitatus Antonius: bellum tamen maluit. missi legati repugnante me, sed tamen missi: delata mandata: non paruit. denunciatum est, ne Brutum obsideret, a Mutina discederet: oppugnauit etiam uehementius. & ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuncios repudiauit? uerecundiorem ne eorum putamus in postulando fore, quam fuerit tum, cum misit mandata ad senatum? atqui tum ea postulabat, quae uidebantur improba omnino, sed tamen aliquo modo posse concedi: nondum erat uestris tam grauissimis, tamq. multis iudicijs ignominijsq. concisus: nunc ea petit, quae dare nullo modo possumus, nisi prius uolumus nos bello uictos confiteri. S. C. falsa delata ab eo iudicauimus: num ea uera possumus indicare? leges statuimus per uim, & contra auspicia latas, ijsq. nec populum, nec plebem teneri: num eas restitui posse censetis? H-S septies millies auertisse Antonium pecuniae publicae iudicauistis: num fraude poterit carere peculatus? immunitates ab eo ciuitatibus, sacerdotia, regna uenierunt: num figentur rursus eae tabulae, quas nos decretis uestris refixistis? quod si ea, quae decreuimus, obruere, num etiam memoriam rerum delere possumus? quando enim obliuiscetur ulla posteritas, cuius scelere in hac uestitus foeditate fuerimus? ut centurionum legionis Martiae Brundisii profusus sanguis eluatur, num elui praedicatio crudelitatis potest? ut media praeteream, quae uetustas tollet operum circa Mutinam taetra monumenta, sceleris indicia, latrocinijq. uestigia? huic igitur importuno, atque impuro parricidae, quid habemus, per deos immortales, quod remittamus? An Galliam ulteriorem, & exercitum? quid est aliud, non pacem facere, sed differre bellum? nec solum propagare bellum, sed concedere etiam uictoriam? an ille non uicerit, quacumque condicione in hanc urbem cum suis uenerit? armis nunc omnia tenemus: auctoritate ualemus plurimum: absunt tot perditi ciues, nefarium secuti ducem: tamen eorum ora, sermonesque, qui ex eo numero in urbe relicti sunt, ferre non possumus: quid censetis, cum tot uno tempore irruperint; nos arma posuerimus, illi non posuerint? non ne nos nostris consilijs uictos in perpetuum fore? ponite ante oculos M. Antonium consularem: sperantem consulatum Lucium adiungite: supplete ceteros, neque nostri ordinis solum, honores & imperia meditantes: nolite ne Tirones quidem Numisios, & Mustelas, Seios ue contemnere. cum his facta pax, non erit pax, sed pactio seruitutis.

EXPLANATIO

ERRAVI. } eum Pisoni, & Caleno, legatis, spem pacis afferentibus, credidit. NOSSE *aliquod eius uulnus*, } quo uulnere ad honestam pacem descendere cogeretur. ALTERVM } Calenum, Antonij procuratorem: ut infra. ALTER } Piso. GRAVISSIMORVM } contra Antonium: quae commemorantur Phil. 7. AMICI } Antonij. AFFLICTAM *maestitia* } ob aliquod, nobis ignotum, Antonij uulnus. QVORVM *in uultu habitant oculi mei*, } a quibus oculos numquam remoueo. SCIRE *se*, } nouum aliquod incommodum Antonij, quo ipsi adducti sint, ut pacis mentionem facerent. IMPLICATOS } soluti enim non sumus, [illegible] cum de pace iterum agi coeptum sit, & constituta legatio. D. BRVTI *salus*. } cuius caussa, loquentibus de pace aures dabam. NESCIO. } uerbum Caleni. QVAMQVAM } hoc uoluit dicere: quamquam ne tum quidem audiendus esset. AVT *concedenda una cum dignitate libertas*. } aut amittenda nobis, & dignitas, & libertas est. AT *non est integrum*: } impedita gerendi belli cogitatio est, legatione constituta. POSTERIORES *cogitationes* } αἱ δεύτεραί πως φροντίδες σοφώτεραι: uersus est Euripidis in Hippolyto Coronato. A. NOSTRIS. } a domesticis. illa enim: Maestam domum offendi, coniugem, liberos: ad Seruilium pertinent, qui cum Cicerone legatus erat constitutus. PRAESTANTISSIMI *uiri* } Seruilij, qui sententiam rogabatur ante Ciceronem; ut supra. SVSCEPISSEM. } hactenus uerba Seruilij sunt. QVAM *reprehendatur*. } quod spe pacis, duorum consularium oratione adducti, legationem probauerimus. E. MANIBVS *est ereptus Antonius*. } Phil. 2. Quemadmodum illinc abieris, uel potius paene non abieris, scimus. MARTIVM } glossema arbitror fuisse. EX *duobus* } exercitum Hirtij significat, cum Caesaris exercitu coniunctum. LVSTRATVS, } lustrari, idest, expiari exercitus mos fuit, priusquam in expeditionem educerentur. QVONDAM } ciues Romani eum non erant. COMMVNICATA *cum ijs rep.* } data eis ciuitate cum suffragio. DELATA } ad aerarium. EAE *tabulae*, } legum, fixae ab Antonio in Capitolio. QVID *est aliud*, }

saepe

saepe hoc loquendi genus usurpat Cicero, Phil. 1. 2. 10. NOSTRI *ordinis* } senatorij. NE *Tirones quidem Numisios*, } Tironem Numisium, Mustelam Tamisium appellat Phil. 2. SEIOS, *et* } suspicor de mendo. nam Seius hic nusquam alibi nominatur. quid, si pro, Seios, Saxas, reponamus? Saxae enim, & Cafonis crebra mentio.

ORATIO

L. Pisonis, amplissimi viri, praeclara vox a te non solum in hoc ordine, Pansa, sed etiam in concione iure laudata est. excessurum se ex Italia dixit, deos penates & sedes patrias relicturum, si, quod dij omen averterint, remp. oppressisset Antonius. quaero igitur a te, L. Piso, non ne oppressam remp. putes, si tot, tam impii, tam audaces, tam facinorosi recepti sint? quos nondum tantis parricidijs contaminatos vix ferebamus, hos nunc omni scelere coopertos tolerabiles censes civitati fore? aut isto tuo, mihi crede, consilio erit utendum, ut cedamus, abeamus, vitam inopem, vagamq. persequamur: aut cervices latronibus dandae, atque in patria cadendum est. Ubi sunt, C. Pansa, illae cohortationes pulcherrimae tuae, quibus a te excitatus senatus, inflammatus populus R. non solum audivit, sed etiam didicit, nihil esse homini R. foedius servitute? idcirco ne saga sumpsimus, arma cepimus, iuventutem omnem ex tota Italia excivimus, ut, exercitu florentissimo, & maximo, legati ad pacem mitterentur? si accipiendam; cur non rogamur? si postulandam, quid timemus? in hac ego legatione sim? aut ad id consilium admiscear, in quo ne si dissensero quidem a ceteris, sciturus populus R. sit? ita fiet, ut, si quid remissum aut concessum sit, meo semper periculo peccet Antonius, cum ei peccandi potestas a me concessa videatur. quod si habenda cum Antonij latrocinio pacis ratio fuit; mea tamen persona ad illam pacem conciliandam minime fuit deligenda. ego numquam legatos mittendos censui: ego ante legatorum reditum ausus sum dicere; pacem ipsam si afferrent, quoniam sub nomine pacis bellum lateret, repudiandam: ego princeps sagorum: ego semper illum appellavi hostem, cum alij adversarium; semper hoc bellum, cum alij tumultum: nec haec in senatu solum, eadem ad populum semper egi, neque solum in ipsum, sed in eius socios, facinorum ministros, & praesentes, & eos qui una sunt, in totam denique M. Antonij domum sum semper invectus. itaque; ut alacres, & elati spe pacis oblata, inter se impij cives, quasi vicissent, gratulabantur: sic me iniquum eierabant, de me querebantur: diffidebant etiam Servilio: meminerant eius sententijs confixum Antonium: L. Caesarem, fortem quidem illum, & constantem senatorem, avunculum tamen; Calenum procuratorem, Pisonem familiarem, te ipsum, Pansa, vehementissimum & fortissimum consulem, factum iam putant leniorem: non quo ita sit, aut esse possit: sed mentio a te facta pacis, suspicionem multis attulit immutatae voluntatis. inter has personas me interiectum, amici Antonij moleste ferunt, quibus gerundus mos est, quoniam semel liberales esse coepimus. proficiscantur legati optimis ominibus, sed ij, in quibus non offendatur Antonius. quod si de Antonio non laboratis; mihi certe, P. C. consulere debetis. parcite oculis saltem meis, & aliquam veniam iusto dolori date. quo enim adspectu videre potero, mitto hostem patriae, ex quo mihi odium in illum commune vobiscum est; sed quo modo adspiciam mihi uni crudelissimum hostem, ut declarant eius de me acerbissimae conciones? adeo ne me ferreum putatis, ut cum eo congredi, aut illum adspicere possim? qui nuper cum in concione donaret eos, qui ei de parricidis audacissimi videbantur; mea bona donare se dixit Petisso Urbinati, qui ex naufragio luculenti patrimonij ad haec Antoniana saxa proiectus est. an L. Antonium adspicere potero? cuius ego crudelitatem effugere non potuissem, nisi me moenibus, & portis, & studio municipij mei defendissem. atque idem hic Myrmillo Asiaticus, latro Italiae, collega Lentonis, & Nuculae, cum Aquilae primipili nummos aureos daret, [illegible] meis bonis se dare dixit; si enim de suis dixisset, ne [illegible]iam quidem ipsam crediturum putavit. non ferent inquam oculi Saxam, Cafonem, non duos praetores, non tribunum pl. non duos designatos tribunos, non Bestiam, non Trebellium, non T. Plancum. non possum animo aequo videre tot, tam importunos, tam sceleratos hostes; nec id fastidio meo, sed caritate reip. sed vincam animum, mihiq. imperabo: dolorem iustissimum, si non potuero frangere occultabo. Quid? vitae censetis ne, P. C. habendam mihi aliquam esse rationem? quae mihi quidem minime cara est, praesertim cum Dolabella fecerit, ut optanda mors esset, modo sine cruciatu, atque tormentis: vobis tamen, & populo R. vilis esse spiritus meus non debet: is enim sum, nisi forte me fallo, qui vigilijs, curis, sententijs, periculis etiam, quae plurima adij propter acerbissimum omnium in me odium impiorum, perfecerim, ut non obstarent reip. ne quid arrogantius videar dicere. quod cum ita sit; nihil ne mihi de periculo meo cogitandum putatis? hic, cum in urbe essem, ac domi, tamen multa saepe tentata sunt, ubi me non solum amicorum fidelitas, sed etiam universae civitatis oculi custodiunt: quid censetis, cum iter ingressus ero, longum praesertim, nullas ne insidias extimescendas? tres viae sunt ad Mutinam, quo festinat animus, ut quam primum illud pignus libertatis populi R. D. Brutum adspicere possim: cuius in complexu libenter extremum vitae spiritum ediderim, cum omnes actiones horum mensium, omnes sententiae meae pervenerint ad eum, qui mihi fuit propositus, exitum. tres ergo, ut dixi, viae; a supero mari, Flaminia, ab infero, Aurelia; media Cassia. nunc, quaeso, attendite, num aberret a coniectura suspicio periculi mei. Etruriam discriminat Cassia. scimus ne igitur, Pansa, quibus in locis nunc sit Lentonis Cesennij septemviralis auctoritas? nobiscum nec animo certe est, nec corpore. si autem aut domi est, aut non longe a domo; certe in Etruria est, id est in via. quis igitur mihi praestat, Lentonem uno capite esse contentum? Dic mihi praeterea, Pansa, Ventidius ubi sit. cui fui semper amicus, ante quam ille reip. bonisq. omnibus tam aperte est factus inimicus. Possum Cassiam vitare, tenere Flaminiam. quid, si Anconam, ut dicitur, Ventidius venerit, potero ne Ariminum tuto accedere? Restat Aurelia. hic quidem etiam praesidia habeo: possessiones enim sunt P. Clodij: tota familia occurret: hospitio invitabit pro-

pter familiaritatem notissimam. hisce ego me uijs committam, qui Terminalibus nuper in suburbeum, ut eodem die reuerterer, ire non sum ausus? domesticis me parietibus uix tueor sine amicorũ custodijs. itaque in urbe maneo; si sic licebit, manebo. haec mea sedes est, haec uigilia, haec custodia, hoc praesidium statiuum. teneant alij castra, regna, res bellicas, oderint hostem: nos, ut dicimus, semperq. fecimus, urbem, & res urbanas uobiscum pariter tuebamur. neque uero recuso munus hoc: quamquam populum R. uideo pro me recusare. nemo me minus timidus, nemo cautior. res declarat. uigesimus annus est, cum omnes scelerati me unum petunt. itaque ipsi, ne dicam mihi, reip. poenas dederũt: me saluum adhuc resp. conseruauit sibi.*

EXPLANATIO

AD. ID *consilium* } eorum, qui aderunt in consilio, nobis cum Antonio de pace agentibus. infra: Quae cum agam in consilio, nonnullis, ut arbitror, repugnantibus; non ne metuendum est, ut imperita militum multitudo per me pacem distineri putet? CONCESSVM} Antonio. PRINCEPS *sagorum*: } sumendorum; cum tamen uti toga possem tamquam consularis. Phil. 8. In extremo. QVASI *uicissent*, } quod bellum differretur, aut etiam quibus uellet Antonius condicionibus, futura pax esset. ME *iniquum eierabit*, } Ciceronem legatũ amici Antonij, ut iniquum eierabãt, idest, excusabãt. sic lib. 3. in Verr. Negotiatores putant esse turpe, id forum sibi iniquũ eiurare, ubi negotientur: praetor prouinciam suam totam sibi iniquam eiurat. Et lib. 2. de orat. Cum M. Flaccus P. Mucium iudicem tulisset, Eiero, inquit, iniquus est. Cum esset admurmuratum, Ah, inquit, P.C non ego mihi illum iniquum eiero, uerum omnibus. Et in ep. ad Paetum. Tu autem quod mihi bonam copiam eiures, nihil est. Et Varro lib. v. de lin Lat. QVIBVS *gerundus mos est*; } his ego libenter satisfaciam, legatione deposita. LIBERALES *esse coepimus*. } mittendis iterum legatis. AD *haec Antoniana saxa* } egregia translatio. nam ut ex naufragio multi ad saxa projecti seruantur: sic Petissius, consumpto patrimonio, ad Antonium, tamquam ex naufragio ad saxa, se contulit. MVNICIPII *mei* } Arpinatum. MYRMILLO} gladiator. Phil. 3. 5. 7. COLLEGA } in septemuiratu. Phil. 11. AQVILAE } centurionis nomen, qui primum pilum duceret. centuriones autem primipili, ordines ducebant inter triarios, qui collocabantur in tertia acie, tamquam omnium fortissimi. PRIMI *pili* } uel subaudiendum, centurioni: dixit enim Cicero in ep. ad Att. cohortem primam totam perdidit, centurionemq. primipili Asinium Dëtonem. Et Caesar lib. II. bel. Gal. P. Sextius Baculus, primi pili cẽturio. Vel legendũ, Primipilo, unico uerbo: ut Caesar lib. 3. bel. Gal. Primipilo P. Sextio Baculo. NE *Aquilam quidem ipsam* } iocatur in ambiguo Aquilae uocabulo, & a centurione ad alitem transit. DVO *praetores*, } Censorinum, de quo Phil. 11. & Ventidium Antonio coniunctissimum. utrumque etiam simul nominat Phil. 13. DESIGATOS } a Caesare. magistratus enim omnes in biennium designauit. MODO *sine cruciatu, atque tormentis*: } quibus ipse Trebonium affecit. NE *quid arrogantius uidear dicere*. } ne dicam: ne quid nocere possent reip. quod arroganter fortasse dictum uideretur. PERVENERINT *ad eum, qui mihi propositus est, exitum*. } erat ei proposita Bruti salus. ETRVRIAM *discriminat Cassia*. } diuidit Etruriam. nam Aurelia propius mare superum est, neque discriminat Etruriam, sed terminat a maritima parte. Cassia uero, auctore Antonino ab urbe ducit in Vulsinios, inde, Senis a sinistra relictis, Arretium, inde Florentiam, Pistorium, Lucam, quod erat cisalpinae Galliae primum opidum. VNO *capite* } nece sine tormentis. PRAESIDIA *habeo*: } ironia. SI *sic licebit*, } cum hac libertate, & dignitate. ODERINT } Faernus ex ingenio, Fuderint. probo. VIGESIMVS *annus est*, } a consulatu. Eadem querella usus est initio Phil. 2. ITAQVE *ipsi*, } rectius opinor, Atque ipsi.

ORATIO

T IMIDE *hoc dicam: scio enim quiduis homini accidere posse. uerumtamen semel circumsessus lectis ualentissimorum hominum uiribus cecidi sciens, ut honestissime exsurgere possem. possum ne igitur satis uideri cautus, satis prouidus, si me huic itineri tam infesto, tamq. periculoso commisero? gloriam in morte debent ij, qui in rep uersantur, non culpae reprehensionem, & stultitiae uituperationem, relinquere. quis bonus non luget mortem Trebonij? quis non dolet interitum talis & ciuis, & uiri? at sunt, qui dicant (dure illi quidem, sed tamen dicunt) minus dolendum, quod ab homine impuro, nefarioq. non cauerit. etenim, qui multorum custodem se profiteatur, eum sapientes sui primum capitis aiunt custodem esse oportere. cum saeptus sis legibus, & iudiciorum metu, non sunt omnia timenda, neque ad omnes insidias praesidia quaerenda. quis enim audeat luci, quis in militari uia, quis bene comitatum, quis illustrem aggredi? haec neque hoc tempore, neque in me ualent. non modo enim poenam non extimescet, qui mihi uim attulerit, sed etiam gloriam sperabit a latronum gregibus, & praemia. haec ergo in urbe praeuideo: facilis est circumspectus, unde exeam, quo progrediar, quid ad dextram, quid ad sinistram sit: num idem in Apennini tramitibus facere potero? in quibus, etiam si non erunt insidiae quae facillime esse poterunt, animus tamen erit sollicitus, ut nihil possit de officijs legationis attendere. sed effugi insidias: perrupi Apenninum: nempe in Antonij congressum, colloquium ueniendum est. quinam locus capietur? si extra castra, ceteri uiderint; ego mortem actutum futuram puto. noui hominis furorem, noui effrenatam uiolentiam. cuius acerbitas morum, immanitasq. naturae ne uino quidem permixta temperari solet; hic,*

ira,

ira, dementiaq. inflammatus, adhibito fratre Lucio, taeterrimo bellua numquam profecto a me sacrilegas manus, atque impias abstinebit. memini colloquia & cum acerrimis hostibus, & cum grauissime dissentientibus ciuibus. Cn. Pompeius, Sexti filius, consul, me praesente, cum essem tyro in eius exercitu, cum P. Vettio Catone, duce Marsorum, inter bina castra collocutus est. quo quidem memini Sex. Pompeium, fratrem consulis, ad colloquium ipsum Roma uenire, doctum uirum, atque sapientem. quem Cato cum salutasset; quem te appellem, inquit? at ille, uoluntate hospitem, necessitate hostem. erat in illo colloquio aequitas: nullus timor, nulla suberat suspicio: mediocre etiam odium: non enim, ut eriperent nobis socij ciuitatem, sed ut in eam reciperentur, petebant. Sulla cum Scipione inter Cales, & Teanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragijs populi, & de iure ciuitatis legis inter se condiciones contulerunt. non tenuit omnino colloquium illud fidem, a ui tamen, periculoq. abfuit. possumus ne igitur in Antonij latrocinio aeque esse, tuti? non possumus: aut, si ceteri possunt, me posse diffido.

EXPLANATIO

CIRCVMSESSVS } Clodianis temporibus: cum decertare nolui, sed urbe cessi, ne mea caussa cum improbis boni pugnarent. Malim, quod Faerno placuit Circumsaeptus. nam Circumsessus, non ualet, munitus, sed, ab inimicis circumuentus. NON *culpae reprehensionem*, } quam ego relinquerem, si meam uitam temere proijcerem. LVCI, } antique, pro luce. CN. *Pompeius*, } Magni pater. CATONE, } Velleius, & Appianus. SCIPIONE } consule. CVM *alter* } Sulla, qui nobilitatem ciuium armis defendebat. DE *suffragijs* populi, quibus non admisceri libertinos, sed in quattuor tantum urbanis tribubus ut antea, suffragium ferre, Sulla uolebat: Mariani contra, suffragij lationem eis esse in omnibus XXXV tribubus. DE *iure ciuitatis* } de ciuitate socijs danda. LEGIS } quam ijs de rebus, ut discordiarum caussa tolleretur ferri oporteret. NON *tenuit omnino colloquium illud fidem*, } quia Scipionis exercitus, a Sulla corruptus ducem suum reliquit: quem tamen Sulla, cum posset interficere, dimisit incolumem. Epitome lib. LXXXV. Plutarchus in Sulla.

ORATIO

QVOD si non extra castra congrediemur, quae ad colloquium castra sumentur? in nostra ille numquam ueniet, multo minus nos in illius. Reliquum est, ut & accipiantur, & remittantur postulata per litteras. ergo erimus in castris. mea ad omnia postulata una sententia: quam cum hic uobis audientibus dixero, isse & redisse me putatote. Legationem confero. omnia ad senatum mea sententia reijciam, quaecumque postulabit Antonius. neque enim licet aliter: neque permissum est nobis ab hoc ordine, ut, bellis confectis, decem legatis permitti solet more maiorum: neque ulla omnino a senatu mandata accepimus. quae cum agam in consilio, nonnullis, ut arbitror, repugnantibus; non ne metuendum est, ne imperita militum multitudo per me pacem distineri putet? Facite hoc meum consilium legationes nouas non improbare: nam Martiam, & Quartam nihil, praeter dignitatem, & decus, probaturas esse, certe scio: quid? ueteranos non ueremur? nam timeri se ne ipsi quidem nolunt. sed, quonam modo accipient seueritatem meam? multa enim falsa de me audierunt: multa ad eos improbi detulerunt. quorum commoda, ut uos optimi testes estis, semper ego sententia, auctoritate, oratione firmaui. sed credunt improbis, credunt turbulentis, credunt suis. sunt autem fortes illi quidem, sed propter memoriam rerum, quas gesserunt, pro populi R. libertate, & salute reip. nimis feroces, & ad suam uim omnia nostra consilia reuocantes. horum ego cogitationem non uereor, impetum pertimesco. Haec quoque pericula tanta si effugero, satis ne tutum reditum putatis fore? cum enim & uestra auctoritate, & meo me more defendero; & meam fidem reip. constantiamq. praestitero; tum erunt mihi non hi solum, qui me oderunt, sed illi etiam, qui inuident, extimescendi. Custodiatur igitur mea uita reip. eaque, quoad uel dignitas, uel natura patietur, patriae reseruetur: mors autem necessitatem habeat fati, aut, si ante oppetenda est, oppetatur cum gloria. Haec cum ita sint; etsi hanc legationem resp. ut leuissime dicam, non desiderat; tamen, si tuto licebit ire, proficiscar. omnino, P. C. totum huiusce rei consilium non periculo meo, sed utilitate reip. metiar. de qua mihi, quoniam liberum est spatium, multum etiam atque etiam considerandum puto; idq. potissimum faciendum, quod maxime interesse reip. iudicauero.

EXPLANATIO

ERGO *erimus in castris.* } nam extra, tutum non est. LEGATIONEM *confero.* } quae in legatione agam, uobis expono. DECEM *legatis* } qui mittebantur, ut uictis gentibus leges darent, eaq. regio, quae redacta armis esset in populi Romani potestatem, prouinciae formam acciperet. Nobis, inquit, non idem, quod illis, permissum est: sed nostra sententia nihil constituere, ad senatum reijcere omnia debemus. MORS *autem necessitatem habeat fati*, } tunc moriamur, cum uitae finem attulerit fatum, quod uitare licet nemini. VT *leuissime dicam*, } possem dicere: reijcit, odit, utpote quae damnum potius quam fructum afferet: sed hoc tantum dico: non desiderat, quasi minime necessariam.

IN . TERTIAMDECIMAM M . TVLLII . CICERONIS PHILIPPICAM.

PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

SENTENTIA *de mittendis iterum legatis iam abiecta, pacem laudat, sed eam cum Antonio negat ullam esse posse. Recitat, & interpretatur Antonij litteras ad Hirtium, Caesaremq. missas. Seruilij sententiam probat de mandatis, litterisq. M. Lepidi, ad pacem cohortantis. Sex. Pompeium, quod suam, eorumq. quos secum haberet, operam senatui, populoq. Romano pollicitus esset, uel eo S. C. quod in Seruilij sententiam de Lepidi litteris fieret, uel proprio laudandum esse censet. Et haec absente Pansa consule, qui ad collegam Hirtium, & Caesarem cum ijs copijs, quas ipse ex delectu compararat, profectus erat.*

IN.M

IN. M. ANTONIVM
PHILIPPICARVM
LIBER. TERTIVSDECIMVS

ORATIO. LV

PRINCIPIO huius belli, P. C. quod cum impijs ciuibus, consceleratisq. suscepimus, timui, ne condicio insidiosa pacis libertatis recuperandae studia restingueret. dulce enim nomen est pacis, res uero ipsa cum iucunda, tum salutaris. nam nec priuatos focos, nec publicas leges uidetur, nec libertatis iura cara habere, quem discordiae, quem caedes ciuium, quem bellum ciuile delectat; eumq. ex numero hominum eyciendum, ex finibus humanae naturae exterminandum puto. itaque siue Sulla, siue Marius, siue uterque, siue Octauius, siue Cinna, siue iterum Sulla, siue alter Marius, & Carbo, siue quis alius ciuile bellum optauit, eum detestabilem ciuem reip. natum iudico. nam quid ego de proximo dicam? cuius acta defendimus, auctorem ipsum iure caesum fatemur. nihil igitur hoc ciue, nihil hoc homine taetrius: si aut ciuis, aut homo habendus est, qui ciuile bellum concupiscit. sed hoc primum uidendum est, P. C. cum omnibus ne pax esse possit, an sit aliquod bellum inexpiabile, in quo pactio pacis, lex sit seruitutis. Pacem cum Scipione Sulla siue faciebat, siue simulabat: non erat desperandum, si conuenisset, fore aliquem tolerabilem statum ciuitatis. Cinna si concordiam cum Octauio confirmare uoluisset: hominum in rep. sanitas remanere potuisset. proximo bello si aliquid de summa grauitate Pompeius, multum de cupiditate Caesar dimisisset; & pacem stabilem, & aliquam remp. nobis habere licuisset. hoc uero quid est? cum Antonys pax potest esse? cum Censorino, Ventidio, Trebellio, Bestia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxa? exempli caussa paucos nominaui: genus infinitum, immanitatemq. ipsi cernitis reliquorum. addite illa naufragia Caesaris amicorum, Barbas, Cassios, Barbatios, Polliones: addite Antonij collusores, & sodales, Entrapelum, Melam, Coelium, Pontium, Crassicium, Tironem, Mustelam, Petissium: comitatum relinquo, duces nomino. huc accedunt alaudae, ceteriq. ueterani, seminarium iudicum decuriae tertiae, qui, suis rebus exhaustis, beneficijs Caesaris deuoratis, fortunas nostras concupiuerunt. o fidam dexteram Antonij, qua ille plurimos ciues trucidauit: o ratum religiosumq. foedus, quod cum Antonio fecerimus. hoc si Marcus uiolare conabitur, Lucij eum sanctitas a scelere reuocabit. illis locus si in hac urbe fuerit, urbi ipsi locus non erit. ora nobis eorum ponite ante oculos, & maxime Antoniorum, incessum, adspectum, uultum, spiritum, latera tegentes alios, sequentes alios, alios praegredientes amicos. quem uini anhelitum, quas contumelias fore censetis, minasq. uerborum? nisi forte eos pax ipsa leniet, maximeq. cum in hunc ordinem uenerint: salutabunt benigne: comiter appellabunt unumquemque nostrum. non recordamini per deos immortales, quas in eos sententias dixeritis? acta M. Antonij rescidistis, leges refixistis, per uim, & contra auspicia latas decreuistis: totius Italiae delectus excitauistis: collegam, & socium scelerum omnium, hostem iudicauistis. cum hoc quae pax esse potest? hostis si esset externus, tamen id ipsum uix talibus factis posset aliquo modo. maria, montes, regionum magnitudines interessent; odissetis eum, quem non uideretis. hi in oculis haerebunt, &, cum licebit, in faucibus. quibus enim saeptis tam immanes belluas continebimus? At incertus exitus belli est. Est omnino fortium uirorum, quales uos esse debetis. uirtute praestare tantum, ut possint fortunae culpam non extimescere: sed, quoniam ab hoc ordine non fortitudo solum, uerum etiam sapientia postulatur; quamquam uix uidentur haec posse seiungi, seiungamus tamen. fortitudo dimicare iubet: iustum odium incendit, ad confligendum impellit, uocat ad periculum: quid sapientia? cautioribus utitur consilijs, in posterum prouidet, est omni ratione protectior. quid igitur censet? parendum est enim; atque id optimum iudicandum, quod sit sapientissime constitutum. si hoc praecipit, ne quid uita existimem antiquius, ne decernam capitis periculo, fugiam omne discrimen: quaeram ex ea, etiam ne si erit, cum id fecero, seruiendum. si annuerit: nae ego sapientiam istam, quamuis sit erudita, non audiam. sin responderis, tu uero ita uitam, corpusq. seruato, ita fortunas, ita rem familiarem, ut haec libertate posteriora ducas; itaque his uti uelis, si liberare remp. possis; nec pro his libertatem, sed pro libertate haec proycias, tamquam pignora iniuriae: tum sapientiae uocem audire uidear, cui ut deo paream. itaque si, receptis illis, possumus esse liberi; uincamus odium, pacemq. patiamur. sin otium incolumibus his esse nullum potest: laetemur decertandi oblatam esse fortunam. aut enim, interfectis illis, fruemur uictrice rep. aut oppressi, quod omen auertas Iuppiter, si non spiritu, at uirtutis laude uiuemus.

EXPLANATIO

Lter *Marius*, } C. Marij filius. De *proximo* } qui ciuile bellum optauit. Caesarem significat. Avctorem *ipsum iure caesum fatemur.* } Phil. 2. Ille uir fuit, nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus. Mvnatio, } T. Munatio Planco Bursa, de quo Phil. 6. 10. 11. & in hac. Barbas *Cassios*, } hic Barba Cassius nominatur ep. ult. lib. xiii. ad Att. Evtrapelvm, } Volumnium, ad quem sunt epistolae duae lib. vii. fam. Seminarivm *iudicum decuriae tertiae*, } uide Phil. 1. O. fidam *dexteram*, } cur pacem ab ea dextera fidam speremus, qua plurimos ille ciues trucidauit? Collegam, } Dolabellam. Cvm *licebit*, } nisi quid eos prohibeat. Vt *possint fortunae culpam non extimescere*: } ut possint certam sibi uictoriam polliceri. Vix *uidentur haec posse seiungi*, } qui enim fortis, idem sapiens: qui sapiens, idem fortis. Parendvm *est enim*; sapientiae praeceptis. Tamqvam *pignora iniuriae*: } tamquam ea, quae si malis retinere, quam libertatem, iniuste facias. proijce igitur, ne sint caussae, & tamquam pignora iniuriae.

ORATIO

At enim nos M. Lepidus, imperator iterum pontifex maximus, optime proximo ciuili bello de rep. meritus, ad pacem adhortatur. Nullius apud me, P. C. auctoritas maior est, quam M. Lepidi, uel propter ipsius uirtutem, uel propter familiae dignitatem. accedunt eodem multa priuata, magna eius in me merita, mea quaedam officia in illum. maximum uero eius beneficium numero, quod hoc animo in remp. est: quae mihi uita mea semper fuit carior. nam cum Magnum Pompeium, clarissimum adolescentem, praestantissimi uiri filium, auctoritate adduxit ad pacem, remq. publicam sine armis maximo ciuilis belli periculo liberauit; tum me eius beneficio plus, quam pro uirili parte, obligatum puto. itaque & honores ei decreui quos potui amplissimos; in quibus uos mihi estis assensi: nec umquam de illo & sperare optime, & loqui destiti. magnis & multis pignoribus M. Lepidum resp. illigatum tenet. summa nobilitas est, omnes honores, amplissimum sacerdotium, plurima urbis ornamenta, ipsius, fratris, maiorumq. monumenta; probatissima uxor, optatissimi liberi, res familiaris cum ampla, tum casta a cruore ciuili. nemo ab eo ciuis uiolatus: multi beneficio, & misericordia liberati. talis igitur uir, & ciuis opinione labi potest, uoluntate a rep. dissidere nullo pacto potest. Pacem uult Lepidus. praeclare, si talem potest efficere, qualem nuper effecit. qua pace Cn. Pompey filium resp. adspiciet, suoq. sinu complexuq. recipiet; neque solum illum, sed cum illo se ipsam sibi restitutam putabit. haec caussa fuit, cur decerneretis statuam in Rostris, cum inscriptione praeclara, cur absenti triumphum. quamquam enim magnas res bellicas gesserat; & triumpho dignas, non erat tamen ei tribuendum, quod nec L. Aemilio, nec Aemiliano Scipioni, nec superiori Africano, nec Mario, nec Pompeio. qui maiora bella gesserunt. sed quod silentio ciuile bellum confecerat, eum primum licuit, honores in eum maximos attulistis. Existimas ne igitur M. Lepide, qualem Pompeium resp. habitura sit ciuem, tales futuros in rep. Antonios? in altero pudor, grauitas, moderatio, integritas: in illis (& cum hos compello, praetereo omnino ex grege latrocinij neminem) libidines, scelera, ad omne facinus immanis audacia.

EXPLANATIO

Imperator *iterum*, } sic ipse duas epistolas inscripsit lib. x fam. quamquam Phil. 5. imperator simpliciter uocatur. Ad *pacem adhortatur.* } ad Lepidum ita scripsit Cicero: Sapientius, meo quidem iudicio facies, si te in istam pacificationem non interpones, quae neque senatui, neque populo, neque cuiquam bono probatur.. Magnvm *Pompeium*, } Sextum, Magni filium. Phil. v. Honores *ei decreui*, } statuam equestrem inauratam, in Rostris collocandam. Phil 5. Fratris, } L. Aemilij Paulli qui nouam basilicam in foro exstruxerat, ueterem maiorum suorum instaurarat. ep. 17. lib. iv. ad Att Plutarchus. Vxor, } M. Bruti soror. Silentio } sine bello.

ORATIO

Deinde obsecro uos, P. C. quis hoc uestrum non uidet, quod Fortuna ipsa, quae dicitur caeca, uidit? saluis enim actis Caesaris, quae concordiae caussa defendimus, Pompeio sua domus patebit, eamq. non minoris, quam emit Antonius, redimet; redimet, inquam Cn. Pompey domum filius. o rem acerbam. sed haec satis diu multumq. defleta sunt. decreuistis tantam pecuniam Pompeio quantam ex bonis patrijs in praedae dissipationem inimicus uictor redegisset. sed hanc mihi dispensationem pro paterna necessitudine & coniunctione deposco. redimet hortos, aedes, urbana quaedam, quae possidet Antonius. nam argentum, uestem, supellectilem, uinum amittet aequo animo, quae ille heluo dissipauit. Albanum, Firmanum a Dolabella recuperabit, etiam ab Antonio Tusculanum: hiq. qui nunc Mutinam oppugnāt, D. Brutum obsident, de Falerno Anseres depellentur.

lentur. sunt alij plures fortasse: sed mea memoria dilabuntur. ego etiam eos dico, qui hostium numero non sunt, Pompeianas possessiones, quanti emerint, filio redderituros. satis inconsiderati fuit, ne dicam audacis, rem ullam ex illis attingere: retinere uero quis poterit, clarissimo domino restituto? an is non reddet, qui domini patrimonium circumplexus, quasi thesaurum draco, Pompeij seruus, libertus Caesaris, agri Lucani possessiones occupauit? atque illud septies millies, quod adolescenti, P. C. spopondistis, ita describite, ut uideatur a nobis Cn. Pompeij filius in patrimonio suo collocatus. haec senatus. reliqua populus R. in ea familia, quam uidis amplissimam, persequetur. in primis paternum auguratus locum: in quem ego eum, ut, quod a patre accepi, filio reddam, mea nominatione cooptabo. utrum igitur augurem Iouis optimi maximi, cuius interpretes internunciiq. constituti sumus, utrum populus R. libentius sanciet, Pompeium, an Antonium? mihi quidem numine deorum immortalium uidetur hoc Fortuna uoluisse, ut, actis Caesaris firmis ac ratis, Cn. Pompeij filius posset & dignitatem, & fortunas patrias recuperare.

EXPLANATIO

INIMICVS *uictor.* } Caesar. SED *hanc* } sed, locum non habet, & ortum est fortasse per errorem ex antecedente syllaba. DE *Falerno* } fundo Cn. Pompeij, quem Antonius poetae cuidam, qui Anser uocabatur, eratq. cum ipso Antonio in castris, dono dedit. Seruius. PLVRES } qui Pompeij bona tenent. ILLVD *septies millies,* } quod a Caesare ad Opis depositum Antonius abstulit. ADOLESCENTI } Sex. Pompeio, SPOPONDISTIS } non, spopondistis illud septies millies adolescenti: sed, quod uos esse facturos adolescenti spopondistis. refertur enim ad illud, Ita describite. POPVLVS *Romanus* } creabit augurem Sextum in locum patris. Hoc tempore sacerdotia populi suffragijs mandabantur. VT, *quod a patre accepi, filio reddam,* } me enim augurem pater eius nominauit. Phil. 2.

ORATIO

AC ne illud quidem silentio, P. C. praetereundum puto, quod clarissimi uiri, legati, L. Paullus, Q. Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam uoluntatem in remp. eamq. perpetuam, atque constantem, nunciant, se Pompeij conueniendi caussa diuertisse Massiliam, eumq. cognouisse paratissimo animo, ut cum suis copijs iret ad Mutinam, ni uereretur ueteranorum animos offendere. est uero eius patris filius, qui sapienter faciebat non minus multa, quam fortiter. itaque intellegitis & animum ei praesto fuisse, nec consilium defuisse. Atque etiam hoc, M. Lepido prouidendum est, ne quid arrogantius, quam eius mores ferunt, facere uideatur. si enim nos exercitu terret, non meminit, illum exercitum senatus, populiq. R. atque uniuersae reip. esse, non suum. at uti potest pro suo. quid tum? omnia ne uiris bonis, quae facere possunt, facienda sunt? etiam ne, si turpia, si perniciosa erunt? si facere omnino non licebit? quid autem turpius, aut foedius, aut quod minus deceat, quam contra senatum, contra ciues, contra patriam exercitum ducere? quid uero magis uituperandum, quam id facere, quod non liceat? licet autem nemini contra patriam ducere exercitum: siquidem licere id dicimus, quod legibus, quod more maiorum, institutisq. conceditur. neque enim, quod quisque potest, id ei licet: neque, si non obstatur, propterea etiam permittitur. Tibi enim exercitum, Lepide, tamquam maioribus tuis, patria pro se dedit. hoc tu arcebis hostem; fines imperij propagabis; senatui, populoq. R. parebis, si quam ad aliam rem te forte transduxerit. haec si cogitas, es M. Lepidus, pontifex maximus, M. Lepidi, pontificis maximi, pronepos. sin hominibus tantum licere iudicas, quantum possunt: uide, ne alienis exemplis, hisq. recentibus, uti, quam & antiquis, & domesticis, malle uideare. Quod si auctoritatem interponis sine armis: magis quidem laudo: sed uide, ne hoc ipsum non sit necesse. quamquam enim est tanta in te auctoritas, quanta debet in homine nobilissimo: tamen senatus ipse se non contemnit: nec uero fuit umquam grauior, constantior, fortior. incensi omnes rapimur ad libertatem recuperandam: non potest ullius auctoritate tantus senatus, populiq. R. ardor exstingui. odimus: irati pugnamus: extorqueri de manibus arma non possunt: receptui signum, aut reuocationem a bello audire non possumus: speramus optima; pati uel difficillima malumus, quam seruire. Caesar confecit inuictum exercitum: duo fortissimi consules adsunt cum copijs: L. Planci, consulis designati, uaria, & magna auxilia non desunt: de D. Bruti salute certatur: unus furiosus gladiator cum taeterrimorum latronum manu, contra patriam, contra deos penates, contra aras, & focos, contra quattuor consules gerit bellum. huic cedamus? huius condiciones audiamus? cum hoc pacem fieri posse credamus?

EXPLANATIO

LEGATI } missi a senatu ad Sextum. VETERANORVM } qui cum Octauiano Mutinam profecti erant: quibus odiosum fuisse Pompeij nomen, uerisimile uidetur. ALIENIS *exemplis,* } C. Caesaris qui remp. occupauit. Vide, ne malle uidearis alienos imitari, quam tuos. QVATTVOR *consules* } Pansam, & Hirtium, gerentes magistratum: Brutum, & Plancum, designatos.

ORATIO

AT periculum est, ne opprimamur. Non metuo, ne is, qui suis amplissimis fortunis, nisi bonis saluis, frui non potest, prodat salutem suam. bonos ciues primum natura efficit, adiuuat deinde fortuna. omnibus enim bonis expedit, saluam esse remp. sed in ijs, qui fortunati sunt, magis id apparet. quis fortunatior Lepido, ut ante dixi? quis eodem sanior? uidit eius maestitiam, atque lacrumas populus R. Lupercalibus: uidit, quam abiectus, quam confectus esset, cum Caesari diadema imponens Antonius, seruum se illius, quam collegam, esse malebat. qui si reliquis flagitijs, & sceleribus se abstinere potuisset, tamen unum ob hoc factum dignum illum omni poena putarem. nam, si ipse seruire poterat, nobis dominum cur imponebat? &, si eius pueritia pertulerat libidines eorum, qui erant in eum tyranni; etiam ne in nostros liberos dominum, & tyrannum comparabat? itaque, illo interfecto, qualem eum in nos esse uoluit, talis ipse in ceteros exstitit. qua enim in barbaria quisquam tam taeter, tam crudelis tyrannus, quam in hac urbe armis barbarorum stipatus Antonius? Caesare dominante ueniebamus in senatum, si non libere, attamen tuto: hoc archipirata, (quid enim dicam, tyranno?) haec subsellia ab Ituraeis occupabantur. prorupit subito Brundisium, ut inde agmine quadrato ad urbem accederet: lautissimum opidum, nunc municipium, honestissimorum quondam colonorum, Suessam fortissimorum militum sanguine impleuit: Brundisii in sinu non modo auarissimae, sed etiam crudelissimae uxoris delectos Martiae legionis centuriones trucidauit: inde se quo furore, quo ardore ad urbem, id est ad caedem optimi cuiusque, rapiebat? quo tempore dij immortales ipsi praesidium improuisum nec opinantibus nobis obtulerunt. Caesaris enim incredibilis ac diuina uirtus latronis impetus crudeles ac furibundos retardauit: quem tum ille demens laedere se putabat edictis, ignorans, quaecumque falso diceret in sanctissimum adolescentem, ea uere recidere in memoriam pueritiae suae. Ingressus urbem est, quo comitatu, uel potius agmine? cum dextra, sinistra, gemente populo R. minaretur dominis, notaret domus, diuisurum se urbem palam suis polliceretur. Rediit ad milites. ibi pestifera illa Tiburi concio. Inde ad urbem cursus: senatus in Capitolium; parata de circumscribendo adolescente sententia consularis: cum repente (nam Martiam legionem Albae consedisse sciebat) affertur ei de Quarta nuncius. quo perculsus abiecit consilium referendi ad senatum de Caesare: egressus est non uijs, sed tramitibus paludatus: eoq. ipso die innumerabilia S. C. fecit: quae quidem omnia citius delata, quam scripta sunt. ex eo non iter, sed cursus, & fuga in Galliam. Caesarem sequi arbitrabatur cum legione Martia, cum Quarta, cum ueteranis: quorum ille nomen prae metu ferre non poterat: eiq. in Galliam penetranti Decimus se Brutus obiecit: qui se totius belli fluctibus circumiri, quam illum aut regredi, aut progredi maluit, Mutinamq. illi exsultanti tamquam frenos furoris iniecit. quam cum operibus, munitionibusq. saepsisset, nec eum florentissimae coloniae dignitas, neque consulis designati maiestas a parricidio deterreret: tum, me (testor & uos, & populum R. & omnes deos, qui huic urbi praesident) inuito, & repugnante, legati missi tres consulares ad latronem M. Antonium, gladiatorum ducem. quis tam barbarus umquam? tam immanis? tam ferus? non audiuit, non respondit: neque eos solum praesentes, sed multo magis nos, a quibus illi erant missi, spreuit. & pro nihilo putauit. postea quod scelus, quod facinus parricida non edidit? circumsedit colonos uestros, exercitum populi R. imperatorem, consulem designatum: agros diuexat ciuium optimorum: hostis taeterrimus omnibus bonis cruces, ac tormenta minitatur, cum hoc, M. Lepide, pax esse quae potest? cuius ne supplicio quidem ullo satiari uidetur posse populus R. quodsi quis adhuc dubitare potuit, quin nulla societas huic ordini, populoq. R. cum illa importunissima bellua possit esse: desinat profecto dubitare, his cognitis litteris, quas, mihi missas ab Hirtio consule, modo accepi. Eas dum recito, dumq. de singulis sententijs breuiter disputo, uelim P. C. ut adhuc fecistis, me attente audiatis.

EXPLANATIO

LVPERCALIBVS:] idem narrat Phil. 5. NVNC *municipium*,] rectius uidetur, Municipum. TRVCIDAVIT:] de hac Antonij crudelitate Phil. 3. RECIDERE *in memoriam pueritiae suae*.] Phil. 3. In Caesarem maledicta congessit deprompta ex recordatione impudicitiae, & stuprorum suorum. DE *circumscribendo*] ut Caesar adolescens hostis iudicaretur. Phil. 5. DELATA,] ad aerarium. Phil. 3. S. C numquam facta ad aerarium deferebantur. Phil. 12. S. C. falsa delata ab eo iudicauimus. QVAM *scripta*.] scribi solebant in senatu ut supra diximus, deinde ad aerarium deferri. Antonius, qui abire properaret, ita celeriter ea S. C. ad aerarium detulit, ut delata citius, quam scripta uiderentur.

ORATIO.

ANTONIVS Hirtio, & Caesari. *Neque se imperatorem, neque Hirtium consulem, nec propraetorem Caesarem. satis hoc quidem scite. deponere alienum nomen ipse maluit, quam illis suum reddere.* Cognita morte C. Trebonij, non plus gauisus sum, quam dolui. *Videte, quid se gauisum, quid doluisse dicat: facilius de pace deliberabitis.* Dedisse poenas sceleratum cineri atque ossibus clarissimi uiri, & apparuisse numen deorum intra finem anni uertentis, aut iam soluto supplicio parricidij, aut impendente,

laetandum

laetandum est. O Spartace, (quem enim te potius appellem cuius propter nefaria scelera tolerabilis fuisse uidetur Catilina) laetandum esse, ausus es scribere, Trebonium dedisse poenas? sceleratum Trebonium? quo scelere, nisi quod te idibus Mart. a debita tibi peste seduxit? Age, hoc laetaris: uideamus, quid moleste feras. Hostem iudicatum hoc tempore Dolabellam, eo quod sicarium occiderit & uideri cariorem populo R. filium scurrae, quam C. Caesarem, patriae parentem, ingemiscendum est. Quid ingemiscis, hostem Dolabellam iudicatum? quid? te non intelligis, delectu tota Italia habito, consulibus missis, Caesare ornato, sagis denique sumptis, hostem iudicatum? quid est autem scelerate, quod gemas, hostem Dolabellam iudicatum a senatu? quem tu ordinem omnino esse nullum putas: sed eam tibi caussam belli gerendi proponis, ut senatum funditus deleas: reliqui boni, & locupletes omnes summum ordinem subsequantur. At scurrae filium appellat. quasi uero ignotus nobis fuerit splendidus eques R. Trebonii pater. is autem humilitatem despicere audet cuiusquam, qui ex Fadia sustulerit liberos? Acerbissimum uero est, te, A. Hirti, ornatum esse beneficiis Caesaris & talem ab eo relictum, qualem ipse miraris. Equidem negare non possum, a Caesare Hirtium ornatum: sed illa ornamenta in uirtute, & industria posita lucent. tu uero qui te ab eodem Caesare ornatum negare non potes, quid esses, si tibi ille non tam multa tribuisset? ecquo te tua uirtus prouexisset? ecquo genus? in lustris, popinis, alea, uino tempus aetatis omne consumpsisses, ut faciebas, cum in gremiis mimarum mentum, mentemq. deponeres. Et tu o puer. Puerum appellat, quem non modo uirum, sed etiam uirum fortissimum sensit, & sentiet. est istuc quidem nomen aetatis, sed ab eo minime usurpandum, qui suam amentiam puero huic praebet ad gloriam. Qui omnia eius nomini debes. Debet uero, soluitq. praeclare. si enim ille patriae parens est, ut tu appellas: ego, quid sentiam, uidero: cur non hic parens uerior, a quo certe uitam habemus, e tuis facinorosissimis manibus ereptam? Id agere, ut iure damnatus sit Dolabella? Turpem uero actionem, qua defenditur amplissimi auctoritas ordinis contra crudelissimi gladiatoris amentiam. Et ut uenefica haec liberetur obsidione? ueneficam audes appellare eum uirum, qui tuis ueneficiis remedia inuenit? quem ita obsides noue Hannibal, aut si quis acutior imperator fuit; ut te ipse obsideas, neque te istinc, si cupias, possis explicare. recesseris: undique omnes insequentur. manseris: haerebis. nimirum recte Veneficam appellas, a quo tibi praesentem pestem uides comparatam. Vt quam potentissimus sit Cassius, atque Brutus. Putes Censorinum dicere aut Ventidium aut etiam ipsos Antonios. cur autem nolint potentes esse non modo optimos, & nobilissimos uiros, sed secum etiam in reip. defensione coniunctos? Nimirum eodem modo haec adspicitis, ut priora. quae tandem? Castra Pompeii Senatum appellatis. An uero tua castra Senatum appellaremus? in quibus tu es uidelicet consularis, cuius totus consulatus est ex omni monumentorum memoria repulsus: duo praetores, sine caussa diffisi se aliquid habituros. nos enim Caesaris beneficia defendimus. praetorii, Philadelphus Annius, & innocens Gallius: aedilitii, Coricus, laterum, & uocis meae Bestia, & fidei patronus: fraudator creditorum, Trebellius, &, homo diruptus dirutusq. Q. Caelius, Columenq. amicorum Antonii, Cotyla Varius: quem Antonius, deliciarum caussa, loris in conuiuio caedi iubebat a seruis publicis: septemuirales Lento, Nucula, tum deliciae, atque amores populi R. L. Antonius: tribuni primum duo designati Tullus Hostilius, qui suo iure in porta nomen inscripsit; qua cum prodere imperatorem suum non posset, reliquit. Alter est designatus, Viseius nescio qui, fortis, ut aiunt, latro, quem tamen temperantem fuisse ferunt Nauri balneatorem. sequuntur alii tribunicii, T. Plancus in primis: qui si senatum dilexisset, numquam curiam incendisset. quo scelere damnatus, in eam urbem rediit armis, a qua exciderat legibus. sed hoc ei commune cum plurimis dissimillimis. illud tamen uerum, quod in hoc Planco prouerbii loco dici solet, perire eum non posse, nisi crura fracta essent. fracta sunt, & uiuit. hoc tamen, ut alia multa, Aquilae fertur acceptum. est etiam ibi Decius, ab illis, ut opinor, Muribus Decys: itaque, Caesaris munere: Deciorum quidem, multo interuallo, per hunc praeclarum uirum memoria renouata est. Saxam uero Decidium praeterire qui possum, hominem deductum ex ultimis gentibus? ut eum tribunum pl. uideremus, quem ciuem numquam uideramus. est quidem alter Sacerna. sed omnes tamen tantam habent similitudinem inter se, ut in eorum praenominibus errem. nec uero Exitius, Philadelphi frater, quaestor, praetermittendus est; ne, si de clarissimo adolescente siluero, inuidisse uidear Antonio. est etiam Asinius quidam, senator uoluntarius, lectus ipse a se. apertam curiam uidit post Caesaris mortem: mutauit calceos: pater conscriptus repente factus est. non noui Sex. Albedium: sed tamen neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antonii senatu. arbitror me aliquos praeteriisse: de iis tamen qui occurrebant, tacere non potui. Hoc igitur fretus senatu, Pompeianum senatum despicit: in quo decem fuimus consulares: qui si omnes uiuerent, bellum omnino hoc non fuisset, auctoritati cessisset audacia. sed, quantum praesidii fuerit in ceteris, hinc intelligi potest, quod ego unus, relictus e multis, contudi, & fregi, adiuuantibus uobis, exsultantis praedonis audaciam. quod si fortuna nobis modo non eripuisset Ser. Sulpicium, eiusq. collegam ante M. Marcellum, quos ciues? quos uiros? si duos consules, amicissimos patriae, simul ex Italia eiectos; si L. Afranium, summum ducem; si P. Lentulum, ciuem cum in ceteris rebus, tum in salute mea singularem; si Bibulum, cuius est in remp. merito semper laudata constantia; si L. Domitium, praestantissimum ciuem; si Ap. Claudium, pari nobilitate, & uoluntate praeditum; si P. Scipionem, clarissimum uirum, maiorumq. suorum simillimum, resp. tenere potuisset: certe his consularibus non esset Pompeianus despiciendus senatus. Utrum igitur aequius, utrum melius reip. fuit, Cn. Pompeium, an sectorem Cn. Pompeii uiuere Antonium? Qui uero praetorii? quorum princeps M. Cato, idemq. omnium gentium uirtute princeps. Quid reliquos clarissimos uiros commemorem? nostis omnes. magis uereor, ne longum me in enumerando, quam ne ingratum in praetereundo putetis. Qui aedilicii? qui tribunicii? qui quaestorii? quid multa? talis senatorum & dignitas, & multitudo fuit, ut magna excusatione opus iis sit, qui illa in castra non uenerunt. Nunc reliqua attendite. Victum Cicerone ducem habuistis. Eo libentius ducem audio; quod certe ille dux inuitus. nam de uicto nihil laboro. fatum enim meum est, sine rep. nec uinci posse, nec uincere.

cere.Macedoniam munitis exercitibus.*Et quidem fratri tuo,qui a nobis nihil degenerat,extorsimus.*Africam commisistis Varo bis capto. *Hic cum Caio fratre putat se litigare.* In Syriam Cassium misistis. *Non igitur sentis,huic caussae orbem terrae parere,te,extra munitiones tuas,uestigium ubi imprimas,non habere?* Cascam tribunatum gerere passi estis. *Quid ergo? ut Marullum, ut Caesetium,a rep.remoneremus,eum, per quem,ut neque idem hoc posthac, neque multa huiusmodi accidere possent, consecuti sumus?* Vectigalia Iuliana Lupercis ademistis. *Lupercorum mentionem facere audet? neque illius diei memoriam perhorrescit, quo ausus est obrutus uino,unguentis oblitus,nudus gementem populum R. ad seruitutem cohortari?* Veteranorum colonias deductas lege, & s. c. sustulistis. *Nos sustulimus,an contra,lege comitijs centuriatis lata, sanximus? uide, ne tu ueteranos, tamen eos, qui erant perditi, perdideris, in eumq. locum deduxeris, ex quo ipsi iam sentiunt se numquam exituros.* Massiliensibus iure belli adempta redditurus uos pollicemini. *Nihil disputo de iure belli: magis facilis disputatio est, quam necessaria.illud tamen animaduertite,P.C.quam sit huic reip.natus hostis Antonius, qui tantopere eam ciuitatem oderit, quam scit huic reip.semper fuisse amicissimam.* Neminem Pompeianum, qui uiuat, tenere lege Hirtia dignitates. *Qui,quaeso,tam legis Hirtiae mentionem facit? cuius non minus arbitror latorem ipsum, quam eos, de quibus lata est,paenitere. omnino,mea quidem sententia,legem illam appellare fas non est:& ut sit lex,non debemus illam Hirtij legem putare.* Appuleiana pecunia Brutū subornatis. *Quid, si omnibus suis copijs excellentem uirum resp. armasset,quem tandem bonum paeniteret? nec enim sine pecunia exercitum alere,nec sine exercitu fratrem tuum capere potuisset.* Securi percussos Paetum,& Menedemum,ciuitate donatos, & hospites Caesaris, laudastis. *Non laudamus, quod ne audiuimus quidem. ualde enim nobis in tanta perturbatione reip.de duobus nequissimis Graeculis cogitandum fuit.* Theopompum nudum, expulsum a Trebonio,confugere Alexandriam neglexistis. *Magnum crimen senatus: de Theopompo, summo homine, negleximus: qui ubi terrarum sit, quid agat,uiuat denique,an mortuus sit,quis aut scit, aut curat?* Ser.Galbam,eodem pugione succinctum,in castris uidetis. *Nihil tibi de Galba respondebo,fortissimo, & constantissimo ciue:coram aderit:praesens tibi & ipse, & ille,quem insimulas, pugio respondebit.* Milites aut meos, aut ueteranos contraxistis, tamquam ad exitium eorum,qui Caesarem occiderant;& eosdem nec opinātes ad quaestoris sui,aut imperatoris, aut cōmilitonum suorum pericula impulistis. *Scilicet uerba dedimus,decepimus:ignorabat legio Martia,Quarta:ignorabant ueterani,quid ageretur.non illi senatus auctoritatem,aut libertatem populi R.sequebantur?Caesaris mortem ulcisci uolebant,quam omnes fatalem fuisse arbitrabantur;te uidelicet saluum,beatum,florentem esse cupiebant? o miser cum re, tum hoc ipso, quod non sentis, quam miser sis. Sed maximum crimen audite.* Denique quid non aut probauistis,aut fecistis? quid faciat, si reuiuiscat. *Quis? credo enim afferet aliquod scelerati hominis exemplum.* Cn.Pompeius ipse? *o nos turpes, si quidem Cn.Pompeium imitaturi sumus.* Aut filius eius, si domi posit. *Poterit, mihi crede: nam paucis diebus & in domum,& in hortos paternos immigrabit.* Postremo, negatis pacem posse fieri, nisi aut emisero Brutum, aut frumento iuuero. *Alij istuc negant:ego uero, ne si ista quidem feceris, umquam tecum pacem huic ciuitati futuram puto.* Quid? hoc placet ne ueteranis istis? quibus adhuc omnia integra sunt. *Nihil uidi tam integrum, quam ut oppugnare imperatorem incipiant, quem tanto studio consensuq.defenderint.* Quoniam uos assentationibus, & uenenatis muneribus uenistis. *Deprauati, aut corrupti sunt, quibus persuasum est,foedissimum hostem iustissimo bello persequi.* At militibus inclusis opem fertis. Nihil moror,eos saluos esse,& ire quo lubet, si tantummodo patiuntur perire eum, qui meruit. *Quam benigne:itaque usi liberalitate Antonij milites imperatorem reliquerunt,& se ad hostem metu perterriti contulerunt:per quos si non stetisset,non Dolabella prius imperatori suo,quam Antonius etiam collegae parentasset.* Concordiae factam esse mentionem scribitis in senatu, & legatos esse consulares quinque.difficile est credere,eos,qui me praecipitem egerint,aequissimas condiciones ferentem, & tamen ex his aliquid remittere cogitantem, putare aliquid moderate aut humane esse facturos. uix etiam uerisimile est, qui iudicauerint hostem Dolabellam ob rectissimum facinus,eosdem nobis parcere posse idem sentientibus. *Parum ne uidetur omnium facinorum sibi cum Dolabella societatem initam confiteri? non ne cernitis, ex uno fonte omnia scelera manare? ipse denique fatetur, hoc quidem satis acute, non posse eos, qui hostem Dolabellam iudicauerint ob rectissimum facinus, (ita enim uidetur Antonio) sibi parcere idem sentienti. quid huic facias,qui haec litteris,memoriaeq.mandarit, ita sibi conuenisse cum Dolabella, ut ille Trebonium,& si posset, etiam Brutum, Cassium discruciatos necaret,eademq.adhiberet supplicia nobis? conseruandus ciuis cum tam pio,iustoq.foedere.* Is etiam queritur, *condiciones suas repudiatas,aequas quidem,& uerecundas, ut haberet Galliam ultimam, aptissimam ad bellum renouandum, instruendumq. prouinciam; ut alaudae in tertia decuria iudicarent, idest, ut perfugium scelerum esset cum turpissimis reip.sordibus;ut acta sua rata essent, cuius nullum remaneret consulatus uestigium.cauebat etiam L. Antonio,qui fuerat aequissimus agri priuati & publici decempedator, Nucula, & Lentone collega.* Quamobrem uos potius animaduertite,utrum sit elegantius,& partibus utilius, Trebonij mortem persequi, an Caesaris; & utrum sit aequius, concurrere nos, quo facilius reuiuiscat Pompeianorum caussa toties iugulata,an consentire; ne ludibrio simus inimicis. *Si esset iugulata, numquam exsurgeret: quod tibi,tuisq. contingat. Utrum, inquit, elegantius. atqui hoc bello de elegantia quaeritur. Et partibus utilius. partes, furiose, dicuntur in foro, in curia. bellum contra patriam nefarium suscepisti: oppugnas Mutinam: circumsides consulem designatum: bellum contra te duo consules gerunt, cumq. his propraetor Caesar: cuncta contra te Italia armata est. istas tu partes potius, quam a rep.defectionem, uocas?* Potius C.Trebonij mortē,quam Caesaris,persequimur. *Trebonij satis persecuti sumus,hoste iudicato Dolabella: Caesaris mors facillime defenditur obliuione, & silentio. Sed uidete, quid moliatur. cum mortem Caesaris ulciscendam putat, mortem proponit non ijs solum, qui illam rem gesserunt, sed ijs etiam, qui non moleste tulerunt.* Quibus, utri nostrum ceciderunt,lucro futurum

turum est. Quod spectaculum adhuc ipsa Fortuna uitauit, ne uideret unius corporis duas acies, lanista Cicerone, dimicantes: qui usque eo felix est, ut ijsdem ornamentis deceperit uos, quibus deceptum Caesarem gloriatus est. *Pergit in mea maledicta. quasi uero ei pulcherrime priora processerint: quem ego inustum uerissimis maledictorum notis tradam hominum memoriae sempiternae. Ego lanista? & quidem non insipiens: deteriores enim iugulari cupio, meliores uincere. Vtri ceciderint, scribit lucro nobis futurum. O praeclarum lucrum, quo, te uictore, quod dij omen auertant, beata mors eorum futura sit, qui e uita excesserint sine tormentis. A me deceptos ait eisdem ornamentis Hirtium, & Caesarem. quod, quaeso, adhuc a me est tributum Hirtio ornamentum? nam Caesari plura, & maiora debentur. Deceptum autem patrem a me Caesarem dicere audes? tu, tu, inquam, illum occidisti Lupercalibus: cuius homo ingratissime flaminium cur reliquisti? Sed iam uidete magni, & clari uiri admirabilem grauitatem, atque constantiam.* Mihi quidem constat, nec meam contumeliam, nec meorum ferre, nec deserere partes, quas Pompeius odiuit, nec ueteranos sedibus suis moueri pati, nec singulos ad cruciatum trahi, nec fallere fidem, quam dedi Dolabellae. *Omitto alia: fidem Dolabellae, sanctissimi uiri, deserere homo pius non potest. quam fidem? an optimi cuiusque caedis, urbis, & Italiae partitionis, suis dandarum diripiendarumq. prouinciarum? nam quid erat aliud, quod inter Antonium, & Dolabellam, impurissimos parricidas, foedere, ac fide sanciretur?* Nec Lepidi societatem uiolare, piissimi hominis. *Tibi cum Lepido societas? aut cum ullo, non dicam bono ciue, sicut ille est; sed homine sano? id agis, ut Lepidum aut impium, aut insanum existimari uelis. nihil agis. quamquam affirmare de altero difficile est, de Lepido praesertim, quem ego metuam numquam, bene sperabo, dum licebit. reuocare te a furore Lepidus uoluit, non adiutor esse dementiae. tu porro ne pios quidem, sed piissimos quaeris: &, quod uerbum omnino nullum in lingua Latina est, id propter tuam diuinam pietatem nouum inducis.* Nec Plancum prodere, participem consiliorum. *Plancum participem? cuius memorabilis ac diuina uirtus lucem affert reip. nisi forte subsidio tibi uenire arbitraris cum fortissimis legionibus, magno equitatu, peditatuq. Gallorum: quique, nisi ante eius aduentum reip. poenas dederis, ille huius belli feret principatum. quamquam enim prima praesidia utiliora reip. sunt, tamen extrema sunt gratiora. Sed iam se colligit, & ad extremum incipit philosophari.* Si me rectis sensibus euntem dij immortales, ut spero, adiuuerint; uiuam libenter. sin autem aliud me fatum manet; praecipio gaudia suppliciorum uestrorum. namque, si uicti Pompeiani tam insolentes sunt; uictores quales futuri sint, uos potius experiemini. *Praecipias, licet, gaudia. non enim tibi cum Pompeianis, sed cum uniuersa rep. bellum est. omnes te dij, homines; summi, medij, infimi; ciues, peregrini; uiri, mulieres; liberi, serui oderunt. sensimus hoc nuper falso nuncio, uero propediem sentiemus. Quae si tecum ipse recolis, aequiore animo, & maiore consolatione moriere.* Denique summa iudicij mei spectat huc, ut meorum iniurias ferre possim, si aut obliuisci uelint ipsi fecisse, aut ulcisci parati sint una nobiscum Caesaris mortem. *Hac Antonij sententia cognita, dubitaturos ne A. Hirtium, C. Pansam consules putatis, quin ad Antonium transeant? Brutum obsideant? Mutinam expugnare cupiant? quid de Pansa, & Hirtio loquar? Caesar, singulari pietate adolescens, poterit se tenere, quin D. Bruti sanguine poenas patrias persequatur? itaque fecerunt, uti, his litteris lectis, ad munitiones propius accederent. quo maior adolescens Caesar, maioreq. deorum immortalium beneficio reip. natus est, qui nulla specie paterni nominis, nec pietate adductus umquam est. intelligit maximam pietatem conseruatione patriae contineri. quod si partium certamen esset, quarum omnino nomen exstinctum est: Antonius ne potius, & Ventidius partes Caesaris defenderent, quam primum Caesar, adolescens summa pietate, & memoria parentis sui, deinde Pansa, & Hirtius, qui quasi cornua duo tenuerunt Caesaris, tum, cum illae uere partes uocabantur? hae uero quae sunt partes, cum alteris senatus auctoritas, populi R. libertas, reip. salus proposita sit, alteris caedes bonorum, urbis, Italiaeq. partitio? Veniamus aliquando ad clausulam.* Legatos uenire non credo. *Bene me nouit. bellum quo ueniat. proposito praesertim exemplo Dolabellae. sanctiores erunt, credo, iure legati, quam duo consules, contra quos arma fert; quam Caesar, cuius patris flamen est; quam consul designatus, quem oppugnat; quam Mutina, quam obsidet; quam patria, cui ignem ferrumq. minitatur.* Cum uenerint; quae postulent cognoscam. *Quin tu abis in malam pestem, malumq. cruciatum. ad te quisquam ueniat, nisi Ventidij similis? oriens incendium qui restinguerent, summos uiros misimus; repudiasti: nunc in tantam flammam, tamq. inueteratam mittamus, cum locum tibi reliquum nō modo ad pacem, sed ne ad deditionem quidem feceris? Hanc ergo epistolam, P. C. non quo illum dignum putarem, recitaui; sed ut confessionibus ipsius omnia patefacta eius parricidia uideretis.*

EXPLANATIO

ANNI *uertentis*, } uertentem annum decem mensium fuisse, Varro, Suetonius, Censorinus, alij prodiderunt. SEDVXIT? } ep. ad Trebonium, lib 10. Quod uero a te, uiro optimo, seductus est, tuoq. beneficio adhuc uiuit haec pestis: interdum, quod mihi uix fas est, tibi subirascor. EX *Fadia*} libertini hominis filia. Phil. 2. & 3. MENTVM, *mentemq.*} παράγραμμα Graeci uocant, cum unius litterae mutatione sententiae lepos acquiritur. infra: Homo dirutus, diruptusq. PVERVM *appellat, quem non modo uirum, sed etiam fortissimum uirum sensit, & sentiet.* } modus amplificandi, ut pro Domo: Quem eiectum esse uniuersus senatus non modo ciuem, sed egregium ciuem semper iudicauit. Or. 2 in Rullum: Totus ager campanus colitur & possidetur a plebe, & a plebe optima & modestissima. SI *quis acutior*} a contrario sensu. minime enim acutus, qui alterum ita obsideat, ut obsideatur ipse, neque se ab obsidione, si cupiat, possit explicare. VT PRIORA. } quae pro ijs fecistis, qui me oderunt. atque insequuntur,

tur, cupidum ulciscendae Caesaris necis. DVO *praetores*, } Censorinus, & Ventidius: quos paulo ante, ut inter amicos Antonij ceteris omnibus dignitate praestantes, nominauit. ALIQVID } ex beneficijs Caesaris. PHILADELPHVS *Annius*, } libenter distinguerem: ut duo sint. infra, Exitij frater Philadelphus appellatur. qui si frater germanus, aut patruelis fuit; non Anniae gentis, sed Exitiae fuerit, necesse est. Annius autem, qui cum Antonio fuit, non Philadelphi, sed Cimbri cognomine usus est. uide Phil. 11. INNOCENS; } minime innocens. GALLVS: } fuit in Antonij partibus M. Gallius, Suetonio in Augusto, & Appiano lib. III. auctoribus. LATERVM, *& uocis meae* } quis non uidet, haec ad Bestiam, non ad Coricum, esse referenda? accusatus est enim Bestia de ambitu, defensusq. a Cicerone: ut in ep. 3. lib. ad Q. fr. Damnatum existimo ex ijs uerbis Phil. 11. Quam absurdum qui praetor fieri non potuerit, eum petere consulatum? nisi forte damnationem pro praetura putat. Omnino uerbum aliquod, & fortasse testis, desiderari crediderim: ut sit: Laterum, & uocis meae testis Bestia. FIDEI *patronus*, } de Trebellio dictum: qui cum, oppugnanda lege de tabulis nouis, quam Dolabella tribunus pl. ferebat, fidei se patronum professus esset, postea creditores ipse fraudauit. Phil. 6. O fides: hoc enim puto Trebellium sumpsisse cognomen. quae potest esse maior fides, quam fraudare creditores? domo profugere? propter aes alienum ire ad arma? DIRVPTVS, *dirutusq.* } παραγγαμμα, ut supra, Mentum, mentemq. Diruptus: morbo haerniae. Dirutus; aere alieno. In Verr. Aere alieno dirutus est. COTYLA *Varius*, } hominem aedilicium Cotylam uocat Phil. 8. DELICIARVM *caussa* } ut ei delicias faceret. Iniuriam Antonij quasi studium in Cotylam nominat. idem Phil. 8. POPVLI *Romani* } qui statuam ei posuit. Phil. 6. IN *porta* } quae Hostilia dicebatur. iure igitur quodam suo in porta nomen suum inscripsit. IMPERATOREM *suum* } Caesarem adolescentem, aut D. Brutum. potius, quam Hirtium. TEMPERANTEM } aquam temperant balneatores. balneator autem fuerat Viscius. quem cum latronem Cicero appellasset; quasi probrum emendare cupiens, subiunxit: Quem tamen temperantem. ut laudem temperantiae conferre in eum uideatur: cum ignobilitatem, uitaeq. sordes obijciat. ALII *tribunicij*, } tribunus pl. fuit Plancus, quo anno Clodius a Milone occisus est: auctorq. fuit, ut Clodij corpus in curia plebs cremaret: quo incendio curia quoque ipsa conflagrauit. eo crimine lege Pompeia damnatum Caesar restituit. Phil. 10. 11. AQVILAE *fertur accepturum*. } qui eum, crure fracto. Polentia expulit Phil. 11. MVRTAVS } Mus, Deciae gentis cognomen fuit. Liuius. Frontinus de aquaeductibus fasti Capitolini. CAESARIS *munere*, } qui eum exsulem restituit fortasse etiam in senatum allegit. SAXAM *uero Decidium* } nominatur & supra saepe, & a Caesare lib. I bel ci. & ab Appiano in Syriaco. EX *ultimis gentibus*? } ex ultima Celtiberia, dixit Phil. 11. Accedit, inquit. Saxa nescio quis, quem nobis Caesar ex ultima Celtiberia tribunum pl. dedit castrorum antea metator, nunc ut sperat, urbis. ALTER } alter de duobus dici constat: erant autem duo Saserna fratres, quos nominat is, qui bellum Caesaris Africanum composuit. eorum alter Antonium in Galliam secutus est. VT *in eorum praenominibus errem*. } ideo ijs non utitur. solis enim Coelio, & Planco addit praenomina. MVTAVIT *calceos*: } calcei senatorij differebant a communibus. NEMINEM *tam maledicum offendi*, } quem laudare uidetur, uituperat ioci & argutiae caussam quaerens ex Antonij senatu. Maledici homines detrahunt: sed Aledius is uir est, ut neminem tam maledicum inuenerim, qui negaret Antonij senatu dignum esse. qualis autem Antonij senatus esset mentio eorum, qui cum eo erant in ijsdem castris, perspicue demonstrauit. DECEM *sumus consulares*: } undecim cum ipso infra nominantur. IN *ceteris* } consularibus, qui erant in senatu Pompeiano. DVOS *consules*, } C. Marcellum, L. Lentulum. Pompeij comites, urbem primum, deinde Italiam relinquentis. VARO *bis capto*. } Sex. Quinctilio Varo, quem Caesar semel Corfinij ceperat, iterum opinor, in Africa, deuicto Scipione. nam in Africa fuit cum Accio Varo quo tempore C. Curio cum exercitu caesus est. nec fortasse post illam uictoriam ex Africa discessit, donec, renouato in ea prouincia bello, duce Pompeij socero Scipione, Caesar, traiectis eo copijs, eadem fortuna usus, aduersarios deuicit. CVM *Caio fratre* } ita nobiscum queritur, quasi cum sui simillimo Caio fratre litiget: auctoritatis, dignitatisq. nostrae rationem nullam habet. CASCAM } Seruilium Cascam, unum e Caesaris percussoribus. VT *Marullum, ut Caesetium*, } tribunos pl. quos Caesar a rep. remouerit quia, cum statuae suae coronam lauream fascia candida praeligatam nescio quis e turba imposuisset, fasciam detrahi, hominemq duci in uincula iussissent. Suetonius, Plutarchus, Appianus, Dio. VT *ne quidem hoc* } ne accidere posset id, quod acciderat Marullo, & Caesetio, quos Caesar potestate priuarat. CONSECVTI *sumus*? } Caesarem enim occidit. VECTIGALIA *Iuliana Lupercis ademisti*. } Lupercis uectigal Caesar dederat, eo mortuo senatus ademit. utrum autem uectigal illud omnibus Lupercis, an ijs tantum, quos ad eius honorem decretos esse Suetonius, & Dio narrant, Caesar constituerit, exploratum non habeo. tantum illud constat, Iuliana uectigalia recte dici, quia sint a Iulio Caesare data. recitat enim Nonius haec uerba Ciceronis ex epistola ad Caesarem iuniorem: Cum constet, Caesarem Lupercis id uectigal dedisse. ILLIVS *diei* } de Antonio consule Luperco diadema Caesari imponente, deq. eius ad populum concione, uide Phil. 2. DEDVCTAS *lege*, } lege Caesaris, ipso uiuo. LEGE *comitijs centuriatis lata*, } a Pansa consule, ut omnia Caesaris acta, non coloniae tantum ab eo deductae, rata essent. Phil. 10. Scilicet hoc Pansa aut non uidet, (hebeti enim ingenio est) aut negligit: quae enim Caesar egit ea rata esse non curat: de quibus confirmandis & sanciendis legem comitijs centuriatis ex auctoritate nostra laturus est. TAMEN *eos, q. i erant perditi*, } qui te secuti sunt. IN *eumq. locum deduxeris*, } non, quod ad Mutinam deducti essent: sed, in eum locum idest in eum errorem: quo modo dixit Coelius in ep. ad Cic. Mi Cicero cogita, ne te scientes, prudensq. eo demittas, unde exitum uides nul-

lum

lum esse. ADEMPTA } a Caesare. bello uictis. FACILIS } iniustum fuisse bellum illud significat. cur autem, quod iniustum bellum fuit, eo bello adempta uictis non redduntur? facilis haec quidem disputatio, sed omittatur, quia non necessaria. NON *debemus illam Hirtij legem putare.* } sed Caesaris, cuius eam iussu tulerit Hirtius praetor. BRVTVM } Marcum. Phil. 11. De M. Appuleio separatim censeo referendum: cui testis est per litteras M. Brutus eum principem fuisse ad conatum exercitus comparandi. SECVRI *percussos* } fortasse a M. Bruto, qui erat in Graecia: & hi Graeculi uocantur. SER. *Galbam,* } unum ex ijs qui Caesarem occiderunt, Sulpiciae gentis, proauum. teste Suetonio Galbae imperatoris. eius exstat lib. x. ad Ciceronem epistola de proelio ad Mutinam commisso. EODEM *pugione* } quo Caesarem percussit. CONTRAXISTIS, } Hirtium alloquitur, & Caesarem, sed Caesarē praecipue, qui ueteranos contraxerat, & ad quem legio Martia & Quarta contraxerat. QVAESTORIS *sui* } quaestor Caesaris Antonius fuerat in Gallia. Phil. 2. IMPERATORIS } dux eorum ciuili bello fuerat Antonius: cui Pharsalica etiam pugna sinistrum cornu Caesar praebuit. COMMILITONVM *suorum* } eorum ueteranorum, qui mecum sunt. IGNORABANT *ue..rani,* } nesciebant uidelicet, armari se contra tuos perditos conatus reip. caussa. Haec omnia cum ironia potius, meo quidem iudicio, quam cum interrogatione, sunt pronuncianda. O. MISER *cum in re, tum hoc ipso, quod non sentis. quam miser sis.* } similiter Phil. 2. O miserum, sinc illa tibi nota non sunt; nihil enim boni nosti; sin e sunt, qui apud tales uiros tam impudenter loquare. Et in eadem infra: O miserum te si intelligis, miseriorem, si non intelligis hoc litteris mandari hoc memoriae prodi. QVIBVS *adhuc omnia integra sunt.* } nondum enim contra me in aciem descenderunt: licet ijs utram uelint, partem adhuc se qui. Refellit hoc Cicero, & ostendit, ijs, qui Antonium tanto studio consensuq. reliquerint integra iam omnia non esse: unum quidem illud uere integrum ijs esse, ut ipsum Antonium oppugnent, incipiant, quem iam transeuntes ad Caesarem offenderint. Sic enim lego, non ut alij, defenderint. quod ad D. Brutum referri non potest: quem ueterani armis defendere nondum coeperant. nondum enim, Mutinam peruenerant. infra. Quod spectaculum adhuc ipsa fortuna uitauit. ASSENTATIONIBVS, } senatus. VENENATIS *muneribus* } honoribus, qui exitio uobis erunt. IMPERATOREM } D. Brutum. RELIQVERVNT. } ironia. NON *Dolabella prius imperatori suo,* } non prius Dolabella imperatori suo Caesari Trebonij nece parentasset, quam Antonius eidem Caesari, collegae suo, D. Bruto interfecto. CONDICIONES } quae Phil. 5. exponuntur. PVTARE } hoc abundat, cum dixerit, Credere. CVM *turpissimis reip. sordibus.* } cum summo reip. dedecore hoc enim dici arbitror. PRIVATI } quo maior iniquitas. propterea Phil. 5. ita censuit Cicero, Vti C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue rationem agri habeant qui sine iniuria priuatorum diuidi posset. DECEMPEDATOR, decempeda agros metiebantur, & diuidebant Phil. Quam iam peritus metator, & callidus decempeda sit, Saxa diuiserat. PERSEQVIMVR. } nihil muto. est enim ex Antonij uerbis deducta sententia. SILENTIO. } satis est, non laudari eos, qui pulcherrimum illud facinus conscieuerunt. LANISTA *Cicerone,* } quasi ciues ita inter se committeret, ut lanista gladiatores, eorum magister. O. PRAECLARVM *lucrum,* } lucrum nobis esse non potest uictore te. cuius tanta crudelitas est, ut eorum beata mors futura sit qui e uita excesserint sine tormentis. LVPERCALIBVS: quo die tu illum diadema te imposito, quantum in te fuit regem constituisti. Phil. 2. 3. FLAMINIVM *e. iquisti?* legimus Phil. 2. flaminem Caesaris, quem senatus ei tamquam deo decreuit, M. Antonium fuisse. legimus & Phil. 11. cum L. Valerius Flaccus consul idemq. flamen Martialis, ad bellum iturus esset, P. Crassum, eius collegam, qui pontifex max. erat multam dixisse, si a sacris discessisset, flaminemq. pontifici iussu populi paruisse. Cur tum igitur, inquit Cicero, flaminio Caesaris relicto, ad bellum profectus es? SEDIBVS *suis* } agris a Caesare assignatis. hoc ad conciliandos sibi ueteranorum omnium animos: cum reuera de ijs tantum laboraret, qui cum ipso erant. METVAM *numquam,* } numquam fore credam socium furoris tui. aut nobiscum erit, aut quiescet. Vel, Metuam numquam, quia non is est, qui nocere posse uideatur. REVOCARE *te a furore Lepidus noluit,* } cum de pace egit. PROPTER *tuam diuinam pietatem* } quasi tibi nouum uerbum ab ea uirtute liceat deducere, qua tu praeter ceteros excellis. PLANCVM } L. Plancum, consulem designatum, qui Galliam ulteriorem regebat. Phil 5. VOS *potius* } nos Caesariani, nam Hirtium, & Caesarem adolescentem alloquitur. PRAECIPIAS, *licet, gaudia.* } Antonij uerba ad aliam sententiam Cicero conuertit. ille scripserat: Praecipio gaudia suppliciorum uestrorum. Hoc Cicero non confirmat: male enim ominaretur Hirtio, & Caesari: sed eum praecipere gaudia uult quia cum uniuersa rep. non cum Pompeianis, ut ille significauerat bellum gerat. quo uictus, aequiore animo, & maiore cō solatione moriatur. C. PANSAM } ergo Pansa ab urbe discesserat ut se cum Hirtio, & Caesare coniungeret. PATRIAS } patris sui, a Decimo interfecti. BENE *menouit.* } ipsum enim cum P. Seruilio senatus legatum delegerat. BELLVM *quo ueniat.* } putat me non iturum esse. quo bellum erat. in quo bene me nouit. EXEMPLO *Dolabellae.* } qui per summum scelus, summamq. perfidiam Trebonium proconsulem occidit.

ORATIO

CVM hoc pacem M. Lepidus, uir ornatissimus omnibus & uirtutis, & fortunae bonis, si haec uideret, denique aut uellet, aut fieri posse arbitraretur? prius undis flamma, ut ait poeta nescio quis, prius denique omnia,

mnia, quam aut cum Antonijs resp. aut cum rep. Antonij redeant in gratiam. monstra quaedam sunt ista, & portenta, & prodigia reip. moueri sedibus suis huic urbi melius est, atque in alias, si fieri possit, terras demigrare, unde Antoniorum nec facta, nec nomen audiat, quam illos, Caesaris uirtute eiectos, Bruti retentos, intra haec moenia uidere. optatissimum est, uincere: secundum est, nullum casum pro dignitate, & libertate patriae non ferendum putare. quod reliquum est, non est tertium, sed postremum omnium, maximam turpitudinem suscipere, uitae cupiditate. Quae cum ita sint; de mandatis, litterisq. M. Lepidi, uiri clarissimi, Seruilio assentior; & hoc amplius censeo: Magnum Pompeium Cn. F. pro patris, maiorumq. suorum animo, studioq. in remp. suaq. pristina uirtute, industria, uoluntate fecisse, quod suam, eorumque, quos secum haberet, operam senatui, populoq. R. pollicitus esset; eamq. rem senatui. populoq. R. gratam, acceptamq. esse; eiq. honori, dignitatiq. eam rem fore. hoc uel coniungi cum hoc S. C. licet, uel seiungi potest, separatimq. perscribi, ut proprio S. C. Pompeius collaudatus esse uideatur.

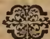
EXPLANATIO

FLAMMA,} misceatur. NEC *facta, nec nomen audiat.* } sumpsit a uetere poeta, ut in ep. ad Curium: Hinc euolare cupio, & aliquo peruenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. EIECTOS, } quia metu Caesaris Octauiani, ad quem duae iam legiones: Martia, & Quarta, transierant, urbem reliquit Antonius. RETENTOS, } quia Mutinensi obsidione implicatus, discedere sine periculo non potest. supra: Eiq. in Galliam penetranti Decimus se Brutus obiecit: qui se totius belli fluctibus circumiri, quam illum aut regredi, aut progredi maluit, Mutinamq. illi exsultanti tamquam frenos furoris iniecit. QVOS *secum haberet,* } hic malim, Habet: & infra, Pollicitus est. CVM *hoc S. C.* } de litteris Lepidi.

IN . QVARTAMDECIMAM M . TVLLII . CICERONIS PHILIPPICAM PAVLLI . MANVTII COMMENTARIVS

ARGVMENTVM

LLATIS *de proelio ad Mutinam commisso, Antonioq. uicto litteris consulum, & Caesaris, M. Cornutus, praetor urbanus, qui consulare munus, absentibus consulibus, more maiorum sustinebat, cum senatum uocasset, easq. litteras recitasset, sententias rogauit. quid alij censuerint, qui ante Ciceronem rogati sunt, obscurum est: unus tamen ex ijs, redeundum, sagis depositis, ad togas, idemq. fortasse, decernendam consulibus, & Caesari supplicationem, censuit. Sententia uero Ciceronis haec fuit: non esse mutandum uestitum, nisi D. Bruto, cuius caussa saga sumpta essent, liberato: Antonium, quiq una essent, hostes iudicandos: supplicationem quinquaginta dierum communiter tribus ducibus decernendam: milites eos, qui pro rep. pugnantes interierunt, monumento quam amplissimo cohonestandos, quaeq. ijs praemia senatus promiserat, ea parentibus, liberis, coniugibus, fratribus eorum persoluenda.*

IN. M.

IN. M. ANTONIVM
PHILIPPICARVM
LIBER. QVARTVSDECIMVS

ORATIO. LVI

I, ut ex litteris, quae recitatae sunt, P. C. sceleratissimorum hostium exercitum fusum, caesumq. cognoui, sic id, quod & omnes maxime optamus, & ex ea uictoria, quae parta est, consecutum arbitramur, D. Brutum egressum iam Mutina esse cognouissem: propter cuius periculum ad saga issemus, propter eiusdem salutem redeundum ad pristinum uestitum sine ulla dubitatione censerem. ante uero quam sit ea res, quam auidissime ciuitas exspectat, allata; laetitiae usus satis est maximae praeclarissimaeq. pugnae; reditum ad uestitum confectae uictoriae reseruate. confectio autem huius belli est D. Bruti salus. quae autem est ista sententia, ut in hodiernum diem uestitus mutetur, deinde cras sagati prodeamus? nos uero, cum semel ad eum, quem cupimus optamusque, uestitum redierimus, id agamus, ut eum in perpetuum retineamus. nam hoc quidem cum turpe est, tum ne dijs quidem immortalibus gratum, ab eorum aris, ad quas togati adierimus, ad saga sumenda discedere. atque animaduerto, P. C. quosdam huic fauere sententiae: quorum ea mens, idq. consilium est, ut, cum uideant gloriosissimum illum D. Bruto futurum diem, quo die propter eius salutem redierimus ad uestitum, hunc ei fructum eripere cupiant, ne memoriae posteritatiq. prodatur, propter unius ciuis periculum populum R. ad saga isse, propter eiusdem salutem redisse ad togas. tollite hanc, nullam tam prauae sententiae caussam reperietis. uos uero, P. C. conseruate auctoritatem uestram: manete in sententia: tenete uestra memoria, quod saepe ostendistis, huius totius belli in unius uiri fortissimi & maximi uita positum esse discrimen. ad D. Brutum liberandum legati missi principes ciuitatis, qui illi hosti, ac parricidae denunciarent, ut a Mutina discederet: eiusdem D. Bruti conseruandi gratia consules sortiti; ad bellum profectus A. Hirtius: cuius imbecillitatem ualetudinis animi uirtus, & spes uictoriae confirmauit: Caesar, cum exercitu per se comparato, cum primis pestibus remp. liberasset, ne quid postea sceleris oriretur, profectus est ad eundem Brutum liberandum, uicitq. dolorem aliquem domesticum patriae caritate. quid C. Pansa egit aliud delectibus habendis, pecunijs comparandis, S. C. faciendis grauissimis in Antonium, nobis cohortandis, populo R. ad caussam libertatis uocando, nisi ut D. Brutus liberaretur? a quo populus R. frequens ita salutem D. Bruti una uoce depoposcit, ut eam non solum commodis suis, sed etiam necessitati uictus anteferret. quod sperare nos quidem debemus, P. C. aut ibi esse, aut iam confectum; sed spei fructum rei conuenit, & euentui reseruari, ne aut deorum immortalium beneficium festinatione praeripuisse, aut uim fortunae stultitia contempsisse uideamur. sed, quoniam significatio uestra satis declarat, quid hac de re sentiatis; ad litteras ueniam, quae sunt a consulibus, & a propraetore missae: si pauca ante, quae ad ipsas litteras pertineant, dixero. Imbuti sanguine gladij, P. C. legionum, exercituumq. nostrorum, uel madefacti potius, duobus consulum, tertio Caesaris proelio. si hostium fuit ille sanguis, summa militum pietas; nefarium scelus, si ciuium. quo usque igitur is, qui omnes hostes scelere superauit, nomine hostis carebit? nisi mucrones etiam nostrorum militum tremere uultis, dubitantes, utrum in ciue, an in hoste figantur.

EXPLANATIO

Vm *primis pestibus remp. liberasset*, } particula, Tum, satis mihi uidetur otiosa: & malim reponere, Cum, consentientibus aliquot antiquis libris: ut ita legatur, & distinguatur: Caesar cum exercitu per se comparato, cum primis pestibus remp. liberasset, ne quid. &c. Primas pestes uocat, Antonij reditum a Brundisio. VEL *madefacti potius* } minus est. Madefacti. quam, Imbuti. correctione usus est, ut legionum gladios nondum satiatos esse ostenderet hostium sanguine.

ORATIO

SVPPLICATIONEM decreuistis: hostem non appellatis. gratae uero nostrae dijs immortalibus gratulationes erunt, gratae uictimae, cum interfecta sit ciuium multitudo. de improbis inquit, & audacibus. nam sic eos appellat clarissimus uir. quae sunt urbanarum maledicta litium, non inustae belli interneciui notae. testamenta, credo, subijciunt, aut eijciunt uicinos, aut adolescentulos circumscribunt: his enim uitijs affectos, &

tios, & talibus, malos, & audaces appellare consuetudo solet. bellum expiabile infert quattuor consulibus unus omnium latronum taeterrimus: gerit idem bellum cum senatu, populoq. R. omnibus, quamquam ruit ipse suis cladibus, pestem, uastitatem, cruciatum, tormenta denunciat: Dolabellae ferum & immane facinus, quod nulla barbaria posset agnoscere, id suo consilio factum esse testatur: quaeq. esset facturus in hac urbe, nisi eum hic ipse Iuppiter ab hoc templo, atque moenibus repulisset, declarauit in Parmensium calamitate, quos, optimos uiros, honestissimosq. homines, maxime cum auctoritate huius ordinis, populiq. R. dignitate coniunctos, crudelissimis exemplis interemit, proludium illud, & portentum, L. Antonius, insigne odium omnium hominum, uel, si etiam dij oderint, quos oportet, omnium deorum. Refugit animus, P. C. eaq. dicere reformidat, quae L. Antonius in Parmensium liberis, & coniugibus effecerit. quas enim turpitudines Antonij libenter cum dedecore subierunt, easdem per uim laetantur alijs se intulisse. sed uis calamitosa est, quam illis intulerunt; libido flagitiosa, qua Antoniorum oblita est uita. Est igitur quisquam, qui hostes appellare non audeat, quorum scelere crudelitatem Carthaginiensium uictam esse fateatur? qua enim in urbe tam immanis Hanuibal capta, quam in Parma surrepta Antonius? nisi forte huius coloniae, & ceterarum, in quas eodem est animo, non est hostis Antonius putandus. si uero coloniarum, & municipiorum sine ulla dubitatione hostis est, quid tandem huius censetis urbis? quam ille ad explendas egestates latrocinij sui concupiuit: quam iam peritus metator & callidus decempeda sua Saxa diuiserat.

EXPLANATIO

SANGVINE } militum Antonij, CLARISSIMVS *uir.* } qui supplicationem decreuerat, P. Seruilius, ut infra. INTERNECINI } capitalis, exitiosi, in quo non, utri uincant, sed utri sine, agitur: salus ipsa petitur, non imperium, aut gloria. QVATTVOR *consulibus* } Pansae, & Hirtio, consulatum gerentibus: Bruto, & Planco consulibus designatis. QVAMQVAM *ruit ipse suis cladibus*, } quamquam, quas nobis denunciat clades, ijs ipse ruit. Faernus aliter: non disputo, quam recte: tantum dico, non libenter me facere, ut, cum antiquis libris congruente sententia, mutationem quaeram. QVOD *nulla barbaria possit agnoscere*, } quod ipsis etiam barbaris nimium crudele uideatur. Vsitatum loquendi genus. HIC *ipse Iuppiter* } cuius in templo senatus habebatur. infra: Hostes nefarios, huic Ioui maximo, ceterisq. deorum immortalium templis, urbis tectis, libertati populi Romani, nostrae uitae, sanguiniq. imminentes, prostrauit, fudit, occidit. CRVDELISSIMIS *exemplis interemit*, } ijs tormentis excruciatos, quae exemplo esse posiint. Terentius in Eun. uterque in te exempla edent. Caesar bel. Gal. lib. 1. In eos omnia exempla, cruciatusq. edere. PROLVDIVM } assentior Ferrario propudium, non proludium, probanti. PERITVS *metator*, } castrorum. Phil. 11. Accedit Saxa nescio quis, quem nobis Caesar ex ultima Celtiberia tribunum pl. dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis.

ORATIO

RECORDAMINI *per deos immortales, P. C. quid hoc biduo timuerimus, a domesticis hostibus rumoribus improbissimis dissipatis. quis liberos, quis coniugem adspicere poterat sine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? iam aut foedissimam mortem omnes, aut miserabilem fugam cogitabant. haec a quibus timebantur, eos hostes appellare dubitamus? grauius si quis attulerit nomen, libenter assentiar: hoc uulgari contentus uix sum, leniore non utar. itaque, cum supplicationes iustissimas ex ijs litteris, quae recitatae sunt, decernere debeamus, Seruiliusq. decreuerit; augebo omnino numerum dierum, praesertim cum communiter tribus ducibus sint decernendae; sed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum uirtute, consilio, felicitate maximis periculis seruitutis, atque interitus liberati sumus. etenim cui uiginti his annis supplicatio decreta est, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus gestis, aut plerunque nullis? quamobrem aut supplicatio ab eo, qui ante dixit, decernenda non fuit; aut usitatus honos, peruulgatusq. tribuendus ijs, quibus etiam noui, singularesq. debentur. at, si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine, quae increbuit, imperatorem appellaret senatus? tot legionibus caesis, tanta multitudine interfecta, hostium dico, ita, inquam, hostium, quamuis hoc isti hostes domestici nolint, clarissimis ducibus supplicationis honorem tribuemus, imperatorum nomen adimemus? quanto enim honore, laetitia, gratulatione in hoc templum ingredi debent illi ipsi huius urbis liberatores, cum hesterno die propter eorum res gestas me ouantem & prope triumphantem populus R. in Capitolium domo tulerit, domum inde reduxerit? is enim demum est mea quidem sententia iustus triumphus, ac uerus, cum bene de rep. meritis testimonium a consensu ciuitatis datur. nam, siue in communi gaudio populi R. uni gratulabantur, magnum iudicium: siue gratias agebant, eo maius: siue utrumque, nihil magnificentius excogitari potest.*

EXPLANATIO

QVID *hoc biduo timuerimus*, } rumore de Antonij uictoria ab eius amicis dissipato. HAEC *a quibus timebantur, eos hostes appellare dubitamus? grauius si quis attulerit nomen, libenter assentiar*}

tiar: } ex inopia nominis rei magnitudo demonstratur, ut in Verr. lib. v. Verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. Or. 2. in Rullum: uerbum mihi deest, Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto maior est quaedam. HAC *consuetudine, quae increbuit,* } intelligitur, apud maiores diuersam consuetudinem fuisse, nempe imperatorem non appellari solitum, qui mille tantum, duo ue hostium millia occidisset. HUIUS *urbis liberatores,* } Pansa, Hirtius, Caesar.

ORATIO

TU igitur ipse de te, dixerit quispiam. Et quidem inuitus, sed iniuriae dolor facit me praeter consuetudinem gloriosum. non ne satis est, ab hominibus uirtutis ignaris gratiam bene merentibus non referri? etiam in eos, qui omnes suas curas in reip. salute defigunt, crimen inuidiaq. quaeretur? scitis enim per hos dies creberrimum fuisse sermonem, me per Idus Quinct. qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. aliquem ne in peius. credo hoc in gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam esse confictum; non in eum, qui, ne quid tale in rep. fieri posset, effecerit. an ego, qui Catilinam haec molientem sustulerim, euerterim, afflixerim, ipse exsisterem repente Catilina? quibus auspicijs istos fasces augur acciperem? quatenus haberem? cui transderem? quemquam ne fuisse tam sceleratum, qui hoc fingeret? tam furiosum, qui crederet? unde igitur ista suspicio, uel potius iste sermo? cum, ut scitis, hoc triduo uel quatriduo tristis a Mutina fama manaret, inflati laetitia, atque insolentia impij ciues unum se in locum ad illam curiam, uiribus potius suis, quam reip. infelicem, congregabant: illi cum consilium inirent de caede nostra, partirenturq. inter se, qui Capitolium, qui rostra, qui urbis portas occuparent; ad me concursum futurum ciuitatis putabant. quod ut cum inuidia mea fieret, & cum uitae etiam periculo, famam istam fascium dissipauerunt, fasces ipsi ad me delaturi fuerunt. quod cum esset quasi mea uoluntate factum, tum in me impetus conductorum hominum, quasi in tyrannũ, parabatur: ex quo caedes esset omnium uestrum consecuta. quae res patescit, P. C. sed suo tempore totius huius sceleris fons aperietur. itaque P. Appuleius, tribunus pl. meorum omnium consiliorum, periculorumq. iam inde a consulatu meo testis, conscius, adiutor, dolorem ferre non potuit doloris mei: concionem habuit maximam, populo R. unum atque idem sentiente. in qua concione cum me pro summa nostra coniunctione & familiaritate liberare suspicione fascium uellet, una uoce cuncta concio declarauit, nihil esse a me unquam de rep. nisi optime cogitatum. post hanc habitam concionem duobus tribus ue horis optatissimi nuncij, & litterae uenerunt; ut idem dies non modo me iniquissima inuidia liberarit, sed etiam celeberrima populi R. gratulatione auxerit. Haec interposui, P. C. non tam ut pro me dicerem, (male enim mecum ageretur, si parum uobis essem sine defensione purgatus) quam ut quosdam nimis ieiuno animo, & angusto monerem, id quod semper ipse fecissem, uti excellentium ciuium uirtutem imitatione dignam, non inuidia, putarent. magnus est in rep. campus, ut sapienter dicere Crassus solebat; multis apertus cursus ad laudem. utinam quidem illi principes uiuerent, qui me post meum consulatum, cum ijs ipse crederem, principem non inuiti uidebant. hoc uero tempore, in tanta inopia constantium, & fortium consularium, quo me dolore affici creditis, cum alios male sentire, alios nihil omnino curare uideam, alios parum constanter in suscepta caussa permanere, sententiamq. suam non semper utilitate reip. sed cum spe, tum timore moderari? quod si quis de contentione principatus laborat, quae nulla esse debet; stultissime facit, si uitijs cum uirtute contendit. ut enim cursu cursus, sic in uiris fortibus uirtus uirtute superatur. tu, si ego de rep. optime sentiam, ut me uincas, ipse pessime senties? aut, si ad me bonorum concursum fieri uidebis, ad te improbos inuitabis? nollem, primum reip. caussa, deinde etiam dignitatis tuae. sed, si principatus ageretur, quem numquam expetiui; quid tandem mihi esset optatius? ego enim malis sententijs uinci non possum, bonis forsitan possim, & libenter. haec populum R. uidere, animaduertere, iudicare, quidam moleste ferunt. poterat ne fieri, ut non perinde homines de quoque, ut quisque mereretur, iudicarent? ut enim de uniuerso senatu populus R. uerissime iudicat, nullis reip. temporibus hunc ordinem firmiorẽ, atque fortiorem fuisse: sic de unoquoque nostrum, & maxime, qui hoc loco sententias dicimus, sciscitantur omnes, auent audire, quid quisque senserit; ita de unoquoque, ut quemque meritum arbitrantur, existimant. memoria tenent, me ante diem xiij. Kal. Ian. ad hanc horam inuigilasse reip. meam domum, measq. aures dies noctes omnium praeceptis, monitisq. patuisse; meis litteris, meis nuncijs, meis cohortationibus omnes, qui ubique essent, ad patriae praesidium excitatos; meis sententijs a Kal. Ian. numquam legatos ad Antonium, semper illum hostem, semper hoc bellum; ut ego, qui omni tempore uerae pacis auctor fuissem, huic essem nomini pestiferae pacis inimicus. Idem Ventidium, cum alij tribunum pl. uoluissent, non ego semper hostem? Has in sententias meas si consules designati discessionem facere uoluissent; omnibus istis latronibus auctoritate ipsa senatus iampridem de manibus arma cecidissent. sed, quod tum non licuit, P. C. id hoc tempore non solum licet, uerum etiam necesse est, eos, qui re sunt hostes, uerbis notari, sententijs nostris hostes iudicari. antea cum hostem, aut bellum nominassem; semel, & saepius sententiam meam de numero sententiarum sustulerunt. quod in hac caussa iam fieri non potest. ex litteris enim C. Pansae, A. Hirtij consulum, C. Caesaris propraetoris, de honore dijs immortalibus habendo sententias diximus. supplicationem modo qui decreuit, idem imprudens hostes iudicauit. numquam enim in ciuili bello supplicatio decreta est. decretam dico? ne uictoris quidem litteris postulata est. ciuile bellum consul Sulla gessit: legionibus in urbem adductis, quos uoluit, expulit; quos potuit, occidit, supplicationis mentio nulla. graue bellum Octauianum insecutum est: supplicatio Cinnae nulla uictoris. Cinnae uictoriam imperator ultus est Sulla: nulla supplicatio decreta a senatu. ad te ipsum, P. Seruili, num misit ullas collega litteras de illa calamitosa pugna Pharsaliae? num te de supplicatione uoluit referre? profecto noluit. at misit postea de Alexandria, de Pharnace: Pharsalicae uero

pugnae

pugnae ne triumphum quidem egit. eos enim ciues pugna illa sustulerat, quibus non modo uictoribus, sed etiam uiuis, & incolumis, & florens ciuitas esse posset. quod idem contigerat superioribus bellis ciuilibus. nam mihi consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob caedem hostium, se ob conseruationem ciuium, nouo, & inaudito genere decreta est.

EXPLANATIO

INVRIAE *dolor* } quae significetur iniuria, sequentibus uerbis ostenditur. PER *idus Quinct.* } hic dies, quo senatus propter consulum, Caesarisq. litteras habitus est, fuit XI. Kal. Mai. ut ex ep. ad M. Brutum liquet: scripsit enim ad eum Cicero, nuncium uictoriae XII. Kal. Mai. allatum esse. postridie autem senatus fuit. qui potest igitur locum habere mentio Quinctilis mensis? hoc Ferrarius cum uidisset, opem a coniectura quaesiuit, & pro, Per idus Quinct. legendum putauit Pridie Vinalia: nam Vinalia fuere X. Kal. Mai. Acute Ferrarius: nec ego dissentio: quamquam non omnis eiusmodi coniectura est ut scopum ueritatis attingat. DESCENSVRVM. } in forum, nam in collibus habitabant. sic Horatius: Descendat in campum petitor. ALIQVEM *ne in peius.* } hic mihi tenebrae sunt: nec quae Ciceronis mens fuerit nec qui progrediar ad emendandam uia, satis liquet. Faerni liberior, quam deceat, coniectura fuit: legebat enim: Credo hoc in aliquem impium, an gladiatorem? &c. AD *illam curiam.* } Hostiliam, quae erat, ut ait Varro, ante Rostra. VIRTVS *perusserit.* } uiribus impiorum ciuium infelicem: perdidit enim eos, quorum olim opera simul cum P. Clodij corpore cremata fuerat. significat eorum calamitatem, qui cum seditionis duces fuissent, plebemq. ad cremandum in Curia Clodij corpus impulissent, quo igne simul ipsa curia flagrauit, eo crimine in exsilium missi sunt. ij fuerunt praecipue T. Plancus, Q. Pompeius, Sex. Clodius. FONS *aperietur.* } fontem huius sceleris uirum consularem, uirtuti & gloriae Ciceronis inuidentem, ea, quae sequuntur, ostendunt: eaq. non in quemquam magis, quam in Q. Fufium Calenum, Antonij procuratorem, defensoremq perpetuum, suspicio cadit. CRASSVS } L. Crassus orator summus. OPTATIVS? } quam ut me uincas. MALIS *sententijs uinci non possum,* } quia non contenderim: male enim de rep. sentire, meum non est. bonis autem sententijs si uincar, in quibus contendam ne uincar: me quidem non accidet inuito. a quo enim fructum resp. maiorem capiet, ei principatum libenter concedam. ANTE *diem XIII Kal. Ian.* } quo die tertiam Philippicam habuit, referentibus nouis tribunis pl. de praesidio consulum designatorum. PRINCIPEM *reuocandae libertatis fuisse;* } non enim de praesidio solum consulum designatorum, sed de tota etiam rep. sententiam dixit. uere igitur libertatis reuocandae princeps fuit. quod etiam gloriatur in ep. ad Cornificium, his uerbis: Ego, mi Cornifici, quo die primum in spem libertatis ingressus sum, &, cunctantibus ceteris, ad XIII Kal. Ian. fundamenta reip. ieci; eo ipso die prouidi multum, atque habui rationem dignitatis tuae. CONSVLES *designati* } cum de sententijs loquatur, quas a Kal. Ian. dixit, miror cur designati consules Pansa & Hirtius uocentur: ac uereor, ne uerbum, Designati, additum ex inscitia sit interpretis imperiti. DE *numero sententiarum sustulerunt.* } discessionem enim in eam facere noluerunt. COLLEGA } consulatum secundum cum Seruilio Caesar gessit, quo anno Pompeium uicit in Pharsalica. NAM *mihi consuli supplicatio* } hanc supplicationem togato Ciceroni, Catilina urbe pulso, socijs eius in urbe comprehensis, decreuit M. Cato: ut ad eum scripsit Cicero ep. 4. lib. XV. fam.

ORATIO

QVAMOBREM *aut supplicatio ob remp. pulcherrime gestam postulantibus uestris imperatoribus deneganda est, quod, praeter Gabinium, contigit nemini: aut, supplicatione decernenda, hostes eos, de quibus decernitis, iudicetis necesse est. quod ergo ille re, id ego etiā uerbo, cum imperatores eos appello, hoc ipso nomine, & eos, qui iam deuicti sunt, & eos, qui supersunt, hostes iudico, cum uictores appello imperatores. quo modo enim potius Pansam appellem? etsi habet honoris amplissimi nomen. quo Hirtium? est ille quidem consul; sed alterum uirtutis, atque uictoriae. quid Caesarem, deorum beneficio reip. procreatum, dubitem ne appellare imperatorem? qui primus Antonij immanem & foedam crudelitatem non solum a iugulis nostris, sed etiam a membris, & uisceribus auertit. Vnius autem diei quot, & quantae uirtutes, dij immortales, fuerunt? princeps enim omnium Pansa proelij faciendi, & cum Antonio confligendi fuit. dignus imperator legione Martia, digna legio imperatore. cuius si acerrimum impetum cohibere potuisset, uno proelio confecta res esset. sed, cum libertatis auida legio effrenatius in aciem hostium irrupisset, ipseq. in primis Pansa pugnaret; duobus periculosis uulneribus acceptis, sublatus e proelio, reip. uitam reseruauit. ego uero non solum imperatorem, sed etiam clarissimum imperatorem iudico; qui cum aut morte, aut uictoria se satisfacturum reip. spopondisset, alterum fecit, alterius dij immortales omen auertant.*

EXPLANATIO

QVOD, *praeter Gabinium, contigit nemini:* } in oratione de prouincijs: Quae enim homini, in quo aliquis si non famae pudor, at supplicij timor est, grauior poena accidere potuit, quam non credi litteris ijs, quae rem bene gestam in bello nunciarent? hoc statuit senatus, cum frequens supplicationem Gabinio denegauit. &c. Ad Q. fr. ep. 5. lib. 1. Idibus Maijs senatus frequens diuinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. Adiurat Porcilius, hoc nemini accidisse. QVOD *ergo ille re*, } quod Pansa, Hirtius, Caesar re iudicauerunt: quia tamquam cum hostibus pugnarunt. HONORIS *amplissimi* } consulatus. DEORVM *beneficio reip. procreatum*, } Phil. 3. Qua peste priuato consilio remp. Caesar liberauit. qui nisi in hac rep. natus esset; remp. scelere Antonij nullam haberemus. A MEMBRIS, *& uisceribus auertit*. } morte enim ipsa contentus non fuisset Antonius: prius unumquemque omni cru delitatis genere cruciasset. Mortem Cicero significat, cum dicit, A iugulis: tormenta, cum subiungit, A mem bris, & uisceribus. LEGIONE *Martia*, } quam ei, quo tutius in castra uenire posset, obuiam Hirtius miserat. sic enim Galba ad Ciceronem scripsit. CVIVS *si acerrimum impetum cohibere potuisset*, } idem Galba scripsit hoc: cum equites Antonij apparuissent, contineri neque legio Martia, neque cohortes praetoriae potuerunt: quas sequi coepimus coacti, quando eas retinere non poteramus.

ORATIO

QVID dicam de Hirtio? qui, re audita, e castris duas legiones eduxit incredibili studio, atque uirtute, Quartam illam, quae, relicto Antonio, se olim cum Martia legione coniunxit; & septimam, quae constituta ex ueteranis docuit illo proelio, militibus ijs, qui Caesaris beneficia seruassent, senatus populiq. R. carum nomen esse. his uiginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius ipse aquilam quartae legionis cum inferret, qua nullius pulchriorem speciem imperatoris accepimus, cum tribus Antonij legionibus equitatuq. conflixit, hostesq. nefarios, huic Ioui maximo, ceterisq. deorum immortalium templis, urbis tectis, libertati populi R. nostrae uitae, sanguiniq. imminentes prostrauit, fudit, occidit, ut cum admodum pacis, nocte tectus, metu perterritus, princeps latronum duxq. fugerit. O solem ipsum beatissimum, qui, ante quam se abderet, stratis cadaueribus parricidarum, cum paucis fugientem uidit Antonium. An uero quisquam dubitabit appellare Caesarem imperatorem? aetas eius certe ab hac sententia neminem deterrebit: quandoquidem uirtute superauit aetatem. ac mihi semper eo maiora beneficia C. Caesaris uisa sunt, quo minus erant ab aetate illa postulanda. Cui cum imperium, eodem tempore etiam spem nominis eius deferebamus: quod cum est consecutus, auctoritatem nostri decreti rebus gestis suis comprobauit. hic ergo adolescens maximi animi, ut uerissime scribit Hirtius, castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus est, secundumq. proelium fecit. ita trium imperatorum uirtute, consilio, felicitate uno die locis pluribus resp. est conseruata.

EXPLANATIO

DVAS *legiones* } uiginti cohortes. CONSTITVTA *ex ueteranis* } quos Caesar adolescens collegerat. QVI *Caesaris beneficia seruassent*, } nam qui ea comederant, rerum nouarum studio tenebantur, Phil. 11. & 13. CVM *tribus Antonij legionibus* } secunda, quarta, trigesima quinta: quarum primas duas in epistola sua Galba nominat, quartam uero Asinius Pollio lib. x. fam. nam quinta Antonij proelio non interfuit: ut idem Pollio. HVIC *Ioui maximo* } cuius in templo senatus habebatur. supra; Quaeq. esset facturus in hac urbe, nisi eum hic ipse Iuppiter ab hoc templo, atque moenibus repulisset, declarauit. SPEM *nominis eius* } ut aliquando ob uictoriam imperator appellaretur. NOSTRI *decreti* } quo imperium ei detulimus. CASTRA *multarum legionum* } quae multarum legionum praesidio indigebant: quibus tutandis opus esse multis legionibus uidebatur.

ORATIO

DECERNO igitur eorum trium nomine L dierum supplicationes: quas, ut honorificentissimis uerbis consequi potero, complectar ipsa sententia. est autem fidei pietatisque nostrae, declarare fortissimis militibus, quam memores simus, quamq. grati. quamobrem promissa nostra, atque ea, quae legionibus, bello confecto, tributuros nos spopondimus, hodierno S. C. renouanda censeo. aequum est enim, militum, talium praesertim, honorem coniungi. atque utinam, P. C. ciuibus omnibus soluere nobis praemia liceret, quamquam nos ea, quae promisimus, studiose cumulata reddemus. sed id quidem restat, ut spero, uictoribus: quibus senatus fides praestatur: quam cum difficillimo reip. tempore secuti sint, eos numquam oportebit consilij sui paenitere. sed facile est bene agere cum his, a quibus etiam tacentibus flagitari uidemur. illud admirabilius, & maius, maximeq. proprium senatus sapientis est, grata eorum uirtutem memoria prosequi, qui pro patria uitam profuderunt. quorum de honore uti

nam mihi plura in mentem uenirent: duo certe non praeteribo, quae maxime occurrũt: quorum alterum pertinet ad uirorum fortiſſ. morum gloriam ſempiternam, alterũ ad leniendum maerorem, & luctum proximorum.

EXPLANATIO

IPSA *ſententia.* } omnino neceſſarium hoc non eſt, nec tamen, ut Faerno placuit, delendum uidetur: cum praeſertim paullo poſt idem dixerit: ſed ut aliquando ſententia complectar, ita cenſeo. HODIERNO. *S.C.* } quo ſupplicationes L dierum tribus ducibus decernimus. HONOREM *coniungi.* } cum honore ſupplicationum, qui ducibus defertur. QVIBVS *ſenatus fides praeſtatur.* } ut de ſolutione non dubitent. praeſtatur autem & ſuperiore S.C. quo promiſimus, & hoc hodierno, quo promiſſa renouantur. In ep. ad Lentulum: Placebat illud, ut, ſi rex amicis tuis, qui pecunias ei credidiſſent, fidem ſuam praeſtitiſſet, & auxilijs eum tuis, & copijs adiuuares. QVORVM *alterum* } monumentum ampliſsimum. ALTERVM } ut quae ipſis promiſſa fuerant, ea parentibus, liberis, coniugibus eorum tribuantur.

ORATIO

PLACET igitur mihi, P.C. legionis Martiae militibus, & eis, qui una pugnantes occiderunt, monumentum fieri quam ampliſſimum. magna, atque incredibilia ſunt in remp. huius merita legionis. haec ſe prima latrocinio abrupit Antonij: haec tenuit Albam: haec ſe ad Caeſarem contulit: hanc imitata Quarta legio parem uirtutis gloriam conſecuta eſt. Quarta uictrix deſiderat neminem: ex Martia nonnulli in ipſa uictoria conciderunt. O fortunata mors, quae naturae debita, pro patria eſt potiſſimum reddita. uos uero patriae natos iudico: quorum etiam nomen a Marte eſt: ut idem deus urbem hanc gentibus, uos huic urbi genuiſſe uideatur. in fuga foeda mors eſt, in uictoria glorioſa. etenim Mars ipſe ex acie fortiſſimum quemque pignerari ſolet. illi igitur impij, quos ceciditis, etiam ad inferos poenas parricidij luent: uos uero, qui extremum ſpiritum in uictoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem, & locum conſecuti. breuis a natura nobis uita data eſt, at memoria bene redditae uitae ſempiterna. quae ſi non eſſet longior, quam haec uita; quis eſſet tam amens, qui maximis laboribus, & periculis ad ſummam laudem gloriamq. contenderet? Actum igitur praeclare uobiſcum fortiſſimi, dum uixiſtis, nunc etiam ſanctiſſimi milites, quod ueſtra uirtus nec obliuione eorum, qui nunc ſunt, nec reticentia poſterorum inſepulta eſſe poterit, cum uobis immortale monumentum ſuis paene manibus ſenatus populusq. R. exſtruxerit. multi ſaepe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis clari, & magni fuerunt: nec tamen ullis tale genus honoris tributum eſt. atque utinam maiora poſſemus; quandoquidem a uobis maxima accepimus. uos ab urbe furẽtem Antonium auertiſtis: uos redire molientem repuliſtis. erit igitur exſtructa moles opere magnifico, inciſaeq. litterae, diuinae uirtutis teſtes ſempiternae: numquam de uobis eorum, qui aut uidebunt ueſtrum monumentum, aut audient, gratiſſimus ſermo conticeſcet. ita, pro mortali condicione uitae, immortalitatem eſtis conſecuti. Sed, quoniam, P.C. gloriae munus optimis & fortiſſimis ciuibus monumenti honore perſoluitur; conſolemur eorum proximos, quibus optima eſt haec quidẽ conſolatio, parentibus, quod tanta reip. praeſidia genuerunt; liberis, quod habent domeſtica exempla uirtutis; coniugibus, quod ijs uiris carebunt, quos laudare, quam lugere, praeſtabit; fratribus, quod in ſe, corporum, ſic uirtutum ſimilitudinem eſſe confident. atque utinam his omnibus abſtergere fletum ſententijs noſtris, conſultisq. poſſemus; uel aliqua talis his adhiberi publice poſſet oratio, qua deponerent maerorem, atque luctum, gauderentq. potius, cum multa & uaria impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod eſſet pulcherrimum, ſuis obtigiſſe, eosq. nec inhumatos eſſe, nec deſertos; quod tamen ipſum pro patria non miſerandum putatur; nec, diſperſis buſtis, humili ſepultura crematos, ſed contectos publicis operibus, atque muneribus, eaq. exſtructione, quae ſit, ad memoriam aeternitatis, ara uirtutis. quamobrem maximum quidem ſolatium erit propinquorum, eodem monumento declarari & uirtutem ſuorum, & pietatem, & ſenatus fidem, & crudeliſſimi memoriam belli: in quo niſi tanta militum uirtus exſtitiſſet, parricidio M. Antonij nomen populi R. occidiſſet. Atque etiam cenſeo, P.C. quae praemia militibus promiſimus nos rep. recuperata tributuros, ea uiuis uictoribusq. cumulate, cum tempus uenerit, perſoluenda. qui autem ex ijs, quibus illa promiſſa ſunt pro patria occiderunt; eorum parentibus, liberis, coniugibus, fratribus eadem tribuenda cenſeo.

EXPLANATIO

PIGNERARI } ſibi quaſi ſuos aſſumere. nam in acie fortiſsimi quique moriuntur.

ORATIO

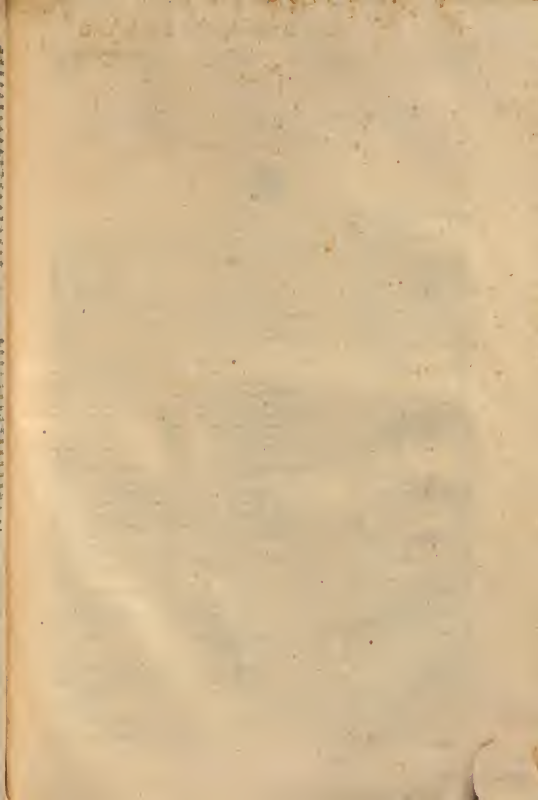
SED, ut aliquando ſententia complectar, ita cenſeo: Cum C. Panſa, conſul, imp. initium cum hoſtibus confligendi fecerit, quo proelio legio Martia admirabili, incredibiliq. uirtute libertatem populi R. defenderit,

quod idem legiones tyronum fecerint; ipseq. C. Pansa, consul, imp. cum inter media hostium tela uersaretur, uulnera acceperit; cumq. A. Hirtius, consul, imp. proelio audito, & cognito, fortissimo, praestantissimoq. animo exercitum castris eduxerit, impetumq. in M. Antonium, exercitumq. hostium fecerit, eiusq. copias occidione occiderit, suo exercitu ita incolumi, ut ne unum quidem militem desiderauerit; cumq. C. Caesar propr. imp. consilio, diligentiaq. sua castra feliciter defenderit, copiasq. hostium, quae ad castra accesserant, profligarit, occiderit; ob eas res senatum existimare, & iudicare eorum trium imperatorum uirtute, imperio, consilio, grauitate, constantia, magnitudine animi, felicitate populum R. foedissima crudelissimaq. seruitute liberatum. cumq. remp. urbem, templa deorum immortalium, bona, fortunasq. omnium, liberosq. conseruarint dimicatione, & periculo uitae suae; uti ob eas res bene, fortiter, feliciterq. gestas C. Pansa, A. Hirtius consules, imperatores, alter, ambo ue, aut, si aberit, M. Cornutus praetor urbanus, supplicationes dei dies L. ad omnia puluinaria constituat: cumq. uirtus legionum digna clarissimis imperatoribus extiterit, senatum, quae sit antea pollicitus legionibus, exercitibusq. nostris, ea summo studio, rep. recuperata, persoluturum: cumq. legio Martia princeps cum hostibus conflixerit, atque ita cum maiore numero hostium contenderit, ut plurimos caederent, caperent nonnullos; cumq. sine ulla retractatione pro patria uitam profuderint: cumq. simili uirtute reliquarum legionum milites pro salute, & libertate populi R. mortem oppetiuerint; senatui placere, ut C. Pansa, A. Hirtius consules, imperatores, alter, ambo ue, si his uideatur, iis, qui sanguinem pro uita, libertate, fortunisq. populi R. pro urbe, templisq. deorum immortalium profudissent, monumentum quam amplissimum locandum, faciendum curent. quaest. urb. ad eam rem pecuniam dare, attribuere, soluere iubeant, ut exstet ad memoriam posteritatis sempiternam, ad scelus crudelissimorum hostium, militumq. diuinam uirtutem; utque, quae praemia senatus militibus ante constituit, ea soluantur eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus, liberis, coniugibus, fratribus; iisq. tribuantur, quae militibus ipsis tribui oporteret, si illi uixissent, qui morte uicerunt.

EXPLANATIO

LEGIONES *tironum*] quattuor, ut scripsit Galba, quas ex delectu Italiae consul Pansa comparauerat. M. CORNVTVS,] de quo ep. 12. lib. x. SINE *ulla retractatione*] sine ulla detrectatione: cum nihil se ipsi reuocarent, nulla dubitatione consisterent Tusc. 5. Veterem Academiam hortari uidebare, ut sine retractatione libere dicere auderent sapientes semper esse beatissimos. FACIVNDVMQ. *curent*:] sic Ferrarius, & recte: nam uerbum, Curent, omnino sententia requirit. sic Phil. 9. Quantiq. locauerint, tantam pecuniam redemptori attribuendam soluendamq. curent. Nec uero, quin, Quaest. urb. idest Quaestoribus urbanis, addendum sit, dubito. nisi enim addatur, quo referetur, Iubeant? certe cura eius dandae, attribuendae, soluendae pecuniae ad quaestores urbanos pertinebat; quod Phil. 9. in Sulpicij monumento cognoscitur. antiqua uero scriptura cum alij pro, curent scripsissent, quærent, alij pro, quaestores urbanos, q. urb. utrumque simul implicauit ex litterarum similitudine, effecitq. ut alterum quasi superuacaneum omitteretur: cum sit utrumque necessarium. nam & illud, Locandum, faciendumq. suum uerbum desiderat, nec ullum nisi, curent, addi potest, cum ex consuetudine Latini sermonis, tum etiam ex ipsis antiquis litteris, q. urbem: & quaestorum urbanorum in eroganda pecunia publica quam sit usitata mentio, sexcentis intelligitur exemplis. VTQ. malim, Vtiq. magis enim sedolet antiquitatem. nam Phil. 9. Vtiq. C. Pansa, A. Hirtius consules. Et ibidem infra: Vtiq. locum sepulcro in campo Esquilino. Et in S. C quod Caelius ad Ciceronem misit Vtiq. eius rei caussa per dies comitiales senatum haberent. Eodemq. modo in reliquis S. C quae apud Frontinum leguntur. Iam scriptor antiquus L. Piso apud Gellium, Sellam, inquit, curulem iubet sibi afferri. eam in limine apposuit, ne quis illorum exire posset, utiq ij omnes inuiti uiderent sese in sella curuli sedentem.

FINIS

I N D E X

RERVM . ET . VERBORVM

LOCVPLETISSIMVS,

quae in tertio Ciceronis Orationum uolumine continentur

ardere

auſpicia

caussam

cicerone

confixum

ac debi-

disceptat,

E

Fatum

intrare

Leges

M

e 2 fuit

Penetrare

redi-

sapiens

Seruitus

Teretur

X

FINIS

INDEX
RERVM . ET . VERBORVM
LOCVPLETISSIMVS,
quae in tertio uolumine Commentariorum in Ciceronis Orationes continentur

A

M. Anto-

corrigendi

 suuius

Infestum

L

C. Rabirius

Sodalita-

Index

F I N I S

